

ALBERTAS
VIJŪKAS-KOJELAVIČIUS

LIETUVOS ISTORIJA

PIRMA IR ANTRA DALIS

Iš lotynų kalbos vertė
LEONAS VALKŪNAS

Antras leidimas

KAUNAS „ŠVIESA“ 1989

BBK-63.3(2L)

Vi-109

Spausdinama pagal leidinį:
Albertas Vijūkas-Kojelavičius
LIETUVOS ISTORIJA, V., Vaga, 1988

REDAKCIJINĖ KOMISIJA

J. LANKUTIS (*pirmmininkas*),
A. JOVAIŠAS, A. MALDONIS, V. MERKYS,
E. ULČINAITĖ, H. ZABULIS

Įvadą ir paaiškinimus parašė
JUOZAS JURGINIS

Iš lotynų kalbos vertė
LEONAS VALKŪNAS

0503020908—250

V _____ Prot. Nr. 1—89

M853(10)—89

ISBN 5-430-00781-1

© Vertimas, įvadas, paaiškinimai.
„Vagos“ leidykla, 1988

A. KOJELAVIČIAUS
„LIETUVOS ISTORIJA“ IR JOS REIKŠMĖ

Jeigu Albertas Vijūkas-Kojelavičius, kurio 300 metų senumo veikalą imame į rankas, būtų buvęs tik rašytojas, neklaustume, kas jo pirmதாக, nes kai kurios literatūrinės temos savo idėjomis neturi nei pradžios, nei pabaigos ir vadinamos amžinomis. A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorijoje“ gausu beletristikos, vis dėlto autorius buvo teisingas, vadindamas save istoriku.

Jo pirmதாக — Aleksandras Gvagninis (lotyniškasis „Sarmatų Europos aprašymas“, 1578) ir Motiejus Strijkovskis (lenkiškoji „Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusijos kronika“, 1582). Šiedu autoriai vaidijosi. Antrasis apkaltino pirmąjį plagiatu. Jis mat davęs jam, savo viršininkui, veikalą pasiskaityti, o šis begėdiškai pasisavinęs darbą ir išspausdinęs savo vardu, tačiau „kiekvienas matys, jog varna puošiasi svetimomis plunksnomis“. Šitaip rašė M. Strijkovskis apie A. Gvagninį. Nebūsime šios tariamo ar tikro plagiato bylos teisėjai, mums rūpi pati bylos kilmė.

Kalta šiuo atveju pati epocha. Naujų žemių atradimo įspūdžių veikiamą, Renesanso laikų visuomenę troško žinių ne tik apie Naująjį pasaulį, bet ir apie artimesnius kraštus, su kuriais užmegzdavo vis daugiau ryšių. Vakarų Europos raštingus žmones domino Rytų ir Šiaurės Europos tautų buitį, papročiai, tikėjimas, gamtos turtai bei valstybinė santvarka. Kaip godžiai buvo graibstomos toms šalims skirtos knygos, rodo M. Kromerio veikalo istorija. 1573 m. M. Kromeris lotynišką Lenkijos aprašymą nusiuntė Vloclaveko vyskupui S. Karnkovskiui, prašydamas įteikti jį kaip

dovaną į Žečpospolitą atvykstančiam karaliui Henrikui Valua. Rankraštį netrukus kažkas nusirašė, nepatikrintas nuorašas pateko Frankfurto spaustuvininkui A. Vecheliui, kuris 1575 m. išspausdino jį tokį, kokį gavo, t. y. su klaidomis. Nepatenkintas autorius skubėjo paskelbti ištaisytą tekstą, ir štai 1577 m. vienas variantas išėjo iš spaudos Bazelyje, o kitas — Kelne.

Rankraščių nusirašinėjimas tuomet nebuvo laikoma autoriaus teisių pažeidimu, nes ne viskas buvo spausdinama, kas parašoma. M. Kromeris, M. Miechovita, M. Belskis, žymiausi Renesanso epochos Lenkijos istorikai, naudojosi XV a. parašytu, tačiau neišspausdintu J. Dlugošo veikalu, nusirašinėjo iš jo kronikos ištikus puslapius ir šitokius veikalus skelbė kaip savo.

Autorius viliojo garbė, o spaustuvininkus — pelnas. A. Gvagninio ir M. Strijkovskio veikalai — tai geografiniai ir etnografiniai Rytų Europos žemių aprašymai su pridėtomis tautų genealogijomis bei žymiųjų žmonių biografijomis. Ypač artimas renesansinei historiografijai A. Gvagninio veikalas. Jis suskirstytas knygomis, aprašančiomis Lenkiją, Lietuvą, Rusiją, Skandinaviją ir net Graikiją. M. Strijkovskio kronika skirta Lenkijai, Lietuvai ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei priklausantiems Rusios kraštams bei jų valdovams. Nemaža vietos skiriama ir tai Rusios daliai, kuri nepriklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei (LDK) ir kuriai prigijo Rossijos (Rusijos) pavadinimas.

A. Kojelavičius savo istoriją rašė pusamžiu vėliau negu jo pirmtakai. Chronologiškai ir idėjiškai nepriklausydamas Renesanso kultūrai, jis neatskiriamas nuo M. Strijkovskio istorinių faktų pateikimu ir daugelio jų aiškinimu. Šito pats neslepia, prisipažindamas, kad „Lietuvos istorija“ — ne originalus veikalas: kaip pagrindiniu žinių šaltiniu, ji paremta M. Strijkovskio kronika, jis ją esą literatūriškai ir idėjiškai perdirbęs. Pagrindinį to perdirbimo bruožą pasako antraštė: tai

ne daugelio kraštų, o tik Lietuvos istorija, Lietuva vadinant LDK, o jos piliečius bajorus (indigenus) — lietuviais.

Kai A. Kojelavičius ją rašė, skaitytojų domėjimasis svetimaisiais kraštais jau buvo atvėsusęs. Jų dėmesį kur kas labiau traukė Vakarų Europoje vykę karai, erezijos ir revoliucijos, dangstomos religinių kovų šydu. A. Kojelavičius nebegalėjo tikėtis tokio pasisekimo, kokio susilaukė A. Gvagninis, nors jo istorija parašyta lotyniškai ir išspausdinta užsienyje: pirmas tomas išėjo 1650 m. Gdanske, o antras — 1669 m. Antverpene. A. Gvagninio „Sarmatų Europos aprašymas“ iki XVII a. vidurio dalimis arba ištisai pakartotinai išleistas 5 kartus. 1611 m. jis išverstas į lenkų kalbą. M. Strijkovskio kronika, parašyta lenkiškai, Renesanso epochoje antrą kartą nebuvo išleista, ji pirmą kartą pakartota 1766 m., 1846 m. Varšuvoje išleista trečią kartą dviem tomiais. A. Kojelavičiaus istorija pakartotinių leidimų nesusilaukė.

„Lietuvos istorijos“ atsiradimas glaudžiai susijęs su Vilniaus aukštąja mokykla, vadinta dvigubu akademijos ir universiteto vardu, kurios profesoriumi A. Kojelavičius buvo ir kurios studentams skyrė savo veiklą. Šiaip A. Kojelavičiaus biografija rodosi labai nesudėtinga. Jis gimė 1609 m. Vijūkų dvarelyje netoli Kauno. Jo tėvai — smulkūs bajorai. Greičiausiai neturėdami iš ko leisti į mokslus gabaus jaunuolio, jie pasirūpino, kad 1627 m. jis būtų priimtas į jėzuitų ordiną. Po poros metų A. Kojelavičius pasiunčiamas į Nesvyžiaus kolegiją tęsti studijų. Jas baigęs, grįžo į Vilnių, į teologijos fakultetą. Studijuodamas dėstė retoriką vietinėje kolegijoje. Tuo metu prasidėjo ir jo literatūrinis darbas.

1640 m., minint jėzuitų ordino įsteigimo šimto metų sukaktį, Vilniaus akademija išleido A. Kojelavičiaus redaguotą kalbų rinkinį, kurių viena, skirta kancleriui,

parašyta jo paties. Gyvendamas Vilniuje, lankėsi Kaune ir rūpinosi jėzuitų kolegijos įsteigimu šiame, galima sakyti, gimtajame mieste. Kartu su broliu, taip pat Akademijos profesoriumi, jis užrašė šiai kolegijai paveldėtą turtą.

1644 m. A. Kojelavičius siunčiamas į Braunsbergą dėstyti teologijos. Šiame Varmijos mieste kardinolas Stanislovas Hozijus 1568 m. buvo įsteigęs kolegiją, netrukus pasidariusią svarbia jėzuitų atrama. Kardinolo tėvas Ulrichas Hozijus buvo Vilniaus pilies viršininkas — horodničius. Tarp Vilniaus ir Braunsbergo užsimezgė glaudesni ryšiai, ir Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius, prieš kviesdamas į Lietuvą jėzuitus, naudojosi S. Hozijaus patarimais.

Braunsberge A. Kojelavičius išgyveno vienus metus ir į Vilnių sugrįžo teologijos daktaru. Akademijoje jis 10 metų dėstė filosofiją ir scholastinę teologiją. Tuo pat metu daug rašė, retkarčiais gaudamas vadovaujimų pareigų: trumpai ėjo vicekanclerio, o 1654 m. rektoriaus pareigas be paskyrimo.

1655 m., prasidėjus Rusijos ir Švedijos kariuomenių okupacijai, jėzuitai iš Vilniaus pasitraukė į Lenkiją. A. Kojelavičius dalyvavo ordino narių susirinkime Varšuvoje, kur išrenkamas Lietuvos provincijos įgaliotiniu. Jos reikalais važinėjo į Romą. Po 1657 m. paliaubų jis jau vėl Vilniuje. Miestui tebesant Rusijos ir Ukrainos sukilėlių kariuomenės okupuotam, jėzuitai atidarė čia mokyklą, vis dėlto mokslą reikėjo nutraukti dėl prasidėjusio maro ir bado. Kitais metais karas su Rusija atsinaujino, bet Akademia savo veiklą pradėjo, kai jis pasibaigė, tačiau į dėstytojus A. Kojelavičius nebebuvo pakviestas. Kol Akademia neveikė, jis gyveno Breste (Lietuvos Brastoje) ir Slonime, dirbdamas istoriko darbą — sudarinėjo herbyną, o Akademijai pradėjus veikti, jam pavedama prižiūrėti ir tvarkyti jėzuitų namus, dirbti grynai ūkinį ir administraci-

nį darbą. Tas pareigas jis ėjo iki 1666 m. Po to iškel-
dinamas į Varšuvą ir paskiriamas jėzuitų namų viršinin-
ku bei kolegijos kunigu. Varšuvoje jis 1677 m. ir
mirė.

Toks ordino vadovybės elgesys su savo nariu, tu-
rinčiu aukščiausius mokslo laipsnius ir didelę pedago-
ginę patirtį, verčia daryti prielaidą, kad šis iš Vijūkų
kilęs bajorėlis galėjo būti jai kuo nors nepageidautinas.

Šią prielaidą paremia ir faktas, kad „Lietuvos isto-
riją“ išleido ne Akademija, turėjusi savo spaustuve ir
leidusi knygas, o Gdansko spaustuvininkas Jurgis Fers-
teris (Georg Förster, apie 1615—1660). Leidėjas dedi-
kacijoje Lietuvos didikui Kazimierui Leonui Sapiegai
tiesiai sako, kad knyga leidžiama jo, J. Fersterio, lėšo-
mis. Leidėjas, o po jo ir autorius dėkoja Sapiegai už
pagalbą, vadindami jį mokslo globėju. Leidėjas rašo:
„Tu visada buvai mokslų ir mokslininkų nepaprastas
globėjas, jų geranoriškas skatintojas, pirmas praturti-
nęs Vilniaus akademiją, gerųjų minčių puoselėtoją,
našią mokslų ugdytoją, viešu civilinės ir kanoninės
teisės dėstymu, kurio ligi šiol jai trūko, o jos dėstyto-
jams paskyręs didelius atlyginimus iš savo išdo“.

K. L. Sapiega, buvusio kanclerio ir Lietuvos Statu-
to leidėjo sūnus, įvedė Akademijoje bajorams labai
reikalingą teisių dėstymą. Jis paskyrė lėšų dviem ka-
noninės ir dviem civilinės teisės katedroms išlaikyti.
Iš skiriamų lėšų civilinės teisės profesoriai turėjo gauti
atlyginimus, butus, maistą, mat ordinas jų išlaikymu
nesirūpino. K. L. Sapiegos fundaciniame rašte pasaky-
ta, kad civilinės teisės profesoriai turi būti pasaulie-
čiai, vadinasi, ne kunigai ir ne vienuoliai.

Toliau K. L. Sapiegai sakoma: „Lietuvos istorijos
negalėjau kitaip išleisti, kaip Tavo Aukštybės globo-
jamas“. Globa galėjo pasireikšti leidėjo suradimu, bet
to būtų per maža. Daug ką pasako po dedikacijos idė-
tas tekstas: „Leidžiu spausdinti Lietuvos istorijos pirmą

dalį, tėvo Alberto Kojelavičiaus surašytą ir kelių tos pačios Jėzaus draugijos teologų peržiūrėtą bei aprobuotą". Pasirašė Andrius Klingeris, jėzuitų Lietuvos provincijos viršininkas. K. L. Sapiega galėjo pagelbėti tokį leidimą gauti, nes ordino narys be cenzūros ir viršininkų aprobatos savo raštų kitur, ne ordino spaustuvėje, negalėjo spausdinti. Nieko negalima pasakyti apie autoriaus santykius su cenzoriais, tačiau žinoma, kad jie tekstus tikrindavo ne formaliai ir juos braukydavo.

Antras istorijos tomas išėjo po 19 metų Antverpene. Jo leidėjas — spaustuvininkas Jokūbas Meurzijus. Ordino leidimą pasirašė Jonas Rivočkis. Be jėzuitų cenzūros, tekstą tikrino ir Antverpeno knygų cenzorius, padaręs tokią išvadą: „...galės būti spausdinama ir platinama kaip neturinti nieko, kas prieštarautų Romos katalikų tikėjimui“.

Cenzoriai neskaitė autoriaus pirmo ir antro tomų dedikacijų Sapiegoms. Antrą tomą A. Kojelavičius paskyrė Kazimierui Jonui, pirmojo, jau mirusio, dėdei. Iš dedikacijų teksto, kupino įprastinio gražbyliavimo, matyti A. Kojelavičiaus pažiūros į Lietuvos ir Lenkijos santykius. Liublino seime 1569 m. ginčytasi ne dėl pačios unijos, o dėl jos sąlygų. Lietuvos atstovai stojo už dviejų valstybių federaciją, o Lenkijos — už valstybių ir tautų integraciją Lenkijos karaliaus valdžioje ir jungtinę valstybę vadino Žečpospolita.

Abi politinės tendencijos rado šalininkų ir Akademijoje. Uoliausias religinės, tautinės ir valstybinės integracijos skelbėjas buvo pirmas jos rektorius Petras Skarga (1536—1612), žymus pamokslininkas ir publicistas. Jo „Seimų pamoksluose“ pasisakoma už stiprią jungtinės valstybės valdžią su karaliumi priešakyje, smerkiamas didikų ir bajorų nepaklusnumas, nepaisymas krikščioniškosios moralės. Neminint pavardžių, žymi dalis tų pamokslų adresuojama Lietuvos didi-

kams, kurių separatistiniai veiksmai laikomi savavaliavimu. Prie kliuvinių unijai įgyvendinti priskiriama Lietuvos Statuto ir valstybės praeities bei jos valdovų aukštinimas.

Šitokį aukštinimą matome A. Kojelavičius dedikacijose, kur teigiama: „...neabejotinai Lietuvos istorijos globėju turi būti tas pats žmogus, kuris yra žymus Lietuvos valstybės gynėjas“. Pirmo tomo dedikacijoje Sapiegų giminė aukštinama už ukrainiečių sukilimo nuslopinimą, antrame tome — už palyginti laimingą 1654—1667 metų karo baigtį. Žečpospolitą, kaip dviejų lygiateisių valstybių sąjungą (Respubliką), nuo pražūties išgelbėjusi Povilo Sapiegos vadovaujama Lietuvos kariuomenė. Kaip visa tai įvyko, būsią išdėstyta trečiame istorijos tome, kuris, beje, nepasirodė ir kurio rankraštis greičiausiai dūlėja kokiame jėzuitų archyve. Žinoma, dėl vienokių ar kitokių priežasčių jis galėjo to tomo ir neparašyti, tačiau pirmo tomo dedikacijoje jau minimas jo tekstas. A. Kojelavičius ketino parašyti Lietuvos istoriją nuo seniausiųjų laikų iki gyvenamojo meto, o paskelbtas tekstas baigiasi Liublino unija.

Savo siekimus A. Kojelavičius išdėstė pirmo tomo pradžioje, skyrelyje, pavadintame „Proga rašyti Lietuvos istoriją“. Jo pirmtako M. Strijkovskio kronika, bematant išgraiбstyta dar autoriui esant gyvam, turėjusi du trūkumus: ji parašyta lenkų kalba, kitataučiams nesuprantama ir daugelyje vietų prasilenkianti su istorijos dėsniais. Sumanymui versti ją į lotynų kalbą jis nepritaręs, nes didėjanti pagarba lotyniškiems raštamams reikalaujanti, „...kad jaunuomenė turėtų rankose tokį autorių, iš kurio, susipažindama su savo krašto istorija, nuo pat mažens kartu pramoktų romėnų kalbos ir pajustų jos skonį“. Todėl jis ir imąsis pagal literatūros kūrinio reikalavimus ir dėsnius „tvarkyti

istoriją, bet ne naujai savo triūsą sudėtą, o iš Motiejaus Strijkovskio metraščių išrankiotą".

A. Kojelavičius ne be pamato kritiškai vertino M. Strijkovskį. Pastarojo veikale pasigendama stilistinio saikingumo ir santūrumo, į akis krinta tas, kad autoriaus būta ne tik istoriko, bet ir poeto. Jo veikale proza supinta su poezija. A. Kojelavičiaus istorijos tekstas rodo autoriaus stilistinę savidrausmę, didelę literatūrinę kultūrą. Įvykių grandinė čia logiška, mintis aiški. Šiedu autoriai skyrėsi pagaliau ne tik literatūriniais polinkiais ir sugebėjimais, bet ir pažiūromis. A. Kojelavičius prisipažįsta, kad kiti jam siūlę palikti nepaliestą M. Strijkovskio tekstą bet — „nedrįsčiau tvirtinti, kad šitai esu įvykdęs, tačiau atvirai prisipažįstu, jog esu mėginęs. Be to, prielankus skaitytojas lengvai suvoks, kas priskirtina man, o kas jam, žmogui, kurio vardo nenuslėpiau".

Pažiūrų skirtumas iš tikrųjų lengvai pastebimas. M. Strijkovskis, suminėjęs Senovės Rytų ir Antikos autorius, kroniką pradėjo nuo Babelio bokšto, nuo to, kaip dievas sumaišė žmonių kalbas ir kaip iš trijų Nojaus sūnų atsirado semitai, chamitai ir jafetitai. Jam svarbu išaiškinti ne tik lietuvių, bet ir slavų (visų pirma lenkų ir rusų) kilmę. A. Kojelavičiui slavai nerūpi, jis pradeda lietuviais, kildindamas juos iš herulų. Kitaip jis žiūri į lietuvių sukurta valstybę — Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. M. Strijkovskis, tos valstybės karinis ir kultūrinis veikėjas, laikė save jos patriotu, nors pats buvo mozūras, į jos praeitį žiūrėjo XVI a. humanisto akimis. Jam toje valstybėje lemiamą vaidmenį vaidino pilietybė (indigenatas), o ne religija ar kalba. Pilietis — tai feodalų klasės narys, žemės savininkas, nesvarbu, ar lietuvis, ar baltarusis, ar ukrainietis. Juos jungia valstybiniai interesai, todėl M. Strijkovskis vienodai palankiai aprašo Lietuvą, Žemaitiją ir Rusią (baltarusius, ukrainiečius) su jų kunigaikščiais,

didikais ir bajorais. Jam, kaip ir jo epochos politiniams veikėjams, žodis *L i e t u v a* dažna atstoja visą valstybę, tačiau jos gyventojų tautybės su pilietybe jis netapatina.

A. Kojelavičius taip pat dažnai valstybę vadina *L i e t u v a*, nors jos su *Rusia* netapatina, gyventojus jis skirsto pagal religiją, nepripažindamas jiems lygių pilietinių teisių. Lietuviai, net būdami pagonys, teisėtai valdę *Rusios* krikščionis (rutėnus, arba rusinus) — pravoslavus, nes buvo juos nukariavę. Pasak jo, nugalėtojas turi teisę valdyti nugalėtuosius. Lietuvius apkrikštijus, toji teisė padvigubėjusi. Tai aiškai matyti iš *Horodlės unijos* (1413 m.) vertinimo, į kurią jis žiūri iš jėzuitų ordino pozicijų: „Valdovas gali skirti į aukštąsias bei viešąsias pareigybes tik *Romos* tikėjimo žmones, iš tų vietų turi būti šalinami ne tik stabmeldžiai, bet ir krikščionys, išsižadėję paklusti *Romos* popiežiui. Bajorų luomui pripažintos lengvatos negali būti teikiamos tiems, kurie neišpažįsta katalikų tikėjimo ir išsižada paklusnumo popiežiui“.

Kaip žinoma, šių unijos sąlygų įgyvendinimas privedė prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės skilimo ir karo tarp Švitrigailos ir Žygimanto Kęstutaičio. Švitrigaila rėmėsi *Rusios* kunigaikščiais ir bajorais pravoslavais, o Žygimantas — Lietuvos didikais ir bajorais katalikais bei Lenkijos ponais. Skilimą pavyko pašalinti, sulyginus — bent formaliai — pravoslavų feodalų (ne dvasininkų) teises su to paties luomo katalikų teisėmis. Apie tai A. Kojelavičius neužsiminė, nes tam nepritarė. Pasak jo, Žygimantas Kęstutaitis karą prieš Švitrigailą laimėjo, nes „aukščiausiasis lėmė, kad nugalėjo teisieji šalis“. *Rusios* žemių kunigaikščiai ne kartą ketino nepasiduoti pagoniškai Lietuvai, dėl to kilo nemaža karų, tačiau teisė buvo ir liko nugalėtojo pusėje.

. Tautybės ir pilietybės supratimu A. Kojelavičius žengė didelį žingsnį atgal nuo savo pirmtakų. Humanistai A. Gvagninis su M. Strijkovskiu aprašė liaudies buitį, papročius ir net vargus. Jiems lietuvių kalba buvo reikalinga dviem atvejais: Lietuvos valdovų ir didikų kilmei nustatyti ir liaudies kultūrai pažinti. M. Strijkovskis sakosi tam ir išmokęs lietuviškai. A. Gvagninis nesigyrė tos kalbos mokėsis, tačiau Žemaitijos aprašymo pabaigoje įdėjo taisyklingai užrašytus poterių. Aprašydamas liaudies buitį, jis užsiminė ir apie feodalų santykius su valstiečiais.

Pasak jo, valstiečiai, nedavę kyšio pačiam ponui ar jo tarnautojams, negalį ieškoti teisybės, o ir ieškodami jos nerandą. Jie nuo kiekvieno kiemo dirbo pono naudai po 5, o kartais ir 6 dienas per savaitę, neturėdami poilsio dienų. „Jeigu kas paklausią: „Kodėl šventą dieną dirbi?“, atsako: „O ar šventą dieną valgyti nereikia?“ Mokesčius ir duoklę duoda per metus keturis kartus. Vargšai dar kasmet moka ponams sunkų činšą; duoną valgo labai prastą, pusiau su pelais“ („Kraštas ir žmonės“. V., 1988, p. 68). A. Gvagninis užsiminė ir apie 1525 m. valstiečių karą Vokietijoje; pažymėdamas, kad valstiečiai sukilo prieš savo bažnytinius bei pasaulietinius ponus ir išžudė nemažą vyskupų ir ponų. Jie norėję patys rinktis kunigaikščius, išpažinti Liuterio tikėjimą, neduoti dešimtinės, pasidaryti laisvi — nebūti engiami savųjų ponų. Norėję, kad būtų leista naudotis miškais, vandenimis, kad po jų mirties turtas atitektų vaikams. Valstiečiai buvę tame kare nugalėti.

Humanistai neginčijo bajorų žemės nuosavybės ar žemėvaldos teisių, tačiau, būdami tos nuomonės, kad visi — be luominio skirtumo — žmonės iš prigimties laisvi, skelbė, kad valstiečio ir dvarininko santykiai turi būti paremti sutartimi. Valstietis — tai valdinys, bet ne vergas. Jis naudojasi feodalo žeme, už tai atsisteis-

damas darbu, produktais arba pinigais, bet nepraranda teisės išsikelti kitur, ten, kur gali tikėtis geresnių gyvenimo sąlygų. Net 1557 m. valakų įstatymas, kuriuo rėmėsi agrarinė reforma, pripažino šią teisę: nustatė prievoles nuo valako, leido valstiečiams jį imti arba, jo atsisakius, išsikelti kitur.

Humanistinių pažiūrų veikiami, A. Gvagninis bei M. Strijkovskis ir susidomėjo Lietuvos liaudimi, pirmas — daugiau, antras — mažiau. A. Kojelavičius to nedarė, nors lietuviškai mokėjo. Jam tauta — privilegijuotas bajorų luomas, kalbantis lenkiškai. Pabaltijo tautų christianizaciją (kartu su germanizacija) vykdė Bremeno—Hamburgo arkivyskupystė. Kryžiuočius nugalėjus, tas pareigas perėmė Gnezno arkivyskupystė, germanizaciją pakeisdama polonizacija. A. Kojelavičius atstovavo pažiūrai: kas iš Lenkijos bažnyčios centro perima katalikybę, tas turi perimti ir lenkų kalbą, reikalingą piliečių taikai ir vienybei.

A. Gvagninis manė, kad iš Palemono bei jo palydovų kilo Lietuvos kunigaikščiai ir bajorai su savo herbais, o Lietuvos liaudis — kaimiečiai ir visi prastieji žmonės — iš gotų. Jis vis dėlto nesakė, kad bajorai turi kalbėti kita kalba negu liaudis. M. Strijkovskio galva, ateiviai iš Romos užvaldę Prūsiją, Lietuvą bei Žemaitiją ir suvienodinę skirtingas kalbas. Kitokią išvadą padarė A. Kojelavičius.

Į valdovų ir didikų kildinimą iš vietovardžių jis pasižiūrėjo kritiškai: nes „vietovių ir vardų kaita, supainiota per daugybę amžių, kartais taip užtemdo tiesą, kad iš viso neįmanoma jos atskirti nuo prasimanymų“. Valstybių užuomazgos dažniausiai siekiančios barbarystės laikus, todėl gyvenviečių pavadinimai gali būti senesni už valdovų vardus. Kalbėdamas apie lietuvių ir lotynų kalbų giminybę, kuria žavėjosi humanistai, jis daro šitokias išvadas: latvių kalba esanti panaši į lietuvių, joje vienodai pribarstyta lotyniškų ir graikiškų

žodžių, nors latviai — ne romėnų palikuonys. Antikinių kalbų žodžius atnešę savieji. „Mat jie po daugelio metų, praleistų karo stovyklose Italijoje arba Trakijoje, grįždami namo dideliais būriais, be gausaus grobio, parnešdavo saviesiems ir svetimą kalbą. Tatai sena ir visuotinė bėda: svetur iš svetimšalio ko nors semtis, o savais dalykais bjaurėtis; taigi kad atrodytų esą išmintingesni už prastuomenę, atsisakę gimtosios kalbos, per tam tikrą laiką pakeitė ją svetima“.

Pasak A. Kojelavičiaus, Lietuvos liaudis kalba ir papročiais gimininga su gotais — herulais; nors jos kalboje daug lotyniškųjų ir kitų kalbų žodžių, tačiau lotyniškai kalbėjęs tik Palemonas su savo bajorais. Vadinas, nuo pat valstybės atsiradimo aristokratija ir liaudis kalbėjusios ne ta pačia kalba. Mykolas Lietuvos įrodinėjęs, kad lietuvių kalba esanti sudarkyta lotynų kalba, siūlęs per mokyklas apšvarinti ją nuo slavizmų ir visiems vartoti kaip gimtąją. Rodos, būtų logiška, jeigu A. Kojelavičius šitai irgi būtų siūlęs, tiesa, ne visiems lietuviams, o bajorams, Romos ateivių palikuonims, tą kalbą mokėjusiems. Jis to nedarė, nes šitai būtų reiškę siūlyti bajorų tarpusavio santykiuose ir santykiuose su valstybės valdžia vartoti ne lenkų, o lotynų kalbą, kuri yra katalikų liturginė ir mokslo kalba.

Kada Lietuvos bajorai išmoko lenkiškai, jis neaiškina. Tai matome skyreliuose, aprašančiuose aukštaičių ir žemaičių krikštą. Kilminguosius ir liaudį krikštija kunigai lenkai. Aiškinant tikėjimą ir krikštijant kunigaikščius ir bajorus, vertėjų nereikėję (apie juos ir neužsimenama), o krikštijant liaudį, lenkų kunigų pamokymus į lietuvių kalbą vertę Jogaila ir Vytautas. Vadinas, Lietuvos bajorai drauge su krikščionių tikėjimu priėmę ir lenkų kalbą, o liaudis, neatsisakiusi savo kalbos, neatsisakiusi ir pagonybės, nes štai ir vėliau ją

krikščionino ir švietė parapijų kunigai ir misionieriai, tuo tarpu Akademijos profesoriams rūpėjo bajorai.

Humanistinių pažiūrų veikiamas Mikalojus Daukša postilės „Prakalboje į malonųjį skaitytoją“ (1599) nuostabiai jautriai lenkų kalba kreipėsi į bajorus ir kunigus, ragindamas juos neišsižadėti gimtosios — lietuvių — kalbos. A. Kojelavičius apie tokius reikalus bei apskritai apie lietuvių kalbą net neužsiminė, nors jo amžininkas ir kolega Akademijos profesorius ir to paties ordino brolis Konstantinas Sirvydas lietuvių ir lenkų kalbomis parašė „Punktus sakymų“ (1629) bei lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną (apie 1620), kurio išėjo net penki leidimai. M. Daukša, nebūdamas jėzuitas, padarė jėzuitams paslaugą tuo, kad išvertė jų ordino nario Jokūbo Vujeko pamokslus, nukreiptus prieš eretikus, kurie „išniekino krikšto paslaptį“, kulto apeigose lotynų kalbą pakeisdami liaudies kalba. K. Sirvydas savo paties parašytus pamokslus vertė į lenkų kalbą ir rašė žodyną, kad lietuvis kunigas gerai mokėtų lenkiškai.

M. Daukšos ir K. Sirvydo raštais turėjo naudotis katalikybės gynėjai liaudyje, A. Kojelavičius prie tokių nepriklausė. Jis švietė ir sąmonino tik bajorus, einančius aukštuosius mokslus.

Pasak jo, 1569 m. seimas Liubline turėjo „sujungti amžinos santarvės ryšiais dvi tautas, kurių viena reikalavo amžiams jai atiduoti didžiulius plotus — Kijevo žemę, Volynę ir Palenkę, o kita atkakliai tam priešinosi, nenorėdama išsižadėti savo valdų“. Jam viena kalba kalbantieji Lietuvos ir Lenkijos bajorai — dvi tautos, nes priklauso dviem valstybėms. Humanistai buvo linkę prie tautos priskirti ir liaudį, o kalbą laikyti pirmuoju tautybės požymiu. A. Kojelavičius, kontrreformacijos veikėjas, tokią pažiūrą atmetė. Jam Lietuvos bajoras skyrėsi nuo Lenkijos bajoro (šlėktos) garbinga tėvų žemės praeitimi. Tą garbę jis ir kėlė

„Lietuvos istorijoje“, tikėdamas, kad, tvarkant dabartį, būtina atsigręžti į praeitį ir iš jos pasimokyti.

P. Skarga „Seimo pamoksluose“ daugiausia sielojosi dėl valstybės, kuriai grėsė pakrikimas. Švedas Zigmantas Vaza pateko į Žečpospolitos karalius, nes Lenkijos ponai stengėsi neįsileisti į sostą Habsburgų. Netrukus paaiškėjo, kad Vaza vedė slaptas derybas su imperatoriumi Habsburgu dėl sosto perleidimo sąlygų, jeigu jam pasiseks atgauti Švedijos sostą. Šitai sukėlė politinę audrą: karaliui rūpi jo paties, kaip monarcho, o ne valstybės reikalai. Susidarė opozicija, kuriai vadovavo kancleris J. Zamoiskis. Vaza siekė absoliutizmo, ir P. Skarga, jo pamokslininkas, tuos siekimus rėmė.

Pamoksluose, sakytuose valdantiejiems, susirenkančioms į seimus, P. Skarga aiškino, kokiomis ligomis serganti Žečpospolita. Pirmoji liga — tai nedėkingumas tėvynei, kuris ją smukdo, dėl kurio gali žlugti valstybė. Antroji liga — naminiai vaidai, trečioji — erezijų, griaunančių katalikų tikėjimą, epidemija, ketvirtoji — monarcho orumo ir valdžios silpnėjimas, penktoji — neteisingumas. Kalbėdamas apie neteisingumą, jis nepamiršo ir valstiečių. Priminė, kad 1518 m. karaliaus teismai liovėsi tikrinti valstiečių skundus prieš savo ponus ir valstiečiai pasidarę beteisiai žmonės, o žemvaldžiai nesivadovauja krikščioniška morale.

P. Skargos siūlyti vaistai negelbėjo. Vienam po kito į sostą sėdant trims Vazoms, visos politinės ir socialinės ligos stiprėjo, ir su ukrainiečių sukilimu prasidėjo laikotarpis, grožinėje literatūroje gavęs tvano vardą. Tas tvanas lietė ir Lietuvą, ir A. Kojelavičius negalėjo likti jam abejingas. Norėdamas išsiaiškinti smukimo priežastis, jis kreipėsi į praeitį. Nors trečio tomo, kuriame galėtume rasti atsakymą, nėra, tačiau iš esamų tomų aiškėja mintis, kad laiminga buvusi Len-

kija tada, kai jos karaliais buvo Lietuvos didieji kunigaikščiai, Gedimino palikuonys.

Lietuvos valstybė nuo pat jos atsiradimo 150 metų buvo pagoniška, o jos valdovai — didieji kunigaikščiai — pagonys. Jie kariavo su krikščioniškomis valstybėmis, nepakludami katalikų bažnyčiai, vadovaujamai popiežiaus. Kryžiuočiai ir kalavijuočiai savo karus prieš Pabaltijo tautas teisino krikščionybės platinimu tarp pagonių barbarų, popiežius juos rėmė. Kaipgi A. Kojelavičius, katalikybės ideologas, sprendė pagoniškų valdovų santykius su krikščionimis?

Skyrelyje, pavadintame „Krikščioniškųjų šalių valdovų žygis prieš lietuvius“, jis aprašo popiežiaus Klemenso VI 1343 m. organizuotą kryžiaus žygį: „Romos popiežius laišku pakvietė į karą įvairius krikščioniškųjų šalių valdovus. Traukiantiems į kovą prieš lietuvius ir žemaičius jis žadėjo tas dieviškas malones, kurių paprastai susilaukia maldininkai, kurie, davę įžadus, pamaldžiai aplanko Kristaus karstą Jeruzalėje ar šv. Jokūbo Komposteloje bei nusigauna prie apaštališkųjų slenksčių Romoje. Popiežiaus žodžiai paskatino susiruošti į kovą ne tik eilinius karius, bet ir pačius valdovus su didžiulėmis savo žemių kariuomenėmis“. Toliau jis išvardija visus kryžiuočių talkininkus ir priduria: „Į karą traukė iš tiesų visos Europos riterijos žiedas; apie nieką kita jie nesvajėjo, apie nieką kita nekalbėjo, tik apie Lietuvos sunaikinimą“. Tas žygis pasibaigė gėdingu pralaimėjimu, nes „Algirdas ir Kęstutis (šitaip įpratę daryti taurūs žmonės) nerodė nei per didelio jaudinimosi, nei per didelio pasitikėjimo: jie viską taip tvarkė, kad galėtų vienu ar kitu būdu atremti priešą“, ir jų sumanumas rodo „ateinančioms kartoms, jog paprastai kariaujant geriau pasikliauti protu nei jėgų persvara“. Krikščionių valdovai, siekę garbės ir grobio, ėmę vieni kitus koneveikti ir net

išdavyste įtarinėti. Tarp jų santarvės nebuvo, ir jie pralaimėjo.

Vaizdingiau nušviestas kalavijuočių pralaimėjimas: „Pavergę Livoniją, jie užpuolė kuršius, kurie anuo metu priklausė Lietuvai; dangstydamiesi krikščionybės platinimo tikslais, karą jie vis dėlto pradėjo iš godumo: tariamasis pamaldumas skatino stoti į kovą prieš stabmeldžius ne tik riterius, bet netgi ir kunigus nuo altorių“. Kariniam žygiui vadovavęs Kelno arkivyskupas ir jį pralaimėjęs, nes reikalą gintis iš visų jėgų aiškiai rodęs „Latvijos, pakliuvusios į žeminančią vergovę, vargas likimas“.

A. Kojelavičius nemano, kad teisus kiekvienas krikščionis, pakėlęs ginklą prieš pagonį, nes istorija žinanti daug atvejų, kada vienas krikščionis karalius kariavęs su kitu. Kai ginčas sprendžiamas karu, nugalėtojas lieka teisus, nors jis būtų pagonis. Kryžiuočiai nukariavę ir pavergę prūsus, kurie daugkartiniais sukilimais bandę nusikratyti užkariautojų jungo. Sukilimus A. Kojelavičius griežčiausiai smerkia. Sukilėliai — liaudis, ji nepaklusni nugalėtojo valdžiai, ir be to, prūsai sukilėliai atsimetė nuo krikščionybės. Prie jų prisidėjęs ir Mindaugas, krikštą priėmęs iš baimės, viešai didžiavęsis tikėjimu, bet vienas likęs, niekinęs krikščionių šventenybes, o „kai praėjo pavojus ir atslūgo baimė, jis smarkiai gailėjosi šitaip padaręs“. Įniršio pagautas, ėmęs siaubti kaimynų krikščionių kraštus. Pirmiausia puolęs Lenkiją, po to Mazoviją ir įsiveržęs į Prūsiją: „Neseniai pastatyti kaimai ir miestai žuvo liepsnose: be galo siautėdami, it laukiniai jie puolė šventoves ir dvasininkus, iš viso nė vienas krikščionis, paimtas į nelaisvę, neliko gyvas, nes karalius uždraudė imti šitokią grobį ir viešai įsakė nepalikti nė vieno gyvo krikščionio“.

1260 m. Durbės kautynių metu sukilo kuršiai ir perėjo į lietuvių pusę. Sukilimo priežastis buvusi tokia.

Ordino magistrui kuršiai pranešė, kad netoliese esąs lietuvių pulkas, prisiplėšęs grobio ir belaisvių. Jie maldavę pagalbos, žadėję apginkluoti būrį ir stoti į kovą, jei magistras suteiks vilties, kad žmonos ir vaikai bus išvaduoti iš lietuvių nelaisvės ir sugrąžinti saviesiems. Kryžiuočiai į tai atsakė: jie laikosi kitokio kariavimo dėsnių — grobis atitenka nugalėtojams. Kuršiai tuo pasipiktinę ir, būdami krikščionys, susidėję su lietuviais. Herkaus Manto vadovaujami prūsų sukilėliai, atsimetę nuo krikščionių tikėjimo ir nuo kryžiuočių, „visame krašte išgriovė bažnyčias, o kunigus, kuriuos beįmanė pagauti, žiauriai nukankino; jie nepaliko neišniekinę nė vienos krikščionių šventenybės, kurią tik valiojo pasiekti jų staigus įsiūtis. Todėl krikščionių valdovai nutarė sutelkti visas savo jėgas ir atremti laukinių siautėjimą“.

Tariamo pagonių žiaurumo pats A. Kojelavičius neišsugalvojo, jis rėmėsi M. Strijkovskiu, o šis — kryžiuočių metraštininku Petru Dusburgiečiu, lotyniškai parašiusiu „Prūsijos žemės kroniką“, kurią į vokiečių kalbą išvertė ir sueiliavo, kad galima būtų deklamuoti ir dainuoti,— M. Jerošinas. Kryžiuočių autorių tikslas — drąsinti riterius ir skatinti nesigailėti pagonių arba atsimetėlių nuo krikščionybės kraujo. P. Dusburgiečio žinią apie pagonių ir atsivertėlių žiaurumą perpasakojė M. Strijkovskis, o po M. Strijkovskio — A. Kojelavičius, kiekvienas stengėsi kalbėti vaizdingai. Rašydamas apie pagonių santykius su krikščionimis, A. Kojelavičius savo pirmtakų žinias praplėsdavo ir paryškindavo. Tokio paryškinimo pavyzdžiu gali būti Žalgirio mūšio aprašymas.

M. Strijkovskis, aprašydamas pasiruošimą Žalgirio kautynėms, sakė, kad, Lietuvos kariuomenei sustojus prie Červinsko, keli jos kareiviai su totoriais įsiveržę į Prūsiją ir apiplėšę Liudbergo bažnyčią. Vytautas su

Jogaila kaltininkus nubaudė, įsakydami dviem labiausiai nusikaltusiems lietuviams ant medžio pasikarti, kad kiti bijotų. A. Kojelavičius tas 8 eilėmis parašytas eilutes šitaip išaiškino: kraštas buvęs smarkiai nuniokotas, bažnyčios ir visos jose esančios šventenybės išniekintos, kai kurie artimesni, karaliui priklausantieji miestai nusiaubti. „Žmonės pasakojo, kad šitaip piktadariškai elgėsi ne tiktai skitai, Mahometo prietarus išpažįstanti tauta, bet ir kai kurie lietuviai, eiliniai kariai, dar nepriėmę krikščionių tikėjimo. Štai todėl lenkų kariai baiminosi Vytauto pulkų, nelyginant visi jie būtų jų draugų krauju šventvagiškai sutepti. Tada valdovai, norėdami permaldauti aukščiausiąją ir įkvėpti žmonėms dievo keršto baimės, įsakė kuo rimčiausiai ištirti šias piktadarybes ir kaltus lietuvius pakarti priešais stovyklą“.

Sakydamas, kad Vytauto kariuomenėje buvo eilinių karių, dar nekrikštytų, A. Kojelavičius greičiausiai turėjo galvoje žemaičius, nes juos apkrikštijo 1413 m.—po Žalgirio kautynių. Vertindamas kautynes, A. Kojelavičius rado reikalo priminti: „Nedaug žuvo lenkų, kurių narsumui reikia dėkoti už šią šlovingą pergalę; lietuvių bei rusų krito kur kas daugiau, jie šitaip nesėkmingai kovojo dėl to, kad, matyt, tokia buvo dangaus bausmė už šventenybių įžeidimą“.

A. Kojelavičius iš M. Strijkovskio paimtų faktų nekeitė ir jų netikslino. Paliktos visos chronologinės klaidos: Algirdas miręs 1381 m. (iš tikrųjų — 1377), Gediminas žuvęs 1329 m. (iš tikrųjų — 1341). Sumaišyti Algirdo sūnų ir jų dėdžių vardai, netiksliai vadinamos kunigaikščių žmonos, kai kur iš vieno asmens atsirado du. Taip atsitiko su Deltuvos kunigaikščiu Daumantu. Rusų metraščiuose jis vadinamas ir Daumantu, ir Timotiejumi, nes, tapęs Pskovo kunigaikščiu, jis, apkrikštytas pagal pravoslavų apeigas, gavo kitą var-

dą. Tuo vardu po mirties pravoslavų bažnyčia jį paskelbė šventuoju. Dėl nevienodo Mindaugo sūnaus Vaišingos, pravoslavų vienuolio, vardo pasidarė du veikiantieji asmenys. Tuo taip pat nereikia stebėtis. Ne tik legendinėje Lietuvos istorijos dalyje, sukurtoje XVI a. Lietuvos metraštininkų, bet ir Mindaugo bei Gedimino laikų aprašyme minima daug spėjamų ir iš viso negyvenusių, istorijos šaltiniuose neužfiksuotų asmenų. Anų laikų šaltiniai — kronikos, jos pasižymėjo ne tikslumu, o autorių bei jų valdovų tendencingumu. Atskirti tikrą dalyką nuo tariamo arba net tyčiomis išgalvoto, stengiantis užpildyti baltas istorijos chronologijos vietas, be kritikos buvo neįmanoma. M. Strijkovskis savo darbo įvade sakė duosiąs „tikrą, nuogą istorijai tarnaujančią tiesą“, tačiau tiesa negulėjo paviršiuje, ją reikėjo atkasti. Jis panaudojęs keliolika metraščių ir medžiagos prisirinkęs tiek, kad būtų pilnas vežimas. Jo kronikos parašėse ir tekste nurodyti autoriai, kuriais jis rėmėsi, nurodyti jų veikalai ir net puslapiai. A. Kojelavičius to nedarė, ir jam nė nereikėjo daryti, nes pagrindinis ir beveik vienintelis jo žinių šaltinis — M. Strijkovskis. Abiejų faktai nesiskiria, skiriasi jų interpretacija, veikalo kompozicija ir stilius.

Nors Renesanso istorikai rašė ne kronikas, kuriose pamečiui aprašomi įvykiai, o aiškino visuomenės reiškinius ilgesniais laikotarpiais pagal temas, M. Strijkovskio veikale išlikę būdingieji kronikų požymiai. Iš esmės laikydamasis chronologinio nuoseklumo, jis, vieno įvykio neužbaigęs, šoka prie kito arba duoda ilgą kurios jo panaudotos kronikos ištrauką, o į skyrių, pavadintą septintąja knyga, įdėjo Petro Dusburgiečio kronikos vertimą. Todėl tas pats įvykis minimas kelis kartus, be minties ryšio. Jo kronikos kompozicija chaotiška, net viename sakinyje suplakami skirtingi

dalykai. Ji ir žanro požiūriu margaspalvė: greta prozos — nemaža herojinės poemos dalykų.

Žymi A. Kojelavičiaus veikalo dalis priklauso grožinei literatūrai, nusipelniusiai visuotinio pripažinimo. Autorius stengėsi parašyti istorijos skaitinius klasikine lotynų kalba, kuri turėjo ir savo stilių. Būtų buvę nesusipratimas rašyti klasikine kalba barokiniu stiliumi (kuris tuomet plito ne tik architektūroje ir dailėje, bet ir literatūroje) — su jam būdinga gražbylyste. Nebūdamas humanistas, jis sekė antikiniais istorikais, ypač Titu Livijumi. Antikos metais iš autoriaus buvo reikalaujama, kad jis būtų ir istorikas, ir literatas, o jo veikalas naudingas ir malonus, kad jį būtų lengva ir įdomu skaityti. T. Livijus Romos istorijoje aukštino protėvių moralę, jų patriotizmą, narsumą, kuklų gyvenimo būdą. Visa tai padėjo pamatus romėnų valstybės klestėjimui. Fizinis išglebimas, papročių sugedimas privedęs prie suiručių ir vidaus karų. Šios antikinio autoriaus mintys buvo artimos A. Kojelavičiui. Jomis sekant, reikėjo pasekti ir ramiu analitiniu, bet vaizdingu dėstymo būdu.

A. Kojelavičiaus istorijos kompozicija pagrįsta darumo principu. Nuo savo krašto istorijos autorius nukrypsta tik tais atvejais, kai aiškina jo santykius su užsienio šalimis. Įvykiai grupuojami epizodais, kiekvienas turi siužetą ir sudaro meninį vienetą, pagrįstą minties logika ir veikėjų psichologija. Siužetams kurti ir išmonei reikštis dirva — kuo plačiausia. Juk visas pirmas istorijos tomas paskirtas pagoniškajam laikotarpiui, kuriam stinga autentiškų žinių. Be to, šis laikotarpis turi labai plačią legendinę dalį, kurioje faktų tiesos nereikia nė ieškoti. Čia A. Kojelavičius labiausiai ir pasireiškė kaip rašytojas, grožinės literatūros kūrėjas.

Kronikose, ypač kryžiuočių, minima daugybė karų ir šiaip ginkluotų užpuolimų. Žinios apie juos labai ša-

bloniškos: tiek nužudyta, paimta į nelaisvę, pagrobta, sunaikinta ir t. t. A. Kojelavičiaus istorijoje mūšiai vienas nuo kito skiriasi karių narsumu, sumanumu, klasta, ginklų tobulumu, gamtos kliūtimis ar dar kuo. Jotvingiai, gindamiesi nuo lenkų, narsumą parodė tuo, kad grūmėsi kaip siena: į sužeisto ar žuvusio vietą stojo kitas ir „atkakliai pro tankias lenkų gretas veržėsi į žuvusio draugo vietą“. Didikams ir bajorams žuvus, buvusi išnaikinta jotvingių gentis, „dalis žemdirbių pabėgo į netolimą Lietuvą, dalis, nugalėtųjų prievarta apkrikštyti, atsidūrė lenkų valdžioje. Dabar šis kraštas vadinamas Poleksija“.

Lietuvį Švarną 1266 m. nugalėjo Krokuvos kunigaikštis, nes, nepavykus įvilioti lenkų į pinkles, „abi kariuomenės buvo išvestos į mūšį: išsirikiavę kovos tvarka, stovėjo viena nuo kitos per ieties metimą, tad ir kovą pradėjo svaidomaisiais ginklais. Švarno kariauna, sudaryta iš rusų, lietuvių bei skitų karių, buvo lengvai ginkluota ir mikliai gebėjo darbuotis lanku bei strėlėmis“. Lenkų vadas norėjo priversti kautis ietimis ir kalavijais, todėl įsakė raiteliams užpulti, sutrikdyti eiles ir priversti kautis iš arti. Švarnas buvo nugalėtas.

Kautynes prie Liublino 1302 m. pralaimėjo lietuviai ir rusai, nes šie, „surikiavę kariuomenę pusmėnuliu, labai į šalis išskleidė sparnus, o vidurį susilpnino; lenkai, sutelkę vienoje vietoje karius nelyginant kumštį, be galo lengvai sunkiaisiais raiteliais pralaužė rikiuotės vidurį ir atvėrė kelią į pergalę“.

Gediminas žuvo nuo kryžiuočių šūvio, paleisto iš „ugnim šaunamo ginklo“. A. Kojelavičius šį įvykį taip aprašė: „...tada kryžiuočiai ėmę vartoti geležinius vamzdžius, kurie, užtaisyti paraku ir sviediniais, purkšdami liepsnojantį paraką, be galo smarkiai ir su baisiu

trenksmu išmeta sviedinį į priešą. Išmoningas to amžiaus išradimas, tačiau kaip jis išniekino buvusią karinę šlovę: kur dėtis buvusiam šaunumui ir drąsai, jeigu silpna ranka, bemaž nieko neveikdama, klote iškloja nesuskaitomas narsiausių karių krūvas? Kai kovojama kalaviju, ietimi, kai grumiamasi rankomis, paaiškėja, kas tikras vyras; kai vartojami tokie vamzdžiai, atsitiktinumas lemia mirtį, kurios narsiausias karys negali išvengti, už kurią negali atkeršyti, nes nežino, iš kieno rankos ji ateina".

Patrankos ir šautuvai A. Kojelavičiui nebuvo naujiena. Jo amžininkai kariavo tais ginklais, jam rūpėjo iškelti aikštėn tuos moralinius kariavimo principus, kuriais buvo remiamasi senovėje, kai sėkmę lėmė individualios kario arba vado savybės be dievo įsikišimo. Tokio įsikišimo, kaip ir stebuklų, jo veikale yra, tačiau naujų jis nesukūrė, tenkinosi tais, kuriuos rado M. Strijkovskio kronikoje ir kurie perimti iš P. Dusburgiečio. Štai kad ir toks stebuklas, įvykęs 1306 metais, kai krikščionio ruso kalėjime prikalbėtas pagonis lietuvis, nubaustas savo kunigaikščio, prižadėjo krikštytis ir pastatyti bažnyčioje didžiulę žvakę: „...grandinės savaime sutrūkusios ir kojos atgavusios laisvę, o kalėjimo durys pačios atsivėrusios bėgliui". Stebuklais jis, kaip ir jo ordino broliai, tikėjo ir, kovodamas su protestantais, jais rėmėsi.

A. Kojelavičius rašė valdančiosios feodalų klasės bei jos vadovų, kunigaikščių, istoriją, stengdamasis sukurti jų biografijas. Spręsdami valstybės reikalus, jie vadovaujasi protu, patirtimi ir jausmais. Jeigu jau ir mūšiai skyrėsi vienas nuo kito, tai ne mažiau turėjo skirtis ir karvedžiai, ir valdovai. Parinkti epizodai apie Gediminą, Kęstutį ar Jogailą sudarytų jų gyvenimo nuotykių kreivę ir psichologines charakteristikas. Nors visai nesunku pasakyti, kuris valdovas atvaiz-

duotas labiau teigiamas ir kuris labiau neigiamas, tačiau negalima tvirtinti, kad autorius būtų naudojėsis tik juoda ir balta spalvomis, kaip įprasta viduramžiais.

Mindaugas A. Kojelavičiui — neigiamas personažas, jis atsivertėlis, rėmęs sukilusius prūsus. Bet štai Gediminas susirašinėjo su popiežiumi, žadėjo krikštytis, o vėliau atsisakė. Kaipgi šitai vertina A. Kojelavičius? Jis rašo: „Gediminas vis dėlto nenorėjo nei krikščionybės priimti, nei sutarties sudaryti su krikščionimis, todėl visai nutraukė pradėtas derybas. Jo pasiuntinys Livonijoje išraiškingai prisipažino, kad valdovas esąs nusistatęs niekada neišsižadėti protėvių tikėjimo ir nesudaryti sutarčių, reikalaujančių keisti tikėjimą“. Gediminas A. Kojelavičiaus istorijoje — tauri, ištiki- ma savo protėviams asmenybė.

Gedimino pirmtaką Vytenį nubaudė dievas, nes šis išniekinęs indą su ostija ir tyčiojęsis iš krikščionių belaisvių. Bausmė buvo tokia, kad kitą dieną mūsų laimėjo kryžiuočiai, o „Vytenis, sunkiai į galvą sužeistas, palikęs stovyklą ir kariuomenę, vargais negalais, dviejų karių lydimas, paspruko nuo priešo“. Vis dėlto tai ne pasmerkimas, o tik priemonė pajvairinti vieną iš daugelio mūsų siužetų. Vytenis šaunus: jo gražus veidas patraukė Traidenį „ypatingu kilnumu (dažniausiai paskiri didelių asmenybių bruožai esti taurūs)“. Mintis apie taurumo ryšį su grožiu paimta iš humanistų. Didžiausios autoriaus pagarbos nusipelnė Kęstutis. Jis — „vyras vingraus proto, mokėjęs atremti bet koki likimo smūgį“, surasdavo „išeitį iš bemaž beviltiškos padėties“. Visa tai jis aukojęs tėvynės labui. Užleidęs valdžią Algirdui, nors į ją turėjęs daugiau teisių, nes nušalinęs Jaunutį, po Algirdo mirties pagarbiai pripažinęs didžiuoju kunigaikščiu jo sūnų Jogailą, kuris savo dėdei atsimokėjęs klastingu nužudymu. Nors Jogaila nusipelnęs lenkų pagarbos už Krėvos uniją ir

Lietuvos krikštą, tačiau jo klastingumas, prie kurio priskiriami ir slapti sandėriai su kryžiuočiais, moralškai nepateisinami.

Kovojo su priešu, klasta gali būti pateisinama, bet ne tarp savųjų, ypač artimų giminaičių. Krikščionis Daumantas padaręs piktadarystę, iš pavydo nužudamas savo brolių pagonių Traidenį: „Jis pasiuntė šešis žudikus, persirengusius elgetaujančiais kaimiečiais, šie pasitiko valdovą, begrižtantį iš pirties, pusiaukelėje, lydimą kelių asmenų; valdovas nusilenkė sutiktiesiems ir mandagiai paklausė, kas ir kaip juos esąs nuskriaudęs, ar jis turįs pagrindo ką nubausti už skriaudas, tačiau žudikai užpuolė jį mušti lazdomis per galvą ir užmušė. Liko valstybė it našlaitė be valdovo“.

Traidenis mirė 1282 m., nėra žinių, kad jis būtų nužudytas. Savo mirtimi mirė ir Daumantas — Timotiejus. Nužudymo scenos užuomazgą randame Lietuvos metraštyje, kuriuo sekė M. Strijkovskis, nuo savęs pridėjęs, kad Daumantas ėmėsi klastos neįstengęs nugalėti Traidenio. Kol Traidenis prausėsi, žudikai tykojo; kai išėjo iš pirties su tarnais ir kraujo nuleidėju, tariaimi valstiečiai, stoję iš šalių po tris, žemai nusilenkė, kaip buvo įprasta ko prašant, nužudė ir pabėgo. Čia pat M. Strijkovskis daro analogiją su T. Livijaus aprašytu pasikėsinimu prieš Romos karalių Tarkvinijų, matyt, norėdamas pabrėžti panašumą tarp pagoniškosios Lietuvos ir Romos. A. Kojelavičiui šitai nerūpėjo. Jo tekste nauja kitkas: kad tariama brolių žudystė vadinama piktadaryste, pabrėžiama, kad dėl jos valstybė likusi našlaitė. Šiais dviem žodžiais jis primena, kad valstybės valdžia — ne privatus kunigaikščių, o visos tautos reikalas. Piktadarystė — nusikaltimas prieš valstybę ir religiją, kaip moralės saugotoją.

Vaizdingi, nors ir žiaurūs, karo veiksmų aprašymai su lietuvių kunigaikščių ir karvedžių charakteris-

tikomis leidžia pastebėti siužetų idėją. Tie lietuviai pagonyis kilnūs, išmintingi ir narsūs, kurie buvo ištikimi protėvių religijai ir papročiams,— jie sukūrė Lietuvos valstybę. Priėmę krikščionybę, jie liko jai ištikimi. Tie, kurie, priėmę krikščionybę, nuo jos atsimetė arba, prisidėję prie erezijų, sukėlė vidinius vaidus, silpnino monarcho valdžią ir griovė Žečpospolitą, kaip daug kartų yra sakęs Petras Skarga.

Kad toji lenkų imperija nežlugtų ir, vykdydama Gnezo arkivyskupystės ir jėzuitų ordino įsipareigojimus, toliau plėtotų savo agresiją į didžiarusių (maskvėnų) žemes, reikia remtis Lietuva, kurios piliečius, turinčius ir gerbiančius savo istoriją, jungia su Lenkija katalikybė, bendra kalba ir monarcho išmintis.

Nors veikalas, kur pasaulėžiūra išreiškiama literatūrine išmone, negalėjo lygiuotis su Vakarų Europos istoriografijoje besireiškiančiu racionalizmu, vis dėlto A. Kojelavičiaus Lietuvos istorija sėkmingai atstovavo Lietuvai mokslo pasaulyje. Po šimto metų Vilniaus akademijos profesorius P. Paprockis parašė trumpą Lietuvos istoriją lenkiškai (*Domowe wiadomości o Wielkim Xięstwie Litewskim z przyłączeniem historyi tegoż narodu przedrukowane. Wilno, 1763*). Jis naudojo A. Kojelavičiumi, tačiau, daugelį įvykių aiškinamas antgamtinėmis jėgomis ir žmonių prigimtimi, pirmtakui toli gražu neprilygo.

Mokslinę estafetę iš A. Kojelavičiaus perėmė žymus Šviečiamosios epochos istorikas, Getingeno mokyklos kūrėjas Augustas Liudvigas Šleceris (1735—1809). Jo veikaluose propaguojama tautų lygybės ir buržuazinių laisvių idėja. Getingeno universitete jis skaitė visuotinės istorijos kursą ir paskaitas apie Kromvelį, Niderlandų revoliuciją, prancūzų kolonijas bei apie kitus reikšmingus įvykius. 1761—1769 m. Rusi-

joje jis tyrinėjo senuosius metraščius ir kitus šaltinius. Gilindamasis į Rusijos ir Skandinavijos istoriją, jis susidomėjo ir Pabaltijo tautų praeitimi. Viena knygą jis skyrė Lietuvos, Kuršo ir Livonijos istorijai, o kitą — vien Lietuvai, kaip buvusiai savarankiškai valstybei (A. L. Schlözer. Geschichte von Littauen, als einem eigenen Grossfürstenthume, bis zum J. 1569. Göttingen, 1776). K. Marksas, studijuodamas politinius santykius Rytų Europoje, naudojos šia istorija, paremta A. Kojelavičiaus žiniomis. Veikalo įžangoje A. L. Šleceris klausia, ar galima A. Kojelavičiumi tikėti ir ar turėjo A. Kojelavičius tikėti M. Strijkovskiu. Jo manymu, A. Kojelavičius — geriausias ano meto istorijos rašytojas. Įdomus dėstymas, sprendimų aiškus, kritiška nuovoka — geriausios jo rašymo savybės. Tai, kad jis tikėjo Litalanu ir Palemonu, buvusi duoklė savajai epochai. Dėl dviejų dalykų jis esąs įtartinas: jis — pragmatikas ir žmogaus veiksmus stengiąsis išaiškinti jo sielos ir širdies slaptėmis. Už tai jam esąs dėkingas skaitytojas, bet ne kritikas. Faktus reikia skirti nuo rašytojo išmonės, blaivios dokumentų kalbos negalima puošti autoriaus vaizduote. Jo rašymo būdas senoviškas, siekias bet kokia kaina iš įvykių ir asmenų sudaryti siužetą.

A. L. Šleceris atmetė legendinę Lietuvos istorijos dalį, replikuodamas: kol lietuviai neturėję savo valstybės, tol jie neturėję ir savo istorijos. Jie gyvenę kaip laukiniai ir priklausę gamtos, o ne visuomenės istorijai. Visų tautų istorijos pradedamos nuo nesamonių, ilgainiui virstančių saktėmis arba pasakomis.

Galimas daiktas, kad, A. L. Šlecerio pažiūroms paplitus, legendos su daugybe veikiančių asmenų iš Lietuvos istorijos būtų išguitos, jeigu Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje nebūtų kilusi kiek pavėluota, bet

gana stipri romantizmo banga. Romantikų dėmesys pakrypo į tolimą, pagonišką Lietuvos praeitį, kurioje ieškota įspūdingų ir garbingų dalykų. Žymiausi Lietuvos istorikai romantikai — Teodoras Narbutas (1784—1864), rašęs lenkiškai (Dzieje narodu litewskiego. T. 1—9, Wilno, 1835—1841), ir Simonas Daukantas (1793—1864), rašęs lietuviškai. S. Daukanto istorijos skaitytojais turėjo būti raštingi valstiečiai. S. Daukantas apie A. Kojelavičių šitaip atsiliepė: „Pirmasis Strijkauskis, gimimo lenkas, būdamas Varniuose kanauninku, surašė lenkiškai darbus lietuvių ir žemaičių jaugiai su darbais lenkų ir gudų, dėl to gi yra didžiai įkyrus skaityti norinčiam žinoti darbus vienų lietuvių ir žemaičių. Antras Vijūkas-Kojelavičius (arba, kaip lietuviai vadina, Kojalas), gimimo lietuvis nuo Kauno, jezavitas, garsus moksle savo amžiuje, pagailęs savo giminės užmirštos ir apleistos, surašė lotyniškai jos darbus. Daug geresnis yra už Strijkauskį: kaipogi išguldymas darbų, skaistumas kalbos, aiškumas žodžių negali būti geresnis nė kokiame rašte, taip jog skaitytojas, perbėgdamas darbus, pirm kelių šimtų metų buvusius, tarias šalip jų bestovįs. Vienok jo istorija yra trumpa ir daug dar trūksta, užvis toje daly, kurioj aprašo darbus pagonų lietuvių, žemaičių; bet jaunam lietuviui ar žemaičiui, norinčiam išmokti lotyniškai, nebreikia geresnės knygos“ (Raštai. T. 1. V., 1976, p. 37—38).

S. Daukantas gyrė A. Kojelavičių už jo istorijos literatūrinius privalumus, apgailestavo, kad rašė ne lenkiškai, o lotyniškai, ir tuo pačiu autoriui priekaištavo, kad mažai parašė apie lietuvius pagonis. Jis tauta laikė lietuviškai kalbančius kalnėnus (aukštaičius) ir žemaičius, siedamas socialinį antagūnizmą su tautiniu, o A. Kojelavičiui tauta — privilegijuoti žemvaldžiai. Jis LDK, į kurią įėjo Lietuva, Baltarusija ir Ukraina, vadino Lietuvą, būdamas tikras, kad tos valstybės

žemvaldžiai pravoslavai nepelnytai naudojosį lygiomis su katalikais pilietinėmis teisėmis, ir aukštino K. L. Sapiegą už ukrainiečių sukilimo slopinimą po Liublino (1569) unijos, kai tų teisių nebebuvo paisoma. Šią A. Kojelavičiaus pažiūrą perėmė buržuazinė istoriografija, teigianti, kad po unijos Lietuva likusi federacinė valstybė, jos savarankiškumą laidavęs 1588 m. Lietuvos Statutas ir ji žuvusi 1795 m. per paskutinįjį Žečpospolitos padalijimą.

Žymesnieji buržuazinės istoriografijos atstovai, laikydamiesi tokios didžiavalstybinės pažiūros, vadino Lietuvą valstybe, o uolų feodalinio imuniteto saugojimą vaizdavo kaip valstybės ar net tautos reikalų gyvimą.

Iš tikrųjų unijos aktai ir Lietuvos Statutas sankcionavo Ukrainos prijungimą prie Lenkijos, pripažino karalių ir bendrą seimą jungtinės valstybės suverenu, užtikrino žemės nuosavybės ir žemėvaldos teisę tik šlėktų luomo nariams, o politines teises — tik federaciją sudarantiems indigenams, o šitai konservavo baudžiavą, kliudė prekyboms ir piniginiams santykiams plėstis, miestams stiprėti ir tuo pačiu lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių tautybėms tapti tautomis (nacijomis). Kai 1648 m. Bogdano Chmelnickio vadovaujami sukilę ukrainiečiai bandė atsiskirti nuo Lenkijos ir sudaryti savo valstybę, Lietuvos ir Lenkijos feodalai su šlėktomis slopino juos, panaudodami ne tik jungtinės valstybės, bet ir savo valdų privačią kariuomenę. Šituose istoriškai pragaištinguose veiksmuose dalyvavo „lietuviai“, kurie, kaip jau S. Daukantas pastebėjo, ne tik išnaudojo Lietuvos liaudį, bet ir tautiškai ją engė.

Skaitytojui, imančiam į rankas 300 metų senumo istorinio žanro kūrinį, iš anksto reikia žinoti ne tikrus faktus ir tikslias datas, kurias galima rasti vadovėliuose ir enciklopedijose, o suprasti, kad kiekvienas

kultūros paminklas atspindi epochos intelektualinę ir moralinę atmosferą, sudaro istorinio pažinimo ir mąstymo etapą, ir žinoti, jog visa tai darė ir daro įtaką vyraujančioms idėjoms ir politikai. Kokia A. Vijūko-Kojelavičiaus Lietuvos istorija yra vertybė istoriografijoje ir literatūros istorijoje, galės spręsti polemizuodami mokslininkai istorikai ir filologai.

JUOZAS JURGINIS

LIETUVOS ISTORIJS

pirma dalis

DEVYNIOS KNYGOS

apie lietuvių praeitį
prieš krikščionybės priėmimą
ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
susijungimą su Lenkijos Karalyste,

surašytos
Alberto Vijūko-Kojelavičiaus,
Jėzaus draugijos nario,
šventosios teologijos daktaro

Šviesiausiajam ir kilniausiajam Valdovui
Ponui

KAZIMIERUI LEONUI SAPIEGAI,

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
PAKANCLERIUI,

Slonimo, Liubošanų, Volpos ir kt., ir kt.
SENIŪNUI,

Maloningajam Ponui ir Globėjui

Jeigu skirčiau Lietuvos istoriją, sumaniai didžiai gerbiamo tėvo Alberto Kojelavičiaus rūpesčiu ir pastangomis surašytą nuo pat šios giminės lopšio per visą jos jaunystę ligi brandaus amžiaus, o dabar galop spaudiniu paskelbtą mano lėšomis, kam kitam, o ne Tau, garsusis Karžygy, galėtų atrodyti, jog esu padaręs beveik nepataisomą nusikaltimą. Juk Tu esi gavęs vardą ir kilęs iš šeimos, kuri tarp lietuvių yra ne tik labai sena ir pranoksta, jeigu tik turi pagrindo pasitikėjimas senaisiais metraščiais, net paties Algirdo laikus ar bent jiems prilygsta, bet yra didžiai išgarsėjusi šauniais žygiais ir valstybėje, ir už jos ribų, o ir šiame veikale užima ne paskutinę vietą. Tarytum iš Trojos arklio iš šios šeimos kilo amžių amžiais kuo narsiausių ir sumaniausių vyrų būriai, didieji senatoriai ir karingieji vadai, kurių sąrašą sudaryti šiuo metu nei begalvoju, nei jėgų beturiu. Tenkinsimės paminėję tik vieną kitą. Pirmiausia Bogdaną, Minsko vaivadą, apie

kuri yra išlikęs vieno anaipol ne menko rašytojo giriamasis posakis, vertas tikro nemirtingumo. „Žmonėms tasai vyras,— jis sakė,— ypatingai prielankus ir širdingas, todėl ir kare laimingas“. Tas patš rašytojas apie Andrių, Polocko vaivadą, šitaip sako: „Buvo ryžtingas ir narsus, kadangi niekada nebuvo žiaurus“. O kitą Andrių, Naugarduko vaivadą, to didžiojo Jono sūnų, kuris, Žygimantui I karaliaujant, nuslopino rusinų sukilimą, kaip sakoma, vos išiplieskusį, verta paminėti, kadangi jis nugalėjo dvidešimt keturis tūkstančius maskvėnų bei totorių ir juos iki paskutinio išnaikino, kaip praneša mūsų Paprockis, remdamasis senaisiais šaltiniais. Ką man besakyti apie Tavo Tėvą, pelniusį ypatingą šlovę? Išmintingojo karaliaus Stepono sprendimu, jis, aišku, buvo parinktas iš tokios daugybės ir paskirtas į nuolatinę karališkąją tarybą ne-lyginant ištikimasis Achatas. Po karaliaus mirties jis pamažėle kopė į aukštąsias valstybės pareigybes ir galop visos valstybės valia buvo paskelbtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonu po didžiojo Lietuvos Scipijono — Chodkevičiaus. Jis, gavęs šią spartietiską pareigybę, taip ją sutvarkė, kad galėjai patikėti, jog jame esąs atgijęs Chodkevičius. Bet apie Tave, garsusis Karžygy, skubu tarti savo žodį. Tu, be abejonės, turi teisę pareikšti norą, kad tau būtų skiriamas šitas veikalas. Kad ir ką būčiau nutylėjęs, betgi nieku būdu ne Tavo, kaip piliečio, ligšiolinius darbus ir žygius taikos metui! Tu vadovavai pasiuntinybei pas Maskvos kunigaikštį, tvarkydamas ypatingai sunkius valstybės reikalus, o pats būdamas tokių metų, kai žmogus subrendęs anaipol ne amžiumi, o tik protu, ir tuos uždavinius pagirtinai atlikai; valstybėje Tu esi ejęs aukščiausias pareigas, jas atlikdamas taip sąžiningai ir dorai, kad niekas neturi Tau ko prikišti, o tegali Tavimi didžiai žavėtis ir Tavimi sekti; Tu visada buvai mokslų ir mokslininkų nepaprastas globėjas, jų

geranoriškas skatintojas, pirmas praturtinęs Vilniaus akademiją, gerųjų minčių puoselėtoją, našią mokslų ugdytoją, viešu civilinės ir kanoninės teisės dėstymu, kurio ligi šiol jai trūko, o jos dėstytojams paskyręs didelius atlyginimus iš savo išdo. Be to, neseniai kovos lauke, kario apsiaustą vilkėdamas, atlikai tokius narsius žygius, kad jų nieku būdu negalima dangstyti tylos uždanga. Mat, kai siautulinga kazokų audra, sulaužiusi ištikimybės ir paklusnumo pažadus, griausmingai įsiveržė į Lenkijos valstybę ir jau priartėjo prie pačios Lietuvos, Tu pirmas, narsusis Karžygy, ją drąsiai pasitikai, savo kariuomenės jėga išsklaidei ir valstybę labai pavojingu metu išgelbėjai. Tad Tau, Lietuvos Vaduotojui ir Gelbėtojui, teisėtai ir turi priklausyti Lietuvos istorija. Todėl priimk, šviesiausiasis Karžygy, giedru veidu iš mano rankų šį istorijos veiklą, autoriaus norimą Tau dedikuoti, o mane maloniai priskirk prie savo tarnų, meiliai remk ir atlaidžiai globok.

Dancige, 1650 metų liepos 1 dieną

Šviesiausiosios Tavo Aukštybės
nuolankiausias tarnas

Jurgis Fersteris

AUTORIAUS PRAKALBA

į tą patį šviesiausiąjį Poną
KAZIMIERĄ LEONĄ SAPIEGĄ

Šviesiausiasis Pone,

Kai ši Lietuvos istorija, mokytų vyrų sprendimu, panūdo išvysti pasaulį, ji pamatė, jog visos Lietuvos saugumas daugiausia rėmėsi Tavo Aukštybe. Todėl, nedrįsdama be Globėjo pasirodyti, ji į nieką kitą negalėjo kreiptis, tik į Tavo Aukštybę, mat renorėjo niekur kitur ieškotis globos, tik ten, kur suvokė esant valstybės atramą. Iš tiesų lemtis taip tvarko Lietuvos reikalus, kad vidaus sąmyšių, didžiausių pavojų metais pirmiausia stoja jos ginti Sapiegų namai. Kitados, kaip mena seneliai, buvo mus užgriuvusi sunki Glinskio maišto audra, ir jeigu po tos lemtingos išdavystės būtų dar atsimetę rusai, mums būtų buvęs galas. Tačiau Jonas Sapiega laiku maištininkų sumanymus suvokė, karaliui atskleidė ir atsakomuoju smūgiu priešus atrėmė, tuo pačiu jie prarado stiprybę, nes jų sumanymai, dar ne visai subrandinti, buvo į dienos šviesą iškelti. Tais pačiais niūriais mėnesiais, kada po Vladislovo IV mirties Zaporožės kazokų sukilimas, rusų ir skitų¹ pulkų remiamas, įteikė į rankas ginklą turtams žemdirbių, idant šie žudytų bajorus, kaip siaubingai būtų buvusi nuniokota Lietuva, jeigu laiku pasiūstą Sapiegos kariuomenė, stabdydama priešų veržimąsi, nebūtų pastojusi kelio. Kilus dabartiniam pavojui, daugelis žiūrėjo savo reikalų, daugelis kalbėjo tuščius žodžius ir davinėjo nereikšmingų patarimų, daugelis

rūpinosi pareigybių dalybomis, tik vienas kitas, pasitenkinęs garbe — kaip atlyginimu ir šlove — garbės seserimi, sielojosi dėl vargstančios tėvynės, tarp šių negausių žmonių Tavo Aukštybė, parinkusi iš savo žemių karių, taip vykusiai dviem atosmūgiais sutramdė priešą, kad ir Baltosios Rusios tolimosios žemės, ir arčiau Lietuvos esanti Polesė turi būti Tau dėkingos ir labiau, ir pirmiau nei kam kitam už savo saugumą. Šitai kalbu kaip eilinis žmogus, tačiau turiu galvoje bei širdyje ir valstybę, kurios vardu tų pačių 1649 m. po Kristaus gimimo sausio paskutiniąją dieną, susirinkus didikams ir bajorijai, Tau Krokuvos seime buvo viešai padėkota, kad, Lietuvai atsidūrus pavojuje, Tu gelbėjai valstybę ne mažais būriais, bet visomis savo jėgomis. Bet visa tai apsakys būsimosiems kartoms plačiau ir geriau tų laikų istorija, čia tik prabėgomis šitai paliestina, idant paliudyčiau ateinantiems amžiams, jog Lietuvos istorijos negalėjau kitaip išleisti, kaip Tavo Aukštybės globojamas. Juk neabejotinai Lietuvos istorijos globėju turi būti tas pats žmogus, kuris yra žymus Lietuvos valstybės gynėjas. Kadangi visi kilmingieji, viešai sveikindami, yra pareiškę, jog Tavo Aukštybė, rodydama nepaprastą atsidavimą tėvynei, neįtikimas pastangas bei skirdama didžiules lėšas, šiais niūriais laikais labiausiai palaiko Lietuvos valstybę, tad nepaprasta tėvynės meilė bei rūpinimasis jos klestėjimu, rusenantys Sapiegu, o ypač Tavo širdyje, lengvai įtikins, kad ši Lietuvos istorija atiduotina Tavo Aukštybei ne tik pasižiūrėti, bet ir ypatingai globoti.

Tavo Aukštybės

žemiausiasis tarnas

Albertas Vijūkas-Kojelavičius

Jėzaus draugijos narys

LEIDIMAS

Aš, žemiau pasirašęs Lietuvos provincijos Jėzaus draugijos viršininkas, remdamasis didžiai gerbiamo mūsų tėvo Vincento Karafos, Generalinio Viršininko, man šiuo atveju suteikta galia, leidžiu spausdinti Lietuvos istorijos pirmą dalį, TĖVO ALBERTO KOJELAVIČIAUS surašytą ir kelių tos pačios Jėzaus draugijos teologų peržiūrėtą bei aprobuotą. Šitai patvirtindamas, savo ranka surašiau šį dokumentą ir jį išdaviau, paliudydamas įprastiniu tarnybos antspaudu. Vilniuje, 1649 viešpaties metais, rugpjūčio 25 dieną.

Antspaudo vieta

Andrius Klingeris

Pirma knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ PRIEŠ ITALŲ ATVYKIMĄ Į LIETUVĄ

*Proga rašyti Lietuv- Lietuvos istoriją, be ga-
vos istoriją lo kruopščiai ir patikimai iš
rusų bei kryžiuočių rašto*

paminklų surankiotą, pirmas, galima sakyti, buvo pas-
skelbęs Motiejus Strijkovskis Osostevicijus, Žemaiti-
jos kanauninkas, kilęs iš lenkų, savo metu didžiai iš-
silavinęs vyras. Tačiau šis veikalas turėjęs kur kas
mažesnę reikšmę, nei pats autorius teisėtai tikėjosi ir
nei toks didelis darbas buvo vertas. Mat žinios apie jo
aprašytus žygius negalėjo plačiau pasklisti nei už tų
vietai, kuriose jie buvo atlikti, nei už tų laikų, kada
vyko, ir būti perduotos palikuonims. Šitaip negalėjo
neįvykti dėl dviejų priežasčių: lenkiškai parašyta kny-
ga svetimšaliams buvo visai nenaudinga, o savo kraš-
te, senokai išpardavus jos negausius egzempliorius, at-
rodė, kad netrukus ji visai pradings. Todėl nemaža
žmonių, norinčių deramai pagerbti tos istorijos auto-
riaus atminimą, siūlė antrą kartą išspausdinti knygą,
tačiau lotyniškai, kad ją galėtų suprasti daugiau skai-
tytojų. Aš šiam norui ne visiškai pritariau. Mat, nors
mūsų tėvynėje diena iš dienos didėjanti ir plintanti pa-
garba lotyniškiems raštams, rodos, ne be pagrindo rei-
kalavo, kad jaunuomenė turėtų rankose tokį autorių,
iš kurio, susipažindama su savo krašto istorija, nuo pat
mažens kartu pramoktų romėnų kalbos ir pajustų jos

skoni, tačiau vėlgi smarkiai reikėjo bijoti vieno dalyko: būtent, jeigu koks perdaug uolus vertėjas, ištiesai viską iš gimtosios kalbos išvertęs, būtų paskelbęs lotyniškai, jis tuo pačiu galėtų atiduoti išsilavinusio skaitytojo kritikai autorių, nepaprastai Lietuvai nusielpnusių, bet daugeliu atvejų išaukštintą tarp savųjų labiau, negu tai atitinka istorinę tiesą. Todėl, kaip kad kiti ir siūlė, tebūtų užtekę palikti autoriaus nuomonę nepaliestą. Nors nieku būdu nedrįsčiau tvirtinti, kad šitai esu įvykdęs, tačiau atvirai prisipažįstu, jog esu mėginęs. Be to, prielankus skaitytojas lengvai suvoks, kas priskirtina man, o kas jam, žmogui, kurio vardo nenuslėpiau, tad panorėjęs galės naudotis abiejų darbu, neskriausdamas nei vieno, nei kito. Taigi, kiek leis mano menki gabumai ir dar menkesnis išsilavinimas, be kitų būtiniausių darbų, imuosi pagal rašytinio veikalo reikalavimus ir dėsnius tvarkyti istoriją, bet ne naujai savo triūsu sudėtą, o iš Motiejaus Strijkovskio metraščių išrankiotą.

Nors turiu pradėti nuo to, kuo pradedami aprašomieji įvykiai, tačiau turiu pasakyti, jog istorija niekur kitur nesusilaukia mažesnio palikuonių pasitikėjimo, autoriams taip visuomet rūpimo, kaip ten, kur tautų raida grąžina ją prie pačios

Lietuvių kilmė

pradžios tarsi prie šaltinio. Vietovių ir vardų kaita, supainiota per daugybę amžių, kartais taip užtemdo tiesą, kad iš viso neįmanoma jos atskirti nuo prasimanymų. Mat valstybės susidarė dažniausiai dar barbarybės laikais, kada nebuvo rašytojų. Vėliau jų subrendimo amžius, daugiopų mokslų ir kultūros išpuoselėtas, atmetė tarytum ką svetima visa, ką tarė jų kūdikystėje buvus žema, pripažindamas ir pasisavindamas tik tokius dalykus, kurie kelia vertę ir labiau puošia. Svetimšaliai rašytojai dažniausiai nelabai rūpina si kitų tautų reikalais; nors kartais jie ir tiksliau pa-

žymi tai, kas sujungia įvykių eigą su pasirinkta medžiaga, tačiau protarpiais laikosi tos tariamos tiesos, kurią primetė žmonėse pasklidęs gandas, kaip paprastai daug ką iš piršto laužiantis. Taigi, jeigu jie, vienos ar kitokios nuotaikos pagauti, ir sutiks imtis plunksnos, tai per neapykantą ir pavyduliavimą tiesiog dingsta bet kokia tiesa. Mat atrodo, kad žmonių nesutarimai, veikiant kažkokiai slaptai jėgai, yra iš prigimtųjų įdiegiami kaimynams, ir daugelis turi įprotį, net tylint ginklams, atkakliai juos kurstyti plunksna. Galbūt dėl šitokių priežasčių nedaug ir liko pasakojimų apie lietuvių kilmę ir papročius, beje, dėl tų pačių priežasčių daug jų sklinda abejotinių, dar daugiau, be to, iš viso melagingų. Vis dėlto dėl vieno dalyko visi sutaria: visoje europinės Sarmatijos² dalyje, apimančioje Prūsiją, Žemaitiją, Kuršą, Livoniją, Estiją, Lietuvą, Jotvingiją, arba Poleksiją³, ir kai kurias kitas žemes, gerokai toliau nuo Venedų jūros esančias, kitados gyvenusios tautos, kurių ir kalba, ir kilmė bendra su lietuviais. Vieni juos taria buvus gotais, kiti — kimbrais, atsikėlusiais iš Gotų vandenyno salų. Kadangi šios labai gausios tautos, palikusios savo senąsias sodybas, pasklido įvairiausiais vardais šaukiamos po visą Europą, tadgi nesvarbu, kokių vardu svetimšaliai rašytojai vadina tuos, kurie mūsų vadinami prūsais, lietuviais, žemaičiais, latviais, jotvingiais, polovcais, pečenegais. Man, ieškančiam išeities iš tokių abejonių, kai reikalo esmė paremiama tiktai spėliojimais, daug padėjo Volfgango Lazijaus teiginys, kad senovėje šios tautos buvusios vadinamos herulais. Jisai, praėjusiame šimtmetyje parašytuose raštuose mokslingai nagrinėdamas Šiaurės tautų klajones, 20-oje knygoje, paminėjęs herulus, pasakoja, kad jų likučiai, išvyti iš Italijos, buvo įsikūrę Megalopolio apygardose ir dabar vadinami verulais. Jų kalba esanti visai

skirtinga nei aplinkinių tautų, ir rašytojas, norėdamas parodyti skaitytojui tos kalbos pavyzdį, surašė uolek-

Lietuviai — herulų ties dydžio raidėmis šventą-
giminaičiai ją maldą jų kasdienine šne-
ka. Atidžiau ją skaitydamas,

suvokiau, jog ši kalba visai ta pati, kokia šiandien šneka lietuviai ir latviai. Todėl vargu ar galima abejoti, kad senovės herulai turėjo sodybų ir gavo pradžią Lietuvoje bei kitose šios genties žemėse. Šį spėjimą patvirtina ir tai, kad herulų įstatymai ir papročiai tokie patys, kokius, kaip pateikia įvairūs šaltiniai, turėjo lietuvių protėviai. Ir vieni, ir kiti turėjo beveik tas pačias tikėjimo apeigas, ir vienu, ir kitų papročiai kitados buvo panašūs — žudyti nukaršėlius arba visai beviltiškus paliegėlius, kartu su mirusiųjų lavonais ant laidotuvių laužo deginti jų vergus, žirgus, šunis ir visa, kas gyviesiems buvo brangu, ir t. t. Seniausieji tos genties vadų vardai dėl panašių žodžių giminingumo skaitančiajam primena, jog tautos yra išėjusios iš tų pačių žemių ir yra bendros kilmės. Girdėdamas vardą Živinbudo, Algimanto, Nari-manto, kas gi nepagalvos, kad vardinamas koks herulas ar langobardas? Vėliau šie vardai tapo Lietuvos kunigaikščių vardais. Šios kaimyninės lietuviams tautos, artimos kilme ir kalba, slavams su vadu Lechu įsiveržus į Sarmatiją, buvo išstumtos iš savo sodybų ir tų pačių slavų piktžodžiaujant, kaip kai kas pažymi, pavadintos slavišku žodžiu vandalai. Taip pat langobardai, kurių pirmąsias sodybas kurie ne kurie rašytojai įkurdina palei Latviją ir kurie dėl ilgesnųjų barzdos plaukų buvo paprastai vadinami latvių ir lietuvių kalba ilgabarzdžiais, rusų netikėtai iš Sarmatijos išvyti, įsiveržė iš pradžių į Germaniją, o vėliau ir į kitas romėnų žemes. Pagaliau herulai, dėl įvairių priežasčių atplėšti nuo savo krašto, daug kartų siaubė Romos imperiją ir pačią Italiją, o truputį vėliau, iš priešų

pavirtę sąjungininkais ir priskirti prie pagalbinės kariuomenės, daugelį amžių ėjo karo tarnybą, gindami romėnų vėliavas. Tačiau niekur nerandu patikimų žinių, kokia proga ir kuriame amžiuje viena ar gotų, ar kimbrų, ar (o šitai arčiau tiesos) herulų triba ėmė vadintis Lietuva. Labiau už kitus

Iš kur kilęs Lietuvos pavadinimas ir apie Litalaną Vyresnįjį

klysta tie, kurie šio pavadinimo amžių skaičiuoja nuo italų atvykimo. Jie mano, kad italai, atplaukę į šias apygardas, pavadino jas — nelyginant savo tremties vietą ar klajonių galą — Italija, nes norėjo svetimuose kraštuose išsaugoti malonų tėvynės vardą, bet, vėlesnėms kartoms pamažėle užmirštant ankstesnius įvykius, laikas nejučiomis sukeitė raides ir Italiją pavertė Litalija, pagaliau Lietuva. Kiti tvirtina, jog vardas veikiausiai kilęs arba nuo kranto, į kurį ateiviai pirmiausia buvo išlipę, arba nuo trimito krašto. Jie remiasi žodžių panašumu, nes vietinių žmonių kalboje Lietuva vadinama *Littuva* arba *Littuba*. Iš tiesų lietuviškajame žodyne protarpiais pasitaiko nemaža lotynų kalbos liekanų; be to, pačiu linksniavimu, kirčių įvairove labiau nei kitos sarmatų kalbos lietuvių šliejasi prie lotynų ir graikų kalbų: tokių štai esama kol kas netvirtų argumentų dėl pateiktų abejonių. Juk Livonijos gyventojų, arba latvių, kalba panaši į lietuvių: joje irgi panašiai prikašiota lotynų ir graikų žodžių, nors jie su ateiviais italais neturėjo nei bendro vardo, nei prekybinių reikalų. Taigi ir Livonijos, ir Lietuvos vardai senesni, nei italai atvyko į šiuos kraštus. Savo ruožtu lotynų ir graikų kalbų pėdsakai, išispaudę šiose tautose, buvo palikti vietinių gyventojų. Mat jie po daugelio metų, praleistų karo stovyklose Italijoje arba Trakijoje, grįždami namo dideliais būriais, be gausaus grobio, parnešdavo saviesiems ir svetimą kalbą. Tatai sena ir visuo-

tinė bėda: svetur iš svetimšalio ko nors semtis, o sa-
vais dalykais bjaurėtis; taigi kad atrodytų esą išmin-
tingesni už prastuomenę, atsisakę gimtosios kalbos, per
tam tikrą laiką pakeitė ją svetima. Taigi širdis labiau

linksta prie tų, kurie mano, jog viena herulų triba bu-
vusi pavadinta alanais, o jų
Alanai nuo savo val- sodybos (toje Lietuvos daly-
dovo vardo vadina- je, kuri arčiau Žemaitijos ri-
mi lietuviais bojama Nemuno, arba Chro-
no, Vilijos, arba Neries, ir

Dauguvos) buvusios iš pradžių pavadintos Alanija, o
vėlesniais metais — Litalanija ir Litvanija nuo jų ku-
nigaikščio Litalano, arba Litvano, Jaunesniojo.

Mat Rytuose viešpatau-
366 *metai* jant Valentinianui Pirmajam,
didžiulės herulų, gepidų,

alanų kariaunos įsiveržė į įvairias Romos imperijos že-
mes; žudynėmis ir gaisrais smarkiai niokodami Germa-
niją, alanai buvo nublokšti prie Reino sigambrų žemėn,
tačiau buvo atremti ir beveik sunaikinti. Po šio pra-
laimėjimo palūžus herulų jėgoms, kadangi sutriuškinti
pulkai nebegalėjo saugiai nei toliau stumtis, nei užim-
toje vietoje ilgai stovėti, jų kariaunos vadas Litalanas
pasiūlė skubiai pasitraukti į kaimynų šalį, norėdamas
jaunuomenę apsaugoti nuo pavojų ir geresniam likimui
patausoti. Tą sumanymą visi karštai palaikė ne tiek
iš pagarbos vadui, kiek iš priešų baimės. Nedelsdami
jie patraukė į Prūsiją. Laikydami toli nuo tėvynės,
į kurią žygiuoti neleido gėda, tarsi tremtiniai atvyko
į Prūsiją, artimiausią sąjungininkų kraštą. Ten Litala-
nas, pražūtingai vadovavęs kariuomenei, pagal genties
paprotę pasitraukė iš pareigų. Be abejo, jų šalyje tada
nebuvo nei valdovų, nei teisėjų, apskritai nebuvo ben-
druomenės, o atskiras šeimynas, pasklidusias po lau-
kus ir miškus, telkė tik artimesnę giminystę. Tuo tarpu

gandas apie alanų sutriuškinimą bei žūties išvengusių karių liūdnas sugrįžimas labai sujaudino tuos, kurie, kaip netinkami karo tarnybai, buvo likę namie. Jie atidžiai dairėsi aplinkui, bet, pirma, kėlė grėsmę kaimynai daromomis skriaudomis, antra vertus — netekę tinkamų gynybai vyrų, iš niekur nematė paramos. Taigi niekas kitas negalėjo labiau padėti bendram labui, kaip susikrauti visą mantą ir iškelti į Prūsiją.

Alanų atvykimas į Prūsiją

sunkiai šitai padarė: kai buvo duotas ženklas kelionėn, kiekvienas turtingasis be didelio vargo sukrovė skurdžias gėrybes į vežimą; ne kažkiek buvo ir kitokio turto — jį sudarė būtiniausi gyvuliai, nieko kito. Prūsai mielai priglaudė kaimyninę tautą: nebūgštavo, kad gali nešti grėsmę tauta, gimininga tikėjimu, kalba, apeigomis ir kilme, mat be kitų taikos ryšių, glaudesnę santarvę žadėjo ir ši jų geradarystė. Jie džiaugėsi, kad smarkiai padidėjo jėgos ypač tokiu laiku, kada kaimyninės tautos, atsikėlusios prie Vyslos, iš arti ėmė grasinti ginklais Prūsijai. Tačiau vėliau, kai dėl mišrių santuokų smarkiai padidėjo ir viena, ir kita gentis, žmonių gausa, kėlusį priešui baime, ir patiems tapo lemtinga. Kilus vidaus nesantaikai, jie vos nežuvo. Kai pritrūko įdirbtų laukų, bematant galingesnieji, išviję silpnesnius, ėmė savintis svetimas žemes, godžiai plėsti savo valdas pasitelkę smurtą; iš to kilo barnių ir ginčų, o šie nesutarimai negalėjo baigtis kitaip, nei juos paprastai užbaigia laukiniai žmonės, gyvenantys be įstatymų ir be valdžios, būtent — abipusėmis žudynėmis. Tačiau šitai ne tiek užbaigė nesantarvę, kiek tapo neišsenkamu neapykantos šaltiniu: vieni smurtu didino skriaudas, kiti žudynėmis jas šalino, už žudynes keršijo vieni kitiems, pasitelkdami visus šalininkus. Šitokia visuotinė maišatis užgavo net ir barbarams šir-

*Vaidevutis — pirmas
prūsų ir alanų val-
dovas*

dis; jos dar nebuvo visiškai
praradusios žmoniškumo, kad
to nejaustų, ypač kad tie,
kurie nekaltėsi, labiau bu-
vo verčiami bijoti savyje ir

savuosiuose to, ką, kituose pastebėję, arba iškeikia, arba aprauda. Taigi kai, pasiilgus taikos, širdis užgulė pasišlykštėjimas nesantarve, iš pradžių žmonės pavieniui ėmė ieškoti išeities, o paskui ir su draugais tartis. Iš atskirų asmenų reikalą perėmė viešosios sueigos: protingesnieji noriai jį svarstė ir smarkiai rėmė. Svarstant buvo prieita dviejų nuomonių. Pirmą, kad būtų renkamas valdovas, kuris, tramdydamas atskirų žmonių godumą, leistų savo valia įstatymus, laukų ribas žymėtų, spręstų ginčus, turėtų aukščiausią teisę skelbti karą ar taiką. Antra, kad, išsiuntus keletą naujasėdžių būrių, pamažėtų valstybės gyventojų skaičius ir jai palengvėtų nelyginant kūnui, nuleidus kraujo perteklių. Tačiau nei vieno, nei kito sumanymo tuoju pat negalima buvo įvykdyti. Ligi šiol visai nepatyrę įstatymų baimės, jie priešgyniavo, nenorėdami atsidurti valdžios valioje, niekas nenorėjo pirmas ieškotis, gresiant pavojams, svetur sodybviečių ir trauktis iš tėvų laukų. Gal vis dėlto pats laikas sušvelnino šiurkščias širdis, gal, atšiaurumui jose neatlėgus, būtinybė paskatino pritarti šiam sveikam sumanymui. Mat ilgą metą klaidžioję po visokias Romos imperijos žemes ir galop įsikūrę savo sodybose, jie ypač ilgėjosi visuotinės taikos, kaip ilgisi uosto blaškyti ir daužyti jūrose. Jie suvokė, jog bendruomenėje visuotinė ramybė esti tada, kai laikomasi tų pačių įstatymų ir klausoma tos pačios valdžios, todėl jie trokštė troško, kad šitaip būtų ir jų tėvynėje. Tačiau trūko žmogaus, kuris imtųsi šito darbo, pirma, kadangi nebuvo aišku, koku būdu tokį nepaprastą dalyką padaryti, antra, kadangi

laukinės, nei įstatymams, nei valdžiai nepaklūstančios tautos netikėjo tokio reikalo sėkminga baigtimi. Vis dėlto išdrįso šio sunkaus darbo imtis Vaidevutis, žmogus senyvas, kilęs iš turtingos šeimos, alanas. Iš prigimties guvaus proto ir drąsus, tas vyras rodė nuostabų veiklumą, be to, nuolatos būdamas tolimuose žygiuose į svetimus kraštus, garsėjo kaip narsus karys, ir tarp savųjų pirmas, ir tarp priešų žymus. Buvo įsikalęs į galvą, jog privalęs nuveikti du darbus: taip išprusinti laukinę gentį, kad ji be vargo kęstų valdovą, slegiantį aukščiausiąja galia, be to, taip sutvarkyti įvykių eigą, kad, žmonėms nutarus rinktis valdovą, būtų valdovu skelbiamas tas, kuris vienas įtikins kitus paklusti valdžiai. Taigi pasakojama, jog jis, kai viešame genties susirinkime tas ir kitas kalbėjo, kad reikia paskirti vieną vadą visiems, o daugelis, iš širdies tam pritardami, skelbė nuomonę, jog valstybė privalanti turėti bendrą valdovą, paprašęs žodžio ir patraukęs į savo pusę svyruojančiuosius susirinkimo dalyvius šitokia žemdirbio kalba: „Jeigu jūs nebūtumėte kvailesni už bites,— jis sakė,— tai jau seniai būtumėte susitarę dėl svarstomo dalyko ir jį užbaigę taip, kaip trokštate. Juk visi, kurie turite kokį turtą, puikiai žinote, jog bičių spiečiui vadovauja bitinas, kuris įsakinėja, kitos atidžiai jo klauso. Jis vienas skirsto kitoms darbus, jis iš avilio nelyginant iš miesto išveja tas, kurios tinginiauja bei vengia dirbti, tuo tarpu kitos, netrukdomos paklusti, kruopščiai dirba joms skirtus darbus, nesiils, kol tinkamai neužbaigia viso reikalo. Jūs regite, kas kiekvieną dieną aplinkui dedasi, todėl savo labai sekite tuo, kas išmintinga. Paskelbkite vieną valdovą, kurio įsakymais būtų laiduojama laisvė. Tegu jis sprendžia ginčus, draudžia skriausti ir žudyti, tegu saugo, kas dievų nulemta ir teisėta, tegu rūpinasi visų saugumu. Kad jis galėtų visa tai vykdyti teisingai, kaip

reikalauja jo pareigos, tegu turi teisę ir visišką galią lemti visų gyvybę ir mirtį". Nuostabu, kaip tylėjo susirinkusieji, klausydamiesi jo žodžių, o baigus kalbėti — kaip plojo. Visi vienu balsu pritarė tam, ką pasiūlė Vaidevutis. „Ar nenorėtų pats Vaidevutis būti Gelbėtoju, vadinasi, bitinu?" Tad jis negalėjo, atsakydamas viešpatavimo naštos, nesukelti įtarimo dėl to, ką pats kalbėdamas buvo pasiūlęs. Taigi, susirinkusiems vieningai sutariant, jis ir buvo paskelbtas pirmuoju prūsų bei alanų (kurie vėliau buvo pavadinti lietuviais) valdovu. Valdymo pradžioje jis stengėsi tvar-

Tvarkoma prūsų ir alanų valstybė ktyti valstybę, kaip bevaliojo šitai suvokti neišlavintu protu. Pirmiausia klajoklius, neturėjusius pastovių sody-

bų, jis suskirstė valsčiais bei kiemais ir nužymėjo kaimų ir laukų ribas. Be to, žmones, teįpratusius iki šiol iš priešų grobį plėšti, šitaip maitintis bei iš to turtą krautis, privertė dirbti žemę, auginti gyvulius, medžioti ir kitokiais kaimiečių darbais verstis. Pagaliau išleido įstatymų, kuriais griežtai uždraudė palaidus sangulavimus, o santuokas apribojo vienu sutuoktiniu. Kiekvienam leido turėti tiek šeimynos, kiek reikėjo namų darbams, ta pati būtinybė vertė jį riboti ir gyvulių kiekį. Be to, uždraudė auginti silpnus ir darbams netinkamus; šiuo atveju jo atšiaurokas protas nepaisė nė žmoniškumo, užmiršdamas net pačią prigimtį. Mat leido sūnums pasmaugiant atimti gyvybę tėvams, dėl amžiaus ar ligos nepajėgiantiems darbo dirbti, kad jie bei jų šeimos išvengtų nereikalingų išlaidų. Šitokiais įstatymais jis ir ėmė tvarkyti naująją valstybę. Tuo pačiu metu jis buvo priverstas daug ko neatskleisti, kad neįprasta valdžia (nepatyrusiam esanti daugiau nei sunki) dėl pernelyg didelio valdovo griežtumo tol nekeltų pasibodėjimo ir neapykantos, kol pagaliau

žmonės su ja apsipras. Todėl lemtingą sėkmę jis stengėsi palaikyti meiliais pokalbiais ir širdingu draugiškumu. Valdiniai diena po dienos noriau klausėsi įsakymų, o naujasis valdovas visaip skatino abipusį prielankumą, švelninantį širdis ir žmogų su žmogumi suartinantį: jis išrado būdą ir išmokė valdinius pasidaryti gėrimo, medų atmiešus vandeniui, kėlė viešas puotas ir skyrė vietas draugiškoms išgertuvėms. Jis kuo griežčiausiai žiūrėjo, kad žmonės šventai paisytų svetingumo, gerbiami šitai iš visos širdies. Todėl neilgai trukus paaiškėjo, jog per šį bendravimą, atšiauriausias širdis suviliojus saldžiu meilumu, buvo padėti tokie viešosios santarvės pamatai, jog žmonėms jau užteko kantrybės įsakymų klausyti ir neišlavintu protu aiškiai suvokti, kad esama dalykų, kurie vertintini labiau nei bet kokie asmeniški reikalai, būtent — visuomenės gerovė; šiuo atveju žmonės įsitikino, jog būtina garbingai kovoti prieš bet kurį priešą bendromis jėgomis ir pastangomis, aukojant net pačią gyvybę. Tačiau Vaidevutis nepradėjo nė vieno karo, mat žinojo, jog karas veikiau laužo įstatymus, nei juos stiprina, o širdis, užkietėjusi dažnuose žygiuose, švelnėja tada, kai padedami ginklai. Vaidevutis vengė karinių stovyklų, nes iš kasdieninės patirties matė, jog žmonės, paėmę į rankas ginklą, suįžulėja ir nebeklauso įsakymų. Taip pat jis pagrįstai turėjo bijoti, kad, staiga nutrūkus gyvybės siūlui, nesužlugtų jo puoselėjami sumanymai, kad nesuirtų vos išgalėjusi valdžia, valdovui mirus. Mat Vaidevutis jau buvo sulaukęs šimto metų, o valdžioje išbuvęs daugiau kaip šešiolika; jis turėjo gausybę vyriškosios giminės palikuonių ir aiškiai matė, kad dėl sūnų nesantarvės (jeigu keli varžysis dėl valdžios arba vienas, nesutikęs kitam paklusti) gali sugriūti statinys, kurį tėvas taip sunkiai buvo surentęs. Todėl, iš anksto padalijęs tarp sūnų žemes, jis pats atsisakė valdžios,

ją, visų patarimu, atiduodamas vyriausiajam. Tačiau, viską perdavęs jaunoms rankoms, jis pats, nenorėdamas visai pasitraukti nuo valstybės reikalų ir pradingti bendragenčių minioje be jokios įtakos, prikūrė gudriai naujų pareigybių, kuriomis dėjosi bodžius. Anksčiau nei atsisakė valdžios, jis pasiskelbė šventenybių valdovu, arba vyriausiuoju žyniu, o kas vėliau tas pareigas eisiąs, tą jis nutaręs vadinti Krive Krivaičiu. Kurie ne kurie tvirtina, jog šis vardas kilęs iš graikų kalbos ir reiškias švenčiausiąją šventąją. Apgyvendino vyriausiąją žynį ir aukas įsakė aukoti Romuvoje, ten pat šventą ažuolyną paskyrė dievams. Toji vieta vėliau buvo nuniokota ir iškirsta lenkų, kurie keršijo už mirtį šventojo Adalberto, nužudyto vyriausiojo žynio nurodymu. Toje pačioje vietoje vėliau buvo įkurtas miestelis, dar ir dabar vadinamas Šventakirviu.

Litvanas, arba Litalanas, Jaunesnysis, pirmas lietuvių valdovas

Taika Prūsijoje rėmėsi brolių valdovų santarve, šią stiprino pagarba tėvui, vyriausiajam žyniui. Vėliau, sulaukus seneliui paskutiniosios, visa valstybė dėl jau-

nuolių garbėtroškos ir lengvabūdiškumo atsidūrė beveik prie bedugnės krašto. Vos palaidojus tėvą, išiplieskė nesantaika tarp sūnų, o pasitelkus stiprias kariaunas, buvo smarkiai varginami niekuo nekalti žmonės. Sunkiausia karo našta užgulė pečius Litalanui, arba Litvanui, jauniausiajam broliui, kurio motina alanė buvo kitiems pamotė. Kaip paprastai esti, neapykanta pamotei žadino kur kas didesnę nesantarvę nei prisiminimai apie tėvą — santarvę. Paprastai žmonių širdys labiau linksta į tą pusę, į kurią jas traukia ta pati tautybė: Litvanui nemažai padėjo, kad jo motina buvo alanė. Litvaną atvirai palaikė ne tik žmonės tos žemės, kurią valdyti buvo jam tėvo paskirta,

bet ir kiti alanai. Tačiau nenorėdamas, kad užsitęsęs karas nusiaubtų ir tos, ir kitos pusės jėgas, Litvanas, būdamas švelnokos prigimties, pirmas pabandė sutaisyti brolius, bet, matydamas, jog jie atkakliai priešinasi dėl kitų priežasčių, išvedė iš Prūsijos visą alanų gentį ir, sugrįžęs į senąsias vietas, užėmė jas, kurios nuo šio valdovo vardo paprastai

373 metai

vadinamos Lietuva ir Latvija, arba Latavija. O Žemaitijoje ir Sūduvoje, taip pat toje Prūsijos dalyje, kurią vadiname Semba, viešpatavo Saimonas, Litvano brolis. Žmonės, nuo seno gyvenantys tose žemėse, nuolatos draugavo su lietuviais. Niekur negaunu sužinoti, kas Litvano viešpatavimo metais

Polovcai sumušami hunų

vėliau buvo atsitikę, kokios pažangos pasiekė naujoji valstybė, kokius karus su

kaimynais kariavo. Atrodo, kad jo laikais įvyko įžymus mūšis, kuriame vengrai, arba hunai, prie Dono sumušė polovcus, nuo Ugros upės traukiančius į Pannoniją. Polovcai — tos pačios kilmės gentis kaip ir prūsai, lietuviai bei latviai, šitaip teigia tie, kurie juos matė: polovcų likučiai, įsikūrę prie Suomijos upės Ko-

383 metai

relos, Maskvos valdose, dar

praėjusiame amžiuje kalbėję šneka, artima lietuvių kalbai. Polovcų sodybos buvo išmėtytos nuo Volgos upės ligi Suomijos. Apie Litvano įpėdinius rašytojai nieko nekalba. Tačiau štai kas nekelia abejonių: alanai, arba lietuviai, buvo susidėję su tomis kariaunomis, kuriuos talkino gotams, vandalams, langobardams, o ypač herulams daug kartų iš šiaurės pulti Romos imperiją. Todėl niekas neturėtų piktintis, jeigu aš rašydamas nuklysiu už Lietuvos ribų ir truputį paliesiu įvykius,

kurie nuo tų laikų buvo susiję pirmiausia su herulų, o vėliau su langobardų žygiais Italijoje, ypač todėl, kad kita knyga nuo to pradeda savo pasakojimą.

Pirmiausia Otokaras, arba
Herulų karai už jų Odoakras, herulų valdovas,
tėvynės pakviestas iš Germanijos pus-
brolio, Romos imperatoriaus

Augustulo priešo, smarkiai užpuolė Ticiną ir, jį apsu-
pęs, paėmė į savo rankas, o sugautą Orestą, imperato-
riaus tėvą, įkalino. Žygiuodamas toliau su kariuomene,
jis užėmė Romą ir, nukėlęs

475 metai nuo sosto Vakarų Romos im-
peratorių, viešpatavo kaip pir-

mas iš svetimšalių Romoje, tačiau nesisavino nei val-
dovo vardo, nei purpurinės mantijos. Dvyliktaisiais
viešpatavimo metais, laimėjęs keletą mūšių, sumušė
rugijus, paėmė į nelaisvę karalių Feletėją, o jo sūnų
Fridrichą išvijo. Nugalėtasis rugijų valdovas maldavo
gotą Teodoriką pagalbos, tuo tarpu herulas, porą kar-
tų gotų sumuštas, stengėsi

487 metai atkurti savo kariauną, telk-
damas vyrus iš to Germani-

jos krašto, kuris jam mokėjo duoklę; vėliau, keletą
kartų su jais nelaukta susidūręs, nebesitikėjo sėkmės
atviroje kovoje ir pasitraukė į Raveną. Čia, visą ka-
riuomenę sutelkęs prie vieno miesto, gotas neįstengė
per trejetą apsupties metų nei priešo į kautynes išvi-
lioti, nei priversti jį pasiduoti, todėl pasiūlė herului
taiką šitokiomis sąlygomis, kad Italijoje viešpatautų
abu, turėdami vienodą galią. Sąlygos buvo priimtos,
tačiau neilgai tvėrė taika ir valdymo sandora: jie bu-
vo ne tiek bendrininkai, kiek varžovai. Mat Teodori-
kas, Otokarą dėl akių meiliai į puotą pasikvietęs, pa-
siuntė žudikus ir menėje atėmė gyvybę bei sostą; po

to, pasistengęs į savo pusę patraukti herulų kariuomenę, lengvai juos perkalbėjo. Tačiau didelė herulų dalis persikėlė iš Italijos į Grai-

493 *metai*

kiją, mat sutartys leido Bizantijos imperatoriui kvies-
tis tą gentį į karo sąjungininkus. Štai, Justinianui vieš-
pataujant, herulų, vadovaujamų Getero, pagalba pasi-
naudojo Belizarijus, nugalėjęs persus. Kita jų dalis,
pasikvietusi iš tėvynės kunigaikštį Datą, išsikūrė prie
Dunojaus Noriko pasienyje. Susilaukė paramos iš he-

553 *metai*

rulų ir Narsesas, įveikęs To-
tilą ir naikinęs gotus Italijoje.
Atgavęs Italiją, jis, mi-
rus Justinianui, buvo kviečiamas atgal į Bizantiją, o
herulai, vedami Alueto ir Filimunto, iš ten pasitrau-
kė ir per Liguriją nukako į Trakiją, ketindami kaip ir
anksčiau tarnauti imperatoriaus kariuomenėje, tuo tar-
pu likusieji, sukėlę maištą ir išsirinkę vadu Sindevaldą,
užėmė Valeriją. Apie tuos pačius metus langobar-
dai, vedami Albojino, iškeliavo iš Panonijos ir, pasi-

559 *metai*

kvietę dalytis grobiu įvai-
rias sarmatų tautes, tarp
jų gepidus (kurie, pasak
Prokopijaus, dalyvavo visuose herulų žygiuose), įsi-
veržė su didžiule kariuomene į Italiją. Po to Italijoje
beveik ištisus du šimtmečius be pertraukos viešpatavo
langobardai.

591 *metai*

Agilulfui viešpataujant,
visa gentis perėjo į krikščio-
nybę: ir daugelis buvusių
arijonų (šią sektą buvo priglaudę Germanijoje ir Pa-
nonijoje), ir žmonės, ligi tol buvę stabmeldžiais. Kitas
amžius praėjo beveik ramiai, neskaitant ilgų vidaus
karų. Kadangi per tai Romos bažnyčios valdoms buvo
smarkiai kenkiama, popiežius Steponas šaukėsi galų

karaliaus Pipino pagalbos.
703 *metai* Galų nugalėti langobardai su-
darė su romėnais palankią
taiką. Vis dėlto po popiežiaus Stepono mirties lango-
bardai, nebijodami galų, sugrįžo prie senųjų polinkių.
Karalius Deziderijus, tikėdamasis, jog Galija, įsivėlusį
į naujus maištus, teiksianti
754 *metai* jam progą niokoti Italiją
(kaip dažnai menkutė proga
leidžia ištroškusiame karo kelti ginklą!), pradėjo iš nau-
jo niokoti Romos ir popiežiaus valdas. Kaip ir Steponas,
popiežius Hadrijonas kreipėsi pagalbos į galus. Neat-
sisakė padėti krikščionių valstybei Karolis Didysis: su
galinga kariuomene įsiveržęs į Italiją, jis ne tik nuga-
lėjo langobardus, bet, porą
776 *metai* kartų juos sumušęs, padarė,
kad išnyktų ir jų vardas.

Antra knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ NUO ITALŲ ATVYKIMO Į LIETUVĄ, KAI VALDĖ PALEMONO ŠEIMA

*Italų atvykimas į Lie-
tuvą*

Visi, kurie yra tyrinėję
lietuvių praeitį, atkakliai
tvirtina, kad kažin kokie
italai, pakliuvę iš Venedų jūros į Kuršių įlanką, o iš
ten prie Nemuno žiočių, pateko, plaukdami prieš sro-
vę, į Žemaitiją ir Lietuvą. Niekas nežino, ar jie, būda-
mi ištremti, ieškojosi čia patogių sodybviečių, ar buvo
atvaryti audrų, atplukdžiusių juos iš pakrantės salų.
Tačiau šitokia įsigalėjusi nuomonė, paskleista senolių,
verta kur kas didesnio pasitikėjimo, ir negalima jos
vadinti prasimanymu neįžeidžiant senovės. Beje, ku-
riuo metu šie italai atplaukė, dėl kokių priežasčių jie
šito ėmėsi, rašytojai nesugeba tiksliau paaiškinti, daž-
niausiai jie sumaišo visą įvykių seką. Mat, jeigu lai-
vyno legatas Libonas, Pompėjaus partijos šalininkas,
kaip jie sako, būtų taip toli bėgęs nuo nugalėtojo Ce-
zario arba jeigu kai kurie žmonės, norėdami išveng-
ti Nerono žiaurumo ar Atilos siautėjimo, nors ir pra-
radę turtus, troško bėgdami išsaugoti galvas ir gyvy-
bes, tai, be abejonės, būtų turėję praeiti kur kas dau-
giau amžių tarp italų atvykimo ir Živinbudo valdymo
Lietuvoje. Tačiau tie patys rašytojai šį valdovą, tre-
čiąjį po Palemono, arba Publijaus Libono, priskiria
tūkstantis du šimtiesiems metams po žmonijos išga-
nymo.

Kita vertus, kas galėtų patikėti, jog galėję užtekti trijų valdovų gyvenimo ir viešpatavimo tokiam laikotarpiui. Todėl, paskaičiavus metus ir paderinus juos su valdovų skaičiumi, patikimiausia, rodos, būtų manyti, kad italai į šias žemes bus atvykę po devintojo amžiaus nuo Kristaus gimimo. Tada visoje Italijoje liepsnojo tarpusavio rietenos.

900 metai

Tuo metu Berengaras ir Liudvikas ginklais stengėsi

nuspręsti, kam būti imperatoriumi. Po to, kai popiežius pasitraukė iš Romos į Raveną, miestas — nelyginant sustingęs kūnas be galvos — bei visa Romos valstybė buvo siaubiami pagal savavaliaujančios moteries Teodoros valią. Dėl to be perstojo kildavo karas po karo. Taigi iš tiesų galėjo ši-

908 metai

taip įvykti, kad kurie ne kurie žmonės, matydami ši-

tokias blogybes ir bjaurėdamiesi jomis, ryžosi palikti tėvynę ir, išsaugoję sveikas galvas, leistis į kelionę. Gal, palikę Italiją, šia kryptimi pasuko tie, kurie norėjo išvengti savo likimo, o gal tie, kurie nugalėjusių priešų buvo paskelbti už įstatymo ribų; nieku būdu negaliu patikėti, kad čia būtų atvykę atsitiktiniai pasiklydėliai. Galimas daiktas, alanai, arba herulai (kurie, istorijos žiniomis, tuo metuėjo Italijos stovyklose karo tarnybą), pirmieji pradėjo: ilgėdamiesi taikos, jie pasitraukė iš tėvynės ir pasuko į tas žemes, kurios buvo tinkamiausios įsikurti ir neniokojamos karų. Pagaliau nesvarbu, dėl kokios dingsties, reikalo ar būtinybės jie leidosi į tokį tolimą kelią, vieną dalyką senoliai atkakliai tvirtina: ateivių italų esą buvę penki šimtai kilmingųjų. Pagal kilmę bei karinius nuopelnus buvo vardijami vadai: Palemonas, arba Publijus Libonas, herbo Stulpai, Julijonas Dausprungas, kurio

giminės herbas Kentauras, Prosperas Cezarinas — herbo Stulpai, Ursinas bei Hektoras — herbo Rožės, arba Rožynas. Štai dėl to kitados Lietuvos kunigaikštystės herbas buvo Kentauras, o dabar — Stulpai. Iš tiesų ne be pagrindo spėjama, kad jie atvykę iš Insubrijos bei Li-

gurijos. Sako, ligi mūsų dienų šiose Italijos žemėse tebeliko šeimų, kurių pavardės bei herbai giminingi. Vėliau Berengaras, italams iš visų

jėgų suskatus, buvo nuverstas nuo sosto, bet, trokšdamas priešams tuo pačiu atseikėti, jis, sako, suleidęs į savo paties kraštą hunus, kurie, Ticino miestą suliginę su žeme, nusiaubė nelyginant laukiniai visą žemę, pridarę galybę neregėtų negirdėtų piktadarysčių, neviltin nugramzdino ir bėgti pas-

924 metai

katino tuos, kurie jau anksčiau, bėdų prispausti, norėję palikti Italiją. Taigi šitie arba kiti (apskritai nieko nedrįstu tokiu neaišku reikalu tvirtai sakyti), Venedų, arba Baltijos, jūra įplaukę neplačiu sąsiauriu į Kuršių įlanką, palei krantą nusigavo į Nemuno, arba Chrono, žiotis, kur upė, ilgai tekėdama per Rusiją, Lietuvą ir Prūsiją, išsilieja sutelkusi vandenį dvylika atšakų. Plaukdami prieš srovę į krašto gilumą, prie Dubysos žiočių, patogioje vietoje, pakrantėmis išsidriekusiame gražioje lygumoje, padėjo savo naujos sodybos pamatus. Toji sodyba, tada vadinama *Roma nova*, paskui Romnove bei Romove, vėliau tapo vyriausiojo lietuvių žynio Krivės Krivaičio būstine, kurią, Gediminui viešpataujant, iš pamatų išgriovė vokiečių ordino vienuoliai riteriai, paprastai vadinami kryžiuočiais. Gerokai pasistūmėję tolyn, jie persikėlė per Nevėžio upę ir nusigavo į vietas, kur gyveno alanai, arba lietuviai. Ten, negaišdami pasidarę įtvirtinimus, įkurdino juose

igulas, kurios galėtų sėkmingai atremti vietinius gyventojus, jeigu šie kartais susimanytų pulti naujuosius ateivius. Po to, pamėginę palenkti kaimynų širdis bičiuliškumu bei kitomis taikos priemonėmis, lengvai iš jų išgavo leidimą ateiviams lygiomis teisėmis dirbti

Italų laimėjimai Lietuvoje žemę, dėl nieko nebūgštaujant ir nelaukiant jokių skriaudų, be to, pažadą, kad jiems nebus taikoma karo

teisė. Diena iš dienos augo jų galia: sustiprėjo, galėjo ginklu atremti bet kurį kaimyną, tačiau nė vienas lietuvis nejautė nepasitikėjimo šalimais tarpstančia sveltima galybe, taip pat niekas jų kaip priešų nepuolė. Italai rodėsi esą tokie gabūs ir veikė taip sumaniai, kad jų vidaus padėtis tapo gana tvirta, o tarp sąjungininkų nekėlė nei neapykantos, ne įtarimo. Neilgai trukus ateiviai ir vietiniai gyventojai visiškai susivienijo: abi tautos panoro turėti bendrą valstybę, o lietuviai patys netgi sutiko pasiduoti ateivių valdžiai. Kaip po kelių šimtmečių vokiečiai ginklu užgrobė Livoniją, o kiti vėliau Prūsiją, taip italai ypatingu sumanumu ir būdo meilumu užėmė Lietuvą. Šitaip neįprastai pasikeitus likimui, kai šiaurės gentys niokojo Italiją karais bei ginklais, italai užkariavo vietinius gyventojus jų tėvynėje žmoniškumu. Lietuviai, sužavėti jų dorybių, ėmė svetimšalius ne tik mylėti bei globoti kaip svečius bei sąjungininkus, bet ir gerbti. Mirus jų valdovui, bendru balsavimu buvo išrinktas

Italas Palemonas — Palemonas. Mat taurumas patraukia netgi tamsius bei *Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikštis* laukinius žmones. Ką jis vėliau nuveikė, ėmęs lietuvius

valdyti, taikos ir karo metu, rašytojai visiškai nepasakoja. Argi dėl to galima stebėtis? Kodėl šis valdovas, būdamas krikščionis,

nepalenkė prie to paties tikėjimo savo valdinių? Jeigu jis buvo stabmeldys, kaipgi galėjo būti italas? Ypač tuo metu, kai visame pasaulyje, ne tik Italijoje, Kristų viešai garbino ir aukšto kilimo, ir žemiausio. Teisybė, nors Italijos gilumoje niekas galbūt nesimeldė kitaip, nei leidžia krikščionių apeigos, tačiau greta Alpių esančiose žemėse, kurias pirmiausia niokojo, tarpekliais verždamosi į Italiją, barbarų gentys, atkakliai laikėsi visokiausių prietarų liekanos. Daug kartų iš naujo imdavo garbinti stabus tie, kurių šeimoms pradžia yra davę herulų, gepidų, gotų ar langobardų likučiai. Šie paveldėtus prietarus perduodavo vėlesnėms kartoms. Tadgi Palemonas, iš tokių ir kilęs, nepanaikino Lietuvoje daugelio dievų garbinimo: senąsias apeigas jis dargi papildė naujais prietarais. Jis pirmąją Lietuvos sodybą Romanovą paskyrė vyriausiajam žyniui, turinčiam saugoti tikėjimą; šitai tvirtina prieš keturis šimtmečius surašytame veikale Petras iš Dusburgo, Livonijos riterių kunigas ir istorikas, gyvenęs arčiau anų laikų nei mūsų. Rodos, Palemono laikais įvyko atmin-tinas mūsų, kuriame rusai sumušė jotvingius. Ši tauta, lietuvių kaimynė ir sąjungininkė, po daugybės per-galingų karų su rusais pagaliau buvo įveikta Vladi-miro, laimingiausiojo iš Kijevo kunigaikščių: ji tapo pavergta, prarado laisvę ir kasmet turėjo mokėti nu-statytą duoklę. Vladimiro tė-

970 metai

Jotvingių pralaimėji-mas

vas Sviatoslavas, per žygį į Trakiją smarkiai sumušęs graikus, grįždamas su ta pa-čia pergalinga kariuomene,

puolė pečenegus ir prarado karius, sostą ir gyvybę. Pečenegų kunigaikštis lietuvis Kuris, sakoma, liepęs iš užmuštojo kaukolės padaryti taurę ir ten išskaptuoti įrašą: „Svetimo beieškodamas, savo prarado“. Tačiau tuo metu rusai nieku būdu dar negalėjo turėti raš-

Pečenegai sumuša rusus

me atsiteisė Vladimiras,

Lietuva nukariauta rusų

Palemono sūnūs Lietuvos valdovai: Barkus, Spera, Kūnasijus, arba Kūnas

to, o juo labiau — pečenegai. Todėl reikėtų manyti, jog šiuos žodžius Kuris tik pasakęs. Už tėvo nesėkmę prijungęs prie rusų valstybės kaimynų žemes, tarp kurių kas ne kas mini ir Lietuvą. Valdęs valstybę ilgus metus, Palemonas palikdamas tris sūnus, tinkamus valdyti. Tėvui mirus, sūnūs šitaip pasiskirstė žemes: Barkus, į Nemuną įtekančios Jūros žiotyse pasistatęs Jurbarko pilį, gavo valdyti tą Žemaitijos dalį (mat Žemai-

tija jau buvo prisijungusi prie Lietuvos), kuri plyti nuo Jūros ir Nemuno ligi Kuršių įlankos. Kūno, arba Kūnasijaus, valstybė buvo ribojama Nemunu, Dubysa, Nevėžiu ir Vilija, arba (gimtosios kalbos žodžiu) Nerimi. Tų žemių sostinę įkurdino pačioje Neries ir Nemuno santakoje. Tas miestas su pilimi, įkūrėjo atminimui pavadintas Kaunu, po šiai dienai tebėra vienas iš žymiausių Lietuvoje. Spera, trečiasis sūnus, nukeliavęs gerokai į rytus, valdė žemes tarp Nevėžio, Šventosios ir Širvintos upių, pastatė prie didžiulio ežero pilį. Vieta ir dabar nuo įkūrėjo vardo Spera vadinama. Taip pat Julijonas Dausprungas prie Šventosios upės ant kalno, labai patogioje vietoje, pastatė pilį, kurią tenykščių žmonių kalba vadina Vilkmerge, o netoli tos vietos padėjo pamatus kitai piliai ir ją pavadino Dziewaltovija⁴, t. y. dievo valda, dėl to ir pats savo tautiečių buvo pavadintas Dziewaltovijos kunigaikščiu. Tėvui mirus, aukščiausią valdžią valstybėje ir pagal amžių, ir pagal visų valią paveldėjo Barkus; kadangi pats mirė bevaikis, tai valdžia atiteko

broliui Sperai. Pagal genties papročius valdovą su-
degino ant laidotuvių laužo. Toje pačioje vietoje pa-
garbiai užkasus pelenus, pastatė nelyginant atminimo
statulą, kuri palikuonių buvo laikoma šventenybe, kaip,
beje, ir visa vieta, ir kuriai iki pat Jogailos laikų bu-
vo atiduodama dieviškoji pagarba. Vėliau keletą kartų
siuntė ginkluotą pagalbą kaimyninei Prūsijai, kai šią
gentį ėmė puldinėti lenkų karalius Boleslovas Naršu-
sis. Šiaip Speros valdymo metais viešpatavo ramybė
ir viduje, ir kaimynuose. Vis dėlto neilgai. Kai mirė
brolis, Kūną, amžiumi jaunesnį, seniūnai ir žmonės iš-
rinko įpėdiniu. Kokius jis nuveikė paminėtinus darbus,
vėlesnės kartos nežino. Gyvas būdamas, nusprendė ne-
palikti po mirties sūnums paveldimo neapykantos šal-
tinio, todėl pasistengė laiku padalyti valdžią. Kernu-
sijui, arba Kerniui, atidavė valdyti Lietuvos žemes
tarp Neries, Nevėžio ir Dauguvos, o jaunėliui Gimbu-
tui paskyrė Žemaitiją.

1040 metai

Kernius ir Gimbutas

Tėvui padalijus valdžią,

Kernius ir Gimbutas Kūnai-
čiai nepatyrė nei kokių nuo-
stolių, nei pavojų. Atrodė,

esama vienos valstybės, kurioje tarp valdovų ir valdi-
nių viešpatauja didžiausia santarvė. Tuo būdu šie val-
dovai ne tik saugojo Lietuvą nuo pavojų, bet ją dar

labiau stiprino. Galop jie iš-
drįso netgi pulti kaimynus.
Karą pradėti paskatino tai,
kad tautoje padidėjo šeimy-
nų, o laukų nausėdijoms trū-

*Kunigaikščiai: vienas
Lietuvos, kitas Že-
maitijos*

ko. Vis dėlto Kernius iš pradžių abejojo, ar keltis per
Nerį su žmonėmis dėl naujų žemių, mat priešas, už-
pultas ir įsiutintas, galėtų smogti atsakomąjį smūgį ir
kelias į Lietuvą būtų užkirstas. Todėl, norėdamas su-
rišti priešui rankas, įkūrė pirmą nausėdiją ant upės
kranto ir pastatė pilį, kurios tvirtumą lėmė ir pati jos

padėtis, ir įgula: įkūrė Kernavę, kadainykštę Lietuvos sostinę. Ši vietovė po šiai dienai išsaugojo vardą, gau-

*Pastatoma Kernavė,
kadainykštė Lietuvos
sostinė*

tą nuo įkūrėjo, tačiau kitką, kas susiję su šiuo vardu, seniai sugriovė amžiai. Kai žmonės, persikėlę per upę ir pasiskirstę nausėdijomis, pra-

dėjo dirbti pakrantėje laukus, rusai, su įtarimu žiūrėję į naujuosius kaimynus, ėmėsi smurto ir ginklo. Šie veiksmai priminė veikiau atkarų plėšikavimą nei garbingą karą: nuolatiniais antpuoliais buvo siaubiami naujakuriai; Kernius bei Gimbutas dėjosi nematą skriaudų, tačiau paslapčiomis ryžosi pulti Rusią. Vis dėlto vengdami neapgalvotų veiksmų, galinčių atnešti nelaiminga baigtimi daugiau žalos nei ta, už kurią traukė keršyti, jiedu kruopščiai svarstė visas aplinkybes. Pagaliau juos, šiaip jau pasiruošusius kovoti, patogi proga pastūmėjo į ryžtingą karą. Polovcai, vedami kunigaikščio Sekalio, keliais iš eilės antpuoliais

1058 metai

smarkiai buvo nusiaubę visą Rusią; tuo pat metu išiplieskė Kijevo kunigaikščio Ja-

roslavo sūnų nesantarvė ir neapykanta: pasikvietę Boleslovo Narsiojo, lenkų karaliaus, kariuomenę, jie vos nesunaikino vieni kitų. Kernius ir Gimbutas nutarė nepraleisti šitokios progos: bendromis jėgomis sutelkė stiprų Lietuvos ir Žemaitijos jaunuolių būrį, Kernius jį nuvedė į Rusią, kuriai po visokeriopų nesėkmių rūpė-

*Atimama iš rusų
Breslauja. Nusiaubia-
mas Polockas*

jo kas kita, ir bematant užėmė Breslaują, kuri vėliau visam laikui pasiliko lietuvių rankose. Po to, patraukę į Polocko kunigaikštystę, vi-

sus kaimus tarp Dauguvos ir Neries nuniokojo ugnimi

1065 metal

ir kalaviju. Jis jau vedė namo karius, apsikrovusius gausiu grobiu, kai džiaugsmą, jog taip atliko žygį į priešo šalį, kaip norėjo, sudrumstė liūdna žinia iš namų. Gal atsimindami anks-tesnes skriaudas, gal trokšdami grobio, latviai, kaimynai ir sąjungininkai, pasinaudodami tuo, kad nebuvo nei kunigaikščių, nei karių, nuniokojo Lietuvą prie Dauguvos bei Žemaitiją netoli Kuršių įlankos. Lietuvių kunigaikščiai, džiūgavę po pergalės prieš rusus, nepaprastai nuliūdo dėl vidaus nelaimės ir be galo įniršo. Todėl pergalingą kariuomenę tiesiog iš tos vietos,

Nuniokojama ir beveik sunaikinama Latvija

kur ją užklupo ši žinia, nuvedė į Latviją. Persikėlę per Dauguvą, nuniokojo visą žemę, žudydami ir degindami; kadangi jie troško ne grobio prisiplėsti, bet atsikeršyti, siautėjo su tokiu įtūžiu, nesigailėdami nė vieno žmogaus, kad buvo išžudyta beveik visa gentis. Kas išliko žudynėse gyvas, išliko ne dėl to, kad žudikai būtų jo pasigailėję, bet todėl, kad jiems įkyrėjo žudyti; nesuskaičiuojama galybė buvo išvaryta į vergovę. Šiais dviem žygiais dalį kaimynų įbaugino, dalį malte sumalė; pats Kernius ramiai valdė iki žilos senatvės. Rusai keršyti nesirengė, nes, įsivėlę tuo metu į visokius karus, neturėjo jėgų naujiems kivirčams. Mat polovcai, nuolatos rengdami plėšikiškus antpuolius, siaubė

1073 metal

žemdirbius, be to, didelę Rusios dalį niokojo sąmyšiai ir gaisrai. Susigiminiavusių kunigaikščių tarpusavė nesantarvė skatino nuolatinius karus, į kovą traukdavo ne tik jų ginkluotieji būriai, bet ir svetimšalių pajėgos: vieni į pagalbą kviesdavosi lenkus, kiti polovcus. Kai Iziaslavas, lenkų karaliaus Boleslovo Narsiojo malo-

ne Kijevo kunigaikštis, pradėjo karą, norėdamas atsiimti iš Vsevolodo, Černigovo kunigaikščio, atplėštą tėvoniją, jis, nugalėjęs polovcus ir sukilusius rusus,

1076 metai

kai ramiai vaikstinėjo po mūšio tarp savo pėstininkų, žuvo nudurtas ietimi prieš, kuris atsitiktinai buvo įsimaišęs tarp Iziaslavo karių. Po Iziaslavo nužudymo prasidėjo dar didesni nesutarimai ir didžiulės nesėkmės. Rodėsi, jog Rusia tik tada atsikvėpė, kai Lenkija, netekusi karaliaus Boleslovo, nukėlė kalaviją nuo rusų sprando. Jau ir anksčiau jiems atrodė nepakeliama ir

1082 metai

*Lietuviai kviečiami
rusų prieš lenkus*

neapkenčiama lenkų galybė, kuri rėmėsi klestinčia vidaus padėtimi, bet kur kas didesnis pavojus kilo dabar, nes

lenkai ne tik kad gyveno kaimynystėje, bet dėl rusų vidaus nesutarimų buvo įvedę pagalbos teikimo dingstimi savo kariuomenę į pačią valstybę. Todėl rusai visi kaip vienas nutarė kariauti prieš Lenkiją. Į sąjungininkus jie pasikvietė polovcus ir lietuvius. Didžiulė kariuomenė, traukdama keturiomis voromis, užpuolė prieš žemę: visur prasidėjo žiaurios skerdynės, kai niokojančios kariaunos viską kalaviju ir ugnimi siaubė ligi pat Vyslos. Pagaliau kariauna, džiaugdamosi dėl pergalės ir grobio, pasuko atgal, mat, pasitraukusi iš priešų žemės, manė nebesutiksianti niekur pavojaus; kariai iš to džiaugsmo ėmė laisviau elgtis stovyklose, nepaisė tvarkos, nėjo sargybos, paira drausmė. Sužinojęs šitai per patikimus žmones, Vladislovas Hermanas (kuris iki šiol nedrįso

Jie sumušami lenkų

pulti prieš su savo menkomis jėgomis, todėl iš tolo tykojo progos, sekdamas atsitraukiančiuosius), skubiai pasivijęs rusus, kai sutemo naktis, pačiame vidurnakty-

je, užpuolė su baisiu triukšmu tuos, kurie, jausdamiesi saugūs ir smagūs, kietai miegojo, žudė besiblaškančius, išvijo iš stovyklos ir visą grobį atsiėmė. Šis pirmas lietuvių žygis į Lenkiją, dėl svetimo reikalo pradėtas, apgailėtinais ir baigėsi; antra vertus, jis davė dingstį

1083 metai

ilgiems daugelio metų karams. Po to, kaudamiesi tarpusavyje, kartais pralaimėdavo polovcai, vedami Hitano bei Itlaro, kartais rusai; šios žudynės nešė Lietuvai taiką. Tačiau nenorint, kad jaunuomenė, ilgą laiką neturėdama rankoje ginklo, atprastų nuo karo, pradėtas naujas žygis į Rusiją, pakviečiant prie bendro grobio jotvingius. Nekliudomi kariai ugnimi ir kalaviju skersai išilgai nusiaubė Lucko, Vladimiro ir Lvovo žemes ir sėkmingai išgabeno didžiulį grobį. Kernius jau buvo nukaršęs, nepajėgus pakelti nei valdymo, nei gyvenimo naštos. Štai todėl

Lietuviai užpuola Rusiją

nerimavo apdairus valdovas, kad Lietuvos neimtų draskyti nesantaika, kurios didžiai pragaištingą antkrytį jis matė plintant kaimyninėje Rusijoje. Galbūt šitaip ir būtų atsitikę, jeigu, jam mirus, būtų prasidėjęs tarpuvaldis; mat neturėjo jis sūnaus —

1089 metai

savo įpėdinio. Todėl, sukviėtęs didikus ir paaiškinęs jiems didžiulį pavojų, jis išsūnijo Živinbudą, vieną iš Julijono Dausprungo palikuonių, pajėgų valdyti jaunikaitį, netrukus jam į žmonas atidavė vienturtę dukterį Pajautą, o kraičio pridėjo Lietuvos kunigaikštystę. Kai pasitraukė iš gyvenimo, jis buvo iškilmingai pašarvotas (kaip tais laikais derėjo) ir ant aukštos kalvos prie Deltuvos palaidotas. Jo garbei pastatė medinę statulą, kuriai daugelį metų buvo rodoma dieviškoji pagarba;

kai per ilgą laiką ji nugriuvo, toje vietoje užaugusią giraitę paskyrė Vestai. Be to, buvo paskirti žyniai, kūrenę amžinąją ugnį ažuolinėmis malkomis; šias prietaringas apeigas jie išsaugojo ligi krikščionybės laikų.

Pasakoti apie tolesnę istorijos eigą man neleidžia aki-
Apie metų ir laikų skaičiavimus vaizdi klaida, kurią šiuo atveju primetė pirmieji lietu-

vių istorijos rašytojai ir kurios aš negaliu nutylėti. Mat ši klaida ne tokia maža, kad jos visai nepastebėtų dėmesingo skaitytojo akis. Gilios tylos gaubiamas ištisas šimtmetis padaro istorinių įvykių grandinėje didžiulę spragą. Ją vis dėlto anie rašytojai nejučiomis apėjo, nepaisydami nė to, kad šis tarpsnis atskyrė tėvą nuo sūnų, o tiesioginį įpėdinį nuo jo protėvių. Šit per šešiasdešimt metų jie priskiria Lietuvai keturis kunigaikščius, vesdami jų kilmę iš tos pačios šeimos, tiesia linija nuo prosenelio ligi proanūkio, kurių kiekvienas valstybę valdyti pradėjo jaunystėje, o baigė gilioje senatvėje. Štai todėl kiekvienas nesunkiai gali įsitikinti, jog šitoks tvirtinimas nevertas pasitikėjimo. Šitas teiginys ne tik nepatikimas, bet juokingas. Mantvilos palikuonys, nugyvenę tokį pat amžių, Naugarduko valdymą perdavinėjo galybei anūkų ir proanūkių ligi aštuntos kartos. O, jeigu iš tiesų taip lengvai galima būtų ištaisyti klaidą, kaip nesunku ją pastebėti! Galime spėlioti, kad Lietuvoje viešpatavo daug to pat vardo valdovų, todėl, klaidingai priskiriant vieno žygius kitam, suplakami į vieną skirtingų amžių įvykiai. Kalbant apie tokius mums tolimus laikus, apie įvykius, visai nepatikrinamus dėl senumo, bet koks įtarumas, pasireiškiantis tuo, kad išsižadama senovės rašytojų nuomonės, kur kas daugiau pagausintų istorijoje klaidų, nei jų pataisytų. Tad nė pats nežinodamas,

kur tiesa, kur ne, visą metų skaičiavimą ligi pat Mindaugo valdymo palieku nepatikimą, tokį, kokį jį esu radęs. Kadangi mano pagrindinis ketinimas — glaustai atpasakoti lotyniškai tai, ką radau kitų sužymėta, manyčiau, kad negalėsiu būti kaltinamas, jeigu paliksiu, nieko nekeisdamas, tokį metų ir įvykių išdėstymą, kokį esu gavęs iš tų rašytojų.

Trečia knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ JULIJONO DAUSPRUNGO ŠEIMA

*Živinbudas — Lietu-
vos, o Mantvila —
Žemaitijos kunigaikš-
tis*

Živinbudas, po Kerniaus mirties paskelbtas valdovu, Stulpus, kuriuos Palemonaičiai įrėždavo antspaude, sujungė su savo genties herbu Kentauru. Palikęs Deltuvą, valstybės sostinę jis perkėlė į Kernavę. Kur kas lengviau jis iš arti galėjo pasirūpinti visų valstybės reikalų naudingesniu tvarkymu ir atsidėti jos jėgų stiprinimui, pratindamas prie kariškų reikalų jaunuomenę, kurią siuntinėjo prieš kaimynus. Dėl savo artumo buvo prieinama Rusia: mat manyta, kad ją, niokojamą vidaus nesantarvės, lengvai gali skriausti svetimšaliai. Ne tiek valdovo noras, kiek viltis pasiplėšti skatino neturtingą tuo metu tautą

*Permainingos sėkmės
rusų — lietuvių ka-
rai*

griebtis ginklo. Šitai įvyko stebėtinais greitai: karas prasidėjo vos apie jį pradėjus kalbėti. Kad upės netrukdytų žygiuoti, visai kariuomenei įsakė, kad kiekviena pora kareivių neštųsi tauro odos maišą, kuriuo galėjo dviese persikelti per upę. Tačiau kariuomenė tuose žygiuose kelis kartus tapo sumušta, o rusams keršijant, didelė Lietuvos dalis

neteko laisvės. Romanas, Galičo ir Vladimiro kunigaikštis, sumušęs arba ištrėmęs kitus Rusios kunigaikščius, vienas įsigalėjo visoje Rusioje; nuo vidaus priešų pa-

1200 metai

sukęs prie išorinių, jis pirmiausia ir patraukė į jotvingių bei lietuvių žemes. Laimėjęs daugelyje mūšių, paėmė savo valdžion artimiausias žemes, bet negalėjo vis dėlto pasiekti, kad gyventojai būtų klusnūs ir ramūs; iš tos negalės taip įtūžo, kad vėliau į nelaisvę paimtus lietuvius naudojo sun-

Lietuvos dalį užkarauja rusai

kenybėms nešioti, vežimams taisyti bei laukams arti nelyginant arklius ar jaučius.

Vis dėlto vėliau, norėdamas dar didesnės sėkmės nei ligi šiol, staiga viską prarado. Stropiai susirinkęs iš visos Rusios ir neseniai užimtų jotvingių bei lietuvių žemių būrius karių, su didžiule galybe įsiveržė į Lenkiją, skatinamas didelių užmojų ir ne mažesnės drąsos, bet sumuštas prie Zavichosto lenkų, vedamų Kristijono, Gozdavos grafo bei Plocko

1205 metai

vaivados, ir praradęs kariuomenę, žuvo kilus paprastų kareivių tarpusavio muš-

tynėms. Šis rusų pralaimėjimas lietuviams suteikė

Lenkų nugalėtus rusus užpuola lietuviai, bet juos sumušą kunigaikščiai Olegaičiai

vilties ir nurodė būdą atsikratyti svetimos valdžios. Susitarę Živinbudas ir Mantvila Gimbutaitis, Žemaitijos kunigaikštis, nusprendė pasinaudoti svetimą pergale ir užpulti dar neatsigavusį nuo

smūgio priešą. Todėl sutelkė abiejų genčių jėgas ir nusiuntė didžiules kariaunas į priešų kraštą: Naugarduko, Lucko, Vladimiro kunigaikštystes nusiaubė ugnimi ir kalaviju. Perėję Rusią skersai ir išilgai, lietuviai

gabenosi namo gausų grobį. Netikėtas jų žygis paskatino kunigaikščius Olegaičius griebtis ginklo, tačiau jie nedrįso atvirose kautynėse pastoti kelio priešui, padrasintam tiek pergalės, tiek savo galybės. Tad jų ginkluoti kariai įsitaisė miškuose prie sunkiai praeinamų kelių ir sugalvojo baisią klastą: pakirtus medžių kamienus ir įviliojus į spąstus priešą, stipriai stumti kraštinius medžius, kad šie griūdami verstų vienas kitą ir tuo būdu traiškytų lietuvius. Jeigu kas atsitiktinai nuo tos griūties išsigelbėtų, tą turėjo pribaugti ginkluoti sargybiniai, pastatyti miško pakraštyje. Vis dėlto nebuvo šis vylius toks, kad jo neperprastų lietuviai, kurie, truputį pasukę iš kelio, ir pavojaus išvengė, ir priešą apgavo. Kai neišdegė klasta, teisėtas pyktis paskatino rusus, nežinančius, ko griebtis, veikti atvirai. Pasiviję besitraukiančius lietuvius, jie ariergardines voras drąsiai puolė ir naikino: žuvo galybėtų, kas, ar kelio beieškodamas, ar gurguoles belydėdamas, buvo gerokai nutolęs nuo kitos kariuomenės. Kai galop abi kariuomenės pasklido Slonimo laukuose, priešai susirėmė visomis jėgomis. Pirmas smūgis abiem šalims atnešė nuostolių, tačiau nė vienai neteikė didesnių vilčių. Užvirė smarki kova: ilgai narsą bei nirtulį skatino lygiose, nė tai, nė kitai pusei neteikiančiose persvaros kautynėse vieniems — noras išsaugoti grobį, kitiems — išvaduoti saviškius, kol galop rusų pagalbiniai daliniai, pamažu apėję aplink, įnirtingai užpuolė neginamą lietuvių rikiuotę iš užnugario (mat visi buvo atsigręžę į priekį) ir žvalūs kariai susikovė su pavargusiais. Sutriko lietuviai, gavę netikėtą smūgį, greitai iširo jų eilės: ilgiau jie nebepajėgė atlaikyti dvigubo — iš priekio ir užnugario — smūgio. Kariuomenė pasileido bėgti, o visas grobis buvo atimtas. Ši pergalė galėjo atnešti ne tik taiką, bet ir rusų valdymą Lietuvoje, tačiau, visai neseniai

žuvus Romanui, kunigaikščių varžybos dėl viešpatavimo Kijeve ir vėl atsigavusi nesantarvė niekais pavertė pergalės vaisius. Tuo tarpu lietuviai, pradėję vėl plėsti tolimus kraštus, žiauriai atkeršijo už sunaikintą ankstesniais metais kariuomenę ir sustiprino savo

1206 metai

*Lietuviai sumušami
rusų*

galią, parsigabendami didžiulį grobį. Išorinių priešų grėsmė vėl paskatino rusus susitarti. Ligi šiol priešiškaie vieni kitiems nusiteikę ir vieni

kitus įtarinėję, jie dabar susitelkė toje pačioje stovykloje ir atsuko ginklus, karštus nuo vidaus kare pralieto kraujo, prieš Lietuvą. Kariuomenę vedė Kijevo kunigaikštis Vladimiras Riurikaitis. Kautasi atvirame mūšyje, be vyliaus susigrūmus abiem kariaunoms; ir vieni, ir kiti neteko daugybės kunigaikščių, galop rusai laimėjo, tačiau netoliese augantys miškai, kuriuose lietuviai staigiai pasislėpė, neleido nei pergalės plėtoti, nei bėgančiųjų žudyti. Taigi sudarę taiką, jie sugrįžo namo, kur po senovei klestėjo neapykanta. Mat svetimšalių baimė duoda trumpalaikę santarvę, ji nenumalšina neapykantos, tik ją kuriam laikui atitolina. Kolomanas, vengrų karaliaus Andriaus sūnus, neseniai kelių Rusios didikų pastangomis gavęs Galičo

1208 metai

*Rusioje vėl vidaus
sąmyšis. Lietuviai
teikia rusams pagal-
bą prieš vengrus ir
lenkus*

kunigaikštystę, tačiau netrukus iš ten išvytas Mstislavo Mstislavičiaus, stengėsi karu atgauti, ką per prievartą buvo praradęs. Jam į pagalbą stojo rusų, vengrų ir lenkų karo galybė. Varžovai nedrįso vieni pulti prieš,

vedančio dideles sarmatų jėgas; jie patys dairėsi paramos iš svetur. Į ginklo brolius buvo kviečiami bei viliojami visokeriopais pažadais polovcai, lietuviai ir

jotvingiai. Pražūtinga šio karo baigtis be galo apvyklė Kolomaną. Mat kovos pradžioje, ypač dėl to, kad už jį stojo lenkai, vengrų valdovas vylėsi laimėti, tačiau, kai pajudėję iš užnugario polovcai, smarkiai spausdami lenkus, įnirtingu antpuoliu juos priverstė stoti į kovą dviem frontais, likusi priekinių linijų kariuomenė nesunkiai buvo priversta bėgti. Pats Kolomanas paspruko į Galičą; po to, kai nugalėtojų kariuomenė priartėjo prie sienų ir pro pakasus užgrobė pilį, jis gyvas pateko priešams į rankas. Po kelerių metų skitai, laukinė tauta, patraukusi

1211 metai

Pirmas skitų įsiveržimas į Rusią

nuo Hirkanų jūros ir Kaukazo kalnų, pasuko iš rytų į vakarus, perkeldama savo sodybas ir kariaunas. Pirmiausia

šis žmonių srautas, persikėlęs per Volgą, užplūdo polovcų kraštą. Šie ilgai kovojo už savo aukurus ir židinius, kovojo narsiai ir sėkmingai. Tai buvo karas, kur ir viena, ir kita šalis būtų galėjusi laimėti tik tada, jei vienai tautai būtų pavykę kitą išžudyti: skitai visomis jėgomis, be galo atkakliai ir narsiai veržėsi užgrobti žemių, polovcai — apginti tėvynę. Vis dėlto pastarieji jautė, kad jų narsumas, spaudžiant daugybei priešų, ilgainiui gali sugniužti (kaip, beje, ir atsitiko). Todėl, nusiuntę pas rusus žygūnus, jie paprašė pagalbos. Kijevo kunigaikščio priimtas, polovcų pasiuntinys neslėpė, kad tie, kas prašo pagalbos, — priešai. Bet, sakė jis, dabar rusų galioje padaryti, kad šie nebebūtų priešai, jeigu gerais darbais jie panorėsią padėti pamatus amžinai draugystei. Tegu atsimeną rusai, kiek kartų polovcai jiems yra padėję ir viduje tironų galią palaužti, ir lenkų galybę sulaukyti. Kas be ko, jų valstybės reikalai nesą tokie beviltiški, kad jie nepajęgtų ir toliau atlaikyti priešo, vis dėlto prašą kaimynų pagalbos, nes gerai supranta, jog kariauti tenką ne tik su savo, bet ir su jų priešu, kurį ir reikia

atremti bendra stanga ir galia. Tegu rusai neužmirštą, jog skitai iš savo sodybų iškelia vę ne dėl to, kad juos viliojo polovcų turtas: šiame krašte dėl kareiviškojo skurdo arba veikiau dėl taupumo nieko nesą, kas skatintų jų godumą. Jiems rūpi kitkas, į šitai jie karštai ir godžiai veržiasi: jie tykoją užgrobti Rusią, turtin-gas jos žemes, per polovcų kraštą griebti jai už gerk-lės. Tegu tad rusai laiku atremią pavojų, tegu susivie-niją su polovcais, kad neužgriūtų visa karo našta vienos Rusios, kai šie būsią sunaikinti. Barbarų kariuo-menė didžiulė ir narsi, tačiau pačioje karo pradžioje sutelktomis jėgomis ji galinti būti lengviau atremta nei vėliau, kai po sėkmingų mūšių kur kas veržliau būsianti pasistūmėjusi nelyginant upė, kuri, pralaužu-si užtvankas, išsiliejanti visu smarkumu. Prašymas at-

rodė visai pagrįstas. Todėl

*Rusai ryžtasi kariau-
ti prieš skitus, bet
kovoja nesėkmingai*

rusai, gerai pasiruošę karui, skubėjo į pagalbą. Mstisla-vas Romanovičius, Kijevo kunigaikštis, Mstislav-

slavičius, Galičo kunigaikštis, ir daugybė kitų, patrau-kę su kariuomenėmis iš Rusios, susijungė su polov-cais prie Protolcų. Po dvylikos dienų žygių jie išvy-do priešą. Skitai, vos pasirodė pirmieji atvykstančiųjų būriai, išvedė į kovos lauką visą kariuomenę, išrikiuo-tą kautynėms; nė valandėlės nedavę po žygio atsikvėp-ti, jie, būdami pasilsėję, smarkiai užpuolė pavargu-siuosius ir privertė kovoti, priešininkams nė nespėjus užimti kovos pozicijų, beveik pirmuoju antpuoliu nu-galėjo ir sutriuškino. Tuo metu rusai visiškai pralai-mėjo, be paprastų karių, žuvo ar į nelaisvę pateko keletas kunigaikščių, o polovcai, smarkiai tose kau-tynėse sumušti, vėliau nebepajėgė atsilaikyti ir pas-kesnėse kovose buvo visiškai išnaikinti. Netrukus ski-tai užėmė didelę Europos dalį, kur ir dabar tebegyve-

na. Vėliau, vedami Batijaus ir Kaidano, jie, keliolika metų puldinėdami, taip nusiaubė Rusią, kad rusai, netekę žymių kunigaikščių, atsidūrė skitų valdžioje ir privalėjo ilgai mokėti kasmetinę duoklę. Savo reikalais besirūpindami, lietuviai netruko pasinaudoti svetimomis nelaimėmis, pamažėle praplėsdami savo žemes

1216 metai

Lietuvių žygiai į Rusią

Rusios sąskaita. Taigi, įsi-
brovę priešiškais būriais į
krašto gilumą, jie stengėsi,
plėsdami kaimiečius, didinti
savo turtus. Žygiams parink-

davo laiką, kai siausdavo kuo atšiauresnė žiema ir kai tvirtas ledas visur išgrįsdavo prieigas. Nedideles kariunas vedavo Vykintas, Mantvilos jaunesnysis sūnus. Du iš tų žygių baigėsi nelaimingai: neatsargiai įsileidę į ilgą plėšikavimą prie Polocko, o kitą kartą prie Dauguvos, jie buvo sutriuškinti Smolensko ir Naugardo kunigaikščių. Po vieno ir kito pralaimėjimo, įniršę ant likimo, Živinbudas ir Mantvila priėmė nutarimą dėl valstybės reikalų. Jie suprato, kad nors lengva nedideliais būriais švaistytis po priešų kraštą ir jam pridaryti kuo didžiausių nuostolių, kol šis susirengs atremti pavojų, tačiau tada, kai priešas imsis ginklo, jie neįstengs priešintis, žygiuodami nepraeinamais keliais, apgultais ginkluotų karių, nepajėgs išsaugoti nei grobio, nei gyvybės. Todėl nutarė pirmiausia visapusiškai pasirengti karui, o tada jau pulti: kariai turi būti rinktiniai, trokštą ne tiek grobio, kiek garbės; pavojaus valandą atkakliai siekią ir vieno, ir kito. Vadas turis būti skiriamas narsus ir sumanus, kariuomenė privalo būti vedama į tas žemes, kurios, neseniai nusiaubtos skitų ir palikusios be gynėjų, lengvai buvo įveikiamos. Be galo rūpestingai Lietuvoje, Žemaitijoje ir Kurše buvo atrenkami vyrai karo tarnybai. Kariuomenės vadu paskiriamas Erdvilas, Mantvilos vyresnysis sū-

1217 metai

Erdvilas Mantvilaitis — pirmas Lietuvos kunigaikštis Naugarduke

nus, jam priskiriami trys karo padėjėjai, didžiai naršūs kunigaikščiai, greiti partarti ir padaryti: Grumbis, Stulpų herbo, Eikšys, Meškos herbo, Graužys, Rožės herbo. Aprūpintas rinktine

kariuomene ir vadais, Erdvilas, iš prigimties veiklus, nuvedė kariuomenę į Rusiją, klausydamas saviškių patarimų bei raginimų. Nors žygis buvo numatytas ne žemdirbiams siaubti, bet valdoms plėsti, tačiau vargu ar galima buvo, neskriaudžiant žemdirbių, vesti tokią galybę karių, kuriems reikėjo maisto ir grobio. Vos persikėlusios per Nerį, kariaunos, paleistos grobio, įvarė priešams baimės: kariai, tuo metu paragavę grobio saldumo, noriau ėmėsi kitokios veiklos. Pasistūmėję į priekį ir perkėlę kariuomenę per Nemuną, prieš susikaudami pradėjo ieškoti vietos įtvirtinimams statyti. Jie atvyko prie aukštos, patogios kalvos, ant kurios stūksojo totorių sudegintos pilies griuvėsiai. Vietovė buvo vardu Naugardukas. Erdvilas įsakė ją paversti tvirtove, ketindamas įkurti čia sostinę ir atstatyti miestą: ir tam, kad iš čia galėtų sėkmingiau grasinti netoliese esančiai Rusiai, ir tam, kad kariai turėtų kur pasitraukti, jei staiga išiveržtų kokia kariauna. Po to taryboje pradėta ginčytis, kurią Rusios dalį pirmiausia pulti. Laimėjo nuomonė tų, kurie siūlė tol vengti Rusios tolesnių žemių, kol, sumažėjus grėsmei, sustiprės lietuvių padėtis, o veikti tuose pakraščiuose, kurie gretimi jotvingiams, lietuvių sąjungininkams. Tokiu būdu, kad, susidariusiai padėčiai pareikalavus pagalbos, ją ir iš Jotvingijos, ir iš netolimos Lietuvos lengviau būtų susilaukti. Tad mažumą pasukęs į vakarus, Erdvilas nukreipė karius į Poleksiją. Žygiavo įprastine tvarka: padalijus kariuomenę į tris dalis, priekyje žygiavo dvi voros, pasirengusios kovai, kad

priešas, staiga užklupęs kovai nepasiruošusius, nepri-
darytų nuostolių, po to ėjo trys voros, skirtos parū-
pinti grobio, puldinėdamos tai į kairę, tai į dešinę, jos
turėjo viską nusiaubti ugnimi bei kalaviju ir visą ka-
riuomenę aprūpinti maistu, galop žygiavo paskutinė,
ypatingai stipri kolona, dengusi gurguoles ir visą ka-
riuomenę. Niekur nepasitaikė kliūčių: nerado priekyje
nei priešo kariuomenės, nei vietovės, kurią reikėtų imti
apsiaustimi. Šiek tiek įtvirtintus miestus totoriai nese-
niai buvo sugriovę, todėl pergalė Erdvilui atiteko ne-
sunkiai. Tad Gardiną, Brestą, Drohičiną bei kitas vieto-
ves užėmė vos prisiartinęs ir jas sustiprino greitosiomis
įrengtais įtvirtinimais bei įgula. Kadangi visada stip-
resnė ta valdžia, kuri remiasi ne tik jėga, bet ir šio-
kiu tokiu valdinių palankumu, Erdvilas, nė nepradė-
jęs aplinkiniams gyventojams taikyti prievartos, pa-
siūlė jiems taiką tokiomis sąlygomis, kad šie ramia
širdimi sutiko pripažinti valdovais tuos, kurių bijojo
kaip nugalėtojų. Atsidurti lietuvių valdžioje rusus la-
biau vertė būtinybė nei laisva valia: mat, kai per ka-
rus su skitais žuvo visa aukštuomenė, išlikę žmonės
ne tik jėgų, bet net ir vilties nebeturėjo atsikratyti
tokių priešų. Rusams rodėsi geriau šitaip vergauti,
nei, bandant jų išvengti, pakliūti į kur kas didesnes
bėdas: mat jiems buvo paliekamos neliečiamos krikš-
čioniškosios apeigos, o tiems, kurie anksčiau buvo lais-
vi, leidžiama tomis pačiomis teisėmis valdyti savo tė-
vonijas, be to, žadama lietuvių jėgomis kariauti už
Rusią prieš totorius. Padaręs taiką ir įtvirtinęs savo
valdžią, Erdvilas nutarė pagerbti žygio bendrininkus,
vadus ir žymiuosius karius, ir jiems paskyrė didžiulį
valdų naujoje kunigaikštystėje, o likusius būrio karius
išskirstė po tvirtoves ir nausėdijas. Gumbiui, arba
Grumbiui, Goštautų protėviui, paskyrė tas žemes, ku-
rios dabar sudaro Ašmenos kraštą; Eikšiui, Meškos

herbo, Manvydų arba, pasak kitų, Davainų šeimos Lietuvoje protėviui,— Eišiškes, Graužiui — Graužiškes. Pats Erdvilas, pirmas lietuvis Naugarduko kunigaikštis, pasiėmė valdyti visas žemes tarp Neries ir Pripetės upių, kurios driekiasi nuo Lietuvos iki Mozyriaus: Naugarduką, Brestą, Gardiną, Poleksiją. Sėkmingi Erdvilo žygiai Rusioje sugrąžino saugią taiką žemaičiams ir lietuviams; tuo metu, deja, staiga išniro iš Livonijos naujas priešas. Vokiečiai, sudarę karinį ordiną, pa-

1218 metai

*Prasideda karas su
Livonijos kryžiuo-
čiais*

prastai vadinamą brolių kalavijuočių ordinu, užkariavę latvius, ėmė grasinti Žemaitijai; tą kartą jie buvo sėkmingai atremti Mantvilos bei jo sūnaus Vykinto.

Be to, Živinbudas suteikė pagalbą prūsams prieš Konradą, Mazovijos kunigaikštį; šiuo žygiu iš Konrado buvo atimtas Kulmas, Mazovija plačiai nuniokota, o Plockas, žymus miestas, sudegintas. Teikti prūsams pagalbą Živinbudui toliau nebeleido netikėta baimė dėl artesnio pavojaus, gresiančio beveik jo namams. Kaidanas, Užvolgio skitų valdovas, neseniai buvęs Batijaus sąjungininku pastarojo žygyje į Rusią, dabar — valdžios paveldėtojas, sužinojęs, jog neseniai jo nugalėtose Rusios žemėse Erdvilas veržiasi užgrobti valdžią, išsiuntė pasiuntinius ir paliepė duoti duoklę; jeigu šis atsisakysiąs, jis skelbsiąs karą. Gavęs netikėtą žinią,

*Sumušami skitai,
reikalavę duoklės*

kurią metą Erdvilas pasipiktinęs, išsigandęs nežinojo, ką atsakyti, taiką pasirinkti ar karą. Gal norėdamas laimėti

laiko tokiai netikėtai padėčiai apsvarstyti, gal vengdamas anksčiau rodyti rūstį, nei galės pakelti ginklą, jis, nedavęs atsakymo, galop, dėdamasis bičiuliu, deramai priėmė vyriausiąją pasiuntinį. Tokio gero elgesio sužavėtas, barbaras vargu ar pasijuto per ilgai sulai-

kytas pilyje; jis nė neįtarė nei maištingų, nei priešiš-
kų nuotaikų, nes visur buvęs rodomas tariamasis nuo-
širdumas; nežinodamas tikrųjų sumanymų, jis tikėjo-
si, jog šie sutinką ne tik duoklę duoti, bet ir vergais
tapti. Tuo tarpu Erdvilui atrodė visai netinkama ne-
seniai ginklu įsigytą valdovo vardą sutepti vergovės
žyme, jeigu, duodamas duoklę, apsigarsintų gavęs iš
kieno malonės valdžią, už kurią, šiaip ar taip, jis nepri-
valęs niekam dėkoti, o tiktai sau. Todėl jis ėmė galvoti
apie karą: įsakęs nurodytą dieną atvykti, sutraukė tvir-
tovėse apgyvendintus kareivius, brolių Vykintą, jau Že-
maitijos kunigaikštį, Živinbudą, Lietuvos kunigaikštį,
įspėjo apie pavojų, o pirmiausia pradėjo derėtis su ru-
sais. Sakėsi labai džiaugijasis susidariusia proga aiškiai
įrodyti, jog ne be pagrindo visai neseniai pažadėjęs
rusams išvesti lietuvių pajėgas prieš skitus. Kad ir ga-
lėjęs ginklu užimtosiose žemėse elgtis visu įstatymų
griežtumu, tačiau ligi šiol jo valdžia buvusi tokia nuo-
saiki, kad, nieko nedarydamas iš įgeidžio ar pykčio,
įstengęs patenkinti rusus, trokštančius teisėto valdovo.
Jis iš tiesų padarysiąs, kad jie, ligi šiol nenorėję pri-
pažinti jo teisėtu valdovu, daugiau nebereikalausią ruso
Lietuvoje, kai jis parodysiąs, jog Rusios laisvė bran-
gesnė jam nei rusų valdovams, parodysiąs, beje, savo
ryžtingumu, su kuriuo imąsis ją ginti nuo skitų. Na,
kas kita, jeigu ragintų juos griebtis ginklo, norėdamas
apginti nuo barbarų savo viešpatavimą,— nors ir tuo
atveju valdiniai neturėtų teisėto pamato dvejoti, vis
dėlto neapykanta naujam viešpatavimui galėtų smar-
kiausiai varžyti tuos, kurie nelinkę jam paklusti,— dabar
jam nerūpi kitkas, tik Rusios laisvė, taigi malonu būtų,
kad rusai suprastų, kokią karą jis pradėjęs. Kai jis
svarstęs, kaip sustiprinti savo valstybę, jam pasirodė
kur kas naudingiau sueiti į sąjungą ir sudaryti (nors
ir gėdingai pasiektą) taiką su tokiu stipriu priešu. Juk
tiems, kurie veikia tik vedami valdymo aistros, nė

motais toji dėmė, be kurios nė neįmanoma viešpatauti. Kai šitokiais samprotavimais kunigaikštis paveikė valdinių širdis, kai Rusia jau vylėsi atgauti laisvę ir, naujam kunigaikščiui įsiviešpatavus, susilaukti pagalbos iš lietuvių ir žemaičių, kai brolio ir senelio į pagalbą atsiųsti pulkai jau buvo pasirenkę kovai, Erdvilas netruko išsižadėti apgaulingo svetingumo. Valdingai pasi-

*Duoklės prašantiems
skitams Erdvilas siun-
čia dvi strėles*

šaukęs pasiuntinius, jis atsisakė duoklės, paskelbė karą ir įteikė jų kunigaikščiui dovaną — dvi strėles. Atleidęs pasiuntinius, įsakė juos klyst-

keliais nuvesti iki sienos. Kaidanas, pasiuntiniams per ilgai užsibuvus, įtarė, jog nesumani pasiuntinybė apgaudinėjama atidėlioiant reikalą ir persikėlė per Dneprą, norėdamas savo siekius paremti ginklu ir jėga priversti paklusti jo valdžiai. Pripetės žiotyse įrengęs karo stovyklą, jis išsiuntė galybę būrių krašto niokoti. Tuo tarpu Erdvilas, vesdamas lietuvių ir žemaičių kariaunas, be to, pasitelkęs iš Naugarduko ir Slonimo mikliausių karių, patraukė slaptais girių takais į priešą, kuris nė manyte nemanė, jog lietuviai taip arti, ir užtiko barbarus, grasinančius ir tūžtančius dėl paniekintos pasiuntinybės. Pirmiausia Erdvilas leido saviešiams, pavargusiems iš kelionės, šiek tiek giriose pasilsėti, po to, kiek leido tamsa ir ankščia, išrikiavo karius kautynėms, galop prieš pat aušrą, baisiai šaukdami ir smarkiai puldami, jie įsiveržė į stovyklą. Prie stovyklos prieigų ne kautynės vyko, o skerdynės: užpultieji, vos pabudę, apkurtinti nepaprasto triukšmo, krito nespėję nė ginklo pakelti. Tiesa, kai buvę toliau nuo pavojaus po kurio laiko atgavo drąsą, užvirė kruvina kova. Galop nugalėję lietuviai išvijo barbarus iš stovyklos: galybė priešų krito mūšyje, kur kas daugiau krito bėgančiųjų, žuvusių nuo kalavijų arba priėmusių Dnepro ir Pripetės duburiuose. Ši pergalė buvo

itin reikšminga, nes rusai vėliau ėmė rodyti lietuvių valdovui ne tik didesnę pagarbą bei palankumą, bet ir pastovesnę ištikimybę. Tuo pat metu miręs Vykin-tas, Žemaitijos kunigaikštis, paliko savo įpėdiniu bro-lį Erdvilą, tačiau šis, manydamas, jog vieno valdovo per maža skirtingoms valstybėms, kaip per maža vie-nos sielos į dvi dalis padalytam kūnui, be to, norėda-mas atsisteisti už pagalbą, kurios neseniai sulaukė, per-leido Živinbudui visas teises į Žemaitiją. Tačiau neilgai trukus jis susirgo ir pasimirė, vyras, kuris pelnytai priskirtinas prie žymiausių Lietuvos didvyrių.

Erdvilui mirus, Naugarduko kunigaikštystę valdyti
gavo Michailas, arba Min-
1219 metai gaila; jis, paskatintas pirm-
Mingaila, Naugardu- taką lydėjusios sėkmės, ge-
ko kunigaikštis rokai išplėtė lietuvių val-
das, prijungdamas nemaža

žemių. Polocko rusai savo valstybės valdymą buvo perdavę ne vienam kunigaikščiui, bet tautai⁵; šitokių permainų priežastis buvo ta, kad per skitų karą buvo netekę teisėtų kunigaikščių. Tuo tarpu ateiviai greitai, tvarkę rusų bažnyčios reikalus, patarė žmonėms: „Žiū-rėkite, kad, susiradę kokį valdovą, neprarastumėte per savo ištižimą laisvės, kurią iš priešų malonės gavote. Taigi verčiau sekite savo mokytojais greitais — ir jų

tikybinėmis apeigomis, ir
Polocko valstybės valstybine santvarka. Patys
santvarka tvarkykite savo valstybę, iš
savųjų parinkę tokių pilie-

čių, kurie teistų kitus“. Tad trisdešimčiai senelių liau-dis ir atidavė valdžią valstybėje; žmonės buvo kvie-čiami varinio varpo dūžiais į sueigas aikštėje, kur vie-šai svarstė bendrame pasitarime svarbiausius reikalus. Savo valdžią jie jau buvo primetę trisdešimčiai tūks-tančių paprastų piliečių ir (žinia, žmogui niekada nėra gana) net kaimynams mėgino kalaviju primesti savo

galią; skriausdami sąjungininkus, jie kurstė priešus ir karą prieš save. Arčiausiai puolančiųjų plytėjo Mingailos valdinių žemės: norėdamas atkeršyti už jų nusiaubimą, Mingaila rengėsi kariauti, tačiau polockiečiai jas užėmė, šiek tiek anksčiau su kariuomene patraukę ligi Gorodeco miesto. Juos pasitiko Mingaila ir, drąsiai užpuolęs palaidą minią, narsią vien dėl gausumo, o visai nemokančią kariauti, vienu smūgiu privertė sprukti ir iš kovos lauko, ir iš stovyklos. Po to, lipte lipdamas bėgantiems ant kulnų, mikliai išnaudojo pergalę: nenorėdamas jiems

*Polockas užimamas
lietuvių*

duoti laiko atsigauti ar sutelkti jėgų, reikalingų miestui ginti, jis tą pačią dieną

pergalingą kariuomenę atvedė prie Polocko sienų, kur pabėgę priešai buvo perkėlę karo veiksmus. Miestas turėjo pasiduoti, priimti vienu metu ir taiką, ir vergovę: neteko laisvės tie, kurie ją piktam naudojo, skriausdami kaimynus. Neilgai šia pergale džiaugėsi Mingaila tais pačiais metais jis mirė, įpėdiniais palikdamas Skirmantą ir Ginvilą, kurių pirmasis, amžiumi vyresnis, paveldėjo senelio valdžią Naugarduke, o antrasis — tėvo Polocke. Sėkmingų lietuvių žygių Rusioje nevaliojo pakęsti rusų kunigaikščiai. Jie miršo, kad dar

*Skirmantas Naugar-
dukietis — Lietuvos,
o Ginvila — Polocko
kunigaikštis*

visai neseniai mokėjusi duoklę tauta, kuri dėl skurdo vargais negalais rasdavo savo krašte ką rusams duoti, kuri versdavosi tik žemės darbu, dabar štai ketino įsi-

viešpatauti visoje Rusioje; todėl visas reikalas neabejotinai kryo į karą. Seniai jų pasipiktinimas būtų prasiveržęs atviru karu, jeigu stipresnis priešas — lenkai — tuo metu nebūtų nukreipęs rusų dėmesio ir jėgų nuo minčių apie žygį į Lietuvą. Vis dėlto, sugrįžęs iš

1220 metai

nelaisvės, Mstislavas Romanovičius, kuris neseniai, nugalėjęs polovcus, buvo pa-

kliuvęs į skitų vergiją ir, negalėdamas atgauti Kijevo kunigaikštystės, kurią, jį įkalinus, valdė Vladimiras, be to, nenorėdamas savo tėvynėje būti tremtiniu ir prastu žmogumi, pamėgino išvyti lietuvius iš Naugarduko valdų paties Vladimiro patartas ir paremtas. Skirmantas, norėdamas kuo greičiausiai atremti pavojų, paprašė Živinbudą karinės paramos, kurią ir gavo: mat jis dvejojo, ar galima pasikliauti naugardukiečiais,

Skirmanto karas su rusais ir pergalė

kuriuos meilė savo tautai lengvai galėjo pastūmėti į išdavystę. Živinbudas pasiuntė savo sūnų Kukovai-

tį su rinktine lietuvių bei žemaičių kariauna. Mstislavas Bresto apylinkėse jau siaubė kaimus, žudė žemdirbius, ketindamas pradėti karą, tačiau, išgirdęs apie artėjantį Skirmantą, buvo priverstas sutraukti savo pulkus iš kaimų į stovyklą. Prie Jaseldos upės abi šalys stėjo į įnirtingą mūšį, Mstislavas, sumuštas, praradęs kariuomenę, vos gyvas paspruko iš kovos lauko į Lucką. Tuo tarpu Skirmantas po šios pergalės ta pačia proga iš rusų atėmė Pinską ir Turovą; džiūgaudamas dėl pergalės ir dėl

Lietuviai iš rusų atima Pinską

atimtų iš priešų žemių, pasiuntė atgal Živinbudui Kukovaitį ir jo karius apdovanojo puikiomis dovanomis.

Šis buvo ne tik visiškai nukaršęs bei pasilpęs, jis nykte nyko ligos kamuojamas, tačiau kai išgirdo, jog priešas įveiktas, ir kai išvydo nugalėtoją sūnų, gerokai atsigavo jo dvasia, bepaliekanti kūną; baigdamas gyvenimą, jis deramu laiku perdavė valdžią sūnui, kurį po pergalės triumfuojantį matė savo akimis.

Kukovaitis, gavęs iš tėvo valdžią, pats stropiai sau-

1221 metai

Kukovaitis — Lietu-
vos ir Žemaitijos ku-
nigaikštis

gojo taiką, būdamas beveik
iš visų pusių apsuptas bičiu-
lių; vakaruose—prūsų rytuo-
se — brolio Ginvilos, Poloc-
ko kunigaikščio, pietuose —
jotvingių ir Skirmanto, Nau-

Skirmantas sumušą
skitus

garduko kunigaikščio. Grėsminga tebuvo šiaurė, tačiau
tos pusės saugumą laidavo tai, kad vokiečiai ir latviai,
įsivėlę Livonijoje į vidaus karą, neturėjo laiko niokoti
Lietuvos. Todėl, būdamas ramus dėl vidaus reikalų,
Kukovaitis galėjo siųsti didesnę pagalbą Skirmantui į
Rusią. Karą prieš Skirmantą susimanė rengti Balakla-
jus, naujas Užvolgio skitų kunigaikštis, galimas daik-
tas, norėdamas išdildyti pri-
siminimus apie pralaimėjimą,
patirtą prieš keletą metų;
kad neatrodytų, jog trūksta

teisėtos priežasties, jis išleido pasiuntinius, turėjusius
pareikalauti iš Rusios duoklės. Skirmantas, kuo grei-
čiausiai sutraukęs didžiulę kariuomenę, kurią sudarė
rusai, šioje Neries pusėje gyvenantys lietuviai, be to,
Kukovaičio atsiųsti Užnerio lietuviai, pasiuntiniams
surengė kuo šauniausią puotą; po ilgų vaišių, kai šie
jau ketino keliauti atgal, Skirmantas įsakė visiems nu-
pjaustyti nosis bei ausis; šitaip sudarkyti, jie turėję
pranešti kunigaikščiui: „Tegu galop liaujasi skitai lie-
tuviams kalbėję apie duoklę. Jeigu jie turi kokią teisę
į Rusios dalį, pavaldžią Lietuvai, tegu nuo šiol siekia
jos ginklais, o ne per pasiuntinius. Tegu jie žino, kad
į šitokią pasiuntinių pareiškimą lietuviai negali duoti
kitokio atsakymo nei tas, kurį dabar davė“. Įniršo iš-
girdęs tokį akivaizdų įžeidimą rūstingas barbaras ir,
su didžiulėmis jėgomis užpuolęs Rusią, nusiaubė ją
iki Kaidanovo; būtų ir toliau žygiavęs, viską ugnimi ir

kalaviju naikindamas, jeigu Skirmantas nebūtų jo netrukus su kariuomene atrėmęs. Kova virte virė, galop skitai buvo nuvyti, o pats kunigaikštis žuvo. Skirmantas, nepasitenkindamas šia pergale, vedė toliau kariuomenę, kad, išvadavęs iš skitų jungo daugelį Rusios miestų, toliau nuo savęs nustumtų priešą. Jo sumany-
mą lydėjo sėkmė, jis išplėšė iš priešo rankų Mozyrių, Starodubą, Černigovą, Karačevą ir beveik visą Severs-

ko žemę. Tada, sūnams Liubartui ir Pisimantui atidalijęs šias sritis, jauniausiajam Treniotai testamentu paskyrė Lietuvos žemes šiaurės

Neries, Naugarduko ir Poleksijos kunigaikštystes. Tuo metu Polocką valdė Borisas

Ginvilaitis — Ginvilaitis. Jis savo padėtį tarp kaimynų smarkiai sustiprino nauja giminyse, su-

situokdamas su Tverės kunigaikščio dukterimi. Valdomo krašto žmonės jis be galo patraukė į savo pusę tuo pačiu tikėjimu: mat jis pirmas iš lietuvių valdovų priėmė šventąją krikščionybę. Nenorint, kad tarp žemdirbių rastųsi dėl sienų kokių nesutarimų, dėl kurių savaime gali įsiliepsnoti karas su lietuviais, buvo susitarta, kad Berezinos upė skiria Polocko kunigaikštystę nuo Lietuvos; šį dalyką po šiai dienai primena gyvenvietė, tuo metu įkurta Berezinos pakrantėje ir pavadinta nuo steigėjo vardo Borisovu. Užpultas Smolensko ir Pskovo rusų, ir vienus, ir kitus sėkmingai atrėmė. Jis panaikino visus laisvės ribojimus, kuriais polockiečius buvo suvaržęs jo senelis. Rodėsi, kad jis visą likusį gyvenimą pasiryžęs praleisti maldos namuose prie altoriaus: visus turtus ir jėgas skyrė vienam vienatiniam dalykui — statė dievo namus. Tolesnius jo

užmojus nutraukė mirtis pačiame jėgų žydėjime. Krikščioniškasis jo pamaldumo paminklas, dargi šiuo metu rodomas,— tai didžiulis akmuo, išskylantis iš Dauguvos duburio ir pažymėtas penkiagubu kryžiumi bei šitokių paprastu įrašu, liudijančiu didį ir kilnų pamaldumą: „Pasigailėk, viešpatie, savo tarno Boriso Ginvilaičio". Rodosi, tų pačių valdovų viešpatavimo metais Livoni-

1225 metai

Livonijos vokiečiai

sumušami žemaičių ir

lietuvių

jos vokiečiai pirmą kartą pa-

tyrė stambų pralaimėjimą

nuo lietuvių ir žemaičių.

Pavergę Livoniją, jie užpuo-

lė kuršius, kurie anuo me-

tu priklausė Lietuvai; dang-

stydamiesi krikščionybės platinimo tikslais, karą jie vis dėlto pradėjo iš godumo, tariamasis pamaldumas skatino stoti į kovą prieš stabmeldžius ne tik riterius, bet netgi ir kunigus nuo altorių. Kolonijos Agripinos⁶ arkivyskupas Avigenas ne tik pats su kariuomene patraukė į žygį, bet netgi jai nelyginant etmonas vadovavo. Staiga kilusi grėsmė išjudino galybę kuršių, žemaičių ir lietuvių: Latvijos, pakliuvusios į žeminančią vergovę, vargas likimas akivaizdžiausiai rodė, kaip labai pavojinga iš pat pradžių neatremti visomis jėgomis į kovą pakilusio priešo. Šitokios mintys teikė nepatyrusiems žmogeliams tokio ryžto ir tokios drąsos, kad, greitosiomis sutelktai miniai užpuolus, pirmame susidūrimo buvo sutriuškinti prityrę krikščionių kariai, o pats arkivyskupas žuvo. Mirus apie tuos me-

Utenis — Lietuvos

bei Žemaitijos kuni-

gaikštis

tus Kukovaičiui, valdžią se-

nojoje Lietuvoje (Užneryje)

ir Žemaitijoje perėmė jo sū-

nus Utenis. Pagerbdamas tė-

vo kapą, jis pastatė ant aukš-

tos kalvos prie Šventosios upės statulą. Šiuo metu ten giraitė, tebeturinti senąjį vardą: palaidoto kunigaikš-

*Livonijos kryžiuočiai
pakviesti į Dobrynę*

1227 metai

čio atminimui ji žmonių vadinama Kukovaičiu. Po to Utenis daug kartų ėjo į karą prieš Livonijos riterius, nes šie dažnai puldinėjo Žemaitiją bei Kuršą ir statė pilis bei įtvirtinimus Dauguvos pakrantėse. Tie patys riteriai buvo pakviesti Konrado, Mazovijos kunigaikščio, bei Kristijono, Kulmo vyskupo, į Dobrynę, kad taip sėkmingai, kaip buvo paverę latvius Livonijoje, dabar iš Dobrynės gintų nuo prūsų Mazoviją bei Lenkiją; ištisas dvi dienas atkakliai kovoję, jie buvo lietuvių ir prūsų išžudyti, ir tik penki beišnešė galvas iš tų skerdynių. Taip jie prarado bet kokią viltį įsikurti Dobrynėje, šitai davė Konradui dingstį kreiptis į kitus riterius, skirtingos nei Livonijos regulos, ir šiuos kvieisti iš Vokietijos; kaip ir visi, juos vėliau vadinsiu kryžiuočiais. Kitais metais Utenis perkėlė karą iš Kuršo į Livoniją; ligi tol pratę

Lenkai kviečia iš Vokietijos į Prūsiją kryžiuočius

kariuomenę, buvo nusiaubti dideli Livonijos plotai. Šitaip Utenis privertė priešą liautis puldinėjus Žemaitiją ir ginti savo kraštą. Lietuvoje jis įkūrė gyvenvietę

*Utenis niokoja
Livoniją*

Uteną, pavadintą jo vardu, o greta pastatė pilį; miestas ir dabar tuo vardu vadinamas, tačiau kitados netoliese pastatytos pilies teisliko pėdsakai. Šiapus Neries vieš-

*Treniotos karas su
skitais ir pergalė*

patavo Lietuvoje vietoje neseniai mirusio Skirmanto šio sūnus Treniota. Vos pradedančią įsigalėti jo valdžią užgriuvo sunkus karas. Skitų kunigaikštis Kurdas troško arba pataisyti reikalus, arba atkeršyti už tėvą Balaklajų, lietuvių per ankstesnį žygį nukautą kovos lauke. Kad kerštas būtų kuo didesnis, ėmė visomis išgalėmis rengtis karui: iš visos Skitijos jis surinko kur kas didesnę kariuomenę, nei kada anksčiau buvo surenkama: sutelkė didžiules Užvolgio, Nogajaus, Kazanės, Krymo ordas. Treniota negaišdamas griebėsi ginklo: jis nenorėjo nusileisti tėvui nei narsa, nei sėkme. Jis sakėsi laiką laimingu ženklu, kad sūnus vėl išvesianti į kovos lauką ta pati priežastis, kuri neseniai tėvus paskatinusi pulti vienam kitą. Todėl imanti šviesti viltis, jog tie, kurie paveldėjo tėvų valdas bei nesantaiką, paveldėsia taip pat ir jų lemtį. Pirmiausia jis apžiūrėjo lietuvių karius, po to atsikvietė pagalbon iš šiaurinės Rusios brolių Liubarto ir Pisimanto pulkus. Prikalbino taip pat stoti į karą prieš bendrą priešą rusų kunigaikščius: Kijevo — Sviatoslavą, Drucko — Simeoną, Lucko bei Volynės — Dovydą, Utenį irgi įspėjo apie pavojų, tačiau šis, pats įsivėlęs į karą su Livonijos ordinu, nesuteikė beveik jokios pagalbos. Sutelkęs kariuomenę, Treniota ilgai dvejojo, kur ją vesti. Skitų pulkai, pasklidę į visas puses, smarkiai siaubė Rusią; štai todėl, numatydamas įvairialypį pavojų, draskomas prieštarų jausmų, jis nežinojo, ko imtis. Gal suskirstyti kariuomenę dalimis? Tačiau tada sumažėtų jos galia, kuri ir sutelkta vargiai galėtų atremti tokį stiprų priešą. Gal su visa kariauna patraukti prieš kurį vieną plėšikautojų būrį? Tačiau dėl dangeriopos grėsmės vargu ar galima pasirinkti tą kryp-

tį, kuri būtiniausia. Gal vesti karius prieš pagrindines jėgas? Tačiau kaip jis galės saugiai žygiuoti link priešo, kuris, pasklides po visus pašalius, ramiai plėšikauja valstybės gilumoje? Galop, visur matydamas deginamų kaimų ir miestų pašvaistes, tvirtai pasiryžo visomis jėgomis pulti pagrindinę stovyklą, kol dar čia nebuvo atšaukti priešai, niokoję kraštą. Sakoma, iš pašaknų versk visą medį, nesitenkindamas šakų apgenėjimu, jeigu nori išvengti didesnių bėdų ir nelaimių. Tad lenkdamasis pulkų, siautėjančių po kraštą, jis kuo greičiausiai mažai kam žinomais keliais atžygiavo netoli priešų stovyklos. Kurdas buvo sustojęs Mozyriaus krašte prie Okuniovkos upės, iš čia jis išsiuntė kelis pulkus plėšikauti, pagrindines kariuomenės jėgas pasilikęs stovykloje. Įspėtas, kad netoliese pasirodė priešų būriai, jis, nenorėdamas, kad kas manytų, jog, karius laikydamas stovykloje, nežada pulti, o gintis, su įprastu jaunikaičiui narsumu išvedė į kovos lauką kariauną, beje, gerokai susilpnintą, nes trūko kelių pulkų. Kai kariuomenės išvydo viena kitą ir suėjo į kovą, užvirė abiejose pusėse įniršis. Vieniems stiprino dvasią noras atkeršyti ir turto pasiplėšti, kitiems — laisvės ir tėvynės meilė. Todėl kautynės buvo nepaprastai žiaurios ir ilgos; kol skitų rikiuotė tebebuvo nesuirusi, tol pergalė nelinko nei į vieną, nei į kitą pusę, kai ji, lietuvių galop pralaužta, suiro, be mat sutrikę būriai leidosi bėgti. Mažai vis dėlto ką pešė nugalėtieji bėgdami, nes skitų užnugaryje buvusios upės trukdė sprunkantiesiems ir juos skandino savo verpetuose. Šiame mūšyje žuvo Drucko kunigaikštis Michailas, Lucko valdovas Andrejus ir Pisimantas bei Liubartas, Treniotos broliai. Šit todėl Treniota, nenorėdamas, kad po kunigaikščių mirties šiaurinėje Rusioje kas pasikeistų, pavedė baigti karą su skitais ir

*Algimantas — Lietu-
vos ir Naugarduko
kunigaikštis*

valstybę tvarkyti sūnui Al-
gimantui; pats su nedidele
kariauna ten nuskubėjęs,
nuslopino beprasidedantį
maištą ir prijungė prie vals-

tybės užmuštųjų brolių valdas, remdamasis įpėdinystės
teise. Sugrįžęs po to į Lietuvą, baigė gyvenimą. Algi-
mantas irgi neilgai viešpatavo, nors ir ramiau nei Tre-
niota. Dingstį kitam karui su rusais jis buvo davęs dar
tada, kai ginklu aptramdė Dovydo, Lucko kunigaikš-
čio, sukeltą ginčą dėl Poleksijos sienų; netrukus bai-
gęs savo dienas, jis kartu su valdžia perdavė Rimgau-
dui rūpesčius dėl gresiančio karo. Rimgaudas iš tiesų
galėjo imtis ant pečių gulančios naštos. Jis, Uteniui,

*Rimgaudas — jo įpė-
dinis*

Lietuvos ir Poleksijos kuni-
gaikščiui, tuo pat metu mi-
rus, tapo išrinktas kunigaikš-
čio Šventaragio, beveik

kūdikio, globėju, be to, žymiai sustiprino savo galią,
prijungdamas žemes, kurios kreipėsi į jį globos. Poloc-
ką tuo metu valdė Vasilijus Rogvolodas. Jis įsivėlė į
ilgą karą, norėdamas ginklu

*Vasilijus Rogvolodas,
Polocko kunigaikštis,
užkariauja Pskovą*

atgauti tą krašto dalį, kurią
iš polockiečių buvo atėmę
pskoviečiai. Galop jis nuga-
lėjo priešus, atsiėmė žemes,

o užimtam miestui įsakė kasmet mokėti duoklę. Jo duk-
terį Praksedą (paprastų žmonių vadinamą Praskovija)
rusai pamaldžiai garbino kaip šventąją mergele, mat
pasakojama, kad, nemaža metų praleidusi kaip vie-
nuolė Polocko Išganytojo vienuolyne, kurį prastuome-
nė vadina Spaso vienuolynu, ji išsirengė į Romą, kur,
septynerius metus šventai pagyvenusi, ir numirė, pa-
likdama garsą apie dideles dorybes. Vėliau, apie 1273
metus, Grigalius X paskelbė ją šventąja. Treniotos sū-
nus Glebas, tėvo įpėdinis, mirė jaunas, nepalikdamas

*Polockiečiams graži-
nama laisvė*

1235 metai

vaikų; jis polockiečiams davė visišką laisvę. Valstybės reikalus tvarkyti vėl ėmė senatas, šitaip buvo atsikratyta lietuvių kunigaikščių valdžios. Tuo metu ir Kijevą, ir gretimos Rusios žemės, pasak pačių rusų rašytojų, pasidavė skitų valdžiai; jie pažymi, kad, Kijevą valdant skitų kunigaikščiui, daugelis Rusios valdovų atsimetė nuo krikščionių tikėjimo, o Černigovo valdovas Michailas su savo dvariškiu Fiodoru dėl ištikimybės Kristui buvo apie tą metą nužudytas. Mano galva, kur kas arčiau tiesos, jog visa tai įvyko gerokai anksčiau, nes rašoma, kad šitai dėjosi, viešpataujant skitų kunigaikščiui Batijui.

Ketvirta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI PRIE VALDŽIOS GRĮŽO PALEMONO ŠEIMA

*Rimgaudas — Lietu-
vos, Žemaitijos, Nau-
garduko, Poleksijos,
Černigovo, Seversko
didysis kunigaikštis*

Pirmas iš lietuvių valdo-
vų didžiuoju kunigaikščiu
pasiskelbė Rimgaudas, Pale-
mono vaikaitis Gimbutas sū-
nus. Šitai nebuvo tuščias
vardas: pažiūrėjęs į jo val-

domų žemių dydį, pagalvotum, ar imperija nėra buvusi
mažesnė. Naujojo titulo jam be galo buvo pavydima
ne tiek dėl to, kad valdė abi Lietuvos, Žemaitiją, Kur-
šą, Poleksiją, Naugarduką, Mozyrių bei Pinską, Severs-
ką, Černigovą, kiek dėl pačios teisės valdyti. Mat tei-
sėtas paveldėtojas Šventaragis, globos dingstimi be-
veik visai nušalintas nuo valdymo, buvo verčiamas tol
laukti jam priklausančios valdžios, kol per klastą ir
apgaulę viešpatavo Rimgaudas palikuonys. Rimgaudas
iš tikrųjų netrukus užsigėdė atvirai atskleisti tai, ko
ilgiau negalėjo slėpti: asmeniškai pasigrobęs našlaičio
įpėdinystę, viešai pasisavino ir jo titulą, nes savitvar-
dos nepažįstanti širdis nemokėjo atsispirti nei turtui,
nei garbės troškimui. Pritarti šitai valdovo piktadary-
bei neleido širdinga užuojauta, kurią kėlė našlaičiui
padarytos skriaudos; jos visai pasmerkė — asmeniškos
skriaudos sąskaita stiprėjančios valstybės vaizdas: kai
patiklūs piliečiai pradėjo mylėti valstybę, jiems paliovė
nepatikti valdovo nusikaltimai. Tada ėmė ryškėti brandi
ir tvirta valdžios sandara, pajėgianti atlikti bet kokią
žygį, kai iš tokios daugybės žemių susidarė viena vals-

tybė, valdoma bendro valdovo. Todėl valdovo nege-
 ras poelgis sukėlė kur kas didesnę nepalankumą tau-
 toje nei senate, mat tauta, atidesnis ir savarankiškes-
 nis tiesos saugotojas, smerkė viską, kas nedora, tuo
 tarpu senatas, pratęs asmenines teises aukoti visuo-
 menės labui, nelaikė didele gėda iš viso paniekinu do-
 rumą. Visas šis reikalas šalies viduje sukėlė priešta-
 ringas nuotaikas, vieni gyrė, kiti peikė, žiūrint, kaip
 kas suvokė padorumą ir valstybę, tuo tarpu už jos ri-
 bų sukiršino visus priešus. Išlikęs nuo ankstesnių ne-
 sutarimų pyktis, atimtų iš Rusios žemių prisiminimas
 ir nuoskauda seniai žadino rusams neapykantą lietu-
 viams dėl jų sėkmės, tačiau kol kas daugiau lėmė bai-
 mė nei neapykanta, todėl jie ilgai nesiryžo atvirai ro-
 dyti priešiško. Galop pavydas, Rimgaudui pasisa-
 vinus didžiojo kunigaikščio titulą, sukėlė atvirą karą.
 Sviatoslavas, Kijevo kunigaikštis (rusų valstybėse nuo

<i>Kijevo kunigaikščio</i>	seno buvo priimta, kad tas
<i>Sviatoslavo vedami</i>	turi aukščiausiąją valdžią
<i>rusai pradeda karą</i>	visoje Rusioje, kas valdo
<i>prieš Rimgaudą</i>	Kijevą), priėjęs išvadą, jog
	jam pirmiausia dera pasi-
	priešinti Rimgaudo užmo-

jams, ir pats ėmė visomis išgalėmis į karą rengtis, ir
 kitus kunigaikščius visokiais būdais raginti prisidėti
 prie bendrų sumanymų ir veiksmų. „Kokia gėda,— jis
 sakė,— kad puikiausios Rusios žemės rusų valdovų
 akyse sunkiai slegiamos stabmeldžių lietuvių vergovės,
 tuo tarpu visi žino, kad barbarų galybė nekelia jų prie-
 šininkams nieko kito, tik neapykantą, o krikščionių var-
 gai jų sąjungininkams ir bendrininkams — tik dejones.
 Galimas daiktas, kas nors, kad ir nevertas, galėjo pa-
 tikėti, kad su antruoju atveju reikia iš įpratimo taiks-
 tytis, vis dėlto kaip galima taikstyti su pirmuoju?
 Barbaras taip suįžūlėjo, kad mintyse jau taikosi už-
 grobti valdžią visoje Rusioje. Puikuodamasis didingu

titulu, jis nenoromis aiškių aiškiausiai parodęs, kokius kėslus slepiąs širdyje. Kaipgi jie dar galėję abejoti, kad žmogus, neseniai susigundęs atimti tėvoniją iš jo globai patikėto našlaičio, nesusivilios primesti savo valdžios kitoms rusų žemėms? Jis todėl taip godžiai pasisavinęs didžiojo kunigaikščio vardą, kad ir pats, ir jo palikuonys galėtų užgrobti dar neužkariautą Rusią, vargu ar jie panorėtų arba syki įsigytus titulus gėdingai prarasti, arba juos, neparemtus darbais, kvailai išsaugoti? Tiesą sakant, vyrams, neužmiršusiems savo reikalų bei garbės, šitai yra pakankamas pagrindas ir sutartis pažeisti (jeigu dar kokia iki šiol išlikusi lietuvių nesulaužyta) ir, negailint paskutiniųjų jėgų, pradėti atkakliausią karą. Kad ir ką kiti šiuo reikalu benutartų, jis pats esąs pasiryžęs atvirai pakelti ginklą prieš šį Rusios nedraugą". Iškelus Sviatoslavui karo žibintą, netrukus sukruto ir kiti, o pirmiausia Levas, Vladimiro kunigaikštis, ir Dimitrijus, Drucko kunigaikštis. Kurdas, Užvolgio skitų chanas, neužmiršęs neseno pralaimėjimo ir brandinės širdyje kerštą, pasiuntė rusams į pagalbą keletą tūkstančių karių; norėdamas juo pigiau atsisteisti už savo skriaudas, bet nieku būdu neužmiršdamas, jog toks pat priešas esąs ir tas, kuriam ketinąs padėti, ir tas, kurį žadąs pulti, jis tyčia davė tiek kariuomenės į pagalbą; girdi, užtekis lietuviams pražudyti, tačiau rusų galia smarkiai nepadidėsianti. Taigi, rusų ir skitų kariuomenių remiamas, Sviatoslavas įvedė užpuolėjų būrius į Lietuvos žemes; norėdamas visą kariuomenę nukreipti prieš valstybės sostinę, patraukė link Naugarduko. Žygiuodami kariai nusiaubė didžiulius plotus, kur netrukė Nemunas, visur sėdami žudynes ir gaisrus. Tik prie Mogilnos Rimgaudas, su lietuvių kariuomene užtvėręs priešui kelius, sustabdė krašto niokojimą. Tuo metu (kada ne tiek klasta ar sumanumu, kiek jėga buvo grumiamasi dėl pergalės) kariaujant nebuvo įprasta ilgai delsti: vos

abi pusės suartėjo, ir vieni, ir kiti tą pačią dieną išsirikiaavo kautynėms. Vienoje pusėje — didžiulė rusų rikiuotė, sparnuose sustiprinta skitų raiteliais, kitoje — nedidelė lietuvių kariuomenė; apsauginius būrius sudarė rusų pulkai, kurių narsa ir ištikimybė ne be reikalo kėlė įtarimą, kadangi turėjo kovoti prieš saviškius. Abi pusės atkakliai

Rimgaudas sumušą grūmėsi ligi pat vakaro:
rusus artėjo naktis, turėjusi nu-
traukti beveik su saule pra-

dėtą ir niekam aiškios persvaros neatnešusį mūšį, tačiau tada seni Rimgaudos kariai su begaliniu įniršiu užpuolė visomis jėgomis, iš paskutiniųjų siekdami pergalės, atstūmė priešą vienu akies mirksniu ir galop sutrikusią kariuomenę privertė bėgti iš kovos lauko. Vieni sako, kad karo vadai pasprukę, kiti — kad abi pusėse skerdynėse žuvę ir palikę kovos laukę. Sumušus kariuomenę, stovykla atiteko nugalėjusiems kariamams kaip grobis; Rimgaudas nenorėjo daugiau nei savo pykčio nugalėtiesiems rodyti, nei savo sėkmės plėtoti ir pasitenkino taika. Jis matė, kad rusai po naujo pralaimėjimo labai ilgisi ramybės ir antrą kartą vargu ar bekels ginklą iš pavydo ar neapykantos. Po pergalės prieš rusus susirūpinta Livonijos reikalais: įsiveržę į Žemaitiją kalavijuočių riteriai buvo kelis kartus išstumti; nors ir nesusilaukta sėkmės, kokios tikėtasi, bet užteko ir to, kad jau tada smarkiai sustiprėjusiam priešui nebuvo atiduota nė vienas Žemaitijos sprindis. Be to, randu Livonijos metraščiuose žinią, kad buvusi sumušta didžiulė riterių kariuomenė ir jai atėję į pagalbą vokiečiai,

1238 metai žuvo karo vadai magistras
Folkvinas, baronas Danenbergas, vokiečių riteris Haseldorfas, be galo išgarsėjęs karo žygiais, ir keturiasdešimt aštuoni ordino broliai. Narsiai karo metu tvarkęs valstybę Rimgaudas neilgai

galėjo džiaugtis taika, susirgęs jis Naugarduke mirė. Tada, rodos, Šventaragiui turėjo nušvisti viltis atgauti tėvoniją: nė viena piliečių grupė nebūtų rodžiusi nepalankumo tiems pasikeitimams, jeigu kunigaikštis tam būtų ryžęsis. Tačiau dėl jauno amžiaus, o gal dėl perdaug švelnaus būdo, būdamas, be to, nedrąsus, jis pasikloviė atsargių žmonių patarimais, pasitenkindamas Žemaitija, kurią jam neseniai buvo užleidę valdyti, ir ginčo dėl Lietuvos nepradėjo.

Mindaugas — pirmas ir paskutinis Lietuvos karalius

Rimgaudo įpėdinis Mindaugas, kitų vadinamas Mendolfu, imdamas valdžią, kurią tėvas įsigijo nuskriausdamas našlaitėlį brolėną, netruko susitepti rankas giminaičių žudynėmis ir krauju. Tuo būdu, didėję valdovų galiai, nejučiomis daugėjo ir piktadarysčių, kuriomis grindė kelius į valdžią geismas valdyti. Jeigu įtardavo,

1240 metai

jog tas ar anas iš artimųjų priešinąs jo sumanymams, jis šalindavo jį ar kalaviju, ar nuodais. Tačiau brolėnus žudyti vengė, tiesa, ne dėl to, kad juos mažiau būtų įtarinėjęs, bet todėl, kad širdis, ne visai atgrubusi nuo žiaurių nusikaltimų, iš įgimto gėdingumo baiminosi imtis tokių piktadarysčių. Gyveno trys jaunikaičiai, ir karo, ir taikos darbams įgudę bei šiaip viskam tikę: Erdivydas, Vykintas ir Tautvilas, arba Teofilas. Dėdamasis, jog pagerbia šiuos aukštesnėmis pareigybėmis, jis išsiuntė juos toliau nuo rūmų, gal norėdamas sėkmingiau suklaidinti, o gal neduoti jiems progos perversmui: įsakė jiems vykti į kariuomenę, kad, puldinėdami kaimynus, jaunikaičiai pratintųsi kariauti. Neatsargus (tokie, beje, visi perdaug įtarūs žmonės) valdovas prarado bemaž viską, ko siekė. Jau nuoliai, sėkmingai baigę žygį į priešų šalį, užgrobė reikšmingus Rusios miestus, o pažinę savarankiško

valdymo skonį, nebenorėjo kęsti dėdės jungo. Drucką ir dalį Smolensko gavo Erdivydas, Vitebską — Vykin-tas, Polocką — Tautvilas. Norėdami savo valdinius la-biau prie savęs prisirišti, jie viešai priėmė šventąją krikščionybę. Štai dėl tos priežasties Mindaugas ir pra-dėjo karą, štai tada ir tapo padėti pamatai būsimai lie-tuvių vidaus nesantarvei bei jų valstybės pragaiščiai. Mat jaunikaičiai, remiami vos kelių miestų, jautėsi nepakankamai tvirti kautis su stipriu priešu ir malda-vo kaimynų pagalbos, tokiu būdu, rengdamiesi pulti dėdę, jie vos neprarado tėvonijos. Vykintas, pasiūstas

Mindaugo karas su į Rygą, savo bei brolių var-
brolėnais ir rusais du stengėsi sukurstyti Livo-
nijos bei Prūsijos riterius.

Jis davė žodį atiduoti, atsi-lygindamas už pagalbą, pusę Jotvingijos ir Žemaitijos amžinam riterių valdymui. Jeigu jo pastangas lydė-sianti sėkmė, tai, nužudžius ar išvijus iš Lietuvos Min-daugą, jis žadėjęs grąžinti iš Lietuvos išdo išlaidas, padarytas karo reikalams. Pirmąjį karo smūgį Mindau-gas nukreipė į Tautvilą, kurį užpulti pirmiausia skati-no šio žemių artumas. Keletą kartų bandė užimti Po-locką, tačiau įgula, sudaryta iš rusų bei Livonijos ka-rių, pajėgė ir miestą apginti, ir jėgų netekusį priešą atremti. Mindaugas nebegalėjo ilgiau kamuoti miesto apsuptimi priverstas vesti kariuomenę kitur, prieš naująjį priešą: iš priešingos pusės kylantis didesnis pavojus privertė jį grįžti namo. Danielius Romanovi-čius, Kijevo kunigaikštis, Vasilijus — Galičo kunigaikš-tis bei kiti rusų kunigaikščiai, tariamai ketindami garbingai padėti ištremtiesiems valdovams, o iš tikrų-jų vildamiesi atgauti rusų valdas, stojo į sunkų karą su lietuviais. Iš visur skubėjo talkininkai, norintys ben-dromis jėgomis sunaikinti stabmeldžių tautą, didžiau-sią aplinkinių karalysčių priešą; dievobaimingas tiks-las būtų ir lenkus paskatinęs griebtis ginklo, jeigu kiti

rūpesčiai nebūtų jų namie sulaukę. Boleslovas Drovusis, bijodamas skitų, nutarė, kad būsią nenaudinga valstybei siųsti karių iš karalystės. Vargu ar kada buvo užgriuvęs Lietuvą didesnis pavojus, susibūrus visuose pakraščiuose priešams; jeigu prie jų dar būtų prisidėję lenkai, šis smūgis, ko gero, būtų valstybei buvęs lemiamas. Sėkmingai puldami, rusai jau užėmė Slonimą, Volkovyską, Mstibovą ir, nuniokoję didelį

Rusai įsiveržia į Lietuvą

kraštą, patraukė, keldami žmonėms siaubą, link Naugarduko. Mindaugas, neturėdamas nei plano, nei jėgų,

nebuvo deramai pasirengęs šitokiai galybei atremti: jis siuntė žygūnus, norėdamas vienaip ar kitaip sustabdes pirmąjį smūgį, gauti laiko susiruošti: nusizėminęs jis maldavo taikos, kaip ištikimybės įkaitą su pasiuntiniais išsiųsdamas sūnų Valstininką, arba Vaišvilką⁷. Suįžulėjęs po naujo laimėjimo Danielius nė girdėti nenorėjo apie taiką. Todėl jis pasiuntinių nepri-

Lietuvių pasiuntiniai nepriimami

ėmė. Ne tam jis sakėsi su kariuomene įžengęs į Lietuvą, kad ginkluotas klausytųsi pasiuntinių. Bergždžia

gaišti laiką su pasiuntiniais, nes visą reikalą kalaviju išspręsiančios kautynės išrikiuotos kariaunos. Taiką, kurios meldžia priešas, jis sudarysiąs bet ne todėl, kad ketina būti atlaidus, o todėl, kad tiki tolimesne karo sėkme. Tegu tad jie palaukią Volkovyske: kai po pergalės vesiąs ten kariuomenę žiemoti, tada jis, jeigu Mindaugui dar bus likusi kokia Rusios dalelė, dėl jos su pasiuntiniais, turėdamas laiko, ir pasikalbėsias. Taigi pasiuntęs žygūnus į Volkovyską, o įkaitą Vaišvilką į Slonimą, jis patraukė su kariuomene, viską niokodamas, link Naugarduko. Ištisą kraštą žiauriai nusiaubęs ir paėmęs savo valdžion daugybę vietovių, jis, artėjant žiemai, neketino supti paties miesto, nujausdamas,

*Mindaugo sutartys su
rusais*

kad apsiaustis būtų ilgiau
užsitęsusi, nei iš pradžių ti-
kėjosi. Tada jis ir išklausė
pasiuntinius bei sudarė su-

tartis tokiomis sąlygomis, kokias tik begalėjo priimti
Mindaugas, netekęs didelės Rusios dalies. Šitaip susi-
klosčius reikalams Rusioje, nebekėlusioje tuo metu

1245 metai

didesnės grėsmės dėl naujų
skitų žygių prieš Danielių,
Kijevo kunigaikštį, Mindau-

gas susirūpino Lietuvos reikalais. Didžiai sustiprino
savo padėtį Tautvilas, jo brolėnas, kuris, Rygos arki-
vyskupo bei Livonijos magistro padedamas, apgynė
Polocką. Štai dėl tos priežasties, išsižadėjęs neseniai
Polocke priimto graikų tikėjimo, jis perėjo į Romos
religiją ir susilaukė didžiulio Livonijos riterių pasitikė-

*Jo karai kartu su Li-
vonijos ordinu*

jimo bei prielankumo. Kai
Kurše patyrė abipusius pra-
laimėjimus ir Livonijos ma-
gistras Ditrichas, ir Mindau-

gas, Tautvilas, padedamas Livonijos ir Polocko pulkų,
užpuolė savo dėdę pačioje Lietuvoje, kur, niekam ne-
pastojus kelio, plačiai pasklidusi jo kariuomenė netruk-
doma plėšikavo; nusiaubęs visą Lietuvą kalaviju ir

1247 metai

ugnimi, jis be mūšio ir var-
go išsigabeno į Polocką di-
džiulį grobį. Po to jis dar ke-

letą kartų sėkmingai nuniokojo kraštą. Pasak Livonijos
kronikos, Žiemgaloje atėję šiai žemei į pagalbą žemai-
čiai buvo smarkiai sumušti riterių magistro. Galop, kai
visi ėmė atkakliai šnekėti,

1250 metai

jog Tautvilas, pasitelkęs Li-
vonijos karius, rengiąsis di-

desnio masto žygiui į Lietuvą, Mindaugas, negailėdamas
nei dovanų, nei pažadų, bandė Livonijos magistrą And-

rių fon Štirlandą atkalbėti nuo jam siūlomo karo. Tačiau magistras sakėsi nenorįs nė girdėti apie taiką: nedora esą draugauti su stabmeldžiais, kuriuos siaubti karu jį verčia duota priesaika. Jeigu Lietuvos valdovas priimtų šventąją krikščionybę, visai nebūtų sunku sudaryti sutartį. Todėl tegu jis kuo greičiausiai priimtas krikščionybę, tegu pripažįstas, jog brolėnai teisėtai dovanoję žemes, o savo teises į šias žemes tegu perleiddžias riterių ordinui. Savo ruožtu jis padarysiąs, kad Mindaugas pagal visas apeigas būtų pripažintas krikščioniškuoju valdovu ir popiežius jam suteiktų karaliaus vardą. Šitaip galinti būti sutvirtinta nuolatinė taika tarp riterių ir Lietuvos. Mindaugui šios sąlygos rodėsi sunkios. Lyg plėšikai, atėmę iš jo kai kurias žemes, net nepamėginę kautis teisėtoje kovoje, verčia jį išsižadėti protėvių tikėjimo. Ką jie dar būtų susimanę įsakyti, jeigu būtų laimėję karą? Lietuviams dar užteksią jėgų kovai. Kam gi jie taip išūliai tarsi nugalėtojai įsakinėję jam, žmogui, kurio dar neišbandė kovos lauke? Perdaug atvirai jie tyčiojasi iš jo, dar sveiko, ir, nešykštėdami titulu, grobsto žemes. Kadan-

Mindaugas, susitaręs su kalavijuočiais ir apsikrikštijęs, paskelbiamas Lietuvos karaliumi

1252 metai

vingijos, Žemaitijos, Kuršo ir Veižių kraštus. Po to buvo pasiūsti į Romą pasiuntiniai, kurie savo valdovo

gi priešo jėgos stovėjo pasirengusios pulti, kad ir pasipiktinęs likimu, jis vis dėlto turėjo nusileisti susidariusioms aplinkybėms, net skausmas dėl prarandamų žemių nepaskatino jo ryžtis ginklu kovoti dėl visko. Tad pasiuntinybės akivaizdoje jis viešai priėmė šventąją krikščionybę ir raštu pripažino amžiams dovanojęs Jot-

vardu turėjo deramai pagerbti aukščiausiąjį krikščionių ganytoją ir paprašyti karaliaus titulo bei vainiko. Su didele pagarba priėmė pasiuntinius Inocentas IV, o vainiką pasiuntė per Heidenreichą (arba Henriką), Armakano, o vėliau Kulmo vyskupą; šis su Rygos arkivyskupu lauke prie Naugarduko (mat Naugarduke nebuvo pakankamai erdvių bažnyčių) pagal įprastas apeigas vainikavo naująjį karalių kartu su šešiais šimtais didžiūnų apiplovę jį šventojo šaltinio vandeniu. Šventuoju Lietuvos ganytoju buvo paskirtas Vitas, šv. Dominyko ordino, vadovaujamo šv. Hiacinto, regulos dievobaimingas pasekėjas. Viską kaip reikiant sutvarkius, rodėsi, jog taika jau esanti tvirta; stojusios ramybės išorinis vaizdas tariamu saugumu labiausiai klaidino kaimynus. Tuo tarpu Mindaugas, neseniai iš baimės priėmęs krikščionybę, viešai ją pripažino, tačiau, vienas likęs, ant stabmeldžių aukuro aukodamas, ją begėdiškai įžeidinėjo.

1254 metai

Pirmas Lietuvos vyskupas Vitas

Kai praėjo pavojus ir atslūgo baimė, jis smarkiai gailėjosi šitaip padaręs. Nepaisant to, kad turėjo karaliaus vardą, jo valdžia visur rodėsi esanti menka: čia — atplėšta Rusia, ten — prarasta Žemaitija, Kuršas, Jotvingija,— labai nepatiko sumažėjusi valstybė. Iš visos širdies dabar neapkentė to, ką neseniai padarė skatinamas baimės ar veidmainystės. Prieštaringi jausmai galop sukėlė baisų įnirtį, ir visai nedaug betrūko, kad išprotėjęs Mindaugas būtų viešai atsižadėjęs krikščionybės: jis degte degė noru nuslopinti krauju bei skerdynėmis prisiminimus apie tai, kas įvyko, plačiai nuniokoti kaimynų kraštus ir visur nusiaubti kalaviju ir ugnimi krikščionis. Vis dėlto jis dar nebuvo apsišprendęs, kuria kryptimi jam pirmiausia staiga pulti;

Mindaugas meta krikščionybę ir siaubia krikščionių šalis

rodėsi, jog laikinai slepia savo pyktį prieš rusus bei Livonijos ordiną. Savo įniršį jis pirmiausia nukreipė prieš lenkus: siaubte nusiaubė

Liublino kraštą, užėmęs patį miestą ir pilį sugriovė ir sudegino, o karius, apsikrovusius grobiu, parvedė namo. Šiek tiek po

1255 metai

to pailsėjęs, su trisdešimties tūkstančių kariuomene už-

puolė Mazoviją ir žiauriai visą nuniokojo, o Plocko pilį sudegino. Iš ten pasiuntęs į Lietuvą didžiulį grobį ir galybę belaisvių, saugomų negausaus raitelių būrio, jis netikėtai su nirtulingais būriais įsiveržė į kaimyninę Prūsiją⁸. Kryžiuočių riteriai laikėsi pilyse ir įtvirtinimuose, nes didžiulė lietuvių kariuomenė, staiga pasklidusi po kraštą, visiškai neleido priešui susiburti karo stovyklose. Neseniai pastatyti kaimai ir miestai žuvo liepsnose: be galo siautėdami, it laukiniai jie puolė šventoves ir dvasininkus, iš viso nė vienas krikščionis, paimtas į nelaisvę, neliko gyvas, nes karalius uždraudė imti šitokią grobį ir viešai įsakė nepalikti nė vieno gyvo krikščionio. Šiomis prūsų skerdynėmis nenumalšinęs, o tik sužadinęs krikščionių kraujo troškulį, pamažėle jį nukreipė prieš Livonijos ordiną, neužmiršdamas, jog šių ginklais visai neseniai brolėnai nusiaubė Lietuvą. Štai todėl po kelerių metų jis dviem

1260 metai

voromis įsiveržė į Kuršą, kur

1261 metai

šiek tiek anksčiau Livonijos magistrą Burchardą, su nedideliu būriu atžygiavusį pa-

tikrinti netoliese esančių tvirtovių, žemaičiai, surengę pasalas, būtų paėmę į nelaisvę, jeigu kalaviju nebūtų prasiskynęs kelio per susitelkusius priešus. Tuo tarpu Mindaugas, norėdamas priešui smogti dvigubą smūgį, išskyrė keturis tūkstančius patyrusių karių krašto

niokoti, o kitus dalinius atvedė prie Karšuvos pilies Prūsijos pasienyje, ketindamas ją apgulti. Tvirtovės įgula ilgai atlaikė ir puolimą, ir apsupimą: atkaklumą kurstė viltis susilaukti pagalbos. Netrukus turėjo atkakti Livonijos magistras Burchardas fon Hornhauzenas su kariuomene, sutelkta iš Prūsijos, Livonijos bei Danijos. Neseniai nusiaubti kuršiai pranešė skubančiam pului priešą magistrui, kad netoliese esąs lietuvių pulkas, prisiplėšęs grobio ir paėmęs belaisvių. Nusizėminę jie maldavo pagalbos, žadėdami patys dideliu būriu stoti į karą, jeigu magistras suteiks vilties, kad jų žmonos ir vaikai bus išvaduoti iš lietuvių nelaisvės ir tikrai sugrąžinti saviesiems. Kryžiuočiai į tai atsakė kitokių įstatymų laikąsi kare. Visas grobis, paimtas iš priešo, turįs atitekti nugalėtojams. Jeigu, plėšiant užgrobtas priešų stovyklas, lemtis šiokią tokią dalį jų turto perleisianti kuršiams, mielai ją jiems ir paliksia. Šiaip tegu žino, jog visa kita, kas priklausė priešui, turį atitekti nugalėjusiam kariui. Šitoks griežtas atsakymas nemokantiems dėl žeminančių sąlygų tvardytis

Kuršiai, paprastai vadinami kuršininkais, atsimeta nuo kryžiuočių ir susideda su lietuviais

barbarams netruko sukelti pasipiktinimą. Taigi pasitraukę ir atsimetę nuo krikščionių iš neapykantos nežmoniškam elgesiui, užmiršę partitą priešiškumą ir skriaudas, susidėjo su priešu.

Tada, vienoje pusėje padaugėjus jėgų, kitoje — sumažėjus, prasidėjo kova: tame mūšyje Livonijos kariuomenė buvo žiauriai sutriuškinta. Žuvo tada pats Livonijos magistras, Prūsijos maršalas Henrikas Botelis ir šimtas penkiasdešimt ordino riterių, paprastai vadinamų broliais. O kiek žuvo paprastųjų karių, neįmanoma nė suskaičiuoti. Pasakojama apie vieną nepaprastai įsidėmėtiną to mūšio įvykį. Vienas lietuvių raitelių būrys, išstumtas iš kovos lauko, pasileido

bėgti; Saksonijos riteris Gebhardas, pavijęs to būrio paskutinę eilę, kalaviju nukirto vienam raiteliui galvą, tačiau lavonas be galvos bėgo kaip bėgęs nė nesusvyravęs daugelį varstų, nesitraukdamas iš bėgančiųjų rikiuotės ir nenukrisdamas nuo žirgo. Sudeginus po to Kuršę Karšuvos ir Heilsbergo pilis, kariuomenė buvo nuvesta į Žemaitiją, o vėliau — į Prūsiją. Tenai, nusiaubus Sembą, buvo apsuptas Karaliaučiaus miestas, čekų karaliaus Otokaro visai neseniai įkurtas. Kadangi miestą gynė rinktinių karių igula, apsuptis buvusi nesėkminga, ji atnešė nemažų nuostolių: čia prarasta daug be galo narsių karių, kurie tiltu per Priegliaus upę atkakliai veržėsi prie miesto vartų, nepaisydami laidomų strėlių ir iečių. Tuo žygiu atgavęs Žemaitiją bei Kuršą ir nusiaubęs Sembą, Mindaugas, nenorėdamas, kad atrodytų, jog veltui puolęs Prūsiją, sukurstė žmones visame krašte atsimesti nuo kryžiuočių ir, pasiuntęs iš Žemaitijos į pagalbą karių, po kelerių metų vėl Prūsijoje sukėlė karą. Šitaip kryžiuočiai, įsivėlę į vidaus karą, nebegalėjo nė galvoti apie kerštą. Mat prūsai, išsirinkę vadus, atsimetė nuo krikščionybės ir sutartu laiku, prieš pat šv. Motiejaus dieną, visame krašte išgriovė bažnyčias, o kunigus, ku-

Prūsai išsižada krikščionių tikėjimo ir atsimeta nuo kryžiuočių

riuos beįmanė pagauti, žiauriai nukankino; jie nepaliko neišniekinę nė vienos krikščionių šventenybės, kurią tik valiojo pasiekti jų staugus įsiūtis. Todėl krikščio-

nių valdovai nutarė sutelkti visas savo jėgas ir atremti laukinių siautėjimą. Į pagalbą buvo sutraukta galybė kariuomenės iš Vokietijos: puikiai ginkluotų karių, patyrusių kariauti vadų; rodėsi, jog nieko netrūksta Prūsijos ir Žemaitijos žemdirbiams išžudyti. Per Notangos kraštą įžengę į priešų žemę, jie, ketindami perkelti karo židinį į šalies gilumą, Prūsijos centre parin-

ko stovyklai vietą, iš kurios patogų bet kuria kryptimi puldinėti priešą. Ten greitosiomis įrengę stovyklą, sustiprintą pylimu ir gynybiniu grioviu, jie paliko keletą būrių gurguolėms saugoti, o patys su visomis jėgomis patraukė link priešo, kuris, pasak kalbų, taip pat buvo įsitvirtinęs stovykloje. Barbarai, per žvalgus gavę žinių apie priešo jėgas ir ketinimus, bijojo pirmo gerai ginkluotų karių puolimo, ypač dėl to, kad jų pačių ir apsiginklavimas, ir kariavimo būdas buvo menkoki. Štai todėl jie nutarė kokia nors nedidele pergale atimti priešui iš pat pradžių progą džiaugsmui ir įbauginti atšiaurias širdis: puolimas būsiąs silpnėnis, jeigu, prieš kovą patyrę kokią nesėkmę, suvoks labiau turį bijoti, negu drąsą rodyti. Nenorėdami atsitiktinai susidurti su juos narsiai užpulti pasirengusiu

Krikščionys sumušami stabmeldžių prūsų

priešu, jie pasuko į šalį ir, patraukę per miškus jiems nežinomais takeliais, visa gal

lybe užgriuvo stovyklą, kurioje, kaip jie žinojo, buvusi palikta negausi įgula. Pirmuoju antpuoliu paėmę stovyklą, išžudė apsaugai paliktus karius. Kovotojams buvo įsakyta susilaikyti nuo grobio ir, kol nepraėjo pakili pergalės nuotaika, karštai pulti dar kruvinais kalavijais priešą, kad kiltų dar smarkesnė kova ir būtų pasiekta visiška pergalė. Kai pasirodė iš užnugario grėsmingi barbarai, kurių vokiečiai laukė iš priekio, netikėtai kilo įtarimas ir baimė, jog paimta stovykla; tada, susidūrus kariuomenėms, prasidėjo žiaurus mūšis. Kovotojų atkaklumas palaikė ne vieną valandą ir vienoje, ir kitoje pusėje pergalės viltį, vis dėlto galop krikščionys buvo sumušti. Visi kilmingieji arba į nelaisvę pakliuvo, arba galvas padėjo. Žymiesiems belaisviams metus burtus, lemtingasis teko Hirtshalsui, Magdeburgo bajorui: jis pagal barbarų apeigas švenčiant pergalę raitas su visais ginklais buvo gyvas sudegintas dievams pagerbti.

Šio vargingo likimo jis du kartus buvo išvengęs, pasigailėjęs kai kuriems prūsams, su kuriais anksčiau buvo susidraugavęs; kai trečią kartą krito toks pat burtas, jis su panieka atsisakė gyvybės, už kurią turėtų dėkoti gailestingiesiems barbarams. Kita vokiečių kariuomenė, vedama grafo Barbio, niokojo Sembą ir Žemaitijos pasienius; ji taip pat buvo prūsų sutriuškinta per pačią šventosios Agnetės šventę. Pats vadas, praradęs kariuomenę, pateko į priešų rankas. Po šių pergalių iš kryžiuočių buvo atimti Heilsbergo, Kroicburgo, Karaliaučiaus, Bartenšteino pilys ir miestai. Neliko saugi nuo karo tuo metu nė Livonija: ją nuolat siaubė Mindaugo karvedžiai, ten vyko kovos prie Lielvardės pilies Dauguvos pakrantėse, tačiau kokia

1262 *metai* buvo jų baigtis, neturiu žinios. Tuo tarpu Mindaugas, norėdamas turėti laisvesnes

rankas, atnaujino santarvę su rusais, ir tuo būdu tapo užmegzta rusų ir lietuvių ginklo draugystė, nukreipta prieš lenkus. Po to tais pačiais metais Švarnas, Kije-

vo kunigaikščio vaikaitis, palydėjo Mindaugą į žygį Mazovijos žemėn. Mindaugas, susilaukęs paramos iš rusų, slapta ir netikėtai didžiulių miškų takais įsibrovė Mazovijon: jis užklupo kunigaikštį Zemovitą bei jo sūnų Konradą, Jazdovo dvare nerūpestingai vasaros karštytetyje gyvenančius su visa palyda. Metus burtus, Zemovitas pakliuvo Švarnui į nelaisvę, o Konradas — Mindaugui; pastarasis buvo draugiškai lietuvio priimtas, o jo žmonėms sumokėjus išpirką, sugrąžintas į tėvo valdas, vargšas Zemovitas tuo tarpu žuvo ruso netrukus žiauriai nukankintas. Po to pulkai buvo pasiųsti plėsti ir niokoti krašto. Netekę vadų, Mazovijos žmonės, sutelkę žemdirbius ir aukštuomenę

į vieną vietą, pamėgino atremti priešus; ne vieno vyro vedami ir rikiuojami, bet sumišai veikdami, kaip paprastai esti, ištikus netikėtai nelaimei, nugalėti ir sumušti turėjo nusileisti jėgai. Po to žiauriai nusiaubus visą Mazoviją ir didelę Kujavijos dalį, grobis ir kariuomenė be nuostolių buvo parsiusdinti namo. Kitais metais Mindaugas žiemą nusiaubė Livoniją: vasa-

rio 2 dieną užėmė bei sugriovė Pernu, prie Daugav-gryvos susikovė su priešu.

1263 metai

Po to kitą vasarą vėl kariuomenę nusiuntė į Mazoviją: kadangi čia negalėjo priešo įvilioti į mūšį, o po ankstesnių nuniokojimų šalyje nebuvo nieko dora likę, jis persikėlė per Vyslą. Iki tol išliko nepaliestos Lovičiaus apygardos, todėl iš ten buvo išgabentas didžiulis grobis, o visa kita sunaikinta ugnimi ir kalaviju. Po teisybei, ne tik mozūrams, bet ir lenkams įkūrėjo šitiek daugel kartų užgriūnanti nelaimė. Lenkų karalystei suskilus į daugybę kunigaikštystčių, sunku buvo susitarti, be to, netoliese auganti lietuvių galybė ilgainiui kėlė vis didesnę baimę. Vargu ar prislėgti krikščionys būtų kada lengviau atsikvėpę, jeigu bekylančios stabmeldžių galios nebūtų palaužusi vidaus nesantarpę. Tuo laiku mirė Mindaugui žmona; šeimos moterų sutvarkyti ir mirusiai šermenų iškelti į rūmus atvyko pakviesta Daumanto, Nalšios kunigaikš-

Proga, davusi pradžių vidaus nesutariams Lietuvoje ir Mindaugo žūčiai

čio, žmona, karalienės sesuo. Karalius, turėdamas begėdiškų ketinimų, sulaužė įstatymą jėga pamynęs moters dorą, jis pasilaikė ją už žmoną. Kad ir nesitaikstyda-

mas su skriauda, Daumantas, jausdamasis esąs per silpnas, stengėsi atvirai nerodyti, jog trokšta atkeršyti,

šitai slėpė nuo visų, o tuo pat metu, rūpindamasis valstybe, mėgino tirti aukštuomenės nuotaikas ir ją atitraukti nuo valdovo; jis dažniausiai dėl to slapta tardavosi su Žemaitijos kunigaikščiu Treniota, Mindaugo sesers sūnumi. Jis, girdi, turįs ryžtis pagaliau tam, ko visi trokštą. Išvaduotos iš žiauraus tirono Lietuvos valdymą tas turįs perimti į savo rankas, kam šitai labiausiai ir derą. Jį nuversdamas, turįs užmiršti kraujo giminystę: juk ir šis pamynęs visas teises. Už ištremtus savo brolius tegu jis praliejęs Mindaugo, išžudžiusio savo artimuosius, kraują. Niekada prie jo nebūsią galima lengviau prieiti, kaip tada, kai, išrenkęs į Mazoviją geriausiuosius pulkus, pats liksiąs be apsaugos. Jeigu prireiksią jėgos, Treniotai į pagalbą atskubėsianti jam atsidavusi žemaičių kariuomenė, be to, ir jis pats laiku atsirasiąs su naugardukiečių kariais. Neilgai atsilaikė tiems kurstymams Treniotos širdis, iš prigimties pati linkusi į garbę. Kai buvo suderinti siekimai, padėjo pats likimas. Mat tuo metu prie Dnepro Briansko kunigaikštis buvo sukėlęs nedidelį maištą: Mindaugas įsakė Daumantui traukti prieš jį su kariuomene; Daumantas negaišdamas paskatino Treniotą nepraleisti progos: dabar pagaliau atėjęs laikas veikti, kai jo rankose kariuomenė. Taigi sutartą dieną Treniota slaptai atvedė kariuomenę iš Žemaitijos, o Daumantas iš Rusios⁹ ir gūdžią naktį įsiveržė į karaliaus rūmus. Kai buvo suimti vartų sargybiniai, žudikai, pasiūsti į miegamąjį, pribaižė valdovą lovoje. Kartu su tėvu buvo nužudyti ir du jo sūnūs Ruklys ir Rupeikis, jau subrendę valdyti.

Šitaip pirmą kartą buvo išbandytas naujas kelias į valdžią. Iki šiol valstybėje, valdovui mirus, buvo įprasta skelbti jo įpėdiniu tą, kuris turėjo pirmenybę paveldėtinio teisėmis ir kurį rėmė valdinių palanku-

*Treniota — Lietuvos
didysis kunigaikštis
ir kt.*

mas, tačiau visai neseniai
valdžia buvo paimta nu-
skriaudžiant našlaitį brole-
ną, o dabar — netgi nužu-
dant valdovą. Šitaip imta

paskubomis veržtis į valdžią, nepaisant ne tik padoru-
mo, bet ir kraujo giminystės. Iš tiesų Treniota vėles-
nėms kartoms tapo žinomas daugiau dėl to, kad nusi-
kalstamai nužudė savo dėdę ir ginklu užgrobė
valdžią, o ne dėl kokių žygdarbių; trumpą jo viešpata-
vimą, nepraėjus nė metams, nutraukė staigi mirtis; jis
nuo sosto tapo nustumtas tuo pat būdu, koku buvo į
jį užkopęs. Koks žiaurus būtų buvęs krikščionims, jei-
gu dievai jį būtų laikę gyvą, geriausiai jis parodė
tada, kai, paėmęs valdžią, pradėjo niokoti Mazoviją.
Tada visi kaimai ligi pat Červinsko buvo sudeginti,
Oršimovo pilis sugriauta, suaugusieji kalaviju, o vai-

1264 metai

kai liepsnose išžudyti, mote-
rys paliktos vergauti bei pri-
daryta kitokių nelaimių, ko-

kių nešykšti žiaurūs nugalėtojai nugalėtiesiems. Livo-
nijos metraštininkai pasakoja, esą jis nuniokojęs ir
Livoniją apie Pernu. Tačiau namuose viskas tironui
rodėsi įtartina: jis ne be pamato būgštavo, kad prieš
jį patį neatsigręžtų nusikaltimai, jo padaryti kitiems.
Ko galėjo tikėtis iš tų, kuriuos jis savo pavyzdžiu bu-
vo išmokęs neištikimybės? Todėl, norėdamas sutvir-
tinti padėtį prieš bet kokius galimus varžovus, jis iš-
kvietė iš Polocko savo pusbrolių Tautvilą. Šiam atvykus
ir abiem pasveikinus vienas kitą, kad pašalintas bend-

*Tautvilas rezga są-
mokslą prieš Treniotą*

ras priešas, Tautvilas pradėjo
dėl akių tartis su Treniota
apie valstybės reikalus, o
slapta su savaisiais regzti

prieš jį naują sąmokslą. Iš prigimties neramų garbė-
trošką Tautvilą stipriai kurstė rusai. Argi jis galės

leisti, kad Lietuva, neseniai priėmusi krikščionybę, būtų slegiama pragaištingo jungo, uždėto stabmeldžių valdovo? Kodėl jis nepaisąs rusų siekimų? Kodėl nekreipias dėmesio į privilegijas Vaišvilko, teisėto lietuvių valdovo, kuris visas valdžios teises pagrįstai sau priskiria? Vaišvilkas mat, pasipiktinęs savo tėvo Mindaugo atsimetimu nuo krikščionių tikybos, pabėgo pas rusus, kur kitados gyveno kaip įkaitas. Didžiai pasikeitus aplinkybėms, jo širdis ten palinko niekinti visa, kas žemiška, todėl, išpažinęs griežtesnių regulių gyvenimą pagal Grigorijaus iš Polonos mokslą, gyveno Galicėje. Gal dėl kitos priežasties, o gal vildamasis atversiti į krikščionių tikėjimą tėvą karalių bei savo tautą, iš ten jis vėl persikraustė į Lietuvą; netoli Naugarduko Nemuno pakrantėje pasistatęs vienuolyną, ten ėmė su daugeliu tokio pat gyvenimo bendrininkų dievobaimingai ir pastoviai gyventi, kartkartėmis, tiesa, kurstomas didikų. Gavęs žinią, kad Treniota nužudė jo tėvą ir brolius, jis, nenorėdamas susilaukti tokios pat dalios, paspruko į Pinską. Keršto troškimas nedavė ramybės širdžiai, kuri per trumpą laiką dar nebuvo pakankamai užgrūdinta nepasiduoti žmogiškiems jausmams. Šitaip susiklosčius jo gyvenimui, jis neturėjo ir negalėjo pats rasti būdo keršyti. Todėl ėmė skatinti Tautvilą: jam, krikščioniui valdovui, jis perduodas iš tėvo paveldėtas teises į Lietuvą, be to, maldaujās, kad nenurimtų neatkeršijęs Treniotai už tiek daug piktadarybių, kad tėvui Mindaugui paaukotų jo žudiko kraują. Tautvilas dar nebuvo spėjęs pritarti, o jų su-

*Pašalinus Tautvilą,
nužudomas ir Tre-
niota*

manymai dar nebuvo galutinai subrandinti, kai vos pradėtą regžti sąmokslą išdavė vienas klastingas polockietis, Tautvilo dvariškis, ir valdovas kuo skubiausiai jį užgniauzė. Tautvilas, svečio teisėmis saugiai gyvenęs pas brolių, buvo nužu-

dytas, Polockas užimtas pasiūstos kariuomenės ir paverstas Lietuvos sritimi. Treniota manė, jog, išžudžius tokią galybę artimųjų, jo viešpatavimas tapo tvirtas, o pašalinus galingesnę varžovą, pakankamai pasirūpinta, kad kiti nekeltų galvų. Vis dėlto kada esti saugūs tironai, darantys nusikaltimą po nusikaltimo? Keturi asmeninės sargybos kariai, kitados ištikimai rėmę Mindaugą, užpuolė ramiai einantį į pirtį Treniotą ir jį nužudė, kai dar nebuvo praėję nė metai nuo jo viešpatavimo pradžios. Žudikai, gal norėdami išvengti bausmės, gal trokšdami saugiai stebėti, kaip į šį įvykį pažiūrės diduomenė, kad žinotų, ko toliau griebtis, pabėgo pas Vaišvilką, gyvenantį Pinske. Visi laukė, kad

Lietuva tarsi sudužęs laivas,
Pavojai Lietuvai staigiai ištikta tokių nelaimių,
netruks žūti. Mat jai

lyg baisi audra kėlė grėsmę išoriniai priešai, o dėl vidaus nesantarvės išklibus visoms šio laivo sąvaroms, jis jau buvo pradėjęs skeldėti ir beveik irti. Dėl to diduomenę apėmė baimė, tačiau niekas nežinojo, kaip pasitikti pavojų. Atskirų grupių vadovai, kurie širdyje vargais negalais slėpė neapykantą ar prierašumą nužudytiems valdovams nelyginant rusenančią žariją, galinčią bemat suliepsnoti, nematė jokių ramybės prošvaisčių, būdami gerai susipažinę su padėtimi. Neturint vieno valdovo, plačios žemės būtinai imsiančios gyventi kiekviena sau — nelyginant kūnas be galvos. Daug kas geidė valdžios, remdamasis kraujo ryšiais ar senomis teisėmis; jeigu būtų duota valia jų norams, jie netrukus būtų paleidę vėjais valstybę: arba ji gautų vargingą galą, sudraskyta vidaus kovų, arba atitektų kaip grobis tam, kuris būtų parodęs grumtynėse daugiau galios nei drąsumo ar kilnumo. Liga stiprėjo, vaistų gauti tomis aplinkybėmis — jokios vilties. Vienui vienas tebuvo kelias išbristi iš netikėtų bėdų ir

*Paskelbiami naujo
valdovo rinkimai*

pasiekti santarvę bei visuo-
tinę gerovę: reikėjo kuo sku-
biausiai užgniaužti įvairių
asmenų savimeilius siekimus,

paskelbiant valdovu tą, kurį paskirs bendru balsavi-
mu taryba. Kernavėje buvo sukviestas susirinkimas,
ten susirinko galybė diduomenės. Visi lietuviai rėmė
Vaišvilką. Tuo tarpu žemaičiai bei jotvingiai apie tai
nė girdėti nenorėjo: jie sutiko pripažinti bet kieno val-
džią, tik ne Vaišvilko, dėl akių jie minėjo visokiau-
sias priežastis, nors tikroji priežastis buvo nepasitikė-
jimas ir baimė, kad Vaišvilkas, paskelbtas valdovu, ne
tiek rūpinsis valstybe, kiek galvos apie kerštą už tē-
vą Mindaugą, kurį nužudyti neseniai žemaičiai ir jot-
vingiai padėjo Treniotai. Susirinkime ir ta, ir kita ša-
lis be galo triukšmavo, užsipuldinėdama viena kitą.
Naugardukiečiai bei kiti Lietuvai priklausę, bet iš ru-
sų kilę didikai skelbėsi valstybės labui neremsią nė
vienos pusės: jie būsią paklusnūs tam valdovui, kurį
sutardamos abi tautos išrinksią. Vis dėlto jeigu tary-
boje laisva valia nebus rastas geriausias būdas taikai
pasiekti sau nepakenkiant, jie tikrai pirmieji pasiūly-
sią susirasti kokį svetimšalį valdovą, kuris, paėmęs
valdžią, bus bešališkas ir nelinkstąs nė į vieną pusę.
Rusios karalius Danielius turįs sūnų, pakankamai su-
brendusį valdyti, taip pat kaimynystėje gyvenąs jo
seserėnas Lucko ir Drogičino kunigaikštis Švarnas, la-
bai įgudęs ir uolus kariautojas, lydėjęs Mindaugą lie-
tuvų žygiuose prieš lenkus. Šito sumanymo nepeikė
nei žemaičiai, nei jotvingiai, tik lietuviai jam kuo
įnirtingiausiai priešinosi. Jie sakėsi neabejoją, kad
rusų diduomenė iš širdies rūpinasi valstybe; mat nuo
to laiko, kai Naugardukas su kitomis Rusios žemėmis
prijungtas prie Lietuvos, jie ne tik pavaldumu, bet ir
savo nuotaikomis bei siekimais perėję į Lietuvos pu-
sę ir pradėję taip elgtis, tarsi būtų, sumišai gyvenda-

mi, vienos tautos žmonės, klausą tų pačių įstatymų ir to paties valdovo. Nors jie šitaip nusprendę ne dėl asmeniškų išskaičiavimų, tačiau jų sprendimas aiškiai esąs naudingas rusams, o ne bendrai valstybei. Ką gi kita yra bandę pasiekti Lietuvoje didelės Kijevo, Galicho ir kitų žemių kariaunos, daugel kartų netikėtai sulaužiusios sutartis ir paskelbusios karą? Ką gi kita ligi šiol stengėsi lietuviai iš paskutiniųjų atremti? Ar ne šitai, ką dabar taikos metu naugardukiečiai taip gražiai pataria ir su kuo taip nerūpestingai sutinka žemaičiai, tai yra rusų kunigaikščio valdžią Lietuvoje ir Žemaitijoje? Kas be ko, nuo to meto, kai Rimgaudas, Naugarduko kunigaikštis, lietuvių kilmės ir Palemono ainis, įgavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą ir savo sostinę perkėlė iš Kernavės į Naugarduką, Lietuva esanti ne savarankiška valstybė, bet Naugarduko kunigaikščio valda. Ko galima tikėtis, kai rusas tapsiąs valdovu? Tegu ką tinkami galvoją žemaičiai ir jotvingiai, bet jie esą įsitikinę, jog nepakęsią valdovo, kilusio iš tautos, kurią jų senoliai ginklu užkariavę ir padarę pavaldžią Lietuvai. Iš visų jėgų jie ir saugosią sentėvių palikimą, tai yra lietuvių, valdantį Rusią; kur kas labiau jie nori, kad rusas Švarnas būtų draugas ir bičiulis nei valdovas. Be abejo, kai lygios sąlygos, rusas galis laikytis sutarčių su lietuviais, tačiau, gavęs teisę juos valdyti, jis netrukisąs parodyti tikros savo tėvynės dvasios, nuo mažens įskiepytos. Nesą nieko sunkesnio nė kilnesnio, kaip širdyje puoselėjama tėvynės meilė. Šitokia kalba sukrėtė žemaičių ir jotvingių sielas ir noromis nenoromis paskatino juos galvoti apie Vaišvilką; kadangi jie pritarė lietuviams, savaime sužlugo rusų sumanymai, ypač dėl to, kad juos iš naujo ryžtingai pasiūlyti apskritai būtų buvę nesaugu, nesukeliant įtarimo, jog jie trokšta maištauti. Taigi visuotiniame susirinkime kunigaikščių buvo išrinktas Vaišvilkas.

Išleido į Pinską žygūnus, turėjusius vienuoliui Vaišvil-
kui nuodugniai papasakoti apie diduomenės bei tau-
tos prielankumą ir pakviesti jį perimti tėvo paliktos

*Vienuolis Vaišvilkas
paskelbiamas Lietu-
vos, Žemaitijos bei
Naugarduko didžiuo-
ju kunigaikščiu*

valdžios. Iš pradžių Vaišvil-
kas nė klausyti nenorėjo
apie tai, ko jį maldavo žy-
gūnai, nes šitai prieštaravo
jo pasirinktam gyvenimo bū-
dai. Kai žygūnai nesilio-
vė maldavę bei kalbėję, jog

jis turįs pasigailėti per nesandorą žūstančios tėvynės,
Vaišvilkas palūžo ir nusileido pasiuntiniams. Kai iš
Pinsko atvyko į Naugarduką, buvo aprūpintas svita,
sudaryta iš aplinkinių bajorų, po to skubiai leidosi į
Kernavę, kol dar nebuvo išsiskirstę didikai; jį priėmė
su didele pagarba bei džiaugsmu ir su įprastinėmis
apeigomis paskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.
Vis dėlto niekada negalima buvo jo priversti užmiršti
viso ankstyvesnio gyvenimo: paprastai ant purpurinio
apsiausto jis vilkėdavo juodą drapaną, kaip vienuolio
įžadų ženklą. Kadangi jo filosofinės pažiūros nė tru-
pučio nepatobulėjo nuo tos drapanos, kadangi iš kri-
kščioniškųjų priedermių nieko iš viso į galvą nebuvo
įsidėjęs, jis ėmė valdyti, tuo pigiu apsiaustu dangsty-
damas kraugeriską ir kerštingą širdį. Vos ne vos tvir-
čiau įsitaisė soste, jis negaišdamas ėmė keršyti už
tėvo nužudymą. Daugybė didikų padėjo galvas, vie-
ni kuo nors kaltinami, kiti — kaip atviro smurto au-
kos; tretiems, pajutusiems, jog ir juos valdovas dėl

*Vaišvilko būdas ir
karai*

to pat dalyko įtarinėja ir
nekenčia, bei pasimokiusiems
atsargumo iš draugų nelai-
mės, pavyko išvengti jo

pykčio, skubiai pasprunkant svetur; bėglių turtai bu-
vo atiduoti į valdovo iždą. Vaišvilkas uoliai laikėsi
sutarčių, sudarytų su Švarnu, senu tėvo draugu, nes

per jo valdas buvo labai patogų lietuvių pulkams žygiuoti į Lenkiją. Jų draugystė atsiskleidė tada, kai bendromis jėgomis jie puolė Lenkiją, nusiaubdami Sandomiro krašto žemes ligi Ilžos; antra vertus, nuolatiniai jotvingių antpuoliai niokojo Liublino kraštą ir visą Mazoviją. Tuo metu Krokuvos bei Sandomiro lenkus valdė Boleslovas Drovusis, vyras, mokėjęs sumaniai ir sėkmingai kariauti, tačiau niekada negalėjęs smogti priešui pirmo smūgio jo paties krašte. Jotvingiai nelyginant tikri plėšikai veržliai įsibraudavo ir, be galo greitai nuniokoję kraštą, su grobiu pasitraukdavo į miškus, gyventojams nespėjus griebtis ginklo. Būtinai reikalingas pakišo lenkams mintį pulti visomis jėgomis namo traukiantį priešą jo paties krašte. Tad lenkai ir nutarė perkelti karą į pačią Jotvingiją. Tuo metu pulti jotvingių žemę iš tiesų buvo gana patogų, mat lietuviai, dėl vidaus nesantrovės susiskai-

Lietuvių sąjungininkai jotvingiai, arba jazigai, išnaikinami lenkų

dę, nieku būdu negalėjo laiku atvykti į pagalbą savo sąjungininkams. Pašaukią prie ginklo visą lenkų bajoriją Boleslovas patikrino prie Zavichosto; po to suri-

kiavo visą kariuomenę kovos tvarka, niekam neleisdamas pasitraukti iš vietos nei dėl maisto, nei dėl grobio. Mat Boleslovas žinojo, kad priešas esąs iš prigimtųjų be galo karingas, nepratęs trauktis ir niekada nevengias kovos, net ir kovai nepatogioje vietoje, kad lenkams, pirmą kartą išdrįsusiems įsiveržti į Jotvingiją, neilgai trukus teks stoti į kovą. Ir tikrai, kai atrodė, kad jotvingiai dar nė nepajuto lenkų įsiveržimo, sargybiniai pranešė Boleslovui prieš pačią aušrą, jog link lenkų stovyklos skubiai atžygiuoja didžiulė priešų kariauna. Tą kariuomenę vedė karvedys Komatas, jo kariai buvo tokie narsūs, jog taip veržliai, kaip čia buvo atžygiavę, tiesiog iš kelio, nieko nepaisydami,

užgriuvo lenkų gynybinį pylimą. Boleslovas netruko išvesti į lauką savo pulkų, tačiau priešas veržėsi taip staigiai, kad vos užteko laiko išskeisti eiles. Netrukus prie pylimo kariai susigrūmė rankomis, daugelį valandų kautasi aklai ir be kieno persvaros, kautasi iš peties kalavijais. Kai krito Komatas, lenkai pasijuto žengę pirmą žingsnį į pergale: mat, pirmose eilėse balsu ir ranka ragindamas grumtis, jis narsiai ėjo vado ir kario pareigas, tačiau žuvo daugybės priešų iš karto užpultas ir pervertas. Taip, dažnai vieno vyro likimas lemia karų sėkmę. Užėjo naktis, rodos, kiti turėjo būti lengviau įveikiami, tačiau kariuomenė buvo linkusi verčiau žūti, nei bėgti. Niekas nesitraukė iš kovos lauko, bet, žūstant vienam po kito, jų eilės

Nepaprastas jotvingių narsumas

pradėjo irti ir priartino pergalę. Norėdami užimti kovos lauką, lenkai turėjo išnaikinti visus jotvingius, kurių kiekvienas grūmėsi toje vietoje, kur stovėjo, kol krisdavo sužeistas, arba atkakliai pro tankias lenkų gretas veržėsi į žuvusio draugo vietą. Šitaip šiomis vienomis kautynėmis ir baigėsi karas. Didikams ir visam bajorijos luomui kritus kovos lauke, buvo sunaikinta visa jotvingių gentis: dalis žemdirbių pabėgo į netolimą Lietuvą, dalis, nugalėtojų prievarta apkrikštyti, atsidūrė lenkų valdžioje. Dabar šis kraštas vadinamas Poleksija: čia gausu lenkų, rusų ir lietuvių,

Lietuviai teikia pagalbą prūsams

žiūrint, kuris to krašto kam-pas arčiau kurios tautos. Tais pačiais metais lietuviai ir žemaičiai atėjo į pagalbą

Sembos prūsams. Iš Vėluvos miesto, esančio Priegliaus pakrantėse, kryžiuočių riteriai veržėsi užimti artimiausių Sembos žemių, o tolimesnes, dažnai puldinėdami, laikė nuolatinėje baimėje. Miesto apsupčiai buvo su-traukti pulkai, jo sienas daužė taranai. Tačiau visos

pastangos ėjo už nieką dėl įgulos narsumo ir dėl magistro Henriko Tupadelio pabūklų; taigi be reikalo lietuviai ėmėsi šio žygio: netekę žymiausių karo vadų ir nieko nepesę, jie pasitraukė nuo miesto. Po to kariuomenė buvo nuvesta į Liubavos žemę, kur, kaip buvo pranešama, priešas su visais pulkais stovėjo atvirame lauke. Įvyko ten smarkus mūšis, ir lietuviai, pasak Dusburgiečio, atsitraukė kaip nugalėtojai. Tas pats autorius priduria, kad ši pergalė atnešė didelių nuostolių: žuvęs magistras Helmerichas bei Prūsijos didysis maršalas Ditrichas su keturiasdešimt ordino brolių, kurių vėlės kilusios, pasak kurių ne kurių, naktį nelyginant degančios žvakutės aukštyn. Nors šis laimėjimas ir suteikė Vaišvilkiui džiaugsmo, tačiau neseniai iš lenkų patirtas smūgis smarkiai užgulė jam širdį. Prarastos žemės, išžudyta tauta, kurios narsios pagalbos tiek kartų buvo susilaukę karo metu lietuviai,—keršto troškimas nedavė širdžiai ramybės. Štai todėl, sulaukęs Švarno pagalbos, su didžiule kariauna

1265 metai

Sandomiro užpuolimas ir atsitraukimas

jis užpuolė Sandomiro kraštą. Plačiai pasklidę pulkai, ieškodami grobio, ugnimi ir kalaviju siaubė visą Sandomiro žemę. Kilus staigiai

grėsmei, nebegalėjo sandomiriečiai laukti Boleslovo nurodymų: gal dėl savo asmeninių nutarimų, gal kilusio sąmyšio paakinti, ginklo stvėrėsi didžiulė lenkų bajorų ir paprastųjų žmonių minia, kuri patraukė prieš šen bei ten besibastančius priešų būrius, kur besusitikusi naikindama pasklidai plėšikaujančius po kaimus lietuvių ir rusų būrius. Po to pergalinga kariuomenė patraukė prie stovyklos, norėdama ją supti, tačiau Vaišvilkas ir Švarnas, praradę plėšikiškuose išpuoliuose geriausius būrius, neišdrįso su likusiais kariais laukti stovyklos užpuolimo ir skubiai pasitraukė į saugesnę vietą. Boleslovas, gavęs žinią apie sėkmingą žygį, netvėrė džiaugsmu; jis

nutarė toliau persekioti Švarną ir galop išgiežti pateisinamą pyktį. To meto Rusios padėtis, atrodo, irgi skatino imtis tokių sumanymų: po karaliaus Danieliaus mirties dėl kunigaikščių garbėtroškos bei nesutarimų buvo prasidėjusi vidaus maišatis. Tad, sušaukęs kariuomenę iš tos Lenkijos dalies,

1266 metai

Lenkai sėkmingai užpuola Švarną, ir šis pralaimi

kuri jam priklausė, ir sutelkęs stiprias jėgas, jis paskyrė vadu Petrą, Krokuvos vaivadą, ir įsakė plėšiant ir siaubiant užpulti

Švarno valdas. Petras keletą dienų netrukdomas žygiavo per priešų šalį, viską pakeliui su savo pulkais šluodamas ir niokodamas, neleisdamas būriams palaidai plėšikauti ir toli nuo stovyklos nukrypti, nes žirojo, jog priešas esąs viskam pasiryžęs ir moka griebtis visokių karinių vylių: nenorėjo duoti progos rusams laisvai veikti. Švarnas, regalėdamas lenkų įvilioti į spąstus nei tada, kai tie kuo ramiausiai šlaistėsi po laukus, nei tada, kai greitosiomis rinkosi vietą stovyklai, pats atviroje vietoje įsirengė stovyklą. Pirmą dieną nieko nedarė nei viena, nei antra šalis, o kitą (tai yra švento Gervazo ir švento Protazo dieną) abi kariuomenės buvo išvestos į mūšį; išsirikiavę kovos tvarka, stovėjo viena nuo kitos per ieties metimą, tad ir kovą pradėjo svaidomaisiais ginklais. Švarno kariuona, sudaryta iš rusų, lietuvių bei skitų karių, buvo lengvai ginkluota ir mikliai gebėjo darbuotis lanku bei strėlėmis, todėl Petras įsakė savo raiteliams pulti iš visų jėgų, neleisti priešui šaudyti iš lankų, o priversti kautis ietimis bei kalavijais. Jie užgriuvo priešą taip smarkiai, kad rusai, pajutę tą staigų smūgį, negalėjo atsilaikyti: greitai jų eilės pradėjo irti ir krikti. Pabandęs keletą kartų pakreipti į savo pusę kovos eigą, bet nieko nepesęs, Švarnas pats pasileido bėgti. Vado pavyzdžiu kariuomenė pasklido po visą

lauką, po to prasidėjo ne kova, o bėgančiųjų skerdy-
nės. Nugalėję lenkai apiplėšė stovyklą ir, prisirinkę
grobio, nusiaubė ugnimi ir kalaviju visą kraštą nie-
kieno netrukdomi. Šis pralaimėjimas smarkiai palaužė
Švarno jėgas, vėliau visa Rusia nebedrįsdavo nė paju-
dėti, su baime prisimindama sėkmingą Boleslovo žygį.
Tuo tarpu lietuviai, matydami sąjungininkų sutriuš-
kinimą, nemaž neaprimo; tais pačiais metais jie stai-
giu antpuoliu plačiai nusiaubė didelį Mazovijos plotą;
kunigaikščiai Konradas ir Boleslovas neturėjo nei
drąsos, nei jėgų priešintis:

Mazovija niokojama jie, užsidarę pilyse, gynė
lietuvų savo ir kitų bajorų turtą.

Vaišvilkas, matydamas, jog
šitokie išpuoliai į Lenkiją ar Mazoviją dėl didelių at-
stumų negali duoti nieko kito, tik karo grobį, ėmė
mąstyti, kaip galėtų padidinti savo valdas ir praplėsti
jų ribas. Štai todėl jis perkėlė kariuomenę į Rusią,
kurią dėl vidaus nesantrovės ir susiskaidymo lengva
buvo svetimšaliams skriausti; atplėšęs keletą pilių, jis
jau grasino Vladimirui ir visai Volynei. Vladimiro ku-
nigaikštis Leonas po jo tėvo karaliaus Danieliaus mir-
ties, kai Rusios gyvenimas dar nebuvo aprimęs, be to,

neturėdamas pakankamai jė-
Vaišvilkas rusų klas- gų tokiam priešui atremti,
tingai apsupamas ir klasta ir nusikaltimais suge-
nužudomas bėjo išvengti karo. Jis dē-
josi neketinas neigiamai at-

sakyti Vaišvilkiui, primygtinai reikalaujančiam savo
teisių, kad ir abejotinų, į Volynę, bet tvirtino, jog šitą
dalyką daug lengviau būtų galima sutvarkyti sudėjus
ginklus. Reikia viską pavesti iš abiejų tautų didikų
sudarytam teismui: ką šis nuspręs, tą ir jis, trokšda-
mas visiems taikos, mielai sutiks pripažinti be kokių
išlygų. Pritiko gudriam žmogui ši kaukė. Mat tuo sa-
vo širdies nuolankumu, ypač dėl to, kad jį rėmė Švar-

nas, jis šitaip paveikė lietuvi, jog šis paleido visą kariuomenę ir sutartą dieną su menku kareivių būriu, beveik tik su svita, atvyko į Ugrovską. Leonas, kuris ketino daryti visai ką kita, nei buvo žadėjęs, pasiliko Vladimire, o brolių Švarną ir dėdę Vasilką, Galičo kunigaikštį, nė nenujaučiančius jokios klastos, išsiuntė į Ugrovską Vaišvilko pakviesti į Vladimirą. Patogiau, girdi, šitame mieste susirinkti tokiam skaičiui kunigaikščių su jų palydomis, pasivaišinsią, o beviešint ir draugystę tvirtesnė užsimegsianti. Vaišvilkiui pasirodė įtartina, kad nesilaikoma sutartos dienos, be to, neįprastas atrodė ir priešiškas meilumas. Vis dėlto, būdamas tikras, jog Vasilka ir Švarnas, su kuriais anksčiau visada kuo draugiškiausiai bendraudavo, negalvoja apie jokią klastą, jais pasikloves, nusileido jų prašymams. Vladimire, už parodytą prielankumą kunigaikščių Leono ir Romano kuo širdingiausiai priimtas, jis galop atsikratė visų įtarimų, kurie be paliovos kamavo jautrią širdį. Kitą dieną rusų tarybos pirmininkas vokietis Markoltas kunigaikščiams bei didikams surengė šauką, be galo linksmą ir iškilmingą puotą. Atėjus nakčiai, Vaišvilkas, pasitraukęs iš puotos, taisėsi jau šv. Mykolo vienuolyne, kur buvo apsistojęs, kuo ramiausiai ilsėtis atleidęs visą svitą ir pasilikęs su keliais miegamojo patarnautojais. Tuo tarpu užsuko Leonas, bičiuliškai pašaukę Vaišvilką ir pakvietę draugiškai toliau gerti. Lietuvis, pasitikdamas rusą, išėjo iš galinio kambario be ginklo ir beveik nusirengęs, tačiau išvydo, jog nė padujų nelikę tariamojo draugiškumo. Iš visų pusių jį staiga apsupo Leono palydovai. Kunigaikštis, apgirtęs ir įsiutęs, pasiryžęs padaryti nusi kaltimą, prikišo Vaišvilkiui jo tėvo Mindaugo žiaurumus Rusioje, jo paties godumą, kurio pagautas neseniai užpuolęs Leono tėvonijos pilis. Galop akivaizdžios grėsmės pritrenktam ir vos suvokiančiam, kas dedasi, Vaišvilkiui galingu kalavijo kirčiu perskėlė galvą.

Kiti Vaišvilko dvariškiai, kurie, išgirdę netoliese triukšmą, griebėsi ginklų, buvo išžudyti, jų turtai — išgrobstyti, lietuvių didikai varu išvaryti iš nakvynės namų ir sugrūsti į kalėjimą. Kiti kunigaikščiai, ypač Vasilka ir Švarnas, sužinoję apie piktadarybę, didžiai pasipiktino: kiekvienas iš jų dejavo, jog piktadarybe suterštas svetingumas, sugriautas jų pasitikėjimas, begėdiškai suterštas ruso vardas. Vis dėlto jų pasipiktinimas nepasireiškė niekuo kitu kaip dejonėmis ir žodžiais; tiktai dėl to, jog norėjo pasirodyti visai neprišidėję prie to nusikaltimo, nužudytojo kūną jie vėliau palaidojo su didinga paranga ir karališkomis išlaidomis.

Penkta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI PRIE VALDŽIOS GRĮŽO DAUSPRUNGO ŠEIMA

Kitiems Palemonaičiams Lietuvoje išmirus, beliko vienintelis jų atstovas Vaišvilkas. Vis dėlto po jo mirties jau taip susiklostė Lietuvos likimas, kad valdžia vėl atiteko Julijono Dausprungo palikuonims. Mat dar tebegyveno Šventaragis, Utenio sūnus, 96 metų senelis.

Kadaise, dar vaikas būdamas, jis pagal tėvo testamentą buvo patekęs į dėdės Rimgaudo globą, šis gi atėmė iš jo, tariamąją globa remdamasis,

*Šventaragis, Utenio
sūnus,— Lietuvos di-
dysis kunigaikštis*

tėvo valdas. Vėliau, kai suaugo, iš Rimgaudo jis buvo gavęs valdyti Žemaitiją. Būdamas toje vietoje, jis tik stebėjo kitų lemtį bei nelemtį, visai nesiskųsdamas savo dalia. Kai kiti kunigaikščiai dėjos į grupes ir žudė kitas kitą, jis, turėdamas visas teises būti arčiausiai valdžios, tačiau dėl itin ramaus būdo be galo nesavnaudiškas, gyveno, nesukeldamas nei neapykantos, nei įtarimo; jo menką padėtį, jo nenorą trokšti garbės visokių grupių šalininkai labiau niekino, kaip dėl jų baiminosi. Jautėsi jis saugus dar ir dėl to, kad beveik neturėjo valstybinių pareigų, todėl be rūpesčių ir be pavojų gyveno metų metais. Taigi į jį, nors jau seną senelį, ėmė krypti didikų širdys, jo labai jie norėjo, ypač dar ir dėl to, kad šeimą turėjo tvirtą: nemaža

sūnų, anūkų ir suaugusį proanūkį. Kaip nelaimių iš-
 tikti žmonės tampa prietaringesni, taip ir jie jau ėmė
 iš visokių ženklų spėlioti, ar kas kitas gali turėti di-
 desnę už jį teisę į valdžią. Kas gali žinoti, ar kartais
 ne aukštieji dievai bus atsiuntę vidaus neapykantą,
 liepsnojusią valstybėje, ir dažnus valdovų žudymus, no-
 rėdami atkeršyti už skriaudą, padarytą Šventaragiui,
 kai iš jo buvo atimta valdžia? Ar nebus naudingiausia
 valstybei, jeigu po tokios galybės vidaus maištų ir siau-
 bingų neramumų jie, trokšdami atsikvėpti, remsis pe-
 čiais to valdovo, kurio būdą suformavo ir saikinga pri-
 gimtis, ir metų našta. Pakankamai jie prisikentėję nuo
 tų valdovų, kurių aistrų dar nebuvo apmalšinęs am-
 žius. Todėl skubiai buvo sušauktas Kernavėje susirin-
 kimas, nes nenorėta, kad dėl užsitęsusio tarpuvaldžio
 ilgainiui suvešėtų nesandora ir garbėtroška, beje, su-
 sirinkime nebuvo reiškiamą

1268 metai

perrelyg skirtingų nuomo-
 nių. Visi sutarė Lietuvos di-

džiuoju kunigaikščiu paskelbti Šventaragį: nors jis ir
 atsikalbinėjo dėl gilios senatvės, bet, visų prašomas,
 nusileido. Kelerius metus, kol jis valdė, valstybėje vieš-
 patavo taika ir ramybė. Bet štai jie gavo žinią, jog
 iš Prūsijos gresia nemenkas pavojus. Otokaras, Čeki-
 jos karalius, sutraukęs didžiulę kariuomenę iš Čeki-
 jos, Silezijos ir Vokietijos,

*Prūsų gentys paver-
 giamos kryžiuočių*

atvyko į Prūsiją, norėdamas
 visomis priemonėmis perkel-
 ti į Žemaitiją karą, kurį kry-

žiuočių riteriai jau beveik buvo baigę kariauti su prū-
 sais. Tačiau po snieguotos žiemos ištvinusios upės ir
 ežerai buvo padarę kelius visai nepraeinamus. Todėl
 šis žygis čekui visai nepavyko. Vis dėlto visa prūsų
 tauta, išskyrus keletą genčių, liko pavergta. Nadru-
 viai, nugalėti kovos lauke, pasitraukė ne tik iš kautynių

vietos, bet ir iš gimtųjų namų ir laukų: jie ryžosi verčiau pasirinkti tremtį, nei vergais tapti: šit kaip didžiai vertino laisvę kaimiečių tauta. Tiesą sakant, tą pasitraukimą su visa manta ir vaikais į Lietuvą, kur gyveno tos pačios kilmės tauta, vargu ar galima vadinti tremtimi. Tokio paties likimo ištikti skalvių didikai Surbantas, Svisdeta ir Surdeta, atsidūrę bėdoje, persikraustė su savo turtais ir žmonėmis toliau į Lie-

1269 metai

tuovą. Tuo tarpu kilo neramumai Lenkijoje. Tarp riterių ordino ir kunigaikščio Zemislovo, valdžiusio Kujaviją ir Lenčicą, prasidėjo vaidai ir ginkluoti susidūrimai. Žinia apie šią nesantaiką paskatino visus narsiausius lietuvių jaunikačius žygiui dėl grobio. Greitosiomis su-

Lietuviai nuniokoja

Kujaviją

telkta kariuomenė ryžosi niokoti Kujaviją; patraukė jie ten Mazovijos ir Prūsijos pasieniu; niekieno netrukdomi, nusiaubė kaimus, išsivaregalybę gyvulių ir belaisvių. Kitame pakrastyje neliko ramūs ir žemaičiai. Gyvi išlikę prūsai susilaukė žiauraus likimo, dėl to imta jų gailėtis; būgštauta, jog, juos iki vienam išnaikinus,

Žemaičiai gina prūsų

likučius

priešas atsidurs peį arti ir sukels karą. Žemaičiai pirmiausia ėmėsi visomis jėgomis ginti pagudėnus. Pirmieji jų išpuoliai buvo sėkmingi: keliose vietose jie sumušė kryžiuočių įgulas, Pagudės komturą ir Helvigą fon Goldbachą, Christburgo komturą, paėmė į nelaisvę. Konradas fon Tirbergas, Prūsijos magistras, be galo įniršęs, subūrė visas jėgas ir patraukė atremti artėjančio pavojaus; su visa kariuomene jis iš karto puolė niokoti pagudėnų kaimų, gyventojus siaubdamas ugnimi ir kalaviju. Jis atėmė iš žmonių turtą, tačiau nepalaužė jų atkaklumo: nuga-

lėtieji, nenorėdami nelyginant vergai vilkti priešų jungo, visi iki vieno išsikraustė iš tėvynės. Juos noriai priėmė lietuviai, gimininga tauta, ir išskirstė po Gardino kraštą, o ankstyvesnės jų sodybos, priešų nuniointos, liko tuščios, dabar ten, didžiuliuose miškuose, maža gyventojų. Tebuvo likusi vienai viena prūsų žemė — Sūduva dar neužpulta kryžiuočių; kai taip pavergti kiti jos giminaičiai, ir ji diena po dienos laukė, kada pasirodys įniršę kryžiuočių būriai, todėl, norėdami nuo savo krašto nukreipti karą, jie nutarė, nio-

kodami kaimus, išsklaidyti

1270 metai priešo jėgas jo paties šalyje.

Pirmiausia jie užpuolė Kulmo kraštą; kadangi ne tiek grobio troškimas, kaip baimės išugdyta drąsa skatino karius imtis ginklo, čia jie pradėjo žudyti visus, kas pakliuvo po ranka. Priešui atremti magistro pasiųstas Hermanas fon Šenenbergas, daugelyje mūsų narsumu bei sumanumu pasižymėjęs vyras, su menka kariauna padarė taip, kaip iš jo buvo pageidaujama: sulaukė užpuolikus, o vėliau, užpuolęs priešą, jį sumušė. Sūduviai, iš pat pradžių susilaukę šitokios sėkmės, tačiau nepasiekę pergalės, nors nepraradę nei vilties, nei neapykantos, imasi dar įnirtingiau ir smarkiau kariauti pasiprašę pagalbos iš lietuvių ir žemaičių. Tuo metu Skomantas už kunigaikštį valdė

Skomantas, Žemaitijos valdytojas, niokoją Prūsiją

Žemaitiją; jis (gal dėl asmeniško prielankumo sūduviams, gal dėl to, kad šitaip buvo nurodęs valdovas) su keliais lietuvių pulkais ir ke-

turiais tūkstančiais žemaičių jau vasaros pabaigoje pradėjo karą su kryžiuočiais, gindamas sąjungininkus. Pirmiausia jis staiga užpuolė Kulmo žemę ir ją gaisrais nuniokojo, įvarydamas baimės artimiausioms apygardoms. Vėliau, kai išblaškytas priešas dar dvejojo, kur geriau būtų atremti tą atgriaudėjančią audrą,

Skomantas netikėtai atvedė kariuomenę prie Plovistos pilies ir netrukus po atkaklios apsiausties privertė įgulą pasiduoti. Nenorėdamas, kad, jam keliant vis sunkesnes sąlygas, nuo jo nusigręžtų tie, kurie maldavo paliaubų, bijodamas, kad, šiose vietose ilgiau užgaišus, neiškiltų kokie pavojai ar šiaip kliūtys, lietuvis paliko viską, kaip buvo, išsiderėjęs sau įkaitais tik du asmenis, kurie puikiausiai pažinojo kelius. Šių vedamas, jis po to mažai kam žinomais krikščionių krašto keliais traukėsi ta kryptimi, kur jo mažiausiai bijotasi: šitaip Naujosios Lypos, Redino ir Velzaco papilius sudegino, o Turnicų, Graudenco, Marienverderio, Santiro, Christburgo ir kitus to krašto miestus bei pilis sugriovė ligi pamatų: prisiplėšus daug grobio ir paėmus nemaža belaisvių, smūgis buvo suduotas didesnis, nei tikėtasi. Sekėsi taip pat kovoti kitų metų žiemą ir Livonijoje:

*Lietuviai nuniokoja kraštą, pabandyta plėšikauti
Livoniją ir Livonijos įlankos salose.*

Smarki žiema ne tik leido

kietu ledu žygiuoti užšalusiais vandenimis, bet ir padarė šitokioje lygumoje patogų mūšio lauką. Rašytojui mini, kad prie Ezelio salos, kuri per septynias mylias nutolusi nuo Livonijos kranto, susidūrė ant ledo dvi kariuomenės. Kadangi buvo stengiamasi tramdyti savo norus ir nerodyti sumanymų, šitai įvyko veikiau per atsitiktinumą nei dėl ypatingo Šventaragio nurodymo; jo prigimtis, švelnesnė nei kitų, nelinko į karą, be to, ir amžius jau nebuvo tinkamas. Jis norėjo, kad tėvynėje visada viešpatautų ramybė, todėl, skubiai sukvietęs tarybos posėdį, paskyrė savo įpėdiniu jau beveik šešiasdešimtmetį sūnų Germantą. Po to neilgai ir tebegyveno. Gal dėl ligos, gal dėl amžiaus tais pačiais metais Naugarduke dvasia paliko silpstantį nukaršėlio kūną.

*Germantas — Lietu-
vos didysis kunigaik-
štis*

Germantas, po įprastinių
apeigų tapęs Šventaragio įpė-
diniu, pirmuosius savo val-
džios mėnesius paskyrė namų
reikalams sutvarkyti. Pir-
miausia savo mirusiam tėvui, kaip to buvo nurodyta,
surengė tinkamas šermenis. Mat Šventaragis, būdamas
gyvas, kartą medžioklės metu pateko į be galo žavin-
gą vietą, kur į Nerį įteka Vilnios upė, apibėgdama ly-
gumą, apsuptą aukštų kalnų ir apaugusią pušynais.
Vos užmetus žvilgsnį, ši puiki lyguma taip sužavėjo
seneliui širdį, jog jis paprašė Germantą, jam mirus,
niekur kitur neieškoti vietos nei laidotuvėms, nei lau-
žui, nei kapui, norėdamas, kad ši aikštė ateityje am-
žinai būtų skiriama valdovams deginti ir jų pelenams
laidoti. Germantas viską sąžiningai padarė, ko prašo-
mas: jis apvalė aikštę, iškirsdamas visus medžius, ir
ją, paisydamas visų apeigų, apskelbė laidotuvių vieta;
greta pasilikusį miškelį paskyrė audrų tvarkytojui, va-
dinamajam žaibų dievui Perkūnui; kad žmonės, atlik-
dami tikybines apeigas, gausiau šią vietą lankytų, bu-
vo įsteigtos, suteikus didelę paramą, žynių tarnybos.
Žyniams uždėjo pareigą kurstyti, kaip reikalavo pa-
pročiai, ažuolinėmis ir pušinėmis malkomis amžinąją
ugnį; jeigu ši ugnis kartais būtų užgesusi, pats žynys
būtų buvęs sudeginamas už nerūpestingumą ar už tai,
kad deramai nepaisė tikėjimo nurodymų. Ši vieta, pa-
vadinta Šventarage (tai yra šventąja aikšte), išsaugojo
iki pat Jogailos ir vardą, ir šias pagoniškas apeigas.
Visa šitai deramai sutvarkius, mirusiojo valdovo kū-
nas, aprengtas kario drabužiais, buvo didikų užkeltas
ant laužo; jo viršuje, netoli valdovo, sudėjo ginklus,
kuriais jis nuolat naudojosi nuo karo tarnybos pradžios:
kalaviją, ietį, lanką bei strėlinę su strėlėmis, žemiau —

sakalus, dvi poras medžioklinių šunų, tarną ir žirgą, kurie gyvam buvo mieliausi; kai visa tai apėmė apačioje užkurta ugnis, prasidėjo

Seni lietuvių prietariai, kurių laikytasi deginant mirusiųjų lavonus

jo raudos, didikai mėtė į liepsnas išrautus lokių bei lūšių nagus, pareikšdami šitaip savo pagarbą. Mat tie senovės lietuviai, beveik vi-

siškai nenusivokdami apie dieviškus dalykus, turėjo vis dėlto šią tokį supratimą, kad ir nemokšiską bei prietaringą, apie kitą gyvenimą, kurį mirtingieji gyvenią po mirties, ir apie vėlių grįžimą į savo kūnus, kai kažin koks dievas, jiems nežinomas, pašauksias iš kapų į aukštą kalną teisti visą žmonių giminę. Tai gi jie ir manė, jog kiekvienam mirtingajam kada nors prireiksia tų nagų kopti į statų, aukštą ir vargiai užlipamą kalną. Šitaip sutvarkęs šermenis ir atlikęs visas nustatytas apeigas, kurių vėliau laikytasi deginant mirusių valdovų kūnus toje pačioje vietoje, jis visą

Sąjunga su lenkais ir kryžiuočiais, karas prieš rusus

dėmesį paskyrė valstybės reikalams. Valstybėje tada buvo ramu, nelabai būgštauta ir dėl priešų, nors šis ir tas atrodė įtartina: manyta, jog

neliks ramūs nei Livonijos, nei Prūsijos kryžiuočiai, taip pat ir lenkai, kurie visai neseniai buvo ne vieną kartą smarkiai nuniokoti. Su pastaraisiais Germantas suėjo į draugystę, pasiūlydamas sąjungą — ne tiek iš noro taikiai gyventi, kiek iš troškimo visomis jėgomis iš karto pulti rusus. Labiausiai jis veržėsi susikauti su Leonu, negalėdamas užmiršti, kaip prieš keletą metų jo buvo nužudytas vaišėse Lietuvos didysis kunigaikštis. Jis niršte niršo, kad už šitokią skriaudą, padarytą lietuviams, ligi šiol dėl jo tėvo ištižimo rusui neatkeršyta, kad jis po šiai dienai ramiai gyvena.

*Lietuviai siaubia Vo-
lynę*

Tad kitais metais, sutelkęs di-
delę kariuomenę, jis įsiveržė
į Volynę: kraštas visur buvo
žiauriai nuniokotas, o grobis

be pasipriešinimo išgabentas į Lietuvą. Grįžęs iš to žy-
gio, jis ėmėsi taikiai tvarkytis ir kurdinti šalyje nau-
sėdijas: tuo metu buvo padėti pamatai Gervėčių mies-
teliui. Tačiau ir vidaus ramybe, ir sutartimi sutvirtintą
draugystę su lenkais išardė kurių ne kurių asmenų
maištingi sumanymai. Povilas, Krokuvos ganytojas, no-
rėdamas atkeršyti Boleslovui Drovijam už asmenišką
skriaudas, protarpiais slapta kviesdavosi į lenkų kraštą
lietuvų kariaunas. Kilus nesutarimams tarp Boleslovo
ir riterių ordino, jų keliai išsiskyrė, prasidėjo ginkluo-
tos kovos, maištui vadovauti už akių buvo išrinktas
Vladislovas, Opolės kunigaikštis; vėliau, išvaikius ir
sumušus maištingą bajoriją, Boleslovo reikalai smarkiai
pagerėjo. Tada Povilas, anksčiau niršęs ant valdovo,
jau nebegalėjo daugiau pakesti jo sėkmės; bijodamas
ir nekėsdamas, be to, stokodamas jėgų ir negalėdamas
patenkinti savo neapykantos ir griebtis smurto, jis pra-
dėjo siausti, remdamasis svetimais ginklais ir savo klas-
ta. Lietuvių kariaunos, pakviestos iš sodybų, nesutik-
damos pasipriešinimo, niokojo Liublino kraštą, nes
bajorija, valdovo sutriuškinta prie Bogucino, arba iš tie-
sų negalėjo priešintis, arba dėjos negalinti, norėdama
savo nuostoliais sukelti dar didesnę valdovo neapykan-
tą. Tačiau ir lietuviai, sulaužę sutartį, gavo tinkamą
atlygį už šią piktadarybę: apie tą patį laiką Poleksija,
jiems priklausęs kraštas, buvo nusiaubta karių iš Ma-
zovijos ir Kujavijos. Be to, jie paėmė nemažą grobį ir
Prūsijoje, tačiau prūsų padėtis po kelių sėkmingų žy-
gių prieš kryžiuočius gerokai sustiprėjo: jie menkai pa-
juto nuostolius, juo labiau kad sunkesnių plėšikiškų
antpuolių atveju čia pat stovėjo pasirengę padėti lie-
tuvų ir žemaičių būriai. Atrodė, jog kryžiuočiams ši

karą pavyks užbaigti tada, kai sutrauks iš karto visas jėgas ir neleis priešui koku nors būdu pasinaudoti svetima pagalba. Tuo metu kryžiuočių riterių magistras buvo Henrikas: jis pirmiausia atnaujino santarvę su Germantu, reikalaudamas, kad šis prisiektų, jog lietuviai bei žemaičiai nesikiš į prūsų karą. Dėl tos pačios priežasties valdovas neleido viešai teikti prūsams ko-

1274 metai

Žemaičiai gina prūsus ir muša kryžiuočius

kios pagalbos prieš kryžiuočius, tačiau nieko negalėjo padaryti, kad slapta į Prūsiją nežygiuotų Žemaitijoje sutelkta kariuomenė, remiama atskirų asmenų, tiesa, pavie-

niais būriais, be kovos ženklų. Nusiaubę Kulmo kraštą, Sūduvos prūsai kartu su žemaičiais, atėjusiais į pagalbą, sustojo prie Liubavos, tačiau, kryžiuočiams visomis jėgomis ėmus juos pulti, neišdrįso atvirai pradėti mūšio ir, be tvarkos pabėgę, palikę stovyklą ir gurguoles, išsislapstė artimiausiuose miškuose. Kry-

Karinė gudrybė kovoje prieš kryžiuočius

žiuočių riteriai, džiaugdamiesi nekruvina pergale, tuojuo pat be jokios tvarkos išsisklaidė grobio ieškoti ir stovyklos plėsti; jie puolė; ne-

pasirūpinę saugumu, vyti paskutiniųjų priešo būrių ir apskritai elgėsi, nelyginant bet koks pavojus būtų praėjęs. Kai prūsai ir žemaičiai, kurie pabėgę slapstėsi netoli stovyklos brūzgynuose, tykodami progos surengti pasalas, iš žvalgų sužinojo, jog priešas, jausdamasis išvargęs po žygio ir saugus po pergalės, plėšikauja visiškai nesirūpindamas apsauga, tai, kariškai staiga susirikiavę, išsoko iš miškų ir užpuolė grobio ieškotojus, juos žudydami. Tada kryžiuočiai patyrė didelį pralaimėjimą: jie neteko kariuomenės, kautynėse krito karo vadai magistras Henrikas ir maršalas Ditrichas. Žiauri šio karo baigtis paskatino krikščionių

*Krikščionių kuni-
gaikščių žygis prieš
lietuvius*

valdovus griebtis ginklo. Di-
džiules kariaunas atvedė į
Prūsiją Čekijos karalius,
Brandenburgo markgrafas,
Tiuringijos landgrafas, Braun-

šveigo kunigaikštis; kadangi kariuomenė tapo sutelkta
smarkiai įrudenėjus, o žiemos pradžia pasitaikė šiltes-
nė nei paprastai ir visame krašte žliaugė liūtys, tai jie,
net nepabandę pulti lietuvių, nuleido ginklus. Vis dėl-
to markgrafas, nenorėdamas, kad atrodytų, jog jis vel-
tui keliavo tokį kelią, įkūrė miestą, kuris po šiai die-
nai vadinamas Brandenburg. Tais pačiais metais, kaip
sako Livonijos metraštis, žemaičiai ir lietuviai prie
Ezelio ant ledo kovojo su Livonijos magistru Otonu,
magistras žuvo su penkiasdešimčia šio ordino brolių.
Tokio pat likimo susilaukė jo įpėdinis Andrius fon
Vestfalenas: tęsdamas karą, jis buvo lietuvių sumuštas
ir žuvo. Netrukus po to Lietuvoje baigė dienas ir Ger-
mantas. Sukvietus Kernavėje didikų sueigą, Germanto
vyresnysis sūnus Giliginas buvo paskelbtas Lietuvos

1275 metai

*Giliginas — Lietuvos
didysis kunigaikštis,
Trobis — Žemaitijos*

valdovu, jo broliui Trobiui
patikėta Žemaitija su ta są-
lyga, kad jis bus pavaldus
Lietuvos didžiajam kunigaik-
ščiui. Rūmų maršalas, para-
ginęs vieną bei kitą siekti ir

karo, ir taikos metu tokios pat santarvės bei šlovės,
kokią paveldėjo iš protėvių, įteikė Giliginui kalaviją
bei lazdą. Šitoks nesudėtingas tada buvo vainikavimo
paproty, kuriuo valdovui suteikdavo aukščiausiąją ga-
lią žiūrėti valstybės reikalų ir viduje, ir svetur. Gili-
ginas valdė ne ilgiau kaip trejus metus: bemaž nieko
įsidėmėtina tais laikais neįvyko, išskyrus kelis nioko-
jamus žygius į Lenkiją, tiesa, ir juos ne visus sumini
rašytojai. Žymesnis ir pačių lenkų minimas tas, kai lie-
tuvių kariaunos, nusiaubusios Mazoviją, Kulmo kraštą,

1277 metai

keturiasdešimt tūkstančių belaisvių. Vargu ar tuo skaičiumi galima patikėti, vis dėlto jis svariai įrodo, jog lenkai buvo smarkiai sumušti.

*Romuntas, Lietuvos
didysis kunigaikštis,
miršta tais pačiais
metais*

Kujaviją, be to, antrą kartą įsibrovusios į Lenčicos žemes, išsivarė, kaip sako, apie

Kiti metai Giliginui tapo lemtingi: mirė sosto įpėdinis jo sūnus Romuntas. Kaip teigiama įvairių rašytojų, Romuntas paliko penketą sūnų, tačiau artesnis tiesai vos ke-

lių šaltinių minimas pasakojimas, jog jis mirė bevaikis. Mat tie, kurie vadinami jo sūnumis, buvo jau tokio amžiaus, kad jauniausias iš jų, Traidenis, Romuntui dar gyvam esant, vadovavo kariuomenei kaip vyriausiasis vadas. Vargu ar galima patikėti, kad per tokį trumpą laiką po Šventaragio mirties (tai yra vos per dešimtmetį) jo proanūkiai būtų suaugę ne tik brandžiais jaunikaičiais, bet ir vyrais, galinčiais valstybę valdyti. Valdovo sūnus ar seserėnas Traidenis, pačiam Giliginui dar esant gyvam, išsivedė sutelkęs ir apginklavęs asmeniškomis lėšomis trisdešimties tūkstančių kariuomenę iš Lietuvos ir Prūsijos: su trečdaliu kariuomenės jis nusiaubė Mazoviją, o su likusiais dviem trečdaliais — Kulmo žemę. Po atkaklios apsiausties užėmęs Birgelavą, išžudė kryžiuočių įgulą ir iš pamatų sugriovė pilį. Traideniui su didžiuliu grobiu pasitraukus iš priešų krašto, beveik jo pėdomis įsiveržė čia naujas priešas ir vėl nusiaubė viską ugnimi ir kalaviju. Į tas pačias žemes įsibrovė Skomantas su žemaičių ir sūduvių kariais: jis sudegino apiplėštus Liubavos ir Kulmo miestus ir nusiaubė visą Kujaviją. Vėlėliau antrą kartą mažas lietuvių lengvųjų raitelių būrys, ižygiavęs į Lenčicos kraštą, netikėtai užpuolė Lenčicos miestą ir bemaž pirmu antpuoliu jį užėmė. Kadangi veržėsi grob-

ti, o ne kovoti, apiplėšę miestą, jie skubiai pasitraukė iš priešų krašto, kol dar aplinkiniai gyventojai nespėjo apsiginklavę susiburti. Tais pačiais metais sėkmingai kautasi Livonijoje, atviraime lauke. Kovo 9 dieną

Livonijos ordino riteriai išžudyti prie Daugpilio

vyko smarki ir atkakli kova: priešai šiame mūšyje ne tik pralaimėjo, bet prarado ir vėdus. Žuvo Livonijos magistras Ernstas, grafas Gelardas, be to, šešiasdešimt septyni kryžiuočių ordino riteriai. Žuvus tame pačiame mūšyje vėliavininkui Henrikui fon Tyzenhauzenui, kariuomenės vėliava su dievo motinos mergelės, Livonijos globėjos, atvaizdu pateko į lietuvių rankas. Padėtį ištaisyti bandė Elhardas, Revelio komtūras, sutelkdamas likučius bėglių ir užpuldamas priešą, tačiau ir jis, atstumtas, sužeistas ir praradęs žirgą, vos gyvas paspruko iš kovos lauko. Karas prasi-

Trobius — Lietuvos didysis kunigaikštis

dėjo dėl Daugpilio pilies, kurią Dauguvos pakrantėse rengėsi statyti Livonijos ordinas, o lietuviai visomis išgalėmis stengėsi sutrukdyti.

Mirus po to Romuntui, Lietuvą valdyti pavesta Trobiui, Žemaitijos kunigaikščiui; rašytojai nesutaria, ar jis turėjo rinkto valdovo, ar tik laikino valdytojo titulą. Tiesą sakant, nesuprantu, kam reikėjo globėjo titulu Trobiui valdyti Lietuvą, jeigu pakankamai buvo išlikusių Romunto sūnų, tinkamų ir amžiumi, ir sugebėjimais; galimas daiktas, aukščiausia valdžia buvo patikėta dėdei dėl to, kad bijota nesantrvės, kurią garbės troškimas lengvai galėjo sukelti tarp brolių, norėta, kad broliai, jam paklusdami, neskaidytų tarp savęs tėvonijos, o iš pagarbos aukščiausiajai valdžiai tramdytų savo maištingas sielas. Kaip matyti iš šaltinių, Trobius nieko netvarkė, kaip derėjo, nors turėjo šitaip elgtis, nes kaip tik dėl šios vienos priežasties jis

buvo didikų pakviestas į valdžią. Negaliu patikėti, kad jis iš tiesų nebūtų kreipęs nė kruopelytės dėmesio į šią pareigybę ar dėl sunkių aplinkybių jos neatlikęs: dėl susidariusios padėties negalima buvo gaišti, o reikėjo skubėti. Kad Trobius apskritai yra buvęs didžiųjų kunigaikščių, įrodo ir tai, jog, savo protėvių papročiu, jis Lietuvos viduryje buvo įkūręs naują sodyb vietę, pavadindamas ją nuo savo vardo Trobomis. Viešpatavimo metu jis nieko daugiau nėra padaręs — gal dėl to, kad mėgo ramybę ir buvo pasenęs, o gal dėl to, kad, nė metų jam nepabuvus prie valdžios, užklupo jį mirtis — galvojanti apie žygius, bet nespėjusi nieko nuveikti. Tik Leonui, Kijevo kunigaikščiui, pra-

1280 metai

*Lenkai sumuša lietu-
vius, teikiančius ru-
sams pagalbą*

dėjusiam karą su lenkais, jis pasiuntė į pagalbą kariuomenę, tačiau nesulaukė sėkmės. Boleslovo Droviojo sostą neseniai buvo paveldėjęs Lešekas Juodasis. Rusas vėl

(mat priešai dažniausiai pradeda karus, kai prie valdžios stoja naujas valdovas, nes tada patogiausia siekti permainų) užsigeidė karu patikrinti, kaip seksis naujajam lenkų valdovui. Nuniokojęs Liublino žemes, jis jau siaubė Sandomiro kraštą. Tuo tarpu Krokuvos kaštelionas Varšas teturėjo labai negausią žygiui pasirengusią kariauną, bet, gavęs Lešeko įsakymą pulti priešą bet kokiomis sąlygomis, nusprendė kautis su stipria jo kariuomene atvirame lauke; galimas daiktas, pasielgė lengvabūdiškai, tačiau paprastiems žmonėms (kuriems sprendimas tada geras, kai sėkmingas) atrodė, jog jis elgėsi pakankamai narsiai. Kadangi Leonas su panieka žiūrėjo į negausius priešus, būdamas tikras dėl savo pergalės, o gal norėdamas, kad visa priešų nugalėjimo šlovė atitektų jo rusams, ar dar kokiais sumetimais, jis išrikiavo rusus pirmose pozicijose, kur tikėjosi ir kovos, ir pergalės, o lietuvius bei skitus pa-

statė užnugaryje, bet ne tam, kad sudarytų rezervą, o tam, kad, pasak jo, būtų žiūrovais. Lenkai, smarkiai užgriuvę priešakines eiles, beveik pirmuoju antpuoliu išstūmė jas iš užimamų pozicijų; dėl to sudrebėjo arčiausiai stovėjusiems rusams širdys, ir, priešakinėms eilėms traukiantis, ir tolimesnės nebestengė laikytis, bet, pakrikusios, išmėčiusios sunkesnius ginklus, atvirai leidosi bėgti. Lietuvių ir skitų dalys, sudariusios užpakalinę saugą, bandė iš pradžių sulaikyti besitraukiančiuosius, bet netrukus ir jų eilės, besitraukiančiųjų spaudžiamos, buvo pralaužtos ir smarkiai pakriko; tada prasidėjo beveik visuotinis bėgimas. Šiaip ne taip atstatę kovos tvarką, jie vėl pradėjo mūšį, tačiau, pergalingiems lenkams pradėjus juos narsiai pulti, o sąjungininkams, dėl kurių jie ir buvo pradėję kautynes, trauktis, ir jie leidosi bėgti, sekdami rusais, kurių vadovaujami jie kovojo. Lietuvių didikams, netekusiems namie valdovo, o svetur — kariuomenės, dabar parūpo kuo greičiausiai sutvarkyti valstybės vidaus reikalus, todėl jie sukvietė susirinkimą Kernavėje. Be kitų, atvyko ir Trobiaus brolėnai ar jo (kur kas labiau norėčiau tvirtinti, jog tai arčiau

*Susirenkama naujojo
Lietuvos valdovo rin-
kti*

tiesos) sūnūs: Narimantas, Alšys, Daumantas, Giedrys ir Traidenis. Vienaip ir kitaip galvojant, visuotinis palan-

kumas, rodomas pastarajam, skatino jį išrinkti didžiųjų kunigaikščiu. Vyras karališkos prigimties, tinkamo amžiaus, ne kartą kovose susilaukęs pergalių, dabar kėlė didžiulį pasitikėjimą ir traukė daugumos širdis, kaip, beje, ir anksčiau žadino nemažas viltis. Visi jį skyrė savo valdovu, visi jo troško. Nors Narimantui pirmenybę teikė, be kita ko, jo amžius, ypač todėl, kad šioje valstybėje kol kas buvo išsaugotas paprotys pirmagimiams atiduoti tėvų valdžią, tačiau rodėsi, jog likimas bus palankesnis Traideniui, turint galvoje

šio narsumą. Vis dėlto viena aplinkybė trukdė visiems lengva širdimi priimti tokį sprendimą: mat valstybės reikalai, pastaraisiais metais dažnai keičiantis valdovams, buvo gerokai pakrikę, jie būgštavo, kad vėl nekiltų kokių nesutarimų, nes koks pagaliau ginčas beiškiltų, jis galėjo būti lemiamas. Ir tikrai, nors Narimantas bei kiti nuo valdžios atstumti kunigaikščiai mokėjo užmiršti dėl valstybės gerovės šią nuoskauką, tačiau atšiauri ir išdidi Daumanto širdis nieku būdu negalėjo nurimti. Jis įskaudintas ketino kurstyti ir toliau neapykantos ugnelę, kuri ilgainiui ne tik kad neužges, bet suliepsnos įpūsta garbėtroškos. Galop, blaškydamasis tarp neapykantos ir prisirišimo, arba jis pats, nutaikęs progą, imsis kokio didingo sumanymo, arba, suvokęs, jog stinga sėkmės ir trūksta jėgos atkeršyti, sukurstys prieš valstybės valdovą Narimantą bei kitus brolius. Štai todėl, užmiršę visus gražius norus, jie vieningai paskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Narimantą, amžiumi vyriausiąjį, ir tuojau pat rūmų maršalas, kurio pareigas tada ėjo Manvydas, remdamasis didikų ir bajorų sprendimu, suteikė jam titulą ir teises, paduodamas, kaip reikalavo papročiai, ištrauktą kalaviją.

Narimantas — Lietuvos didysis kunigaikštis

Vos perėmęs valdžią, Narimantas, nekreipdamas dėmesio į išorės reikalus, ėmė pirmiausia rūpintis artesniais, t. y. vidaus dalykais. Surenigus tėvui deramas šermentis, labiausiai jam rūpėjo taip padalyti broliams tėvoniją, kad nebūtų pasėta neapykantos sėklų. Nederėjo šito atidėlioti. Mat, kai žmogus turi ką nors gauti, paprastai jį įžeidžia, jeigu atidėliojama ir neduodama: atsisakant duoti, užgaunama širdis, o atidėliojant — ji žeidžiama, duodama pagrindo įtarimams; pirmuoju atveju žmogus linkęs pasitelkti jėgą, antruoju — skatinama griebtis klastos ir, progai

pasitaikius, rodyti neapykantą. Narimantas nenorėjo taip spręsti valstybės reikalų, kad broliai galėtų jam prikaišioti, jog sprendžia per daug griežtai: dėl savo sprendimo jis nenorėjo vienas pats susilaukti visuotinės neapykantos. Todėl jis nieko neveikė savo valia, be tarybos, pasiryžęs, gausių tarėjų paremiamas, švelninti savo sprendimus. Jeigu jis vienas, remdamasis aukščiausiaja teise, būtų ką įsakęs, tie įsakymai būtų galėję skatinti brolių ir valdinių nepasitenkinimą. Mat valdovų potvarkiais dažniausiai skundžiamasi pasikliaujant asmeniškais nuotaikomis, ir be vargo atsiranda, kas klausosi šitokių skundų; tarybos nutarimų ne taip greitai linkstama apšnekėti ir įtarinėti, tarsi jie būtų neabejotinai visuomenei naudingi ir neliečiami. Be abejo, galima buvo plačias žemes išdalyti kaip tėvoniją kitiems kunigaikščiams, tačiau dėl priešų artumo Narimantas nenorėjo stiprinti jų valdžios, kad jie, pasidavę užgaidoms, nesusima-

*Tėvonija išdalijama
broliams*

nytų atsiskirti. Nebuvo jokio pagrindo įtarinėti brolius ar jų baimintis, tačiau valdovas

stengėsi išvengti to, kas ateityje galėtų sukelti pavojų, jeigu broliai kada taptų nepatikimi. Mat valdovui be galo pavojinga, kai priešų pašonėje esančias žemes tvarko kiti žmonės, ypač jeigu jie linkę siekti valdžios: šalia valdovo, jo akivaizdoje nesutarimai lengvai išnyksta, toliau nuo jo dvaro jie tarpsta, kadangi yra lengviau paslepiami, jie netrūksta suklestėti, kai imama tikėtis paramos iš artimo priešų. Be to, jam buvo aišku, kad didžiosios kunigaikštystės galia menkėja, kai mirusiojo valdovo vaikai ima grobstyti žemes kaip savo tėvoniją, kad neišvengiamai sunyks, išgrobsčius valstybės turtus, ir pats jų šaltinis, o didžiajam kunigaikščiui nebeliks nieko kito be tuščio vardo. Todėl, viešu tarybos sprendimu, broliams paskyrė valdas Lietuvos viduje: jie turėjo jas valdyti

tokiomis pat teisėmis, kaip valdo kiti didikai bei bajorai savo tėvonijas; kad iš didikų kunigaikščių kilusių šeimų asmeninį turtą galima būtų skirti nuo kitų žmonių turto, kunigaikštis ir valstybė gavo naują herbą, skirtingą nei tas, kurį turėjo kiti, tos pačios tautos kunigaikščiai. Nuo to laiko imta vaizduoti didikų kunigaikščio antspaude ne kentaurą, bet ginkluotą raitelį, kuris, iškėlęs kalaviją, vejasi priešą, šiaip žmonių vadinamą Vyčiu, nors kai kas sako, jog tą herbą ėmęs

Lietuvos didikų kunigaikščio herbas

vartoti karalius Mindaugas, kuris ir pridėjęs skyde du kryžius, pažyminti, jog buvęs priimtas krikščionių tikėjimas.

Skirstant dalimis tėvonią, Narimantui atiteko Alšėnų pusė į rytus nuo Vilniaus, kuri driekiasi daugelį mylių ligi Korablio upės; ši žemė vėliau gavo Alšėnų kunigaikštystės vardą, o Narimantas davė pradžią Alšėnų kunigaikščiams, kurie išmirė praėjusiame amžiuje su Povilu, Vilniaus vyskupu. Giedriui buvo duotos plačios valdos šiaurės pusėje: jis davė pradžią kilniausiajai kunigaikščių Giedraičių šeimai, kuri mūsų laikais prarado, kaip matome, dėl įpėdinių gausybės senąją galią bei kunigaikščių titulą ir nusmuko ligi paprastų bajorų. Daumantui buvo duota Utenos kunigaikštystė: kurie ne kurie šaltiniai mini, jog jis įkūrė Svyrių pilį, o Svyrių kunigaikščių giminė buvusi pavadinta jo vardu. Prie savęs valdovas pasiliko tik tai Traidenį, taikos ir karo bendrininką; šitaip darė turbūt, norėdamas jam deramu laiku patikėti valstybės valdymą, nes pats buvo bevaikis, be to, apdairiai sugebėdamas numatyti kitų troškimus, jis spėjo, jog ir taryba bei tauta tylomis Traidenį skyrė jo įpėdiniu. Jis taip pat gerai žinojo, jog Daumantas imsis bet kokių priemonių, norėdamas paveldėti sostą, tačiau valdovas tarė, jog geriau apvilti išdidųjį brolių nei visuomenės troškimus. Tad, su Traideniu tvarkydamas vals-

tybės reikalus, tuo pačiu jis stiprino šio galią ir, nepaisydamas brolio priešiško, teikė jam vilčių, jog ateityje jam atiteksianti valstybė. Šitaip sutvarkęs valstybės reikalus ir perkėlęs kunigaikštystės sostinę iš Naugarduko į Kernavę, jis ėmė galvoti apie karo dalykus. Nuolatos keičiantis valdovams, jie eidavo savo pareigas vos metus, todėl kariuomenės reikalai buvo gana prasti, nes ir tarybos, ir karo stovyklų vadai mirdavo dar tada, kai būdavo pradedama rengtis karui ar vos imama kariauti; turbūt dėl tos priežasties per ištisus šešiolika metų nepavyko nieko padaryti reikšmingesnio, kad iš lenkų būtų atsiimti jotvingiai. Štai dabar Narimantas su Traideniu pirmą kartą susirūpino

Lietuviai atsiima kitados lenkų užgrobtą jotvingių šalį

šiomis žemėmis, nutarę ne išpuoliais priešą niokoti, bet išvyti lenkus ir vėl ten atkurti senąsias lietuvių teises. Įvesta į šį kraštą kariuomenė

beveik neturėjo ką veikti. Išlikę jotvingiai, iš seno nekęsdami lenkų, patys nuo jų atsimetė: vos tik pamatė

1281 metai

lietuvių kariuomenę, jie atsisadėjo krikščionių tikėjimo bei lenkų ir prisidėjo prie

lietuvių. Vėliau, po netikėto puolimo užėmus lenkų bei mozūrų naująsias gyvenvietes, visas kraštas bemat pateko į lietuvių rankas, o patogiose, arčiau priešo esančiose vietose buvo įkurdintos igulos; Bebro pakrantėje Traidenis įkūrė naują Raigardo sodybvieta, norėdamas, kad ši pilis gintų gyventojus nuo netolimų mozūrų bei prūsų. Atsidėkodamas už šį

*Lietuviai pastato Po-
leksijoje Raigardą*

ryžtingą žygį, Narimantas visą kraštą atidavė Traideniui.

Kai valdovas daro gera kitam, paprastai daro gera pats sau. Mat valstybei labai naudinga, kad priešo pašonėje gyvena karingas kunigaikštis, pasiryžęs atremti visokius netikėtus išpuolius,

be to, pajėgus apsiginti pats, neįtraukdamas į tokį menką karą visos Lietuvos. Be to, šitaip jau susiklostė reikalai, kad pačiam Narimantui šis patvarkymas atnešė nemažą naudą, kai piktadarybė, ištikusi jo šeimą, neleido jam rūpintis karu Poleksijoje. Netikėtai mirė Daumanto, Utenos kunigaikščio, žmona; kaip reikalavo papročiai, į laidotuvių iškilmes atvyko gausybė didikų, be kitų, ir Narimanto žmona, mirusiosios sesuo, pasiryžusi savo bei vyro (pasilikusio namie dėl ligos) vardu apgėdėti seserį ir pareikšti užuojautą skausmo ištiktam liūdinčiam broliui Daumantui. Kai baigėsi šermenys, Daumantas, pagarbiai išlydėjęs svečius, prievarta pasiliko valdovo žmoną, norėdamas, kad ji jam guolyje pavaduotų mirusiąją. Patyręs savo bei žmonos skriaudą, Narimantas liūdėjo, niršo, grasino, tuo tar-

<p>Už Daumanto piktadarybę Narimantas keršija karu</p>	<p>pu tas, kuris per aistrą buvo praradęs protą, nusikaltimą parėmė užsispyrimu: pamynęs dorovę, jis arba nematė pavojų, arba jų nepaisė. To-</p>
--	---

dėl valdovas buvo priverstas griebtis ginklo ir pradėti karą su broliu. Jis apgulė Uteną, kadangi ten buvo pasislėpęs svetimų žmonių viliotojas, nesitikėdamas sėkmės atvirame kovos lauke, nes labiau buvo linkęs prie piktadarybių nei prie karo. Kadangi nė sienos negalėjo ilgiau jo apsaugoti, nes matė, jog bus priverstas neišvengiamai pasiduoti arba dėl apsupties, arba dėl bado, kai nebegaus maisto, jis stengėsi kelti saviškiams nuotaiką viltimi, jog skubiai ateisianti artimųjų pagalba; tuo tarpu pats, nieko gero nesitikėdamas, pažadėjęs greitai atvykti su kariuomene ir pralaužti apsupimą, nakčia, išleistas iš pilies, paspruko per supančiųjų eiles. Šaltiniai pasakoja, jog, patekęs po to į Pskovą, jis gana sėkmingai vedė pskoviečių jėgas prieš Livoniją; jo tremtį Pskovas ligi šiol prisimena, nes viena gynybinė siena vadinama statytojo Daumanto vardu.

Tvirtovės įgula, laukdama kunigaikščio ir paramos, keletą dienų narsiai gynėsi nuo apsupusiųjų, bet, nieko nesulaukusi, ji vis dėlto suprato, koks reikalas, ir pasidavė Narimantui. Tais pačiais metais iš Žemaitijos buvo pasiųsta kariuomenė padėti prūsų sūduviams; susivienijusi prūsų bei žemaičių kariuomenė smogė kryžiuočiams smarkų smūgį, nuo ugnies ir kalavijų žuvo ne tik tai, ką galima buvo pagrobti ir nusiaubti kaimuose, bet užėmė ir išgriovė šias pilis bei tvirtoves: Christburgą, Marienverderį, Santirą, Plovistą, Graudeną.

Lietuvos didysis kunigaikštis Traidenis puolamas Daumanto kariuomenės

Tais pačiais metais, mirus Narimantui, Lietuvos valdovu tapo Traidenis, kurį jau ir anksčiau visi troško matyti soste, nes nors ir jaunesnis už brolius, karine šlove žymiai buvo juos pralenkęs. Mat iš mažumės įpratęs prie karo stovyklos, ilgainiui jis subrandino savo karinius gabumus; suaugęs daugelyje žygių parodė ne tik kario, bet ir vado sugebėjimus, rengdamasis karui ir vesdamas kariuomenę. Elgdavosi jis nesantūriai, ypač įpykęs, todėl nugalėtiesiems ir prasikaltusiems paprastai kuo žiauriausiu būdu rodydavo savo galią; be abejo, tai didžiulė valdovo yda, tačiau laukinių žmonių ji laikoma dorybe ir žadina jeigu ir ne meilę, tai bent nuostabą ir pagarbą. Daumantas, gyvendamas Pskove kaip tremtinys, sužinojęs apie Narimanto mirtį, vylėsi, jog, valdovui mirus, bus pranykę visi priešišcumai, ir paslapčiomis svarstė, kaip grįžti į tėvynę, svajodamas netgi užimti sostą; sužinojęs, jog Traidenis tarybos išrinktas didžiuoju kunigaikščiu, jis, kaip anksčiau puoselėjo malonią, bet apgaulingą viltį, taip dabar, įdūkęs iš pavydo ir pykčio, ketino griebtis smurto bei imtis karo. Sutelkęs pskoviečių kariuomenę, jis pirmiausia užpuolė Polocką, nesunkiai pasiekiamą dėl artumo:

rusams išdavus, užėmė miestą ir lengvai nukariavo visą kraštą. Kai Polockas parėmė Pskovo kariuomenę kariais ir turtais, Daumantas naujomis jėgomis ketino plėsti karą ir pulti Lietuvą, vis dėlto, savaime išblėsus pirmajam įkarščiui, jo širdis jau nebegeidė taip karo kaip anksčiau. Nelengva paprastai įrodyti savo ryžtą tam, kas įpratęs grumtis su sunkumais dėl įgeidžio, o ne dėl to, kad viską protingai apsvarstė. Tik

Daumantas rezga pinkles Traideniui

tas nepakankamomis jėgomis, gali baigtis nesėkmingai, be to, priėjo išvada, kad Polockas šitaip lengvai jam pasidavė dėl to, kad arba neturėjo dėl taikos meto jokios apsaugos, arba kad buvo pavaldus rusams, o jeigu jis toliau žygiuos, visur susidurs su gera gynyba, pasirengusia kariauti: jis ir rusai turės visko bijoti, visi rems Traidenį. Kas bus, kai polockiečiai, lengvai tuo tarpu įvykdę nusikaltimą, taip pat lengvai pasiprašys teisėtą valdovą atleidimo už nusikaltimą ir nusigręš nuo jo? Pskoviečiai kol kas nė nemano gailėtis savo pasielgimo, bet kas gali tikrai žinoti, ar jie bus tokie pat narsūs, kai gaus patirti kokią smūgį (juk permaininga karo sėkmė!), kai išvys priešą ginklus ir jo stiprią kariuomenę? Ar gali kas būti tikras, kad jie atkakliau kausis už tremtinį, nei lietuviai už valdovą ir tėvynę? Kovoiant be galo svarbu, dėl ko kovoja: šitai didžiai skatina narsumą ir labai padeda laimėti mūšį. Tad Daumantas nutarė nesigriebti ginklo, bet neužmiršti ir neapykantos: išsižadėjus smurto, bandyti klasta slapta ir saugiai patenkinti savimeilę ir pyktį. Kaip ir vylėsi, galėjo be didelio vargo spęsti broliui pinkles, sakydamasis norįs taikos ir kukliai prisipažindamas nusikaltęs, todėl nesunkiai ir su broliu susitakė, ir gavo valdyti Polocko kraštą. Po to Dau-

mantas ramiai rūpinosi savo reikalais, laukdamas tinkamos progos nuversti Traidenį ir, pamynus tėvo ir brolio teises, pasigrobti valdžią. Tuo tarpu Traidenis, tardamas, jog taika šalyje esanti garantuota, nusiuntė karius į Lenkiją. Kariuomenę sudarė keturiolika tūkstančių vyrų: ir lietuviai, ir

1282 metai

išlikę jotvingiai; išžygiavusi trimis voromis, ji visiškai nusiaubė Liublino kraštą. Tuo tarpu Lešekas Juodasis, Lenkijos valdovas, Krokuvoje teisė savo valdinius; kilus staigiam pavojui, jis, metęs teismo reikalus, pasukubomis surinko šešių tūkstančių vyrų pulką ir patraukė prieš lietuvius. Šie, prieš keletą dienų grobį bei kariuomenę perkėlę per Narevą, pasislėpė miško tankynėse. Sužinojęs apie tai, Lešekas visai nusivylė. Kur vesti kariuomenę? Į miškus? Betgi ten patogų priešui, nes jis ten jau apsibuvęs, o jam viskas nepažįstama, viskas pavojinga. Pagaliau kur šioje klaidynėje ieškoti priešo? Kaipgi jam, vejantis sprunkančiuosius, rikiuoti karius miškuose, karius, pratusius kautis atvirame lauke? Kaip pagaliau jis su tokia negausia kariauna, nuilsusia po sunkaus ir skubaus žygio, galėtų atremti šitokioje nepatogioje vietoje tokią gausybę žmonių? Šitokių rūpesčių nukamuotas, jis kartą užmigo, o sapne jam netikėtai pasirodė šventas Mykolas, kuo rim-

Lenkijos karalius Lešekas sumuša lietuvius

čiausiai įsakęs ilgiau nebedelsti ir drąsiai persekioti priešą. Lešekas paklaūšė, papasakojo kariams apie dievo siųstąjį sapną, sužadino pergalės viltį ir įsakė griebtis ginklo; pasiėmę maisto keilioms dienoms, jie patraukė priešo link. Netoli buvo nuėję lietuviai, nė manyti nemanę, jog juos puola lenkai: galvodami, jog aplinkui nėra jokių pavojų, jie nebuvo pastatę deramų sargybų, nebuvo išskyrę bū-

rių žygiuojančios voros užnugariui saugoti, galop visai nepaisė karinės tvarkos, o stovykla nebuvo panaši į stovyklą. Štai todėl, vos pasirodžius miškuose puolančių lenkų vėliavoms, jie sutriko: manė, jog priešas, neturėdamas stiprios kariuomenės, nedrįs jų ligi čia persekioti, vėliau, atsipeikėję nuo netikėto reginio, jotvingių smarkiai skatinami, visomis jėgomis iš karto puolė atžygiuojančius lenkus, kol šie nebuvo su visa kariuomene išėję iš miško į lietuvių užimtą laukymę. Lenkai negalėjo išskleisti visų būrių, nes siauri miško takeliai neleido iš karto išvesti į kovos lauką visos kariuomenės, todėl turėjo kautis tokioje rikiuotėje, kaip buvo atžygiavę; be galo smarkiai jie puolė sparnus, norėdami, kad išsiveržtų į priekį tie, kurie sekė pagrindinę vorą. Kai, abiem šalims suartėjus, užvirė žiauri kova, kai visi puolė į mūšį, belaisviai, palikti be sargybų su gurguolėmis, atpažino saviškių vėliavas ir

*Lenkų belaisviai iš
užpakalio puola lie-
tuvius*

neįprastai sujudo, drąsindami vienas kitą. Tegu, girdi, vėlai ir moterys plūsta ašaromis. Jeigu jie vyrai, tegu nelaukia rankų sudėję kol

kas neaiškios saviškių pergalės, kuri iš tiesų būsianti tikra, jeigu jie parodys drąsą. Jeigu jie ir negalės priešo nugalėti, jie laikys laimėjimu tai, kad jį paskatins pulti į pražūtį. Kam gi saugoti jiems tą niekingą gyvybę, kuri priklausys nuo barbarų malonės ir bus skirta vergavimui? Negi tam, kad išvystum saviškių pralaimėjimą, naujus belaisvius ir naują skausmą? Tegu tad eina arba mirti, arba nugalėti kartu su savaisiais. Nugalėdami arba žūdami, tegu išsivaduoja iš bėdų ir vargų. Žvalesni jaunikaičiai bemat patys nusimetė pančius ir kitus atraišiojo, tuo tarpu moterys, blaškydamosi tarp vilties ir baimės, meldėsi aukščiau-siajam; tada, ryžtingai pasičiupe koks po ranka pa-

kliuvo ginklą, jie ir apsiginklavo. Daugelis pasiėmė nelyginant gynėjus ar palydovus šunis, kurie patys neseniai palydėjo šeimininkus į vergovę arba buvo išvesti kartu su kitu grobiu. Kai jie staiga suvokė, jog atgavo laisvę, juos nupurtė šaltas siaubas, pagalvojus, kas jų laukė; garsiai surikę tada, pasidrašinę ir įsismarkavę, tarsi patrakėliai visi iš karto smogė lietuviams į nugarą. Sutriko lietuviai po šio netikėto antpuolio, nė nežinodami, koks čia atsirado naujas priešas, neilgai laikėsi, nebūdami tikri, ar iš priekio, ar iš užpakalio gresia pavojus. Daugelis manė, jog ne priešas puola, o dangaus rūščio pasiųstos pabaisos, nes matė, kaip įnirtingai prie jų veržiasi šunys (ligi šiol nevartotas kovos būdas). Jotvingių ten buvo vos keletas būrių, tačiau ne kiekis lėmė jų narsą, o širdies tvirtybė: jie kuo atkakliausiai nesitraukė nė žingsnio, kol visi buvo sunaikinti. Lietuviai, pirmajame susidūrimo netekę didelės karių dalies, su likusia kariuomene paspruko iš skerdynių; vėliau daugybė jų miškuose išmirė badu, tik vienas kitas drįso į Lietuvą grįžti

iš tų, kuriems pavyko iš-
Pabėgę iš kautynių vengti visų negandų, nes bi-
lietuviai baudžiami jojo sunkių bausmių, kurio-
tėvynėje valdovo mis, Traidenio nurodymu,
 buvo baudžiami bėgliai. Tuo

tarpu tėvynėje padėtis nė kiek nebuvo smagesnė. Mirė Alšys ir Giedrys, valdovo broliai. Be to, dėl Daumanto piktadarystės įvyko ir trečiosios laidotuvės, pačios baisiausios. Jis pasiuntė šešis žudikus, persirengusius elgetaujančiais kaimiečiais, šie pasitiko valdovą,

begrižtantį iš pirties, pusiau-
Valdovas Traidenis kelėje, lydimą kelių asmenų;
nužudomas Daumanto valdovas nusilenkė sutiktie-
 siems ir mandagiai paklausė,

kas ir kaip juos esąs nuskriaudęs, ar jis turįs pagrindo ką nubausti už skriaudas, tačiau žudikai užpuolė

jį mušti lazdomis per galvą ir užmušė. Liko valstybė it našlaitė, be valdovo, netekusi paskutiniajame karo žygyje prityrusių karių, o Daumantas gavo progą smurtauti ir į valdžią kopti. Jo sumanymus rėmė ta aplinkybė, kad Lauras, Traidenio sūnus, jau anksčiau buvo atsisakęs valdžios ir apsigyvenęs vienuolyne, tad beliko žuvusiojo valdovo brolėnai, kuriems buvo galima perduoti valdžią: Giedrio sūnus Ginvila ir Alšio sūnūs Algimantas bei Mindaugas, tačiau Daumantas buvo įsitikinęs, jog, pažvanginęs ginklais, nuo šitokio sumanymo galės lengvai atgrasinti ir pačius jaunuolius, ir tarybą. Todėl, kuo greičiausiai sutelkęs Rusioje stiprią kariuomenę, jis patraukė į Lietuvą, manydamas, jog vien dėl karo baimės į jį palinks didikų širdys, o jeigu jie susirinkę ką kita nutartų, tai jis užgrobs valdžią ginklu. Sunkiai užgavo Laurui (žmonės jį vadino Rimantu) širdį žinia apie tėvo nužudymą, tačiau, kai jis išgirdo, jog niekingas brolio žudikas trokšta — nelyginant atlyginimo už nusikaltimą — valdžios, jo skausmas pavirto pykčiu; tokia didelė buvo jo rūstybė, jog vos gavęs šią žinią, jis paliko vienuolyną, sugrįžo į valstybę ir pradėjo vadovauti karui prieš

Lauras sumušė ir nužudo Daumantą

išdaviką dėdę. Aišku, didikai iš pagarbos žuvusiajam valdovui rėmė Laurą, nusiukdami nuo Daumanto, kuris

dėl daugelio piktadarybių buvo susilaukęs blogos šlovės, tačiau, nebūdami tikri, kaip baigsis karas, dvejodo dėl juodviejų siūlymų, nežinodami, paskui ką eiti. Rodos, jėgos lygios: vienoje pusėje jaunas kunigaikštis, narsios širdies, bet nepatyręs, staiga pasitraukęs nuo altorių ir atnašavimų ir pasidaręs kariu bei vadu, o kitoje — nusikaltėlis ir sąmokslininkas, tačiau vadas, praleidęs visą gyvenimą tarp karių ir pavojų. Vis dėlto visi tie, kurie neapkentė Daumanto, o jautė prie-

lankumą Traideniui ir Laurui, apsiginklavę sujojo į vieną vietą iš Lietuvos, Žemaitijos ir Naugarduko žemių. Sutelkęs jėgas, Lauras bemat patraukė į prieką: kol dar degė krūtinėse pirmųkštis ryžtas, jis, nusprendęs mūšio lauke grumtis dėl valdžios, nenorėjo, kad jo šalininkų įkarštį atšaldytų varžovų įkalbinėjimai arba kad, atidėliojant kovą, priešas gautų laiko pulti pilis, dėl kurių apsupties karas turėtų užsitęsti. Prasidėjus mūšiui, persvarą įgijo Lauras; jis taip smarkiai džiaugėsi pergale, jog, netikėtai susitikęs Daumantą (abu vadovavo saviškiams), jį nukovė, šia auka atkeršydamas už tėvo mirtį ir numalšindamas savo skausmą. Bėgančią kariuomenę išžudyti sutrukdė naktis; kitą dieną pergalingi kariai, prisikrovę grobio, patraukė į Polocko kraštą ir vienu užmoju atsiėmė žemes, kurias Daumantas anksčiau buvo užgrobęs. Galop paleidęs kariuomenę, Lauras nuskubėjo į Kernavę, kur buvo paskirtas susirinkimas karaliui rinkti. Ten visi luo-

Lauras, luomų išrinktas valdovu, perleiddžia šias pareigas Vyteniui

mai nuoširdžiai jį sutiko ir džiaugsmingai sveikino; kai atėjo į tarybą, niekas negalėjo pasakyti jokių samprotavimų nė valstybės vardu padėkoti. Kadangi kiekvie-

nam knietėjo pareikšti bendrą norą, visi vienu balsu ir sušuko: „Tegu nė nebando balsuoti mirtingieji, nes dievai jau davė jiems dovaną — valdovą. Tegu jis, laimingasis, ima valdžią, kurią narsiai gynė ir kuri dėl dviejų priežasčių jam priklauso — nes ją paveldėjęs iš tėvo ir nes pats jos yra nusipelnęs. Jie čia į seimą suėjo ne tam, kad rinktų didįjį kunigaikštį, bet tam, kad iškilmingai, kaip reikalauja papročiai, prisiektų ištikimybę žmogui, kuris jau yra jų kunigaikštis“. Į tai tarė Lauras: ligšiolinė jo veikla ne pritarimo esanti verta,

bet atsiprašymo, nes jis drįsęs aukščiausiam paskirtą savo sielą sugrąžinti prie rūpesčių, kurių buvo išsižadėjęs. Kadangi jis ėmėsis šio žygio ne dėl to, kad būtų bodėjęsis pasirinktu gyvenimu ar norėjęs ką keisti, todėl turįs vilties, jog būsimosios kartos neimšančios griežtai teisti jo poelgių. Tie, kurie kada išgirsią apie tai, kas dėjosi, daug ką atleisią sūnui, kurį teisėtas skausmas pastūmėjęs imtis prieš tėvo žudiką tokių priemonių, kuriomis buvo peržengtos bet kokios ribos. Jeigu jis vis dėlto ir toliau laikytųsi valdžios, neišvengtų, be abejonės, priekaištų ir iš dangaus — dėl priesaikos sulaužymo, ir iš žmonių — dėl nepastovumo ir lengvabūdiškumo. Jeigu jam leidžiama valstybės reikalus tvarkyti dėl to, ką jis esąs neseniai gera padaręs, ar dėl paveldėjimo teisės, jis turįs tikrai vienai vieną prašymą — tegu jie sutinką pripažinti valdovą tą, kuriam jis perduosiąs kokią beturėdamas teisę; tuo pat metu jis pasiūlė Vytenį, rūmų maršalą Traidenio laikais, ir šventai visiems prisiekė, jog esąs pasiryžęs grįžti prie pradėtos tyrinėti šventojo mokslo filosofijos. Daugelį sujaudino ši netikėta kalba; visi vardan to, kas švenčiausia, maldaute maldavo, kad nesiliautų rūpinęsis tėvyne, kurią išgelbėjo. Lauras atkakliai laikėsi savo. Jis neatsisakęs rūpintis tėvyne, sakė, bet jam ant pečių užverčiama tokia našta, kokios jis neįstengiąs pakelti, dėl tos pačios priežasties jis nesiūlęs skirti valdovą nė vieno savo pubrolio, kurie dėl amžiaus per silpni šioms pareigoms. Todėl jis primygtinai prašęs: jeigu jie norį pareikšti jam padėką už karo žygį, tegu nebeužduodą jam širdies, kur kitur kryps tančios,— vis tiek nieko nelaimėsia, o jeigu jiems svarbu valstybės reikalai, tegu ne kam kitam, o Vyteniui atiduodą valdžią. Kadangi Lauras kuo atkakliausiai laikėsi savo nuomonės, po ilgų ginčų Vytenis, Laurui pasiūlius, o visiems pritarus, buvo paskelbtas ir

pakeltas didžiuoju kunigaikščiu. Vėliau Lauras niekada nėjo valstybėje jokių pareigų: netoli Naugarduko Nemuno pakrantėje visą laiką tarp vienuolių ligi pat paskutiniosios dienos gyveno tokį gyvenimą, kokį buvo pasirinkęs; jo sesuo, tėvo, o veikiau brolio išleista, ištekėjo už Boleslovo, Mazovijos kunigaikščio. Mat šis vylėsi, susigiminiavęs su valdovais, susilaukti šiokio tokio atokvėpio nuo nuolatinių lietuvių užpuldinėjimų, kadangi visos sutartys šiuo atžvilgiu nieko negelbėjo.

Šešta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ NUO TŲ METŲ, KAI VALDŽIA TAPO PERDUOTA CEZARINO PALIKUONIMS IŠ STULPŲ HERBO GIMINĖS

Vytenio šeima

Kaip ir daugelis Ariogalos (žemaičiams priklausančio krašto) didikų, Vytenis kildino savo giminę iš Cezarino, Stulpų herbo. Nuo pat mažumės likimas taip kreipė jo gyvenimą, kad jis augo, matydamas, kaip tvarkomi valstybės reikalai, kaip priimami visokie sprendimai: matyt, dievai jį buvo skyrę sostui, kuris štai keturis šimtmečius priklauso jo giminei. Be pertraukos Lietuvą valdė dvylika didikų kunigaikščių, kilusių iš šios giminės; pritrūkus galop vyrų, valdyti buvo patikima moterims, nes nenorėta perleisti kam kitam valdžios. Tokia, beje, yra buvusi Vytenio trečios eilės anūkė Ona, lenkų karaliaus Stepono I žmona, kuri, anksčiau paskelbta Lenkijos karaliene nei karaliaus sužadėtine, perleido valdžią savo vyrui. Ilgainiui ši palaimintoji Lietuvos valdovų seka nutrūko dėl Henriko Valua, tačiau netrukus valstybės reikalai visų didžiausiam labui vėl atsidūrė šitiek amžių išbandytose rankose. Atstatė iš savo krašto kilusių Lietuvos valdovų seką Lenkijos karalius Zigmantas III, ketvirtas Lietuvos kunigaikštis, Švedijos karaliaus Jono I ir Kotrynos, Vytenio trečios eilės anūkės bei Onos sesers sūnus, be to, Lenkijos karalius, vardu Vladislovas IV, Lietuvos didysis kunigaikštis, vadintinas veikiau Laiminguoju,

kuris neseniai, klestint visuotinei gerovei ir taikai, mirė Lietuvoje, Merkinėje, suteikdamas valstybei didelį skausmą ir ne mažesnę žalą. Iš tos pačios giminės Lenkijos karalius Kazimieras IV ir trečiasis Lietuvos didysis kunigaikštis, kuriam valstybė, beveik sugniuždyta didžiulių pavojų, paskyrė karaliaus sostą, kad jis, padedamas dievų, grąžintų valstybei Vytenio ir Jogailos giminės išpuoselėtą stiprybę, tarsi saugų prieglobstį nuo griūvančių nelaimių; iš jo tikimasi susilaukti ir brolio Vladislavo, ir tėvo Zigmanto pergalių, ir senovės herojų šlovės. Nuo tokio viltį ir sėkmę žadančio reginio reikia vis dėlto nukreipti žvilgsnį į šio reikalo pačią pradžią. Kartą Traidenis sugrįžo iš žygio į Prūsiją ir pamatė tarp kitų berniukų Vytenį, kurio gražus veidas jį patraukė ypatingu kilnumu (dažniausiai paskiri didelių asmenybių bruožai esti taurūs), jis pradėjo atidžiau jį stebėti, o ilgainiui, sakytum paskatintas kažin kokios slaptos galios, aiškiau suvokė savo būsimąsias viltis, kurių gerai nė pats nesuprato. Netrukus, tėvams mielai sutinkant, mažametis Vytenis atsidūrė Traidenio šeimoje; kadangi jo dvasinė stiprybė ryškėjo diena iš dienos, vos suaugęs tapo miegamojo patarnautoju, o susilaukęs vyro metų,—rūmų pareigūnu, kurį paprastai vadina maršalu. Anksti įtikęs valdovui Traideniui, jis tapo jo patarėju, karo žygių bendrininku, kol galop Lauras jį pasiūlė sosto paveldėtoju. Pradėjęs valdyti, išvyko į karo žygį, matyt, norėdamas sustiprinti žmonių įsitikinimą, kad jo esama gero karvedžio. Mat

1283 metai

nelaukta sėkmė skatino jį, apsidraudžiant nuo kitų didelių sūmokslių, remtis plačiųjų sluoksnių palankumu, kurį tegalima pelnyti karo pergalėmis. Be to, ramus gyvenimas ilgainiui sukursto maištą: kai iš svetur gresiančio karo akivaizdoje atskirų sluoksnių norai ir siekiai tampa skirtingi, kai

valdovas gali, niekam nekeldamas įtarimo, laikyti šiam reikalui kariuomenę, tada maištininkai iš tiesų neturi didesnių galimybių regėti samokslus. Staigiai ir be vargo iškilęs į valdžios viršūnes, Vytenis turėjo pamato įtariai žiūrėti į savo tolesnį likimą: jis žinojo, jog esama padėtis negali nekurstyti pavydo, neteikti progos maištams, ypač dėl to, kad negalėjo stigti maištui nei kurstytojų, nei dingsčių, pagaliau negalėjo trūkti nė vado būsimam vidaus karui, kol, jam valdant, Trai-

Vytenio žygis į Lenkiją

denio brolėnai atstumti nuo valdžios. Šitaip Vytenis mąstė vienui vienas, tuo tarpu viešai jis sakėsi buvęs priverstas pradėti karą dėl visai kitų priežasčių, ypač pabrėždamas tą žinomiausią: būsią keršijama lenkams už patirtą praėjusiais metais Jotvingijoje pralaimėjimą. Sutelkęs didesnę nei paprastai kariuomenę, jis patraukė į karą ir užpuolė lenkų kraštą; nuniokojęs Lukovo apygardas, nuvedė kariuomenę į Sandomiro žemę. Lenkams pasitraukus į miestus ir neleidus savo turtą niokti ir savintis, jis, vienur ir kitur nesutikęs pasipriešinimo, ugnimi ir kalaviju smarkiai nusiaubė aplinkinius kaimus ir dvarus, išžudęs galybę silpnų senių bei vaikų, be kito grobio, išsivare šešis tūkstančius žmonių. Gandas apie baisų pralaimėjimą, pasiekęs Krokuvą, kur tuo metu tarėsi suvažiaavę didikai, paskatino Lešeką nedelsiant griebtis ginklo; pasiuntęs į Sandomirą įsakymą, kad pasirengę kovai bajorai iš miestų ir kaimų kuo greičiausiai skubėtų jo pasitikti, pats leidosi persekioti prieš su didikais ar bajorais, kurie jau buvo atvykę į Krokuvą arba kuriuos galėjo greitosiomis sušaukti iš aplinkinių gyvenviečių. Suvokęs, kad jau netoli priešas, jis apžiūrėjo greitosiomis surinktą kariuomenę, paskyrė jiems vėliavas bei vadus, paragino stoti į kovą ir siekti pergalės. Čia esąs tas pats prie-

*Lešeko žygis prieš
lietuvius*

šas, kuri praėjusiais metais
buvo įveikę, neprarasdami nė
vieno iš saviškių; nors kiti
žmonės išsiuntė šią priešų ka-

riauną į žygį, tačiau ji nei stipresnė, nei drąsesnė nei
buvusioji. Štai kaip jie ieškosi prieglobsčio miškų tan-
kmėse, dar nė nematydami priešais ginkluotų lenkų, ko
gero, reikės ne kovoti, o tik žudyti tuos, kurie taip
skubiai bėga. Pasirengę niokoti ir netikėtai pulti, jie
temoka plėsti, o ne grumtis mūšio lauke, be to, truk-
domi gurguolių, su siaubu prisimindami tai, kas jiems
čia nutikę anksčiau, jie nieku būdu neatlaikys gerai
ginkluotos ir laimėti pasiryžusios kariuomenės smūgio.
Tegu jie drąsiai puola, išvaduoja iš barbarų vergovės
savo valdinius, draugus, žmonas, vaikus, kurių grau-
dulingi šauksmai sklinda beveik iki čia. Dangus neat-
sisakysiąs padėti tokiu teisingu reikalu, kaip ir pra-
ėjusiais metais į kovą stoti juos verčianti ta pati prie-
žastis, tad ta pati dangaus malonė jiems ir padėsianti
laimėti. Norėdamas sužadinti didesnę karių pasitikėji-

*Lenkai rengiasi pulti
lietuvius*

mą dievo malone (didžiai
drąsinančia ir stiprinančia),
jis įsakė prieš mūšį kiekvie-
nam — kaip dera krikščio-

niui — priimti atgailos ir šv. komunijos sakramentą,
pats irgi priėmė šiuos sakramentus. Lietuviai veikė
gana atsargiai, norėdami, kad ši kartą grobimas ne-
būtų pražūtingas, kaip yra atsitikę anksčiau, ypač dėl
to, kad, nepasitraukę iš Lukovo apygardos, gerai ži-
nojo, jog priešas esama vos už kelių valandų kelio nuo
stovyklos. Todėl jie karių būrius bei gurguoles išslaps-
tė artimuose miškuose, gal tikėdamiesi tuo būdu apsi-
saugoti nuo pavojų, o gal manydami, jog šitaip sau-
giau galės rengtis kovai. Žinoma, jie negalėjo ten ilgai
nei slapstyti nuo persekiojančio priešas, nei gintis, jei
šis ryšis juos supti. Antra vertus, stovykla, pilna grobio,

belaisvių ir paliegėlių, neleido taip greitai trauktis, kad galima būtų per kelias valandas atsiplėšti nuo spaudžiančio priešo. Jeigu, metę gurguoles, leistūsi netrukdomi į tėvynę, galėtų pasprukti nuo visų pavojų ir dėl to, kad jų raitija kur kas lengvesnė ir eiklesnė, ir dėl to, kad lenkams, užgrobusiems stovyklą ir paėmusiems visą grobį, nebūtų buvę saugu miškais vyti bėgantį priešą. Jie žinojo atsidūrę didžiulės negarbės akivaizdoje, juos prislėgė ne tiek skausmas, kad praras grobį, kiek baimė ir gėda prieš savo krašto žmones. Kokia nešlovė palikti priešų rankose ne tik visą grobį, bet ir žygio draugus, nebeįstengiančius dėl negalės sprukti, kai patys gėdingai bėga, kautynėms ne neprasidėjus! Štai todėl nutarė ryžtingai žygiuoti link priešo: užpulti persekiotojus ir nuplauti praėjusiųjų metų nešlovę — jeigu ne pergale, tai bent nepaprastą drąsą; jie sunėšė į vieną daiktą visą grobį, suraišiojo rūpestingai belaisvius, išstatė stovykloje saugas ir išsirikiavo kaip begalėdami miške kautynėms. Lenkai, pasirengę kovai, užtvindė didžiulę lygumą pamiškėje, negaišo ir lietuviai, nors neviltis skverbėsi į širdį: bematant surikiavę pulkus, bėgte išbėgo iš miško, lenkai, aklai puldami, veržėsi tiesiai į priekį, ypač miestiečiai ir kaimiečiai, taip

Lenkai kaujasi su lietuviais ir laimi

pat tie, kurie neįgudę kovoti (šitokių paprastai randasi, kai kariuomenė telkiama be at-

rankos); jie netrukus ėmė stebėtis drąsa, po to būgštauti išvydę, su koku ryžtu veržiasi į kovą tie, kurie ligi šiol atrodė bėgą nuo jų persekiojimo. Lešekas, bijodamas, kad ši nevilties sužadinta stiprybė neištumtų jo sutrikusių karių iš užimtų pozicijų ir nesuardytų mūšio pradžioje visos kautynių rikiuotės, metė prieš puolančius lietuvius Žegotą, Krokuvos vaivadą, kuris vedė prityrusių karių pulką ir savo rūmų raitelius. Žegota narsiai atlaikė puolimą: šituo būdu jis

leido kitiems atgauti drąsą (Lešekui visur dedant didžiules pastangas) ir atsikratyti gėdingos baimės. Tuo tarpu lietuviams, kautynių pradžioje smarkiai puolusiems, atlyžo pirmas įkarštis. Lešekas, vos šitai pajutęs, įsakė veržtis į priekį paskutiniams pulkams, o kitiems pulti kaip puolę priešus; tuo būdu atstumti lietuviai, kovoje priekinėse eilėse, šiek tiek atsitraukė, kaip tik tada reikėjo nepailsusiems kariams, sudariusiems rezervą, pakeisti pavargusius ir atnaujinti kautynes, tačiau pastarieji, pamatę šiuos traukiantis, bemat patys leidosi bėgti. Tame mūšyje žuvo keli tūkstančiai lietuvių, nemaža jų krito bėgant, visą grobį lenkai atsiėmė, daugybę po miškus klaidžiojančių vėliau išžudė kaimiečiai. Tačiau nei viena, nei kita pergalė negalėjusi, pasak metraštininkų, atsverti nuostolių, kuriuos Lenkija tais metais patyrė iš lietuvių: Lukovo apylinkės, Sandomiro bei Liublino žemės tapo visiškai nuaniokotos ir išdegintos. O tuo metu, kai lietuviai nesėkmingai puolė priešą, kryžiuočių riteriai, pavergę visas prūsų gentis, pradėjo rengti žygius į Lietuvą gal suvokę, jog laikas patogus išpuoliams, o gal, jeigu

Lietuvis Pelužis kursto prūsus prieš Lietuvą

neapsirinku spėliodamas, su-

kurstyti Pelužio. Mat šis, kilęs iš Lietuvos didikų kunigaikščių, Treniotos ar Daurmanto sūnus, persekiojamas

dėl to, kad rezgė sąmokslą, ar dėl kitų priežasčių, maždaug tuo metu gyveno tremtyje tarp kryžiuočių; kai valdžia atsidūrė kitos šeimos rankose, jis susimanė, svetur gyvendamas, įsigyti didikų kunigaikščio titulą. Siekdamas šio tikslo, turėjo jis ir bendrininkų, kilusių iš didikų: Skomantą ir Girdilą, vyrus, garsius Lietuvoje ir visokiomis pareigybėmis, ir šeimos šlove, kurie, priėmę krikščionių tikėjimą, buvo ten pat kartu pasitraukę. Taigi kai lietuviai įrudenėjus buvo užsiėmę žygiu į Sandomirą, kryžiuočiai, stojus žiemai, kai

Lietuva niokojama užšalęs Nemunas leido leng-
kryžiuočių vai persikelti ledu, įsiveržė
į Lietuvą vedami magistro

Konrado fon Tirbergo. Kariuomenė žygiavo dviem voromis. Pirmoji apsupo Bisenės pilį ir po kovos, trukusios nuo aušros ligi vidurdienio, užėmė ją bei sudegino; kita vora nuniokojo aplinkines žemes, tačiau, traukdami atgal, patyrė didelių nuostolių, nes Nemuno ledas, nepakankamai tuo metu tvirtas, neatlaikė jų svorio ir nemaža dalis kariuomenės bei grobio paskendo verpetuose. Ramiai praslinkus pavasariui, vasaros pradžioje prasidėjo nauji susirėmimai. Skomantas, neseniai pabėgęs į Prūsiją, netikėtai patraukė su prūsų kariais Gardino kryptimi. Po kruvino antpuolio jis paėmė Gardino pilį, išžudė igulą, sugriovė arba sudegino visus įtvirtinimus; du tūkstančiai raitelių, pasklidusių niokoti kraštą, išsivare didžiulį grobį. Tuo tarpu keletas kitų lietuvių būrių niokojo Lenkijos pasienius, grįždami jie pateko į priešų pasalas, ir tuo metu, kai namai, regis, buvo ranka pasiekiami, šie juos išžudė. Tą pralaimėjimą jie patyrė dėl dviejų prūsų didikų, bartų Numos ir Derskos, kurie tuo metu, pabėgę iš Prūsijos, gyveno Lietuvoje, vildamiesi, jog už naują išdavystę kryžiuočiai jiems atleis jų ankstesnį nusikaltimą. Kitų metų pradžioje lietuvių reikalai nė trupučio nepagerėjo, nors ir nebuvo tokie blogi kaip anuomet. Galbūt norėdamas pamėgdžioti Skomantą, kryžiuočių valia puolusį Lietuvą, Girdila (irgi neseniai pabėgęs iš Lietuvos) pasisiūlė

1285 metai traukti prieš lietuvius ir iš
magistro išprašė karių; jis
slapta nuvedė siaurais miškų

takeliais kareivių voras, norėdamas netikėtai užklupti Aukaimio pilį. Vis dėlto Gardino pilies igula, išpėta apie įsiveržusius priešus, užpuolė juos dar tebežygiuo-

jančius ir išžudė, gyvą palikdama vienui vieną žmogų pranešti apie pralaimėjimą. Žemaitijoje tuo metu nebuvo priešų, tačiau šį kraštą užgriuvo kitokios bėdos. Kaimuose atsirado labai daug keistų kirminų, panašių

į vėžius ar skorpionus; jie
Žemaitija kenčia dėl darė žmonėms baisingą žalą:
nuodingų kirmėlių ką gyvūnėlis įgeldavo, tas
negyvendavo ilgiau nei tris

dienas, jokie vaistai negalėdavo išgelbėti nuo artėjančios mirties. Ši nelaimė siautėjo ir Prūsijoje bei Kurše. Vasarai įpusėjus, lietuviai galop sulaukė ramybės ir netgi surengė vieną kitą žygį į svetimą kraštą. Pakviesti Konrado, Čersko Mazovijos kunigaikščio, atėmė iš Kujavijos kunigaikščio Vladislovo Gostininą ir, išžudę dalį igulos, o dalį su kitu grobiu išsivare į nelaisvę, atidavė apiplėštą pilį Konradui. Žinoma, visada

pavojinga telktis priešą į pa-
Lietuviai suteikia pa- galbą, nes jis trumpą ginklų
galbą Mazovijos ku- draugystę gali slaptai panau-
nigaikščiui, o netru- doti savo reikalams ir, išty-
kus patys įsiveržia į ręs padėti kaip draugas, vė-
Mazoviją liau kur kas saugiau veikti
kaip priešas; šito susilaukė ir

Konradas. Lietuviai, kelerius metus vengę niokoti tolimesnius Mazovijos pakraščius, dabar, be kliūčių kaip sąjungininkai galėdami žygiuoti šiomis žemėmis į Gostininą, susiviliojo taikos metais visiškai atsistačiusio krašto turtais ir įniko grobstyti, o beieškodami grobio, išitraukė į karą; vos parsigabenę namo grobį iš Gostinino, jie su stambesnėmis jėgomis sugrįžo į Konrado valdas, staiga iš sąjungininkų virtę priešais. Jie netruko užimti Sochačevo ir Plocko apygardas; dvarus ir visa kita, ko negalėjo išsigabenti iš krašto kaip grobio, sunaikino ugnimi ir kalaviju. Vėliau ramiai gyveno namuose patyrę didžiulį pralaimėjimą, apie kurį

1286 metai
Žymieji Lietuvos di-
dikai puotos metu iš-
žudomi Pelužio

ir eis kalba. Vieno kunigaikš-
čio sukviesti, visos Lietuvos
žymieji didikai buvo susirin-
kę į iškilmingą vestuvių puo-
tą; apie šį įvykį tremtiniui
Pelužiui tuoj pranešė jo šali-

ninkai: jis, girdi, tikrai galės viename dvare paimti į nelaisvę arba panorėjęs išžudyti bemaž visą Lietuvos diduomenę. Tegu su kariais netikėtai pasirodąs, iš pa-čių lietuvių tikrai netrūksią tokių, kurie jį uoliai rem-
sia. Pelužis, lengvai patikėjęs patarimu, apie viską pranešė Albertui fon Meisenui, Karaliaučiaus komtūriui, kuris parėmė sumanymą. Žygis nereikalavo didelės kariuomenės, būtų užtekę negausaus, bet ryžtingo būrio, lengvai ginkluotų, bet drąsių, ne per daug besidominčių vado planais karių. Mat paprasti kareiviai apskritai neturėjo žinoti, ko imamas, nenorėta, kad kalbos apie žygį pasklistų tarp Pelužio palydovų, kad kartais jų neišgirstų žmogus, kuris susimanytų ar iš gailėsčio, ar iš baimės įspėti savo krašto žmones apie rengiamas skerdynes. Be to, reikėjo karius taip vesti, kad tik tada lietuviai pajustų, jog priešas perėjo sieną, kai žygis bus baigtas: didžiausią rūpestį kėlė ne tiek lietuvių kariuomenė, kiek jų budrumas. Todėl sutarė pasiimti vos kelis žygio vedlius, su kuriais būsią patogiau ir žygiuoti siaurais miškų takais, ir priešui akis apdumti, ypač dėl to, kad, puolant pasigėrusius ir neišsimiegojusius, visai nereikės turėti daug padėjėjų. Iš kryžiuočių jie gavo vos dvidešimt riterių, labai narsių ir stiprių, vedamų Martyno Golino ir Konrado Divelio, be to, į būrį papildomai paėmė kuriuos ne kuriuos mikesnius Pelužio dvariškius. Pelužis nedidelį būrį vedė žinomais takeliais, rodos, visai be pagrindo svajodamas su tiek mažai karių sumušti priešą. Nelauktas svečias

gūdžią naktį užpuolė pasigėrusius ir įmigusius poky-
liautojus. Žinoma, kilęs triukšmas pažadino daugelį, ne-
pavyko jų išgalabyti lovose, daugelis griebėsi ginklo,
tačiau, užsimiegoję ir įsigėrę, nepajėgė nei ginklu gin-
tis nuo dūrių, nei išmone, nežinodami, nei koks už-
griuvo pavojus, nei iš kur. Be galybės šeimynykščių ir
kitokių menkos padėties žmonių, žuvo septynios dešim-
tys kunigaikščių bei didikų; pats jaunikis bei jaunoji,
visos tarybos narių žmonos bei dukros su didžiuliu
grobiu buvo išgabentos į Karaliaučių. Šitaip viena pra-
gaištinga puota privertė gedėti dėl artimųjų mirties
ar nelaisvės beveik visas Lietuvos šeimas, šitaip vie-
noje vietoje tapo apiplėšta beveik visa Lietuva, nes
turtingiausieji, kaip tada buvo įprasta, susivežė ten
kartu su žmonomis ir vaikais visus lobius, norėdami
pasigirti. Kai po šio smūgio Lietuva šiek tiek atsiga-
vo, Vytenis, surinkęs visose valdose lėšų, vieną ka-
riuomenę nukreipė į Dobrynę, o kitą — prieš kryžiuo-
čius. Ir vienas, ir kitas žygis, kaip ir tikėtasi, pasisekė.
Kadangi Dobrynėje sekmadienį visi žmonės buvo su-
ėję iš kaimų į bažnyčias,

1297 metai

*Lietuviai siaubia
Dobrynę, žudo kry-
žiuočius*

miestą pavyko užimti staigiu
antpuoliu. Kas liko po žudy-
nių ir plėšimo, žuvo liepsno-
se, kariai nuniokojo kaimy-
nines apygardas ir išsivedė

devynis tūkstančius belaisvių. Su kryžiuočiais kautasi
atvirame lauke: mūšyje krito ordino magistras Bur-
chardas Aremas su trisdešimčia to ordino riterių, o
lietuviai laimėjo kautynes. Vėliau, sužinojus, jog len-
kai ketina smarkiai užpulti lietuvius, paliauta rengti
žygius į kaimynų šalis ir pradėta laukti karo; lietuviai
nenorėjo, vienur išžygiavę, susilaukti audros iš kitos
pusės, jie būgštavo, kad, išsklaidę ir nuvarginę karius,

nebeįstengsią atsilaikyti. Mat Krokuvos valdovas Lešekas atvirai sakėsi norįs ateiti į pagalbą gretimų žemių

Krokuvos valdovas

Lešekas rengia žygį

į Lietuvą

kunigaikščiams ir netgi bro-

liams bei atkeršyti už skriau-

das, padarytas Kujavijai,

Dobrynei, Mazovijai; šiuo

tikslu popiežiaus vardu buvo

paskelbtas šventasis karas prieš Lietuvą, suplaukė di-

džiuliai karių būriai ne tik iš Lenkijos, bet ir iš Si-

lezijos, Čekijos ir kitų kaimyninių žemių. Galop audra,

taip ilgai vertusi lietuvius nerimauti, atgriaudėjo dėl

Lešeko klastingų įgeidžių į Mazoviją, kuri nieko to-

kio nesitikėjo. Kad ir išvengęs, kaip atrodė, to pavo-

jaus, Vytenis vis dėlto būgštavo, kad kartais dar šilti

nuo brolių kraujo ginklai nebūtų netikėtai atsukti prieš

jį, todėl, sušaukęs karius, nuvedė juos prie valstybės

sienų. Iš žvalgų gavęs žinią, kad, keršijant dievo rū-

tybei, totoriai smarkiai niokoja Sandomiro, Seradzo ir

Krokuvos žemes, o Lešekas su žmona vargais negalais

paspruko į Vengriją, jis galop patikėjo, kad iš tos pu-

sės niekas negresia. Paleidęs dalį karių, kad be reikalo

nebūtų laikomos tokios di-

Lietuviai niokoja

Sembą Prūsijoje

džiulės jėgos, jis įsiveržė su

aštuoniais tūkstančiais ko-

vingiausios raitijos į Sembą,

kryžiuočių žemę; šie nedrįso kautis su priešu nei sto-

vyklose, nei atvirame lauke, tik kartkartėmis, išsiver-

žę iš pilių, užpuldavo tuos, kuriuos nuviliodavo nuo

kariuomenės besaikis grobio įgeidis ar reikalas susi-

rasti maisto. Kaimai buvo nusiaubti, jų gyventojai iš-

žudyti, grobis išvartytas netekus ne daugiau kaip aš-

tuoniasdešimt aštuonių savųjų, kurie, pernelyg drąsiai

leidęsi bastytis, pateko į Henriko fon Dobino paspęs-

tas pasalas. Už žalą, padarytą per šį niokojamą išpuolį Sembai, lietuviams buvo atsilyginta kitais ir dar

1290 metai

Lietuva niokojama

kryžiuočių

vėlesniais metais, kai kry-

žiuočiai visomis savo jėgo-

mis ėmė niokoti Lietuvą. Re-

tai rasdami pagrįstą dingstį

karui, o dažniau ieškodami

kokios ypatingos progos pasiplėsti, ir vieni, ir kiti visą laiką rengė karo žygius; ir vieni, ir kiti, tuo būdu kariaudami, smogė nemažai stiprių smūgių. Pirmiausia ėmėsi kariauti Meinhardas, Prūsijos magistras, apie balandžio vidurį apgulęs Kolainius, arčiausiai Prūsijos Nemuno pakrantėje esančią Lietuvos pilį. Penki šimtai riterių buvo išsiųsta iš stovyklos aplinkinių kaimų niokoti, o du tūkstančiai pėstininkų atkakliai puolė apsuptą pilį. Gynė ją šimtas dvidešimt raitelių, vadovaujamų Surmino, ryžtingo ir prityrusio vyro; narsiai ir ilgai pilies įgula atmušinėjo priešų antpuolius, neleidama jiems be nuostolių supti tvirtovės, mat atviraime lauke šie buvo nesunkiai sužeidžiami ietimis ir strėlėmis; kadangi įgula buvo nedidelė, o priešas, puldamas iš visų pusių, nepaliaujamai sekino menkas jėgas, vos ne vos įstengiančias vienu metu užstoti visą gynybinę sieną, lietuviai patyrė didelių nuostolių; kai vos dvylika jų liko nesužeistų, pilėnams iškilo baisus pavojus, tačiau netikėta priešų klaida pakeitė padėtį, tokią, rodos, beviltišką. Kartą prietemoje su dideliu triukšmu grįžo iš aplinkinių kaimų priešų raiteliai, džiūgaudami dėl sėkmingo žygio ir prisiplėšto grobio: iš tolo pramaišiui aidėjo žmonių šauksmai ir žirgų žven-gimas, pėsčiųjų žingsniai, atrodė, jog artėja kariuomenė. Pėstininkai, kurie tuo metu iš paskutiniųjų rengėsi pulti gynybines sienas ir kuriems buvo visai iš galvos išgaravusi sava raitija, pamanė, jog link jų su didele

kariuomene skuba lietuviai, norėdami pralaužti apsup-
tį, jie ėmė šaukti, kad štai čia pat priešas, metė supę
pilį ir galvotrūkčiais leidosi bėgti prie laivų. Vėliau,
sužinoję, jog apsiriko, sugrižo prie pilies, bet Surmi-
nas tinkamai išnaudojo gautą atokvėpį: išvedė iš pilies
įgulą ir išgabeno vertingiausius daiktus; priešas, už-
ėmęs tuščią pilį ir sugriovęs gynybinius įrenginius, ne-
drįso toliau veržtis. Šiek tiek vėliau Erneke, Ragainės
komtūras, ieškodamas progos karui ar pataikaudamas,
kaip priduria senieji rašytojai, kažkokiam iš Vienos
kilusiam kryžiuočiu, troškusiam pamatyti priešų kraš-
tą, su rinktiniais kryžiuočių ordino vyrais plaukė Ne-
munu prieš srovę į Lietuvą, ir jau buvo bepraplaukią

*Kariniu vyliumi pa-
imamas kryžiuočių
laivas*

nieko negalėjo padaryti, nes
šie, atokiau nuo kranto plau-
kdami, buvo nepasiekiami
nei ietimis, nei strėlėmis, o
jis pats neturėjo nė vieno di-

desnio laivo. Vis dėlto jis sušaukė įgulą ir visus para-
gino sugalvoti kokią gudrybę, kuri leistų padaryti prie-
šui žalos, nes šiuo metu nesą galimybės panaudoti jė-
gos. Tarp kitų ten buvo ir Nodamas, jaunas, narsus ir
labai stiprus karys; jis pažadėjo vadui padėti, tegu tik
kiti jį ryžtingai paremia: jis iš tiesų padarysiąs, kad
jie galės ne tik susikauti, bet ir nugalėti. Tiesiai per
laukus ir miškus užbėgęs už akių priešams, pamažu
plaukiantiems prieš vandenį vingiuota upe, toje vie-
toje, kur pakrantės slėnyje galybė tankių brūzgynų,
jis paslėpė ginkluotus karius, o pats, persirengęs len-
ke, ėmė, vos išvydęs atplaukiant laivą, verksmingu

balsu lenkiškai dejuoti. Jei jie esą krikščionys, lenkų bičiuliai, tepasigaili krikščionės, lenkės. Ji turinti Lenkijoje daug turtų, daug tarnų, visais šventaisiais ji prisiekianti, kad vėliau jiems neteksią gailėtis, jeigu jai, vargšei, bus suteikę pagalbą. Bet jeigu ji ir nebeturėtų kuo atsisteisti, bendro tikėjimo ir dievo vardu ji maldaujanti, kad jos, krikščionės, galėdami be didelio vargo išgelbėti, nepaliktu šioje vietoje, nes ji arba badu mirsianti, arba, jeigu vėl į barbarų rankas pakliūsianti, nustosianti ir šlovės, ir gyvybės. Ašaras liejo ir rankas laužė, visa laikysena stengdamasis savo nelaimę pavaizduoti ir didesnę užuojautą sukelti. Kryžiuočiai neįtarė nei klastos, nei pavojaus: krantai, medžiais apaugę, rodė, kad kraštas, ko gero, negyvenamas, moteris tikrai nešauktų taip garsiai, jeigu arti būtų buvę priešų. Todėl jie priplaukė prie kranto, ketindami tą tariamą moterį paimti į laivą, tačiau Nodamas, staiga prišokęs prie vandens, suriko, kviesdamasis bendrininkus, ir taip tvirtai nutvėrė už laivo, kad irkluotojai neištengė jo pajudinti, kol nesubėgo iš pasalų kariai ir, užėmę laivą, visų lig vieno neišžudė. Nuo Liudviko Libencelės karių rankos tais pačiais metais krito dvidešimt penki Aukaimio įgulos vyrai, neatsargiai nusiėmę į priešų žemę. Kitame pakraštyje Jazbutas, ypatingai aukštos kilmės lietuvis, nuniokojęs kurias ne kurias Lenkijos pasienio žemes, buvo sumuštas Henriko Cutsverto, Balgos komtūro, su tūkstančiu dviem šimtais riterių užėmusio kelius tarp Alnos ir Narevo upių: Jazbutas neteko viso grobio ir didelės dalies raitelių, kurių turėjo penkis šimtus. Po to abi pusės liovėsi viena kitą puldinėjusios, tačiau ne dėl to, kad buvo padarytos paliaubos, bet dėl to, kad trukdė rudens orai; todėl tik ruduo buvo ramus. Vasario pradžioje

1291 metai

*Lietuvą siaubia kry-
žiuočiai*

Bertoldas Briuhavenas, Ka-
raliaučiaus komtūras, atvedė
daugiau kaip tūkstantį penkis
šimtus raitelių į Junigedos
apylinkes. Iš baimės išsibė-

giojus gynėjams, buvo užimta ir sudeginta Kolainių
pilis, vėliau, nuniokojus kaimus, be kito grobio, išsi-
varyta į vergiją septyni šimtai žmonių. Šią vietą kry-
žiuočiai nuolatos puldinėjo, todėl, norėdamas apsisau-
goti nuo jų staigių antpuolių, Vytenis pavasario pra-
džioje liepė sustiprinti įtvirtinimus. Bertoldas negalėjo
leisti, kad iš jo atimamas toks patogus kelias, todėl,
su kariuomene užpuolęs darbininkus, jis stengėsi iš-
ardyti visus įrenginius; kadangi lietuviai, iš anksto ti-
kėdamiesi šitokių veiksmų, laikė netoliese paslėptus
karių būrius, tykančius progos pulti, antpuolis lengvai
buvo atremtas. Po to jis su savo kariais pasuko kita
kryptimi: staiga puolė Medrabą, kurios gynėjai daug
kartų buvo nusiaubę netolimas Prūsijos žemes ir pri-
darę nemažą nuostolių; ją užėmęs, išvadavo galybę
ten kalinamų krikščionių. Vėliau su didesne kariauna,
kurioje vien kryžiuočių buvo tūkstantis riterių, įsiver-
žė į Lietuvą pats magistras Meinhardas, žiauriai nu-
siaubė Paštuvos ir Gaižuvos valsčius, nušluodamas juos
ugnimi. Pasivijęs jį, atsitraukiantį su dideliu grobiu,

*Nužudomas lietuvių
kunigaikštis Jazbutas*

Jazbutas įniko persekioti už-
pakalinę vorą, kuriai tuomet
vadovavo Henrikas Cutsver-
tas. Šį išvydęs, Jazbutas, su

įniršiu prisiminęs ankstesnę savo nešlovę, iš visų jėgų
puolė priešą ir kirto jam kalaviju į petį; sužeistas Hen-
rikas ietimi persmeigė Jazbutą, kuris, griūdamas žė-
mėn, nukirto kalaviju puolančiam nugalėtojui pirštą.
Susidūrus vadams, įsiliepsnojo mūšis: narsiausi prieki-
nio būrio kariai veržėsi ginti užpakalinio, kadangi ir
lietuviai, netekę vado, traukėsi, ir kryžiuočiai (kurie,

bijodami patekti į pasalas, vengė nutolti nuo stovyklos) nepuolė, nepralaimėjo ir nelaimėjo kovos nė viena pusė, tačiau visas grobis, lietuviams matant ir iš pykčio griežiant dantimis, buvo išgabentas į Prūsiją. Vėliau, birželio pabaigoje, tas pats Henrikas su tūkstančio penkių šimtų raitelių pulku išsivarė Junigedos¹⁰

*Ragainės kariai klas-
ta užima Junigedą*

apylinkėmis grobį ir šit kaip
užėmė pačią pilį. Išdėstęs vi-
sus kitus būrius abipus kelio
pasalose, jis įsakė Ragainės

būriui traukti tiesiai prie pilies vartų. Gynėjai, tardami, jog negarbinga gintis nuo tokio nedidelio būrio už tvirtovių sienų, bemat pasileido link puolančio priešo, tačiau, drąsiai išpuolę į lauką, atsidūrė tarp pasaloje tykančių karių. Tada priešai stvėrėsi ginklo, visur aidėjo šauksmai ir švilpė ietys. Paspruko nedaug, tik tie, kurie, išgirdę šauksmą, tuojau puolė atgal; kiti, kurie išdrįso tolėliau nubėgti, buvo apsiausti ir išžudyti, iš abiejų pusių susitelkus priešo būriams. Vėliau viską siaubianti kariuomenė buvo nuvesta į Aukaimį, ji apsupo pilį ir sudegino aplinkinius kaimus. Kai Prūsijos pasieniuose dėjos šitokie dalykai, Vytenis, gal paskatinus, o gal tik pritarus pačiam Mazovijos kunigaikščiui Boleslovui, šiam pavaldžiomis žemė-

*Vytenis niokoja Ku-
javiją*

mis, nedarydamas čia jokių
eibių, nuvedė kariuomenę į
Lenkiją; lenkams nespėjus nė
apsiginkluoti, jis be galo

greitai nuniokojo visą Kujaviją ir išsigabeno gausų grobį. Pasak Dusburgiečio, šio žygio metu labai smarkiai kovota, nes lenkų kunigaikščiai Vladislovas bei Kazimieras ir Prūsijos magistras Meinhardas buvo pasiviję besitraukiančius lietuvius, tačiau mišri ir negausi lenkų kariuomenė pasitraukė neįveikusi priešų, o į pagalbą atėję kryžiuočiai, netekę mūšyje daugybės

vokiečių, buvo išsklaidyti ir priversti bėgti. Sumanęs atkeršyti, Meinhardas, ta proga vėl sutelkęs ir

1292 metai

sustiprinęs kariuomenę, nutarė su visomis jėgomis iš karto žygiuoti į Lietuvą, norėdamas kuo plačiausiai nusiaubti šalį ugnimi ir kalaviju; perėjęs miškais sienas, jis jau ketino išsklaidyti pulkus kaimų niokoti. Vytenis, neturėdamas pa-

Atremiami kryžiuočiai, niokojantys Lietuvą

kankamai jėgų priešui atremti atviroje kovoje, griebėsi klastos: išdėstęs patogiose miško vietose karius, jis susitarė su prūsais (kurie,

aišku, patys jautė priešišką kryžiuočių valdymui, o pakursčius tą neapykantą visokiausiais kaltinimais, netruko išduoti), kad, pradėjus jų pirmiesiems būriams bėgti, šie iš sparnų pultų priešą. Įspėtas apie išdavystę, Meinhardas vargais negalais išvengė pavojaus anksčiau, nei prasidėjo kova, ir nepatenkintas atitraukė kariuomenę į Prūsiją. Tais metais nei viena, nei kita šalis nieko daugiau beveik ir nenuveikė: kryžiuočiai būgštavo, kad, kariuomenei išvykus iš krašto, prūsai nesukeltų tuo laiku kokio maišto, o lietuviams rodėsi parankiau laukti, kol Prūsijoje prasidės kokie bruzdėjimai, nes visai neseniai Vytenis, paminėjęs žodį *laisvė*, netruko tarp prūsų pasėti jos troškimą bei neapykantą krikščioniškosioms apeigoms; ilgainiui šią neapykantą dar labiau sukurstė jų gentainių kalbos ir ji pavirto maištingomis nuotaikomis. Todėl Konradas fon Štangė, Ragainės komtūras, pastebėjęs, jog netoliese lietuviai stato Mingedėnų pilį, be to, nieku būdu nenorėdamas prūsams duoti progos perbėgti į netolimas lietuvių stovyklas, staiga užpuolė, sukilimui dar neprasidėjus, sutelktą kariuomenę, išžudė nemažą karių, o kitus išsklaidė. Vėliau, kai pamažėle ėmė blėsti

(žmonių užmojai paprastai esti trumpalaikiai) prūsų noras sukilti, kryžiuočiai, atsikratę šio rūpesčio, įniko

1293 metai

rengtis karui svetimose žemėse. Pats Meinhardas du kartus puolė lietuvius, tačiau, šių atremtas prie Junigedos ir Pieštėvės pilių, spėjo nuniokoti ir sudeginti tik papilių namus. Vytenis išsiuntė karių būrius, turėjusius vyti grįžtantį namo

*Prūsijoje lietuviai nesėkmingai bando pul-
ti Skalvių pilį*

priešą: jiems įsakė nesirodyti prie kelio, kuriuo traukė kryžiuočių kariuomenė, bet pasukti į šoną ir netikėtai užimti kokią pilį. Tokį pata-

rimą davė vienas prūsas, neseniai perėjęs Vytenio pusėn; jis manė, kad kitas žmogus galėtų pakenkti šiam sumanymui, todėl pats pasisiūlė į vedlius ar vadus, teprašydamas karių. Be to, šis sumanymas nekėlė baimės ir dėl to, kad grįžtančioje kariuomenėje sklido gandai, jog artimosios kryžiuočių įgulos, nuniokojus priešų kraštą, nelabai rūpinasi saugumu. Vis dėlto viskas baigėsi visai kitaip, nei buvo norėta. Pirmąjį staigų smūgį ketino nukreipti į Skalvių miestą ir pilį. Ir tikrai per pirmąjį antpuolį lengvai pavyko išžudyti tuos, kurie, nieko nežinodami, pakliuvo puolantiesiems po ranka, žuvo ten ir Liudvikas Oksė, kilmingiausias ordino žmogus, vis dėlto nepavyko greitai užbaigti kovos, nes smarkiai į priekį veržęsi kariai buvo atstumti nuo vartų. Tačiau lietuviai vėl ėmė pulti taip audringai, kaip ką tik puolė, stengdamiesi pamažėle pasiekti sienas; jie jau buvo bemaž užimę įtvirtinimus, nes, išvydę pavojų, išsigando gynėjai, nebežinodami, ką daryti (paprastai šitaip esti, kai užgriūva staigi bėda). Vis dėlto pamažu gynėjai atgavo nuovoką ir narsą, labiausiai dėl to, kad dideles pastangas dėjo Konradas ir Albertas fon Hagenai; lietuviai, jau bemaž įsiveržę į tvirtovę, vargais negalais buvo atstumti, o pilis po

smarkių ir kruvinų kautynių išgelbėta. Netekę vilties užimti pilį, lietuviai paleido karius plėšti ir grobti: deginti miestų ir niokoti kaimų. Vėliau kur kas sėkmin-

*Vytenis tris mėnesius
niokoja Prūsiją, ga-
lop jis išvejamas*

giau atsiteisė lietuviams Kon-
radas Štangė: mat liepos 25
dieną tuo pat būdu jis už-
ėmė Lietuvoje Mingedėnų pi-
lį, išžudė visus gynėjus ir,

paėmęs į nelaisvę nekarinę lytį bei aplinkinius kai-
miečius, išsivarė kartu su kitu grobiu. Gavęs šią ži-
nią, Vytenis su didžiulėmis jėgomis, neseniai sutelkto-
mis kitam žygiui, kuo greičiausiai ten nuskubėjo. Vis
dėlto kryžiuočiai, padarę savo darbą, jau buvo sku-
biai pasitraukę, todėl Vytenis ėmė juos vytis grįžtan-
čius, tykoti prieš jo žemėje, o vėliau, niekur neuž-
tikęs nei pačios kariuomenės, nei stovyklos, bastytis
su pulkais po visą kraštą ir niokoti. Beveik tris mė-
nesius visą Prūsiją siaubė žudynės ir gaisrai. Tuo tar-
pu kryžiuočiai, nedrįsdami sueiti į atvirą kovą su ga-
lybe siautėjančių karių, laukė tinkamos progos, galop
jie užklupo lietuvius, kai šie, grįždami siaurais keliais,
susigrūdo, apsikrovę grobiu, į krūvą, ir beveik visus

1294 metai

*Kryžiuočiai daug kar-
tų puola Lietuvą*

išžudė, išsigelbėjo nedidelis
būrelis, kurie su Vyteniu, pa-
likę kitus karius, išsislapstė
miškuose. Po to ištisus metus

Lietuva smarkiai buvo siau-
biama kryžiuočių, dažniausiai vedamų Liudviko Liben-
celės, kuris protarpiais kartodavo antpuolius. Iš Piešt-
vės apygardos išvarė visus gyvulius, išžudė čia dau-
gybę žmonių, į vergiją išsivedė tik septyniasdešimt
galvų. Užėmė ir visai sugriovė Romovę, lietuvių šven-
tają vietą ir jų Krivės Krivaičio buveinę. Vaikių ir
Pagraudės valsčius Žemaitijoje nusiaubė žudynėmis ir
apiplėšė, daugel metų čia beveik nebuvo gyventojų.
Tada pakliuvo į vargą lietuvių padermės, įsikūrusios

tarp Narevo ir Nemuno, prislėgtos sunkios priespaudos ir nuolatinio karo; kamuojamos šešerius metus užtrukusių grumtynių, jos turėjo duoti kryžiuočiams duoklę, o savo gentainių raginamos sueiti į karinę sandraugą, nedrįso nei ginklu pulti priešo, nei praleisti lietuvių, žygiuojančių į priešų šalį. Štai todėl stebėdamasis galvoju, kas tuo metu rūpėjo Vyteniui, nes atrodė, jog jis (tarytum nė nejausdamas šitokios žaizdos) visai užmiršo šį valstybės pakraštį ir juo visai nesirūpino, savo įstangą kreipdamas kur kitur. Mat bemaž tuo pačiu metu Vytenis lyg niekur nieko, tarytum tėvynė

*Vytenis įsiveržia į
Lenkiją ir užima Len-
čicą*

būtų visiškai saugi nuo priešo, Mazovijos pasieniais įsiveržė, sutelkęs žygiui tūkstantį aštuonis šimtus raitelių, į Lenčicos kraštą. Dėjosi šitai

sekmadienį, todėl į miestą buvo prigužėję iš aplinkinių kaimų į pamaldas galybė kaimiečių ir bajorų. Tiesiai iš kelio, niekieno nelauktas, Vytenis užėmė miestą, kova ir grėsmė artėjo prie bažnyčios, padrikai puolančius karius bažnyčioje užsidariusi minia, iš siaubo įgavusi drąsos, atstūmė; į besiartinančius jie svaidė viską, kas tik pakliuvo po ranka, vis dėlto, kai užsidedė aplinkiniai namai, nuo dūmų ir liepsnos daugelis žuvo, galop bažnyčia buvo užimta ir išplėšta. Po to kariai buvo pasiūsti plėšti aplinkinių kaimų, kuriuos jie per

*Nužudomas Kazimie-
ras, Lenčicos kuni-
gaikštis*

trumpą laiką klaikiai nusiaubė. Tuo tarpu Kazimieras, Lenčicos kunigaikštis, skubiai apginkluoja kovai su staiga pasirodžiusiu priešų

greitosiomis sutelktą būrį, pasivijęs lietuvius netoli Sochačevo, stoja į kovą, kur kas didesnę narsą rodydamas, nei susilaukdamas sėkmės. Neabejoju, jog šitai ir pavertė niekais visą reikalą, nes, deramai neįvertinęs priešų dėl jų negausumo, jis iš anksto nenumatė

tinkamai visko, kas reikalinga kovai, manydamas galįs įveikti negausų plėšikų būrį staigiu greitosiomis sutelktų karių antpuoliu. Todėl ir pats, būdamas veikiau karys nei vadas, puolė link priešų; kai pirmoji ataka pavyko, jis pabandė antru smūgiu palaužti priešo eiles, deja, neprotinga perdėta narsa kelis kartus mėginti laimę, nes galop jis krito nuo priešų rankos, prarado, beje, ir kariuomenę. Mat kariai, netekę vado, buvo lengvai sumušti. Nedaugeliui pavyko išvengti žūties, nes, bėgdami nuo priešo, metėsi prie Bzuros ir daugybė jų prigėrė upėje, kur ne kur tik perbrendamoje. Nemaža belaisvių kovos metu paspruko, vis dėl-

Išvedama trisdešimt šeši tūkstančiai belaisvių

to, pasak metraštininkų, iš šios vietos lietuviai išsivedė beveik 36000 belaisvių, taip kad kiekvienam kareiviui teko po 20. Užėjo žiema, ir abi

pusės kuriam laikui nutraukė kovas. Kryžiuočiai, surengę naują antpuolį, užėmė Lietuvoje keletą pilių. Pats magistras, žiemai einant į pabaigą, nusiaubė Gaižuvos ir Paštuvos valsčius, sudegino dvi pilis, bet prie trečios jis sutiko kur kas didesnę pasipriešinimą, nei tomis aplinkybėmis galėjo tikėtis; nenorėdamas sulaukti Vytenio su kariuomene ir atsidur-

1295 metai

ti pavojuje, jis, nutraukęs apsuptį, išsiuntė grobį į Prūsiją, o pats nuvedė kariuomenę į Mazoviją, kur už-

ėmė ir visiškai sunaikino

Lietuvių įgula Mazovijoje prie Viznos sunaikinama kryžiuočių

Vizną. Mat, nors tada mozūrai bei kryžiuočiai buvo sudarę sąjungą, tačiau kunigaikštis Boleslovas, nekęsdamas ir lenkų, ir kryžiuočių,

laikė toje vietoje lietuvių įgulą. Iš čia protarpiais kaimyniniai lenkų ir prūsų kaimai ne vieną kartą būdavo puolami ir siaubiami. Ilgai ši klasta neiškilo į pa-

viršių; kadangi kaimiečiai grobikų būriuose matydavo tik lietuvius, jie manė, jog šie staigūs ir dažni antpuoliai rengiami iš pačios Lietuvos. Kai ilgainiui žmonės sužinojo tiesą, Boleslovas besiskundžiantiems dėl skriaudų prisipažino laiką keletą lietuvių būrių, bet vien tam, kad šie gintų jo valdinius, o ne tam, kad skriaustų sąjungininkus. Jeigu kartais jie ir imasi kokių veiksmų, tai tik prieš jo norą bei jam visai to nežinant, todėl šitokie veiksmai neturi būti suprantami kaip pažeidimas sutarčių, kurios jo su kryžiuočiais sudarytos. Ateityje jis pasirūpinsis, kad sąjungininkai nebūtų šitaip kamuojami jo samdytinės kariuomenės. Kadangi jis pasitenkino žodžiais, o neatitraukė nuo pilies įgulos ir neuždraudė jai daryti skriaudų, kryžiuočiai, sutelkę karius, jėga išsprendė visą reikalą. Tuo tarpu Boleslovas pasitenkino kaltinimais, kad kryžiuočiai esą sulaužę sutartis. Per visą vasarą beveik nieko reikšmingesnio nebuvo nuveikta: abi pusės puldinėjo viena kitą nedideliais būriais ir, keistas dalykas, vienu metu, nelyginant susitarusios. Kryžiuočiai paskutinėmis liepos dienomis patraukė į Gardino žemę, ketindami čia išmėginti laimę: šimto penkiasdešimtys pėstijos būrių vedė penki ordino riteriai. Pastarieji nutarė palikti žirgus, susėsti į laivus ir, tylo-

Kryžiuočių bei lietuvių abipusiai antpuoliai

mis iškėlus karius prie pačių įtvirtinimų, netikėtai užpulti įgula. Gal šitai ir būtų jiems pavykę, jeigu, sumanę apiplėšti vieną paupio kaimą, nebūtų išdavę savo kėslų per ankstyvu grobikišku išpuoliu ir užsitraukę nesėkmę. Mat maišatyje paspruko keletas kaimiečių, kurie, nubėgę į pilį, pranešė gynėjams, kad upe plaukia nedidelis priešo būrys; gynėjai sušoko į laivus ir įnirtingai užpuolė atklydėlius, po to prasidėjo

abipusės skerdynės (žuvo septyniasdešimt žmonių), galop pilies gynėjai laimėjo. Šitaip atstumti, kryžiuočiai leidosi į Junigedą; kadangi vienu metu laivai buvo užplaukę ant seklumų, lietuviai juos apspito ir, vieni laivais atplaukę, kiti atabradais nubridę, užpuolė kautynių nelaukiantį priešą; jie paėmė laivus, kovoje krito narsiausi vyrai, kiti vargais negalais paspruko, žuvo visi vadai, išskyrus vieną. Geriau sekėsi Liudvikui Libencelei: jis užėmė Lietuvoje Kimelio pilį, kuri buvo daug kartų stipriomis jėgomis, bet nesėkmingai puldinėta, ir sumušė gardiniečius, drįsusius stoti su juo į kovą. Tačiau ir šią pergalę aptemdė skausmas. Sugrįžęs namo, jis rado lietuvių sudegintą Skalvių papilį, teberūkstančią Ragainę, kurios komtūru buvo, visi gyvuliai iš salos varu išvaryti.

1296 metai

Vytenio žygis į Prūsiją ir Livoniją

Šitai, galima sakyti, tebuvo įžanga kitų metų kovoms, kada Vytenis kariavo su visa karo galybe. Pirmiausia,

smarkiai nusiaubęs Prūsijoje Kulmo žemę ir Goliubo apylinkes, jis išgabeno iš ten didžiulį grobį. Po to įsiveržė į Livoniją, bet ten nieko reikšmingesnio nenuveikė, nes buvo priverstas greitai atitraukti kariuomenę į Lietuvą. Mat pasklido gandas, kad priešas su didelėmis jėgomis siaučias tėvynėje, todėl kariai ėmė būgštauti dėl saviškių, baimė diena iš dienos stiprėjo (mat gandai didina baimę, o baimė gandus), tada buvo įsakyta trauktis atgal. Tačiau Balgos komtūras Zigfridas su dviem šimtais belaisvių jau buvo iš Lietuvos išvykęs, Gardino apylinkėmis skubiai varydamasis grobį, o Henrikas Cutsvertas, Karaliaučiaus komtūro Bertoldo pasiūstas pilies supti, smarkiai sumuštas turėjo trauktis iš krašto veikiau dėl to, kad nebesitikėjo pergalės, nei dėl to, kad būtų bijojęs grįžtančio Vytenio;

tai, kad jis nelyginant koks bėglys skubiai traukėsi, neleisdamas kareiviams nukrypti nuo kelio ir ieškotis grobio, lėmė pasklidęs gandas, jog greitai iš Livonijos atvyksianti kariuomenė. Vyteniui sugrįžus iš Livonijos, prasidėjo vidaus vaidai tarp rygiečių ir kryžiuočių magistro; šitai davė pradžią dvejus metus užtrukusiam karui. Užkariavus pagonis, didėjo riterių ordino turtai, o su turtais — ir jų godumas, tad ilgainiui riteriai

1297 metai

Nesutarimai Livonijoje tarp kryžiuočių ir Rygos miestiečių

ėmė nekęsti visų, kurie Livonijoje turėjo tokias pat teises kaip jie. Pirmiausia pradėjo erzinti valdžios ištroškusias širdis Rygos miesto padėtis, jo laisvė ir turtai,

nes šis miestas itin žymus ir svarbus šiame krašte: čia daug žmonių, gyva prekyba. Kitados jį įkūrė liubekiečiai: pirmieji ateiviai, atvykę į šias pakrantes, ir buvo iš Liubeko uosto; ar per klaidą čia patekę, ar bangų išmesti, jie mezgė prekybinius ryšius, skleidė krikščionybę. Kadangi buvo puolami ir spaudžiami vietinių latvių, tai, nenorėdami išsižadėti prekybos dėl karo rūpesčių, savo arkivyskupo patariamai, išsikvietė iš Vokietijos riterius, kuriuos tada vadino kalavijuočiais, o vėliau kryžiuočiais, ir juos nukreipė prieš barbarus. Jų padėdami nugalėję ir visiškai pavergę čiabuvius, patys visaip stengėsi apginti savo laisves, teisėtai jiems priklausančias. Savo ruožtu kryžiuočiai siekė ir smurtu, ir klasta paimti mieste valdžią. Jų siekimams priešinosi Jonas Kvirinas, Rygos vyskupas, kol galop, jį suėmus ir į kalėjimą įmetus, buvo sutryptas bet koks teisėtumas ir prasidėjo atviri karo veiksmai. Žinoma, rygiečiai neturėjo didesnių vilčių, neturėjo jie ir kariuomenės, tačiau, matydami, jog pati teisė niekam

negali duoti nei taikos, nei ramybės, be to, spiriami būtinybės, jie griebėsi ginklo. Štai dėl to daug kas Lietuvoje ėmė viltis, kad sunkiai krečiama vidinių neramumų Livonija gali visai suirti, jeigu ją pastūmėsianti išorinė jėga. Todėl kurie ne kurie didikai ėmė raginti Vytenį nepraleisti tinkamos progos, bet visomis jėgomis pulti kryžiuočius. Netgi prastuomenė ir kariai stebėjosi, kodėl valdovas gaištas, ištisus metus tvarkydamas vidaus reikalus, juk toks patogus laikas išplėsti valdų ribas! Argi jis nebežinąs, kad, kaip mena tėvai, didelė Rusios dalis buvusi užimta tada, kai rusų kunigaikščiai buvę įsileidę į vidaus nesantarvės ir nepajėgę pavieniui atsispirti priešui? Vis dėlto atsargus valdovas, gerai žinodamas, jog priešų nesantaika jam labai patogi, aiškiai matė, jog šiuo metu nesantarvė jam bus naudingesnė taikiai gyvenant, negu kariaujant. Mat vos atsiradusi nesantarvė bet kurioje valstybėje lengvai pagydoma nelyginant nesena kūno žaizda, o įsisenėjusi — sėtrija ir gilėja. Todėl jis, taikiai gyvendamas, atidžiai stebėjo įvykių raidą ir, norėdamas pakurstyti priešų nesantaiką, nutraukė karą Livonijoje: mat kaip išorės priešų baimė skatina santarvę, taip taika ir ramybė kursto nesutarimus. Tuo tarpu nerengė jokio žygio nei į Lenkiją, nei į Prūsiją gal dėl to, kad nežinojo, kaip ilgai užtruks tas rygiečių karas, gal todėl, jog bijojo, kad vieni ir kiti susitaikę (šitaip daug kartų buvo nutikę) nesurengtų, jam iškeliavus iš krašto, karo žygio prieš bendrą priešą į Lietuvą, o gal dėl to, kad norėjo (tai, man atrodo, arčiau tiesos!) išsaugoti nepaliestas jėgas būsimam karui. Mat, nors pats Vytenis ir nepatraukė su kariuomene į Livoniją, bet galima buvo tikėtis, kad rygiečiai, vieni nepajėgūs kariauti, kviesis jį į ginkluotą sandraugą, žadėdami didelį atlyginimą. Kaip tikėjosi, taip ir įvyko kitais me-

1298 metai
*Lietuviai kviečiami
rygiečių į kovą prieš
kryžiuočius; jų žy-
giai Livonijoje*

tais: pažadėjus gerą atlygini-
mą, jis sutelkė deramą ka-
riuomenę, kurią galėjo pri-
reikus padalyti į dvi dalis.
Vieną pulką atidavė rygie-
čiams Nojermiulenui apsiaus-
ti ir aplinkiniams kaimams

plėsti. Pagrindines jėgas Vytenis pats atvedė prie Kark-
sio: po ryžtingos apsupties įsiveržė į sutvirtinimus, pa-
ėmė pilį, visi gynėjai buvo išžudyti, liko gyvi vos
keturi riteriai, komtūro sauga ir šiek tiek vertingesnių
belaisvių. Po to nugalėtojai, paleisti pasiplėsti grobio,
nusiaubė visas apylinkes, naikindami ugnimi ir kala-
vijų kaimus bei jų gyventojus. Pavijęs siaubėjus ne-
toli Livonijos įlankos, magistras Brunonas nirtulingai
juos užpuolė prie Treiderės upės, jau apsikrovusius
grobiu. Iš pradžių Vytenio padėtis rodėsi sunkoka gal
dėl to, kad neturėjo po ranka kariuomenės (paprastai
šitaip esti, kai gabenamas grobis), nes ji buvo išsisklai-
džiusi po kaimus. Kai žuvo aštuoni šimtai lietuvių, o
trys tūkstančiai buvo paimta į nelaisvę, rodėsi, jog
kryžiuočiai netoli pergalės, o lietuviams belieka bėgti.
Kartais vis dėlto beviltiškoje padėtyje gelbsti ir tai,
kad nėra kur bėgti. Kadangi iš užpakalio buvo jūra,
vienoje pusėje trukdė Treiderės upė, o kitoje pusėje
ir priekyje puolė priešai, jie turėjo kariauti, nes ne-
buvo jokios vilties pabėgti. Padrąsėjo širdys, ir užvi-
rė atkaklus mūšis, lietuvius apėmė toks kovos įkarštis,
kad su įniršiu atrėmė bemaž jau nugalinto priešo
puolimą, o vėliau, nesiliaudami jį persekioję, privertė
bėgti. Kryžiuočių kariuomenė buvo sutriuškinta, keli
tūkstančiai krito, žuvo mūšyje pats magistras su be-
veik 20 ordino riterių. Jauėjo į pabaigą birželio mėnuo,

tikrai tinkamas karui metas, tačiau kariai, apsikrovę grobiu, vos pajėgė žygiuoti, o ne kariauti: juos reikėjo grąžinti namo. Todėl jie ir buvo sugrąžinti, vis dėlto kur bežygiavo, ten ugnimi ir kalaviju siaubė kraštą. Tiems, kurie supo Nojermiulėną, buvo įsakyta atkakliai siekti pergalės. Toje stovykloje kartu su rygiečiais buvo keturi tūkstančiai karių, kurie ryžtingai spaudė apgultuosius. Sėkmingai užbaigti kovos nedavė Bertoldas Briuhavenas, Karaliaučiaus komtūras, pasiūstas pagalbon į Livoniją su Prūsijos kryžiuočių daliniu: užpuolęs su nepavargusia kariuomene sunkios apgulties išsekintus lietuvius, nugalėjo juos ir išvaikė; daugybė žuvo, daugybė nuskendo upėje, per kurią bėgdami turėjo keltis. Šiek tiek vėliau Vytenis, gal bijodamas, kad po jo pergalės pablogėjusi Livonijos ordino padėtis, Prūsijos kryžiuočiams suteikęs pagalbą ko-voje prieš Rygą, nesustiprėtų, gal norėdamas gandai- apie vidaus sąmyšius atgrasinti Prūsijos kryžiuočius nuo karo Livonijoje, o gal trokšdamas atsiteisti už pralaimėjimą, kurį patyrė prie Nojermiuleno sumušta jo

	kariauna, pasiuntė keletą
<i>Prūsija</i>	<i>niokojama</i> lengvosios raitijos būrių į
<i>lietuvų</i>	Prūsiją pasiieškoti grobio.

Šis žygis iš pradžių labai sekėsi. Be kitos priešui padarytos žalos, apiplėšė Štraisbergo miestą rugsėjo pabaigoje per šventą Mykolą: žuvo daugybė žmonių, gausiai susirinkusių į bažnyčias. Pridarė ten lietuviai daug siaubingų šventvagysčių krikščionių šventyklose, bjauriai išniekino šventuosius indus; vis dėlto retai kada po tokių nusikaltimų ilgai užtrunka bausmė; grįždami atgal, šventvagiškieji plėšikai patyrė kerštą už dievybės paniekinimą: Kulmo komtūras Konradas Zakas juos visus ligi vieno išžudė. Kur kas didesnės sėkmės kitais metais susilaukė šeši

1299 metai

šimtai raitelių. Kunonas,
Brandenburgo komtūras, su
nemaža kariuomene įsibro-

vęs į Lietuvą, sudegino artimiausių tvirtovių Junigedos bei Pieštės papilyse namus, o po to, papildęs kariuomenę stipriu Ragainės būriu, nugabeno ją laivais į krašto gilumą. Pasroviui atskubėjo lietuviai ir, praradę tik vieną saviškį, privertė priešą pasukti atgal. Kai Nemune vyko šios laivų grumtynės, šeši šimtai raitelių įsiveržė į Prūsiją ir, nuniokoję pražygiuojamus kaimus, įvarė baimės aplinkinėms žemėms, nes kaimiečiai nežinojo, kuria kryptimi ir kokiomis jėgomis priešas puls. Kunonas, gavęs žinią apie priešą, spėjo, jog šie braunasi į Notangą (mat ši buvo arčiausia); tada skubiai patraukė su būriu į šalį ir, parinkęs gerą vietą pasaloms, pradėjo laukti jų pasirodant. Be abejonės, lietuviai būtų buvę sumušti, jeigu, neatsargiai veikdami, būtų patekę į šias pasalas, tačiau, laiku sužinoję per žvalgus apie klastą, tol tūnojo nesirodydami miškų tankmėse, kol Kunonas, pamatęs, jog jie jau bus pasitraukę ir aplink visur saugu, paleido kariuomenę. Tik tada lietuviai, išėję iš slėpynių, saugiai pasklido po laukus ir pradėjo visą kraštą baisiai niokoti. Jie išžudė daugybę žmonių, prisiplėšė visokio grobio, bet tik du šimtus dvidešimt žmonių išsivedė į vergovę. Ir kitais metais lietuviai ne kartą žygiavo į Livoniją ir Prūsiją; be paliovos puldinėjant lengvai ginkluotomis jėgomis, šių dviejų kraštų riteriai veikiau buvo erzunami nei naikinami. Šitokiomis aplinkybėmis lietuviai prarado keletą lengvai ginkluotos kariuomenės būrių, kuriuos Brandenburgo komtūras, užklupęs nepatogioje vietoje, taip sumušė, kad iš

1300 metai

skerdynių vos trejetas vyrų
paspruko pranešti apie pra-

laimėjimą. Po to, sudarius paliaubas tarp Rygos miestiečių ir Livonijos riterių, Livonija buvo palikta ramybėje,

nes tuo metu Lenkijoje, nuvertus nuo sosto karalių Vladislovą Lokietką, prasidėję sąmyšiai leido kur kas lengviau ten pasiplėsti.

Iš Livonijos lietuviai žygiuoja į Lenkiją, niokoja Dobrynę Taigi šeši tūkstančiai karių, staigiai įsiveržusių į Dobrynę, nuniokojo visą kraštą.

Bendras sąjungininkų pralaimėjimas būtų palietęs ir Kulmo žemę, jeigu smarkiai patvinusi Drevanta nebūtų sutrukdžiusi grobiu apsikovusiems kariams persikelti. Greitosiomis sutelktas lenkų būrys pasivijo besitraukiančius lietuvius ir, tikėdamasis atsiimti grobį, smarkiai

1301 metai

užpuolė ariergardą, nedelsdamas nė valandėlės; kadangi ten susidūrė su geriausiais kariuomenės daliniais, o visos gurguolės buvo nuvartytos į priekį, jie nedrįso bandyti laimės tikrose kautynėse ir davė trimitu ženklą trauktis. Lengva sėkmė sužadino troškimą dar daugiau pasiplėsti, šį jausmą kareiviams visada sunku sutramdyti, o ypač po sėkmingo žygio. Kadangi į Kulmo

Niokoja Kulmo kraštą, kur sumušami kraštą negalima buvo perkelti visos kariuomenės, to žygio ėmėsi kunigaikščių paraginti ryžtingiausi ir nar-

siausi raiteliai. Iš visos kariuomenės atrinkta šimtinė karių persikėlė per upę, ir štai toks nedidelis būrys drąsiai įsiveržė į priešo kraštą; jie smarkiai nuniokojo kaimus, kol dar kryžiuočiai nesutraukė iš aplinkinių pilių į kovos lauką kareivių, vėliau, kai kariai buvo sutraukti, lietuviai patyrė žiaurų pralaimėjimą; praradę septyniasdešimt vyrų, likusieji vargais negalais paspruko ir, pasiekę saviškius, sukėlė stovykloje baisų nerimą. Taip skubiai pulta rengtis kelionėn, toks triukšmas buvo sukeltas stovykloje, kad visa tai atrodė ne-lyginant padrikas bėgimas. Vėliau, be tvarkos kelian-

tis per Narevą, upės sūkuriuose žuvo didelė dalis karių ir grobio. Ne geriau pavyko kitam lietuvių būriui, apiplėšusiam Liubavą. Penkiasdešimt raitelių (nuniokoję kaimus, jie išžudė daugybę kaimiečių, kuriuos užklupo beginklius), nejausdami pavojaus, vežėsi namo grobį ir varėsi belaisvius; juos apsupo staiga pasirodę kryžiuočiai ir privertė atsisteisti už neapgaltotą narsumą ar godumą: neteko penkiolikos karių ir didelės grobio dalies. Kai lietuviai niokojo kryžiuočių kraštą, šie irgi neliko ramūs. Magistras Konradas, su didžiule kariuomene užpuolęs Žemai-

*Savo ruožtu kryžiuo-
čiai siaubia Lietuvą*

tiją, nusiaubė Karšuvos žemę. Vis dėlto žmonių ne-
daug žuvo, nes gyventojai,

palikę namus priešų valiai, patys su visais brangesniais daiktais išsislapstė miškų tankmėse. Tais pačiais metais per išdavystę buvo prarasta Aukaimio pilis. Pilies viršininkas Draika pradėjo linkti į krikščionių tikėjimą. Negalėdamas tarp saviškių garbinti dievo pagal šias apeigas, jis ryžosi pereiti priešo pusėn, o prieš tai pelnyti jo palankumą nepaprasta išdavyste. Todėl, pasiuntęs tarpininku savo sūnų Piną, suderino savo ketinimus su Folradu, Ragainės komtūru, ir sutarė dieną; Draika pats vadovavo nakties sargybai, kai Folradas tamsoje pritraukė prie pilies kariuomenę: atidarius vartus, buvo įleistas į pilį, karius ir visą kariauti pajėgiantį jaunimą jis skerste išskerdė, o vaikus ir moteris išsivarė į vergovę. Paėmė į nelaisvę ir gyvą paliko tiktai Sudargo sūnų, kilmingą ir narsų jaunikaitį, kuris, sunkiai sužeistas, nebegalėjo nei apsiginti, nei atkakliu pasipriešinimu sukurstyti priešą jį pribaugti. Išdavikas su visa šeimyna buvo nugabentas į Ragainę, kur, kaip ir žadėjo, priėmė krikšto malonę. Po to santarvė su rusais atitraukė lietuvius nuo žygių į

1302 metai

Ka as tarp lenkų ir rusų, kuriems lietuviai eina į pagalbą ir kurie sumušami

Prūsiją ir Livoniją. Mat lenkai ginklu stengėsi iš rusų atsiimti Liubliną, kurio buvo netekę prieš penkiasdešimt septynerius metus. Abi pusės sutelkė šiam karui didžiules kariuomenes, ypač rusai, ku-

rie pagalbon buvo pasikvietę skitus ir lietuvius. Mūši laimėjo lenkai. Kadangi rusai, surikiavę kariuomenę pusmėnuliu, labai į šalis išskleidė sparnus, o vidurį susilpnino, lenkai, sutelkę vienoje vietoje karius nelyginant kumštį, be galo lengvai sunkiaisiais raiteliais pralaužė rikiuotės vidurį ir atvėrė kelią į pergalę. Rusai po to nemėgino nei iš naujo stoti į mūši, nei antpuoliais kamuoti priešo: išblaškytus ir iškrikusius juos žudė pergalingi lenkai. Daug kas išsigelbėjo tik dėl to, kad šalimais buvo Liublinas; tiesą sakant, ši aplinkybė nieku būdu negalėjo padėti išvengti pralaimėjimo, tik šiek tiek jį atitolino. Kadangi tvirtovėje padaugėjo karių ir trūko maisto, o atgabenti nebuvo galima, nes priešas visur budėjo, todėl nugalėtojas tol kamavo apsuptimi miestą, kol badas privertė pasiduoti. Ne be pa-

1303 metai

ištisus metus gyveno ramiai, stengdamiesi atstatyti jėgas. Trumpą atokvėpį vis dėlto nutraukė nauji antpuoliai iš Prūsijos. Grafas Verneris fon Hoinbergas ir

grindoma, kad šis pralaimėjimas smarkiai sutrikdė lietuvius, nes pastarieji po to

1304 metai

Prūsijos kryžiuočių karas prieš lietuvius

Adolfas fon Vintimelis bei kiti Reino krašto didikai kaip tik buvo atvykę į Prūsiją. Atvykus šiems pagalbininkams, magistras Konradas,

atgavęs drąsą, dviem žygio voromis įsiveržė į Lietuvą ir žiauriai nuniokojo visą Gardino kraštą. Taip pat Karaliaučiaus komtūras Eberhardas fon Firneburgas, po

Svirtilo išdavystės vėl užėmęs Aukaimio pilį, kurią, kryžiuočių sugriautą, lietuviai buvo atstatę, išžudė gynėjus ir sulygino su žeme įtvirtinimus. Po to, nusiaubęs aplinkinius kaimus, išžudė daugybę žmonių, o saviškių neteko vos trisdešimt. Kitais metais, kai Vytenis

1305 metai

Vytenis persekioja

kryžiuočius grobikus

abu luomus sukviėtė į pasitarimą, Sembos vyskupystės fogtas Pilypas fon Bolandas, pasinaudojęs proga, kad buvo išvykę kunigaikščiai ir

bajorai, nusiaubė pasienio kaimiečius. Kai valdovui pranešė, jog įsibrovė priešas ir degina kaimus bei kaimus, jis greitosiomis su tūkstančiu penkiais šimtais raitelių patraukė sustabdyti tolesnio veržimosi. Jau kryžiuočiai buvo pasitraukę iš krašto, kai Vytenis netikėtai užpuolė nebesisaugančių priešų ariergardą; kovėsi tada kraštinės susidūrusiųjų eilės: mat, ar dėl kurios kitos priežasties, ar dėl to, kad ir vienos, ir kitos kariuomenės dydis buvo nežinomas, vadai nežinojo, kieno pusėje jėgos persvara; kai ir vienoje, ir kitoje pusėje krito keletas karių, susidūrimas liovėsi. Šaltiniai mini, jog tuo pačiu metu kautasi Livonijoje prie Dubnos, tačiau nesako, nei dėl ko prasidėjo kova, nei kaip baigėsi. Valdovas, sugrįžęs iš Prūsijos, gavo žinią apie vidaus nesantarvę Lenkijoje ir ryžosi ten žygiuoti. Sutelkęs karius prie

Sugrįžęs iš Prūsijos,

patraukia į Lenkiją

Gardino, jis subūrė nemažą kariuomenę ir, netrukdomas mozūrų, o gal šiems nieko

nežinant (šitai rodosi panašu į tiesą), nes kariuomenė buvo vedama slaptais ir beveik nepraeinamais keliais per Mazovijos miškus, įsi-

1306 metai

veržė į Didžiosios Lenkijos žemes. Staigiu antpuoliu užėmė Kališo ir Stavišino miestus; gyventojai būtų nė nepajutę ateinant priešo, jeigu šis nebūtų pradėjęs

siautėti miestuose degindamas ir žudydamas. Jie plačiai nusiaubė aplinkinius kaimus, išsivarė galybę gyvulių ir žmonių. Kol lietuviai šitaip siautėjo Lenkijoje, niekas jiems nepastojo kelio ir niekas nedrįso persekioti traukiančių namo. Magistras Konradas, gavęs žinią apie lenkų pralaimėjimą, pamanė, kad Gardino gynėjai su kitais kariais išvesti į Lenkiją, todėl įsakė Albertui Hagenui staiga užpulti Gardino pilį ir miestą, likusius be gynėjų, ir užimti. Linksmi nusiteikę, priešai iš arti grasino piliai, vildamiesi, jog klastingas sumanymas pasiseks, tačiau jų kėslus suardė kilusi neregėta audra. Smarkios liū-

<i>Išvykus Vyteniui,</i>	tys, juodi debesys ir baisios
<i>Prūsijos kryžiuočiai</i>	ūkanos, dieną mažne paver-
<i>užpuola Gardiną</i>	tusios naktimi, neleido ne tik
	imtis ginklo, bet ir vienam

kitą matyti, be to, nesiliaujantis griaustinio dundėjimas, vėjo šėlsmas, lietaus šniokštimas trukdė vadams įsakinėti, o kariams išgirsti įsakymą. Tad nebesitikėdami galėsią apgulti pilį, nes to pradėti neleido audra, be to, bijodami pavojaus, kuris galėtų išskilti, jeigu priešui paaiškėtų, kad puolėjų ne tiek daug, jie ryžtingai užpuolė miestą. Pilėnai, kuriems pirmas veržlus antpuolis neleido pabėgti, buvo arba išžudyti, arba paimti į nelaisvę, o kurie paspruko į pilį, neteko namų, išplėštų ir sudegintų. Skerdynės čiaėjo didesnės, nei galima buvo tikėtis iš priešų skaičiaus: jų nebuvo daugiau kaip trys šimtai samdininkų ir keli kryžiuočių ordino riteriai, o štai grobio buvo tiek, kiek keletas karių galėjo išvežti. Vis dėlto Karaliaučiaus komtūras Eberhardas, nepatenkintas dėl šio žygio, labiausiai apgailestavo, kad tuo vienu antpuoliu nebuvo paimta pilis; jis manė, kad artimiausioje ateityje nesunku ją būsią atkariauti iš sudeginto miesto, ypač tada, jeigu būsią pritrauktos didesnės jėgos, todėl pats išsirengė į

ši žygį, turėdamas šešis tūkstančius pėstininkų bei šimtą ordino riterių. Bet kur kas anksčiau Vytenis buvo išsiuntęs pilėnams pastiprinimą — būrį narsiausių karių, kurie buvo patyrę panašių smūgių; jie turėjo narsiai atremti priešus, jeigu šie kartais kam ryžtųsi. Kryžiuočiai stropiai rengėsi pirmajam puolimui prieš pilėnus, manydami, jog negausią

*Prūsijos kryžiuočiai
atstumiami nuo Gardino*

silų pilies įgulą sudaro vien pilyje sutelktos besiginančiųjų jėgos, tuo tarpu gynėjai, išsiveržę iš pilies, privertė

priešą, išsižadėjus apgulties, stoti į atvirą kovą. Abi šalys kovojo ilgai ir atkakliai, pėsčiomis grumdamosi kalavijais, kol lietuviai buvo atstumti už vartų. Po to, gerokai šiems atsigavus, kautasi su nauju įkarščiu, ir kryžiuočiai buvo nublokšti į stovyklą. Permaininga kova, abiem pusėms kainavusi nemaža kraujo, tęsėsi nuo saulės patekėjimo ligi vidurdienio. Galop, kai ir vienoje, ir kitoje pusėje krito nemaža drąsių karių, kryžiuočiai, kad ir nepatyrę pralaimėjimo, pasitraukė nuo pilies. Pasakojama, jog tuo pat metu valdovo rūmuose atsitikęs nuostabus ir paminėtinas įvykis. Kartą dėl skirtingų nusikaltimų į bendrą kalėjimą buvę pasodinti lietuviai ir rusai: pastarasis — krikščionis, o pirmasis — pagonis. Įsileidę į kalbas, jiedu susiginčijo dėl tikėjimo, rusas įkalbėjo lietuvių priimti krikščionių tikėjimą; jeigu, girdi, jis duosias, kaip dera, aukščiausiam įžadą ir įžadu įsipareigojas paaukoti bažnyčiai didžiulę žvakę, tai galys būti tikras, kad su dievo pagalba išsivaduosias iš kalėjimo. Lietuvis paklausė ruso patarimo, ir vos jis baigė sakyti priesaikos žodžius, kai grandinės savaime sutrūkusios

Padarius įžadą priimti krikščionių tikėjimą, stebuklingai išsivaduojama iš kalėjimo

silų pilies įgulą sudaro vien pilyje sutelktos besiginančiųjų jėgos, tuo tarpu gynėjai, išsiveržę iš pilies, privertė priešą, išsižadėjus apgulties, stoti į atvirą kovą. Abi šalys kovojo ilgai ir atkakliai, pėsčiomis grumdamosi kalavijais, kol lietuviai buvo atstumti už vartų. Po to, gerokai šiems atsigavus, kautasi su nauju įkarščiu, ir kryžiuočiai buvo nublokšti į stovyklą. Permaininga kova, abiem pusėms kainavusi nemaža kraujo, tęsėsi nuo saulės patekėjimo ligi vidurdienio. Galop, kai ir vienoje, ir kitoje pusėje krito nemaža drąsių karių, kryžiuočiai, kad ir nepatyrę pralaimėjimo, pasitraukė nuo pilies. Pasakojama, jog tuo pat metu valdovo rūmuose atsitikęs nuostabus ir paminėtinas įvykis. Kartą dėl skirtingų nusikaltimų į bendrą kalėjimą buvę pasodinti lietuviai ir rusai: pastarasis — krikščionis, o pirmasis — pagonis. Įsileidę į kalbas, jiedu susiginčijo dėl tikėjimo, rusas įkalbėjo lietuvių priimti krikščionių tikėjimą; jeigu, girdi, jis duosias, kaip dera, aukščiausiam įžadą ir įžadu įsipareigojas paaukoti bažnyčiai didžiulę žvakę, tai galys būti tikras, kad su dievo pagalba išsivaduosias iš kalėjimo. Lietuvis paklausė ruso patarimo, ir vos jis baigė sakyti priesaikos žodžius, kai grandinės savaime sutrūkusios

ir kojos atgavusios laisvę, o kalėjimo durys pačios atsivėrusios bėgliui.

Jeigu kitų metų pradžioje būtų pasitaikęs stipresnis šaltis, Lietuvoje būtų vykusios didžiulės skerdynės.

Mat į Prūsiją papildymui atvyko kariuomenė, vedama grafo Jono fon Španheimo,

kurią sudarė kilmingiausi vokiečių riteriai, su jaisėjo ranka rankon tūkstantis keturi šimtai ordino riterių, turėjusių būti vokiečių są-

jungininkais bei vadovais Lietuvoje. Ir vieni, ir kiti nutarė neekvoti jėgų pilių ap-

gulai, bet brautis, kol kariai dar nepavargę, į krašto gilumą ir ten siaubti kalaviju ir ugnimi vietoves, kurias lengva užimti. Nieko iš to neišėjo. Mat silpnas ledas dar negalėjo atlaikyti besikeliančios per upę kariuomenės; kadangi persikelti buvo labai sunku, jie, nieko nepešę, grįžo atgal vos pradėję žygį. Vėliau, pirmaisiais vasaros mėnesiais, o galop dar kartą, vasarai baigiantis, Ragainės kryžiuočiai sudegino Pūtvės miestą Jūros pakrantėje, o miestiečius arba paėmė į nelaisvę, arba išžudė; išliko vos vienas kitas, kuris spėjo pasprukti į pilį. Truputį vėliau buvo išžudyta Bisenės igula, išvedama iš pilies, kai baigėsi tarnybos laikas. Valdovas iš viso karių luomo pakaitomis rinko

vyrus ir siuntė į priešo pasienyje esančių pilių igulas. Po kelių mėnesių, valdovui atsiuntus kitus, šie grįždavo

namo, tačiau, jų eilei atėjus, vėl turėjo būti šaukiami į tos pat pilies sargybinius ir eiti tas pačias pareigas. Šitaip tada lietuviai tvarkė igulų tarnybas, norėdami, kad kariškai lavintusi jaunuomenė, kuri šiaip dykinėdama lengvai netenka kovin-

gumo ir drąsumo. Taigi ir buvo nutaikytas laikas, kai aštuoniasdešimt šeši raiteliai traukė iš Bisenės pilies; pasinaudoję šia proga, juos ir užpuolė Ragainės kryžiuočiai. Sutelktu būriu užgriuvę iš pasalų nieko nenujaučiančius, beveik visus išžudė. Vėliau, ir tais pačiais, ir kitais metais, kryžiuočiai taip nusiaubė Žemaitijoje Karšuvos žemę, kad gyventojai, nematydami išeities, turėjo su visu turtu išsikelti į Lietuvą. Netekusios tuo būdu gynėjų Skronaitės ir Bibervaitės pilys buvo prieš ir liepsnų sunaikintos, o truputį anksčiau Pūtvės pilį išdavė jos seniūnas Spūdas. Šis žymios kilmės lietuvis, trokšdamas priimti krikščionių tikėjimą, pats pasidavė kryžiuočiams su tėvu, vaikais ir visa šeima. Kryžiuočiams puldinėjant gretimus Žemaitijos kaimus, lietuviai su savo nuolatiniu, galima sakyti, naminiu priešu šitaip kariavo: kai šie nusiaubdavo jų tėvynę, jie ryžtingai pradėdavo karą už tėvynės ribų. Spalio mėnesį Lenkijoje nusiaubė Kališo ir Seradzo žemes, sugrižo prisiplėšę grobio namo be kovos su nepatyrusia nuostolių kariuomene, kadangi niekur nesutiko pasipriešinimo. Iš rusų šaltinių žinome, kad tais pačiais metais buvo Rusioje užkariautas Polockas, tačiau jie nieko nemini, kas buvo pasėjęs šio karo sėklą, nors rašytojai aiškiai sako, jog šis miestas gerokai anksčiau su visa sritimi buvo prijungtas prie Lietuvos. Žemaičiai, gal norėdami su kryžiuočiais kariauti ne savo

1308 metai

Žemaičių žygis į Prūsiją

žemėje, o Prūsijoje, gal trokšdami priešą nukamuoti nuolatiniiais grobikiškais antpuoliais, smarkiai nusiaubė Sembos žemę. Jų kariuomenę sudarė penki tūkstančiai vyrų, vedamų Mansto ir Sudargo: tikrai jos būtų užtekę net atvirai kovai, laiku gavus žinią apie priešą artėjimą. Tačiau kariai,

liais, smarkiai nusiaubė Sembos žemę. Jų kariuomenę sudarė penki tūkstančiai vyrų, vedamų Mansto ir Sudargo: tikrai jos būtų užtekę net atvirai kovai, laiku gavus žinią apie priešą artėjimą. Tačiau kariai,

labiau geisdami išsaugoti grobį, nei sunaikinti priešą, nenorėjo, sėkmingai užbaigę žygį, laukti neaiškos baigties, todėl anksčiau, nei priešas netoli jų stovyklos išrikiavo savo kariuomenę, iš-

1309 metai

vežė visą grobį. Vėliau kryžiuočių sukelti nauji neramumai davė lietuviams šiek tiek tokios atvangos, o ilgainiui ir patogią progą kariauti. Neseniai šiek tiek Livonijoje aprimą kryžiuočių nesutarimai su rygiečiais prasidėjo iš naujo dėl riterių miestui daromų skriaudų.

Neramumai Livonijoje ir Prūsijoje

Prūsijos kryžiuočiai, galutinai paverę visą Prūsiją, užėmę didelius žemaičių plotus, rengėsi atimti iš lenkų Pomeraniją, Kujaviją, Michalovo žemę ir kitas sritis. Tuo metu jų ordino didžiojo magistro būstinė iš Venecijos buvo perkelta į Marienburgą. Visuomet iš svetimšalių gynėjų susilauksi daugiau grėsmės nei naudos! Jie atsimena esą sąjungininkai tik tol, kol, neįgavus jėgų, jų širdyje rusenanti baimė slopina godumą ir verčia gerbti sąjungininkus. Kai, pridarę žalos bendram priešui, sustiprina savo, kaip sąjungininkų, padėtį, bemat iš pasitikėjimo savo jėgomis pradeda už nieką laikyti bičiulystę ir, godulio pastūmėti, ima manyti, jog priešai esą visi tie, kuriems jie nenori būti dėkingi. Vėliau tik vienas žingsnis iki ginkluotos kovos, kai skatina kariauti godumas. Dėl šios priežasties kryžiuočiams įsivėlus į karą su Lenkija bei rygiečiais, lietuviai gavo metus atsikvėpti nuo karo. Po šio atokvėpio Geležutė, valdovo sūnus,

1310 metai

nuvedė kariuomenę į Livoniją ir, nuniokojęs didelį kraštą, išsigabeno didžiulį grobį. Vėliau pats valdovas Vytenis, žiemos pabaigoje užpuolęs Prūsiją, nusiaubė

1311 metai

*Abipusiai lietuvių ir
kryžiuočių žemių nio-
kojimai*

žemes: viena dalis su Karaliaučiaus komtūru Fridrichu fon Vildenbergu per Žemaitijos Pagraudės valsčių, kita dalis su Otonu fon Bergu įsibrovė Gardino apylinkėmis į Lietuvą, abu išsigabeno didžiulį grobį. Vytenis, neseniai laimėjęs, o štai dabar pralaimėjęs, ir niršo, ir pyko, nebemokėdamas nei vilties, nei skausmo tramdyti: jis siautėjo ir ginkluodamasis rengėsi karui. Sutelkta keturi tūkstančiai rinktinių karių; su šia kariuomene balandžio mėnesį Vytenis užpuolė Varmės žemę, po siaubingo nuniokojimo' visame krašte nieko nebeliko, tik pusiau apdegusios Heilsbergo ir Varmės pilys:

*Vytenis, nuniokojęs
Prūsiją, už šventva-
giškus žodžius ir dar-
bus nubaudžiamas
dievo*

belaisviai išvydo atnešant sidabrinį, visiems krikščionims šventą indą, kur esti saugomas švenčiausias dievo kūnas. Sudrebėjo siaubo apimtos krikščionių širdys krūtinėse iš pagarbos šventenybei ir iš skausmo dėl jos išniekinimo. Pagonis, švenčiausiąjį sakramentą su įniršiu išpylęs žemėn, apspjaudė, kojomis sutrypė, šitokį siaubingą išniekinimą palydėdamas šventvagiškais burnojimais. Jis puolė prie belaisvių: kokį, girdi, jie

Sembą ir Notangą: sudegino kaimus, išžudė kaimiečius, penki šimtai kilmingųjų buvo išvesta į vergovę. Nedrįso kryžiuočiai nei grobį gabenantiems pastoti kelio, nei besitraukiančių persekioti; jie tol ramiai užsilaikė, kol Vytenis turėjo po ranka kariuomenę. Kai tik jis paleido pulkus, jie įsiveržė dviem voromis į lietuvių

kaimai, miestai, bažnyčios — viskas sudeginta ir su žeme sulyginta. Lietuviai nuvedė prisiplėšusius grobio karius į Bartos žemę, kur atvirame lauke sustojo pailsėti. Kai čia ilsėdamiesi skaičiavo grobį,

dievą garbiną? Matyt, tokį, kuris neturįs jėgų atker-
 šyti nei už sau, nei už savo garbintojams daromas
 skriaudas. Neilgai begėdiškai įžeista dievybė kentė ne-
 keršijusi už šitokius šventvagiškus darbus. Šitai dėjo-
 si pavakaryje, o štai jau auštant jie susilaukė pelny-
 tos baudmės. Vos brėkstant diena, lietuvių iš visų
 pusių apsupo kryžiuočiai, vedami Henriko fon Ploc-
 kės. Kai išblėso pirmojo antpuolio įniršis ir žuvo še-
 šiasdešimt narsiausių vokiečių, lietuviai nebeįstengė
 suburti gretų abejotiną sėkmę žadančiai kovai ir pa-
 sileido be tvarkos bėgti. Sumišai bėgančius kryžiuočiai
 skerste skerdė, kas po skerdynių liko gyvas, tas arba
 prigėrė, arba badu miškuose išmirė. Pats Vytenis, sun-
 kiai į galvą sužeistas, palikęs stovyklą ir kariuomenę,
 vargais negalais, dviejų karių lydimas, paspruko nuo
 priešo ir išvengė tykančių pavojų. Po to kryžiuočiai
 dar įnirtingiau niokojo antpuoliais Lietuvą ir Žemaitiją.

<i>Niokojama Lietuva ir</i>	Pagraudės žemę nusiaubė, ne-
<i>Žemaitija</i>	sutikdamas pasipriešinimo,
	Mansfeldas, Brandenburgo
	komtūras, tuo tarpu Manstas,

Sudargas ir Masius iš arti stebėjo, kaip žūva jų žmo-
 nės: jie negalėjo nei pristabdyti priešo, pasirodydami
 netoli jo su kariuomene, nei su menkomis jėgomis sto-
 ti į atvirą mūšį. Jie ėmė puldinėti atsitraukiančios ka-
 riuomenės ariergardą, matyt, norėdami įtraukti namo
 vykstantį priešą į nedidelius susirėmimus ir duoti lie-
 tuviams bei žemaičiams progą sutelkti jėgų tikrai ko-
 vai. Tačiau kryžiuočiai nesidavė gaišinami, jie kuo
 skubiausiai pasitraukė, išsivarydami grobį. Po to jie

<i>Apginamos Gardino</i>	pamėgino pulti Gardino ir
<i>ir Bisenės pilys</i>	Bisenės pilis: pastarąją už-
	puolė su kariuomene, o pir-
	mąją pabandė paimti per iš-

davystę. Iš tos išdavystės išėjo visai kas kita, nei vy-
 lėsi žvalgas, ji vos neužtraukė bėdos kryžiuočiams: mat,

jeigu sugautas kaimietis nebūtų pranešęs, jog netoliese tyko Vytenis su karių būriais, kryžiuočiai, persikėlę per Nemuną, patys būtų pakliuvę į pasalas, kurias spendė Gardinui. Bisenės užpuolimas buvo narsiai pilėnų atremtas; smarkiai sumuštas ir didelės karių dalies netekęs priešas buvo priverstas pasitraukti

1313 metai

nieko nepešęs. Kadangi stipriausios lietuvių pilys buvo prie Nemuno bei kitų upių, Verneris, Ragainės komtūras, patarė kryžiuočiams jas vieną po kitos pulti laivais, įtikinėdamas, kad į vandens pusę atsukti jų šonai, kaip pastebėjęs, esą paprastai menkliau sutvirtinti ir lengviau prieinami. Todėl buvo pastatyta laivų, tarp jų vienas dydžiu ir forma panašus į tvirtovę — su

Pasistatę laivų, kryžiuočiai puola lietuvius

dantytais bortais, už kurių krantą bei pylimą puolančius karius galima geriau apsaugoti nuo iečių bei strėlių ir geriau iš aukšto mėtyti ietis bei šaudyti strėlėmis į priešą, stovintį krante. Pirmiausia su šia judama tvirtove ir visu parengtu kovai laivynu patraukė prie Junigedos, kur tas didysis laivas, smarkios audros nuneštas prie pilies kranto, būtų beveik pats patekęs į pilies gynėjų rankas, jeigu atplaukę kiti laivai ir upės srovė nebūtų jo iš pavojaus išplėšę ir išgelbėję. Vytenis, gavęs apie tai žinią, įsakė savo kariams visomis išgalėmis pulti ir nesiliauti, kol neatliks uždavinio —

Surminas nuveja kryžiuočius

nesudegins viso priešo laivyno. Surminas, tarp savųjų be galo įtakingas žmogus ir prietyręs kaip reta kas karvedys, paskiriamas vadu. Jis su šimtu mažesnių laivų pasivijo priešą, plaukiantį pasroviui. Abi pusės stojo į atkaklų mūšį. Smarkiausia ir sunkiausia kova vyko prie to didžiojo laivo, kurio įgulą sudarė geriausi šauliai, tačiau

jis, nukirtus inkarų virves, buvo srovės užneštas ant sekumos, kur vos nesudužo, čia jį galop lietuviai užėmė ir sudegino. Surminas grįžo pas valdovą nugalėtoju, visiems nešdamas džiaugsmą, o pats slėpdamas širdyje liūdesį, nes šioje pergalingoje kovoje jis neteko savo brolio Goštauto drauge su kitais narsiais kariais. Šitai dėjosi vasarą, o jau žiemą Henrikas, Prūsijos maršalas, pakartotiniais antpuoliais nuniokojo Medininkų valsčių. Jeigu lietuviai, parodę tokį narsumą, būtų turėję ten daugiau

1314 metai

karių ir jėgų, tikrai būtų kryžiuočiai netekę visos stovyklos, mat penki kariai, nakties tamsoje prasigavę pro sargybas, prisėlino beveik ligi pačių vadų ir, keletą priešų nužudę ir pasiplėšę

*Nepaprasta penkių
lietuvių narsa*

grobio, kiek tik galėjo penkiese pakelti, sveiki sugrižo pas savuosius, įvarydami kryžiuočiams siaubo; tik išaušus paaiškėjo, jog daugiau būta baimės nei pavojaus. Truputį vėliau Henrikas, ugnimi ir kalaviju niokodamas kraštą, nusibrovė su kariuomene ligi Naugarduko. Apiplėšęs ir sudeginęs miestą, geriausią kariuomenę metė prieš pilį, bet po pirmojo antpuolio, netekęs žymiausių karių, buvo priverstas išsižadėti šio sumanymo. Kai kryžiuočiai iš paskutiniųjų stengėsi užgrobti Naugarduką, Dovydas, Gardino pilininkas, apiplėšė ne-

*Naugarduką supan-
tys kryžiuočiai pra-
laimi*

toli įrengtą Henrico stovyklą, gausiai aprūpintą maisto atsargomis ir pilną įvairiausio grobio. Dėl to kryžiuočiai

skaudžiai kentė maisto stoką, nes kaimuose, neseniai nusiaubtuose, jie nieko negalėjo rasti alkiui numalšinti. Per vienuolika žygio dienų, vengdami atvirų vietų, nes nenorėjo susidurti su priešu, jie kentė badą, ir dėl to daugelis, alkio nukamuoti, gavo miškuose galą. Kaip

šie metai praėjo tėvynėje atremiant priešą, taip kitais metais karo veiksmai buvo perkelti į priešų žemę. Rūgypjūčio viduryje žemaičiai nuniokojo Ragainės ir Skalvių apylinkes. Kryžiuočių kariai, atskubėję iš tvirtovių įsiveržėlių atremti,

1315 metai buvo suvaryti atgal į pilis,
Paskutiniai Vytenio javai, beveik pribrendę pjū-
žygiai į Prūsiją čiai, raitelių ištrypti, paim-
tas didžiulis grobis. Vytenis

iš tos kariuomenės, kuri traukė iš Prūsijos, sudarė naujus pulkus ir nuvedė juos pulti Christmemelio pilies; taranai daužė pilies sienas, galybė strėlių ir iečių nešė pilies gynėjams žaizdas ir mirtį, į pagalbą iš Sembos skubėjęs būrys tapo užpultas ir sunaikintas, apgultųjų padėtis darėsi visai beviltiška. Vytenis paragino dar smarkiau spausti, o kadangi negalėjo privers-
ti pasiduoti, įsakė prikrauti į gynybinius griovius kuro, lengvai uždegamo ir gerai liepsnojančio, ketindamas padegti pilį. Tačiau pasklido gandas, jog ateina su didele kariuomene Prūsijos magistras, ir šitaip sužlug-
go viltys paaimti pilį. Atsitraukiančių lietuvių magistras nepersekiojo, tačiau nusiaubė artimiausius Lietuvos kaimus. Vytenis taip pat nedrįso stoti į atvirą kovą; kad priešas nebaudžiamas nesiautėtų krašte, jis, kitais keliais pasukęs į Prūsiją, pats iš keršto panašiai nusiaubė kryžiuočių žemes. Sugrįžęs iš šio žygio, netrukus ir mirė, valdęs dvidešimt dvejus metus, nukamuotas metų naštos, karo rūpesčių ir visokiausių nesėkmių. Pragaištingi lietuviams buvo šie metai: mirė valdovas, be to, badas ir maras sunkia našta užgulė žmones.

Septinta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAETI, KAI VALDĖ GEDIMINAS IR JAUNUTIS

Gediminas, Vytenio sūnus, paveldi valdžią *Neišmanantys reikalo esmės ar dėl to, kad gyveno toli nuo vietų, kur šitai dėjosi, ar dėl to, kad nuo apaštamų įvykių juos skyrė didelis laiko tarpas, rašo, jog Gediminas buvo Vytenio arklainas, nužudė valdovą ir užgrobė sostą. Mat kaip upelis prie ištakų plukdo iš pradžių tyrą vandenį, kuris tik vėliau pamažėle tampa drumzlinas ir nebeskaidrus, taip ir žmonių kalbos — juo labiau tolsta nuo įvykių vietos ir laiko, juo darosi melagingesnės. Tuo tarpu seniausi metraščiai tvirtina, kad Gediminas, tėvui dar tebesant gyvam, ėmęs rūpintis valstybės reikalais ir valdyti. Todėl ir manau, kad dingstį šitokiems svetimšalių posteringavimams apie Gediminą davęs Pelužis, pirmųjų valdovų įpėdinis, nors ir ištremtas iš Lietuvos, bet atkakliai savinęsis didžiojo kunigaikščio vardą ir kryžiuočių remiamas labai kenkęs savo tėvynei; norėdamas sukelti užuojautą dėl savo padėties, jis niekinamai vadinęs Gediminą Vytenio arklaino sūnumi; Vytenį esą jo paties valdinys Gediminas, kitados savo valdovų arklainas, nugalėjęs ir nužudęs. Tuo tarpu rusų metraštininkai, kurie šią savo priešams lietuviams prikišamą nuodėmę vargu ar būtų nutylėję ir kurie savo amžiaus įvykius, tai yra visa, kas dėjosi jų akyse, iš*

arti matė ir, patikimai atpasakoję, paliko ateinančioms kartoms, lyg susitarę tvirtina, jog Gediminas buvo išrinktas į savo tėvo Vytenio sostą pritariant ir palai-
kant visiems luomams. Jo valdymo pradžia, Prūsijos bei Livonijos kryžiuočiams stojus į karą, buvo ne tik nerami, bet ir liūdna. Mat jis gal dėl to, kad uoliai tvarkė valstybės vidaus reikalus, negalėjo atremti išorinių priešų antpuolių, o gal dėl to, kad rengėsi didesniai karui, nestojo į atvirą kovą su priešu, nors tuo metu vienoje pusėje kryžiuočiai, užėmę Jurbarko ir Kauno pilis ir išžudę gynėjus, varėsi iš visur didžiulį grobį, o kitoje pusėje Livonijos kryžiuočiai atėmė iš lietuvių tą Žemaitijos pakraštį, kuris dabar vadinamas Kuršu. Tada Kauną gynė su nedidele įgula kilme bei karine šlove išgarsėjęs Goštautas, kuriam valdovas įsakė trūks plyš sulaikyti ir sustabdyti ten priešą. Vis dėlto nei pilies sienos, nei gynėjai neatlaikė stiprių antpuolių, o pats Goštautas pa-

Kryžiuočiai pridaro

Lietuvai nuostolių

teko priešams į rankas; sugrižo jis pas saviškius, kai Gediminas sumokėjo didelę iš-

pirką. Kitų metų pradžioje kryžiuočiai, pasinaudodami pergale, pasiuntė skirtingais keliais skirtingas kariu-
nas krašto niokoti. Kai Chris-

1316 metai

tmemelio įgula buvo įviliota
į pasalas ir sunaikinta, jie

nusiaubė Paštuvos, Medininkų ir Pagraudės valsčius. Šis pralaimėjimas atnešė nelaimę ne tik kraštui, bet ir Sudargo šeimynai, nes netikėtai pasirodęs priešas paėmė į nelaisvę žmoną, sūnus ir visus šeimynykščius. Pagrindinį karo smūgį magistras nukreipė prieš Gedimino pilį; mat jis manė, jog, staiga pritraukęs jėgų, galėsias lengvai palaužti negausių gynėjų atkaklų priešinimąsi. Vis dėlto, kai, pilyje užkūrus laužą ir šitaip

padavus pavojaus ženklą, kaimynai įspėti šoko ginkluotis, magistras turėjo palikti pilį ramybėje. Nebetoli su kariuomene buvo ir Gediminas, įrengęs stovyklą tarp Jurbarko ir Kauno. Tai šen, tai ten liepsnojo prie-

šo padegti kaimai, kylantys
Gediminas sumuša dūmai žadino skausmą, o
kryžiuočius ir atima skausmas — drąsą, tačiau ap-
iš jų Žemaitiją dairiam kunigaikščiui tuo
tarpu daugiau rūpėjo, kieno

pusėje jėgų persvara. Jis kol kas turėjo nedidelę kariuomenę, laukė pagrindinių dalinių, kurie su naugar-dukiečiais ir polockiečiais, atėjusiais į pagalbą, turėjo už dienos ar kitos pasirodyti. Todėl ir deldė, tramdydamas įniršį, kurį kėlė akivaizdūs priešų siautėjimo ženklai: nenorėjo nei neapdairiai pulti į kovą, nei nieko nedaryti. Iš tolo, iš pasalų kamavo priešą, bet atsargiai, kad dėl kokio neatsargaus žingsnio nereikėtų stoti į žūtibūtinę kovą. Kai galop sutraukė visos jėgos, tada atvirai per Žemaitiją nužygiavo prie Žeimelės upelio, kur įrengė įtvirtintą stovyklą, iš kurios galėtų atremti priešą. Kryžiuočiai turėjo keturis tūkstančius žemaičių karių. Vis dėlto kryžiuočiams jie kėlė kur kas daugiau baimės, nei žadėjo paramos; mat visai neseniai pavergtųjų širdys visada labiau linksta į senąją neapykantą nei į naująją draugiškumą. Štai todėl jais pasitikėti visada pavojinga, ypač kai vieni sudarė atskirą stiprų dalinį. Netrūko svarių įrodymų, kad jų ištikimybė įtartina: nemaža žemaičių perbėgo pas lietuvius. Iš kaimų — atvirai, iš stovyklos — slapta; perbėgėliai išdavė kryžiuočių sumanymus. Henrikas fon Plockė, prūsų maršalas, dvejojo, nedrįsdamas nei kvies-tis žemaičių į kovos bendrininkus, nes jie pagrįstai ro-dėsi esą įtartini, nei atvirai jų šalinti iš kariuomenės, nes tada jie tikrai sustiprintų priešų jėgas išsižeidę dėl pašalinimo ir gaudami palankią dingstį pereiti pas lie-

tuvius. Jis tarėsi išvengsiąs pavojaus, jeigu išvesiąs, slėpdamas įtarimus, juos į mūšį ir rikiuosiąs pramaišiu su savo kariais, kad jiems iš viso nebūtų jokio reikalo stvertis ginklo; nors ir buvo įsitikinęs, jog: vieni kryžiuočiai pajėgs laimėti mūšį, vis dėlto keliais žodžiais paragino visus narsiai kautis. Dėjosi skatinąs žemaičių narsumą, žadėdamas dovanų bei laisvių, tačiau sakėsi būsiąs patenkintas, jeigu jie, nieko neveikdami, lauksią, kuo viskas baigsis. Tuo tarpu Gediminas taip išrikiavo savo karius, kad vienais rusų daliniais sustiprino kariuomenės sparnus, o kitais — ariergardą, lietuvius pastatė viduryje, o totorius — priekyje. Kai kryžiuočiai smarkiai užpuolė pirmąsias eiles, totoriai, neįpratę kovoti vienoje vietoje, nesitraukiant nė per žingsnį, išsisklaidė, kaip jų tautos kariai įpratę, puslankiu ir tuo būdu išvengė ietininkų antpuolio. Priešo raiteliai, netikėtai susidūrę su šitokiu kovos būdu, suglumo ir padriku būriu įsiveržė į lietuvių kariuomenės vidurį, kur stovėjo Gediminas su Goštautu; čia kryžiuočiai pateko į dvigubą pavojų, ypač dėl to, kad tuo metu viename ir kitame sparne pasirodę totoriai, be paliovos puldinėdami kryžiuočius iš šonų ir šaudydami iš lankų, išguldė daugybę žirgų. Ir viena, ir kita pusė kovojo iš paskutiniųjų: kova būtų ilgokai užtrukusi, nes vienoda narsa ir lygios jėgos niekam nežadėjo pergalės, jeigu žemaičiai, ligi tol ramiai lūkuriavę po priešų vėliavomis, nebūtų šviežiomis jėgomis įsiveržę į pavargusių karių rikiuotę. Po to jau nesunku buvo išsklaidyti sutrikusius kryžiuočius, tačiau mažai kas jų pabėgo, nes, vienoje pusėje spaudžiant nugalėtojams, kitoje pusėje totoriai su eikliais žirgais užkirto bėgantiems kelią; daug bėgančiųjų krito nuo kalavijų, daug jų prigėrė vandenyse, neišvengė žūties nė likučiai, pasprukę į miškus, kur juos su šunimis išgaudė kaimiečiai. Po šios pergalės neseniai atskirta nuo Lietuvos

Žemaitijos dalis atsimetė nuo kryžiuočių. Po kelerių taikos metų prasidėjęs žiaurus karas vėl pareikalavo visokiausių aukų, bet baigė-

1319 metai

Kryžiuočiai, gabenę iš Lietuvos grobį, sumušami

si ne mažesniu kryžiuočių pralaimėjimu. Apie rugpjūčio pirmąją didelė kryžiuočių kariuomenė įsiveržė į Medininkų valsčių, kur, paskleidę bū-

rius prinokusių javų naikinti, jie baudėsi įvilioti lietuvius į atvirą mūšį; ta dingstimi niokotojai puldinėjo šen bei ten su neregėtu įžūlumu. Tačiau, nepaisydami atsargumo (šitaip paprastai elgiasi tokie drąsuoliai), buvo įvilioti į pasalas ir visiškai sutriuškinti. Kadangi šis pralaimėjimas palaužė kariuomenės jėgas, o stovykloje sukėlė siaubą, kryžiuočiai turėjo trauktis iš priešų šalies. Lietuviai, nujautę, jog priešas šitaip ir elgsis, iš anksto slapta apstojo miškuose takus, visur prikirė ir privertę medžių, kad priešas niekur negalėtų pasprukti. Visi kryžiuočiai su vadu Henriku fon Plocke, Prūsijos maršalu, buvo šioje tankmėje arba sunaikinti, arba pakliuvo į nelaisvę. Gediminas, norėdamas, kad kariuomenė, prisikentusi visokio vargo per karą su kryžiuočiais, atgautų narsą prisiplėšusi naujo grobio, apie rugsėjo vidurį patraukė į Mazoviją ir Dobrynę; jis nusiaubė ir vieną, ir kitą žemę; kadangi niekur nesirodė priešas, parvedė be kovos savo kariuomenę, prisiplėšusią grobio, į tėvynę. Po to ordino

Lituviai niokoja Mazoviją ir Dobrynę

magistro Karolio fon Tryro pastangomis buvo sudarytos paliaubos dvejiems metams: gal šis norėjo, kad ilgainiui

aprintų lietuvių dvasia, kurią kėlė pastovi sėkmė (mat geriausias būdas užbaigti tai, kam užsimota,— tęsti sėkmingus žygius), o gal dėl to, kad tuo metu pats rengėsi visomis jėgomis kovoti su lenkais dėl Pomerani-

*Gediminas, sudaręs
sutartį su kryžiuo-
čiais, veda kariuome-
nę susidoroti su Ru-
sia*

jos. Gediminas, pasinaudojęs
susidariusiu atokvėpiu, per-
metė kariuomenę į tas Lietu-
vos žemes, kurios šalia Ru-
sios. Mat, kol jis kovojo su
kryžiuočiais, daugelis rusų
kunigaikščių atsisakė jo klau-

syti ir gerbti kaip vyriausiąjį valdovą; kiti net su-
tartis laužė ir drįso naugardukiečių kraštą niokoti. Pir-
majį smūgį jis nukreipė į Volynės pasienį: apsupo
Vladimirą, kunigaikščio Vladimiro sostinę. Pilį ir mies-
tą atkakliai puolė iš visų pusių, vis dėlto miestiečiai
atrėmė puolimą, vildamiesi, jog neužtruks parama. Tuo
metu su savo krašto kariuomene ir atėjusiais į pagal-
bą skitais atvyko Vladimiras, ketindamas nuvaryti prie-
šą nuo sienų. Gediminas kariaus įsakė paliauti pulti
miestą ir pasitikti artėjantį priešą; šalys susikovė prie
pačių sienų, mūšį pradėjo raiteliai, pirmieji vieni su
kitais suartėję; lietuviai jau pradėjo krikti, nes skitai,
įprastinėmis užuolankomis puldami sparnus, nuolatos
ardė eiles, neleisdami sudaryti pastovios rikiuotės. To-
dėl Gediminas įsakė žemaičių pėstininkams kuo grei-
čiausiai nusigauti iki kovojančių raitelių; šitaip pastip-

*Atremtas Vladimiro
kunigaikštis žūsta*

rinta ir sustabdyta vietoje ri-
kiuotė, pajudėjusi visa jėga,
bemat pralaužė priešų eiles,
kur visai nebuvo pėstininkų,

ir pirmiausia nuvijo skitų kariauną. Skitams pasileidus
bėgti, neilgai išsilaikė ir Volynės kariai. Kai Vladimi-
ras jokiais maldavimais neįstengė jų sulaukyti, pats
puolė pakelti kovos dvasios: rodydamas nepaprastą
narsumą, jis šoko su būreliu karių į patį nugalinės
kariuomenės vidurį; būdamas beviltiškoje padėtyje, bet
atakakliai kovodamas ir kaip vadas, ir kaip karys, jis

žuvo, įsisiautėjus kautynėms. Po šios pergalės pasidavė Gediminui ne tik miestas, bet ir visas kraštas. Pasidavusiems jis paskyrė lietuvių vietininkus, krašte paliko įgulas; genties diduomenę prisaikdino, ir šitaip jie bei jų žmonės ir visas kraštas atsidūrė Lietuvos valdžioje. Po to nuvedė pulkus prieš Levą, Lucko kunigaikštį; nors šis neseniai

*Užima Lucko miestą
ir kraštą*

naudėsi kitus karu skriausti, kai, Gediminui pasitraukus, veržėsi atimti iš lietuvių

Drohičiną ir Brestą, bet dabar, rodos, neteko ir karin gumo, ir pasitikėjimo kariais, kuriuos turėjo sutelkęs; išgąsdintas neseniai Vladimirą ištikusio likimo, jis suabejojo ir dėl savo, būgštaudamas, kad pats tokio pat galo nesusilauktų, pastūmėtas į karą tos pačios dings ties. Todėl, net nepabandęs laimės kovos lauke, ku greičiausiai pabėgo į Severską. Gediminas, be kovos užėmęs Lucką ir artimiausias pilis, atsiėmęs Drohičiną ir Brestą, visą kraštą, ką tik iš priešo išplėštą, prijungė prie Lietuvos valdų, palikdamas lietuvių įgulas ir vietininkus. Išsiuntęs kariuomenę į žiemos stovyklą, pats žiemą praleido Breste, gal norėdamas, kaip kitiems sakėsi, laimėtų žemių reikalus geriau sutvarkyti, o gal ketindamas asmeniškai rengtis, kaip ir darė, naujam karui. Žiemą telkė kariuomenę ir rūpinosi tieki-

1320 metai

mu, o kai išaušo pavasaris, įsakė visiems kariams susirinkti į Brestą; kol rusai ne-

kantraudami laukė, kuria kryptimi smogs naują smūgį, sutraukta Gedimino kariuomenė perėjo Vladimiro ir Lucko žemes, nedarydama čia, sąjungininkų valdose, niekam skriaudų ir priartėjo prie Ovručo. Ši pilis priklausė Kijevo kunigaikščiui Stanislovui, kuris senu rusų įpročiu buvo laikomas vyriausiuoju Rusios

*Užkariaujamos Kije-
vo kunigaikščio pi-
lys*

valdovu ir šios tautos vadi-
namas monarchu. Neilgai
įstengė Ovrucas atsilaikyti;
puolamas iš visų pusių, jis
pasidavė. Kur kas labiau
priešinosi Žitomiras: kai pasklido gandai apie staiga
įsiplieskusį karą, čia iš baimės susirinko nemaža Ru-
sios bajorų; vis dėlto ir šis miestas pasidavė, kai jam
šitai pasiūlė, pasidavusiųjų lietuviai nežudė, išvarė ru-
sų įgulas, o įvedė savo. Po to patraukė su kariuomene
Kijevo kryptimi į Rusios gilumą: jo pulkai, žudydami
ir degindami, visur kėlė siaubą ir sėjo mirtį. Tada ru-
sai ir suprato, kad lietuviai kariauja, norėdami ne gro-
bio jų krašte prisiplėsti, o savo valdžią jiems primes-
ti: jie pamatė, kad priešas trokšta užimti pačią tautos
bei valstybės sostinę Kijevą. Iškilęs pavojus paskatino
daugelį kunigaikščių, o ypač Seversko, griebtis ginklo:

*Bendras rusų žygis
prieš Gediminą*

į kovą pakilo Perejeslavlio
kunigaikštis Romanas ir iš-
tremtas Lucko kunigaikštis
Levas; be savo žemių karių,
jie turėjo pagalbininkų skitų. Kadangi sklido gandai,
jog priešas skubiai traukiasi į Kijevą, jie už šešių my-
lių nuo šio miesto, prie Irpenio upės, įsirengė karo
stovyklas, ketindami, jeigu tik bus įmanoma, užgriū-
ti visa jėga lietuvius, kai šie bus ar iš kelionės nuvar-
gę, ar pernelyg įnikę į grobikiškus išpuolius. Tačiau
Gediminas, iš žvalgų sužinojęs, kokios rusų jėgos, ką
jie keta daryti ir kur jų stovykla, bemat susigražino
visus būrius, išvykusius plėšikauti, ir patraukė į priekį
tvarkingomis voromis, nenorėdamas prieš žemėje be
tinkamo pasirengimo stoti į kovą. Abi kariuomenės
viena kitą išvydo vienu metu; ir vieni, ir kiti, vos
pamatę priešą, beregint stojo į mūšį. Rusai puolė drą-

*Rusios kunigaikščiai
kaujasi su lietuviais,
jie nugalimi*

siai, pasipiktinę, kad štai tu-
ri grumtis dėl valdžios su
tauta, kitados jiems mokėjus-
ia duoklę. Įgavo drąsos ir
Stanislovas, iš anksto paskel-

bęs, jog šios kautynės lemiančios jo padėtį, todėl vi-
sus kitus paliko rezerve, o pats su savo kariais atsi-
stojo pirmosiose rikiuotės eilėse. Gediminas, priešų dar
neregėdamas, skatino savo vyrus į kovą. Tegu jie ne-
užmirštą jo paskatų ir savo narsumo, kurį rodę dau-
gelyje pergalingų kovų. Tegu jie užmetą žvilgsnį į
ginklus ir rankas, kurios, jo vedamos, sėkmingai lie-
jo galybės priešų kraują, šito užtekisį jiems įtikėti
būsima pergalė. Prieš juos stovį ne ginkluoti ligi dan-
tų plieno ginklais kryžiuočių pulkai, kuriuos jie dau-
gel kartų yra triuškinę, nors rodėsi nepalaužiami, o
rusai, menki buvusių pergalių likučiai, paskutinės be-
jėgės, mirstančios galybės nuoliekos. Vieno smūgio be-
reikia, ir jų kariauna savaime subyrėsianti. Ir vieni, ir
kiti pradėjo kovą, įnirtingai šaudydami strėlėmis ir
svaitydami ietimis, tačiau niekam nepadarydami di-
desnės žalos. Atkaklus ir kruvinas mūšis užvirė, kai
susidūrė ištisi būriai, kai iš arti imta kovoti kalavi-
jais: vieni ir kiti grūmėsi narsiai, ir tų, ir kitų nuos-
toliai buvo vienodi. Vienas lietuvių raitelių pulkas jau
buvo ėmęs kriksti, jau dairėsi, kur sprukti, tačiau be-
matant jiems padėti atskubėjo su kitais kariais Gedi-
minas. Pakeitę nuvargusius, kariai su nauju įkarščiu
stojo į žūtbūtinę kovą; Gediminas netrukus įsakė iš
mūšio lauko atitrauktam pulkui užgriūti visa galybe
rusų sparną; gal dėl to, kad menka atokvėpio valan-
dėlė atgaivino jėgas, gal dėl to, kad dabar, jausdamie-
si prasikaltę, iš gėdos rodė kur kas didesnę drąsą,
kariai puolė vykdyti įsakymo su tokiu įkarščiu, jog
tie, kurie ką tik jau traukėsi, pirmieji ėmė veržtis į
pergalę. Jie pralaužė eiles, atstūmė kijeviečius; pasi-

traukus iš pozicijų, išblėso ir rusų narsumas. Kova įsiplieskė iš naujo, kai atžygiavo rusų pagalbiniai daliniai, vedami Perejeslavlio kunigaikščio Olego ir Lucsko kunigaikščio Levo, tačiau šie kunigaikščiai, per neatsargumą įsiveržę tarp susigrūdusių karių, pragaišo maišatyje, leisdami tuo lietuviams neabejoti pergale. Netekusios vadų pagalbinės jėgos ėmė kovoti atvangiau ir padrikai, vidurinės eilės, anksčiau išstumtos iš vietos, pradėjo trauktis, galop kunigaikščiai Stanislovas ir Romanas paskatino savo pavyzdžiu kitus karius sprukti iš kovos lauko. Bėgančiųjų žudynes sustabdė naktis. Naktį pasilsėję, o kitą dieną iš pat ryto

susirinkę atitekusi jiems grobį, pulkai negaišdami patraukė į priekį ir apsupo Kijevą. Nors rusai dar nebuvo

*Kijevas apsupamas ir
paimamas*

kaip reikiant atsigavę po nesenai patirtos nelaimės, tačiau be didelių įstangų atrėmė pirmuosius lietuvių antpuolius, mat tirštai gyvenamame mieste nestigo vyrų, galinčių valdyti ginklą, be to, gynėjų gretas papildė ten pabėgę kariai, kuriems pasisėkė išvengti žūties. Be abejo, miestas ilgai būtų valiojęs stabdyti pergalingą lietuvių veržimąsi, jeigu Stanislovas būtų čia iš visur sutraukęs savo karių ir sąjungininkų būrius ir sudaręs galimybę neįstengiant atnaujinti karo sulaukti kokios paramos. Kai kijeviečiai, įveikę baimę ir mintis apie pasidavimą, atgavo drąsą ir atstūmė lietuvių ginklais bei narsa nuo sienų, iš paskutiniųjų trukdydami Gediminui laimėti pergalę, Stanislovas ėdingai pabėgo net į Riazanę, kur, neturėdamas nei kariuomenės, nei valdžios, išsižadėjo bet kokių vilčių. Valdovo nusivylimas palaužė apgultųjų drąsą. Už ką jie kovoja? Ar už valdovą, kuris pabėgęs? Ar už valstybę, kuri atsidūrusi ties bedugne? Iš neapykantos bėgliui valdovui jų širdys ėmė linkti į nugalėjusį priešą.

Verčiau pasiduodant išsaugoti šokią tokią valstybę, kad ir nugalėtojo valdomą, nei viską atkakliu prie-

*Gediminas nugalėtų-
jų rusų sveikinamas
kaip Rusios didysis
kunigaikštis*

šinimusi prarasti. Todėl pasitarę nusprendė patys atiduoti pilį ir miestą. Visi luomai, išėję iš miesto, sveikino nugalėtoją Gediminą kaip Kijevo ir Rusios didįjį kuni-

gaikštį, prisiekdami su visomis žemėmis paklusti jo valdžiai. Gediminas, pasilsėjęs čia, kol artimiausios pilys Belgorodas, Slepovrodis, Kanevas, Čerkasai pasidavė nugalėtojui, patraukė į Severską. Užėmęs Brianską ir Perejeslavlį (dviejų kraštų sostines), o anksčiau užkariavęs Kijevą, Volynę ir didelę Seversko dalį, jis išplėtė lietuvių valdų ribas ligi Putivlio. Šitaip ilgai niui baigėsi daugiau kaip 430 metų Rusioje išsilaikiusi Kijevo monarchija, patyrusi visokių sėkmių ir nesėkmių; šitaip Kijevas atsidūrė Lietuvos kunigaikščio valdžioje. Prasidėjo dėl jo nuolatiniai lenkų ir lietuvių kivirčiai: lenkai savinosi Kijevą ir Volynę, remdamiesi senomis Boleslovo Narsiojo pergalėmis ir naujais giminystės ryšiais. Nors kitados Boleslovas, nugalėjęs rusus, ir buvo užėmęs Kijevą bei privertęs kijeviečius duoklę duoti, tačiau nė vienam lenkų karaliui dar nebuvo pavykę nei gauti Kijevo kunigaikščio vardo, nei išvyti iš šių valdų teisėtų valdovų, nei nugalėtų tautų paversti savo valdiniais; mat rusai vėliau kovose įrodė, jog atsisakė paklusti lenkams. Pirmuoju svetimšaliu, valdžiusiu Kijevą, ir tapo Gediminas, savo vietininku čia paskyręs Mintautą, Alšėnų kunigaikštį, mat

*Mintautas, Gedimino
vietininkas Kijeve*

šis neseniai buvo priėmęs krikščionybę pagal rusų apeigas. Gediminas nenorėjo, kad, nugalėtam priešui pas-

kyrus naują valdytoją, šio ir taip kartoka valdžia ne-taptų dar kartesnė dėl jo skirtingo tikėjimo. Mat, kol

nesustiprėja nugalėtųjų ir nugalėjusiųjų, turinčių vieną valdovą, santarvė, kol nuolatinis bendravimas neištrina iš atminties nugalėtųjų ir nugalėjusiųjų sąvokos, tol bet kokia menkiausia proga gali sukelti didelių neramumų. Nugalėjęs ir apmalšinęs Rusią, Gediminas

1321 metai

Kernavėje atšventė pergale: tėvų papročiu pagerbęs dievus, paleido kariuomenę sumokėjęs atlyginimą ir apdovanojęs dovanomis. Po to ėmėsi taikos meto darbų; kadangi dar nebuvo praėjęs paliaubų su kryžiuočiais laikas, medžioklėse stengėsi užmiršti karo rūpesčius; tokiomis valandomis galvojo, kaip tvarkyti valstybę, kaip kurti miestus. Pirmiausia netoli Kernavės įkūrė Trakus, nepaprastai sėkmingą medžioklę palaikęs ženklų, kad čia

Gediminas įkuria Trakus

turi būti miestas; ir kad kunigaikščių rūmų artumas padėtų miestui augti, čia perkėlė iš Kernavės Lietuvos sostinę. Po to, dar geresnių ženklų paskatintas, Neries ir Vilnios santakoje padėjo pamatus kitam miestui. Netoli Šventaragio slėnio (kur kitados Germantas buvo paskyręs laukymę valdovų kapams ir giraitę dievams) pats valdovas kalno viršūnėje savo ietimi nudėjo iš miško tankmių ir stačių įkalnių atvartą miškinį jautį (jį vadina tauru). Pavargęs po visą dieną trukusios medžioklės ir nudžiugęs, kad sėkmingai pavyko nudobti

Dėl ko buvo įkurtas Vilnius, Lietuvos sostinė

žvėrį, jis apsinakvojo Šventaragio slėnyje; kieto miego apimtas, sapne jis išvydo toje pačioje kalno viršūnėje, kur buvo nudėjęs žvėrį, stovintį didžiulį vilką, kuris rodėsi arba visas geležinis, arba geležimi šarvuotas; jo viduje šimtas kitų vilkų didžiu staugimu skardeno aplinkinius laukus ir girias. Pabudęs jis spėjo, jog šis sapnas kažką nepaprasta

reiškia. Gal kokia aukštesnė dvasia jam įkvėpė šią mintį, gal dėl to ji kilo, kad kiekvieno žmogaus dvasia jautri pranašystei, kai įvykius lemia aukščiausiojo valia, gal pagaliau buvo pasekta papročiu tautos, kuriai, kaip ir kitiems pagonims, visur rodėsi pilna slėpiningų ženklų. Nepaprastas sapnas, miegančiojo šventoje vietoje susapnuotas, buvo laikomas itin pranašingu. Tuoju prašyta žynių, kurie netoliese gyveno, atskleisti paslaptį. Tuo metu Lizdeika buvo vyriausiasis žynys, arba, tėvų kalba, Krivė Krivaitis. Jis, kitados dar kūdikis girioje erelio lizde arba, pasak kitų, lopšyje, ant medžio pakabintame, paties Vytenio medžiojant surastas, jo paliepimu dievų tarnybai išauklėtas ir iš mažens šventąsias tėvų paslaptis pažinęs, tuo metu buvo laikomas geriausiu slėpiningų ženklų aiškintoju. Jis liepė valdovui nebūgštauti. Kas valdovui ir Lietuvos valstybei dievų lemta, tegu jis šitai laimingai ir vykdamas: geležinis vilkas reiškias pilį ir miestą, kurį jis šioje vietoje įkursias. Tas miestas būsias lietuvių tautos ir visų Lietuvai priklausomų žemių sostinė, buveinė valdovų, kurių žygių šlovė skambėsianti visuose pasaulio kraštuose. Paklausė valdovas žynio, manydamas, jog šis teisingai aiškina dievų valią. Atlikus visas apeigas, jis nurodė piliai vietą aukšto kalno viršūnėje, kur neseniai buvo nudėjęs taurą. Aikštę, Šventaragę vadinamą, kurią kalno papėdėje Vilnios upė vinguruodama juosia, įsakė gero-

Gediminas įkuria Vilniaus miestą ir pilį

kai sustiprinti pylimais, kuolais ir užtvaramis, likusioji dalis paliekama miesto pa-

statams. Darbą padaro greičiau, nei tikėtasi. Valdovo įsakymu iš visur sutelkus darbininkų, pastatomos, kaip tuo metu buvo įprasta, dvi pilys — aukštutinė ir žemutinė. Miestas augo sparčiai: statomos dievams skirtos šventyklos ir valstybiniai pastatai, kunigaikščių rūmai ir paprastų žmonių trobos, jau pati miesto pradžia

rodė, jog žynio pranašystė buvusi teisinga. Pirmieji daigai rodė kylančios gerovės viltis. Mūsų laikus jis pasiekė taip viskuo garsėdamas, kad su įžymiaisiais miestais gali lenktyniauti. Savo didumu, turtais, gyventojų gausumu, atvykstančių svetimšalių įvairove ir daugumu, šventovių didybe, universitetu, prekybos platumu ir kitais miestus puošiančiais dalykais Vilnius yra garsiausias iš visų sarmatų miestų: jis — valdovų buveinė, teismų, mokslo ir prekybos, bažnytinio ir valstybinio gyvenimo centras. Nieko jo garbei netrūksta, išskyrus tai, ko ir turėjo trūkti tautoje, kuri Laisvę ir Taiką užsitikrindavo ne sienomis ir pylimais, o piliečių narsumu. Net ir nerūpestingi įtvirtinimai skatina nepaisyti priešų.

1322 metai

Vokiečių ir kryžiuočių šventasis karas prieš lietuvius

Šiais dalykais ir rūpinosi Gediminas, kai jį užgriuvo naujos bėdos. Baigiantis dviejų metų paliauboms, kryžiuočių riteriai pradėjo rengti didžiulį puolimą į Lietuvą. Be

Livonijos ir Prūsijos kariuomenės, kurią vedė, Prūsijos magistrą pavaduodamas, Fridrichas fon Vildenbergas, atvyko į pagalbą kariaunos iš Silezijos, Čekijos, Austrijos, Vokietijos, vedamos Vroclavo kunigaikščio Bernardo, Švabijos kunigaikščio, dviejų Reino grafų, Julicho ir kitų grafų sūnų bei kitų Vokietijos valdovų. Mat popiežius krikščionių žemėse buvo paskelbęs ediktą, kuriuo krikščionys, žadant nuodėmių atleidimą, buvo šaukiami į šventąjį karą prieš stabmeldžius, todėl ir ėmė iš visur plaukti į Prūsiją didžiuliai karių būriai. Su šiomis jėgomis patraukęs iš Prūsijos, priešas baisiai nusiaubė Žemaitiją. Didelį kraštą — Vaikių, Raseinių, Ariogalos ir Klogėnų valsčius jis sulygino su žeme. Apmalšinus žudynėmis širdis, kai, pykčiui lėgstant, gėda apėmė ginkluotus karius, kad nelyginant plėšikai siaubia beginklius žmones ir kaimiečių lūšneles,

niekur nestodami į tikrą kovą, pulkai, niokoję kraštą, buvo sutraukti prie Bisenės pilies, kurią jie ir apgulė. Ir viena, ir kita pusė iš pradžių kovojo su didžiuliu įkarščiu. Netikėtai gynėjai pristigo strėlių ir iečių, gal-

būt neturėjo arti tinkamų,
Bisenės pilis nesėk- tuo tarpu nepaprastai įžūlūs,
mingai supama stiprūs ir prityrę priešai eilė
po eilės atkakliai veržėsi

prie sienų, ir pilėnai vargais negalais juos įstengė nustumti netašytomis kartimis. Žiauriausios grumtynės pasibaigė naktį. Tą dieną dar pavyko pilį išgelbėti, bet palūžo ir gynėjų narsumas: jeigu, išaušus kitai dienai, puolimas būtų atnaujintas su tokia pat jėga, jie, be abejonės, nieku būdu nebūtų įstengę atsilaikyti. Todėl, nusiuntę į priešų stovyklą tris bajorus įkaitais, jie pasižadėjo pasiduoti. Nereikia, girdi, tęsti tokios sunkios kovos, kurioje turėsią žūti narsiausieji; galima juk reikalą užbaigti be šitokių nuostolių. Jeigu jie užsispyrę toliau pulsia, gynėjai iš paskutiniųjų ginsią pilį, jeigu jie kelioms dienoms sustabdysią kovas, pilėnai palankiomis sąlygomis patys pasiduosią. Šių kelių dienų jie prašą tik todėl, kad, susitarus dėl pasidavimo, nesusilauktų tėvynėje iš valdovo nei savo gyvybei, nei turtui tokio pavojaus, kurio tikisi nesusilauksią iš priešo. Jie gerai žiną, kad valdovas neturįs nei žygiui pasirengusių karių, nei noro galvoti apie pagalbos suteikimą piliai, todėl puolėjai nieku būdu nenukentėsią, jeigu gynėjai turėsią laiko pranešti valdovui apie gresiantį pavojų. Jiė esą įsitikinę, kad iš jo gausią leidimą atiduoti nugalėtojams pilį, kurią apginti esą beviltiška. Kryžiuočiai jais patikėjo, tuo tarpu žemaičiai po šių kelių dienų nė nemanė pasiduoti, gal apgailestaudami dėl savo ankstyvesnio nutarimo, o gal bijodami valdovo. Priešas vėl pradėjo pulti, tuo tarpu gynėjai, nebeturėdami vilties nei apsiginti, nei pasiduoti, ryžosi kautis ligi paskutinio kraujo lašo. Štai

todėl nebuvo čia, kas vengia pavojaus, kiekvienas kuo narsiausiai veržėsi ten, kur virė žūtibūtinė kova; keletą kartų atrėmus antpuolius, kryžiuočiai prarado viltį užimti pilį. Kelias dienas užvilkinus, buvo prarasta ir proga, ir laikas. Be to, jau sklido kalbos, kad Gediminas su didelėmis jėgomis traukia pilėnams į pagalbą.

Gediminas įsiveržia į Livoniją Tiesą sakant, Gedimino ketinimai buvo gudresni: norėdamas išvilioti priešą iš Žemaitijos, jis patraukė su kariuomene tiesiai į Livoniją ir nusiaubė tą kraštą, pridarydamas didžiulių nuostolių. Su žeme sulygino Dorpatą, Kirumpės bei kitas pilies ir, niokodamas kraštą, pasiekė Revelį. Užmuštų buvo trys, o paimtų į nelaisvę — penki tūkstančiai. Žiemos pradžioje priešas laikėsi ramiai. Kryžiuočiai, žinoma, galėjo pasitelkti svetimšalių kariuomenę, kurią atvedė grafas Cinenbergas ir valdovas Egerbergas, tačiau be galo stiprūs šalčiai vertė juos dykai leisti laiką Prūsijos žiemos stovyklose. Sako, tą žiemą buvę tokie baisūs šalčiai, kad kur ne kur miškai, netekę reikalingos drėgmės, išdžiūvo ir daugelį metų atrodė lyg mirę, be lapų, primindami tuos didžiulius speigus. Kol priešas šalo, lietuviai, kur

1323 metai

Jie išsiuntė keletą būrių padėti Pskovo rusams, kovojusiems su danais, kurie, valdydami Livonijos pajūrį apie Revelį, puldinėjo Rusiją. Ryžtingai kovojo Dovydas, Gardino vietininkas. Visas kraštas apie Livonijos įlanką ir Dauguvą buvo nusiaubtas kalaviju ir ugnimi: be kitokio grobio, išvesta penki tūkstančiai belaisvių. Vėliau, kai balandžio mėnesį nutirpo sniegas ir keliai dėl polaidžio tapo nepraeinami,

Lietuviai padeda Pskovo rusams kovoti prieš danus

kas labiau pripratę prie šitokio oro, darbavosi kaip ir anksčiau karštai ir veikliai. Jie išsiuntė keletą būrių padėti Pskovo rusams, kovojusiems su danais, kurie, valdydami Livonijos pajūrį apie Revelį, puldinėjo Rusiją. Ryžtingai kovojo Dovydas, Gardino vietininkas. Visas kraštas apie Livonijos įlanką ir Dauguvą buvo nusiaubtas kalaviju ir ugnimi: be kitokio grobio, išvesta penki tūkstančiai belaisvių. Vėliau, kai balandžio mėnesį nutirpo sniegas ir keliai dėl polaidžio tapo nepraeinami,

atvedė kariuomenę, priešui ničnieko nenujaučiant, prie Klaipėdos, tačiau pilies užimti neįstengė. Todėl nusiaubė miestą ir aplinkinius kaimus, išsivarydami septynis šimtus belaisvių. Sėkmingai apie rugpjūčio pra-

*Lietuviai Prūsijoje
siaubia Sembą, vė-
liau Mazoviją ir Dob-
rynę*

džią buvo nuniokotos Sem-
bos ir Vėluvos žemės. Grįž-
tančius su grobiu pasivijo
Tapiavos komtūras, tačiau,
neapgalvotai puolęs į mūšį,
nesulaukė sėkmės: žuvo kar-

tu su kariuomene. Tais pačiais metais buvo nunioko-
tos Mazovija ir šalimais esanti Dobrynė. Pastaroji bu-
vo taip nusiaubta, kad kunigaikštis Vladislovas, pats
neįstengdamas to krašto apginti, jo išsižadėjo ir am-
žiams atidavė lenkų karalystei. Padaryti šitokią spren-
dimą paskatino ir naujo karo baimė: mat kryžiuočiai,
nepasitenkinę tuo, kad neseniai atsiėmė savo žemės,
surengė žygių Dobrynei užkariauti. Tuo tarpu nei lie-
tuviai puolė kryžiuočius, nei kryžiuočiai lietuvius. Ka-

*1324 metai
Lietuvių ir kryžiuo-
čių abipusiai išpuo-
liai*

dangi posilpnis dėl lengvos
žiemos ledas negalėjo atlai-
kyti didesnio svorio, vokiečių
jėgos, vadovaujamos grafų
Jono bei Pilypo fon Španhei-
mų ir Petro Rozenbergo iš

Čekijos, negalėjo žygiuoti iš Prūsijos žiemos stovyklų
į Lietuvą. Atskiri maži būriai kėlė daugiau triukšmo,
nei darė vieni kitiems žalos: šie išpuoliai buvo ne-
žymūs, mažareikšmiai. Buvo sudeginti staigiu antpuo-
liu vien Dovydo, Gardino vietininko, dvarai ir Gedi-
mino papilio rūmai bei sunaikinta keletas nedidelių
raitelių būrių. Lietuviai mėgino netikėtu antpuoliu už-
imti Christmemelį, tačiau, išdavikui pranešus šį su-
manymą, kryžiuočiai pasirengė ir atmušė puolėjus, pa-
darydami nuostolių. Vis dėlto šie parodė savo nuostabų
narsumą: mat patekė į pasalas ir atsidūrę beviltiškoje

padėtyje, nes prarado vadą, pernelyg drąsiai puolusį į priekį, jie sutelktu būriu įsiveržė į priešų eiles ir iš kovos lauko pasitraukė tik tada, kai atgavo užmušto vado kūną, nepaisydami nei siaubingų pavojų, nei galybės kovos draugų žūties. Kai šitaip klostėsi reikalai

*Gediminas popiežiaus
pasiuntinių kviečia-
mas susitaikyti su
krikščionimis ir pri-
imti krikščionybę*

Prūsijos pasienyje, Livonija, vildamasi pastovios taikos, il-
sėjosi nuo karo. Fridrichas,
Rygos vyskupas, gal asme-
niškai jausdamas Gediminui
dėkingumą už ne vieną kar-
tą suteiktą pagalbą, o gal

gailėdamasis karų nukamuotos Livonijos, bandė am-
žiams sutaikyti Livonijos ordiną ir Lietuvą. Tuo rei-
kalu jis pasitelkė popiežiaus Jono XXII autoritetą, no-
rėdamas Livonijos ordiną aukščiausios galios vardu
priversti pagalvoti apie taiką, o lietuvius, garbingai
pasiuntinybei tarpininkaujant, paskatinti priimti krikš-
čionybę. Ir viena, ir kita šalis uoliai veikė: pasiunti-
niais tapo Aleto vyskupas Baltramiejus ir šv. Teofrido
vienuolyno abatas Bernardas. Gediminas vis dėlto ne-
norėjo nei krikščionybės priimti, nei sutarties sudaryti
su krikščionimis, todėl visai nutraukė pradėtas dery-
bas. Jo pasiuntinys Livonijoje išraiškingai prisipažino,
kad valdovas esąs nusistatęs niekada neišsižadėti pro-
tėvių tikėjimo ir nesudaryti sutarčių, reikalaujančių
keisti tikėjimą. Kad pasiuntinys sakė tiesą, parodė to-
lesni įvykiai: bemaž tuo pačiu metu abiem kryptimis
patraukusi į žygį lietuvių kariuomenė kuo žiauriausiai
siaubė krikščionių žemes. Dalis niokojo Livoniją, ki-
ta — Mazoviją; metraštininkai vieningai tvirtina, kad

*Smarkiai siaubiamo
Mazovija*

tuo metu buvo sudeginta
Pultusko miestas bei šimtas
trisdešimt kaimų ir trisdešimt
bažnyčių ir išvesta į nelaisvę

keturi tūkstančiai žmonių. Tuo metu lenkus kamavo dvejopas rūpestis; jie dvejojo, nežinodami, kur nukreipti kariuomenę. Jie negalėjo apsispręsti, ar kariauti su lietuviais, ar su kryžiuočiais: pirmas priešas

rodėsi baisus dėl staigių antpuolių, antras — grėsmingas dėl troškimo užgrobti žemes.

Jeigu sutelktas jėgas nukreipsią viena kuria kryptimi, be priedangos paliksią sparnus; jeigu dalį kariuomenės išsiųsią prieš kryžiuočius, remiamus talkininkų iš Pomeranijos, Saksonijos, Brandenburgo, Čekijos, irgi susidarysianti pavojinga padėtis, nes būsianti pakirsta jų kariuomenės galia. Tuo tarpu prieš lietuvius kariauti jų pačių žemėje neįmanoma sėkmingai nei su mažomis, nei su didelėmis jėgomis. Mat priešų reikia ten ieškoti didžiuliuose miškuose, kur prie siaurų takų patogų spęsti pasalas, o vietiniams gyventojams, gerai pažįstantiems kraštą, lengva pulti; atsidūrę šitokioje vietoje, lenkai nei mažais būreliais neįstengsią atremti priešų, nei dideliais pulkais; per gausumą vieni nuo kitų nutolę, negalėsią vienas kitam teikti pagalbos. Todėl

*Kodėl lenkų valdovas
prašė Gedimino dukters rankos*

tam teikti pagalbos. Todėl jie ir nutarė sudaryti ar su vienais, ar su kitais taikos sutartį. Neilgai ginčytasi dėl

visokeriopų siūlymų, su kuo daryti sutartį, o su kuo ginklais grumtis. Kuo greičiausiai ir kuo ryžtingiausiai reikia kelti kalaviją prieš tuos, kurie iš arti graso, o su tolesniais, suėjus į tariamą draugystę, nesunkiai būsią galima ramiai gyventi. Išsiuntė į Lietuvą pasiuntinius, turėjusius prašyti Gedimino dukters Aldonos rankos Kazimierui, Lenkijos valdovui; lietuviai draugiškai priėmė pasiuntinybę, abi šalys susitarė, kad, valdovams susigiminiavus, būsianti tarp abiejų tautų tvirta taika. Dvidešimt keturis tūkstančius lenkų belaisvių dovanojo nelyginant kraitį. Lenkai ėmė naujas

viltis puoselėti; naudodamiesi tvirta taika, jie ėmė rūpestingai prižiūrėti tas pasienio žemes, kurias arba priešas buvo kalaviju nusiaubęs, arba patys palikę negyvenamas dėl nuolatinių antpuolių. Gediminas padėjo

1326 metais

*Lietuviai su lenkais
traukia prieš Bran-
denburgo markgrafą*

vėliau Vladislovui kariauti su Voldemaru, Brandenburgo markgrafu. Šiuo žygiu buvo nusiaubti didžiuliai priešų valdų plotai, ypač dėl to, kad lietuviai nelyginant laukiniai

stabmeldžiai niokojo šventas ir nešventas vietas, nieko nepaisydami ir nerodydami jokios pagarbos tikėjimui. Dėl vieno bajoro nepaprastos drąsos žuvo pulko

*Lietuvio vado Dovy-
do šlovė ir mirtis*

vadas Dovydas, garsus svetimuose kraštuose karo žygiais, o tėvynėje aukščiausiomis pareigybėmis ir gimi-

nyste su valdovu, kurio dukterį buvo vedęs; jis žuvo tada, kai, grįždamas su kariuomene namo, siaubė Mazoviją. Šis didvyris iš tiesų buvo vertas geresnio likimo. Visada jis rodydavęs tokį karinį sumanumą, visada jį lydėjusi tokia lemtinga sėkmė, kad ligi tol beveik nebuvo ėmęsis žygio, kurio nebūtų labai sėkmingai užbaigęs. Ir sėkmingai kovodavo, ir pergales laimėdavo dėl to, kad mokėjo nepaprastai greitai susirengti į žygį. Kaimynams kėlė siaubą, ypač jo nekenė mozūrai. Būdamas valdovo vietininkas Gardine, Mazovijos kaimynystėje, smarkiai buvo nualinęs dažniais antpuoliais šį kraštą. Nenorėdamas, kad tėvynei kada grėstų tokie pavojai, be to, trokšdamas atkeršyti už naujas ir senas skriaudas, Andrius, mozūrų bajoras, įsimaišė tarp lietuvių, sakydamasis esąs sąjungininkas,

*Garsus mozūrų bajo-
ro žygdarbis*

prasiskverbė iki Dovydo ir stipriai netikėtu smūgiu jį nušovė. Kol šio palydovai atgavo žadą, jis, iš visų jėgų

pavaręs žirgą, gyvas ir sveikas paspruko, išvengdamas persekiotojų strėlių bei iečių ir rankų. Padarė jis šitai, norėdamas palikti būsimoms kartoms kovos už tėvynę pavyzdį, apie kurį šie galėtų taip pat kalbėti, kaip senovėje buvo kalbama apie Mucijų Scevolą. Dar nuostabesnę krikščioniško narsumo pavyzdį parodė, gindama skaistybę, viena silpnosios lyties atstovė. Nekalta mergaitė, paimta į nelaisvę lietuvių kario, buvo verčiama nusidėti; kai nuolankūs žodžiai ir karčios ašaros, pagrindinis moterų ginklas, nieko negelbėjo ir nesu-
minkštino atšiaurios širdies, išradingą išeitį, kaip pa-

Nepaprastu

sumanumu

ginama skaistybė

prastai šitokiais atvejais esti,

pasiūlė dorybė; mergaitė pažadėjo kareiviui atskleisti ne-

paprastą paslaptį, jeigu šis

jai duosiąs ramybę, būtent —

parodysianti, kuriuo būdu galima esą likti sveikam po bet kokio ginklo kirčio ar dūrio; kad šis nepamanytų, jog tuščiai šnekanti vien dėl to, kad nenori būti išgėdinta, ji pasisakė galinti savo pačios galva patvirtinti šiuos žodžius; apnuoginusi kaklą, ji paragino kareivį drąsiai kirsti kalaviju: perkirtęs ginklu kaklą, jis galėsiąs sužinoti, ar teisybę ji sakiusi. Karys ištraukė kalaviją ir, vienu mostu nukirtęs jaunai mergelei galvą nuo pečių, suprato, jog krikščionė mergaitė žinojusi puikų būdą skaistybei išsaugoti, o ne gyvybei. Nepa-

1327 metai

sitenkindamas ankstesniais

laimėjimais bei iš Vokietijos

atgabentų gausiu grobiu, Ge-

diminas, sutelkęs didesnę lietuvių bei žemaičių kariuomenę, įsakė kitais metais iš naujo žygiuoti į Brandenburgo markgrafystę. Kariuomenės vadu buvo paskirtas Algirdas, valdovo sūnus, kuris kur kas veržliau nei

*Gedimino sūnus
Algirdas traukia
su kariuomene
į Brandenburgą*

kiti broliai baudėsi pelnyti
tėvo karinę šlovę ir sėkmę.
Įrengęs stovyklą netoli krašto
sostinės Frankfurto prie Ode-
rio, tą žemę kuo plačiausiai
nusiaubė, o visokeriopą grobį

bei nesužeistus karius saugiai parvedė atgal, nors žy-
giuoti reikėjo beveik šimtą mylių. Šitokie žygiai mankš-
tino karius, o juos netrukus reikėjo vesti į lenkų ka-
raliaus Vladislovo stovyklą. Mat Lenkija, kuri visaip
iki šiol stengėsi išsaugoti taiką, ėmė rengtis karui su
ordinu; skriausdami kaimynus, kaip ligi šiol skriaudė,
kryžiuočiai ir padarė karą neišvengiamą. Vladislovui į
pagalbą nuskubėjo pats Gediminas, atskiriems kariuo-

*1328 metai
Gediminas skuba į
pagalbą Vladislovui,
traukiančiam prieš
kryžiuočius*

menės daliniams vadovauti
patikėjęs sūnams. Nunioko-
jęs Kulmo kraštą, nuvijęs
kryžiuočius ligi Drevantos,
apiplėšęs ir išdeginęs bemaž
visą Prūsiją ir kelis kartus į
Lietuvą išsivareš didžiulį gro-

bį, Gediminas ilgainiui ant savo pečių užsikrovė visą
karo naštą. Mat kryžiuočiai, neįstengdami atlaikyti
jungtinių lenkų ir lietuvių jėgų spaudimo prieš bendrą
priešą, pirmiausia pasistengė išardyti jų karinę sąjun-
gą, sudarydami su Vladislovu tariamas paliaubas vie-
niems metams, po to, degdami neapykanta ir trokšda-
mi keršto, nukreipė visas savo jėgas prieš Lietuvą ir
Žemaitiją. Pirmąją jų nesutramdomo įniršio auka tapo
Veliuonos pilis, pastatyta prie Nemuno pačios gamtos

*Kryžiuočiai įsiveržia
į Lietuvą*

sutvirtintoje vietoje. Kryžiuo-
čiai užpuolė pilį didelėmis
jėgomis, atkakliai stengda-
miesi ją užimti, tačiau ant-

puolius keletą kartų sėkmingai pavyko atremti; Dit-
richas, Altenburgo grafas, tuo metu visos Prūsijos

maršalas, pavadavęs ordino magistrą, atstumtas nuo pilies ir patyręs nuostolių, buvo priverstas nutraukti pilies apsiaustį. Sugrįžo jis lydimas naujų kariaunų, kurias iš Bavarijos buvo atvedęs kunigaikštis Henrikas, vis dėlto, ankstesnio pralaimėjimo pamokytas, neišdrįso stoti į atvirą kovą ir pulti. Skubotai iš abiejų pilies pusių pastatę įtvirtinimus ir įkurdinę juose stiprias igrūlas, kryžiuočiai, patys nelyginant ilsėdamiesi, pradėjo kamuoti pilėnus apsuptimi: neleisdami atsivežti maisto, vylėsi badu priversią pasiduoti. Tuo tarpu Gediminas, norėdamas padėti apsuptai Veliuonai, su didelėmis jėgomis užpuolė Fridburgą ir Bajerburgą; jis laikė šias pilies apsuptas ištisas dvidešimt dienų. Artėdami prie gynybinio pylimo, lietuviai čia patyrė smarkų pralaimėjimą, nes buvo pavartoti ligi tol neregėti negirdėti ginklai. Pasak metraštininkų, tada kryžiuočiai ėmę vartoti geležinius vamzdžius, kurie, užtaisyti paraku ir sviediniais, purkšdami liepsnojančią paraką, be galo smarkiai ir su baisiu trenksmu išmeta sviedinį į priešą. Išmoningas to amžiaus išradimas, tačiau kaip jis išniekino buvusią karinę šlovę: kur dėtis buvusiam šaunumui bei drąsai, jeigu silpna ranka, bemaž nieko neveikdama, klote iškloja nesuskaitomas narsiausių karių krūvas? Kai kovojama kalaviju, ietimi, kai grumiamasi rankomis, paaiškėja, kas tikras vyras; kai vartojami tokie vamzdžiai, atsitiktinumas lemia mirtį, kurios narsiausias karys negali išvengti, už kurią negali atkeršyti, nes nežino, iš kieno rankos ji ateina. Šitokiu ginklu ir buvo pašautas Gediminas kaip tik tuo

*Supdamas pilį,
Gediminas žūsta*

metu, kai uoliai rūpinosi apsiaustimi, norėdamas kuo greičiausiai užimti abi pilies; jis kritò be dvasios kovos

rikiuotėje. Bemat visi kariai sudarė laidotuvių eiseną; vieni raudodami gedėjo dėl šitokios pragaištingos valstybei mirties, kiti, karines dainas dainuodami, aukštino

kunigaikščio žygius ir pergales. Po to kariuomenė padėjo savo vadą, nelyginant paskutinę pergalę švenčiantį, į Vilnių, kur buvo iškilmingai pašarvotas ir Šventaragio slėnyje sudegintas. Be kelių dukterų (kurių vieną buvo išleidęs už Kazimiero, lenkų valdovo, o kitą — už Vaclovo, Mazovijos kunigaikščio), Gediminas turėjo keletą sūnų, dėl to galėjo valstybėje išlipti nesantaika. Todėl, norėdamas iš anksto už-

Gedimino sūnūs

kirsti kelią vaidams, jis buvo paskyręs Manvydui Kernavę ir Slonimą, Narimantui — Pinską, Mozyrių ir Vladimiro žemės dalį, Algirdui — Krėvą ir visas žemes lig Berezinos, Kęstutiiui — Žemaitiją, be to, Trakus, Gardino, Kauno, Lydos, Upytės žemes ir Poleksiją, Karijotui — Naugarduką, Volkovyską, Liubartui — Vladimirą ir Volynę, Jaunutiiui — Vilnių, tautos sostinę, Ašmeną, Ukmergę, Breslaują, be to, pastarąjį jis paskyrė didžiuoju kunigaikščiu. Kiti broliai dėl to piktinosi: ne dėl amžiaus ar narsumo, bet iš neprotingos tėvo meilės jaunikaiciui

1329 metai

Jaunutis tėvo paskiriamas valdžios paveldėtoju

buvo suteikta pirmenybė. Vis dėlto dar neišblėsusi meilė ir pagarba tėvui neleido atvirai prasiveržti pasipiktinimui, kurį kėlė noras nurungti kitą. Valstybės taryboje jie viešai pasisakė būsią paklusnūs tam, kurį tėvas paskyręs savo įpėdiniu; šitaip susirinkusieji vieningai, pritariant visiems broliams ir luomams, paskelbė Jaunutį, jauniausiąjį brolių, Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Po to taryba, pasikalbėjusi dėl karo su kryžiuočiais, nusprendė, jog Jaunutis tvarkysias tėvynės vidaus reikalus, o Kęstutis ir Algirdas, didžiai prityrę karo vyrai, vadovausią kariuomenei. Taip jau yra, kad trokštantis aukščiausios vietos niekad nepasitenkins žemesne pareigybe, o godžiai bausis užimti aukštesnę;

kad kiekvienas, matydamas aukštesnėje vietoje nekenčiamą žmogų, jaučiasi pažemintas. Ilgą laiką šiaip ne taip tramdoma nesantaika pavirto tikru sąmokslu: Kęstutis bei Algirdas slapta sutarė iš Jaunučio atimti val-

*Iš Jaunučio atimama
valdžia*

džią. Kadangi Algirdas ar išsisukinėjo, ar tikrai sutartu laiku negalėjo iš Vitebsko atvykti, Kęstutis, netoli sos-

tinės esančiuose Trakuose tvarkęs visus sąmokslų reikalus, lapkričio 22 dieną slapta į Vilnių įvedė kariuomenę ir paryčiu užėmė abi pilies. Pabudęs iš miego ir išgirdęs triukšmą, Jaunutis paspruko iš pilies ir pusuogis pasileido bėgti, tačiau Kęstučio raiteliai jį iš miško atgal sugrąžino. Vėliau atvyko ir Algirdas su kariuomene. Prasidėjo abiejų brolių mandagios varžytynės, kurios parodė, jog trečiasis pašalintas iš valdžios ne dėl to, kad broliai patys būtų troškę valdyti, bet dėl to, kad nenorėjo jam nusileisti. Nė vienas, nė kitas brolis nenorėjo iš Jaunučio atimtos valdžios sau: abu sakėsi mieliau vykdysią nei įsakinėsią. Kęstutis siūlė valdžią Algirdui, kaip vyresniajam, Algirdas — Kęstučiui, kuris vienas pats pašalinęs Jaunutį. Galop abu sutarė, kad Algirdas gausiąs didžiojo kunigaikščio titulą, o visa kita jie dalysią lygiomis, tiktai priešai būsią abiem bendri. Jaunučiui, paleistam į laisvę, atidavė Zaslavlį kunigaikštystę, kuri vėliau, kadangi Jaunutis neturėjo sūnaus, kaip motinos paveldima žemė atiteko Glebavičiams. Daugiau šeimoje nesirado jokių vaidų, gal dėl to, kad Jaunutis nerodė noro keisti padėtį, o gal dėl to, kad kiti didikai bei broliai palaikė Algirdą. Ramybė viešpatavo ir todėl, kad visiems kėlė baimę galia, kurią šiek tiek anksčiau didikai buvo suteikę Algirdui ir Kęstučiui, patikėdami jiems kariuomenę.

Aštunta knyga

LIETUVIŲ PRAEITIS, KAI VALDĖ ALGIRDAS

1330 metai

Algirdas, Lietuvos didysis kunigaikštis, skelbia karą kryžiuočiams

Algirdas, norėdamas sustiprinti savo padėtį šalyje, pirmiausia ėmė rūpintis karu su išorės priešais. Neseniai jie buvo atplėšę nemažą dalį Žemaitijos, daug kartų

nuniokoję Lietuvos kraštą, bemaž pačiame tėvynės viduryje pristatę tvirtovių, nuo jų rankos žuvęs valdovas,— visuose pasitarimuose jis reikalavo, maldavo, ragino už tai nubausti priešą. Jis, Lietuvos valdovas, žuvusiojo Gedimino sūnus, sakėsi skelbiąs karą; tegu tad jį lydi broliai, tegu tad jį lydi didikai ten, kur žygiuoti jį skatinąs skausmas dėl valdovo ir tėvo mirties. Visi vieningai reikalavo karo, niekada lietuviai nekilo į kovą su didesniu užmoju, su galingesniu troškimu atsisteisti kryžiuočiams. Kad valstybė būtų saugi toje pusėje, kur ji turi bendrą sieną su Livonija, jis įsakė tuo metu ten budėti Vitebsko, Polocko, Ukmergės, Breslaujos ir Drujos kariams; šie ne tik pasienį saugojo, bet ir Kuršą siaubė antpuoliais. Po pasitarimo Algirdas ir Kęstutis bemat patraukė su rinktiniais pulkais prie Kauno. Valdovams skubiai leidusis į šį žygį, negaišo nė kiti: per kelias dienas sujojo ir suėjo keturiolika tūkstančių karių. Įžengęs su šia kariuomene į Prūsiją, Algirdas viską patvarkė, kad kariai, neapdairiai kur nuklydę pašaro, nepakliūtų į pasalas, kad,

nedideliu būriu pasiųsti krašto niokoti, nebūtų tuo metu staiga užklupti, kad neduotų priešui laiko telkti jėgų, ilgai supdami kokius įtvirtinimus. Todėl visą laiką kautynių tvarka žengė į priekį; kur bepakliuvę, visur visa karo galybė viską siaubė; neliesdami nei pilių, nei miestų, jie kalaviju ir ugnimi nuniokojo visą Prūsiją; grobio su savimi nesigabeno, bet dalimis siuntė į Lietuvą; kad dėl belaisvių nebūtų ankšta stovyklose, juos žudė, nepaisydami nei lyties, nei amžiaus. Niekur nesuėjo į atvirą kovą, nes priešas spruko už tvirtovių sienų, čia stengdamasis išgelbėti gyvybę ir likusią mantą, ir lietuviai vedėsi kariuomenę nieko netrukdomi. Tik Įsruties komtūras Eberhardas Sorcas su trimis šimtais raitelių ir penkiais šimtais pėstininkų, kuriuos vedėsi iš Saksonijos papildyti Karaliaučiaus įgulai, buvo žygio metu užpultas, priverstas stoti į kovą ir sunaikintas. Visos žemės tarp Karaliaučiaus, Baltijos įlankos, Elbingo, Marienburgo, Elsbergo, visa Semba, Notanga, Varmė ir dalis Pamedės degė nelyginant vienas laužas, virsdamos pelenais ir dūmais. Kryžiuočiai iš pilių stebėjo ugnimi siaubiamas apygardas; negalėdami nei klasta, nei jėga nukreipti šios audros į šalį, jie ryžosi galop pristabdyti ją, prašydami paliaubų. Lietuviai

*Algirdas susitaiko su
kryžiuočiais*

pažadėjo taiką dvejiems metams, tačiau kariuomenę sakėsi išvesią iš priešo šalies tik tada, kai Lietuviai būsianti gražinta Žemaitijos dalis, užimta kryžiuočių, ir lietuviams perleistos netoli Veliuonos šių jau atstatytos pilys. Mielai su šiomis taikos sąlygomis sutikus Ditrichui fon Altenburgui (pavaduodamas magistrą, jis tada valdė Prūsiją), Algirdas išsivedė grobio prisikrovusią nepergalimą kariuomenę į tėvynę. Sėkmingai atkeršijęs už tėvo mirtį ir apmalšinęs priešą šiame pa-

1331 metai

*Algirdas sėkmingai
kovoja Rusioje prieš
skitus*

kraštyje, dabar jis įniko
tvarkyti Lietuvai priklausan-
čios Rusios reikalų. Mat to-
toriai, gerokai anksčiau Ba-
tijaus išvesti iš Krymo, įsikū-
rė, bemaž visą Rusią arba

nuniokoję, arba užėmę, šia pusę ir anapus Dnepro tose
žemėse, kurios dabar žmonių vadinamos Dyklaukiais.
Ten įsitaisę, užvaldė ir Podolę, kuriai paskyrė baskakus,
t. y. chano vietininkus, žiauriai puldinėdami ir plėšda-
mi Volynę ir Kijevo kraštą. Algirdas nutarė juos nu-
malšinti, ypač dėl to, kad tuo metu tolesnės Rusios
žemės, esančios arčiau skitiškosios Azijos, pradėjo
sėkmingai kratytis skitų jungo. Todėl, leidęs kariuo-
menei po karo su kryžiuočiais šiek tiek pailsėti, jis
patraukė prie Dnepro. Pražygiavęs Kanevą ir Čerka-
sus, jis priėjo vietą, kurią žmonės vadina Mėlynaisiais
Vandenimis, čia bekrastėje lygumoje pasirodė ir prie-
šas. Didžiulę į tris dalis padalytą kariuomenę vedė
trys kunigaikščiai: Kutlubugas sultanas, Chadžibėjus
Girėjus ir Dimitras sultanas. Buvo aišku, jog jie ge-
rai pasirengę mūšiui ir negaišdami stos į kovą. Todėl
Algirdas įsakė kariuomenei sustoti ir pasirengti kau-
tynėms. Visą kariuomenę jis padalijo į penkias dalis,
išrikiavęs jas puslankiais, sparnus kiek galėdamas iš-
skleidė; priekinę liniją taip sutvarkė, kad tarp ati-
trauktų vienas nuo kito dalinių susidarytų tarpai. Ge-
ra rikiuotė lemia pergalę. Totoriai, jodinėdami savo

*Algirdas sumuša to-
torius Rusioje*

papročiu aplinkui, negalėjo
nei susiremti su puslankiu iš-
rikiuota kariuomene, nei ver-
žliais raitelių antpuoliais ap-

supti išskleistų sparnų, be to, strėlės, vienu metu lei-
džiamos visos jų kariuomenės, krito iš aukštybių į tuš-
čius tarpus, kur nebuvo karių. Kai prasidėjo kautynės

vienas prieš vieną kalavijais bei ietimis, priešas neilgai laikėsi: lietuviams bei rusams pralaužus jų priekines eiles, sutriuškintos vidurinės eilės paskatino sprukti visą skitų kariuomenę. Trys jų kunigaikščiai krito mūšyje, padrikai bėgantieji buvo žudomi, o didžiuliai plotai lavonais nukloti. Pasiekęs pergalę, Algirdas, persekiodamas priešą, persikėlė per Dneprą. Tuo žygiu totoriai buvo išmušti iš visų žemių nuo Kijevo ligi Očiakovo ir nuo Putivlio ligi Dono žiočių, o Targovicos, Belaja Cerkvės, Zvenigorodo bei kitos pilys užgrobtos. Sugrįžęs jis vėliau be vargo sumušė arba

išvaikė Podolėje likusius totorius. Tie, kuriems pavyko pasprukti nuo mirties, įsikūrė Dobrudžos krašte prie Dunojaus

Totoriai išvejami iš Podolės

(tose vietose, kur iš Rusios važiuojama į Trakiją): šių palikuonys net dabar tebekalba slavų kalba ir tebeprisimena savo protėvius, lietuvių iš Podolės išvarytus. Apvalęs Podolę nuo totorių, Algirdas atidavė šį kraštą savo giminaičiams, brolio Karijoto sūnums — Aleksandrui, Konstantinui, Teodorui ir Jurgiui, iš kurių buvo susilaukęs pagalbos per šį karą. Paliko čia jiems ir dalį karių kraštui ginti nuo priešų. Kad šie nedrįstų drumsti ramybės, pastatė tvirtoves — Bakotos ir Smotričiaus pilis. Metraštininkai mini, jog tie patys žmonės pastatė ant neprieinamo akmens kalno nuostabią tvirtovę — Kamenecą, kur gynybinį pylimą ne žmogaus ranka suvertė iš žemių, bet pati gamta sukūrė iškėlusi į dangų vientisą uolą. Vėliau Jurgį pakvietė valdyti Valachijos bei Moldavijos, tačiau neilgai trukus jis buvo Sučiavoje nunuodytas; Teodoras sugrįžo į Lietuvą valdyti Naugarduko tėvonijos, o visa Podolė pasiliko kunigaikščių Aleksandro bei Konstantino valdžioje. Po karo su totoriais prasidėjo karas su

1332 metai

Kodėl prasidėjo karas su Maskva

Maskva: pirmaisiais Algirdo viešpatavimo metais laiką iš tiesų galima būtų skaičiuoti ne pagal kalendorių, o pagal jo karus bei pergales. Mask-

vos kunigaikštis Dimitrijus Šemiaka sumušė tuo metu vyriausiąjį totorių valdovą Europoje ir Azijoje temniką Mamajų taip žiauriai, jog, pasak metraščių, per trylika gališkųjų mylių gulėjo šalia vienas kito užmuštųjų lavonai. Taigi Dimitrijus, atsikratęs totorių jungo (ištiesą šimtą penkiasdešimt metų jį vilko rusai, turėję pakęsti ir Krymo valdžią ir valdovus), pradėjo puoselėti didesnius sumanymus, ketindamas paimti valdžią visoje Rusioje: jis svajoto ir vylėsi užimsias Severską, Volynę, Kijevą, Vitebską, Polocką ir visas kitas buvusias Rusios žemes, dabar valdomas lietuvių. Algirdas gyveno Vitebske, kai atvyko Maskvos žygūnas. Pasiuntinys elgėsi išdidžiai ir atšiauriai: mat ne tiek karą skelbė, kiek grasino visokeriopomis bėdomis. Atnešęs ugnį bei kalaviją, tarė: šių dovanų tegu laukias iš jo kunigaikščio Vilniuje per Velykas, kai, per metus pavergęs visą Lietuvą, Maskvos valdovas ten įžengsias nugalėtoju. Jeigu noris laiku išvengti tokio žymaus valdovo rūstybės, tegu pasitraukias iš Rusios, o Lietuvą perleidžias Maskvos kunigaikščiui, tegu nedelsdamas imas mokėti duoklę, kokią privalo mokėti valdinys. Atsakydamas Algirdas neužmiršo savitvardos, nenorėdamas ūmiu pykčio protrūkiu prarasti progą tartis. Jis įsakė gražiai priimti žygūną, tuo tarpu pats su broliu Kęstučiu (kaip tik tuo metu atvykusi) skubiai aptarė reikalą ir be galo greitai, niekam nė žodžio nesakydamas, pasirengė karui. Iš visos Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios sukviėtė kunigaikščius su kariaunomis, o pirmiausia — savo brolius; kai apie gavėnios vidurį sutartą dieną jie pasirodė prie Vitebsko, kariuomenė ir patraukė į Maskvą. Priešais ėjo keli

Algirdo žygis į Maskvos kunigaikštystę

tūkstančiai kaimiečių, kuriems buvo įsakyta vesti tiesiai į Maskvą kelią per miškus ir pelkes ir jį grįsti;

šiems priskirti du tūkstančiai raitelių turėjo ginti darbininkus nuo staigių priešo antpuolių. Į visas puses pasiųsti žvalgai stengėsi laiku išsniukštinėti, ką priešas žino ir ką daro. Visiems įsakė nieko nedeginti ir nieko neniokoti; gyventojus leido skriausti tik tada, kai reikėjo gauti maisto bei pašaro. Kai žvalgai pranešė, jog netoliese esąs didelis miestas Možaiskas, Algirdas, leidęs kariams šiek tiek pailsėti, surikiavo juos kautynių tvarka ir išvedė į atvirą vieškelį. Tada, pasikvietęs žygūną (šis ligi tol nežinojo, kas su juo daroma ir kur esąs atvežtas), įteikė jam deglą ir pasakė šitokius žodžius: tegu jis nešąs nelyginant laišką ir dovaną savo valdovui šį deglą. Tegul jam sakąs, jog štai jis atleidžias Maskvos kunigaikštį nuo varganos kelionės ligi Vilniaus, o pats anksčiau atvyksias į Maskvą, nei sudegsias šis deglas. Neilgai trukus, įsmeigęs į Dimitrijaus rūmus ietį,

Maskvos kunigaikščiui siunčiamas deglas

jis paliksias ten aukštai štai tokį įrašą: „Ne tas karvedys, kuris, ilgą laiką atidėliodamas galimybę pradėti karą,

pražiopso tinkamą progą, o tas, kuris, netgi tinkamos progos neturėdamas, sugeba sėkmingai kariauti“. Nuo stovyklos iki Maskvos bebuvo likę dar aštuoniolika mylių, tačiau kariai šį kelią taip greitai, regis, pusryčia sukorė, kad žygūnas tik keliomis valandomis pralenkė iš paskos sekančią kariuomenę. Tą pačią naktį, skirtą paminėti Kristaus iš numirusių prisikėlimui ir krikščionių kasmet iškilmingai švenčiamą, kai kunigaikštis ėjo bažnyčion į naktines pamaldas, prie jo pribėgo žygūnas, pasakė, kas jam buvo liepta, ir pranešė, kad priešą palikęs Možaiske. Nesunku atspėti,

koks sąmyšis kilo tarp žmonių, kai pasklido gandai apie tokį netikėtą pavojų. Valdovas, gal iš siaubo neregaldamas nieko sugalvoti, gal iš aklo pasitikėjimo, tarė, jog žygūno pranešimas — tuščios kalbos; matyt, laukinio širdyje kur kas stipriau kerojo pagarba tikėjimo dalykams nei mokėjimas apsispręsti pavojiaus valandą, nes jis kuo ramiausiai praleido likusią naktį šventykloje besimelsdamas. Kai apyaušriu visas miestas išvydo ir pradėjo kalbėti, kad prieš būriai, iš-

rikiuoti kautynių tvarka ant
Per pačias Velykas Pasveikinimo kalvos, grasina
atvedė kariuomenę miesto sienoms, tada Dimitri-
prie Maskvos jus, tarsi iš miego pabudęs,
 ėmė skubiai viskuo domėtis

ir viskuo rūpintis, čia vienaip įsakydamas, čia bemat įsakymą keisdamas. Veikti jį vertė susidariusi padėtis, nes Algirdo veržlumas rodėsi neabejotinas. Miestas negalėjo atlaikyti apsupties, nes neturėjo maisto, be to, trukdė kaimiečių minios, suplaukusios į pamaldas, toje galybėje žmonių stigo jaunų vyrų, kuriuos, nenuogastaujant dėl jų karinio pasirengimo, būtų galima vesti į kovą su priešais. Štai todėl padėtis rodėsi beviltiška, o neviltis vertė pulti priešui į kojas: jis pasiuntė žygūnus, kurie nusižeminę turėjo siūlyti draugystę ir prašyti taikos. Al-

Maskvos kunigaikštis girdas po gana sėkmingos
prašo Algirdą tai- pradžios aptramdė savo už-
kos mojus, nenorėdamas ateityje
 dėl to sulaukti kokių rūpes-

čių. Jis žinojo, jog iš visų pusių jį supančios priešų žemės, jog nuo savųjų esąs atskirtas. Kas bus tada, jeigu Dimitrijus vengsiąs mūšio ir karas užsitęsias? Kur gauti prieš krašte maisto? Šiuo metu, rodos, pergalę nesunku laimėti, kai priešas apimtas siaubo, tačiau kur kas lengviau pasiekti taiką. Pradėjus karą truputį vėliau, vargu ar galima tikėtis sėkmės, vargu

ar galėsią sudaryti taiką, kai, iš visur susitelkus prie valdovo rūmų kariams, jis atsidursias tarp miesto ir stovyklos. Jam jau užtenka šios pergalės ir šios šlovės, nes priešas prašas pasigailėti: sutikdamas taikytis, jis galys pasiekti visko, ką norėjęs laimėti ginklais. Šitaip, kadangi ir Maskvos valdovas nepaprastai bijojo visokių netikėtumų, ir lietuvis norėjo laiku išvengti visokių atsitiktinumų, jie be didelio vargo sutarė sudaryti taiką šiomis sąlygomis: Algirdas, lydi-

*Taikos tarp maskvė-
nų ir Algirdo sąlygos*

mas žymiausiųjų palydovų ir
bajorų, įžengsias į miestą ne-
lyginant draugas; tarsi nuga-
lėtojas jis įsmeigsias ietį į

pilies vartus. Lietuvos sienos būsiančios praplėstos li-
gi Možaisko ir Ugros upės. Dimitrijus sumokėsias ka-
reiviams algą, o vadui — karo išlaidas. Abiejų tautų
priesaika turinti sustiprinti amžinąją taiką. Kai, sutik-

*Algirdas įžengia į
Maskvos miestą ir įs-
meigia ietį į pilies
vartus*

dami su šitokiomis sąlygomis;
prisiekė valdovas Dimitrijus,
vyriausiasis šventikas, žmo-
nių vadinamas metropolitu,
viečė ir žymiausieji bajorai,

Algirdas, tą pačią dieną
įžengęs į Maskvą, įsmeigė ietį į valdovo pilį ir apdo-
vanojo kunigaikštį, kariškai jį pasveikinęs prie pačių
altorių („Tad jau supratai, Dimitrijau, katras iš mu-
dviejų greičiau pakyla į karą“), velykiniu kiaušiniu.
Mat rusai nuo senų senovės įpratę Velykų dieną do-
vanoti vienas kitam margutį kaip bičiuliškumo ženklą.
Algirdas, nors viešai laikėsi stabmeldžių apeigų, ta-
čiau, neseniai savo žmonos Julijonos, Vitebsko kuni-
gaikščio dukters, noru sutikęs priimti krikščionybę, ne-
atmetė rusų apeigų ir rusams Vitebske pastatė porą
šventovių. Palankumą krikščionybei jis, be to, parodė,
žiauriai tuo metu atkeršydamas už krikščionių šventi-
kų nužudymą. Vilniaus vaivada Petras Goštautas, ve-

dęs kilmingiausią lenkų mergele, paeinančią iš Bučackių šeimos, viešai tapo Romos apeigų krikščionių; ir dėl savo asmeniško pamaldumo, ir norėdamas skleisti tarp savo gentainių Kristaus žodį, jis pakvietė į Vilnių švento Pranciškaus ordino vienuolių ir juos įkur-

1333 metai

*Švento Pranciškaus
ordino broliai nukan-
kinami Vilniuje*

Vilniuje, krikščionių tikėjimo skelbėjai buvo saugūs, tačiau, jam išvykus (kartą iškeliavo į Tikociną Palenkėje, arba Poleksijoje), minia, kažin kieno sukurstyta, žiauriai su jais susidorojo. Vienas būrelis iš septynių vienuolių buvo prievarta išvilktas iš namų į aikštę, kur jie, miniai piktažodžiaujant, buvo nukirsdinti, tuo būdu pašventindami savo krauju lietuvių žemes Kristaus mokslo sėjai; kitas būrelis, taip pat iš septynių vienuolių, buvo nutemptas į kalną, kurį žmonės vadina Plikuoju, čia juos prie kryžių pririšo ir nuo stataus kalno šlaito nustūmė į papėdėje tekančią Vilnią. Šventus nužudytųjų kūnus Goštautas įsakė surasti ir palaidoti toje pačioje aikštėje, kur jie skelbė Kristaus žodį. Sugrįžęs iš Maskvos žygio, Algirdas, gal paskatintas nepaprastai žiauraus nusikaltimo, gal dėl

*Vilniečiai nubaudžia-
mi už krikščionybės
skelbėjų nužudymą*

dino toje aikštėje, kur dabar pastatyta šv. Kryžiaus bažnytelė. Čia įsikūrę vienuoliai, Goštauto globojami, uoliai užsiėmė šventąja pjūtimi, ramiai stengdamiesi įveikti stabmeldžių prietarus. Mat Goštautas buvo labai įtakingas ir galingas Lietuvoje: kai Algirdas kur išvykdavo, jis valdydavo valstybę. Kol jis pats gyveno Vilniuje, krikščionių tikėjimo skelbėjai buvo saugūs, tačiau, jam išvykus (kartą iškeliavo į Tikociną Palenkėje, arba Poleksijoje), minia, kažin kieno sukurstyta, žiauriai su jais susidorojo. Vienas būrelis iš septynių vienuolių buvo prievarta išvilktas iš namų į aikštę, kur jie, miniai piktažodžiaujant, buvo nukirsdinti, tuo būdu pašventindami savo krauju lietuvių žemes Kristaus mokslo sėjai; kitas būrelis, taip pat iš septynių vienuolių, buvo nutemptas į kalną, kurį žmonės vadina Plikuoju, čia juos prie kryžių pririšo ir nuo stataus kalno šlaito nustūmė į papėdėje tekančią Vilnią. Šventus nužudytųjų kūnus Goštautas įsakė surasti ir palaidoti toje pačioje aikštėje, kur jie skelbė Kristaus žodį. Sugrįžęs iš Maskvos žygio, Algirdas, gal paskatintas nepaprastai žiauraus nusikaltimo, gal dėl to, kad dabar palankiau nei anksčiau žiūrėjo į krikščionis, o gal Goštauto sukurstytas, įsakė ištardyti bruzdėjimo vadovus. Ištardžius penki

šimtai Vilniaus magistrato narių ir paprastų vilniečių nubausta mirtimi. Be to, paskelbtas įstatymas, leidžiantis ilgainiui krikščionims netrukdomiems viešose ir uždaroje vietose skelbti savo tikėjimo tiesas. Naują to paties ordino vienuolių būrį pakvietė Goštautas į Vilnių ir paskyrė jiems vietą netoli Vingrių pelkės, žadėdamas pastatyti ten pat šv. Mergelės Marijos bažnyčią. Pirmtakų krauju sudrėkintas laukas, įpėdiniams negailint triūso, atnešė gausų pamaldumo derlių, kuriuo mes ligi šiol džiaugiamės. Kadangi tyli ir metraštininkai, aišku, kad artimiausiais metais ir su kaimynais gyventa santaikoje, ir valstybės viduje nebuvo jokių sambrūzdžių. Ramybė liovėsi, kai mirė Vanka, arba Vaclovas, Mazovijos kunigaikštis (vedęs Algirdo seserį). Lietuviai, manydami, jog kunigaikščio mirtimi

1336 metai

nutraukiama ir giminystė, ir santarvė, su didžiule kariuomene lapkričio mėnesį nu-

niokojo Mazoviją; žygyje dalyvavo pats Algirdas su kitais broliais; rašoma, jog buvo išvesta tūkstantis du šimtai belaisvių. Vis dėlto tėvynėje jie patyrė ne mažesnių nuostolių iš vokiečių. Brandenburgo markgrafas su Namiuro ir Henenbergo grafais bei kryžiuočių riteriais, sutelkę didžiules jėgas, nusiaubė viską, kas pakeliui pasitaikė, ir apsupo Pulės, arba, teisingiau sakant, Punios pilį. Joje buvo keturi tūkstančiai karių, subėgusių ten vos išgirdus apie priešą su savo šeimynomis iš aplinkinių kaimų. Gynėjai ilgai kamavo priešą, kaudamiesi ne tik prie

*Kryžiuočiai apsupa
Punios pilį Lietuvoje*

gynybinio pylimo, bet sėkmingai išsiverždami pro atvirus vartus ir užpuldami supančiusius. Kai daugybė pi-

lėnų žuvo, o dar daugiau buvo sužeista, kai, sumažėjus gynėjų skaičiui, ėmė blėsti viltis apginti pilį, ypač dėl

to, kad visaip — vienur pakasais, kitur taranais — susilpnintos sienos menkai jau besaugojo, griebtasi visai beviltiško sumanymo; nenorėdami pasiduoti priešui, jie nukreipė ginklus prieš save ir savo artimuosius. Sukrovę didžiulį laužą, į ugnį sumetė viską, ką priešas galėjo išgrobstyti. Jie išžudė ir sumetė į liepsnas žmonas, vaikus, visus, kurie nepajėgė ar dėl lyties, ar dėl amžiaus pakelti ginklo. Surengę saviškiams šitokią galą, patys prašėsi nukaujami pilies viršininko, o šis paskutinis persismeigė kalavijų. Iš tiesų vertas atminimo žygis, jeigu tuo būtų pasireiškusi dorybė, tačiau neišprususių širdžių nelaimė, kad didžiuliai užmojai ir pastangos atveda prie ydų ir nevilties. Kol gynėjai šitaip beprotiškai elgėsi, vokiečiai prislinko prie sienų, paliktų be gynėjų, ir įsiveržė, nebeleisdami užbaigti tragedijos. Vienas kitas bebuvo likęs čia gyvas, tačiau

ir šie, puldami priešo rikiuotę, atkakliai ieškojo mirties tarp priešų, kaip anksčiau jos laukė iš viršininko rankos.

Beviltiškas lietuvių *tę, atkakliai ieškojo mirties*
narsumas *tarp priešų, kaip anksčiau jos*
 laukė iš viršininko rankos.

Vos vienas kitas buvo paimtas gyvas, visi kiti žuvo. Iš pamatų sugriovus pilį, pulkai, nuniokoję aplinkinius kaimus, patraukė į Prūsiją. Algirdas, kad ir patyręs šį kartą iš kryžiuočių daug žalos, neberengė žygio į Prūsiją, o apie spalio vidurį patraukė į Mazoviją. Šaltiniai nieko nesako, kas jį paskatino šiam išpuoliui. Tuo tarpu žygis baigėsi nelaimingai. Užėmę Pultusko ir

Cechanovo miestus, nusiaubę jų apylinkes, lietuviai gabenosi grobį, visai nepaisydami karinės drausmės; tuo metu ir sumušė juos Mazovijos bajorai prie Narevo. Paspruko, ryžęsi plaukti, vienas kitas, kuriems labiau rūpėjo gyvybė nei grobis; tuo tarpu tie, kurie, apsikrovę grobiu, puolė prie pel-

1337 metai *bę jų apylinkes, lietuviai ga-*
 benosi grobį, visai nepaisyda-

mi karinės drausmės; tuo metu ir sumušė juos Mazovijos bajorai prie Narevo. Paspruko, ryžęsi plaukti, vienas kitas, kuriems labiau rūpėjo gyvybė nei grobis; tuo tarpu tie, kurie, apsikrovę grobiu, puolė prie pel-

*Lietuviai sumušami
mozūrų*

kėtų upės krantų, ten pat
pelkėse ir prigėrė. Kiti metalai
praėjo ramiai, vėliau, sekan-
čiųjų metų pradžioje, Livo-

nijos magistras, pakartojęs antpuolį, nusiaubė Žemai-
tiją, o Ditrichas fon Altenburgas, Prūsijos magistras,

su vokiečių kariuomene, ku-

1339 metal

rią buvo atsivedęs Reino
pfalcgrafas bei kiti imperijos

kunigaikščiai, įsiveržė į Lietuvą. Pirmiausia įnirtingai
ėmė pulti Veliuoną, prie Nemuno stovinčią pilį. Ją gy-
nė lietuviai ir žemaičiai, labai narsūs ir sumanūs vyrai.
Dėl jų narsumo ir atkaklumo priešas, netekęs drąses-
nių karių, žuvusių ir sužeistų, turėjo pasitraukti nieko
nepešęs. Galimas daiktas, ateiviai, pratę leisti dienas
žiemos stovyklose, negalėjo pakęsti atvirame lauke stip-
rokų šalčių. Atėję vasarą su didele kariuomene kry-
žiuočiai pridarė daug nuostolių Lietuvai ir Žemaitijai:
nuniokojo kaimus, išsivedė galybę belaisvių. Traukda-
mi namo iš šio žygio, jie sugalvojo nepalikti atvirų
praminų, kuriomis lietuviai ir žemaičiai netrukdomi
staiga įsiverždavo į Prūsiją; jie iškasė tose praminose
po tris gynybinius griovius ir supylė pylimą, o į gri-
vius prileido vandens. Beveik tuo pat metu karalius
Kazimieras bei lenkų senatas karalystės seime tarėsi
dėl sosto įpėdinio. Kurie ne kurie metraštininkai tei-
gia, jog į šį garbingą postą buvęs kviečiamas, sutar-
iant ir karaliui, ir senatui, Konstantinas Karijotaitis,

*Konstantinas Karijo-
taitis, Algirdo bro-
lėnas, kviečiamas į
Lenkijos karalius*

Algirdo brolėnas. Jis nuvy-
ko į Krokuvą, tačiau, net dėl
sosto nepanorėjęs išsižadėti
rusiškųjų apeigų ir pereiti į
lotyniškąsias, prarado viltį
tapti sosto įpėdiniu. Neilgai

trukus po to sugrįžęs į Podolę, jis čia ir mirė. Kai mirė
brolis, jo įpėdiniu, Algirdo remiamas, tapo Naugardu-

*Algirdas sutramdo
maištaujantį brolėną*

ko kunigaikštis Teodoras Karjotaitis; kadangi šis, įsigijęs naujų žemių, ėmė nebesiskaityti su Lietuvos didžio-

jo kunigaikščio senosiomis teisėmis, buvo išvarytas iš visų valdų. Karą prieš maištininką pradėjo pats Algirdas. Kadangi Teodoras buvo išvykęs (įkurdinęs pilyse stiprias valachų įgulas, jis leidosi iš Podolės pas Vengrijos karalių pagalbos, išsiveždamas visus pini-gus ir auksą) ir neskubėjo grįžti su kariuomene, Algirdas užėmė reikšmingas Braclavo, Smotričiaus, Sokoleco, Skalos, Kameneco, Červonogrado pilis, vienur stodamas į atvirą kovą, kitur greitumu palauždamas gynėjus, ir, visą Podolę paskelbęs savo valda, paskyrė jos seniūnu Goštautą. Visas valachų įgulas jis sumušė, o Nestaną, valdžiusį Teodoro vardu Podolę, paėmė Kamenecę ir nelaisvę ir išsiuntė į Vilnių. Mirus po to Mazovijos kunigaikščiui Boleslovui, rusų neseniai nu-

1340 metai

*Dėl Rusios kyla ki-
virčiai tarp lenkų ir
lietuvų*

nuodytam, kilo nesutarimai dėl Rusios; mat Boleslovas savavališkai valdė Rusios žemes tarp Galičo ir Lvovo, kurios jam atiteko įpėdinys-tės teisėmis iš motinos. Tei-

sėtas tų žemių paveldėtojas buvo Kazimieras, Lenkijos karalius. Tad šis, norėdamas apginti savo teises į Rusią, nutarė, jog pirmiausia būtina kariauti su lietuviais. Mat Rusią valdė Algirdo broliai: Liubartas — Lvovą, Kęstutis — dideles žemes kitur Rusioje, o Jurgis Narimantaitis, jų brolėnas, — Kremenecą. Vis dėlto lenkai turėjo vengti karo su lietuviais, antraip galėjo palūžti iš karto susidūrę su daugybe kliūčių ir karo sunkenybių. Mat didelius reikalus geriau tvarkyti dalimis; jeigu jie suverčiami į krūvą, pranoksta tvarkytojų norus ir jėgas. Vis dėlto Kazimiero apdairumas leido sušvelninti įtemptą padėtį: sudaręs su lietuvių valdovu

sutartį palankiomis sąlygomis, jis pasuko ginklus į kitą Rusios pašalį; jį apiplėšęs ir pavergęs, išgriovė pilis, brangesnius daiktus išvežė, prijungė žemes prie Lenkijos, o gyventojams vėliau įvedė lenkų įstatymus. Nerami Kęstučio prigimtis neilgai vis dėlto įstengė pakęsti taiką. Vasarai einant į pabaigą, jis rugsėjo mėnesį (dėl nežinomos priežasties) išibrovė su kariuomene į Mazoviją, nusiaubė visą šalį ir, niekieno netrukdomas, išsivarė didžiulį grobį. Kur kas smarkiau nuniokojo Prūsiją; vėliau, kitais metais, visas jėgas, sudarytas iš vietinės ir ateivių kariuomenės, iš Prūsijos išsivedė Liudolfas, Saksonijos kunigaikštis bei ordino magistras, traukdamas prieš Lenkiją

1342 metai

ir Pomeraniją; jis šią naująją markgrafystę bandė užgrobti. Pasinaudoję ta proga, surengė žygį lietuviai ir žemaičiai, gal patys šitai sugalvoję ar prisiminę senas skriaudas, o gal lenkų paskatinti. Skubiai sutelkę būrius, sudarytus veikiau iš plėšikų nei karių, jie įsiveržė keliose

Prūsija siaubiama lietuvių

vietose į Prūsiją, likusią be jokios apsaugos. Šitaip es-ti, kai ginamasi nuo dviejų priešų, visą dėmesį sutelkus į vieną ir visai užmiršus, kokių bėdų galima susilaukti iš kito! Beveik visa Prūsija buvo nusiaubta ir pelenais paversta, bemaž visi žemdirbiai išžudyti, šalis buvo taip žiauriai nuniokota, kad Liudolfas, sugrįžęs iš žygio ir išvydęs nepaprastą nelaimę, apstulbo iš siaubo ir sielvarto; prarado ir protą, o netrukus ir numirė. Jo įpėdinis Henrikas Duzemeris turėjo raginti į

Krikščioniškųjų šalių valdovų žygis prieš lietuvius

karą prieš lietuvius beveik visą Europą. Pats Klemensas VI, Romos popiežius, laišku pakvietė į karą įvairius krikščioniškųjų šalių valdo-

vus. Traukiantiems į kovą prieš lietuvius ir žemaičius jis žadėjo tas dieviškas malones, kurių paprastai susilaukia maldininkai, kurie, davę įžadus, pamaldžiai ap- lanko Kristaus karstą Jeruzalėje ar šv. Jokūbo Kom- posteloje bei nusigauna prie apaštališkųjų slenkščių Romoje. Popiežiaus žodžiai paskatino susiruošti į ko- vą ne tik eilinius karius, bet ir pačius valdovus su didžiulėmis savo žemių kariuomenėmis. Atvyko veng- rai su karaliumi Liudviku, čekai su karaliumi Jonu, moravai su Moravijos markgrafu Karoliu, karaliaus Jo- no sūnumi, vėliau tapusiu Romos imperatoriumi. At- keliavo ir vokiečiai, vedami Brandenburgo markgrafo, Halės grafo ir kitų imperijos kunigaikščių. Atvyko į pagalbą danai, vedami senų karo vadų. Išsirengė į ka- rą Prūsijos magistras Henrikas ir Livonijos magistras Burchardas Harenas su savo ordino riteriais bei ka- riais iš Prūsijos ir Livonijos. Į karą traukė iš tiesų visos Europos riterijos žiedas; apie nieką kita jie ne- svajojo, apie nieką kita nekalbėjo, tik apie Lietuvos sunaikinimą. Garsas apie tą jų žygį pasiekė bemat ir Lietuvą. Daug kas ėmė būgštauti, kad šalį ištiksianti pražūtis. Algirdas ir Kęstutis (šitaip įpratę daryti tau- rūs žmonės) nerodė nei per

*Algirdo ir Kęstučio
sumanumas netikėto
pavojaus akivalzdoje*

didelio jaudinimosi, nei per
didelio pasitikėjimo: jie vis-
ką taip tvarkė, kad galėtų
vienu ar kitu būdu atremti

priešą ir priversti jį pasitraukti. Pirmiausia jie sušau- kė pačius prityrusius senus karius: Kęstutis — iš Že- maitijos, Poleksijos ir Trakų žemės, Algirdas — iš kitų Lietuvos žemių bei Rusios. Pasienio pilims jie parūpi- no maisto, karių, prityrusių vadų, šiaip visus žmones, kurie ar dėl amžiaus, ar dėl lyties netiko karui, per- kėlė su visu turtu arba į tolimesnius Lietuvos atkam- pius, arba į miškų gelmes — į neprieinamas, pelkėtas vietas. Tada, padegę visus kaimus ir kiemus Prūsijos

pasienyje, sunaikino juos ugnimi. Patys, padalinę savo kariuomenę į dvi dalis, laukė viskam pasiruošę, kol priešas ims veržtis į Lietuvą. Kai žvalgai pranešė, jog

krikščionių kariuomenė, per-
1343 metalėjusi Prūsijos sieną, įžengė į
Lietuvą, Algirdas įsiveržė į

Livoniją, o Kęstutis į Prūsiją, kuriose nebeliko kariuomenės nei įgulų; krikščionys, nežinodami, kas dedasi jų krašte, lyg niekur nieko traukė su kariuomene per priešų šalį, stebėdamiesi, kad štai per kelių dienų žygį niekur nesutiko priešo. Vis dėlto visi nutarė jo ieškoti, vildamiesi surasti išdavikų, kurie padėsia viską reikiamai iššniukštinti. Tačiau kariuomenė neturėjo progos nei stoti į kovą, nei krašto niokoti, nes nesimatė nei priešo būrių, nei kiemionių bei kaimiečių sodybų. Netrukus pristigo ir maisto, kurio — kaip ir kitose šalyse — tikėjosi gausią priešo krašte; vėliau ar dėl maisto stokos, ar dėl to, kad buvo neįprastas, pradėjo plisti visokiausios ligos, po to kristi gyvuliai ir mirti žmonės. Tada valdovai liovėsi galvoti apie karą, jie ėmė ginčytis, įžeidinėti kitas kitą, keikė tą, kas

prasimanė šį karą, Prūsijos
Nesėkmingas vokiečių žygis į Lietuvą magistrą apšaukė išdaviku.
Galop, netekę geros dalies
kariuomenės, išmėtę visą ka-

rinę mantą, skubiai ėmė trauktis iš Lietuvos, po teisybei, sprukti. Tuo tarpu Algirdas, žygiuodamas Livonijos žeme ligi Dorpato ir Ezelio salos, viską naikino kalaviju ir ugnimi. Kęstutis, užpuolęs Sembą, nenukentėjusią per paskutinįjį karą, sugriovęs Karaliaučių, nusiaubė daugybę pilių bei miestų ir išsigabeno didžiulį grobį išvengęs susidūrimo su priešu. Šitaip ir baigėsi karas, į kurį traukė tokios didžiulės jėgos, rodyte rodydamas ateinančioms kartoms, jog paprastai kariaujant geriau pasikliauti protu nei jėgų persvara. Arti-

1345 metai

miausieji metai buvo ramūs, sekančiųjų metų žiema atnešė daugiau baimės nei nuostolių. Magistras Henrikas su kitais svetimšaliais, atėjusiais į pagalbą, bei Flandrijos markgrafu buvo įsiveržęs į Žemaitiją, tačiau žygis baigėsi nesėkmingai, mat kaimiečiai laiku pasitraukė į tvirtoves, be to, sutrukdė nepastovus kovo mėnesį oras,— tai lijdra, tai potvyniai darė kelius nepereinamus. Todėl, atidėję žygi

*Niokojama Lietuva,
sumušamas Algirdas*

kitam laikui, be garbės ir be grobio kryžiuočiai sugrižo namo; kitais metais, su keturiasdešimčia tūkstančių įsibrovę į Lietuvą, jie nusiaubė didelius Žemaitijos plotus. Vasario 2 dieną siaubėjus pasitiko su kariuomene Algirdas ir narsiai užpuolė priešą. Smarki kova tęsėsi

1346 metai

visą dieną, į pavakarę lietuviai pagaliau buvo išsklaidyti ir išvyti iš kovos lauko bei iš stovyklos. Algirdas, nepajėgdamas nei pakriksių karių padrašinti, nei bėgančiųjų surikiuoti kautynių tvarka, nors ir ėmėsi visų priemonių kaip geras vadas ir geras karys, pasitraukė į Veliuoną, veddamas žemaičius ir polockiečius, kurie laikėsi rikiuotės ir karinės tvarkos. Šiame žygyje žuvo dešimt tūkstančių lietuvių. Nors, pasak metraštininkų, ir kryžiuočiams pergalė kainavo nemaža kraujo, tačiau magistras, atsidėkodamas dangui, ta proga Karaliaučiuje pastatė dievui pasišventusių mergelių vienuolyną, kurį vėliau žmonės pavadino Lebenichtu. Algirdas šiek tiek atsisė už skriaudas priešams, nes tais pačiais metais, kai kryžiuočiai nė trupučio nebijojo nugalėtųjų lietuvių, jis įsiveržė į Sembą ir, kalaviju bei ugnimi pridaręs visokeriopos žalos, išsivedė keletą tūkstančių belaisvių. Po to Prūsijos magistro mirtis leido šiek

1347 *metal*

užgriuvus staigiai audrai; po trumpo atokvėpio, naujuoju magistro įpėdiniu tapus Vinrichui fon Kniprodei, abi šalys ėmė atkakliai viena kitą puldinėti.

1348 *metal*

pradžioje jėgas, nusiaubė Pernaravos žemes, pasak kitų, nusigavo ligi Trakų, o iš ten prisiplėšusius grobio karius išsivedė anksčiau, nei lietuviai spėjo suteikti

Naujas Prūsijos magistras niokoja Lietuvą

pagalbą skriaudžiamiesiems. Vis dėlto Algirdas, susišaukęs kiek begalėdamas karių, su Kęstučiu bei jo sūnumi Patriku mėgino, skubiai žygiuodami, pasivyti traukiantį priešą; nepasiviję Lietuvoje, išsiuntė žvalgus, turėjusius pranešti, kas dedasi priešų krašte. Sužinojęs, jog šie visi, išsidaliję grobį ir paleidę iš stovyklų karius, išsiskirstė kas sau, jis, be galo skubėdamas, beveik dar neatvėsusiomis nugaletojų pėdomis įsiveržė į Prūsiją. Niekur nesutikęs pasipriešinimo, Algirdas jau ketino išvesti iš priešo

Lietuviai ir rusai siaubia Prūsiją

šalies karius, apiplėštose žemėse prisirinkusius grobio ir prisigaudžiusius belaisvių, tačiau atvyko Smolensko kuni-gaikštis, atskubėjęs iš tolesnių Rusios žemių į pagalbą. Šis, gavęs įsakymą traukti į Prūsiją ir ją niokoti, staigiu antpuoliu nusiaubė kalaviju bei ugnimi Labguvos apylinkes; Labguvos komtūras, kad ir menką karių būrį beturėdamas, galop užpuolė besitraukiančius ir juos sumušė, paverždamas iš priešų grobį ir pergalę. Kur kas daugiau paskubom sprunkančių žuvo bėgant, nei kovojant: mat didesnė kariuomenės dalis bei pats

kunigaikštis prigėrė upėje, į kurią sumišai puolė. Tais pačiais metais sudaryta Anglijos karaliaus Eduardo bei Prancūzijos karaliaus Pilypo sąjunga sukėlė naują karo prieš Lietuvą ir Žemaitiją audrą. Mat ir viena, ir kita šalis atsiuntė į Prūsiją puikiausių karių, pasišovusių eiti į šventąjį karą prieš stabmeldžius: atvyko apie keturiasdešimt tūkstančių vyrų. Su šitokia kariuomene

užpuolęs Kęstučio valdas,
1349 metais magistras Vinrichas keletą
Kryžiuočiai sumušą žemių beveik visiškai sunaikino.
lietuvius Pasivijęs traukiančius
namo sausio 24 dieną, Kęs-

tutis be galo ryžtingai ir visa jėga užpuolė ariergardą. Kai padriki susirėmimai pavirto tikromis kautynėmis, ir vieni, ir kiti grūmėsi iš peties. Žuvo kryžiuočių didikai Gerhardas fon Strengenas, Dancigo vietininkas (žmonių vadinamas komtūru), šeši ordino broliai ir penkiasdešimt žymiųjų riterių; krito, be to, dauguma eilinių karių, pėstininkų ir raitelių. Vis dėlto jie laimėjo mūšį. Mat lengvieji rusų bei lietuvių raiteliai ilgai negalėjo priešintis sunkiai ginkluotiems vokiečių kariams: netekę mūšio lauke aštuoniolikos tūkstančių, likę leidosi bėgti. Šitaip nelauktai pasibaigus žygiui, ir šiaip negerą lietuvių padėtį dar labiau apsunkino tais pačiais metais prasidėjęs karas su lenkais. Kazimieras, Lenkijos karalius, sužinojęs, jog lietuvių jėgos palaužtos Prūsijoje, jėga atėmė iš Liubarto bei Kęstučio šiuđviejų valdas Rusioje.

Lenkų karas Rusioje Karą pradėjo, norėdamas paveldėti žemes, kurias, anksčiau užkariautas Gedimino

bei Algirdo, lietuviai valdė kaip savo. Iš Lietuvos jis atėmė Volynę, Podolę su Belsko ir Bresto apygardomis; išvaikęs iš ten lietuvius, įvedė lenkų įgulas ir uždėjo lenkų vietininkus. Nors lietuviai ir be galo sunkiai kariavo su kryžiuočiais, vis dėlto jie kur kas

labiau krintosi dėl lenkų atimtos Rusios nei dėl kry-
žiuočių daromų skriaudų. Kai ėmė silpti maras, beveik

1350 metai
Lietuviai nusiaubia
Lenkiją, atgauna Vo-
lynę

porą metų baisiai siaubęs
Lenkiją, lietuvių kariuomenė
įsiveržė į Sandomiro vaiva-
diją ir, sumušusi lenkus,
bandžiusius ginkluota kova
užkirsti kelią grobikams, ją

visą nuniokojo kalaviju bei ugnimi. Po to pasukę į
Rusiją, netruko atgauti neseniai iš jų atimtas pilis bei
miestus, vienus — užgrobdami jėga, kitus — prikalbin-
dami pasiduoti. Nepuolė tik Lvovo, nes jį, sutvirtintą
naujomis sienomis ir ginamą stiprios įgulos, vargu ar
įmanoma būtų užimti, užtat visas Lvovo apylinkes nu-
niokojo kalaviju bei ugnimi. Vėliau iš atsiimtų pilių
nuolatos puldinėjo ir siaubė gretimus lenkų kaimus.
Karalius Kazimieras, po pergalės prieš lietuvius pa-

1351 metai

miršęs karo reikalus ir atsi-
dėjęs visokiausiems kūniš-
kiems pomėgiams, atgavo

ankstesnį narsumą ir karingumą, kai priešas keletą
kartų jam pridarė didelių nuostolių. Kaip karo sąjun-
gininkas, atskubėjo į pagalbą Vengrijos karalius Liud-
vikas, Kazimiero seserėnas,

Lenkai, sumušę lie-
tuvius, atgauna dalį
Volynės

neseniai paskelbtas Lenkijos
sosto įpėdiniu; ta dingstimi
jis visas savo teises į Rusiją
buvo perleidęs Kazimierui ir

lenkams. Mat nuo to laiko, kai Vengrijos kunigaikštis
Kolomanas valdė Galičą ir Vladimirą, vengrai skel-
bėsi esą gretimų Rusios žemių valdovai, nors, po tei-
sybei, ne tik jų niekad nevaldė, bet nė vilčių neturėjo
valdyti. Išsiruošęs į žygį, Kazimieras nuniokojo Vla-
dimiro apygardą ir užėmė krašto sostinę. Kovėsi jis
ir su vienu lietuvių pulku, užpuolusiu karaliaus sto-
vyklą: lietuviai tapo išsklaidyti, o pats kunigaikštis

Kęstutis gyvas pakliuvo į priešų rankas. To pat karo metu Vladimire apsuptas Liubartas išvengė lenkų nelaisvės dėl vieno kario ypatingo drąsumo. Pastarąjį šaukė Bogdanu iš Ivanicos: gūdžią naktį išėlinęs į lenkų stovyklą ir viską paeiliui pilnaties šviesoje išžvalgęs, jis papasakojo kunigaikščiui, ką matęs, patardamas, kaip ir pro kur sprukti iš pavojaus. Už šį nuopelną kunigaikščio apdovanotas žemėmis ir nauju herbu, jis davė pradžią naujai kilmingųjų Ivanickių šeimai. Tuo tarpu su Kęstučiu nugalėtojai elgėsi pagarbiai, žiūrėdami į jį lyg į karalių; kai jis suteikė šiokių tokių vilčių, sakydamasis galįs priimti krikščionybę, sargybiniai, kurie jį saugojo, ėmė dar švelniau su juo elgtis. Tuo būdu radęs progą užmigdyti sargybinių budrumą, jis paspruko nakties tamsoje iš kalėjimo ir, nusigavęs be kliūčių pas savuosius, netrukus su broliu Liubartu įvedė į karaliaus užimtas Rusios žemes

kariuomenę. Lenkų įguloms nespėjus nė atsipeikėti, jis užėmė Vladimirą, nuniokojo visą Galičo kraštą ligi pat Vengrijos bei Valachijos pasienių. Sugrižęs į Lietuvą iš Rusios, surengė naują žygį prieš lenkus. Sandomiro kraštą jis nuniokojo ligi pat Zavichosto. Po to surengė netikėtų antpuolių tai viena, tai kita kryptimi; ką ke-

1352 metai

tina daryti lenkai ir kuriuo keliu patogiausia veržtis, jam sakė kurie ne kurie saviškius išdavę lenkų bajorai. Vieną šaukė Petru Pšonka, kitą — Otonu Čecharovičiumi: už nedorumą ilgainiui jiems ir atkeršijo tie, kurie

Išdavikas, išdavęs saviškius, žūsta

ir sukurstė padaryti šį nusikaltimą. Mat Jogaila, paskelbtas vėliau Lenkijos karaliumi, ir vieno, ir kito turtus perdavė karalystės išdui. Lietuviai ketino neti-

*Volynės kunigaikštis
Liubartas niokoja Ga-
ličą*

ličo žemę; staigiai užgrobęs
miestą, jis išžudė labai daug
miestiečių bei atvykėlių, pul-
kais sugužėjusių į muge, pa-
degė apiplėštus namus ir nu-

siaubė visą apylinkę. Kitą kartą jis čia įsibrovė apie
rugsėjo 9 dieną ir, nuvedęs žygio metu viską siau-
biančius pulkus ligi Zavichosto, anksčiau pasitraukė iš
priešų šalies su grobio prisiplėšusiais kariais, nei len-
kai spėjo stvertis ginklo. Ne tik sėkmingai, bet ir nau-
dingai Algirdas su broliu Kęstučiu ir brolėnu Patriku
išsigabeno grobį iš Rezlio žemės Prūsijoje; šios sėk-
mės paskatinti kariai, nuvesti į Prūsijos gilumą, nusiau-
bė ją dar smarkiau kalaviju ir ugnimi. Šie metai pasi-
žymėjo nepaprastais gamtos reiškiniiais. Visą kovo,

Nelauktas derlius

balandžio ir gegužės mėnesį
buvo toks karštas oras, ko-
kio niekad neišvyti šiame

krašte. Gegužei baigiantis, orai staiga pakito, užėjo
smarkūs šalčiai ir taip smarkiai prisnigo, kad sniegas
padengė žemę bemaž 2 uolekčių storio sluoksniu. Kai-
miečiai nusiminė: šaltis pakando išplaukėjusių javų
žiedus, užvertė juos sniegas; matydami juos šešias die-
nas laidote palaidotus, jie raudėjo, kad žuvo ir dar-
bas, ir sėkla, ir galop visos viltys. Iš tikrųjų išėjo
visai kitaip. Staiga užėjusi šiluma nuleido sniegą, ir
stojo tokie derlingi metai, kad žemdirbiai niekada anks-
čiau nebuvo gavę didesnio derliaus. Žuvo vien tie ja-
vai, kuriuos kai kas mėgino gelbėti, ne laiku nuvaly-

1354 metai

*Prūsija niokojama
lietuvių, o Žemaitija
kryžiuočių*

damas sniegą. Kitais metais
buvo surengtas naujas žygis
į Prūsiją, tačiau priešas ne-
drįso stoti į atvirą kovą. Mat
lietuviai turėjo daug kariuo-
menės, o svetimšaliai nebuvo

ši kartą atėję kryžiuočiams į pagalbą. Kryžiuočiai tenkinosi, galėdami laikytis užsidarę tvirtovėse; iš pilių jie nuliūdę stebėjo, kaip žudomi žemdirbiai, kaip dega ir rūksta dvarai; lietuviai, niokodami kaimus kalaviju bei ugnimi, perėjo Sembą ir nužygiavo ligi Vartenbergo, per 15 mylių už Karaliaučiaus. Po to

1355 metai

magistras Henrikas atmušė priešus: jis sudavė Žemaitijai smarkų smūgį, nuniokodamas

visą kunigaikštystę, išdegindamas kaimus, išžudydamas visus pasenusius, nedarbingus gyventojus, išsigabendamas didžiulį grobį ir nusivarydamas iš visokiausių luomų kilusių belaisvių. Vis dėlto nemaža jų atsitiktinai atgavo laisvę, nors to nieku būdu nesitikėjo. Mat tą dieną, kai nugalėję lietuvius kryžiuočiai atvyko į Ragainę, magistras, nukritęs nuo žirgo, nusilaužė dešinę ranką, o tą pačią naktį nei šio, nei to užsidegusi pilis supleškėjo ligi pamatų. Kilus sąmyšiui, nelaisvėn paimti žemaičiai išlakstė iš priešų kalėjimo ir ištrūko iš jų rankų. Už šį pralaimėjimą Algirdas atsikeršijo

1356 metai

Algirdas niokoja Prūsiją, krikščioniškosios Europos šalys gauna progą griebtis ginklo prieš lietuvius

kitų metų sausio pabaigoje: su didžiule kariuomene įžengė į priešų šalį, įvairiomis kryptimis išsiuntęs pulkus, jis bemaž visą Prūsiją nusiaubė žudynėmis ir gaisrais; magistras ir kryžiuočiai nedrįso tuo metu net stoti į kovą. Gandas apie šį pralaimėjimą pasklido po Europą, o ypač po Vokietiją

ir be galo sukrėtė krikščionims širdis. Nelaukdami kunigaikščių raginimo, laisva valia išsirengė į žygį daug jaunų riterių iš Anglijos, Prancūzijos, Moravijos, Čekijos, Frankonijos, Švabijos, galop iš visos Vokietijos. Skubant iš visų krikščionišųjų šalių pagalbi-

ninkams, magistras, kad ir nepagijęs, atgavo drąsą; kariuomenės vadu jis paskyrė Zigfridą fon Dahlenfeldą, Prūsijos maršalą, ir įsakė žygiuoti į Lietuvą. Kryžiuočiams, perėjusiems Lietuvos sienas, nepasipriešino nė viena tvirtovė, nė vienas karys; todėl reikia manyti, jog ir Lietuvą, ir Žemaitiją jie smarkiai nusiaubė, nes, nesutikdami nė vieno tikro kovotojo, buvo priversti daugybės įvairiausių tautų įniršį išlieti, niokodami kaimus, kiemus ir žudydami žemdirbius. Po to keletą metų viešpatavo ramybė: stoti į kovą su lenkais draudė abišalė sutartis, o su kryžiuočiais — būtinybė, nes ir kryžiuočiai, ir lietuviai gerokai nusilpo, vieni kitus niokodami. Suskato kryžiuočiai rengti nau-

1360 metai

Brandenburgo markgrafas niokoja Žemaitiją

ją niokojamą žygį į Lietuvą, kai su rinktine kariuomene į Prūsiją atvyko Liudvikas, Brandenburgо markgrafas (imperatoriaus Liudviko sūnus). Tais metais trimis pa-

kartotiniais antpuoliais taip smarkiai buvo nusiaubta Žemaitija ir Lietuva, kad, visiškai išnaikinus gyventojus bei kaimus, kraštas pavirto dykromis ir ilgus metus išsaugojo to pragaištingo karo pėdsakus. Pergalė buvo dar išpūdingesnė, nes į nelaisvę per paskutinį žygį pakliuvo Kęstutis. Karštoko būdo, veikiau narsus nei atsargus pavojaus valandą, persekiodamas

Kryžiuočiai kovos metu du kartus Kęstutį paima į nelaisvę

su savo kariais namo traukiančius plėšikus, be galo drąsiai stojo į kovą; narsiai spausdamas priešą būrius, jis atsidūrė vokiečių apsup-

tyje ir gyvas pateko jiems į nelaisvę; vėliau, kada daug į nelaisvę patekusių krikščionių buvo atiduota kryžiuočiams, Kęstutis atgavo laisvę ir sugrįžo pas savuosius. Kryžiuočiai, puikuodamiesi šiomis pergalė-

mis, nutarė kitais metais vėl išbandyti laimę, tikėdamiesi arba Lietuvą užimti, arba dažnais antpuoliais visiškai ją nusiaubti. Iš svetur atvykusius bei vietinius karius išvedė į žygį magistro vadu paskirtas Hen-

1361 metai

rikas fon Kranichfeldas, didysis ordino komturas; jis nuvedė kariuomenę į Polek-

siją, kurios iki šiol kryžiuočiai niekad nebuvo puolę. Kadangi čia, pabjurus dėl nuolatinių liūčių keliams, suvokė nelaimėsia to, ko norėjo, be to, nenorėdami iš žygio grįžti nieko nepešę, jie patraukė į Lietuvą. Neilgai leido lietuviai vokiečiams laisvai siautėti; vedami kunigaikščių Algirdo, Kęstučio ir Patriko, jie netikėtai užpuolė priešų stovyklą. Daug valandų truko žiauri, nė vienai šaliai pergalės nežadėjusi kova; galop vokiečiai, geriau apsiginklavę ir išsidėstę patogesnėje vietoje (mat kovojo gerai įtvirtintoje stovykloje) nei lietuviai, paveržė iš jų pergalę. Kęstutį, kuris bandė ne tik sumanumu, bet jėga bei ginklu atstatyti tvarką irstančioje rikiuotėje, galingais kalavijo smūgiais atremdamas kiekvieną narsų priešą, nubloškė nuo žirgo Henrikas Ekersbergas, riteris paaukuotais šarvais, kuris smogė arkliui ietimi iš šono; netrukus apsuptas subėgusiųjų, jis pateko į priešų rankas. Išvydo tėvui gresiantį pavojų jo sūnus Patrikas ir nelyginant įgel-

*Sūnaus meilė tėvui
ir karių meilė vadui*

tas (jis buvo tauraus būdo ir labai mylėjo tėvą) pavarė žirgą link susigrūdusių priešų, norėdamas pagelbėti tė-

vui; aklai kalaviju skindamasis kelią prie tėvo, jis susilaukė bemaž tokio pat likimo: kryžiuotis Henrikas Hochbergas ietimi nutrenkė jį nuo žirgo. Jis iš paskutiniųjų kovėsi kalaviju pėsčiomis, tačiau negalėjo įveikti galybės priešų; tuo metu keli lietuvių būriai, smogę pleišto rikiuote, nuvijo priešą, išvadavo kuni-

gaikštį ir išsigabeno iš mūšio lauko, neišskrikdami iš rikiuotės. Kęstutis, stambiausias grobis, buvo nuvežtas į Marienburgą, supančiotas ir sukaustytas ir įmestas į kalėjimą. Tik dvi dienas jis ten vargą vargo. Mat

Kęstutis kalinamas, krikščionybę, gyveno ten
jis pabėga laisvai) pasigailėjo kunigaikščio ir parūpino jam

įrankių kalėjimo sienai prasikalti, drabužių, pasiūtų taip, kaip siūdinasi kryžiuočiai, kad niekas nesuprastų, kas joja, be to, žirgą ir kitokių bėgliui reikalingų daiktų; vidudienį Kęstutis ir pabėgo iš kalėjimo bei pilies. Pasakojama, kad viskas buvę taip sumaniai parengta, jog raitelį, jojantį iš pilies per miestą, patys kryžiuočiai laikė kryžiuočiu ir jį sveikino. Vakarop pasiekęs miškus, jis paleido žirgą, norėdamas suklaidinti persekiotojus, ir pasislėpė pelkėtoje vietoje; ten jis slapstėsi trejetą dienų; po to, eidamas tik naktimis miškų tankumynais ir pelkėtais brūzgynais, iš dangaus šviesulių spręsdamas, kur traukti, visas apdriskęs, purvinas ir, galima sakyti, leisgyvis nusigavo į Mazoviją. Ten jį atpažino duktė Danutė, Mazovijos kunigaikščio Jonušo žmona; gražiai dukters priimtas, atgaivintas žolelėmis ir pirtimi, aprūpintas žirgais ir palydovu, sugrįžo į Lietuvą, be galo nudžiugindamas

Kęstutis pasprunka į brolius kunigaikščius ir visą
Mazoviją, sugrįžęs iš tautą. Vos palietęs kojomis
ten į Lietuvą, ren- Lietuvos žemę, vos atsikvėpęs
giasi kariauti su kry- tėvynės oro, jis bemat
žiuočiais; jis vėl pa- ėmė galvoti apie baudžia-
tenka į nelaisvę mąjį žygį prieš kryžiuočius;
skubiai sutelkęs kariuomenę,

netrukus ir įsiveržė į Prūsiją. Užėmė Johanisburgo tvirtovę; išžudęs igulą ir pargrobęs turtus, su žeme sulygino įtvirtinimus. Po to,

siaubdamas kraštą kalaviju ir ugnimi, pasiekė Dan-
cigą; užėmęs pilį ir visus kitus išžudęs, išsivedė į ne-
laisvę čionykštį komturą kilmingąjį riterį Joną Koli-
ną su kitais kryžiuočiais. Galop nuvedė karius siaubti
valdų to kryžiuočio, kuris neseniai mūšyje jį buvo
numetęs nuo arklio; Keckerbergo vardu šaukiamą pilį
užkariavo, apiplėšė ir sudegino kartu su paimtaisiais į
nelaisvę kariais. Džiaugėsi Kęstutis, kad atsikeršijo, ir
jau vedėsi iš Prūsijos karius, prisiplėšusius grobio, ta-
čiau Bartenšteino ir Rastenburgo komturai, pasiviję
traukiančius namo, iš visų jėgų užpuolė su savo gink-
luotais būriais ariergardą. Ir vieni, ir kiti kovėsi įnir-
tingai, tačiau kunigaikštį ištikusi nelaimė galop palau-
žė lietuvius ir neleido laimėti. Vernerio fon Vindeke-
no numestas nuo arklio, Kęstutis (žuvus, beje, ir prieš
žirgui) narsiai pėsčiomis grūmėsi su pėsčiu riteriu,
tačiau, Nešavos komtūro sunkiai sužeistas, pateko į
Bartenšteino komtūro rankas. Vadui pakliuvus į ne-
laisvę, kiti kariai pasileido bėgti. Šitai trečią kartą
Kęstutis pateko į kryžiuočių nelaisvę, tačiau ir dabar
ji truko nedaug ilgiau kaip anksčiau. Neilgai trukus,
sumanumu išsivadavęs, jis pabėgo į Lietuvą; priešams
beliko vienam kitą įtarinėti ir kaltinti, kad jis, girdi,
galėjęs pabėgti ne tiek dėl kieno nerūpestingumo, kiek
dėl kurių ne kurių palankumo. Pasklidus dėl to viso-
kiausioms kalboms, atsirado ir nesantarvė. Magistras,
nenorėdamas, kad išplieskusi nesantaika pavirstų at-
virais vaidais, įsakė visiems traukti į karo žygį. Be
nuolatinės kariuomenės, savo rankose turėjo į pagal-
bą atvykusius Čekijos, Anglijos, Danijos ir Vokietijos
karius. Pavasario pradžioje jis ir išvedė abi kariuo-
menes į Lietuvą. Pirmiausia jie užgriuvo Kauną; pilį
puolė pasitelkę visokiausių
1362 metai prietaisų, pasiryžę nugalėti,
ypač po to, kai Algirdas, at-

vykęs su kariuomene pralaužti apsupimo žiedo, nieko nelaimėjo ir buvo atstumtas. Galop po ilgos apsiaus- ties didįjį šeštadienį, pasikasę po sienomis ir svaido-

ma ugnimi padegę pastatus,
Kryžiuočiai užima ir kryžiuočiai palaužė atkaklų
išgriauna Kauną gynėjų priešinimąsi ir už-
ėmė pilį. Nemaža jų žuvo,

kai, veržiantis prie įtvirtinimų, juos užgriuvo pakasta gynybinė siena, tačiau kur kas daugiau nuostolių pa- tyrė lietuviai. Pilies įgulą sudarė trys tūkstančiai rink- tinių karių, apie kurių gaudžią mirtį degančios pilies liepsnose paprasti žmonės dar ir dabar tebegieda rau- das. Tik trisdešimt šeši bajorai kartu su Vaidotu, Kęs- tučio sūnumi, gyvi pakliuvo į nelaisvę. Pagerbdami didelę šventę, kitą dieną kryžiuočiai praleido ramiai, tačiau trečią dieną iki pat pamatų sugriovė kur ne kur tarp sudegintos pilies išlikusius gynybinius įren- ginius: išvertė sienų likučius, nukasė pylimus, išlygino griovius. Tuo pačiu žygiu sugriovė Pieštėvės ir Veliuo- nos pilis: pirmąją išsigandę gynėjai atidavė be kovos, antrąją paėmė po keturias dienas užtrukusios apgul- ties. Kai priešai sugrįžo į Prūsiją, užgriuvo dar di-

Badas Lietuvoje

desnė nelaimė — badas, siau- binga našta užgulęs visą Lie- tuvą, galimas daiktas, dėl to,

kad tais metais apskritai visur buvo blogas oras, net- gi Lenkijoje bei Rusioje, galbūt dėl to, kad dėl nuo- latinių priešo antpuolių iš baimės niekas nebedirbo žemės ar iš viso nebuvo kam ją dirbti. Neatnešė ato- kvėpio nė kitų metų sausis. Prūsų magistras, sulaukęs paramos iš Bavarijos grafo Volfango ir Livonijos kryžiuočių, kalaviju ir ugnimi nusiaubė visą Lietuvą: Ariogalos, Pernaravos ir Labūnavos žemės Žemaiti- joje tapo visai sunaikintos. Sėkmingai išsigabenus vi- są grobį ir išsivedus visus belaisvius, grėsmingai įsi- veržė į Lietuvą Prūsijos maršalas Šindekopfas ir

1363 metai

Prūsų žygiai į Lietuvą ir Žemaitiją

apsupo Gardiną; kadangi Patrikas, vadovavęs pilies gynybai, narsiai atrėmė keletą antpuolių, kryžiuotis, išsižadėjęs minties užimti pilį, iš-

siuntė karius niokoti kaimų. Vėliau su permaininga sėkme abi šalys siaubė viena kitos kaimus, patirdamos beveik vienodų nuostolių. Labiausiai vis dėlto lietuvių kamavo tai, kad, sugriovus pilis, žemdirbiai vienas po kito palikdavo kaimus, be to, priešas leisdavosi vis toliau į Lietuvos gilumą. Štai todėl, norėdami

ir priešą sutramdyti, ir susigražinti nuolatinės grėsmės

1364 metai

išblaškytus žemdirbius, jie

stengėsi atstatyti tvirtoves, būgštaudami, kad karas ilgainiui nepersimestų ne tik į tolimesnes Lietuvos žemes, bet ir pačią Rusiją. Kita vertus, priešas irgi iš paskutiniųjų stengėsi, kad neseniai nusiaubtose žemėse nebūtų iš naujo atstatomos pilys, trukdančios jam leistis į žygį. Iš pradžių Ragainės komtūras išsklaidė darbininkus, kurie stengėsi, tegu ir bet kaip, tegu ir greitomis, pakelti iš griuvėsių Kauno tvirtovę, ir išardė pradėtą pilį. Po to Prūsijos magistras užėmė ir sudegino Pieštę, kuri, pabėgus gynėjams, atiteko priešui; taip pat sudegino ir užkariavo Veliuoną, neseniai pakeltą iš griuvėsių; nors ir smarkiai ją gynė Goštautas, tačiau puolėjai prie pačių sienų sukrovė krūvą sausų malkų ir padegė taip, kad vėjas neštų liepsną į pilį, daug gynėjų žuvo ugnyje. Įgulos vadas Goštautas, nors pats pasidavęs priešams, žuvo nuo nugalėtojų rankų, kai šie susiginėjo dėl belaisvio. Vos priešas pasitraukė iš Lietuvos, Kęstutis slaptomis miškų pramonomis pasileido į pėdin ir užpuolė Prūsiją. Jis nuniokojo Jurgenburgo apylinkes, išsivarė daugybę belais-

Kęstučio žygiai dėl tėvynės

vių ir išsigabeno visokiausio grobio, nė vieno savo kario nepraradęs. Po to nuvedė kariuomenę prieš Prūsijos maršalą, kuris, vėl nusiaubęs Žemaitiją, gabenosi grobį padalijęs kariuomenę dviem voromis. Iš pradžių užpuolęs ariergardinę vorą ir būrius, paliktus gurguolių apsaugai, jis sumušė priešą ir atsiėmė grobį; po to kuo skubiausiai patraukė su pergale laimėjusiais kariais prieš patį kariuomenės branduolį. Tačiau kryžiuočiai, sutrikę dėl ariergardo pralaimėjimo, skubiai pasitraukė į Prūsiją išmėtę pakelėse gausų grobį, trukdantį bėgti. Kurį laiką Kęstutis laikėsi ramiai, tačiau

1365 metai

neilgai trukus netikėtai apgulė Angerburgą ir užėmė, o grobį išsigabeno kaimynų žemėmis. Kryžiuočiai, vedami Sembos fogto, savo ruožtu, negalėdami pasivyti traukiančio namo Kęstučio, nusiaubė Ariogalos žemes. Kai Algirdas bei Aleksandras Karijotaitis su keliomis žygio voromis padalyta kariuomene iš karto nuniokojo daugelį Prūsijos vietų ir, sugriovę svarbias pilis Tilžę bei Ragainę ir daugybę kitų miestų, išsivarė aštuonis šimtus belaisvių, Prūsijos magistras irgi sėkmingai nusiaubė didelius Lietuvos plotus. Šitaip praėjo ir kiti metai, pakaitomis vieniems kitus puldinėjant. Prūsijos magistras, susilaukęs pagalbininkų iš svetur, baisiai sumušė Lietuvą; tuo tarpu

1366 metai

Kęstutis, tylomis nusivijęs traukiančius namo kryžiuočius, nusigavo į Įsruties apygardą, užpuolė pilį, sudegino miestą, o Vėluvos ir Tarpiaivos kraštą sulygino su žeme. Pats pilies komtūras, praradęs miestą, vargais negalais išgelbėjo pilį ir išsaugojo gyvybę. Nenorėdami, kad ateityje lietuviai karto-tų šitokius staigius antpuolius, kryžiuočiai sugalvojo

pastatyti Christmemelio pilį tarp Kauno bei Jurbar-
ko ir sujungti Nemuno krantus tiltu. Kęstutis mė-

*Kazimieras, Lenkijos
karalius, atima iš lie-
tuvų Rusiją*

gino sutrukdyti, tačiau, du
kartus saugos karių atrem-
tas, galop išsižadėjo šio su-
manymo. Tais pačiais metais
Kazimieras, Lenkijos kara-

lius, pasinaudojęs proga, jog lietuviai išitraukė į karą
su kryžiuočiais, atėmė iš jų rusų valdas išvijęs iš Vo-
lynės Algirdo brolių Liubartą. Mat, nors visą Belzo
kunigaikštystę paliko Jurgiui Narimantaičiui, o Podo-
lės kunigaikščiui Aleksandrui Narimantaičiui atidavė
Volynę, tačiau abi šias žemes atidavė su ta sąlyga,
kad aukščiausią galią į Rusiją turėsiąs Lenkijos kara-
lius, o pilis, miestus bei įgulas tvarkysią lenkų skirti
vietininkai. Gal supykę dėl šios lenkų padarytos skriau-
dos, gal dėl to, kad žmonė-

1367 metai

se pasklido kalbos, jog, Po-
locko vyskupo patarti, kry-

žiuočiai, iš naujo įsiveržę, nusiaubė penkias apygar-
das, lietuviai, vedami Kęstučio, įsibrovė į Mazoviją
pasiplėšti grobio. Staigiai puldami, jie užėmė Pultus-

*Lietuviai sudegina
Pultuską*

ką, svarbų miestą, priklaus-
iusį popiežiui; užkariavo ir
pilį, kuri, iš visų pusių ap-
supta miesto degėsių, pati

užsidegė, o įgula nepajėgė kovoti su liepsna; vėliau
užgrobė visą kraštą, kurį kareiviai smarkiai nusiaubė.
Nors Kęstutis ir norėjo toliau žygiuoti į Lenkiją, ta-
čiau to daryti neleido priešas, grėsmingai įsibrovęs į
tėvynę. Mat kryžiuočiai, nusiaubę arčiau Prūsijos esan-
čius kaimus bei laukus ir pavertę juos dykromis, sten-
gėsi perkelti karą į pačią Lietuvą. Prie Nemuno, be-
maž priešais Kauną, jie pasirinko vietą ir po šešių

mėnesių darbo pastatė čia didelę tvirtovę. Šią naują pilį, esančią per vieną mylią nuo Kauno, pavadino Gotesverderiu. Įkurdinęs čia *Kryžiuočiai pastato stiprią įgulą, magistras Hen-*
Lietuvoje pilį rikas su likusia kariuomene
patraukė krašto niokoti. Su-

grįžęs po to į Prūsiją, paragino maršalą Šindekopfą, neseniai sutelktos kariuomenės vadą, vėl žygiuoti į Lietuvą — ir tam, kad nauja pilis būtų geriau ginama, ir tam, kad priešas, nuniokojus jo valdas, būtų toliau nustumtas. Tačiau Šindekopfas, atvykęs kur liepiamas, nerado nė buvusios pilies ženklo. Mat Algirdas ir Kęstutis, suprasdami, jog ši prie pat Kauno esanti pilis — nelyginant žaboklės, uždėtos

Algirdas sugriaua Lietuvai, nutarė trūks plyš
kryžiuočių pilį ją sunaikinti ir po ištisas
penkias savaites užtrukusių

atkaklių antpuolių galop ją užėmė ir sugriovė ligi pamatų. Nuliūdęs ir pasipiktinęs Šindekopfas patraukė su kariuomene prie Bajorų pilaitės ir netrukus ją užgrobė. Kęstutis gal dėl to, kad mažai turėjo kovai pasirengusių karių, o gal dėl kitos priežasties daugiau grasino užpulsias bei gyrėsi susidorosias, nei iš tiesų puolė. Išsiuntęs žygūnus, jis pareikalavo grąžinti paimtą pilaitę, o jeigu to nepadarysias, pagrasino skaudžiai nubausias įgulą. Lengvabūdiški žygūno žodžiai vieniems rodėsi juokingi, o Šindekopfui — net užgaulūs. Jis atsakė, kad, girdi, netrukus atleisias Kęstutį nuo įsipareigojimo pulti pilaitę ir taip žiauriai bausti paimtus į nelaisvę gynėjus; pasiuntinių akyse magistras įsakė uždaryti pilyje de-

Žiaurus kryžiuočių vynis šimtus paimtų į ne-
nusikaltimas laisvę lietuvių karių ir ją
padegti. Sutrikęs dėl tokio

žiauraus elgesio, kurį sukėlė klaikus įnirsis, Kęstutis prabilo ramiau ir pareikalavo derybų dėl taikos.

Draugiškai susitikę, sutarė tikrai dėl vieno dalyko, naudingo abiem šalims: vieni kitiems grąžinsią laisvėn paleistus belaisvius, tačiau čia pat Kęstutis vėl įpylė alyvos į ugnį, ne laiku pagrasinęs kitais metais apsilankyti Prūsijoje. Norėdamas į šitai atsakyti kalaviju, o ne žodžiais, maršalas, magistro palieptas, tais pačiais metais du kartus įsiveržė į Lietuvą, vienu bei kitu

žygiu pridarydamas didelių nuostolių. Kęstučiui be galo rūpėjo kuo greičiausiai pradėti karą, kuriuo neseniai pagrasino ir kurį per neat-sargumą pažadėjo pradėti. Delsti jis pajėgė tik tol, kol susirengė į didesnę žygį. Norint pulti priešą, kuris

laukė, kol jis tesės duotą

Kęstutis niokoja Prūsiją žodį, reikėjo iš tiesų galin-gos kariuomenės, todėl į žygį išsirengė ne tik su savo

bei brolio Algirdo pulkais, sutelktais iš Lietuvos, Žemaitijos ir Rusios¹¹, bet ir su pakviestais į pagalbininkus totoriais. Kai pulkai susirinko į stovyklą, jis, padalijęs kariuomenę dviem žygio voromis, nusprendė niokoti Sembą. Nusiaubęs visoje žemėje kaimus, nuvedė karius prie Ortelsbergo pilies; ji buvo užpul-ta ir užkariauta, o įtvirtinimai iš pamatų sugriauti. Iš ten kariuomenė patraukė prie Redino: dalis karių neskubėdami apgulė miestą, kiti, paleisti visomis kryptimis po apylinkes, kalaviju bei ugnimi viską niokojo. Į stovyklą sugrįžo tik tada, kai pasklido gandas, jog atėja didžiulės kryžiuočių jėgos. Mat į kovą buvo pašaukti ne tik prityrę kryžiuočiai, samdininkai, bet ir atėję į pagalbą svetimšaliai, įsakyta griebtis ginklo visiems miestų ir kaimų jauniems vyrams, pajėgian-tiems kariauti, ir šit buvo sutelkta didžiulė kariuo-menė. Kai lietuviai patraukė namo, Henrikas nedels-

*Lietuvių kova su
kryžiuočiais*

damas užpuolė su visa turima
karo galybe susiruošusius į
žygį priešus. Prasidėjo iš tie-
sų žiaurus mūšis: ir vieni, ir

kiti puolė iš paskutiniųjų. Kovos lauke krito tūkstan-
tis lietuvių, tačiau ir kryžiuočiai neteko (neskaičiuo-
jant paprastų karių) dvidešimt šešių kilmingųjų ordi-
no riterių bei paties vado — ordino magistro Henriko;
kadangi abiejų šalių nuostoliai rodėsi vienodi, ligi vi-
durdienio nebuvo aišku, katron pusėn krypsta sėkmė.
Gal ir buvo pamato tikėtis pergalės, tačiau Kęstutis
bei Algirdas nenorėjo puoselėti abejotinų vilčių: abu
gerokai nuogaštavo, kad jų kariuomenė, ne tokia gau-
si ir ne taip gerai ginkluota (be to, smarkiai kovų iš-
sekinta), ilgainiui neprarastų drąsos ir nepasileistų
bėgti. Todėl, kol dar karių drąsa rodėsi nepalaužta, jie
įsakė trimituoti po visą kovos lauką, duodami ka-
riams ženklą trauktis kovos rikiuotėje bei nesuirusioms
gretoms atitrūkti nuo priešo, susirinkti prie gurguolių
ir žygiuoti prie artimiausio miško. Užėmęs kovos lau-
ką, priešas džiaugėsi, tardamasis pasiekęs pergalę, tie-
sa, gana kruviną; jie čia ir sustojo, be vado nedrįsdami
toliau žygiuoti. Tuo tarpu lietuviai, išsaugoję likusius
karius, ramiai patraukė namo, išsigabendami laimikį —
visą grobį. Kęstutis, sugrįžęs į Lietuvą, kur paėmė į
žmonas vaidilutę Birutę, neilgai džiaugėsi ramiu gyve-
nimu, nors labai norėjo užmiršti savo vargus. Mat Aust-
rijos kunigaikštis Leopoldas tuo metu atvedė į Prūsiją

*Austrijos kunigaikš-
tis Leopoldas atveda
kryžiuočiams pagal-
bininkų*

didžiulę kariuomenę; šių jė-
gų remiami kryžiuočiai už-
puolė Žemaitiją ir, padaliję
pulkus keturiomis žygio vo-
romis, nusiaubė visą kraštą.

Išžudė tuos, kurie netiko nei
karui, nei darbui, galybę kitų kartu su visokeriopu
grobium išgabeno į vergovę; visa tai įvyko greičiau, nei

Kęstutis spėjo su savo kariais ateiti pagalbon. Nega-
lėdamas pasivyti traukiančių atgal kryžiuočių, jis nu-
vedė savo būrius niokoti priešo kaimų. Šis staigus ant-
puolis baisiai nusiaubė Prūsiją: visa žemė paversta
dykromis, jos sostinė Gozenlankės pilis užkariauta ir
išgriauta. Puolęs vytis įkandin traukiančių iš Prūsijos
lietuviai su menka manta beapsikrovusiais kariais, Įs-
ruties komtūras Vigandas fon Baldersheimas apiplėšė
galybę kaimų, ligi tol nepatyrusių karo negandų, ir
sudegino išžudęs bei paėmęs į nelaisvę kaimiečius.
Ir viena, ir kita šalis nuolatos puldinėjo priešo kai-
mus; tuo pat metu, mirus Lenkijos karaliui Kazimierui,
lietuviai ėmė rengtis naujam karui, tikėdamiesi atgau-
ti Volynę. Mat, kaip jau anksčiau esame minėję, Ka-
zimieras, lietuviams įsitraukus į karą su kryžiuočiais,
atėmė iš jų Volynę ir, išvijęs iš ten Algirdo brolių Liu-
bartą, atidavė tam tikromis sąlygomis Aleksandrui Ka-
rijotaičiui.

Lietuvių karas Ru- ir patraukė visos jėgos. Tuo
sioje prieš lenkus metu Aleksandras buvo iš-
vykęs į Krokuvą, kur derė-

josi su lenkais; išskelivusį valdovą Vladimire pava-
davo lenkų riteris Petras Turskis; pilis turėjo pakan-
kamai maisto ir galėjo atlaikyti ilgesnę apsuptį, tačiau
pilies viršininkas visai prarado narsą, kai pasirodė
ginkluoti būriai; jis iš niekur nesitikėjo paramos, to-
dėl, išsiderėjęs, kad šie paliktų jo žmones gyvus ir
neliestų turtų, bemat pasidavė, šitaip išvengdamas ka-
muojančios apgulos. Liubartas be kovos ir be didesnių
pastangų atgavo neseniai iš jo atimtą tėvoniją, seno-
je medinėje pilyje įrengė visokių gynybinių įtvirtini-
mų ir įkurdino stiprią igulą, o naują, Kazimiero įsa-
kymu dvejus metus statytą iš degtų plytų ir pareika-
lavusią didelių išlaidų, paliepė iš pamatų sugriauti.
Po to sutelktas jėgas nuvedė į Lenkiją ir smarkiai nu-

*Lietuviai siaubia Len-
kiją*

niokojo Liublino bei Sando-
miro kraštus. Užsiropstė lie-
tuviai į kalną, vadinamą Pli-
kuoju, garsėjusį nuo seno Šv.

kryžiaus bažnyčia ir pamaldomis: niekino čia viską —
ir kas šventa, ir kas nešventa, trempė šventenybes, o
nuo altorių plėšė brangias tikinčiųjų aukas¹². Kai, ap-
sikrovę grobiu, traukė namo, atsitiko nuostabus ir pa-
minėtinas dalykas. Vežime jie gabenosi įdėtą į auksinę

*Nuostabus atsitiki-
mas*

dėžę dalį kryžiaus, ant ku-
rio buvo nukryžiuotas žmo-
nijos atpirkėjas; kai iš Len-
kijos važiavo per sieną,

vežimas staiga taip įstrigo, kad jokia jėga negalėjo iš-
judinti jo iš vietos, netgi keli pakinkyti jaučiai. Tuo
tarpu ir gyvuliai, ir kariai, atsitiktinai atsišlieję ar pri-
silietę vežimo, ėmė kristi maru. Šis nepaprastas reiš-
kinys pritrenkė vadus, nė nežinojusius, ko griebtis.
Jie kreipėsi į šventiką, kuris atsakė, kad dangaus ga-
lybė aprimsianti, kai šventasis grobis būsiąs sugražin-
tas ir pamaldžiai pastatytas toje pačioje vietoje. To-
dėl jie tuojau pat liepė į nelaisvę paimtam lenkų
riteriui Chorobalei pargabenti į tėvynę stebuklingą
grobį; kai šis išvyko iš stovyklos, stebuklai liovėsi ro-
dytis. Su visu kitu didžiuliu grobiu kariai sėkmingiau
parvyko namo. Po to iš naujo įsiplieskė įprastinės ko-

1371 metal

vos su kryžiuočiais. Vis dėlto

1372 metal

per kelerius metus nebuvo

surengta paminėtinų žygių;

vieni ir kiti staigiais antpuo-

liais niokojo priešo laukus bei žemdirbius; tai čia, tai
ten užpuldavo netikėtai kokią pilį ir išgriaudavo. Abie-
jų šalių nuostoliai buvo bemaž vienodi; Kęstutis ypač
stengėsi, kad priešas nesiautėtų nebaudžiamas: ką Lietu-
voje padarydavo, to savo žemėje sulaukdavo. Pripratę

be paliovos puldinėti kitus
ir gintis nuo puolėjų, ro-
dės, nė nematė, koks tai

varganas gyvenimas; lietuviai kartais susimanydavo
pakariauti ir su lenkais, mat, vieniems kitus niokojant,
kryžiuočiai rodėsi ne tokie pavojingi. Dingstį karui
davė grobio troškimas, sėkmę žadėjo tai, kad Lenki-
joje valdė karalienė. Mat, išvykus vengrui Liudvikui,
valstybės reikalus tvarkė jo motina Elžbieta, gerokai

*Lietuviai puola Len-
kiją*

pasenusi, be to, garsėjusi el-
gesio bei sprendimų lengva-
būdiškumu. Lenkijoje sklido
gandas, tiesa, niekuo nepa-

tvirtintas, atsiradęs veikiau iš prasimanėlių spėliojimų,
jog lietuviai, niekindami moteriškos valdymą, rengia-
si visomis jėgomis pulti lenkų valdas. Sako, karalienė,
senato narių paakinta kuo greičiausiai imtis priemonių,
kad valstybė nepatirtų kokių nuostolių, su moterišku
pasipūtėliškumu atsakė: kol valdą jos sūnus, lenkai
neturį pamato būgštauti; išgirdę jo vardą, bet kokie
kaimynai nuleisią pakeltus ginklus, nekalbant jau apie
barbarų tautą. Tuo tarpu lietuviai, Liublino žemės pa-
sienyje sutelkę galingą lietuvių, žemaičių, rusų bei
Volynės kariuomenę, spalio pabaigoje staiga įsiveržė
į Lenkiją. Pulkus vedė kunigaikščiai: pats Algirdas,
Kęstutis, Jogaila, Vytautas, Liubartas, Teodoras ir Jur-
gis Narimantaitis. Paskirsčius karius žygio voromis,
vienu metu lietuviai užpuolė Liublino ir Sandomiro
vaivadijas, Pogorę, didelius Krokuvos krašto plotus bei
visas žemes tarp Sano ir Vyslos. Niokodami kraštą,
tai šen, tai ten nepaprastu greičiu puldinėjo lietuvių
pulkai; staigiam pavojui užgriuvus, tik maža lenkų da-
lis spėjo išsigelbėti arba pilyse, arba kitame Vyslos
krante; žuvo galybė žmonių, kurie arba ramiai gy-
veno namuose, arba neatsargiai bėgo. Vargu ar gali-
ma apsaakyti, kokių baisių negandų jie sulaukė. Ištisą

dešimtį savaitių siautėjo ateiviai, degindami bažnyčias, namus, kaimus, kalaviju žudydami žemdirbius ir kitus gyventojus. Tuo tarpu Elžbieta, keldama prabangias puotas ir klausydamasi dainų bei muzikos, nė nesisiekė girdėti, kaip rauda prisilėgta valstybė. Kai pasisotino, lietuviai patys liovėsi niokoti ir plėsti; nesulaukę prieš kovos laukę, jie sugrįžo namo nepatyrę jokių nuostolių ir prisiplėšę grobio. Čia sužinojo, kad jų pačių tėvynę ne mažiau nusiaubė kryžiuočiai. Mat Prūsijos magistras Vinrichas, patyręs, jog Žemaitija likusi be gynėjų, nuniokojo čia ištisas šešias apygardas.

Vėliau, atšaukęs būrius, siaubusius kaimus, patraukė prie Kauno; kadangi pilies apgultis nepasisiekė, o prie

*Kryžiuočiai niokoja
Lietuvą*

gynybinių sienų neteko pačių narsiausių karių, jis, nebesitikėdamas pergalės, nutraukė apsuptį, o grobį, kurio buvo prisiplėšęs visur, kur tik galėjo nusigauti, išgabeno į Prūsiją. Po to, patraukęs prie Nemuno, Prūsijos maršalas su dešimčia

1377 metais

tūkstančių karių kalaviju bei ugnimi nusiaubė didelius plotus ir išsigabeno didžiulį grobį. Kai į Vengriją atėjo žinia apie lietuvių siautėjimą, karalius Liudvikas kuo greičiausiai patraukė į Lenkiją trumpiausiu keliu Sanoko kalvynais. Netoli Sandomiro (čia susirinko visi kovon pašaukti bajorai) padalijo karius žygio voromis: vienus, vedamus Sendzivojaus iš Šubino, pasiuntė

Lenkų žygis prieš lietuvius

pulti Chelmo, o kitus — vengrus, Krokuvos bei Sandomiro žemių bajoriją — pats nuvedė prie Belzo. Sendzivojui gana greitai pavyko išvyti lietuvius iš visų Chelmo žemių, jis užėmė Chelmą, apygardos sostinę, Grabovo, Horodlės ir Sevlošo pilis. Belzą supant, karaliui prisiėjo ilgiau užtrukti. Tuo tarpu šių žemių

kunigaikščio Jurgio Narimantaičio padėtis buvo beviltiška. Mat jis neturėjo pakankamai jėgų atsispirti šitokiai karo galybei, o iš dėdžių, Lietuvos kunigaikščių, išitraukusių į karą Prūsijoje, negalėjo tikėtis nei stiprios, nei savalaikės pagalbos. Surado išeitį iš bemaž

beviltiškos padėties Kęstutis,

*Kęstutis sumanumu
gelbsti tėvynę*

vyras vingraus proto, mokėjęs atremti bet kokią likimo smūgį. Buvęs priešas ir kurs-

tęs karą, jis kaip draugas atvyko į karaliaus stovyklą, pasidarė taikos skelbėju bei susitarimo tarpininku ir sustabdė grėsmingą karą susitaręs sudaryti paliaubas šitokiomis sąlygomis: Kęstutis, sugrįžęs pas savuosius, paleisias lietuvių nelaisvėje laikomus lenkus, Jurgis atiduosias karaliui Belzą, o visas kitas valdas pasilikisias sau. Atidavęs Belzą, Jurgis bemat susitaikė su karaliumi prisiekęs jam ištikimybę; jis atgavo ne tik prarastas valdas, bet karalius jam dar pridėjo Liubačovą. Šit kokia galinga taika, net tada, kai žvanga kalavijas, kai siaučia karas; sudarant paliaubas su lietuviais, nemažai lėmė tomis dienomis prasidėję karališkoje stovykloje priešgyniavimai tarp lenkų ir vengrų; nenorint, kad nesantaika duotų dingstį atvirai kovai, reikėjo būtinai paleisti kariuomenę. Tuo būdu sutvarkę Rusioje reikalus taip, kaip norėjo, lietuviai pasijuto saugiau ir pradėjo keršyti kryžiuočiams už praėjusių metų skriaudas. Pirmiausia ėmėsi šito reikalo Kęstu-

čio sūnus Vytautas, narsus

Vytauto žygis į Prūsiją

ir sumanus jaunikaitis, nenuilstantis karys. Jis liepos mėnesį savo nuožiūra užpuo-

lė Prūsiją, su žeme sulýgino Įsruties pilį, po to nužygiavo, niokodamas kraštą, ligi Tapiavos ir karius su grobiu laimingai parvedė atgal. Vėliau sūnaus žygį pakartojo tėvas Kęstutis. Jis, iš seno įpratęs kariauti

*Kęstučio karinis su-
manumas*

veikiau sumanumu nei jėga,
Mazovijos pasieniais nuvedė
kariuomenę į tą Prūsijos pa-
kraštį, kuris, būdamas gana

toli nuo Lietuvos, rodėsi kryžiuočiams esąs saugus nuo pavojų ir kur jie nebuvo rūpestingiau išitvirtinę. Prie Saldavos ir Neidenburgo jis sumušė kryžiuočius, nesitikėjusius jokio pavojaus. Žygis buvo pakartotas šiek tiek vėliau, tačiau su didesniu užmoju ir kartu su Algirdu; kariuomenę padalijo į tris žygio voras; vienu metu nuniokojo Vėluvos, Salduvos ir Įsruties apygardų kaimus. Tuo metu ir kryžiuočiai nesėdėjo rankų sudėję. Pirmiausia Poleksijoje stipri jų kariuomenė apsupo Belską, tačiau nieko nepešusi, nusiaubė visą šį kraštą, vėliau, gabendama pačioje Lietuvoje bei Žemaitijoje prisiplėštą grobį, žygio metu nuniokojo artimiausias apylinkes. Niekas nedrįso atviroje kovoje pasipriešinti įsisiautėjusiems pulkams, tačiau dėl kelių žmonių sumanumo priešas buvo smarkiai sumuštas iš pasalų. Mat miškuose (kuriais kryžiuočiai turėjo traukti)

Kryžiuočiai sumušami Lietuvoje

ti) prikirtus medžių ir prikrovus rąstų, laisvai tegalima buvo žygiuoti tik tomis perėjomis, kur šakomis uždangstyti grioviai labai trukdė judėti. Kai kryžiuočiai priartėjo prie šios vietos, iš miškų iššokę lietuviai, keldami baisų triukšmą, veikiau dėjosį puolą, nei iš tikrųjų puolė. Šitaip priešai, nenujausdami pasalų, veržte verždamiesi atviromis perėjomis, sugriuvo į šakomis bei velėnomis padengtus griovius, prarado čia vadus bei dalį karių, tuo tarpu kiti, palikę grobį, vos ne vos prasiveržė į saugesnes vietas ir sveiki paspruko. Vėliau, tais pačiais metais, kryžiuočiai kur kas sėkmingiau tris kartus puolė Lietuvą. Dar daugiau nelaimių lietuviams atnešė sekantys metai. Gotfridas fon Lin-

1378 metai

denas, Prūsijos maršalas, kurio giminės palikuonių ligi šios dienos išliko Prūsijoje

bei Gdanskio mieste, su dvylika tūkstančių karių, viską siaubdamas ugnimi ir kalaviju, nusigavo ligi Trakų ir Vilniaus; nuo tolesnio niokojimo jį atgrasė ne ginklai, bet Kęstučio sumanumas ir pažadas sudaryti paliaubas. Panašų antpuolį patyrė Žemaitija, kai Ragainės komtūras Kunonas fon Hatenšteinas baisiai nusiaubė ištisas šešias apygardas. Toks pat likimas ištiko

*Kryžiuočiai sudegina
Vilnių*

ir Vilnių, tautos sostinę. Liepos pabaigoje Gotfridas netikėtai penktą žygio dieną su didžiule kariuomene pri-

ėjo prie Vilniaus; lietuviai nebuvo paruošę nei tinkamų karių, nei tinkamo plano. Todėl Kęstutis pasiūlė vienos dienos paliaubas; pradėjęs derėtis su priešų vadu, jis stengėsi taip viską pakreipti, kad šis išsižadėtų minties padegti miestą. Gotfridas šitai pažadėjo, tačiau įniršę kariai, negalėdami susitaikyti su mintimi, jog atimama ar atitolinama pergalė, nepaisė vado įsakymo ir, paliaubų dienai dar nesibaigus, padegė miestą. Daugybė miesto pastatų žuvo ugnyje, kitus vargais negalais išgelbėjo atkaklūs miestiečiai. Pamėginęs po to užimti pilį, priešas sutiko kur kas didesnę pasipriešinimą, todėl, sugaišęs prie jų tik vieną dieną, pasitraukė į Prūsiją. Kad ir nepavyko Vytautui atsisteisti

*Vytauto karinis su-
manumas*

traukiančiam namo priešui už pralaimėjimą, tačiau nepaprastas jo sumanumas leido aptemdyti jiems pergalės

džiaugsmą. Su penkiais šimtais raitelių, kuriuos spėjo greitosiomis sutelkti, jis kuo skubiausiai aplenkė priešą, surado pašaro ir maisto atsargas, neseniai paliktas miškuose, ir jas paėmė, be to, pasirūpino, kad traukdamasis priešas visiškai negalėtų rasti žygio metu ap-

linkiniuose kaimuose nei pašaro, nei maisto, Galop išsekusius nuo šešių dienų bado ir sunkaus kelio jis ėmė puldinėti nepraeinamose praminose ir žudyti. Priešas, be paliovos žūstant jo kariams nuo bado ir kalavijo, vargais negalais ištrūko, tačiau namo nieko neparsigabeno iš tokio, rodės, sėkmingo žygio: ankstesnę pergalę aptemdė naujas liūdesys. Kas dėjosi vėlesniais metais, niekur neradau paminėta: gal niekas nepasirūpino užrašyti, o gal tuo metu abi šalys nesiėmė ginklo. Vienas dalykas ten minimas. Tuo metu, kai Lietuva gavo atsikvėpti nuo žiauraus priešo antpuolių, ji neteko didžiausio savo valdovo, kurį pagrįstai galima lyginti su senovės karžygiais. Mat tais pačiais metais Prūsijoje mirė magistras Vinrichas fon Kniprode, o

1381 metai

Miršta Algirdas

Lietuvoje — didysis kunigaikštis Algirdas. Daug turėjo Algirdas vyriškosios giminės palikuonių, tačiau iš

visų labiausiai mylėjo Jogailą, todėl jį ir skyrė įpėdiniu. Miršančio valdovo sprendimas buvo toks svarus, kad niekas iš vienodas teises turinčiųjų nedrįso varžytis su Jogaila dėl valdžios. Kai pagalvoji, kiek daug buvo lygiateisių įpėdinių, negali nesistebėti jų santarve. Algirdas turėjo šešis sūnus, kuriuos jam pagimdė Julijona, Vitebsko kunigaikštytė: Vladimirą, Kijevo kunigaikštį, kurio sūnus Olelka, arba Aleksandras, vėliau davė pradžią Slucko kunigaikščių šeimai, Joną Žadivydą, Podolės kunigaikštį, Simoną Lengvenį, arba Lengviną, Mstislavlio kunigaikštį, Andrių Vingaudą, kuris davė pradžią Trubčevsko kunigaikščių giminei, Konstantiną, Černigovo kunigaikštį, iš kurio vėliau kilo Čartorysko kunigaikščių giminė, Teodorą Liubartą, Sanguškų tėvą, iš kurio kilo Kovelio bei Košersko kunigaikščiai. Kiti penki (be Jogailos) pagimdyti Marijos, Tverės kunigaikščio dukters: Skirgaila, Švitrigaila, Kaributas, iš kurio savo giminę veda Zbaražo bei Višnio-

vecio kunigaikščiai, Dimitrijus, Koreco kunigaikščių pradininkas, Vygandas, kuris, priėmęs rusų apeigų krikščionybę, buvo pavadintas Vasilijumi, o kiek vėliau, kai perėjo į Romos krikščionybę, Aleksandru, Seversko bei Kernavės kunigaikštis. Tuo tarpu Kęstutis turėjo šešis sūnus: Vytautą, Patriką, Tautvilą, arba Teofilį, Žygimantą, arba Zigmantą, Andrių Vaidotą, kitaip vadinamą Kupriu, Daujotą,— visi užsigrūdinę kariai, išgarsėję sėkmingais karo žygiais. Broliai vis dėlto nebruzdėjo, nors visi buvo verti valdyti; daugelis pagal amžių turėjo net pirmenybę. Nemaistavo nė pats Kęstutis, kitados atimtą iš Jaunučio valdžią laisva valia užleidęs Algirdui, o dabar, šiam numirus, be jokios kam skriaudos, rodos, galėjęs pats pasisavinti titulą ar savo šeimai perduoti, ypač dėl to, kad nuolatiniais karo žygiais buvo daugiau nei kas kitas nusipelnęs valstybei. Iš meilės broliui jis nutarė brolio valdžioje gyventi kaip eilinis pilietis, nė nebandydamas dėl nuopelnų siekti valdžios savo šeimai. Be galo jis buvo vertas valdžios net ir dėl to, kad ją mokėjo mielai kitiems užleisti, pats už nuopelnus būdamas jos labiausiai vertas.

Devinta knyga

APIE LIETUVOS VALSTYBĘ VLADISLOVO JOGAILOS VALDYMO METAIS

Palaidoję Algirdą taip, kaip reikalavo seni protėvių papročiai, visi luomai, pačiam Kęstučiui pasiūlius, vieningai paskelbė Jogailą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Nelengva pasakyti, ar vienybę skatino pagarba mirusiam valdovui, paskutinę valandą teisėtu

*Kęstučio palankumas
Jogailai*

įpėdiniu paskyrusiam Jogailą, ar pavyzdys Kęstučio, kuris ir iš susirūpinimo valstybės reikalais, ir iš asmeni-

škos meilės broliui labiau nei kiti reikalavo visiško paklusnumo Jogailai. Šitai svariai įrodo, kaip santūriai jis žiūrėjo į likimo siūlomą gerą progą ir kaip pastoviai paisė draugiškumo; kiti, juo pasekę, nors ir prisiekė būti ištikimi naujajam valdovui, šios priesaikos deramai nesilaikė. Be galo svarbu, kas kaip žiūri į sutarimą ir paklusnumą. Mat, kai stengiamasi vadovautis svetimais nurodymais, o ne savo išmanymu bei sugebėjimais, bet kokiai veiklai paprastai stinga pastovumo. Štai todėl kiti, tykodami progos pagerinti savo padėtį, sukėlė maištą. Kęstutis, pakliuvęs į klastingo ir savanaudiško žmogaus pinkles, vos netapo nuverstas, tačiau jis griebėsi ginklo tik tada, kai buvo priverstas tai padaryti. Vaidila, be galo žemos kilmės,

Vaidilos maištas prieš tačiau klastingas ir veiklus
Kęstutį žmogus, iš kepyklos (kur, sako, kitados dirbęs kepėju)

Algirdo valdymo metais pateko į kunigaikščio miegamojo prižiūrėtojus, įsigijo didžiausią malonę ir užsipelnė aukštas pareigybes; kurį laiką valdęs Lydos apygardą, paskutiniaisiais Algirdo viešpatavimo metais tapo slaptosios tarybos sekretoriumi. Jogailai gavus valdžią, jis tomis pat priemonėmis ne tik išsilaikė senoje savo vietoje, bet ir iškilo: vedė mat valdovo seserį Mariją, našlaujančią po pirmojo vyro kunigaikščio Dovydo mirties. Dėl tokio šeimos bei giminės pažeminimo Kęstutis viešai pasisakė esąs nepatenkintas ir atvirai bei tiesiai tą žingsnį pasmerkė, jausdamasis ir vyriausias, ir įtakingiausias, ir galingiausias, be to, būdamas nelyginant tėvas brolėnui, kuris jį gerbė ir dėl artimos giminystės, ir dėl to, kad šis iš jo nepaveržė valdžios. Kita vertus, Vaidila gerokai būgštavo dėl savo padėties. Jam nedavė ramybės mintis, kad jaunuolių draugystė nepastovi, kad valdovo palankumas gali pavirsti nepalankumu: jeigu dėdė, remdamasis savo įtaka, ims jį kaltinti, jis tą palankumą praras. Negalėdamas kovoti kaip lygus su lygiu, klasta ėmė stiprinti savo padėtį ir visai pšmeižti Kęstutį. Labiausiai kaltino, kad, girdi, Kęstučio bei jo sūnų palankumas valdovui yra apsimestinis, jie tol gali nenorėti valdžios, kol neturi galimybės jos paimiti, o tuo tarpu godžiai laukia tinkamos progos pašalinti Jogailą. Nesunku buvo piktomis kalbomis jeigu ir neįtikinti valdžios trokštančio jaunikaio širdį, tai bent pasėti joje įtarimo sėklą. Mat valdovai greitai įtarinėti tolygios kilmės žmones, manydami, jog kas gali valdyti, tas ir trokšta karaliauti. Kai valdovas, įtarimo kamuojamas, ėmė dvejoti, Vaidila be vargo su-

*Jogailos sąmokslas
prieš Kęstutį ir jo
šeimą*

kurstė neapykantą bei mintį
griebtis prievartos. Slaptai
susitariama nužudyti Kęstutį
bei jo palikuonis; Vaidilai,
ištikimam tariamos klastos

atskleidėjui, žadama atlyginti nugalėtų priešų valdomis. Vis dėlto nutariama tol nestoti į atvirą kovą, kol nebus sudaryta karinė sąjunga su Prūsijos bei Livonijos kryžiuočiais. Vaidilos patvarkymu, visai slaptai buvo pasirašytas Jogailos bei kryžiuočių susitarimas, tačiau reikalas iškilo aikštėn, kai Kunonas fon Libšteinas, Osterodės komtūras, apie viską pranešė Kęstučiui. Mat jis neseniai švestuoju vandeniu pakrikštijo Kęstučio dukterį Danutę, ketinančią tekėti už Mazovijos kunigaikščio Jonušo, ir, kūmystės ryšių paakintas, išpėjo draugą apie gresiantį pavojų. Tuo metu Kęstutis gyveno Trakuose. Netikėta žinia trenkė ne lyginant žaibas iš giedro dangaus: tiesiog nenorėjo tikėti, kad brolėnas imtųsi regzti prieš jį — tiek kartų didžiai jam padėjusį — tokį nusikalstamą sumanymą.

*Kęstutis ima veikti,
sužinojęs apie Jogai-
los sąmokslą*

Įniršęs ant to sumanymo
įkvėpėjo, ėmė visaip grasinti
Vaidilai. Gal dėl kokių kitų
priežasčių, o gal dėl to, kad
pats jau buvo senyvo am-

žiaus, jis sugalvojo, kad šį nesutarimą geriau už jį patį išspręs kovose pasižymėjęs jaunikaitis, ir pakvietė iš Gardino sūnų Vytautą; pasiguodęs ir padejavęs atskleidė jam visas spendžiamas pinkles, kaltino Jogailą, kuriam, girdi, nieko nereiškia pažeminti savo giminę sesers santuoka su menkos kilmės žmogumi, kuris remia jį priešų ginklais, kad sustiprintų nedorą jo viešpatavimą. Vytautas, visada draugiškai nusiteikęs Jogailai, nė klausyti nenorėjo šių priekaištų: jis teisino sesers Marijos santuoką su Vaidila, tvirtino, jog nesą

jokių sutarčių su kryžiuočiais nė jokių intrigų, galop
visaip mėgino nuraminti susijaudinusį tėvą. Jis pats
manė ir tėvą tikino, jog ne iš

*Vytauto Kęstutaičio
virta pagarba Jo-
gailai*

Jogailos, bet iš priešų reikia
laukti klastos. Be abejonės,
tai priešo pinklės, jis tvirti-
no; skleisdami piktus gandus,

jie stengiasi supjudyti tarp savęs tuos, kurių santar-
vės be galo bijo; nori, kad, vienas kitą puldami, jie
leistųsi lengviau pribaugiami. Kęstutis, gal iš tiesų pa-
tikėjęs šiais įrodinėjimais, o gal tik nudavęs (teisin-
gesnė, ko gero, ši nuomonė), jog išsižada bet kokio
įtarinėjimo, išsiuntė Vytautą į Gardiną ir Drohičiną.
Mat bijojo, kad kartais, būdamas čia pat ir šitaip gerb-
damas Jogailą, nesutrukdytų jam padaryti, ką buvo
sumanęs. Pats, gyvendamas Trakuose, atidžiai stebėjo,
kad kokia audra neužgriūtų netyčia. Praėjo dar kele-
tas dienų, kol galop iškilo aikštėn neabejotina išda-
vystė. Andrius Vaidotas, Kęstučio jaunesnysis sūnus,
valdė Polocką. Jogaila iš jo be jokio teisėto pagrindo

*Vaidoto Kęstutaičio
karas su Skirgaila*

atėmė vietininkystę ir atida-
vė Skirgailai. Polockiečiai,
remdami Vaidotą, ginklu pa-
sipriešino naujam vietinin-

kui; Skirgailai padėti buvo atsiųsta kariuomenė, turė-
jusi maištininkus ginklu sutramdyti; vykdydami nese-
niai sudarytos sutarties sąlygas, atvyko į pagalbą ir
Livonijos riterių būriai. Kai šitaip susiklostė reikalai
prie Polocko, Kęstutis, matydamas neabejotinus įro-
dymus, suprato, jog iš tiesų ne be pamato anksčiau įta-
rinėjo. Mat jis suvokė, kad iš Vaidoto atimama viet-
ninkystė ne dėl kokios kitos kaltės, bet tik dėl to, kad
šis — jo sūnus; žinojo, be to, kad Jogailai užteks ryžto
sukelti karą ir prieš jį patį, jam tereikia tinkamos pro-
gos; jos jam neprisieis ilgai laukti, kai tėvas ryšis už-
stoti sūnų; pagaliau būtinai turi būti nutraukta šviežiai

sudaryta sutartis, pagal kurią kryžiuočiai, neseniai prisiekę priešai, dabar, sutramdę senąją neapykantą, galės už lietuvius kariauti ir, širdyje puoselėdami neapykantą, būti tose pačiose stovyklose. Šitokia padėtis paskatino Kęstutį ryžtis, negalvojant apie savo gyvybę, drąsesniems veiksams. Žinoma, šalies viduje rezgamą sąmokslą kur kas lengviau užgniaužti drąsiais veiksmais, nei išvengti būgštauojant dėl pasekmių. Todėl, niekam nieko nesakydamas, sušaukė karius, tinkamus sumanymui įvykdyti. Trims šimtams žemaičių bajorų (jo galva, ištikimiausių bei tinkamiausių šiai sunkiai užduočiai) įsakė traukti į Vilnių, ten dėtis turinčiais skirtingų reikalų ir, apsistojus įvairiose užėjose, laukti ligi sutartos dienos įsakymo, niekam neduodant progos ką įtarti. Be to, išsiuntė į miestą šešis

Kęstutis užima Vilnių, suima Jogailą, nubaudžia Vaidilą

šimtus pėstininkų, pasislėpusių vežimuose po šienų ar šiaudais. Galop, gerai pasirengęs staigiam antpuoliui, pats skubiai atjojo su tūkstančiu rinktinių raitelių; davus kovos ženklą, visi kariai, greitosiomis palikę slėptuves, subėgo prie kunigaikščio, užėmė pilis, apsupo valdovo rūmus, suėmė Jogailą, jo motiną Julijoną bei seserį Mariją, pastatė mieste saugas, o į pilis įvedė įgulas. Kai žygis baigėsi sėkmingai, tą pačią dieną įsakė nuvesti į kartuves Vaidilą (visų šių negerovių kaltininką). Šitaip į beviltišką padėtį pakliūva ir kiekvieną akimirką gali sužlugti žmogus, kuris, staiga iškilęs į viršūnes, klasta stengiasi ten išsilaikyti arba aklai veržiasi dar aukščiau. Ant aukšto kalno (iš kur labai gerai žiūrėti į apačioje dunksantį miestą) kabojo kartuvėse Vaidila, trapios sėkmės pavyzdys, rodantis, kaip piktai baudžia likimas. Kai, norėdami išsiaiškinti Jogailos slapтус sumanymus, pradėjo laisvu laiku tyrinėti jo raštus, surado patvirtintus abiejų šalių parašais ir antspaudais

laiškus, kuriuose buvo kalbama apie neseniai sudarytą su kryžiuočiais santarvę, nukreiptą prieš Kęstutį. Sužinoję apie tokius darbus, žmonės ryžtingą ir iš pirmo žvilgsnio žiaurų Kęstučio elgesį įvertino kur kas atlaidžiau: jie neužjautė Jogailos, atvirkščiai, pradėjo šio nekęsti. Napatvarus žmonių prierašumas, kelios akimirkos viską gali apversti aukštin kojomis! Visi lengvai išsižada tų, kuriuos pamilo paskatinti jausmo, o ne proto. Tuo tarpu Vytautas, nors ir regėda-

*Vytauto Kęstutaičio
palankumas Jogailai
paskatina tėvą su-
švelninti nuosprendį*

mas akivaizdžius priešišku-
mo įrodymus, po senovei li-
ko draugiškas Jogailai. Grei-
tai gavęs iš tėvo žinių apie
visus įvykius, jis atšiuoliavo
iš Gardino į Vilnių; blašky-

damasis tarp meilės tėvui ir palankumo pusbroliui, ilgai nežinojo, nei ką sakyti, nei ką galvoti. Jis pasveikino tėvą, kad tam pavyko išaiškinti klastingus priešo sumanymus ir užkirsti klastai kelią, tačiau sveikindamas sielvartavo dėl paniekinto kilnaus draugystės jausmo, nes bičiulis Jogaila nuo dabar pavirto priešu. Gal visomis priemonėmis gelbėti draugą, kuris, suimtas ir įkalintas, nė nežino, ar liks gyvas, tačiau ar nepamins tuo būdu meilės, kurią sūnus turi jausti tėvui? Prikaištaujančiu balsu tėvas papasakojo, kaip jam pavyko atskleisti priešų sumanymus, tačiau sūnus nelyginant apakintas neprotingos draugystės, kad ir klausėsi, nei matė, nei suvokė jam pačiam bei tėvui gresiančio tiesioginio pavojaus; jis po senovei rūpinosi kaip broliu bei draugu tuo, kuris, atskleidus klastą, pasirodė esąs priešas. Vytautas nesistengė nei kokių abejonių kelti dėl viso šio įvykio, nei šlykštaus nusikaltimo teisinti, tačiau negalėjo nekęsti Jogailos. Jis piktinosi šio nusikalstamais darbais, tačiau visą kaltę stengėsi suvers-
ti Vaidilai; tramdydamas tėvo įtūžį, jis jį gyre ir aukš-
tino už tai, kad nubaudė Vaidilą, galop nejučiomis už-

siminė apie Algirdą; pastebėjęs, jog Kęstučio širdis suminkštėjo, pradėjo teisinti jaunatvišką Jogailos lengvabūdiškumą, prašydamas jam atleisti. Aprimęs po tos kalbos ir atsileidęs, Kęstutis dovanojo Jogailai gy-

vybę; iš tėvo palikimo davė
Jogaila, paleistas iš jam Krėvos kunigaikštystę,
kalėjimo, išsiunčia- iš motinos — Vitebską; ne-
mas į Krėvą palietė nei jo pinigų, nei lo-
bių, kuriuos paėmė Vilniaus

pilyje, tik atėmė valdžią, įsakydamas ramiai gyventi eiliniu kunigaikščiu. Po to pradėjęs tvarkyti jam atitekusios valstybės reikalus, pirmiausia pasirūpino, kad Vilniuje neliktų žmonių, galinčių sukelti naujus neramumus, todėl Vytautui pavedė palydėti į Krėvą Jogailą su jo motina Julijona bei kitais artimaisiais. Vytautas tą įsakymą įvykdė, rodydamas didelę draugystę ir pagarbą nuverstam valdovui. Vėliau Kęstutis išsiuntė žygūnus, kurie turėjo valdovo vardu įsakyti kariuomenei nutraukti Polocko apsiaustį. Kariai pakluso karo įsakymui. Tačiau kunigaikštis Skirgaila, bijodamas rimtesnių bausmių, pasitraukė, lenkdamasis Lietuvos, su atėjusiais jam į pagalbą kryžiuočiais į Livoniją.

Netrukus Kęstutis turėjo žy-
Pasinaudojęs karu giuoti su kariuomene prie
prieš Severską, su- Seversko. Mat kitas jo bro-
telkia kariuomenę ir lėnas, Dimitras Kaributas, ne-
atima iš Kęstučio Vil- seniai sukilęs prieš Jogailą,
nių bei valdžią atsisakė pripažinti Severske
Lietuvos didžiojo kunigaikš-

čio valdžią, be to, pasinaudojęs kilusia Lietuvos valdovų nesantarve, užėmė keletą artimiausių pilių. Kęstutis kuo greičiausiai prieš jį surengė žygį. Kad, jam išvykus, nekiltų kokių sąmyšių, jis įsakė Jogailai kuo skubiausiai sutelkti Vitebsko karius ir nedelsiant išžygiuoti į stovyklą, manydamas, jog šis, pagalbos teikimo dingstimi išviliotas iš Lietuvos, nesusigalvos kelti

naujo maišto. Jogaila nudžiugo gavęs progą sutelkti kariuomenę, šiek tiek pažygiavo link Seversko, po to staiga pasuko kita linkme ir skubiai patraukė į Vilnių; čia, pilies viršininkui Hanului bei miesto magistratui išdavus, naktį buvo įleistas į miesto vidų, užėmė pilis, dalį Kęstučio įgulos išžudė, o kitus suėmė. Tuo būdu užėmęs Vilnių, išsiuntė žygūnus į Prūsiją bei Livoniją, prašydamas pagalbos; pats, palikęs mieste stiprią savo įgulą, pailsėjusią ir papildytą kariuomenę nuvedė į Trakus prieš Vytautą. Vytautas, iš draugų apie viską sužinojęs, spėjo su pamote Birute pasitraukti į

Gardiną. Jogaila atkakliai
Užkariauja Trakus puolė Trakus, ir trakiškiai
ilgai neatsilaikė: nesitikėdami

iš niekur paramos, jie perėjo į Jogailos pusę, atiduodami miestą, pilis bei turtą. Kęstutis, savo ruožtu apie viską sužinojęs, paliko rusų pulkus, turėjusius

toliau pulti Seversko Nau-
Kęstutis traukia prieš gardą ir ginti apylinkes nuo
Jogailą, supa Trakus Kaributo antpuolių, o pats
skubiai sugrįžo į Žemaitiją;

čia greitosiomis surinkęs kariuomenę, persikėlė per Nerį ir susijungė su Vytautu, jau sutelkusių gardiniečių pulkus. Kadangi neseniai per pasiuntinius buvo prašęs pagalbos iš Jonušo, Mazovijos kunigaikščio bei savo žento, ir toji pagalba diena iš dienos turėjo atvykti, jis kol kas nieko nedarė, nenorėdamas prieš Jogailą traukti su nedidele kariuomene ir be pagalbininkų stoti į lemiamą mūšį. Kad kariai turėtų kokį užsiėmimą ir kad neleistų tuščiai laiko, jis pradėjo pulti Trakus. Po kelių dienų apgulos, sutikęs smarkų pasipriešinimą, griebėsi kito sumanymo. Mat tuo metu paaiškėjo, kad Jonušas nesuteiks pagalbos; anaipatol, nutaręs, jog dabar tinkama proga nebaudžiamam sulaužyti sutartį, jis užpuolė Poleksiją ir, staiga įsiveržęs, užėmė Drohičiną, Melniką, Surazą bei Kamenecą.

Be to, Jogaila, sulaukęs paramos iš Livonijos ir Prūsijos, jau traukė su kariuomene iš Vilniaus. Kęstutis žinojo, kad priešas vedasi didžiulę kariuomenę, kuriai jie neprilygsta nei ginkluote, nei karių skaičiumi. Tačiau šis senas karys ir vadas, pasikliaudamas savo reikalo teisumu ir žinodamas, jog atsitraukimas neatneš išsigelbėjimo, tik gėdą, ryžtingai patraukė prieš Jogailą ir atvirame lauke išrikiavo savo pulkus. Abi kariuomenės kovos tvarka stovėjo priešais viena kitą: šiapus — nevilties į priekį varomi Kęstučio kariai, pasiryžę atkakliai žingsnis po žingsnio veržtis į kovą ir mirtį, anapus — Jogaila, kuris nors neabejojo savųjų pergale, numanė, jog kova pareikalaus didelių aukų, ir todėl nutarė pirmiau pabandyti vilioti patiklias širdis klastingais žodžiais nei pulti kovą užgrūdintus vy-

*Neprasidėjus mūšiui,
Jogaila imasi prieš
Kęstutį klastos*

rus. Per tarpininkus jis kreipėsi į Vytautą. Jis maldauja, kad šis bei jo tėvas nepalaužiamą kovos įgeidį apmalšintų švelnesnėmis prie-

monėmis. Tegu jie atsimeną, jog viena prieš kitą stovinčios ne priešų, bet giminaičių rikiuotės. Jam pačiam nereikia ne tik kovos, bet ir pergalės, kurią ilgainiui prakeiksiančios visos būsimosios kartos. Mat, ar tai, ar kitai šaliai dievai nulemsią pergalę, ji būsianti pasiekta tik po to, kai brolžudiškoje kovoje gaus galą daugybė to paties kraujo žmonių. Siaubas jį apimęs, pagalvojus apie šitokią piktadarystę; ar ne geriau susitarti be jokio kraujo praliejimo, nei šitaip siaubingai naikinti savo artimuosius? Tegu Vytautas būnas tarpininku: be vargo jis galėsias sutaisyti Kęstutį su Jogaila, jeigu teisingai būsiančios tarp jų padalytos valdos. Į tokius Jogailos žygūnų siūlymus linko ir Vytautas, jį po senovei mylėjęs ir nuo jo nenusigrėžęs, tačiau dabar, turėdamas daugybę įrodymų, bylojančių apie nesilaikymą duoto žodžio, jis negalėjo neįtarinėti

ir nedrįso pasitikėti ginkluotu pusbroliu. Todėl Jogaila išsiuntė savo brolių Skirgailą, kuris, prisiekęs visais dievais, savo bei Jogailos vardu turėjo viešai pažadėti saugumą ir neliečiamybę tiems, kurie, susitikę tarp dviejų karo stovyklų, tarsis dėl taikos, o pirmiausia — Vytautui. Ilgai tarėsi kunigaikščiai Vytautas bei Jogaila dėl taikos sąlygų, tuo tarpu abi ginkluotos kariuomenės stovėjo pasirengusios kovai; kadangi nieko tikro negalėjo sutarti be Kęstučio, nusprendė ir jį pakviesti. Jogaila vėl prisiekė laikytis žodžio; Kęstutis, visaip iš pradžių išsisukinėjęs, atvyko pas Jogailą, kai

<i>Kęstutis klastingai</i>	Skirgaila tvirtai pasižadėjo
<i>įviliojamas į Jogailos stovyklą, nugarinamas į Vilnių</i>	rūpintis saugumu, o Vytautas patarė atjoti. Derybos užsitęsė ligi vakaro, labiau dėl to, kad buvo sąmoningai delsiama, nei dėl to, kad susitarti trukdė svarstomi klausimai. Tada Jogaila, dėdamasis, jog džiaugiasi, kad netrukus bus susitarta dėl laukiamos taikos, šitaip tarė. Reikia dar kelių valandų galutinai susitarti, o kadangi jau temsta, reikėtų atidėti rytdienai. Kadangi susitarė dėl daugelio klausimų, nesą jokio reikalo tokioje nepatogioje vietoje toliau vargti, geriau visiems joti į Vilnių, ten, naktį pailsėję bei draugiškai papuotavę, jie padarysį pradžią būsimam susitarimui, o rytoj galutinai užbaigsį tartis. Ir Kęstutis, ir Vytautas, ir keli didikai, kurie ten buvo atlydėję kunigaikščius, pajuto, kur sukama, suprato, ką galvoja Jogaila, sakydamas tuos žodžius, tačiau dabar jie galėjo tik smerkti savo aklą neapdairumą, atvedusį juos į šias pasalas, nes nieko nebuvo galima atitaisyti. Jie nedrįso nė vienu žodžiu priekaištauti dėl priesaikos sulaužymo, matyt, nenorėdami, kilius ginčui, duoti dingsties atviram smurtui, kai nieku būdu negalės toli nuo savųjų ir priešų apsuptyje gintis. Štai todėl Kęstutis, nerodydamas savo abejonių,

leidosi į Vilnių, nes atsisakyti kelionės irgi buvo pavojinga; abi kariuomenės ramiai pasitraukė į stovyklas, mat ir viena, ir kita šalis manė, kad jų kunigaikščiai, sėkmingai užbaigę derybas, pradės paliaubas bendromis vaisėmis. Šiaip ar taip, visada pavojinga karo vadui, patikėjus jam duotu garbės žodžiu, atsidurti ginkluoto priešo rankose. Mat nei geros savijautos, nei pasitikėjimo duotu žodžiu negali būti tada, kai, susitarus dėl ko su priešu, šis nepaliauja galvojės apie naudą. Tą pačią naktį Jogaila, pamynęs draugystės bei giminystės ryšius, sulaužęs priesaiką ir sutrypęs sveitingumą, įsakė suimti Kęstutį bei Vytautą: pirmąjį liepė nuvežti į Krėvą, antrąjį — įkalinti Vilniuje. Šitaip tas didvyris, ne vieną kartą ištrūkęs iš priešo nagų, dėl savo sumanumo tikras Lietuvos Odisėjas, o dėl narsumo — Achilas, žuvo gimtajame krašte per

Vilniuje Jogaila įsako suimti Kęstutį ir Vytautą

brolo kalnę: penktą naktį Jogailos pasiūsti budeliai (žymiausi iš jų — valdovo miegamojo prižiūrėtojai Prokša, Bilgenis, Lisica ir kiti)

Krėvos kalėjime jį pasmaugė. Skirgaila Šventaragio slėnyje surengė dėdei karališkas šermenis ir laidotuves. Deja, Jogailos širdis, vis labiau tūžtanti ir keršto trokštanti, nenurimo. Jis įsakė ratu nukankinti Vidi-
mantą, vieną iš seniausių ir turtingiausių Žemaitijos

*Kęstutis Krėvoje pasmaugiamas, Vidi-
mantas nukankinamas ratu, Vytautas
įmetamas kalėjimą*

bajorų, Kęstučio žmonos Birutės tėvą; jo turtus, atėmęs iš žmonos bei giminaičių, atidavė Mantvydui. Keršto banga nepalietė vieno Vytauto; atsimušusi nuo jo ne-
lyginant nuo kokio pylimo,

jį šiek tiek aprimo. Nedrįso Jogaila greitosiomis imtis prieš jį kokių griežtesnių priemonių ir dėl senos draugystės, ir dėl to, kad žinojo, jog šis ir paskutiniuoju

laiku rodęs jam palankumą. Jis taip ilgai brandino nusikalstamą sumanymą, kad Vytautas turėjo pakankamai laiko išlikti gyvas ir sulaukti geresnių dienų. Kai jį vežė iš Vilniaus į Krėvą, jam rodė karališką pagarbą; čia irgi buvo laikomas nelyginant karalius, tik nuolatos saugomas budrios sargybos, kuri neleido nei su artimaisiais pasimatyti, nei su kuo pasikalbėti. Laisvai prie jo prileidžiama tebuvo žmona Ona, kuri, laisva valia nutarusi dalytis su vyru likimo užkrautais vargais, čia jį ir palydėjo su dviem mergaitėmis. Ši aplinkybė kaip tik ir pagelbėjo Vytautui ištrūkti į laisvę: dažnai juk likimą lemia menkų menkiausios prie-

<i>Nepaprastas žmonos</i>	žastys. Vienas sargybinis kar-
<i>sumanumas padeda</i>	tą išpėjo Oną, jog Vytautui
<i>Vytautui ištrūkti iš</i>	gresianti mirtis, pridurdamas,
<i>Krėvos kalėjimo</i>	kad Jogailos siųsti budeliai
	jau atvyko į Krėvą. Žmona
	apie viską pranešė vyrui ir

patarė apsirengus merginos drabužiais apgauti sargybinius ir pasprukti iš priešo rankų ir nuo tikros mirties: draugai jau, girdi, parūpinę visko, kas reikalinga bėgliui. Kaip sumanyta, taip ir padaryta: pavakaryje, apsivilkęs mergaitės drabužiais, Vytautas lyg niekur nieko praėjo pro sargybinius, tamsoje nusileidęs nuo

	sienų, užsėdo ant žirgo ir pa-
<i>Pabėga iš pradžių į</i>	spruko į Mazoviją. Ten jį
<i>Mazoviją, paskui į</i>	maloniai priėmė kunigaikštis
<i>Prūsiją</i>	Jonušas, žmonos Onos tėvas,
	kuris jam suteikė paramą ir

paskyrė valdų, tačiau, neilgai trukus, gal dėl kokios kitos priežasties, gal dėl to, kad žemę dažnai niokojo lietuvių antpuoliai, o gal todėl, kad ryžtingas vyras galvojo apie kokią būsimą karą ir dairėsi geresnių pagalbininkų, jis pasitraukė pas Konradą Celnerį, Prūsijos magistrą. Pirmojo susitikimo metu Celneris dėjosi esąs nesukalbamas ir nenuolaidus: jis kaltino Vytautą,

kad šis ne tikro noro vedamas, bet reikalo spiriamas ieškas draugystės su Prūsijos riteriais. Tiesą sakant, jam derėjo ne kalbėti užuolankomis, o aiškiai prisiminti, jog ne taip seniai pats buvo sudaręs su Jogaila sutartį, nukreiptą prieš Kęstutį bei jo šeimyną, tačiau žmogui, tykančiam užgrobti Lietuvą, nė motais, su kuo sudaryti sutartį, su kuo nutraukti, jam svarbu, kad, čia vienus, čia kitus remdamas į pagalbą siunčiamais būriais, galėtų kurstyti ir skatinti tarp lietuvių neapykantą pačios Lietuvos pražūčiai. Todėl neilgai jis dangstė veidą atšiaurumo kauke: netrukus, pažadėjęs pagalbą, paskyrė Vytautui būstą Marienburge, ypač paakintas to, kad iš Žemaitijos bei tų Lietuvos žemių,

1383 metai kurios priklausė Kęstučiui, traukė pas Vytautą žymūs bajorai ir, aukodami savo

turtus, baudėsi sukurstyti karą prieš Jogailą. Tuo tarpu Jogaila, užkirtęs, kaip jis manė, kelią vidaus nesantarvei, nukreipė jėgas prieš išorinį priešą, norėdamas jį išvyti iš Poleksijos, kurią Jonušas, Mazovijos kunigaikštis, kilus nesutarimams tarp Lietuvos valdovų, buvo neseniai atėmęs iš lietuvių. Iš pradžių nuvedė kariuomenę prie Drohičino; sutikęs čia stiprų priešinimą, ėmė veržliais ant-

Jogaila atsiima iš puoliais kamuoti gynėjus, Mazovijos Poleksiją ypač po to, kai Sašinas, kunigaikščio rūmų maršalas,

prasiskynė kelią per užpuolėjų eiles ir su šimtaine raitelių, ginkluotų ietimis bei arbaletais, prasiveržė į pilį. Vėliau, kai išdavė kurie ne kurie rusai, kai, iš karto padėgus keliose vietose pastatus, gynėjai atsидūrė tarp plintančios gaisro ugnies ir smarkiai puolančių įtvirtinimus lietuvių, narsusis vyras, nebepajėgdamas spir-tis dvigubam pavojui, atidavė Jogailai apdegusią pilį, tai, ko nesunaikino gaisras ir priešas. Praėjus kelioms dienoms, pasidavė Suražas, vėliau po staigaus antpuolio

užėmė Melniką. Kamenecą atėmė iš priešų po aštuonių apsiausties dienų. Sėkmingai atgavus Poleksiją, kur kas didesni rūpesčiai paragino skubėti į tėvynę. Mat Vytautas su žemaičiais ir Prūsijos magistras

Vytautas su kryžiuočiais ir žemaičiais įsiveržia į Lietuvą, užima Trakus

su savo kariais veržėsi į pačią Lietuvos gilumą, kalaviju skindamiesi kelią. Niokodami kraštą, jie pasiekė Trakus; miestas bei abi pilys netruko jiems pasiduoti; kai pasklido

kalbos, jog grįžta Jogaila su pergalinga kariuomene, jie kuo skubiausiai pasitraukė iš Lietuvos palikę pilyse stiprias vokiečių įgulas, aprūpintas viskuo, kas reikalinga. Negalėdami greitosiomis atstatyti tai čia, tai ten neseniai gerokai apgriautų įtvirtinimų, pilies gynėjai negalėjo nė svajoti ilgai čia atsilaikyti ir atremti visus antpuolius, ypač dėl to, kad lietuviai nei dieną, nei naktį nesiliovė veržėsi prie sienų. Todėl vokiečiai, susitarę su lietuviais, jog šie jiems netrukdy-

Jogaila išveja Vytauto karių iš Trakų, susitaiko su Vytautu

sią iš čia išsikraustyti ir išsigabenti mantą, atidavė miestą Jogailai. Tuo tarpu žemaičiai visi kaip vienas stėjo Vytauto pusėn. Dėl tos priežasties ne be pagrindo imta būgštauti, kad, pasekus

tuo pavyzdžiu kitoms žemėms, kils vidaus nesantarvė ir visa Lietuva, niekieno neginama, taps atiduota kryžiuočių savivalei. Todėl ir nutarė visomis priemonėmis ieškoti bendros kalbos su Vytautu; slapta išsiuntė pas jį kelis sumanius vyrus, kurie, žadindami gailestį gimtojo krašto žmonėms bei kitokius jausmus, turėjo palenksti jo širdį, dar neužmiršusių nei bendrataučių, nei tėvynės; jie turėjo žadėti Jogailos vardu viską, ko tik šis galėjo trokšti ir ką turėjo vertinti labiau nei gėdingą tremtį priešų žemėje bei nepatikimą jų palankumą. Kaip spėjo, taip ir išėjo. Vytautas pabėgo iš

Prūsijos; atgavęs Gardino, Volkovysko bei Bresto valdas, užleistas jam pagal susitarimą Jogailos, jis vėl širdingai su juo susidraugavo; jiedu ėmė ir veikti, ir mąstyti taip sutartinai, kad be Jogailos žinios Vytautas paprastai net pasiuntinio ne-

1384 metai

siųsdavo į svetimą šalį. Tuo tarpu Jogaila, atsikratęs rū-

pesčių dėl šio karo, ėmėsi kitų darbų. Iš pradžių jis su kariuomene patraukė prieš Jonušą, Mazovijos kunigaikštį; iš keršto kaip beįmanydamas nuniokojęs Mazoviją, perkėlė siaubiančius pulkus į Sandomirą, lenkų žemę. Apie šį karą su lenkais nieko nepasakoja Kromeris, tačiau, kad kas nepasigestų to, ką aprašo daugelis rusų metraštininkų, mūsų Strijkovskis pasi-

Jogailos žygis į Mazoviją ir Lenkiją

stengė, kad skaitytojas sužinotų, ką šie surašė — gal klysdami, o gal tikrai žinodami, jog šitaip iš tikrųjų

buvo. Vyslos pakrantėje lietuviai nuniokojo didelius plotus, viskas čia žuvo nuo kalavijo bei gaisrų; vėliau kariams įsakė liautis be tvarkos siautėti ir traukti su grobiu į stovyklą netoli Zavichosto. Kitame Vyslos krante buvo Zavichosto pilis, kur aplinkinių žemių bajorai, bijodami priešo, užsidarė su savo vaikais ir manta, manydami, jog priešas nieku būdu neįstengs persikelti per upę. Mat tomis dienomis, pakilus vandeniui, upė rodėsi neperbrendama, nebuvo čia nei valčių, nei plaustų, kuriais galėtų kariai persikelti. Visi sunkumai vis dėlto buvo įveikti padarius taip, kaip

Dėl Radvilos sumanumo užkariaujamas Zavichostas

patarė Radvila, vieno raitelių būrio vadas; kol kiti svarstė, ką daryti, jis, apsukęs sau apie kairę ranką arklio uodegą, pavarė žirgą žem-

myn į upę ir įsakė saviesiems tą patį daryti. Pasekusi jų pavyzdžiu, visa stovykla, nelaukdama vadų įsaky-

mo, supuolė į upę ir sėkmingai — vieni raiti ant žirgų, kiti įsikabinę į karčius ar uodegą — iškopė į kitą krantą. Po šio pavojingo žygio jiems teko kur kas sunkesnis uždavinys — atvirai pulti pilį, neturint nieko, kas reikalinga apgulai, tik žirgus bei ginklus. Čia Radvila vėl pasirodė esąs be galo sumanus: jis įsakė kiekvienam kariui tiek prinešti netoliese išmėtytų tvorgalių bei grebėstų, kiek kas gali pakelti, po to sukrauti į krūvas, o vėliau tas didžiules krūvas iš lėto sustumti į gynybinį griovį; gausybe karčių užvertę griovį, jie pradėjo mėtyti kartis per gynybines sienas ir, sako, užvertė kartimis bei medgaliais pilį; vis dėlto patikimesnis kitas pasakojimas, pagal kurį puolėjai, pasižiūrėję, iš kur pučia vėjas, padegė suverstus į griovį medgalius ir, vėjui permetant liepsną, sudegino įtvirtinimus bei pačią pilį; išsigelbėjo nuo mirties liepsnose vos vienas kitas, panorėjęs verčiau eiti nelaisvėn nei žūti. Po to lietuviai nusiaubė Mažąją Lenkiją; jų pulkai liovėsi naikinę ir plėšę tik prie Vislicos bei Plikojo kalno. Prasidėjusi Lenkijoje vidaus nesantarvė leido lietuvių kariams netrukdomiems siautėti po kraštą ir jį niokoti. Mat, mirus karaliui Liudvikui, lenkai nesutarė, ką rinktis nauju valdovu, žymieji krašto kunigaikščiai dėl to ne tik ginčijosi, bet ir kariavo. Iš rusų metraščių (lenkų istorikai to nemini) sužinojome, jog, be kito gausaus grobio, prisiplėšto Lenkijoje, vėžėsi lietuviai ir Plikojo kalno bažnyčioje pagrobtą gabalą kryžiaus, ant kurio kadaise žmonijos atpirkėjas Kristus buvo nukryžiuotas; ši relikvija, ilgai toje vietoje saugota su didžiausia pagarba, atiteko Davainai. Kai jie, minios sveikinami, pargrįžo į Vilnių, karius

aspitę žmonės (tie, kurie prisiliesdavo dėžės su ten idėtu šventuoju grobiu) ėmė kristi vienas po kito. Pagaliau, kai viena kilminga mer-

Priežastis, paskatinusi lietuvių Davainą persikelti į Lenkiją

gelė, kilusi iš žymios lenkų šeimos (iš Habdankų) ir su kitais paimta į nelaisvę, paaikšino sapne regėtos dangiškosios dvasios paakinta šios nelaimės priežastis, Jogaila įsakė Davainai ir kryžių, ir mergelę, gražiai apdovanotą, gražinti į Lenkiją. Kadangi šis elgėsi su buvusia belaisve labai pagarbiai, todėl tėvai bei pati mergelė, vienintelė didelių turtų paveldėtoja, pasiūlė jam imti ją į žmoną, ir Davaina, priėmęs krikščionybę, pasiliko Lenkijoje; ten jis gavo ir naują herbą, vietos žmonių Dembnu vadinamą, kuriame vaizduojamas ir kryžius, turintis priminti, kaip tada viskas buvo. Tuo metu vengrai, po karaliaus Liudviko mirties bijodami stoti į nelengvą kovą su lenkais dėl neseniai jiems perduotų valdų Pokutėje ir

*Vengrai parduoda
lietuviams kai kurias
pilis Rusioje*

kitose Rusios žemėse, už didelius pinigus pardavė Liubartui, Jogailos dėdei (valdžiusiam tuo metu Lietuvos

kunigaikščio teisėmis Lucką, Vladimirą ir visą Volynę), Oleską, Kremenecą, Horodlę, Lopatiną ir Sniatiną. Tuo tarpu Lenkijoje, kai visiems pakiro pilietiniai karai bei niokojami antpuoliai prieš vienas kitą, įvairios politinės grupės paliovė atkakliai ginčytis ir sutarė baigti tarpuvaldį. Galop visi vieningai nutarė paskelbti karaliene Jadvygą, karaliaus Liudviko jaunesniąją dukterį, ir, pašalinę Zigmantą Brandenburgietį, kuriam karaliaus motina Elžbieta buvo leidusi tvarkyti valstybės reikalus, o kurie ne kurie bajorai visai neseniai buvo paskelbę Lenkijos karaliumi, po iškilmingų mišių Krokuvoje Gnezno arkivyskupas Bodzanta apvainikavo ją karaliaus vainiku; ji turėjo rūpintis valstybės reikalais, kol senatas valstybės labui neparinks jai sužadėtinio — būsimo karaliaus. Apie tai sužinojo kaimyninių šalių valdovai, ir ši žinia paskatino Jogailą prašyti karalienės rankos. Į Lenkiją nutarė siųsti be

1385 metai

Jogaila peršasi Jadvygai, lenkų karalienei

galo garbingus piršlius, pasiuntinybei vadovavo Skirgaila ir Vygandas Vasilijus, arba, kaip kiti vadina, Borisas, valdovo broliai, be to, Hanulas, Vilniaus seniūnas;

jie vežėsi puikiausių dovanų karalienei bei didikams. Sąlygos, kuriomis jie prašė Jadvygos rankos, buvo nepaprastos Jogaila esąs krikščionės sūnus, jis visada palaikęs šį tikėjimą ir su visais savo tautos luomais priimsiąs Romos krikščionių tikėjimą; ką ligi šiol lietuviai buvo iš lenkų atėmę Rusioje bei Palenkėje, atiduosiąs lenkams; belaisvius, paimtus Lenkijoje ar Rusioje, be jokios išpirkos paleisiąs į laisvę; Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę su visomis žemėmis, pavaldžiomis Lietuvai, sujungsiąs su lenkų valstybe amžina sąjunga; visus savo turtus išleisiąs Lenkijos karalystės naudai; pirmiausia stengsiąsis visokiais būdais ir visokiomis priemonėmis atgauti Sileziją, Pomeraniją bei Prūsiją. Šie pažadai lenkų didikams be galo patiko jau

Jogailos pasiuntinybė patiko lenkams, o ne karalienei

vien dėl to, kad buvo gana netikėti ir labai naudingi Lenkijai, todėl gražiai priėmė pasiuntinybę ir visiems atrodė, jog reikia iš paskutiniųjų

stengtis nepraleisti progos sustiprinti valstybės reikalus suartėjant su galinga tauta. Vis dėlto karalienės širdis (paprastai moterys asmeninę meilę labiau vertina nei visuotinę naudą) nelinko nei prie šių sumanymų, nei prie Jogailos (kuris jai nė trupučio nepatiko), ypač dėl to, kad iš mažens buvo pažadėta kitam. Mat ją, dar kūdikį, tėvas Liudvikas beveik lopšyje buvo sužadėjęs su Austrijos kunigaikščiu Vilhelmu, duodamas ir dviejų šimtų tūkstančių užstatą. Kai Jogailos pasiuntiniai, sutikę ir šį užstatą perrašyti į savo valdovo sąskaitą, pamatė, jog karalienė po senovei nero-

do jokio palankumo, jie paklausė per žygūnus karaliaus motiną, ką ši galvojanti apie tą reikalą, o toji maloniai atsakė, kad patys lenkai turi nuspręsti, kas, jų galva, naudinga valstybei. Dauguma senatorių pažadėjo karalienės ranką Jogailai, tik pirmiausia reikėjo pasirūpinti, kad karalienė apsiprastų su mintimi, skatinama pamaldumo (švelnios širdys labiausiai jo klauso!), kad atkaklia meile austrų kunigaikščiui nederą trukdyti tokiai didelei tautai suartėti su Kristumi;

Lenkų žygūnai siunčiami pas Jogailą
kartu į Lietuvą išsiuntė žygūnus: Vlodeką iš Ogrodzeco, Kristiną iš Ostrovo, Petrą Šafranecą iš Lučicų,

Hinčką iš Rogovo. Kai čia ir ten dėl Jogailos reikalų pasiuntiniai vedė derybas, austrų kunigaikštis Vilhelmas, gal kieno tyčia pakviestas, gal pats sužinojęs, kad dabar karalienės širdis jam kur kas palankesnė, atvyko su puikiausia palyda į Krokuvą. Krokuvos kaštelionas Dobeslavas iš Kurozvenkų pasirūpino, kad jis nebūtų net į pilį įleidžiamas, vis dėlto, iš arti tvarkydamas savo reikalus, jis mažomis pastangomis netruko

Didikai ir karalienė nusigręžia nuo Jogailos
pelnyti ankstesnį didikų palankumą. Kai asmeniškai tvarkomi reikalai, kur kas didesnės galimybės gerai juos sutvarkyti; kas čia pat veikia, tam lengviau rasti tinkamą progą, o tas, kas kad ir ryžtingai veikia per tarpininkus, dažniausiai tvarko reikalus gana lėtai ir aplaidžiai. Kelis kartus su austru pasikalbėjusi, surengusi keletą smagių pobūvių, karalienė įkurdino jį šv. Pranciškaus vienuolyne; pajutęs jos palankumą, šis išdrįso draugiškumu bei dosnumu kurstyti kitus dvariškius; šitokiomis priemonėmis jis pasiekė, kad jam buvo leista rodytis pilyje ir svečiuotis karaliaus rūmuose, o daug didikų, pakeitę

ankstesnį nusistatymą, jau siūlė laikytis tėvo Liudviko duoto žodžio. Jeigu pasklidęs gandas, jog Jogaila sku-

*Gandas, kad atvyks-
ta Jogaila, išardo
santuoką su austru*

biai su gražia palyda atvyks-
ta į vestuves, nebūtų suar-
dęs šių visų sumanymų, Jad-
vyga, didikams neprieštarau-
jant, būtų susituokusi su

Vilhelmu. Išgirdę minėtą gandą, jie staiga užmiršo, ką buvo ketinę daryti, pradėjo gailėtis, jog pakeitė su-
manymą, ir ėmė griežčiau elgtis su Vilhelmu. Jį iš-
varė iš pilies ir uždarė jam vartus, neleisdami matytis
su karaliene. Karalienė pyko ir — keista — kartą savo
rankomis mėgino sudaužyti visus skląščius, ji tikriaus-
iai būtų dar ką padariusi, ko nieku būdu nederą da-
ryti moteriai ir karalienei, jeigu Dimitras Goraiskis,
karalystės išdininkas, nebūtų sutramdęs protingais pa-
tarimais audringų silpnos moters užmojų. Tuo tarpu
Vilhelmas, bijodamas didesnių nemalonumų, slapta pa-
spruko iš Krokuvos, per skubėjimą palikdamas čia
daugybę indų. Po kelių dienų Jogaila, lydimas Lietu-
vos didikų ir savo giminės kunigaikščių, buvo sutik-
tas Krokuvos vaivados Spiteko iš Melštino, išvykusio
pagarbos pareikšti su rinktinių raitelių būriu keletą
mylių priešais, o vasario 12 dieną įjojo į Krokuvą, su-
teikdamas didingą reginį miestiečiams. Tą pačią dieną
jis asmeniškai pasveikino karalienę, kitą dieną per

1386 metai

*Jogaila atvyksta į
Krokvą, jis apkrikš-
tijamas, vainikuoja-
mas*

brolius Skirgailą bei Vytautą
pasiuntė jai gausių dovanų.
Po to vasario 16 dieną, kuri
paskirta šv. Valentinui, Gnez-
no arkivyskupo Bodzantos
apkrikštytas, gavo Vladislo-
vo vardą. Pakeitė kartu su

tikėjimu vardus ir kiti kunigaikščiai, kurie dar nebuvo
priėmę krikščionybės: Vygandas su Vytautu tapo Alek-
sandrais, Skirgaila ir Karigaila — Kazimierais, Švitri-

gaila — Boleslovu, Daujotas — Jurgiu. Po to susitarta dėl karališkosios santuokos: Jogailai tinkamai derybose atstovavo Aleksandras Vytautas, Mykolas Jaunutaitis bei Teodoras Liubartas Sanguška, patikinę karalienę bei lenkų valstybę, kad visa, ką neseniai žadėjo pasiuntiniai, būsią tiksliai ir tvarkingai ištesėta; tada su didingomis iškilmėmis Jogaila buvo vainikuotas Lenkijos karaliumi. Po to lietuvių didikai savo ir savo valdomų sričių vardu prisiekė karaliui bei karalienei ištikimybę ir patikino valstybės vardu pasirašytais raštais, kad ši sandora ir šios sutartys galiosiančios amžinai ir nebūsimančios pažeidžiamos. Kai Krokuvoje visi rūpinosi tik tuo, kas mūsų aprašyta, netikėta žinia apie

*Lietuvoje kariaujama
su maištaujančiu
Jogailos broliu Andriumi
Vingaudu*

kraštą užgriuvusią nelaimę nutraukė visuotines linksmybes. Konradas Celneris, neseniai draugiškai abiejų karalių pakviestas į vestuves, padalijęs kariuomenę dviem voromis, įsiveržė vienu metu į Lietuvą ir Žemaitiją, sukeldamas didelį išgastį ir padarydamas sunkių nuostolių; kadangi kunigaikščiai buvo išvykę, abi negandos rodėsi dar didesnės. Kitoje pusėje Andrius Vingaudas, Trubčevsko kunigaikštis, Jogailos brolis, persikėlęs per Dauguvą, nelyginant piktas priešas ėmė niokoti lietuvių valdas. Dar vaikas priėmęs krikščionybę pagal graikų apeigas, buvo rusų labiau mėgstamas nei kiti broliai; be to, gerokai anksčiau buvo sukėles dėl visokių savo savybių beveik visos Rusios palankumą. Tikėdamas, jog rusai stos jo pusėn, per anksti ėmęs puoselėti viltį, jog pasiseks užgrobti valdžią, jis sudarė karinę sąjungą su Henriku, Livonijos magistru, antra vertus, vildamasis susilaukti kryžiuočių pagalbos iš Konrado Celnerio, dar ryžtingiau ėmė siaubti artimiausias Dauguvos pakrantes, užgriuvo, daug kraujo praliedamas, Lukomlį, gana tvirtą pilį, o

kitus miestus užėmė be didelio vargo: Druja, Drisa bei Polockas be kovos pasidavė. Tuo pačiu metu (nenorėdamas, matyt, kad kas suabejotų iš anksto suderintais planais) Sviatoslavas, Smolensko kunigaikštis, užpuolęs Vitebską, o po to Oršą, kad ir neužėmė pačių miestų, nepaprastai žiauriai nusiaubė kraštą, elgdamasis veikiau kaip tironas nei karys. Mat jis liepdavo visus paimtuosius arba kaimuose uždaryti ir, pakišus ugnį, sudeginti, arba, pakėlus pastatus, suguldyti juos ilgomis eilėmis ir ant gulinčiųjų kaklų nuleisti pakeltas sunkenybes. Žinios apie tuos įvykius, neilgai trukus pasiekusios Krokuvą, privertė lietuvius kuo greičiausiai įsitraukti į kovą su priešais; karaliaus paskirti vadais Kazimieras Skirgaila ir Aleksandras Vytautas, ir šalta, ir šilta matę kunigaikščiai, taip greitai, kaip tik įmanoma tokiame sąmyšyje, sutelkę kariuomenę (prie jos, beje, prisidėjo nemaža lenkų savanorių),

Skirgaila bei Vytautas vadovauja karui Lietuvoje

skubiai nužygiavo į Lietuvos pasienius užkirsti kelio su grobiu atsitraukiančiam Konradui, tačiau šis vengė rodytis atvirose vietose ir skubiai

su grobiu pasitraukė į saugesnes vietas. Tada visomis pagrindinėmis jėgomis užpuolė Vingaudą. Pirmiausia apsupo ir po atkaklios kovos atsiėmė Lukomlio pilį, o ten buvusią įgulą iš rusų ir Livonijos karių išžudė; kur po to vesti kariuomenę, ilgai negalėjo sutarti. Prie Polocko buvo arčiau, tačiau prie Mstislavlio stovėjo rimtesnės priešo jėgos, nes žiauresnės ir gausesnės. Sviatoslavas, nuniokojęs Oršos apygardas, brovėsi į Mstislavljį, tiesa, neteko daug savųjų, tačiau nemaža įtvirtinimų apgriovė, o krašto sostinę beveik prie pastutiniosios privarė; šitokia padėtis neleido gaišti; žvalgai tikino, kad miestas atiteksiąs priešui, jeigu tučtuojau neatskubėsianti parama. Todėl, Lukomlyje palikę stiprią įgulą, nutarė kurį laiką negalvoti apie Po-

locką, nuvedė karius tiesiai prieš Sviatoslavą, kuris dėl tos priežasties, jau sugriovęs įtvirtinimus ir pakaisais beveik įsibrovęs į miestą, turėjo visas jėgas mes-

*Sumušą Sviatoslavą,
Smolensko kunigaik-
štį*

ti į puolantį priešą. Suriklavęs savo kariuomenę lygiame lauke, Sviatoslavas smarkiai užpuolė artėjančius lietuvius; po pirmojo įnirtingo

susidūrimo prasidėjo dar smarkesnė kova, nes susigrūmė visi pulkai. Vis dėlto nevienoda kovos priežastis sukėlė nevienodą karių narsumą ir nulėmė, kaip ir derėjo tikėtis, nevienodą baigtį. Pirmiausia pradėjo krikiti rusų rikiuotės vidurys; pamėginęs iš naujo jį surikiuoti, Sviatoslavas per drąsiai prijojo arti priešų ir, perversas lietuvių raitelio ietimi per krūtinę, surado galą. Žuvus vadui, visa kariuomenė pasileido į artimiausius miškus. Priešų palikta stovykla atiteko nugalėtojams; Sviatoslavo sūnus Jurijus po atkaklios kovos, kurią kėlė apie save, sužeistas pakliuvo į nugalėtojų rankas; vėliau, prisiekęs ir įsipareigojęs visada būti ištikimas ir klusnus Jogailai bei Lietuvos didiesiems kunigaikščiams, jis atgavo tėvoniją. Po šios per-

*Polocką atsiima, Vin-
gaudą paima į nelais-
vę*

galės be vargo atsiėmė ir Polocką: miestą užkariavo, o maištininkus, kurie ragino kitus daryti nusikaltimus, nubaudė: Andrius Vingaudas,

to karo vadas ir įkvėpėjas, buvo paimtas į nelaisvę ir nusiųstas pas Jogailą, o visa Rusia sutramdyta. Kad nuo tos pusės vėl nekiltų kokia sąmyšių banga, Boleslovas Švitrigaila su nemaža įgula pasiliko Polocke, kitą kariuomenę paleidus, Vytautas sugrįžo į Gardiną, Skirgaila į Trakus, Simonas Lengvenis į Mstislavlių, o į Severską — Dimitras Kaributas. Jogaila, atsikratęs šio karo rūpesčių ir nelaisvėn paimtą brolių Vingaudą išsiuntęs į Chencinų pilies kalėjimą, ryžtingiau ėmėsi

tvarkyti Lenkijos reikalus, gerokai pakrikusius per visokias tarpuvaldžio suirutes ir dar nesugrįžusius į deramą tēkmę, iš vienos pusės norėdamas karaliavimo pradžioje labiau įsiteikti gyventojams, iš kitos — rūpindamasis, kad kiti metai jam liktų laisvesni ir galėtų uoliau visoje Lietuvoje diegti krikščionių tikėjimą. Taigi įvedęs Lenkijoje įstatymiškai deramą tvarką, pirmaisiais žiemos mėnesiais su karaliene atvyko į Vilnių. Karalių atlydėjo lenkų senato atstovai — Gnez-

no arkivyskupas Bodzanta,
Jogaila atvyksta iš Krokuvos vyskupas Jonas,
Lenkijos į Lietuvą Mazovijos kunigaikščiai Jonušas ir Zemovitas, Olesnicos

kunigaikštis Konradas, Poznanės vaivada Baltramiejus iš Višemburgo, Sondčo kaštelionas Kristinas iš Kozeglovų, Vislicos kaštelionas Mikalojus Osolinskis, karalystės kancleris Zaklika iš Mendzigožo, pakancleris Mikalojus Moskožovskis bei didysis išdo laikytojas Spitekas iš Tarnovo. Po svetingų sutiktuvų pavasario pradžioje buvo įsakyta gavėnios metu susirinkti tautos atstovams. Suėjo sujojo

Uždraudžiamas prie- visi luomai, o pirmiausia ka-
tarinas daugelio die- raliaus giminės kunigaikš-
vų garbinimas čiai. Jie ir nutarė, kad prie-
tarinas daugelio dievų gar-

binimas turi būti visiškai uždraustas visoje Lietuvoje ir kitose Lietuvai priklausančiose žemėse, kad visi pagal krikščionių apeigas privalo garbinti vieną dievą¹³. Tam reikalavimui pirmiausia pakluso bajorijos atstovai, dalyvavę sueigoje. Jie pagal krikščionių papročius buvo pašlakstomi švęstu vandeniu, o po to Žemutinės pilies aikštėje, toje vietoje, kur žaibų valdovas, vietos žmonių kalba vadinamas Perkūnu, buvo šlovinamas amžinąja ugnimi, arkivyskupas Bodzanta paskelbė būsiant pastatytą šv. Stanislovo bažnyčią; Vilniaus vyskupui bei kitiems kapitulos kunigams, va-

dinamiesiems kanauninkams, Jogaila suteikė didelius turtus. Vyskupo lazda gavo Andrius Vasilas, buvusios karalienės nuodėmklausys, kilęs iš kilmingos Lenkijoje Jastšembcų giminės, *Steigiama Vilniaus pranciškonų vienuolyne pasi- vyskupystė bei kitos rinkęs dvasininko gyvenimą. bažnyčios* Netrukus artimiausiose vietose buvo įsteigtos mažesnės

parapijos: Ukmergėje, Nemenčinėje, Maišiagaloje, Medininkuose, Krėvoje, Obolcuose ir Gajnoje; šias bažnyčias karalienė apdovanojo puikiomis fundacijomis ir brangiais indais. Toje pačioje sueigoje priėmė įstatymą, draudžiantį rusams, neišsižadėjusiems graikų apeigų, tuoktis su katalikais, galbūt todėl, kad tuo metu rusai, laikydami graikų atskalūnų, atsiskyrė nuo Romos popiežiaus. Parodant didelį ir pamaldų prielankumą krikščionių tikėjimui, pažymėta, kad bažnyčių valdos amžinai būsiančios laisvos nuo visokių mokesčių, duoklių išdui ar kariuomenei, kad pats valdovas, taip pat kita pasauliečių valdžia neturėsiančios jokių teisių į bažnyčios asmenis ir turtus. Luomams pritariant, šiuos nutarimus visų vardu pasirašė kunigaikščiai: Trakų — Skirgaila, Kijevo — Vladimiras, Naugarduko — Kaributas, Gardino — Vytautas. Sutvarkius šiuos reikalus, nuvyko į Romą pas Urboną

Poznanės vyskupą IV Dobrogostas, Poznanės siunčia į Romą vyskupas, turintis karaliaus vardu (pagal seną krikščioniškųjų karalių paprotį) perleisti Kristaus vietininkui aukščiausią galią, be to, pirma — pranešti apie tai, kas nuveikta Lietuvoje platinant krikščionybę, o antra — paprašyti viską sutvirtinti aukščiausiuoju autoritetu. Vėliau, išleidęs kartu su lenkų didikais karalienę į Lenkiją, Jogaila pats ėmėsi visomis jėgomis rūpintis neapšviestų žmonių krikštijimu. Tada jis ir patyrė, koks tai sunkus darbas. Be abejo, nieko nėra sunkiau žmo-

*Veda į krikščionybę
kaimiečius*

nėms, kaip kito liepimu at-
sisakyti senelių tikėjimo, ku-
rį kiekvienas gavo su moti-
nos pienu. Mat pagarba die-

vams ir baimė, iš mažens įskiepyta širdyje ir tolydžio
bręstanti, negali būti vien jėga išraunamos iš neap-
šviestųjų širdžių. Tačiau kai jie pastebėjo, jog, kara-
liui paliepus, gesinamos šventosios ugnys, niekinami
aukurai ir šventovės, kertami alkai, žudomi žalčiai ir
jog už tai niekas nenukenčia, niekas nenubaudžiamas,
tada žmonės ir ėmė galvoti, jog nebuvo pagrindo bau-
gintis to, ko ligi tol bijojo, ir, pamažėle baimei lėgs-
tant, patys priėmė valdovų tikėjimą. Kartą kilęs iš
Čekijos kunigas, vardu Jeronimas, kirviu skaldydamas
dievo Perkūno atvaizdą, per neatsargumą smarkiai įsi-
kirto koją, tada žmonės ėmę šaukti, jog štai ši nelaimė
ir atsitikusi dėl dievybės įžeidimo, bei raudoti, kad
buvęs paniekintas jų tikėjimas; vis dėlto, kai tas pats
Jeronimas, palaikęs ranką virš žaizdos ir peržegnojęs
ją šventojo kryžiaus ženklą, paminėjo tikrojo dievo
vardą, o aplink stovintiems parodė staiga sugijusią ko-
ją, tada, nepaprasto stebuklo pritrenkti žmonės pajū-
to naujojo tikėjimo galią ir pradėjo niekinti senąjį.
Būdavo, kad pats valdovas, keliaudamas skersai išil-
gai po Lietuvą, nevengė lietuviškai aiškinti gausiai
miniai krikščionių mokslo. Mat jis neturėjo kunigų,
pakankamai mokančių tą kalbą ir galinčių jam talkin-
ti. Dienų dienas plūdo žmonės, o juos traukė ne tik
valdovo meilumas, bet ir dosnumas: kaimiečiams, ligi
tol dėvėjusiems tik lino ar kailio drabužius, dabar
kiekvienam, apšlakstytam šventuoju vandeniu, būda-
vo duodamas baltas vilnonis rūbas, todėl ir plūdo čia
minių minios. Susirinkusius prie upės kranto reikėjo
skirstyti būriais ir, kiekvienam būriui davus vieną var-
dą, vandeniu šlakstyti. Sako, tuo žygiu trisdešimt tūks-
tančių kaimiečių bei miestiečių buvę apšlakstyti šven-

tojo šaltinio vandenių; štai todėl po šiai dienai upės, kurių pakrantėse būdavęs atliekamas šis krikščioniškas apsivalymas, vietos žmonių kalba vadinamos Šventosiomis; lotyniškai šitai reiškia „Sancta“. Tuo tarpu prasidėjo neramumai Vitebske ir Polocke: karalius, priverstas ten nuskubėti, kurstytojus mirtimi nubaudė ir bemat sutramdė maištą. Iš ten sugrįžęs į Vilnių, išleido už Mazovijos kunigaikščio Zemovito savo seserį Aleksandrą, kuri tam pagimdė Cimbarką, vėliau Austrijos erchercogo Ernesto žmoną, Fridricho Trečiojo, Romos imperatoriaus, motiną. Po vestuvių iškilmių, iš tiesų karališkai atšvęstų, jis, turėdamas skubiai išvykti į Lenkiją, be to, žymiųjų didikų patariamais, sa-

*Kazimieras Skirgaila
paskelbiamas Lietu-
vos didžiuoju kuni-
gaikščiu*

vo vietoje Lietuvos didžiuo-
ju kunigaikščiu paskelbė Ka-
zimierą Skirgailą ir liepė per-
duoti jam valdžią su įprasti-
nėmis apeigomis, vis dėlto
šiam įsipareigojant laikytis

sąlygos, kad aukščiausioji galia Lietuvoje pasiliekaanti karaliui Jogailai. Šitaip sutvarkęs Lietuvos reikalus, jis, grįždamas į Lenkiją, pasuko iš kelio ir neilgam užsuko Volynėn; kadangi čia, nepaisydamas lietuvių siūlymo, Lucko sritį paskyrė lenkui Kšeslavui iš Kurozvenkų, sukėlė dėl to lietuvių kunigaikščių nepasitenkinimą ir įtarumą dėl savo elgesio, iš to vėliau kildavo atvirų karų, o pasibaigus karams, ilgai nenurimdavo vaidai, kurie galop liovėsi tikrai Žygimanto Augusto laikais. Į kai kurias Rusios žemes pretendavo ir lenkai, ir lietuviai, todėl ir prasidėjo tarp jų ilgi ginčai. Kas šiuo atveju nesutariančių pusių buvo daryta, dėl ko buvo susitarta, paaiškės antroje šios istorijos dalyje, kur pamėčiui šitai aprašysiu, tačiau pats nei to reikalo nenagrinėsiu, nei savo nuomonės dėl jo netarsiu, nes esu įpareigotas būti istoriku, o ne šitokių reikalų sprendėju. Vienas dalykas tikrų tikriausias. Tuo metu,

kai Jogaila atsisėdo į Lenkijos karalių sostą, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžioje, be Lietuvos, Žemaitijos, Polesės, Palenkės, Vitebsko, Polocko, Smolensko, Mstislavlio, buvo Seversko, Kijevo, Volynės žemės bei dalis Podolės:

Dievui, visų karalysčių pirmapradžiam ir aukščiausiam valdovui bei viešpačiui,— garbė ir šlovė.

HISTORIÆ LITVANÆ

PARS ALTERA,
SEV DE REBVS
LITVANORVM,

A coniunctione Magni Ducatûs cum Regno
Poloniæ ad VNIONEM eorum
Dominiorum.

LIBRI OCTO

AVCTORE
ALBERTO WIIVK KOIALOWICZ
SOCIETATIS IESV S THEOLOGIÆ DOCTORE.

ANNO MDC. LXIX.
Apud IACOBVM KEEVRSIVM
ANNO MDC. LXIX.

LIETUVOS ISTORIJS

antra dalis

AŠTUONIOS KNYGOS

apie lietuvių praeitį
nuo Didžiosios Kunigaikštystės
susijungimo su
Lenkijos karalyste
į vieną jų valstybę,

surašytos
Alberto Vijūko-Kojelavičiaus,
Jėzaus draugijos nario,
šventosios teologijos daktaro

Šviesiausiajam Valdovui
Ponui

KAZIMIERUI JONUI SAPIEGAI,

Bychovo grafui,

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų išdininkui,
Bresto, Volpos seniūnui ir t. t.

Didžiai Gerbiamam Ponui ir Globėjui

Lietuvos istorijos pirmą dalį paskyręs Kazimierui Leonui Sapiegai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleriui, Didvyriui, pelniusiam amžiną atminimą, Tavo Dėdei, antrai daliai, išeinančiai štai į pasaulį, negalėjau rasti kito Globėjo, kaip Tave, Šviesiausiasis Pone, Tave, Palikuoni pagal kraujo giminystę, Sūnų pagal dvasią bei atgaivos šaltinio teisę. Įpėdinį ne tik dėl vardo, bet ir dėl požiūrio į geruosius mokslus. Kokios priežastys anksčiau skatino mane gerbti Sapiegų šeimą, tokios ir dabar verčia nuo jos nesitraukti. Mat kaip tada, įsiliepsnojant visoje Rusioje valdinių sukilimui¹⁴, Lietuva tik Tavo Dėdės jėgomis buvo išsaugota, taip pastaraisiais metais turi būti dėkinga vien Tavo šviesiausiam tėvui Povilui Jonui Sapiegai, Vilniaus vaivada, Lietuvos didžiajam etmonui, už tai, kad ji nesuiro, nors, iš visų pusių priešų apsupta, smarkiai braškėjo ir klibo.

Ši jo įžymi šlovė, atsiradusi ne dėl meilikaujančių rašytojų nesantūrumo, bet dėl nenuginčijamos tiesos,

jau seniai pasklido visoje Europoje. Į liudytojus kviečiu ilgą Tavo, Šviesiausiasis Pone, svečiavimąsi už tėvynės ribų. Daug miestų ir kraštų aplankei, tačiau nesuradai nė vieno, kurio nebūtų anksčiau už Tave pasiekęs žavėjimasis Tavo Tėvu; Tu daug pamatei ir išgirdai, bet nedaug radai to, kas prilygsta tavo Tėvo šlovei, visuotiniu tautų pritarimu ne be pagrindo ir ne pernelyg aukštinamai. Juo plačiau praėjusį dešimtme-

tį sklido po pasaulį garsas
a) 1655 metai apie mūsų valstybę, juo didesnės ir tikresnės šlovės su-

silaukė Tavo Tėvas už tėvynės išgelbėjimą. Be abejo, Lietuvos padėtis tuo metu buvo visai apverktina. Visuose pakraščiuose vienu metu jos pasienius griovė kaimynų ginklai, kraštą vargino piliečių nesutarimai bei rietenos. Kai karalius dėl to meto negandų buvo priverstas ilgam pasitraukti iš tėvynės, nebebuvo kas valdo. Iš dviejų Lietuvos kariuomenės vadų — didysis etmonas, laikydamas padėtį beviltiška, pasidavė naujai valdžiai, tuo tarpu lauko etmonas, priklausomas nuo draugo valios, negalėjo pats nieko imtis. Karių, pasiryžusių veikti pagal protingesnius planus, šiek tiek buvo likę, tokių karių, kurie viskam ryžtųsi dėl gimtojo krašto, tačiau rimtai kovai stigo ir jėgų, ir vadovo. Tokios visuotinės nelaimės akivaizdoje Tavo Tėvas, visų trokšamas, kariuomenės remiamas, didikų palaikomas, karaliaus valia paskirtas Vilniaus vaivada bei Lietuvos didžiuoju etmonu, paaukojo save karaliui ir tėvynei kaip karo vadas, o visą turtą paskyrė kariuomenei stiprinti. Kur kas didesnė šlovė priklauso išradėjui nei tam, kas patobulina išradimą; visi sutiks, jog nestigo karaliui ištikimų ir tėvynę karštai mylinčių vyrų, kurie tada surėmė savo pečius, rūpindamiesi, kad valstybė pakiltų, tačiau šią aukščiausią šlovę, t. y. rūpinimąsi padėti valstybei, kai gresia begaliniai pavojai, kai reikalingos didžiulės ir nuolatinės išlaidos, Pirmas

pasiekė narsusis Sapiega ir Vienintelis teisėtai pelnėsi. Jis neleido, kad dėl priešo klastos ar dėl kitų piliečių pavyzdžio susvyruotų labai sena, jokių negandų nepalaužta, tvirtai jo protėvių namuose palaikoma ištikimybė tėvynei bei valdovui. Nesutinkančią jokio pasipriešinimo Maskvos kariuomenę Jis Pirmas atvirame kovos lauke prie Bresto užpuolė su nedidele kariauna,

sumušė Urusovą, kuris su
b) Lapkričio 23 d. aštuoniolika tūkstančių vyrų
grasino šiai žemei. Kad taip
vėliau, po pergalės, kariai, šiaip visada ištikimi tėvynei
būtų buvę prie Verchovičių kuklesni ir klusnesni vado
įsakymams! Tada jau tikrai Tavo Tėvo vedama kariuo-

menė būtų iš visos Lietuvos
c) Lapkričio 27 d. išvijusi priešą ir atnešusi vi-
sai šaliai ramybę. Gavęs žinią

apie karaliaus sugrįžimą į Rusiją, jis Pirmas nuvedė
Lietuvos pulkus jo pasitikti ir švedus atstūmė nuo
Liublino. Jis pirmas apsupo Varšuvą, neseniai tapusią
Lenkijos karalių sostine, o tada priešų vadų būstinę,
tuo būdu neleidamas pasprukti švedų vadams Viten-
bergui, Oksenšernai bei ki-

d) 1656 metai tiems tarybos nariams; jis
padarė atžygiuojančioms ka-

raliaus jėgoms miesto bei pilies apgulą lengvesnę. Kai
prasidėjo miesto puolimas, jis nuolatos padėjo patari-
mais, turtu ir darbu. Iš Tavo Tėvo pavyzdžio, iš jo drą-
sumo ėgavo jėgos bei užmojo karių drąsa, palaužusi
įžūlų ir atkaklų priešą ir privertusį jį pasiduoti. Kai
prie Varšuvos švedai bei brandenburgiečiai, kelių pul-
kų užpulti ir iš pozicijų iš-

e) Liepos 31 d. stumti, paliko pagrindines
linijas bei gynybinius įtai-

sus, dairydami, kur sprukti, jie nebebūtų turėję drą-
sos vėl stoti į mūšį, jeigu Tavo Tėvas, prieš keletą
dienų susilaužęs blauzdikaulį ir kankinamas skausmu,

būtų galėjęs vyksti į kovos lauką, tvarkyti sąjungininkų ir, kaip įpratęs, kardu skintis kelią į pergalę. Kokia stipri dvasia buvo jo sužeistame kūne, ateities kartos supras iš to, kad bematant jis taip padarė, jog priešas greitai liovėsi džiaugęsis išstūmęs iš kovos lauko karaliaus jėgas. Mat jis netruko, negailėdamas didelių išlaidų, atstatyti sumuštų pulkų karinės galios ir, kol pats buvo sarginamas toli nuo kovos lauko, jo draugui vadovaujant, o jam pritariant, priešas prie Prostų

miesto buvo smarkiai sumuštas, prarado stovyklą ir gurguoles. Po pralaimėjimo prie

f) Spalio 4 d.

Filipovo vėl sutelkė kariuomenę ir, šiek tiek leidęs jai pailsėti, pats ją nuvedė prie Tikocino. Šią pilį gynė stipri švedų įgula, įsitaisiusi trigubose įtvirtinimų linijose, sustiprintose pylimu bei kitais įtaisais, nelyginant

trijose pilyse, netrūko ten ir patrankų; iš čia jie rengdavo

g) Spalio 21 d.

grėsmingus išpuolius į gretimas Mazovijos ir Palenkės žemes. Neseniai ją bandė supti kiti, tačiau mėginimas buvo nesėkmingas, galima sakyti, pragaištingas, nes sustiprino priešo atkaklumą. Kai Tavo Tėvas iš visų pusių sutraukė karius, tvirtovė po kelių valandų pasidavė narsumui to, kurio gailėtingumą buvo atmetusi. Po to įsakė savo pulkininkams

siaubti Prūsijos, palaikiusios švedus, žemes; šiuo žygiu

h) 1651 metai.

Vasario 1 d. atitraukęs priešų jėgas į save, laidavo Dancige saugu-

mą karaliui, besirengiančiam traukti į Lenkiją. Kai iš Transilvanijos atgriaudėjo naujo karo audra, jis savo lėšomis atstatė klusnumą pulkų, atsisakančių kariauti, nes iš valstybės išdo nebuvo jiems mokama alga, ir, leidęs šiek tiek pailsėti, patraukė link priešo. Persikėlęs per Narevą ir Bugą, atgavo Janovą, Melniką bei kitas Palenkės pilis, sutramdė Breste paliktos įgulos iš-

puolius ir, išvijęs priešus, atsiėmė Liublino žemės pakraštį. Norėdamas atremti Rakočį, persikėlusį per Vyslą prie Zavichosto ir grąsinusį žiauriai nuniokoti aplinkines žemes, jis įkūrė čia savo stovyklą, sutramdė ir užgniaužė raitelių, niokojančių apylinkes, išpuolius, švelnumu bei dosnumu sutaikė su lietuviais zaporožiečius, atėjusius Transilvanijos valdovui į pagalbą, o dabar nuo jo nusigrėžusius; ištisas tris dienas sėkmingai sulaukė priešų kariuomenės pagrindines jėgas, galop, išrikiavęs prieš stovyklą nedidelį savųjų būrį, sutrukdė priešui išplėsti pergale. Šiaip ar taip, bet tai, kad Rakočis nedrįso atvirame kovos lauke pradėti lemtingų grumtynių, kad didelę kariuomenę be kautynių pirmas atitraukė iš kovos linijos, buvo ne kas kita, kaip jo prisipažinimas, jog esąs nugalėtas. Nuolatos persekiodamas besitraukiantį arba, geriau sakant, bebėgantį, naikindamas iš sparnų įsiveržėlius, žudydamas atsilikusias šimtines, plėšdamas gurguoles, jis ir padarė, kad Transilvanijos kariai susilaukė tokio žiauraus pralaimėjimo, kokio jie ir patys bijojo, nestodami į kovą. Pasiuntęs už Vyslos dalį raitelių, vedamų didžiai narsaus vado Aleksandro Polubinskio, pasiekė didelių laimėjimų; po kelių pralaimėjimų, patirtų iš lenkų, Transilvanijos valdovas per keletą dienų buvo galutinai įveiktas. Išžygiavęs su savo

k) Liepos 11—22 d.

asmens sargyba iš stovyklos, narsiai užpuolė ir sėkmingai

sunaikino husarų šimtinę, traukiančią iš Bresto pas Transilvanijos kunigaikštį. Po to, leidęsis prieš Maskvos kariuomenę, prieš akivaizdoje netoli Vilniaus įtaisė stovyklą. Laidavo karaliaus pasiuntinių saugumą, apgindamas kartu su jais karaliaus bei valstybės didybę,

netvirtai paremtą klastingos tautos nepastoviais ištikimybės pažadais; Jurijaus Dolgorukio žygius į Lietuvos

l) 1658 metai.

Spalio 12 d.

gilumą sustabdė, prie Medininkų užkirto kelią papildymui, traukiančiam iš Maskvos; patį kunigaikštį su kariuomene privertė skubiai, nelyginant bėgant, grįžti atgal į Maskvą. Pasiuntęs karių, vedamų jo vieno karvedžio, atsiėmė iš priešo Minską. Iš neteisėto valdovo atėmė su savo kariais Kuršą, kuri klastingai buvo užgrobę kaimynai švedai, ir sujungė su valstybe. Prie

m) 1659 metai

Polonkos su savo kariais sumušė atvedusį 24 tūkstančius karių maskvėną Ivaną Chovanskį, iš prigimties smarkų vyrą, o dabar visai sujūlėjusį dėl nesenų pasisėkimų; tuo pačiu pergalingu žygiu užpuolęs priešo stovyklą, esančią nuo mūsų lauko už kelių mylių, gražino saviesiems ir valstybei jam priklausiusią Ljachovičių pilį, niekada priešo neužimtą, o dabar trijų mėnesių apgulos iškamuatą. Vėliau persikėlęs su kariuomene per Dneprą, į atvirą lauką antpuoliais išviliojo kitą priešų kariuomenės vadą Jurijų Dolgorukį (kuris su savo pulkais laikėsi prie Basios upės veikiau iš baimės nei iš saugumo), kai šis išdrįso išsirikiuoti kovai, ir sunaikino jo visą kavaleriją.

n) 1660 metai.
Birželio 28 d.

Darau trumpas išvadas.

o) Spalio 8 d.

Už visa tai, ką sugrįžęs į Tėvynę, radai Lietuvoje išsaugota ir atstatyta, tikrai už viską turime visi pirmiausia dėkoti Tavo Tėvui, jam bus dėkingos ir būsimosios kartos, kurios teisėtai jį amžiais vadins Tėvynės Tėvu. Šiuos ir kitus garsiuosius Tavo Tėvo nuopelnus valstybei, taip pat Tavo senelio Jono Sapiegos, pelniusio trisdešimtkarčio Maskvos nugalėtojo vardą, jų žygius plačiau išdėstys trečioji Istorijos dalis, vis dėlto ir tuo tarpu, kai Tu ėmeisi rūpintis valstybe, kuri buvo sus-

tiprinta ir padidinta dėl puikių Tavo protėvių sumanymų ir žygių, norėjau Sapiegų šeimos šlovę trumpai, bet ryškiai iškelti, paminėdamas, ką Tavo Tėvas nuveikė per dešimt metų, skirtų dievui bei valstybei, kad turinčiam didelių užmojų protėvių praminti takai būtų prieš akis. Todėl, vedamas Tėvo, sek protėviais, Sapiegų pėdomis ženk į aukščiausią šlovę, įgyvendink visų viltis, o pirmiausia išgarsink Sapiegos vardą, kuris visada buvo priešams nelyginant žaibas, nelyginant skydas, saugantis Tėvynę. Šito aš, paprastas žmogus, Tau linkiu, remdamasis visuotiniu geros valios žmonių pritarimu, o ypatingai prijaučiant mano motinai, nuolankiausiai Jėzaus draugijai, kuri, dar negalėdama savo patarnavimais pareikšti deramos pagarbos Tavo vardui, iš anksto Tave, kaip Sapiegą, pripažįsta savo globėju ir kartu su manimi meldžiasi bei įžadus daro už Tavo sveikatą ir laimę, kad vėliau tuo globėju džiaugtųsi ir didžiuotųsi.

Šviesiausiosios Tavo Aukštybės
nevertas tarnas

Albertas Vijūkas-Kojelavičius
iš Jėzaus draugijos

GERBIAMOJO TĖVO PROVINCIJOLO LEIDIMAS

Aš, žemiau pasirašęs Jėzaus draugijos Lietuvos provincijos viršininkas, remdamasis galia, kurią šiuo reikalu man suteikė didžiai gerbiamas mūsų tėvas Jonas Povilas Oliva, generalinis vikaras, duodu leidimą spausdinti Lietuvos istorijos antrą dalį, tėvo Alberto Kojelavičiaus parašytą, kelių tos pačios

draugijos teologų peržiūrėtą bei patikrintą. Tatai tvirtindamas, išdaviau šį raštą, savo ranka pasirašęs ir įprastiniu draugijos antspaudu patvirtinęs.

Gardine, 1663 viešpaties metais, rugsėjo 9 d.

Jonas Rivockis

CENZORIAUS PRITARIMAS

Gerbiamo Tėvo Alberto Vijūko-Kojelavičiaus, Jėzaus draugijos kunigo, šventosios teologijos daktaro, Lietuvos istorijos antra dalis, gerbiamųjų Jėzaus draugijos tėvų, tam reikalui paskirtų, patikrinta, galės būti spausdinama ir platinama kaip neturinti nieko, kas prieštarautų Romos katalikų tikėjimui.

Duota Antverpene, 1668 m. birželio 26 d.

Aubertas van den Eidė Protonotaras,
apaštališkasis kanauninkas, Antverpeno
archidiakonas, knygų cenzorius

KARALIŠKOSIOS PRIVILEGIJOS SANTRAUKA

Karolis, iš dievo malonės Ispaniją, Indiją ir t. t. katalikiškasis karalius, Austrijos erchercogas, Burgundijos, Brabanto ir t. t. kunigaikštis, šviesiausiasis Belgijos valdovas, savo leidimu patvirtina, kad niekas, negavęs Jokūbo Meursijaus, Antverpeno spaustuvininco, sutikimo, nieku būdu Belgijoje per artimiausius devy-

nerius metus nespausdintų ar kur kitur išspausdintos negabentų į šias Žemutinės Vokietijos valdas né nepardavinėtų knygos, pavadinimu Lietuvos istorijos antra dalis, surašytos gerbiamojo tėvo Alberto Vijūko-Kojelavičiaus, Jėzaus draugijos nario. Kas kitaip pasielgs, užsitrauks knygų nusavinimą, o už iš svetur įgabentus atskirus egzempliorius mokės trisdešimtys florinų baudą; šitai plačiau išdėstyta rašte, paskelbtame Briuselyje 1669 m. balandžio 20 d.

Antspaudavo: *Loyens*

Pirma knyga

LIETUVIŲ PRAEITIS, KAI VALDĖ KUNIGAİKŠTIS KAZIMIERAS I SKIRGAILA

1387 metai

*Kazimieras Skirgaila
išrenkamas Lietuvos
didžiuoju kunigaikš-
čiu*

Daug kas neseniai pasi-
keitė valstybėje, kai lietu-
viai prisijungė prie Lenkijos;
ramybę Lietuvoje dabar lai-
davo jos valdovo ištikimybė
Lenkijos karaliui; turėdamas
šitai galvoje, karalius Jogai-

la pirmiausia ir paskelbė Kazimierą Skirgailą savo vietininku, Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Nors Kazimieras buvo ir nepastovaus būdo, staigus ir vargais negalais sutramdomas žmogus, tačiau jo dvasia, iš prigimties linkusi į ydas, kurias sukelia pomėgis dykai stumti laiką, leido ne be pagrindo tikėtis, jog aukščiausios valdžios galią jis veikiau panaudos kaip pagrindą prabangiam gyvenimui nei tykos progos perversmui. Deja, taip beveik visada esti su žmonių sumanymais: tai, kas, nežinant ateities, atrodo geriausia, dažnai tampa nelaimių šaltiniu; ilgainiui tos gražios viltys atnešė Lietuvai daug žalos. Mat, nors Kazimieras kartu su broliu karaliumi ir buvo

*Nežiūri valstybės bei
tikėjimo reikalų*

Krokuvoje priėmęs Romos tikėjimą, tačiau, auginamas pagal rusų papročius, labiau buvo prisirišęs prie graikų ap-

eigų, todėl ir nesirūpino tarp savo valdinių platinti katalikų tikėjimą, šį reikalą arba visai užmesdamas, arba į

*Vytautas sukyła prieš
Kazimierą*

303

maište smerktina, žmonės iš neapykantos valdovui ar iš valdovo baimės arba nenori matyti, arba dedasi nematą.

Pabandęs užimti Vilnių, atremiamas

Maištas prasidėjo veržimusi į Vilnių: šis miestas — visos tautos sostinė ir didžiojo kunigaikščio buveinė. Žy-

giuoti paskatino Kazimiero išvykimas: jis buvo išjėjęs į Polocką, kuris esąs nuo Vilniaus už 50 mylių. Vytautas, pagalvojęs, jog, valdovui iškeliavus, sostinė ne taip uoliai saugoma, su nedidele, greitosiomis sutelkta kariuomene atskubėjo prie Vilniaus. Negalėdamas dėl gynėjų pasipriešinimo įsiveržti į pilį, jis porą kartų puolė miestą, tačiau abu kartus buvo atremtas miestiečių bei lenkų, kurie sudarė miesto įgulą. Nieko nepėšęs klasta, metė savo sumanymus ir, aplinkybių verčiamas, ėmė rengtis atvirai kovai, būdamas tikras, jog ir Kazimieras netruks prieš jį griebtis ginklo, ir karalius Jogaila skubiai iš Lenkijos atsiųs pagalbą. Smarkiai sustiprinęs Palenkę ir Polešę, įkurdinęs stiprias vokiečių karių įgulas Gardine, Suraze, Breste, Kamenece ir kitose pilyse, pats su žmona, šeimyna, brangiaisiais in-

Pabėga į Mazoviją

dais bei savo šalininkais pasitraukė į Mazoviją pas kunigaikščius Jonušą ir Zemo-

vitą, savo giminaičius. Šiedu vis dėlto Vytautą taip priėmė, jog jis netruko pajusti esąs nemalonus svečias: abudu nesistengė suteikti pabėgėliui deramos pagalbos; iškilo aikštėn jūdviejų baimė, nors ir slepiama: mat nenorėjo jiedu nei neramios Vytauto širdies užgauti, nei karaliaus įžeisti, rūpindamiesi, kad, kilus karui, patys vienaip ar kitaip išvengtų bėdos. Žinoma, neprotinga kurstyti savo pagalbą karus tarp tų tautų, iš kurių taikos atveju daugiau naudos gali tikėtis. Nebesitikėdamas gauti iš jų pagalbos, Vytautas nusigriebė kito sumanymo ir, ieškodamas savo troškimams

saugesnio uosto, perėjo pas kryžiuočius. Čia, kaip ir
vylėsi, Konradas Celneris, ordino magistras, visokerio-
pai parėmė jo sumanymus.

*Iš Mazovijos į Prū-
siją*

Nors Urbonas IV, Romos po-
piežius, prieš metus ir buvo
išleidęs raštą, rimtai ragin-
damas ir karalių, ir kryžiuočių riterius laikytis taikos,
tačiau Celneris su džiaugsmu nutarė nepraleisti pro-
gos pradėti karą. Dėdamasis, kad gailisi tremtinio, jis
siūlė šiam visko, ko tik reikia karui,* pats iš visos šir-
dies trokšdamas ir tikėdamasis Lietuvoje išplėsti savo
valdas, Konradas gana greitai paskyrė karių bei lėšų
karui. Buvo aišku, kad pagalbą jis ne duoda, bet par-
duoda, tikėdamasis, kad visas pelnas ilgainiui atiteks
kryžiuočiams. Už pirmąją jų patarnavimą teko atsily-
ginti Žemaitijai, nes Vytautui, nuo pat karo pradžios
stokojančiam pinigų, išmokėjo tris šimtus tūkstančių
kapų (lietuvių pinigais, prilygstantis penkiems šeštada-
liams dabartinio imperialo) tik tada, kai šis užrašė kaip
užstatą kryžiuočiams visą Žemaitiją.

Sudarius sutartį, į grėti-
*Lietuva pradeda ka- mas Lietuvos apygardas iš
rą su kryžiuočiais* dviejų pusių įsiveržė nioko-
tojų pulkai: iš Prūsijos per

Nemuną ir iš Livonijos per Dauguvą. Sunkus sve-
timšalių pradėtas karas, tačiau žmonės dėl to nelabai
būgštavo, atsimindami, jog anksčiau daug kartų lietu-
viai savo ginklais buvo atrėmę kryžiuočių antpuolius.
Kur kas didesnį pavojų kėlė vidaus nesutarimai: daug
bajorų bei didikų atvirai stojo už Vytautą, ne be pa-
mato baimintasi, jog ilgainiui dar daugiau jų atsimes
nuo Kazimiero. Karalius Jogaila, gavęs žinią, kokia
padėtis Lietuvoje, didžiai susirūpino, gerai žinodamas
Vytauto sumanymą ir ne blogiau — Kazimiero lepšišku-
mą. Todėl kuo skubiausiai išsiuntė į Lietuvą prityrusį ka-
ro vyrą Mikalojų iš Moskožovo, karalystės pakanclerį,

aprūpinęs jį būtiniausiais reikmenimis ir priskyres keletą lenkų būrių. Kazimieras taip pat nedvejodamas nutarė ten gintis, kur pergale būtų ir lengviau pasiekama, ir pigiau kainuojanti; skubiai parinkęs saugas, sustiprino Vilnių, Moskožovskį paskyrė valovauti miesto bei pilių ėgulai bei tvarkyti visus karo reikalus. Vytautas, smarkiai karu nusiaubęs aplinkui kraštą, sustojo dar nepasiekęs Vilniaus už keturių mylių prie Trakų ne todėl, kad norėjo tą pilį supti, bet todėl, kad ketino ten sutelkti niokotojų pulkus ir po to su visomis jėgomis traukti į sostinę. Vis dėlto vienu metu pa-

bandė, iš anksto nepasiruošęs, užimti pilis ir miestą, tačiau po dviejų nesėkmingų antpuolių, netekęs nemažai savo karių, atsisakė to mėginimų, bijodamas, kad, pirma, delsiant nepalūžtų jo

žmonių jėgos bei narsumas ir, antra, priešas neturėtų per daug laiko rūpestingam Vilniaus sutvirtinimui. Žinoma, staigus ir narsus antpuolis paprastai esti sėkmingesnis. Pritraukęs prie Vilniaus kariuomenę, nuvedęs ją kalnais, kurie iš pietų supa miestą, įrengė stovyklą į rytus nuo pilių tarp kalno ir Neries (tą vietą čionykščiai žmonės paprastai vadina *Antakalniu*, t. y.— prieškalniu). Kai žygiavo iš Trakų, matė pirmuosius miesto įtvirtinimus, tačiau jų pulti nenorėjo,— gal dėl kokių kitų sumetimų, o gal dėl to, jog buvo įsitikinęs, kad

juos pralaužti ypatingai sunku ir nelabai reikalinga. Kadangi mieste buvo gana daug

karių, viena jų dalis galėjo gana lengvai atremti įtvirtinimus puolantį priešą, o kita patogiomis vietomis prasiveržti ir užgriūti supančiųjų sparnus; užkariavus miestą, irgi būtų nelengva užimti pilis, dėl kurių prasidėjo visas šitas karas. Aukštutinę pilį, stovinčią ant aukšto ir stataus kalno, gynė lenkų ėgula. Žemutinę,

kurią kalno papėdėje supo Vilnios upė, saugojo lietuvių kariai. Keletą kartų pabandęs užimti šias pilies, buvo priverstas nutraukti apsiaustį ir išvesti kariuomenę atgal į Prūsiją nepajėgęs įveikti gynėjų narsumo. Grįžo jis grobio pertekęs, tačiau vilčių netekęs ir ankstyvesnį užmojų praradęs; jis ėmėsi šio žygio ne dėl grobio,

Visokiausi sumanymai neduoda jam ramybės

bet dėl valdžios. Kas valandą stiprėjant liūdesiui, į galvą lindo visokios slogios mintys; dėl nesėkmingų pirmųjų žygių jis visai kitaip

nei anksčiau ėmė galvoti apie visą šį karą; vieniui vienas mąstė, jog didikai būsią pastoviai ištikimi Kazimierui ir karaliui; stiprau pajuto, kaip nenoromis, kaip su nepasitikėjimu kryžiuočiai siuntė jam pagalbininkų, vilkindami laiką ir duodami tik tiek, kad karas nesibaigtų, bet ne tiek, kiek reikalinga jo orumui paremti, suvokė, kad jie labiau žiūri savo, o ne jo reikalų; jam kilo mintis, jog dar būtų galima prikaltinti Jogailą atimti iš Kazimiero valdžią ir jos vairą Lietuvoje perduoti jam, Vytautui.

Štai todėl, gal norėdamas patirti Jogailos nuomonę, gal iš kur gavęs žinią, ko iš karaliaus galima tikėtis, jis ir išsiuntė per slaptuosius ir ištikimuosius žygūnus štai šitokią raštą karaliui.

Susitaiko su karaliumi Jogaila

Jis teesąs paprastas to pražūtingo karo, dabar siaubiančio Lietuvą, dalyvis, karui vadovauja ir jį sukurstė pats Kazimieras Skirgaila, kurio ydomis visi esą pasipiktinę; tuo tarpu jis, būdamas visiems lietuviams mielesnis, buvęs, girdi, pastūmėtas į karą ir štai todėl taip toli nuėjęs. Nenorėdamas dar toliau eiti, nuo šiol prisipažįsta esąs Jogailos valdinys. Jis niekada nenorėjęs Lietuvos pražudyti, netrokštąs to ir dabar, kryžiuočių padedamas, vieno dalyko siekęs — išvyti Kazimierą ir ne sau, bet jam, Jogailai,

atgauti Lietuvą, kuri šiuo metu silpnadvasio valdovo rankose, kaip visi mato, žūstanti. Dabar, patyręs, kad kryžiuočiai trokštą tik Lietuvos pražūties, jis esąs pasirengęs ginklus, pakeltus iš neapykantos Kazimierui, vėl sudėti iš meilės Jogailai bei tėvynei, jeigu tik pats Jogaila panorės jį laikyti broliu, o ne priešu. Vytautas šitaip kalbėjo ne dėl to, kad gailėjosi savo darbų, bet dėl to, jog nesitikėjo galis ką daugiau padaryti; todėl jam nutarus siekti, ko siekęs, tiesa, kitomis priemonėmis, negalima buvo tikėtis nei ilgos, nei tvirtos taikos. Kaip magneto paveikta adata tol nenurimsta, kol nepatenka į tam tikrą padėtį, taip ir širdis, garbėtroškos nuodų sudirginta, teranda ramybę tada, kai pasiekia užsibrėžtąjį tikslą, o gavusi visa, ko troško, galop paliauja graibstyti visokiausių sumanymų. Visa ši padėtis Jogailai buvo labai aiški, vis dėlto, būgštaudamas, kad Lietuva ir Rusia, išvargintos atgrasaus karo, nepripažintų Vytauto valdžios, kuris, ne tik viešai ginkluodamasis, bet ir visokiomis slaptomis gudrybėmis patyliukais stiprino savo padėtį, suskato kuo greičiausiai bet kokiomis sąlygomis sustabdyti karo veiksmus. Tad, trumpu laišku paraginęs Vytautą per daug skubiais neapgalvotais įgeidžiais, darančiais žalos tėvynei, nekurstyti priešų godulio, be to, sužadinęs viltį, jog jam atiteksianti valdžia, atsakė: taika ne tik Lietuvai būtina, ji ir Vytautui suteiksianti garbės, jos ir jis pats labiausiai turįs trokšti.

Kas valdžios tyko, tam lengva sužadinti viltį, tas greitai patiki pažadais, ypač kai pažadai atitinka jo troškimus. Vytautas, vieniui vie-

1388 metai

Pabėga iš Prūsijos

nas apsvaustęs iš karaliaus gautą raštą, nelyginant patikimiausią saugumo laidavimą, ėmėsi vykdyti sumanymą, rūpestingai tyrė, kaip jis su savo žmonėmis galėtų pasprukti iš Prūsijos; gal jo paties karštas būdas, gal kryžiuočių suktybės taip viską

buvo supainiojusios, jog, ir šiaip, ir taip galvodamas, niekaip negalėjo sugalvoti, kaip sėkmingai užbaigti visą reikalą. Sudarant sutartis, be galo svarbu iš pat pradžios numatyti, kokia būsianti toji draugystė su priešais, kad kartais nepatektum į tokią padėtį, kai, dar sykį priešu pasinaudojęs, nebežinosi, kaip nuo jo pasprukti. Galop, būdamas sumanus ir miklaus proto, sugalvojo štai tokį planą. Neliesdamas visų rakandų, galinčių kristi į akis, jis skubiai išsiuntė žmoną bei kovai netinkamus šeimynykščus, jie, girdi, grįžtą apžiūrėti kryžiuočių jiems paskirtuose dvaruose turto. Pats po kelių dienų aplankė ordino magistrą (aplanė slapta, tuo tarsi rodydamas, koks svarbus jo sumanymas) ir pasisakė sugalvojęs būdą, kaip galima įveikti Lietuvą; laimėti esą įmanoma greitumu ir slaptumu, todėl prašo, kad visą reikalą patikėtų jam bei jo kariams, pratusiems prie lengvų ir judrių žygių, nes tam jie labiausiai tinką. Magistras lengvai sutiko su tuo siūlymu, jis ir pats trokšte troško naujomis Lietuvos skriaudomis aitrinti senąsias žaizdas, tada Vytautui būtų sunkiau sutartėti su karaliumi Jogaila, jis būtų priverstas stipriau laikytis draugystės su kryžiuočiais. Vytautas įsakė savo kariams parengti ginklus, pasiimti maisto daugeliui dienų ir gerai pasiruošti skubiam žygiui: pats taip viską tvarkė, kad jo žmonės neapsikrautų per daug nešuliais ir kad kryžiuočiams nekiltų įtarimas, jog jie bėga. Išjojęs iš Marienburgo visai kitu keliu, ne tuo, kuris vedė į dvarą, netrukus pasuko ir iš dvaro pasiėmė žmoną, kuri, kaip ir buvo sutarta, susiruošusi jo laukė su turtais, ir skubiai paspruko link Žemaitijos, o iš ten, pasukęs Prūsijos pasieniu į Palenkę, kurią gynė jo igulos, Jurbarke, Noigardene, Marienburge, sutinkamas tarsi draugas, išžudė vokiečių eilinius karius, apiplėšė ir sudegino pilis, išsivedė igulų viršininkus. Patekęs į Gardiną, savo valdą, parašė Jogailai laišką ir skubiai

jį išsiuntė. Jis, girdi, dėl karaliaus ir tėvynės ne tik nutraukęs draugystę su kryžiuočiais, bet, sudavęs jiems skaudžių smūgių, vėl pavirtęs jų priešu. Kad jis teisy-

bę rašas ir kad ištikimai el-
Stengiasi gauti Lie- giąsis, galėsia paliudyti pa-
tuvos didžiąją kuni- tys kryžiuočiai, kuriuos, pa-
gaikštystę gautus gretimose žemėse,
siunčiaš karaliui. Kadangi vi-

sa tai, ko karalius galėjęs reikalauti, jis jau su kaupu atlikęs, todėl ir prašas, kad šis sąžiningai jam atiduotų, ką pažadėjęs. Tebūnie pašalintas nuo valdžios Lietuvoje dėl savo išpuikimo visų nekenčiamas žmogus, ištizęs, kai reikalas liečia priešus, žiaurus su savaisiais. Kai, ši išvijus, karalius norėsiąs paskaičiuoti jo, Vytauto, nuopelnus, užteksią, jeigu, jam pačiam nė žodžio netariant, jis prisiminsiąs jo ištikimybę. Žinoma, jis turįs brolių, bet su jais siejanti tik kraujo giminystė, tuo tarpu jis, Vytautas, remdamasis sena draugyste su karaliumi, savo nuopelnais tėvynei bei paties karaliaus pažadu, pirmiausia turįs teisę tikėtis iš jo geradarystės bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio vardo.

Karalius džiaugėsi, kad iširo ginklo sąjunga tarp kryžiuočių ir Vytauto, tačiau Vytauto reikalavimai jam

kėlė nemaža rūpesčio, neleis-
Karalius išsisukinėja, dami ramiai ir tyrai džiaug-
nenorėdamas tenkinti tis. Mat, bijodamas naujų
jo prašymų sąmyšių, jis negalėjo nei Ka-
zimiero nuo valdžios staiga

pašalinti, nei kitų brolių nepaisyti, nei Vytauto atvirai atstumti. Galop karalius pasirinko šitokią kelią: laiškais ir pažadais jis skatino ir žadino Vytauto viltis, nenorėdamas, kad pasklistų nuomonė, jog jos nepasiteisins, anaip tol, norėjo, kad paplistų įsitikinimas, jog karalius, apdairiai bijodamas ryžtingais sprendimais duoti dings-tį naujiems sąmyšiams, laukiąs progos, kai bus patogų patenkinti tuos siekimus, o tuo tarpu, nieko neatsaky-

damas, delsiąs tarti savo žodį ir dėl jo reikalavimų, ir dėl savo pažadų. Gal karalius šitaip iš tikrųjų manė, gal norėjo ištirti Vytauto draugiškumą, gal visa tai sakė dėl akių, o ne iš rimtųjų; šiaip ar taip, Vytautas

neilgai slėpė savo viltis bei

*Karalius vėl įžeidžia-
mas*

norus.

Nepakęsdamas delsimo,
užgautas nuolatinio atidėlio-

jimo, jausdamasis nelyginant atvirai būtų buvęs atstumtas, jis netruko parodyti savo charakterį. Vytautas nutarė valdžią Lietuvoje užgrobti klasta, o jei šitai nepasisektų, pulti atvirai. Garbėtroškos jausmo laikas negydo, anaip tol, brandina: kaip upė, patvinus vandenis, pasiekia užtvaros lygį ir pralaužia pylimą, taip ir garbės troškimo jausmas, laiko šiek tiek aptramdytas, stiprėja, o jeigu jo kokia galia nesulaiko, viską pranonksta ir pasidaro toks įžūlus, kad laužo kas pakliūva. Pirmiausia Vytautas nutarė klasta užgrobti Vilnių. Tuo

metu kaip tik pasitaikė tin-

*Vilnių bando užgrob-
ti klasta*

kama proga, nes sklido gan-
dai, esą tariamasi dėl Henri-
ko, Mazovijos kunigaikščio,

bei Ringailės, Vytauto sesers, santuokos. Pasinaudojęs šia dingstimi, jis paleido gandą, kad vestuvės būsiančios Vilniuje. Kai šios paskalos pasklido visur kuo plačiausiai ir kai jomis patikėjo labai daug žmonių, jis parinko būrį bajorų, pasirengusių tokiam žygiui, ir jį išsiuntė. Būrys, vienaip ar kitaip patekęs į miestą, turėjo laukti ženklų pulti. Dieną, kai buvo numatyta įsiveržti, pasiuntė tris šimtus vežimų, prikrautų visokių puotai reikalingų daiktų. Vežimuose slėpėsi keturi šimtai vyrų, neskaitant vežėjų, kurie, nors ir kaimiečiai, buvo gerai pasirengę kovai. Visą sutvarkė labai sumaniai, taip, kad niekas nieko neįtartų. Visa bėda, kad Vytauto vardas, visuomet skatinęs laukti klastos, ir šį kartą davė progą tikėtis vyliaus ir kartu atskleisti

tiesą. Mat, kai gurguolės viršininkas Vytauto vardu pareikalavo, kad leistų vežimams įvažiuoti į pilį ir iškrauti krovinius, vartų sargybiniai užsispyrė neleisti. Tuo metu neseniai į miestą pasiūsti bajorai, grūdamiės prie vartų, gal dėl to, kad buvo smarkiai susijaudinę (paprastai, baimingai stengdamiesi paslėpti apgaule, žmonės išsiduoda neramiu elgesiu), gal dėl kokių kitų priežasčių sukėlė pilies gynėjams, o ypač lenkams įtarimą, jog rengiamasi kažin kokiai klastai. Todėl sargybiniai pradėjo rūpestingiau kratyti vežimus, suėmė ir išžudė ginkluotus vyrus.

Nesėkmingai

Tiktai raiteliai, jodinėję už pilies, kol dar nebuvo atskleista klasta, laiku paspruko. Kai nepavyko ir šis bandymas, Vytautas nelyginant sužeistas savo paties paleista strėle ir liūdėjo, ir niršo: jis galvojo apie kovą, apie naujas žudynes. Kadangi šiems troškimams įgyvendinti neužteko savo kariuomenės, Vytautas, būgš-

Vėl pereina pas kryžiuočius

taudamas, kad iš vienos pusės jį staiga gali užpulti Jogaila, o iš kitos Kazimieras ir sutriuškinti, antrą kartą nuskubėjo tartis su kryžiuočiais, kurie tuo metu rodėsi nelyginant vienintelė priebėga visiems, mėginusiems be tinkamų jėgų stoti į kovą prieš teisėtus Lietuvos valdovus. Neištikimas kaimynas visomis jėgomis kurstė maištus. Vargu ar skaitytojas patikės, kad po tokių apgavysčių kryžiuočiai galėjo pasikliauti Vytautu, vėl besisiūlančiu į draugus, o Vytautas — laukti, kad šie juo pasitikės; vis dėlto kas trokšta naudos, tas greitai viskuo patiki. Konradas Valenrodas, tapęs ordino magistru po Celnerio mirties, netruko pasinaudoti šia proga, norėdamas pavergti Lietuvą, todėl jis nepagailėjo Vytautui nei karių, nei kitokios paramos. Kokiomis sąlygomis naujoji sutartis buvo sudaryta, metraštininkai nesako. Gavęs magistro atsakymą, Vytautas bemat su

visa šeimyna bei žymiausiais didikais, kurie jį rėmė ir geromis, ir blogomis valandomis, be to, lydimas Jono Algimantaičio, Alšėnų kunigaikščio, patraukė į Prūsiją ir ten išgyveno ištisus dvejus metus.

Kad tuo metu kryžiuočiai

1389 metai

Kaributui atiduodamas Severskas

nerengė priešikų antpuolių į Lietuvą, įrodo sutartis, sudaryta tarp lietuvių bei Robinio fon Elzės, Livonijos ri-

terių magistro. Tuo pat metu karalius Jogaila patvirtino Dimitrijų Kaributą Seversko kunigaikštystės vietininku. Šiek tiek anksčiau Seversko kunigaikštystės didikai, Dimitrijaus karvedžiai Dovydas Rusanas, Vasilijus Toroškrajus ir Grigorijus Nesvickis, prisiekdami Jogailai, išipareigojo, kad ir jie patys, ir jų valdovas būsią ištikimi, be to, pažadėjo, kad Dimitrijus visada liksiąs klusnus karaliui, o jeigu jis dėl kokios priežasties ir atsiskirtų nuo Lenkijos karalystės arba karaliaus, tai Severskas jam nebeteiksiąs pagalbos. Panašiomis sąlygomis Jogailos broliui Simonui Lengveniui, Mstislavlio kunigaikščiui, buvo atiduotos Didžiojo Naugardos valdos; tapęs vietininku, Simonas prisiekė ištikimybę

Lengveniui — Naugardas

karaliui ir karalystei. Tuo tarpu Vytautas, slėpdamas savo priešiskumą ir daug galvodamas apie karą, vėl suartėjo su Kazimieru, žadėdamas ateiti į pagalbą prieš bet kokius priešus (padaręs išimtį vienam Jogailai) ir šiuo apgaulingu pažadu statydamas nerangų valdovą prieš dar didesnę pavojų.

1390 metai

Vytauto šalininkai niokoja Lietuvą

Pačioje kitų metų pradžioje, kai buvo rengiamasi didesnio masto karui vasarą sutelktomis Prūsijos ir Vokietijos jėgomis, daliniai, ku-

riuos Vytautas buvo palikęs Palenkės apsaugai, padarė pradžią ir staigiai nusiaubė kraštą. Niokojo ne tik Lietuvai, bet ir Lenkijai priklausančias žemes. Jogaila irgi buvo įsakęs Lietuvoje telkti kariuomenę, tačiau šitai ėjo be galo lėtai. Todėl lenkų bajoriją jis pirmiausia nuvedė į Palenkę prieš Vytauto šalininkus.

Karalius Jogaila su lenkais įžengia į Palenkę

Nenorėdamas leisti siaubti Mažosios Lenkijos ir ketindamas ilgainiui traukti su kariuomene į Lietuvą, pirmiausia jis turėjo išvyti Vy-

tauto šalininkus iš visos Palenkės bei Polesės, nes šioms žemėms, esančioms tarp lenkų ir lietuvių valdų, atsidūrus priešų rankose, susidarytų neabejotinų sunkumų kariuomenei, ar viena, ar kita kryptimi žygiuojančiai. Skubėti skatino baimė, kad, karaliui nieko neveikiant, Vytauto šalininkai Lietuvoje bei Rusijoje nesustiprėtų, mat dvejojančių didikų širdys linksta į tą pusę, į kurią lenkia ginklas. Pirmiausia karaliaus kariuomenė patraukė prie Bresto; po dešimties dienų pilis ir miestas pasidavė karaliui. Karalius, paskyręs Bresto seniūnu Hin-

Užkariauja Brestą

čką iš Rožkovicų, stengėsi išplėsti šį laimėjimą, tačiau jam sutrukdė prasidėjęs karių

bruzdėjimas. Mat žygį buvo pradėję nepalankiu metų laiku, vasario mėnesį, kai šiaurės kraštuose paprastai esti pats šalčiausias žiemojodis. Lenkų kariai, nepakęsdami tokių šalčių, atsisakė toliau eiti sunkią bei laisviems žmonėms netinkamą karo tarnybą. Jie gana atkakliai reikalavo paleisti juos namo, nes nebuvo pasamdyti už pinigus, o surinkti, kaip ši tauta įpratusi, triukšmingame viešame bajorų susirinkime. Paleidęs šiuos dalinius, karalius su kita dalimi kariuomenės, gerokai susilpnėjusios, bet išsaugojusios pirmykštę drąsą, užpuolė Kamencą, vesdamasis tik rūmų apsaugą ir savanorių bū-

Užima Kamenecą

rius. Žygyje dalyvavo ne
daugiau kaip devyni šimtai
vyrų, kadangi ir vado, ir ka-

rių narsumas pranoko skaičių, be didelio vargo išvarė
iš ten Vytauto šalininkus. Palikus Kamenecę Zindramą
Maškovskį, karalystės kalavijininką, turintį pasirūpin-
ti vietovės apsauga, kiti daliniai patraukė į Gardiną.
Čia priešintis galėjo ir pats miestas, ir dvi pilys, gina-

Apsupa Gardiną

mos stiprių įtvirtinimų bei
vokiečių karių. Todėl reikė-
jo tol neprasidėti su miesto

apsiaustimi, kol neatvyks ir nesustiprins kariuomenės
lietuvių pulkai, kurie, kaip sakė žvalgai, jau buvo nebe-
toli. Tuo tarpu, keletą būrių perkėlę per Nemuną, at-
kirto kelius ir į pilį neleido įsivežti pakankamai maisto.
Po kelių dienų karaliaus broliai kunigaikščiai Kazimie-
ras Skirgaila, visos Lietuvos bei Rusios valdovas, Vla-
dimiras — Kijevo, Kaributas — Seversko, vesdamiesi
stiprias kariaunas, atvyko į stovyklą. Karalius, padali-
jęs šias jėgas į tris dalis, pradėjo iš arti smarkiai spaus-
ti gynėjus, iš visų pusių siaurindamas apsiausties žiedą.
Vytautas taip pat netruko pasirūpinti ir savo paties, ir
savo vyrų reikalu: kai išgirdo, jog karalius su kariuo-
mene, Palenkėje užėmęs Brestą bei Kamenecą, grasina
Gardinui, jis, kuo greičiausiai Prūsijoje sutelkęs ka-
riuomenę, patraukė su ja tiesiai į Gardiną. Įsitaisęs ki-
tame Nemuno krante, tiesiai prieš pilį ir karaliaus sto-
vyklą, kažkodėl pirmiausia darbininkams įsakė supilti
aukštą kalvą ir joje pastatyti sutvirtinimų. Tačiau
karaliaus kariai atkakliai veržė apsiausties žiedą, nes,
priartėjus priešo pagalbininkams, jie būgštavo, jog, pa-
tekus į pilį stipriam papildymui, įgabus maisto ir vi-
sokiausių sviedinių, bemaž jau laimėta apgulos kova
gali arba iš viso niekais nueiti, arba tapti keblesnė su-
pantiesiems. Mat diena iš dienos stiprėjo karaliaus sto-
vykloje badas, nuo kurio žuvo kariai, krito gyvuliai.

Nuniokotuose aplinkiniuose kaimuose, nebegalima buvo gauti nei maisto, nei pašaro: žmonės šiaip taip mito rupia duona, užmaišyta iš sugrūstų varpų, o arkliams duodavo arba iš po sniego iškapstytų medžių lapų, arba nuo kaimiečių trobelių stogų nuplėštų šiaudų, tų pačių susiieškoję kur už keturiolikos mylių. Grūmėsi kariai vienu metu ir su priešais, ir su visokeriopais vargais, kovą tęsti skatino ir baimė, ir noras, kad karas kuo greičiausiai baigtųsi; karaliaus kariai, nemaža kraujo pralieję, galop užėmė žemutinės pilies pylimą, tuo tarpu Vytautas iš kito kranto stebėjo, kaip niokojami jo vyrai: atskirtas nuo saviškių upės, pasraunėjusios ir pagilėjusios, nes šitokia ji tampa tais mėnesiais, tegalėjo stebėti karaliaus karius. Galop, išvydęs, jog apgulėjai pavojingai artėja prie aukštesnės pilies, pastatytos aukštesnėje vietoje, jis

*Vytautui neleidžia
teikti pagalbą*

pasiryžo padėti tiems, kuriems grėsė pavojus, ir, įsakęs pastatyti laikiną tiltą, pa-

bandė permesti ten karius. Jis liepė nuo vieno Nemuno kranto ligi kito, nuo stovyklos sutvirtinimų ligi pilies vartų nutiesti storą geležinę grandinę, po to nedideliais tarpais sustatyti valčių, pritvirtinus jas inkarais, kuolais ir grandinėmis, kad vanduo nenuneštų, ant jų uždėti skersinių rąstų valtims sujungti ir lentomis iškloti tiltą. Statinys jau buvo bemaž baigiamas, kai karaliaus vyrai, pridarę didelių plaustų, paleido juos pasroviui į tiltą, sutraukė grandinę ir paskandino daugybę valčių su darbininkais bei kariais. Vienas vyras, mokėjęs gerai plaukti, nepaisydamas to, kad vokiečiai nuo pilies šaukė, jog verčiau tegu skęsta, nei ieško išsigelbėjimo prieš krante, pasiekė karaliaus kariuomenės stovyklą, nes į tą krantą gyvam išplaukti buvo daugiau vilties. Nuvestas pas karalių, jis papasakojo, kokia sunki pilėnų padėtis, kiek Vytautas turi karių ir ką mano daryti. Tada karalius dar smarkiau ėmė apgultuosius pulti ir nieko-

ti. Vytautas, nelyginant visas viltis padėti piliai nuplukdinęs su valtimis ir kartu su jomis paskandinęs upėje, ne tik nesiėmė statyti naujo tilto, bet, visko išsižadėjęs, patraukė su savaisiais į Prūsiją. Neilgai priešinosi ir gynėjai, ilgai laukę, bet nesulaukę paramos. Penkias-

dešimtą apsupties dieną jie
Užima Gardiną atidavė pilį karaliui. Šis, atsi-
ėmęs Gardiną, patraukė į Di-

džiąją Lenkiją, pavedęs kunigaikščiui Kazimierui ginti Lietuvą nuo naujų Vytauto žygių į krašto gilumą. Keletą dienų po to trukusi ramybė, bręstant javams ir vasarai įpusėjus, pavirto didžiulio karo audra. Į Prūsiją

atvyko Lankasterio kuni-
Krikščionių valdovai gaikštis, Anglijos karaliaus
traukia prieš Lietuvą Henriko sūnus, ir Algardas,
Hohenšteino grafas; ir vienas,

ir kitas davė įžadus traukti į garbingą šventąjį karą: pirmasis vedė anglus, škotus bei prancūzus, o antrasis — vokiečius. Nors, kaip jau esame minėję, didžiausia Lietuvos dalis Jogailos rūpesčiu jau buvo perėjusi į krikščionių tikėjimą, tačiau šito dalyko krikščionių valdovai nežinojo, ypač dėl kryžiuočių, nes šiems labai rūpėjo, kad lietuviai po senovei būtų priskiriami prie stabmeldžių. Ta dingstimi jie ir rengdavo šventuosius karo žygius, krikščionių ginklais stengdamiesi ne tikėjimą plauti, bet savo galią Lietuvoje stiprinti. Sulaukęs šito svetimšalių karių papildymo, Valenrodas, sušaukęs visus karius, kuriuos tik galėjo išvesti iš Prūsijos bei Livonijos, pasitelkęs pulkus, kuriuos Vytautas savo lėšomis buvo pasisamdęs Vokietijoje, metė visas jėgas prieš Lietuvą. Dalį kariuomenės vedė Valenrodas, ki-

Niokoja kraštą tą — Livonijos magistras, tre-

čią — Vytautas, žygiavo įvairiais keliais, kad kuo plačiau būtų siaubiamas kraštas; kai visos kariaunos, niokojusios laukus ir kaimus, susirinko prie Kauno,

nuvedė jas prie Trakų. Netrukus be didelio vargo užėmė ir sunaikino miestą ir pilis. Pasukę po to link Neries, persikėlė per upę ir, išvydę Vilnių, sustojo Šeškinės lygumose, kurios dabar turi Saltono dvaro vardą. Kazimieras Skirgaila drąsiai išvedė į kovą su priešu karališkąją kariuomenę, sudarytą iš lietuvių ir rusų bei kelių lenkų būrių, kuriuos paliko Jogaila, grįždamas į Lenkiją. Abi šalys grūmėsi be galo atkakliai, su permaininga sėkme; kovos laukas driekėsi nuo čia ligi pat

*Skirgailą sumuša
kautynėse*

Verkių. Skirgailos šalininkai buvo pakankamai ryžtingi ir drąsūs, nes kovojo namie, tačiau ir karių skaičiumi, ir gin-

kluote jie gerokai nusileido Vytauto kariuomenei; pradėję kovą vos išaušus ir grūmėsi ligi pat vidurdienio, galop ėmė iš lėto trauktis iš kovos lauko. Jie buvo aiškiai nugalėti, tačiau nešoko galvotrūkčiais bėgti. Kai traukėsi į Vilnių, kelią pastojų Neris; žinodami, kad padrikas bėgimas duos nugalėtojams progą sutriuškinti pakrantėje kariuomenės likučius, jie atsitraukė, kiek buvo įmanoma, tvarkingai. Šiame mūšyje Skirgaila neteko šių didikų: Smolensko kunigaikščio Glebo, Zaslavlio kunigaikščio Simono Jaunutaičio, kunigaikščio Konstantino Čartoriskio sūnaus Glebo bei Ivano Lvovičiaus. Išlikę po mūšio gyvi, narsiai grundamiesi su puolančiu nugalėtoju, pasitraukė su Skirgaila į Trakus.

Vytautas, nuvijęs iš mūšio lauko karaliaus karius, visas savo jėgas nukreipė į Vilnių, norėdamas užimti pilis. Jas užkariauti vis dėlto pasirodė kur kas sunkiau, nei tikėjosi. Mat ir apsuptieji grūmėsi kuo atkakliausiai, ir Skirgaila, skubiai Trakuose pertvarkęs kariuomenę, smarkiai trukdė, sėkmingai tai iš ten, tai iš ten puldinėdamas priešų stovyklą. Nebi-

Vilnių apsupa

jančių išorinio priešo vos nepražudė saviškių išdavystė.

Kurie ne kurie apsuptieji, gal Vytauto sukurstyti, gal iš neapykantos Skirgailai, padegė dvejus Žemutinės pilies vartus. Slapta padegtas medžio statinys netruko visų akyse pavojingai įsiliepsnoti; apsėmusi įtvirtinimų kuorus bei sienas, liepsna beveik akies mirksniu išvaikė gynėjus, kurie atsidūrė nelyginant ties bedugne. Kas liks pilyje, turės žūti nuo ugnies, kas veršis iš pilies, kris nuo priešo rankos: metraštininkai rašo, jog žuvo keturiolika tūkstančių žmonių, vieni — nuo liepsnos, kiti — nuo kalavijų. Nelaimė tapo dar skaudesnė, kai žuvo kunigaikštis Konstantinas Karigaila, Jogailos brolis. Vargais negalais pasprukęs nuo gaisro, jis pateko į rankas vokiečiams, kurie jį nuvedė pas Vytautą; čia, pusbrolio akyse, ir prarado gyvybę, kurios iš jo neatėmė nei liepsna, nei priešas; Vytautas įsakė jam nukirsti galvą, užmauti ant ieties ir nešioti po stovyklą: apgailėtinas įrodymas, jog brolių nesantarvė visada esanti nepaprastai žiauri. Vytautas manė, jog patirto pralaimėjimo palaužti pilėnai lengvai pasiduos, todėl, apsūpęs iš visų pusių, jis toliau puolė, ypač dėl to, kad Plikojo kalno pusėje patrankų sviediniais apgriovus Aukštutinės pilies sieną, puolėjams nelyginant atsivėrė platus kelias. Vis dėlto nors seko gynėjų gretos, nemažėjo nei jų narsumas, nei atkaklumas: visas priešo pastangas Moskožovskis ryžtingai vertė niekais. Plyšius sienose gynėjai kamšė gyvulių odomis ar žvyro maišais, norėdami laikinai jas paslėpti nuo priešo akių; tuo pat metu, be galo greitai sunešę žemių bei kitokios medžiagos, stengėsi jas užtaisyti. Tarp kitų begaliniu narsumu pasižymėjo Pinsko kunigaikštis Narimantas, su savo vyrais ne tik narsiai gynęs ugnies apgriautą Žemutinę pilį, bet ir, esant reikalui, laiku teikęs pagalbą Moskožovskiui. Galop, vieno Vytauto bajoro iškviestas į dvikovą, po narsios, bet nesėkmingos kovos, ietimi numestas nuo žirgo, gyvas pateko į priešų rankas. Vis dėlto ir po to apsiaustis neatnešė Vytautui sėkmės,

negelbėjo jam nė klasta. Mat Moskožovskis išvijo iš pilies visus tuos, kurie, jo galva, ar dėl savo asmeniško nusiteikimo, ar dėl prielankumo Vytautui buvo nepatinkimi ir laukė permainų, o visų pirma — rusus. Vytautas įniršo ir, apgailestaudamas, kad visas šis žygis sužlugo, be to, nevaliodamas kitaip išlieti bejėgio pykčio, pasielgė su belaisviu Narimantu pikčiau nei laukinis. Jį pakorė gretimoje pievoje už kojų ant guobos šakos, taip pakorė, kad kūną galėtų kliudyti apsuptųjų sviediniai bei strėlės, o vėliau pats savo ranka iš lanko pribaigė. Galop, netekęs vilties užkariauti pils, praradęs daug savo vyrų, be ki-

Nieko nepešęs, sugrįžta į Prūsiją

ta ko, savo brolių Tautvilą bei Algardą, Hohenšteino grafą, nutraukė nieko nepešęs ap-

siaustį, trukusią nuo birželio 24 ligi spalio 1 dienos, ir su visa kariuomene sugrįžo į Prūsiją. Toji krikščionių kariuomenė grįždama taip siaubė kraštą, kad nė bažnyčių nebežiūrėjo: iš tiesų nieko nėra šventa tiems, kurie, praradę žmogiškuosius jausmus, sykį pradeda

smukti. Kitus būrius išskirs-

Vytautas niokoja Žemaitiją

tęs po žiemos stovyklas, Vytautas, pasitelkęs Ragainės bei Įsruties komtūrus, įsiver-

žė į Žemaitijos pakraščius, baisiai ten siautėdamas, viską naikindamas ugnimi bei kalaviju.

Karalius Jogaila traukė su

Karalius Jogaila vėluoja į Lietuvą su kariuomene

kariuomene į pagalbą pavojuje atsidūrusiai Lietuvai, bet ne taip skubiai, kaip reikėjo.

Jo žygis tiek bepalengvino

padėtį, kad pasklidę gandai apie jo atvykimą privertė priešą kuo skubiausiai pasitraukti su grobiu. Dingsties karui nebeliko, todėl jis ėmė galvoti, kaip dabar padėti vargų nukamuotai valstybei. Pirmiausia nutarė pašalinti dėl priešų niokojimo atsiradusį maisto trūkumą: jis pri-

vežė iš karo nepaliestų žemių daug visokiausio maisto. Po to su karališku jautrumu bei dosnumu pasirūpino valdinių paklusnumu, mat sklido kalbos, kad jiems įgri-
susios visokeriopos bėdos,
Tvarko valstybės rei- kad jie nekenčia Skirgailos,
kalus karo metais nesulaukiančio
sėkmės, o taikos sąlygomis —

be galo žiauraus: jam nerodydami palankumo, jie aiš-
kiaiai dvejojo ir dėl ištikimybės karaliui. Nieku būdu
negalėjo prikalbėti Moskožovskio, kad šis būtų kara-
liaus vietininku Vilriuje. Sunkūs, bemaž nuolatiniai
priešų antpuoliai, pagaliau Skirgailos puikybė ir žiauru-
mas aiškiai palaužė šio vyro kantrybę. Jį pakeitė Jo-
nas Olesnickis, kaip reta kas išgarsėjęs Lenkijoje ir ka-
ro žygiais, ir protėvių kilmės senumu. Tiesa, liko žmo-
nių, kursčiusių vidaus nesantarvę, nes tebebuvo visų
nekenčiamas Kazimieras Skirgaila. Jogaila nenorėjo
nušalinti jo nuo valdžios dėl tų pačių priežasčių, dėl
kurių jam buvo atidavęs valdžią. Vis dėlto susidariusi
padėtis reikalavo, kad jis būtų išsiųstas iš Vilniaus. Dė-
damasis noris jį apdovanoti, išsiuntė į Rusiją, pavesda-
mas Kijevo kunigaikštystę, kurią buvo atėmęs iš Vladi-
miro, vyriausiojo brolio. Be to, Jonušui, Mazovijos ku-

Grijta į Lenkiją nigaikščiui, atidavė Drohiči-
ną, Melniką, Belską; jis turė-
jo paklusti karaliui tokiomis

pat sąlygomis, kaip ir kiti Lietuvos kunigaikščiai. Šitaip
sustiprinęs Palenkę, kurią Mazovijos kunigaikščiai da-
bar turėjo saugoti nuo Vytauto šalininkų niokojamų
antpuolių, sutvarkęs kitus
1391 metai reikalus, karalius grįžo į Len-
Vytautas atveda kry- kiją.

žiuočius į Lietuvą Tuo tarpu Vytautas vis
dar negalėjo išsižadėti vilčių
užimti Vilnių. Kadangi nieko nepavyko pasiekti jėga,
nutarė griebtis išdavystės. Pasinaudodamas proga, kad

karalius sugrįžo į Lenkiją, jis ėmė atkakliai įkalbinėti žymiuosius kryžiuočių riterius atnaujinti Vilniaus apsiaustį. Palankiai išklaustas, be didelio vargo juos įtikino. Mat kryžiuočiai žinojo, kad karalius čia nebuvo palikęs kariuomenės, kuri pajėgtų atviroje kovoje atremti puolėjus. Jie manė, jog kariauti reikėsia tiktai dėl kunigaikštystės sostinės, pagrindinės beviltiškoje padėtyje atsidūrusiųjų priebėgos. Vytautas be galo džiaugėsi galėsiąs galop paimti ir Vilnių, ir patį Skirgailą, įsitikinęs, jog netvirtos sienos lengvai įveikiamos, be to, vildamasis, kad neapykanta ten esančiam Skirgailai paskatinsianti miestiečius jį išduoti. Taip jau esti, kad ir žmogaus dvasią, ir kūną purto nelyginant kokia karštligė, kai jis, nepaprastų įgeidžių deginamas, vaizduotėje mato nesamus džiaugsmus. Iš neapsakomo troškimo valdyti Vytautas įsivaizdavo, jog Skirgaila esąs Vilniuje, jog Vilnius paliktas be įtvirtinimų. Tuo tarpu Skirgaila jau gyveno Kijeve. Olesniakis, sudeginęs papilyje namus, priėmė visą prastuomenę į Žemutinės pilies aptvarą, pačią pilį sustiprino visokiausiais įtvirtinimais. Vytautas, puoselėdamas gražiausias viltis, vedėsi didžiules jėgas, aprūpintas visokiausiais apgulai reikalingais įtaisais, kurios žygiavo sausuma ir plaukė prieš srovę Nemunu bei Nerimi; negaišdami laiko smulkiems išpuoliams, jie traukė prie pat žygio tikslo, prie Vilniaus,

<i>Vilnių apsupa, Olesnickis sėkmingai jį gina</i>	kurį ir apsupo. Vokiečių pulkai, puikuodamiesi savo ginklais ir didžiudamiesi žygiais, įkūrė stovyklą sudeginto miesto griuvėsiuose priešais šv. Mergelės Marijos bažnyčią, plačioje aikštėje. Olesnickis, gerai žinodamas, kad pirmieji karo žingsniai lemia visą tolimesnę sėkmę, bijojo, kad nepalaužtų savųjų narsumo, palikdamas vokiečių akiplėšišką karinę gumą nesutramdytą. Todėl, neilgai laukęs, nutarė pulti priešą, kol dar tas kaip reikiant nesutvirtino stovyklos.
--	--

Jis pakėlė į kovą visus narsiausius vyrus, surikiavo kautynių rikiuotę už pylimo, įvairiems būriams paskirstė skirtingus uždavinius, o tada, nuolaidžiais Vilnios krantais slapta išvedęs kariuomenę, užpuolė vokiečių stovyklą. Priešas netrukus buvo išstumtas iš artimiausių pozicijų, daugybė kryžiuočių žuvo ar pateko į nelaisvę, tuo tarpu lietuviai neprarado nė vieno kario. Vis dėlto šios kautynės daugiau sukėlė triukšmo ir baimės, nei atnešė nuostolių. Olesnickis, gerai suprasdamas, kad jo kariuomenė negali prilygti priešui, nelaukė, kol susitelks pavojui atremti daugiau priešo būrių, atsikvėpusių ir atgavusių drąsą; jis, davęs ženklą trauktis, sugrąžino pergalę laimėjusius karius tvarkingomis gretomis į pilį, kurią saugojo reikalingiausiose vietose paliktos sargybos. Po šio įvykio apsuptieji atgavo drąsą, manydami, jog sėkmingai prasidėjęs karas sėkmingai ir baigsis, tuo tarpu Vytautas bei kryžiuočiai nusivylė, ypač tada, kai patyrė, jog pilyje tvarkosi vienas Olesnickis, o lietuvių neapykanta išvykusiam Skirgailai smarkiai atvėso. Vis dėlto, nepraradę visų vilčių, nutarė stoti į kovą. Porą kartų pa-

*Puola, patirdamas
nuostolių*

bandė visomis jėgomis pulti pilis ir abu kartus buvo atstumti su nuostoliais. Tuo metu jie gavo žinią, kad Skirgaila skuba iš Rusios, norėdamas pralaužti apsupimo žiedą. Gal iš baimės, mat gandai nepaprastai padidino Skirgailos jėgas, gal, žlugus viltims, nenorėdamas ilgiau gaišti toje vietoje, gal dėl kitų sumetimų Vytautas vos išgirdęs, jog artėja

Nutraukia apsupimą

Skirgaila, skubiai nutraukė apsupimą ir išvyko link Prūsijos. Kelionėje jis šiek tiek

užtruko prie Naugarduko tvirtovės, kurią Skirgaila neseniai buvo pastatęs Neries pakrantėje, ir prie Ukmergės, pastatytos Šventosios pakrantėje. Jėga užėmęs ir

*Užima Ukmergę ir
Naugarduką*

vieną, ir kitą pilį, išžudė gy-
nėjus, sudegino įtvirtinimus
bei šiaip pastatus. Jį pasivi-
jo netoli buvęs Skirgaila, ta-

*Įveikia mūšyje Skir-
gailą*

čiau jo kariuomenė veikiau tiko puldinėti besitraukian-
tiems būriams arba laisvai beklaidžiojantiems gaudyti,
nei stoti į tikrą kovą: ji buvo nedidelė ir menkai gink-
luota. Vis dėlto išdrįsęs grum-
tis atvirame mūšyje, turėjo
po trumpų kautynių skaudžiai
užmokėti už savo neapgalvo-

tą drąsumą, likdamas toks pat nelaimingas, koks buvo
neapdairus; taip jau paprastai dedasi, kad kariaujant
neapdairumą neatskiriamai lydi nesėkmė. Netekęs ka-
riuomenės, vargais negalais jis paspruko į Trakus, nors
vargstančiai tėvynei būtų daugiau pagelbėjęs, likdamas
kautynių lauke: narsia mirtimi būtų užbaigęs nelaimin-
gą valdymą ir Lietuvos bėdas. Nugalėtojai, išžudę ko-
vos lauke visus laikančius rankose ginklą, negalėdami
gauti daugel kartų nuniokotuose kaimuose jokio gro-

Niokoja Žemaitiją

bio, sugrįžo į Prūsiją. Ten
leidęs šiek tiek kariuomenei
pailsėti, vėl įsiveržė į Žemai-

tiją, kur nuniokojo dvi apygardas, ligi šiol karo nepa-
liestas. Atėjo žiema, vis dėlto lietuviams ji nebuvo nė
kiek ne ramesnė kaip vasara, nes Vytautas nevengė iš-
puolių ir iš žiemos stovyklos.

*Nesėkmingai mėgina
pulti Kauną*

Kadangi Kaunas Neries ir
Nemuno santakoje vasarą
sunkiau prieinamas, tuo tarpu
žiumą, užšalus vandenims, be

vargo apsupamas, todėl Vytautas, tikėdamasis jį pa-
imti, priėjo tylomis miškais ir netikėtai pasirodė su ka-
riuomene prie pylimo. Pilį ir miestą, smarkiai įtvirtin-
tus, gynė stambios lietuvių bei lenkų samdytinių įgulos.

Todėl supti Kauną Vytautui buvo sunkiau nei tikėjosi. Kiek kartų kareiviai puolė pylimą, tiek kartų buvo atstumti, ypač nepaprastą narsumą rodė lenkų pėstininkai. Netekęs vilties, kad užkariaus pilį, be to, nenorėdamas, kad pasklistų kalbos, jog priešas šiuo žygiu nieko nenuveikė, jis pasitraukė į Nemuno salas, esančias už vienos mylios, ir pastatė čia naujas pilies. Dviejose salose, Naujojoje ir Riterių, pavadintose Nojerverde-

*Stato Lietuvoje nau-
jas pilis*

riu ir Rittersverderiu, kryžiuočiai paliko savo įgulą, o trečiojoje, vadinamoje Marienburgu, įkurdino savo karius

Vytautas. Šios įgulos nepaprastai kenkė aplinkiniam kraštui: nesutikdamos pasipriešinimo, jos pridarydavo daug žalos menkais, bet dažnais išpuoliais, rengiamais nedidelių būrių. Šitokia padėtis paskatino Kernavės kunigaikštį Aleksandrą Vygandą pamėginti priešą iš ten

*Aleksandras Vygan-
das nesėkmingai puo-
la pilis*

išvaryti. Puldamas Rittersverderį su trimis lenkų pėstininkų ir keliais lietuvių raitelių būriais, kunigaikštis, be abejonės, būtų netrukęs užimti

pilį, jeigu būtų parodęs daugiau ryžto ir nepasitraukęs, kai gynėjai jau ketino pasiduoti. Vėliau iš pačių priešų sužinota, kad nebūtų atlaikę apsuptieji nė kelių dienų apgulos. Po šio žygio Vygandas neilgai begyveno, namie jį kažkas nunuodijo. Žvalaus būta jaunuolio, kur

Miršta nunuodytas

kas žvaulesnio nei kiti broliai, domėjosi jis karo reikalais, dėl karvedžio šlovės iš savo

brolio karaliaus ir buvo gavęs valdyti netoli Prūsijos esančias seniūnijas — Bidgoščių ir Inovroclavą. Labiau už jį nė vieno brolio Jogaila nemylėjo, antra vertus, niekam kitam Vytautas nejautė didesnio priešiškumo:

nekenė jo, nes jis buvo jauniausias ir dėl savo gabumų bei nuopelnų kilo, visiems pritariant, į valdžią smarkiau nei kiti. Nežinau, ar tai prasimanymas, ar pagriestas priekaištas, tačiau, pasak žmonių, Vytautas labiausiai ir kaltas, kad jam buvo pakišta nuodų.

Jogaila mėgina susitaikyti su Vytautu

Karalius Jogaila gerai žinojo, kad taika Lietuvoje būsianti tvirtesnė, jeigu pasikelbs Vytautą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, tačiau kol kas to sumanymo įgyvendinti jam neleido Vygandai jaučiama pagarba. Mat karalius suvokė galėsiąs be vargo atstumti nuo varžybų dėl valdžios Skirgailą ir Švitrigailą, kur kas tinkamesnius medžioti bei puotauti nei valdyti, davus jiems kitų valdų, kur šie ramiai galėtų tenkinti savo įprastus ydingus potroškius, tačiau jis negalėjo neprisibijoti Vygando, vasada taurių užmojų, narsios širdies, ryžtingos ir veiklios prigimties. Dabar, kai šis rūpestis nukrito

1392 metai

nuo galvos, karalius galėjo ramia širdimi galvoti ir apie Vytauto grąžinimą į valdžią, tikėdamasis, kad nesunku busią su juo suartėti. Kadanigi Vytautas, trokšdamas suartėti, ryžtingai visokiais būdais veržėsi į sostą, su pagrindu galima buvo manyti, kad jis, suteikęs jam tvirtesnę nei anksčiau viltį gauti valdžią, pereisiąs į karaliaus pusę. Todėl ir buvo nutarta užbaigti sunkų bei ilgą karą, kuriam nei karalius, užsiėmęs Lenkijos reikalais, asmeniškai negalėjo atsidėti ir kurio nedrįso patikėti Skirgailai, karo sėkme nepasižyminčiam kunigaikščiui, ir tokiu būdu išvaduoti Lietuvą nuo baisiausių nelaimių; tai reikėjo padaryti dar ir dėl to, kad, viena, lietuviai, be galo kovų nualinti, nedengė karo išlaidų, o antra, lenkai irgi nenoromis skyrė tam pinigų, nelyginant šitai būtų visai svetimas

reikalias. Priėmus nutarimą, ieškota žmogaus, kuriam be pavojaus galima būtų patikėti šią slaptą užduotį, mat jis turėtų kryžiuočiams nekelti įtarimo ir Vytautui žadinti pasitikėjimą; karaliaus pasiuntinybei pas Vytautą vadovauti galop parinko Henriką, mozūrų kunigaikščio Zemovito sūnų, neseniai vainikuotą Plocko vyskupu.

Jo atvykimas (tiesą sakant,
Pasirenkamas mozūrų daug kas manė, jog dėl gi-
kunigaikštis Henri- minystės jis gali likti nepas-
kas tebėtas) anaipol negalėjo ne-
sukelti kryžiuočiams įtarimo,

tačiau tuo pat metu Vytautas Marienburge surengė savo dukteriai Sofijai, tekančiai už Maskvos kunigaikščio Vasilijaus, dideles palydėtuves. Visi manė, jog su kitais kunigaikščiais į vestuvių iškilmes atvyko ir Henrikas, Vytauto žmonos Onos brolis. Be to, dar viena aplinkybė smarkiai padėjo apdumti kryžiuočiams akis. Nors Henrikas buvo priėmęs diakono šventinimus, tačiau, nepakęsdamas dvasininkų luomo santūraus gyvenimo ir degdamas meile Ringailei (Vytauto seseriai, nepaprasto grožio ir žydinčio amžiaus mergelei), gal nežinodamas šventųjų įstatymų, gal juos niekindamas, kas ten gali žinoti, jau anksčiau primygtinai maldavo Vytautą išleisti už jo Ringailę; šitaip jau esti, kad jaunuoliai, ypač kilę iš turtingų šeimų, dažnai linkę apeiti dorovės reikalavimus. Vytautas neatmetė jo prašymo. Mat naujokas krikščionių pasaulyje, dar nebuvo gerai susipažinęs su Romos bažnyčios reikalavimais, tačiau žinojo, jog rusų šventikams santuoka nėra draudžiama. Štai todėl surengiamos dvigubos iškilmės: po Sofijos ir Maskvos kunigaikščio sužadėtuvių Ringailė šventva-
Sėkmingas Henriko žadėtuvių Ringailė šventva-
mėginimas giškomis sužadėtuvėmis pažada-
dama Henrikui. Kryžiuočiai

tuo tarpu, manydami, jog įsimylėjęs jaunuolis teturi tik tą vienui vieną rūpestį, labai mažai dėmesio skyrė kitiems reikalams, tuo tarpu Henrikas, iš naujo susigimi- niavęs, galėjo nuoširdžiai su Vytautu kalbėtis; susitikęs su juo be liudytojų, jis dėstė Jogailos pavedimus bei pažadus, karštai maldavo nepaleisti iš rankų be niekur nieko atitenkančios valdžios, kurios Vytautas bergždžiai siekęs, sudėdamas tiek aukų ir patirdamas tokių nuosto- lių. Šventojo svetingumo bei šventosios dvigubos gimi- nystės vardu jis davė žodį, jog Olesnickis, vos Vytautas pasieksiąs Vilnių, įsileis jį kaip draugą ir atiduos valdy- ti miestą bei piliis. Šitaip visais balsais nutarusi didžioji

taryba, šitaip patvarkęs ka-
Vytautas susitaiko su ralius. Vytautas, prisiminda-
karaliumi mas ankstesnius įvykius, il-
gai ir šiaip, ir taip svarstė

susidariusią padėtį, kol, galop atsikratęs baimės bei įta- rimų, pareiškė karaliui ištikimybės ir draugystės jaus- mus. Išleidęs svečius ir likęs vienas, Vytautas dar kartą apsvarstė viską, dėl ko buvo su Henriku susitaręs: jis bijojo, kad, pirma, nesuuostų ko kryžiuočiai ir, antra, kad karalius ko nepakeistų, kaip buvo įpratęs daryti. Todėl nutarė nieku būdu negaišti: skubiai apsispręsti, pasirengti ir išvykti, pasikliovus nuostabiu, bemaž ne- įtikimu sumanumu, tiek kartų apgavusiu kryžiuočius.

Žmoną bei karui netinkamus šeimynykščius jis išsiuntė

į Žemaitiją, sakydamas, jog
Išvyksta iš Prūsijos šitai daroma tam, kad šiek
tiek toliau iškilingai paly-

dėtų dukrą, išvykstančią į Maskvą. Visiems narsiau- siems vyrams įsakė pasilikti su juo ir būti pasirengu- siems žygiui. Nutaikęs progą, nuskubėjo į Marienbur- gą, jam priklausomą pilį, ir netikėtai užpuolė gretimąjį Rittersverderį. Palaužęs menką nepasirengusių kovai gynėjų pasipriešinimą, užėmė tvirtovę, visus nelaisvėn

pakliuvusius vokiečių pirklius bei karius įsakė išžudyti, o kūnus sumesti į čia pat tekančią Nemuną; žymiuosius

*Užpuola ir sugriauna
kryžiuočių pilis*

kryžiuočius išsivedė su savi-
mi. Bematant pasklidęs gan-
das apie šį susidorojimą pas-
katino gretimų tvirtovių vir-

šininkus griebtis ginklo; nebijodami nedidelio Vytauto būrio, o gal tikėdamiesi atsiimti grobį, jie skubiai pasiuntė raitelių būrį ir pradėjo drąsiai vytis Vytautą, traukiantį toliau į Lietuvą. Vytautas, gavęs apie tai žinią, įsakė sustoti, belaisvius ir visą grobį saugoti pavedė nedidelei saugai, o pats, sugrįžęs atgal, su kitais kariais surengė pasalas prie siauro miško kelio; kai priešai neapdairiai į jas pakliuvo, visus ligi vieno išžudė. Po to suskaičiavęs užmuštuosius, jis (žmogus, kuriam buvo aiškūs visi kryžiuočių planai) bemat suprato, kaip nedaug beliko pilyse gynėjų, kitiems ištraukus jo persekioti. Todėl kuo greičiausiai patraukė su savo vyrais prie tvirtovių, be jokio vargo užėmė beveik neginamus įtvirtinimus, juos nusiaubė, sudegino, sugriovė ir po pergalės sugrįžo pas saviškius. Išsiuntęs žygūną, turintį Olesnickiui pranešti apie jo atvykimą, patraukė tiesiai į Vilnių. Olesnickis, iš anksto gavęs karaliaus nurodymus, nerimastingai visą laiką laukė Vytauto, dabar, rodydamas atvykusiam visokiąsą prielankumą, įlydėjo jį į miestą. Jis rodė

Olesnickis iškilmingai įveda į Vilnių

visokeriopą pagarbą tam, kuris, kaip gerai žinojo, atvyko, turėdamas vilties užimti val-

džią. Jis nedvejojo, žinodamas, kad dabar jis esąs tikras karaliaus draugas, nes matė, jog įėjo pro Vilniaus vartus kaip neabejotinas kryžiuočių priešas, po gražios pergalės gabendamasis grobį ir vesdamasis belaisvius. Norėdamas jį dar labiau prie Jogailos priirti ir parodyti, jog būtina pasitikėti tuo, kas juo pasitiki, atidavė

*Karalius Jogaila at-
vyksta į Vilnių*

atvykėliui, kaip karaliaus ir
buvo įsakyta, pilis, kurias
anksčiau pats valdė.

Be galo greitai žinia apie
ši įvykį pasiekė Lenkiją. Karalius Jogaila bei karalienė,
iškilmingai lydimi lenkų didikų, išvyko į Lietuvą. Jis
nenorėjo, kad dėl delsimo kiltų koks naujas pavojus.
Šitaip iš tiesų galėjo atsitikti, nes Skirgaila ir Vy-
tautas po senovei nesutarė. Kai Jogaila išvažiavo
į Vilnių, be galo nudžiugo ir didikai, ir visa tauta,
nes visi puoselėjo viltį, jog galop valstybėje įsivy-
rausianti ramybė. Neilgai gaišęs, karalius ėmėsi vi-
sokiais būdais taikyti valstybės galvas, kunigaikš-
čius Skirgailą bei Vytautą. Siekdamas santarvės, pats
nesiėmė tarpininkauti, nenorėdamas sukelti abipu-
sės brolių neapykantos. Tarpininke patys kunigaikščiai

*Karalienei tarpinin-
kaujant, Skirgaila ir
Vytautas susitaiko*

pasirinko karalienę Jadvygą.
Jos rūpesčiu, po ilgų žodinių
ginčų galop buvo susitarta
šitokiomis sąlygomis. Alek-
sandras Vytautas su žmona

Ona savo bei savo palikuonių vardu turįs prisiekti, kad
jis su visomis Lietuvos valdomis amžinai liksiąs paklus-
nus bei ištikimas karaliui; šventai saugosiąs Lietuvos
kunigaikštystės sąjungą ir sandraugą su Lenkijos ka-
ralyste, nebandydamas nei nuo jos atsiskirti, nei ją pa-
žeisti; visada laikysiąs savo draugais ir priešais Lenkijos
karalystės bei Lenkijos karaliaus draugus ir priešus; su
Skirgaila visada stengsis gyventi taikoje ir broliškoje
santarvėje; skirsiąs lėšų ir duosiąs karių atkariauti Skir-
gailai bei jo palikuonims Kijevo kunigaikštystę su viso-
mis jos valdomis, tuojau pat jam atiduosiąs valdyti Tra-
kus, Kremenecą ir kai kurias kitas mažesnes valdas.
Tuo tarpu Kazimieras Skirgaila, pasitenkinęs gautomis
kunigaikštystėmis, nesieksiąs Lietuvos didžiojo kuni-
gaikščio vardo. Karalius Jogaila neskirsiąs be Vytauto

žinios ir sutikimo Vilniaus, Vitebsko, Merkinės ir Gardino pilių viršininkų. Laikantis Jogailos su Lenkija sudarytos sutarties, visa Lietuva bei jai priklausoma Rusia taip Vytauto turinčios būti valdomos, kad pasiliktų Lenkijos karaliaus valdžioje. Šios sąlygos buvo įtrauktos į protokolą, patvirtintos susitariančiųjų valdovų antspaudais, parašais ir net priesaika ir nusiųstos į Krokvą, į karalystės valstybinį archyvą. Greitai sutvarkius tai, kas nereikalavo laiko, Vytautas pakeitė Skirgailą ir Olesnickis atsisakė Vilniaus seniūno pareigų.

Antra knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ ALEKSANDRAS I VYTAUTAS

Paskelbus Aleksandrą Vytautą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, prasidėjo valstybėje klestėjimo laikai; tiesą sakant, ir prieš jį Lietuvos reikalais negalima buvo skųstis, ir po jo valstybė klestėjo, tačiau niekada ji nei žygių šlove, nei valdomų žemių platumu nebuvo didingesnė, kaip viešpataujant Vytautui.

Aleksandras Vytautas vainikuojamas didžiuoju kunigaikščiu

Tai buvo karštos prigimties, be galo veiklus vyras; troško garbės ir naujų valdų, todėl jam niekada netrūko progų kariauti, o pradėjęs

laukdavo sėkmės; iš mažens perpratęs karo gudrybes, paprastai be vargo pasiekdavo tai, kam pasiryždavo. Vilniuje, šv. Stanislovo bažnyčioje, ir Vytautas, ir jo žmona Ona buvo labai iškilmingai pakelti į sostą Vilniaus vyskupo Andriaus Vasilos pagal nuo seno įprastas apeigas, krikščionių tikėjimo apvalytas nuo bet kokių prietarų tikėjimo. Vargu ar įmanoma apsaakyti,

Skirtingai įvairių žmonių sutinkamas

kaip po to prasidėjusi visuotinė linksmybė pakėlė žmonių nuotaiką: vieni viešose vietose, kiti — namuose svei-

kino vienas kitą sulaukę nepaprastai pasiilgtos, bet taip mažai besitikėtos ir dėl to kur kas mielesnės taikos; žmonės džiaugėsi, manydami, kad visuotinę sėkmę bei stiprybę laidosią ne tik naujojo valdovo gabumai, bet ir visų susitelkimas. Tie, kurie nepasidavė tai džiaugsmo bangai, pradėjo nuodugniau svarstyti ir atidžiau nagrinėti, kokiems sąmyšiams tą dieną buvo užkirsti keliai, kokia ugnis užgesinta po pelenais! Tikri broliai blogiau vertinami nei pusbrolis! Iš Skirgailos atimta valdžia, nepaisyta nei Vladimiro, nei Dimitro Kaributo, nei Boleslovo Švitrigailos, nei kitų! Kęstučio sūnus viešpatauja, o Algirdaičiai — tik paprasti žmonės, samdininkai. Sumanyta nelaimių kaltininkui atlyginti už jo nusikaltimus, ir štai — jam atidavė viską, kas liko jo nusiaubtoje Lietuvoje! Daugeliui atrodė, jog žaizda apskritai ne pagydyta, bet tik sutvarstyta.

Tiesą sakant, tik asmenišką karaliaus autoritetą galėjo sulaikyti tuos žmones, kad jie neaptemdytų džiaugsmingų iškilnių naujais sąmyšiais. Kai karalius išvyko į Lenkiją, neilgai vis dėlto jie pajėgė tramdyti širdyje tūnantį įniršį: neilgai trukus galingai prasiveržė į viešumą tai, ką iki šiol slėpė. Netekęs valdžios Kazimieras Skirgaila pyko dėl patirtų nuostolių ir gėdijosi dėl nesėkmių, Boleslovą Švitrigailą kamavo nepasitenkinusios viltys: metais artimiausias Skirgailai, jis turėjo teisę pirmas paveldėti valdžią. Skirgaila, linkęs griebtis ryžtingų priemonių, be to, remiamas rusų ir turėjęs nemažai pinigų, surinktų tada, kai buvo valdžioje, savo lėšomis ėmė rengtis kariauti; sutelkęs rusų kariuomenę, jis ketino pulti Vilnių ir Vytautą. Švitrigaila, iš prigimtų bailesnis ir lėšų mažiau turėjęs, nei reikia tokiam sumanymui, ir ne taip tautiečių

Skirgaila sukyla

palaikomas, pasirinko kitoki kelią; nepajėgdamas tėvynėje stoti į atvirą kovą, pradėjo ieškoti pagalbininkų kaimyninėse priešų žemėse. Tuo metu Prūsiją

*Švitrigaila pabėga į
Prūsiją*

valdė naujas riterių magistras Konradas Jungingenas. Jis troško karo, valdymo pradžioje ketindamas išbandyti

karinę laimę, todėl mielai pažadėjo Švitrigailai pagalbą, žinoma, ne iš prielankumo pastarajam, bet iš neapykantos ar baimės Vytautui. Mat netikėtas tiek kartų atnaujinamų draugystės sutarčių nutraukimas žadino priešiskumą bei keršto jausmą, be to, ne be pamato bijojo neramaus ir karingo žmogaus

1393 metai

galybės, padidėjusios gavus kaimyninę kunigaikštystę;

kadangi ta jo galybė taikos sąlygomis neabejotinai būtų išaugusi, padėtis rodėsi dar grėsmingesnė. Aišku, kad lengviau neleisti bėdai sulapoti, nei sulapojusią įveikti. Švitrigaila, remiamas kryžiuočių, pirmiausia ir įsiveržė į Vytauto asmenines val-

*Su kryžiuočiais nuo-
koja Palenkę*

das; smarkiai nuniokojęs Palenkės pasienius, užėmęs Stramelos, Surazo bei Gardi-

no pilis, išsivarė į Prūsiją tris tūkstančius belaisvių.

Išgirdęs apie naujus neramumus, karalius Jogaila skubiai atvyko į Lietuvą, kur visomis priemonėmis stengėsi sutaikyti pusbrolius ir atkalbėti Skirgailą nuo kovos; pastarajam karalius turėjo didelės įtakos, tačiau vargais negalais jam pavyko

*Karalius Jogaila su-
taiko Skirgailą su
Vytautu*

jį perkalbėti prie seniau valdomų pilių ir žemių pridėjus Seversko krašte Starodubą, Volynėje — Kremenecą, o

Lietuvoje — Senuosius Trakus. Vytautas neprieštarėdamas sutiko jas perleisti: netekdamas menkų žemių, jis galėjo jaustis ramus dėl savo valdžios; susitaikęs su

Skirgaila, visą dėmesį ir visas jėgas dabar nukreipė prieš Švitrigailą. Kad ateityje nesirastų dėl kokio menko nesutarimo naujų dingsčių karui, jie sutarė, jog nuo šiol visus jų ginčus spręsiąs tiktai karalius. Per tą patį

*Andrių Vingaudą pa-
leidžia į laisvę*

susitikimą Vytautas, norėdamas pelnyti šokių tokių karaliaus brolių palankumą sau, pamėgino laimėti jų draugys-

tę, susirūpindamas Andriumi Vingaudu, Trubčevsko kunigaikščiu. Linkusį į maištus ir su kryžiuočių pagalba siekusį valdžios Andrių Jogaila pirmaisiais savo viešpatavimo metais buvo uždaręs į kalėjimą, kur ligi šiol tebelaikė, šiam nė nežinant, ar liks gyvas, ar ne. Vytautas jį užstojo, maldaute maldaudamas karalių dar kartą nudžiuginti visų širdis: tą dieną ne tik Vytautas baigė ginčą su Skirgaila, karaliui tarpininkaujant, bet, Vytautui prašant, susilaukė malonės ir Andrius. Vis dėlto sunkiai išprašė Andriui gyvybę, laisvę bei valdą. Ateityje Andrius ir pasitenkino tomis valdomis, vengė visokių įtartinų ir pavojingų žingsnių, gyveno kaip eilinis pilietis toli nuo rūmų, nedalyvaudamas valstybės gyvenime. Jis davė pradžią garsiai savo žygiais kunigaikščių Polubinskių bei Trubeckijų šeimai.

Padėjusį žiemą Lietuvoje pamatus taikai Jogailą lenkų karalystės reikalai pakvietė atgal. Tuo tarpu Švit-

1394 metai

*Švitrigailos kurstomi
kryžiuočiai rengia
karą*

rigaila ir toliau kurstė kryžiuočius rengtis karui, kol žiema, kol ramus metas, o stoti į kovą pavasario pradžioje. Šie papildė reguliariąją kariuomenę paraginę

imtis ginklo Prūsijos vyrus, be to, pakvietė nemažą pagalbinkų iš kitur — iš Silezijos, Austrijos ir visos Vokietijos; daug karių susiruošė į šlovės žygį iš Anglijos bei Prancūzijos. Mat teutonų riterių, arba kryžiuočių, ordinas dėl nuolatinių karų tuo metu ten buvo laikomas

nelyginant kokia arena, kur galima pelnyti karo šlovę, todėl ne tik išgarsėję savo žygiais bei nuopelnais kariai, bet ir didžiai patyrę karvedžiai, tikėdamiesi pelnyti dar didesnę šlovę, traukė iš visų krikščioniškųjų karalysčių į Prūsiją. Riterių magistras Konradas su savo bei

svetimšalių kariuomene pavaršio pabaigoje patraukė į Lietuvą. Nusiaubęs dideliuose

plotuose kaimus šiapus ir anapus Nemuno, jis atėmė iš lietuvių bei žemaičių keletą pilių. Sutraukęs kraštą nio-kojusius pulkus prie Marienverderio salos, pasak kry-žiuočių metraštininkų, prieš vesdamasis karius į krašto gilumą, iškėlė toje saloje prabangią puotą. Prie stalo visi karvedžiai bei riteriai susėdo tokion vieton, kokia

kiekvienam priklausė pagal jo žygių šlovę. Galustalėje sėdėjo austrų riteris Kinodijus, kitados vieniui vienas iš-

žudęs šešiasdešimt turkų, kurie jį vijosi. Greta jo įsitaisė Fridrichas, Meiseno markgrafas, nė vienas jo šeimos vyras nebuvo palikęs kovos rikiuotės. Toliau — grafas Hildermidas, škotas, sūnus tėvo, kuris, gelbėdamas karalių, paaukojo gyvybę. Po jo — grafas Rupertas, atsisakęs Romos imperijos sosto, į kurią buvo kviečiamas. Pagaliau pats Konradas, puotos kėlėjas, dėl to, kad iš meilės teutonų ordinui buvo metęs jauną nepaprasto grožio sužadėtinę. Vestfalijos vėliavininkas Degenhartas, atleidęs kaltes savo priešininkams, nužudžiusiems jo tėvą. Riteris Fridrichas, visuomet daręs viską, ko tik iš jo buvo reikalaujama šv. Grigaliaus vardu. Toliau kiti, kiekvienas pagal nuopelnus. Puota, surengta su tokia prabanga, kad rodėsi, jog jie ne karo lauke, o mieste, užsitęsę penkias valandas ir atsiėjo penkis šimtus tūkstančių markių. Mat buvo patiekta galybė rečiau-sių valgių, be to, svečiams atiteko visi sidabriniai bei auksiniai indai, stovėję ant stalo. Šitaip nelyginant karo

dovanomis paskatinęs vadus, Konradas patraukė tiesiai prieš Vytautą, nė nemanydamas, jog po šitokių išlaidų juos vedasi į skerdyklą. Tas pats prūsų metraštininkas,

aprašęs šią puotą, teigia, jog
Vytautas juos sumušė jie susikovė su Vytautu prie
Vilniaus; Konradas, tame mū-

šyje nugalėtas, paliko kovos

lauke trisdešimt tūkstančių karių. Lietuvių metraštininkai nemini nei šios puotos, nei šitokio pralaimėjimo. Gal visa tai dėjosi anksčiau, kaip kas ne kas tvirtina, bet tada ir Vytautas, ir Konradas turėjo būti tam karui paskyrę kitus vadus. Tikrai žinoma, kad tais metais Konradas pirmą kartą kariavo prieš Vytautą; pasitel-

kęs galybę svetimšalių ir nu-
Šiek tiek vėliau Švitrigaila klastingai užpuola Vilnių niokojęs kraštą, jis buvo ap-
supęs Vilnių. Per du mėne-

sius Konradas išmėgino visokias priemones, kurių,

puldami miestus, paprastai imasi visi patyrę vadai, tačiau nesėkmingai, todėl Švitrigaila nutarė griebtis apgaulės. Jis įsakė vienam apsuksiam jaunam vyrui, savo giminaičiui, apsimesti perbėgėliu ir pabandyti patekti į miestą; įsigijęs pasitikėjimo ir išileistas į miestą, šis turėjo susirasti atsidavusių parankinių ir, jų padedamas, vienu metu padegti medines abiejų pilių įtvirtinimų dalis. Jaunikaitis iš tiesų buvo priimtas kaip perbėgėlis, niekam nė į galvą neatėjo, kad tas gali būti išdavikas. Į padėjėjus bei piktadarybės talkininkus jis pasikvietė ne ką kitą, o graikų apeigų vienuolius rusus, įsitikinęs, kad juos, paklusnius Švitrigailai, rėmusiam krašte jų tikėjimą, galės be vargo sukurstyti ir tuo būdu nesunkiai atlikti gautą uždavinį, nes sargybiniai iš pagarbos tikėjimui leisdavo vienuoliams laisvai vaikštinėti apie sienas. Be didelio vargo pavyko juos prikalbėti šiam nusikaltimui: suvilioti pažadų, be to, gavę gražaus pinigų, jie netruko pasisiūlyti į pagalbą. Tuo tarpu

Švitrigaila rūpinosi, kad puolėjai tinkamai pasirengtų kovai ir nepraleistų progos. Šis sumanymas, ko gero, būtų pavykęs, jeigu vienas iš tų vienuolių, gal pajutęs meilę tėvynei, gal panorėjęs didesnio atlyginimo, nebūtų atskleidęs jo pilies viršininkui. Pasirengę antpuoliui priešai, turėję sutartu laiku įsibrauti į pilį, pastebėję, jog iš pilių niekas nejuda, ir suprato, kad jų apgaulė iškilo aikštėn; nebesitikėdami pasisekimo, jie atitraukė miestą supusią kariuomenę. Netoliese stovėjo išsirikiavę kovai Vytauto kariai, tačiau jis iš atsargumo nedrįso iš karto mesti visas jėgas į puolimą, nes gerai žinojo, jog kryžiuočių kariuomenė ir geriau ginkluota, ir dides-

Kryžiuočiai ir lietuviai pakaltomis sumuša vieni kitus

nė. Vis dėlto jis netruko suduoti priešui keletą greitų ir smarkių smūgių. Kai šis gaisro laiką, supdamas pilį, jo greitoji raitija porą kartų įsiver-

žė į Prūsiją ir, nuniokojusi prajojamus kaimus, skubiai sugrįžo į Lietuvą, čia žudė ne tik maisto tiekėjus, pernelyg saugiai jodinėjančius po aplinkinius kaimus, bet ir sargybinius, stovinčius prie pilies postuose, veržėsi į pačią stovyklą, vienur tesukeldami sąmyšį, kitur surengdami žudynes. Kai priešas galop ėmė trauktis, įniko jį visaip varginti: puldinėjo tai ariergardą, tai sparnus, į pasalas viliojo priekines saugas. Vytauto kariai siuvo aplinkui žaibišku greičiu, pasirodydami čia vienur, čia kitur, taip sėkmingai puldami, jog buvo manoma, kad už Lietuvai padarytą žalą pakankamai atseikėta kryžiuočių patirtais nuostoliais. Parvedę karius į Prūsiją, pastarieji neilgai ilsėjosi: padaliję kariuomenę trimis žygio voromis, žiemą jie nuniokojo įvairias Lietuvos žemes: ordino maršalas Verneris fon Tetingenas — pačią Lietuvą, Sembos teisėjas Ulrichas fon Jungingenas, magistro brolis, — Medininkų ir Raseinių valsčius Žemaitijoje, Konradas fon Kyburgas, Balgos komtūras, — Drohičino kraštą Palenkėje. Vis dėlto ir už tai jiems

buvo atlyginta: tą pačią žiemą, kryžiuočiams išsiskirsčius po žiemos stovyklas, Vytautas netikėtai su lengvąja raitija įsiveržė į Prūsiją ir, nusiaubęs Įsruties apygardą, atkeršijo priešams.

*Vytautas puola nepa-
valdžius savo kuni-
gaikščius*

Kai baigėsi dvejus metus užtrukęs karas su kryžiuočiais, abiem šalims atnešęs daug žalos, bet kur kas dau-

giau Lietuvai, Vytautas ėmė galvoti, kokių būdu pastatyti ant kojų bemaž irstančią valstybę. Tiesa, Švitrigaila laikėsi ramiai, tačiau vargu ar galima buvo tikėtis ramybės iš kryžiuočių, kurie, kaip buvo žinoma, paliovė kariavę ir iš kovos lauko pasitraukę ne todėl, kad trūko taikos, bet todėl, kad turėjo atsikvėpti. Valdovo išdui dėl nuolatinių išlaidų ištuštėjus, karo naštos nepajėgė toliau nešti šalia Prūsijos esančios žemės — Lietuva, Palenkė, Žemaitija, baisiai nusiaubtos priešo antpuolių, tuo tarpu tolimesnės — Kijevas, Severskas, Podolė, dėl karaliaus brolių nesantarvės nencromis pripažinusios Vytauto, kaip didžiojo kunigaikščio, aukščiausiąją valdžią, visai nenorėjo dengti karo prieš Lietuvos nedraugus išlaidų, neketino duoti nei karių, nei pinigų. Jeigu tų žemių kunigaikščiai būtų priversti paklusti kaip senovėje didžiajam kunigaikščiui, jo jėgos, be abejonės, gerokai padidėtų. Žymiausias

1395 metai

ji iš tų kunigaikščių — tai Seversko Dimitras Kaributas,

Kijevo Vladimiras ir Podolės Teodoras Karijotaitis, turtingi ir galingi valdovai. Vytautas nutarė pirmiausia iširti jų nuotaikas, todėl pasiuntė žygūnus, turėjusius pareikalauti iš jų valdomų žemių pinigų, kitados paprastai kasmet mokamų į Lietuvos didžiojo kunigaikščio išdą.

Gal jie šitaip elgėsi iš anksto tarp savęs susitarę, gal kiekvienas viską darė savo galva, tačiau visi išdidžiai atšovė pasiuntiniams, jog nemokėsia, o ypač

Dimitras, labiau už kitus nesitaikstantis su kito valdžia. Jis atrėžė, jog jo tėvas Algirdas buvęs Lietuvos didysis kunigaikštis, jog pats esąs karaliaus Jogailos brolis, o Vytautui — nieko neskolingas. Esą veltui siuntinėdamas suktus pasiuntinius, šis baudžiasis primesti svetimą valdžią tam, kuris net brolio valdžią tik tada pripažinęs, kai buvęs ginklu nugalėtas. Jis padaręs Vytautui pakankamai nuolaidų, sutikdamas, kad šis ramiai viešpatautų Lietuvoje, kurią jis, kaip įpėdinis, paveldėjęs. Savo ruožtu tegu Vytautas leidžias Dimitrui, kaip ir kitiems kunigaikščiams, tik vieną karalių laikyti aukščiausiu valdovu. Norėdamas jį padaryti savo duoklininku, pirmiausia neišvengiamai turėsiąs patirti jo priešiškumą. Kur kas daugiau naudos Vytautas turėsiąs, jeigu, neminėdamas nei duoklės, nei pavaldumo, liksiąs draugu. Vytautas žinojo karingą šio vyro būdą, todėl, apgalvojęs gautą atsakymą, sutelkė negaišdamas Lietuvoje ir Žemaitijoje kariuomenę, kurią, sugrįžus pasiuntiniams, ir ketino vesti prieš Dimitrą. Tačiau ir Dimitras perprato Vytauto sumanymus, nes žygūnų atsiuntimas rodė, jog šis ieško dingsties karui. Skubiai sušaukęs karius, sulaukęs paramos iš Tverės, jis patraukė į Lietuvą, nenorėdamas kariauti savo valdose. Prie Nekudovo abi kariuomenės sustojo viena prieš kitą; neilgai trukus, prasidėjo mūšis; į kovos liniją išvesti pulkai smarkiai susikovė, tačiau sėkmė ilgai nelinko nei į vieną, nei į kitą pusę ir kova užsitęsė daug valandų. Ilgainiui rusų kariuomenė pirma sutriko ir pradėjo trauktis. Vytautas, šitai išvydęs, su visomis jėgomis puolė vytis atsitraukiančiųjų, persekioti pakrikusio priešo, galop, su narsiausiais kariais

Susikauna su Dimitru, Seversko kunigaikščiu

pasivijęs pagrindinę kovos rikiuotę ir ją pralaužęs, priverstė rusus bėgti, kur pakliuvo. Nenorėdamas, kad nu-

*Sumuša Seversko ka-
rius*

galėtieji turėtų laiko kokioje
vietoje atsikvėpti, jis išsiuntė
lengvųjų raitelių būrius bė-
gančiųjų persekioti, tuo tarpu

pats, surinkęs grobį, su pagrindinėmis jėgomis patraukė
į Severską. To krašto sostinė Seversko Naugardas —
nemažas miestas, garsėjęs ne tik valdovo, bet ir kitų
žmonių turtais. Čia jau seniai gyveno Seversko kuni-
gaikščiai. Dimitras čia buvo įkurdinęs žmoną ir vaikus,
pagaliau pats čia pabėgo su žymiausiaisiais savo didikais
po nesėkmingo mūšio. Nors Naugardą gynė nemaža

*Apsupa ir užima Nau-
gardą*

karių, nors miestą supo geri
mediniai (tuo metu įprasti)
įtvirtinimai, tačiau Vytautas
ryžosi nedelsdamas jį pulti.

Norėdamas iš grobio papildyti iždą ir atkurti kariuome-
nę, be to, visiškai sumušti ir paimti į nelaisvę Dimitrą,
jis būtinai turėjo užimti miestą. Išitraukus į ilgą apsiaus-
tį, galima gaištant išleisti iš rankų pergalę, nes kiti Ru-
sios kunigaikščiai susitelks atremti Dimitrui gresiančio
pavojaus, mat, jį sutriuškinus, ir kitus ištiksiąs toks pat
likimas. Žodžiu, laimėti galima tik staigiais veiksmais.
Štai todėl Vytautas, nutaręs pulti miestą, susišaukė pul-
kų bei kitus vadus ir įsakė pasiruošti puolimui ir asme-
niškais pokalbiais bei viešai paskatinti karius negailėti
jėgų. Neužėmus miesto, visai neseniai kovos lauke pa-
sieкта pergalė nesuteiksianti Lietuvai atvangos, anaip-
tol, pasėsianti naujų vargų. Tikroji pergalė štai čia pat
už šio vienui vieno pylimo, kuris ranka pasiekiamas.
Tegu jie nesibaugina miesto sienų, už kurių stovi liku-
čiai dar neatsigavusių nuo neseno baisaus pralaimėjimo
gynėjų. Nieko nereikia daugiau, tik būti drąsiems kaip
visuomet ir ryžtingai pulti priešą. Jeigu šitai padarysiai,
netruksią nugalėti: miesto didumas turįs skatinti jų nar-
są, nes juo didesnis miestas, juo didesni grobį jame ras
nugalėtojai. Šitaip kalbėjo Vytautas pulkų vadams,

šitaip pulkų ir būrių vadai bylojo kareiviams; tą patį sakė kariai savo draugams, viską perdėtai didindami. Štai todėl, vienas kitą karštai skatindami, kariai godžiai laukė ženklo pradėti kautynes. Galop davus ženklą, jie iš visų pusių su tokiu įkarščiu bei užmoju užgriuvo sienas ir gynėjus, kad nors priešas ir atkakliai grūmėsi, bemat paaiškėjo, jog jis nebesitiki ir nelaukia pergalės, o kovoja veikiau būtinumo verčiamas. Vis dėlto daugiausia bėdos Dimitrui padarė gaisrai, kilę iš karto keliose vietose: nuo tam tyčia padarytais prietaisais sviedžiamų į miestą degmenų netruko suliepsnoti stogai bei mediniai namai, be to, išvesti Vytauto kariai, saugiai prislinkę keliose vietose prie įtvirtinimų pakasais, padegė bokštus ir vartus. Liepsnės ir priešų puolami gynėjai, grūmėsi su dvigubu pavojumi, nieko nepajėgė padaryti, ir miestas netrukus buvo užimtas ir apiplėštas. Ką rado miestiečių namuose, tas atiteko kariams, kunigaikščio Dimitro lobiai ir visi turtai, sugabenti į pilį ir bažnyčias, pakliuvo į Vytauto išdą. Po to, kai visas Se-

*Severską prijungia
prie Lietuvos*

verskas vėl kaip kadaise atsidūrė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžioje, kraštui buvo paskirtas vietinin-

kas, turėjęs Vytauto vardą jį valdyti ir žiūrėti, kad Dimitro šalininkai nesukeltų karo. Dimitrą su žmona bei vaikais išsiuntė į Vilnių, čia jį ilgam uždarė Aukštutinėje pilyje, o į laisvę paleido, kai Aleksandras (žmonių vadinamas Olegu), Riazanės kunigaikštis, karštomis maldomis jį užstojo ir, davęs užstatą, laidavo jam Vy-

*Dimitrui atiduoda tė-
voniją*

tauto palankumą. Niekas taip stipriai nesutramdo išpuikėlio širdies, kaip nesėkmė, todėl ir Dimitras, ilgai kalėdamas,

išmoko klusnumo. Vėliau, prisiekęs visada būti ištikimas Vytautui bei jo įpėdiniais, gavo iš jo valdyti

Braclavą, Vinicą, Kremenecą, Sokolecą. Pasitenkinęs šiomis didelėmis valdomis, liovėsi reikalavęs Seversko.

*Iš jo veda savo kilmę
Višnioveco kunigaikščiai*

Išgarsėjęs daugybe žygių, jis įkūrė Zbaražo ir Višnioveco miestus. Nuo tų miestų gavo vardą Kaributų kilmės Zbaražskių bei Višnioveckių kunigaikščiai, Dimitro palikuonys, kurie ligi mūsų dienų nei Lenkijoje, nei Lietuvoje niekam nenusileidžia valdovų šlove.

*Iš Vladimiro atima
Kijevą*

Išgarsėjęs daugybe žygių, jis įkūrė Zbaražo ir Višnioveco miestus. Nuo tų miestų gavo vardą Kaributų kilmės Zbaražskių bei Višnioveckių kunigaikščiai, Dimitro palikuonys, kurie ligi mūsų dienų nei Lenkijoje, nei Lietuvoje niekam nenusileidžia valdovų šlove.

Išveikęs Dimitrą, Vytautas patraukė su kariuomene prieš Kijevo kunigaikštį Vladimirą. Viešai jis kėlė du reikalavimus, dėl kurių žmonių akyse karas neturėjo atrodyti toks nepagrįstas: pirma, Vladimiras turįs būti vienodai vertinamas su Dimitru, antra, neseniai esąs sudarytas su Jogaila susitarimas, pagal kurį Vytautas privalas savo jėgomis atiduoti Kijevą Skirgailai. Iš tikrųjų kerštą kurstė kitkas — prisiminimai apie asmeniškas skriaudas, nes tuo metu, kai Vytautas pabėgęs gyveno Prūsijoje, Vladimiras iš paskutiniųjų priešinosi Jogailai, kad šis neskelbtų Vytauto didžiuoju kunigaikščiu, ir su savo kariais talkino karaliui, kai pastarojo kariuomenė stengėsi iš Vytauto atimti Palenkę, Gardiną ir kitas valdas. Vladimiras, nedarydamas jokių išvadų iš Dimitro pralaimėjimo, drąsiai rengėsi karui, neužmiršdamas nieko, kuo būtina pasirūpinti. Vytautas, norėdamas sudaryti įspūdį, jog iš tiesų tvarko Skirgailos reikalus, atidavė šiam užkariautas Ovručo bei Žitomiro pilis, o iš ten nuvedė kariuomenę prieš Vladimirą, jau ištraukusį į kovos lauką. Kariuomenėms nespėjus susigrumti, atvyko Jogailos pasiųsti lenkų didikai. Jiems tarpininkaujant, neprasidėjo brolių žudiška kova, ir karo vadai tam tikromis sąlygomis susitarė laikytis draugystės. Vladimiras Kijevo kunigaikštystę užleido Skirgailai, o Vytautas

atidavė Vladimirui amžinai
Perduoda Skirgailai valdyti Kopylį ir žemes
per trisdešimt mylių nuo
miesto. Gavęs šį kraštą, Vladimiras ilgainiui aprimo ir
nieko daugiau nebereikalavo: viskuo patenkintas, ne-
jausdamas pavydo, nebijodamas pavojų, gražiai valdė
šias žemes, ketindamas jas perduoti palikuonims. Įkū-
ręs Slucko miestą, per sūnų Aleksandrą (vietiniai žmo-
nės jį vadina Olelka) paliko būsimosioms kartoms Sluc-
ko kunigaikščio vardą, kuris, kad ir ne toks kilmingas,
tačiau dėl tėvynės labui atliktų žygdarbių, ypač kovo-
jant prieš skitus, gerokai didingesnis nei kiti.

Skirgaila, nelaukdamas, kol bus tvarkingai perduo-
tos pažadėtos pilys, užpuolė kurias ne kurias su savo
kariuomene ir užėmė; neramiam ir įtaringam žmogui

rodėsi, jog viskas dedasi per-
Skirgaila nunuodija- nelyg lėtai ir ne taip, kaip
mas buvo sakoma. Vis dėlto neil-
gai jis džiaugėsi naujomis

valdomis, kurių taip aistringai troško: džiaugsmą nu-
traukė kito žmogaus nedorumas. Mat vieną kartą Skir-
gaila po smagios medžioklės užsuko į netolimą rusų
vienuolyną ir čia po puikių pietų susimanė gerti; įsi-
linksminęs sugalvojo varžytis, kas daugiau išgers; ka-
dangi nebuvo ragautojo, vienuolyno viršininkas, pava-
davęs tuo metu Kijevo metropolitą, slapta jam įpylė
nuodų. Aiškus nusikaltimas, tačiau daug kas troško
šitokios baigties, kai nekenčiamas valdovas savo gyvy-
be užmoka už gyvybes tų, kurių nelaimei ketino gyven-
ti. Išsekintas šio negando, po kelių dienų jis Kijeve
mirė. Kijeviečiai, pamilę jį gyvą už dosnumą, palaido-
jo mirusįjį su karališkomis apeigomis garsiuose tos vie-
tos požemiuose. Vytautas jo

įpėdiniu paskyrė Joną Al-
Algimantaitį paskiria gimantaitį, Alšėnų kunigai-
vadovauti šiai žemei kštį, neatskiriamą savo žygių

bei tremties palydovą, tačiau ne Kijevo kunigaikščiu, o tiktai vietininku.

Beliko Teodoras Karijotaitis, Podolės kunigaikštis, kuris, bičiuliams pralaimėjus neišsivadėjęs nei atkaklumo, nei drąsos, dar rūpestingiau ėmė rengtis karui prieš Vytautą, nes buvo tvirtai įsitikinęs, jog kariauti teks jam vienam. Jis sakė, jog didžiausia gėda, nepa-

Sumuša Podolės kunigaikštį Teodorą

mačius priešą ir su juo nesusigrūmus, pasiduoti vien dėl to, jog žinai, koks buvo sąjungininkų likimas. Tegu iš

svetimųjų nelaimių mokosi išminties tie, kurie savo tėvynėje neturi jokių vilčių: jis negalys nei taip labai vertinti Vytauto sėkmės, kuri nugalėtojams visada būnanti slidi, nei niekinti savo jėgų. Su stipria kariuomene, sutelkta Podolėje ir Valachijoje, jis patraukė prieš Vytautą ir susidūrė su juo prie Braclavo. Vytauto šalininkai, didžiudamiesi dviem pergalėmis, su tokiu įniršiu puolė priešą, kad pirmuoju smūgiu palaužė jo jėgas. Kariams pasileidus bėgti, Teodoras, Vytauto smarkiai persekiojamas, vargais negalais paspruko į Kamenecą. Jis nevaliojo greitosiomis suburti kariuomenės, kuri galėtų stoti į atvirą kovą. Todėl sustiprino ir šiaip pajėgią pilies įgulą pasiryžęs čia kariauti toliau. Tuo tarpu Vytautas, naudodamasis pergale, kol dar neišblėso apie ją garsas, ir norėdamas kuo greičiausiai užbaigti karą, nepatraukė su pagrindinėmis jėgomis prie Kameneco, nes neturėjo nei jėgų, nei vilties greitai su juo susidoroti, bet, padalijęs kariuomenę, netikėtai užpuolė, lipdamas sprunkantiems priešams ant kulnų, ke-

Užima visą Podolę

lias kitas Podolės tvirtoves, kitus miestus ir kitas pilis. Iš dalies dėl baimės, o iš dalies

savo noru jos viena po kitos pasidavė nugalėtojo malonei, nes visoje Podolėje vargu ar liko žmonių, bent

šiek tiek laikančių Dimitro pusę ar manančių kovoti su Vytautu; po to pastarasis pradėjo pulti Kamenecą. Vargu ar būtų sėkmingai įveikęs pilį, kuri, pačios gamtos, rodos, sukurta tvirtovei, ligi tol atrėmė bet kokias žmonių pajėgas ir pastangas, tačiau negi esti tokių gynybinių įtaisų ir tokių įtvirtinimų, kurių nepalaužtų nesantaika? Negi kur esti tokia kalno viršūnė, kurios nepasiektų nesantarvė? Gal dėl Vytauto klasingumo, gal dėl kokios kitos priežasties tarp Podolės ir Valachi-

jos karių kilo nesutarimai,
Sulaukia Kameneco kurie tarytum išgriovė gyny-
kapituliacijos bines sienas ir atvėrė priešui
kelį: dėl asmeniškios neapy-

kantos įtūžusios širdys visiškai užmiršo rūpintis bendrais reikalais. Išsiuntė žygūnus, turėjusius tartis dėl pilies perdavimo sąlygų. Kadangi Vytautas jiems parodė palankumą, apsuptieji visiškai pasidavė jo malonei. Perdavus pilį ir visą Podolę vėl prijungus prie Lietuvos, pilyse bei miestuose paliko lietuvių karių įgulas ir lietuvių kilmės vietininkus. Kunigaikštį Teodorą su šeimyna išgabeno į Vilnių. Po šio

Su lenkais tariasi dėl žygio smarkiai sunerimo len-
Podolės valdymo kai, būgštaudami, kad Vytauto pergalės nepaverstų nie-

kais jų senų ketinimų valdyti Podolę, ypač dėl to, kad Vytautas, gerai prisimindamas karus, kuriuos vedė Algirdo vadovaujami lietuviai, vydami iš Podolės skitus, neslėpė, jog šią žemę jis imas į savo rankas ne tik kaip karo laimikį, atitekusį po pergalingo karo, bet ir kaip seną, teisėtai jam priklausančią valdą. Jogaila visaip stengėsi susitarti su Vytautu, kad šis nesipriešintų lenkų įsitvirtinimui šiose žemėse. Veikiau norėdamas lenkus labiau palenkti į karalių, Vytautas galop sutiko nusileisti, bet pareikalavo kaip atlyginimo keturiasdešimt tūkstančių lenkų auksinų (vadinamųjų florinų). Kadan-

gi valstybės išdas buvo dėl karų ištuštėjęs, Vytautas, Spitekui iš Melštino, Krokuvos vaivada, parūpinus pinigų, atidavė karalystei ir karaliui Kamenecą, Smotričių, Skalą, Červonogradą. Vėliau šių valdų vietininku karalius laikinai buvo paskyręs Spiteką. Ta pačia proga karalius bei Vytautas susitarė, kad Severesko kunigaikštystėje Lietuvos didžiojo kunigaikščio vietininku būsiąs kunigaikštis Teodoras Sanguška.

*Paskelbia Teodorą
Sangušką Seversko
kunigaikščiu*

tystėje Lietuvos didžiojo kunigaikščio vietininku būsiąs kunigaikštis Teodoras Sanguška.

Tuo metu jau galima buvo manyti, jog visoje Lietuvoje išsiviešpataus taika, tačiau nerimo Švitrigaila. Matydamas, kad Vytautą lydi pastovi sėkmė, jis niršo ir siuto, galop ėmėsi ryžtingų žingsnių, pasitelkdamas sve-

*Kryžiuočiai niokoja
Lietuvą*

timšalių ginklą. Jis nuolatos kurstė Prūsijos bei Livonijos kryžiuočių magistrus prieš

Vytautą. Vasario 6 šie žiauriai nuniokojo Lietuvą, o po to Žemaitiją. Vytautas, ligi šiol laikęs savo kariuomenę Rusioje žiemos stovykloje, negalėjo su keliais būriais, jį palydėjusiais į Lietuvą, im-

1396 metai

tis jokių veiksmingesnių žygių: nei niokojančių atremti,

nei traukiančių namo vytis. Norėdamas vis dėlto atsilgyinti priešui už tą antpuolį, jis, kuo greičiausiai sutelkęs karius, įsiveržė į Livoniją: nusiaubęs kaimus, užėmė Daugpilį Dauguvos

*Vytautas niokoja Li-
voniją*

pakrantėje. Esu tikras, jog Vytautas turėjo tam tikrą tikslą, siųsdamas į Livoniją

savo kariuomenę, mat iš žvalgų jis sužinojo, kad Švitrigaila perėjęs iš Prūsijos į Livoniją. Taigi atsargesni Vytauto vyrai būgštavo, kad šis nesusimanytų žygiuoti į tokias vietas, kurių ligi šiol kryžiuočiai nebuvo lietę.

*Švitrigaila pereina į
Livoniją*

Vis dėlto Švitrigaila visai ką
kita turėjo galvoje ir kuo ki-
tu rūpinosi. Jis matė, kad iš
tų karų, o po teisybei, plėši-

kiškų antpuolių, protarpiais siaubiančių iš netyčia Lie-
tuvą bei Žemaitiją, naudos turi tiktai kryžiuočiai, tuo
tarpu jis pats lieka kaip buvęs nuskurdęs tremtinys.
Todėl ėmė tartis su rusų didikais, kokiu būdu galima

Susitaria su rusais

būtų užimti Rusią, iš kur ga-
lėtų pats savo nuožiūra pra-
dėti karą prieš Vytautą. Ne-

labai toli nuo Livonijos, Baltarusijoje, turtingą Vitebs-
ko žemę valdė karaliaus Jogailos vietininkas Teodoras
Vesna, karaliaus sakalininkas Lietuvoje. Nors šis kraš-
tas anksčiau Algirdo buvo prijungtas prie Lietuvos vals-
tybės, tačiau Jogaila jį pasiliko sau kaip tėvonijos dalį.
Vis dėlto saugojo tą žemę nelabai rūpestingai (šitaip pa-
prastai esti, kai karalysčių pakraščiai pavedami tiems,
kurie tenkina karalių įgeidžius), galima sakyti, visai
aplaidžiai, rodos, nė nemanydamas, jog jai gali grėsti
koks pavojus. Nematė ar dėjosi nematęs jai gresiančio
pavojaus ir Vytautas, nelyginant šitai būtų visai sveti-
mas reikalas. Tad Švitrigaila, būdamas tikras, jog ru-

*Užima Vitebsko že-
mę*

sai jam pasiduos, tyliai pa-
traukė žinomais keliais per
Polocko girias su keliais tūks-
tančiais Livonijos karių, už-

puolė Vitebską, be didelio vargo užėmė Vitebsko miestą
ir dvi pilis, šiaip sunkiai įveikiamas ne tik dėl įtvirtini-
mų, bet ir dėl neprieinamos vietos, rusams be kovos
pasiduodant, o po to į savo rankas paėmė Oršą ir visą
kraštą tarp Dnepro ir Dauguvos. Jogaila, neilgai tru-
kus gavęs žinią apie tuos įvykius, ne tiek pykdamas
dėl žemės netekimo, kiek dėl nešlovės (mat jam pra-
nešė, kad jo vietininkas Vesna Švitrigailos įsakymu bu-
vęs nustumtas nuo sienos ir šitaip gavęs galą), paliepė

Vytautui tol kariauti, kol neatsiims žemės ir nesutriuškins Švitrigailos.

Vytautui ir pačiam rūpėjo šis karas, nes troško, kad Baltarusijos žemės būtų paklusnės Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, nei ligi šiol, todėl mielai ėmėsi viso šio reikalo. Greitai užpuolęs ir užėmęs Oršą, jis patraukė į Drucką. Drucko kunigaikščiai, pirmųjų Rusios valdovų palikuonys, kurie šių neramumų pradžioje mažai klausė Vytauto ir atvirai rėmė Švitrigailą, po staigaus antpuolio sutriuškinti, supratę, jog kur kas geriau maldauti Vytautą — kad ir nepatikimo — atlaidumo, nei iš naujo ginkluotis ir griebtis kalavijo, todėl nesunkiai, pažadėję ir prisiekę ištikimybę Vytautui bei jo įpėdinams, susilaukė, ko prašė. Taip pat ir Jurijus Sviatoslavovičius, Smolensko valdovas, nors ir elgėsi kaip neabejotinas priešas, kol Vytautas dar nebuvo atvykęs, tačiau, išsigandęs atvykusios kariuomenės, užslėpė nedraugiškus jausmus ir prijungė, puoselėdamas tam tikrus sumanymus, savo karines jėgas prie Vytauto. Smolenskiečiams prisidėjus, padidėjusi Vytauto kariuomenė buvo nuvesta į Vitebską. Apgula užtruko ištisą mėnesį, tačiau ne dėl to, kad nebuvo daroma, kas tokiais atvejais reikalinga, o todėl, kad gynėjai, ypač Livonijos kariai, klausydami ne tiek Švitrigailos skatinimų, kiek įsakymų bei grasinimų, priešinosi iš paskutiniųjų. Galop trisdešimtą dieną Vytauto kariai įsiveržė pro visiškai sugriautus įtvirtinimus į žemutinę pilį. Kovoiant dėl miesto sienos, žuvo vienas kitas pilėnas. Mat, atsidūrę beviltiškoje padėtyje, kariai

Puolimu užima bei miestiečiai triukšmingai
leidosi sprukti į aukštutinę pi-
lį, pastatytą kalno viršūnėje.

Ši aplinkybė daugiausia ir lėmė jų greitą žūtį. Juo
daugiau žmonių, vaikų bei moterų, suplūdo į pilį, juo
greičiau, suvalgius visą maistą, juos ištiko badas (jis
stipriausiai laužo puolamų pilių sienas), neilgai tru-
kus išbadėję žmonės ėmė pavieniui slapta murmėti
prieš Švitrigailą, o veikiai prastuomenė bei eiliniai ka-
riai atvirai sukilo. Kadangi tik vienas kitas stengėsi
atremti puolantį priešą, o niekas ilgiau nebenorėjo kės-
ti bado, kilusioje maišatyje, nors Švitrigaila dar bergž-
džiai priešinosi, pilis atiteko Vytautui. Atgavęs kraštą,

Suima Švitrigailą, iš- Vytautas įkurdino jame bei
siunčia karaliui tvirtovėse lietuvių įgulas. Su-
imtą Švitrigailą išsiuntė pas
karalių, pranešdamas šitaip

apie pergalę.

Kai baigėsi šis karas ir nugalėtojų kariuomenė jau
ketino grįžti į Lietuvą, gavo žinią, jog Smolensko val-
dovas Jurijus iš sąjungininko staiga pavirto priešu ir,
grįždamas iš stovyklos prie

Smolenskas atimamas Vitebsko, įsiveržė į Oršos
iš kunigaikščio Ju- dvarą, išvijo valdytojus ir pa-
rijaus dalių laukus savo žmonėms.

Kai Vytautas, išsiuntęs žygū-
ną, pareikalavo atlyginti skriaudą, susilaukė ne tik ne-
taikingo, bet net pasipūteliško atsakymo. Mat Jurijaus
uošvis, Riazanės kunigaikštis Olegas, regėdamas neto-
liese augančią Vytauto galią, iš baimės ir pavydo ska-
tino jaunuolio užmojus ir žadino visokius sumanymus.
Vytautas, nutaręs užgesinti vis įsiliepsnojančią pavojų,
įsakė kariuomenės būriams, traukiantiems į Lietuvą,
nedelsiant pasukti atgal į Rusiją, išvijęs iš Oršos kraš-
to priešus, užpuolė Smolenską, maišto pradininką. Kaip
įprasta tiems, kurių visas karingumas tik ant liežuvio,

Jurijus, suvokęs, jog netrukus prasidės grumtynės, o jam neužtenka nei jėgų, nei narsos, nedrįso nei atvirai į kovos lauką traukti, nei už Smolensko pylimų gintis, todėl, nieko nelaukęs, pabėgo su žmona pas uošvį, su-

kursčiusį šį karą. Kunigaikščio palikti smolenskiečiai dar geresnėmis sąlygomis nei anksčiau atidavė pilį ir visą

žemę Vytautui. Jurijaus brolis Glebas nesunkiai išprašė, kad jo, nekalto, rodos, dėl brolio padarytų nusikaltimų, neištiktų toks pat likimas ir kad iš jo nebūtų atimta tėvonija. Pakeitęs Jurijų, Glebas kurį metą buvo ištikimas, tuo tarpu Riazanės kunigaikštis po senovei kurstė maištą, ieškodamas tinkamos dingsties. Kai Vytautas patraukė į Lietuvą, Glebas sumanė taip elgtis, kaip elgėsi jo brolis, išdrįso atvirai nepaisyti Vytauto įsaky-

mu ir atsisakė kartu su visa žeme paklusti Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Šis maištas iš viso buvo neparankus Vytautui, mat ketino pradėti kitą karą sutelktomis

Lietuvos bei Rusijos jėgomis. Jis turėjo pakankamai kariuomenės, galinčios sutramdyti maištingus Glebo užmojus, tačiau nenorėjo nei karių gaišinti, nei gaišti laiko. Nėra juk jokios abejonės, kad ir nugalėtieji, ir nugalėtojai kovoje patiria, nesvarbu, kad nevienodų, nuostolių: kaip geležis, kirsdama medį, atšimpa, taip ir kariuomenė po pergalingo mūšio neišvengiamai apsilpsta, nes kiekvienas veiksmas pareikalauja ir laiko, ir įstangų. Taigi ir Vytautas būgštavo, kad, jam patraukus prieš Glebą, sugaišus tame žygyje ir išvarginus karius, neišblėstų karštas rusų pasiryžimas kovoti su skitais. Todėl jis ir slėpė, jog ketina ilgainiui sutramdyti Smolensko valdovą, norėdamas, kad kaimyninių žemių kunigaikščiai bei pats Glebas anksčiau patirtų, jog

Smolenskas jau Vytauto rankose, nei suprastų, kad Vytautas, jausdamasis nuskriaustas, galvoja keršyti.

Gyvenančių už Volgos
Karo su skitais pro- skitų tautų garsusis vadas,
ga apgauna Glebą lotyniškai vadinamas Tamerlanu (rusų — Timurkutjenu, skitų — Timurkutluku, maskvėnų — Timurakšaku, t. y. Langu, arba Šlubuoju kalaviju), išvijo iš tėvo valdų Tochtamyšą, kitą skitų valdovą, sutriuškinęs šį kovoje. Tochtamyšas su žymiausiaisiais didikais, kuriuos vadina emyrais, arba ulanais, pabėgo pas Vytautą ir be didelio vargo įkalbėjo jam padėti susigražinti prosenelių karalystę. Gera žinau, kad, pasak kurių ne kurių metraštinių, Vytautas ėmėsis tokio drąsaus sumanymo dėl to, kad troško išgarsėti ir išplėsti savo valdžią. Vis dėlto garbės jausmą jis puikiausiai galėjo patenkinti karuose su kryžiuočiais, todėl atrodo, jog daug arčiau tiesos tie, kurie sako, kad jis pradėjo karą su skitais, rūpindamasis apginti Rusią. Mat Tamerlanas, nuniokojęs didelę pasaulio dalį ir sutriuškinęs turko Bajazito galybę, sukėlė visose karalystėse didžiulį siaubą, pirmiausia jis įvarė baimės kaimyninei Rusiai, ne kartą patyrusiai pražūtingą skitų jėgą. Štai todėl Vytautas, išpėjęs visus Rusios valdovus, koks jiems gresia pavojus iš Tamerlano, paaiškino, kad visiems būtų kur kas saugiau, jeigu, Tochtamyšą paėmus į savo globą, su žymiausiomis skitų tautomis būtų sudaryta draugystės bei karo santarvė ir jos nedvejodamos prisidėtų prie tų, kurie jų akyse griebiasi ginklo už pačios Skitijos laisvę. Jeigu visos Lietuvos bei Rusios jėgos būtų sutelktos, dėl pergalės nereikėtų abejoti! Vytautas sustojo su kariuomene netoli Smolensko žemės. Iš čia išsiuntęs laiškus įvairiems kunigaikščiams, paragino juos su gausiomis jėgomis traukti į jo stovyklą, kur, daly-

vaujant pačiam Tochtamyšui, kurį buvo su savimi at-
sivežęs, galės susitarti, kaip toliau kariauti. Ta proga

atvyko į stovyklą ir Glebas,
Smolenskas prijun- Smolensko kunigaikštis. Čia
giamas prie Lietuvos jis, visaip vaišinamas, tol už-
sibuvo, kol Vytautas užėmė

Smolenską bei visą kraštą. Tada, jam nusimetus kaukę,
ir paaiškėjo, kad Glebui kelias į Smolenską užkirstas.
Vis dėlto Vytautas jam padovanojo keletą didelių val-
dų bei Polonos pilį, tuo norėdamas apmaldinti Smo-
lensko ilgesį. Pastarąją žemę valdyti pavedė ryžtingam
vyruui Vasilijui Jomantui Boreikaičiui, tačiau, nenorė-
damas, kad, pasikeitus aplinkybėms, po jo išvykimo
kiltų kokių sąmyšių, pats gerokai užtruko Smolenske.
Vėliau, padalijęs kariuomenę dviem žygio voromis, Si-
monui Lengveniui, Mstislavlio kunigaikščiui, įsakė su
dalimi lietuvių kariuomenės pulti Riazanės kunigaikš-
tį, maišto Rusioje kaltininką. Po to Lietuvos didikui
Algirdui paliepė su kita lietuvių kariuomenės dalimi ir
visais rusais Dyklaukiais nužygiuoti už Volgos bei Do-
no, išžvalgyti kelius, vietas, sužinoti, kokios priešų jė-
gos, kokie jų sumanymai, ir, jeigu dievas duos tinkamą
proga, išbandyti savo karinę sėkmę ir narsą pradėjus
karą. Abu žygiai pavyko. Tiesa, Simonas Lengvenis
nepajėgė išvilioti Riazanės kunigaikščio, nedrįsusio
priešintis, į kovos lauką, tačiau kalaviju bei ugnimi
nusiaubęs visas jo valdas tarp Okos ir Dono upių, par-

sivedė atgal nė trupučio ne-
Vytauto šalininkai nukentėjusią ir grobio prisi-
niokoja Riazanę plėšusią kariuomenę. Algir-
das turėjo daugiau darbo.

Praėjęs Dyklaukius ir sustojęs stovykloje prie Do-
no, jis gavo žinią, jog trys broliai, Krymo, Kir-
kelsko ir Mangupo skitų valdovai, vedasi didžiu-
lę kariuomenę. Taip toli nusigavus į priešų šalį,

1397 metai

*Sutraukia į Kijevą
kariuomenę*

ir pats ten nuskubėjo, norė-
damas papildyti kariuomenę.
Per žiemą sutelkęs didžiules
jėgas, įsakė visiems kuo grei-
čiausiai traukti į Kijevą ir ten

laukti tolimesnių nurodymų. Šiek tiek užgaišęs Lietu-
voje, kur tvarkė visokius reikalus, pats taip pat leidosi
paskui kariuomenę, kai atėjo tinkamas metas kariauti.
Iš Kijevo su kariuomene tyliai patraukė į Azovą. Persi-
kėlęs prie Azovo per Doną, pradėjo karą, kol žinia apie
Vytauto įsiveržimą nebuvo
dar skitų pasiekusi. Toje ko-
voje smarkiai sumušė Už-

Įsiveržia į Skitiją

volgio nogajų tautos kariuomenę. Išsivedė galybę belais-
vių, į kuriuos pakliuvo tie ordos žmonės, kurie negali
kariauti ar dėl lyties, ar dėl amžiaus. Jų dalis, pasiūsta
pas karalių Jogailą, išsiža-

*Išsklaidęs kariuome-
nę, išveda į Lietuvą
galybę belaisvių*

dėjusi nelemtojo Mahometo,
perėjo Lenkijoje į krikščio-
nybę. Tuo tarpu tie, kurie
įsikūrė Lietuvoje, kuo atkak-

liausiai laikosi savo tikėjimo įsitaisę gyventi ne tik prie
Vokės, bet ir karališkųjų miestų priemiesčiuose bei
Lietuvos didikų valdose. Iš skitų bajorijos paprastai sa-
ve kildina tie, kurie valdo Lietuvos didikųjų kunigaikš-
čių padovanotus laukus ir, tautos vyresniųjų bei vėlia-
vininkų įtraukti į tam tikrus būrius, turi savo lėšomis
eiti karinę tarnybą. Jeigu

*Skitų belaisvių gyve-
nimas Lietuvoje*

kurie iš jų ir neina tikros ka-
ro tarnybos, tai (paprastai
jaunuomenė) arba tarnauja

stovyklose kariais, arba didikų rūmuose žygūnais. Kiti,
o ypač paprasti žmonės verčiasi arba daržininkyste,
arba, dirbdami vežikais, siūlo savo paslaugas kelei-
viams bei pirkliams. Kurie ne kurie rašytojai tvirtina,

kad jie Lietuvoje turi vienodas su bajorais teises, bet šitie žmonės rašo netiesą ar iš nežinojimo, ar suklaidinti kokių gandų. Nors, atlyginant skriaudas, kurias jie gana dažnai patiria iš krikščionių, kunigaikščiai leido taikyti skriaudikams tas pačias bausmes, kurias įstatymai numato už bajoro nuskriaudimą ar nužudymą, tačiau jie visai neturi kilmingiesiems teikiamų lengvatų ir privalo klausyti pilių viršininkų nelyginant kaimiečiai, gyvenantys karališkuose dvaruose.

1398 metai

Kad ir kitais metais, Vytauto įsakymu ir jam pačiam vadovaujant, vyko kovos su skitais, įrodo tai, jog, pasak senų metraščių, tais metais, kaip ten sakoma, kovoje su skitais žuvęs Vytauto brolis Patrikas. Tuo tarpu Lietuvos istorikai, užsimoję nupiešti sekantį žygį, gaudų

*Vytauto karas prieš
Tamerlaną*

dėl pralaimėjimo ir reikšmingą dėl pasirengimo, užmiršo tų metų įvykius paminėti. Ka-

ralius Jogaila primygtinai patarinėjo Vytautui, tinkamai nepasirengus, nepulti Tamerlano, bauginusio visą pasaulį. Jis tvirtino, jog užtenka garbės ir šlovės, pelnytų ankstesniuose pergalinguose mūšiuose. Juo didesnėmis jėgomis jis pradėsiąs karą, juo didesnė baimė slėgsianti karaliui širdį, nes karo sėkmė esanti nepasto-

vi. Geriau esą užpulti kaimyninę Prūsiją, kuria niekada negalima pasitikėti, nes juo ji darosi grėsmingesnė, juo

*Karalius ir karalienė
atkalbinėja*

veiksmingesnių reikia imtis priemonių. Gal dėl moteriškų nuogastavimų, o gal dėl to, kad kažką nujautė, ir karalienė Jadvyga atkakliai priešinosi tam žygiui, pranašaudama nelaimingą jo pabaigą. Netrūko nė lenkų didikų, kurie, karalienės paskatinti, sakėsi nenorį traukti į naują žygį. Tuo tarpu Vytautas, ankstesnių

Vytautas rengiasi

pasisekimų skatinamas, nesutiko išsižadėti savo sumanymo. Pirmiausia jis susitarė su kryžiuočiais, kurie ne tik pasižadėjo laikytis taikos, kai Vytautas patrauks į karą, bet ir pasiuntė, kaip neseniai buvo susitarta, penkis šimtus rinktinių riterių į pagalbą. Atsikratęs šito rūpesčio, Vytautas ramia galva pradėjo telkti karius Žemaitijoje ir Palenkėje. Galybė lenkų didikų patys pasisiūlė traukti į šį nelyginant šventąjį žygį prieš krikščionių tikėjimo priešus mahometonus: Rapolas iš Tarnovo, Spitekas iš Melštino, Krokuvos vaivada, Socha, Plocko vaivada, Jonas Glovačas, Mazovijos vaivada, Jonas iš Dombrovos, Dobrogostas iš Šamotulų, Varšas iš Michovo, Ostrorogas, Pilikas, Bogušas ir kiti didikai. Lietuvių kariuomenėje, be kitų garsių didikų, buvo penkiasdešimt kunigaikščių, kilusių iš Lietuvos ir Rusijos didikų kunigaikščių.

1399 metai

Susiduria su didžiule Edigejaus kariuomene, įsiveržusia į Skitiją

Visos jėgos sutraukė į Kijevą. Leidęsi iš čia Skitijos kryptimi, pulkai, žengdami per priešų šalį, nesutiko iš pradžių nė vieno jų kario. Nesutikdami jokio pasipriešinimo, nuniokojo tolesnes žemes ir be mūšio persikėlė per Psiolo ir Sulos upes.

Prie Vorsklos upės galop pasirodė Edigejus, Tamerlano karvedys, su didžiuliais skitų būriais. Išvydus nesuskaičiuojamą daugybę priešų, kiekvienam parūpo sužinoti, kas jų visų laukia, iš priešų daugybės atspėti, kaip baigsis mūšis, ir pasmerkti savo ankstesnį išdidumą. Aptarę padėtį, vieningai nusprendė, jog pirmiausia reikia pamėginti laukiniams pasiūlyti taiką. Privirsti kovoti, kai turi menkų menkiausią viltį nugalėti, o gal neturi jokios vilties, elgtųsi nelyginant bepročiai,

*Priešas pasirodo lin-
kės taikytis*

o ne narsūs vyrai, puldami
stačia galva į kovą prieš tai
neišmėginę visų garbingų
priemonių. Pasiūstas pas ski-

tus vaivada Spitekas pastebėjo, kad priešai linkę taiky-
tis. Kai, grįžęs pas savuosius, jis pasitarime apie tai pa-
pasakojo, apdairesnieji pareiškė, jog reikia derėtis dėl
teisingos bei garbingos taikos. Tuo tarpu bajorų jaunuo-
menė, nepratusi blaiviai tramdyti savo išdidžių polėkių
ir paisyti susiklosčiusių aplinkybių, pradėjo niurnėti,
kad, girdi, baliųjų sprendimas jiems atimęs progą įsi-
gyti šlovės, be to, šaukti, kad jie reikalauja leidimo ir
ženklo pulti ne tiek savo, kiek viso krikščionių tikėji-
mo priešus. Antra vertus, ir pats Vytautas troško kovo-

*Jaunesnieji bei Vy-
tautas atmeta taiką*

ti. „Nė dėl to ligi šiol atidė-
lioju mūšį, kad nepasitikė-
čiau savo jėgomis arba netu-
rėčiau vilties laimėti, bet dėl

to, kad nenoriu nieko imtis nesulaukęs pritarimo tų,
kurių ginklai ir širdys turi pasiekti pergalę. Man at-
karu, kad dabar, taip toli nužygiavę, įveikę tokias sun-
kenybes, patekę ten, kur galop išvydome ilgai ieškotą
priešą, mes kovojame žodžiais, o ne rankomis. Kai
ateina laikas veikti, nieko kito nebelieka, tik rodyti drą-
są. Jaunuomenės pasiryžimas kovoti, mano galva, lai-
duoja mums pergalę. Štai tie čia — tai ne tikra kariuo-
menė, o laukinių sambūris; jie, pramokę kovoti strėlė-
mis bei lanku, neatlaikys gerai išmankštintų karių,
kurie nuo pirmo susidūrimo grumsis kalavijais ir bom-
bardomis. Tegu niekas nejaučia baimės dėl to, kad jie
sumušė turkų sultoną Bajazitą: netrunka pralaimėti,
kas kovoja nelaiminamas dangaus. Jūs, krikščionys,
pasitikėkite tikruoju dievu, kurį garbinate: jūsų reika-
las teisingas, ir jis netruks jums padėti, tik jūs neužmirški-
te savo daugel sykių rodyto, tiek kartų išbandyto narsu-

Prasideda mūšis

mo". Šitaip bylojo Vytautas, o dangus lėmė, kad išėjo visai kitaip. Kai prasidėjo mūšis, iš karto paaiškėjo, kokia žmonių persvara priešų pusėje. Viduryje stovėjusius karius, kuriems vadovavo Dimitras Kaributas, susidūrusius su priešų rikiuote, sudaryta iš susigrūdusių raitelių, palaužė ne jų ginklai, juos sutrypė daugybė arklių, ir jie visi žuvo kartu su savo vadu bei jo trimis sūnumis: Ivanu, Skinderiu ir Andrejumi. Po to ir abiejuose sparnuose stovėję kariai, ir atsarginiai pulkai, apsupti išsiskleidusių priešų, nebegalėjo nei pulti, nei bėgti palikę kovos vėliavas. Apšiausti priešų, beveik visi buvo sunaikinti, ne tik paprasti žmonės, bet ir žymieji kunigaikščiai. Iš žymiųjų lenkų didikų paspruko tiktai Ostrorogas ir Šamotulskis. Žuvo Spitekas, nors galėjo išsigelbėti, verždamasis pro susigrūdusius priešus. Vytautas ir Švitrigaila vos ne vos sveiki paspruko eikliais žirgais iš žudynių. Kauty-

Sumušami Vytauto kariai, žuvus daugybei didikų

nių lauke pasiliko užmuštas Andrius Vingaudas, karaliaus brolis, Dimitrijus ir Teodoras, kunigaikščiai Volskiai, Vytauto brolėnai ir Patriko sūnūs, Glebas bei Simonas, Jogailos brolėnai ir Kaributo sūnūs, Ivanas, Kijevo kunigaikštis, Glebas, Smolensko kunigaikštis, Mykolas Podbereskis, Ivanas Belskis, Ivanas Jevlaškovičius. Jomantaitis ir kiti lietuvių bei rusų didikai. Skitai nepasitenkino nei didele pergale, nei gau-

Skitai niokoja Rusią ir apsupa Kijevą

siu grobiu, atimtu iš užmuštųjų bei išvytųjų, bet pasistengė išplėsti laimėjimą. Užpuolę Rusios žemes, priklausiusias Vytautui, jie žiauriai nuniokojo Volynę, Seversko ir Kijevo kraštus, galop apsupo Kijevo miestą, kuris galėjo šiaip ne taip laikytis, tačiau nieku būdu nepajėgė atstumti miestą supančios kariuomenės. Tiesą sakant,

skitams trūko ir įrengimų, ir drąsos atvirai pulti miestą. Todėl jie ir tenkinosi atkaklia, bet nesėkminga miesto apgula. Galop, neturėdami vilties užkariauti miesto, jie sutiko už auksą pasitraukti iš tos vietos, iš kurios kalavijas nieku būdu jų negalėjo išvyti: jiems buvo sumokėta trys tūkstančiai auksinų.

Tais pačiais metais mirė pirmas Vilniaus vyskupas Andrius Vasilas. Karalienei Jadvygai irgi šie metai tapo paskutiniais: pagimdžiusi dukterį, ji mirė. Ši žinia sukėlė Lietuvoje begalinį liūdesį. Mat valdovė ypač mylėjo lietuvius ir visada jais rūpinosi, stengėsi, kad

šio krašto jaunuomenė eitu
Mirus karalienei Jadvygai visokius mokslus. Kol Krokuvoje dar nebuvo akademijos, ji tuo tikslu įkūrė Čekijos

Prahoje lietuvių kolegiją ir jai paskyrė gausių lėšų. Karalius, patyręs pralaimėjimą kovos lauke ir prislėgtas asmeninio sielvarto, skaudžiai liūdėjo ir dėl kito namų

negando. Mat, neturėdamas
Karalius Jogaila susirūpinęs Jadvygos pagimdyto vyriškosios giminės įpėdinio, būgštavo, kad, pasitraukus iš gyve-

nimo žmonai, karalystės paveldėtojai, jis pats bus priverstas išvykti iš Lenkijos. Tuo tarpu širdis, kartą patyrusi valdžios saldybių, vengia paprasto gyvenimo. Susirūpinęs dėl ateities, susimanė patirti, ką galvoja kiti. Todėl tyčia iškeliavo į Rusiją, norėdamas iš čia stebėti, kokios lenkų nuotaikos ir ką jie ketina daryti. Be to, jeigu kartais būtų išvarytas iš Lenkijos, apgalvoti, kaip, pašalinus Vytautą, atgauti valdžią Lietuvoje. Tų rūpesčių jis atsikratė tik tada, kai lenkų didikai, suvokę karaliaus rūpestį, pažadėjo, jog

1400 metai

Antroji santuoka

niekas kitas, kol jis esąs gyvas, nekaraliaus Lenkijoje.

Karalius, padrąsintas šio

pažado, ėmė galvoti apie naują santuoką ir po metų kitų vedė vengrę Oną, Celės dukterį, lenkų karaliaus Kazimiero anūkę. Be kitų valdovų, vestuvių iškilmėse dalyvavo ir Aleksandras Vytautas su žmona. Jis su karaliumi derėjosi dėl Lenkijos ir Lietuvos sąjungos atnaujinimo. Nutarė baigti derybas Lietuvoje. Tuo metu Andrius Vygandas, Starodubo kunigaikštis, raštiškai pasižadėjo būti ištikimas karaliui: Vytautui mirus, jis esą su kitais Lietuvos kunigaikščiais nepripažinsiąs kitos valdžios, kaip Lenkijos karaliaus Jogailos. Vytautas, sugrįžęs į Lietuvą, panoro pareikšti padėką gerajam viešpačiui dievui už neseniai patirtą malonę, leidusią jam sveikam ir gyvam pasprukti iš nelemtojo praėjusių metų mūšio, todėl pastatė šv. Pranciškaus ordino vienuoliams iš pradžių Kaune, o vėliau Ašmenoje bažnyčią bei vienuolyną ir dosniai juos apdovanojo. Žiemą karalius Jogaila atvyko į Lietuvą. Jam atkeliavus, su-

1401 metai

*Jogaila atnaujina
Lenkijos ir Lietuvos
sąjungą*

kviestose visos tautos atstovų sueigoje po nuodugnaus ir išsamaus aptarimo ir buvo atnaujinta sąjunga su Lenkija. Už karalystę Jogaila lenkams kadaisė per daug visa ko pri-

žadėjo, jo pažadai daug kam rodėsi sunkiai įvykdomi, o atsargesniems — net įtartini. Štai todėl lenkai ir norėjo, kad Lietuvos didikai juos patvirtintų naujais raštais bei naujomis garantijomis. Šitai, priėmus atitinkamus įstatymus, ir buvo padaryta šiame susirinkime; Lietuvos luomai viešu dokumentu paliudijo, kad laisvu bei visuotiniu jų sutarimu Lietuva su visomis savo kunigaikštystėmis bei žemėmis prisijungianti prie Lenkijos karalystės; mirus Vytautui, Lietuva bei visos jos valdos atiteksiančios karaliui ir karalystei, tik Naugarduko kunigaikštystės dalis bei kurios ne kurios žemės

priklausysiančios Žygimantui Kęstutaičiui kaip jo tėvonija, tačiau tik tokiomis sąlygomis, kad liksiančios pavaldžios karaliui bei karalystei; Vytauto žmona, kol gyva, laisvai valdysianti žemes, kurios jai atiteks kaip kraitis. Karaliui mirus, nei lietuviai nerinksią Lietuvos kunigaikščio be lenkų žinios, nei lenkai — Lenkijos karaliaus be lietuvių žinios. Abiejų tautų priešai būsią bendri, bet kuriame kare jos viena kitai teiksiančios pagalbą. Pasak kurių ne kurių metraštininkų, buvę dar nutarta, jog po Jogailos mirties Vytautas paveldėsią karalystę, tačiau pačiuose sutarties raštuose apie tai nieko nesakoma. Kai valdovai, remdamiesi visuotiniu pritarimu, stengėsi sutvirtinti tarp tautų santarvę, Podolės pakraščiuose prasidėjo neramumai, kuriuos su-

kėlė Valachijos vaivada Romanas Petrilovičius. Neilgai trukus jį sutramdė Podolės vietininkas Švitrigaila: įmes-

Sutramdomi valachai, manas Petrilovičius. Neilgai
užpuolę Podolę trukus jį sutramdė Podolės

tas į kalėjimą, čia ir atkentėjo už neapgalvotą maišto kėlimą. Sugrįžo į savo valdas, atgavo Valachiją, arba Dakiją, tik tada, kai, dėl karaliaus tarpininkavimo paleistas į laisvę, sutiko, kad Valachiją, po maišto tapusi karalystės dalimi, amžinai liktų tokioje padėtyje, o jis būtų karaliaus valdinys, be to, ir vieną, ir kitą sąlygą patvirtino garantija bei priesaika.

Čekai taip pat vos neįtraukė Jogailos į naują karą. Mat jie ketino pašalinti iš valdžios karalių Vaclovą, negalėdami pakęsti jo nepaprasto neveiklumo. Ieškodami svetur galingų užtarėjų, jie pakvietė per kilmingus žygūnus Jogailą į Čekijos sostą. Vis dėlto Jogaila elgėsi atsargiai: jo nesuviliojo siūlomo vainiko blizgesys, nes aiškiai matė, kokių pavojų ir kiek rūpesčių jam užkrauna tie pasiuntiniai. Jis puikiai žino-

1402 metai traukė Jogailos į naują karą.
Jogaila nepriima siū- Mat jie ketino pašalinti iš
lomo Čekijos sosto valdžios karalių Vaclovą, ne-

jo, jog sujungtos didelės karalystės dėl skirtingų tautų nuotaikų ir papročių vargiai paklūsta vieno žmogaus valdžiai, nes aukščiausiasis irgi taip sutvarkė žmonių reikalus, kad kaip vienas kūnas turi vieną galvą, taip vienas karalius reikalingas vienai tautai. Jis galvojo, kad, nepaisant begalinio Vaclovo ištizimo, vis tiek tauta, pašalinus karalių, jausianti skriaudą, o Zigmantas, šio brolis ir Vengrijos karalius, negalės pakeisti, kad jo brolis ištremtas, o jo soste sėdi iš svetur pakviestas valdovas. Be to, dėl Huso pamokslų prasidėjusi krikščionybės reformacija sukėlė didelius neramumus beveik visoje Čekijoje. Visa tai apgalvojęs, jis atmetė čekų pasiūlymą, aiškindamasis tuo, kad nenorįs karaliauti ten, kur atskalūnė tauta išsižadėjo Kristaus bei jo bažnyčios.

1403 metai

Po trumpos taikos Lietuvoje vėl prasidėjo naujas karas, išplieskęs nuo senų ir dar neišblėsusių žarijų. Kurį laiką tykojo progos pradėti karą prarastos valdžios troškimo kurstomas Jurijus Sviatoslavovičius, neseniai išvytas iš Smolensko. Jis ir nutarė, kad nebus geresnės progos, kaip ta, kai Vytautas, sumuštas skitų, ir mažiau jėgų beturėjo, ir mažiau saugumu besirūpino. Suderinęs savo sumanymus su ūošviu,

Jurijus užima Smolenską

Riazanės valdovu, ir sutelkęs karius, Jurijus įsiveržė į Smolenską. Tiesą sakant, nesunku buvo užimti Smolensko miestą ir pilį, nes daugelis čionykščių, o ypač bajorai, rėmė Jurijų. Išdavikiškai šių įleistas į miestą, jis kuo žiauriausiai susidorojo su Vytauto šalininkais: išžudė ne tik eilinius karius, bet ir visus bajorus kartu su Romanu, Briansko kunigaikščiu bei Smolensko vietininku. Šiaip ne taip dovanojo gyvybę jo žmonai bei mažiems vaikams. Vytautas be galo troško ramybės, reikalingos karinei galiai atkurti, tačiau, nenorėdamas, kad

*Po kovos Vytautas jį
atsiima*

ir kitose artimesnėse žemėse
pasklistų kalbos, jog neker-
šijama už sąmyšio kėlimą, ir
kad šitai neskatinų kitiems

noro bei ryžto sėkmingai keisti esamą padėtį, greitosio-
mis sutelkė kokią beįstengdamas iš savo krašto žmonių
kariuomenę ir, pasiėmęs keletą patikimų lenkų samdi-
ninkų būrių, skubiai patraukė į Smolenską. Jis netruko
sumušti Jurijų, išdrįsusį su savo vyrais jam priešintis
kovos lauke. Atsiėmė Smolenską bei visą kraštą ir jį
pavertė, kaip sakoma, paprasta apygarda. Jurijus, atsi-
dūręs beviltiškoje padėtyje, pabėgo į Vengriją, kur, pa-
tekęs į karaliaus Zigmanto kariuomenę, žuvo kulkos
pervertas mūšyje.

Tada vėl prasidėjo taika, tačiau kitame pakraštyje
Švitrigaila sukėlė naują maištą. Pagal neseniai padary-
tą sutartį jis valdė Podolę,

*Švitrigaila kelia nau-
jus sąmyšius*

kurią, atpirkęs iš Spiteko pa-
likuonių, karalius jam buvo
paskyręs, be to, Strijaus, Šid-

loveco, Stopnicos ir Uscės pilis Lenkijoje ir jų apygar-
das. Iš druskos kasyklų jis kasmet gaudavo tūkstantį
penkis šimtus lenkų markių pajamų. Turėjo nemažą tė-
voniją, prilygstančią didelei kunigaikštystei, bet tam,
kas labai daug nori, visuomet visko mažą.

Taigi ir jis antrą kartą
*Kryžiuočiai niokoja
Lietuvą*

perėjo į Prūsiją, norėdamas
kryžiuočių padedamas užpulti
Lietuvos kunigaikštystę. Tuo

žygiu kryžiuočiai baisiai nusiaubė Lietuvą. Mat Vy-
tautas, netikėtai užkluptas karo, neturėjo čia pat ka-
riuomenės, su kuria galėtų atremti priešą. Nepasitaręs
su Jogaila, negalėjo pradėti su kryžiuočiais nė taikos
derybų, nes šitai neseniai pažadėjo Jogailai. Gavęs ži-
nią apie padėtį Lietuvoje, Jogaila pirmas kreipėsi per

pasiuntinius į kryžiuočius, prašydamas taikos, ir kryžiuočiai, kaip paaiškėjo, nebuvo tam prašymui priešingi. Abi šalys susitarė apsvarstyti visą reikalą Racionže. Sutartą dieną ten atvyko karo ir taikos vadai: karalius Jogaila, kunigaikštis Vytautas ir magistras Jungingenas. Kryžiuočiai kėlė galybę visokiausių rei-

1404 metai

*Nauja karaliaus bei
Vytauto sutartis su
kryžiuočiais*

kalavimų, dėl kurių, be abejonės, būtų nutrūkusios prasi-
dėjusios derybos, jeigu būti-
nybė nebūtų skatinusi tauriai
tvardyti daugiau, nei, rodos,
įmanoma. Mat Vytautas, gal

norėdamas pastūmėti Švitrigailą, praradusį kryžiuočių palankumą, į ką kita, gal dėl to, kad jau tada slapta galvojo apie karą su Maskva, sutiko su gana sunkiomis sąlygomis. Karaliaus Vladislovo vyskupo pasiūlytoje sutartyje buvo surašytos štai šitokios sąlygos: Vytautas kryžiuočiams užleisias amžinai valdyti Žemaitiją, karalius Jogaila sumokėsias keturiasdešimt tūkstančių florinų, kryžiuočiai atiduosią lenkams Dobrynę, abi šalys tvarkingai grąžinsią viena kitai belaisvius, ištremsią iš savo žemių perbėgėlius ir nutrauksią visokius išpuolius į kaimynų pasienio apygardas. Taikos sudarymui pažymėti Konradas Torunėje surengė iškilmingas vaišes, į kurias pakvietė karalių ir Vytautą. Vis dėlto labiau reikėtų paminėti retą karaliaus atlaidumą, kurį ten parodė Jogaila. Norėdamas apžiūrėti miestą, karalius jojo žirgu jo aikštėmis, ir vienu metu, nežinia, ar atsitiktinai, ar tyčia, kažkokia moterėlė jį apliejo pro namo langą virtuvės pamazgomis. Visus apėmė siaubas išvydus šitokią piktadarybę, tačiau karalius paprašė nežudyti ir nebausti moteries, kuri už šitai turėjo būti kankinama vandeniu. Kai karalius rūpinosi

*Švitrigaila išvejamas
lenkų iš Podolės*

taika šiame valstybės pa-
kraštyje, lenkai neramiu me-
tu pakėlė ginklą, išvijo iš

visos Podolės Švitrigailos įgulas bei jų viršininkus. Be to, paskelbė nelyginant kokį visos tautos nutarimą, jog ateityje Kameneco viršininku turi būti skiriami ne kokios kitos, o lenkų tautybės žmonės.

1405 metal

Vytautas atiduoda
Žemaitiją kryžiuo-
čiams

Iškeliavęs iš Prūsijos, Vytautas, nenorėdamas, kad kryžiuočiai pakeistų savo nusistatymo dėl naujų Švitri-

gailos sukybių, nutarė kuo greičiausiai paremti darbais pasirašytą taikos sutartį. Išsiuntęs garbingą pasiuntinį, jis pakvietė ordino magistrą bei žymiuosius ordino vyrus į Kauną, ketindamas galutinai čia sutvarkyti viską, dėl ko susitarė Racionže. Atvykę žymiausieji didikai gavo iš Vytauto lotyniškai ir vokiškai surašytus raštus, kurie skelbė, jog Žemaitija atskiriama nuo Lietuvos ir prijungiama prie kryžiuočių valdų. Netrukus, išvedus Vytauto įgulas, ordino magistro kariuomenė užėmė visas pilis, tvirtoves ir galop visą kraštą. Žemaičiams, nepratusiems prie svetimųjų valdymo, šis jungas pasirodė esąs pernelyg sunkus, todėl jie iš pasalų žudė dvarų bei kaimų užvaizdas, juos arba durklu nudobdami, arba vandenyje paskandindami. Bendra tautos neapykanta vertė įtarti, kad visi kalti dėl šių žudynių, tačiau niekad nepavyko sugauti tų, kurie tuos nusikaltimus darė, nes niekas nieko neišdavė. Todėl Vytautas, nenorėdamas, kad kryžiuočiai kaltintų, jog šitaip daroma jam kurstant arba pritariant, darė viską, kad žemaičiai, patekę į neįprastą jungą, daugiau nebebūtų naikinami. Pastatęs sukilėlių

Žemaičius verčia pa-
klusti kryžiuočiams

maištams malšinti trejetą pilių: dvi — Nevėžio pakrantėje, o trečią — Dubysos bei

Nemuno santakoje, jis įkurdino ten stiprias įgulas. Tuo tarpu Švitrigaila, išvarytas iš Podolės, bergždziai meldė kryžiuočių priebėgos, todėl atsiprašęs grįžo pas Jogai-

Švitrigaila vėl atgauna malonę

lą. Karalius, būdamas atlaidesnės širdies ir maršesnio proto, pasiūlė Vytautui priimti atgailaujantį tremtinį. Ži-

noma, iš garbėtroškos Švitrigailos Vytautas negalėjo tikėtis jokio pastovumo, tačiau, nenorėdamas, kad žmonės kalbėtų, jog, atsakydamas pagalbos, įsitaiso priešą, taip padarė, kad, pagelbėdamas Švitrigailai, sau nepakenktų. Sujungęs Briansko ir Starodubo kunigaikštystes, jis išsiuntė Švitrigailą į Severską, kur lengva buvo šį išlaikyti ištikimą, o jeigu vėl rodysias savo būdą, nesusunku ir sutramdyti. Taigi liovėsis rūpintis karu su Prūsija, jis ryžosi visas jėgas mesti į Severską, norėdamas galop pradėti žygį prieš Maskvą, apie kurią jau seniai galvojo. Šis karas, pasak metraštininkų, štai dėl ko prasidėjęs. Vytautas ir Maskvos kunigaikštis Vasilijus ne tik draugavo, bet ir giminiavosi, todėl be vargo tarp abiejų tautų mezgėsi prekybos ryšiai, pirkliai netrukdo-

1406 metai

Prasideda karas su Maskva

mi keliavo į vieną ir į kitą pusę. Vis dėlto negi kada tarp dviejų valstybių gali būti tokia tvirta taika, kad jos nevaliotų sugriauti žmonių

godumas? Kartą maskvėnai užpuolė lietuvių pirklius netoli Putivlio ir atėmė iš jų prekes. Gal nuostoliai ir nebuvo tokie dideli, kad valdovas turėtų pradėti karą, tačiau kaip paprastai žmonės, atėję dėl jų pasiguosti Vytautui, viską be galo perdėjo ir jį smarkiai sujaudino. Vytautas nutarė, kad esama pakankamo pagrindo pareikalauti per pasiuntinį atlyginti nuostolius ir nubausti kaltininkus. Vasilijus, nejausdamas širdyje jokio priešiško ir manydamas, jog visas šis poelgis nesąs toks rimtas, kad reikėtų dėl jo kelti tokį triukšmą, draugiškai ir pagarbiai priėmė pasiuntinį, bet netrukus jį ir atleido be niekur nieko. Štai todėl Vytautas, pasipiktinęs jau

ne tiek dėl savo valdinių skriaudų, kiek dėl savo asmens — taip jam rodėsi — paniekinimo, didžiai užsirūstino, tačiau sumaniai užslėpė nepasitenkinimą bei mintis apie karą, kol nebuvo galutinai susitaikęs su kryžiuočiais. Dažnai valdovo akiai rodosi svarbūs tie reikalai, apie kurių svarbumą jam pasakoja apgaulūs žmonės. Sudaręs su Prūsija tvirtą taiką, jis patraukė su kariuomene, jau anksčiau tam tikslui sutelkta, į Severską ir netikėtai įsiveržė į Vasilijaus valdas. Vasilijus, užkluptas nelaukto karo, sutelkė kiek begalėdamas karių ir prie Ugros upės pasitiko Vytautą, siaubiantį kraštą. Upės tėkmė skyrė

Karo baigtis abiejų priešų stovyklas. Ji ir neleido jiems iš karto susikauti. Vasilijus, gal nepasit-

kėdamas savo jėgomis, gal nenorėdamas dėl tokio menko reikalo pradėti karą ir pralaimėjimo atveju aukoti tiek žmonių, per pasiuntinius priminė Vytautui senus giminystės bei draugystės ryšius ir pakvietė pasikalbėti. Vytautas, pamąsęs, jog siunčiami pasiuntiniai ir siūloma taikytis dėl to, kad bijoma ir net atsiprašoma už neseną įžeidimą, bemat išsižadėjo keršto ir pasisakė visai nesąs priešingas taikai. Susitikę giminaičiai greitai vienas su kitu susitarė, senąją taikų susitarimą papildę ta viena sąlyga, kad Maskvos valdovas atlyginsiąs apiplėštiesiems žmonėms nuostolius, o Vytautui — karo išlaidas. Šitaip susitarus, kai kariams pranešė apie taiką (vietos žmonių kalba — mir), vienas Vytauto bajoras, pasipiktinęs, kad negirdi kovos ženkle, o santarvės šūkį, garsiai pasipriešino šitokiai baigčiai, kartodamas: ne mir, ne mir.

Nemyrų šeimos kilmė Dėl to bičiulių pavadintas Nemyra (anksčiau buvęs vadinamas Nagora), davė pradžią labai garsiai šeimai, bū-

tent Nemyrų. Po to galima buvo tikėtis, kad Maskvos valdovas laikysis tvirtos taikos, tačiau dingstį naujam

*Švitrigaila perduoda
maskvėnams Severs-
ką*

karui davė senas neramumų
kurstytojas nepastovusis Švit-
rigaila, kuriam greitai paki-
ro ramus gyvenimas gautose
per Vytauto malonę valdose.

Mat tų pačių metų pabaigoje, sudeginęs Briansko ir
Starodubo pilis, jis perdavė kunigaikščiui Vasilijui Nau-

1407 metai

gardą, Seversko žemės sosti-
nę, o pats pabėgo į Maskvą.

Taigi jis ir privertė Vy-
tautą vėl imtis ginklo ir, gerai pasirengus, pradėti karą
su Vasilijumi. Vytautas įsakė visų Lietuvos žemių karo
jėgoms susirinkti į Smolenską. Sutartą dieną ten atvyko
Rumbaudas, Lietuvos maršalas, atsivedęs lietuvius ir žė-
maičius, Olėlka, arba Aleksandras, Slucko kunigaikštis,
su kryžiuočiais ir Volynės kariais, Ivanas Boreikaitis
Chodkevičius su Seversko bei Smolensko kariais, Len-
kijoje pasamdyti raitieji ietininkai, vedami Zbignevo iš

*Vytautas įsiveržia į
Maskvos valdas*

Bžezės, ir Prūsijos magistro
pasiųstas į pagalbą pėstinin-
kų būrys. Patikrinęs prie
Smolensko karių kovinę pa-
rengtį, Vytautas atskyrė lengvąją kavaleriją ir įsakė jai

žygiuoti sparnuose, gerokai atsitraukus nuo pagrindinių
jėgų, ir ugnimi bei kalaviju siaubti šalį iki pat Okos,
kur turėjo sustoti. Pats Vytautas nuvedė tiesiai į priekį
tarp niokojančių raitijos būrių sunkiau ginkluotus ka-
rius bei gurguoles. Ryžtingai rengėsi karui ir Vasilijus.
Kadangi karas prasidėjo dėl Švitrigailos, jis pareiškė
norą, kad šis pats vadovautų karui ir pats kariautų. Švi-

*Švitrigaila kovoja
maskvėnų pusėje*

trigaila netrukus prie Okos
susijungė su skitų ir maskvė-
nų kariuomene ir, išdėstęs ka-
rius tarp pelkių sunkiai įvei-

kiamoje perėjoje, kuria Vytautas būtinai turėjo žygiuo-
ti, užkirto jam kelią į tolesnes Vasilijaus valdas. Be to,

išsiuntinėjęs su gerai vietovę pažįstančiais vedliais pašalas, įsakė šiems tykoti įvairiose vietose tarp miškų ir pelkių grįžtančios prieš kavalerijos, siaubusios kaimus, ir tinkamu metu smogti jai netikėtą smūgį; Vytautas atsidūrė iš tiesų nelengvoje padėtyje, mat jis norėjo tęsti karą, bet nieku būdu negalėjo nei štūmti prieš, įsitvirtinusio tarp pelkių, nei prasiveržti pro jį, nes per mažai turėjo pėstininkų, kurie šiuo atveju jam daugiausiai būtų galėję praversti. Stovėdamas su raitija toje pačioje vietoje, jis kiekvieną dieną vis labiau juto maisto stoką. Viską apgalvojęs, galop įsakė kavalerijos pulkų vadams paieškoti miškuose ir pelkėse neužkirstų properšų ir jomis pasileisti siaubti Vasilijaus valdų. Vasi-

*Maskvos valdovas
priverčiamas prašyti taikos*

lijus, neilgai trukus pajutęs šį niokojamą smūgį, turėjo prašyti taikos. Išskyrus pažadą neremti Švitrigailos, susitar-
ta senomis sąlygomis; Vytau-

tas, tarytum žygis jau būtų visai užbaigtas, paskyrė vadovus, turėjusius išvesti kariuomenę iš prieš šalies, o pats kuo skubiausiai, protarpiais keisdamas arklius, pasileido į Vilnių. Kaip paprastai esti, kariuomenė, karo vadams pasitraukus, patyrė nemaža nuostolių. Mat, nors

Švitrigaila puola Vytauto karius

maskvėnai, kaip su Vasilijumi buvo susitarta, ir neberėmė Švitrigailos, tačiau šis, palaikomas savo šalininkų, su-

telkė keleto rusų bei skitų būrių, užpuolė miškuose Vytauto karius iš užpakalio bei sparnų ir smarkiai juos sumušė. Be to, jie negalėjo rasti neseniai nusiaubtuose kaimuose nei maisto, nei pašaro. Vargais negalais kariai įveikė šiuos sunkumus ir pasiekė Lietuvos valdas, kur šiek tiek pailsėjo ir atsigavo. Tada pašauktinius karius paleido namo, o lenkus ir prūsus nuvedė ligi Vilniaus, kur Vytautas juos irgi paleido namo ne tik dosniai su-

mokėjęs, bet ir gausiai apdovanojęs. Tais pačiais metais mirė Vilniaus vyskupas Jokūbas, lietuvis, iš pranciškonų ordino patekęs į ganytojo sostą.

1408 metai

Kryžiuočiai rengiasi

karui Lietuvoje

Tuo metu Prūsijoje vėl pradėta rengtis naujam karui prieš Lietuvą. Kryžiuo-

čiams rodėsi, jog jiems per maža neseniai atiduotos Žemaitijos, dėl to puoselėjo viltį užgrobti visą Lietuvą. Kodėl gi jie turėtų nurimti nepaėmę į savo rankas visų Lietuvos žemių? Su tokiu įniršiu daugybę metų kovoję, kol lietuvių padėtis buvusi tvirta, negi jie dabar sėdės sudėję rankas, kai Lietuva beveik jau užkariauta? Kaip jie išsaugos Europoje riterių vardą, jeigu, čia sudarę taiką su lenkais, o ten — su lietuviais, leis rūdyti kalavijams? Tegu tik parodo ryžtą, tegu tik pašaukia į kovą, be abejonės, Jogaila ir Vytautas, kurie visai neseniai, bijodami karo, atidavė Žemaitiją greitosiomis užleisį ir visą Lietuvą. Šitaip kalbėjo, šitaip gyrėsi šie godišiai. Kaip liepsna, pridėjus malkų, ne silpsta, o atsigauna, taip ir jie, daug ko gavę, dar daugiau troško. Vis dėlto radosi ir tokių, kurie, norėdami numalšinti šį svetimo kraujo troškulį, įspėjo Jogailą, kad pačioje pradžioje užgesintų išliepsnojančią ir bemaž jau išsiplieskiančią karo ugnį. Susitaręs su Vytautu, Jogaila, dėdamasis turįs visai kitų ketinimų, atvyko į Kauną. Nelyginant į vaišes čia pasikvietė kryžiuočių vadovus. Vieniems ir kitiems rodant abipusį palankumą ir reiškiant džiaugsmą, dėl neseniai sudarytos sutarties, pradėta kalbėti apie taiką: karalius ir Vytautas patys pradėjo tą reikalą gvildinti bei šį tą siūlyti ir kryžiuočių teirautis, ko reikia imtis, kad Prūsija ir Lietuva gyventų tvirtos ir pastovios taikos sąlygomis. Tuo tarpu kryžiuočiai, išdidūs ir pasipūtę, godžiai trokšdami naujų valdų, nei pritarė saikingiems siūlymams, nei

patys nieko nesiūlė. Nieko nesutarusios, abi šalys ir išsiskyrė. Praėjo vos kelios dienos, ir štai kryžiuočiai parodė atvirą priešišumą. Per nuolatos anksčiau vykusių karus priešas smarkiai nuniokojo visą kraštą, ir žemdirbiai, siaubiami tai šen, tai ten puolančių kariaunų, nedirbo žemės. Lietuva juto baisią maisto stoką. Norėdamas palengvinti nuniokotos tėvynės dalį, Jogaila įsakė pakrauti visokiais grūdais dvidešimt didelių laivų ir pasroviui Vysla nuplukdyti į Prūsijos pasienį, o iš ten pasieniu vežimais nugabenti viską į Lie-

tuva. Užgrobę visus grūdus, gabenamus Vysla, kryžiuočiai juos išsivežė kitur. Kai karalius, pasiuntęs žygūną, parei-

*Jie sudaro kelias pro-
gas karui*

kalavo nelaužyti susitarimo ir nedaryti skriaudų, šie atrėžė, jog elgtasi jų teisingai ir teisėtai, nes atėmė tai, ką karalius siuntė stabmeldžių tautai, kovojančiai prieš krikščionis. Mat nors jie gerai žinojo, jog lietuvių tauta su savo didikais daugiau kaip prieš dvidešimt metų priėmė krikščionybę, tačiau po senovei juos vadino stabmeldžiais, tariamu dievobaimingumu mulkindami krikščioniškųjų šalių valdovus (ir net pačius Romos popiežius), dėl kurių paramos ar nuolaidžiavimo ir galėjo tose žemėse kariauti. Kadangi karalius nesiėmė jokių skubių priemonių atsiteisti už šiuos darbus, nenorėdamas elgtis neapgalvotai, kryžiuočiai, tarytum negalėdami pakęsti beveik ištisus metus trunkančios ramybės ir to, kad dėl karaliaus nuolaidumo nuolatos atidėliojamas karas, užpuolė Prūsijoje, Ragainėje, lietuvių pirklius, kurie čia pagal sutartį ramiai gyveno; vienus nužudė, o iš kitų atėmė visą turtą. Vytautas, gavęs apie tai žinią, nutarė užbėgti priešui už akių gal dėl to, kad iš prigimties buvo smarkesnio būdo, o gal todėl, kad, žinodamas tikrą padėtį, nieku būdu nesitikėjo iš kryžiuočių taikos. Jis įsakė maršalui Rum-

*Vytautas įsako išvyti
kryžiuočius iš Žemai-
tijos*

ryžtingai ėmęsis vykdyti įsakymą, išžudė visas įgulas, nukovė krašto vietininką ir visą Žemaitiją užėmė anksčiau, nei Prūsiją pasiekė žinia apie prasidėjusius neramumus. Kryžiuočiai dėl to be galo įniršo ir, tarytum įsitikinę, jog dangus palaimins jų įsiūtį, pagrasė Vytautui bei Jogailai baisiausiu kerštu.

*1409 metai
Kryžiuočiai skelbia
karą*

Nenorėdami, kad atrodytų, jog jie, susiradę kliautį, pirmieji pradėjo karą, pasiuntė žygūną pas karalių. Žygūnas, papasakojęs, kas Vytauto valia atsitiko Žemaitijoje, pareiškė ordino vardu, kad jie nepaliks neatkeršiję už šį išpuolį, todėl, jeigu kuo greičiausiai jiems neatlygins nuostolių ir neatiduos Žemaitijos, atvirai paskelbsią Lietuvai karą. Galop jis pareikalavo, kad karalius atvirai išreikštų savo nuomonę ir pasakytų, ar ryžtasi ginti Vytautą, ar, jo neužtardamas, saugoti neseniai su kryžiuočiais sudarytą taiką. Klausimas iš tiesų buvo labai tiesmukiškas, ir karalius, prispirtas prie sienos, nežinojo, ką daryti. Ar pažadėti, jog neteiksis Vytautui pagalbos? Betgi šitaip išduos ir pusbrolių, ir tėvynę žiauriausiems priešams. Ar sakyti, kad nieku būdu nepaliksias Vytauto? Betgi tada už kryžiuočius stos vokiečių, vengrų ir čekų kariai! Lenkų didikai, karaliaus patarėjai, primygtinai reikalavo atiduoti Žemaitiją. Šitaip paprastai esti, kai vienoje valstybėje gyvena skirtingos tautos, tada kiekvienai rūpi savo reikalai, tada kiekviena baudžiasi tvarkyti krašto reikalus taip, kad nuostolių turėtų kita tauta, o ne ji pati. Gal vengdamas aiškaus atsakymo į kryžiuočių klausimą, gal norėdamas turėti laiko pasitarti,

karalius atsakė, kad jis viešpataujas valstybėje, kurioje svarbiais reikalais nieko negališ nutarti be luomų pritarimo. Atleidęs žygūną, jis sušaukė Lenčicoje seimą. Seimas pasiuntė Mikalojų Kurovskį, Gnezno arkivyskupą, pas kryžiuočius, įpareigodamas, negailint pastangų, visokiais būdais skatinti magistrą draugiškai užbaigti ginčą su Vytautu. Arkivyskupas ryžtingai ėmėsi jam patikėto uždavinio, tačiau, ką bedarydamas ir ką besakydamas, negalėjo iš magistro išgauti kitokio atsakymo, nei tas, kad jo žmonės, pakėlę ginklą, jau traukia į Lietuvą. Atmetančio bet kokią taikingą reikalo sprendimą žmogaus atkarus išdidumas supykė arkivyskupą. „Liaukis, magistre,— tarė,— daugel kartų šitaip baisiai mums karu grasinęs: jeigu tik pirštą pajudinsi, išvysi mus ginkluotus savo žemėje“. Šitai išgirdęs, magistras net išbalo. „Pakankamai aiškiai atsakėte ir mano žygūnams,— tarė,— vis dėlto dabar, kai iš tavo žodžių man paaiškėjo karaliaus noras, nesi-graibstysiu uodegos, o trenksiu per galvą“.

Kai pasiuntinys išvyko, jis
Isiveržia į Dobrynę ir nedelsdamas įsakė pulkams
ją užima traukti į Lenkiją. Užpuolęs

Dobrynę užėmė ją ir sudegino, išžudė visą igulą ir nukovė seniūną Plominskį. Žiauriai nusiaubė Lipną ir Ripiną. Kai pasidavė Bobrovníkai ir buvo išduotas Bidgoščius, po aštuonių dienų apsupties užėmė Zlotoriją. Karalius Jogaila, matydamas tokią kryžiuočių sėkmę, įsakė visoms Lenkijos žemėms stoti į kovą su Prūsija. Mažosios Lenkijos bei Volynės kariamais paliepė rinktis į Volbožą, Didžiosios Lenkijos — į Lenčicą. Prie Radzejovo susijungusi kariuomenė patraukė link Bidgoščiaus. Ten jie gavo žinią, kad kryžiuočių pulkai artėja prie Svecės. Karalius, nežygiuodamas ton pusėn su visa kariuomene, išsiuntė stiprų rinktinių karių būrį pabandyti karo laimės. Šie susilaukė tokios

Kryžiuočiai sumušami lenkų

sėkmės, kokios troško: smarkiai sumušė kryžiuočius ir išvijo iš stovyklos. Tą rudėnį jie būtų buvę galutinai su-

triuškinti, jeigu čekų karaliaus pasiuntiniai nebūtų sustabdę sėkmingo kariuomenės žygio. Kadangi karalius labiau troško taikos nei karo, kryžiuočiai, pasirodžius taikos prošvaistėms, be didelio vargo pasiekė, kad jis, išleidęs iš rankų progą sėkmingai užbaigti karą, sutiko sudaryti paliaubas, kurios turėjo trukti ligi kitų metų birželio. Kol dar žinia apie šį susitarimą nebuvo pasiekusi Lietuvos, kunigaikštis Žygimantas Kaributaitis, staiga įsiveržęs į Prūsiją, užėmė tris miestus su tvirtovėmis ir nuniokojo aplinkines žemes. Kai žinia apie šį žygį pasiekė karaliaus rūmus, Jogaila, bijodamas, kad savo ruožtu kryžiuočiai nesurengtų šitokio išpuolio, bematant pasiuntė žygūnus, stengdamasis magistrui pasiteisinti dėl Žygimanto veiksmų ir reikalaudamas, kad visa tai, kas įvyko nežinant apie paliaubas, nieku būdu nepažeistų neseniai sudaryto susitarimo. Kryžiuočiai nė kiek neatlyžo, šitaip karaliui pasiteisinus, tačiau tuo tarpu dėjosi negalvoją apie kerštą, vildamiesi, kad vėliau, kai lietuviai jausis saugesni, būsią patogiau atsiteisti už nuostolius.

*1410 metai
Puldinėja Lietuvą*

Ligi pat žiemos pabaigos truko taika ir ramybė. Tiktaikovo pradžioje kryžiuočiai tylomis patraukė prie Lietu-

vos sienų, paėmė į nelaisvę sargybinius, budinčius prie Iskros upės, ir pasklido po Volkovysko apygardą. Staiga užpuolę, užėmė Volkovyską: žmones, šventą dieną čia suėjusius į bažnyčią, arba išžudė, arba išsivarė į nelaisvę. Nebetoli nuo ten buvo ir Vytautas, tačiau be kariuomenės. Nenorėdamas netikėtai pakliūti į bėdą, ypač dėl to, kad nežinojo, kiek karių turi priešas, jis nuviliojo juos į didelius miškus. Vis dėlto ir vėliau jis

nesiėmė ryžtingesnių veiksmų, nenorėdamas, kad kryžiuočiai galėtų jį kaltinti, jog nauju karo žygiu sugriovęs beįsitvirtinančią taiką. Ligi birželio mėnesio abi šalys laikėsi ramiai: kryžiuočiai dėl to, kad ketino keršyti ateityje, o Vytautas — nenorėdamas laužyti sutarčių ir duoto žodžio. Jis taip ilgai nestojo į kovą, nes vylėsi, kad Vaclovui, Čekijos karaliui, ilgainiui pavyks prikalbinti priešininkus sudaryti amžinąją taiką. Vis dėlto ko galima tikėtis iš svetimųjų, jeigu pats visiškai nesirūpini savo reikalais? Apskritai nieko gera nebuvo padaryta taikai sustiprinti tuo metu, kol taip ilgai tylėjo ginklai. Jogaila, ne be pagrindo įtardamas,

*Jogaila nusprendžia
kariauti prieš kry-
žiuočius*

jog visas reikalas kreipiamas
į neišvengiamą ginkluotą su-
sirėmimą, skubiai išvyko į
Lietuvos Brestą pasitarti dėl
karo su skitų chanu ir Vytau-

tu. Ten jie nusprendė visomis jėgomis pradėti bendrą karą prieš kryžiuočius. Jie ilgai svarstė reikšmingą ir svarbų klausimą, galintį nulemti visų įvykių raidą, būtent, kas daryti, kad kryžiuočių pusėje nekariautų nei imperatorius Zigmantas, nei karalius Vaclovas. Jogaila manė, kad, negavę pagalbos iš vengrų bei čekų, kry-

*Stengiasi palaikyti
draugystę su impera-
toriumi Zigmantu*

žiuočiai nepajėgsią ilgiau at-
sisipirti; antra vertus, dar te-
begaliojo sutartis, sudaryta
šešiolikai metų tarp šių šalių
valdovų ir Lenkijos bei Lie-

tuvos, pagal kurią jie neturėjo teikti kryžiuočiams pagalbos. Vis dėlto buvo pamato būgštauti, kad jie gali nepaisyti teisėto susitarimo iš palankumo žmonėms, su kuriais susiję kalba ir kilme. Vytautas pats ėmėsi šio uždavinio: pasikvietęs į palydovus didikus Goštautą, Rumbaudą bei Radvilą, jis išvyko pas imperatorių. Prieš tai susitarė slapta su karaliumi (apie tai žinojo tikrai karalystės pakancleris Tromba), kad, Vytautui

išsiaiškinus, jog imperatorius bei jo brolis neabejingi jų reikalui, kuo greičiausiai, niekam nieko nesakydamas, ten išvyks ir Jogaila patvirtinti naujo susitarimo. Nors Vytautas ėmėsi visų priemonių, kurios, jo galva, buvo reikalingos išsaugoti su Zigmantu ir Vaclovu sudarytam susitarimui, tačiau visos jo pastangos nuėjo niekais. Zigmantas, iš pat pradžių pasisakęs negalįs nepaisyti kryžiuočių reikalų, vėliau pareiškė, jog niekada nebūsiąs palankus lenkams, jeigu šie pradėsią karą su kryžiuočiais. Po to jis visokiais būdais (netgi žadėdamas karališkąjį vainiką Lietuvai) kurstė Vytautą atsiskirti su visomis Lietuvai priklausančiomis žemėmis nuo Lenkijos. Atmetęs šį klastingą siūlymą, Vytautas, matydamas, jog nieko čia nedaroma susitarimui išsaugoti, o atvirkščiai, visaip stengiamasi sulaužyti duotą žodį, išvyko į Lenkiją nė neatsisveikinęs su imperatoriumi. Skubiai pasivijęs traukiantį namo Vytautą, imperatorius, parodęs jam visokeriopą asmeninį palankumą, gražiai apdovanojo ir išlydėjo pažadėjęs visokiausių gėrybių. Atvykęs į Lenkiją, Vytautas atskleidė imperatoriaus sumanymus Jogailai ir pamėgino, išsižadėjęs minties sudaryti su vengrais bei čekais draugišką susitarimą, iš kurio jų padėtyje vargu ar galima ko gero tikėtis, skubiai pradėti karą su kryžiuočiais. Karalius, pats pasiryžęs kariauti, vis dėlto dar ieškojo kelių taikai atkurti. Jis pasiuntė pas Vaclovą, jau tapusį Romos karaliumi, lenkų ir lietuvių tarybų žymiausius narius, užimančius aukščiausius postus, ragindamas šį pasirūpinti, kaip buvo pažadėjęs, kad vienokiu ar kitokiu būdu būtų išsaugota taika. Tačiau

*Nesėkmingos derybos
ir su karaliumi Vac-
lovu*

Vaclovas dabar visai ką kita kalbėjo, nei buvo pažadėjęs Jogailai praėjusiais metais per pasiuntinius. Be to,

jis pasiūlė nutraukti sutartį, kuria lenkai ir lietuviai sudarė vieną valstybę, ragindamas lenkus išvyti lietuvių

valdovus, po to išrinkti į Lenkijos sostą kurį Vokietijos valdovą, jeigu nori tvirtos taikos tarp kryžiuočių ir Lenkijos. Pasipiktinę šiuo pasiūlymu, išžeidę dėl tokio begėdiško šio žmogaus suktumo, pasiuntiniai, nieko doro nepadarę, sugrįžo namo. Tuo tarpu birželio pabaigoje atgriaudėjo karas. Jį daug kas plačiai aprašė, aš tik tai priminsiu, kas turi ryšio su lietuvių reikalais.

Pasibaigus paliauboms, Jogaila ir išsirengė su visos
Kariuomenė nuveda- Lenkijos jėgomis į karą su
ma į Prūsiją Prūsija, tuo tarpu Vytautas
 su lietuvių kariuomene bei

Užvolgio skitų pulkais, kuriuos tam reikalui daugelį mėnesių laikė Lietuvoje, apsistojo prie Červinsko miesto. Jogailai dar neatvykus, jis, padalijęs kariuomenę trimis žygio voromis, išsiuntė lengvųjų raitelių būrius niokoti Prūsijos. Jie smarkiai nusiaubė kraštą, šito ir reikėjo laukti iš tautos, kurios širdies dar nebuvo taip sušvelninęs tikrojo tikėjimo pažinimas, kad ji galėtų jausti gailestingumą. Bjauriai išniekino ir bažnyčias, ir visas jose esančias šventenybes. Kurie ne kurie kara-

Prūsijos pasieniai liui priklausantys pasienio
niokojami Vytauto miestai irgi buvo niokotojų
kariuomenės nusiaubti. Žmonės pasakojo,
 kad šitaip piktadariškai elgė-

si ne tiktai skitai, Mahometo prietarus išpažįstanti tauta, bet ir kai kurie lietuviai, eiliniai kariai, dar nepriėmę krikščionių tikėjimo. Štai todėl lenkų kariai baiminosi Vytauto pulkų, nelyginant visi jie būtų jų draugų krauju šventvagiškai sutepti. Tada valdovai, norėdami per-

Lietuviai baudžiami maldauti aukščiausiąjį ir
už šventvagystę įkvėpti žmonėms dievo keršto baimės, įsakė kuo rimčiausiai ištirti šias piktadarybes

ir kaltus lietuvius pakarti priešais stovyklą. Jogaila su kariuomene galop atvyko į Griunvaldą. Negaišo nė kryžiuočiai, išvedę kitoje pusėje į lauką savo pulkus, išri-

*Prie Griunvaldo vie-
na priešais kitą išri-
kiuojamos kariuome-
nės*

kiavo juos ir pasiruošė ko-
vai. Karalius, būdamas labai
pamaldus, be to, gerai žino-
damas, jog karai paprastai
kyla dėl žmonių įgeidžių, o
pergalės pasiekiamos tikrai

aukščiausiojo valia, parpuolęs ant kelių prie šventojo
altoriaus, kai buvo aukojama nekruvinoji auka, patikė-
jo būsimąjo mūsų likimą aukščiausiam. Karaliaus
malda pertraukė Vytautas, pranešdamas, kad priešo ko-
vos rikiuotė traukianti prie jų stovyklos, ir paraginda-
mas mesti visus kitus darbus, nes atėjusi lemiama va-
landa. Kol karalius kuo karščiau meldėsi ligi pamal-
dų pabaigos, Vytautas, iššokęs iš palapinės, puolė sku-
biai su lietuviais į kovos lauką ir su keturiasdešimt vė-
liavų užėmė dešinįjį sparną, nenorėdamas, kad kryžiuo-
čiai, pastebėję priešininkus delsiant, įgytų pasitikėjimo
savo jėgomis. Kryžiuočių magistras Ulrichas, būdamas
tikras dėl savo pergalės ir nenorėdamas delsti, išsiuntė

*Kryžiuočiai išdidžiai
kviečia į mūsų*

išdidžius žygūnus ir iškviatė
karalių bei Vytautą į mūsų.
Pasiuntinys nešėsi plikus ka-
lavijus, vieną — dešiniąja

ranka, kitą — kairiąja. Sutiktas baigusio melstis kara-
liaus, jis magistro vardu pasišaipė iš, kaip jam rodėsi,
delsiančio ir būgštaujančio priešo: jeigu, girdi, jiems
trūksta ginklų, tai štai atnešęs nuo magistro vieną ka-
laviją karaliui, kitą Vytautui. Ramiai karalius išklausė
tų žodžių. „Cera, — tarė, — mielai priimu šį kovos žen-
klą. Priešas pats parūpino kalaviją, kurį įsmeigsime jam
į sprandą“. Skubiai atleidęs pasiuntinį, jis trumpa mal-
da paprašė dievą, Mariją, dievo motiną, bei lenkų

šventuosius pagalbos ir įsakė trimituoti mūšiui. Vytautas pirmas patraukė su savo kariais į priešą, šie, iš tolo šaudydami iš arbaletų, sustabdė raitelių puolimą, nes

Prasidėjus mūšiui, lietuviai išstumiami iš kovos lauko

strėlių debesys, krisdami iš aukšto, žeidė ir žudė; lengvosios raitijos rikiuotė, susidūrusi su pėstininkais ir pradėjusi kovoti kalavijais, neatlaikė šarvuotų karių spaudimo. Pirmosiose eilėse veržėsi į mūšį ir Vytautas, tai tvarkydamas ir stančias eiles, tai bardamas atsitraukiančiuosius ir iškeltu kalaviju grėsmingai ragindamas grįžti į mūšį. Tačiau narsiojo kunigaikščio pastangas sugniuždė priešas, visomis jėgomis užpuolęs lengvąją kavaleriją. Iš pradžių ji atsitraukė visai nedaug, vos 10 žingsnių, po to vieni pasileido netvarkingai bėgti, o kiti, ypač Smolensko kariai, ilgą laiką narsiai atlaikę priešų puolimą, susijungė su lenkų pulkais. Vilniaus, Trakų, Žemaitijos, Naugarduko ir Volynės pulkai, praradę kariuomenės vėliavą su šv. Jurgio atvaizdu, atsidūrė didžiausiame pavojuje; tuo tarpu lenkai, sutriuškinę dešinįjį priešo sparną, įnirtingai puolė kairįjį, jau džiūgaujantį dėl pergalės prieš lietuvius. Praretėjo toje pusėje puolančiųjų eilės, nes viena dalis

Lenkai sumuša kryžiuočius, daugybę priešų išžudo

karių pasileido persekioti bėgančiųjų, o kita dalis, patikėjusi pergale, nelabai bepaisė savo vėliavos. Ir štai, netikėtai pasikeitus padėčiai, tie, kurie tarėsi esą nugalėtojai, pradėjo trauktis. Galą susirado galybė priešų: žuvo keturiasdešimt tūkstančių karių, iš jų — trys šimtai karo vadų ir pats ordino magistras Ulrichas. Nedaug žuvo lenkų, kurių narsumui reikia dėkoti už šią šlovingą pergalę; lietuvių bei rusų krito kur kas daugiau, jie šitaip nesėkmingai kovojo dėl to, kad, matyt, tokia buvo dangaus bausmė už šventenybių įžeidimą. Belais-

vių priskaičiavo keturiolika tūkstančių karių ir tris karo vadus; Vytautas pareikalavo dviejų — Markvardo fon Zalcbacho ir Zonenbergo, ant kurių ypač galando dantį. Mat kitados viešoje sueigoje jie begėdiškai įžeidė Vytauto motiną, todėl jis jų ir pareikalavo, norėdamas nubausti. Po pergalingo mūšio įsakė skitams ug-
nimi ir kalaviju siaubti Prūsijoje viską, kas pasitaikys

*Jogaila apsupa Ma-
rienburgą*

po ranka, o pagrindinės kariuomenės jėgos patraukė prie Marienburgo. Pilis, be abejo, būtų pasidavusi, susi-

laukdama tos pat dalios, kaip ir visa kariuomenė, tačiau Berno, Livonijos maršalo, apgaulė niekais pavertė karaliaus viltis. Su stipriu Livonijos kryžiuočių būriu pavėlavo Bernas į Griunvaldo mūšį. Sužinojęs apie pralaimėjimą, apsistojo netoli Holando miesto. Kai ši žinia pasiekė karaliaus stovyklą, jis įsakė Vytautui bei jo kariams kartu su dvylika lenkų būrių žygiuoti prieš Berną. Vytautas, prie Pasargės upės sutikęs priešą, jau ketino jį pulti, tačiau Bernas, matydamas, jog kovoje jo laukia neabejotinas pralaimėjimas, sugalvojo griebtis apgaulės ir, netikėtai pasiuntęs žygūnus, sustabdė Vy-

*Dėl Livonijos ma-
gistro apgaulės ne-
pasiekia sėkmės*

tauto antpuolį. Žygūnai pareiškė, kad štai dabar, kai neseniai įvykusiame mūšyje palaužta kryžiuočių bei jų sąjungininkų galybė, kai žymie-

ji ordino vadai arba nužudyti, arba paimti į nelaisvę, vargu ar Vytautas bei karalius Jogaila pelnys didesnę garbę ir susilauks didesnės naudos, jei kovoje kris dar keli vokiečiai. Tuo tarpu leidus Bernui su penkiais šimtais palydovų įžygiuoti į Marienburgą, šis neabejotinai pasieksiąs, kad nugalėtojai galės netrukus džiaugtis pergaltės vaisiais, tai yra taika. Mat Bernas turėsiąs

tokios įtakos ordino kariuomenės likučiams, kuriuos Marienburge karalius laiko apsupęs, kad jie sutiksis su viskuo, ką jis patarsias, norėdami išsaugoti, sudarius taikos sutartį, tai, kas dar liko po visų karo negandų. Užkariauti Marienburgą, netgi padedant Vytautui, kuris pažįsta šią tvirtovę, būsią be galo sunku, teksią karaliui pralieti nemaža kraujo, tuo tarpu jeigu leistų Bernui derėtis su apsuptaisiais, jie prisipažintų esą nugalėti ir be kovos, be kraujo praliejimo pasiduo-
 tų karaliaus malonei. Vytautas patikėjo apgaulingais Berno siūlymais ir pasiuntinio žodžiais savo vyrams jis įsakė saugiai palydėti Berną su penkiais šimtais jo karių pas karalių. Karalius irgi nebuvo atsargesnis: suviliotas pažadų, jis leido Bernui įžengti į pilį su šitokiu stipriu rinktinių vyrų būriu. Šis, patekęs į tvirtovę ir pasijutęs saugus, darė ne tai, ką buvo žadėjęs, o tai, ką anksčiau sumanė: pilies įgulą, kuri atgavo drąsą, kai prisidėjo Berno vyrai, ragino atkakliai gintis, taisė sienas, sugriautas pabūklų, skatino ordino riterius, išsi-
 gelbėjusius nuo pražūties, atkurti sugriautą valstybę, išsiuntinėjęs slapta žygūnus į kitas pilies ir kitus miestus, reikalavo ištikimybės. Marienburgo apgula dėl Berno klastingų darbų ir pastangų smarkiai pasunkėjo, karas užsitęsė ligi kitų metų, o tada pagaliau buvo sudaryta taika.

1411 metai

*Sudaroma taika su
 kryžiuočiais*

Taikos derybos vyko Torunėje. Susitarė senomis sąlygomis, nauja buvo tai, kad kryžiuočius privertė išsinešdinti iš Žemaitijos, kurią šie

turėjo atgauti po Jogailos ir Vytauto mirties. Šitai įžeidė lenkus. Mat jie suprato, kad jų pergalė naudinga tik lietuviams, o jiems beveik nieko nedavė. Šie pavydūs kaltinimai labiausiai žeidė Vytautą, nes sklido

kalbos, jog tikrai jis apgaulingais įtikinėjimais paskatinęs šitokiam žingsniui karalių, kuris, ir pats palankesnis lietuviams nei lenkams, sutikęs su šiomis sąlygomis. Taikos sutartimi užbaigęs Prūsijos karą, karalius per Lietuvą sugrįžo į Lenkiją.

1412 metai
Cimbarka, Vytauto
seserėčia, išteka už
Austrijos ercherco

Triumfališkai įvažiuojęs į Krokuvą, karalius labai iškilmingai išleido už Ernesto, Austrijos ercherco, Cimbarką, Kęstučio anūkę, Zemovito, Mazovijos kunigaikščio,

ir Aleksandros, Vytauto sėters, dukterį. Vestuvėse dalyvavo daug įvairių šalių valdovų, pasiuntinių ir pats imperatorius Zigmantas. Pastarasis, neseniai pradėjęs sėti tarp lenkų ir lietuvių nesutarimo sėklas, norėdamas, kad šių tautų keliai nedelsiant išsiskirtų, ir dabar neužmiršo savo rūpesčio. Kas be ko, svečio teisėmis prisidengus, bepiga valdovams ir nuslėpti savo klasingus sumanymus, ir juos subrandinti. Dėdamasis, jog jam be galo rūpi išsaugoti draugystę ir pašalinti abipusį įtarumą, Zigmantas per žygūnus nusiuntė Jogailai imperatoriškąją raštą, kuriuo, įsiteikdamas karaliui, pripažino šiam, kaip Vengrijos karalius, teisę į Galičą ir dalį Podolės žemių. Tuo tarpu žodiškai pasiuntiniams įsakė kurstyti Vytautą visokiausiais pažadais, su kuriais, kaip neabejotinai jų padėtyje be galo žalingais, nesutiks lenkai, ir tuo būdu skatinti nesantaiką. Po šiai dienai išliko raštiškas to klasingumo įrodymas, karalystės archyve saugomas dokumentas, patvirtintas paties Vytauto, Vilniaus vyskupo Mikalojaus ir vaivadų Alberto Manvydo bei Jo-

Imperatorius Zigmantas mėgina supjudyti lenkus su lietuviais

no Nemyros parašais.

1413 metal
Karalius Jogaila su-
daro naują susitari-
mą

Ši aplinkybė ir paskatino
 Jogailą kitais metais sušaukti
 abiejų tautų seimą Horodlės
 mieste prie Bugo. Į seimą at-
 važiavo gausybė lietuvių, ne
 tik kunigaikščių bei didikų,

bet ir šiaip bajorų. Seimas aptarė šiuos svarbius klau-
 simus: Lenkijos ir Lietuvos sąjungos stiprinimą ir Ro-
 mos tikėjimo diegimą Lietuvoje bei kovą su kai ku-
 riomis sektomis ir visokiais prietarais. Kadangi niekas
 taip neskatina ir nepalaiko toje pačioje valstybėje
 draugiškų žmonių santykių kaip lygybė ir teisėtumas,
 vargu ar galima buvo tikėtis pastovios santarvės, kol
 Lietuvos didysis kunigaikštis turės daugiau teisių į
 Lietuvos bajorų asmenis bei jų turtus nei Lenkijos
 karalius — į savuosius. Reikėjo iš viso apriboti didžio-
 jo kunigaikščio galią ir suteikti jo valdiniams didesnių
 teisių. Šiuo atveju vargu ar ką geriau galima buvo

Lietuviams suteikia
lenkų privilegijas

padaryti, kaip suteikti Lietu-
 vos bajorams tas pačias pri-
 vilegijas, kurias turėjo Len-
 kijos bajorai, tada visi gyvens

lygiomis teisėmis, kaip vienos valstybės piliečiai. Šitaip
 padarius, ilgainiui Lietuvos ir Lenkijos santarvė ir są-
 junga sutvirtėjo ir daugiau nebepriklausė nuo didžiojo
 kunigaikščio valios bei noro. Taigi šiame seime ir buvo
 priimtas įstatymas, kad Lietuvos bajorija naudosis vi-
 somis privilegijomis, kurias jau turėjo lenkų bajorai.
 Valdovas negali turėti didesnių teisių į bajorų asmenis
 bei jų turtą, nei leidžia valstybės įstatymai. Teisę rink-
 tis valdovą turi senatas ir bajorai, tačiau nei lietuviai
 negali rinktis didžiojo kunigaikščio be karaliaus ir
 lenkų žinios, nei lenkai karaliaus — be lietuvių žinios.
 Vaivados ir kaštelionai turi būti skiriami taip, kaip ši-
 tai daroma Lenkijoje. Bendri abiejų tautų seimai bus

šaukiami Liubline arba Parčeve. Be valdovo sutikimo bajorai neturi teisės nei parduoti, nei dovanoti valdomų žemių. Kad šis draugiškas susitarimas dar labiau visus susietų, žymiausios lenkų šeimos leido kuriems ne kuriems žymiams lietuviams tu-

rėti tuos pačius herbus, aišku, ne dėl to, kad lietuviams anksčiau būtų stigę šitokių kilmingumo įrodymų ar šlovvingumo žymenų, nes dar ir dabar daugelis šeimų turi be galo senus paveldimus giminės ženklus, kurie visai nepanašūs į lenkų herbus, tačiau todėl, kad visi buvo tvirtai įsitikinę, jog, skirtingoms tautoms susijungus į vieną valstybę, būtų didžiai naudinga, jeigu tų dviejų tautų žymiausios šeimos sietųsi nelyginant kokia giminyste herbų panašumu.

Įstatymais sutvarkomi tikėjimo reikalai Lietuvoje Galop susitarė ir dėl tikėjimo reikalų. Visi Lietuvos bažnyčios tarnai, jų valdos ir turtai turi gauti ilgainiui tas pačias privilegijas, kokias šiuo metu turi šio luomo žmonės Lenkijoje. Valdovas gali skirti į aukštąsias bei viešąsias pareigybes tik Romos tikėjimo žmones, iš tų vietų turi būti šalinami ne tik stabmeldžiai, bet ir krikščionys, išsižadėję paklusti Romos popiežiui. Bajorų luomui pripažintos lengvatos negali būti teikiamos tiems, kurie neišpažįsta katalikų tikėjimo ir išsižada paklusnumo popiežiui. Šitaip dėl visko susitarus ir Jogailai bei Vytautui patvirtinus susitarimą, lietuvių luomai davė štai šitokią savo bei savo palikuonių vardu ištikimybės pažadą: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir visos jai priklausančios žemės liksiančios sujungtos ir suvienytos su Lenkijos karalyste neatšaukiama sutartimi; nepasitarusi su lenkais, ji negalėsianti pradėti karo, o po Vytauto mirties pripažinsianti tik tą valdovą,

*Jogaila ir Vytautas
rūpinasi Žemaitijos
krikštu*

kurį jai paskirsiąs Jogaila.

Sutvarkę valstybės reika-
lus ir paleidę seimą, karalius
Jogaila ir Vytautas ėmėsi
uoliai skleisti Žemaitijoje tik-

rają tikėjimą, pasikvietę iš Lenkijos bei Lietuvos nemažą
mokytų dievo žodžio skelbėjų, turėjusių supažindinti
žemaičius jų gimtąją kalbą su tikruoju dievu bei dievo
mokslu ir atratinti juos nuo išgalvotų dievybių prie-
taringo garbinimo. Daug žmonių čia plušo, stengdamie-
si atratinti tautą nuo prosenelių tikėjimo. Kai reikėda-
vo gimtąją kalbą paaiškinti neišlavintiems protams tai,
kas sunkiau suprantama, darbo imdavosi ir patys val-
dovai. Mokė, žodžius palydėdami grasinimais ir dova-
nomis, pažadais ir prašymais. Vis dėlto niekas taip ne-
skatino garbinti aukščiausiąją, kaip tiems žmonėms ne-
tikėtas senųjų dievybių galas, ypač tada, kai jie savo
akimis išvydo krikščionių kunigus nebaudžiamus įžei-
dinėjant tai, ką ligi šiol garbino kaip didžiausias šven-
tenybes. Užgeso šventoji ugnis, prie Nevėžio žynių nuo-
latos kuo uoliausiai kurstoma, išvartė stabus, iškirto
alkus, sunaikino visokiausius jų tikėjimo pradmenis, o
štai jų dievai paliko ramūs ir nenubaudė savo įžeidėjų
už šitokią šventvagystę,— iš pradžių tuo tik stebėjęsi,
jie netruko suvokti, jog jų buvę dievai — tušti vardai,
galop pradėjo niekinti kaip pajuokos vertą dalyką tai,

*Žemaičiai priima kri-
kščionybę*

ką taip ilgai garbino. Sušau-
kę ilgainiui sueigą, jie išsiun-
tė vyriausiąją amžiumi vyrą
pas valdovus ir patarė visų

vardu šitaip į juos kreiptis: „Ligi šiol garbinę senąsias
dievybes, kurias kaip šventenybes garbino mūsų protė-
viai, mes elgėmės gal per daug išdidžiai, nei mums,
jūsų valdiniams, derėjo, nors dievus, be abejonės, rei-
kia labiau garbinti nei valdovus. Dabar, kai išvydome,
jog mūsų dievai, kuriuos taip didžiai garbinome, jūsų

valia įžeisti, nieku būdu negali apsiginti, nes, matyt, yra arba labai silpni, arba visai bejėgiai, mielai priimame jūsų dievą, kur kas galingesnį, ir ateityje pasižadame jį vieną garbinti". Maloniai valdovų sutikimas atstovas paskatino kitus negaištant įvykdyti tai, ką pažadėjo jį pasiuntę žmonės. Būriais iš visų pašalių plūdo žemaičiai pasiklausyti dievo žodžių ir išmokti tikrojo tikėjimo tiesų. Pasak metraštininkų, tuo metu pamokslininkų ordino kunigui Mikalojui Venžikui, valdovų akivaizdoje sakiusiam žmonėms pamokslą, atsitikęs štai toks juokingas dalykas. Kai šventasis pamokslininkas iš sakyklos aiškino, kokia tvarka buvo sutvertas pasaulis, vienas senas senelis, nutraukdamas kunigo žodžius, kreipėsi garsiai į žmones: „Vyrų, klausykite! Tas jaunikas aiškių aiškiausiai meluoja. Iš kurgi jis šitai gali žinoti, jeigu net aš, bemaž šimtą metų nugyvenęs ir visa ko patyręs, nieko tokio nesu nei matęs, nei girdėjęs". Aišku, pamokslas būtų nuėjęs niekais, jeigu karalius nebūtų svariai parėmęs kunigo žodžių. Meiliai kreipęsis iš pradžių į tą dantingąjį senį, o vėliau į kitus, jis paaiškino, kad kunigai per pamokslą ne tai sako, ką patys matė savo akimis arba gyvenime patyrė, o tai, kas prieš daugybę šimtmečių įvyko dėl aukščiausiojo ir tikrojo dievo galybės, ką sužinojo iš protėvių mokslo, iš senųjų rašto šaltinių, ypač iš dieviškosios knygos. Ilgai ir rūpestingai padirbėjus, pavyko galop įveikti tamsių žmonių neišmanymą, visi jie šiaip ne taip perprato krikščioniškojo mokslo pagrindus ir, didžiam Jogailos bei Vytauto džiaugsmui, priėmė krikštą pagal šventąjį katalikų bažnyčios mokslą. Vytautas, nenorėdamas, kad vėl užželtų laukas, likęs be prižiūrėtojo, įsteigė vyskupystę su šešių kanauninkų kolegija ir ją tinkamai aprūpino, be to, liepė pastatyti Medininkų miestą, naujojo ganytojo sostinę su katedra bei kolegija, mat taip jau susiklostė, kad tuo metu Žemaitijoje dar nebuvo miestų. Įkūrė keletą mažesnių

parapijų, Ariogaloje, Kražiuose, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, Luokėje ir kitur pastatė pui-
kias bažnyčias, kurioms suteikė didelių dotacijų. Kai
visa tai buvo padaryta, Vytautas išsiuntė į Konstan-
cos bažnytinį suvažiavimą iš kilmingų žemaičių suda-
rytą pasiuntinybę, prašydamas popiežiaus patvirtinti
naująją vyskupystę. Po to, patikėjęs Žemaitiją Kęsgai-
lai, nulydėjo karalių Jogailą į Lietuvą.

Jogaila Lietuvoje užtruko
1414 metai žymiai ilgiau, negu norėjo,
nes tuo metu Lenkijoje siautė

baisus maras. Užėjęs pereitų metų rudenį, per žiemą
siaubingai išplito, nes sausio ir vasario mėnesiais bu-
vo taip šilta, kad visur apsikrovė žiedais nelyginant
pavasari ir žolynai, ir vaismedžiai. Antkryčiui atslūgus,
karalius apie Velykas sugrįžo į Lenkiją, o Vytautas pra-
dėjo naują karą.

Vytautas pradeda ka- Turtingi šiaurės Rusios
rq su šiaurės Rusia miestai Pskovas bei Naugar-
das, palaikydami su kaimy-

nine Livonija gerus prekybos santykius, dažnai talkino
kryžiuočiams, kai šie kovojo prieš lietuvius. Vytautas,
puikiai šitai žinodamas, seniai žadėjo atsisteisti ir ieško-
jo tinkamos progos, ne tiek norėdamas atkeršyti, kiek
tuos klestinčius miestus paimti į savo rankas. Ilgai nie-
kam apie tai nesakydamas nė žodžio, galop jis atskleidė
savo ketinimus. Sutelkęs kariuomenę, jis netikėtai, nie-
kam nenučiuokiant, kur rengiamasi žygiuoti, patraukė su
pulkais į Sebežą ir po nedidelio susirėmimo užėmė šį
miestą. Po to apsupo Pskovą. Ilgą laiką miestiečiai at-
kakliai ir narsiai jį gynė, ta-

Priverčia pasiduoti čiau galop jų narsa palūžo,
Pskovą nors miesto gynybinės sie-
nos ir buvo sveikos. Maty-

dami, kad Vytautas kuo atkakliausiai veržiasi į miestą,
jausdami, jog jų jėgos per menkos apginti tėvynę, be

to, norėdami išsaugoti ir gyvybę, ir turtus, išsižadėjo laisvės ir atidavė Vytautui miestą bei visą žemę. Nugalėjęs pskoviečius, Vytautas pareikalavo kas metai duoti tam tikrą duoklę pinigais, žirgais ir brangiaisiais kailiais, o miestą valdyti patikėjo kunigaikščiui Jurgiui Nosiai, palikdamas čia stiprią rinktinių karių įgulą, pats su pagrindinėmis jėgomis patraukė prie Naugardo ir užpuolė šį miestą, kol naugardiečiai, siaubo apimti dėl sąjungininkų likimo, nebuvo atgavę dąsos. Neatlaikė ilgo antpuolio naugardiečiai, beveik palaužti žinios apie Pskovo likimą: greitai prisiėmė Vytauto jungą ir pasižadėjo mokėti kasmet duoklę. Simonas Algimantaitis, Alšėnų kunigaikštis, liko čia Vytauto vietininku, tvirtovėse įsikūrė lietuvių įgulos, o kiti kariai sėkmingai grįžo namo. Susilaukė ir Vytautas to, ko lemta susilaukti visiems, kurie neprotingai ieško bet kokių progų karui: kol jis karštai puolė svetimą kraštą, netikėtas ir alinantis karas užgriuvo jo tėvynę.

*Kryžiuočiai renka
naują magistrą*

Mykolas Kiuchelmeisteris, Naujosios markos fogtas, sukurstė kryžiuočių riterius prieš magistrą Henriką fon Plaueną, prikišdamas

pastarajam nepaprastą lengvabūdiškumą, dėl kurio šis esą sutikęs su Benediktu iš Makros, Konstancos bažnytinio suvažiavimo įgaliotiniu, atsiųstu užbaigti ginčo dėl Žemaitijos sienų, kad Klaipėdos bei Veliuonos pilys

*Nutraukia santarvę
su Jogaila ir Vytautu*

būtų prijungtos prie Žemaitijos. Tapęs magistru, Mykolas pirmiausia nutraukė neseniai sudarytą susitarimą, netikėtai pasiųsdamas karius ir nu

niokodamas Dobrynę; kad neiškiltų aikštėn nusikaltimas ir šventvagiškas priesaikos sulaužymas, įsakė pakarti visus lenkus, kuriuos pavyko paimti į nelaisvę. Gdanske, Ragainėje ir kituose prekybiniuose miestuose išžudė lenkų ir lietuvių pirklis, atimdamas visą turtą.

Norėdamas užgniaužti šį siausmą, karalius Jogaila nuvedė į Prūsiją lenkų bei lietuvių pulkus kartu su samdininkais iš Silezijos ir Moravijos. Šis žygis baigėsi bemaž nesėkmingai: paėmė vieną kitą nežymų miestą ir

Jogaila veda kariuomenę į Prūsiją

nuniokojo kaimus. Kai to žygio metu lietuviai palaidai siautėjo po šalį, į priešo rankas pakliuvo Lietuvos maršalas Butrimas su kilniuotu vyru Niciumi. Atsaukę kariuomenę, niokojančią kaimus, karalius savo karius nuvedė prie Torunės, o Vytautas lietuvius — prie Kulmo. Šitoks jėgų išskaidymas Jogailai rodėsi nevykęs, tačiau Vytautas atkakliai laikėsi savo nuomonės ir nuolatos vargino Kulmą antpuoliais ir pabūklais. Rodėsi, kad miestas netrukus bus

Kulmą supdamas, Vytautas klastingai apgaunamas

užkariautas, kad jis vos vieną kitą dieną begali laikytis, ir štai šitokioje beviltiškoje padėtyje Kiuchelmeisteris su-

maniai surado būdą išsigelbėti. Jis sugalvojo parašyti tariamąjį Brodnicos komtūro laišką, kuriuo ordino magistrui pranešama, kokia vargana padėtis Brodnicoje, kad gyventojai čia visiškai neturi nei maisto, nei ginklų. Jeigu magistras nepaskubėsias padėti, priešas neabejotinai pulsias ir po kelių dienų miestas žūsiąs. Žygūnui įsakė joti tokiais keliais, kad atrodytų, jog jisai visai atsitiktinai patekęs Vytauto žvalgams į rankas. Žygūną sugavo, laišką perskaitė ir patikėjo klastote, ir šitaip klastūnas pasiekė, ko norėjo. Mat Vytautas, nė neįtaręs, jog čia esama apgaulės, be to, norėdamas trūks plyš užimti Brodnicą, bematant nutraukė Kulmo apgulą, o vylių suvokė tik tada, kai prie Brodnicos patyrė, jog padėtis čia visai kitokia. Nors jis su kariuomene nieko nepešė prie šio miesto sienų, tačiau apgulą nutraukė tik tada, kai taikiai baigėsi karas. Mat sun-

Su kryžiuočiais sudaroma dvejų metų taika

kus karas su turkais, tuo metu grėsęs Vengrijai, privertė valdovus noromis nenoromis taikytis. Kai popiežius bei visuotinis krikščionių suvažiavimas

pareiškė pageidavimą, kad karalius ir kryžiuočiai gyventų taikiai, popiežiaus pasiuntinio, Lozanos vyskupo, pastangomis vargais negalais buvo sudarytos dvejų metų paliaubos. Be to, suvažiavimas paragino valdovus arba, susitakius su kryžiuočiais, bendromis jėgomis smogti turkams, arba leisti laisvai žygiuoti per jų valdas prieš turkus traukiantiems kryžiuočiams. Abi galimybės rodėsi pavojingos, todėl nesutiko nei su viena, nei su kita.

*1415 metai
Imperatorius Zigmantas prašo Jogailą ir Vytautą ginti Vengriją.*

Imperatoriaus Zigmanto žodis kur kas daugiau reiškė Vytautui. Išvykdamas į bažnytinį suvažiavimą, imperatorius ne be pagrindo būgštavo, kad, jam iškeliavus, turkų ti-

ronas gali užpulti Vengriją, todėl per pasiuntinį primygtinai prašė Jogailą ir Vytautą tuo metu ją ginti nuo priešų. Jogaila, laikydamasis senojo lenkų valstybės papročio, iš tiesų vengė tokių žingsnių, kurie, jo galva, galėjo Lenkiją įvelti į karą su turkais. Tuo tarpu Vytautas, slapta susitaręs su Zigmantu ir jausdamas jam palankumą (mat jau puoselėjo viltį gauti Lietuvos vainiką), nedrįso visai atsisakyti. Jis ir Jogailą paskatino nežiūrėti pro pirštus į tokį šventą ir svarbų reikalą, kaip

Jogaila ir Vytautas atremia turkus nuo Vengrijos

krikščioniškosios karalystės gynimas. Štai todėl, kai tais pačiais metais turkų sultonas Mechmedas užpuolė Bosną, stiprų Vengrijos miestą, Jo-

gaila ir Vytautas, pasklidus garsui apie šį jo žygį, išsiuntė pas sultoną labai rimtą pasiuntinybę, reikalaudami,

kad šis neliestų Vengrijos, ir atvirai grasindami karu, jeigu nepaklausys jų pasiuntinių. Dviejų valdovų žodis turėjo barbarui tokio svorio, kad jis nesiryžo plėsti karo ir sudarė su vengrais paliaubas šešeriems

metams. Tais pačiais metais *Konstantinopolio imperatoriui siunčia maisto*

nusiuntė Rytų imperatoriui, turkų antpuolių baisiai išamuotam, iš savo valdų daug visokio maisto. Šios siuntos,

upėmis pavandeniui nuplukdytos į Juodąją jūrą, iš Chačibėjaus, tuo metu Lietuvai priklausiusio uosto, buvo gabenamos didesniais laivais į Konstantinopolį.

Po karo suiručių susilaukęs ramybės, Vytautas pasi-
Vytautas puola schizmą, plintančią jo valdose

juto saugus ir uoliai įniko ginti visoje valstybėje tikrąją tikėjimą. Nuo seno įpratę

teikti šventuosius sakramentus pagal graikų papročius, rusų šventikai bei vienuolynų viršininkai priėmė ir visus kitus graikų paklydimus, kaip ir šie, atsisakė Vytauto valdose klausyti popiežiaus ir bendrauti su Romos bažnyčia. Didžiai dėl to susikrimto Vytautas, žinodamas, jog šitoks įžūlumas ardo tą statinį, kurį jis bei karalius Jogaila, siekdami valdinių santarvės, surentė po visapusiško apmąstymo tikrojo tikėjimo naudai. Kadangi šias negeras naujoves vykdė ne paprasti žmonės, o žymieji vyskupai, ypač tie, kurie kilę iš graikų, užkirsti kelią plintančiai blogybei buvo galima ne kitaip, kaip sukvietus viešą pačių ganytojų suvažiavimą. Padėjus daug pastangų, Vytautui galop pavyko sušaukti rusų tautos suvažiavimą Lietuvos Naugarduke. Konstantino

Ir užgniauzia Naugarduko suvažiavime

Didžiojo pavyzdžiu jis ir pats jame dalyvavo. Suvažiavime suėmė Grigorijų Fotijų, Kijevo metropolitą, Rusioje

kursčiusį ir plėtusį religinį bruzdėjimą, ir, baudžiant už šį nusikaltimą, pašalino visuotiniu pritarimu iš pareigų. Jo įpėdiniu tapo bulgaras Grigorijus Camblakas, žmogus, išgarsėjęs kaip didelis šventųjų mokslų žinovas. Jis netrukus ir Romoje, ir generaliniame bažnytiniame suvažiavime smarkiai pasidarbavo Rytų bei Vakarų bažnyčių suartėjimo reikalu pasiūstas ten savo tautos suvažiavimo ir kunigaikščio Vytauto. Smarkiai palaikė Vytauto atsidavimą tikėjimo reikalams popiežius Martynas V, girdamas atkaklumą, su kuriuo šis priešinosi ne tik graikiškajai atskalai, bet ir Viklifo klaidų pasekėjams, kaip pareiškė Jogailai pasiūstame laiške. Kartu jis būgštavo, kad iš garbėtroškos šis nesukeltų naujos nesantaikos tarp tautų, kurios didžiam krikščioniškojo pasaulio labai glaudžiai suaugo į vieną valstybę. Mat imperatorius Zigmantas ir Vytautas jau kelerius metus

slapta derėjosi dėl Lietuvos
Vytautas nori paskel- karalystės paskelbimo. Kai
bti Lietuvą karalyste apie šias derybas pradėjo
kalbėti kiti žmonės, viską su-

žinojo ir Romos kurija. Štai todėl popiežius, puikiai suvokdamas, kaip lengvai ir giliai žeidžia valdovų širdis pažadas gauti karaliaus vainiką, tuojau pat išpėjo laišką

Popiežius Martynas V sukliudo ku Kulmo vyskupą, kuris, jo galva, vienas galėjo ryžtis šitokiam žingsniui, kad šis, paklausęs imperatoriaus Zigmanto,

nieku būdu nedrįstų apvainikuoti Vytauto pagal Romos bažnyčios papročius karaliaus vainiku ir pakelti į Lietuvos karalius. Vargu ar galima tikėti, kad kara-

lius nieko nebūtų žinojęs apie Vytauto gudrius sumanymus, jis veikiau dėjosi nieko nežinąs, didžiai trokšda-

Karalius Jogaila dedasi nieko nežinąs

mas, kad išgarsėtų Vytauto bei Lietuvos vardas. Štai todėl, tariamai norėdamas prasiblaškyti po karalienės Onos mirties, o iš tiesų parodyti Vytautui, jog šie sumanymai jam nežinomi, jis iškeliavo į Lietuvą. Vy-

tautas priėmė Jogailą, kaip
Vytauto dosniai ap- dera priimti karalių, o po ke-
dovanojamas lių dienų pastarojo viešnagės
padovanojo skubančiam Kro-

kuvon į karalienės laidotuves valdovui, be gausybės
kitų dovanų, dvidešimt tūkstančių čekiškųjų markių,
šimtą grynakraujų žirgų, keturias dešimtis iš sabalo
kailio siūtų drabužių ir šimtą persiškųjų apsiaustų, iš-
siuvinėtų aukso siūlais.

Skitai niokoja Rusią Tuo metu sugrįžo iš baž-
nytinio suvažiavimo pasiun-

tiniai, taip sutvarkę reikalus, kaip norėjo karalius, be
to, parsivežę laišką, kuriuo Lvovo arkivyskupui ir Vil-
niaus vyskupui patikėta uždavinys įsteigti Žemaičių vys-
kupystę. Vis dėlto ši reikalą teko atidėti, nes dėl kry-
žiuočių, kaip rašo kai kurie metraštininkai, atsirado vi-
sai netikėtų ir didelių kliūčių. Tuo tarpu garsusis skitų
emyras Edigejus, su didžiule kariauna nelauktai įsiver-
žęs į Rusią, smarkiai nusiaubė

1416 metai visas žemes, kuriomis praėjo,
be to, Rusios sostinę Kijevą,

be galo turtingą ir garsų viešaisiais pastatais miestą,
taip nuniokojo, kad jis vėliau niekada jau nebegalėjo
pasiekti ankstesnio didingumo. Rodėsi, kad karalius Jo-
gaila, ligi šiol ryžtingas karys, šios visuotinės nelaimės
né nepajuto, kad Veneros nuodai atbukino narsią širdį,
neleisdami pastebėti šitokio negando. Po Onos mirties į
žmonas jis išsirinko Elžbietą iš Pilčos, bajoro Granovskio
našlę, kuri jau ir anksčiau buvo su juo susieta dvasinės
giminystės, nes jos motina krikštijo Jogailą šventuoju
vandeniu; taigi svajodamas apie naują santuoką, jis

Karalius rūpinasi vestuvėmis, kurioms visi priešinasi

niekuo kitu, rodos, nė nesirūpino. Daug kas priešinosi toms vestuvėms, o pirmiausia lenkų senatas. Vytautas irgi buvo didžiai nepa-

tenkintas, nes ši santuoka, jo galva, žeminsianti karaliaus orumą. Kadangi vis dėlto jam rūpėjo, kad karalius pritartų jo sumanymams, jis viešai nesipriešino šiam jo žingsniui. Karalius, padrąsintas Vytauto tylėjimo, numojo ranka į visokius nemalonumus, kurių ši santuoka galėjo pridaryti valdovo rūmams. Kai Edigejus siaubė Rusią kalaviju bei ugnimi, Jogaila susituokė Sanoke su Elžbieta ir iškėlė vestuvių puotą, kurioje dalyvavo ir Leopoldas, Austrijos erchercogas. Aptemdė vestuvių džiaugsmą visuotinis žmonių nepritarimas, o Rusioje — baisus pralaimėjimas, kurį, pasak žmonių, siuntęs dangus, nes niekas neabejojo, kad ir dangus smerkė tai, ką atmetė lyg susitarę žmonės. Mat visuotinę žmonių nuomonę paprastai remia slaptaus aukščiausiojo sprendimas.

Numalšinęs siautėjančius Rusioje skitus, Vytautas pasikvietė pasiuntinius, dalyvavusius bažnytiniame suvažiavime, norėdamas neatidėliojant padaryti, ką su-

važiavimas buvo nutaręs. Be galo ryžtingas žmogus, jis nieko nedarė iš lėto, nepakęsdamas ir kitų delsimo; tiesą sakant, negi galima nesmerkti atidėliojimo, jeigu rūpinamasi dievo gar-

1417 metai

Konstancos suvažiavimo pasiuntiniai galutinai įsteigia Žemaičių vyskupystę

binimo bei žmonių išganymo reikalais. Vytauto pakviesti pasiuntiniai negaišdami atvyko į Žemaitiją. Pasakyre naujuoju ganytoju Motiejų, lietuvių, teologijos mokslų magistrą, neseniai tapusį Vilniaus kanauninkų kolegijos vyresniuoju, spalio mėnesį deramai sutvarkė pagal šventųjų įstatymų reikalavimus viską, ką ir turėjo

sutvarkyti kunigaikštystėje pagal bažnytinio suvažiavimo nutarimą. Sugrįžti nuo tikėjimo reikalų prie valstybės rūpesčių paragino Vytautą tai, kad netrukus turėjo baigtis dvejų metų paliaubos su kryžiuočiais. Nusprendė susitikti Veliuonoje, kur abi šalys turėjo aiškiai pasisakyti, ko nori: ar pratęsti jau sudarytą susitarimą, ar susiderėti dėl amžinos taikos. Kadangi kryžiuočiai

1418 metai

Susitikimas dėl taikos atneša karą

atmetė vieną po kitos visas siūlomas taikos sąlygas, pasiūlytiškai reikalaudami visos Žemaitijos, susitikimas neatnešė jokios naudos, ir netru-

kus kryžiuočiai iš pasalų pradėjo atvirą karą. Pasibaičius susitikimui, karalius kurį laiką pasiliko Veliuonoje, norėdamas pailsėti, nes netoliese buvo vietų, tinkamų medžioklei ir poilsiui. Medžiodamas jis pats kartą

Karalius išvengia kryžiuočių pasalų

vos nepakliuvo į kryžiuočių rankas, tik narsi jo palyda vargais negalais išgelbėjo valdovą nuo pasalų, kurias

surengė Rastenburgo komtūras vienoje tam reikalui tinkamoje vietoje. Po to ir viena, ir kita šalis puldinėjo ir siaubė viską, kas pakliuvo po ranka. Nutaręs sutelkti didesnę kariuomenę, Vytautas patraukė į Trakus ir čia, mirus jo žmonai Onai, nutarė tuoktis su Julijona, Alšėnų kunigaikščio Algimantaičio dukra. Julijona mirusiajai buvo teta. Todėl Petras, Vilniaus vyskupas, labai atkakliai priešinosi šiai santuokai, kad nebūtų pažeisti dievo bei žmonių įstatymai. Galbūt atkakliu nepritarimu ir būtų privertęs

Vytautas veda

Vytautą atsisakyti šio sumanymo, jeigu nebūtų parėmęs

Jonas Kropidlas, Kujavijos vyskupas, su karaliumi atvykęs į Lietuvą. Pataikūniškai aiškindamas įstatymus pagal valdovo norus, jis pareiškė, jog santuoka būsianti teisėta, ir surišo sutuoktinius, kaip to reikalauja Ro-

mos bažnyčia. Pasibaigus vestuvių iškilmėms, valdovai iš visų jėgų ėmė rengtis karui su kryžiuočiais. Vytautas,

Vytautas įkalina Švitrigailą

gal dėl senų nuoskaudų nepasitikėdamas Švitrigailą, gal įtarinėdamas jį dėl kokių naujų gandy, būgštavo, kad,

kariuomenei patraukus į Prūsiją, namie gali kilti kokie neramumai, todėl liepė šį suimti ir įkalinti Kremeneco kalėjime. Jį netrukus paleido rusų sąmokslininkai, nužudę sargybos viršininką Konradą Frankenbergą. Atsidūręs laisvėje, Švitrigaila pabėgo pas imperatorių Zigmantą, vėliau, tarpininkaujant imperatoriui bei karaliui Jogailai, vargais negalais susitakė su Vytautu. Tuo

Pradėtas karas su Prūsija

metu prasidėjo karas su Prūsija. Lenkų ir lietuvių kariuomenės, peržengusios sienas, netruko įsiveržti į šį kraštą;

visi, o ypač valdovai Jogaila bei Vytautas, ketino negailint jėgų pergalingai užbaigti ilgą ir sunkų karą, trokšdami, kad kryžiuočiai, nusilenkę jėgai, amžiams liktų arba ramūs bei klusnūs, arba draugiški. Tuo tarpu kryžiuočiai, taikos metu be galo aikštingi ir per daug savimi pasitikintys, bemat suvokė esą nepasirengę karui, todėl pareiškė norį susitarti, nors jie ne tiek troško taikos, kiek bijojo pralaimėjimo. Kadangi daliniai jau veržėsi į priekį, degdami noru atkeršyti už skriaudas, jie pasitelkė popiežiaus legato, Milano arkivyskupo

Baigiamas popiežiaus legato pasiūlytomis paliaubomis

Baltramiejaus Kapros, autoritetą. Be abejo, šitai buvo galingas skydas, ypač prieš Jogailą ir Vytautą, kurie, visai neseniai priėmę krikščionių

tikėjimą ir nė trupučio jam neatšalę, karštai gerbė popiežiaus žodį. Todėl jie nutraukė kovas ir, nors kryžiuočiai nieko doro nežadėjo, antrą kartą sutiko, arkivyskupo skatinami, sudaryti paliaubas dvejiems metams.

Danijos karalius ir Pomeranijos kunigaikštis, atvykę kryžiuočiams į pagalbą ir supratę, kas teisus ir neteisus, pasipiktino ir, atvirai atsisakę remti kryžiuočius, perėjo į Jogailos ir Vytauto pusę, pasirašydami sutartį, kuria pasizadėjo padėti kovoti prieš kryžiuočius, jeigu šie susimanytų nepaisyti ką tik sudarytų paliaubų. Pasirašius paliaubų sutartį, Vytautas nuvyko į Lietuvą, o karalius į Didžiąją Lenkiją. Keliaudamas iš Poznanės į Srodą, vos neprarado gyvybės. Mat juodi debesys aptraukė dangų, pakilo nepaprasta audra, sugriaudėjo perkūnas, ir žaibas nutrenkė du karaliaus kinkinio palydovus, keturis arklius iš šešių ir penktą ginklanešio žirgą.

Sugrįžusi iš Prūsijos, lietuvių kariuomenė šiek tiek pailsėjo ir patraukė iš vakarų į rytus. Užvolgio skitai,

<i>1419 metai</i>	netekę mirusio chano Saladinno, suskilo atskiromis grupėmis: vieni vieną, kiti kitą mirusio valdovo sūnų siūlė sosto įpėdiniu. Kerim Berdis,
<i>Skitų tautoms Vytautas paskyrė valdovus</i>	

galingesnis nei kiti broliai, jėga paėmė tai, ko negalėjo pasiekti geruoju. Jo brolis Tochtamyšas, nesitikėdamas savo jėgomis nieko laimėti ir nepajėgdamas susitaikyti su likimu ar pašalinti varžovą, pabėgo pas Vytautą kartu su svarbiausiais savo šalininkais. Vytautas, ne vieną kartą ligi tol patyręs šios tautos tvirtą palankumą ir sulaukęs karo metais pagalbos, suprato, jog valstybei būsianti didelė nauda, jeigu palenks į save šios tautos vadą, jį užstodamas. Štai todėl maloniai ir noriai priėmė Tochtamyšą, pažadėjo paramą, Vilniuje surengė didžiulės iškilmes, uždėjo jam perlais bei brangakmeniais nusagstyta kepurę, paskelbė Užvolgio skitų chanu (paprastai vadinamu caru) ir pakėlė į valdovus. Tochtamyšas sugrįžo į tėvynę, svajodamas apie valdžią, tačiau be savo krašto kariuomenės, o lydimas Vytauto pulkų. Nieko gero nesusilaukė Tochtamyšas, mat tas, kuris,

kopdamas į statų kalną, pasiekia saugią viršukalnę, lengviau nustumia besiveržiantį aukštyn, nei leidžiasi nustumiamas. Kerim Berdis, sutelkęs stiprią kariuomenę, sutiko atvykstantį ir, stojęs į mūšį, išsklaidė jo dalinius, o patį brolių nužudė. Žuvus Tochtamyšui, trečias brolis Jerim Berdis, neišgąsdintas brolio likimo ir kraujo praliejimo, taip pat pabėgo pas Vytautą. Jo širdyje degė kur kas galingesnis garbės troškimas nei baimė. Beje, ir Vytautas ne tiek paisė ką tik patirtos nėsėkmės, kiek rūpinosi asmenine garbe ir nauda, norėdamas savo nuožiūra skirti šioms karingoms tautoms valdovus. Todėl ir Jerim Berdį iškilmingai paskelbė teisėtu valdovu; kad niekas nesakytų, jog jis iš draugo norėjęs tik pasityčioti, iškilmingai suteikdamas nieko nereiškiantį titulą, pasiryžo visaip jį paremti ir sugrąžinti į valdžią. Jis įsakė Lietuvos maršalui Mikalojui Radvilai skubiai sutelkti Lietuvos žemėse didelę kariuomenę ir su ja palydėti Jerim Berdį į Skitiją. Vykdydamas šį įsakymą, Radvila ir patraukė į skitų kraštą. Nepakęsdami žiauraus Kerim Berdžio viešpatavimo, daugybė skitų iš visos šalies suplaukė į Jerim Berdžio stovyklą. Šio jėgos smarkiai išaugo. Tačiau Kerim Berdis nė trupučio nesutriko, drąsos jam teikė prisiminimai apie ankstesnę pergalę. Jis ryžtingai užpuolė su kariuomene brolių netoli Volgos. Jerim Berdis mielai pritarė savo krašto žmonių norui pirmiesiems stoti į kovą. Prasidėjo mūšis, ilgą laiką pergalė nekrypo nei į vieną, nei į kitą pusę, nes abi šalys turėjo tiek pat karių, abi buvo vienodai narsios. Vis dėlto Radvila negalėjo sutikti, kad jo kariai visą laiką tik stebėtų kautynes: smogęs priešams į sparną, jis nulėmė sėkmę. Neilgai trukus priešai pasileido bėgti: žuvus karo kėlėjui, visi kaip vienas paspruko iš kovos lauko. Kas liko gyvas, prisidėjo prie Jerim Berdžio kaip, nukirtus galvą, sustingsta it stabo ištiktas kūnas, taip, žuvus neramumų kurstytojams, nurimsta tauta.

Niekam neprieštaraujant, Jerim Berdis, atgavęs valdžią, atsidėjo Vytautui už geradarybę, atsiųsdamas per žygūnus daug visokių dovanų ir pasižadėdamas kol gyvas likti ištikimu visų karo žygių sąjungininku. Pasklidus gandui apie šią pergalę, ir Tauridės, tai yra Krymo, ar Perekopo, skitai gražiai suartėjo su Vytautu ir Lietuva. Atsiuntė garbingus žygūnus pats Edigejus, Tauridės valdovas, didžiai išgarsėjęs kovose su lietuviais bei rusais, ir susidraugavo su Vytautu, be to, sudarytu susitarimu iškilmingai pažadėjo savo ištikimybę, amžiną taiką ir pagalbą kovojant su visokiais priešais.

Po šių žygių garsas apie Vytauto pergalės pasklido šiaurėje bei rytuose ir paskatino kaimynus čekus, atsikračius teisėto valdovo valdžios, pasisiūlyti į valdinius. Tuo tarpu imperatorius Zigmantas

apsiėmė tarpininkauti ir išspręsti jau keletą metų užsitęsusi lenkų ir kryžiuočių ginčą dėl kurių ne kurių žemių, nes, siaučiant dažnoms kovoms bei rietenoms, vargu ar galima buvo kitaip nustelbti šio be galo daigaus karo želmenį. Jogaila

ir Vytautas, įsitikinę, jog lenkų reikalavimai teisėti, neat-

metė šitokios galimybės ginčui išspręsti. Kai paaiškėjo, kad imperatoriaus sprendimai nesiremia teisingumu, kad jo skelbiamos ištarmės pažeidžia net moralės normas, jie atsisakė jo tarpin-

kavimo ir pasiryžo ginklu įrodyti savo teises. Po neseniai

kilusių tikybinių nesutarimų čekai atsisakė klausyti Romos bažnyčios, pradėjo atvirai maištauti prieš savo karalių ir, kaip jau esu sakęs, sugalvojo paieškoti kaimyninėse šalyse jėgų, kuriomis galėtų remtis kovoje prieš imperatoriaus galybę. Žinodami, kad pastarojo

santykiai su Jogaila ir Vytautu smarkiai pablogėjo, manydami, jog tie nieku būdu nepraleis geros progos atkeršyti, jiems ir pasiūlė Čekijos karaliaus vainiką.

Ir vienas, ir kitas atmeta

Jogaila, ilgai neužlaikydamas pasiuntinių, čia pat atviraipareiškę esąs patenkintas ta valdžia, kurią gavęs iš die-

vo, nieko neskriausdamas, o svetimų valdų visai netrokštąs. Jis nieku būdu negalįs nė įsivaizduoti, kad galėtų būti karaliumi žmonių, nenorinčių paklusti bažnyčios įstatymams. Panašų atsakymą gavo jie ir iš Vytauto. Tačiau čekai neišsižadėjo savo sumanymo, manydami, jog troškimas gauti karaliaus vainiką įveiks kiekvieną atkaklų užsispyrėlį. Antrą kartą pasiuntę žygūnus, jie vėl bandė palenkti Jogailos bei Vytauto širdis. Tuo metu Lietuvos valdovai, medžiodami Merkinės giriose, gaivino ir stiprino sielos bei kūno jėgas. Pasiuntiniams jie čia ir leido aiškiai iškloti, ko šie atvykę. Pastarieji įniko maldauti, kad valdovai, norėdami stiprinti savo valstybę, nepraleistų tokios patogios ir tinkamos progos, kokia vargu ar kada jiems pasitaikysianti. Jie sakė, kad lenkai, nepaisant čekų priešinimosi, norėję atsiimti Sileziją, seną savo žemę, nieku būdu neturėtų jos savaime sugrižtančios atstumti. Čekija ir Moravija, išaugusios iš to pat kelmo kaip ir Lenkija, nesusikliau su ja susiliesiančios į vieną valstybę. Prisijungus šioms tautoms, taip išaugsiiančios valstybės jėgos, jog jų visiškai pakaks sutramdyti ir imperatoriui Zigmantui, už kurį vargu ar kas esąs priešiškesnis lenkų tautai, ir kryžiuočiams. Rodėsi, jog jie kalba teisingai, jog tai, ką jie siūlo, tikrai naudinga, tačiau karalius po senovei atsikalbinėjo; Vytautas, kur kas labiau už jį trokšdamas šlovės ir karaliaus vainiko, ilgą laiką dvejojo, nežinodamas, ar priimti, ar atmesti jų pasiūlymus, ir dėl to vengė aiškiai pasiuntiniams

atsakyti. Nuodugniau apsvarstęs padėti, jis vis dėlto taip pat atmetė čekų siūlymus.

Kitais metais, atsikratęs
1421 metai karo rūpesčių, Vytautas at-
Vytautas sutvarko sidėjo taikos darbams. Su-
Medininkų vyskupys- šaukęs Lietuvos luomų seimą,
tę jis, visiems pritariant, parū-
pino valstybinius raštus, no-

rėdamas, kad visos ištarmės, pagal kurias neseniai buvo
įsteigęs Medininkų vyskupystę ir suteikęs dvasinin-
kams visokių privilegijų, būtų gerbiamos palikuonių ir
turėtų deramos galios, žinoma, jeigu dėl to nepriešta-
raus luomai. Po to susirūpino karališkosios giminės atei-
timi. Po dvejų vedybų jis nebeturėjo vilties susilaukti
vaikų. Neturėjo įpėdinio nė Jogaila. Vytautas itin ne-
rimavo dėl šitokios padėties, dėl kurios sielojasi valdo-
vai, suvokdami niekam negalėsią užleisti tų aukštumų,
į kurias iškėlė savo giminę. Jogaila, neseniai mirus jo

žmonai Elžbietai, galėjo dar
Jogaila veda Vytauto kartą vesti, o šitai teikė šio-
seserėčią Sofiją kių tokių vilčių, mat pirmoji
žmona buvo pastojusi, o tai

rodė, jog ne dėl savo kaltės karalius nesusilaukęs įpė-
dinio. Štai todėl Vytautas ir ėmė raginti Jogailą neiš-
sižadėti vilties ir pasirinkti naują gyvenimo draugę.
Jogaila sutiko su Vytauto nuomone ir, jo paskatintas,
išsižiūrėjo Sofiją, Kijevo kunigaikščio Andriaus bei Vy-
tauto sesers dukterį. Daili, sveika ir jauna mergina iš-
pažino graikų tikėjimą ir prisilaikė rusų apeigų, dėl to
imta pagrįstai būgštauti, jog lenkai priešinsis šiai san-
tuokai. Vis dėlto, kai mergina, tėvui sutikus, perėjo į
Romos tikėjimą, išnyko ši baimė, o Motiejus, Vilniaus
vyskupas, atlaikė iškilmingas pamaldas, meldamas
aukščiausiąjį palaiminti šią santuoką ir per ją suteikti
valstybei džiaugsmo; po to, surengus visuotines ir sma-
gias iškilmes, atšventė ir vestuves.

Trečią kartą sugrįžo čekų pasiuntiniai, pateikdami senus siūlymus ir puoselėdami naujas viltis. Kadangi

1422 metai

*Pusbrolį Žygimantą
siūlo į Čekijos kara-
lius*

Vytautas veikiau gudriai del-
sė, nei aiškiai atsisakinėjo, jie
suvokė, jog bent iš jo galės ši
bei tą laimėti. Senate pasiun-
tiniai neįstengė surasti užta-
rųjų rūpimu reikalu, nes nie-

kas nenorėjo valstybės įpainioti į vidaus kovas, vykusias Čekijoje. Slapta juos pasikvietęs, Vytautas jiems atskleidė savo norus ir ketinimus. Jis esą nenorįs, atvirai užimdamas Čekijos karaliaus sostą, susilaukti valdovų nepalankumo, kuris jam būsiąs nenaudingas, o čekams — netgi žalingas. Imperatorius Zigmantas, skriausdamas Lenkiją, vis dėlto verčiąs jį neatsisakyti čekų gynimo, tačiau jis galįs imtis šio reikalo visai kitaip, nei ligi šiol čekai jam siūlė. Jis turįs pusbrolį Žygimantą, kunigaikščio Dimitro Kaributaičio sūnų, labai prityrusį karvedį, kurį lydi pastovi karo sėkmė ir kuris gali užsidėti bet kokios karalystės vainiką. Jei-gu čekai jį paskelbsią karaliumi, be pavydo paremsiąs pusbrolį, valdantį Čekiją, kariais ir pinigais. Pasiuntiniai mielai pritarė šitokiam pasiūlymui, manydami šitokiu būdu pasieksią, kad ir Jogaila ilgainiui neatsisa-

*Ir telkia kariuomenę
prieš imperatorių*

kys remti brolėno. Žygiman-
tas, skubiai iškviestas Vytau-
to pasiuntinių ir šio su vis-
kuo supažindintas, nedelsda-

mas perėmė Vytauto jam duotą kariauną, surikiavo ją žygio kolonomis ir, tylomis perėjęs Lenkiją, atvyko į Čekiją anksčiau, nei čekai tikėjosi.

Šis netikėtas žygis tiesiog pribloškė imperatorių Žygimantą. Kadangi nepajėgė vienu metu ir pulti, ir gintis, sugalvojo pakurstyti kryžiuočius, kad šie, sulaužę

Imperatorius pakursto kryžiuočius prieš lenkus ir lietuvius

paliaubas, išiveržtų į lenkų kraštą. Jis mat tikėjosi, kad, kilus kitame pakraštyje karui, bus atšaukta iš Čekijos Žygimanto kariuomenė. Ilgai

derėjosi Zigmantas ir ordinas, vieni kitiems siųsdami slaptus tarpininkus, kurie, persirengę elgetomis, lyg niekur nieko vaikštinėjo per Didžiąją Lenkiją, kol atsitiktinis įvykis išdavė klastą. Mat vienas laiškininkas, staigiai susirgęs, numirė Konine; kai numirėlio kūną rengėsi laidoti, jo drabužiuose užtiko laišką, užantspauduotą imperatoriaus antspaudu. Suvokęs, jog kartais jame gali būti valstybei reikšmingų žinių, miesto galva išsiuntė užantspauduotą laišką karaliui. Jį atplėšęs, ir išaiškėjo imperatoriaus sukybės. Imperatorius ragino kryžiuočius puldinėti pasienį, o jeigu jų kariuomenė pradėtų priešintis, siūlyti taiką ir vengti mūšio; visą laiką labiau varginant nuolatiniais antpuoliais nei sudarant tikrą pavojų, siūlyti santarvę, aiškintis, jog nenoromis griebėsi ginklo, jog, visą reikalą patikėjus imperatoriui ir popiežiui, jie mano susilaukti taikos; naikinti neatsargiai atsiskyrusius nuo kariuomenės lenkų būrius, elgtis taip, kaip elgiamasi su didžiausiu priešu, ir nuolatos kalbėti apie taiką. Atskleidęs Zigmanto klastą, karalius įsakė rengtis žūtbutiniam karui su Prūsija. Kai neilgai trukus sutelkė

Jogaila ir Vytautas paskelbia Prūsijai karą

kariuomenę ir visus pulkus sutraukė į vieną vietą, galin ga armija ir išžygiavo į Prūsiją. Kryžiuočiai, sutelkę tris dešimtis tūkstančių, nutarė

išmėginti laimę atviroje kovoje. Vis dėlto, Konrado Vokiečio iš Silezijos prikalbėti, jie pakeitė šį sumanymą: nesitikėdami sėkmės kovos lauke, išskirstė karius po tvirtoves ir pilis. Kadangi priešas visur vengė kovos, Jogaila ir Vytautas įsakė kariuomenei niokoti kaimus,

*Prūsija smarkiai nio-
kojama, o kryžiuo-
čiai slapstosi pilyse*

pasiuntinys, Kordobos vyskupas, nebūtų pristabdęs jų įniršio. Pažadėjęs palankias sąlygas lenkų valstybei, jis paskatino Jogailą pradėti taikos derybas. Imperatoriaus vardu jis prašė atšaukti Kaributaitį iš

*Imperatorius per pa-
siuntinį mėgina su-
stabdyti karo veiks-
mus*

Čekijos ir nepradėti karo su kryžiuočiais, nes imperatorius esąs pasirengęs atsi-lyginti už kryžiuočių padarytus nuostolius, jeigu šis dalykas būtų apsvarstytas jo

akivaizdoje. Jeigu karalius kartais abejojęs dėl imperatoriaus teisingumo, šis mielai atsisakysiąs savo teisių ir sutiksiąs (karaliui neprieštaraujant), kad ginčą užbaigtų žymiausi Čekijos ir Lenkijos didikai, tinkamai apsvarstę visą reikalą. Jogaila atsakė visai neseniai puikiai perpratęs imperatoriaus teisingumą bei palankumą, mat šis, išrinktas tarpininku, paskelbęs sprendimą kryžiuočių naudai, pažeisdamas visas moralės normas. Nors šis sprendimas buvęs ir neteisingas, ir nedraugiškas, tačiau jis, Jogaila, trokšdamas taikos, niekada nesigriebęs ginklo, kol patys kryžiuočiai savo antpuoliais neparodę, kad jiems visai nerūpinti taika. Pats imperatorius ir sukurstęs karą su kryžiuočiais, mat, siųsdamas slaptus laiškus, pūtęs kryžiuočių karo trimitą. Kaributaitis, jo brolėnas, iš mažumės skatinamas narsiems karo žygiams, suteikęs čekams pagalbą ne todėl, kad šitokia buvusi karaliaus valia, bet dėl to, kad to pats norėjo, į Čekiją jis nukakęs be karaliaus žinios ir pasitrauksiąs iš ten tada, kai pats to panorėsiąs. Šitaip santūriai atsakė Jogaila, o Vytautas, kur

kas labiau supykęs ir išsėdęs, pridūrė: „Aš įsakiau Kaributaičiui įsiveržti į Čekiją ir atkeršyti imperatoriui už skriaudą. Sakau jums — jis ten pasiliks tol, kol imperatorius suvoks, kokią žalą daro pats sau, mūsų ligšiolinį palankumą panaudodamas piktam, klas-tingai užgaudamas nieko pikta nesitikinčių lenkų bei lietuvių širdis“. Išvykus pasiuntiniui, vėl pradėjo nio-

*Vėl pradeda niokoti
Prūsiją*

koti kraštą, po to įsakė pulkams susirinkti netoli Torunės. Tuo pat metu netoliese įtaisė stovyklą ir priešas, ketindamas pradėti žygį. Todėl šešiolikai lenkų ir šešiolikai lietuvių vėliavų įsakė sulaukyti priešą toje vietoje, kol atžygiuos visa kariuomenė. Tuo tarpu kryžiuočiai anksčiau, nei spėjo atvykti šie pulkai, paliko stovyklą ir pasitraukė į saugesnes pozicijas. Taigi nuniokoję Torunės apygardas, savo stovyklą perkėlė į Kulmo žemę, norėdami ten arba iš netyčių užklupti priešą, arba išvilioti į atvirą kovą. Galop kryžiuočiai, nedrįsdami kovos pradėti ir ne-

*Kryžiuočiai priver-
čiami prašytis taikos*

pajėgdami lenkų siautėjimo sustabdyti, iš nevilties pasiprašė taikos, kurios karalius neketino atsisakyti, jeigu susitarimo sąlygos būsiančios teisingesnės. Susitarę dėl trumpų paliaubų, paskyrė derybų dieną — rugsėjo 27 — ir vietą — lenkų stovyklą. Abi šalys šiaip ne taip

Taikos sąlygos

susitarė šiomis sąlygomis: kryžiuočiai prisiekia atsisakyti visų teisių į Sūduvą bei Žemaitiją; karalius sugrąžina viską, ką per šį karą atėmė iš Prūsijos. Kas vėliau pirmas mėginsiąs pažeisti šią sutartį, to valdiniai privalo neklausyti. Vis dėlto susitarimas tol galiojo, kol baimė naujų kariuomenės veiksmų vertė jam nepritariančius kryžiuočius ramiai laikytis. Kai karą laimėjusi kariuo-

Kurias imperatorius sulaužo menė buvo išvesta iš Prūsijos, šie ėmė nepaisyti susitarimo, paniekindami jį ir sutrypdami, o imperatorius tvirtino,

jog kryžiuočių neįpareigojančios sutartys, kurias jie sudarę be jo žinios ar prieš jo valią. Štai todėl kitais metais karalius vėl noromis nenoromis turėjo paskelbti kryžiuočiams karą. Imperatorius, išgąsdintas šios žinios,

1423 metai paragino magistrą, nelaukiant jo pasiuntinių, pradėti taikos derybas su Jogaila ir Vytautu. Naujas susitarimas mažai kuo papildė Melno sutartį,

Vėl patvirtinama taika su kryžiuočiais gal tik tuo, kad, kryžiuočiams maldaujant užstoti imperatorių, Jogaila pažadėjo pasirūpinti, kad Kaributaitis su savo kariuomene išvyktų iš Čekijos.

Šis, keliose vietose sumušęs priešą ir beveik iš visos Čekijos išvijęs imperatoriaus šalininkus, bemaž visą karalystę turėjo savo rankose; sutramdęs žymiuosius valstybės vyrus ne tiek sumaniais ir sėkmingais karo žygiais, kiek įvairiausiomis malonėmis, jis ne be pamato vylėsi neilgai trukus tapsiąs karaliumi. Atšaukiamas Jogailos ir Vytauto, nedrįso vis dėlto jų neklausyti ir netolimą bei malonią sėkmę labiau vertinti nei šių draugystę, ypač dėl to, kad už visa ką jautėsi esąs

1424 metai dėkingas tik jiems. Savo žodžius karalius parėmė pažadu atiduoti jam Dobrynę, jeigu paliksiąs Čekiją. Vis dėlto garbės troškimas netrunka sukelti įniršį; kai vėliau kara-

Žygimantas Kaributaitis atšaukiamas iš Čekijos lius susimanė neskubėti su šio pažado įvykdymu, kurs-tomas pykčio dėl valdovo delsimo bei malonių prisiminimų apie turėtą galią, jis sugalvojo grįžti į Čekiją. Sužinojo apie tai Vytautas ir gal savo noru, o gal —

*Vytautas jį sulaiko
Lietuvoje*

Šitai, regis, patikimesnė prie-
žastis — iš pagarbos popie-
žiui visomis jėgomis stengėsi
sulaikyti Kaributaitį Lietuvo-

je. Mat jis pats buvo gavęs iš popiežiaus Martyno V
laišką, kuriuo, kaip katalikiškojo krašto valdovas, buvo
raginamas daugiau neremti husitų atskalos ir per Kari-
butaitį nepalaikyti čekų maišto. Kai Kaributaitis apri-
mo ir pakluso Vytautui, kryžiuočiai noriau ėmė vykdy-
ti neseniai sudarytus susitarimus ir pažadus. Mat jie
sugrąžino Lietuvai Sūduvą bei Žemaitiją, galop, Vytau-
tui dalyvaujant, pavyko susitarti dėl jų valdų sienų.

Po daugybės visokiausių
Vainikuojama kara- karų bei neramumų valstybė-
lienė Sofija je vėl įsiviešpatavo ramybė,
ir štai nutarta vasario 12 iš-

kilmingai pakelti į sostą karalienę Sofiją; ta proga su-
rengė iš tiesų itin puošnią ir džiaugsmingą šventę. Per
iškilmes karalius parodė ypatingą dosnumą, mat, lauk-
damas artėjančio gimdymo, tikėjo, kad vainikuojama
ne tik karalienė, bet ir karalių motina. Žmonėms teikė
džiaugsmo mintis, jog galop prasidedanti ilgai laukta
taika. Galų gale surengtos vainikavimo iškilmės, dėl
karo sumaiščių kelis kartus nusižengiant papročiams
atidėliotos, žmonėms akivaizdžiai rodė, jog iš tiesų
ateina ramūs laikai. Iškilmėse dalyvavo daugybė val-
dovų, neatvyko tik Vytautas. Nors jo pasiuntiniai mi-
nėjo visai kitas priežastis, žmonės nesunkiai suvokė,
jog jis jaučiasi karalienės įžeistas štai dėl šios prie-
žasties. Mat Jadvygos, pirmosios Jogailos žmonos, duk-
tė prieš keletą metų buvo iš-

*Vytautas įsižeidžia
ant karalienės*

kilmingai sužadėta su Fridri-
chu jaunesniuoku, Branden-
burgo markgrafu. Vėliau, pa-

keitus sumanyką, sugalvota ją išleisti už Boguslovo, Slupsko kunigaikščio; be kitų valdovų, net trys karaliai jį primygtinai siūlė Jogailai į žentus. Vytautas smarkiai priešinosi šiam, jo žodžiais tariant, lengvapėdiškam sumanymui ir pats jam nepritardamas, ir ypatin-
 gai skatinamas popiežiaus Martyno, rėmusio Fridrichą, kilusį iš Stulpų giminės. Suvokęs, jog visos jo pastan-
 gos nuėjo niekais, jis nugrėžė pyktį į pamotę, kuri, jo
 galva, ir suvedžiojusi Jogailą. Jis iš paskutiniųjų slėpė
 savo nepalankumą, bet ko nepastebi šimtaakis Argas —
 tauta, akyliausias pasaulyje padaras? Kad ji neapsiri-
 ko, ilgainiui parodė visokiausi dalykai, paaiškinantys
 tuometinį jo susigraužimą.

Tuo tarpu į Lenkiją atvy-

Kaributaitis sugrįžta ko čekų pasiuntiniai ir papra-
į Čekiją šė karalių sugrąžinti į jų
 valstybės sostą Žygimantą

Kaributaitį. Karaliaus viešai atstumti, pasiuntiniai slap-
 ta kreipėsi į patį Kaributaitį, nes jis, kaip jie matė, ne-
 prieštaravo pasiūlymui. Labiau trokšdamas buvusios
 galios, nei būgštaudamas dėl pavojų, kurių ši nešykšti,
 jis su viskuo sutiko. Atleidęs pasiuntinius, pradėjo
 slapta telkti kariuomenę. Traukė į ją galybė vyrų,
 svajojančių gauti Čekijoje gerą atlyginimą ir neuž-
 miršusių puikios Kaributaičio karinės sėkmės. Sutelkęs
 stiprią kariauną, neskirstė jos nei vėliavomis, nei pul-
 kais, o įsakė vyrams laikytis pavieniui, kad karaliui
 nepaaiškėtų jo sumanymas, ir tik paskirtą dieną su-
 sirinkti į tam tikrą vietą. Viskas buvo atlikta taip slap-
 tai, kad karalius ir visi kiti anksčiau gavo žinią, jog
 Kaributaitis su lenkų bei lietuvių kariuomene įsiveržė
 į Čekiją, nei kas Lenkijoje pajuto, jog jis susirengė į

Karalius jį pasmer-
kia

žygį. Imperatorius, pamanęs,
 jog šitas žygis surengtas ka-
 raliaus valia arba su jo žinia,
 atsiuntė žygūną, kuris nu-

siskundė, jog laužomi susitarimai. Atsakydamas jam, Jogaila, iš tiesų visiškai nenusikaltęs nei žodžiais, nei darbais, įrodė savo sąžiningumą, paskelbdamas nuosprendį, kuriuo Kaributaitis neteko visų savo valdų Lenkijoje, Lietuvoje ir Rusioje kaip viešosios ramybės drumstėjas, pasmerktas už karališkosios didenybės įžeidimą.

1425 metai

Gimsta kunigaikštis

Vladislovas

Tais pačiais metais išsipildė senas Jogailos troškimas: galop gimė sūnus, kuriam ketino suteikti savo vardą, tai yra pavadinti Vladislovu.

Apiplauti berniuką švęstuoju vandeniu pagal krikščionių papročius nutarė vėliau — kitų metų vasario 17, tada karalius, rodydamas ypatingą dosnumą, surengė visokiausių žaidynių, puotų ir kitokių iškilmių. Vytautas, kuriam širdį po senovei drumstė nepalankumas karalietei, nedalyvavo toje šventėje, tačiau per žygūną atsuntė kūdikiui sidabrinę lovytę, sveriančią šimtą svarų, bei kitų dovanų. Vasarą taip baisiai po miestus ir kaimus išplito maras, kad, vengdami antkryčio, ir karalius, ir Vytautas su visais rūmininkais turėjo slapstytis Lietuvos šiluose. Kai maro antkryptis galop praėjo, sušaukė Lenkijos luomų seimą Kujavijos Breste. Tame

Paskelbiamas sosto įpėdiniu

seime karalius visokiais būdais įkalbinėjo luomus paskelbti viešai ir sutartinai Vladislovą sosto įpėdiniu. Vis

dėlto aktas, kuriuo Lenkijos luomai pareiškė savo nuomonę šiuo reikalu, nebuvo įteiktas karaliui, bet Zbigneviui Olesnickiui, Krokuvos vyskupui, kuris turėjęs perduoti jį karaliui tik tada, kai paaiškės, jog pastarasis sąžiningai padaręs viską, ką buvo lenkų valstybei pažadėjęs.

1426 metai

Vytautas rengiasi žygiuoti į Pskovą

Kol karalius tvarkė lenkų valstybės reikalus, Vytautas rudenį ir žiemos pradžioje Lietuvoje rengėsi karui; ilgą laiką niekas negalėjo atspėti,

kur jis žada traukti. Nė vienas metraštininkas nesako, kokia buvusi karo priežastis, turbūt ne dėl to, kad valdovas niekam nesiryžo jos atskleisti, o todėl, kad apskritai jos nebuvo. Baigiantis žiemai, daugiau mažiau paaiškėjo, kad ketinama smogti šiaurės Rusiai. Netruko apie tai iš savo žmonių sužinoti Pskovas. Atskubėjo pskoviečių pasiuntinybė, baudamasi nukreipti pavojų: apsirengę taip, jog atrodė lyg nusižeminę maldininkai, jie stengėsi dovanomis palenkti valdovo širdį, tačiau nei taikos, nei ramybės neišprašė. Neabejodami, jog netrukus karo audra užgriūsianti jų tėvynę, jie

Baudžia didžiule išpirka

skubiai sugrįžo namo. Iš paskos leidosi su kariuomene ir Vytautas. Kai Pskovas atsidūrė, regis, beviltiškoje padėtyje, dangus užstojo nekaltuosius. Mat kilo negirdėtos liūtys, taip žliaugė lietus, kad pelkėtame krašte keliai į Pskovą pasidarė tiesiog neišbrendami. Dangus ir palaužė Vytauto įniršį, tačiau jis tol nenurimo, kol negavo didžiulės išpirkos: už dangaus atsiųstą taiką pskoviečiai turėjo atsipirkti pinigais.

1427 metai

Pradedama įtarinėti

Kai baigėsi šis žygis, kai nebeliko jokių kitų rūpesčių, ėmė Vytautui mausti senieji randai ir atgijo senosios

nuoskaudos. Atvirai niršo ant karalienės, nuo kurios visą laiką tolo ir tolo: kalbėdamas su karaliumi ar laiškus jam rašydamas, visaip ją smerkė; graužėsi, kad dingio bet kokios viltys užimti sostą, paskyrus Vladislavą tėvo įpėdiniu; jį smaugė abejonės, ar išlaikys savo rankose Lietuvos kunigaikštystę; bijojo, kad

karaliaus rūmai jo bei jo šalininkų neišvytų iš Lietuvos, mat mažiau nei kada nors anksčiau nepasitikėjo pačiu Jogaila; begalinis nepasitikėjimas, kuris paprastai lydi garbės troškimą, nei naktį, nei dieną nedavė jam ramybės. Suuodė Vytauto liguistas nuotaikas kryžiuočiai ir pamėgino sukurstyti tarp jo bei karaliaus atvirus vaidus. Visaip pataikaudami, visaip rodydami palankumą ir visa ko žadėdami, jie paprašė Vytautą užstoti juos prieš karalių ir siūlyti, atskyrus nuo Lenkijos, prijungti prie kryžiuočių žemių Liubičiaus malūną su dvaru. Jie žinojo, kad Vytautas tarpininkaudamas nieko nepasieks, todėl ir kėlė tokius reikalavimus,

<i>Kryžiuočiams skatinant liguistą nuotaiką,</i>	su kuriais Jogaila nieku būdu negalėjo sutikti, vildamiesi, kad juo atkakliau karalius nenorėsiąs daryti ko prašomas, juo giliau Vytautas jausis
--	--

įžeistas ir priešiščiau nusiteiks. Vytauto prašymas iš tiesų buvo porą kartų atmestas. Be to, lenkų didikai, susirinkę Vartoje į seimą, rimtai išpėjo Paulių fon Rusdorfą, ordino magistrą, kad kryžiuočiai nesistengtų klastingai ardyti širdingų Vytauto santykių su karaliumi bei karalyste ir laužyti neseniai sudarytų susitarimų. Netrukus kitame, Lenčicoje sukviestame seime Zbignevas, Krokuvos arkivyskupas, visos valstybės vardu maldaute maldavo ten dalyvaujantį Vytautą atsisakyti tokių veiksmų, kurie užgauna karaliaus bei valstybės orumą. Išklausęs nuoširdžią Zbignevo kalbą, Vytautas išsižeidė ir smarkiai įniršo, bet, mokėdamas sumaniai nusišlėpti tik-

<i>įsižeidžia ant karaliaus ir lenkų</i>	ruosius jausmus, užslopino stiprėjantį nirtulį ir, ramiai bei taikingai pakalbėjęs, visa
--	--

ko lenkams prižadėjo, neketindamas nė vieno pažado įvykdyti. Nutolęs nuo lenkų ir karaliaus, iš pradžių

prieš karalienę nukreipė savo pagiežą, užgavusią karalių ir karalystę. Karalienė štai jau trečią kartą laukėsi kūdikio; susimanė dėl tokių dažnų gimdymų gildyti Jogailai širdį įtarumu ir nepasitikėjimu nekalta moterimi, kuri esą daranti namams gėdą, kuri pažeidžianti

Melagingais kaltinimais neduoda ramybės nekaltai karaliennei

šeimos ištikimybę. Piktos kalbos plačiai pasklido, apie tą dalyką sužinojo visi luomai; smarkiai susikrimto ir karalius, ir didikai. Nors sąžiningiems žmonėms kara-

lienės ištikimybė bei doringumas nekėlė jokių abejonių, vis dėlto negalima buvo nesibaiminti, kad paskalos kartais nepasirodytų esančios galingesnės nei tikras dorovingumas, o Jogailos palikuonys neprarastų įpėdinystės teisių ir karališkoji didenybė nebūtų apkaltinta gėdingu ištvirtavimu. Štai todėl Horodlėje prie Bugo ir sušaukė lenkų bei lietuvių seimą, kuris, išklausęs karalienę, turėjo visos valstybės nuosprendžiu arba ją išteisinti, arba pasmerkti; jos nekaltumą ten aiškių aiškiausiai įrodžius, melagingas paskalas skleidę lenkų bajorai buvo pagal įstatymus nubausti.

*1428 metai
Sutramdo maištaujančią Naugardą*

Kuriam laikui aprimo vidinės rietenos, kai Vytautas patraukė į karą. Didžiojo Naugardo gyventojai susimanė šiek tiek išplėsti savo

valdų sienas, kadaisė Vytauto nužymėtas. Norėdamas juos sutramdyti, Vytautas su lietuvių bei lenkų samdininkais patraukė į žygį. Naugardiečiai, pasitikėdami vasarą bemaž nepraeinamais keliais, iš pradžių nekreipė dėmesio į Vytauto žygį ir elgėsi be galo įžūliai. Kai juos pasiekė garsas, jog Vytautas, įveikęs visas kliūtis, jau supa Opočkos pilį, jie išsigando. Skubiai išsiuntė žygūnus, turėjusius užleisti nugalėtojui miestą ir, pažadėjus

mokėti gerokai didesnę kasmetinę duoklę, prašyti taikos. Vytautas, nors čia atžygiavo, ketindamas apiplėsti turtingą miestą, tačiau noriai sutiko su jų prašymais ir sudarė taiką. Mat bijojo, kad, išitraukęs į

ilgesnį karą, nespės nusigauti
Lucke kviečiamas su- į Lucką ligi sutartos su kara-
važiavimas liumi, imperatoriumi Zigman-
tu bei kitais valdovais dienos.

Pasak senų metraščių, šio garsiojo suvažiavimo priežastys buvusios šitokios. Romos imperatorius Zigmantas, jau ir anksčiau jautęs Jogailai nepalankumą, pajuto tikrą priešiškumą, kai visai neseniai šis atsisakė ateiti jam į pagalbą prasidėjus karui su turkais, tačiau, negalėdamas savo neapykantos išreikšti ginkluotu antpuoliu, baudėsi klasta nuversti Jogailą nuo sosto arba išardyti lenkų valstybę. Pirmiausia, parašęs laiškus,

kuriuos išsiuntinėjo į visas
Imperatorius, jaus- Romos imperijos žemes bei
damas nepalankumą kaimynines karalystes, pradė-
Jogailai, visai p jį jo veidmainiškai skųstis, kad
puola Jogaila išdavęs jį bei krikš-
čionių kariuomenę turkams,

nes neatsiuntęs žadėtosios pagalbos. Žinoma, netrūko tokių, kurie patikėjo šiuo šmeižtu, šiuo nemelagingu, bet ir neteisingu skundu. Mat ne visi žinojo, kad Jogaila imperatoriaus pasiuntiniams, siūlantiems bendrai kariauti su turkais, iš viso nieko nei žadėjo, nei galėjo žadėti, nes tam nepritarė luomai, būgštaudami, kad, įsivėlus į tą karą, lenkams ilgainiui vieniems gali tekti visa našta. Nors ir ne visiems šitai buvo žinoma, tačiau niekas to ypatingai ir neslėpė, todėl vargu ar galima buvo tikėtis, kad imperatoriaus skundas susilauks pasitikėjimo. Viską apsvarstęs, savo ruožtu imperatorius nutarė taip pasukti reikalą, kad Jogaila, netekęs tikrų bičiulių, pasijustų vienui vienas. Jis pui-

kiai žinojo, kad Jogailos aplinkoje viskas daroma taip, kaip nori Vytautas, kad, prisijungus Lietuvai, Lenkijos karalystės galia smarkiai padidėjo. Štai todėl nusprendė susidraugauti su Vytautu, sukiršinti jį su

Stengiasi susitikti su Vytautu Jogaila ir šitaip suardyti visą Lenkijos ir Lietuvos santarvės statinį. Nutarė pats asmeniškai tuos reikalus tvar-

kyti, manydamas, jog nepatogu ir nesaugu juos patikėti žygūnams ar laiškam. Veidmainiškai pareikšdamas, kad jam įkyrėjo tarpusavio kovos, kurias taip ilgai vedė lenkai ir kryžiuočiai, prisikvietę karių beveik iš visos Europos, jis pasisiūlė padėti karaliui Vladislovui Jogailai bei Vytautui geriausiomis sąlygomis sudaryti amžiną taiką. Pridūrė, kad, jo

Kviečia į susitikimą galva, vienintelė priežastis, dėl kurios šitokia atkakli

veikla, šitokios didelės pastangos nuėjusios niekais, esanti ta, jog ligi šiol derėtasi tik per pasiuntinius, todėl jis ir norįs, kad patys valdovai su juo susitiktų draugiškam pokalbiui, o jeigu Jogailai bei Vytautui rodosi, kad dėl senų vaidų imperijoje nesą tinkamos susitikimui vietos, tai jis, trokšdamas visuotinės ramybės, esąs pasirengęs vykti ten, kur jie sušauksią susitikimą. Rodėsi, jog imperatoriaus reikalavimai teisingi, todėl Jogaila nedrįso atsisakyti. Tuo tarpu Vy-

Paskiriama susitikimo diena ir vieta tautas, gyvendamas toli nuo lenkų bei karaliaus rūmų ir jausdamas jiems nepalankumą, visa širdimi nutarė pa-

laikyti pasiūlymą ir, atsimindamas imperatoriaus pažadus, sustiprinti su juo ir šiaip draugiškus santykius, kurie jam buvo itin reikalingi. Jis ir pasiūlė karaliui sausio 6 sušaukti suvažiavimą Lucke, Volynės sostinėje, tai yra savo valdose.

Į suvažiavimą atvyko šio-
Valdovų suvažiavi- se žemėse nematyta negirdėta
mas Lucke gausybė valdovų, kurie pen-
 kiasdešimt dienų čia gražiai
 gerbė ir geru žodžiu minėjo Vytautą. Be Lenkijos ka-
 raliaus, Mazovijos kunigaikščių, Lietuvos bei Rusios
 valdovų, karalystės senatorių ir kitų abiejų tautų di-
 dikų, atkeliavo imperatorius Zigmantas su žmona bei
 daugybė imperijos kunigaikščių, Erikas, Danijos bei
 Švedijos karalius, Jono Paleologo, Rytų imperatoriaus,
 pasiuntiniai, Maskvos didysis kunigaikštis Vasilijus,
 Tverės — Borisas, Riazanės — Olegas, Krymo bei Už-
 volgio skitų chanai, teutonų ordinų magistras Rusdor-
 fas iš Prūsijos ir Zigfridas iš Livonijos. Visus išlaikė
 Vytautas, gausiai viskuo aprūpindamas. Neminint kitų
 gėrybių, kurias kuo stropiausiai surašė to meto istorikai,
 kas dieną buvo pjaunama po septynis šimtus jaučių, po
 tūkstantį keturis šimtus avinų, po šimtą stumbrų, brie-
 džių ir kitokių žvėrių, o išgeriama po septynis šimtus
 statinių midaus, neskaitant kitų gėrimų. Prabanga ir
 iškilumas aiškių aiškiausiai rodė imperatoriui Vytauto
 širdyje slypinčią garbę — troškimą, kuris netruktų įsi-
 pliekti, jeigu kas įskeltų vilties kibirkštį, jog ne už
 kalnų toji didybė, kuriai lenkai su karaliumi iš visų
 jėgų ketino priešintis. Štai todėl vienaip kalbėjo im-
 peratorius su Jogaila, kitaip
1429 metais akis į akį su Vytautu. Valdo-
 vų posėdyje jis visą laiką ra-
 gino sudaryti santarvę, sutelktomis jėgomis numalšinti
 husitus, pirmiausia, žinoma, Čekijoje, o vėliau visą
 kariuomenę nukreipti prieš turkus ir saracenus, kerši-
 jant už Rytų imperijos griovimą. Iš tiesų didingi su-
 manymai, ir daugelis jiems
Jogaila atsisako nuoširdžiai pritarė, tačiau
 kur kas lengviau juos pa-

siūlyti, nei įgyvendinti. Jogaila, aptaręs su senatu ir Vytautu šiuos pasiūlymus, atsakė: jeigu visi krikščioniškųjų šalių valdovai susitarsią ne tik narsiai paskelbti turkams karą, bet visomis jėgomis kuo atkakliausiai jį tęsti sausumoje bei jūroje, jis neatsisakysią šitosios ginklų sąjungos. Tuo tarpu, raginamas vien tik imperatoriaus, du kartus Vengrijoje turkų sumušto, jis negalįs nepaisyti sudarytų susitarimų, kuriuos lengva sulaužyti, bet sunku atnaujinti. Jis aiškiai matęs, kad, pasinaudodami šiais pasiūlymais nelyginant nuokalne, turkai užvers visus karo sunkumus lenkams ant pečių, tuo tarpu visi kiti susitarimo, bet ne karo dalyviai žiūrės į nelaimę, užgriuvusią svetimus namus, džiaugdamiesi, jog jų nepasiekia priešų smūgiai. Imperatorius dėsojosi nuliūdęs, nes esą nelaukęs šitokio atsisakymo, tačiau neilgai trukus, sakydamasis norįs plačiau visą reikalą aptarti, susitiko akis į akį su

Imperatorius suartėja su Vytautu, žadindamas jam viltį gauti Lietuvos karaliaus vainiką

Vytautu. Pirmiausia jis kuo iškalbingiausiai išliaupsino Vytautą bei Lietuvą, o pastebėjęs, jog šių žodžių godžiai klausoma, ryžosi lemiamu žingsniu palenkti nuo pataikavimo apsalusią širdį. Jis esą smarkiai apgailėstaujęs, kad šitaip išgarsėjęs karo žygiais bei šitokių didelių žemių valdovas, karalius savo padėtimi bei svoriu, neturįs karaliaus titulo ir vainiko. Niekuo nesisikirąs nuo kitų karališkųjų didenybių, jam trūksta vardo, tiktai dėl to jis esąs menkesnis už kitus karalius, toli pranokdamas juos galybe bei turtais. Jis tiesiog negalįs suprasti, kodėl Vytautas kratąsis minties gauti jo orumui deramą vardą. Šiaip ar taip, kad ir labai Vytautas nesirūpinąs savimi, jis, krikščioniškasis imperatorius, jaučiąs turįs atlikti savo pareigą ir pasistengti, kad kuo greičiausiai Lietuvos valdovas

susilygintų karališkomis insignijomis su kitais valdovais, jeigu, žinoma, panorėsiąs su juo užmegzti draugiškus santykius ir vėliau jų laikytis. Senoji valdovų liga — garbės troškimas — taip aptemdė Vytautui, žmogui gana atsargiam ir pažįstančiam Zigmanto klastas, protą, jog jam nė į galvą neatėjo, kad šiais siūlymais stengiamasi ne tiek jį išaukštinti, kiek sugriauti lietuvių bei lenkų sandraugą. Štai todėl jis sutiko su pasiūlymu ir susidraugavo su imperatoriumi sau pačiam davęs žodį nieko nedaryti be karaliaus žinios ir sutikimo. Zigmantas, ir šiaip jau daug laimėjęs, dabar visomis priemonėmis ketino palenkti į save karalių. Kartu su imperatoriume jis aplankė Jogailą. Pareiškę vienas kitam savo pa-

<i>Stengiasi iš Jogailos</i>	lankumą; apie šį bei tą pa-
<i>išgauti sutikimą</i>	sikalbėję, jie ėmėsi svarstyti
	rimtesnius reikalus. Imperato-
	rius visai išliaupsino Jogai-

los, Vytauto ir visų jų protėvių karo žygius, pašnekėjo apie savo ypatingą palankumą karaliaus giminei bei Lietuvai, pasisakė iš meilės Lietuvai radęs būdą jai išaukštinti; prašydamas karalių to išaukštinimo neatmesti, priminė, kad karaliaus titulas Lietuvoje nesąs visai neįprastas; nors, valdant Mindaugui, jis ir ne visai čia tikęs, bet dabar Vytauto pastangomis Lietuva taip išplėtusi savo sienas, kad šiuo metu ji aiškiai esanti nuskriausta, kadangi tokia didžiulė valstybė neturinti valdovo sosto karaliaus, galop pažadėjo artimiausioje ateityje imtis visų reikalingų priemonių, kad Vytautas būtų paskelbtas karaliumi, jeigu, žinoma, Jogaila nepavydėsiąs nei broliui, nei tėvynei šitokios laimės. Nors Jogaila širdyje kitaip manė, nei kalbėjo svečiai, tačiau, negalėdamas nei pritarimu, nei nesutikimu atsikratyti atkaklaus prašytojo bei jo žmonos, atsakė, kad visą reikalą perduosiąs senatui: jeigu senatas nubalsuosiąs pritarti Vytauto troškimams, jis

Jogaila perduoda šį siūlymą senatui nedarysias jokių kliūčių. Tokį pat atsakymą išgirdo ir Vytautas, kai, susitaręs su imperatoriumi dėl savo pakėlimo į

karalius laiko, šio akivaizdoje mėgino išgauti iš karaliaus pritarimą. Sukvietus senatą, Vytautas ilgoje kalboje iškėlė savo nuopelnus valstybei, papasakojo, ko trokšta valdiniai, ką mano šiuo klausimu svetimšaliai

Vytautas senate gina savo reikalą ir apie visa kita, kas, jo galva, galėjo būti naudinga, o galop paprašė, kad jam būtų leista dalyvauti senato posėdyje, kai bus svarstomas šis reikalas. Mat žinojo, kad

reta tokių kalbėtojų, kurie drąsiai kalba apkalbamo asmens akivaizdoje, kaip reta ir tokių atkaklūnų, kurie nesudvejotų, regėdami apkalbamą žmogų išsikeičiantį. Taip ir buvo, senato pirmininkas Gnezno arkivyskupas bylojo be galo iškaltai, tačiau smarkiai varžydamasis, nes bijojo ižeisti Vytautą; visa ko prišnekėjęs, nutilo lyg kirviu nukirstas. Tuo tarpu Krokuvos vyskupas Zbignevas Olesnickis, nė kiek nenusigandęs, aiškiai nurodė,

Senato įspėtas kokia įtartina imperatoriaus draugystė, ir, atskleidęs, kokie pavojingi jo siūlymai,

rimtai įspėjo Vytautą, kad šis, tokio gražaus amžiaus sulaukęs ir tokios didžios šlovės pasiekęs, paliautų puoselėjęs tuščias svajones apie tariamą didybę ir atsimintų priesaiką, kuria pažadėjęs paklusnumą karaliui bei lenkų karalystei. Tokią pat nuomonę pareiškė ir grafas Jonas iš Tarnovo, Krokuvos vaivada. Visi sutartinai pritarė vyskupui ir vaivada. Vytautas, pasipiktinęs ne tiek

Pasipiktinęs pasišalina dėl pralaimėjimo, kiek dėl drąsių kalbų, išėjo iš senato posėdžio, o pasišalindamas atvirai pagrasino, sakydamas,

jog jis, nepaisydamas lenkų norų, pasieksiąs tai, ką pasiryžęs pasiekti. Vytautui išėjus, senatas kuo rimčiausiai paaiškino karaliui, kad, pritardamas pavojingiems ir suktiems imperatoriaus sumanymams, nusileistų žmogui, kuris ne tik jo šeimos, bet ir Lietuvos bei Lenkijos priešas, nes šitai esąs parodęs praeityje ne vieną kartą. Štai todėl karalius po senato posėdžio, net neatsisveikinęs su imperatoriumi, skubiai išvyko iš Lucko.

Išsiskirsto Lucko suvažiavimo dalyviai

Atvykęs į Lenkiją, jis sukvietė Korčine seimą, norėdamas, kad karalystės luomai nuspręstų, kaip dera priešintis

nesaikingiems Vytauto potroškiams. Karaliui išvykus, ir imperatorius, apsvartęs su Vytautu svarbiausius klausimus, nebedrįso ilgiau čia užtrukti ir patraukė tiesiai iš Volynės į Vengriją. Išvykstančiam Vytautas davė galybę dovanų pridėjęs ir Vilniaus įkūrėjo Gedimino nukauto tauro garsųjį ragą, išmoningai papuoštą auksu bei brangakmeniais.

Po to prasidėjo ilgos tarpusavio rietenos, kurias

Vytautas siunčia žygūnus pas lenkus, o lenkai — pas Vytautą

nuolat kurstė ir Vytautas, ir lenkai, siuntinėdami žygūnus: Lietuvos didysis kunigaikštis stengėsi iš lenkų išgauti sutikimą, o šie — priversti Vytautą atsisakyti savo sumany-

mo. Į Korčino seimą Vytautas iš pradžių nusiuntė Vilniaus vaivadą Goštautą bei Lietuvos maršalą Rumbaudą. Luomų susirinkime jie trumpai, bet aiškiai išdėstė val-

Vytauto pasiuntinybė

dovo reikalavimus. Vytautas, kaip laisvos tautos laisvas valdovas, o ne dėl to, kad

žiūri vien savo reikalų, taip ryžtingai reikalaujās, kad karalius bei karalystės luomai pritartų jo vainikavimui. Kad ir koks būsiąs jų sprendimas, jis vis tiek esąs tvirtai pasiryžęs įvykdyti, ką sumanęs. Vis dėlto jie lenkus

prašą tausoti ir karaliaus, ir savo pačių gerą vardą, kuris neabejotinai turėsiąs smarkiai nukentėti, jeigu Vytautas be jų sutikimo įvykdysiąs savo sumanymus. Daugelis seimo atstovų, paprašyti tarti savo nuomonę, sutiko su pasiūlymu nieko valstybės vardu pasiuntiniams nesakyti, o visą reikalą patikėti savo žygūnams, kuriuos neilgai trukus jie pasiųsią į Lietuvą.

Po to, nuodugniai aptarę reikalą, parinko pasiuntinybei du senatorius, garsius dėl

Lenkų pasiuntinybė tvirtų pažiūrų bei geros iškalbos — Zbigneų Olesnickį, Krokuvos vyskupą, bei Mikalojų Michalovskį, Sandomiro vaivadą. Jiems pavedė valstybės vardu aiškiai perspėti Vytautą, kad šis dėl vėjavaikiško garbės troškimo negriautų šventosios unijos, o jeigu neklausysiąs, pagrasinti karu. Mat jie vylėsi, jog karo baimė sutramdysianti potroškius, kurių nepajėgia įveikti pagarba įstatymui bei teisėtumui. Vis dėlto reikalai susiklostė kitaip, nei jie manė. Pasiuntiniai atliko, kas jiems buvo patikėta, nuoširdžiai rūpindamiesi valstybės didingumu, tačiau Vytautas nė kiek jų grasinimų nepabūgo, anaipatol, iš pykčio dar labiau sužūlėjo: jis ėmė raginti imperatorių paskubinti visą reikalą, o pats stiprino savo padėtį naujomis sutartimis su kryžiuočiais bei kurių ne kurių lenkų didikų papirkinėjimu. Kai šios žinios atsklido į Lenkiją, sušaukė Sandomire seimą rugsėjo 8. Seimas nutarė siųsti pas Vytautą naują pasiuntinybę,

o žygūnais paskirti tuos žmones, kurių nepalenkiamumu labiausiai pasitikėjo — Zbigneų Olesnickį ir Joną iš

Lenkai siūlo Vytautui savo karalystę Tarnovo. Pasiuntinius įpareigojo taip tvarkyti reikalą, kaip troško senatoriai, norėję išlaikyti nesugriautą dviejų tautų sandraugą ir kartu neatstumti Vytauto. Daug kas manė, kad jie siūlo švelnias sąlygas iš prielankumo Vytautui dėl šio dosnumo bei svetingumo, tačiau niekas

nedrįso jais nepasitikėti, nors aiškiai buvo žinoma, kad Vytautas, neapsakomai įniršęs, nori užtraukti Lenkijai pavojų. Beje, ir Jogaila, smarkiai pasenęs ir suvokęs, jog valdymo našta dabar kur kas sunkesnė, nei jis gali pakelti, be to, turėdamas mažametį ir negalintį valdyti sūnų, ne taip jau labai būgštavo, kad Vytautas tapsiąs jo įpėdiniu, guosdamasis viltimi, jog šis nebesusilauksiąs įpėdinių. Kai karalius bei luomai nusprendė atverti Vytautui kitokias perspektyvas ir pasiūlyti jam Lenkijos karalystės vainiką, pasiuntinybės vadovas, pasak metraštininkų, prabilo šitokiais žodžiais. Lenkai gerai žina, jog Vytauto tikslas — vienaip ar kitaip gauti karaliaus vardą bei karūną, todėl lenkų valstybės luomų seimas nutaręs pasiūlyti jam vainiką, kurį pasiėmęs jis nepadarysias jokios žalos valstybei ir patenkinsias didžiai iškilnius savo siekius. Lenkai iki šiol priešinęsi tam sumanymui ne todėl, kad nenorėjo papuošti karališkuoju vainiku tikrai jo vertos kaktos, bet dėl to, kad jiems rodėsi įtari karūna, brukte brukama seno jų priešų. Jie, matyt, iš tiesų bijoję danajų, nešančių dovanas. Štai todėl tegu jis pasiimęs jam palankios Lenkijos karalių vainiką, nukaltą daugybės pergalių, ir, apvainikuodamas juo karališkąją kaktą bei savo nuopelnus, tegu padaręs dviejų galingų tautų santarvę glaudesnę. Tegu jis atmetas tą, kurį ketas parūpinti naują klastą sugalvojęs imperatorius, tą, kuris turėsiąs suardyti švenčiausią Lenkijos bei Lietuvos sąjungą. Mat, atsiradus dviem karaliams, karalystė neišvengiamai turėsianti suskilti, o kartu būsiančios padalytos ir pasmerktos sunykimui jos jėgos, tokios ligi šiol vieningos. Štai toks ir esąs pagrindinis priešų troškimas. Tegu dangus nukreipias nuo valstybės šitokią nelaimę. Jos didžiai bijodamas, karalius Jogaila savo noru ir užleidžias Vytautui sostą. Netikėta pasiuntinių kalba, nelauktas karaliaus bei visos karalystės palankumas gerokai apmalšino Vytauto iškilnius potroškius. Kaip kieti kūnai, iš

*Vytautas nepriima
pasiūlymo*

aukštai krisdami, arba sudūž-
ta, arba atšoka, trenkęsi į
švelnią žemę, taip ir jam jau
užgulė širdį gailestis dėl ši-

tokio savo elgesio. Tačiau netrukus, gavęs slapto laiškų iš kai kurių lenkų, kuriems ne tiek rūpėjo visuotinė gerovė, kiek jų paties nauda, jis vėl pradėjo puoselėti senąsias viltis ir pasiuntiniams kuo griežčiausiai atsakė. Jis, girdi, pasirodytų esąs tikras begėdis, ko gero, nedorėlis, kurį amžinai blogu žodžiu minėtų būsimosios kartos, jeigu nutrauktų nuo pusbrolio galvos karališkąjį vainiką ir pats jį užsidėtų, tada neabejotinai patirtų iš žmonių daugiau gėdos nei garbės. Tegu Jogaila sveikas sau karaliaujas, tegu turis vainiką, kurį, lenkams pritariant, jam davęs dangus, tačiau tegu jis nepavydys Vytautui vainiko, į kurį kelią nurodžiusi dangaus įkvėpta draugų malonė. Tegu lenkai nemana, jog Vytautas rodąs tokį atkaklumą vien dėl to, kad noris tapti karaliumi. Jo atkaklumo priežastis — ne noras atsisėsti į karaliaus sostą, bet troškimas išsaugoti gerą vardą. Šiuo metu neįmanoma, neteršiant gero vardo, atsisakyti to, apie ką visi kuo plačiausiai kalba Europoje visomis kalbomis. Dangus galis paliudyti, kad jis nejaučias širdyje nepalankumo nei karaliui, nei lenkų karalystei, tačiau jeigu lenkai pirmieji ryšis kokiam negeram žingsniui, jam netrūksią nei karių, nei ginklų apsiginti. Karštomis lenkų pasiuntinių pėdomis

Imperatoriaus pasiuntiniai pas Vytautą

atvyko imperatoriaus žygūnai, savo valdovo įpareigoti patikslinti susitarimą. Patikinę, jog imperatorius po senovei esąs Vytautui palankus,

jie įteikė dovaną, nepaprasto grožio meno kūrinių — iš aukso bei sidabro padarytą drakoną, simbolizuojančią santarvės sutartį, neseniai sudarytą su kryžiuočiais bei

imperatoriumi, ir pareikalavo priesaika patvirtinti kai kuriuos naujos sutarties straipsnius. Į tai Vytautas

Vytauto atsakymas tarė: „Su dėkingumu priimu savo didelio draugo dovaną, rodančią valdovo palankumą,

nors pats manau, kad nereikia naujų draugystės įrodymų. Senosios draugystės pastovumui laiduoti visiškai užtenka ankstesnio susitarimo, nepaisant to, kad jis nepatvirtintas jokia priesaika. Negalima abejoti tuo, ką sykį tarė valdovo lūpos“. Šitaip jis kalbėjo viešai, tuo tarpu slaptomis susitarė pagreitinti pakėlimą į sostą ir nustatė, jog tai įvyks kitų metų rugsėjo 16.

Karalius Jogaila, sužinojęs iš pasiuntinių, kaip pakrypo šis reikalas, susimanė ieškoti užtarėjų ir, kreipęsis į aukščiausiąją krikščioniškojo pasaulio galybę, apie viską pranešė Romos popiežiui. O šis, neabejodamas, jog Vytauto vainikavimo sukelti didžiuliai sąmyšiai iš pamatų sukrės krikščioniškąją valstybę, paragino Zigmantą bei Vytautą atsisakyti savo sumanymo. Tačiau ligai išgydyti jau nebeužteko gydytojo, reikėjo veiksmingesnių priemonių. Jedlnioje sukvietė lenkų seimą, kuris nutarė, jog reikia pastatyti ginkluotas saugas visuose keliuose Lenkijos pasienyje ir uoliai žiūrėti, kad ir imperatoriaus, ir Vytauto žygūnai negalėtų prasmukti nei į vieną, nei į kitą pusę. Viskam vadovauti paskyrė Joną Čarnkovskį. Šis ryžtingai įvykdė, kas jam buvo patikėta, suėmė Cigalą iš Vienos bei vokiečių Zigmantą Rotą; iškratė jų nešulius ir atėmė imperatoriaus laišką, paleido juos laisvėn. Laiške štai kas buvo rašoma: „Be reikalo Vytautas abejoja, ar imperatorius turi galią be po-

1430 metai

Lenkai užstoja kelius, suima pasiuntinius ir atima laiškus

424

piežiaus sutikimo ir žinios pakelti ką į karalius. Tegu jis nekvaršina sau tokiais tuščiais rūpesčiais galvos, tegu paskirtą dieną laukia pažadėtų Lietuvos karaliaus insignijų. Jau kelionėje jo pasiuntiniai, vežantys karaliaus vainiką ir dalyvausiantys vainikavime". Kartu su laišku buvo vežamas nuorašas sutarties, naujai sudaromos tarp Vengrijos, Lietuvos, Prūsijos ir Livonijos; be to, ten buvo viešas raštas, kuriuo imperatorius Zigmantas iškilmingai skelbė Vytautą Lietuvos karaliumi ir kėlė jį į naujos karalystės sostą. Pasklidusi apie tai po Didžiąją Lenkiją žinia paskatino visus bajorus, karaliui nieko nežinant, griebtis ginklo. Ginkluoti didžia-

lenkių būriai užstojo visus
Imperatoriaus pasiun- keliuos, kad pasiuntiniai nie-
tiniai, nieko nepešę, kur negalėtų laisvai praeiti.
grįžta atgal Sužinoję apie lenkų sąmokslą, pasiuntiniai pasuko į Frankfurtą ir, du mėnesius ten bergždžiai sugaišę ir nieko nepešę, sugrįžo pas imperatorių.

Juo labiau artėjo laukiama diena, juo didesnę nerimą Vytautui kėlė galimos kliūtys. Antra vertus, neleido tuščiai laiko: nesakydamas tikros priežasties, pasikvietė Vilniun į iškilmes daugybę valdovų: Maskvos, Tverės, Odojevo kunigaikščius, skitų chanus, kryžiuočių magistrus, kuriuos visus svetingai vaišino valstybės lėšomis. Kai gavo žinią, jog lenkai sužlugdė visą reikalą, slėpė nuo svečių liūdesį, o gal dirbtiniu linksmumu mėgino jį išsklaidyti, be perstojo keldamas puotas ligi rugsėjo pabaigos. Išsiskirsčius svečiams, visiškai prarado viltį ir, nebeįstengdamas įveikti dvasinės negalės,

paliego ir kūnu. Rodėsi, kad
Suserga susirgo nesunkiai, tačiau tai buvo nepagydoma ir paskutinė liga. Prikaustytas prie lovos, tebepuoselėjo savo iškilius potroškius. Matydamas, kad be Jogailos sutikimo

nieko nepasieksiąs, ryžosi vienaip ar kitaip palenkti jį į savo pusę. Nusiuntė jam per Mikalojų Maldžiką, savo giminaitį, laišką, sakydami-
Kviečia į Lietuvą karalių masis pagaliau gerai perpratus žmogaus prigimtį ir išsižadėjęs siekti karališkos

valdžios; maldavo, kad šis užmirštų, kas ligi šiol negerai kartais buvę padaryta; kvietė aplankyti jį, ligonį, mat tikėtis, jog, bendraujant su juo, palengvėsianti liga, šiaip jį be galo kamuojanti. Lenkams rodėsi įtartinas šitoks netikėtas Vytauto nuolankumas, todėl dabar, kaip ir anksčiau, ryžtingai nepritarė karaliaus kelionei į Lietuvą; kai šis galop susiruošė į kelią, priskyrė jam kelis senatorius, garsėjusius tvirtumu bei atkaklumu. Iškilmingai sutiktas prie Lietuvos sienų, karalius buvo iškilmingai palydėtas į Vilnių. Po kelias dienas už-

Prašo ir kursto trukusių pobūvių ir priėmimų, surengtų karaliui bei lenkų didikams, Vytautas, pasikvietęs valdovą vienui vieną, be palydovų, pats užvedė kalbą apie tai, kas neseniai dėjosi, ir išklojo, kas jam gulėjo ant širdies. Vėl tvirtino, kad jam ne tiek rūpi karaliaus vainikas, kiek nešlovė, kurios visa jo prigimtis negalinti pakeisti. Taip uoliai rūpinęsis šiuo reikalu, taip daug šioje srityje padaręs, kaipgi dabar galėtų jo išsižadėti, nesušilaukdamas nepelnyto kaltinimo dėl lengvabūdiškumo, kai visoje Europoje jau pasklidęs apie tai gandas? Kaipgi jam, rimtam žmogui, pakeisti šitokias apkalbas? Pagaliau ką blogo atneštų Lietuvai vainikas, uždėtas mirtinam ligoniui ant galvos? Jeigu karalius netikis jo liga ir bijas, kad, gavęs vainiką, pusbrolis perdaug ilgai negyventų, jis prisiekiąs dangumi, jog antrą ar trečią dieną po vainikavimo esąs pasiryžęs užleisti Lietuvos karalystę Jogailai. Kodėl tad jis pavydys pusbroliui tokio trumpalaikio karaliavimo? Šitaip pakalbėjęs, jis įniko

valdovui nederamu būdu prašyti bei maldauti ir tokio-
mis priemonėmis, nuolatos pabrėždamas pusbrolio tei-
ses bei ankstesnius savo nuopelnus, vos nepalaužė Jo-
gailos atkaklumo. Vis dėlto Jogaila po senovei sakėsi
nieko nedarysiąs, kam nepritartų lenkų senatoriai, ku-
riuos jam priskyrusi valstybė. Tada Vytautas sugalvojo
perkalbėti lenkus, o pirmiausia — Zbignevą. Visaip

*Visokiais būdais mė-
gina paveikti lenkus*

bandė palenkti į savo pusę ši
neperkalbamą vyrą: prašy-
mais, dovanomis, galop gra-
sinimais atimti iš jo Kroku-

vos vyskupystę. Zbignevas, kietesnis už plieną, viską
atmetė. Sakėsi gerai žinąs, jog Vytautas labiau nei kiti
valdovai esąs vertas karaliaus sosto, tačiau ne blogiau
suvokiąs, kad Lietuvos karalius negalįs nebūti lenkų
valstybės priešu. Jis pripažįstąs, kad Lietuva dydžiu
prilygstanti bet kurioms karalystėms, bet sutartys, tiek
kartų patvirtintos šventąja priesaika, reikalaujančios,
kad ji neturėtų kito karaliaus, o tik tą, kurį turinti Len-
kija. Imperatorius, dėdamasis draugu, iš tiesų esąs ir
lenkų, ir lietuvių priešas; jau ir dabar jis pobūviuose
ne kartą pareiškęs džiaugsmą, kad pavyko pasėti ne-
santaikos sėklą, numesti susidraugavusioms tautoms
nelyginant šunims mėsgalį, kurio šios negalinčios pa-
sidalyti; ką pasakysiąs Vytautas, galop pastebėjęs, jog
tautos, tol neišveikiamos, kol buvo vieningos, pasuks
katra sau savo keliu prasidėjus nesutarimams ir po
vieną paklius priešams į nagus? Be reikalo pykstama
ant jo atkaklumo, kurį jis rodąs tik tada, kai siūloma
žengti žingsnį, pragaištingą valstybei: jis nenorįs būti
valstybės išdavikas ir negalįs pritarti Vytauto sumany-
mui. Kivirčijantis ir nesutariant slinko dienos, tuo tar-

Liga sunkėja

pu Vytauto negalė gal dėl
per didelio jaudinimosi, gal
dėl pačios ligos prigimties

taip jį nualino, kad nieko negalėjo padaryti geriausi gydytojai. Kai širdį apima nusivylimas ligšioliniu gyvenimu, rūpinamasi būsimuoju; štai ir Vytautas netrukus paliovė sielotis dėl žemiškųjų reikalų, kurie jam dabar rodėsi be galo menki, pasmerkė savo senuosius siekimus, už kuriuos turėsiąs atsiskaityti griežčiausiajam teisėjui, ir galop nutarė krikščioniškai užbaigti gyvenimą. Nuolankiai paprašė karalių Jogailą atleisti

jam už tuos veiksmus, kurių ėmėsi ne savo noru, bet kitų skatinamas ir kuriais žei-

Pasirenčia mirti

dė karaliaus ir karalystės orumą. Jo tėviškai globai patikėjo žmoną Julijoną. Pagaliau, padaręs sąžinės sąskaitą, išpažinęs kunigui nuodėmes ir gavęs atleidimą, spalio 27 d. Trakuose numirė, deramai sutvirtintas krikščioniškaisiais sakramentais. Į paskutinio poilsio

vietą jį iškilingai palydėjo karalius Jogaila ir kunigaikštis Švitrigaila, palaidojo Vilniuje, šv. Stanislovo kated-

Miršta ir palaidojamas

roje. Praėjus daugeliui metų, jį priminė būsimosioms kartoms Lenkijos karalienė Bona Sforca, pastačiusi marmurinį antkapį didžiojo altoriaus dešinėje pusėje.

Be galo išgarsėjo šis valdovas karo žygiais. Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę jis išplėtė nuo Baltijos ligi Juodosios jūros, nuo Lenkijos pasienių ligi tolimiausios šiaurės. Dažnai savo nuožiūra skyrė valdovus skitų tautoms. Visada atsargus ir sumanus, daug ko pasiekė, mokėdamas nerodyti savo tikrų sumanymų ir veikti labai greitai. Tikras dyko buvimo priešas, jis ką nors darė net tada, kai stiprinosi: arba teisė nusikaltėlius, arba sprendė karinius reikalus. Dosnus svetimiems, griežtokas saviškiams, net ir kilmingiausiems, mėgo blaivumą ir vengė svaigalų, negėrė nei vyno, nei madaus. Iš praturtėjusių vietininkų atimdavo turtus, tuoj pat jiems paskirdamas kitų žemių ir šitaip pasileng-

vindamas valdymo našta. Buvo vidutinio ūgio, nei aukštas, nei storas, barzdos neaugino, o šnekėjo labai maloniai. Žmogui, patariančiam šaltą dieną nepradėti prie Dnepro mūšio su skitais, atrėžė: „Šiandien kaip tik ir reikia kautis: jeigu nugalėsime, pasieksime dvigubą pergalę, jeigu pralaimėsime, žmonės sakys, kad pralaimėjome dviem priešams: skitams ir šalčiui“. Kai jam ėmė prikaišioti, kad be reikalo paskyrė kuriems ne kuriems skitams žemių Lietuvoje ir Rusijoje, atsakė: „Dosnumu galima prisijaukinti žiauriausią žvėrį“. Kitam žmogui, kuris gyrė nepaprastą valdovo iškalbingumą, atkirto, kad jam pačiam labiau patinka ne tie, kurie dailiai kalba, bet tie, kurie sako tiesą. Išliko ir daugiau jo šmaikštaus proto įrodymų, kuriuos vertėtų užrašyti, tačiau ir šiaip tūlam gali atrodyti, jog tas, kas sužymi posakius, o ne žygius, ir taip per daug jau surašo.

Trečia knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ BOLESLOVAS I ŠVITRIGAILA

Po Vytauto mirties skirtingi žmonių norai ir siekiai suskaldė lietuvius visokiausiomis grupuotėmis. Ne tik kiekvienas didikas puoselėjo viltį tapti Vytauto

1430 metai

ipėdiniu ir gauti sau ar saviškiams Lietuvos sostą, tokius pačius sumanymus brandino ir paprasti žmonės, ar slapta vienas vieną, o ki-

tas kitą valdžioje matyti svajodami, ar vyrijoje apie tai šnekučiuodami. Daug kas troško Aleksandro, Kijevo kunigaikščio Vladimiro

Kandidatai į Lietuvos valdovus

sūnaus ir Slucko kunigaikščių pradininko, kiti norėjo Žygimanto Kaributaičio, kadaise

išrinkto Čekijos karaliumi ir pagarsėjusio sėkmingais karo žygiais prieš imperatorių: mat ir vienas, ir kitas — Jogailos brolėnai. Galvojo ir apie Boleslovą Švitrigailą, karaliaus brolių, ypač Rusios didikai, nes žinojo, jog jis uoliai išpažįsta jų tikėjimą. Vis dėlto šiam stigo valdovui būtinų savybių: garsėjo ūmiu būdu, girtuokliavimu, be to,

Boleslovo Švitrigailos būdas

Vytauto laikais padarė Lietuvai galybę visokiausių bėdų; kai nebeteko vilties lai-

mėti, pabėgo į Vengriją, o neseniai, susitaikęs su karaliumi ir Vytautu, sugrįžo į tėvynę, kur, be rusų, turėjo

nemaža ir kitų rėmėjų, prisiviliotų didžiu dosnumu. Kaip brolių palaikė jį ir Jogaila. Vos šitai pajutę, žymiausieji Lietuvos didikai paliko karalių bei valstybės reikalus ir skubiai pasitraukė į Trakus. Lenkų didikus dar prieš Vytauto mirtį karalius buvo išsiuntęs į Lenkiją, sakydamas, kad jie jam nebereikalingi, nes Vytautas, laukdamas mirties, liovėsi rūpinęsis karaliaus vainiku, o iš tikrųjų norėdamas jais atsikratyti, kad šie netrukdytų paskelbti Boleslovą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Neilgai jautėsi esąs dėkingas Jogailai už palankumą šis pasiutėlis ir beprotis. Vos palaidojus Vytautą, jis pradėjo taip savavališkai elgtis, nelyginant jau būtų paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu: nepaisė karaliaus, žiūrėjo į jį lyg į svetimą, prikaišiodamas devynerių metų įkalinimą bei pakartotinius trėmimus, puikuodamasis visiems tiesiai į akis sakė, kad karalius esąs jo rankose, niekino lenkus, esančius rūmų tarnyboje, ir juos bjaurėjo, be to, įsakė sulaikyti iš Lenkijos siunčiamus laiškus, laužyti jų antspaudus, o kartais — plėšyti.

Karalius po senovei stengėsi nematyti daromų skriaudų ir atkakliai siekė užsibrėžto tikslo. Gal bijodamas rimtesnių susidūrimų, gal ketindamas gerais darbais sutramdyti laukinį žvėrį, jis nutarė paskelbti Švitrigailą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Tuo tarpu Boleslovas raštiškai pasižadėjo grąžinti karaliui bei

*Išrenkamas Lietuvos
didžiuoju kunigaikščiu*

jo įpėdiniams Podolės pilis:
Kamenecą, Smotričių, Skalą,
Červonograda, jeigu lenkams
ir lietuviams nepavyktų kaip
nors kitaip susitarti dėl jų

valdymo. Trokšdamas valdžios, Švitrigaila netruko sutikti su šitokiomis sąlygomis: nors ir neabejojo, kad gali saviškių padedamas užgrobti valdžią, tačiau suprato, kad kur kas geriau ją įsigyti iš Jogailos malonės,

mat tada ateityje jaustusi saugesnis. Taip jau esti, kad galima greitai užgrobti valdžią, bet negalima jos ilgai išlaikyti. Surašius reikalingus aktus apie Podolės užleidimą, Boleslovas Vilniuje, šv. Stanislovo bažnyčioje, pagal nusistovėjusius papročius buvo Vilniaus vyskupo pakeltas didžiuoju kunigaikščiu. Sušvelnėjęs dėl šios geradarystės, Boleslovas iš pradžių nuolaidžiavo karaliui bei lenkų karaliaus rūmams, tačiau netrukus priblėsusi ugnis vėl siautulingai suliepsnojo. Kai Lenkijoje pasklido žinia apie Vytauto mirtį, Podolės bajorai, sukurstyti Grickos Kerdejevičiaus, klastingai nužudė tos žemės vietininką Daugirdą Gedgaudaitį, o Kamenecą bei kitas pilies su apylinkėmis prijungė prie Lenkijos išviję iš ten lietuvių igulas.

Siautėja prieš karalių ir ten esančius lenkus

Kai Vilniuje pasklido gandas apie šią klastą, Boleslovas nepaprastai įsiuto: ne tik išplūdo karalių, bet įsikibo jam į barzdą, o lenkams pri-

grasino, jog supūdys kalėjime arba įsakys nukryžiuoti, jeigu jie nepasirūpinsią kuo greičiausiai jam sugrąžinti Podolės. Pasiutėlio žodžiai iš tiesų galėjo pasėti audrą. Štai todėl visi lenkai, kiek tik jų buvo rūmuose, ištikimai užsistojo karalių pasiryžę bet ką iškęsti, tik neleisti valdovo įžeidinėti. Vis dėlto Boleslovas nesiėmė griežtesnių veiksmų: pastatęs ginkluotas sargybas, septynias savaites kalino karalių bei jo palydovus. Ši karaliui daroma skriauda prislėgė lenkų jaunuomenę, radosi tokių, kurie ryžosi nuplauti gėdą krauju ir nužudyti Boleslovą. Be abejonės, jie būtų šitai padarę, jeigu karaliaus palankumės broliui nebūtų didesnis nei nuoskaudos dėl jam padarytos skriaudos ir jeigu nebūtų sulaikęs lenkų, pasiryžusių griebtis šitokios rūsčios priemonės, juos įspėdamas, kad nieko nedarytų Boleslovui. Šis paleido

*Priverčia pažadėti,
kad sugrąžins Podolę*

karalių tik tada, kai tas pažadėjo, parkeliavęs į Lenkiją, sugrąžinti Boleslovui Podolę. Lenkams karalius sakė, kad šį pažadą iš jo išgavo prie-

varta, o iš tikrųjų tai ir jis nepritarė Podolės atplėšimui nuo Lietuvos, mat visada didesnę palankumą rodome tėvynei bei jos reikalams. Išsiuntė Tarlą Zakliką Toporčiką, turėjusį įteikti Kameneco seniūnui karaliaus įsakymą perduoti Kamenecą ir visą Podolę Mykolui Babai, Boleslovo kariuomenės vadui. Tačiau Tarlas, iš Andriaus Tenčinskio ir Mikalojaus Dževickio sužinojęs, kaip nepagarbiai elgėsi Boleslovas su karaliumi, įmetė Mykolą į kalėjimą, o į Podolės pilis įvedė stipresnes įgulas.

Po visą Europą pasklidę gandai apie beprotišką Boleslovo elgesį su karaliumi pasiekė galop ir Romą. Popiežius kuo rimčiausiai įspėjo Boleslovą ir pagrasino sunkiausiomis bažnytinės valdžios bausmėmis, jeigu šis nesiliausiąs daręs tokių piktadarysčių.

1431 metai

Be to, lenkai, Vartos seime nutarę užstoti karalių, paragino luomus ginkluotis, ketindami sausio 15 d. traukti į Lietuvą. Karo grėsmės akivaizdoje Boleslovas aptramdė savo nirtulį ir pakeitė nusistatymą: bijodamas atgriaudėjančios audros, jis

Atsiprašo karalių

nuolankiais prašymais ir gausiomis dovanomis meldė karalių jam atleisti už viską. Nesunkiai pavyko susitaikyti, nes kalbėjosi broliai, kurių vienas garsėjo beprotyste, o kitas — nuostabiu atlaidumu. Vis dėlto, vos karalius Jogaila, išvykęs iš Lietuvos, pasiekė Lenkiją, Boleslovas su kariuomene patraukė į Podolę. Atstumtas nuo pilių ir patyręs žymių nuostolių, jis baisiai nusiaubė

Įsiveržia į Podolę

Lvovo ir Terebovlės apylinkes. Sukvietę Sandomirę seimą, lenkai čia ir gavo žinią

apie Podolės niokojimą: pakėlę baisų triukšmą, jie pareikalavo pulti maištininką. Karalius, po senovei rodydamas saviesiems palankumą, pasipriešino: esą ginklu reikalą galima spręsti tik tada, kai per pasiuntinius bus pareikalauta iš Boleslovo atsilyginti už skriaudas. Didžiūnai ir leidosi į kelią, ketindami Boleslovui perduoti šitokius karaliaus bei valstybės reikalavimus. Tegu jis kuo greičiausiai pasitraukias iš Podolės, Volynės ir Palenkės, tegu pats asmeniškai senate prašas karalių jį paskelbti pagal senąsias tradicijas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu; jeigu jis atsisakysias vykdyti, ko iš jo reikalaujama, pasiuntiniai jam paskelbsią karą. Boleslovas tvirtino, kad jis visiškai teisėtai reikalavęs Podolės, savo tėvonijos, ir sakėsi tol nenurimsias, kol neat-

gausias jos sau ir Lietuvai.

*Išdidžiai elgdamasis
ir įžeisdamas lenkų
pasiuntinį, sukelia
karą*

Išgirdę išdidų atsakymą, lenkai smarkiai užpyko ir nutarė kuo greičiausiai pradėti ryžtingus karo veiksmus. Vienas karalius nebuvo praradęs vil-

ties atvesti į protą Boleslovą. Jis pasiuntė Joną Bžezinskį iš Bžečo, paragindamas šį, negailint pastangų ir panaudojant visą sumanumą, sutvarkyti šį reikalą be ginkluotos kovos. Tuo tarpu Boleslovo nebaugino artėjantis karas, nejautė jis nei palankumo, nei pagarbos karaliui; atvirkščiai, jis įžeidė pasiuntinį kirtęs šiam antausį ir sukėlė karą. Mat karalius, įsierzinęs dėl to, kad jo taikios pastangos neatnešė jokios naudos, be to, prisiminęs neseniai patirtą skriaudą, pradėjo uoliai rengtis karui. Jam gėlė širdį, kad štai dėl neprotingo žmogaus siautulio atsidurs pavojuje Lietuvos valdos bei nekaltų žmonių turtas, tačiau žinojo, kad tik karu dabar galima pasiekti taikos, todėl noromis nenoromis

esąs priverstas kamuoti karo negandomis nekaltus žmones. Vis dėlto, norėdamas, kad lenkai ir kariautų, ir nugalėtų, kuo mažiausiai kenkdam Lietuvai, jis įsakė, pulkams dar neįsiveržus į Volynę, iškraustyti taikius gyventojus iš tų vietų, kur vyks grumtynės, iš anksto pasiuntęs slaptų žygūnų ir paraginęs kaimiečius pasitraukti su brangesniais daiktais iš tų vietų, kur gali vykti kovos, į saugesnes. Prie Horodlės miesto lenkų kariuomenė persikėlė per Bugą. Šiek tiek jiems pasitūmėjus į priekį, juos pasitiko Boleslovas, atsivedęs žymiai mažesnę ir gerokai silpnesnę kariuomenę, tik šešis

<i>Po nesėkmingo mū-</i>	tūkstančius karių. Kai neat-
<i>šio pasitraukia į Luc-</i>	nešė sėkmės pirmieji susidū-
<i>ką</i>	rimai, kuriais ryžosi išmėginti
	karinę laimę, kai žuvo arba
	pateko į nelaisvę narsiausi

kariai, kaip rusų kunigaikštis Senka, jis pasitraukė į Lucką, nenorėdamas stoti su visomis jėgomis į žūtbūtinės kautynės. Tada karaliaus raiteliai, nesutikdami jokio pasipriešinimo, pasklido į visas šalis plėsti ir siaubti krašto. Kol karalius su pagrindinėmis kariuomenės jėgomis

<i>Karalius užima ir su-</i>	traukė į priekį, Vladimiro
<i>griauną Vladimira</i>	miestas nutarė užkelti vartus;
	netrukus, priverstas nusileisti
	jėgai, jis buvo sudegintas, nes

reikėjo įvaryti baimės kitiems miestams. Kazimieras, Mazovijos valdovas, su savo kariais žiauriai nuniokojo Belzo kunigaikštystę. Karo audra pamažėle artėjo prie Lucko, nes niekas nedrįso su ginklu rankose užstoti Boleslovo. Lenkams beliko persikelti per Styrės upę, per tyvuliuojančias pelkes tekančią tarp aukštų krantų dumbluota vaga. Luckas rodėsi ranka pasiekiamas, čia turėjo baigtis karas, vis dėjo, priešui neseniai sugriovus tiltus ir perkėlus į kitą krantą statybinių medžiagų, tinkamą plaustams ir tiltams, lenkai nežinojo, kaip galės stoti į kovą ir kaip nusigaus į kitą krantą. Dažnai drąsūs

Pritraukia kariuomenę prie Lucko

žmonės randa išeitį iš beviltiškiausios padėties. Narsiausi lenkų kariai, plaukte perplaukę upe, atstūmė Boleslovo pa-

togiose vietose išstatytas saugas ir parūpino kovos draugams plaustų, kuriais ir šie galėjo iš paskos persikelti. Boleslovas kurį laiką priešinosi, matydamas, kad nepatogioje vietoje lenkams sunku ne tik nugalėti, bet ir kovoti. Pastebėjęs, jog, paskatinti draugų pavyzdžio, drąsiai traukia į kovą kiti lenkų kariai, jog būrys po būrio keliai per upe, jis, nenorėdamas atsidurti priešų apsuptyje ir patekti jiems į rankas, pasitraukė į miestą.

Atstumia Boleslovą ir išveja iš Lucko

Netrukus įsakė padegti miestą, kad nugalėtojai čia nesuirastų grobio ir kad ugnies žiedas atitolintų pralaimėjimą.

Pats tuo tarpu, palikęs pilyje stiprią įgulą, vadovaujamą seniūno Juršos, su likusiais kariais paspruko į kitą upės pusę, vildamasis, jog lenkai, užsiėmę grobimu, nebesivys nugalėtųjų sunkiai praeinamais keliais. Mat, norėdami juos persekioti, jie turėtų įveikti sunkiai perbrendamoje vietoje upe, tekėjusią pilies ir miesto papėdėje. Tačiau judrūs lenkų raiteliai, pasiviję bėgančiuosius, išvaikė ariergardinius būrius, kurie, saugodami pagrindinių jėgų užnugarį, lėtai slinko į priekį. Jie paėmė daugybę belaisvių, be kitų, Goštautą ir Rumbaudą, kilmingiausius tuo metu Lietuvos vyrus. Ši pergalė lenkams kainavo nemaža kraujo: mat, neatsargiai ėmus vyti bėgančius skitus, kurie pagal savo tautos įprotį protarpiais liaudavosi bėgti ir puldavo kautis, krito daugybė lenkų. Karalius, išvijęs iš kovos lauko priešus ir paliepęs kariams ilsėtis, kol pilies gynėjai neatgavo drąsos, pirmąjį antpuolį surengė liepos 13 d. Sugriovę dalį įtvirtinimų pabūklais, lenkų kariai pradėjo

Puola Lucko pilį, bet veržtis į pilį; ir viena, ir kita
nesėkmingai šalis parodė vienodą narsu-
 mą, tačiau nuostolių patyrė
 nevienodų, nes kur kas dau-
 giau krito puolėjų. Štai todėl, nieko jiems nepasiekus,
 įsakyta trauktis. Tačiau jeigu būtų dar kartą įtvirtinimų
 griuvėsiais pakilę į kovą prieš tuos, kurie iš nuovargio
 vos ant kojų laikėsi, apsuptieji neabejotinai būtų pristi-
 gę jėgų gintis. To bijodamas, įgulos viršininkas paprašė
 trijų dienų paliaubų, sakydamas noris susitarti dėl pi-
 lies perdavimo sąlygų, o iš tikrųjų norėdamas duoti ka-
 riams šio tokio atokvėpio ir atstatyti įtvirtinimus.
 Karalius, įsitikinęs, kad kova baigsis pergale, be to,
 pasibaisėjęs savo paties valdinių žudynėmis, lengvai
 sutiko su pasiūlymu. Tada apsuptieji, nekeldami jokio
 triukšmo, atstatė išgriautus įtvirtinimus, atsigabeno van-
 dens, kurio jiems pradėjo stigti, visaip sustiprino
 pilį, pagaliau, praslinkus trims dienoms, užuot pasida-
 vę, vėl pradėjo kovą. Klastingai apgauti lenkai vėl už-
 puolė pilį, tačiau visi jų antpuoliai buvo nesėkmingi
 ir apgula užsitęsė. Žmonės visuomet linkę ką įtari-
 nėti, todėl ir kariai netrukus ėmė burnoti prieš karalių,
 kad, girdi, sutikdamas su paliaubomis, jis sąmoningai
 išleidęs iš rankų pergalę, kad jam kur kas labiau rūpi
 brolis Boleslovas nei karalystės reikalai, tik dėl akių,
 girdi, supama pilis, o iš tikrųjų sekinamos ir alinamos
 kariuomenės jėgos. Šitaip priekaištavo karaliui eiliniai
 kariai, kurie visuomet mėgsta laidyti liežuvį, tačiau,
 antra vertus, netrūko, pasak Dlugošo, lenkų stovykloje
 didikų, kurie apsuptiesiems teikė žinių ir maisto. Kol
 dar Luckas laikėsi, Boleslo-
Švitrigaila dedasi vas neprarado vilties užbaigti
trokštą taikos karą taip, kaip norėjo; nuta-
 ręs pataisyti savo pakrikusius
 reikalus, jis pasikvietė iš Valachijos bei Skitijos samdi-
 ninkų. Kadangi šie vargu ar būtų įstengę laiku ateiti

į pagalbą, jis, norėdamas, kad Luckas nors kurį laiką nebūtų puolamas visomis jėgomis, pasiūlė karaliui taiką. Karalius sutiko, tačiau įsakė dėl jos tartis pasiuntiniams, o Lucką po senovei pulti visomis jėgomis. Abiejų

Išsklaido lenkų jėgas šalį pasiuntiniams ginčijantis dėl taikos sąlygų, Boleslovas įsiveržė į Chelmo

apygardą, atėmė iš karaliaus Ratną, labai patogioje vietoje esančią bei svarbią tvirtovę, ir nusiaubė jo apylinkes. Bajorai, vadovaujami karaliaus vadų Cioleko ir Šafraneco, griebėsi ginklo: pirmas baisiai sumušė išbrovėlius netoli Chelmo, o antras — prie Kremeneco. Tuo tarpu karalius po senovei iš visų pusių kamavo antpuoliais Lucko pilį, tačiau apsuptieji neprarado nei drąsos, nei vilties, anaipatol, jų narsa rodėsi panaši į

Baisus Lucko rusų žiaurumas laukinių žvėrių įsiūtį. Mat visus lenkų tautybės ar Romos tikėjimo pilėnus ir belaisvius jie po žiauriausių

kankinimų išžudė. Nukankintus karstė ant pilies sienų arba statė puolėjams prieš akis nelyginant taikinius, įsitikinę, kad šiuo būdu tikrai privers kiekvieną iš visų jėgų ginti pilį, nepalikdami nė mažiausios vilties, kad gali susilaukti pasigailėjimo iš tų, kurių nenumaldomą neapykantą bus sukėlę šitokiais siaubingais darbais. Nesitenkindami šiuo žiaurumu, jie ryžosi kitam siaubingam ir šventvagiškam nusikaltimui. Patariamai žydų burtininko, jie pervėrė vienam jaunam lenkui kaklą ir, nuleidę kraują, nupjovę pimpalus, perrežę krūtinę bei išplėšę širdį, visą kūną smulkiai sukapojo ir iškepė ant įkaitusių žarijų. Kokiai pragaro pabaisai jie šią siaubingą auką atnašavo, nežinau, bet vienas dalykas man aišku: jie tikėjo, kad, prismardinus šiuo pakasynų tvaiku visus užkampius ir užkiemius, pilis tapsianti neužkariaujama. Užsirūstinę dėl šitokio nežmoniško elgesio lenkai, negalėdami atsisteis-

ti tikriesiems kaltininkams, be pasigailėjimo iš keršto žudė tuos, kurie atsitiktinai patekdavo jiems į rankas.

Įgrisus kariauti, len- Pamažėle atšalo oras, o tada
kai trokšta susitaikyti žmonėms ir gyvuliams užėjo
itin sunkus metas, ilgainiui
atvėsinęs keršto bei kovos

įkarštį, ypač dėl to, kad, aplinkiniuose kaimuose negau-
nant nei pašaro, nei maisto, užgriuvo dviguba bėda: ba-
das ir šaltis. Štai todėl, kai įgriso vargti stovykloje, ir
aukštos, ir žemos kilmės kariai tiesiai pareikalavo kuo
greičiausiai baigti karą, vienaip ar kitaip susitarus su

priešu. Tuo tarpu Boleslovas,
Boleslovas Švitrigai- neseniai pasiūlyta taika no-
la tyčiojasi rėjęs tiktai apdumti lenkams
akis, iš tikrųjų nė galvoti ne-

galvojo apie susitaikymą. Ypač jam pakėlė ūpą žinia,
kad Valachijos valdovas Aleksandras įsiveržė į Podolę,
o Ditrichas, kryžiuočių magistras, į Dobrynę. Vis dėlto
iš karto nutraukti taikos derybas jis nedrįso, todėl pra-
simanė visokiausių kliūčių, kurios, girdi, trukdančios
susitarti: kartais kaltindavo kitą šalį, kartais tiesiog at-
mesdavo jų siūlomas sąlygas, vilkindamas visokiais
būdais. Kai sužinojo, kad valachus Podolėje sumušė
Bučačo kunigaikščiai, o kryžiuočius prie Vieršos
upės išvaikė Didžiosios Lenkijos bajorai, jis, nebesiti-
kėdamas susilaukti pagalbos, nutarė paskubinti sutar-
ties sudarymą. Iš pradžių susitarė dėl trumpalaikių
paliaubų, vėliau abiejų šalių valdovai pasižadėjo nu-
vykti į Parčevą ir susitarti dėl amžinos taikos. Kara-
lius, nutraukęs apsiaustį ir paleidęs kariuomenę, nu-
keliavo į Lvovą. Volynės kariai, nesibijodami atpildo,
neapsakomai žiauriai nusiaubė visoje žemėje Romos
tikėjimo bažnyčias ir lenkų tautybės žmones.

Artėjo vasario 4 d., kurią turėjo prasidėti Parčevo
seimas. Jogaila, truputį anksčiau paleidęs lenkų seimą

1432 metai

*Jogaila šaukia Parčė-
ve seimą*

Nepolomicuose, dar prieš su-
tartą laiką atvyko į Parčevą,
nenorėdamas vėluotis ir ši-
taip duoti dingstį naujiems
neramumams. Iš Lietuvos at-

keliavo daugybė didikų ir šiaip bajorų. Visi laukė Boles-
lovo. Karalius puikiai suprato, kad, priėmus bet koki
valstybei naudingą sprendimą be Boleslovo, jis nebus
nei tvirtas, nei ilgametis. Todėl visaip Švitrigailą ragi-
no atkeliauti į Parčevą ir, nors šis diena iš dienos atidė-

*Boleslovas nesutinka
su karaliaus siūly-
mais*

liojo, ilgai čia jo laukė. Tuo
tarpu Boleslovas, patenkintas,
kad paliaubomis pavyko nu-
kreipti nuo Lucko pavojų,
per nieką laikė karaliaus siū-

lymus ir raginimus. Išpuikęs ir pasipūtęs, jis įstengė su-
vokti tik betarpišką grėsmę, nei matydamas, nei paisy-
damas būsimų ir neaiškių pavojų. Karaliaus sumanymus
sugriauti padėjo ir Torunės komtūras, kryžiuočių pa-
siųstas pas Boleslovą: jis iš paskutiniųjų kurstė tarp
brolių nesantaiką, be galo naudingą jo ordinui, ir, paža-
dėjęs rimtą pagalbą, skatino Švitrigailą nesibaiminti
karo su lenkais. Netekęs bet kokios vilties pasiekti tai-
kos, Jogaila, suvokęs, jog net kraujo giminystė nelei-
džia taikstyti su šitokiomis skriaudomis, griebėsi kitų
priemonių, norėdamas galop sutramdyti Boleslovą ir

*Karalius tariasi, kaip
susidoroti su Švitri-
gaila*

nubausti savo karališkųjų tei-
sių pažeidėją. Iš Parčėvo ka-
ralius išvyko į Lenkiją ir
sušaukė Seradze lenkų seimą.

Kadangi lenkams labiausiai
rūpėjo neprarasti Podolės ir Volynės, kurių, kaip jie
matė, Boleslovas nieku būdu neketino užleisti, jie lyg
susitarę vienas per kitą ėmė įkalbinėti karalių iškelti
kaip Boleslovo varžovą Žygimantą, Vytauto brolių, Sta-
rodubo valdovą, ir suteikti jam Lietuvos didžiojo kuni-

gaikščio titulą. Jų raginamas Jogaila neilgai priešinosi, nes ir jam Boleslovas buvo neapsakomai įkyrėjęs. Štai todėl išsiuntė karaliaus bei valstybės vardu žygūnus ir paragino Žygimantą griebtis ginklo prieš Boleslovą. Lenkai pažadėjo jam teikti pagalbą, o vėliau atiduoti nelyginant atlyginimą už pergalę Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Žygimantas ir anksčiau jautė priešiš-

*Iškelia Žygimantą
Kęstutaitį kaip Švit-
rigailos varžovą*

kumą Boleslovui, nes šis veikiau per smurtą, o ne karaliaus bei luomų valia paėmė kunigaikštystėje valdžią, kurią Vytautas tam tikra prasme paliko Kęstučio palikuonims, todėl godžiai stvėrėsi pasitaikiusios progos išaukštinti savo giminę, kurios ramsčiu ateityje būtų buvęs jo sūnus, šaunus jaunikaitis ir tėvo žemių paveldėtojas. Daugelis lietuvių didikų, Lauryno Zarembos slapta sukurstyti, irgi lengvai sutiko paremti karalių ir prisidėti prie Žygimanto šalininkų. Mat Boleslovas dėl tiesiog neįtikimo žiaurumo atstūmė beveik visus nuo savęs ir galop užsitraukė ypatingą neapykantą tų, kurie, kilę iš seniausių lietuvių šeimų, negalėjo pakęsti, kad jis, pataikaudamas savo žmonai rusei, Tverės kunigaikščio dukteriai, skyrė žymiausias pareigybes beveik vien maskvėnams bei rusams. Kai Žygimantas, išvykęs iš Seversko, pasiekė Lietuvą, neraginami suplaukė pas jį didikai bei bajorai, iš kurių netrukus susidarė tikra kariuomenė. Žygimantas nutarė, skubiai ir slapta ištraukus į žygį, užklupti Boleslovą Ašmenoje, kur šis nerūpestingai leido laiką, čia jį suimti ir pasiųsti karaliui. Tačiau Trakų vaivada Jonas Manvydas, gavęs iš vieno žmogaus

Boleslovas Švitrigaila pabėga iš Lietuvos

žinią apie Žygimanto ketinimus, išpėjo Boleslovą apie gresiantį pavojų. Netikėta žinia jį tiesiog pritrenkė, jis nežinojo, ko griebtis: kaip

sutelkti karių, kaip išlaikyti savo rankose valdžią. Numojęs į viską ranka, rūpinosi tik savo gyvybe, dairydamasis, kur bėgti. Iš baimės taip skubėjo, kad nepasiėmė nė žmonos, likimo bendrininkės. Šeimos turtą bei žmoną palikęs varžovo valiai, vienui vienas paspruko į

Užima Rusią

Smolenską. Čia šiaip ne taip atgavęs kvapą, patraukė, rusų padedamas, į savo pusę Polocko bei Kijevo žemes ir pasiskelbė Rusios kunigaikščiu. Žygimantas, beveik be kovos laimėjęs karą, paėmė be kraujo praliejimo į savo rankas Vilnių, Trakus, Gardiną bei visas kitas Lietuvos pilis ir, pasiuntęs Joną Nemiravičių, pareiškė karaliui pagarbą ir pranešė, kad Boleslovas išvytas iš Lietuvos. Truputį vėliau į kelią leidosi kiti pasiuntiniai, kurie turėjo papasakoti senatui, kas ir kaip čia dėjosi, ir pareikalauti paskelbti Žygimantą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Nugalėtojas turėjo gauti atlyginimą, pažadėtą karaliaus ir valstybės vardu, ypač dėl to, kad pasiuntiniai davė iškilmingą pažadą, jog Žygimantas visada pripažinsiąs karaliaus valdžią ir paliausiąs kariauti tik tada, kai galutinai sutriuškinsiąs Boleslovą. Atidėlioti šį

*Karaliaus pasiuntiniai
atvyksta pas Žygi-
mantą*

reikalą būtų buvę pavojinga, mat prasidėjus naujiems neramumams, dažnai pačios aplinkybės tramdo vienos šalies siekimus, tačiau skatina kitos. Kadangi reikėjo skubėti, senatas ir nutarė išsiųsti į Lietuvą pasiuntinybę, sudarytą iš dorų ir sumanių vyrų: vyskupą Zbignevą Olesnickį, Krokuvos vaivadą Jarandą iš Brudzevo, Bresto vaivadą Joną iš Lichino, Lauryną Zarembą ir kitus. Jie karaliaus ir valstybės vardu buvo įgalioti tam tikromis sąlygomis pakelti Žygimantą į Lietuvos didžiuosius kunigaikščius.

Ketvirta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ ŽYGMANTAS I KĘSTUTAITIS

1432 metai

*Žygimantas Kęstu-
taitis tam tikromis
sąlygomis tampa Lie-
tuvos didžiuoju kuni-
gaikščiu*

Karaliaus pasiuntiniai ne-
daug vargo, kol įtikino Žygi-
mantą sutikti su reikalavi-
mais, kuriuos jam kėlė val-
dovas bei valstybė. Argi
sunku žadėti, kai trokšti val-
džios? Visas Žygimanto elge-
sys rodė, jog jis sąžiningai laikysis duoto žodžio. Tuo
visi buvo įsitikinę. Priesaika patvirtinto susitarimo pag-
rindiniai teiginiai buvo šie: turi būti amžinai laikomasi
senojo Lietuvos susitarimo su Lenkija, tai yra unijos;
Žygimantas niekad nesisitengs be karaliaus ir karalystės
luomų žinios bei pritarimo gauti karaliaus titulo ir iš-
rūpinti sau karališkąsias insignijas; savo įpėdiniu jis
numatysiąs ir paskirsiąs ne ką kitą kaip karalių; jo sūnus
Mykolas, Trakų bei Starodubo kunigaikštis, privalas
pasitenkinti šiomis žemėmis ir visada pripažinti kara-
liaus teises; Žygimantui mirus, Volynė turinti būti pri-
jungta prie Lenkijos karalystės; jeigu Mykolas mirtų
nesulaukęs sūnaus, visos teisės į Trakų bei Starodubo
kunigaikštystę atiteksią karaliui. Šios sąlygos, pritarus
Žygimantui, didikams ir bajorams, buvo įtrauktos į vals-
tybinius aktus, deramai patvirtintos parašais bei

*Krokuvos vyskupas
Zbignevas pakelia į
kunigaikščius*

antspaudais ir gražintos karaliaus pasiuntiniams. Po to pasiuntinybės vadovas Zbignevas šv. Stanislovo katedroje

Vilniuje paskelbė susirinkusiems žmonėms popiežiaus raštą, kuriuo Žygimantas bei visi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojai buvo atleidžiami nuo priesaikos, prieš metus duotos Boleslovui. Tada Žygimantas pagal senus papročius buvo maršalų paskelbtas didžiuoju kunigaikščiu ir pakeltas į sostą, į dešinę jam įteikiant apnuogintą kalaviją, kuri buvo atsiuntęs karalius. Dėl šių iškilmių didžiai susikrimto Liudvikas, Torunės komtūras, kuris su trimis savo draugais, kryžiuočių ordino riteriais, gyveno Vilniuje, prisidengdamas pasiuntinio skraiste, o iš tikrųjų uoliai eidamas žvalgo pareigas. Jis visaip stengėsi iššniukštinti, kas aptariama slaptuose senato posėdžiuose, viliojo valdovą bei didikus, žadėdamas kryžiuočių palankumą, ir ėmėsi visų kitų priemonių, ku-

*Kryžiuočiai mėgina
sudrumsti taikų lenkų
ir lietuvių sugyvenimą*

rios, jo galva, priverstų Žygimantą netesėti, ką žadėjo lenkams, ir, ko gero, niekais paverstų visus susitarimus ir pačią uniją. Netrukus pasiūlė savo pagalbą kryžiuočiams

Jurgis Butrimas, turėjęs didelius turtus Žemaitijoje. Jo žodis daug reiškė senatui, mat garsėjo apsukrumu, iškalbingumu ir visų pripažintu protingumu, nes buvo daug keliavęs po svetimus kraštus. Jis davė dingstį neramumams. Vis dėlto lėmė ne jo, o blaiviau galvojančių žmonių nuomonė. Valstybės ištarme buvo įsakyta Liudvikui kaip priešui kartu su savo draugais kuo greičiausiai išsinešdinti iš Lietuvos. Turėjo tylėti ir Jurgis, nenorėdamas patirti didesnių nemalonumų.

*Švitrigaila įsiveržia
į Lietuvą, o į Podolę
pasiunčia Ostrogo
kunigaikštį*

Tuo metu, kai Žygimantas
tvarkė Lietuvą, Boleslovas
telkė kariuomenę Rusioje, ku-
rią bemaž visą buvo patrau-
kęs dosnumu į savo pusę, ke-
tindamas pradėti karą iš kar-

to ir su Žygimantu, ir su Jogaila. Padalijęs savo jėgas
dviem žygio voromis, vieną pats nuvedė į Lietuvą, o
kunigaikščiui Fiodorui Ostrogiškiui su kita įsakė užim-
ti Podolę. Sėkmingai susiklostė Fiodorui žygio pradžia,
tačiau pirmosios sėkmės dėl žmonių laimės nepastovu-
mo ne visuomet leidžia sulaukti panašaus galo. Neti-
kėtai užpuolęs Podolę, jis netruko ją sugrąžinti Boles-
lovui. Karalius, norėdamas sustabdyti priešą, skubiai
atvyko į Lvovą, o iš ten išsiuntė priešais Fiodorą Vin-
centą iš Šamotulų, Rusios vaivadą. Fiodoras, su leng-
vąja rusų, valachų bei skitų raitija labiau linkęs pa-
salas rengti, nei stoti į atvirą kovą, vengė susidurti su
Šamotulskiu akis į akį, tačiau, puldinėdamas iš tolo,
vargino ir alino lenkus. Šamotulskis, patraukęs su pa-
grindinėmis jėgomis į priekį, be vargo atsiėmė vieną
kitą pražygiuojamą pilį ir priartėjo prie Braclavo. Fio-
doras, nenorėdamas, kad len-

*Šamotulskis atsiima
Podolę*

kai, atsiėmę visą ten sukrau-
tą grobį, atsigautų apsirūpinę
maistu ir kitais būtiniausiais

reikmenimis, pasiuntė būrį eikliausių raitelių ir įsakė
sudeginti pilį bei miestą. Artėjo lapkričio pabaiga, tin-
kamiausias metas grįžti į žiemos stovyklas kariams,
kurie čia neturėjo ko veikti, nes priešo kariuomenė iš
paskutiniųjų vengė bet kokio susirėmimo. Štai todėl
Šamotulskis ir patraukė su visa kariuomene į Lenkiją.
Nenorėdamas praleisti progos tinkamu metu susikauti,
Fiodoras lydėjo atsitraukiančius lenkus, bet taip tyliai,
kad tie nė nejuto, jog rusai jiems lipa ant kulnų. Len-
kams beliko įveikti Murafos upę, tekančią tankiomis

giriomis tarp žemų nendrėtų krantų. Šaltis jau spėjo padengti ją ledu, tačiau keltis dėl to kariams nieku būdu nebuvo lengviau, nes ledas dar negalėjo atlaikyti jų svorio. Todėl kariuomenė turėjo sustoti ir palaukti, kol suneš kiek reikia šakų bei žabų ir greitosiomis nuties per pelkes žemgrindą. Lenkams įsitraukus į šį darbą, Fiodoras persikėlė su saviškiais kitoje vietoje per upę ir, išdėstęs priekyje pasalas, užtvėrė

*Permainingose kauty-
nėse sumušą Fiodorą
Ostrogiškį*

kelį. Vargais negalais persikėlė per upę lenkų kareiviai, įsitikinę, jog priešas kitoje pusėje, ir todėl neišstatę saugų, ramiai ilsėjosi, kol gurguolės ir kiti būriai pamažu slinko jiems iš paskos. Sužinojęs apie tai iš žvalgų, Fiodoras įsakė garsiai trimtuoti ir užpuolė visai nesisaugantį priešą. Netikėtai iš visų pusių apsupti ir užpulti lenkai, negalėdami vežimais užgriozdota žabų perkėla nei pas savuosius pasitraukti, nei iš jų pagalbos sulaukti, pasirengė atkakliai gynybai iš nevilties be galo padrąsėję. Prasidėjo smarki kova. Šamotulskis, atsidūręs dvigubame pavojuje, įsakė kuo greičiausiai suversti nuo perkėlos vežimus po ledu ir padaryti kelią kitiems būriams. Plaukte perplaukęs upę, jis ir pats stojo į kovą. Padidėjus lenkų jėgoms, kova pasmarkėjo, tačiau Fiodoras vylėsi laimėsiąs, nes, laiku surikiavęs karius, kurių turėjo daugiau nei lenkai ir kurie nebuvo taip pavargę, grūmėsi su nepailsėjusia ir kovai nepasirengusia kariuomene. Iš pradžių dėl lenkų ryžtingumo bei narsumo nė viena šalis neįgavo persvaros, ir kurie ne kurie rusai, tikri dėl pergalės, paliko savo būrius ir sumišai pasileido ieškoti grobio. Lenkams nė trupučio nepalengvėjo, kad rusai nejautė pavojaus. Lenkų ir rusų kovos likimas išsisprendė tada, kai begalinį narsumą parodė šimtininkas Kemlickis. Mat jis, vykdydamas kunigaikščio įsakymą, buvo išjojęs su šimtaine raitelių į artimiau-

sius kaimus ieškotis maisto ir pašaro; grįždamas iš tolo išgirdo riksmus bei triukšmą ir suprato, kad čia verda kova, todėl, paspaudęs pentiniais žirgą, kuo greičiausiai nušuoliavo prie saviškių įsakęs kariams iš visų jėgų šaukti, kad rodytųsi, jog didelis lenkų pulkas puola rusų užnugarį. Lenkai atgavo drąsą ir ūpą, tuo tarpu rusai, liovęsi ieškoję grobio ir puolę į kovą, nesurado nei savo vėliavų, nei savo būrių. Kunigaikštis Fiodoras, manydamas, jog lenkams į pagalbą atskuba didelės jėgos, anksčiau už kitus paspruko su rinktiniais kariais iš kovos lauko į saugesnę vietą, o paskui vadą be tvarkos pasileido ir visa kariuomenė. Kur kas daugiau jų žuvo bėgant, nei kovojant. Kadangi giedrame danguje aiškiai švietė mėnulio pilnatis, lenkai, trokšdami galutinės pergalės, dar po pusiaunakčio persekiojo šprunkančius rusus. Lapkričio 30 d. jie kovojo maždaug už keturiasdešimties mylių nuo Lvovo. Tuo tarpu žinia apie jų pergalę, pasak ne visai patikimų liudytojų, dar tą pačią dieną pasklido po miestą ir pasiekė karalių, kuris su žmonėmis bažnyčioje meldėsi aukščiausiajam. Jau kitą dieną atvyko pas karalių ir pergalę laimėjusios kariuomenės žygūnas, atsiveždamas iš priešo atimtas vėliavas.

Neilgai trukus, tai yra gruodžio 2 d., Boleslovas pralaimėjo Lietuvoje, kurią buvo užpuolęs su keturiasdešimties tūkstančių kariuomene, įrengusia prie Ašmenos stovyklą. Į pagalbą jam

<i>Žygimantas</i>	<i>sumuša</i>	atėjo beveik visa Rusia, ne
<i>Švitrigaila</i>		tik ta, kuri priklausė Lietuvos
		didžiajam kunigaikščiui, tai

yra Polocko, Smolensko, Mstislavlio, Seversko, Kijevo, Volynės žemės, bet atžygiavo kariuomenė iš Maskvos, Riazanės, Tverės, vedama Jaroslavo, Tverės kunigaikščio Boriso brolio. Pagal slaptą susitarimą Livonija atsiuntė į pagalbą kelis būrius vokiečių. Nestigo nė pačių kilmingiausių Lietuvos didikų, papildžiusių jo

kariuomenę su savo kariais. Vis dėlto Žygimantas, nors turėjo žymiai mažesnes lietuvių bei žemaičių jėgas, drąsiai užpuolė varžovą. Prasidėjus mūšiui, aukščiau-siasis lėmė, kad nugalėjo teisingoji šalis. Praradęs mū-šyje dešimt tūkstančių karių, Boleslovas vargais nega-lais paspruko į Kijevą. Keturi tūkstančiai vyrų pateko į nelaisvę, tarp jų — žymieji karo vadai ir jo šalinin-kai. Visi tikėjo, jog puiki pergalė atneš taiką; taip ir būtų atsitikę, jeigu Žygimantas, nors kovos lauke jau pralieta pakankamai kraujo, nebūtų suteikęs tėvynei dar daugiau skausmo savo gal kartais ir reikalingu, ir teisingu, bet tarp žmonių nekenčiamu žiaurumu. Kai

*Bausdamas sukilėlių
vadás, visus sukurs-
to prieš save*

pasklido kalbos, jog Jurgis Lengvenaitis, karaliaus brolė-nas, Mstislavlio valdovas, iš-vyatas iš savo valdų ir Tra-kuose įmestas į kalėjimą, jog

Daugirdas Gedgaudaitis, kunigaikštis Fiodoras Odin-cevičius ir kiti yra kalinami kur kas sunkesnėmis sąly-gomis, nei leistų jų kilmė bei orumas, o Jonui Man-vydui, Vilniaus vaivada, Rumbaui, Lietuvos marša-lui, kaltinamiems maišto kėlimu, nukirto galvas, visi, ir kilmingi, ir nekilmingi, suprato, jog naujojo valdovo širdis kieta ir žiauri, ir dėl to pranašavo, kad, jam val-dant, prasidės tikrai baisi tironija, kurios ir baisėjosi. Žygimantas, nenorėdamas, kad pergalę laimėjusi ka-riuomenė plėšikautų jo valdose, patraukė, leidęs jai

*Įsiveržia į Livoniją
ir baisiai ją nunio-
koja*

po mūšio šiek tiek pailsėti, į Livoniją, nes gavo žinių, kad Livonijos riteriai, laužydami susitarimą, teikė Boleslovui pagalbą. Baisiai nusiaubę visą

šalį, ir kariai, kurie džiaugėsi dėl didelio grobio, ir va-das, atkeršijęs už skriaudas, sugrįžo žiemoti į Lietuvą. Po to jis sugalvojo pareikšti savo amžiną dėkingumą aukščiausiam, kuris suteikė pergalę, todėl Ašmenoje

*Ašmenoje pastato
bažnyčią ir įkuria
kolegiją*

pastatė bažnyčią ir įsteigė kunigų augustinų kolegiją, kurią aprūpino gausiomis pajamomis. Be to, suteikė visokeriopų privilegijų rusams, kurie neišsižada Romos popiežiaus ir išpažįsta krikščionių tikėjimą pagal graikų apeigas.

1433 metai

Sulaukęs pagaliau ramybės, nes žiemą Žygimantas jo nebepuldinėjo, Boleslovas ketino Rusioje atkurti savo karinę galybę, o pavasarį, sutelkus daug didesnę kariuomenę, dar kartą išmėginti laimę. Būriais traukė pas Boleslovą neseniai nužudytų didikų bičiuliai, giminaičiai ir valstiečiai: visi nekenė Žygimanto, neseniai išžudžiusio didikus, o neapykantą dar labiau kurstė šio tiesiog neįtikimas godumas. Tiesa,

*Švitrigaila Rusioje
rengiasi karui prieš
Lietuvą*

vienas kitas dar nedrįso atvirai pereiti į Boleslovo pusę, bet vis dėlto ir jie nusigręžė nuo Žygimanto, aiškių aiškiausiai ketindami nieku būdu

neginti savo valdovo, o iš tolo stebėti jo pralaimėjimą. Tuo metu nei Žygimantas galėjo tikėtis lenkų pagalbos, nei Boleslovas — jos baimintis. Mat karalius Jogaila, prie žemės lenkiamas ir metų, ir anksčiau patirtų negandų, negalvojo jau apie karą, o svajojo apie namų ramybę. Lenkų kariuomenės vadai tuo metu buvo įsivėlę į naują karą su Prūsija. Štai todėl Boleslovas ir išsirengė į žygį padalijęs kariuomenę trimis žygio voromis: su viena pats įsiveržė į senąsias Lietuvos žemes

*Nebaudžiami siaubia
Lietuvos žemes*

ir jas nuniokojo. Jo karvedžiai ir šalininkai Kaributaitis, Ostrogiškis, Nosis su kitomis dviem voromis siautėjo

Podolėje ir Volynėje, niekur nesutikdami pasipriešini-
mo. Žygimantas, nesulaukdamas iš lenkų pagalbos ir
pagrįstai abejodamas lietuvių didikų ištikimybe, neišdri-
so pats rodytis kariuomenėje, o paskyrė karvedžiu Petrą
Mantgirdaitį. Tas, parodęs nepaprastą drąsą, išitraukė į
neapgalvotas kautynes ir prarado kariuomenę, padary-
damas Žygimanto padėtį beveik beviltišką. Sužinojęs

apie šį pralaimėjimą, Žygi-
Sumuša Žygimanto kariuomenę mantas, lydimas patikimiau-
sių karių ir artimiausių drau-
gų, pasitraukė su žmona bei

sūnumi į miškus. Nuvijęs iš kovos lauko Žygimanto ka-
rius, Boleslovas didžiai puikavosi šia pergale ir, nenorė-
damas gaišti laiko tvirtovių apgulai, baisiai siaubė atvi-
ras vietoves. Jis sudegino Vilniaus, Trakų, Krėvos, Ly-
dos, Merkinės, Gardino miestus bei visus kaimus, kuriuos
užtiko žygiuodamas. Tuo tarpu Žygimantas protarpiais
iš miškų puldinėjo neatsargiai į šalį nuklydusius ka-
rius, bet, nepajėgdamas stoti į atvirą kovą, vengė rim-
tesnių susidūrimų. Nuniokojęs Lietuvą, Boleslovas nu-
sivedė kariuomenę į Vitebską. Žygio metu paėmęs į ne-
laisvę Toločino kunigaikštį Michailą Ivanovičių, įsakė

jį paskandinti. Užėmęs Vi-
Vitebską užima, jo seniūną nužudo tebską, paliepė nustumti nuo
aukšto skardžio į apačioje te-
kančią Dauguvą kunigaikštį

Simonaitį Alšėniškį, šios žemės vietininką. Ten pat su-
gavo ir apgaviką Gerasimą, kuris, pasiskelbęs visos
Rusios popiežiumi ir įsikūręs Vitebske nelyginant savo
sostinėje, mulkino vargšus žmones, stengdamasis pa-
laužti jų paklusnumą Romos popiežiui ir palenkti į
graikų schizmą. Gal pataikaudamas kijeviečiams, gal
dėl kitos priežasties (nenorėčiau tikėti, kad šitai padarė
iš meilės tikrajam tikėjimui) įsakė jį gyvą sudeginti.
Kai Boleslovas stiprino Rusios šiaurėje savo valdžią,

*Jo karvedžiai nioko-
ja Polese*

jo karvedžiai Teodoras Kari-
butaitis ir Nosis, perėję pietų
Rusią ir nuniokoję Palenkės
pakraščius, įsiveržė į Polese.

Jų didelės jėgos apsupo Brestą, apgultuosius labiau kamavo badas nei priešas, nes gynėjai nebuvo paruošę jokių maisto atsargų. Pilis, pastatyta labai patogioje vietoje, būtų, be abejonės, pasidavusi priešui, jeigu Mazovijos kunigaikščiai, gavę įsakymą traukti prieš užpuolikus, nebūtų greitai ir ryžtingai susiruošę į žygį. Išgirdęs apie juos, Kaributaitis nusigando, nutraukė apgulą ir išžygiavo iš Polesės. Kur kas didesnę pavojų kėlė skitai, tačiau aukščiausiasis nukreipė šią

*Skitai, pakviesti ko-
voti prieš Žygimantą,
nukreipia ginklus
prieš Švitrigailą*

grėsmę prieš patį Boleslovą.
Pakviesta Boleslovo, pažadė-
jusio gerą atlyginimą, susitel-
kė didžiulė skitų kariauna,
ketinusi išvyti Žygimantą ir
sugrąžinti į valdžią Lietuvoje

Boleslovą. Patraukę į žygį, iš karaliaus pasiuntinių jie sužinojo, kad Jogaila parinkęs į Lietuvos valdovus Žygimantą, kuris daro vien tai, ko iš jo reikalauja karalius, o Boleslovas esąs maištininkas, iš kurio atimta valdžia ir kuris dėl to kelia ginklą prieš karalių; štai todėl jie baisiai įtūžo ant Boleslovo supratę, jog šis juos apgavęs. Nenorėdami grįžti namo be grobio, jie žiauriai nuniokojo Boleslovui priklausančią Rusią, o ypač nusiaubė Kijevo ir Černigovo žemes. Tik rudens

*Žygimantas traukia
į Mstislavljį*

pabaigoje paliko Žygimantas
savo slėptuves ir užpuolė su-
menka savo kariuomene, pa-
jėgiančia tik nuostolių priešui

pridaryti, kurias ne kurias Boleslovo valdas. Beniokodamas kaimus, priėjo ir Mstislavljį: apsupęs atkakliai

ginamą miestą, po mėnesio jį užėmė, o tada patraukė į žiemos stovyklą.

Kitais metais nutrūko karaliaus Vladislovo Jogailos gyvybės siūlas. Šiek tiek anksčiau jis lankėsi Lietuvoje, kur, Žygimanto pa-

1434 metai

Miršta karalius Jogaila

garbiai priimtas Krinkų mieste, stiprino šio valdžią. Sugrižęs į Lenkiją, dalyvavo Korčino seime, o iš ten leido-

si į Krokuvą bei Lvovą, kur ketino pakelti į valdžią Steponą, Moldavijos valdovą. Pavargęs po tų kelionių, kurių metų ilsėjosi Gardino pilyje, norėdamas atgauti jėgas. Vis dėlto jį jau buvo surėmusi sunki negalė, ir todėl vargu ar ką galėjo padėti senyvam žmogui poilsis. Nuo seno įpratęs ligi vėlumos klausytis prie lango papilio krūmuose giedančių lakštingalų, persišaldė galvą ir krūtinę, pakilo karštis. Prisidėjo ir nuovargis, patirtas kelionėse ir smarkiai išsekinęs jėgas. Iš pradžių nei gydytojas, nei pats karalius ligos nematė, tardami, jog tai veikiau senatviškas nuodėnis nei mirtina negalė. Galop, pajutęs, kad jam visai užėmė kvapą, paliepė nunešti į lovą supratęs, jog ateina paskutinioji. Pasikvietęs karalystės didikus, jis paprašė, kad, rinkdami sosto įpėdinį, neaplenktų sūnaus Vladislovo. Vienam ir kitam didikui pažadėjus užtarti sūnų, karalius nuolankiai paprašė palaikyti Vladislovą Zbignevą Olesnickį ir, nusimovęs nuo piršto žiedą, jam atidavė, maldaudamas atleisti, jeigu kada su juo nesutaręs, reikšdamas priešingą nuomonę. Po to įsakė pakviesti raštininkus, kurie turėjo surašyti jo paskutinę valią. Deramai sutvarkius dokumentus, padarė, Zbignevo paragintas, kruopščią sąžinės sąskaitą ir, gavęs nuodėmių atleidimą, paskutines gyvenimo valandas paskyrė nuoširdžioms krikščionio maldoms. Po septyniolikos dienų

užbaigė gyvenimą ligos iškamuotas gegužės 30 d., iš-
buvęs soste 48 metus ir 4 mėnesius. Stipraus kūno,
jis mokėjo iškęsti vargus ir
Jogailos būdas negandas, garsėjo kilnia,
aukštų tikslų siekiančia siela,

be to, buvo vidutinio ūgio, pailgo veido ir kaklo. Ypa-
tingai rūpinosi kūno sveikata, todėl kiekvieną ar kas
antrą dieną pėrėsi pirtyje. Valgė ir gėrė su saiku, o
svaigalų visada vengė. Tenkinosi šurkščiomis ir pa-
prastomis drapanomis, niekada nesipuikavo prabangiais
drabužiais. Iš mažumės labai mėgo medžioti, nes me-
džioklės grūdino kūną ir pratino iškęsti visokiausius
žygių sunkumus. Dosnus visiems, ypač bažnyčiai ir
svetimšaliams, pats neatsisakydavo nė vienos dovanos,
kad ir menkiausios. Neatstūmė nė vieno, prašančio pa-
ramos, šiuo bei tuo toki apdovanojęs bei paguodęs, jį
maloniai išlydėdavo. Neturtinguosius visada mandagiai
ragino išdėstyti savo nuoskaudas, nors, nenorėdamas
nė vieno žmogaus įžeisti, neskubėjo skelbti sprendimo.
Rengdamasis išeiti iš namų, paprastai atsistodavo ant
vienos kojos ir tris kartus ratu apsisukdavo. Žmonės
sakė, kad šitaip jis daro dėl senų prietarų; kadangi jis
niekam nėra atskleidęs, kodėl taip elgiasi, nesmerk-
siu jo prietaringumo. Per mišias, kai kunigas, laimin-
damas žmones, pakeldavo šventąją ostiją, jis, puolęs
ant žemės, sugriebdavo rykštę ar koki kitą panašų
daiktą ir, smulkiai sulaužęs, numesdavo į šalį. Vis dėl-
to negalima sakyti, kad tai daręs iš prietaringumo, nes
ne vieną kartą yra tvirtinęs, jog šitaip jis viešai išpa-
žįstas aukščiausiąjį, parodęs savo, kaip karaliaus, nuo-
lankumą jo valiai. Nenorėdami, kad užsitęsęs tarpuval-
dis sukeltų kokių sąmyšių, lenkai liepos 25 d. iškilmingai
pakėlė į karalius vyriausiąjį Jogailos sūnų Vladislavą.

Vladislovas Jogailaitis, Lenkijos karalius, atnaujina sąjungą su Lietuva

Žygimantas dėl sunkios ligos pasiliko namie ir šiame seime nedalyvavo. Vis dėlto jis pasiuntė keletą žymiausių didikų, kurie jo bei luomų vardu turėjo atnaujinti se-

nuosius susitarimus. Ta pačia proga Podolės ir Rusios bajorijai buvo suteiktos tos pačios lengvatų, kurias turėjo lenkų bajorai, palikus vis dėlto galioti senąją Rusios kunigaikščių privilegiją, įpareigojančią bajorus kasmet duoti valdovams tam tikrą duoklę javais ir savo lėšomis telkti karių.

Švitrigaila nesėkmingai bando pulti Lietuvą

Tuo tarpu Boleslovas nutraukė karo veiksmų. Išgydavęs su rusų kariuomene iš Polocko žemės, jis Dauguvos pakrantėmis išibrovė į Bres-

laujos apygardą, tačiau beveik nieko čia nepešė. Mat šiame krašte galybė pelkių ir ežerų, o prapliupusios liūtys taip trukdė Boleslovo kariuomenei, kad jis nebegalėjo be nuostolių ir vargo nei į priekį traukti, nei vietoje pasilikti. Netekęs vilties laimėti, jis šiaip ne taip atsitraukė su savo kariais į Polocką. Blogiau pasisekė Livonijos riteriams, jo samdininkams, kurie įsiveržė į Žemaitiją: tankiuose miškuose jie pakliuvo į pasalas ir beveik visi paklojo galvas. Pats magistras vargais negalais išsigelbėjo pabėgdamas. Ne geriau sekėsi, pasak žvalgų, ir Podolėje. Mat neseniai, prasiėdžius nesantaikai, Boleslovas įkalino Teodorą Kaributaitį. Pasipiktinę tokiu žiaurumu, Kaributaičio vasalai ir valdiniai, slapta susitarę su Bučackiais, sumušė Boleslovo kariuomenę, o Kaributaitį paleido į laisvę. Ištrūkęs iš kalėjimo, Kaributaitis perėjo pas lenkus ir perdavė jo įgulų ginamas Podolės pilis Braclavą bei Kremenecą karaliui Vladislovui. Tačiau šitai nė trupų-

čio neapmalšino Boleslovo įgeidžių: ankstesnių pasisekimų įkaitintas, jis puoselėjo dideles viltis užmiršęs, kokia permaininga esti karo laimė. Jis ketino kitais

Boleslovas Švitrigaila pasirengia žygiui ir vėl pradeda karo veiksmus

metais sutelkti dar didesnę kariuomenę ir pradėti karą. Surinkęs visus tinkamus kariui Rusios vyrus ir juos apginklavęs, pakvietė į žygį galybę pagalbininkų, vienus —

pagal sutartis, kitus — už pinigus: atvyko Livonijos vokiečiai, maskvėnai, Kazanės skitai, čekai, vedami kito Kaributaičio, vardu Žadivydas, be to, Silezijos karius atvedė Zigmantas Rotas. Gerai žinodamas, kaip stropiai Boleslovas rengiasi karui, Žygimantas, greitosiomis sutelkęs Lietuvoje kariuomenę, kreipėsi pagalbos į karalių Vladislovą, primindamas, kokia baisi audra gali atgriau-

1435 metai

dėti iš Rusios. Vladislovui rodėsi, jog būtų ne pro šalį valdymo pradžioje sutramdyti

Boleslovą, pagarsėti sėkmingais karo žygiais ir įvaryti baimės kitiems priešams. Todėl pasiuntė į Lietuvą pasižymėjusį karvedį Jokūbą iš Kobylanų su aštuoniais tūkstančiais lenkų. Boleslovas, jau po pirmo antpuolio užėmęs Breslaują, nusiaubė didelius Lietuvos plotus ir priartėjo su kariuomene prie Ukmergės. Ją užimti nesisekė: dėl gamtinių kliūčių ir dėl gynėjų atkaklumo

Apsupa Ukmergę

apgula užsitęsė ilgiau, nei tikėjosi. Žygimantas, sutraukęs į vieną daiktą lenkus ir lietu-

vius, paskyrė kariuomenės vadu sūnų Mykolą, narsų ir ryžtingą jaunikaitį. Mykolas negaišdamas patraukė į priekį ir užtiko priešą. Tris dienas stovėjo priešininkai skirtinguose Šventosios krantuose, stebėdami vienas kitą, nes Mykolas leido savo kariams pailsėti po žygio, o Boleslovas vengė mūsų nepatogioje vietoje. Ankstyvą

rytą pirmas sukėlė karius ant kojų Boleslovas, ke-
tindamas rasti stovyklai ir kautynėms patogesnę vietą.
Mykolas, apyaušryje gavęs iš žvalgų žinią, jog priešai
palieka stovyklą, pamanė, kad Boleslovas traukiasi,
todėl įsakė lengvajai raitijai puldinėti jo ariergardą,
neleidžiant toli atsitraukti. Prieš saulėtekį suartėjo ir
susikovė nedideli lengvųjų raitelių būriai, pamažėle
įsiliepsnojant kovai, abi šalys netruko atsiųsti į pagal-
bą daugiau karių, ir galop susigrūmė pagrindinės jėgos.
Boleslovas, pasipiktinęs, kad Mykolas jį užpuolė pir-
mas, iš visos širdies geidė atkeršyti už šį, jo galva,
nugarbingą poelgį, tuo tarpu Mykolas, manydamas, jog
Boleslovas bėga, iš visų jėgų stengėsi neleisti jam pa-
sprukti. Per abiejų vadų klai-

*Sumušamas Žygiman-
to kariuomenės*

dą ne laiku susidūrusių ka-
riuomenių ryžtingumas ir ap-
siginklavimas buvo vienodi.

Lengvieji lietuvių raiteliai, pratę kovoti lankais ir ka-
lavijais, susidūrė su rusų raitija, irgi šitokiais ginklais
kovojančia. Prieš lenkų raituosius ietininkus traukė
geležimi šarvuoti Livonijos, Čekijos ir Silezijos pulkai.
Įnirtingai šiuos užpuolė, lenkai, ietimis prasiskynę ke-
lią, susirėmė kalavijais. Priešas neatsilaikė: palūžus
pagrindinėms jėgoms, pasileido bėgti ir kiti kariai. Li-
vonijos vokiečiai, atkakliai gynę savo pozicijas, beveik
visi krito kovoje: žuvo jų magistras, maršalas ir daug
narsiausių karių. Čekijos bei Silezijos karių vadai ir
didelis būrys rusų pateko į nugalėtojo rankas. Belais-
vius pasiuntęs tėvui, Mykolas toliau persekiojo nuga-
lėtuosius. Jis nuniokojo Polocko ir Vitebsko žemes, ta-
čiau neįstengė užimti pilių, nors ir ilgai jas kamavo ap-
gula. Be galo žiauriai išžudė belaisvius. Silezijos karių
vadą Zigmantą Rotą, ne kartą sulaužiusį lenkams duo-
tą ištikimybės pažadą, nubaudė už žodžio nesilaikymą
ir paskandino Šventojoje. Nunuodijo Kaributaitį, nors

*Zygimantas žudo be-
laisvius*

sklido kalbos, jog miręs nuo
žaidų. Sąmokslu malšinimo
dingstimi Žygimantas nubau-
dė Jaroslavą Lengvenaitį, Jo-
gailos brolėną, Mstislavlio kunigaikštį, Ivaną Vladimi-
rovičių, Kijevo valdovą, Michailą Lvovičių, Viazmos
kunigaikštį, ir kitus didikus (priskaito jų keturias de-
šimtis). Vis dėlto šitoks žiaurumas ir pagreitino Žy-
gimanto pražūtį, padarė netrukus galą jo siaubingam
valdymui.

*Imperatorius Zigman-
tas ir kryžiuočiai su-
sitaiko su lenkais ir
lietuviais*

Garsas apie šią pergalę
dar nebuvo plačiai pasklidęs
ir pasiekęs Vokietijos, o im-
peratorius Zigmantas, gal su-
pratęs, jog Boleslovo reikalai
visai prasti, gal vėl puoselė-
damas kokius slaptus sumanymus, pasiūlė savo drau-
gišką pagalbą karaliui Vladislovui. Lietuvoje imperato-
rius kurstė Boleslovą, žadėdamas jį paremti ir skatin-
damas negailėti jėgų bei nemesti vilties atgauti val-
džią, o Lenkijoje per pasiuntinius ragino karalių
Vladislovą neleisti valstybėje kilti kruvinam tarpusavio
karui, nepamėginus sutaikyti pusbrolių. Karalius labai
nemėgo Boleslovo, nejautė palankumo nė imperatoriui,
nes gerai žinojo, jog šio siūloma draugystė — tušti
žodžiai, todėl įsakė atrėžti pasiuntiniams, jog jis, kara-
lius, sielojasis dėl to karo labiau, nei mano imperato-
rius. Esą Boleslovas taip suįžūlėjęs, kad jo nieku bū-
du negalima perkalbėti protingais patarimais ir be-
lieka vienas kelias — sutramdyti šį ižūlų pasipūtėlį
jėga. Karalius atsakė iš tiesų pranašišškai: nespėjo
Zigmanto pasiuntiniai leisti atgal į kelią, o jį jau štai
pasiekė žinia, kad Boleslovas sumuštas, kad krito ko-
voje kartu su vadais iš Livonijos, Silezijos bei Čekijos
pakviesti pagalbininkai. Imperatorius bei kryžiuočiai
netruko apmalšinti savo ižūlius potroškius, ir kelias į

taiką smarkiai palengvėjo. Neseniai rudenį susitarę dėl
neilgų paliaubų, jie dabar kur kas sunkesnėmis sąly-
gomis, nei jų anksčiau atmestos, sutiko taikytis su ka-
raliumi Vladislovu bei Žygimantu, Lietuvos didžiuoju
kunigaikščiu; taigi ir tais, ir kitais metais Lenkijoje
viešpatavo ramybė, bet, deja, ne Lietuvoje. Karalius,
sulaukęs taikos, karštai rūpinosi, kad tikram tikėjimui
nekenktų nei lenkų kaimynai
Karalius Vladislovas husitai, nei graikų schizma,
įsteigia inkviziciją pasklidusi Lietuvoje ir Rusio-
je. Štai todėl teisę tardyti vi-
sus šventųjų įstatymų reformatorius jis suteikė Mykolui
iš Lenčicos, pamokslininkų ordino vienuoliui: šia teise
jis galėjo netrukdomas naudotis visose karalystės bei
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse.

Lietuvoje polockiečiai ir
Polockas, Vitebskas, vitebskiečiai, atkakliai rėmę
Smolenskas atimami Boleslovą, nutarė tęsti kovą,
iš Švitrigailos kol šis sutelks naują kariuo-
menę. Neatlaikę ilgos apgu-
los, palaužti visokiausių bėdų, vis dėlto jie pasidavė Žy-
gimantui. Tuo tarpu Smolenską užgriuvo baisus badas:
kartkartėmis paprasti žmonės alkį malšino šuniena ir
žmonių lavonais, motinos — net savo sūnų, brolis žu-
dė kartais brolių ir tokiomis siaubingomis priemonėmis
gynėsi nuo bado. Boleslovas, išvytas bemaž iš visos
Rusios ir atsidūręs beviltiško-
je padėtyje, visur ieškojo pa-
galbos, tačiau, niekur jos ne-
radęs, galop leidosi į Krokū-
vą pasiryžęs prašyti karaliaus bei lenkų senato malonės.
Vargu ar būtų ką iš jų, neužmiršusių ankstesnių nuo-
skaudų, laimėjęs, dėdamasis kad ir didžiausiu atgai-
lautoju, todėl, norėdamas savo maldavimams suteik-
ti didesnio svorio, pridėjo dovanų: atidavė lenkams
Lucką bei didelę Volynės dalį, dėl kurių anksčiau taip

įnirtingai su jais grūmėsi. Kai Vincentas Šamotulskis užėmė Lucką, lenkų senatas patarė karaliui paremti Boleslovą. Karalius, remdamasis senato sprendimu, išsiuntė pas Žygimantą didelę pasiuntinybę. Pasiuntinybei vadovavo Gnezno bei Krokuvos vyskupai ir Kališo

bei Sandomiro vaivados. Jie viską darė, ką įsakė Vladislovas. Kalbėjo jie, kad tokia apgailėtina susenusio tremtinio padėtis, jog ji galėtų sugraudinti net priešą, ne tik brolių, kad brolio neapykanta negalinti būti didesnė nei priešo. Boleslovas esą reikalaujas ne valdžios, ne didelių žemių, bet ramaus kam-
Karalius mėgina jį viską darė, ką įsakė Vladislovas. Kalbėjo jie, kad tokia apgailėtina susenusio tremtinio padėtis, jog ji galėtų sugraudinti net priešą, ne tik brolių, kad brolio neapykanta negalinti būti didesnė nei priešo. Boleslovas esą reikalaujas ne valdžios, ne didelių žemių, bet ramaus kam-
sutaikyti su Žygimantu

pelio tėvynėje, kur jis esąs gimęs, karalių brolis ir dėdė, Lietuvos valdovas, norėdamas ten kaip paprastas žmogus praleisti likusias dienas. Visi šie žodžiai nepaveikė Žygimanto, kuris tvirtino, šaukdamasis į liudytojus aukščiausiąjį bei žmones, jog nederamas karaliaus maloningumas kenkias valstybei. Jis gerai pažįstas Boleslovo būdą, metai nemaž neapmalšinę jo puikybės. Jo maištingi įgeidžiai po senovei tebesą gyvi, nors dabar jis ir vargingiausioje padėtyje, nors amžius ir atšaldęs kraują. Lietuvai visuomet grėsią rimti pavojai, kol būsiąs gyvas Boleslovas; jeigu jam būtų leista įkelti į ją koją, joje neabejotinai išiplieksų vidaus karas. Jis buvęs iš tiesų be galo paklusnus ir ištikimas karaliui, bet vis dėlto dabar, kai karalius primygtinai iš jo reikalaujas žengti tokį pavojingą žingsnį, jis greičiau nutrauksiąs visas sutartis, nei įsileisiąs į tėvynę tikrų tikriausią jos žudytoją. Štai todėl jis prašąs pasiuntinius reikalauti karaliaus vardu iš jo vien to, ką jis galėtų padaryti, nekenkdamas valstybei, arba to, ko galėtų atsisakyti, nelaužydamas susitarimų. Neįveikę Žygimanto atkaklaus užsispyrimo, pasiuntiniai pradėjo

Žygimantas atkakliai priešinasi

visaip jį įtikinėti nieko nekeisti senojoje sutartyje. Žygimantas nauju raštu laidavo, jog bus laikomasi senosios sutarties ir, jam mirus, valdžia Lietuvoje atiteksianti karaliui, be to, leido Vilniaus vaivada Daugirdui pasiuntinių akivaizdoje, laiduojant ištikimybę, prisiekti, jog po Žygimanto mirties šis į Vilniaus pilsį neišleisias nieko kito, o tik karalių bei jo įpėdinius. Dėl Lucko sutarė, kad šiuo tarpu jis bus gražintas Žygimantui, o po jo mirties kartu su visa Volyne prijungtas prie karaliaus valdų. Po to Boleslovas Švitrigaila, išvytas iš tėvynės, kuriai suteikė tiek daug vargo, pasitraukė į Da-

*Švitrigaila tremtiniu
išvyksta pas dakus*

kiją kaip tremtinys. Įsiviešpatavus visoje Lietuvoje visuotinei taikai, iš naujo čia suklestėjo ir tikėjimas. Izidorius, be galo mokytas ir drąsus vyras, tais pačiais metais pakeltas į Kijevo vyskupus, pasėjo visoje Rusijoje daigų paklusnumo šv. Petro sostui bei sutarimo su Romos tikėjimu sėklą. Tų pačių metų pabaigoje mirė imperatorius Zigmantas, ir jo mirtis davė dingstį išipliekti sekančiais metais naujiems neramumams.

Vieni čekai norėjo matyti Čekijos valdovo sosto Austrijos Albertą, kiti, ypač vadinamieji taboritai,—

*1438 ir 1439 metai
Kazimieras Jogailaitis išrenkamas Čekijos karaliumi*

Kazimierą, jaunesnįjį Jogailos sūnų. Kazimierą parėmė ir Žygimantas, Lietuvos valdovas. Smarkiai nepritarė Kazimiero vainikavimui lenkų luomai, reikalaudami, kad jis nesiektų tos karalystės sosto, tuo tarpu Žygimantas, norėdamas, kad Jogailaitis svetimoje šalyje pasiieškotų karališkojo titulo ir išsižadėtų minties paveldėti Lietuvą, kurią ketino išsaugoti savo sūnui, patarė karaliui nepavydėti, jo žodžiais tariant,

broliui Čekijos vainiko. Kadangi Kazimieras uždelsė Lenkijoje, erchercorgas Albertas, nuskubėjęs į Prahą, buvo pakeltas Čekijos karaliumi; tuo būdu skubūs varžovo veiksmai niekais pavertė visus Kazimiero siekius ir norus. Po to Piotrkove buvo sušauktas seimas, kuris

*Atnaujinama Lietu-
vos sutartis su Lenki-
ja*

suteikė karaliui Vladislovui, sulaukusiam 15 metų amžiaus, visišką ir nevaržomą valdžią bei nutraukė globą, ir štai todėl atsirado reikalas

atnaujinti sutartis su lietuviais. Kai visuose krašto pakraščiuose, išvijus po pergalingo mūšio iš Lietuvos varžovą ir pašalinus kitus žymiuosius priešininkus, kurių turtai bei įtaka galėjo ilgainiui sukelti kokią grėsmę, įsiviešpatavo ramybė, Žygimantas, jausdamasis esąs visiškai saugus, netruko parodyti savo ydingų polinkių. Dėl godumo ir žiaurumo, valdovams labai pavojingų ydų, jo ėmė neapkęsti savieji ir niekinti svetimieji. Neseniai paėmęs išdo naudai dideles Manvydo ir Rumbau-

*Taikos metu dėl go-
dumo ir žiaurumo Žy-
gimantas įgyja blogą
vardą*

do tėvonijas, jis ilgainiui priprato prie šitokio grobikavimo: nuolat tykojo kiekvieno aukštesnės kilmės žmogaus turtų; jeigu kartais gėda ar baimė tramdė jo potroškius,

spendė visokias pinkles jų gyvybei. Kaip nepasotinamas godumas neilgai trukus pažadino žiaurumą, savo nuolatinį palydovą, taip ir žiaurumas greitai pavirto įtarumo įkvėpėja — baime. Šitokių aistrų apsėstas, netruko pavirsti tikru tironu.

Elgiasi kaip tironas

Nepasitikėjo nė vienu žmogumi: matydamas, kad tas

ar kitas turi šiek tiek galios, jų vengė kaip įtartinų; kurį pats be jokios priežasties skriaudė, tą persekiojo kaip priešą. Jurgį Lengvenaitį, Mstislavlio kunigaikštį, įmetė į Trakų kalėjimą atėmęs iš jo tėvoniją ir visus

turtus; suėmęs Kopylyje su visa šeimyna, Aleksandrą, Slucko kunigaikštį, išsiuntė į Kernavę, tuo tarpu jo žmoną su sūnumis Simonu ir Mykolu privertė gyventi Utenoje, nelyginant tai būtų paprasti žmonės. Jo įsakymu, daugybė žmonių buvo melagingai apkaltinta ir pasmerkta mirti. Visų keikiamas, pats visų bijojo, net pačių žemiausiųjų. Pažvelgęs iš rūmų į aikštę apačioje ir išvydęs draugiškai būrelyje šnekučiuojančius žmones, bemat įtardavo, jog šie jį apkalba, ir, jeigu suimti bei po vieną ištardyti sutartinai nepatvirtindavo, jog apkaltbų nebuvo nė kvapo, juos visus kaip maištininkus įsakydavo prigirdyti artimiausiame ežere. Pasmerktųjų didikų auksą bei šeimos brangenybes sugabenus į kunigaikščio rūmus, apiplėštas valdas ir pilis dalijo žirgininkams ir panašioms žmonėms. Nekentė visų, gavusių

Nutaria išžudyti įtakingiausius didikus

turtą ne iš jo, o iš anksčiau viešpatavusių valdovų arba

paveldėjusių iš tėvų. Galop jo širdis taip baisiai surūstėjo, jog sušaukė Trakuose luomų seimą tik tam, kad galėtų čia be vargo suimti tuos, kuriuos norėjo nužudyti.

Netoli Trakų gyvenantys didikai netrukus savo bei valstybės labui sužinojo, ko-

1440 metai

Didikai surengia sąmokslą prieš Žygimantą

kius žudikiškus sumanymus jis puoselėja, ir nutarė valdovo mirtimi užbaigti jo paties pradėtą kruviną dramą. Jonas, Čartorysko kunigaikštis,

Liubarto Gediminaičio sūnus, narsios širdies ir ryžtingos sielos vyras, pranešė Vilniaus vaivadaui Daugirdui bei Trakų vaivadaui Leliušui, kokią baisią piktadarystę sugalvoja valdovas. Visi po to vieningai susitarė, kuo skubiausiai išsiuntus žygūną, pakviesti iš Dakijos Švitrigailą, Žygimantą nukirsti kalaviju, o jo sūnų Mykolą pašalinti iš Vilniaus bei Trakų. Visa kita, jie manė,

bus nesunku padaryti; sunkiausia — sugauti ir nužudyti Žygimantą, kuris, jausdamas savo kaltę, visų bijojo ir labai saugojosi. Neturint rūmuose bendrininkų, vargu ar galima buvo tikėtis sėkmės, tačiau kreiptis į juos neleido baimė, kad sumanymas per anksti neiškiltų aikštėn, ypač dėl to, kad visi žinojo, kokia trapi rūmininkų ištikimybė. Kaip žinoma, drąsūs siekimai reikalauja nepaisyti pavojaus. Jonas bei kiti sąmokslininkai kreipėsi į žirgininką Skabeiką, kilusį iš Kijevo, visa ko jam žadėdami: tegu, girdi, nebijęs paremti jų sumanymo, kuris, palyginus su tuo, ką ketina daryti Žygimantas, nieku būdu negalės kelti pasišlykštėjimo, anaiptol, būsimosios kartos jį šlovinsiančios, nes šiuo veiksmu bus išgelbėti nekalti piliečiai ir išvaduota tėvynė. Esą savo sumanymu Žygimantas pats save pasmerkęs mirti, mat parodęs, jog tenorįs gyventi, žudydamas kitus Lietuvos žmones. Šiuo metu gali būti vienui viena išeitis — mirti arba visiems, arba jam vienam. Suvokęs, kokiam nepaprastam žingsniui esąs raginamas, Skabeika kurį metą jautėsi lyg šaltu vandeniu perlietas; kai ilgainiui iš gailėsčio krašto gyventojams širdyje pabudo neapykanta valdovui, jis pasižadėjo saugoti paslaptį ir

*Verbų sekmadienį
paspendžia pinkles*

talkinti sąmokslininkams. Sutarė nužudyti Žygimantą tą dieną, kurią krikščionys vadiną Verbų sekmadieniu. Šven-

tės išvakarėse daugybė ginkluotų vyrų, pasislėpusių trijuose šimtuose šieno pakrautų vežimų, atvažiavo prietemoje į pilį. Paaiškinęs, jog netrukus visai sutems, Skabeika jiems tą vakarą neleido išlipti iš vežimų. Nenorėdami, kad kiltų koks įtarimas, staiga visu būriu jiems čia pasirodžius, sąmokslininkai, vieno kito savo patikimo kario lydimi, sujojo į miestą skirtingais keliais. Kitą dieną valdovas liko rūmuose beveik vienui vienas, mat žmonės, nenorėdami kuo būti įtarti, iš tolo lenkėsi jo būsto. Mykolas, rūmininkų lydimas, išėjo į bažnyčią, į

pamaldas, palikęs tėvą rūmuose vieną. Jonas, lyg niekur nieko ankstyvą rytą įleistas su dvariškių palyda į pilį, ramiai vaikštinėjo netoli valdovo rūmų, tykodamas patogios progos. Laukė jos ilgiau, nei tikėjosi. Kadangi tironui viskas rodėsi įtartina, rūmų vartai buvo uždaryti, o jis pats rūmuose klausėsi pamaldų, kurias čia pat laikė kunigas. Laužtis jėga pro vartus šamokslininkai nedrįso, kad Žygimantas, išgirdęs triukšmą, kur nepasislėptų, antra vertus, nenorėjo atidėlioti, nes vargu ar kada turėtų tinkamesnę progą. Kol jie ir vienaip, ir kitaip svarstė, nežinodami, ką daryti, atsitiktinis įvykis pagreitino tirono galą. Šis mat nelaikė šuns, o jį saugojo prijaukintas lokys. Tas, išleistas iš valdovo miegamojo, paprastai grįždamas nagais draskydavo duris, kad kambariniai jį įsileistų į vidų. Jonas, netikėtai išvydęs lokį aikštėje, nelyginant žvėris nagais pabrūžavo į vartus. Pamanęs, jog lokys grįžta pas valdovą, vartininkas atidarė vartus, bemat šamokslininkai, jį sučiupe, įsibrovė į rūmus, o ginkluoti vyrai, išlinę iš šieno,

*Įsiveržia į rūmus ir
nužudo valdovą*

užstojo visus pilies vartus. Jonas su keliais vyrais įsiveržė į valdovo miegamąjį ir, apkaltinęs dėl didikų žu-

dynių ir dėl smurto, kurio ketino griebtis šaukdamas seimą, nutvėrė tuo metu, kai Žygimantas bandė kažką sakyti, jį užsprando ir partrenkė ant žemės, mat, vengdamas įtarimo, čia buvo atėjęs be ginklo. Tada Skabeika, sugriebęs prie židinio stovintį trišakį žarstiklį, smogė partrenktajam į galvą, o kiti subėgę pribagė, visaip žeisdami. Kambarinis Slavka, užgules leisgyvį valdovą, norėjo savo kūnu užstoti jį nuo smūgių, tačiau Jonas nuvilko jį į šalį ir išmetė pro langą; nieko negali sakyti, žmogus buvo vertas tauresnės dalios, nes paliko būsimosioms kartoms pavyzdį, koks ištikimas turi būti tarnas savo valdovui. Kai pasklido gandas apie šamokslą, miestiečių būriai sugužėjo prie pilies, tačiau sauga

jų neįsileido. Mykolas, gavęs siaubingą žinią, pasislėpė Mažojoje pilyje, iš visų pusių apsuptoje vandens. Nužudę kunigaikštį, bokšte iškėlė vėliavą, laisvės bei saugumo ženklą, visus raginantį nesibijoti sąmokslininkų. Sušaukę pasitarimą, nusprendė pašalinti Mykolą, ir Leliušas su stipria įgula užėmė Trakus, o Daugirdas nuskubėjo į Vilnių. Tuo tarpu rinkosi į seimą pakviesti

didikai, ilgai nežinoję, nei ką
Luomai, pakviesti į seimą, kunigaikštis ketino su jais padaryti, nei kas su juo pačiu atsitiko. Neturiu žinios, ar,

kelionėje išgirdę apie nužudymą, jie pradžiugo, ar nuliūdo. Mat, pašalinus Žygimantą, kiekvienas jautėsi saugesnis ir džiaugėsi, kad pranyko nuolatinė baimė, tačiau, antra vertus, visi po senovei nekentė ir keikė Boleslovą Švitrigailą, kuris štai dabar vėl galėjo tikėtis grįžti į valdžią. Tuo tarpu Boleslovas, jau anksčiau sąmokslininkų įspėtas, tylomis išvyko iš Dakijos ir skubėjo į Lietuvą. Sklido gandai, kad jis netikėtai užpuolė ir užėmė Lucką, išvadavo bajorus, Žygimanto ten įkalintus, ir šitaip gerokai padidino savo kariauną, o atvyks artimiausiomis dienomis. Luomai, susirinkę į Trakus, nutarė, pasiūlius Goštautui bei Kęsgailai, surengti kuo puikiasias šermenis Žygimantui. Mat sąmokslininkams nedera jausti neapykantos nužudytajam, o neprisidėjusiems prie sąmokslų

surengia prabangias netinka teptis rankų jau padarytu nusikaltimu ir rodyti pyktį negyvajam. Štai todėl
šermenis nužudytajam nulydėjo lavoną į Vilnių ir

čia, surengę iškilmingas laidotuves, į kurias suplaukė gausybė paprastų žmonių bei senatorių, palaidojo jį tame pačiame kape, kur jau ilsėjosi jo brolio Vytauto palaikai. Nelaimingi metai, ne tik dėl to, kad tapo nužudytas valdovas, bet ir todėl, kad krito galybė paprastų

žmonių. Po atšiaurios ir ilgesnės nei paprastai žiemos užėjo gyvulių maras, galop baisus badas užgriuvo varg-

šus žmonelius. Kurie, prisi-
Sunkus badas visoje džiovinę medžių lapų ir juos
Lietuvoje sutrynę, kepėsi duonos, tie
tarėsi prabangiai besimaitiną,

o kiti nevengė net lavonų. Daug kas lindo miškų tan-
kumynuose į žvėrių urvus, svajodami, kad gal žvėrys
sudraskys juos bei jų artimuosius, kurių patys vos ne-
draskė iš bado. Visoje Baltarusijoje taip baisiai sulau-
kėjo šunys, kad puolė ir draskė sutiktus žmones.

Penkta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ KAZIMIERAS II JOGAILAITIS

1440 metai
Mazovijos kunigaikštis užima Palenkę

Nužudžius Žygimantą, radosi daugybė priežasčių, galinčių sukelti neramumus valstybės viduje ir už jos ribų. Užpuolęs Palenkę, Boleslovas,

Mazovijos kunigaikštis, užėmė Melniką, Belską ir Drohičiną. Tuo tarpu Lietuvos didikams visai nerūpėjo krašto gynyba: jie susiskirstė įvairiomis grupuotėmis, vieni pritardami naujam valdovui, o kiti jam priešindamiesi. Narbuto vadovaujami Žygimanto valdiniai bei žemaičiai, nuo seno atsidavę Kęstučio šeimai, palaikė Mykolą. Šamokslininkai, tikėdamiesi atlyginimo iš Žygimanto varžovo, be to, bijodami galimo tardymo ir teismo,

Lietuvos didikų pažiūros į naująjį valdovą

rėmė tremtyje gyvenantį Boleslovą. Ir vieni, ir kiti nepaisė valstybės reikalų, o žiūrėjo tik savo asmeninės naudos.

Tie, kurie, nepriklausydami nei vienai, nei kitai grupuotei, galvojo apie krašto ateitį, stengėsi suvokti, kaip po dabartinių negandų toliau klostysis įvykiai, ir svarstė, kokios žalos atnešė valstybei Jogailos išvykimas į Lenkiją. Grumdamiesi dėl valdžios, varžovai kiekvieną dieną stiprina priespaudą krašto viduje, o sudarytų susitarimų paisymo dingstimi pasieniuose vedamos kruvinos kovos, tuo tarpu karalius, būdamas ir toli, ir priklausomas

nuo lenkų dėl gautos iš jų malonės, niekaip negalįs deramai pagelbėti tokiomis sunkiomis aplinkybėmis. Esąs tik vienas būdas suteikti valstybei saugią ramybę, tas pats, kuriuo pavyko išplėsti jos valdas, būtent išrinkti tokį valdovą, kuris, neturėdamas kitų rūpesčių, nevaldydamas svetimų valstybių, asmeniškai rūpintųsi išsaugoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vientisumą. Šitokios mintys, platinamos ir žodiškai, ir raštiškai laiškuose, kuriuos vieni kitiems siuntinėjo didikai ir bajorai, sukėlė didelį nemažo būrio palankumą Aleksandrui, Slucko kunigaikščiui, ar vienam iš jo dviejų sūnų. Nugalėjo vis dėlto tie, kurie stojo už ryšius su Jogailos gimine ir sąjungą su lenkais. Manvydas susitarė su Goštautu bei Astiku, laikantis senojo susitarimo su lenkais, paskelbti valdovu patį karalių Vladislovą. Kiti manė, kad karaliaus išrinkimas didikui kunigaikščiui gali atnešti daugiau žalos nei naudos, nes, neseniai pakeltas į Vengrijos karaliaus sostą ir atskirtas nuo Lietuvos tokių didelių nuotolių, negalėsiąs laiku nei žinios apie pavojų gauti, nei ką padėti, todėl griežtai priešinosi karaliaus kandidatūrai. Galop po karštų ginčų daugelis nutarė rinkti į valdovus Alšėnų kunigaikščio Jurgio Algimantaičio pasiūlytą karaliaus Vladislovo brolį Kazimierą. Kiti parėmė šį siūlymą

*Kazimieras Jogailaitis
išrenkamas Lietuvos
didžiuoju kunigaikščiu*

iš baimės, kad atidėliojant valdžia valstybėje neatitektų Mykolui. Štai todėl kuo greičiausiai sušaukė Breste seimą, nes kelias į tą miestą Kazi-

mierui buvo artimas, o kitų grupuočių vadovams tolokas. Pasiuntė kilmingiausius ir žymiausius didikus brolius Mykolą bei Joną Kęsgailas, kurie ir turėjo kviesti Kazimierą į Brestą kuo greičiausiai perimti valdžios; jie kaip bejmanydami privalėjo raginti jaunikaitį, kad jis, lenkų patariamasis, nesusimanytų delsti. Mat, jeigu per

Pasiuntinių kviečiamas į Brestą

skubėjimą ir bus padaryta kas nors ne taip, kaip šitokiomis aplinkybėmis dera, dėl to bus galima vėliau atsiprašyti

brolių ir ištaisyti klaidą, tuo tarpu atidėliojant galima nieko nepešti. Tuo metu karalius Vladislovas, išvykęs iš Lenkijos, rengėsi su vengrais kariauti prieš turkus, o Kazimieras su žymiaisiais lenkų didikais viešėjo Sandomire. Godžiai trokštantis valdžios viršūnių jaunikaitis klausėsi pasiuntinių kalbos, tačiau šalimais esantys regentai neleido jam tarti atsakomojo žodžio paskubomis, skatinamam jaunatviško įkarščio. Mat perdaug gerai visi žinojo sutartį, neseniai atnaujintą su Vladislavu: pagal ją, mirus Žygimantui, karalius Vladislovas paveldi valdžią. Štai todėl Kazimieras, pasak Lietuvos istorikų, negavęs lenkų pritarimo, slapta iškeliavęs iš Sandomiro į Brestą. Tuo tarpu lenkų istorikai teigia, jog lenkai susitarę su pasiuntiniais, kad Kazimieras keliausias į Lietuvą ir ją brolio vardu valdysias, tačiau niekad nesisavinsias Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulo. Ar vienaip, ar kitaip ten buvo, abejonių nekelia vienas dalykas: jeigu Kazimieras nebūtų paskubėjęs, būtų nukentėję ir karalius, ir susitarimai, mat kitos grupuotės vadovas būtų ginklu pasigrobęs valdžią. Breste Kazi-

Priėmęs Breste luomų priesaiką, palydimas į Vilnių

miero laukė gausybė žymiausiųjų didikų, ypač tie, kurie save kildino iš Lietuvos didikų kunigaikščių, kaip Algimantaičiai, Daumantaičiai,

Manvydaičiai, Sanguškaičiai, Kaributaičiai, Karijotaičiai ir kiti. Pasitikę Kazimierą, jie rodė nepaprastą džiaugsmą, pagarbą bei palankumą. Priėmęs luomų priesaiką, kuria šie pažadėjo ištikimybę ir paklusnumą, niekais pavertė visus varžovų užmojus, šitaip greitai sutvarkydamas šį reikalą. Boleslovas, bijodamas, kad prieš jį nebūtų imtasi kokių rimtesnių žygių, pasitraukė iš Lucko į Dakiją. Tuo

tarpu Mykolas, gavęs žinią, jog Kazimieras su žymiausiais senatoriais ir bajorais atvyksta iš Bresto į Vilnių, paliko Trakų pilį ir patraukė į Mazoviją su penkiais šimtais raitelių. Netikėtai miške

<i>Atleidžia</i>	<i>netikėtai</i>	kuose netoli Rūdninkų miestelio jis užsoko ant Kazimiero palydos. Patekęs į tokią neaiškią padėtį, jis, be galo išsi-
<i>pakelėje</i>	<i>sutiktam</i>	
<i>Mykolui</i>		

gandęs ir nė nemėginęs bėgti, nes šitaip dar labiau būtų pabloginęs savo padėtį, nušoko nuo žirgo ir, puolęs Kazimierui po kojų, jį pasveikino kaip Lietuvos didįjį kunigaikštį bei nuolankiai paprašė nubausti jo tėvo žudikus, o jo paties, visiškai atsiduodančio valdovo malonei, neatiduoti žmogžudžiams. Kazimieras, maloniai priėmęs ir atidžiai išklauses, leido jam, pažadėjęs savo malonę, laisvai toliau žygiuoti, o pats patraukė į Vilnių ir netrukus atvyko į miestą sveikinamas didžiulės minios žmonių, karštai trokštančių jį išvysti ir puoselėjančių viltį, jog štai galop įsiviešpataus ramybė.

Čia lenkai ir lietuviai vėl pradėjo nesutarti, nes pirmieji atkakliai laikėsi nuomonės, jog Kazimieras negalės būti, nepažeidžiant susitarimo, išrinktas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, nes negalima pakelti į sostą to, kuriam ka-

<i>Nors lenkai priešina-</i>	nės, jog Kazimieras negalės
<i>si, pakeliamas Vilniu-</i>	būti, nepažeidžiant susitarimo,
<i>je Lietuvos didžiuoju</i>	išrinktas Lietuvos didžiuoju
<i>kunigaikščiu</i>	kunigaikščiu, nes negalima
	pakelti į sostą to, kuriam ka-

ralius Vladislovas leidęs valdyti Lietuvą kaip savo vietininkui. Nesitikėdami lenkų pritarimo, lietuviai slėpė savo ketinimus ir, tyčia liovęsi ginčytis, dėjosį pakeitę nuomonę. Išsivadėjęs varžovams savo sumanymo, apri-
mo ir lenkai, todėl pradėjo kur kas ramiau žiūrėti į lietuvių senato bei kunigaikščio veiksmus. Lenkams prieštaraujant, lietuviai nė nemanė garsinti savo sumanymo, bijodami tuo būdu pakenkti kunigaikščiui ir valstybei. Štai todėl jie sumanė pasinaudoti lenkų lengvapėdiškumu, nors pastarieji tikėjosi iš jų visai ko kito: lietuvių

luomai nulydėjo Kazimierą į šv. Stanislovo katedrą, ir čia maršalas jį paskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, o Vilniaus vyskupas su įprastinėmis apeigomis pakėlė į sostą. Lenkai tik tada sužinojo apie Kazimiero apvainikavimą, kai išgirdo šventiškai džiugų varpų gaudesį. Įsižeidę dėl šitokios apgaulės, lenkai ėmė skųstis, kad, girdi, lietuviai pažeidė susitarimą, sulaužė šventąją

Lenkams skundžiantis, teisinas

priesaiką, pamynė po kojomis Vladislovo karališkąją didybę ir viską, kas šventa. Savo ruožtu lietuviai tvirtino,

jog nesulaužė duoto žodžio, jog viskas po senovei nepažeista, viskas kaip buvę. Tegu neužmiršta lenkai, kokios grėsmingos jėgos gali tinkamu metu pakilti prieš žmonių įstatymus ir susitarimus. Negi jie mano, jog Žemaitija, ginklu ketinanti paremti Mykolą, būsianti klusni Lietuvos vietininkui, žemė, kuri štai atsisakė klausyti teisėtai į sostą pakelto valdovo? Argi jie pasitiki ištikimybę Baltarusijos, kuri visada ligi šiol savo jėgomis rėmusi maištininkus, kėlusius ranką prieš teisėtus valdovus? Negi jie nemato, koks grėsmingas Jurgis Nosuta, kuris, užėmęs Palenkę ir patraukęs čia į Mykolo pusę daugybę bajorų bei didikų, ketina netrukus pergalingus ginklus nukreipti prieš Lietuvą? Kas bus tada, kai Mykolas, pertvarkęs jam likusią kariuomenę ir ją papildęs, vėl įgaus ryžto griebtis ginklo? Negi jie mano, kad žmonės, dabar taip ryžtingai remią į sostą pakeltą kunigaikštį Kazimierą, aukos ir gyvybę, ir turtą už paprastą vietininką? Lietuva šiuo metu atsidūrusi tokioje padėtyje, kad jai reikalingas ne vietininkas, pavaduojąs karalių, o valdovas, galįs pats spręsti ir veikti. Negi jie gali stebėtis, kad lietuviai, iš visų pusių apspisti pavojų, pasirinko kitą kelią nei tas, kurį jiems siūlė be jokių pavojų gyvenantys lenkai? Negi galėjo taip greitai išblėsti Jogailos šlovė, kad jo sūnus turi prašytis valdžios Lietuvoje ir gauti ją ne valdovo, o vietininko teisėmis?

Gal jie, spiriami būtino reikalo, kartais ir ne visai taip elgėsi, kaip derėjo, tačiau Kazimieras neabejotinai gausias brolio atleidimą ir nieku būdu neleisias laužyti senųjų susitarimą. Vis dėlto lenkai atkakliai laikėsi savo nuomonės ir visai trukdė Kazimierui imtis visų reikalingų priemonių savo valdžiai sustiprinti; jie net jam

Išsiunčia lenkų didikus neleido mokytis lietuvių kalbos, kuri labai padėtų patraukti savo krašto žmones į save.

Reikėjo tikėtis, kad nuolatos stiprėjantys nesutarimai gali pridaryti žalos. Štai todėl, pasitaręs su Lietuvos senatu, Kazimieras išsiuntė į Lenkiją šio krašto didikus gausiai juos apdovanojęs ir dar daugiau dovanų pažadėjęs.

Sušaukia seimą Po to, nutaręs deramai sutvarkyti valstybės reikalus,

sušaukė Vilniuje seimą pasistengęs, kad jame dalyvautų kuo daugiau žmonių. Tuo tarpu rūmų maršalui Jonui Goštautui įsakė apvalyti Palenkę nuo priešų. Goštautas šį uždavinį kuo puikiau-

Užima Palenkę siai. atliko: išvijo ne tik Nosutą, kuris niekur nedrįso pa-

rodyti ginkluoto pasipriešinimo, ir jo įgulas, bet ir Mazovijos kunigaikščius. Apmalšinus šį valstybės pakraštį, seimas galėjo ramiai posėdžiauti, nors daugelis nuogąstavo, kad, pradėjus tardyti Žygimanto užmušėjus, gali kilti naujų neramumų. Daugiausia kaltinimų susilaukė senatoriai Daugirdas ir Leliu-

Nutaria tardyti žudikus šas. Daugirdas, turėjęs galybę turtų ir šalininkų, gražia kalba netruko įrodyti luo-

mams savo nekaltumą, ir vėliau niekas jam daugiau nedrįso prikaišioti šio nusikaltimo; norėdamas parodyti, jog visai nieko bendra neturėjęs su sąmokslininkais, jis smarkiai užsipuolė Leliušą, kam šis, girdi, leidęs nužudyti valdovą jam pavaldžioje pilyje. Vis dėlto Leliušui

nepritaikė jokios rimtesnės nuobaudos, tik jį pašalino iš senato, o Trakų vaivadiją perdavė Goštautui. Joną, Čartorysko kunigaikštį, pasmerkė už akių ir atėmė iš jo valdas, tačiau ne dėl to, kad senatas ir kunigaikštis norėjo jam keršyti už Žygimantą, o todėl, kad ant jo pyko, nes Čartoriskis išdidžiai atsisakė perduoti valstybės išdui pasigrobtą turtą. Saikingi nuosprendžiai sukėlė didelį palankumą naujam valdovui, todėl visi, ir aukščiausios, ir žemiausios kilmės, įpratę nuolatos baimintis valdovų, stebėjosi Kazimieru ir jį mylėjo, gerbdami jo taurumą. Pasibaigus seimui, išsiuntė Goštautą numalšinti Rusios. Mat neseniai, vykdamas į Lietuvą, Goštautas Smolenske paliko vietininku Andrių Sakavičių.

*Goštautą siunčia mal-
šinti Smolensko*

Išgirdę apie Žygimanto galą, smolenskiečiai, nenorėdami taikstyti su priespauda, apsiginklavo ir apsupo iš visų pusių pilį; niekieno dorai nevadovaujami, jie veikiau triukšmavo, nei rimtai kovojo. Pirmą antpuolį Sakavičius nesunkiai atrėmė atvėręs vartus ir paleidęs prieš užpuolėjus raituosius ietininkus. Kito antpuolio jis nedrįso laukti, todėl skubiai su savo žmonėmis pasitraukė į saugesnę vietą. Mat prieš jį kovojo galybė žmonių, kurie, jo galva, ilgai nebus jokių nuostolių ir dėl to atkakliai veršis į priekį, nuolatos mažindami apgulos žiedą. Išvykus Andriui, paprasti Smolensko žmonės, užėmę pilį, nustūmė į Dneprą maršalą Petriką, o Andrejų Dimitrijevičių, Dorogobužo kunigaikštį, paskyrė Smolensko seniūnu, tačiau netrukus, nepasitikėdami šio jėgomis ir bijodami bausmės už maišto sukėlimą, pradėjo dairytis kito viršininko, galinčio apginti nuo valdovo, susimaniusio keršyti. Mat jie gavo žinią, kad bajorai, nenorėdami pripažinti Andrejaus valdžios, išsiuntė žygūnus ir paprašė Kazimierą kariuomenės.

Daugelis smolenskiečių nutarė imtis į valdovus Jurgį Lengvenaitį, iš kurio ne taip seniai Žygimantas buvo atėmęs tėvoniją ir kuris, iš neapykantos Žygimantui nirdamas ant visų kitų Lietuvos valdovų, mielai sutiko būti jų valdovu. Jis prisiėmė Smolensko kunigaikščio titulą ir atsisakė klausyti Kazimiero, kuris jam maloniai buvo sugrąžinęs laisvę, o bajorus, kurie jo nerėmė, nukirsdino, nužudytųjų valdas išdalydamas savo žmonėms. Jo sutramdyti pasiųstas Goštautas dvidešimt dienų kamavo pilėnus apgula ir antpuoliais, tačiau, nieko nepešęs, sudegino miestą, nusiaubė apygardas ir, nelaukdamas žiemos, nutraukė karo veiksmus. Nenusisekęs žygis smarkiai suerzino Kazimierą, mat jaunikaitis

*Pats patraukia prieš
smolenskiečius ir at-
siima pilį*

dar nemokėjo ramiai žiūrėti į nesėkmę ir, neraukdamas kaktos, lyg niekur nieko taikstytis su permainingo likimo išdaigomis. Nepakęsdamas atidėliojimo, pats patraukė į Smolenską, nors karvedžiai iš paskutiniųjų įtikinėjo, jog metų laikas nieku būdu netinkas karui. Visuomet kariuomenė sėkmingai kariauja, kai valdovas ne tik jai duoda nurodymų, o betarpiškai ją veda į kovą, nes jo dalyvavimas rodo, kad karas esąs labai svarbus, todėl neilgai trukus Kazimieras nesunkiai užėmė pilį. Ne per griežtai nubaudęs maištininkus, jis paliko čia vietininku Andrių Sakavičių.

Sukilėlių vadas Lengvenaitis paspruko, tačiau, draugų patariamasis, pasidavė nugalėtojo malonei; jam ne tik buvo dovanota už dalyvavimą sukilime, bet susilaukė

Florencijos sinodas

net atlyginimo už atgailą; panaikinus Žygimanto potvarkį, atgavo Mstislavlio kunigaikštystę. Kol čia siautė karo audra, tuo pat metu atnešė vaisių ilgas Florencijos tėvų triūsas, galop suvienijęs po ilgos pertraukos krikščioniškąjį pasaulį; didžiai sutvir-

lėjo tikėjimo reikalai ir Lietuvoje, kur plušo Izidorius, Kijevo vyskupas ir šv. Romos bažnyčios kardinolas.

Like žiemos mėnesiai buvo
1441 metai taikūs, tačiau valdovas ne-
Sutramdo Žemaitiją leido bergždziai laiko ir ren-
gėsi tais pačiais metais pradė-
ti karą su žemaičiais. Šie, išviję arba atleidę iš tarnybų
pareigūnus, kuriuos Kęsgaila, vykdamas į seimą,
buvo palikęs, ir išsirinę kunigaikščiu Daumantą, visi
lyg vienas rėmė Mykolą. Prašvitus pavasariui, Kazimie-
ras įsakė kariuomenei traukti prie Nevėžio; neilgai už-
trukęs, ir pats čia atvyko su ištikimiausiais pulkais,
pasiryžęs ginklu sutramdyti pasipūtėlius. Jau pulkai ren-
gėsi keltis per Nevėžį, kai Goštautas, parodydamas di-
delę nuovoką, pasiūlė palaukti galbūt pats šitai sugal-
vojęs, galbūt žemaičių didikų prikalbėtas. „Ligi šiol,—
tarė,— valdovas Kazimieras žiūrėjo valstybės naudos,
todėl taip skubėjo sutelkti kariuomenę ir atvesti ją prie
žemaičių sienos. Aišku, anokia nauda derėtis su gink-
luotais sukilėliais, neturint nei ginklų, nei kitų priemo-
nių užsispyrėliams sutramdyti. Nors ligi šiol visi karš-
tai palaikė valdovo sumanymą pagrasinti karu, tačiau
dabar jis nieku būdu nesiūlo pradėti tuojau pat karo.
Kokios naudos susilauks iš jo visuomenė, kokios šlovės
gali tikėtis valdovas? Nuniokojus savo valdas, pergale
neatneš jam jokios garbės, o pralaimėjimas prilygs di-
džiausiai nešlovei. Ne iš noro, o iš būtinybės reikia kel-
ti kalaviją prieš valdinius tada, kai vargu ar galima ko
pasiekti kitomis priemonėmis. Tegu jis nieko jiems ne-
sako apie Kęsgailai padarytą skriaudą, tegu prieš jų
norą neperša tokio seniūno, kurio žemaičiai neapken-
čia, nors ir visai be pagrindo. Tegu jis pasirodo esąs
atlaidus, kol valdiniai, juo nusivylę, nepradėjo visko
niekinti. Juos nesunku paveikti gerumu, paskyrus į se-
niūnus žmogų, kurį žemaičiai mielai priimtų ir kuriam

Daumantas noriai užleisti vietą". Išsižadėjęs pirmakščio sumanymo, valdovas nutarė sužinoti, ar žemaičiai su-
tiks, kad seniūnu būtų ne Daumantas, o Kantautas, gar-
sus visoje Žemaitijoje vyras bei Daumanto giminaitis.
Kaip norėjo, taip ir išėjo: žemaičiai mielai sutiko pri-
imti Kantautą, savo krašto žmogų, per šio apsukrumą
suartėjo netrukus su Kazimieru ir lengva širdimi atsi-
žadėjo Mykolo, nes niekas daugiau nebenorėjo remti
tremtinio, neturinčio nei karių, nei užtarėjų.

Kai Lietuvoje įsiviešpata-
Mėgina susitaikyti vo ramybė, Kazimieras iš-
su broliu Vladislovu siuntė pas brolių Vladislovą
didelę pasiuntinybę, norėda-
mas pateisinti savo bei Lietuvos didikų veiksmus. Esą
tuo metu, kai Vladislovas tvarkęs Vengrijos reikalus,
Lietuvai grėsę didžiausi pavojai ir privertę, neieškant
kitokios išeities, paskubinti kunigaikščio pakėlimą į
sostą. Šiuo metu jie jaučiasi turį teisę prašyti karalių
patvirtinti ir įteisinti priemones, kurių griebtis juos pri-
vertusi pavojaus baimė. Atšiauriai priėmė karalius Vla-
dislovas pasiuntinius. Jis sakėsi ne tiek jaučiąs nus-
kriaustas, kiek susikrimtęs dėl kitiems padarytų skriaudų.
Mat jis pats iš tiesų galįs užmiršti skausmą, kurį
jam jie suteikę, atimdami didžiojo kunigaikščio vardą,
tačiau jo pareigos neleidžiančios nematyti, kad iš My-
kolo atimta visa tėvonija, o Mazovijos kunigaikščiai iš-
vyti iš Palenkės. Štai todėl, nieko aiškiai neatsakęs pa-
siuntiniams, atidėjo visą šį reikalą iki artimiausio seimo.
Nors seime turėjo dalyvauti abiejų tautų atstovai, ta-
čiau lietuviai, vengdami ilgų ginčų, pasirodė čia prieš
pat pabaigą, kai lenkai visai nebesitikėjo, jog jie at-
vyks. Aišku, lietuviai ketino iš paskutiniųjų visomis
priemonėmis ginti savo teises, kol ilgai karalius bei
kiti liautųsi juos kaltinę. Taigi seimas išsiskirstė nieko

doro nenuveikęs: lietuvių atstovai atkakliai tvirtino, kad valdovas nėra jų įpareigojęs svarstyti Mykolo reikalų, be to, jis negali užleisti Mazovijos kunigaikščiams nė vienos Palenkės pėdos, nes ši žemė nuo seno priklausanti Lietuvai. Kilus šitokiems ginčams tarp brolių valdovų bei sandorą viena kitai pažadėjusių tautų, seni jų priešai nusprendė, jog dabar lengva bus paklupdyti ant kelių Lietuvą, kurią paliko lenkų pulkai; jie nebeieškojo nei dingsties, nei progos karui įsitikinę, jog užtenka vieno kito pergalingo žygio. Netruko surengti tokį žygį Maskvos kunigaikštis: pasikvietęs į sąjungininkus

1442 metai

Užpuola Maskvos kunigaikštis

sikvietęs į sąjungininkus Kazanės chaną, viską niokodamas ir siaubdamas, pirmosiomis karo dienomis jis įsi-

veržė į Viazmos apygardą, Kazimieras, gerai suprasdamas, jog sulauks iš kitų priešų deramos pagarbos tik tada, kai tinkamai atsiteis maskvėnams už šį žygį, skubiai patraukė į Smolenską. Kitiems pulkams pamažėle žygiuojant iš paskos, jis išsiuntė į priekį kariuomenės vadą Stanislovą Kišką, įsakydamas su turimomis jėgomis sustabdyti priešų antpuolius. Skubiai patraukęs į žygį, bet niekur Lietuvos žemėse neužtikęs priešo, nes šis, išsivareš daugybę gyvulių ir žmonių, jau buvo pasitraukęs, Kiška nusiaubė Maskvos valdas. Devynias dienas jis čia siautėjo, tai šen, tai ten puldamas su savo ka-

riauna, kuri žudė ir degino:

Jo karvedys Kiška siaubia Maskvos žemes

Možaisko, Kalugos, Kozelsko, Verejos apygardose neliko nė vieno kaimo, nusiaubto karo. Maskvėnų val-

dovas, daugiau nuostolių pats patyręs nei kitiems pridaręs, sutraukė penkiolika tūkstančių karių, ketindamas iš visų pusių apsupti nelyginant medžiojamą žvėrį nedideles niokotojų jėgas. Netruko pajusti pavojaus

Kiška; turėdamas kur kas mažesnę kariuomenę, be to, dėl didžiulio grobio ne tokią paslankią, jis kuo greičiausiai išsiuntė žinią Kazimierui, kokioje esąs atsidūręs padėtyje, ir paprašė skubios pagalbos. Tuo pat metu, tykodamas tinkamos progos atremti priešą, patraukė su savo pulkais link Smolensko. Priešas sekė įkandin, persekiodamas ariergardą, bet mūšio vengė, norėdamas tylomis apsupti atsitraukiančiuosius iš abiejų pusių ir vienu metu užpulti. Kiška, supratęs, jog neišvengs kovos, išsiuntė žymiuosius pulkų vadus Mikalojų bei Joną Radvilas ir Zenovjičių Despotą su drąsiausiais raiteliais į priekį ir įsakė patogiose vietose abipus kelio, kuriuo turėjo traukti kariuomenė, išdėstyti pasalas, o pats, sutelkęs voros užnugaryje stiprias jėgas ir išsiuntęs į priekį gurguoles, pamažu kovos rikiuotėje patraukė toliau. Kai užnugaryje pasirodė priešas, Kiška įsakė žygiuoti greičiau, norėdamas, kad priešas pamanytų, jog kilo sąmyšis. Maskvėnai iš tiesų pagalvojo,

<i>Sumušą maskvėnų</i>	jog lietuviai bėga, tada jų
<i>kariuomenę</i>	pagrindinės jėgos pradėjo atkakliau pulti ir neapdairiai veržtis ten, kur jų tykojo

Kiškos kariai. Įviliojęs rusus į pasalas, davė ženklą pradėti mūšį: vienu metu priešą užpuolė ir pagrindinės žygio voros jėgos, ir sparnuose išsidėstę raiteliai. Maskvėnai, pamane, jog susikovė su visomis į pagalbą atskubėjusio Kazimiero jėgomis, bematant pasileido bėgti: nedaug jų žuvo kovoje, kur kas daugiau krito bėgant. Mat nugalėtojai, persekiodami bėgančiuosius net dvi mylias, be pasigailėjimo visus žudė. Maždaug tuo pat metu maskvėnai nesėkmingai kovojo su skitais. Vienur ir kitur patyręs pralaimėjimą, Maskvos kunigaikštis susitaikė su nesėkme ir išsiuntė pas Kazimierą kilmingus bajorus, kurie paprašė taikos ir pasiūlė atnaujinti anksčiau sudarytus susitarimus.

*Paragina sugrįžti My-
kolą ir paskiria jam
valdų*

Kai taika įsiviešpatavo ir
valstybės viduje, ir pasie-
niuose, kai, valdovo galva,
nebebuvo jokio pagrindo ti-
kėtis grėsmės iš Mykolo ša-

lininkų, Kazimieras paragino Mykolą sugrįžti iš Mazovi-
jos ir paskyrė jam daug valdų. Kad šis, vienui vienas
valdydamas didžiules žemes, nesusimanytų atkutęs ir su-
stiprėjęs rengti naujo perversmo, pasirūpino, kad duo-
damos žemės būtų toli viena nuo kitos. Štai todėl Se-
verske jam paskyrė Brianską ir Starodubą, Palenkėje —
Belską ir Suražą, Žemaitijoje — Kėdainius, Naugarduko
žemėje — Klecką. Deja, nuo sėkmės apsalusioje Mykolo
širdyje netruko pabusti seni įgeidžiai. Kas daug ko gei-
džia, tam niekad negana. Niršo Mykolas, kad kitų ran-
kose valdos, kurias paveldėjo iš senelių ir prosenelių.
Ką gavo iš Kazimiero, šitai laikė ne savo, o svetima
nuosavybe, todėl nevertino dovanos nelyginant kokio
menkniekio; svajodamas valdyti visą Lietuvą, sumanė
slaptai nužudyti valdovą, nes kol tas gyvas, jis bus pri-
verstas gyventi kaip paprastas žmogus. Šitoks nuodin-
gas apmaudas, užgulus širdį, ilgainiui padidėjo ir pavir-
to atvirais veiksmais. Slaptuose pokalbiuose išsakė savo

*Mykolas rengia są-
mokslą prieš Kazi-
mierą*

nuoskaudas Voložino kuni-
gaikščiams, tariamiems drau-
gams, ir susirado ne tik išti-
kimų nusikaltimo rėmėjų, bet
ir uolių padėjėjų: ir štai prieš

Kazimierą rengiamas sąmokslas, Voložino kunigaikščiai
sutinka klusniai vykdyti, ką įsakys Mykolas, šis duoda
karių ir žada atsilyginti. Sutarė nužudyti valdovą miš-
kuose tarp Merkinės ir Trakų, kur Kazimieras drąsiai
leisdavosi medžioti, gaivindamas kūną bei dvasią. Čia
ir patraukė svarbiausieji sąmokslininkai bei kurie ne
kurie bajorai, nevengę bet kokio nedoro darbo, o visų
pirma — Suchtos. Jie būtų, be abejonės, sėkmingai ir

įvykdę savo užmačią, jeigu kaimiečiai, paprastai einantys priekyje ir varantys miškuose žvėris, nebūtų iš karto pastebėję žirgų pėdų, o vėliau — ir ginkluotų karių. Kai apie tai pranešė rūmų maršalui Andriui Goštautui, o paskui jo tėvui, Trakų vaivada, visi bemat suprato, jog čia surengtos pasalos. Išsiuntė būrį geriausių raitelių, kurie, nuvesti tik varovams žinomomis praminomis, turėjo paimti į nelaisvę vieną kitą pasalūną.

Palikęs pasalą, pabėga pas maskvėnus

Sužinoję iš belaisvių apie išdavikišką sąmokslą, kunigai-kščio apsaugos raiteliai kartu su kitais dvariškiais nusivijo

maištininkus. Tarp Krėvos bei Ašmenos sučiupo daugumą sąmokslininkų: už maišto kėlimą juos pasmerkė mirti ir Trakuose įvykdė nuosprendį. Voložino kunigai-kščius paskelbė priešais, o jų turtus konfiskavo. Mykolas iš Klecko pabėgo į Maskvą ir susimanė pradėti atvirą karą, kuris irgi jam neatnešė sėkmės kaip ir surengtas sąmokslas. Subūręs Severske maištininkų kariau-

Užima Kijevą, bet iš ten išvejamas

ną, jis, maskvėnų padedamas, užėmė rusus pastoviai rėmusį Kijevą — miestą ir žemę. Neilgai džiaugėsi šiomis per-

galėmis. Mat Jono Goštauto vedama kariuomenė jį išvijo iš visų Kijevo bei Seversko žemių, be to, atsiėmė Brianską ir Starodubą. Kartu su valdomis praradęs visas viltis, Mykolas sugrįžo į Maskvą, kur penketą metų

Maskvoje gyvena kaip paprastas žmogus

gyveno vienuolyne. Kazimieras ir toliau rodė maištininkams tokį atlaidumą, kad daugelis jų, stebėdamiesi valdovo nesavanaudiškumu, drį-

so iš jo prašyti to, ko vargu ar galėjo tikėtis, ir gavo. Šitaip jis sugrąžino dėdei Švitrigailai atitinkamu potvarkiu Lucką, o pusbroliui Aleksandrui — Kijevą.

*Švitrigailai gražina-
mas Luckas, Olel-
kai — Kijevas*

Po to visoje Lietuvoje įsi-
viešpatavo taika. Mat lenkai
ilgainiui paliovė kurstę gin-
čius ir visą dėmesį nukreipė į
karą su turkais. Sulaužyda-
mas susitarimą, karą tais metais neapdairiai pradėjo
Vengrijos karalius Vladislovas ir susilaukė pralaimėji-

1443 metai

*Kazimieras slepia
nuo visų karaliaus
Vladislovo mirtį*

mo Varnos mūšyje; sklido
gandai, jog ir pats karalius
krito kovoje kartu su kitais.
Ilgai dėl jo mirties abejojo
ir tauta, ir šeima, nes iš tiesų
nebuvo gavę jokios tikros ži-

nios. Kazimieras su šeima gedėjo žuvusio brolio, tačiau,
nenorėdamas naujais įkalčiais apsunkinti ankstesnės
bylos dėl Lietuvos sosto užėmimo, vengė bet kokios
minties užimti Lenkijos karalių sostą, džiaugdamasis,
kad niekas netiki, jog žuvo tas, kuriam iš broliškos mei-
lės linkėjo kuo puikiausios sveikatos. Tarytum karalius
būtų dar gyvas, jis nesirūpino lenkų reikalais, visą dė-
mesį skirdamas lietuvių valstybės tvarkymui ir stiprini-
mui. Tiems, kurių ištikimybę bei narsumą patyrė per
ankstesnius karus, suteikė visokiausių pareigybių, no-
rėdamas duoti deramą paskatą ir kitiems į juos pana-
šiams vyrams, kurie taip reikalingi negandų metais,—
šitai ir turi būti svarbiausias valdovų rūpestis taikos
metu. Kai mirė Daugirdas, Vilniaus vaivada, Joną Goš-
tautą paskyrė jo įpėdiniu. Sunku pasakyti, kada ryš-
kiau atsiskleisdavo jo didybė, ar tada, kai sėkmingai
tramdė priešus, ar tada, kai santūriai ir išmintingai
tvarkė valdinius. Tik jo laikais susilaukė ramybės Lie-

*Išmintingai tvarko
valstybę*

tuva, dėl ankstesnių valdovų
puikybės ne kartą blaškoma
ir mėtoma vidaus nesutarimų
nelyginant didžiulių bangų.

Tvarką ir ramybę palaikė ne tik tai tose žemėse, kur gyveno jam pavaldžios ir jį gerbiančios tautos, bet ir kaimyninėse šalyse, kurias privertė jį gerbti. Krymo

Ač Girėjų skiria Krymo skitų valdovu

skitai, mirus jų senajam valdovui, kuris nepaliko įpėdinio, neišdrįso nieko daryti be Kazimiero žinios, todėl,

pasiuntę garbingą pasiuntinybę, paprašė duoti jiems valdovu Ač Girėjų. Šis tremtinio teisėmis gyveno Lietuvoje, kur Kazimieras buvo jam paskyręs valdyti didelę Lydos apygardą. Jį Kazimieras Vilniuje ir paskelbė iškilmingai skitų valdovu. Nulydėtas maršalo Jurgio

Suartėja su Žemaitija

Radvilos į Krymą, Ač Girėjus susilaukė gražaus priėmimo, rodančio didelį tautos palankumą ir ištikimybę. Jo

palikuonys, Girėjų šeima, po šiai dienai tebevaldo skitus. Žemaitija, ligi šiol nepaprastai prisirišusi prie Kęstučio šeimos, irgi pakluso Kazimierui ir sutiko ramiai vykdyti bet kokius jo įsakymus. Kai Kantautą,

1444 metai

trejus metus valdžiusį Žemaitiją, pašalino iš pareigų, o jo įpėdiniu paskyrė Mykolą

Kęsgailą, nekilo čia jokių neramumų, nors visi to laukė.

Tuo tarpu ilgai be karaliaus gyvenę lenkai, gal sužinoję, kad Vladislovas tikrai žuvęs, o gal šiaip tuo ilgai-

1445 metai

Kviečiamas į Lenkijos sostą

niui įtikėję (mat nuo pralaimėjimo prie Varnos jau bėgo antri metai), sukvietė į Seradzą luomus naujo karaliaus rinkti. Zbignevei, Kro-

kuvos vyskupui, pakišus mintį, visi, rodydami nepaprastą sutarimą, nutarė karaliaus sostą pasiūlyti Kazimierui ir išsiuntė žygūnus, turėjusius pakviesti valdovą užimti brolio vietos, o Lietuvos luomus — atvykti į

Piotrkovą, kur bus svarstomi bendros valstybės reikalai. Kazimieras neketino nei atvirai žygių pasiūlymo atmesti, nenorėdamas užkirsti

Nesako, ar priima pasiūlymą, ar atmets

ti sau kelio į sostą, nei su džiaugsmu jį tučtuojau priimti ne dėl to, kad šitaip de-

rėjo elgtis iš pagarbos broliui, jeigu šis kartais ir būtų gyvas, o todėl, kad nežinojo, ką, sutikus tapti karaliumi, darys lietuviai, būtent, ar, jam išvykus į Lenkiją, nepradės galvoti apie kitą valdovą. Štai todėl, pareiškęs gana dviprasmišką padėką, pasiuntiniams nieko aiškiai neatsakė, bet pažadėjo Piotrkovo seime pranešti valstybei, koks esąs jo galutinis sprendimas. Vis dėlto ir ten jo pasiuntiniai Radvila bei Kešgaila nedavė aiškaus atsakymo, kalbėdami užuolankomis. Esą jų kunigaikštis, kaip ir dera tokiam valdovui, taip didžiai liūdijs su visais rūmais dėl brolio mirties, kad negalys nei viešumoje pasirodyti be gedulo ženklų, nei atvykti į seimą, pretenduodamas į brolio sostą. Jam iš viso ne prie širdies, kad taip skubiai tariamasi dėl naujo karaliaus, tarytum jie visi jaustųsi nepatenkinti, jog kitados turėję karaliumi Vladislovą. Jo galva, būtų kur kas geriau, jei valstybės reikalus tvarkytų karaliaus vietininkas tol, kol bus gauta tikrų įrodymų, jog Vladislovas esąs žuvęs. Lenkai, nelaukę šitokio Kazimiero išsisukinėjimo, sunerimo, suvokdami, jog jis pavojingas valstybei. Štai todėl jie antrą kartą išleido į kelią rimtą

Lenkai ragina apsispręsti, antrą kartą pasiųsdami atstovus

pasiuntinybę, kurią sudarė trys vyskupai, keturi vaivados bei karalystės kancleris: šie, dar kartą priminę vieningą luomų troškimą, paprašė

neaiškiais atsakymais negriauti jam ištikimų valdinių palankumo ir neatmesti jų pasiūlymo, papasakojo, kokie pavojai tykoja valstybės, galop, kviesdamiesi į

liudytojus aukščiausiąjį, pradėjo maldauti, kad jis, atsi-
kalbėdamas ir delsdamas, neverstų jų iš būtino reikalo
ieškotis karaliaus ne Jogailos šeimoje, o rinktis kokį
kitą. Nuolatos būdama greta Kazimierio, motina kara-
lienė irgi primygtinai ragino sūnų priimti sostą. Prieš-
taravo ir visaip jį atkalbinėjo lietuvių didikai, jau spė-
ję patirti, kaip maloningai
Lietuviai atkalbinėja geba visus valdyti Kazimie-
ras ir kaip naudinga Lietuvai,

jog valdovas gyvena Lietuvoje. Labiausiai neramino ir
lenkus, ir lietuvius senas kivirčas dėl Podolės. Kadangi
ši ginčą karaliui būtinai reikėjo išspręsti, Kazimieras
būgštavo galįs užsitraukti vienos kurios šalies nepalan-
kumą. Štai todėl, kalbėdamas su pasiuntiniais, jis, nė
trupučio nepakeitęs savo an-
Kazimieras vėl išsisu- kstesnio nusistatymo, pareiš-
kinėja kė viltį, jog galėsiąs reikalą
užbaigti pagal jų norą tada,
kai išklausysiąs visuotiniame seime Lietuvos luomų
nuomonę.

Sušaukus Vilniuje sausio mėnesį seimą, šešis ats-
tovus, žymiausius didikus, išsiuntė į Piotrkovą, įpa-
reigodamas prabilti ten į len-
1446 metai kus štai šitokiais žodžiais: Ka-
zimieras esą, pasitenkindamas

Lietuvos valdymu, nesiekiąs lenkų karalystės sosto, ta-
čiau jis nieku būdu negalįs mesti to, ką priimti jį ska-
tinąs tas pats kaip tėvo bei brolio kraujas. Štai todėl
lenkai, neapgalvotai rinkdamiesi kokį kitą karalių, turį
žiūrėti, ar tokiu žingsniu nesukelsią valstybėje naujų
neramumų. Kas be ko, jų rankose galia išsirinkti kara-
lių nesiskaitant su teisėmis Kazimierio bei Vladislavo,
apie kurio mirtį, beje, dar nesą tikrų žinių, tačiau jis
šitokiu atveju iš visos širdies pasirūpinsiąs atsisteis-
ti už šią skriaudą. Įžūli ir žeidžianti laisvos valstybės

*Lenkai įsižeidę ketina
rinkti kitą karalių*

orumą kalba taip užgavo daugelį lenkų, kad jie įsikarščia-
vę ragino atsižadėti Kazimie-
ro ir išsirinkti kitą karalių.

Mat laisvą žmogų kur kas skaudžiau užgauna jo lais-
vių suvaržymas nei bet kurie kiti smurto veiksmai. Vis
dėlto tie, kurie nebuvo užmiršę ilgų praeities karų ne-
gandų, pageidavo ramybės ir, jausdami jos vertę, su-
tramdė kitų karštagalviškus įgeidžius iš baimės, kad,
nutraukus susitarimus su lietuviais, kryžiuočiai nesi-
griebtų ginklo. Todėl, pasiuntę naujų pasiuntinių, dar
kartą paklausė Kazimierą, koks jo paskutinis žodis;
šiam atsakius kaip ir anksčiau, karalystės regentas, vi-
sų karštai palaikomas, sušaukė Piotrkove seimą kara-
liui rinkti. Zbignevas ir kurie ne kurie kiti rėmė Frid-
richą, Brandenburgo markgrafą, Jogailos anūkės vyrą,
tačiau balsuojant laimėjo tie, kurie, Plocko vyskupo pa-
tarti, kėlė Mazovijos kunigaikštį Boleslovą. Tada jau
ir Kazimieras susivokė be reikalo anksčiau atsikalbinė-

*Kazimieras pasmer-
kia savo išsisukinė-
jimą*

jęs ir išsisukinėjęs, krimsda-
masis, kad štai dabar gali ne-
tekti sosto, kurio ilgą laiką
galėjo lengvapėdiškai atsisa-
kinėti ne todėl, žinoma, kad

jo nebūtų norėjęs, bet dėl to, kad troško kitiems šį ne-
norą parodyti, bent tol, kol nebuvo reikalo tarti galutinį
žodį. Jis baiminosi, kad Boleslovas, įsitvirtinęs Lenki-
joje, nesusimanytų padėti savo giminaičiui Mykolui,
kuris, gavęs karinę pagalbą, atgautų viltį įsigalėti Lietu-
voje, ypač dėl to, kad kurių ne kurių rusų didikų prie-
lankumas Kazimierui buvo abejotinas. Tuo pat išsiun-
tęs žygūną, jis pranešė motinai, jog išsižadęs ankstesnio
sprendimo. Tiek kartų atsisakęs karaliaus sosto, dabar
negalįs atvirai jo siekti, tačiau neabejotinai priimsias

Karalienė sutaiko pasiuntinius, jeigu lenkai
lenkus su Kazimieru juos atsiųsią. Gavusi šią žinią,
karalienė, padedama tų, kurie ir anksčiau dėl jos gera-

darybių visokeriopai ją rėmė, be didelio vargo prižadin-
no dar ne visai išblėsusį Mažosios Lenkijos bajorų
norą matyti valstybės sosto Jogailos šeimos atžalą. Ma-
žosios Lenkijos pavyzdžiu pasekė Didžioji Lenkija.
Po bajorų seimelių Belžicuose, Korčine bei kitur
rugsėjo pabaigoje nutarė sušaukti seimą Parčeve.
Kviečiamas į šį seimą, Kazimieras pasakė, kad
jam labai neparanku keliauti į Parčevą, todėl pa-
žadėjo laukti lenkų pasiuntinių Breste. Kai čia atvyko
šeši lenkų didikai ir išklojo visas savo sąlygas, lietuvių
senatas kuo griežčiausiai pareikalavo sugrąžinti Podolę
ir Lucką, o valdovas aiškiai pareiškė, kad, lenkams ne-
pažadėjus sugrąžinti Lietuvai Podolės ir Volynės pilių
Lucko, Olesko, Lopatino, Horodlės bei Ratno, jis ne-
galėsias užimti karalystės sosto. Nebesitikėdami perkal-
bėti lietuvių, lenkų didikai susiruošė atgal, tačiau vie-
nas iš jų, užtikęs Kazimierą be patarėjų, įspėjo: delsiant
viskas gali nueiti niekais, visas kliūtis, trukdančias ras-
ti bendrą kalbą, pašalinti gali tik pats Kazimieras, už-
imdamas be jokių sąlygų sostą. Kas po to išdrįs truk-
dyti vainikuotam valdovui elgtis taip, kaip nori? Pa-
vienių žmonių sprendimai visuomet pavaldūs valdovo

Sutinka užimti Len- valiai, žinoma, jeigu šis paiso
kijos karalystės sos- jų norų. Jis ir nuspręs, ar Po-
tą dolė priklausysianti lietu-
viams, ar lenkams. Išklausęs
tos kalbos, Kazimieras palio-
vė atsikalbinėjęs, sutiko užimti sostą ir pažadėjo kitų
metų birželio pabaigoje atvykti į Krokuvą.

Birželio 25 d. Kazimieras, iškilmingai lydimas pui-

1447 metai

Krokuvoje vainikuojamas

kiausios svitos, be kitų, Luc-
ko kunigaikščio Švitrigailos,
Kijevo — Olelkos bei kitų
Lietuvos didikų, atvyko į
Krokuvą, kur su įprastinėmis

apeigomis buvo pakeltas į Lenkijos karalius. Netrukus su-
sirengė į Lietuvą, tačiau, senato spiriamas, prieš tai pa-
traukė į Kališą patvarkyti Mažosios Lenkijos reikalų.
Ten ir atskubėjo iš Mazovijos Mykolas ir, pripuolęs
prie karaliaus kelių, įniko karščiausiai maldauti, pa-
keitus nuosprendį, sugrąžinti jam tėvoniją bei tėvo
turtus. Karalius nesidavė permaldaujamas. Mat atlaidus
iš prigimties ir dėl auklėjimo, būgštavo vis dėlto dėl
ateities, nepajėgdamas užmiršti ankstesnių nuoskaudų.

*Atstumia maldaujantį
Mykolą*

Nes Mykolas iš tiesų galėjo
atimti iš Kazimiero valdžią
bei gyvybę, jeigu jo nusikals-
tamą veiklą lydėtų sėkmė.

Štai todėl Kazimieras ir nenorėjo, tirdamas, ar Mykolas
iš tiesų rodo širdį, ar tik nesėkmės palaužė jo įnoringą
užsispyrimą, antrą kartą atsidurti pavojuje. Karalius
viso labo atsisakė jam parodyti malonę, tačiau Mykolas,
baikštus kaip ir visi nusikaltėliai, įtaręs, jog karalius
puoselėja rimtesnį pyktį, skubiai pabėgo iš karaliaus
valdų į Valachiją. Šitaip pasiėlgus, iš tiesų jį pradėta
įtarinėti, ir karalius pareikalavo perduoti jį lenkams.
Valachų valdovas atsakė, kad nei jo paties orumas, nei
duotas žodis neleidžia šito padaryti, tai yra išduoti pri-
glaustą svečią, pažadėjęs vis dėlto taip viską patvarkyti,
kad Mykolas kuo greičiausiai apleistų Valachiją. Va-
lachijos vaivados atstumtas, Mykolas pabėgo pas Kry-
mo skitus ir juos pakurstė surengti į Podolę niokojamą
antpuolį. Tuo pat metu Podolės vaivada Bučackis Voly-
nėje atėmė iš lietuvių keletą pilių, o karalius be lenkų
žinios priėmė skitų žygūną, su kuriuo tarėsi pastarojo

valdovui rūpimais reikalais. Štai dėl to ir lenkai, ir lietuviai pradėjo šnairuoti į karalių: lenkai manė, jog skitai įsiveržė į Podolę dėl to, kad sudarė kokius slapčius susitarimus su karaliumi, o lietuviai Bučackio elgesį aiškinosi karaliaus neapdairumu.

Lenkai pirmieji atvirai jį užsipuolė, reikalaudami sušaukti luomus į Piotrkovo seimą. Tame seime jie visai ragino karalių nieko nedaryti Bučackui, atėmusiam iš lietuvių Chmelniką ir Medžibožą, be to, neatiduoti užgrobtą Podolės žemių lietuviams, o susiruošus iš Lenkijos į Lietuvą, nieku būdu nesugalvoti leisti į kelią be lenkų senatorių. Karalius į tai atsakė, jog nė vienam lenkui neketinas atsakyti teisės būti jo palydovu, bet tokiu svarbiu Lietuvai reikalu jis nieko negalys nutarti be Lietuvos senato žinios ir pritarimo. Sužinojęs visuotiniame tautos seime senato nuomonę, jis pasirūpinsias, kad lenkai ir lietuviai, sušaukti Liubline į bendrą seimą, deramai susitartų ginčijamais klausimais. Štai todėl jis ir išskubėjo į Lietuvą, į seimą. Vilniaus seimas nutarė perkelti derybas į Liubliną.

Kol visi laukė šio susitikimo, turėjusio įvykti gegužės pabaigoje, Mykolas su skitais įsiveržė į Severską ir, sumušęs greitosiomis sutelktas jėgas, jam pastojusias kelią, paėmė Brianską, Naugar-

dą, Putivlių, Serpeiską, Starodubą. Štai todėl Kazimieras, dar nespėjęs išvykti Lenkijon į seimą, skubiai patraukė į Severską, užgniaužė pačioje užuomazgoje išplieskiantį karą, atsiėmė užgrobtas pilis, o Mykolą išvijo iš visų žemių. Niekur neberasdamas užtarėjų, Mykolas paspruko į Maskvą, kur, priimtas į vienuolyną, kurį metą čia gyveno kaip paprastas

Mykolo mirtis

žmogus, o galop ir galą gavo, vienuolyno igumenui davus apnuodytos duonos, kurią krikščionys paprastai var-toja šventajai mišių aukai. Tuo tarpu Kazimieras, kad ir labai nenorėdamas, turėjo nutraukti kovas karo lauke ir sugrįžti prie vidaus rietenų, mat artėjo diena, kai turėjo prasidėti Liublino seimas. Suvažiavo ir sujojo į šį miestą niekad anksčiau neregėta gausybė bajorų bei didikų iš visų Lenkijos ir Lietuvos žemių. Labiausiai gin-čytasi dėl dviejų pagrindinių klausimų. Lietuviai visų pirma reikalavo iš naujo surašyti Jogailos sudarytą su-tartį (paprastai vadinamą unija), mat kadaise į susita-

*Lietuvių ir lenkų gin-
čai dėl Podolės*

rimo aktą dėl kurių ne kurių
žmonių apsileidimo ar leng-
vabūdiškumo pakliuvo keli
straipsniai, žeminantys Lietu-

vos Didžiosios Kunigaikštystės orumą ir kenkiantys jos labui, juos esą reikią pašalinti ir aiškiai parašyti, kad vienam valdovui pavaldi dviejų tautų sąjunga truksian-ti tol, kol Jogailos šeimos palikuonys karaliausią Len-kijoje. Be to, turinti būti sugrąžinta Podolė, kurią Lie-tuvos kunigaikščių ginklas išvadavęs iš skitų vergovės. Lenkai atkakliai tvirtino, jog visi Jogailos ir Vytauto laikais sudaryti susitarimai, be to, vėliau, Žygimanto laikais, paskelbti potvarkiai iš viso negali būti keičiami, nes jų teisėtumas nekeliąs jokių abejonių, antra vertus, nieku būdu negalima liesti ir keisti ištarmių, daugel kartų patvirtintų abiejų tautų didikų bei valdovų prie-saikomis, antspaudais bei parašais. Podolė atitekusi Len-kijos karalystei ne dėl to, kad jie atplėšė ją nuo Lie-tuvos, kuri į ją neturinti jokių teisių, bet todėl, kad ją kadaise užėmė karalius Kazimieras Didysis, iš dalies remdamasis ginklo, iš dalies — paveldėjimo teisėmis, ir pavertė Lenkijos sritimi bei Lenkijos karalių nuosavy-be. Jogaila, vainikuotas karaliumi, Podolę užleides Vy-tautui, Švitrigailai ir Žygimantui todėl, kad apskritai mėgęs apdalyti valdomis valstybei nusipelnčius vyrus,

rodydamas malonę, turėjusią trukti ne ilgiau, kaip ligi jų gyvos galvos. Tuo tarpu lietuviai atkakliai laikėsi savo, tvirtindami, jog seniau, gerokai prieš Kazimiero Didžiojo viešpatavimą, Podolė buvusi pavaldi skitams, kurie sudarė didžiumą šio krašto gyventojų, o šios tautos valdovams buvę pavaldūs ir seni Podolės gyventojai, ir skitai. Algirdas, Lietuvos didysis kunigaikštis, peržengęs Kijevo bei Volynės kunigaikštysčių sienas, pirmas sumušęs svetimšalius ir juos išstūmęs iš šių žemių, po to padalijęs brolio Karijoto sūnams kraštą; šie čia pastatę Smotričiaus, Bakotos, Kameneco ir kitas pilies ir jas sutvirtinę, nesigailėdami didelių išlaidų. Mirus Konstantinui Karijotaičiui, Podolės kunigaikščiui, į jo vietą Algirdas paskyręs Teodorą, jo brolių. Kadangi šis išdrisęs nepaklusti Lietuvos kunigaikščiui, pastarasis jį sumušęs, o Podolę pavertęs savo valda, paskirdamas vietininku Goštautą. Atidžiau pavartę praėjusių laikų istoriją, lenkai, be abejo, gautų akivaizdžių įrodymų, jog tuo metu, kai Kazimieras Didysis reikalavo, remdamasis giminyste, po Boleslovo, Mazovijos kunigaikščio, mirties dalies Rusios žemių, esančių tarp Lvovo ir Čižo, kita Podolės dalis priklausė lietuviams: būtent Liubartui — Lvovas, Goštautui — Kamenecas, Narimantui — Kremenecas, Kęstučiui — kitos pilys ir dvarai, todėl, pasitenkinęs Boleslovo turėtomis valdomis, nelietęs krašto, pavaldaus Lietuvai. Vėliau, susikivirčiję su lenkais dėl Rusios, lietuviai visada ginklu gynę savo teises į šią žemę. Dėl Jogailos, troškusio karaliaus sosto, lengvabūdiškumo Podolė buvusi atplėšta nuo Lietuvos ir prijungta prie Lenkijos. Žinoma, jis padaręs klaidą, kai, siekdamas sosto, davęs neapgalvotų pažadų, antra vertus, jų reikalas neleisti, kad valstybė dėl anų susitarimų patirtų kokių nuostolių. Nors lietuvių teises kuo akivaizdžiausiai patvirtino istoriniai šaltiniai, ypač rusų, kurių patikimumas vargu ar galėjo kelti kokių abejonių, nes jų autoriai rašydami nieku

būdu nelaukė kokios naudos, po senovei jos rodėsi nepagrįstos tiems, kurie nė nemanė daryti nuolaidų. Tai gi vienai šaliai manant, jog lietuvių reikalavimai neteisingi ir atmestini, o kitiems iš paskutiniųjų ginant savo teises, skirtingos nuomonės ir kitoniški siekimai sukėlė atvirą priešišumą. Nors karalius nenorėjo savo autoritetu paremti nei vienos, nei kitos šalies, širdimi palaikydamas lietuvius, jis vis dėlto senate pareiškė nieku būdu negalįs pritarti ginčo atkaklumui, dėl kurio, nei vienai, nei kitai šaliai nenusileidžiant, galinti suvežėti nesantaika, todėl, jo galva, būtina, kad lenkai, nenorėdami suardyti sąjungos, vienaip ar kitaip surastų kokią būdą išsaugoti dviejų tautų draugystę. Lenkai, atskirai pasitarę, atsakė, kad esanti vienui viena veiksminga priemonė šiam ginčui baigti, būtent nutarti, jog ateityje Podolė priklausysianti lygiomis teisėmis ir lenkams, ir lietuviams. Šitai galima pasiekti tada, kai abi tautos gyvensiančios vienodomis teisėmis, valdomos vieno karaliaus, vienoje Lenkijos karalystėje, panaikinus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei visų Lietuvos pareigybių vardus, kurie, pirma, rodo, jog valstybė esanti padalyta, o antra — visada duos dingstį nesantaikai. Šitai atsakydami, jie nelyginant įpylė į ugnį alyvos. Lietuviai, šaukdamiesi dangaus keršto, pakėlė didelį triukšmą: girdi, ligi šiol patraukliu žodžiu „unija“ jiems akis muilinę, susimanė galop atimti žemes ir pasiekti, kad, išnykus lietuvių bei rusų vardams, neliktų nė pačios Lietuvos. Vieniems atkakliai ir ryžtingai reikalaujant sugrąžinti Podolę, o lenkams ne mažiau įnirtingai priešinant, seimas išsivaižinėjo ne tik nieko nenuitaręs, bet dar labiau sukurstęs abipusį nepakantumą. Nedaug betrūko, kad dviejų tautų sąjunga būtų amžinai nutraukta. Karalius ne be reikalo pradėjo būgštauti, kad, jam būnant toli nuo Lietuvos, nesirastų ten kokių karštakošių, kurie, pasigriebę ginklus, susimanytų puldinėti lenkus, visai užkirsdami kelią baigti ginčą taikiomis

priemonėmis... Štai todėl, norėdamas išvengti ginkluotų susidūrimų, jis sušaukė Naugarduke seimą ir pats nuvyko į Lietuvą.

1449 metai

Skitai niokoja Podolę

Kol valdovas rūpinosi lietuvių seimo reikalais, skitai surengė niokojamą žygį į tą Podolės dalį, kurią valdė len-

kai, degindami ir žudydami, kas pakliuvo po ranka, tačiau neliesdami kaimyninės Braclavo žemės, nors niokotojams bei grobikams ji buvo tiesiog ranka pasiekiama; mat Jurga, pasienio seniūnas, išsiuntęs per žygūnus gausių dovanų, išpirko lietuviams priklausomas valdas nuo siaubiamųjų antpuolių. Dėl to lenkai suskato iš naujo įtarinėti: teigė, kad lietuviai ir karalius kalti dėl Podolės nuniokojimo, kad nesą jokių abejonių, jog ne be karaliaus žinios lietuviai sukurstė skitus prieš lenkus, nes jis mat nepritarė nė vienam jų sumanymui. Šitokios paskalos, sklidusios po visą Lenkiją, gerokai paveikė visuomenės nuotaikas. Todėl, kai jis tų pačių metų pabaigoje dalyvavo Piotrkovo seime, visi luomai vienbalsiai (norėusi sakyti — viensauksmiai) pareikalavo, kad jis prisiektų valstybei neatplėsti nuo karalystės nė menkiausios apygardos, neužleisti lietuviams nė vienos Podolės bei Volynės pėdos, be to, kad naujomis ištarmėmis patvirtintų bajorų luomo teises bei laisves ir savo pirmtakų kuriems ne kuriems asmenims bei miestams suteiktas lengvatas. Artėjo lemiamas susirėmimas. Šitokie tautos veiksmai nenugąsdino karaliaus,

Lenkai bruzda prieš karalių

anaiptol, ir šiaip karšto būdo, jis, smarkiai įniršęs, nutarė iš visų jėgų laikytis savo kelio. Karalius sakėsi padary-

sias viską, ko prašomas, bet tik tada, kai lenkai ras bendrą kalbą su lietuviais dėl Podolės. Nors karaliaus ryžtingumas daug kam patiko, netrūko vis dėlto valsty-

bėje didžiūną, kurie dievagojosi tol nepripažinsią Kazimiero teisėtu karaliumi, kol jis senolių papročiu priešai nepatvirtins senųjų ištarmių. Kiekvieną dieną smarkėjo nesutartiniai dėl karaliaus sprendimo. Paliovė rūpinęsi tvarka teismų pareigūnai, smarkiai priviso nusikaltėlių, kurie, tikėdamiesi

1450 metai

likti nenubausti, kiauirus metus puldinėjo žmones. Nebu-

vo saugu nei keliuose, nei namuose. Visur plėšimai, visur žudynės. Karalius sušaukė į Krokuvą Mažosios Lenkijos bajorus, norėdamas su jais aptarti priemones, kurios leistų atkurti visuomenėje ramybę. Kadangi dauguma bajorų, Jono Tenčinskio, Krokuvos vaivados, kiršinami, po senovei tvirtino, jog Kazimieras neturįs jokios teisės skelbti įstatymų, seimas, nieko nenuveikęs, išsiskirstė. Visą laiką nematydamas jokių prošvaisčių, karalius suprato, jog padėtis gali dar pablogėti, todėl nuskubėjo į Lietuvą, ketindamas susitarti su didikais, kad šie neduotų dingsties vidaus neramumams ne laiku pradėję grumtynes dėl Podolės.

1451 metai

lės. Po sausio pirmos susirinko Vilniuje luomai. Daug kas

nė girdėti nenorėjo apie nuolaidas ir santūrumą, trokšdami vienaip ar kitaip atsiimti iš lenkų Podolę. Vis dėlto dauguma nutarė, jog visuotinės taikos labui reikia susilaikyti nuo ryžtingų veiksmų; kad santūri laikysetena nepakenktų jų teisėtiems reikalavimams, pakvietė

Karalius ianko Lietuvos piliis

lenkus į bendrą seimą Breste gegužės 8 d. Paleidęs seimą, karalius išvyko į kelionę po Lietuvą bei Baltarusiją, rū-

pestingai tikrindamas, ar visur pilys tinkamai stiprinamos. Lenkai, žygūnų pakviesti į Brestą, atsisakė dalyvauti seime, aiškindamiesi negalį leisti į tokį ilgą ir sunkų kelią, tačiau veikiausiai dėl to, kad gerai žinojo

turėsią už Lenkijos ribų šiek tiek santūriau kalbėti, antra vertus, neleido vykti toliau nuo namų ir baimė dėl tėviškės. Mat skitai vėl su didžiule kariuomene užpuolė Raudonąją Rusią, viską pažygiui siaubdami kardu ir ugnimi. Niekas nežinojo, kaip toli ketina brautis priešas, todėl visą Lenkiją apėmė siaubas. Štai todėl karalius iš pradžių leidosi į Krokuvą, o iš ten — į Korčiną. Šiame

seime kardinolas Zbignevas
Vyskupas Zbignevas rimta ir tiesmukiška kalba
įspėja karalių sudraudė karalių, sakydamas,
 kad negerai daro, leisdamas

dienas žvėrių medžioklėse Lietuvoje, o nesirūpindamas karalystės reikalais. Paleidęs seimą, karalius išvyko į Rusią. Apsistojo Sambore, kur gavo iš karalienės motinos žinią, jog Švitrigaila esąs arti mirties, todėl turįs pasirūpinti, kad, ta proga lietuviams užėmus Lucką, nenukryptų visa lenkų neapykanta prieš karalių, o jų širdys dar rūsčiau nuo jo nenusisuktų. Karalius dvejojo, nežinodamas, ko griebtis: nenorėjo prarasti nei karalystės, nei sosto. Nežinojo, ką daryti: ar geriau karališkuoju sprendimu priskirti Lucką lie-

Šaukia Parčeve sei- tuviams, ar lenkams? Štai to-
ma dėl antrą kartą sušaukė abiejų tautų seimą Parčeve, manydamas, kad ten jie patys užbaigs ginčą dėl Podolės ir Volynės.

Vykdami į Parčevą, lietuviai sustojo Breste. Ilgi ir atkaklūs ginčai, aišku, gerokai atšaldė jų palankumą buvusiems sąjungininkams, netgi taip smarkiai, kad, jausdamiesi negalį lenkais pasikliauti, ryžosi atvirai parodyti šį nepasitikėjimą. Jie sakėsi vyksią iš Bresto į Parčevą tik tada, kai abi tautos, atkūrusios abipusiu pasitikėjimu paremtus santykius, laiduosiančios saugumą žmonių, keliaujančią į vieną ar į kitą pusę. Lenkai parei-

Lietuviai nepasitiki
lenkais

kė nusistebėjimą, kad iš draugų reikalaujama to, ko paprastai reikalaujama tik iš priešų, ir paragino lietuvius liautis be reikalo įtarinėti ir tuščiai nuogąstauti. Pakankamai esą patikimos kiekvieno saugumą laiduojančios sutartys ir lygios vienu bei kitų teisės, kurios vienodai gina visus to paties karaliaus valdinius. Vis dėlto dėl abipusio įtarumo nebuvo likę nė kvapo kadaise tokio draugiško palankumo ir prikišamai rodoma gera valia nebeįstengė atkurti pasitikėjimo. Jeigu pats karalius, nukeliavęs už Lenkijos sienų į Lomazus, nebūtų pažadėjęs visiško saugumo, nė vienas lietuvis nebūtų vykęs į seimą. Grįžtantį į Parčevą karalių lydėjo lietuvių didikai, tačiau be Goštauto, kuris, nieku būdu nepatikėjęs, jog Parčeve jiems būsią saugu, sugrįžo į Brestą. Prasidėjusiame seime lietuviai po senovei laikėsi savo. Keldami tuos pačius motyvus kaip ir anksčiau, jie visaip stengėsi atgauti Podolę, bet santūresnėmis priemonėmis. Užtat dar atkakliau reikalavo atnaujinti unijos aktus, tvirtindami, jog tuose aktuose esą tokių straipsnių, kurie, nerūpestingai ir lengvabūdiškai suformuluoti rusų patariamų Lietuvos didžiųjų kunigaiškščių, smarkiai įžeidžia lietuvius ir atneša visokeriopos žalos visuomenei. Štai todėl

*Reikalauja atnaujinti
uniją*

reikia arba iš karto nutraukti visokius draugiškus susitarimus, arba panaikinti tuos neslovingus straipsnius, nes, jiems galiojant, lietuviai nieku būdu nelaikysią tų sutarčių garbingomis ir netikėsią jų patikimumu. Kokio patikimumo galima laukti iš tų, iš kurių štai jie neišprašo nė menkiausios pataisos, galinčios užgydyti įsisenėjusią žaizdą? Seniai juos kamuoja ši sopulinga nuoskauda, žeminanti jų garbę ir teršianti vardą, tuo tarpu troškimas atgauti buvusią šlovę visuomet galįs sukelti naujų neramumų. Kas bė ko,

jie gerai žina, kad jų, lietuvių, rūpesčiai nėra motais kai kurioms Lietuvai priklausančioms žemėms, ginklu užkariautoms ir pripratusioms vergauti. Tuo tarpu Lietuva negalinti dėl esamos padėties nesikrimsti; ji savo noru susivienijusi su Lenkija ne tam, kad tarnautų, jos karaliams, bet tam, kad lietuviai, sudarę amžiną sąjungą su lenkais, gyventų lygiomis su jais teisėmis. Į tai lenkų senato vardu Zbignevas atsakė šitaip. Ligi šiol nėra

Lenkai atmeta jų reikalavimą

vienas Lietuvos didysis kunigaikštis nėra lenkų valstybei nieko padaręs ar pažadėjęs, ko nežinotų ir kam

nepritartų visi žymieji lietuvių didikai. Šitai liudiją jų antspaudai ir parašai, padėti valstybinės reikšmės raštuose. Jeigu net nebūtų šių raštų, tebesą gyvų liudytojų — lietuvių senato pirmininkas Motiejus, Vilniaus vyskupas, bei jo draugai, kurie patys asmeniškai pasirašė sudaromus aktus, pripažindami, kad Podolė nuo seno teisėtai priklausanti Lenkijai, ir priesaika patvirtindami aktų teisėtumą. Zbignevą palaikė kiti jo šalininkai, per kitas kitą maldaudami lietuvius vardan draugystės, kurią sakėsi nuo pat Jogailos viešpatavimo šventai tausoję, nekenkti atkakliais kivirčiais valstybei ir prašydami visus ginčijamus klausimus patikėti pačiam karaliui: bendras abiejų tautų valdovas, nepalaikydamas nė vienos šalies pareikštų teisių ir motyvų, o žiūrėdamas abiejų šalių naudos, ir paskelbsiąs nutartį, remdamasis visuotiniu teisėtumu. Kadangi lietuviai taip įnirtingai po tos kalbos, kad nenorėjo nieko girdėti apie šitokį ginčo išsprendimą, vargais negalais, pasak lenkų istorikų, pavyko iš jų gauti sutikimą, kad, paleidus seimą, visas reikalas būtų atidėtas ligi kitų metų. Rusų metraščiai¹⁵ bemaž sutartinai tvirtina, kad lietuviai, gal turėdami kokio pagrindo, o gal bergždžio įtarumo

skatinami, iš nepasitikėjimo lenkais buvo apsistoję už Parčevo atvirame lauke ir čia įsirengę stovyklą, kurią sutvirtindami apvedė pylimu bei grioviu. Kai prasidėjo seimas, jie atėjo į pirmąjį posėdį su dideliu būriu palydovų, pasirengusių atremti antpuolį, matyt, būgštaudami, kad, atvykus be ginkluotos palydos, lenkai gali apsupti ir jėga priversti sutikti su seimo nutarimu, sujungti su lenkų karalyste Lietuvą tomis pačiomis teisėmis, ko-kiomis jai tapo pavaldžios kitos žemės. Niekada nega-

<i>Lietuviai atsisako są-</i>	lėčiau patikėti, kad lenkams
<i>jungos</i>	galėjo šauti į galvą šitokia
	mintis, tačiau vienoje vieto-
	je minimas Andrius Rogatin-

skis, lenkų bajoras, šio sumanymo liudytojas. Jis įspėjęs lietuvių didikus, kad saugotųsi trečiosios seimo dienos. Šie, mielai sutikę atidėti visą reikalą ligi būsimojo seimo, skubiai patraukė į Brestą palikę čia žmonių, kurie turėjo dėti saugą stovyklą, iš tiesų tam, kad lenkai nesuprastų, jog jie išvyko, o gal tam, kad paaiškėtų, ar Andriaus žinia teisinga. Kai nuo jų išvykimo praėjo keletas valandų, didelis būrys ginkluotų lenkų įsibrovė į beveik tuščią stovyklą. Saujelė eilinių karių, einančių sargybą prie vartų, rodė, jog nė padujų neliko tų, kuriuos ketino užpulti. Štai todėl jie netruko pradėti visai kitaip elgtis, slėpdami savo ketinimus ir nieko niekam nedarydami. Kai žinia apie šį įsibrovimą pasiekė Brestą, visi baisiai iširdo. Daugelis žymių didikų atsisakė lenkų herbų, norėdami tuo parodyti, jog nutraukia senąją sąjungą su lenkais. Kiekvienas jautėsi esąs lenkų priešas, kiekvienas visomis išgalėmis rengėsi karui prieš juos. Be abejonės, būtų išpiplieskęs didžiulis gaisras, jeigu karalius, išpėtas apie pavojų, nebūtų nuskubėjęs į Lietuvą, dėdamasis traukias į medžioklę. Čia, kreipęsis į galinguosius, žadėjo garbę, o atkakliesiems — ramybę ir gerovę, visus savo įtaka tramdė, mokė paklusnumo, kol pamažėle nesutvarkė pairusios padėties.

Ramybė vis dėlto neilgai truko. Mirus Švitrigailai, atsirado naujų dingsčių nesantaikai ir pasibaigė ramios dienos. Mat Švitrigaila, sunkiai sirgdamas ir neturėdamas vilties išgyti, pasakė savo artimiesiems bičiuliams, kad šie, jam mirus, į Lucką išileistų lietuvių įgulą. Tam reikalui sutelkti kariai, būriais paskirstyti po artimiausius kaimus, laukė ženklų, kada turės užimti pilį. Išileisti po Švitrigailos mirties į Lucką, jie netruko paimti į savo rankas visą kraštą. Vladimirą sudegino, kadangi jam ginti neužteko jėgų. Žinia, kad Švitrigaila numirė, o lietuviai užėmė Volynę, bemat pasklido po Mažąją Lenkiją. Išgirdęs šią naujieną, Mažoji Lenkija bruzda prieš karalių Jonas Čiževskis, Krokuvos kaštelionas, ryžosi vadovauti perversmui: savo vardu sukvietė į seimą bajorus, nutarė paskelbti karą Volynei, išdo bei kasyklų tvarkytojams įsakė neduoti karaliui nė skatiko be jo žinios. Šis bruzdėjimas apėmė bemaž visą Mažąją Lenkiją, nors, tiesą sakant, ne visi klausė kašteliono, nes kurie ne kurie nedrįso užsitraukti savo šeimai grubiai įžeisto karaliaus rūstybės. Didžiosios Lenkijos padedamas, karalius vargais negalais sutramdė stiprėjantį savo valdinių bruzdėjimą, mat Didžiosios Lenkijos bajorai, tolokai gyvendami nuo Volynės ir ne taip smarkiai trokšdami ją užgrobti, kur kas mažiau ėmė į galvą, kad lietuviai užgrobė šitokią turtingą kraštą. Taigi, išklausę karaliaus pranešimą, kuriuo valdovas didžiai skundėsi Mažosios Lenkijos maištingumu ir jos įžūliais veiksmais, įžeidžiančiais jo didybę, bei šaukė seimą, kuriame žadėjo atsilyginti valstybei, jie ne tik patys neprieštaravo, bet ir kitus skatino ramiai laikytis ir lau-

kiti seimo. Sugučėjo į šį seimą gausybė bajorų, kur kas labiau trokštančių pamatyti, kuo baigsis šie nesutari- mai, nei norinčių pasitarti valstybės reikalais. Vis dėlto radosi ir tokių, kurie gana tiesmukiškai parodė nepa- lankumą karaliui. Visus pranoko atžarumu kardinolo Zbignevo kalba. Esą karalius per medžiokles ir puotas Lietuvoje užmiršęs savo pareigas, mažai besirūpinąs, o gal visai paliovęs rūpintis karalystės reikalais. Jeigu Luckas ir Ratnas užimti ir be jo sutikimo, neabejotinai

jis slapta tam pritaręs. Išti-
Karalių puola seimas sus penkerius metus vilkinęs
visokiais būdais šį svarbų rei-

kalą, ir štai po šiai dienai karalystė nesulaukia, kol jis, sekdamas buvusių valdovų papročiu, patvirtinsias ka- rališkąja ištarme Lenkijos teisių pirmenybę. Koks, gir- di, skirtumas, ar Lenkija turinti karalių, ar jo neturinti, jeigu Kazimieras visuomet einąs už Lietuvą ir stojąs prieš Lenkiją? Po šitokios Zbignevo kalbos susijaudinęs karalius, nežinodamas, nei kaip atsikirsti, nei ką atsa- kyti, kreipėsi į senatą, klausdamas, ar Zbignevas išreiš- kęs savo asmeniškąs mintis, ar išsakęs tokia tulžinga kalba visų bendrą nuomonę. Daugelis tylėjo, nedrįsda- mi į akis visko iškloti įpykusiam karaliui, tačiau Kro- kuvos bei Sandomiro vaivados, pašokę iš vietos, atvirai pasakė, jog šitaip mano ir jie, ir visi kiti. Kai jie iš- ėjo, paliko seimą ir kiti senatoriai, mat nė vienas ne- norėjo užsitraukti viso senato neapykantos. Nelauktas

jų elgesys smarkiai sujaudi-
Išeina senatoriai no karalių, supratusių, jog
esąs prieš savo norą verčia-
mas patvirtinti tą lenkų karalystės teisę, kurios taip atkakliai nenorėjęs pripažinti. Po to, vargais negalais nuraminęs didikus, jis šiaip ne taip atgavo jų pasiti- kėjimą. Kadangi niekas iš jų neketino atimti iš valdovo sosto, o sukilo prieš jį vien dėl to, kad norėjo apginti valstybės neliečiamumą, senato vadai ir kitus ragino po

senovei paklusti valdovui, karaliui pažadėjus pasirūpinti, kad artimiausiąjame seime taip bus išspręstas ginčas, kaip visi trokšta. Rugpjūčio 24 d. ir prasidėjo seimas. Atvyko lietuvių pasiuntiniai Andrius Davaina ir Mikalojus Mintautas. Priminę senuosius reikalavimus, jie pagrasino, kad nutraukią sąjungą. Lenkai santūriai atsakė pasiuntiniams, jog nieko taip didžiai netrokštą,

Lenkai taikosi su lietuviams

kaip santarvės su lietuviais, kuriuos ligi šiol laikę ir ateityje laikysią ne tik sąjungininkais bei draugais, bet

broliais ir tos pačios valstybės piliečiais. Iš Podolės pasitraukti jie vis dėlto negalį, nes tokiu būdu pažeistų karalystės teises į šią žemę. Mat sąjunga esanti tada teisinga, kai nė viena šalis nepažeidžia kitos šalies teisių. Nieku būdu negalima keisti sudarytų sutarčių, nes, šį bei tą jose pertvarkius, bus duota dingstis ir ateityje nepaisyti to, kas privalo būti nekeičiama ir negriaunama, nes žmogaus prigimtis neapsakomai linkusi į visokias permainas. Pasiuntiniams išvykus, jie apstojo karalių, ragindami, kad jis, nepaleisdamas seimo, pagal seną valstybės paprotį priesaika patvirtintų prose-
nelių iškovotą teisių pirmenybę. Nuodugniai apsvarstęs

Karalių verčia duoti priesaiką

visą reikalą, karalius pasiūlė ir patarė atidėti jį metams. Daugiau nieko nebandė prašyti, kad nebūtų verčiamas

visiems senatoriams aiškinti savo sprendimo motyvų, kurie nieku būdu negalėjo būti visiems žinomi. Taigi parinko šešis žymiausius senatorius, labiausiai patikimus, kurie, pirmiausia prisiekę, kad niekam neatskleis, apie ką ėjo kalba, ir turėjo tartis su karaliumi bei savo galva spręsti, ar, atidėliojant valdovo priesaiką, nebus kenkiama valstybei. Slaptame pasitarime karalius trumpa kalba paaiškino, jog jis taip ilgai atidėliojęs priesaiką ne dėl to, kad norėtų kelti nesantaiką ar saugotų

lietuvius nuo pralaimėjimo, anaip tol, jis atsimenąs, jog esąs sūnus ir brolis Lenkijos karalių, kurių sprendimus ir gerus darbus puoselėti jį verčia ne tik priesaika, bet kraujo ryšiai bei pareigos jausmas, antra vertus, jis gerai žinąs, jog, reikalą atidėliodamas, žaidžias su ug-nimi, nes karaliaus sostas priklauso nuo rankų tų, ku-rie jį laisva valia išrinkę ir suteikę valdžią. Po to jis ėmė maldaute maldauti nepasiduoti jausmams, bet blai-viai pažiūrėti, kiek žalos valstybei padarytų tai, ko jie taip įnirtingai siekia. Jie kovoja dėl Podolės, o negal-voja, kad gali netekti visos Lietuvos. Jeigu ji atsiskir-sianti, prasidėsiančios amžinos grumtynės dėl Podolės ir Volynės, ne žodinės rietenos, o ginkluota kova, ir vargu ar kuri šalis gali būti tikra dėl sėkmingos šios kovos baigties, netgi ir ta, kuri mano, jog jos reikalas teisus. Negi jie gali nežinoti, kad, pasklidus žinia, jog karalius prisiekiąs atiduoti Podolę lenkams, lietuviai bemat sušauks seimą naujam Lietuvos kunigaikščiui rin-kti, atims iš karaliaus bei jo palikuonių tėvoniją, pakirs amžiams Lenkijos jėgą, nes šitokios galingos tautos

*Vėl susitaiko su ka-
raliumi*

liausis buvę jos sąjunginin-
kėmis? Štai todėl tegul jie
sutinką palaukti dar metus,
kad jis galėtų, slėpdamas nuo

lietuvių savo sumanymus, įvesti į Lucką ir kitas pilis ištikimų vyrų įgulas ir išgabenti iš ten valstybės bei as-meninį turtą. Šitai padaręs, jis pasiduosiąs senato valiai, pats imsiąs tų priemonių, kurių dabar taip ne laiku esąs verčiamas imtis. Nors Sandomiro vaivada Olesnickis iš paskutiniųjų priešinosi, kiti lenkai šiaip ne taip sutiko su valdovo siūlymais, bet tik tada, kai jis viską, ką buvo žodžiu pažadėjęs, išklejo raštu, savo parašu patvirtino, o raštą užantspaudavęs išsiuntė Gnezno arkivyskupui. Nu-rimus ginčams su karaliumi, iš naujo išpiplieskė senieji valdinių resutarimai, naujų paskatų kurstomi. Aišku, kartą išsižeidusios širdys negali paliauti įtarinėjusios,

nes visada supykę žmonės gaudo tokias paskalas, kurios pagrindžia jų pyktį. Užvolgio skitai, tris kartus tais metais puolę valstybę, smarkiai nusiaubė Podolę

bei kitas kaimynines Rusios žemes, o visą grobį, niekur nesutikdami pasipriešinimo, išsigabeno, kol karaliaus ka-

riuomenės vadai iš lėto rengėsi kovai. Kaltę dėl šio pralaimėjimo lenkai suvertė lietuviams. Dingsčių priekaištams netrūko: Lietuvos maršalas Radvila su gausiomis dovanomis tuo metu keliavo į skitų kraštą, o Seid Achmatas, vos grįžęs iš Podolės, Krymo skitų nugalėtas bei išvytas, su giminėmis ir valdiniais pabėgo į Lietuvą. Maršalas, nė nespėjęs pasiekti Seid Achmato, pakliuvo Krymo skitams į rankas, netekdamas visų vežamų daiktų. Jo niekas nebuvo įpareigojęs kurstyti skitus prieš Podolę. Pagal seną paprotį jis vežė kariams algas bei dovanų, kuriomis šios žemės jauni vyrai skatinami ir drąsinami geriau kovoti. Tuo tarpu Seid Achmatas, kaip darė jo protėviai, susirado, pralaimėjęs kovą, prieglobstį Lietuvoje.

1453 metai

*Sukviestas Parčeve
seimas nieko doro
nepasiekia*

Kitais metais paliko šį pasaulį Motiejus, Vilniaus vyskupas, kilęs iš Vilniaus, daug keliavęs po užsienį, nepalyginamo išsilavinimo žmo-

gus, susipažinęs su visokiausiais mokslais. Jo įpėdiniu tapo Žemaitijos vyskupas Mikalojus Dzežgavičius, lietuvių kilmės, nepaprastai mokytas vyras. Karalius, norėdamas įvykdyti, ką buvo pažadėjęs praėjusiais metais, sušaukė Parčeve lenkų bei lietuvių seimą. Atvyko tik keli lietuvių atstovai, kiti pasiliko namuose, bijodami pavojų, kokius čia patyrė prieš metus. Pasiuntinybei vadovavo Jonas Chodkevičius, Mikalojus Radvila, Mikalojus Pacas, o seimas svarstė daug kartų anksčiau nesėkmingai nagrinėtus reikalus — sutarčių atnaujinimą

mą bei Podolės grąžinimą. Norėdami nuneigti lietuvių reikalavimų teisėtumą, lenkai pristatė visokiausių įrodymų iš valstybinio archyvo. Po ilgų ir karštų kibirčių abi šalys galop sutarė, kad ginčijamą reikalą spręsti turi jų pačių pasiūlyti tarpininkai. Vėl, rodės, nušvito santarvės viltis, bet netrukus ji išblėso. Mat lenkai siūlė patikėti aukščiausiąją tarpininkavimo teisę arba popiežiui, arba pačiam karaliui, tuo tarpu lietuviai — Romos imperatoriui ar skitų valdovui. Lenkai teigė, kad šitai

nesuderinama su valstybės
Parčeve karalius pri- orumu. Kadangi ir vieni, ir
siekia lenkams kiti atkakliai laikėsi savo

nuomonės, seimas, nieko nenuataręs, išsiskirstė. Pareikalavę sušaukti Parčeve kitą seimą, lenkai paragino karalių tesėti prieš metus duotą žodį. Karalius, pasiprašęs laiko pagalvoti, šitaip atsakė. Jeigu nei tikėjimai, nei teisingumas nedraustų tesėti pažadų, kuriems priešingus dievo akivaizdoje buvo anksčiau davęs Lietuvai, jis neatidėliodamas seniai būtų patenkinęs lenkų norus, tačiau, negalėdamas užmiršti pirmųjų įžadų, kuriais anksčiau supančiojo savo sąžinę, jis pagrįstai delsis, maldaudamas, kad iš jo nereikalaujama to, ko negalys įvykdyti, nelaužydamas dievui duoto žodžio. Jeigu lenkai po senovei tvirtai pasiryžę tol grumtis už savo reikalą, kol nepasieks pergalės, jis padarysiąs, ko jie nori, bet taip, kad pats nesijaustų sulaužęs pirmosios priesaikos, būtent jis prisieksiąs kaip lenkų karalius, bet ne kaip Lietuvos didysis kunigaikštis. Kai ginčijantis viena šalis apdairiai ko vengia, kita paprastai itin atkakliai to siekia: juo atsargiau siūlė karalius visa tai sutvarkyti, juo įtariau žiūrėjo į jį lenkai. Štai todėl jie ryžtingai jį paragino liovusis išsisukinėti prisiekti taip, kaip raštu pažadėjęs praėjusiais metais, jeigu, girdi, to nepadarysiąs, jie duoda žodį, prisiekdami visomis šventenybėmis, imtis visų priemonių, kurios apsaugosiančios valstybę nuo šitokios

skriaudos. Karalius, nė neabejodamas, jog reikalas ir pakrypsias šia linkme, o jie, jo išsižadėję, karalystės sostą pasiūlysią kitam, galop nusileido jų valiai ir prisiekė taip, kaip reikalavo senatas.

1454 metai	Karaliui bei lenkams susitarus, grėsė sunkus karas su
<i>Dingstis kariauti su</i>	lietuviais, tačiau šių užmojus bei narsą sutramdė prasidėjusios kovos su išorės
<i>Prūsija</i>	

priešais. Kryžiuočių savivalė Prūsijoje ilgą laiką kėlė jų pavergtų žmonių rūstį, galop, kai šis viešpatavimas tapo visai nepakenčiamas, svarbiausių miestų gyventojai sukilo, trokštami nusimesti juos slegiantį jungą. Slaptai susitarę, jie nusprendė atsiskirti nuo Prūsijos; vieną gražią dieną iš visur išvijo įgulas ir, pasiuntę žygūnus, nuolankiai paprašė karalių Kazimierą juos užstoti ir išvaduoti ginklu nuo kryžiuočių. Ilgai užtrukę didikų ginčai neleido karaliui ryžtingai veikti: vieni siūlė nelaužyti sutarties, kuri visai neseniai šiaip ne taip jiems leido išvengti labai sunkaus ir ilgo karo su kryžiuočiais, kiti tiesiog verste vertė kuo greičiau padėti pagalbos maldaujančiai Prūsijai globa, ginklais ir

	kariuomene. Galop nuspręsta
<i>Lenkai imasi ginti</i>	paimti Prūsijos gyventojus į
<i>Prūsiją</i>	globą ir pažadėti jiems
	karinę pagalbą. Nutarus ka-

riauti Prūsijoje, nemaža rūpesčio ir baimės kėlė Lietuva. Mat visi pagrįstai būgštavo, kad lietuviai, įniršę dėl Podolės, gali prisidėti prie kryžiuočių, su kariuomene užpuolę Podolę, priversti lenkus išsklaidyti jėgas, kad šia nesantaika kryžiuočiai neabejotinai ir sėkmingai pasinaudosią. Prieš pradėdamas karą Prūsijoje, karalius nuskubėjo Brestan į seimą. Šiame seime savo autoriteto ir kilnumo dėka nesunkiai gavo Lietuvos didikų pa-

žadą, kad, jam išvykus, šiame valstybės pakraštyje nekils jokių maištų. Negana to, senatas nutarė paskirti karui su Prūsija penkis tūkstančius rinktinių raitelių, vadovaujamų Aleknos Sudimantaičio, ir įsakė pasienio žemių seniūnams žiūrėti, kad per Lietuvos valdas nepraeitų į Prūsiją Livonijos siunčiama parama. Karalius, lietuvių nuramintas, atsidėjo Prūsijos karui. Nebuvo dar sušaukta visa lenkų kariuomenė, kai gavo žinią, jog artėja Čarnkovskis su penkiaais tūkstančiais. Nepakęsdamas delsimų, karalius, Poznanės ir Kališo vaivadų patariamasis (paprastai jaunikačiai noriai remia drąsesnius sprendimus), suartėjo su priešu, įsitvirtinusiui Choinicuose. Rugsėjo 18 d. prasidėjo kautynės: iš pradžių persvara rodėsi karaliaus pusėje, tačiau neilgai trukus jos neliko nė kvapo, nes karališkas asmens sargybinių pulkas nestojo į kovą. Nors niekieno nepuolamas, tas pulkas kažko išsigando, pakriko ir pradėjo trauktis. Tie, kurie išitraukė į kautynes ir buvo beveik netoli pergalės, pajutę, jog nebėra užnugaryje apsaugos, pabandė su saviškiais susijungti, o tada daug kas pamanė, jog jie jau bėga. Taip suiro visa rikiuotė, ir vėliavos viena po kitos pasileido bėgti iš kovos lauko. Karalius, bergždžiai stengdamasis sulaikyti savo karius

Karalius vargais negalais pasprunka

ir iš naujo surikiuoti kovos tvarka, užmiršo jam gresiančių pavojų ir neabejotinai būtų pakliuvęs į nelaisvę, jei-

gu Dominykas Kazanovskis beveik jėga nebūtų jo priverkęs bėgti. Pakrikus kariuomenei, kiekvienas leidosi ten, kur jį varė atsitiktinumas ar bėgančiųjų srautas, ir vos vienas kitas didikas atsidūrė prie karaliaus. Priešas ir toliau puolė, neabejodamas pergale ir trokšdamas grobio. Nedidelis būrelis, nukreipęs ginklus į atkakliai persekiojantį priešą, nebeturėjo nė mažiausios vilties nugalėti ir karalių išgelbėti, vis dėlto kurie ne

kurie vyrai, vienas įnirtingiau už kitą, ryžtingai stojo į kovą, o kol jie kovėsi ir priešą stabdė, karalius bėgo toliau nuo nelaimės. Nepaisydami pavojų, narsūs ir ryžtingi lietuvių didikai Alekna Sudimantaitis, Kučiukas, Ivanas Iliničius, Stankus Kostevičius, Bogdanas Andriuškevičius gynė šitaip karalių ir patys gyvi pateko priešams į rankas. Kitus palikęs toli užpakalyje, karalius, negalėdamas nei kovoti, nes jam vos trys palydovai bebuvo likę, nei bėgti, nes nuilsęs žirgas nebeįstengė šuoliuoti, pripuolė prie Jurgio Valiaus, Stanislovo Visigino sūnaus, didžiai kilmingo vyro bei garsaus stipruolio. Šis karaliui atidavė savo žirgą ir patarė gelbėtis raitam per artimiausias pelkes. Pats, pėsčiomis pasitraukęs, įrengė pasalas prie žemgrindos, toje pelkės vietoje, kur, persekiodamas bėglį, priešas neišvengiamai turėjo praeiti, ir, iš strėlinės išpylęs ant žemės strėles, pasiruošė šaudyti. Netekęs kelių žirgų bei raitelių, priešas, nebesitikėdamas negausiame sprunkančių karių būrelyje rasti karaliaus nei kokio didiko, liovėsi persekiojęs, kadangi jam čia buvo pavojingiau, nei iš pradžių manė. Šitaip karalius sveikas ir gyvas

Sutramdo maištą Lietuvoje

paspruko į Bigdoščių. Kai šitokie dalykai dėjosi Prūsijoje, Jonas Goštautas, labiau už kitus nekėsdamas lenkų,

sugalvojo pakurstyti Lietuvos didikus bei bajorus ginklais atsiimti Podolę. Jam pavyko: jį parėmė gausybė pasiryžėlių. Galima jau buvo pradėti ir karą, tačiau reikėjo luktelėti tinkamesnio metų laiko. Kol jie žvalgėsi geresnio oro, atkeliavo į Lietuvą karalius, pasprukęs iš Prūsijos.

*1455 metai
Skitas Ač Girėjus padeda Kazimierui*

Į žiemos pabaigą jis atvyko į Vilnių, kur šiaip ne taip, užtrukęs visą pavasarį, užgesino beįsiplieskiantį gai-

sra. Radosi ir kitokių reikalų, kurie ilgėliau sulaukė karalių Lietuvoje: Ač Girėjus, Krymo chanas, neseniai per žygūnus laidavo karaliui savo ištikimybę, žadėjo ateiti į pagalbą kovoje prieš kryžiuočius, o kartu ragino, kad įkurdintų Podolėje ir Volynėje stipresnes įgulas, nes vargu ar galėsiąs toliau suvaldyti pripratusias iš grobio gyventi skitų tautas. Mat drąsesnieji neklausė nė pasenusio Ač Girėjaus, nė jo nesubrendėlių sūnų, nesugebančių valdyti. Atvykusio karaliaus autoritetas užkirto kelią neramumams, kurie valstybėje galėjo kilti dėl kurių ne kurių žmonių savanaudiškų siekimų, o vėliau ir dėl Kijevo kunigaikščio Olelkos mirties. Mat Simonas ir Mykolas Olelkaičiai ketino pasidalyti Kijevo kunigaikštystę, kaip savo tėvoniją; kadangi ir paprasti žmonės, ir aukštuomenė žiūrėjo į juos palankiai, gerbdami jų tėvą bei juos pačius dėl nuveiktų žygdarbių, niekas tam ir nesipriešino. Karalius šią žemę, kaip Lietuvos didžiųjų kunigaikščių valdą, paskelbė valstybės nuosavybe. Išvykus valdovui iš Lietuvos į Lenkiją, iš naujo smarkiai įsiplieskė kivirčiai dėl Podolės, kurį metą iš pagarbos valdovui prigęsę, bet neišblėsę.

Kai Piotrkove susirinko 1456 metais lenkų seimas, lietuviai nutarė į jį pasiųsti atstovus, turėjusius iš karaliaus bei lenkų pareikalauti sugrąžinti Podolę, kol, girdi, dėl jos valdymo nenutraukė visų susitarimų ir nepradėjo ginkluotos kovos. Pasiuntiniai kalbėjo trumpai, tačiau kur kas ryžtingiau nei jų pirmtakai. Jie priminė karaliui priesaiką, kurią šis, susiruošęs į Lenkiją, davė lietuviams, pažadėdamas grąžinti Podolę: jeigu šios priesaikos Kazimieras nebūtų davęs, jie arba jo nebūtų

išleidę užimti sosto, arba būtų išsirinkę, jam be luomų sutikimo išvykus, kitą Lietuvos didįjį kunigaikštį. Jie reikalavo, kad lenkai ilgiau nebebandytų lietuvių kanybės, o karalius savo sprendimo nekeistų lenkų naudai ir neniekintų jam didžiai nusipelniusios tautos teisių. Esą jų skausmas, patyrus šią nuoskaudą, toks didelis, kad jį numalšinti galima tik dviem būdais: arba gražinant Podolę, arba nutraukiant sutartį. Visa Lietuva šitaip smarkiai įniršusi, kad jeigu Podolė nebus tučtuojau sugrąžinta, jie, paskelbę kitą žmogų Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, ginklais atsikeršys už skriaudą

ir atsiims Podolę. Lenkai, iš-
Lenkams atsisakant, klausę šią kalbą, atleido nieko nepešusius pasiuntinius,

po senovei nepaisydami teisingumo, o Podolę rūpestingai sustiprino ir pilių seniūnus prisaikdino, kad šie amžinai būsią ištikimi karaliui bei valstybei. Ši žinia, pas-

sklidusi po Lietuvą, paskatino visus, kurstomus garsių vyrų, atvirai reikalauti atsisikirti. Mat Jonas Goštautas,

kunigaikštis Jurijus Ostrogiškis, Alekna Sudimantaitis sukruto visus raginti atsisakyti priesaikos Kazimierui, o Simoną Olelkaitį kuo greičiausiai išsirinkti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, kurio valdomi ir vedami galėsią pradėti karą dėl Podolės. Karaliaus šalininkai, kaip Jonas Manvydas, Trakų vaivada, nedrįso atvirai prieštarauti daugumai ir dėl akių dėjos prie visų, tačiau tuo pat metu visaip stengėsi uždelsti karo veiksmų pradžią, kad anksčiau ten nuvyktų kuo skubiausiai išsiųsti žygūnai, turėję pranešti kam reikia apie pavojų. Kara-

lių Lenkijoje laikė Prūsijos reikalai, be to, ir lenkai ne-leido jam iš karalystės išvykti, kol nebaigtas šis žygis.

Vis dėlto baimė netekti Lietuvos rodėsi kur kas didesnė nei jų sumanymai ir prašymai. Jis kuo skubiausiai patraukė į Lietuvą ir sušaukė Vilniuje Lietuvos luomus. Atvirai jų paklausė, ar jie iš tiesų ketina atsiskirti, tačiau ir elgėsi, ir kalbėjo kaip paprastai be galo mandagiai, žinodamas, kad per ankstyvu griežtumu juos labiau pakurstysiąs nei numalšinsiąs. Paprastai šitokie užmojai savaime išgaruoja, jeigu niekas apie juos nežino, tačiau tada, kai, vieno kito išduoti, jie pasklinda žmonėse, baimė susilaukti bausmės verčia griebtis kraštutinių priemonių. Daugelis senatorių, tvirtindami, jog visą šį sąmyšį sukursčiusi be jų žinios saujelė samokslininkų, atvirai atskleidė samokslų vadovus. Labiausiai už šį poelgį buvo kaltinamas Goštautas, kuris ir pats nesigynė. Vis dėlto nenorint, kad kiltų dar didesni sąmyšiai, negalima buvo bausti šio nepaprastai įtakingo ir dėl einamų pareigų, ir dėl galybės valdinių bei turtų žmogaus. Štai todėl Kazimieras ir malšino šią audrą, kur kas labiau stengdamasis nematyti samokslų kėlėjų, nei juos išsiaiškinti. Tiesa, kol liko gyvas kurstytojas, gyvi tebebuvo Lietuvoje ir jo siekimai, kurie nelyginant žarijos, apipiltos pelenais, tyliai ruseno. Visi šie rūpesčiai sulaukė karalių Vilniuje iki sekančių metų. Išvyko iš čia tik pavasarį, skubėdamas tvarkyti Didžiosios Lenkijos reikalų.

1457 metai

*Vėl rengia karą dėl
Podolės*

Mat ten prasidėjo nauji sambrūzdžiai, kuriuos sukurstė Martynas Koga, šitai ir paskatino karalių leistis į kelią; malšindamas sambrūzdį ir kitus reikalus tvarkydamas, visus šiuos metus jis praleido Piotrkove bei Gdanske. Tuo tarpu Lietuvoje vėl pradėta kalbėti, jog truks plyš reikia žygiuoti į Podolę. Visi diena po dienos laukė karo. Štai todėl, įsakęs visoje Lenkijoje rengti naują žygį į Prūsiją, karalius pirmiausia patraukė į Lietuvą.

Neapsakomai sumanus ir
1458 metal apsukrus buvo šis valdovas,
Karalius sulaiko nuo jam, tiesą sakant, be galo se-
karo kėsi raminti lietuvius. Jis
netruko užgesinti vos beįsi-
liepsnojančio karo dėl Podolės liepsną, be to, jo pas-
tangomis luomai seime vienu balsu nutarė padėti len-
kams, kovojantiems su Prūsija. Suteikė jiems paskolą
iš valstybės išdo — aštuoniasdešimt tūkstančių auksi-
nų, be to, išsiuntė į pagalbą aštuonių tūkstančių vyrų
kariuomenę, vedamą Jono Chodkevičiaus, Vitebsko vai-
vados. Vis dėlto ir šitokios išlaidos nepadėjo pasiekti
Prūsijoje didesnių laimėjimų. Mat Vengrijos pasiunti-
nys Iskra, dėdamasis norįs pasiekti taikos, užvilkinio
karo veiksmus, ir todėl daugybė lenkų be karaliaus
leidimo paliko stovyklą, o
Nesėkmingas žygis į sumažėjus jėgoms ir pralei-
Prūsiją dus tinkamą metą lemia-
miems žygiams, karalius tu-
rėjo pasitraukti iš Prūsijos nieko naudinga čia šiuo žy-
giu nepešęs. Iš karo stovyklos jis leidosi į Krokuvą,
džiaugdamasis gera žinia, jog žmona Elžbieta susilaukė
antrojo sūnaus. Per krikštą kūdikiui buvo suteiktas
Kazimiero vardas. Nuo pat
Gimsta kunigaikštis vaikystės bei paauglystės jis
šv. Kazimieras be galo pamaldžiai ir stropiai
vykdė visas krikščioniškąsias
pareigas, po mirties visur garsėjo nuostabiomis gera-
darybėmis, o gerokai vėliau popiežius su visomis apei-
gomis paskelbė jį šventuoju. Metų pabaigoje Mažosios
Lenkijos atstovai iš naujo
1459 metal sukurstė senąjį ginčą. Piot-
rkovo seime jie, be galo iš-
didžiai ir įžūliai kalbėdami su karaliumi, pareikalavo,
kad lietuviai grąžintų Lucką, Tikociną bei Vengruvą.

*Nauja audra dėl Po-
dolės*

Šitai dar labiau sukurstė aist-
ras, dar neatvėsusias po anks-
tesnių sambrūzdžių. Visa Lie-
tuva suskato rengtis karui dėl

Podolės. Tačiau lemiamas žingsnis nebuvo žengtas: pasi-
tenkinta grasinimais bei kariuomenės telkimu, nes kaip
tik tuo metu mirė žymiausias šios grupuotės vadas Jo-
nas Goštautas. Antra vertus, karalius irgi labiau nei

1460 metai

kitados stengėsi išlaikyti sa-
vo rankose Lietuvą, nes su-
silaukė jau kelių palikuonių

(mat šiek tiek anksčiau gimė trečias sūnus Jonas Ol-
brachtas, o šiais metais ir ketvirtas — Aleksandras), to-
dėl visaip baudėsi Bresto seime nukreipti nuo Podolės
didikų užmojus. Kadangi skausmas dėl patirtos skriaus-
dos, tai yra dėl atimtų žemių, tebuvo tik sušvelnėjęs,
karaliaus akivaizdoje jie, tiesa, nerodė ypatingo įkar-

*Karaliui pavyksta nu-
raminti*

ščio, tačiau, jam išvykus, vėl
ryžtingai rengdavosi karui ir
griebdavosi ginklų. Štai to-
dėl karalius, nusprendęs, jog

nėra jokio reikalo malšinti nuolatos stiprėjančio sopu-
lio kad ir stipriomis, bet laikinomis priemonėmis, o rei-
kia ieškoti tokių vaistų, kurie visiems laikams išgydy-
tų negalę, sušaukė, susiruošęs traukti į Prūsiją, Vilniuje
lietuvių seimą.

Atvyko į jį prieš Velykas gausybė žmonių. Visi
luomai sutartinai ir karštai

1461 metai

pareiškė karaliui savo pag-
rindinį norą. Esą visuomenė

galinti būti rami tik tada, kai karalius asmeniškai val-
dysiąs Lietuvą; svetur išvykusio karaliaus žodis ne-
greitai juos pasiekias ir paprastai negalys būti veiks-
mingas. Kas be ko, jie visi neišpasakytai trokštą, kad
karalius asmeniškai juos valdytų, tačiau jie to nesitiki,

nes puikiai žino, jog lenkai nieku būdu nesutiksia, kad karalius ilgam atitrūktų nuo jų valstybės reikalų. Štai todėl vardan bendros tėvynės gerovės jie karštai maldauja paskirti Lietuvai vietininku Simoną Olelkaitį, Slucko kunigaikštį, savo pusbrolio sūnų, garsų žygiais Algirdo proanūkį. Karalius, gerai žinodamas, kiek rūpesčių jo tėvui sukėlė šitaip valdomos Lietuvos žemės, nutarė atmesti šį siūlymą, nes sutikdamas užkirstų, ko gero, savo sūnums kelią į Lietuvos sostą, tačiau atvira nieko nesakė, nenorėdamas per daug ankstyvu atsakymu jų erzinti, ir slėpė širdies gilumoje savo tikrus sumanymus, gana tolimus jų reikalavimams. Pareiškęs, kad tokiam svarbiam reikalui aptarti bei deramai jį išnagrinėti reikia laiko, o jo dabar trūksta dėl karo su kryžiuočiais, jis paprašė viską atidėti. Šiuo būdu išvengęs kai kurių valdingų vyrų jam paspėstų pinklių, jis patraukė į Prūsiją, tačiau, gavęs žinią apie motinos mirtį, sugrįžo iš to žygio ir Kaune praleido rudenį, tarpais sielvartą ramindamas medžioklėmis, tarpais lankydamas Lietuvoje skitų būrius, atsiųstus padėti kovoti prieš kryžiuočius. Likusias šių metų savaites paskyrė lenkų reikalams sušaukęs

1462 metai

Lietuvių bei skitų žygiai prieš prūsus

gruodžio mėnesį lenkų seimą Korčine.

Vasarą vėl pradėjo karą su kryžiuočiais, patraukda-

mas su kariuomene prie Torunės ir įsikurdamas čia stovyklą. Per šį karą Lietuvos skitai, vedami Alberto Gorskio, suteikė lenkams nemenką pagalbą: karaliaus įsakyti, jie nusiaubė Kulmo apygardą. Nužudė Šumbergą, surengusį su drąsiausiais vyrais išpuolį į Nešavą ir norėjusį suimti karalienę, be to, smarkiai padėjo rugsėjo 7 d. Petruui Duninui prie Pucko laimėti garsų mūšį, kuriame buvo įveiktas Fričas, kryžiuočių karvedys.

1463 metai
Lietuvių ginčas su
lenkais dėl Podolės

Prasidėjęs po to lenkų sei-
mas Piotrkove vėl pakurstė
lietuvius kovoti dėl Podolės.
Jų pasiuntiniai Tautvilas ir
Kučiukas griežtai pareikala-

vo ne tik Podolės, bet ir Belzo žemės bei turtingų Rat-
no ir Olesko valdų. Gavę jie tik tokį atsakymą, kad
lenkai nieku būdu neatsisakysią atsilyginti lietuvių luo-
mams. Kai Vilniuje susirinko lietuvių seimas, atvyko
čia Lenkijos pasiuntiniai Stanislovas Ostrorogas, Kali-
šo vaivada, ir Jonas Ritvianskis, karalystės maršalas.
Anksčiau nei jie atkeliavo pats karalius, norėdamas
asmeniškai aptramdyti priešingų grupuočių įniršį, ne-
paisant to, seimo posėdžiuose užvirė atkakli kova. Ki-
virčytasi beveik išimtinai dėl ginčijamų žemių istorijos,
mat, pasak lenkų metraštininkų, jos neabejotinai pra-
eityje priklausė lenkams, o rusų metraštininkai palai-
kė lietuvių teises: kadangi abiejų šalių valdovai atkak-
liai neleido rasti bendros kalbos, visą reikalą prisiėjo
atidėti Parčevo seimui. Tuo tarpu vienas netikėtas įvy-
kis sukėlė dar didesnę abipusį įtarumą ir nepasitikėjimą.
Teodosijos miesto (vadinamosios Kafos), esančios prie
Juodosios jūros, gyventojai, pagrįstai baimindamiesi
kaimynystėje augančios turkų galybės, susimanė pasi-
samdyti krikščioniškose karalystėse karių, tinkamų
įgulos tarnybai. Karalius Ka-

Kafos gyventojai ieš-
ko pagalbininkų Len-
kijoje

zimieras jiems leido ir savo
valdomose žemėse pasitelkti
algininkų. Jie čia pasisamdė
penkis šimtus raitelių, ku-

riuos turėjo vestis į Krymą per Lietuvos žemes. Kai
traukė per Braclavą, nei šio, nei to kilo ginčas tarp ka-
rių ir miestiečių. Prasidėjus rietenoms, netruko nuo žo-
džių pereiti prie veiksmų, o tada atsitiktinai žuvo vie-
nas miestietis. Žmonėms šurmuliuojant, subėgo į aikštę
visi miestiečiai, kas apsiginklavęs kuo pakliuvo, o kas

visai beginklis. Aišku, karių saujelė vargu ar galėjo grumtis su gausybe miestiečių, antra vertus, jie bijojo, kad, miestiečiams užpuolus, dėl vieno kito karštagalvio gali atsidurti dideliame pavojuje niekuo nedėti žmonės. Pasprukti taip pat neturėjo jokios vilties, nes aikštėse ir gatvėse knibždėte knibždėjo miestiečių. Nebežinodami, ko griebtis, sugalvojo padegti vieną kitą namą, išgąsdinti žmonės supuolė gesinti gaisrų, o kariai, paspaudę pentiniais žirgus, kuo greičiausiai nušuoliavo iš miesto į atvirą lauką. Sužinojęs apie šį įvykį, miesto seniūnas Mykolas, Čartorysko kunigaikštis, sielvartaudamas ir niršdamas dėl padarytos skriaudos, pasileido pasakui padrikai sprunkantį raitelių būrį, pasivijęs bėglius, iš pradžių nesėkmingai užpuolė, o vėliau, atskubėjus didesnėms jėgoms, apsupo juos prie Bugo upės ir kartais iškapojo; tepaspruko iš čia vos penki raiteliai, kuriems padėjo išnešti sveiką kailį gal laimė, o gal narsa. Kai žinia apie šį įvykį pasiekė Lenkiją ir Lietuvą, bemat pasklido kalbos, jog ten vyko kur kas didesnės kovos nei iš tikrųjų (paprastai šitoki atgarsį sukelia pirmi gandai), nes žmogus be galo linkęs viską perdėti arba visko prisigalvoti, kaip jam šauna į galvą. Štai todėl ir pasklido neteisingas gandas, jog Podolėje jau prasidėjęs karas, kuris smarkiai visus išgąsdino. Gerai nežinau, bet galbūt dėl šios priežasties Parčeve greitosiomis šaukiamą seimą atidėjo beveik ligi metų pabaigos. Negi galima buvo tikėtis santarvės ir vienybės, kai į vieną vietą susirinks tie, kurie jautėsi neseniai nuskriausti ir neslėpė nei pykčio, nei skausmo? Tik lapkričio mėnesį susirinko seimai: lenkų Parčeve, o lietuvių Breste; kadangi nei vieni, nei kiti nenorėjo keliauti į priešininkų šalį, po ilgų ginčų nutarė susitikti Lomžoje, tai yra pusiaukelėje tarp Parčevo ir Bresto. Kadangi menkame miestelyje nebuvo nei tinkamų būstų gyventi, nei deramos mėnės bendriems posėdžiams, be to, vargu ar čia galėjo tikėtis kokių patogumų žie-

mą, vėl visą reikalą atidėjo kitiems metams ir, nieko nenuveikę, išsiskirstė. Iš ten karalius nuvyko į Lietuvą ir likusius žiemos mėnesius praleido Kaune, nes Vilniuje ir Gardine siautė maras.

Žiemos pabaigoje atvyko Lietuvon pas karalių Liudvikas, Antiochijos patriarchas, popiežiaus pasiuntinys. Rytų imperijos gyventojai, pavergti turkų, maldavo Vakarų šalis, o ypač popiežių bei imperatorių padėti be-

žlungančiai krikščionybei. Reikėjo skubėti, kol Mechemedas, turkų valdovas, neužkariavo kaimyninių kraštų ir neperkėlė karo į Europos gilumą: pasak Liudviko, jis iš paskutiniųjų rengėsi kariauti prieš krikščionių pasaulį. Kad jis sakė teisybę, akivaizdžiai patvirtino vėlesni įvykiai. Tačiau tuo metu niekas nenorėjo pirmas susigrumti su bendru priešu ir užsitraukti sau bėdos. Antra vertus, visi žinojo, kad po Bajazito sutriuškinimo skitų vardas turkams kelia didžiausią siaubą. Štai todėl, pažadėję atsiųsti didelę samdininkų kariuomenę, imperatorius ir popiežius stengėsi per Liudviką sukurstyti prieš turkus skitus. Skitų chanas Ač Girėjus atsakė jų pasiuntiniui, kad jis net pagalvoti negalys apie karą be karaliaus Kazimiero žinios ir sutikimo. Kariauti jis galėsiąs tik tada, kai jam pritarsiąs tas, nuo kurio priklauso ir jo sumanymai, ir jo ginkluotė. Todėl Liudvikas ir kreipėsi į karalių. Kai jis išdėstė popiežiaus bei imperatoriaus planus, karalius pasakė visą reikalą atidėsiąs seimui, nes tik jis turįs valstybėje aukščiausiąją valdžią, o be luomų žinios nieko reikšmingo negalys nutarti. Nors Kazimierui ir nestigo ryžto pradėti karą su turkais, tačiau jis manė, jog tuo tarpu valstybei nenaudinga, išskaidžius jėgas, pradėti naują ir pavojingą žygį nepabaigus gerokai visus

veiksmus varžančio karo su kryžiuočiais. Liudvikas, suvokęs, jog delsiama tokiu svarbiu reikalu, dėl kurio nieku būdu negalima neskubėti, pabūgęs gaišaties labiau nei atviro neigiamo atsakymo, sugrįžo pas imperatorių, nebesitikėdamas susilaukti pagalbos iš skitų. Tuo tarpu karalius, numetęs nuo galvos šį rūpestį, iš paskutiniųjų ėmė rengtis naujam žygiui prieš kryžiuočius: sulaukęs

*Rengiasi karui prieš
kryžiuočius*

lietuvių pagalbos, daliai kariuomenės įsakė saugoti Livonijos pasienį, kad pro ten kokie karių būriai negalėtų

laisvai traukti į Prūsiją. Didesnę dalį nusiuntė į lenkų stovyklą. Ir vieni, ir kiti puikiai atliko pavestus uždavinius.

Septyni šimtai Livonijos raitelių, išsiųstų kariauti
1466 metai
Livonijos raiteliai žūsta Žemaitijoje

Prūsijoje, susiruošę į žygį žiemos pabaigoje, manydami, jog tada bus lengviau išvengti lietuvių saugų. Baigėsi vasaris, pelkes ir ežerus dengė

ledas, galintis atlaikyti bet koki svorį. Tuo tarpu miškuose, prikiptę medžių, suvertę juos kaip papuolę į krūvas, lietuviai užvertę visas pramainas, kuriomis netgi nešuliais neapsikrovę pėstininkai negalėjo prasibrauti, o juo labiau — sunkieji raiteliai. Štai todėl Livonijos kariai pasuko prie Baltijos jūros, tikėdamiesi, kad apie Palangą, smėlėtame pajūryje, bus rečiau medžių ir lygesnis kelias. Atspėję jų sumanymą, lietuvių kariai prikasė vieškelyje daugybę nedidelių griovių, padengė juos plona, nepastebima, bet žirgo neatlaikančia danga, o patys išsislapstė gretimuose miškuose. Sušalę, išalkę, išvargę priešai, nenujausdami nei vyliaus, nei pasalų, ramiai šuoliavo į priekį, manydami, jog jų netyko jokie pavojai. Kai atsidūrė netoli tos vietos, kur buvo prikasta griovių, už nugaros staiga pasigirdo bai-

sus šauksmas ir iš pasalų iššoko lietuvių kariai. Netikėto antpuolio išgąsdinti Livonijos raiteliai, gal norėdami užimti patogesnę kovos poziciją, gal pabėgti, paspaudė pentiniais žirgus ir, suvirtę į griovius, visi susirado čia galą. Tuo tarpu

Užima Prūsijoje Choinicus

pasibaigė karas Prūsijoje, kur lenkai užėmė Choinicus. Kovojo visais būdais: apsupo

pylimu ir apgulos bokštais, prie sienų slinko taranai, ryžtingai griebėsi visų kitų priemonių, norėdami kuo greičiau šią vietovę užimti ir priversti gynėjus pasiduoti. Apsuptieji irgi neleido laiko vėjais: trukdydami tinkamai pasirengti lemiamam smūgiui, protarpiais rengė be galo drąsius išpuolius, sėkmingai ardė puolamuosius įtaisus, žudė jų statytojus ir sekino kovinę dvasią. Štai todėl karalius įsakė lietuvių kavalerijos vadui, pasirinkus iš visų vėliavų ryžtingiausių karių, taip stropiai budėti, kad priešas, vos pabandęs surengti išpuolį, būtų bemat atremtas. Kelis kartus sumušus išsiveržėlius, kovoje krito beveik visi narsiausi įgulos vyrai, todėl kiti pilies gynėjai, smarkiai sumažėjus jų skaičiui, liovėsi rengę išpuolius. Po to, beveik netrukdomi pasirengę lemiamam antpuoliui, iš arti visa jėga užgriuvo tvirtovės sienas. Pilies gynėjai, iš visų pusių apsupti, mėgino prasiveržti, tačiau juos sumušė ir atstūmė; kai nuo padegamųjų strėlių daugelyje vietų suliepsnojo namai, jie, praradę bet kokią viltį, pasiūlius Ulrichui, įgulos viršininkui, pasidavė

1467 metai

Gimsta kunigaikštis Žygimantas

karaliui. Choinicams kritus, popiežiaus pasiuntinys Rudolfas pasistengė, kad būtų sudaryta taika.

Pirmąją sekančių metų dieną padaugėjo karaliui ir įpėdinių, nes gimė Žygimantas¹⁶, ir rūpesčių, nes nežinojo, ar pavyks išlaikyti savo rankose Lietuvą. Mat

karalius būgštavo, kad, kilus senajam ginčiui dėl Podolės, lietuviai gali atsiskirti, kad jis šitokiu būdu ir pats prarasiąs teises į Lietuvą, ir sūnaus negalėsiąs padaryti savo įpėdiniu. Tiesa, neseniai mirus grupuotės vadovui Goštautui, visos aistros aprimo, vis dėlto baimė, kaip žinia, turi dideles akis ir jam rodėsi, jog padėtis nėra saugi. Štai todėl ištisus du mėnesius praleido Lietuvoje, tirdamas didikų nuotaikas. Tuo pat metu, mirus Krymo

*Skitai aukština Kazi-
miera*

valdovui Ač Girėjui, jo sūnus Mengli Girėjus, paskelbtas sosto įpėdiniu, atsiuntė didelę pasiuntinybę, sakyda-

mas esąs tėvo valdų paveldėtojas ir reikšdamas paklusnumą Kazimierui bei Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. Senatas padėkojo pasiuntiniams, patikinusiems pastovią savo valdovo draugystę ir pažadėjusiems, kilius kokiam karui, atsiųsti karių, bei pareiškė, jog bus gausiai atlyginta visiems, kurie atvyks į pagalbą. Nei pasiuntinybei, nei chanui nepagailėta gausių dovanų. Kazimierui, kuris netrukus sugrįžo į Lenkiją, čia rodėsi beatsiverią keliai į naujas valdas. Mat, mirus bevaikiam Vladislovui, Čekijos karaliui, kurio seserį buvo vedęs, manė, jog giminystės teisėmis galėsiąs tą karalystę pa-
imti sau arba kuriam savo sūnui. Kadangi Čekijoje labai nerimavo visokios sektantų grupuotės, Kazimieras išsižadėjo šitokių vilčių, be to, neleido jam blaškyti dėmesio ir Lietuvos reikalai, kur kas artimesni jo širdžiai. Taigi numojęs ranka į Čekiją, karalius sugrįžo į Lietuvą. Gardino seime luomai

1468 metai

Niokoja Rusią

svarstė visokiausius valstybės reikalus tuo metu, kai visuotinę baimę sukėlė dan-

gaus reiškiniai. Ištisas penkiolika dienų šiaurės rytuose spindėjo didžiulė kometa, kuri, pasak daugelio, pranašavusi visiems didžiulius negandus. Vis dėlto kur kas

tikresnę pranašystę atvežė Mengli Girėjaus pasiuntiniai, sakydami, kad Užvolgio skitų chanas Maniakas rengia karą prieš Rusiją. Todėl karalius, nė trupučio nedelsdamas, liepė, kuo greičiausiai pasiuntęs žygūnus į Kijevą, Volynę ir Podolę, visiems imtis ginklo, o tiems, kurie nepajėgia kariauti, pasitraukti iš kaimų į saugesnes vietas. Laukiniai vis dėlto užpuolė, nespėjus sutelkti pakankamai jėgų atremti pavoju, ir įsiveržė į neginamą kraštą. Šitai įvyko gal dėl to, kad per vėlai buvo gauta žinia apie pavojų, o gal todėl, kad tų žemių gyventojai atvangiai vykdė karaliaus nurodymus. Visos Lietuvos valdos Volynėje buvo žiauriai nuniokotos, nepatyrė didesnių nuostolių lenkų įgulų ginamos gyvenvietės Podolėje. Mat, skubiai išsiuntus kariuomenę, pavyko atremti priešus. Valachijoje Maniako sūnus, pralaimėjęs trejas kautynes, galop pakliuvo į nelaisvę, čia jį kaip pradėjusį karą nubaudė: ketvirčiavo Valachijos valdovo Stepono akivaizdoje, visa tai stebint ir jo tėvo pasiuntiniams.

Kitais metais Kazimieras vėl turėjo galvoti apie Čekijos karalystės reikalus, kurių dar nebuvo ir visai užmiršęs. Čekijoje karaliavo

1469 metai Jurgis iš Podebradų, aukštos

Vladislovas, Kazimie- kilmės vyras, bet susiteršęs

ro sūnus, kviečiamas klastingais Huso prietarais,

į Čekijos sostą į jį panašių šalininkų išrinktas karaliaus Vladislovo įpė-

diniu. Katalikų didikai piktinosi sektanto valdžia, tačiau negalėjo rasti tėvynėje, kas palaužtų jo galią. Kai paprašė padėti aukščiausiąją krikščionių galybę, popiežius Pijus II paskelbė Jurgį, nė negalvojantį išsižadėti sektos, tikrojo tikėjimo priešu. Be to, atėmęs iš jo visas teises į sostą, Čekijos karaliumi sakėsi skirsiąs vengrą Motiejų Huniadį, išgarsėjusį karuose dėl tikėjimo. Jurgis, neįstengdamas vienas susidoroti su tokiu

varžovu, nutarė dalytis valdžia su koku bičiuliu, tikėdamasis tuo būdu įsigyti kovos sąjungininką. Štai todėl, sušaukęs savo tautos seimą, visokeriopai stengėsi, kad Vladislovas, Kazimiero sūnus, o iš motinos pusės Čekijos karalių įpėdinis, kuriam, beje, į žmonas Jurgis sakėsi skiriaš savo vienturtę dukterį, būtų išrinktas jo įpėdiniu, o Motiejui užkirsti pačioje pradžioje visi keliai, vedantys į sostą. Kazimieras tada priėmė bei atidžiai išklaušė ir Ivano, ir ordinų pasiuntinius, be to, išsiuntė savuosius, kad šie Vladislovo vardu tartųsi svarbiausiais klausimais. Pasiuntiniams išvykus, karalius patraukė į Gardino seimą, o likusius tų metų mėnesius praleido Lietuvoje medžiodamas. Žiemos viduryje ap-
lankė Baltarusiją, kur Polocke, Vitebske bei Smolenske

1470 metai

Popiežius ir imperatorius priešinas

tvarkė taikos bei karo reikalus, o išaušus pavasariui, sugrįžo į Lenkiją ir vėl įniko į Čekijos reikalus, kuriuos sėkmingai užbaigti sutrukdė

popiežiaus ir imperatoriaus įsikišimas. Mat popiežius, priekaištingai tvirtindamas, kad Vladislovas kol kas niekuo nenusipelnęs tikėjimui, o Motiejus didžiai nusipelnęs, atvirai rėmė Motiejų, rodydamas jam palankumą. Tiesą sakant, turint galvoje tikėjimo reikalus, negalima buvo nė dvejojti, kad Čekijai reikalingas toks karalius, kuris, pagarsėjęs karo žygiais, nepriklausytų nuo sektantų malonės, kaip dabar galima buvo tikėtis, ir pastoviai remtų bažnyčią, vis dėlto Kazimieras jautėsi įžeistas, kad šiuo atveju žiūrima nuopelnų, nelyginant būtų visiškai abejotinos teisės, kurias turėjo jo vaikai dėl kilmės bei įpėdinystės. Tuo tarpu imperatorius Fridrichas papiršo į Vladislovo žmonas savo dukterį Kunegundą, o savo sūnui Maksimilijonui paprašė Kazimiero dukters Jadvygos rankos, norėdamas šia dviguba santuoka sustiprinti sąjungą ir, nušalinus

Motiejų ir Jurgi, bendromis pastangomis bei jungtinėmis karo jėgomis suteikti Čekijos sostą Vladislovui.

<i>1471 metai</i>	Karalius tebesilaikė savo senosios nuomonės ir, pasiuntęs žygūnus, įspėjo Jurgį,
<i>Livonijos riteriai įsiveržia į Lietuvą</i>	kad nesuabejotų jo palankumu.

Atvykęs į Lietuvą iš Lenkijos, pamatė, jog šį kraštą užgulė nauji rūpesčiai: nebuvo ramybės nei viduje, nei pasieniuose. Livonijos riteriai, veržliai perėję sienas, įniko kur pakliuvo plėšikauti, varytis į savo šalį grobį, o šešiolika kaimų sudegino. Karalius išsiuntė žygūnus, kurie pareiškė protestą dėl pažeistos santarvės ir pareikalavo sugrąžinti, kas pagrobta. Riterių magistras, paaiškinęs, jog tai pavienių žmonių išpuolis, anaiptol nesumanytas valstybės ir jos neskatinamas, pažadėjo atlyginti už skriaudą ir pareiškė, kad atskirų žmonių įžūlus elgesys neturėtų pakenkti visuotinei taikai. Kai nurimo pasienyje, imta būgštauti, kad gali kilti neramumai valstybėje, kad reikia laukti sambrūzdžių Rusioje. Simonas Ololkaitis, Slucko kunigaikštis, išgarsėjęs pergalemis kovos lauke (aštuoniolikos metų vadovavęs kariams ir sumušęs dvylika tūkstančių skitų), buvo gavęs iš Kazimiero kaip beneficiją Kijevo kunigaikštystę. Pajutęs tais metais, kad jam nedaug beliko gyventi, jis pasiuntė karaliui baltą žirgą bei lanką, su kuriais sėkmingai kovojo už karalių prieš turkus, maskvėnus bei skitus, ir patikėjo jaunėlį savo sūnų Vasilijų, prašydamas būti jam vietoje tėvo. Nebuvo valstybėje tokios pareigybės, kurios, mirus tėvui, kas pavydėtų jo sūnui, o valdovas jam atsakytų. Tačiau ir valdovas, ir senatas labiau paisė valstybės labo nei pagarbos mirusiajam. Mat, kai karalius, tardamasis su

žymiausiais didikais, paminėjo, jog Vasilijus galės būti paskelbtas Kijevo kunigaikščiu, daug jų pasipriešino, sakydami, kad, ši titulą palikus vienai šeimai, didžiausia valstybės žemė dėl įpėdinių garbėtroškos galinti pasidaryti asmenine tėvonija. Štai todėl, remdamasis senato sprendimu, jis Vasilijui paskyrė tik tas valdas, kurios jam tiko pagal užimamą padėtį. O Kijevui suteikė tokią pat valdyseną, kokias turėjo kitos žemės, ir, panaikinęs kunigaikščio titulą, paskelbė pirmuoju Kijevo vaivada Martyną Goštautą. Kijevo bajorai, pasipiktinę, kad karalius uždėjo šios žemės vietininku, tiesa, garsios kilmės bei didelės galios vyrą, tačiau kilusį ne iš kunigaikščių ir ne graikų tikėjimo, neleido Goštautui, du kartus mėginusiam užimti savo vietą, įkelti kojos į miestą. Jie vieningai nutarė pasiųsti žygūnus, kurie nusižeminę kreipėsi į Kazimierą, maldaudami, kad, skirdamas jų žemei nepriimtina vaivada, neužmirštų tos malonės, kurią suteikė kadaise jų gimtinei, pats, karaliumi būdamas, tituluodamasis Kijevo kunigaikščiu. Esąs mirusio Simono brolis Mykolas, Kopylio kunigaikštis, Didžiojo Naugardo vietininkas, esą daug kitų rusų tikėjimo didikų, kurių valdomas nė vienas kievietis nereikštų prieštaravimo. Atkakliai ragino ir prašė karalių, kai kam jau rodėsi, jog Kijevas netrukus gausias išskirtines teises, daugelis tarė, kad reikalavimai ir teisingi, ir nesunkūs, kad viešosios ramybės labai valdovas turįs atsakyti šiokių tokių savo teisių. Tuo tarpu valdovui rūpėjo nepalikti būsimoms kartoms nevieningos dėl nevienodų valdinių teisių valstybės, neduoti progos kilti sambrūzdžiams valstybėje, kur visi bajorai, nesvarbu, ar lietuviai, ar rusai, turi vienodas privilegijas gauti lygiomis teisėmis pareigybę bet kurioje žemėje. Ilgainiui kieviečiai, palaužti karaliaus atkaklumo, įsileido Goštautą, ir nuo to laiko Kijevą pradėjo valdyti vaivados.

1472 metai

Kunigaikštis Kazimieras kviečiamas į vengrų sostą

Sutvarkęs reikalus Lietuvoje, karalius sugrįžo į Lenkiją, kur senate priėmė atvykusią didelę vengrų pasiuntinybę. Jie smarkiai skundėsi Motiejaus karaliavimu

ir, šaukdamiesi visų šventųjų, meldė, kad lenkai neužmirštų tautos, kuri ir kaimynė, ir sąjungininkė, kad neužtenka klausytis apie jos nelaimes, bet reikia pagalbėti. Šiuo metu esą jie vieni gali išgelbėti Vengriją nuo jai gresiančios pražūties, sutikdami, kad jos karaliumi būtų žmogus, kurį vengrų luomai sutartinai išsirinko, tai yra kunigaikštis Kazimieras, karaliaus sūnus. Nesulaukus jo savo soste, vengrams nebeliks nieko kita, kaip laisva valia prisiimti turkų jungą (mat jiems rodo, jog tas jungas palyginti lengvesnis nei Motiejaus) ir pasirašyti sau mirties nuosprendį, o lenkus palikti nuolatinėje žūties baimėje, nes į jų pasienį bus praleista turkų galybė. Baisinga mintis atsidurti turkų kaimynystėje paskatino senatą bei karalių sutikti su pasiuntinių prašymu. Tad ir sutarė, kad Kazimieras, lydimas stiprios kariaunos, kuo greičiausiai leisis į Nitrą, kur, kaip tikino pasiuntiniai, atvyks Vengrijos didikai su savo kariaunomis. Nedelsiant sutelkė kariauną, turėjusią lydėti Kazimierą; privengdamas tėvo, neatsisakė keliauti ir kunigaikštis Kazimieras. Lenkams atvykus į Nitrą, bet nepasirodžius čia nė vienam ven-

Vengrai apgauna

grų didikui, Kazimieras, nieko nepešęs, paleido karius, o kartu atsisakė bet kokios

vilties ar minties užimti sostą ir atsidėjo dievobaimingoms maldoms. Vladislovo žygis į Čekiją, o Kazimiero į Vengriją pareikalavo nemažų lėšų, todėl karalius patraukė į Lietuvą. Vilniaus seime luomai sutiko, kad žemdirbiai būtų apdėti tam tikrais mokesčiais, kurie ir papildys karaliaus iždą. Per vėlai pradėjus kaupti,

1473 metai

*Nepaprasti karščiai
sukelia Lietuvoje ma-
rą ir badą*

menkai pavyko papildyti iš-
dą, nes metai buvo sunkūs ir
gyvuliams, ir žmonėms. Va-
sarą nepaprasti karščiai iš-
degino ne tik žoles, ne tik
visus javus, bet netgi krū-

mus su šaknimis. Išdžiūvo upės, kai kur taip nuseko
vandenys, kad Nemunas prie Ragainės buvo nesunkiai
perbrendamas. Dėl to iš pradžių kilo baisus badas, o
vėliau užėjęs gyvulių bei žmonių maras privertė lavonų
ne tik kaimiečių trobelėse, bet ir bajorų rūmuose bei
pilyse. Nelaimingieji turėjo tik tą paguodą, kad, užsi-
rūstinus aukščiausiam, paliko juos ramybėje priešų
kariai. Vis dėlto ir ši ramybė neilgai truko, nes kara-
lius nesiliovė rūpinęsis sūnų nauda, pasiryžęs visomis
jėgomis pulti Motiejų Huniadį ir užkariauti Kazimie-
rui Vengriją, o Vladislovui — Čekiją. Pasiųstos į pa-
galbą stiprios lietuvių jėgos, vedamos Jono Chodke-

vičiaus, rugsėjo 26 d. pasie-
kė Mstovą, o iš ten jau pats
karalius su jungtine lenkų
bei lietuvių kariuomene pa-
traukė į Sileziją. Motiejus,

1474 metai

*Motiejus Huniadis su-
mušamas Kazimiero*

atvykęs su savo pulkais į Moraviją, įsitaisė netoli ka-
raliaus stovyklos. Dar nesusidūrus pagrindinėms jėgoms,
pradėjo kovą lenkai, kurie, leidęsi maisto ir pašaro,
pakliuvo į Motiejaus pasalas. Kai ir vieni, ir kiti spėjo
parodyti savo narsumą ir šio bei to laimėti, stojo į ko-
vą lietuvių raiteliai, netikėtai užpuolę priešą; vėliau,
karaliui pasiuntus į pagalbą daugiau karių, prasidėjo
bemaž tikros didelio masto kautynės. Neilgai išsilaikė
Motiejus: nedrįsdamas pagrindinėmis savo jėgomis kau-
tis su visa karaliaus kariuomene, jis kuo greičiausiai at-
sitraukė į saugesnes pozicijas.

1475 metai

Turkai užima Kafos miestą

Kai vienas su kitu grūmėsi krikščionių valdovai, turkai iš visų pusių apsupo garsiąją Teodosiją, kurią žmonės vadina Kafa, miestą, kuriame

gyveno iš Italijos atkilę genujiečiai. Laukiant jų antpuolio, vietos vyskupas, gyventojų paragintas, išvyko į kaimynines Rusios žemes prašyti kuo skubiausios pagalbos, bet nieko nepešė, nes Kazimieras kariavo dėl Čekijos ir Vengrijos. Tuo tarpu turkai ir užėmė Teodosiją; kai ši žinia pasiekė Kijevą, vyskupas, sėdėjęs puotoje prie Goštauto stalo, krito nelyginant žaibo trenktas ir staiga mirė. Turkų valdovas, pakilęs dėl šios sėkmės į puikybę ir negalėdamas užmiršti patirto praejusiais metais Dakijoje pralaimėjimo, nuvedė savo pergalingą kariuomenę prieš Steponą, Valachijos kunigaikštį. Gavęs žinią apie šį pavojų, Steponas sku-

Isiveržia į Valachiją

biai išsiuntė žygūnus ir paprašė karalių Kazimierą deramai pagelbėti šitokiu pavo-

jingu metu. Kai dakai išklojo savo reikalą visuotinia-me lenkų ir lietuvių seime Liubline, jų prašymas ateiti į pagalbą rodėsi ne tik pagrįstas, nes prašė pagalbos kaip sąjungininkai pagal sudarytą susitarimą, bet ir didžiai naudingas valstybei. Kaip, kilus mieste gaisrui, žmogus, norintis išgelbėti savo namą, turi visokeriopai ginti nuo ugnies kaimyno trobesius, nelaukdamas, kol įkais jo paties namo sienos, taip ir valstybės reikalai vertė neleisti sugniuždinti Valachijos, neturėti tokio stipraus priešo kaimynystėje, stengtis, kad ši tau-

Lenkai atsisako pagelbėti Valachijai

ta prisidedama verčiau stiprintų lenkų nei turkų jėgas. Vis dėlto kur kas daugiau radosi tokių, kurie siūlė visai

neteikti valachams pagalbos, nes šitai, girdi, paskatins turkus pulti Lenkiją. Štai todėl pasiuntiniai ir išvyko netekę vilties gauti pagalbos. Išsivažinėjus seimui, atkeliavo persų pasiuntinys — Izaokas iš Trapezundo. Jis bandė karalių įkalbinėti kitais metais su visomis karalystės jėgomis pradėti karą su turkais, žadėdamas, kad į šį karą Persijos karalius stosis su trimis šimtais tūkstančių karių. Esą tironas nieku būdu neįstengsias kariauti dviem frontais; kai ir viename, ir kitame pakraštyje bus sutriuškintos jo jėgos, kurių begalinė daugybė kelia siaubą ir vienai, ir kitai šaliai, jis bus priverstas šiek tiek tramdyti savo potroškius

*Persų pasiuntinybė
pas karalių Kazimie-
rą*

bei pasipūtimą. Visos kaimyninės šalys iš karto turi nelyginant žiedu jį apsupti, jeigu iš tiesų nori sunaikinti baisingai išaugusią jo galybę ir amžiams išsivaduoti nuo baimės, kuri pastoviai kybosianti virš jų galvų, jei pašonėje gyvensias šitoks kaimynas. Karalius, atsimindamas, kaip nenorėjo karo su turkais lenkai Liublino seime, davė tokį atsakymą, kad nebuvo aišku, ar jis pritaria, ar atsisako. Vis dėlto jis pareiškė, kad esąs pasirengęs griebtis ginklo, jeigu Romos imperatorius, kiti karaliai bei kunigaikščiai ne žodžiais, o darbais pasirodys to karo ir tų pavojų sąjungininkai. Izaokas, išvykęs sužinoti, ką mano kiti valdovai, sugrįžo namo nenuveikęs nieko tokio, kas pateisintų jo uždavinį bei kelionę. Kiekvienas mat taikstėsi kaimynų skriaudomis stiprinti savo asmeninę padėtį, visai nesistengdamas prisidėti prie bendro visų krikščionių reikalo, kurį dar labiau blogino vidiniai nesutarimai. Karalius Kazimieras, nenorėdamas pasirodyti nieko nenuveikęs nei Valachijos labui, nei Persijos naudai, pavedė Martynui Vrochimovskiui nuvykti pas turkų valdovą Mechmedą ir at-

kalbėti jį nuo Valachijos turtų grobstymo. Martynas užtiko turkų tironą prie Varnos, kur jis telkė didžiules jėgas, ketindamas traukti
Kazimieras tvarko į žygį. Kai, apsuptas savo
Valachijos reikalus karvedžių, šis įsakė iškloti,
per pasiuntinius ką jam pavedęs karalius,
Martynas prabilo visai ra-

miai, nė trupučio nepabūgęs. Esą karalius Kazimieras po šiai dienai sąžiningai laikęsis sutarčių, kurias jo tėvas sudaręs su turkų valdovais, todėl jis nė nežinąs, kodėl Mechmedas pirmas ketinąs jas sulaužyti, kodėl jis taip labai norįs, kad lenkų valdovas būtų jo priešas, o ne draugas. Jeigu telkiąs šią kariuomenę prieš Valachiją, lenkų priklausomybėje esančią valdą, jeigu šiuos pulkus vesiąs prieš Steponą, karaliaus Kazimiero vasalą, anksčiau vis dėlto tegu jis, Mechmedas, pagalvojąs, jog burtas jau mestas, jog karalius Kazimieras noromis nenoromis traukiamas į kovą, jog, paisydamas savo žmonių reikalų ir keršydamas už sutarties sulaužymą, jis parodysiąs ne mažiau ryžto ir valios, nei ligi šiol rodęs atkaklumo, saugodamas taiką. Mechmedas, įsakęs sustabdyti žygį, pažadėjo taiką iš pagarbos karaliui ir sutarė su karaliaus pasiuntiniu, kad ateityje Steponas naujais antpuoliais nekurstysiąs karo, o už neseniai padarytą grobikišką įsiveržimą tinkamai atsilyginsiąs. Pasiuntinys išvyko namo, tačiau Steponas nė nemanė daryti dėl taikos kokių nuolaidų, todėl turkai, siaubdami ir niokodami, įsiveržė į Valachiją. Šiuo karu Mechmedas, rodė, nesiekė jokių svarbių tikslų, nes visas jėgas metė pasiplėšikavimui, vis dėlto baisiai kalaviju bei ugnimi nuniokojo visą kraštą. Neliko naikintųjų nepaliesta ir Podolė, nes barbarai siautėjo visur, kur pakliuvo, nesirinkdami nei kelio, nei takelio. Iškilus tokiam pavojui, Rusioje buvo skubiai sutelkta nemenka kariuomenė, kuri, susijungusi su Stepono jėgomis,

būtų galėjusi atviroje kovoje atremti priešą, tačiau be karaliaus žodžio nedrįso peržengti karalystės sienų. Tuo tarpu Steponas, kad ir niekur nestojęs į tikrą mūšį, nuolatiniais antpuoliais pridarė barbarams nemaža nuostolių. Ši aplinkybė ir paskatino Mechmedą pirmą kreiptis į Kazimierą: pasiuntus žygūnus, prašyti atnaujinti sutartį.

*Rusai priversti pripa-
žinti popiežių bažny-
čios galva*

Maždaug tuo pat metu ru-
sų tikėjimo vyriausiasis vy-
skupas Lietuvoje ir Rusioje
Misailas, Kijevo patriarchas,
sušaukė šventąjį suvažiavi-

mą. Jame visi vieningai nutarė išleisti į Romą pasiun-
tiniu Aleksandrą Soltaną, vyriausiąjį Lietuvos Didžio-
sios Kunigaikštystės iždininką, didelį šventųjų raštų
žinovą. Svarbiausi pasiuntinybės uždaviniai buvę šie.
Reikšdami valią tų, kurie atnašauja Kristui pagal grai-
kų bei rusų apeigas, jie turėję pasižadėti gerbti popie-
žių Sikstą IV kaip šv. Petro įpėdinį, vyriausiąjį krikš-
čionių dvasininką, paties Kristaus vietininką žemėje.
Be to, išdėstyti jam pagrindines savo tikėjimo dogmas
ir pavesti jo sprendimui. Maldauti, kad tokią pat ma-
lonę, kokią jubiliejaus proga esąs suteikęs Romos apei-
gų žmonėms visose Lenkijos karalystės žemėse, suteiktų
ir graikų apeigų žmonėms, kaip sąžiningai paklusus-
iems šventajam sostui. Galop pasirūpinti, kad popie-
žius į Rusią atsiųstų bažnytinio mokslo žinovų, kurie
Florencijos tėvų rūpesčiu priimtais pagrindais numal-
šintų visus ginčus, kylančius Lietuvos valdose tarp ru-
sų ir Romos apeigų žmonių. Tuo metu Lietuvoje ir už
jos ribų buvo tokia ramybė ir taika, kad ne tik dvasi-
ninkai, bet ir karvedžiai rūpinosi tikėjimo skleidimu.
Be kitų vyrų, kurie pasirašė to suvažiavimo nutarimus,
randame ten ir vyriausiojo Lietuvos kariuomenės vado
Jono Chodkevičiaus bei jo brolio Povilo parašus.

1477 metai

Valstybė tvarkoma
gana nerūpestingai

Kai dėl visuotinės ramybės visi pasijuto saugūs, pradėta gana aplaidžiai rūpintis valstybės reikalais, ir tik apdairesni vyrai suprato, jog

šitoks geras gyvenimas negali ilgai tęstis. Karaliui Lenkijoje išitraukus į Vengrijos ir Čekijos rūpesčius, valdymo, o ypač kariuomenės reikalai buvo vis labiau apleidžiami. Pilys tolimesnėse žemėse liko arba visai be gynėjų, arba jas saugojo menkos įgulos, per ankstesnį karą ištuštėjo iždas, o niekas nesirūpino, jog ateityje gali būti visokių išlaidų, niekas nesirengė netikėtam karui; atvykęs kada ne kada į Lietuvą, karalius laiką leido medžioklėse, į visus reikalus žiūrėjo pro pirštus. Štai todėl pagrįstai būgštauta, kad tokia padėtis suvilios ilgainiui tą ar kitą priešą, kuris, tikėdamasis sėkmės, gali staiga griebtis ginklo. Kai kovo mėnesį karalius netikėtai Vilniuje sušaukė seimą, kuriame ir pats asmeniškai dalyvavo, visi vieningai štai ko pareikalavo: kadangi du jo vyresnieji sūnūs Vladislovas ir Kazimieras jau turi savo karalystes, karalius privalęs su jaunesniuoju sūnumi Jonu Olbrachtu pasidalyti valdymo

Karalius įspėjamas,
tačiau dedasi nema-
tąs pavojų

rūpesčiais, su kuriais pats pasenęs susidoroti nebeįstengia, ir pavesti jam Lietuvą, kurią šis valdysiąs jo vardu. Šie reikalavimai nepadarė ka-

raliui jokio išpūdžio, galimas daiktas, dėl jo būdo tvirtumo ar atkaklumo, o gal dėl to, kad Lietuvą tuo metu užgriuvo žiauri nelaimė. Kai Lietuvos reikalai buvo deramai tvarkomi, Maskvos kunigaikščiams trūko ne drąsos, o patogios progos ją užpulti. Kai imta nesirūpinti valstybės reikalais, kai pasienio žemės, kurioms nors ir įsakė pasirengti netikėtiems atvejams, tapo lengvai pasiekiamos bet kokiems užpuolikams, Maskvos kunigaikštis Ivanas Vasiljevičius, ne kartą sėkmingai

kariavęs, neseniai laimingai atsikratęs kitų jungo ir dėl to įgavęs drąsos bei jėgų, pradėjo vykdyti savo ankstesnius sumanymus. Turėdamas gražaus laiko, jis sutelkė didžiulę kariuomenę ir vasaros pradžioje neti-

1478 metai

Maskvos kunigaikštis

užima Naugardą

kėtai užpuolė visomis jėgomis Didįjį Naugardą. Pasirinko tą žemę dėl to, kad ji atokiau nuo Lietuvos, vadinasi, čia nieku būdu nespės laiku

atvykti pagalba. Įsibrovėlius pasitiko ginkluoti gyventojai, tačiau jų koviniai užmojai buvo kur kas didesni nei jėgos ar sėkmė: negausius jų būrius galybė priešų lengvai išstūmė iš kovos lauko; pasigriebę šiokią tokią mantą, kokią pajėgė netikėto pavojaus užklupti kaimuose nutverti, pasitraukė į miestą, kurį ir užgriuvo kautynių audra. Tuo tarpu miestas nebuvo pasirengęs atlaikyti ilgalaikę apsiaustį ar smarkų antpuolį: itin kliudė gausybė moterų, vaikų ir senių, čia susispietusių, bet negalinčių eiti jokių karinių tarnybų. Štai todėl neilgai jie ir gynėsi nuo vartus puolančio priešo. Užėmęs miestą, Vasiljevičius įsakė aikštėje nukirsdinti tris šimtus miestiečių, drįsusių prieš jį pakelti ginklą, iš visų kitų atėmė turtą, palikdamas vienam kitam vos trečdalį to, ką šis turėjo, šventyklose pagrobė nuo altorių šventąsias brangenybes, paaukotas dievui ir šventiesiems, apiplėšė iždą: tris šimtus vežimų tauriųjų metalų, apdorotų bei nugludintų brangakmenių, šventų ir nešventų indų išvežė į Maskvą. Šios turtingos žemės praradimas davė pradžią Lietu-

Lietuvos smukimo pradžia

vos smukimui iš tų aukštybių, į kurias ją buvo iškėlęs

Vytautas. Vėliau bemaž po kiekvieno karo reikėjo už taiką mokėti arba ištisa žeme, arba kokia apygarda; retai pavykdavo ką iš priešo atgauti; Žygimanto Augusto paliaubų aktas galutinai

pakirto jėgas, o visa valstybė suiro mūsų laikais, kai ją visomis jėgomis iš karto užpuolė trys priešai: Maskva, Švedija ir Zaporožė. Užimdamas Naugardą, Vasiljevičius ne patenkino, bet dar labiau pakurstė savo godulį, po sėkmingo žygio jo užmojai padidėjo: svaajojo ne tik apie pasienio žemes, bet ir apie tolimesnes sritis, rengėsi, tęsdamas karą, užimti patogesnes pozicijas. Niekas neabejojo, kad nieku būdu taikos negalima laukti iš to, kuris pirmas pasiryžo kariauti ir susikūrė palankias sąlygas klastuoliškai, bet sėkmingai pradėjęs karo žygį. Štai todėl lietuvių didikai karštai paragino karalių asmeniškai susirūpinti valstybe, atsidūrusia pavojuje. Nenoromis sutiko karalius važiuoti Lietuvon iš Lenkijos, gal dėl to, kad, būdamas senyvas ir nekęsdamas karo, nenorėjo kvaršinti galvos šitokiais rūpesčiais, o gal iš baimės, kad čia jo neverstų užleisti valdžią kuriam iš savo sūnų. Galop atvyko su žmona bei sūnumis į Vilnių. Senato pasitarime visi kaip vienas siūlė ginklu atsiimti prarastas žemes: esą būtina kuo

*Karalius Kazimieras
vengia karo su Mas-
kva*

skubiausiai sutramdyti priešą, kol šis dar nepasidarė visai nesuvaldomas, būtina žiūrėti, kad pirmieji sėkmingi priešų išpuoliai nepasiliktų

be atkirčio, kad dėl kitos pusės nerangumo priešas visai nesujūlėtų; užtenka jėgų deramai atseikėti priešui už skriaudą, tegu tik karalius įsako pradėti karą — nekviešti atskubėsia į pagalbą Užvolgio skitai, laikydami senąjo susitarimo, be to, negalėdami užmiršti patirtą pralaimėjimo, jie mielai pasiūsią savo jaunuomenę žygin prieš Maskvą. Karalius, išsiuntęs žygūnus, netruko susitarti su skitų chanu, kad tas užpultų Maskvą, tačiau pats visais būdais vengė to karo: mat metų našta buvo smarkiai apmalšinusi jo karštą būdą, kadaise taip nepakentusį delsimo. Jis visaip teisinosi: kad

iždas tuščias, kad sunku tokiomis kebliomis aplinkybėmis pasisamdyti karių, kad bajorai, ilgą laiką nekaria-
vę, atprato nuo karo stovyklos gyvenimo, tuo tarpu
priešo iždas esąs pilnas, mat neseniai jie paėmė didelį
grobį, jo kariai įgavę karinės patirties žygiuose prieš
skitus, jis turi stiprias ir gausias jėgas, jo kariuomenės
ūpas po sėkmingų karų pakilus. Dėl to, girdi, jis ir ma-
nąs, jog būtų visiškai neprotinga pradėti tokioje padė-
tyje, kai jėgos nelygios, kovą dėl valstybės labo. Ka-
raliaus nuomonė ir lėmė, nes be jo sutikimo iš viso nie-
ko negalima buvo imtis. Taigi nusiuntė žygūnus, kurie
nuvykę išsiderėjo kelerių metų paliaubas. Tuo tarpu
nei Naugardas, nei kelios kitos apygardos, likusios Mas-

kvos valdžioje, niekada dau-
Sudaroma taika giau nebebuvo atgautos. Il-
gainiui visai išblėso troški-

mas atsiimti prarastas žemes. Skitų chanas Achmatas
atvedė didžiulę kariuomenę prie Maskvos sienų, tačiau
nieko čia reikšmingesnio nepadarė, kadangi karalius,
laiškais jį sukurstęs griebtis ginklo, pats nė piršto ne-
pajudino. Vasiljevičius pasinaudojo tuo neveiklumu ir
už didelius pinigus papirkė Temirą, skitų karvedį. Te-
miras įkalbėjo Achmatą grįžti į skitų kraštą, nė neper-
žengus Maskvos sienų, o kai šis sugrįžo, nutaikęs pro-
gą, jį užmušė. Karalius, patenkintas, kad atsipirko nuo
karo paliaubomis, sugrįžo į Lenkiją, palikdamas čia sa-
vo sūnų Kazimierą, tačiau be jokios valstybinės parei-
gybės. Vėliau keletas vadų rengė karinius sambrūzdžius.
Šiaip valstybėje neįvyko nieko tokio, kas būtų verta
paminėti. Visus to meto darbus ir žygius nustelbė ku-
nigaikščio Kazimiero gyvenimas, praleistas nuostabiai
dorai, užsidarius karaliaus rūmuose. Iš pat mažumės
jis didžiai garsėjo pamaldumu, nors jo širdis nesišalino
ir valstybės reikalų, bet ne todėl, kad pats į juos būtų
labai linkęs, o veikiau iš pagarbos tėvui. Kai, pakvies-

<p><i>Miršta šv. Kazimieras</i></p> <p>širdį į dievą ir vėliau ją niekad nesirūpino mirtingųjų reikalais. Vilniuje miręs, jis buvo palydėtas su kur</p> <p><i>1484 metai</i></p> <p>kaip atsiskyrėliai, ir palaidotas miesto bazilikoje, šv. Stanislovo katedroje. Kitais metais jie palydėjo senovės Lietuvos kunigaikščių at</p> <p><i>ir palaimintasis Mykolas Giedraitis</i></p>	<p>tas į Vengrijos sostą, patyrė iš saviškių lengvabūdiško patiklumo, kokie tušti žmonių reikalai, jis nukreipė savo</p> <p>kas didesne žmonių pagarba nei ta, kuri rodoma mirusiems kunigaikščiams, gyvenusiems</p> <p>žalą Mykolą Giedraitį, vyrą, garsų ne tik dėl pamaldžios prigimties, bet ir dėl kilmės.</p>
--	---

Visuotinę taiką nutraukė naujojo turkų tirono Bajazito puolimas. Mat jis, po tėvo mirties paveldėjęs valdžią, sugalvojo padaryti tai, kas nepavyko jo tėvui, todėl pradėjo karą prieš Steponą, Valachijos valdovą, ir užėmė Dakijoje keletą miestų: vienus jėga užgrobė, kiti patys pasidavė. Šitai sužinojęs, karalius leidosi į Lvovą. Ten paskelbus, jog Steponą bei Valachiją karalystė imanti į savo globą, nušuntė į pagalbą tris tūkstančius rinktinės jaunuomenės. Kad pagalba buvo deramai stipri, parodė žygio pabaiga: turkai buvo išstumti beveik iš visos Valachijos. Sutvarkęs Valachijos reikalus, karalius nuvyko į Lietuvą, nes, bėgant metams ir nykstant dvasios žvalumui, vis labiau vengė valstybinių reikalų ir vis smarkiau mėgo medžioklę, o ypač taurų, kurių Lenkijoje negalima užtikti. Gyvendamas Vilniuje, priėmė į svečius Tverės didįjį kunigaikštį, atklydusį iš tolimos

Maskvos kunigaikštis užima Tverę

1486 metai

Rusios. Kai Tverėje ar dėl Maskvos valdovo Vasiljevičiaus klastos, ar dėl kokių kitų priežasčių kilo maištas, kunigaikštis, valdinių išvytas iš savo senolių valdų, pabėgo pas karalių. Žadėdamas amžiną santarvę ir deramą karinę pagalbą bet kuriuo atveju, jis ragino ir kalbino karalių atkeršyti už jam padarytą skriaudą, ypač dėl to, kad visa Tverė, atsikračiusi teisėto kunigaikščio valdžios, susivienijo su maskvėnais, o šia sąjunga Vasiljevičius galėjo smarkiai sustiprinti savo jėgas, jeigu jam kuo greičiausiai nebūsiąs duotas atkirtis. Tverė turėjo labai galingas karo jėgas, ji galėjo išvesti į kovos lauką ligi penkiasdešimties tūkstančių raitelių. Lietuviams tikrai buvo pavojinga maskvėnų sėkmė, toks smarkus jų augimas kaimynų sąskaita, tačiau karalius Kazimieras, kaip ir visi seniai mėgdamas ramybę, po senovei vengė karo. Todėl, teisindamasis sudarytomis su Vasiljevičiumi paliaubomis, atleido pabėgėlį, tiesa, mandagiai ir nuoširdžiai jį pagerbęs, bet nieko doro nepažadėjęs. Tuo tarpu Vasiljevičius, nors, paisydamas paliaubų, atvirai ir nepradėjo karo, bet žalos daryti nevengė. Jis ir pats atėmė iš Krošino kunigaikščių, Kęstučio sūnaus Vygando palikuonių, geroką krašto dalį, ir stengėsi nuslėpti savo

1487 metai

Siaubia Lietuvos valdas

brolio Andrejaus, Možaiško kunigaikščio, įsibrovimą į Viazmos žemę, nekalbant jau apie smulkesnius išpuolius. Kazimieras, rodos, nė nematydamas teisingos ir akivaizdžios priežasties karui, pavedė Vladimiro kunigaikščiui Masalskiui karaliaus vardu vesti derybas su Maskvos valdovu dėl padarytos žalos. Vasiljevičius tvirtino, kad nei jis pats, nei jo brolis nepadare skriaudos ir nepažeidė susitarimo, gal

tik šiek tiek žemių atsiėmęs Maskvos kunigaikštystės ribose iš neteisėtų savininkų. Norėdamas parodyti, jog jam visai nerūpi keisti esamos padėties, pasiūlė visą reikalą patikėti spręsti abiejų šalių atstovams. Tada karalius ir liovėsi kėlęs bet kokius reikalavimus. Netrukus liautasi grasinti ginklu: šitai patenkino neveiklų karalių, tačiau valstybei iš to buvo maža naudos. Sukruto visi nelyginant iš gilaus miego pabudę tik tada, kai sukrėtė širdis tarytum netoliese staiga blykstelėjęs žaibas skitų įsibrovimas.

1488 metai Karalius, jausdamas, jog
diena nuo dienos vis labiau
silpsta, žinojo, kad artėja pa-

skutinioji, todėl iš visų jėgų stengėsi, išnaudodamas visokias progas, iškelti sūnus į deramas aukštybes. Štai todėl pasirūpino, kad popiežius Inocentas paskelbtų Fridrichą Krokuvos arkivyskupu ir įtrauktų į šventąją kardinolų tarybą, be to, visomis priemonėmis stengėsi pelnyti lenkų palankumą Jonui Olbrachtui, kurį ketino palikti savo įpėdiniu. Todėl, sužinojęs, jog skitai dviem žygio voromis užpuolė Lenkiją, siaubdami ją ug-nimi ir kalaviju, jis ryžtingiau nei bet kada anksčiau pradėjo rūpintis Lietuvos reikalais ir išitraukė į karą dėl Podolės, o sūnui karštai nurodė kuo apdairiausiai pavaduoti karalių karo stovykloje. Kunigaikštis Jonas

Olbrachtas, uoliai vykdyda-
mas, kas buvo tėvo nurodyta,
1489 metai greitai sutelkė Rusioje ir Lie-
Kunigaikštis Jonas tuvoje kariuomenę ir, patrau-
Olbrachtas sumuša kęs į priekį su ryžtingiausiais
skitus vyrais, prie Savranės upės at-

virame lauke susikovė su priešu. Gurguolės, saugomos nedidelio būrio, lėtai slinko iš paskos. Kovos pradžia buvo gana sunki, nes, neprasidėjus tikroms kautynėms, skitai iš tolo juos apšaudė strėlėmis. Štai todėl kunigaikštis paragino savuosius paspaudus žirgus pentiniais

šuoliais užpulti pagrindines priešų jėgas, susispietusias apie jų kovos žymenį, ir, neleidžiant šaudyti iš lankų, priversti kautis kardais. Kariai, nuostabiai vikriai įvykdę įsakymą, bemat privertė priešą kautis taip, kaip buvo sumanyta, ir susilaukė sėkmės. Priešas neilgai atlaikė tirštų eilių antpuolį: išmuštas iš savo pozicijų, pasitraukė į artimiausias pelkes, daugiau iš šio manevro tikėdamasis, nei iš tiesų turėdamas naudos. Mat, užstojus vietas, kuriomis buvo galima atsi-traukti, jie nebegalėjo nei saugiai pabėgti, nei išskleisti savo eilių kovai. Apie penkiolika tūkstančių krito kovos lauke arba pakliuvo į nelaisvę, be galo daug pa-ėmė visokiausio grobio, o svarbiausia — išvadavo gau-sybę belaisvių. Tuo pat metu, kai vyko šios pergalingos kautynės, dalis skitų kariuomenės, kuri gabenosi grobį iš tolimesnių Podolės pakraščių, prie Kopistrino už-puolė nugalėtojų gurguoles. Apsauga, pamačiusi prie-šą, bemat išsibėgiojo, todėl ir barbarai, manydami, jog jų nereikia bijoti, drąsiai paliko savo karo stovyklą. Taigi vieni klydinėjo be jokios tvarkos, plėšdami, kas pakliuvo po ranka, kiti, jausdamiesi visiškai saugūs, vaišinosi surastomis gurguolėje gėrybėmis, tretį, nu-vargę iš kelio ir suvirtę kas sau, miegojo; dėl visa pik-ta keletas budėjo kartu su vadu, nors ir šie nesitikėjo jokio priešo antpuolio. Nugalėtojų kariuomenė ir už-griuvo netikėtai nieko pikto nelaukiančius: vadą, ku-ris, kelių vyrų remiamas, drįso priešintis, nuvijo, o kitus, nusigėrusius ir įmigusius, be kovos išžudė. Pa-sak metraščių, tada krito dešimt tūkstančių laukinių. Po šios pergalės ir valstybėje, ir už jos ribų pradėta

didžiai vertinti ir gerbti kuni-gaikštį Joną.

1490 metai

Pakviečiamas į Ven-grijos sostą, bet ap-gaunamas

Pirmiausia, rodos, šitai padarė vengrai, nes, mirus Motiejui Korvinui, karštai jį pakvietė į savo karalystės

sostą. Jonas nepritarė jų troškimui, nes gerai žinojo, kad seime buvo ginčų ir skirtingų nuomonių, mat daugelis rėmė jo brolių Vladislovą. Be to, jis puikiai atsiminė, kaip atsitiko kitam jo broliui, Kazimierui, kurį vengrai lengva ranka apgavo. Kądangi tėvas karštai reikalavo, kad jis pasinaudotų pasitaikiusia proga, jis, gavęs iš jo karių, vis dėlto leidosi į Vengriją, puoselėdamas šio tokias viltis, bet, kaip paaiškėjo, nepagrįstas. Mat vengrai nuo jo nusigręžė, ir jis, nieko nepesęs, turėjo grįžti į Lenkiją. Ši laimės ar žmonių nepastovumą kur kas nuosaikiau sutiko jaunikaitis nei jo iškaršęs tėvas. Mat pirmasis, vos išvykęs iš Vengrijos, liovėsi kvaršinę sau galvą mintimis apie sostą, tuo tarpu pastarasis piktinosi ir puoselėjo širdyje kerštą sūnui Vladislovui, Čekijos karaliui, skatindamas Joną pradėti karą. Šitokie rūpesčiai taip jam paėdė širdį, kad, trokšdamas gauti sūnui sostą, beveik nematė nieko kito ir nejautė, kokių patiria nuostolių. Tuo tarpu Maskvos valdovas stiprino savo pajėgas, darydamas Lietuvai žalą. Mat prieš keletą mėnesių labai turtingi ir kilmingi kunigaikščiai Belskiai, Boratinskiai ir Vorotinskiai su didžiulėmis tėvonijomis perėjo į Maskvos pusę ir pradėjo su savo kariaunomis puldinėti karaliaus valdas. Sužinojęs apie šiuos

*Maskvos galia auga,
bet karalius Kazimie-
ras stengiasi to ne-
matyti*

įvykius, karalius tiek tepadarė, kad išsiuntė pas Vasiljevičių pasiuntinį Stanislovą Strumilą Petravičių protestuoti dėl paliaubų sulaužymo.

O visos ginkluotos jėgos pasuko į Vengriją. Nenoromis Jonas sutiko dalyvauti tame žygyje, nes turėjo kovoti prieš brolių ir jam kenkti; šį kartą, beje, jam dar prasčiau pasisekė nei prieš metus. Mat, kol vengrai vilkino karą, gal sąmoningai, gal iš reikalo niekur atvirame lauke

1491 metai

Jonas sumušamas

Vengrijoje

nestodami į kovą, o Jonas, nenorėdamas kariauti su broliu, viską tvarkė be galo nerangiai, beveik visos karaliaus jėgos išbėgiojo namo.

Jonas beturėjo vos keturis tūkstančius karių, kai susidūrė su stipria vengrų kariuomene. Jam stigo jėgų, bet ne drąsos, štai todėl ir su tokia maža kariauna jis stojo į lemtingą mūšį. Sumuštas vos ne vos paspruko iš nugalėtojo rankų. Tačiau Vladislovas tuoju pat po pergalės per pasiuntinius pasiūlė broliui tartis dėl santarvės sudarymo. Brolis neatsisakė, ir jie susitarė šitokiomis sąlygomis: Vladislovas liksiąs Vengrijos karaliumi, jam mirus ir nepalikus vaikų, Jonas tapsiąs sosto įpėdiniu, šiuo metu iš Vladislovo jis gausiąs kaip beneficiją Sileziją.

Apie šiuos susitarimus karalius nieko nežinojo, mat tuo metu buvo išvykęs į Lietuvą, kur sušaukė seimą. Susirinko gausybė didikų, ypač daug — iš Seversko žemės, nes visus juos baugino

Seversko kunigaikščiai atsiskiria nuo Lietuvos

dėl pavoingo artumo kaimyninės Maskvos galybės ir vertė labiau rūpintis valstybe, kuri iro, patirdama vieną nuo-

stolį po kito. Visi ketino senate sutartinai paraginti ir šiaip, ir taip išsisukinėjantį karalių rimtai susirūpinti tos žemės gynyba. Vis dėlto anksčiau, nei susirinko senatas ir nei jie gavo progą sužinoti jo nuomonę, visiškai atsitiktinis mažmožis staiga išardė visą reikalą. Kunigaikščiai susirinko karaliaus rūmų menėje, ketindami kaip paprastai pasveikinti karalių, tačiau, kai jie norėjo eiti toliau į rūmus, durininkas, jų nepažinęs, neįleido. Visi šitai palaikė dideliu įžeidimu, ypač dėl to, kad kurie ne kurie save kildino iš to paties kelmo kaip ir karalius. Žymiausias iš jų, nekreipdamas dėmesio į menką žmogelį, pabandė praverti duris, tačiau durininkas

priešindamasis per neatsargumą privėrė tarp durų kunigaikščiui pirštą. Dėl to kilo šitoks pasipiktinimas, kad kunigaikščiai, įniršę ir įsitriukšmavę, išėjo iš rūmų ir išvyko iš Vilniaus. Vos karalius šitai sužinojo, bemat išsiuntė kuo skubiausiai žygūnus, kurie išvykstantiems turėjo pranešti, jog storžievis už neapdairumą nubaustas mirtimi. Kas be ko, sunki bausmė, bet ir ji neįstengė sugrąžinti didikų atgal prie karaliaus. Įžeistos širdys visur pradėjo matyti įžeidinėjimą ir godžiai klausytis tų, kurie patarė atsiskirti. Visa tai, kas tarp jų ir kitų Lietuvos didikų Vilniuje dėjos, nors šitaip neišvengiamai ir turėjo dėtis tarp skirtingo tikėjimo bei auklėjimo žmonių, jie dabar suprato kaip savęs niekinimą ir pradėjo taip nekęsti Lietuvos, kad net įniko veidmainingai skųstis, jog, juos priimant, buvęs užgautas jų orumas. Beje, dar vienas dalykas užgavo jiems širdis:

<i>Rusai verčiami pri- pažinti uniją su Ro- mos bažnyčia</i>	karalius mat buvo išleidęs griežtus potvarkius, kuriais sakėsi remiąs Florencijoje sudarytą Romos bažnyčios su- sitarimą su Rytų bažnyčia ti-
--	---

kėjimo reikalais, tuo užgaudamas pasekėjus Rytų schizmos, kurios atkakliai laikėsi Seversko didikai. Mažai tesutramdė užsispyrėlius ir Josifo, Kijevo metropolito, pavyzdys bei rūpestis, ir Nifono, Konstantinopolio patriarcho, tais metais išleistas laiškas, kuris rimčių rimčiausiai ragino visus rusus tvirtai laikytis tos tikėjimo santarvės, dėl kurios sutarė Rytų imperatorius Jonas Paleologas, Konstantinopolio patriarchas Juozapas bei kiti to meto Graikijos patriarchai ir valdovai, dalyvavę Florencijos suvažiavime. Dėl šių priežasčių Seversko kunigaikščiai, atsiskyrę nuo karaliaus bei Lietuvos, išdavė valstybę ir visas savo valdas prijungė prie Maskvos. Žinia apie atsiskyrimą smarkiai išgąsdino karalių, tačiau jis nieko kito nesugebėjo padaryti, tik užprotestuoti per pasiuntinį Vaitiekų Kločką dėl šios skriaudos.

Tiesa, žadėjo karalius patraukti su visomis jėgomis ir atkeršyti Maskvos valdovui, tačiau, tuo pat metu gavęs laišką, kuriuo jam pranešė, kad jo sūnus Jonas Olbrachtas Vengrijoje sumuštas brolio Vladislovo ir su nugalėtoju sudaręs santarvę, padarydamas Lietuvai daug žalos, jis nukreipė visą pyktį prieš Vladislovą, ketindamas ginkluota jėga jam atkeršyti už Olbrachto pralaimėjimą kaip už savo paties pažeminimą.

Kai rengėsi karui su vengrais, ne taip skaudžiai jut

<i>1492 metai</i>	to Maskvos padarytą skriaudą, o po to prasidėjusi liga
<i>Karalius Kazimieras</i>	privertė visai užmiršti karą.
<i>miršta</i>	Susirgęs Trakuose, iš pradžių nepaisė ligos ir leidosi į Len-

kiją, tačiau kelionės nuovargis sustiprino negalę: vargais negalais nugabentas į Gardiną, pajuto, kad kovoja su mirtimi, nes vaistai virto nuodais. Vaistais mažino karštį, bet žaizdotuose viduriuose jie sukėlė dizenteriją, o vėliau, ją begydant, nepaprastai sustiprėjo vandenligė, ir galop bet koks gydymas nieko negalėjo padėti. Kai gydytojas Jokūbas Zaleskis, palieptas atvirai iškloti, ar karalius atlaikys ligą, nieko gero negalėjo pažadėti, karalius pasakė: „Vadinasi, reikia mirti“ ir visą savo dėmesį nukreipė į paskutiniuosius mirtingųjų rūpesčius. Sudaręs testamentą, visus pinigus, po ranka turimus, padalijęs tarp čia pat esančių sūnų, kreipėsi į lenkų didikus, prašydamas, kad, jam mirus, paskirtų sosto įpėdiniu Joną, o po to, beveik ašarodamas, tarė trumpą kalbą lietuviams, reikalaudamas, kad Aleksandrą paskelbtų Lietuvos valdovu. Paskui paragino Joną ir Aleksandrą pasirūpinti broliu Žygimantu. Galop, kaip dera krikščioniui aprūpintas visais sakramentais, mirė birželio 7 d., išgyvenęs šešiasdešimt ketverius metus, o Lietuvą valdęs penkiasdešimt dvejus. Garsėjo šis valdovas ir savo šlovingu vardu, ir savo garbingais žygiais. Vidutinio ūgio, plikakaktis, pailgo ir prakaulaus

veido, kalbėdamas šiek tiek švepliavo; būdamas labai kantrus ir kūnu, ir dvasia, nebijojo nei darbų, nei vargų. Gerdavo tiktai šaltą vandenį, o elgėsi ir rengėsi paprastai ir kukliai kaip ir Jogaila. Didžiausias palaido

Šviesiojo	Vilniaus	sanguliovimo priešas, ištiki-
vyskupo	Andriaus	miausias teisėtos žmonos vy-
mirtis		ras, nepaprastai mėgo me-
		džioti, o draugams buvo la-
		bai dosnus. Keliais mėnesiais

anksčiau už karalių mirė Vilniaus vyskupas Andrius, kilęs iš Vilniaus, garsėjęs šventųjų mokslų pažinimu bei proto aštrumu. Jo įpėdiniu tapo šviesiausios kilmės Vaitiekus Taboras.

Šešta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ ŠVIESIAUSIASIS KUNIGAİKŠTIS ALEKSANDRAS

1492 metai

*Aleksandras išrenka-
mas Lietuvos didžio-
ju kunigaikščiu*

Kai Lietuvoje pasklido žinia apie karaliaus Kazimiero mirtį, gausybė didikų skubiai susirinko į Vilniaus seimą. Atvyko ir tokie žymūs vyrai,

kaip Simonas Olelkaitis, Slucko kunigaikštis, Alšėnų, Mstislavlio bei Giedraičių kunigaikštiškųjų šeimų galvos, Žemaitijos seniūnas Kęsgaila, kunigaikščiai Vosylus ir Mykolas Glinskiai. Nė vienas nesiūlė atidėti šio reikalo bendram su lenkais seimui, o kad dėl to nebūtų kaltinamas kuris vienas žmogus, visi tyliu susitarimu nutarė, pasinaudojus pasitaikiusia proga, patys išsirinkti valdovą. Gerokai nesutarė tie, kurie, visaip meilindamiesi, tylomis medžiojo sau kitų balsus, ir tie, kurie atvirai siūlė Simoną Olelkaitį. Vis dėlto šiuos užmojus sutramdė dar tebegyva jų širdyse Kazimiero įtaka ir pagarba jam: jie negalėjo aplenkti jo sūnų, ypač Aleksandro, kurį paskutinę gyvenimo valandą Kazimieras priešmirtiniais žodžiais jiems pasiūlė į valdovus. Be to, ir pats Aleksandras, jaunikaitis, kupinas valdovui deramų savybių, žadino viltį, jog per savo gabumus susilauks tokios pat sėkmės, kokios iš pradžių buvo susilaukęs jo tėvas. Štai todėl, priėję prie bendros nuomonės, visi vienu balsu jį paskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Akivaizdus ir nepaprastas tautos pritarimas

neleido atidėlioti vainikavimo
dienos: iš tos vietos, kur po-
sėdžiavo seimas, valdovo ap-

daru pasipuošusį Aleksandrą palydėjo į šv. Stanislovo katedrą ir pasodino į tėvo sostą. Vaitiekus Taboras, paprašęs aukščiausiąjį laiminti valstybę, trumpa kalba paragino kunigaikštį neiškrypti iš prosenelių praminto kelio ir uždėjo vainiką, užimamos valdžios žymenį. Senuosiuose šaltiniuose radau surašyta, kad Lietuvos vyriausiasis maršalas, pagal tautos paprotį įteikdamas apnuogintą kalaviją bei rykštę, bylojęs šitokiais žodžiais: „Patys dievai, Jogailaičių šeimos šlovė, tėvo Kazimiero paveikslas ir nuo seno Jūsų namams priklausęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostas šiandieną Tave išrinko ir paskelbė mūsų valdovu. Taigi priimk apnuogintą ir kovai parengtą kalaviją, kad su priešais būtumei narsus, o su mumis nepalenkiamas ir teisingas, naudodamasis valdžia, kurią iš mūsų gauni, kad, apdairiai ir budriai sugalvojęs veikti, turtais bei jėgomis prilygtumei bet kuriems valdovams. Rykštę pagal prosenelių paprotį pridėdu prie kalavijo, kad suprastumei, jog valdyti neįmanoma be atlaidumo ir griežtumo. Veikti turėsi ne pagal svetimųjų nuostatus ir įstatymus, bet pagal lietuvių papročius ir Vytauto pavyzdį, o jeigu nuo jo nukrypsi į katrą pusę, pražudysi mus, pats save ir valstybę. Neapsisunkink itin pavojingais ir ypač svarbiais darbais, vienas nesiimk nešti visos naštos, bet padalyk ją tarp kitų, kad nenulenktų Tavo pečių žemyn“. Tikiu, kad jis nekalbėjo nei daugiau, nei prakiliau. Mat atviros to meto širdys nemokėjo apgaulingai nei šiaip šnekėti, nei gražbylianti, o gyvenime — pataikauti. Valstybėje kol kas svarbiausia buvo ranka ir žygiai, o ne liežuvis ir bemaž iš mokyklos išsinešti iškalbingi, bet migloti postringavimai.

*Jonas Olbrachtas iš-
renkamas Lenkijos
karaliumi*

Kai gandas apie Aleksand-
ro pakėlimą į sostą pasiekė
Piotrkovą, lenkų seime kilo
smarkių nesutarimų. Daug
kas manė, kad Aleksandras
dėl įgimtų gabumų būtų tinkamas lenkų valdovas, daug
kas būgštavo, kad, karaliaus sostą perdavus kitam ir at-
siradus dviem valdovams, gali suirti pakankamai ne-
sustiprėjusi dviejų tautų sąjunga. Vis dėlto daug radosi
ir tokių, kurie jautėsi įžeisti, kad Aleksandras be
lenkų žinios paėmė Lietuvoje valdžią. Jie skundėsi,
kad jis, girdi, pažeidęs susitarimus, be to, juos be galo
gąsdino mintis, kad, suteikdami jam ir lenkų karūną,
patvirtins tuo pačiu lietuvių veiksmus ir paliks būsi-
mosioms kartoms blogą pavyzdį. Antra vertus, Jono
valdingas būdas ir nesėkmingi jo žygiai Vengrijoje
smarkiai buvo palaužę žmonių jam anksčiau jaučiamą
palankumą. Štai dėl to sustiprėjo įtaka grupuotės, kuri
siūlė karaliaus sostą atimti iš Jogailaičių ir antrą kartą
perduoti Piasto palikuonims. Šitokia nuomonių įvairovė
paskatino Mazovijos kunigaikštį Jonušą, trokšte trokš-
tantį sosto, vykti į Piotrkovą. Jis atvyko su tūkstantine
raitelių palyda ir asmeniniu dalyvavimu seimo darbe
bei galinga kariauna taip sustiprino savo padėtį, kad
apie Joną beveik liautasi galvoti. Karalienė motina, apie
tai sužinojusi, paėmė iš iždo pinigų ir, negailėdama
gerų algų, skubiai sutelkė kariuomenę, kurią pasiuntė
sūnui Jonui. Šitokiu būdu pralenkęs varžovą jėgomis,
Jonas atgavo lenkų prielankumą. Bijodami ginkluoto
užpuolimo, jie vėl pradėjo gerbti mirusį karalių Kazi-
mierą ir vienu balsu paskelbė karaliumi tą, kurį jis mir-
damas lenkams buvo pasiūlęs.

Alenksandras Lietuvoje pirmiausia pasirūpino baigti
karą su Maskva, tiesa, ne ginklais, bet pasiuntinybėmis.

*Aleksandro pasiunti-
nybė Maskvoje*

Nuvyko pas tironą Jonas Zaberezinskis, Stanislovas Glebavičius ir Jonas Vladička, kurį naujojo valdovo vardu

ir turėjo vesti derybas dėl valstybei padarytų skriaudų bei kuo greičiausiai sudaryti taiką, be to, sužinoti, ką atsakytų Vasiljevičius, jeigu Aleksandras paprašytų jo dukters Elenos rankos. Daugelis, be abejo, manė, kad, paminėjęs norą susigiminiuoti, Vasiljevičius kurį metą ir pats nebesigriebsiąs ginklų, ir kitiems nebeleisiąs nio-koti kaimynų. Kai pasiuntiniai nusiskundė dėl Viazmos, Chlepenio, Liubucko, Mcensko sudeginimo ar užėmimo, maskvėnai atsakė, kad jų didysis kunigaikštis apie tai mažai ką esąs girdėjęs, o vienas kitas žygis, atliktas jo įsakymu, visai be pagrindo vadinamas skriauda, nes Maskvos kraštas patyrė galybę nuostolių per mcenskiečius, o kadangi karalius Kazimieras nepasirūpino už juos atsisteisti, tai, remdamiesi tarptautine teise, jie tik-tai nubaudę kaltininkus. Neviešame pokalbyje Molčanas Radionovičius didikų vardu pasakė Zaberezinskiui, kad kunigaikštis Ivanas būsiąs labai patenkintas, jeigu Aleksandras kreipsiās į jį dėl vestuvių su Elena. Ta-

*Ivanas Vasiljevičius
pasivadina visos Ru-
sios caru*

čiau Ivanui nė kiek nerūpėjo taika su Lietuva. Pastatęs Li-vonijos pasienyje prie Nar-vos garsią pilį, nuo jo vardo pavadintą Ivangorodu, turė-

jusią būti savotišku raktu į Livoniją bei suomių žemes, jis pradėjo svajoti apie viešpatavimą visoje Rusioje. Jo slaptus sumanymus išdavė neįprastinis titulas laiške Aleksandrui. Jame jis pirmą kartą pasivadino visos Rusios caru. Iš to vėliau kilo galybė nesibaigiančių nelai-mių, nes maskvėnai nenorėjo atsisakyti iš tuščios didybės pasisavinto vardo, o pateisinti jo negalėjo, kadangi labiausiai klestinčios Rusios žemės po senovei tebebuvo

valdomos iš dalies lenkų, iš dalies lietuvių. Štai kiek vargo atnešė būsimosioms kartoms apsileidimas karaliaus Kazimiero, neužgniaužusio ginklu pačioje pradžioje kylančios Vasiljevičiaus galybės; mat, augant galiai, stiprėjo ir godulys, kurio ilgainiui mūsų amžininkai jau nebeįstengė pakeisti. Tuo tarpu dažnėjo užpuolimų: Vasiljevičius gaisrais siaubė Serpeisko kraštą, griovė miestelius, nesiliaudamas visokeriopai vilioti rusų kunigaikščių dėtis su juo. Štai todėl Aleksandras antrą kartą išleido į Maskvą pasiuntinius — Manvydą Aleknaitį ir Vaitiekų Kločką. Nieko nepasiekę, pasiuntiniai grįžo namo: mat Vasiljevičius tarė, kad visokia teisė priklausanti nuo jo noro ir galios, o kaltę dėl savo siaubiamųjų žygių suvertė Jurgiui Glebavičiui, aiškindamasis buvęs priverstas sutramdyti jo niokojamus išpuolius. Taip pat ir žymiausi lietuvių senatoriai laišku kreipėsi į Maskvos didikus, ragindami neleisti kunigaikščiui prisiimti naujo titulo, bet nesusilaukė jokio atsakymo. Visiems buvo aišku, kad jų siunčiamos pasiuntinybės rodo jų baimę ir kad dėl to į puikybę pakilęs priešas be galo sužūlėjo, kad reikia pradėti ginkluotą puolimą, tačiau tokį, kad jis nesibaigtų pralaimėjimu ir neatneštų Lietuvai žalos. Kariauti iš tiesų reikėjo, bet dabar stoti į kovą vargu ar buvo įmanoma, nes priešas turėjo didelę kariuomenę, laimėjusią ne vieną pergalę, todėl Aleksandras ir neketino savo valdymo pradžioje pradėti su juo karo. Tad dar kartą išsiuntė į Maskvą Vaitiekų Kločką, turėjusį šitokiais žodžiais prabil

*Aleksandras prašo
Maskvos kunigaikščio
Ivano dukters
Elenos rankos*

bilti į Ivaną. Aleksandruui be galo atkari mintis, kad galės kilti tarp dviejų krikščioniškųjų šalių karas, kuriame vos vienas kitas galėsias patenkinti savo troškimus, o gau-

sybė žmonių bergždžiai žūsianti. Jis trokštąs taikos su Ivanu, santuokos su jo dukterimi, susitarti šiuo reikalu nesą didelio vargo, nes šitai gali pasiekti anksčiau išleista į kelią pasiuntinybė, be baimės jau laukianti pasienyje Ivano patvirtinto leidimo keliauti toliau. Siekti šios giminystės Aleksandrą paskatino veikiau valstybės reikalai, kuriuos norėjo ir tikėjosi tuo būdu pataisyti, nei asmeniniai išskaičiavimai. Tuo tarpu Ivanas, dėdamasis esąs jai neabejingas, aiškių aiškiausiai vertino draugystę su Aleksandru tiek, kiek ji jam buvo naudinga. Dėl nepaprastai nepastovaus tais metais oro žmonės Lietuvoje jautė širdyje kažkokį keistą liūdesį. Viduržiemyje užplūdo tokia oro šiluma, kad reikėjo tik stebėtis: visur pradėjo sprogti medžiai, želti pievos, žydėti gėlės, o paukščiai — sukti lizdus ir perėti. Tačiau po to užėjo toks atšiaurus kovas, kad per penkiolika dienų šaltis bei šalnos viską nuvirino. Žmonės todėl ir ėmė visaip spėlioti, pranašaudami, kad Aleksandro vestuvės tik iš tolo, tik iš pradžių rodosi patrauklios, o iš tiesų jos pasėsiančios gausybę karų, galop būsiančios visai pražūtingos. Ši, girdi, rusė, vardu Elena, neatneš lietuviams daugiau laimės, nei atnešė graikė trojėnams. Susitarti dėl vestuvių ir sudaryti taiką patikėjo žymiausiems vyrams: Petrui Baltajam, Trakų vaivada, Stanislovui Goštautui, Žemaitijos seniūnui, Fiodorui Grigorovičiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštininkui, kuriems davė vieną vienintelį nurodymą, kad tas žemes, kurios, kaip žinoma, nuo seno buvo Maskvos valdžioje, paliktų Ivanui, o Lietuvai išreikalautų valdas, kurios nuo Algirdo laikų jai priklausė. Išklausęs pasiuntinius, Ivanas trumpa kalba pareiškė, jog jis didžiai trokštąs susigiminiuoti ir susidraugauti su Aleksandru, o jo vienintelis pageidavimas ir esąs tas, kad šios derybos sėkmingiau baigtųsi nei tarp jų tėvų, karaliaus Kazimiero bei kunigaikščio Vasilijaus, ir patvarkė, kad pasiuntiniai derėtųsi su

Maskvos didikais iš pradžių dėl taikos, o paskui — dėl santuokos sąlygų. Dėl taikos jie šitaip susitarė: Aleksandras atsisakęs visų teisių

Santuokos ir taikos sąlygos į Naugardą, Tverę ir Viazmą, o Ivanas sugrąžinęs visas žemes, anksčiau įėjusias

į kunigaikščių Vorotinskių valdas. Kai tarėsi dėl santuokos, pats Ivanas kuo atkakliausiai pareikalavo iš Aleksandro raštiško pasižadėjimo, kad jo sužadėtinė liksianti rusų tikėjimo ir kad jis niekada jos neversiąs pereiti į Romos tikėjimą. Kadangi pasiuntiniai sutiko su šia sąlyga, iškilingai buvo atšvęstos sužadėtuvių, per kurias, beje, Trakų vaivada nebuvo leista atstovauti Aleksandrui, nes jau buvo vedęs antrą žmoną, todėl Goštautas atliko šį vaidmenį. Grįžtančius į Lietuvą Aleksandro pasiuntinius palydėjo su rinktinių bajorų būriu keturi didikai, turėję, kol Elena neišlydėta iš Maskvos, užbaigti pagal Ivano nurodymus derybas dėl vestuvių. Ginčijosi ir čia gana ilgai, nes maskvėnai reikalavo iš Aleksandro garantijos, surašytos taip, kaip liepė Ivanas, o Aleksandras, žodžiu viską pažadėjęs, laišką surašydino lenkiškai. Kadangi pasiuntiniai atsisakė priimti šitokią raštą, Lietuvos maršalas Litavaras buvo pasiūstas į Maskvą, kad čia paaiškintų rašto prasmę ir Aleksandro norus. Kadangi Ivanas atkakliai laikėsi savo, ši pasiuntinybė nieko nelaimėjo.

Šitaip ir panašiai ginčijantis, Ivanas vestuvių iškilmėms atidėjo kitiems metams.

1494 metai Kai galop baigėsi visi kivirčiai, Aleksandras išrengė kuo

Elena iš Maskvos palydima į Lietuvą šauniausią pasiuntinybę, turėjusią atlydėti iš Maskvos sužadėtinę. Ne mažiau iškilingas palydėtuves surengė ir maskvėnai: tėvas Ivanas lydėjo ligi Dievo motinos cerkvės, o brolis Vasilijus — ligi Dorogomilovo.

Gana didelis būrys, pagerbdamas kunigaikštystę, leidosi su ja ligi Vilniaus: vieni — kaip jos svita, kiti — kaip pasiuntiniai, kuriems valdovas įsakė tuo ar kitu reikalu keliauti į Valachiją ir Skitiją. Atsisveikinant visi palydovai gavo nurodymą sugrįžti į Maskvą tik tada, kai Elena apsipras gyventi tarp Lietuvos didikų ir nebesiilgės savųjų. Be to, jiems paliepė stropiai žiūrėti, kad jaunuosius iškilmingai sutuoktų ne kas kitas, o rusų tikėjimo vyskupas, kad Aleksandras Vilniaus pilyje pastatydintų koplyčią, kur Elena galėtų netrukdoma melstis pagal rusų apeigas, kad pagaliau Ivano pasiuntiniams, vykstantiems į Skitiją ir Valachiją, būtų leidžiama laisvai ir saugiai keliauti per lietuvių valdas. Kol Maskvoje vyko šios vestuvinės iškilmės, kunigaikštis Aleksandras nukeliavo pas Joną, Lenkijos karalių; į šį pasitarimą atvyko Vengrijos karalius Vladislovas ir Lenkijos kunigaikščiai Žygimantas bei Fridrichas. Ką broliai svarstė šiame slaptame pasitarime, metraštininkai nesako. Vis dėlto kai kas nedrąsiai spėlioja, kad jie buvo nutarę paskelbti karą Valachijai; išvijus iš ten Steponą, linkusį į turkų pusę, valdžią turėjęs paimti Žygimantas. Mat valstybei buvo labai svarbu, koks valdovas, palankus jai ar ne, valdysiąs šią žemę, kad kartais, įsileidus ten turkus, be galo pavojingas priešas neatsidurtų pačioje Lenkijos pašonėje. Pasitarimas dar nebuvo nė pasibaigęs, kai atėjo žinia, jog atvyksta Elena, ir Aleksandras išskubėjo atgal į Vilnių. Atvykstančią nuotaką Aleksandras pasitiko už miesto ir labai iškilmingai su puošnia svita palydėjo į miestą. Santuokos ryšys buvo palaimintas šv. Stanislovo katedroje, o didingos vestuvių puotos surengtos karaliaus rūmuose; lietuvių suplaukė gausybė, tačiau svetimšalių nedaug. Visi maskvėnai keletą savaičių buvo kuo nuoširdžiausiai vaišinami, o pasiuntinybės vadovai — gausiai apdovanoti. Prasidėjusi vasara paragino Aleksandrą užmiršti vestuvių iškilmes ir

susirūpinti karo reikalais. Tačiau rengtis karui prieš valachus trukdė visai rimtas kliuvinys — naujoji santuoka. Mat Ivanas rėmė valachus, kaip savo sąjungininkus, o labai nuovokūs maskvėnai, gyvenę prie Elenos rūmų, galėjo be vargo viską sužinoti ir pranešti Maskvai. Sugalvojęs juos pašalinti, Aleksandras parašė laišką ir per Stanislovą Strumilą Petravičių išsiuntė

Ivanui. Esą Elena per tiek
Maskvos valdovas laiko jau apsipratusi ir ne-
griebiasi klastos bejaučianti, gyvendama sve-
timuose namuose, jokių sun-

kumų, kurių anksčiau bijotasi. Ji patenkinta ta pagarba, kurią, kaip ir dera jos oriai padėčiai, jai teikiąs lietuvių bajorijos žiedas, jai daugiau nebereikią nei jos krašto žmonių pagarbos, nei jų patarnavimų. Tos išlaidos, kurios eikvojamos maskvėnų išlaikymui, ir jo, ir Elenos galva, esančios nepateisinamos. Pats laikas atšaukti juos į Maskvą. Turėdamas galvoje sudarytą taikos susitarimą bei giminybę, jis vienodai žiūrįs ir į lietuvių, ir į maskvėną, todėl prašęs, kad ir Ivanas šitaip elgtųsi. Kaip giminės ir draugai, ateityje jie privalą turėti ir bendrų priešų, ir bendrų draugų, tad būtų teisinga, kad Ivanas nutrauktų susitarimus, kuriuos sudaręs su Steponu, Valachijos valdovu, kadangi šis nesiliaująs puldinėjęs ir ginklais niokojęs Lietuvos valdų. Ko pasiekė ši pasiuntinybė, metraštininkai nesako. Tačiau pasklidę gandai apie Krymo chano Mengli Girėjaus sumanytą žygį į Ukrainą privertė Aleksandrą kartu su žmona dar kartą išsiųsti per Joną Drovą laišką Ivanui ir prašyti pagalbos prieš skitus. Ivanas pažadėjo padėti, tačiau tik akis dūmė, nes iš tikrųjų nieko nepadarė, dėdamasis nežinojęs, nei kada, nei kaip siųsti tą pagalbą, o Aleksandras, girdi, nėra to nurodęs. Negana to, tais pačiais metais jis ėmė ieškoti naujų priekabių nelyginant trokšdamas nesantaikos. Mat, išsiuntęs žygūnus, nusiskundė, kad, girdi, paty-

ręs didžiulę skriaudą, nes Aleksandras pasikvietęs Romos tikėjimo vyskupą moterystės sakramentui suteikti, nes nepastatęs pilyje rusams koplyčios, o išsiuntęs maskvėnus, ne tik įkurdinęs Elenos rūmuose lietuvių, bet ir pradėjęs ją puošti bei rengti pagal savo krašto papročius. Ir kitais metais jis

1495 metai

bandė naujomis žarijomis kurstyti senąją neapykantą.

Mat pareikalavo, kad turkų pasiuntiniams būtų leidžiama laisvai keliauti per Aleksandro valdas į Maskvą, o skitai ir valachai, jo draugai, palikti ramybėje. Į tai Aleksandras atsakė, kad negalima esą leisti turkams, nedarant žalos valstybei, kur panorėjus laisvai viena ar kita kryptimi keliauti, nes šitai be galo pavojinga. Visi gerai žiną, kad jie, dėdamiesi pasiuntiniais, žvalgą krikščionių žemes, klastingai tykodami progų į jas įsiveržti. Valachai ir skitai gali būti visiškai ramūs, tik tegu Ivanas juos perspėjas, kad, kitus beskriausdami, nepriverstų kelti prieš juos ginklo. Siuntinėjant šitaip laiškus į vieną ir kitą pusę, nejučiomis širdyse budo pyktis, o rusenančios karo žarijos neilgai trukus galėjo uždegti neužgesinamą liepsną.

Vis dėlto ištisus šiuos metus tvėrė ramybė ir karo nebuvo, o dėl šitokios padėties labai džiaugėsi kara-

lienė Elžbieta, kuri tuo metu

Aleksandras lanko

su sūnumi Fridrichu ir duk-

Rusiją

terimis Barbora bei Elžbieta

aplankė Vilniuje sūnų Alek-

sandrą bei marčią Eleną. Motinai išvykus, Aleksandras su žmona ir žymiausiais didikais aplankė Rusiją ir įsakė pastatyti naujų sutvirtinimų, turėjusių ginti kraštą nuo būsimųjų užpuolimų. Kelionėje jis gavo laišką iš karaliaus, kuris jį kvietė į Parčevo seimą. Tačiau laiškas jį pasiekė per vėlai, ir Aleksandras nespėjo laiku ten nuvykti. Grįždamas jis užsuko vis dėlto į Brestą,

1496 metai

Pradedama karą su valachais

norėdamas pasimatyti su karaliumi. Susitikę Parčeve be patarėjų, jie nusprendė pradėti karą su valachais; žinodami, kad lietuviai smarkiai

piktinsis, kai ši žinia pasklis žmonėse, pasirūpino paleisti gandą, nenurodant, iš kur tai žinoma, kad didelės turkų jėgos rengiasi pulti Lenkiją. Barbarams atremti visose žemėse negaištant imtasi telkti kariuomenę: ir bajorų šauktinę, ir samdytinę iš valstybėje bei užsienyje užverbuotų algininkų. Pakvietė dėtis į sąjungą prieš bendrą krikščionių priešą kryžiuočius ir maskvėnus. Maskvos valdovas per Joną Sapiegą, Aleksandro žygūną, pažadėjo pagalbą, bet kai suvokė, jog netrukus prasidės karas su valachais, pareikalavo, išleides į kelią gausią pasiuntinybę, susilaikyti nuo kovos, nes iš Stepono laiško jam paaiškėję, jog šis esąs nusistatęs amžinai laikytis taikos su Aleksandru. Tačiau Aleksandras taip jau buvo išitraukęs į šį reikalą, kad jam sunku buvo sulaikyti pradėtą žygį. Slaptai susitaręs su broliais, patraukė su didžiulėmis savo valdinių jėgomis ir, pražygiavęs Braclavo kraštą, prie Bugo upės įkūrė stovyklą, kur ėmė laukti karaliaus. Kareiviams, ramiai leidžiantiems dienas stovykloje (kaip paprastai, neturėdami doro užsiėmimo, iš smalsumo jie pradėjo nagrinėti valdovų sumanymus) ir nesulaukiantiems jokios žinios apie turkų įsibrovimą, kilo pagrištasis įtarimas, kad kariuomenė vedama prieš Steponą. Kai šitai ilgainiui sužinojo didikai, kilo dar didesnis nepasitenkinimas. Pasitarę didikai kreipėsi į kunigaikštį Aleksandrą: nusiskundė, kad, nepaisant didelių išlaidų, bajorai vedami į karą, apie kurį nieko nežino senatas, jie drąsiai pareikalavo (mat pagarba valdovams dar nebuvo palaužusi senatorių orumo ir išmokiusi jų pataikauti) atvirai pranešti senatui, kur ketinąs vesti pulkus. Aleksandras, pareiškęs, kad jie neturi

teisės iš jo reikalauti žinių, kurių jis, nenusikalsdamas reikalui, nieku būdu negalys suteikti, paprašė, kad leistų jam nieko nesakyti apie sumanymą, kurį jiems pranešus būtų padaryta daugiau žalos nei naudos, be to, kad jie negarsintų žygio, kurio imtasi valstybės labui. Didikai, išgirdę tokį atsakymą, smarkiai suirzo suvokę, jog padėtis esanti iš tikrųjų tokia, kaip apie ją šneka gandų skleidėjai, ir pareiškė viešą pasipiktinimą. Esą, kadangi jis, saugodamas paslaptį, ligi šiol

nei Lietuvos senatui, nei luomams neatskleidė savo ketinimų ir nenorįs jų atskleisti, tai ir jie, visuotinių laisvių,

įstatymų bei valstybės saugotojai, toliau nieku būdu netrauksią į žygį su savo bajorais, tad jis galėsiąs vesti kur tinkamas tik tuos, kuriuos savo pinigais pasisamdęs, jie visai netrukdysią. Aleksandras, netekęs tokių gausių ir stiprių jėgų, nebedrįso traukti vienas į priekį, todėl Stanislovui Stanislovaičiui Kiškai įsakė su keliais tūkstančiais algininkų skubėti į karaliaus stovyklą. Kad kiti kariai iš dyko buvimo neaptingtų, jis paliepė, paskyręs didelių lėšų, gerai sustiprinti Braclavo ir Vinicos pilis. Tuo me-

Stiprina Braclavą ir Vinicą tu, kai taip netikėtai, kaip jau esame sakę, pasitraukė bajorai ir kunigaikštis Alek-

sandras užgaišo, karalius Jonas su keturiasdešimt tūkstančių karių įžengė į Valachiją. Lenkų istorikai pasakoja, kaip nesėkmingai baigėsi karaliui šis skubus žygis: susidarė tokia padėtis, kad kariuomenė vos nepaliko karaliaus vieno priešo krašte. Lietuviai, Kiškos vedami į

pagalbą, negalėjo laiku atvykti. Mat, persikėlę per Dnestrą, turėjo keletą kartų stoti į kovą su valachais:

kelias į karaliaus stovyklą tapo atviras tik tada, kai visiškai sunaikino priešo būrius, kurie jiems keliose vietose bandė pastoti kelią. Po šio sėkmingo žygio lietuviai, įgavę drąsos, pareikalavo vos sutikę ir pasveikinę karalių leisti jiems žygiuoti į Valachiją bei ją niokoti. Tačiau karalius, bodėdamasis neapdairiai pradėtu karu ir nebenorėdamas lengvabūdiškai jo tęsti, sugalvojo paleisti kariuomenę. Gal dėl to, kad trūko padaryti, ką sumanė, gal dėl to, kad tikrai sirguliavo, jis, ieškodamas pateisinamos priežasties, dėl kurios traukėsi iš Valachijos, ir nenorėdamas, kad žmonės šį pasitraukimą vadintų bėgimu, teisinosi liga. Paleidus lenkų kariuomenę, lietuvių pulkai nužygiavo link Brac-lavo. Žygio metu sunaikino vieną kitą skitų būrį, įsi-brovusį čia plėšikauti. Aleksandras, sugrįžęs iš Brac-lavo į Lietuvą, sužinojo, kad mirtimi vaduojasi Petras Baltasis, Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas,

Konstantinas Ostro-giškis — Lietuvos di-dysis etmonas

didžios sėkmės karuose su-laukęs ir be galo narsus vy-ras. Ligonio patariamasis, jo įpėdiniu paskyrė Konstanti-ną, Ostrogo kunigaikštį, pa-

sižymėjusį žygiais prieš skitus karvedį.

Kitais metais ir valstybėje, ir pasieniuose viešpata-vo ramybė, tačiau kiekvie-

*1497 metai
Prasideda nesutari-mai tarp lietuvių ir maskvėnų*

ną dieną stiprėjo ir gilėjo būsimi nesutarimai tarp Aleksandro ir Maskvos val-dovo Ivano. Mat Ivanas kuo atkakliausiai reiškė vieną

reikalavimą po kito: ir kad pilyje būtų pastatyta rusų apeigų bažnyčia Elenai melstis, ir kad Romos tikėjimo žmonės būtų pašalinti iš rūmų, o į karalienės rūminin-kus bei palydovus būtų paskirti tiksliai tie, kurie yra to pat tikėjimo kaip ir Elena. Be to, jo pasiuntinys Michai-las Pleščejevas, grįžtantis nuo turkų valdovo, buvo kar-

tu su skitų palydovais ilgokai sulaikytas Putivlio vietininko. Tiesą sakant, vietininkas turėjo pateisinamą priežastį, nes pasiuntinys keliavo per Lietuvą ne tuo keliu, kuriuo turėjo keliauti, o jį lydėję skitai smarkiai skriaudė kaimiečius. Aleksandras, vos gavęs žinią apie šį įvykį, įsakė paleisti Michailą bei jo palydovus. Vis dėlto Ivanas tuo nepasitenkino, po senovei reikšdamas nusiskundimus ir priekaištus. Be to, radosi dar viena proga, mat per valdovo raštininkų neapdairumą laiške klaidingai buvo išvardyti Ivano titulai. Netrukus pavieniai abiejų šalių žmonės ėmė skriausti vieni kitus. Kai Viazmos pirklus šiek tiek nuskriaudė Smolenske, Ivanas, tvirtindamas, kad Smolensko vaivada Jurgis Glebavičius neatsilyginęs nuskriaustiesiems, įsakė atimti visas prekes iš tų smolenskiečių, kurie lankėsi Maskvos kunigaikštystėje. Be to, putivliečiai bei riazaniečiai irgi pasienyje pridarė vieni kitiems šiokių tokių nuostolių, už kuriuos, tiesa, vėliau atsilygino. Štai dėl to Ivanas didžiai įniršo ir per Vasilijų Romcdancvskį pareikalavo griežtai nubausti visus kaltininkus, antra vertus, primygtinai perspėjo, kad Lietuva neteiktų pagalbos Lenkijos karaliui, kariaujančiam prieš valachus. Kunigaikštis Aleksandras, gerai žinodamas, koks rūstus esąs Ivanas, be to, bijodamas, kad jo staiga neužpultų, nutarė kuo skubiausiai pasiūsti žygūnus ir jį nuraminti. Pasiuntiniais paskyrė Stanislovą Kišką, Lietuvos maršalą, ir Joną Sapiegą, Lietuvos raštininką. Šie kuo puikiausiai atliko, kas jiems buvo pavesta, ir Ivanui išklojo, kaip ten iš tiesų dėjosi. Esą valdovas Aleksandras smarkiai apgailestaujęs, kad pasieniuose, jam to be galo nenorint, pridaryta šitokių negerovių, ir todėl pasirengęs paskirti specialius teisėjus, kurie, nuvykę į valstybės paribį, ištirtų, kas ten dėjosi, ir nubaustų kaltininkus. Nusileisdamas Ivanui, jis neseniai per Kasparą Germanovičių sudaręs su valachais bei skitais sutartį ir pasiryžęs nežengti prieš juos nė žingsnio, jeigu jie

nuoširdžiai laikysis taikos. Mat skitai ir dabar, kaip ir prieš sutarties sudarymą, puldinėja Lietuvos kraštą, o valachai sulaužė pažadą, kai turkai traukė į karą prieš lenkus, ir praleido juos laisvai per savo žemę. Aleksandras

esąs tiesiog priverstas juos sutramdyti ginklu, tačiau šie veiksmai nieku būdu negali kenkti jo bei Ivano draugystei.

1498 metai

Badas ir antkryptis

Lietuvoje

Po karo veiksmų įsiviešpatavusių nepatvarią ramybę sudrumstė dvejopa nelaimė: prastuomenę prislėgė neapsakomas badas ir pirmą kartą pradėjusi siautėti venerinė liga, kuri dėl sanguliavimo siaubingai pasklido, ypač dėl to, kad niekas nežinojo vaistų nuo šio nepaprasto antkryčio. Šitai atnešė daug nelaimių varguomenei, tačiau didikus bei bajorus kur kas labiau kamavo baimė dėl augančios turkų galybės. Mat sklido gandai, kad neilgai trukus turkai sutrauksią į Valachiją visas savo jėgas. Atremti šitokiam stipriam priešui ro-dėsi itin reikalinga dviejų tautų santarvė, tačiau ji buvo smarkiai apirusi dėl senų lenkų ir lietuvių nesutari-mų. Štai todėl kunigaikštis Aleksandras ir karalius Jo-nas Piotrkovo seime turėjo gerokai pasidarbuoti, kol lietuvių luomų atstovai sutiko su šiomis sąlygomis.

Lenkai bei lietuviai ateityje veiksiją nelyginant vienas kū-nas: abi tautos turėsiančios vieną valstybę, tą patį valdo-vą, kuris, išrinktas Lenkijoje

Piotrkove atnaujina-ma lenkų ir lietuvių santarvė

bendruose rinkimuose, būsiąs vadinamas ir karaliumi, ir didžiuoju kunigaikščiu. Visi didikai, einantys Lietu-voje valstybines pareigas arba čia užimantys garbingas vietas, turėsią prisiekti karaliui savo ištikimybę. Abi tautos turėsiančios bendrus seimus, pasitarimus, sutartis, karus, pinigus. Sutvirtinus šiais pagrindais dviejų tau-tų santarvę, Aleksandras, nenorėdamas vienu metu ka-

riauti dviem frontais, stengėsi ne tik palaikyti draugystę su maskvėnais, bet ir siūlė jiems karinę sąjungą prieš turkus. Maskvos valdovas

Maskvos valdovas dar nebuvo atvirai paskelbęs
kviečiamas į karą Lietuvai karo, tačiau, žiūrint
prieš turkus dalyko esmės, o ne vardo, rodėsi visai nebetoli nuo šio

žingsnio. Mat, įvairiausiomis dingstimis puldinėdamas Lietuvą, buvo jau atėmęs iš Lietuvos penkiasdešimties mylių ilgio pasienio juostoje daugiau kaip dvi mylias pločio. Tuo tarpu Aleksandras, iki ausų paskendęs rūpesčiuose dėl turkų grėsmės, noromis nenoromis turėjo į tai žiūrėti pro pirštus, nes pirmiausia jam derėjo vienai ar kitaip numaldyti Maskvos valdovo įtūžį, kurį sukėlė melagingais pranešimais Fiodoras Šostakas, slapta parašęs Ivanui, kad Elena verčiama priimti Romos tikėjimą. Aleksandro pasiuntiniams Stanislovui Glebavičiui bei Jonui Sapiegai dabar buvo pavesta ir paneigti Fiodoro melą, ir įtikinti, kad abiem šalims derėtų paskirti taikytojus, kurie ir išspręstų ginčus dėl sienų. Kadangi Ivanas rėmė Valachiją, pasiuntiniai, kad ir labai stengėsi, nieko nepešė. Pasiuntiniai prašė, kad su tokiu pat įkarščiu, su kuriuo neseniai atkalbinėjo Aleksandrą nekariauti prieš Steponą, dabar padėtų karaliui Jonui bei didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui, pasiryžusiems pradėti karą prieš turkus ir paremti Steponą, ypač dėl to, kad to reikalauja ne tik pavienių asmenų susitarimai, bet ir viso krikščionių pasaulio bendras reikalas. Ivanas, patvirtinęs, kad nieku būdu nepaliksiąs bėdoje Stepono, pridūrė, kad neturįs kol kas jokių žinių apie Steponui gresiantį pavojų ir todėl ketinąs ateiti į pagalbą tik tada, kai šis pats jos paprašysiąs. Kalbėdamas dėl akių gražius žodžius, širdyje galvojo apie karą prieš Lietuvą pasiryžęs pasipelnyti iš svetimos nelaimės. Norėdamas apgauti Aleksandrą,

1499 metai

pasiūlė sąjungą Lenkijos karaliui Jonui. Tada Maskva ir Lenkijos karalystė neturėjo bendrų sienų, todėl Maskvos valdovas, klastingai siūlydamas Jonui sudaryti šį susitarimą, norėjo, kad karalius neteiktų broliui pagalbos. Šie kėsmai išaiškėjo vėliau,

*Kriščiūnų valdovai
sudaro sąjungą prieš
turkus*

kai pati įvykių raida atskleidė slaptašias klastuolio mintis. Tuo tarpu Aleksandras, didžiai rūpindamasis kriščiūnų sąjunga prieš turkus, nesitikėjo iš Maskvos grėsmės. Jis pasiūlė lietuvių luomams Vilniaus seime aptarti ir patvirtinti nutarimus, kuriuos jo atstovai buvo priėmę Piotrkove. Padarė taip, kaip siūlė kunigaikštis: nutarimus įtraukė į valstybinius dokumentus, kuriuos, pasirašius didikams, atidavė saugoti valstybės archyvu, šitaip buvo patvirtinta senoji sąjunga su lenkais. Po to Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vardu sudarė taiką su Steponu, Valachijos valdovu, bei jo sūnumi Bogdanu. Galop visų, o ypač Vladislavo, Vengrijos karaliaus, pastangomis lenkai, vengrai, čekai, lietuviai ir valachai sudarė sutartis, kuriomis ne tik valdovai, bet ir visos jų karalystės bei žemės pažadėjo viena kitą ginti, kai prasidės karas prieš turkus.

Dievobaimingas Aleksandro įstangas sužlugdė klastingos Ivano pinklės. Jis pradėjo slaptai kurstyti Belajos kunigaikštį Simoną, Možaisko — Andrejų bei Vasilijų

*Maskvos valdovas
sulaužo sutartį*

Šemiačičių, labai turtingus, valdžiusius didžiules žemes ir be saiko ištikimus graikų apeigoms, kad jie pasiduootų Maskvos valdžiai bei priklausomybei, išduotų Severską ir užpultų su savo kariaunomis Lietuvą. Kaip atlyginimą už išdavystę, prisiekdamas visomis šventenybėmis, pažadėjo, kad jie paveldėsia miestus ir kraštus, kurie bus nuo Lietuvos atplėšti. Žmonės, didžiai nepalankūs Aleksandrui bei Lietuvai dėl skirtingo ti-

kėjimo, netruko pasiduoti įkalbami ir užmiršti anksčiau duotą žodį. Sutelkę jėgas, visi kartu užpuolė Brianską ir dėl rusų klastingos išdavystės be vargo užėmė miestą, o netrukus prie išdavikų prisidėjo visa Seversko žemė — Černigovas, Starodubas, Naugardas ir Rylskas. Aleksandro pasiuntiniai Stanislovas Strumila Petravičius, Smolensko vietininkas, ir Fiodoras Grigoriavičius, Lietuvos raštininkas, ryžtingai derėjosi su Ivanu, reikalaudami atlyginti skriaudas. Šis, labiau geisdamas plėsti savo valdas, nei paisyti duoto žodžio bei giminystės, ryžosi galop viešai įpilti pasiuntiniams taurę nuodų, kuriuos ligi šiol virino, puoselėdamas širdyje slaptus kėslus. Be reikalo, tarė, minimos čia sutartys, kurios, tiek kartų Aleksandro sulaužytos, seniai neturinčios jokios vertės. Juk jis įsakęs Vilniaus vys-

Paskelbia Aleksand- kupui Vaitiekui Taborui ir
ruį karą Smolensko Juozapui Soltanui ne kartą raginti Elena

pereiti į Romos tikėjimą; ligi šiol rūmuose nesanti pastatyta Elenos reikalams koplyčia; rusai verčiami atsisakyti prosenelių tikėjimo ir todėl kai kurie, norėdami išvengti šitokios nuodėmės, ieškosi prieglobsčio Maskvoje. Jis, Ivanas, nieku būdu negalys ramiai žiūrėti, kaip jam daroma skriauda, negalys nepaisyti rusų maldavimų, todėl ateityje pasirūpinsiąs ginklu atremti bet kokią smurtą, kurio bus griebiamasi prieš asmenis ir tėvonijas, jo paimitas į globą. Skubiai po to pasiuntęs žygūną, sakėsi paskelbsiąs Aleksandruį tikrą karą, jeigu šis pasisavinsiąs pabėgėlių turtus arba nuskriausiąs dėl tikėjimo kitus rusus. Šitaip šventvagiškai pažeisdamas susitarimus, dėjosi remiąsis tikėjimu, norėdamas senuoju maskvėnų įpročiu pateisinti neteisingą karą. Iš tikrųjų Ivanas troško išplėsti savo valdas, išdidžiai svajodamas pastūmėti sienas ligi Berezinos ir paimiti į savo rankas visą Rusiją. Aleksandras kol kas laikėsi nuomonės,

jog tirono įsiūtį galima numalšinti per pasiuntinius, todėl liepė Trakų vaivada Zaberezinskiui šitaip atsakyti Ivano žygūnui. Esą po Florencijoje sudarytos Rytų ir Vakarų bažnyčių unijos, kai visi Rytų patriarchai ir Bizantijos imperatorius pripažino Romos popiežių aukščiausiąja krikščioniškojo tikėjimo galva, Aleksandras, remdamasis senaisiais Lietuvos įstatymais, rūpinęsis, kad jo valdose gyvenantys rusai irgi prisidėtų prie šios santarvės. Taigi Ivanas visai be pagrindo išsėidęs dėl tų jo darbų, kuriuos sutartinai remia visi krikščionys ir Nifonas, Konstantinopolio patriarchas (kuriam ir Rusia sakosi esanti pavaldį), laišku, parašytu Kijevo vyskupui, ypač dėl to, kad Aleksandras nieko iš savo valdinių (netgi ir žmonos Elenos) prievarta bei grasinimais nėra vertęs atsisakyti protėvių tikėjimo. Vis dėlto Aleksandras norėtų esamus nesusipratimus, išgalvotus ir nepagrįstus, išsklaidyti per pasiuntinius, vildamasis, kad Ivanas nenorės gautais skundais pasinaudoti tam, kad būtų sulaužyti susitarimai ir paminta draugystė. Kai Ivanas svarstė su pasiuntiniais minėtus dalykus, jo pulkai jau buvo pasiųsti į Lietuvą. Aleksandras, praradęs bet kokias viltis susitaikyti, nenoromis griebėsi ginklų. Jis pasiuntė į Smolenską lengvuosius dalinius, vedamus Konstantino, Ostrogo kunigaikščio, o

Konstantinas Ostrogiškis traukia prieš Maskvą

pats su pagrindinėmis jėgomis lėtai patraukė iš paskos, šiek tiek stabtelėdamas iš pradžių Minske, o po to Borisove.

Žymiausi luomų vadovai, garsūs pareigomis ir didžiomis privilegijomis, nuskubėjo pas Ostrogiškį. Kai susirinkę jie tarėsi, kaip reikės kariauti, Smolensko vaivadą Stanislovą Kišką pasiekė žinia, kad prie Vėdrošos pasirodžiusi priešų kariuomenė. Šitai išgirdęs, Konstantinas patraukė link priešo su savo kariais, kurių čia turėjo ne daugiau kaip tris tūkstančius penkis

šimtus vyrų. Pavieniai priešo kariai, pakliuvę į nelaisvę, tvirtino, kad prieš keletą dienų jų jėgos buvusios menkos, tačiau dabar, prisidėjus aplinkiniams gyventojams, nepaprastai padidėjusios. Štai todėl ir pamanė, jog maskvėnai įprastu būdu dedasi esą stipresni nei iš tikrųjų, todėl Konstantinas įsakė savo kariuomenei traukti link priešo. Šiek tiek pažygiavus, žvalgai pranešė, jog didelės priešo jėgos tikrai įsitvirtinusios abiejuose Vedrošos krantuose, o dalis raitelių, atsiskyrusių nuo kitų jėgų ir išsirikiavusių kautynių tvarka plyname lauke, už dviejų mylių laukianti atvykstančių lietuvių. Pagrindinės priešų jėgos bei jų stovykla esančios už upės, pulti trukdysią krūmai ir pelkės. Svarstant susidariusią padėtį bei gautas žinias karvedžių pasitarime, pradėta aštriai ginčytis, kaip tokiu painiu atveju elgtis. Daugelis manė, kad dabar, kai sulaužyti susitarimai, geriau parodyti narsą nei baimę, jeigu jau reikia pasirinkti vieną iš dviejų. Po to visi it vienas pareikalavo vesti juos į priekį ir pulti priešą. Nesilsėjusi kariuomenė, vargais negalais nužygiavusi dvi mylias, įnirtingai užpuolė priešą vos jį išvydusi. Maskvėnų raiteliai neatlaikė antpuolio: vos prasidėjus mūšiui, atsisitraukė iš atviro lauko į stovyklą. Besitraukiantiems ant kulnų lipo Konstantinas, tačiau, perdaug karštai siekdamas pergalės, susilaukė pralaimėjimo: visiems pulkams pasklidus atviroje lygumoje, parodė priešams, kaip mažai teturi kariuomenės. Galingas priešas, turėjęs keturiasdešimt tūkstančių raitelių ir daugybę

Maskvėnų sumušamas ir paimamas į nelaisvę

pėstininkų, iš pradžių nusi-
stebėjo šitokios palyginti
menkos kariaunos drąsumu,
po to, ėmęs į ją žiūrėti su
panieka, sutraukė visus pul-

kus, sustabdė puolimą ir privertė galvotrukčiais bėgti. Puolę pirmosiose eilėse atsidūrė priešų apsuptyje ir gyvi pateko jiems į rankas. Šitaip pakliuvo į nelaisvę

žymiausi senatoriai ir karvedžiai Konstantinas, Ostrogo kunigaikštis, Stanislovas Kiška, Smolensko vaivada, Grigalius Astikas, Lietuvos maršalas, Litavaras Chreptavičius, Naugarduko vaivada, Mikalojus Glebavičius, Mikalojus Zenovjevičius. Išvengė nelaisvės ar mirties vos vienas kitas: Ivanas Jacyničius, Jurgis Valavičius, Teodoras Nemyra, Bogdanas Maskevičius; šie garsūs pulkų vadai, sužeisti ir beveik visai išsekę, su kardu rankoje prasiskynė kelią per ginkluotus būrius ir paspruko iš pavojaus. Atvestas pas Ivaną, Konstantinas, tironui įsakius, turėjo iškęsti neapsakomus kančinimus: ne tik kojas jam it vergui surakino grandinėmis, bet ir rankas užlaužė už nugaros ir nelyginant raiščiais apliejo ištirpintu švinu. Apie šį pralaimėjimą Aleksandras sužinojo prie Bobro upės; norėdamas sustabdyti priešą žygi, jis įtaisė karo stovyklą Obolcuose. Kodėl vėliau Aleksandras su kariuomene patraukė link Polocko, nei kur parašyta radau, nei pats atspėti galėjau. Mat teigiama, jog visos priešą jėgos, vedamos Jakovo Zachariničiaus, Andrejaus Možaiskio ir Andrejaus Šemiačičiaus, patraukusios į Severską. Kas šioje žemėje dar nebuvo

*Maskvėnai užima vi-
są Severską*

ginklu užgrobtą ar sukilėlių išduota, per šį žygi atiteko priešui: Putivlis, Toropecas,

Zalidovas bei kitos pilys ir apygardos. Tuo pat metu ir skitai, paskatinti Ivano dovanų ir pažadų, užpuolė Volynę, vedami Achmat Girėjaus, Krymo valdovo sū-

naus. Ugnimi bei kalaviju nuniokoję kraštą ligi Vladimiro bei Bresto, jie išsivežė didžiulį grobį. Šią baisią ne-

*Skitai niokoja Voly-
nę ir Polesę*

laimę didino turkų grėsmė. Atremti šį pavojų galėjo tik jungtinės lietuvių bei lenkų jėgos, tačiau jos buvo palaužtos; antra vertus, nebeliko jokios vilties ir to-

dėl, kad dėl rengimosi karui prieš skitus ir maskvėnus
šmarkiai ištuštėjo iždas.

1500 metai

*Aleksandras rengiasi
karui*

Tiesa, Aleksandras IV,
Romos popiežius, leido Jo-
nui, Lenkijos karaliui, pasi-
imti karo su turkais reika-
lams dešimtą dalį bažnytinių

pajamų, tačiau tie pinigaiėjo Vladislovui, Vengrijos
karaliui, o Lietuva iš jų neturėjo jokios naudos. Šių
rūpesčių slegiamas Aleksandras neprarado drąsos, iš
paskutiniųjų rinko pinigus ir telkė kariuomenę. Nau-
jų karių ieškojo visoje Lietuvoje. Čekui Jonui Černi-
nui Aleksandras pavedė nusišandyti Čekijoje bei Vo-
kietijoje didelius algininkų būrius. Poznanėje netrukus
svetimšalių kariams iš tiesų sumokėjo algą, tačiau sam-
dytinė kariuomenė neatvyko laiku į stovyklą, nes už-
gaišo pakelėje beplėšikaudama. Broliai karaliai visaip
stengėsi padėti Aleksandrui, Vladislovas — per Motie-
jų Cezelickį, o Jonas — per Aleksandrą Skorutą ragin-
dami Ivaną sutikti su teisingomis taikos sąlygomis.
Pats Aleksandras, norėdamas parodyti, jog ir jis ne-
prieštarauja taikai, nusiuntė į Maskvą Stanislovą Nar-

*Per pasiuntinius mė-
gina susitaikyti*

butą. Pasiuntinys karštai iš-
klojo visas Ivano padarytas
skriaudas. Jis, sukurstęs Lie-
tuvai pavaldžius kunigaikš-

čius tapti išdavikais, užgrobė jų valdas, nepaskelbęs
karo, nuniokojo kaimynų kraštą, nelyginant šitai būtų
priešo žemė. Konstantinas Ostrogiškis traukęs į žygį
su kai kuriais didikais ne karą pradėti norėdamas, bet
pasižvalgyti, sužinoti, kokios žalos pridaryta kraštui,
pasistengti, kad ateityje tokių skriaudų niekas nekar-
totų, tačiau buvęs sugautas ir įmestas į barbarų kalė-
jimą, o Severskas atplėštas nuo Lietuvos. Nors šitokių

žiaurių veiksmų buvę labai daug, Aleksandras vis dėlto nenorįs lieti krikščionių kraujo, jis pasirengęs atsteisti už skriaudas, kai sužinos, jog jo žmonės iš tikrųjų pridarė žalos, be to, atkurti draugystę bei taiką, jeigu Ivanas sugrąžinsiąs atimtas žemes ir belaisvius. Nieko doro vis dėlto negalima buvo pasiekti iš pasiūtėlio ir savimylės, kuris ir teisę, ir neteisę tevertina tiek, kiek šitai jam naudinga. Jis vėl pradėjo įkyriai kartoti tuos pačius skundus dėl rusų tikėjimui daromų skriaudų, kuriuos tiek sykių ligi apkarstant jau buvo minėjęs. Visą kaltę dėl taikos suardymo suvertė Aleksandru, o labiausiai jį kaltino dėl to, kad kai kuriuose laiškuose buvę suminėti Maskvos kunigaikščio titulai ne taip, kaip jis norėjęs. Galop ėmė skųstis, kad Dimitrijus Carevas, jo pasiuntinys pas Romos popiežių, buvęs Lenkijoje įžeistas, o jo palydovai smarkiai kankinami. Kai pasiuntiniai, remdamiesi gryniausią tiesą, ėmė dėl visko teisintis bei žadėti, jog Aleksandras atsilyginsiąs, išleisdamas į kelią aukštesnio rango pasiuntinius, ir pasistengsiąs rasti būdą taikai atnaujinti, jeigu jis liautųsi puldinėjęs kraštą, Ivanas tarė, jog ir jam nesvetimas šitoks sumanymas. Jonas Zaberezinskis, Trakų vaivada, lietuvių senato vardu įteikė Maskvos didikams laišką, kuriuo šie buvo raginami skatinti savo valdovą nuolatos laikytis taikos bei rūpintis, kad su belaisviais būtų elgiama kur kas švelniau ir jiems leidžiama atlikinėti tikėjimo apeigas bei lankyti bažnyčias. Jakovas Zachariničius, žymus Maskvos didikas, į tai atsakė, jog šitoks lietuvių senato pageidavimas esąs visiems priimtinas ir jog sutelktomis pastangomis jie pasieksią, kad jų troškimas būtų įgyvendintas, jeigu Lenkijos karalius paleisiąs jų didžiojo kunigaikščio pasiuntinius, ištraukusius į Valachiją ir Lenkijoje suimtus kartu su Pskovo bei Naugardo pirkliais.

Šie maskvėnų žodžiai visai neatitiko jų darbų. Mat vasaros pabaigoje Ivano sūnus Dimitrijus Žilka, perėjęs su labai stipria kariuomene sieną, apsupo Smolenską.

Aleksandras, iš visa ko gerai supratus, kaip menkai Maskvėnai apsupa Smolenską, galima pasitikėti maskvėnų pažadais, įsikūrė Minske pa-

siryžęs iš arti vadovauti kariuomenei, jeigu užgriūtų karas. Rudens pradžioje į stovyklą atvyko ir rotmistras Černinas su čekų bei vokiečių algininkais. Kariuomenę vesti įpareigojo Joną Baltąjį, Žemaitijos vyriausiąjį karo vadą. Maskvėnai be galo ryžtingai užpuolė Smolenską; kai sudaužė sienas, be vargo galėjo įeiti į miestą. Vis dėlto dėl nepaprasto pilies seniūno Jurgio Paco bei įgulos viršininko Mikalojaus Sologubonarsumo visi prieš bandymai užgrobti pilį ne tik jam neatnešė naudos, bet anaiptol — galybę nuostolių. Jie būdavo atremiami kiekvieną kartą, kai, puldami per griuvėsius, mėgino įsiveržti į pilį. Tuo tarpu Baltasis su lietuvių kariuomene priartėjo prie Oršos. Ši žinia

privertė Dimitrijų, palikus Pasklidus garsui, jog atvyksta kariuomenę, pasitraukia nuo pilies, supamą pilį, galvotrūkčiais sprukti ir trauktis ligi pat Maskvos. Tuo pat metu Možaisko kunigaikščiai bei kiti maištininkai atkakliai iš vi-

sų pusių puolė Mstislavlių, tačiau narsus kunigaikščio Michailo Lengvenaičio pasipriešinimas niekais pavertė visus maskvėnų sumanymus. Paliovę puolę ir atsi-traukę nuo pilių, priešai niekur jau nebebandė stoti į kovą. Štai todėl visa samdytinė kariuomenė kuo ramiausiai likusius rudens mėnesius, nieko neveikdama, praleido stovykloje prie Goros tvirtovės. Galop, baisiai nualinę kaimiečius ir palikę Severską prieš rankose,

išsiskirsiė po įvairias vietas žiemoti, kadangi išde-
nebebuvo pinigų sumokėti algoms.

Kitais metais Aleksand-
1501 metai ras nebesiuntė žygūnų pas

Ivaną, gal jau nebesitikėda-
mas susitarti su juo dėl taikos, nes Maskvos valdovas,
seniai ginklu užpuolęs Lietuvą, buvo sulaužęs žodį, o
gal dėl to, kad, ką tik mirus karaliui Jonui, įniko iš
paskutiniųjų rūpintis gauti karaliaus sostą, o Lietuvos
reikalus atidėjo ateičiai. Maskvėnai dėl to pasijuto
smarkiai užgauti, ir Jakovas Zachariničius Ivano var-
du pareiškė skundą, į kurį laišku atsakė lietuvių se-
natas. Esą dėl to, kad pasiuntiniai nevyksta į Maskvą,
niekas nekaltas — nei didysis kunigaikštis Aleksand-
ras, nei jie. Netikėtai mirus Lenkijos karaliui, Alek-
sandras, kamuojamas visokiausių rūpesčių, nieku būdu
negalėjęs paisyti susitarimų. Kai užimsias brolio sostą,
tikrai išleisias į kelią pasiuntinius, kurie vienaip ar
kitaip susitarsią dėl pastovios taikos, tuo tarpu Ivanas
turėtų nutraukti karo veiksmus, naujomis skriaudomis
neužkirsdamas kelio galimam taikos susitarimui. Ro-

dėsi, jog Ivanas viskam pri-
Maskvėnai antrą kar- taria. Tuo tarpu jis, anks-
tą apsupa Smolenską čiau, nei gavo ši senato laišką,
išsiuntęs savo sūnų Di-

mitrijų su stipriomis jėgomis antrą kartą pabandyti už-
kariauti Smolenską, dabar jam kuo griežčiausiai įsakė
nepaisyti siūlomų paliaubų: nenutraukti apgulos ir ne-
mažinti kautynių įtampos. Dimitrijus, paklausęs tėvo,
griebėsi ir atvirų veiksmų, ir slaptų suktybių. Pava-
duodamas savo tėvą Jurgį Glebavičių, pilies gynybai
vadovavo Mikalojus Glebavičius, žymus karvedys,
kuris, pasak metraščių, ištikus septynerius metus prie
Smolensko sienų narsiai kovojo prieš maskvėnus, o
visai neseniai sugrįžo iš maskvėnų nelaisvės, į kurią
buvo patekęs prie Vedrošos. Taigi ir susirėmė du jau-

*Mikalojus Glebavi-
čius narsiai gina*

...prie Smolensko sienų, įnirtingai ir vienas, ir kitas stengdamasis pakreipti įvykius savo tėvo naudai, tačiau Mikalojui sekėsi kur kas geriau nei Dimitrijui. Mat pastarasis, netekęs galybės karių, negarbingai paliko žygį neužbaigtą ir toliau apgulai vadovauti įsakė kunigaikščiams Šemiačičiams. Kas be ko, visada klas-tūnui maudžia širdį, kad ne visi į jį panašūs, štai to-dėl tada taip stengėsi bei niršo maištininkai Šemiači-čiai, matydami, jog jų kaimynystėje buvusios pilys li-ko ištikimos Aleksandru, nelyginant priekaištaudamos jiems dėl išdavystės. Kai priešas puolė su didžiausiu įniršiu, gynėjai turėjo rodyti ne tik nepaprastą narsą, bet ir klusnumą. Štai todėl Mikalojus visomis priemo-nėmis ir stengėsi pelnyti jų palankumą. Kiek tėvo išde-surado aukso ar sidabro liejinių, kiek ten užtiko pi-nigų ar brangenybų, viską išdalijo kariams, be to, kareivių algoms mokėti užsitraukė dešimties tūkstan-čių sidabrinių pinigų, vadinamųjų imperialų, skolą. Kariai, nepaprastai vado dosnumo paskatinti, nepaisė nei vargų, nei pavojų, uoliausiai eidami visokias karo tarnybas: atstatinėdami sienas, atmušinėdami priešo antpuolius. Didelę dalį gynybinės sienos priešas su-griovė pabūklais, ir apsuptieji būtų atsidūrę ant pra-žūties slenksčio, jeigu maskvėnai per griuvėsius būtų susimanę iš karto visomis jėgomis veržtis į pilį. Vie-nam ir kitam pareiškus, jog susidariusioje padėtyje reikia pasiduoti, Mikalojus paprašė vienai nakčiai pa-liaubų; priešas, kuriam irgi jau buvo įgrisusios žudy-nės, sutiko, tačiau pareikalavo, kad tą naktį pilyje

*Gudriai apeinama
paliaubų sąlyga*

visai nebūtų vartojami kir-viai. Neimdami į rankas kir-vių, pjūklais kariai prisipjo-vė medžių ir taip žvaliai bei

išmoningai užtaisė rąstais visus sienų plyšius, kad Šemiacičiai rytą suprato nieku būdu negalėsia užimti pilies. Praradę viltį užkariauti Smolenską, jie savo jėgas patraukė prie Mstislavlio, bet ir čia nesusilaukė didesnės sėkmės. Mat kunigaikštis Ivanas Solomereckis, pagarsėjęs karvedys, kuriam buvo patikėtas miestas ir apygarda, sėkmingai atrėmė antpuolį. Tuo tarpu skitas

<i>Šich Achmetas,</i>	<i>persikėlęs</i>
<i>Skitams padedant, iš</i>	<i>per Volgą ir Doną, įsiveržė</i>
<i>Maskvos atimamas</i>	<i>su Mykolu Chaleckiu, Alek-</i>
<i>Severskas</i>	<i>sandro karvedžiu, į Severs-</i>
	<i>ką. Mat dar praėjusiais me-</i>

tais Šich Achmeto pasiuntiniai ir lenkų bei lietuvių didikai Krokuvoje iškilmingai sudarė sutartį bendromis jėgomis kariauti prieš Maskvą. Sako, jog skitai, laikydamiesi barbariškųjų papročių, šitaip sudarydavę sutartis: ištraukę iš makštų kardus, pylė ant jų šaltą vandenį ir jį, varvantį nuo aštrių ašmenų, vienas po kito siurbė, pridurdami užkeikimo žodžius, kad, girdi, tas, kas pirmas sulaužysiąs šią sutartį, žūsiąs nelyginant šis vanduo. Laikydamasis šio susitarimo, Šich Achmetas su šimtu tūkstančių raitelių užpuolė Seversko žemę, baisiai siaubdamas valdas didikų, kurie atsimetė nuo Lietuvos ir prisijungė prie Maskvos. Staigiu antpuoliu užėmęs Seversko Naugardą, Aleksandro vardu jį bei kitas vietoves, pasidavusias geruoju, atidavė valdyti Chaleckiui; perėjęs visą Seversko kraštą, kruvinose kautynėse sumušė Mechmet Girėjų, Krymo kunigaikštį, išdrįsusį jam pastoti kelią su ginkluotais būriais. Po to, įkūręs stovyklą prie Dnepro, netoli Černigovo, pas Aleksandrą išsiuntė Chalekį ir kelis žymiausius savo vyrus, kad tie, papasakoję viską iš eilės, kas čia dėjosi, paskatintų Aleksandrą užimti su savo kariuomene Severską, sutelkti jėgas ir patraukti į pergalingą žygį, nes Maskvos valdovas esąs beveik sumuštas ir jį galima sutriuškinti menku išpuoliu. Tuo

Kunigaikštis Aleksandras, nebesirūpindamas karu, galvoja apie Lenkijos sostą

Užima Lenkijos sostą

tarpu Aleksandras, nenorėdamas pasitraukti iš brolių varžybų dėl sosto ir išsižadėti bet kokių vilčių, numojo ranka į karą ir pasiryžo būti namie, svajodamas paveldėti brolio palikimą. Naujojo karaliaus rinkti lenkai skubėjo į Piotrkovo seimą. Valstybės reikalus tarpvaldžio metu tvarkė Gnezno arkivyskupas Fridrichas. Beje, Fridrichas dar nebuvo apsisprendęs, ką siūlyti į valdovus iš savo trijų brolių: ar Vladislavą, ar Aleksandrą, ar Žygimantą, todėl jam labai rūpėjo sužinoti, kurį pasirinks ir kurį labiau palaikys bajorai. Daug kas rėmė Žygimantą, Opavos ir Glogovo kunigaikštį, dar daugiau — Vladislavą, Vengrijos karalių, kurį kuo karščiausiai ir kvietė per karalystės maršalą Kmitą atvykti iš Budos ir užsidėti karaliaus vainiką. Vis dėlto Liudviko karalystė turėjo blogą garbę, nes valstybė buvo nusiaubta, iždas — tuščias, be to, daug kam, negalinčiam užmiršti Vladislavo Varniečio, Vengrijos karaliaus titulas, turimas Vladislavo, rodėsi tolygus nelaimių ir prakeiksmo ženklui. Ne mažiau rūpesčių kėlė baimė, kad, aplenkus Aleksandrą, Lietuva atsiskirsianti nuo Lenkijos. Šitoka lenkų nuotaikų ir pažiūrų įvairovė padarė Aleksandrai didelį įspūdį, ir jis vienu metu susimanė griebtis jėgos ir šitaip pakreipti savo naudai visą reikalą. Nuo šio išūlės ir galėjusio jam labai pakenkti sumanymo atkalbėjo motina Elžbieta, kuri, per ilgus metus puikiai perpratusi lenkų būdą, žinojo, kad laisvos tautos širdis greičiau palenksi protingais ir uoliais pasiuntiniais nei ginklu. Štai todėl ir buvo pasiūsti į Piotrkovą Vilniaus vyskupas Vaitiekus Taboras, maršalas Jonas Zaberezinskis bei Lietuvos pataurininkis Mikalojus

Radvila, kurie atvyko į seimą čia balsuoti Lietuvos luomų vardu, kaip numatyta seniau sudaryto susitarimo straipsniuose, ir ta proga tarpais privačiais pašnekesiais, tarpais viešomis kalbomis taip ilgai lenkams ausis zulino, kol palenkė jų širdis į Aleksandrą. Labai jiems padėjo ir tai, kad Aleksandras pasirūpino Vilniuje užbaigti prieš trejus metus Piotrkove lenkams pažadėtą lietuvių bei lenkų santarvės aktą, kuris, patvirtintas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudu bei dvidešimt penkių žymiausių didikų antspaudais ir parašais, ir buvo dabar atgabentas į bendrą su lenkais seimą, paaiškinus, jog bus jiems viešai įteiktas, jeigu paskelbs Aleksandrą karaliumi, o sunaikintas, jeigu jį aplenks. Šios aplinkybės paskatinti lenkai visi it vienas ir paskelbė Aleksandrą karaliumi. Negalėjo nepritarti šiam jų žingsniui ir Vladislovas, nes matė, jog tuo būdu sulydomos į vieną dvi galingos tautos, o ta sąjunga labai naudinga visam krikščioniškam pasauliui. Visa tai ir sukliudė Aleksandruį laiku sujungti,

Šich Achmetas sumušamas Krymo skitų

kaip buvo žadėjęs, savo kariuomenę su Šich Achmetu ir ištraukti į bendrą žygį prieš maskvėnus bei Krymo

skitus. Kai, pakartotinai nusiuntęs žygūnus pas Aleksandrą, Šich Achmetas nusiskundė, kad, taip ilgai belaukdamas lenkų bei lietuvių pulkų, jis ir dėl maisto stokos, ir dėl blogo oro be galo iškamavęs savo vyrus, jam atsakė štai ką. Po vainikavimo karalius neilgai trukus atvyksias su kariuomene ir pasirūpinsias, kad Šich Achmetui būtų atlyginta už visą stygių, kurį tuo tarpu jis kenčia. Pasiuntiniai, apdovanoti gausiomis dovanomis ir prisiklausę visokiausių pažadų, pranešė saviškiams, jog netrukus su kariuomene atvyksias karalius. Tuo tarpu bėgo diena po dienos, vis sunkiau darėsi parūpinti maisto, dėl kurio stokos jie labai ken-

tėjo, ir tik viltis skatino toliau šitokią vargą vargti. Nemaža Šich Achmeto karių su jo žmona pabėgo į Krymą, o kitą dalį jo kariuomenės užpuolė ir sumušė Mengli Girėjus, kuris, mirus tėvui, neseniai paveldėjo valdžią. Šich Achmetas su broliu sultonu Chazaku bei kuriais ne kuriais didikais vargais negalais paspruko

iš kautynių lauko į Kijevą.

Pabėgęs į Rusią, sumamas ir apkaltinamas išdavyste

Nors Kijevo vaivada kuni-
gaikštis Dimitrijus Putiati-
čius jį bei jo žmones labai
meiliai priėmė ir dosniai ap-

dovanojo, bet, vos įstengdamas tvardytis iš skausmo, kad prarado kariuomenę, iš pykčio prieš lenkus ir lietuvius jis puoselėjo širdyje kerštą ne Krymo skitams, o Aleksandrui, kuris visokiais pažadais jį taip toli iš tėvynės atviliojo, o štai dabar beveik išdavė. Nutaikęs proga, su trimis šimtais raitelių slaptai pabėgo į Belgorodą, ketindamas paprašyti pagalbos iš turkų valdovo ir įsibrauti į Aleksandro valdas. Draugų iš Konstantinopolio rūmų išpėtas, kad turkų valdovas, įsiteikdamas Mengli Girėjui, įsakė Belgorodo žmonėms sukaustyti jį grandinėmis ir atvežti į Konstantinopolį, vėl pakeitė savo sumanymą ir sugrįžo į Kijevą, turbūt manydamas, jog dar neiškilo aikštėn jo pinklės, kurias buvo pradėjęs spęsti Aleksandrui. Nors viskas buvo laikoma paslapyje, tačiau vaivada, pagrįstai kažką įtaręs po jo bėgimo, išsiuntė Šich Achmetą į Vilnių, kur jį, kad ir turtingai užlaikomą, ligi Bresto seimo saugojo priskirti sargybiniai.

Metų pabaigoje, gruodžio

1502 metai

Aleksandras vainikuojamas Lenkijos karaliumi

13 d., Krokuvoje brolis Friderichas pakėlė Aleksandrą Lenkijos karaliumi ir iškilmingai apvainikavo. Vasario mėnesį iš Lietuvos atvyko jo

žmona Elena; kadangi ji be galo atkakliai laikėsi graikų atskalos ir elgėsi taip, nelyginant būtų visiškai svetima Romos tikėjimui, lenkai nesutiko, kad ji būtų vainikuota kaip kitos karalienės. Po visų vainikavimo iškilnių bei rūpesčių karalius Aleksandras, sutvarkęs reikalus Lenkijoje, ėmė galvoti, kaip reikėtų susitaisyti su Maskva. Rodėsi, jog rengimasis karui su turkais galėtų būti ta puiki dingstis, kuri leistų deramai užbaigti visą šį reikalą, tiek daug kartų nesėkmingai bandytą sutvarkyti. Tuo metu popiežius Aleksandras

per Ragūzos kardinolą kuo rimčiausiai skatino krikščionių valdovus, sudarius santarvę, sutelkus visas jėgas,

*Stengiasi sudaryti
taiką su Maskva*

sutriuškinti turkus, nuolatos stiprėjančius iš krikščionių skriaudų. Šiam sumanymui įgyvendinti, popiežiaus galva, labiausiai trukdė rengimasis kariauti su Maskva. Štai todėl, kardinolo patariamasis, Vengrijos karalius Vladislovas pasiuntė Zigmantą Santajį pas Ivaną su savo bei popiežiaus laišku, kuriame jie išsamiai paaiškino, koks pavojus gresia krikščionių šalims iš turkų, jau užėmusių Graikiją bei Trakiją ir panūdusių užgrobti Italiją ir net visą Europą, kviesdami ginklais bei kariais paremti bendrą krikščionių reikalą, apginti Vakarus ir išvaduoti Rytus. Jeigu kartais dėl kokios priežasties jis atsisakytų remti šį žygį, jie visų krikščionių vardu prašė, kad neišduotų krikščionių reikalo ir, puldinėdamas Lietuvą, neapsunkintų jų padėties, nes ši valstybė, įsitraukusi į karą savo pasieniuose, negalėsianti niekuo paremti bendros sąjungos.

*Kai atsirado villis
sudaryti taiką, mask-
vėnai trečią kartą
apgula Smolenską*

Ivanas atsakė, jog ir jis didžiai trokšta, kad visi krikščionys, sutelkę jėgas, sėkmingai pasipriešintų mahometonų tironijai, tačiau, pri-

verstas kariauti prieš Aleksandrą, tuo tarpu negali prisidėti prie bendros sąjungos. Esą jis niekad negalėsias užmiršti, kaip smarkiai jam kenkęs Aleksandras: neminint rusų tikėjimui padarytų senųjų skriaudų, visai neseniai su čekų bei vokiečių algininkais nuniokojęs Maskvos valstybės pakraščius, o praėjusiais metais suleidęs Užvolgio skitus į Seversko žemę. Vis dėlto jo, Ivano, širdis neatsisakanti taikos, jeigu Aleksandras neatmesias teisingų taikos sąlygų ir neatidėliodamas išleisias į Maskvą atsakingesnius pasiuntinius, kurie ir susitartų dėl taikos. Šitaip jis kalbėjo Vengrijos karaliaus pasiuntiniui. Kai šis iškeliavo iš Maskvos, Ivanas pasiuntė savo sūnų Dimitrijų su stipriomis jėgomis dar kartą pamėginti užkariauti Smolenską. Žymus karvedys Mikalojus Glebavičius jau buvo žuvęs, metų naštos slegiamas jo tėvas Jurgis, netekęs sūnaus, atsisakė sunkių karvedžio pareigų, visi šie pasikeitimai ir sužadino Ivanui viltį, jog dabar susilauksias kur kas didesnės sėkmės nei ligi šiol. Tačiau didžiai prityręs karvedys Stanislovas Kiška, tapęs po Jurgio vaivada, sutelkė kartu su igulos viršininku Mikalojumi Sologubu pagalbines tarnybas ir sėkmingai atrėmė nuo pilies visus Maskvos antpuolius. Siusdamas iš gėdos, Dimitrijus po trečio nesėkmingo bandymo užimti miestą atgriezė apmaudą ant kaimų, nuniokodamas visą apylinkę. Žinia apie šią nelaimę iškvietė Aleksandrą iš Krokuvos; patikėjęs Lenkijos reikalus broliui Fridrichui, jis atvyko į Vilnių ir negaišdamas išsiuntė pas Ivaną žygūnus. Pasiuntinybei vadovavo Petras Miškovskis, Lenčicos vaivada, Stanislovas Glebavičius, Lietuvos maršalas, Vaitiekus Kločka, karalienės rūmininkas, Jonas Sapiega, Lietuvos raštininkas. Išvykstantiems pasiuntiniams buvo nurodyta, kad amžina taika galinti būti sudaryta, jeigu Maskvos valdovas priimsias šias svarbiausias są-

*Sudaro šešerių metų
paliaubas*

lygas: atstatyti pilis, sugrą-
žinti belaisvius bei perbėgė-
lius ir įtraukti į sutarties
tekstą Livonijos riterių ma-

gistrą. Vargais negalais abi pusės sutarė dėl šešerių metų paliaubų, tiesa, gana bjauriomis Lietuvai sąlygomis. Pavyko atgauti vieną kitą nereikšmingą pilį, bet neatgavo nei pabėgėlių, nei ištisų žemių, nei pagaliau didikų, prie Vedrošos paimtų į nelaisvę, kurie pasiliko Maskvos rankose. Derantis dėl Livonijos, vargais negalais pavyko pasiekti, kad Naugardo ir Pskovo vaivadoms buvo įsakyta tartis su magistro atstovais dėl taikos. Be to, sutarė paliaubų metu derėtis dėl amžinos taikos. Po to į Vilnių atvyko Maskvos pasiuntiniai, turėję patvirtinti paliaubas, tačiau labiausiai norėję gauti iš Krokuvos bei Vilniaus vyskupų laidavimą, jog karalius neleisias, kad karalienė būtų spiriama pereiti į Romos tikėjimą. Kol pasiuntiniai viešėjo Vilniuje, pasienyje kilo nauji neramumai, nes smolenskiečiai ir starodubiečiai pradėjo vieni kitus puldinėti. Štai todėl Motiejus Kuncevičius turėjo skubiai leisti į Maskvą ir skatinti Ivaną pasirūpinti, kad atskirų asmenų drąsūs išpuoliai nepakenktų visuotinei taikai. Motiejui sugrįžus, maskvėnų pasiuntiniai laisvai išvyko atgal.

Karas su Livonija

Kai Lietuvoje viešpatavo ramybė, kaimyninėje Livonijoje siautėjo karas. Valteriui Pletenbergui, Livonijos magistrui, iš tiesų labai sekėsi kariauti: keliose kautynėse sumušęs stiprias maskvėnų jėgas, jis įniko siaubti Ivano valdas. Turėdamas apie keturis tūkstančius vyrų, jis nusigavo netoli Pskovo, bet čia jį apsupo devyniasdešimt tūkstančių priešų karių, rodėsi, jog nebeto-li ir paskutinioji. Nebelaukdamas pagalbos iš žmonių, jis ėmė maldauti dangaus malonės. Parpuolęs ant ke-lių, savo kariuomenės likimą pavedė Mergelės, dievo

Motinos, globai, ir štai danguje pasirodė Mergelės, ant rankų laikanti sūnų, paveikslas. Atgavęs nuo to reginio viltį bei drąsą, įsakė atsukti į priešą pabūklus, užtaisytus apvaliais sviediniais, ir iššauti. Padrioskėjus papliūpai, užgriuvo sumišusį ir pakrikusį priešą iš karto su visomis savo jėgomis. Maskvėnai neilgai besilaikė, nes Livonijos kariai puolė iš tiesų kupini kažkokio dangiško įkarščio; bematant juos išblaškė ir išžudė. Kai maskvėnai patyrė kautynėse su Livonijos riteriais šitokių smūgių, Lietuvoje pradėta manyti, jog dabar bus lengviau sudaryti su jais amžinąją taiką, ir todėl nutarta pasiųsti į Maskvą Stanislovą Glebavičių, Polocko vaivadą, ir Bogdaną Sapiegą, Smolensko vietininką bei Lietuvos raštininką. Pasiuntiniams pavedė

1503 metai

Mėginama sudaryti su Maskva amžinąją taiką, bet nesėkmingai

žūt būt atgauti tai, ką Ivanas buvo išplėšęs iš Lietuvos. Tuo tarpu šis vėl pradėjo skųstis, kad, girdi, patyręs iš Aleksandro naują skriaudą, mat laiško pradžioje išvardyti ne visi jo titulai,

galop įniko tvirtinti, jog jis visai nenusikaltęs nei teisei, nei teisėtumui, užimdamas žemes, kurios nuo prosenelių laikų priklausiusios Rusiai, be to, kuo atkakliausiai aiškino, kad visą Rusiją valdyti turįs teisę tik jis vienas, kaip senovės kunigaikščių įpėdinis, ir todėl visai neteisėtai Aleksandras valdęs Smolensko bei Kijevo žemes; jeigu norima, girdi, sukurti amžinąją taiką, būtina, kad Aleksandras užleistų ir šias žemes. Nieko nepešę, pasiuntiniai išvyko iš Maskvos. Tuo metu Eustachijus Daškevičius, išgarsėjęs sėkmingais žygaus prieš skitus lengvosios raitijos vadas, bet rusų tikėjimo žmogus, pabėgo iš Ukrainos į Maskvos kunigaikštystę gal paskatintas maištininkų severskiečių, gal savo valia; jis bėgdamas apiplėšė nemažą bajorų dvarų, o daug laisvųjų žmonių varu su savimi išsivarė. Pa-

siuntė Motiejų Kuncevičių, kuris, remdamasis šešerių metų paliaubomis, turėjo sugrąžinti pabėgėlį, o kartu nuraminti Ivaną, kuris reiškė nepagrįstus nusiskundimus dėl klaidingų titulų, atsiradusių karaliaus laiške per neišmanymą raštininko, deramai nemokančio slavų kalbos. Atsiprašymą dėl klaidos priėmė, tačiau grąžinti Daškevičių atsisakė. Mat paliaubų susitarimas, pasak Ivano, apimęs tik kaimiečius ir nusikaltėlius, bet neliečiąs nei laisvųjų žmonių, nei vyrų, išgarsėjusių karo žygiais ar valstybiniais darbais.

Vargais negalais per pasiuntinius išsaugojus taiką didelę metų dalį, rudens pradžioje karalius sužinojo, kad Krymo skitai, pasirodę apie Pripetę, siautėja Lie-

*Į Lietuvą veržiasi
skitai, tarpais sėk-
mingos, tarpais ne-
sėkmingos kovos su
jais*

tuvos valdose. Bematant jis įsakė kunigaikščiams Simonui Olelkaičiui ir Jurgiui Dubrovickiui sustabdyti priešą. Simonas, sujungęs savo jėgas su žymaus Podolės bajoro Jono Bučackio kariauna, priešą

užtiko prie Uzos upės, už šešių mylių nuo Bobruisko, ir jį sumušė, išvadudamas belaisvius ir dvigubai daugiau skitų paimdamas į nelaisvę. Visai kitaip išėjo Jurgiui: sumuštas priešo, be kitų, neteko Grigorijaus Glinskio bei Gornostajaus, žymių didikų. Po to įsiveržė Biti Girėjus, Krymo chano sūnus, ir nuvedė savo kariuomenę tiesiog į Slucką, norėdamas atkeršyti už neseniai iš Simono patirtą pralaimėjimą. Simonas, visai netikėtai užkluptas ir neištengdamas kovoti atvirame lauke, užsidarė su nedideliu karių būriu, kurį čia turėjo, pilyje. Biti Girėjus, bijodamas, kad jo neužpultų iš užnugario, su dalimi jėgų apsupo Slucką, o su kitais kariais nusiaubė kraštą, sudegino Klecko pilį bei miestą, pelenais pavertė kaimus Nesvyžiaus apylinkėse. Po to visa kariuomenė netoli Naugarduko pasuko į Lenkiją ir, įsibrovusi į Sandomiro žemę bei persikėlusį per Vys-

lą, nužygiavo, niokodama viską, kas pasitaikė ant kelio, ligi Pacanovo. Šitokio sėkmingo žygio paskatinti, kiti skitai įsiveržė trečią kartą, ketindami per Slucko apylinkes patraukti ligi Naugarduko. Albertas Goštautas, Jurgis Nemiravičius ir Stanislovas Kiška, susišaukę savo karius, skubiai nužygiavo pas Simoną Olelkaitį. Kurį laiką persekioję priešą Pripetės pakrantėmis, užklupo jį netoli Gorodoko ir, stoję į kovą, sumušė. Paėmė didžiulį grobį, o ypač daug belaisvių. Iš nugalėtojų krito tik keli žymūs vyrai, kaip didikai Ročka Maskevičius bei Žinevojus, Volkovysko krašto bajoras. Kai visas kraštas liūdėjo dėl priešo nuniokotų žemių, karalius patyrė didelį asmeninį skausmą, nes mirė jo brolis kardinolas Fridrichas. Šis kunigaikštis, aukšto ūgio ir oraus veido, elgėsi taip, kaip nieku būdu nedera elgtis kunigaikščiui. Mat beveik visą laisvalaikį girtuokliavo, o būdamas žemos dvasios žmogus, dažniausiai ir linksminosi šlykščiose, dūmų pilnose landynėse.

Užėjo po to atokvėpio
1504 metai metai, kai ir skitai, ir mask-
Maskvėnai, netekę vėnai paliko šalį ramybėje.
kunigaikščio Ivano, Mat skitai, praėjusių metų
aprimsta antpuoliais įpratinę laukti
visokių netikėtumų, nedrįso

daugiau puldinėti, o maskvėnus įtikino ramiai laikytis karaliaus pasiuntinys Bogdanas Daugirdaitis, nors atskiri starodubiečių bei smolenskiečių susidūrimai ir galėjo sukelti didelių neramumų. Be to, didžiai juos skatino paisyti taikos su lietuviais ir tai, kad iš pradžią Ivanas Vasiljevičius, Maskvos didysis kunigaikštis, sirgo, o vėliau, pasak rusų metraštininkų, tais pačiais metais ir mirė. Bijodami sąmyšių valstybės viduje, maskvėnai vengė kariauti su kaimynais. Mat Ivanas, savo rankomis neseniai nužudęs Dimitrijų Žilką, vyresnįjį sūnų, atgailaudamas dėl šio poelgio, paskyrė įpėdiniu anūką, Dimitrijaus sūnų, to pat vardo

jaunikaitį. Vėliau, įkalbėtas žmonos graikės, su kuria turėjo sūnus Vasilijų, Jurių, Simoną bei Andrejų, pakaitė nuomonę ir, įkalinęs Dimitrijų, paskyrė įpėdiniu Vasilijų. Prieš pat mirtį Dimitrijų antrą kartą išleido iš kalėjimo, įsakydamas jį paskelbti didžiuoju kunigaikščiu, savo įpėdiniu. Ivanui mirus, Vasilijus kuo mažiausiai paisė tėvo valios, jis jėga užgrobė valdžią, o brolius uždarė į vienuolyną. Dimitrijui netrūko šalininkų, rodėsi, jog ir ateityje netrūks (paprastai nė vienai grupei netrūksta vadovų), o jeigu tik kam ryšis,— ir karvedžių. Vargu ar galima buvo tikėtis, kad broliai nuolankiai pakęs naująją valdovą, kuris, nepaisydamas paskutiniojo tėvo žodžio, nutarė jėga brautis į valdžią. Be to, kaip paprastai nesnaudė nė kaimynai, norėdami pasinaudoti patogia proga ir sustiprinti savo padėtį, štai todėl ir Kazanės skitai, smarkiai Ivano sumušti, dabar su didžiule kariuomene įsiveržė į Maskvos kunigaikštystę ir pridarė galybę žalos. Ši aplinkybė kur kas labiau nei paliaubos sulaikė tais metais maskvėnus nuo įprastinių niokojamųjų žygių į Lietuvą.

Nors, prasidėjus Maskvos

<p><i>1505 metai</i> <i>Mėginama susitaikyti</i> <i>su maskvėnais, bet</i> <i>nesėkmingai</i></p>	<p>kunigaikštystėje neramumams, Aleksandras atkakliai buvo raginamas atsiimti tai, ką iš pradžių Vasilijus, o vėliau Ivanas, maskvėnų kunigaikščiai, buvo atplėšę nuo Lietuvos, vis dėlto jis pirmiausia nutarė išleisti į kelią pasiuntinybę ir sužinoti, ką apie viską mano naujasis kunigaikštis. Nuvyko į Maskvą Jurgis Glebavičius, Vitebsko vietininkas, ir Jonas Sapiega, Lietuvos maršalas, tartis dėl amžinos taikos, tačiau tokiomis sąlygomis, kad sąžiningai būtų grąžinta ir paimtas turtas, ir belaisviai. Vasilijus sakėsi norįs sudaryti taiką, bet kuo atkakliausiai priešinosi, kai užėjo kalba apie turto ir belaisvių sugrąžinimą:</p>
--	--

Glinskio patiriamas, karalius, didžiai įžeistas tokio didikų elgesio, nutarė Iliničių įkalinti, iš Jono Zaberezinskio Manvydo, Lietuvos maršalo, atimti Trakų vaivadiją, iš Baltramiejaus Taboro, Vilniaus vyskupo brolio,—Surviliškio valsčių, kurį atidavė Žemaitijos vyskupui, o kitus irgi visaip persekiojo, vienus — atvirai, antrus — slapta. Visiems buvo aišku, kad nepaprastą valdovo rūstį sukurstė ne jo prigimtis, bet nuolatiniai Glinskio įkalbinėjimai, štai todėl tie, kurie patyrė karaliaus pyktį, dabar, sutelkę jėgas, ėmėsi priemonių jį nuversti. Žmonėse sklido nežinia kieno paleisti gandai, kad Mykolas Glinskis taikstosi, susidorojęs su lietuvių kilmės didikais, užgrobti Lietuvos kunigaikštystę ir kad dėl šių jo užmačių Aleksandro gyvybei gresia pavojus. Sunku pasakyti, ar tai buvo paskalos, ar teisybė, bet daugelis tuo patikėjo: taip jau esti, kad apie visas žymiąsias šeimas daugiausia ir sklinda visokiausių šnekų. Pats Glinskis, pasitikėdamas valdovo palankumu, nekreipė dėmesio į žmonių kalbas, nors savo ruožtu visaip stengėsi prажudyti gandų skleidėjus. Jis sumaniai slėpė krūtinėje kunkuliuojantį įtūžį, o varžovų, norinčių išlaikyti Iliničiui Lydos vietininkystę, elgesį, dėl kurio smarkiai pyko ir valdovas, skriausdamas kitus ir nepaisydamas savo orumo, visaip kėlė ir puolė kiekviena proga pašnekesiuose. Jis tvirtino, jog ne atlaidus, bet aplaidus valdovas aukščiausiaja savo valia, o, jeigu reikia, ir kardu netramdo tų, kurie priešinasi jo potvarkiams. Esą nėra jokio pagrindo vadinti laisvės gynimu puikybėn pasinešusių savavaliautojų maišto, kuris galbūt šiuo metu dar nėra išryškėjęs, bet netrukus išryškėsias ir, jeigu skubiai nebus užgniauztas, atnešias visuomenei pražūtį. Dabar jau kitaip nepadėsi valstybei, tik išnaikindamas šių blogiausių pavyzdžių skleidėjus. Rodos, žiaurus patarimas, bet iš tiesų būtinas,

nes kitaip neapginsi nei valdovo orumo, nei valstybės saugumo. Neatsispyręs kas dieną girdimiems Glinskio

	klastingiems raginimams,
<i>Karalius pasmerkia</i>	Aleksandras pasmerkė mir-
<i>mirčiai žymiausius</i>	čiai Žemaitijos sėniūną Sta-
<i>Lietuvos didikus</i>	nislovą Žarnovskį, Smolens-
	ko vietininką Stanislovą Kiš-

ką, Polocko vaivadą Stanislovą Glebavičių, Lietuvos maršalą Joną Zaberezinskį ir kitus to paties luomo ir tos pačios minties žmones. Jis sušaukė Breste seimą, ketindamas kokia nors dingstimi sukviesti ten žymiausius didikus į pilį, suimti ir išžudyti. Nieko nežinodami apie karaliaus sumanymus, į seimą kaip paprastai suvažiavo gausybė bajorų, tačiau, karalystės kanclerio Jono Laskio laiku įspėti, išsisukinėjo kviečiami į pilį. Karalius, supratęs, kad jo sumanymai visiems žinomi, sutiko parodyti malonę, patariamasis to paties kanclerio, o labiausiai Jono iš Osvencimo, savo nuodėmklausio, tačiau iš Zaberezinskio atėmė Trakų vaivadiją, o kitus išvijo iš senato.

	Į seimą atvyko iš Vilniaus
<i>Skitas Šich Achmetas</i>	Šich Achmetas, Užvolgio ski-
<i>tariasi su karaliumi</i>	tų valdovas, o šiuo metu
<i>Breste ir Radome</i>	tremtinys ir beveik belaisvis.
	Aleksandras jį pasitiko už

penkių mylių: pastačius plyname lauke puošnią palapinę, jo laukė prie plačiu kilimu užtiesto kelio, kuriuo Šich Achmetas, palikęs žirgą, turėjo pėsčiomis eiti prie karaliaus. Aleksandras Šich Achmetą priėmė su didele pagarba ir pasisodino dešinėje. Vienas kitam pareiškę savo prielankumą ir pasikalbėję it du geri bičiuliai, nes norėjo, kad kuo daugiau žmonių patirtų, koks nuširdus jūdviejų susitikimas, abu valdovai suteikė bajoriškųjų lengvatų išgarsėjusiems karo žygiais lenkams, lietuviams bei skitams, lengvai paliesdami jų petį kardu. Šich Achmeto nusiskundimus turėjusį svarstyti

seimą karalius nukėlė į Radomą: kadangi svarstyti reikėjo ir lenkams, ir lietuviams vienodai rūpimą reikalą, karalius pareikalavo šaukti bendrą abiejų tautų seimą. Karalius įsakė parūpinti Šich Achmetui puikiausią svitą ir palydėti jį į Radomą. Pakviestas į senato posėdį, jis, be galo išraiškingai kalbėdamas, nusi-skundė, kad, girdi, kovodamas už Lenkijos bei Lietuvos reikalus, buvęs priešo krašte nelyginant išduotas; išėikvojęs visus turtus kariuomenei išlaikyti, dabar, laužant duotą žodį, turįs kęsti smurtą, negalėdamas susilaukti nei laisvės, nei pagalbos kovoje prieš Krymo skitus. Karaliaus ir luomų vardu jam šitaip buvo atsakyta. Dėl visų negandų, kuriuos iki šiol esąs patyręs, turįs kaltinti ne ką kitą, bet patį save, Šich Achmetą. Tiesa, karalius jį iškvietęs iš vietų, kur gyveno jo protėviai, bet juk jam buvę paskirti dideli plotai už Kijevo. Antra vertus, jam laiku buvę pranešta, kad jo uždavinys visomis jėgomis puldinėti Maskvos kunigaikštystę, bet neliesti turkų pusiasalio, tiesa, atremiant visus įprastinius Krymo skitų antpuolius. Štai dėl to karalius jam ir siūlęs įsikurti arčiau maskvėnų žemių, kad Krymo skitai, išvydę jį kaimynystėje, nesusimanytų griebtis prieš jį ginklo. Šich Achmetas ne tik nepaisęs karaliaus įspėjimo, ne tik pradėjęs puldinėti Krymo skitus, bet, atsilygindamas už parodytą geradarystę nedėkingumu, puldinėjęs karaliaus valdas Rusioje ir, bandydamas pabėgti pas turkus, puoselėjęs piktus sumanymus prieš karalių bei valstybę. Nors Šich Achmetas iš pradžių per neapdairumą, o vėliau dėl klastingų užmačių patekęs į tas bėdas, dėl kurių štai dabar skundžiasi, karalius bei valstybė vis tiek neatsisakys ištieti jam pagalbos rankos, kai karvedžiai sutelks kariuomenę, kurios šiuo metu čia pat jie neturi. Išgirdęs šiuos žodžius, Šich Achmetas šyptelėjo ir, kreipdamasis į karalių bei rodydamas pirštu aplinkui stovinčius dvariškius, tarė: „Negi manote, jog šie

nepajėgūs kariauti? Kam didikai laiko jų tokią galybę, jeigu jie bijo ginklo, stovyklos, bijo kovos lauko, bijo karo?" Į tai atsakė kancleris: „Skитай turi vienokių įstatymų bei papročių, o lenkai kitokių. Skitų tauta pripratusi plėsti kaimynus. Valdovo paliepta, ji nuolatos kariauja, lengvindama savo varganą gyvenimą. Lenkijoje kiekvienas žmogus pats rūpinasi savo šeimos turtu: niekas neverčiamas traukti į karo žygį iš tėvynės, vieni valstybėje verčiasi žemdirbyste, amatais bei prekyba, kiti garbina dievą, sprendžia teismuose bylas, rūpinasi pilių apsauga ir tarnauja didikams, žodžiu, kiekvienas gyvena taip, kaip

Lietuvos didikai mėgina susitalkyti su karaliumi

nori“.

Šich Achmetui visa ko prižadėjus, Lietuvos didikai, kuriuos Breste karalius buvo

pašalinęs iš senato, Radomo seime, nė nepradėjus svarstyti kitų reikalų, stengėsi lenkų remiami pašalinti visus esamus nesutarimus tarp karaliaus ir senato. Karalius viešai lenkam pasižadėjo, kad iš pagarbos jiems padarys taip, kaip jie reikalauja, tačiau sakėsi nenorįs Lenkijoje nieko spręsti, o visą reikalą ketinąs perduoti lietuvių seimui. Tada lietuvių senato pirmininkas, Vilniaus vyskupas Vaitiekus Taboras, pakilęs iš vietos, ir kreipėsi į karalių paprasta, bet nelyginant kažkokio dangaus įkvėpimo kupina kalba: „Kažkokiems pasipūtėliams klasingai sukursčius prieš mus, nieko pikta nepadariusius, tavo širdį, ligi šiol kentėme tavo rūstį taip, kaip ir dera valdiniams, klausantiems savo valdovo. Sukilome ne prieš tavo karališkuosius potvarkius, bet prieš užmačias atskirų žmonių, kurie, pažeisdami tavo valią, nepaisė nei Lietuvos papročių, nei teisių, patvirtintų tavo doringųjų senelių bei tavo paties priesaika. Reiškiu tau savo pripažinimą ir pagarbą, kaip savo bei savo artimųjų ir visos Lietuvos

valdovui, tačiau kartu jaučiuosi esąs tavo ir Lietuvos ganytojas. Turėdamas galvoje tas didžias užduotis, kurias man kelia dievo užkrauta našta, manyčiau, jog mano pareiga atitraukti tave nuo sumanymų, kurie prieštarauja ir mūsų teisėms, ir tavo priesaikai. Kas susigalvotų visa tai pažeisti, tam aš šaukiuosi į teisėjus dievą, tyrų širdžių liudytoją ir keršytoją už nusi kaltimus, maldaudamas, kad nepaliktų nenubaudęs šventvagio". Kai vyskupas užbaigė šią kalbą, karalių

staiga ištiko paralyžius, o
Karalių senate ištinka paralyžius šitai visiems įvarė baimės ir siaubo. Gal priepuolį sukėlė per didelis pyktis, išsiliejus

tulžiai, bet žmonės jį išsiaiškino kaip blogą ženklą, kaip dievo kerštą. Dėl karaliaus ligos seimas buvo paleistas, kadangi vargu ar ką galima buvo benuveikti. Susirgęs karalius nuvežamas į Krokuvą, o Šich Achmetas, valdovo valia turėjęs būti Trakuose vaišingai priimtas, sugrįžo į Lietuvą garbingos palydos apsuptas. Patiriamas Nogajų ordos skitų, bandė iš ten pabėgti, tačiau lietuviai jį sugavo ir atvežė vėl į Trakus, kur

dar stipriau saugojo, ypač
Krymo skitai niokoja Lietuvą dėl to, kad Krymo chanas Mengli Girėjus per pasiuntinius žadėjo karaliui taiką ir

pagalbą, jeigu šis neleis Šich Achmetui pasprukti. Nerasdamas užtarėjų žemėje, Šich Achmetas kreipėsi maldomis į dangų, norėdamas, atgavęs aukščiausiojo malonę, atkeršyti jo padedamas už skriaudas. Išklaušė dangus varguolio maldų. Mengli Girėjaus kariai, vedami jo sūnų, nusiaubė Lietuvą, pridarydami galybę žalos. Mirus Slucko kunigaikščiui Simonui Olelkaičiui, jaunesnieji sūnūs Biti Girėjus ir Burnas Girėjus rugpjūčio viduryje užpuolė Slucką. Sužinojusi apie gresiantį pavojų, našlė Anastazija, tikra didvyrė, prilygstanti

narsumu kuriems ne kuriems vyrams, negaišdama sušaukė savo valdų vyrus ir juos prisaikdino, kad atkakliai kovotų už mažametį kunigaikštį. Miestiečiai, kaimiečiai bei bajorai taip ryžtingai stojo į kovą, kad skitai, smarkiai jų sumušti, turėjo pasitraukti. Palikę Slucką, barbarai patraukė į Naugarduką. Tuo metu ten susirinkę didikai tarėsi, kaip susigerinti su karaliumi, kaip atsiprašyti už nuoskaudas ir sutramdyti sąmyšio kėlėjus. Gavę žinią apie skitų antplūdį, vieni, vadovaujami Naugarduko vaivados Alberto Goštauto, subruzdavo ginti pilies, o kiti pasitraukė už Nemuno. Priešas, įžengęs į tuščią miestą, įsakė lengvai ginkluotiems raiteliams vytis bėgančiuosius, o su kitais apgulė pilį. Netoliese, toje vietoje, kur Nemunas netrukdo rengti išpuolių, įvyko smarkios kautynės, visa apylinkė liko nusiaubta kalaviju ir ugnimi, tačiau, puldami pilį, nesusilaukė sėkmės. Vaivada Goštautas, pilies seniūnas Maskevičius, Jonas Trizna, Nemyra ir kiti karvedžiai taip nukamavo priešą, šaudydami iš patrankų bei rengdami išpuolius, kad tas, nebesitikėdamas užkariauti pilies, apiplėšė apylinkę ir patraukė į Skitiją. Kur kas smarkiau ir plačiau nusiaubė Lietuvą Mengli Girėjaus sūnus Mechmet Girėjus. Nužygiavęs ligi Minsko, jis visur nuniokojo kraštą, sudegino miestą, o matydamas, jog pilies nieku būdu greitai neužims, jos neapgulė, bet, persikėlęs per Nerį ir Bereziną, nusiaubė Polocko ir Vitebsko žemes, niekur nesutikdamas pasipriešinimo, ir sugrįžo atgal su didžiausiu grobiu. Žmonės pasakojo, kad šimtą tūkstančių žmonių, jaunų ir stiprių, priešas išsivarė iš Baltarusijos ir Lietuvos į nelaisvę, neskaitant žuvusių visokiausiose skerdynėse nuo kardo senių bei vaikų. Po priešo niokojamo antpuolio Minske ir kituose miestuose užėjo maras. Dažni skitų žygiai į Lietuvos gilumą paskatino luomus geriau suvirtinti Vilnių.

<i>1506 metai</i>	Kitais metais, vos išaušus
<i>Vilnius apjuosiamas</i>	pavasariui, karalius įsakė,
<i>siena</i>	pritariant bajorams bei Vilniaus miestiečiams, atstatyti ir Aukštutinės, ir Žemutinės

pilies sienas, visai nuo senumo beirstančias. Be to, visą miestą apjuosė nauja siena. Krokuvoje pasitelkęs naujų karių ir palaidojęs savo motiną Elžbietą, karalius, vos tik išaušus pavasariui, leidosi pirmiausia į Liublino seimą, o iš ten — į Lietuvą, po senovei varginamą didikų nesantaikos.

<i>Šich Achmetas pasmerkiamas</i>	Atvykę į Vilnių, Krymo skitų žygūnai pareikalavo iš lietuvių pasmerkti Šich Ach-
-----------------------------------	--

metą kaip Lietuvos priešą, jeigu jie ir toliau trokšta palaikyti draugiškus santykius su Krymo tautomis. Tada senate Glinskis ir pasiūlė, ir palaikė nuomonę, kuri lėmė, kad Šich Achmetas buvo apkaltintas kaip maištininkas, ištremtas į Kauną ir įkalintas iki gyvos galvos. Vis dėlto lietuviai ir po to neturėjo šiame pakrastyje ramybės: tais pačiais metais didžiulė Krymo skitų kariuomenė vėl pradėjo niokoti kraštą. Istant valstybei, karalius, smarkėjant ligai, irgi pamažėle gesso: jį kamavo viena liga, o valstybę griovė begalės nelaimių. Nekalbant apie

<i>Karalius, Glinskio palaikomo gydytojo liginamas, mirtimi vadojasi</i>	nuolatinius skitų niokojamus antpuolius ir pagrįstą baimę, kad gali užgriūti maskvėnai, krašto viduje nepaprastai sustiprėjo didikų nesutari-
--	---

mai, kurstomi Glinskio grupuotės. Karalių gydė apgavikas Balinskis, kuris, visiškai neišmanydamas gydyimo meno, pelnė žmonėse garsaus gydytojo vardą mokėjimu nuodyti, o būdamas lenkų tautybės, dėjosios esąs graikas. Jis nuolatinėmis voniomis ir prakaito varymu bemaž pribaiгė silpną ligonį. Šeimos gydytojai ragino

karalių nepasitikėti šiuo žmogumi, kuris atvirai artino lemtingą atomazgą, skirdamas vaistų be galo neišmanėliška ir pernelyg drąsiai, o šitoks gydymas buvo labai pavojingas ligoniui, tačiau karalius tarytum aklo likimo skatinamas atstūmė protingus patarėjus, nelyginant šitai būtų sakę neapykantą bei pavydą puoselėją varžovai. Karalystės kancleriui gydytojų įspėjimai vis dėlto pasirodė pagrįsti: jis įsakė Balinski suimti ir įkalinti, tačiau, Glinskio padedamas, šis paspruko iš kalėjimo ir šitaip išvengė tardymo. Dėl to žmonės pradėjo įtarinėti ir paleido gandą, jog Glinskis jį sukurstęs negerais vaistais numarinti Aleksandrą. Vis dėlto nė vienas nedrįso į akis išdrožti Glinskiui, jog jis nusikalstamai kėsinašis į karaliaus gyvybę. Daug didikų, nepatenkintų karaliumi ir nenorinčių galynėtis su Glinskiu, vengė rūmų bei viešumos ir namuose ramiai tvarkė savo reikalus. Tuo tarpu Glinskis bemaž vienas, be jokių patarėjų vykdė visus karaliaus sumanymus. Vilnių tuo metu pasiekė žinia, jog Krymo skitai patraukė į Lietuvą. Karalius, per silpnas pakelti karo žygio vargą, įsakė pašauktiems prie ginklo bajorams užkirsti jiems kelią. Glinskio klastingai sukurstyti, bajorai atsisakė be valdovo žengti nors žingsnį. Pats Glinskis gerai žinojo, kad, išvykus iš Vilniaus, karaliaus

*Ligonis verčiamas
vykti į karo stovyklą*

laukia sunki kelionė, gal netgi pavojinga gyvybei, tačiau tylėjo; vėliau, nelyginant būdamas kitokios nuomonės ir palaikydamas karalių, jis pareiškė, jog kebliomis aplinkybėmis reikia daryti tai, kas būtina. Be to, pridūrė, jog reikia karalių, kad ir sergantį, nuvežti į Lydą, mat bajorai, reikšdami nepasitenkinimą, kad neatvyko valdovas, gali išsiskirstyti iš stovyklos. Iš ten, girdi, patogiau išsiųsti laišką ir kunigaikščiui Žygimantui, prašant, kad šis atskubėtų paimiti į savo rankas Lietuvos valdžios vairo ir išvaduotų brolių karalių

nuo valstybės rūpesčių, kurių atsikratęs jis galėsiąs pasiilsėti ir pasitaisyti nuo vaistais nepagydomos ligos, o jeigu nebus vilties likti gyvam, pasirengti paskutiniajai valandai. Karaliui atvykus į Lydą, vienas bajoras, šiaip taip pasprukęs iš niokotojų rankų, pranešė, kad priešas visur ugnimi bei kalaviju siaubias kraštą, o nuo Lydos iki jo — beveik viena diena kelio. Patikėjo žmogumi, kuris sakėsi esąs strėle sužeistas į žandą, o netrukus atbėgo į stovyklą daug kitų, teigiančių, jog dvidešimt tūkstančių liko prie Slucko, o visos kitos jėgos be galo greitai traukia prie Naugarduko. Kas be ko, daugelis apsirikusiųjų tvirtino, gąsdindami nelyginant kokia baidykle bailesnius žmones, kad priešai taip skuba, jog sunku net įsivaizduoti. Glinskis išsiuntė raitelių šimtinę, įsakęs viską aplinkui išžvalgyti ir gauti tikresnių žinių. Pajoję keletą mylių, žvalgai užklupo skitų būrį: stoję į kovą, dalį jų išžudė, o kitus privertė bėgti; kad stovykloje jais patikėtų, atnešė užmuštųjų galvas, pamautas ant iečių. Tada jau niekas neabejojo, kad čia pat priešas: visi taisėsi ginklus ir rengėsi kovai, tuo tarpu karalius tiesiog netvėrė savame kailyje, niršdamas, jog, atsidūręs tokioje pavojingoje padėtyje, net negalįs dėl ligos ant žirgo užsėsti. Kilo dar didesnis sambrūzdis, kai nežinomi asmenys paleido stovykloje gandą, jog dvidešimt tūkstančių rinktinių priešų karių skubiai traukia tiesiai į Lydą. Paskyręs vyriausiuoju šio žygio vadu etmoną Stanislovą Kišką ir išsiuntęs broliui Žygimantui laišką, karalius su Vilniaus vyskupu Vaitiekumi Taboru, karalystės kancleriu Jonu Laskiu bei Lietuvos maršalu Jonu Zaberezinskiu patraukė atgal į Vilnių. Aplinkui degė kaimai, bajorų dvarai bei bažnyčios; ugnis ir dūmai akivaizdžiai rodė, jog priešas vos per mylią nuo karaliaus

Stanislovas Kiška žygiuoja prieš skitus

stovyklos. Štai todėl Stanislovas Kiška tuoj pat įsakė lengvųjų raitelių būriams neleisti priešui nebaudžiamam niokoti kaimų, kol telkiamos pagrindinės kariuomenės jėgos. Raiteliams pasisėkė užklupti keletą niokotojų būrių ir juos sunaikinti. Kai skitai suprato, kad prieš juos traukia lietuvių kariuomenė, suskato šaukti atgal į stovyklą pasklidusius po kaimus savo karius. Kiška žinojo, kad priešas šitaip elgsis, todėl, nusiuntęs keletą vėliavų toliau persekioti po apylinkes pasklidusių priešų, su visais kitais pulkais patraukė į Naugarduką, o iš ten — į Klecką, rengdamasis netikėtai užgriūti visomis jėgomis stovyklą, kurioje, laukdami sugrižtant šimtinių, niokojusių apylinkes, su vaikais ir žmonomis, kaip įpratusi ši tauta, buvo įsikūrę vadai. Kai prie Polonkos pavyko sumušti penkias šimtines to pulko, kuris drįso toliau už kitus nusigauti į priekį, pasprukę iš kovos lauko vis dėlto laiku išpėjo karvedžius, jog juos puola lietuvių kariuomenė. Tada Kiška, nebegalėdamas, kaip ketino, netikėtai užpulti priešo, pertvarkė ir perrikiavo kariuomenę atviroms kautynėms. Rugpjūčio 5 d. įtaisė stovyklą prie Lipos upės, ketindamas kitą dieną stoti į mūšį, tačiau, tą pačią naktį staiga sunkiai susirgęs, perdavė etmono pareigas Mykolui Glinskiui. Patyręs karvedys ir garbės ištroškęs vyras, Glinskis

*Mykolas Glinskis su-
muša skitus*

mielai ėmėsi šių garbingų pareigų. Jis ryžtingai patraukė į priešą su septyniais tūkstančiais rinktinių karių ir trimis tūkstančiais prasčiau ginkluotų. Biti Girėjus su broliu, išrikiavę savo pulkus kovai, laukė lietuvių antpuolio. Mykolui pirmiausia reikėjo pereiti upę, plačia ir dumblėta vaga skalavusią skitų stovyklą. Prie visų tinkamų ir patogių persikelti brastų Biti Girėjus buvo pastatęs stiprius karių būrius. Kai priešininkų kariuomenės išvydo viena kitą, Mykolas, nepabūgęs nei nepatogios vietovės, nei barbarų galybės, įsakė pradėti

kovą. Jis išsiuntė keletą raitelių šimtinių prie to stovyklos krašto, kurį, supamą dumblinos pelkės, tik kur ne kur saugojo sargybos. Vėliau, atskubėjus į pagalbą penkiems šimtams pėstininkų, jie išžudė priešų sargybinius ir išgaudė pievose besiganančius jų gyvulius bei arklius. Užpuolę tada postą, saugojusį pagrindinį kelią, po ilgėliau užtrukusios ir permainingos kovos atstūmė priešą, kuris pasitraukė ligi savo pagrindinių jėgų. Šitaip apvalius lauką, tik upė betrukdė abiem šalims mesti į kovą visas jėgas. Lietuviams nusileidus prie upės, skitai nuo priešingo kranto paleido debesį strėlių, bet nieko tuo nelaimėjo. Mat Mykolas, žinodamas jų įpročius, buvo tam pasirengęs: jis išskleidė savo kariuomenę sparnuose, kiek beįmanoma susiaurindamas centrą, todėl strėlės, pralėkusios kovos rikiuotę, nei kariams, nei žirgams nepadarė beveik jokių nuostolių, bet krisdamos susmigo į žemę. Skubiai po to nusiuntęs prie upės arkebuzininkus, nuvijo priešus nuo kito kranto, o į pagalbą atskubėję lietuvių kariai privertė, kiek buvo galima tokiomis aplinkybėmis, upėn žabų, pasidarė kelią ir persikėlė į kitą pusę. Pats Mykolas kariuomenės priekyje užpuolė susigrūdusius priešus: kai krito nuo žaizdų vienas jo žirgas, jis sėdo ant kito ir toliau kovojo. Naugarduko bajorai, įnirtingai užpuolę sparną, kur stovėjo priešų vadai, išblaškė ir išžudė visą jų rikiuotę. Skitų vadai, skubiai atšaukę iš kovos pulkus ir suardę rikiuotę, rengėsi pagal savo paprotį apsukti pusratį ir galingu smūgiu užgriūti lietuvių kariuomenės centrą. Tuo tarpu Gardino ir Minsko bajorai, staiga kitame sparne užpuolę supančiųjų pusratį, bemat jį suardė ir pralaužė. Pačiame kovos įkarštyje skitus užgriuvo trys šimtai lenkų husarų, vedamų Čarnkovskio, kurie, sunkiai šarvuoti ir ginkluoti, nespėjo atvykti į mūšio lauką kartu su skubančiu Glinskiu. Skitai, ietigalių vėliavėles palaikę galybe karo vėliavų, pamanė, jog atžygiuoja nauja kariuomenė, ir, išsigandę tokios didžiulės paramos, pa-

bėgo iš mūšio lauko. Daug krito bebėgant, o dar daugiau susirado galą įklimpę į Cėpros upės dumblą, kur juos skerdė nelyginant kokius gyvulius. Gretimas klampus papievis, raudonai tada nusidažęs nuo kraujo, dar ir dabar tebevadinamas Rausvąja pelke. Skitų vadai, raistais pėsti prasimušę į miškus, vargais negalais išvengė nugalėtojų kardo. Dvidešimt tūkstančių krito kovos lauke, žirgų paėmė dvidešimt tris tūkstančius, atėmė iš priešo keturiasdešimt tūkstančių belaisvių ir visą grobį. Glinskis, kovoje netekęs trijų žirgų, pats nė trupučio nesužeistas ir džiūgaudamas dėl pergalės, užsėdo ketvirtą ir įsakė nuo kovos ir kelionės pavargusiems kariams pailsėti priešo stovykloje, o pakelėse visur pastatyti budrias pasalas. Šitoks vado sumanymas leido sunaikinti tuos, kurie nedalyvavo mūšyje. Mat jie, nieko nežinodami apie mūšio baigmę, pateko, grįždami į stovyklą, Glinskiui į rankas. Pakliuvo į pasalas bei paklojo galvas ir tie, kurie, įspėti, jog stovykla užimta, praminomis bei takeliais stengėsi pabėgti. Ne geriau sekėsi ir tiems, kurie anksčiau spėjo pasprukti iš kovos lauko. Slucko kunigaikštienė Anastazija pasirūpino išstatyti visose pakelėse, kur šie galėjo traukti, bajorų ir kaimiečių būrius; nuo jų kardų apie Kopylį ir Petrikovičius žuvo galybė skitų.

Kai žinia apie šią pergalę pasiekė Vilnių, karalius Aleksandras jau buvo beveik be žado. Apsipylęs ašaromis, pakėlė akis bei rankas į dangų ir padėkojo aukščiausiam už sėkmę, kurios sulaukė valstybė. Po to, pralinks-mėjusiu veidu, nušvitusiomis akimis pasigrežęs į aplinkui stovinčius, be žodžių, nes negalėjo kalbėti, kiekvienam paspaudė ranką, nelyginant atsisveikindamas su gyvaisiais, ir, šitaip parodęs artimiesiems meilumą, pasitraukė iš gyvenimo. Mirė rugpjūčio 19 d. keturiasdešimt šeštaisiais gyvenimo metais, gerokai anksčiau

deramai parengtas krikščioniškaisiais sakramentais pašutinei kelionei. Valdovas, lėto būdo ir nekalbus, vidutinio ūgio, bet nepaprastai stiprus, be galo mėgo muziką, o ypač karo, gerbė mokytus ir narsius vyrus, bet nesirūpino statybomis; visuomet jis stengėsi būti apsupamas šaunios ir gausios palydos, buvo dosnesnis nei kiti broliai, todėl žmonės kalbėjo, kad laiku mirė, kadangi nespėjo visko iššvaistyti. Daugeliui rodėsi, jog jo viešpatavimas buvęs nelaimingas, nes neteko kelių Lietuvos žemių, tačiau tuos nuostolius valstybė patyrė ne dėl jo nesėkmingo valdymo, o dėl bajorų ydų. Mat bajorai ne tik nenorėjo šaukiami eiti į kariuomenę, bet visai vengė laiku mokėti mokesčius, reikalingus algininkams atlyginti, nors Aleksandras ir nesistengė jų pernelyg apkrauti šia našta, nebent spiriamas kokios neišvengiamos būtinybės. Po jo mirties didikai ilgai ginčijosi, kur laidoti karalių. Lenkai norėjo nuvežti palaikus į Krokuva, nes, girdi, šito ir velionis geidavęs, ir reikalauja prosenelių papročiai, pagal kuriuos karaliai laidojami Krokuvoje. Tuo tarpu lietuviai pagrįstai būgštavo, kad, didikams išlydėjus karaliaus karstą į Lenkiją, valdžią, rusų padedamas, gali užgrobti Glinskis, kuris, visai neseniai laimėjęs mūšį, dar labiau suįžulėjo. Galop lenkai sutiko, kad Aleksandras būtų palaidotas Vilniuje, šv. Stanislovo katedroje, šalia brolio šv. Kazimiero.

Vos dvylika mylių tebuvo
Žygimantas skuba į likę iki Vilniaus kunigaikščio
Vilnių čiui Žygimantui, Aleksandro
 broliui, Lužicos markgrafui,
 Glogovo ir Opavos kunigaikščiui, Silezijos vietininkui, kai gavo žinią apie karaliaus mirtį. Pirmas iš didikų atvykstantį pasitiko Glinskis, norėdamas nuolankumu bei paklusnumu įrodyti, jog be reikalo buvę įtarinėjama, kad jis bandęs pasiekti valdžios, bet jau vien jo palyda, septyni šimtai raitelių, didesnė, nei jam derėtų turėti, prikišamai rodė jo kaltę, nes Žygimantą tuo tarpu supo

vos trys šimtai palydovų. Vis dėlto apdairus valdovas sugebėjo neparodyti savo įtarinėjimų ir, sulaukęs paramos iš sugužėjusių didikų, itin iškilmingai įjojo į Vilnių. Vasilijus, Maskvos didysis kunigaikštis, sužinojęs

apie Aleksandro mirtį, skubiai išsiuntė į Lietuvą žygūnus, tariamai turėjusius ap-
Maskvos kunigaikš- lankyti jo seserį Elena ir pa-
tis stengiasi tapti Lie- reikšti jai užuojautą dėl vyro
tuvos kunigaikščiu

mirties, o iš tikrųjų padėti jam užgrobti valdžią Lietuvoje. Mat jis slaptai nurodė pasiuntinybės vadovui, kad, pareiškęs viešai užuojautą, asmeniškai susitikų su pačia Elena, senato pirmininkais Vaitiekumi Taboru ir Mikalojumi Radvila bei kitais žymiausiais didikais ir, daug ko pažadėjęs, o ypač gausybę visokiausių lengvatų, pasiektų, kad Vasilijus būtų paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Šitai visai ne laiku sugalvotai užmačiai Žygimantas užkirto kelią, greitai atvykdamas į Vilnių. Kai pasiuntinys iš Elenos patyrė, jog atkeliavęs Žygimantas vieningai visų skiriamas brolio Aleksandro įpėdiniu, jis jau nebesiėmė jokių žygių.

Septinta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ ŽYGIMANTAS II

1506 metai

*Žygimantas, Lietuvos
didysis kunigaikštis,
mėgina susitaikyti su
Maskva*

Surenę Aleksandrui karališkai didingas laidotuves Vilniuje, sušaukė seimą didžiojo kunigaikščio įpėdiniui rinkti. Ne vieną kartą lietuviai buvo pažadėję ir tą pa-

žadą, Aleksandrui pasiūlius, nauja sutartimi patvirtinę, kad ateityje be lenkų jie nekviesią luomų seimo didžiajam kunigaikščiui rinkti, tačiau, pavojų apnikti, jie turėjo iš paskutiniųjų pasirūpinti, kad, užsitęsęs tarpuvaldžiui, dėl visokių grupuočių sukybių neįsiviešpatautų valstybėje suirutė. Štai todėl sutartinai ir paskelbė Žygimantą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, o spalio 20 d. iškilmingai pakėlė jį į sostą Vilniaus vyskupas Vaitiekus Taboras. Eiti valstybines pareigas pradėjo nuo to, kad pabandė susitaikyti su Maskva parašęs Maskvos valdovui Vasilijui, kad, išrinktas savo brolio įpėdiniu, karščiausiai trokštąs šventai laikytis neseniai su juo sudarytų paliaubų ir sėkmingai užbaigti pradėtą pastovios taikos saugojimo reikalą, jeigu tik šis raštu patikinsias, kad jo pasiuntiniai gali laisvai atvykti. Vasilijus atsakė, kad jis taip pat nuoširdžiai trokštąs taikos, ir išsiuntė raštą, kurio Žygimantas buvo prašęs. Ta pačia proga jis paragino se-

serį Eleną nesiduoti įkalbinama ir, išsižadėjus rusų ap-
eigų, nepereiti į Romos tikėjimą. Tuo tarpu Žygimantas
į Medininkus sukvietė luomus pasitarti dėl valstybės

*Paskelbiamas Lenki-
jos karaliumi*

reikalų ir dėl taikos su Mask-
va. Atvyko į šį seimą ir len-
kų atstovai iš Piotrkovo sei-
mo, pranešę, kad Žygiman-

tas vieningai gruodžio 8 d. esąs išrinktas Lenkijos ka-
raliumi, ir pakvietė Krokuvon į vainikavimo iškilmes.
Rengdamasis į kelią, jis, būgštaudamas, kad Lietuva,
jam nesant, gali patirti iš Maskvos kokios žalos, iš-
leido į Maskvą Joną Mikalojaitį Radvilą, Petrą Alek-
sandrą ir Bogdaną Sapiegą, paliepdamas
taiką sustiprinti šitokiais susitarimais: Vasilijus priva-
lųs gražinti visus belaisvius, iš Lietuvos atimtas pilis,
be to, atlyginti nuostolius, kurių Smolensko kraštui pri-
darė Dorogobužo įgula. Vasilijus atsakė nepaprastai
išdidžiai: ką jis valdąs, valdąs kaip savo teisėtą tėvo-
niją, kuri jam atitekusi aukščiausiojo valia iš tėvo ir
protėvių; jis iš tiesų vienintelis valdovas ir paveldė-
tojas ne tik tų žemių, kurias šiuo metu valdo, bet ir
visos Rusios. Jis visai nesąs girdėjęs, kad maskvėnai
kokiais blogais darbais būtų sulaužę paliaubas, suda-
rytas su Aleksandru, juk su Žygimantu nebuvę suda-
ryta jokių susitarimų, dėl kurių sulaužymo pasiuntiniai
galėtų skųstis. Šiaip ar taip, jis paisąs taikos ir norįs
jos laikytis, tačiau Žygimantas turįs liepti atsilyginti
už skriaudas, kurių iš Smolensko ir Mstislavlio žemių
patyrė Maskvos kunigaikštystės pasieniai, ir neleisti,
kad karalienė Elena būtų verčiama keisti tikėjimą.

*1507 metai
Žygimantas vainikuo-
jamas Krokuvoje*

Kai Maskvoje pasiunti-
niai vedė šitokias derybas,
Žygimantas, puošniausios Lie-
tuvos didikų palydos apsup-
tas, atvyko į Krokuvą, kur

sausio 24 d. Gnezo arkivyskupas Ruža jį vainikavo Lenkijos karaliumi. Kad visuomenės džiaugsmas būtų dar didesnis, Vengrijos karalius Vladislovas, vyresnysis Žygimanto brolis, atsiuntė legatą Osvaldą Karlačą, pri-tardamas lenkų veiksams ir atsisakydamas Žygiman-to naudai pretenzijų, kurias daugiausia skatino iš da-dies vyresnis amžius, o iš dalies kurių ne kurių žmo-nių atiduoti už jį balsai.

Tuo tarpu Lietuvoje kilo tarp didikų nesutarimai, kurie, iškilę aikštėn, prida-rė valstybei daug žalos. Mi-rus vyskupui Vaitiekui Tabo-ru, narsiam ir drąsiam vyrui bei didžiam tėvynės patriotui, Mykolas Glinskis, nely-ginant pašalinės svarbiausią kliūtį, su įkarščiu ėmėsi vykdyti seniau sugalvotus planus, norėdamas juos trūks plyš įgyvendinti. Žmogus iš prigimties labai veiklus, pasižymėjo nepaprastu sumanumu ir drąsa. Išgarsėjo, kareiviaudamas užsieniuose: dvylika metų tarnavo Fri-zijoje Albrechtui Saksui, o Italijoje — imperatoriui Maksimilijonui, buvo susiradęs daugybę šalininkų ir tėvynėje dėl didelio karaliaus Aleksandro palankumo, o labiausiai dėl to, kad, paveldėjęs didžiulius turtus, nesiskaitė su pinigais. Dėl nesenos pergalės be galo pakilęs į puikybę, būtų, be abejonės, įgyvendinęs savo senas viltis, kurias puoselėjo nuo Aleksandro mirties, ir užgrobęs valdžią, jeigu Žygimantas nebūtų atvykęs į Vilnių anksčiau, nei šis tikėjosi, ir visko suardęs. Mat jį išdavystė atvirai kaltino Jonas Zaberezinskis, kuris, negalėdamas užmiršti Aleksandro laikais patir-tų skriaudų, karštai rūpinosi visuomenei svarbiais rei-ka-lais. Žygimantui šis dalykas nebuvo nežinomas, jis įtarė išdavystę, tačiau kol kas apie ją tylėjo, nenorėdamas staigiu sprendimu pagreitinti ligos, kurios ne-galima pagydyti. Galop, Jonui Sapiegai nutvėrus svar-

bius išdavystės įrodymus ir juos pateikus karaliui, Žygimanto neapykanta Glinskiui, nors ir slepiama, iškilo į viešumą. Tada visi Glinskio globotiniai bei giminaičiai ėmė nuo jo trauktis, ir jų jau nebegalima buvo nė dosnumu prisivilioti. Mat kiekvienas būgštavo, kad, bičiuliaudamas su Glinskiu, gali užsitraukti karaliaus nemalonę. Glinskis, *Varžovus traukia į teisumą* neabejodamas, jog atsidūrė karaliaus nemalonėje dėl to, kad jį įskundė varžovai, tačiau nežinodamas, ar jie turi kokių tikresnių įrodymų, dėl kurių galėtų būti kaltinamas nusikalstama veikla, patraukė Zaberezinskį į karališkąją tribunolą atsakyti už šmeižtą. Byla rodėsi tokia, kad teisybė buvo lengvai suvokiama, jos nagrinėjimas galėjo sukelti visokių pavojų, štai dėl to karalius, vengdamas aiškaus sprendimo, visokiausiomis dingstimis ją diena iš dienos atidėliojo. Jis tikėjosi, kad, apimus pradiniam įkarščiui, pats laikas, galimas daiktas, paskatinsias varžovus susitaikyti, kad Glinskis ilgainiui savaime liausis puoselėjęs visokius klastingus sumanymus arba jo suktybės be niekur nieko visiems paaiškėsiančios. Tuo tarpu Glinskis, pripratęs, kad karaliaus rūmai jam rodytų visokeriopą palankumą, ir pajutęs, kad daugelis jo tiesiog nekenčia, nė nemanė taikstyti su šitokia keblia padėtimi. Tvarkydamas savo pairusius reikalus, pirmiausia kreipėsi pagalbos Vengrijoje į karalių Vladislovą, bet ši kartą ir ten ne viskas išėjo taip, kaip norėjo. Jis priprašė Vladislovą parašyti Žygimantui laišką ir priminti, kad nuolatinis bylos sprendimo atidėlojimas galės pakenkti Glinskio vardui ir padėčiai. Po Vladislovo pasiuntinio atvyko pats Glinskis, maldaudamas karalių viešai bylą išnagrinėti ir kuo greičiausiai paskelbti karališkąjį sprendimą vieno ar kito naudai. Karalius, labiau užjausdamas priešingą pusę, po senovei

atidėliojo sprendimą. Įniršęs ir supykęs dėl to ir ant karaliaus, ir ant varžovų, Glinskis nebesusivaldęs iš nevilties šitaip prasitarė: esą jam reikia griebtis tokių veiksmų, kurie ir varžovui, ir karaliui suteiksia skausmo bei rūpesčių ne vienai dienai. Karalius, suprasdamas, kur krypsta reikalai, pirmiausia nutarė pasirūpinti, kad Glinskis, sumanęs maištauti, nesusidėtų su Maskvos valdovu. Štai todėl jis vėl išsiuntė legatais tuos pačius žmones, kurie neseniaiėjo tas pareigas, ir pasiūlė Vasilijui taikytis. Tą patį patarė broliui karalienė Elena, pasiuntusi Andrių Dzerskį, o Maskvos didikams — Lietuvos senatas, išleidęs į kelią Ivaną Skinderį. Tuo tarpu Vasilijus ryžosi nesitraukti iš užimtų žemių, nenorėdamas taikytis su tais, kurie reikalavo grąžinti užgrobtas žemes, be to, nesutikdamas, kad būtų tariamasi dėl Grigaliaus Astiko bei kitų belaisvių paleidimo anksčiau, nei bus sudaryta taika.

Kai pasiuntiniai, nieko nepesę, išvyko, Glinskis be didelio vargo patraukė į savo

pusę tironą, tykojantį ne tik visų buvusios Rusios žemių, bet ir visos Lietuvos. Per ištikimą žmogų jis nusiuntė raštą, pasižadėdamas ne tik su prosenelių valdomis, bet ir su karaliaus jam patikėtomis pilimis pereiti į Maskvos pusę, jeigu Vasilijus, prisiekęs bei raštą išdavęs, duosiąs žodį niekada neužmiršti jo reikalų. Vasilijus mielai viską pažadėjo pasiryžęs taikos metu, sumaniai ir apsuksiai pasinaudojant išdavyste, užimti

visą Rusiją. Norėdamas, kad, pasitaikius deramai progai, žodžiai neliktų žodžiais, bet virstų veiksmais, jis skubiai sutelkė kariuomenę ir, per-

žengęs sieną, įsiveržė apie trisdešimt mylių į Lietuvą. Žygimantas, jau anksčiau sutelkęs kariuomenę visokiems netikėtiems antpuoliams atremti, patraukė prieš

Vasilijų, tačiau šis kariavo taip, kaip jo tėvas Ivanas bei brolis Dimitrijus: niekada atvirame lauke nestojo į lemtinę mūšį, bet plėtė savo valdas tose vietose, kur nebuvo lietuvių kariuomenės, vienur — per rusų išdavystę, kitur — netikėtais antpuoliais. Štai todėl, pasklidus kalboms, jog artėja Žygimantas, jis skubiai pasitraukė į atkampias vietas. Žygimanto kariai, baisiai privargę dėl greito žygio ir nepaprastos tuo metu kaitros, sugrįžo į Lietuvą, kadangi priešas vengė kovos atvirame lauke, o nuniokotuose kaimuose negalėjo rasti nei maisto, nei pašaro. Šis žygis teatnešė tik tiek naudos, kad priešas, išgąsdintas gandų, pasitraukė ir karalius atsiėmė Gzikovo pilį. Vėliau, išskirsčius karį po žiemos stovyklas, valdovas pasitraukė iš pradžią į Vilnių, o paskui į Krokuvą. Tuo pat metu Konstantinas, Ostrogo kunigaikštis, prieš aštuonerius metus

<i>Ostrogo kunigaikštis</i>	mūšyje prie Vedrošos paimtas į nelaisvę, sugrįžo į tėvynę, slapta iš Maskvos pasprukdamas ir suteikdamas visiems bajorams daug
<i>pabėga iš Maskvos nelaisvės</i>	

džiaugsmo. Baisiai kankinamas, buvo pasižadėjęs Maskvos valdovui ištikimai tarnauti; paskirtas jo karvedžiu, sėkmingai keletą kartų sumušė skitus. Nors už šiuos žygius Maskvos kunigaikštystėje gavo didelių valdų, niekada nesiliovė ilgėjęs tėvynės; kai pelnė tokį didelį priešų pasitikėjimą, kad visi jau manė, jog pamiršo tėvynę, jis, sakydamasis vykstant į pasienį telktis kariuomenės, paspruko į Lietuvą. Matyt, pats aukščiausiasis sugrąžino valstybei reikalingą vyrą, galintį pasipriešinti Glinskiui, susimaniusiam pradėti atvirą karą prieš savo tėvynę. Kai karalius pasitraukė į Lenkiją, Glinskis, sutraukęs tylomis Lyskove septynis šimtus raitelių, persikėlė per Nemuną, norėdamas su-triuškinti Lietuvos maršalą Joną Zaberezinskį. Tyliai

Glinskis nužudo Zaberezinskį

pažygiavęs Gardino keliu, netoli šio miesto nutvėrė Johno šeimynykštę, kurią priverstė, visaip kankindamas,

pasakyti, kur gyvena ar slapstosi Zaberezinskis. Tą pačią naktį apsupo su ginkluotais kariais priemiesčio dvarą, išlaužė duris, suleido į miegamąjį savo palydovus, o ištrauktą iš lovos nužudė budelis turkas. Nukirstą galvą, ant karties pamautą, įsakė nešti prieš save beveik keturias mylias, o galop paskandinti pakelės pelkėje. Kai pamažėle atlėgo įniršis ir suvokė padaręs didelį nusikaltimą, suprato, jog esąs taip toli nuėjęs, kad jau nebelieka jokios vilties susitaikyti su karaliumi, nes priešinga šalis be galo galinga. Tada nusprendė pakelti tikrą maištą ir savo nedorus ginklus nukreipti prieš patį karalių bei visą tėvynę. Nelyginant siaubingas žvėris, įsiutęs nuo pralieto kraujo, ir jis, įvykdęs žmogžudystę, užmiršo dievo bei žmonių įstatymus ir, padidinęs savo kariauną iki dviejų tūkstančių plėšikautojų, siautėjo lyg patrakęs po visą Naugarduko vaivadiją, nepaprastai žiauriai naikindamas ir bajorų turtą, ir juos pačius, visus tuos, kuriuos tarė esant jam priešingus.

1508 metai

Tuo metu karalius gyveno Krokuvoje, kur dėjo pastangų atnaujinti pilį ir at-

pirkti karaliaus pajamų šaltinius, kuriuos ankstesni valdovai, stengdamiesi besaikės išlaidas padengti nereikalingomis paskolomis, buvo išdaliję atskiriems asmenims. Sakoma, kad Lietuvos išdas tam reikalui paskyrė daug tūkstančių auksinų: už šiuos pinigus atgavo Spišą iš Jordano Zakličinskio, druskos kasyklas iš Povilo Juodojo, Prošovicus iš Jurgio Lango, Nešavą iš Stanislovo Kosceleckio, iš kitų žmonių Seradzą, Gostiną, Radomą. Glinskio maištas iš pradžių jam mažai

rūpėjo, nes vylėsi su Maskvos valdovu sudaryti tvirtą taiką, kuri viena begalėjo pataisyti beviltišką Lietuvos padėtį. Karaliaus pasiuntiniai pas Vasilijų Stanišlovą Glebavičių ir Jonas Sapiegą didžiai rūpinosi sunkiomis sąlygomis paskubinti sutarčių sudarymą. Visos žemės, atsiskyrusios prieš karą su Aleksandru nuo Lietuvos, paliko maskvėnams; gražinti reikalavo tik Liubečą, Černigovą, Dorogobužą ir Toropecą. Tų neatiduodant Vasilijui, abi šalys vargais negalais susitarė dėl šių sąlygų: vieni kitiems turi sąžiningai gražinti belaisvius; valdas, kurios įėjo į senąsias Smolensko žemės ribas, Maskvos valdovas gražinsias Lietuvai, o po to tarp Lietuvos ir Maskvos kunigaikštystės būsianti amžina taika. Sutarus dėl taikos sąlygų, pasiuntiniai traukė namo, tačiau Smolenske gavo karaliaus laišką. Esą Mykolas Glinskis, pradėjęs atvirą sukilimą, pasiryžęs, jeigu kartais sustiprėtų taika tarp Žygimanto ir Vasilijaus, nesidėti su savo žmonėmis prie Maskvos valdovo, tačiau plėšikauti pasienyje, darant abiem tautoms nuostolių, stiprėti ir turtėti. Visa tai sužinota iš kurių ne kurių belaisvių, ne tik dalyvavusių maište, bet žinojusių jo sumanymus. Štai todėl pasiuntiniai turi pasistengti, kad Vasilijus nepamanytų, jog veiksmais, kurių jie imsis, laužomi padaryti susitarimai, sužinojęs, kad karaliaus kariai netoliese lūkuriuoja: šie kariai teturį atremti Glinskio antpuolius; jeigu šis panorėsiąs ramiai pereiti į Maskvos kunigaikštystę, karaliaus pulkai iš viso nieko nesiimsią. Vasilijus, gavęs iš pasiuntinių šitokią žinią, parašė karaliui Žygimantui, jog ten visai nėra reikalo laikyti kariuomenės: jis gerai žinąs, jog Glinskis su savo broliais rengiās pereiti į Maskvos kunigaikštystę ir jog nereikią bijotis jokių jo priešų veiksmų. Be to, pridėjo laišką ir Glinskiui, kurį

girdėjo įsikūrus Mozyriuje. Šiuo laišku jį paragino kuo greičiausiai skubėti į Maskvos kunigaikštystę.

Glinskis puoselėjęs visai kitokius sumanymus: jis sugalvojo pasinaudoti gerais santykiais su Maskva. Į savo pusę jis patraukė daugybę rusų didikų, palaikydamas

Glinskis pradeda karą su Lietuva

jų viltį atkurti rusų valstybę ir kunigaikštystės centrą perkelti iš Lietuvos į Kijevą. Pirmiausia atvirai parėmė brolių Mykolo brolis Vosylius ir atidavė Mykolui pilis, kurių seniūnu buvo karaliaus paskirtas. Ne-trukus, sujungė savo jėgas, jiedu apsupo Minską, bet narsi įgula ir bajorai lengvai atrėmė antpuolį ir niekais pavertė klastingą sumanymą. Todėl Glinskiai, bijodami, kad po nesėkmingos apgulos ir gaišaties jų žmonės, praradę, kaip paprastai esti nesėkmės atveju, gerą ūpą, nepradėtų galvoti, jog esama kokios išdavystės, ir nenustotų drąsos, patraukė su kariais nuo Minsko į Klecką; ten pasidaliję karius, Mykolas leidosi į Slucką, o Vosylius — į Kijevą. Vosylius pabandė paimti Žitomiro ir Ovručo pilis, tačiau nesusilaukė sėkmės ir nė vienos tvirtovės neužėmė, nors šiuo žygiu labai padėjo Mykolui, mat prie jo prisidėjo daug vietos bajorų. Nemaža rusų, sumaniusių atkurti visoje Rusioje Kijevo karalystę, suteikė Glinskiui paskolą, o jo kariuomenę parėmė vyrais bei ginklais. Prie Slucko Mykolas visai nesėkmingai kovojo prieš našlę Anastaziją ir jos mažametį sūnų Jurgį. Jis tikėjosi, kad žygis būsiąs nesunkus, kad moteris, pabūgusi jo kariaunos, ne tik atiduos pilį, bet ir sutiks su jungtvių pasiūlymu; šitai, jo galva, ateityje jam žadėjo ir karių, ir pinigų, o be to, dingstį veržtis į Kijevo valdas, kadangi mažametis Jurgis paėjo iš Vladimiro, Kijevo kunigaikščio bei Jogailos brolio, o Mykolui rodėsi, jog jis turėsiąs visas teises užimti Kijevą, jeigu ves Anastaziją ir kaip globėjas gins našlaičio

reikalus. Tuo tarpu Anastazijos atkaklumas buvęs toks didelis, kad nei pažadai, nei grasinimai jos negalėjo palaužti: po sunkios kovos ji atrėmė Mykolą, bandžiusį net padegti pilį. Įniršęs ir suniektas Mykolas su barbarišku žiaurumu nusiaubė didelius Slucko ir Kopylio žemių plotus. Nuniokojęs tas apygardas, patraukė su visa kariuomene į Turovą. Užkariavęs čia pilį, be didelio vargo privertė jam prisiekti ištikimybę šio krašto bajorus, nepajėgiančius jam atsispirti ir palaikančius rusų pusę. Patraukęs po to su kariuomene prie Mozyriaus, užėmė miestą — iš dalies atviru antpuoliu, iš dalies per išdavystę — ir įkurdino čia savo įgulą. Tuo metu jis susilaukė maskvėnų pagalbos, kurią atvedė Eustachijus Daškevičius. Su šiais pagalbininkais Mykolas privertė jam paklusti kunigaikščius Druckius ir Mstislavlio kunigaikštį Mykolą Lengvenaitį, užėmė Gomelį, Kryčevą, Oršą bei apylinkes ir įkurdino ten maskvėnų įgulas, užkariavo didelę Baltarusijos, Seversko žemės ir Polesės dalį ir vėl patraukė į Slucką, manydamas, jog Anastazija nesipriešins palaužta baimės ir gandų apie jo karių sėkmingus žygius. Iš arti patyręs, jog viskas klostosi visai kitaip, nei tikėjosi, jis pasiuntė niokotojus net ligi pat Vilniaus, o pats su likusia kariuomene patraukė į Naugarduką. Toliau skverbtis nedrįso sužinojęs, jog atžygiuoja karaliaus kariuomenė. Pasiuntęs į Maskvos kunigaikštystę brolį Vosylių su visais globotiniais, jų žmonomis bei vaikais ir visomis brangenybėmis, pats, kurį metą užtrukęs, nes rūpinosi pilių sustiprinimu, greitai pasivijo savuosius. Štai ką jis padarė žiemos pabaigoje. Primitas Maskvos kunigaikštystėje nepaprastai džiugiai ir prastuomenės, ir aukštuomenės, ir paties Maskvos didžiojo kunigaikščio, dūmoje įkalbėjo maskvėnus pasiųsti, pavasariui prašvitus, visas jėgas prieš Smolenską,

nes, šį miestą užėmus, visą kitą Lietuvą bus galima užkariauti be didelio vargo, su labai menkomis jėgomis. Ir Glinskio pažadai, ir maskvėnų viltys turėjo rimtą pagrindą: didžiulė dauguma tos žemės bajorų atvirai linko į Glinskį. Vis dėlto šių sumanymų nepavyko įgyvendinti, nes karalius skubiai išsiuntė į Lietuvą pagalbą. Pavasariui išaušus, Mikalojus Firlėjus

*Karalius Žygimantas
traukia prieš Glinskį
ir maskvėnus*

su lenkų kariuomene atžygiavo į Lietuvą, o gegužės pradžioje įkandin atvyko į Brestą ir karalius, kuris ten šiek tiek užgaišo, telkdamas

lietuvių karius ir ragindamas bajorus traukti į žygį. Tuo tarpu Glinskis su savo ir maskvėnų pulkais užpuolė Minską, bet visos jo pastangos nuėjo perniek, nes bajorai grūmėsi labai ryžtingai, gindami žmonas bei vaikus, su kuriais buvo pasitraukę į miestą. Gavęs šią žinią, karalius iš pradžių pasiuntė į Minską penkis tūkstančius algininkų bei didikų kariaunas ir karališkąsias vėliavas, o netrukus ir pats skubiai patraukė paskui išsiųstąją kariuomenę sutelkęs pašauktinių bajorų jėgas ir valstybės viduje įsikūrusių skitų būrius. Glinskis, nutraukęs Minsko apgulą gal dėl sąžinės priekaištų, gal iš pagarbos karaliui, pirmiausia su savo kariais nužygiavo į Borisovą, o iš ten į Oršą, nedrįsdamas stoti į atvirą kovą veikiausiai dėl to, kad turėjo per mažai karių. Jį atsitraukiantį atkakliai persekiojo karalius. Netoli Dnepro Glinskį pasitiko šešios dešimtys tūkstančių maskvėnų. Sulaukęs tokio pastiprinimo ir padrąsėjęs, Glinskis norėjo smogti lemtingą smūgį, bet maskvėnai, sutikę jį bėgantį, pamanė, jog ir jų laukia nesėkmė, ir todėl atkakliai atkalbinėjo nuo kovos. Galop karvedžių pasitarime viršų gavo maskvėnų nuomonė: esą nereikia nė bandyti laimės atviraime mūšyje, o pasitraukti kovos žygiuotėje, skubiai perkelti jėgas per Dneprą, o upės krantuose pastatyti

stiprias saugas, kad karaliaus kariai negalėtų niekur persikelti. Persigabėnę per Dneprą ir pažygiavę vieną mylią, jie įkūrė pamiškėje stovyklą palikę prie upės nemažą dalį kariuomenės, turėjusios trukdyti karaliaus kariams keltis. Vydamasis priešą, karalius įrengė prie upės atvirame lauke stovyklą, įsakydamas, susiradus vieną kitą brastą, tylomis, jeigu šitai bus įmanoma, perkelti į kitą krantą dalį raitelių. Kadangi priešas nežinojo, kas dedasi, keli tūkstančiai raitelių, apie vidudienį laimingai persikėlę

Karalius Žygimantas
maskvėnus sumuša

lę per upę, užgriuvo stovyklą, kai maskvėnai stiprinosi, ir pradėjo kruvinas kauty-

nes, kol priešai, netikėto antpuolio pritrenkti, nespėjo atsigauti. Vėliau nušuoliavo prie upės ir iš užpakalio užpuolė pakrantėje išstatytas saugas, atverdami savo vyrams kelią. Karalius su kitais kariais laukė, kuo viskas baigsis; pastebėjęs savo vėliavas kitame krante, jis drąsiai pavarė žirgą į upę ir, vienur briste brisdamas, kitur plaukte plaukdamas, pirmas nusigavo į kitą krantą, pervesdamas be jokių nuostolių visus raitelius. Kol pėstininkai persikėlė plaustais, saulė pakrypo į vakarus. Užėjusi naktis neleido užpulti priešų stovyklos. Mat stovyklą, apsuptą pylimu bei grioviais ir ginama daugybės kovotojų, net dienos šviesoje galėjo sudaryti nemažai vargo puolėjams; dabar ji kėlė dar didesnę baimę, nes nakties tamsoje priešas, įpratęs klastingai elgtis, galėjo paspėsti pasalas. Glinskis, puoselėdamas jau kartą atmestus sumanymus, po senovei troško vienu smūgiu viską sėkmingai bei laimingai pabaigti, todėl, visą naktį nesudėjęs nė bluosto, guodė ir drąsino maskvėnų pulkų vadus bei kunigaikščius, sakydamas gerai žinąs, jog karaliaus jėgos menkos, ir tvirtai žadėdamas lengvą pergalę. Maskvėnai tvirtino, kad didysis kunigaikštis jiems neleidęs stoti į atvirą mūšį, todėl apie vidurnaktį, nepaisydami nei vadų, nei

įsakymų, o šaukdami ir triukšmaudami, paliko stovyklą bei gurguoles ir pasileido sprukti per miškus ir pelkes. Po šio įvykio Glinskis, nelyginant sumažėjęs ne tik savo šalininkų, bet ir savo paties akyse, pasitraukė į Starodubą su išsaugotais pulkais, kuriais labiausiai pasitikėjo. Kai, išaušus dienos, paaiškėjo, jog priešas pabėgo, kareiviai apiplėšė stovyklą, tačiau karalius, didikų patartas, nesiryžo persekioti maskvėnų. Mat, nors pakrikas priešo atsitraukimas žadėjo nesunkią pergalę, bet, turėdami galvoje, kad keliai visai nepažįstami ir neprieinami, o tarp miškų ir pelkių gali pasitaikyti visokių pasalų, nutarė, jog susilauks daugiau pavojų, nei turės vilčių sėkmingai baigti žygį, jeigu kariai, nuvargę po tokio ilgo kelio, imsia persekioti priešą. Štai todėl pulkai patraukė į Oršą; be didelio vargo atgavus pilį, visos jėgos pasuko link Smolensko. Karvedžių pasitarime nusprendė, kad karalius su smulkesniais būriais apsistosis Smolensko apylinkėse, o Firlėjus su lenkais bei Ostrogiškis su lietuviais įžengs į Maskvos kunigaikštystę, viską pakeliui siaubdami ir visur gaudydami paklydusius bėglius. Dėl žymiausiųjų didikų nesutarimų, o ypač dėl to, kad kai kas pavydėjo Ostrogiškiui naujųjų pareigų, atidėjo šį reikalą ateičiai, o galop visai nieko nepadarė. Tuo tarpu priešas ne tik sveikas paspruko nepuolamas, bet, sudeginęs Dorogobužą ir priekirtęs miške medžių, vi-

*Ostrogiškio ir Kiškos
vedami kariai niokoją
Maskvos kunigaikštystę*

sai užtvėrė karaliaus kariuomenei kelią. Vis dėlto Ostrogiškis su keliomis lengvųjų raitelių vėliavomis įsiveržė nepraeinamais keliais į priešų kraštą ir išsivarė iš ten

daug grobio. Ir Stanislovas Kiška, vargais negalais prasivalęs kelią, veržliai nusiaubė Viazmos žemę ir gretimas apygardas, visur žudydamas ir degindamas. Šis įsibrovimas išviliojo iš slėpynių priešų kariuomenę.

Apie tai sužinojęs, Kiška paprašė karalių pagalbos. Šis įsakė Firlėjui kuo skubiausiai patraukti su lenkų algininkais į pagalbą puolamam Kiškai. Jis uoliai ėmėsi vykdyti šį uždavinį, tačiau sutrukdė sunkūs keliai, todėl nespėjo laiku atvykti ir susijungti su Kiška. Pastarasis, nors ir žinojo, jog lenkai skuba, nuogąstavo, kad priešas, pagalbai dar nepasiekus jo stovyklos, neužpultų visomis jėgomis jo vieno, todėl pats nusprendė užpulti tuos pulkus, kurie, pasiusti prieš jo pagrindines jėgas, apsistojo netoliese. Aukščiausiasis parėmė šį sumanymą: maskvėnus pavyko porą kartų sumušti. Be kvapo nusigavę pas saviškius, visur stovykloje paskleidė gandus, kad visai čia pat esąs karalius su pagrindinėmis Lietuvos jėgomis, gal norėdami šitaip pasiteisinti dėl savo negarbingo bėgimo, o gal iš baimės manydami, kad taip yra iš tikrųjų. Visus apėmė baimė: iš pradžių pasileido bėgti eiliniai kariai, o po to ir vadai, užsikrėtę paprastųjų karių baime: metę stovyklą bei gurguoles, spruko ligi pat Maskvos. Iš dalies priešą sumušęs, iš dalies išvaikęs, Kiška, didžiudamasis savo žygiu ir gausiu grobiu, bet nenorėdamas, kad jam išeitų taip, kaip atsitiko Ostrogiškiui prie Vedrošos, tai yra vengdamas traukti atviromis vietomis ir bėgančiam priešui rodyti, kokia maža jo kariauna, nuvedė visus savo

Maskvos kunigaikštis Vasilijus prašo taikos

vyrus atgal pas karalių. Vasilijus, Maskvos kunigaikštis, išgąsdintas šitokios nesėkmės, o labiausiai Viazmos,

Možaisko, Belajos, Riazanės ir Rževo apylinkių nuniokojimo, bematant primiršo buvusį narsumą. Neilgai trukus pasiuntęs tarpininką, jis pareiškė karaliui norįs su juo sudaryti taiką ir dėl to galįs atsiųsti didesnių įgaliojimų turinčius legatus, jeigu karalius sutinkąs daugiau nebelieti krikščionių kraujo. Maskvėnų pasiūlymus pranešė senatui, ir didikai, pareiškę savo nuomonę,

paragino karalių pritarti siūlomai taikai, kurios jis ir pats norėjo. Mat nestigo priežasčių, vertusių priimti šitokį nutarimą. Lenkijos reikalai kvietė karalių važiuoti iš Lietuvos, artėjo žiema, netinkamas laikas karui, itin rūsti šiame krašte, kariams reikėjo traukti į žiemos stovyklas, tuo tarpu priešas, pasitraukęs iš kovos lauko ir pasislėpęs už miesto sienų, visai nedavė pagrindo turėti vilčių, kad galima bus pradėti tikrus karo veiksmus: daugelis manė, kad, įsitaisius žiemoti stovykloje, susilauks ne tikro karo, bet nelyginant tam tikros medžioklės, kada viena šalis, nepaisydama didelių išlaidų ir dar didesnių pavojų, laikys sutelktą kariuomenę ir vaikysis priešą nepereinamais laukais, visai nesusilaukdama sėkmės arba labai mažai ką laimėdama. Štai todėl Jonui Sapiegai, val-

dančiam karaliaus vardu Vitebską, buvo pavesta susitarti su kunigaikščio Vasilijaus

Taika su maskvėnais

pasiuntiniais dėl taikos sąlygų. Jie susitarė šitaip. Ir viena, ir kita šalis be jokių išlygų paleisianti į laisvę belaisvius, pirmiausia tuos, kurie paimti prie Vedrošos. Pilys bus atstatomos ta tvarka, kuri sužymėta anksčiau sudarytoje sutartyje. Nedelsiant turi būti grąžinta karaliui tai, ką Mykolas Glinskis esąs užėmęs karaliaus valdose ar kaip savo tėvoniją, ar kaip Lietuvos didžiųjų kunigaikščių beneficiją ar pagaliau jėga užgrobęs ir įkurdinęs ten savo įgulas, o jis pats privalo likti Maskvos kunigaikštystėje kaip tremtinys, neturėdamas jokios vilties kada sugrįžti. Nusikalstamai palaikę maištą jo giminaičiai bei globotiniai, perėję į Maskvos kunigaikštystę, irgi turi ten pasilikti, o kol kas neišsikraustę iš Lietuvos privalo ten išvykti. Paskelbus taikos sąlygas, kai kas reiškė nepasitenkinimą paskutiniuoju susitarimo straipsniu. Mat jie tikėjosi, sudarius naująją sutartį, grįžti iš Maskvos vergovės į laisvąją tėvynę. Vis dėlto Sapiega, aptaręs su karaliu-

mi šį reikalą, paliko tą straipsnį, ne tiek norėdamas patenkinti maskvėnų reikalavimus, kiek apvalyti Lietuvą nuo maištininkų, kurie, kartą užsikrėtę šia liga, nesunkiai galėjo būti Glinskio į naująją išdavystę pastūmėti, jeigu liktų valstybėje. Taip jau esti, kad širdies, į kurią prasiskverbia tie nuodai, niekada negalima taip išgydyti, kad, progai pasitaikius, liga nebeatsimestų. Šitokie žmonės taip ilgai esti klusnūs, kaip ilgai klausosi šeimininko prijaukinti žvėrys, žodžiu sakant, jų klusnumas trumpalaikis ir netikras. Vis dėlto vienas kitas slapta perbėgo į lietuvių stovyklą, be kitų, ir senas kazokų vadas Eustachijus Daškevičius, pagarsėjęs pergalemis prieš skitus. Karalius, užbaigęs karą su Maskva, dalį algininkų paleido, o su kitais pasiuntė į Volynę Konstantiną Ostrogiškį. Mat Krymo

skitai, padaliję savo kariuomenę trimis žygio voromis, smarkiai nuniokojo Volynę tuo metu, kai dėl karo su

Maskva čia nebuvo likę nei karių, nei karvedžių. Nio-kotojus sėkmingai išsklaidė Ostrogiškis ir išvarė iš visos Volynės, vis dėlto dalis jų įsibrovė į Polesę, sukeldami didelę baimę Slucko krašte ir smarkiai jį nusiaubdami. Siaubėjus užtiko Lukošius Moravecą, kuris su dviem šimtais pėstininkų visai atsitiktinai atsidūrė prie Slučės upės; nesitikėdamas galėsias atsitraukti, turėjo noromis nenoromis pasiryžti kovai; įsirengęs pakrantėje stovyklą, jis užpuolė priešą ir jį sumušė. Padėjo laimėti pergalę kunigaikštienės Anastazijos pasiųsti į pagalbą raiteliai, kurie vijosi bėgančiuosius ir juos žudė. Vos su-

grižusį nuo Maskvos kunigaikštystės pasienių karalių užgulė nauji rūpesčiai dėl

Valachijos karo. Kol karalius buvo išvykęs, Bogdanas smarkiai nuniokojo Rusią; nesėkmingai pamėginęs supti

Lvovą ir Galičą, sudegino keletą menkesnių miestų bei daugybę bažnyčių ir išsigabeno niekieno netrukdomas visą grobį. Karalius ketino atkeršyti už šią skriaudą, tačiau, Vladislovui, Vengrijos karaliui, tarpininkaujant, atgriaudėjanti karo audra buvo išsklaidyta, kadangi Bogdanas pažadėjo sąžiningai grąžinti viską, ką buvo pagrobęs.

1509 metai

Glinskio šalininkų teismas

Po to Lietuvos luomai buvo sušaukti į Vilniaus seimą. Apie sausio vidurį atvyko maskvėnų pasiuntiniai tartis dėl taikos: sudarius sutartį,

buvo paleisti visi belaisviai. Maskvėnams išvykus, nutarta teisti Glinskio šalininkus: daugelis už šį nusikaltimą viešu luomų nutarimu buvo perduoti bajorų priežiūrai, o žymiausieji, kaip išdininkai bei arklidininkai, įkalinti Trakuose. Mykolas Goštautas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės arklidininkas, valdęs didžiulius turtus Lietuvoje ir Rusioje, buvo vedęs Glinskio dukterį; dėl šitokios artimos giminystės kai kas manė, jog jis su broliu, vyriausiuoju mokesčių rinkėju, nelikęs nuošalyje nuo šio antkryčio, apėmusio net svetimšalius. Vis dėlto neilgai trukus, patyrus jų nekaltumą, abu broliai buvo karaliaus sprendimu paleisti. Glinskio turtai buvo perduoti karaliaus išdui, vėliau karalius, remdamasis to paties seimo sprendimu, išdalijo juos įvairiems asmenims, o Raigardą bei Goniondzą atidavė Mikalojui Radvilai, Lietuvos maršalui. Kokia

Maskvos pasiuntiniai verčia abejoti sudaryta taika

netvirta buvo taika su Maskva, rodė ir tai, jog vienon bei kiton šalin dažnai turėjo keliauti pasiuntinybės, nors maskvėnai, siųsdami legatus,

niekad nieko nuoširdžiai nesiūlė. Karalius įpareigojo savo pasiuntinius maršalus Mikalojų Radvilą bei Vaitiekų Kločką ir Lietuvos raštininką Bogušą Bogovitiną

pasirūpinti, kad Vasilijus išleistų lietuvių belaisvius, kurių vardus Stanislovas Daugirdas be galo stropiai buvo surinkęs iš visos Maskvos kunigaikštystės. Be to, pasiuntiniai turėjo reikalauti neduoti dingsties naujiems sambrūzdžiams, kurie gali kilti, jeigu nebus baudžiama už kaimiečiams daromas skriaudas (kurių pasieniuose žmonės vargiai begali išvengti). Pasiuntiniams primygtinai keliant šitokius reikalavimus ir rodant pavyzdį karaliaus, nesulaikiusio nė vieno belaisvio ir uoliausiai vengiančio visko, kas galėtų pakenkti sudarytoms sutartims, Vasilijus atsakė visai ką kita: esą Mykolas Glinskis, jo broliai bei giminaičiai nieku būdu negalį būti išdavikai, nes jie savo noru perėję į Maskvos kunigaikštystę anksčiau, nei sudarytos sutartys. Kai pasiuntiniai atvirai pareiškė, jog nei jie, nei jų karalius šito primygtinai nėra tvirtinę, Vasilijus pridūrė: jis esąs nurodęs, kad visiems lietuviams, esantiems nelaisvėje, būtų leista išvykti, sulaikomas tik vienas Mikalojus Glebavičius, nes žinoma, jog kurie ne kurie maskvėnai nesą paleidžiami iš Lietuvos. Dėl šio dalyko ilgą laiką vyko įnirtingos derybos: karalius reikalavo grąžinti Mikalojų Glebavičių, Bogdaną Glinskį, Andrejų Kromskį, o Vasilijus — perbėgėlių moteris, būtent Druckių motiną ir kunigaikščio Ozerkevičiaus bei Jakovo Ivašencevičiaus žmonas. Karalius, rūpindamasis išvaduoti Mikalojų bei jo draugus, nenorėjo, pernelyg karštai dėl jų derėdamasis, pakenkti valstybės reikalui ir sudrumsti taiką. Todėl, pasiuntęs į Maskvą Vaitiekų Albertą Narbutą, Pervalko seniūną, ir Grigalių Gromyką, vyriausiąją Vilniaus vaivadijos matininką, smulkiai išdėstė Vasilijui savo mintis bei norus visais klausimais, dėl kurių galinti būti pažeista sudaryta sutartis. Vasilijaus paminėtoms moterims sakėsi nedraudžias persikelti į Maskvos kunigaikštystę, jeigu jos norinčios persikelti; jeigu nenori, negalima esą jų ir versti persikelti, mat pirmuoju

atveju to reikalaują neseniai sudaryti susitarimai, o antruoju — jo valdomos tautos laisvės. Vis dėlto jis pasirūpinsiąs, kad jos, nugabentos į Polocką, pasikalbėtų akis į akį su maskvėnų pasiuntiniais, o jeigu panorės vykti su jais, ramiai galės keliauti į Maskvos kunigaikštystę. Kadangi jis visai nei gaišinęs, nei trukdęs sąžiningai vykdyti susitarimą, ir Vasilijus būtinai turįs leisti likusiems belaisviams laisvai grįžti į tėvynę. Pasiuntinybė vis dėlto

*Maskvos valdovas
užima Pskovą*

neįstengė nieko pasiekti. Pasak lietuvių metraščių, tais metais Pskovas buvo atskir-

tas nuo Lietuvos ir Vasilijaus klastingai prisijungtas prie Maskvos; traukdamas į Livoniją su kariuomene, jis netoli miesto pastatė, dėdamasis esąs sąjungininkas, stovyklą. Pasikvietęs pas save kaip draugus šios žemės vietininką kartu su kitais civiliniais pareigūnais, tol laikė stovykloje, visokeriopai rodydamas dėmesį bei meilumą, kol rusų dvasininkai, žmonių vadinami popais, spėjo užbaigti visą reikalą taip, kaip buvo susitarę su Vasilijumi. Kadangi pareigūnų neliko mieste, popai pradėjo laisvai kalbėtis su paprastaisiais žmonėmis: priekaištaudami lietuvių kunigaikščiui, kuris dėl skirtingo tikėjimo esąs jiems nepriimtinas, o dėl to, kad gyvena labai toli, visuomenei tiesiog praigaištingas, jie kėlė Maskvos didįjį kunigaikštį ir aukštino jo valdymą. Tol nesiliovė kurstę žmonių, kol neprotingi paprastuoliai nesusigalvojo atvirai sukilti, ypač paskatinti kalbų apie bendrą tikėjimą su maskvėnais. Prasidėjus sąmyšiui, Vasilijus, išsileistas į miestą, netruko su savo kariais užimti visos žemės; klasta neradęs į ją kelio, vargu ar ginklais būtų lengvai užėmęs. Patraukęs į žygį, atplėšė nuo Polocko vaivadijos keturiolika karališkųjų ir penkis bajorų valsčius, užėmė visą Jezeriščės valdą bei pusę Veližo ir Usviatų kaimų. Karaliaus vardu dėl skriaudų pareiškė skundą

Stanislovas Daugirdas, tačiau nesusilaukė kitokio atsakymo, o tiktai tą, kad greitai atvyksią didžiojo kunigaikščio pasiuntiniai, kurie atsilyginsią karaliui.

<i>1510 metai</i>	Pasiuntiniai atvyko į Vil-
<i>Siuntinėjamos pa-</i>	nių tiktai kitais metais, ta-
<i>siuntinybės ir gaiš-</i>	čiau jų vadovas, vardu Tret-
<i>tamas laikas</i>	jakas, rūpinosi ne tiek su-
	stiprinti taiką tarp abiejų
	valstybių, kiek slaptaie ieško-

ti priekabių karui. Mat pasiuntinybė buvo gavusi nurodymą pirmiausia pareikšti valstybės vardu skundą, kad negražintos mūsų minėtos moterys ir kad suimti kurie ne kurie pirkliai. Atvykę jie ėmė uoliai teirautis, ar nėra patyrusi kokios skriaudos bei nuoskaudos iš karaliaus ir didikų Elena. Po to tarėsi dėl slaptų būdų, lietuviams nieko nežinant, keistis laiškais tarp Elenos ir Vasilijaus. Visai neaišku, kaip pavyko susitarti su karaliene. Tuo tarpu žinau, kad karalius per Lietuvos kanclerį Joną Sapiegą davęs šitokią atsakymą. Ne tik pačiam karaliui, bet ir visiems aišku, kad Vasilijus, siųsdamas šią bei ankstesnes pasiuntinybes, nieko nesiekiąs gero, o niekingai išsisukinėjąs, nenorėdamas, kad tautos, sudariusios taiką, turėtų ramybę. Tai gi jis pats ir skatinąs, kad tarp tautų, nespėjusių tinkamai susitarti, prieš jų valdovų norą nuolatos kiltų pasieniuose nesantarpė. Karalius nenorįs, kad jį kas nors kaltintų, jog nesirūpinąs užbaigti pradėto reikalo, todėl jo pasiuntiniai kuo greičiausiai atvyksią į Maskvą, kur stengsis paskubinti sutarties sudarymą. Pasiuntinybę sudarė Stanislovas Glebavičius, Polocko vaivada, maršalas Vaitiekus Kločka ir Lietuvos raštinninkas Grigalius Gromyka. Susitarta, kad abi šalys paskirs teisėjus, kurie išspręs ginčus dėl pasienyje padarytų skriaudų, Glebavičius bus pasiuntiniams sugrąžintas ir didžiai pagerbtas, o Bogdanas Glinskis bei Andrejus Kromskis palikti, nes liudytojais įrodė, jog

jie savo noru išvykę į Maskvos kunigaikštystę. Dėl artimųjų giminaičių ir perbėgėlių moterų maskvėnai, nors ilgai ir atkakliai ginčijęsi, nieko nelaimėjo, nes pasiuntiniai visą laiką tvirtino, kad jos prieš savo norą negali būti išsiųstos į Maskvos kunigaikštystę. Kadangi Vasilijus, leisdamas naujas pasiuntinybes, nuolatos pabrėžtinai kėlė tą patį reikalavimą, ilgainiui karalius atsakė, kad Vasilijus atsiųstų du patikimus žmones, kurie sužinotų moterų norą ir išsigabentų tas, kurios sutiks vykti į Maskvą. Nieku būdu negalima sutikti, kad nenorinčios vykti būtų verčiamos jėga.

Sutvarkęs Lietuvoje šiuos reikalus, Žygimantas nuskubėjo į Lenkiją, kur sukviėtė įvairių Europos valdovų pasiuntinius į senatą. Popiežius

*Karalius Lenkijoje
atsako svetimųjų val-
dovų pasiuntiniams*

Julijus pareikalavo, kad karalius leistų platinti savo valdose vadinamąsias indulgencijas, teiksiančias dangiškųjų malonių sieloms tų žmonių, kurie nors kiek prisidėsia prie karo su turkais, be to, paragino prisijungti prie sudaromos sutarties prieš turkus. Indulgencijų platinimas, vykęs be jokių kliūčių, turėjo Lenkijoje kur kas didesnę pasisekimą nei Vokietijoje, kur Martynas Liuteris kovojo su reiškiniais, atsiradusiais šiuo atveju arba dėl žmonių nepatirties, arba dėl pelno ieškotojų godumo, o pastaroji yda, karštai ir atkakliai puoselėjama, pragaišino kurių ne kurių žmonių sąžiningumą ir padėjo pamatus naujoms tikėjimo sektoms, dėl kurių Romos imperijoje prasidėjo begaliniai sambrūzdžiai. Dėl karo su turkais šitaip atsakė. Niekas neabejojęs, kad turkai, atėmę iš valachų Kiliją bei Belgorodą, tapsią grėsmingi visai šiaurei, vis dėlto šitokiu rimtu reikalu jis nieko negalįs nuspręsti nepasitaręs su luomais, todėl būtinai reikia laukti seimo. Vitas fon Furstas, Romos imperatoriaus pasiuntinys, kryžiuočių vardu reikalavo iš valstybės Pomera-

nijos ir Prūsijos. Šis ne laiku keliamas reikalavimas smarkiai įžeidė senatą, todėl kancleris rimtai įspėjo, kad teutonų riteriai nelyginant užmiršę, jog gresia iš turkų pavojus, ir užpykę, jog viešpatauja taika, nežadintų ne laiku keliamais reikalavimais iš numirusiųjų karo, vargais negalais ankstesnių valdovų užgesinto, mėgindami atgauti tai, į ką iš viso jokių teisių neturi nei imperatorius, nei riterių magistras. Nieko nepešė ir danų pasiuntiniai, prašę savo valdovui karaliaus sesers Elžbietos rankos, nes mergina nesutiko tekėti. Susitaikė su Bogdanu, Valachijos valdovu, kuris sutiko atsilyginti už ankstesnį įsiveržimą į Rusią, tačiau nesuteikė jam pagalbos kovoti prieš skitus. Jo žygūnams leido laisvai keliauti po karaliaus valdas. Nieko nepažadėjo ir vengrams, bandžiusiems patraukti į savo pusę lenkus kaip sąjungininkus kare su turkais. Savo valdovo Bajazito vardu sveikindamas Žygimantą kaip tėvo ir brolio įpėdinį, turkų pasiuntinys Ibrahimas paprašė, kad karalius savo žodžiu patikintų, jog ir toliau tarp jų šalių klestėsianti taika. Žygimantas šį prašymą juo mieliau patenkino, nes aiškiai matė valstybei gresiančius pavojus. Mat taika su Maskva rodėsi netvirta, o draugystė su imperatoriumi bei kryžiuočiais — netikra, nes įtarimą kėlė jų reikalavimas grąžinti Prūsiją bei Pomeraniją, tuo tarpu su skitais vyko bemaž nepertraukiami karai. Tais pačiais metais

Skitai niokoja Lietuvą Krymo skitai, vedami Biti Girėjaus, nuniokojo Rusią ir įsiveržė į Lietuvą, nusiaubdami ją beveik ligi pat Vilniaus.

Kadangi niekas nedrįso su ginklu jiems pasipriešinti, netrukdomi išsigabeno didžiulį grobį ir išsivarė galybę belaisvių. Prie Dnestro krantų valachai juos sumušė: daug skitų paskendo sraunios upės verpetuose, dalis žuvo mūšyje, dalis — bėgant. Po šio

pralaimėjimo Krymo skitai nė trupučio neaprimo ir kitų metų pradžioje vėl įsiveržė į Kijevo žemę, bet šį kartą susilaukė deramo atpildo.

1511 metai

Mat Slucko kunigaikštis Jurgis, dar beveik vaikas, ir Ki-

jevo vaivada Andrius Nemiravičius, sujungę savo kariaunas ir pasiviję plėšikus, smarkiai juos sumušė prie Rutkų kaimo, kovos lauke palikdami aštuonis tūkstančius lavonų.

Pavasariui įpusėjus, karalius atvyko į Brestą, kur dalyvavo lietuvių seime. Šis seimas turėjo teisti ir

bausti bajorus, prisidėjusius

Karaliaus darbai
Breste

prie išdavikiško Glinkio maišto. Didikams įsikišus, karalius parodė ypatingą malonę

ir visus paleido iš kalėjimų bei atleido nuo kitų bausmių, gražindamas ne tik buvusias laisves, bet ir garbę. Tame pačiame seime su Mengli Girėjaus pasiuntiniais susiderėta sudaryti skitų ir Lietuvos susitarimą šiomis sąlygomis: ateityje Krymo chanas paklusiąs Lenkijos karaliui ir Lietuvos kunigaikščiui, bet kokio karo atveju atsiųsias tris dešimtis tūkstančių raitelių į pagalbą, o kaip ištikimybės įkaitą paliksias savo sūnų. Karalius kas metai turįs sumokėti skitų kariams penkiolika tūkstančių auksinų. Vargu ar galima buvo ką prikišti šiai sutarčiai, kuria galinga, didelė ir karinga tauta ne tik tapo valstybės sąjungininke, bet ir valdine. Vis dėlto laukiniai žmonės, pratę žiūrėti savo naudos ir kariauti tik dėl grobio, moka gražiai žadėti, tačiau nieku būdu nelinę tvirtai laikytis duoto žodžio. Mengli Girėjus, gavęs pinigų, paliovė, tiesa, niokojęs Rusią, nenorėdamas laužyti visai neseniai sudaryto susitarimo, tačiau, porą kartų nusiaubęs Valachiją, Lenkijos karalystės priklausomybėje esančią žemę, aiškiai parodė, kokios taikos galima tikėtis iš žmonių, įpratusių gyventi iš plėšikavimo. Kol karalius bei didikai

Elena mėgina pabėgti į Maskvos kunigaikštystę

tvarkė seime valstybės reikalus, karalienė Elena, senokai puoselėjusi mintį pabėgti į Maskvos kunigaikštystę, pamėgino, didikams išvykus, įgyvendinti šį sumanymą. Netoli Maskvos kunigaikštystės sienos ji valdė iš valstybės asmeninėms išlaidoms gautą Breslaujos apskritį su dideliais dvarais. Ten ji visokiausiomis dingstimis ir išsiuntė būrį savo tarnų maskvėnų bei daug brangenybių, ketindama pati netrukus atkelti. Viską darė slaptomis, kaip neseniai buvo susitarusi su Vasilijaus pasiuntiniais, tačiau, žinoma, neįstengė taip slaptai susitvarkyti, kad šio bei to nebūtų suuodęs Vaitiekus Kločka, karalienės rūmininkas. Jis kuo greičiausiai iškviėtė į Vilnių Mikalojų Radvilą, Vilniaus vaivadą, ir Grigalių Astiką, Trakų vaivadą. Pasitarę jiedu visiems pranešė, ką sumaniusi karalienė, paremdami savo žodžius tikrais įrodymais. Galop jie kreipėsi į pačią Elena, išpėdami ją ir protestuodami. Esą didikai neleisia, kad ji keltųsi iš Vilniaus. Elena dėjos be galo esanti įskaudinta, kad jos sumanymai paskelbti visiems ir suniekinti, sakėsi negalinti ramiai gyventi ten, kur užgaunamas jos asmens orumas bei laisvė. Vis dėlto, niekur nerasdama galingų užtarėjų, noromis nenoromis turėjo sutramdyti savo moterišką nirtulį ir sustabdyti pikto žodžių srautą. Netrukus ji vėl pradėjo skųstis savo broliui, Maskvos kunigaikščiui, bei jo pasiuntiniams, kad esanti skriaudžiama. Mat atvyko į Vilnių kartu su karaliaus tarpininku Bogdanu Daugirdu keli maskvėnų didikai, turėję savo valdovo vardą tartis, kaip sustabdyti abiejų šalių pasienyje daromus niokojamus išpuolius. Šį kartą Vasilijus dėl Elenos nė piršto nepajudino, nenorėdamas išsiduoti, jog anksčiau seseriai buvo ši bei tą pataręs.

Karalius Žygimantas, už-
 1512 metai baigęs Bresto seimą ir sutvar-
 kęs kitus Lietuvos reikalus,
 sugrįžo į Lenkiją, ketindamas atšvesti Krokuvoje ves-
 tuves su Transilvanijos kunigaikštyte, būsimojo Veng-
 rijos karaliaus Stepono dukterimi, garsia heroje, pa-
 sižymėjusia visokeriopomis
Karalius veda Tran- dorybėmis, o ypač meile
silvanijos kunigaikš- vargšams. Į iškilmės susirin-
tytę Barborą ko daug svetimšalių ir gau-
 sybė nepaprastai išsipuošusių
 lenkų bei lietuvių didikų. Kai iš visur suplaukę žmonės
 įniko lėbauti ir siautėti, džiaugdamiesi dvigubomis iš-
 kilmėmis, nes vestuvės sutapo su katalikų kraštuose
 tomis dienomis iškilingai švenčiamomis užgavėnė-
 mis, Mengli Girėjus užpuolė beveik be bajorų likusią
 Rusią, kurion įžygiavo su dvidešimt penkiais tūkstan-
 čiais karių. Kai žinia apie šį
Skita! sumušami Ru- įsiveržimą pasiekė Krokuvą,
sioje skubiai ten išsiuntė karaliaus
 bei didikų karius, turėjusius
 sulaikyti priešą. Be to, kuo greičiausiai iš žiemos sto-
 vyklų iškviėtė algininkus, o lenkų kariuomenės lauko
 etmonui Lanckoronskiui įsakė atremti virš valstybės
 pakibusią grėsmę. Skubiai žygiuodamas, jis pralenkė
 gandą apie savo karių artėjimą ir, netikėtai užtikęs
 keliolika priešo vėliavų, plėšikaujančių po kaimus,
 nukovė septynis šimtus skitų. Laiku atskubėjo į pagal-
 bą ir lietuvių didikai, kunigaikštis Mykolas Višniovec-
 kis su sūnumis Jonu bei Aleksandru, kunigaikštis And-
 rius Zbaražskis, Jurgis Radvila ir kiti su trimis tūks-
 tančiais kovotojų, vedamų Konstantino Ostrogiškio.
 Sutelkė viso labo šešis tūkstančius karių, tačiau, žval-
 gams pranešus, jog priešai, netoliese pasistatę stovyk-
 lą, kuo ramiausiai leidžia naktį ir lyg niekur nieko
 ilsisi prieš mūsų, karvedžių pasitarime vieningai nu-

sprendė nedelsiant užpulti skitus. Kai būriai pajudėjo į priekį, kunigaikščiai susiginčijo dėl mūšio tvarkos, ir šitai sustabdė karius, veržliai skubančius į priekį. Lanc-koronskis atkakliai tvirtino, jog pirmieji turi stoti į kovą lenkai, nes jie ir geriau ginkluoti, ir per karus Vengrijoje, Vokietijoje bei Prancūzijoje įrodę savo nepaprastą narsą. Tuo tarpu Ostrogiškis, ypatingai išgarsėjęs tuo, kad daug kartų laimėjo mūšius su skitais, reikalavo pasitarime pirmenybės lietuviams, nes, dažnai su skitais kariaudamas, iš patyrimo žinojo, jog kitų tautų karo gudrybės nedaug padedančios grumtis su skitais dėl visai skirtingo jų kariavimo būdo, prie kurio pripratusi lietuvių kariuomenė, kur kas lengviau ir ši kartą įstengsianti sutramdyti įsibrovėlius. Šis taurus ginčas nutrūko ne todėl, kad buvo susitarta, bet dėl to, kad iškilo reikalas stoti į kovą, nes atėjo žinia, jog priešas, susirikiavęs kovos tvarka, esąs jau čia pat. Konstantinas su savaisiais įsitaisė dešiniajame sparne, o kairiajame — Mikalojus Kameneckis, rikiuotės priekyje įsitvirtino algininkai, o į rezervą paskyrė būrius tų bajorų, kurie savo valia iš visur susirinko atremti pavojaus. Vyriausiuoju karvedžiu paliko Lanc-koronskį. Surikiavę jėgas ta tvarka, kad daugiau buvo paisoma kiekvieno pulko kovinio pajėgumo, nei kokio bendro plano, visi laukė mūšio dienos, nė nežinodami, kuria kryptimi priešas pasiryžęs smogti. Konstantinas šiek tiek atitraukė į šalį nuo kitų karių Lietuvos ir Volynės raitelius, mat ketino, skitams užpuolus lenkus, smogti iš sparnų. Tačiau išėjo visai kitaip. Balandžio 28 d., prieš pat saulėtekį, visi pabudo nuo nepaprasto triukšmo ir šauksmo, nes staiga pakilo į kovą keliolika priešų vėliavų ir, be galo greitai šuoliuodamos, užgriuvo Konstantino kariuomenės sparną. Ir vienus, ir kitus karius lydėjo vienoda sėkmė, nes Lietuvos bei Volynės raitelių narsumas atsvėrė skitų gausybę. Kadangi šitokiose kautynėse retai kada

apsieinama be visokių atsitiktinumų, Konstantinas, būgštaudamas, kad nuvargę ir didelių priešo jėgų puolami kariai gali neatlaikyti smūgio, paprašė iš Lanckoronskio kelių lenkų vėliavų ir su jomis užpuolė priešo sparną. Suliepsnojus toje pusėje mūšiu, jis sugrįžo prie saviškių ir, kai šie jau dairėsi, kur bėgti, padaršino juos balsu bei pavyzdžiu; tada karius pagavo toks kovos įkarštis, kad per vieną antpuolį krito beveik tūkstantis laukinių. Štai dėl to skitai ir pritrūko drąsos toliau veržtis į priekį, pirmiausia tie, kurie jau kartą buvo suėję į artimą kovą, o netrukus ir kiti, stovėję rezerve atokiau nuo mūšio lauko. Kai Konstantinas suvokė, jog skitai jau ne taip smarkiai veržiasi į kovą, ėmė juos supti su visais savo raiteliais; garsiai šaukdamas, jog priešas štai jau besirengias sprukti, jis ragino karius nepaleisti iš rankų beveik iškovotos pergalės, kuri, girdi, štai netrukus ir bus pasiekta, bereikia šiokių tokių pastangų — visiems iš karto smogti paskutinį smūgį. Išgirdę šią vado kalbą, kariai nelyginant įgiję naujų jėgų trečią kartą taip veržliai užpuolė priešą, kad dalis skitų krito kovos lauke, o kiti leidosi bėgti. Pastebėjęs, kokiame pavojuje atsidūrė jo kariai, Mengli Girėjus, palikęs nedidelius būrius belaisviams saugoti, patraukė į kovą su pagrindinėmis jėgomis ir, apėjęs lenkus, smarkiai užgriuvo dešinįjį Konstantino sparną. Jis vylėsi, jog šis antpuolis padėsias jam laimėti mūšį, jog Lietuvos bei Volynės raiteliai, ilgos kovos išvarginti, nieku būdu neatsilaikysią prieš pailsėjusius jo karius, o bėgdami ir kitus paskatinsią sprukti kur kojos neša. Šią ataką lietuviai irgi narsiai atrėmė, tačiau vargu ar jie būtų galėję dar ilgiau atsilaikyti. Taigi Lanckoronskis įsakė keturioms husarų vėliavoms užpulti priešą: atstatę priešais ietis, jie pralaužė rikiuotę, tuo tarpu kiti lenkų raiteliai, dar anksčiau patraukę į kovą, greitai susirikiavo atakai ir užgriuvo visa galia priešą. Šio smūgio išblaškyti ir iš kovos lauko išmušti

skitai šuoliais atsitraukė ir persirikiavę sugrižo įprastinėmis užuolankomis atgal, su dar didesniu įniršiu stodami į kovą ir dar atkakliau grumdamiesi. Abi šalys kovojo iš paskutiniųjų. Sėkmė nekrypo nei į vieną, nei į kitą pusę. Kai rodėsi, jog nei ta, nei kita šalis neturi vilties laimėti mūšio, viena vėliava kartais prasiskynė kelią į skitų stovyklą ir, išžudžiusi saugas, išvadavo belaisvius. Šie, apsiginklavę kas pakliuvo po ranka, gaivališkai užgriuvo priešo kariuomenės užnugarį. Barbarai, iš visų pusių puolami ir suprasdami, kad nieku būdu negali tikėtis pergalės, pasileido bėgti. Kaip ir į kovą stoję, taip bėgti pasileidę skitai pelnė tą patį atpildą: nugalėtojai galybę bėgančiųjų iškapojo kardais, o daug jų paklojo kaimiečiai, kurie, griebęsi ginklo, visur pakelėse, prie upių bei pelkių, buvo įtaisę pasalas. Nugalėtojai pasigedo vieno kito kario, tuo tarpu nugalėtieji prarado didesnę kariuomenės dalį. Lietuviai ir lenkai atsiėmė šešiolika tūkstančių belaisvių, jiems atiteko dešimt tūkstančių arklių bei didžiulis ir įvairus grobis. Garsas apie šią pergalę plačiai pasklido, be kita ko, ir dėl to, kad mūšio lauke krito trys Mengli Girėjaus sūnūs bei žentas. Kovoje nedalyvavusius skitus, kurie ilgai klaidžiojo po visokius pašalius beplėšikaudami, ilgainiui įvairiose vietose išgaudė ir išžudė lenkų kariai. Patyręs šitokią pralaimėjimą, Mengli Girėjus, pasiuntęs žygūnus, nuolankiai paprašė taikos ir jos susilaukė, beje, praėjusių metų sutarties sąlygomis. Kadangi šiame mūšyje jis neteko sūnų, kaip įkaitą į Vilnių išsiuntė vyriausiąjį savo vaikaitį Dijaldiną.

*Neramumai Maskvo-
je*

Taika su skitais davė netiesioginę dingstį karui su Maskva. Mat Vasilijus, seniai ieškodamas tinkamos progos pradėti karą, pasirūpino, kad Maskvos kunigaikštystėje pasklistų gandas, jog karalius Žygimantas raginas Mengli Girėjų

įsiveržti į Maskvos žemes: esą šitai rodo ir nesenas skitų įsibrovimas į Maskvos kraštą, ir ką tik judviejų sudarytas susitarimas. Girdi, didysis kunigaikštis turįs nesugriaunamų įrodymų, jog Žygimantas ir Mengli Girėjus slapta susimokė kitais metais užgriūti Maskvos kunigaikštystę bendromis jėgomis. Šitokios ir panašios paskalos, iš pradžių sklidusios tarp eilinių žmonių, o vėliau dūmoje, įtikino, paties Vasilijaus patvirtintos, ir Vasilijaus brolius, ir kitus didikus, kurie vieningai nusprendė, kad reikia užbėgti Žygimantui už akių ir pradėti karą. Štai todėl ir įsakė Glinskiui, sutelkus kariuomenę, įsiveržti į Lietuvos žemes. Sužinojęs, jog Glinskis uoliai vykdo gautą uždavinį, Vasilijus raštu paskelbė karą (iš tikro jau jį pradėjęs) Žygimantui, kuris tariamai pirmas sulaužęs sutartį. Pradėdamas karą, jis nusiskundė, kad, girdi, jam padaryta skriaudų, kad ižeista jo sesuo Elena, be to, padaryta skriaudų ir jo kaimynams, o svarbiausia priežastis, dėl kurios sulaužoma taikos sutartis, esanti, jo galva, ta, kad skitai kurstomi prieš maskvėnus. Nors pastarasis kaltinimas ir ne visai išgalvotas, tačiau taip išpūstas, kad rodėsi melagingas. Pasak to meto rašytojų, viešojo nuomonė svarbiausiu ir beveik vieninteliu karo kurstytoju laikė vis dėlto imperatorių Maksimilijoną. Jis mat įsižeidęs, kad tada, kai per pasiuntinius reikalavęs grąžinti kryžiuočiams Prūsiją, Žygimantas griežtai paliepęs nepaisyti reikalavimo ir kad atsisakęs jo anūkės, Ispanijos karaliaus Pilypo I dukters, rankos, o paėmęs į žmonas Transilvanijos kunigaikštystę. Jis visur kursė priešiškas nuotaikas. Paragino Albrechtą, Brandenburgo markgrafą ir Žygimanto sesers sūnų, kad šis, paskelbtas Prūsijos riterių magistru, atsisakytų paklusti karaliui bei Lenkijos karalystei, o jeigu kartais būtų verčiamas duoti valdiniui deramą priesaiką, kad priešintųsi ginklų. Dėl to karaliaus bei valstybės vardu

*Nauja proga karui
su Prūsija*

buvo pasiūsti legatai pas Ro-
mos popiežių Julijų II ir į
Laterano bažnytinį suvažia-
vimą; jie turėjo aukščiausią

jame krikščioniškojo pasaulio teisme pareikšti skundą
dėl Maksimilijono bei Albrechto suktybių ir paprašyti
pagalbos, nes susidarė iš tiesų sunki padėtis. Tuo tar-
pu karalius, nuogąstaudamas dėl galimo Vokietijos ant-
puolio, pasirūpino atstatyti Krokuvos pilį ir ją rūpes-
tingiau sustiprinti. Kadangi bet kokios žmonių įstan-
gos niekingos nepermaldavus dangaus, jis, norėdamas
pelnyti jo palankumą, papuošė pilies bažnyčią didin-
gais kūrinių, o šv. Stanislovo kapą — jo sidabrine sta-
tula. Kai grėsė ginkluotas kaimynų užpuolimas, di-
džiai visus gąsdino pačioje

*Lenkijoje kinta pa-
pročiai*

Lenkijoje tais metais paplitę
nauji papročiai. Žmonės
trumpino ilgus plaukus,

trumpus drabužius keitė ilga; be ginklo niekas ne-
žengė nė žingsnio iš namų, nors vargu ar kada kovo-
je buvo rodoma mažiau drąsos kaip tada, visi iš pas-
kutiniųjų krovė turtą, visai nepaisydami, ar jis gar-
bingai įgytas, nedorovingas užėigas labiau vertino nei
gramatikų mokyklas, jėgas bei jaunystę žudė puotose
ir girtuoklių sambūriuose, o elgėsi ir rengėsi visai ne
taip, kaip reikalavo senolių papročiai. Kai pradėjo
sklisti minėti papročiai, daugeliui rodėsi, jog jie pra-
našauja kažkokią nelaimę.

1513 metai

*Susitarimas su ski-
tais pasirodo esąs ne-
tvirtas*

Kai Mengli Girėjaus anū-
kas Vilniuje mirė nuo dru-
gio, senelis neteko pasitikėji-
mo sudarytomis sutartimis,
kurios ir anksčiau rodėsi ga-
na nepatvarios. Mat dar vai-

kaičiui esant gyvam (neaišku, ar Mengli Girėjui prita-
riant, ar nieko nežinant), skitai ne kartą buvo įsibrovę

į lenkų bei lietuvių valdas ir jas nusiaubę. Galop ir Maskvos kunigaikštis jau rado tinkamą progą pradėti naują karą. Glinskiui patraukus į Lietuvą, teberuseno vis dėlto šiokia tokia viltis, jog galima išsaugoti taiką per pasiuntinius, tačiau ji visai išblėso, kai nutrūko Elenos gyvybės siūlas. Mirė ji Vilniuje sausio pabai-

goje, o palaidota su karališkomis iškilmėmis rusų šventovėje, Dievo motinos cerkvėje. Vasilijus, gavęs žinią

Miršta karalienė Elena

apie jos mirtį, dar uoliau ėmė rengtis karui prieš Žygimantą, nelyginant sesers mirtis jį būtų išvadavusi nuo visų draugystės pareigų bei nuo pagarbos sudarytiems susitarimams. Per pasiuntinius paskatino imperatorių Maksimilijoną, visa ko jam prižadėjęs, kad tas, vos išgirdęs, jog Maskvos bei Livonijos kariuomenės įžengė į Lietuvą, su vokiečių ir kryžiuočių kariais užpultų Lenkiją, o jam, Vasilijui, už tai, kad nutraukė

Maskvos kunigaikščio suktybės prieš Žygimantą

draugystę su Žygimantu, kuo greičiausiai deramai atlygintų — suteiktų visos Rusijos bei Maskvos karaliaus titulą ir atsiųstų vainiką.

Glinskiui davė daugybę pinigų, kad šis pasamdytų Vokietijoje ir sukviestų į Maskvą prityrusių karių, negailėdamas gerų algų. Šitai padaryti jam padėjo vokiečių riteris Šleinicas, kuris Vokietijoje sutelktą didelį algininkų būrį per Livoniją atvedė Vasilijui. Neutrūko nė pačioje Lenkijoje Glinskio papirktų žmonių, kurie Silezijos ir Moravijos pasieniuose pasamdytus karius vedė Maskvos valdovui. Štai ir Lada, kilimo čekas, bet Krokuvos miestietis, bandė su šimtaine pėstininkų nusigauti į Maskvą, tačiau, pačiame pasienyje sugautas, gavo pelnytą bausmę už išdavystę. Tuo tarpu Vasilijus pridarė naujų skriaudų Lietuvai nelygi-

nant norėdamas, kad karalius aiškiai suprastų, jog iš jo negalima tikėtis taikos. Mat jis įkalino karaliaus žygūną, primygtinai reikalavusį, kad Maskvos valdovas, laikydamasis susitarimo, išvestų savo karius iš Lietuvos žemių. Taigi karalius metų pradžioje ir pa-

ragino atitinkamu potvarkiu
Žygimantas rengiasi visus bajorus rengtis karui.
karui, tačiau visomis Atšventęs po to savo pirma-
priemonėmis stengia- gimės dukters Jadvygos krik-
si išsaugoti taiką štynas bei Radomo seime su-

tvarkęs Lenkijos reikalus, patraukė į Lietuvą. Kai iš pradžių Melnike, Palenkėje, o vėliau Vilniuje tarėsi su valstybės luomais, senato vadovai jį įtikino, kad, saugant valstybės vientisumą, karo imamasi, kai negelbsti visos kitos priemonės, kaip ir gydomas žmogus operuojamas tik tada, kai negelbsti visi pavartoti vaistai. Senatas nutarė išsiųsti į Maskvą žygūną, turėjusį gauti leidimą atvykti pasiuntiniams, kurie būtų tarėsi dėl taikos. Tačiau Vasilijus, negalėdamas užmiršti imperatoriaus bei kryžiuočių pažadų ir tikėdamasis užgrobti visą Lietuvą, apie taiką nenorėjo nė galvoti. Žygimantas, netekęs vilties pasiekti taikos, kuo greičiausiai išsiuntė skitams pagal sutartį pažadėtą atlyginimą, manydamas, kad šie privers priešą likti savo žemėje. Gavę pinigų, skitai užpuolė su di-

dele kariuomene Maskvos
Skitai užpuola Mask- kunigaikštystę ir smarkiai ją
vos kunigaikštystę nuniokojo. Vasilijus, privers-
tas ginti savo žemes, tais me-

tais iš tiesų nelietė Lietuvos. Paprastai skitų antpuoliai esti smarkūs, bet neilgi, todėl Mengli Girėjus, pasitenkinęs prisiplėštu grobiu, netrukus ir atšaukė kariuomenę į savo kraštą. Atsikratęs šio rūpesčio, Maskvos valdovas dabar nukreipė prieš Žygimantą visas jėgas, sutelktas karui su skitais.

1514 metais
Maskvos kunigaikštis
apsupa Smolenską
ir jį užima

Pavasario pradžioje di-
džiulė jo kariuomenė įsiveržė
į Lietuvą, o kovo 17 d. apsu-
po iš visų pusių Smolenską;
kelis kartus pamėginęs pulti
ir praradęs kelis tūkstančius

karių, jis, didžiai įniršęs, įsakė pulkams, išsisklaidžius
į visas šalis, ugnimi ir kalaviju niokoti Lietuvos valdo-
se viską, kas pakelėje pasitaikys. Palaidais niokotojų
išpuoliais patenkinęs barbarišką siautulį, sugrižo prie
Smolensko ir vėl jį apsupo, bandydamas karo pabūk-
lais pramušti sienas ir palaužti atkaklų apsuptųjų
priešinimąsi, tačiau Sologubas, pilies seniūnas ir įgulos
viršininkas, niekais pavertė visas jo pastangas. Kara-
lius Žygimantas jau traukė su visomis jėgomis link
Smolensko, sklido gandai, jog jis jau pasiekęs Mins-
ką. Vasilijui, praradusiam nesėkminguose antpuoliuo-
se nemaža kariuomenės, nebeliko nieko kito, kaip nu-
traukti pilies apgulą ir gėdingai sugrižti į Maskvos
kunigaikštystę. Begalvojant apie susidariusią padėtį ir
besvarstant visokiausius planus, jam kilo mintis, jog
toks gabus žmogus, kaip Glinskis, galėtų padaryti tai,
ko pats neįstengė pasiekti. Štai todėl ir kreipėsi į jį,
prisiekdamas visais šventaisiais prijungti prie jo tė-
vonijos visą žemę su pilimi, jeigu šis padėsias mask-
vėnams užimti pilį. Glinskis, nepaprastai trokšdamas
šios žemės, ėmėsi uždavinio, jis sugalvojo griebtis klas-
tingos gudrybės: nusiuntė būrį savo slaptų žygūnų, ku-
rie, nešykštėdami nei dovanų, nei pažadų, įniko vi-
saip kurstyti įgulą, o po to ir bajorus ir galop palaužė
jų ištikimybę. Iš pradžių vienas kitas algininkas, o
vėliau kaip paprastai ir visi kiti ėmė kalbėti, kad pi-
lies nieku būdu negalima apginti, nes vargu ar gali-
ma tikėtis pagalbos, kuri ateis, matyt, pavėluotai. Gir-
di, dabar jie turį kęsti didžiausius vargus, nebūdami
tikri, ar priešas pultimi neužimsias pilies, tuo tarpu

pasidavę ne Maskvos valdovui, bet Glinskiui, jie, aišku, išsaugosią gyvus karius. Tokių kalbų paskatinti ryžtingesni vyrai viešai pareikalavo, kad įgulos viršininkas priimtinomis sąlygomis perduotų pilį Glinskiui. Kiek galėdamas šitokiems siūlymams priešinosi Sologubas; visaip įrodinėdamas ir įtikinėdamas, jis maldaute maldavo vardan visų šventųjų, kad, skubotai pasiduodami, neterštų šlovės, kurią įsigijo, garbingai dvylika metų gindami pilį. Mat neilgai trukus į pagalbą atskubėsiąs karalius, kuris šiuo metu jau prie Minsko: šitai ne gandai, bet tikros žinios. Vis dėlto protingos kalbos neįtikino tų, kurie dėl išglebimo ryžosi žengti šį beprotišką žingsnį, reikalaudami veikiau išduoti pilį, o ne pasiduoti. Nenorėdami, kad kuriam vienam tektų visa atsakomybė už šį neapykantos vertą sumanymą, jie visi lyg susitarę ėmė šaukti, kad reikia kuo greičiausiai atiduoti pilį, antraip įgulos viršininkas žūsiąs nuo jų rankos. Palaužtas jų maištingų nuotaikų, Sologubas balandžio 20 d. atidavė Glinskiui Smolenską; ši žemė, Vytautui nukariavus jos kunigaikščius, ištisą šimtmetį išbuvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių valdžioje. Vasilijus, be galo iškilmingai įžengęs į miestą ir rusų bažnyčioje išklauses pamaldų, čia pat sulaužė duotą žodį, apiplėšdamas ir paprastų miestiečių namus, ir viešuosius pastatus, antra vertus, vienam kitam jis nusiskundė, jog, kariaudamas dėl šios pilies, turėjęs tiek nuostolių, kad tų pinigų būtų užtekę pastatyti dviem puikiausioms pilims. Įkurdinęs įgulą, sugrįžo su kariuomene į Maskvos kunigaikštystę, ketindamas jai leisti deramai pailsėti, papildyti ją naujais kariais, o vėliau pradėti karą su dar didesniu užmoju.

*Rengia karą prieš
Lietuvą ir jį tęsia*

Užėmęs pilį, kurios, daugel kartų nesėkmingai apsuptos, niekaip neįstengė palaužti jo tėvas Ivanas, žymiausias iš

Maskvos valdovų karvedys, Vasilijus, apsvaigęs nuo sėkmės, pradėjo galvoti, jog nėra tokio tikslo, kuris jam būtų nepasiekiamas. Pašaukęs į karo žygį beveik visus bajorus, galinčius pakelti ginklą, sutraukęs visų pilių įgulas, prisisamdęs svetimšalių algininkų, jis išžygiavo prieš Žygimantą su šimtu tūkstančiu karių. Prie Smolensko įkūręs stovyklą ir pasilikęs čia su dvidešimt tūkstančių karių, pasiuntė į Lietuvą aštuoniasdešimt tūkstančių, įsakydamas, užėmus Oršą bei Drucką, traukti tiesiai į Lietuvos sostinę Vilnių. Žygiuojančią į priekį kariuomenę sustabdė žinia, jog karalius Žygimantas prie Borisovo su trisdešimt tūkstančių rinkinių karių įkūrė stovyklą.

Tuo tarpu Glinskis suvo-
Tragiškas Mykolo kė, jog visos jo viltys bergž-
Glinskio galas džios ir tuščios, nes Vasili-
jus, žodžiu pažadėjęs jam atiduoti Smolenską ir šitaip atsilyginti už paramą, nė nesirengė to daryti. Atsimindamas, kokia sėkmė jį anksčiau lydėjusi, jis bodėjosi dabartine padėtimi, kai niekuo negalima pasitikėti; visur matydamas rusų barbariškumą, juto širdyje gailestį dėl savo veiksmų. Kiekvieną dieną krūtinę plėšė be paliovos stiprėjantis tėvynės ilgesys ir didėjo viltis, jog karalius gali viską atleisti. Pasiuntęs per ištikimą savo giminaitį laišką karaliui, jis nuolankiai paprašė atleidimo, pasižadėdamas ištikima tarnyba atpirkti savo nusikalstamą veiklą, kuria atnešęs tėvynei tiek skausmo. Valdovas, jau ir anksčiau karaliaus Vladislavo atkakliai raginamas nusileisti, pranešė apie viską vienam didikui. Gerai žinodamas, jog Maskvos kunigaikštis, Glinskio nebepatariamas, turės gerokai apmažinti savo užmojus, jis įsakė parašyti laišką ir karaliaus vardu ne tik pažadėti užmiršti viską, kas dėjos praeityje, bet laiduoti visišką valdovo prielankumą ateityje. Didikai, būgštaudami, kad Glinskis, sugrįžęs į tėvynę ir atgavęs karaliaus

malonę, po senovei rengsias klastingas ir žalingas pinkles, slapta išsiuntė žygūną, pranešdami Maskvos kunigaikščiui, ką galvoja daryti Glinskis. Vasilijus, niekam nieko aiškiai nesakydamas, paliepė budriau saugoti visus pasienio kelius ir rūpestingai kratyti visų keleivių drabužius bei nešulius. Tuo metu popiežiaus legatas Pisonas, pasiūstas iš Romos sutaikyti Žygimantą su Vasilijumi, sustojo Vilniuje, ketindamas netrukus leistis į Maskvą, kur jo diena iš dienos laukė. Dėdamasis jo žygūnu, lenkų bajoras Trepka, mokėjęs italų bei vengrų kalbas, išvyko kelionėn, pasižadėjęs akis į akį pranešti Glinskiui karaliaus valią. Pakelėje suimtas

ir siaubingai kankinamas, jis
Puikus ištvermės pa- nieko nepasakė ir neišdavė
vyzdys karaliaus jam patikėtos paslapties. Baisu ir pagalvoti,

kaip jis buvo maitojamas: pririštą prie iešmo, degino lėta ugnimi, gražtais grėžė kiaušą bei nagus. Jis viską iškentėjo. Šitokia nuostabia ištverme jis įveikė tirono įtarumą, ir galop maskvėnai pamanė, jog jis iš tikrųjų esąs tas, kuo dedasi. Štai todėl, rūpestingai pagydytą ir atgavusį jėgas, jį pasiuntė atgal pas Pisoną. Tuo tarpu kitas žygūnas elgėsi perdėm neatsargiai: iš jo atimtas karaliaus laiškas Glinskiui viską maskvėnams atskleidė. Vasilijus įsakė surakinti Glinskį grandinėmis ir išvežti iš stovyklos. Jį nugabeno į Viazmą, kur vyriausiasis karo vadas, mesdamas jam po kojomis grandines, teisme tarė: „Mykolai, tu gerai žinai, kiek gera tau padarė didysis kunigaikštis, kol buvai jam ištikimas. Dabar, kai susimanei maištaudamas ieškotis didesnės laimės, štai šį atlyginimą tau duoda tas pats kunigaikštis už tavo nuopelnus“. Tuoju pat jo palyda surakino grandinėmis jam kaklą, rankas bei kojas ir išvežė toliau į Maskvos kunigaikštystę. Kai Europoje pasklido žinia apie šitokią laimės nepastovumą, daug valdovų suskato užtarinėti Glinskį, o ypač imperatorius

Maksimilijonas. Meiliais žodžiais valdovų prašymą parėmė ir Mykolo brolio anūkė, kurią Vasilijus turėjo paėmęs į žmoną. Pats Vasilijus, beje, irgi gerai žinojo, kad Glinskis, sulaukęs iš jo malonės, dar ištikimiau jam tarnausiąs ir ateityje teiksiąs kur kas daugiau naudos Maskvos valstybei, nei būtų pridaręs žalos, pasprukdamas slapta į Lietuvą. Štai todėl Glinskis vėl atgavo laisvę ir ankstesnę pagarbą, o ateityje susilaukė tokio didelio kunigaikščio palankumo, kad jį, parodžiusį nuostabų sumanumą tvarkant taikos bei karo reikalus, Vasilijus paskyrė mažamečio sūnaus globėju. Gavęs šitokias garbingas pareigas, kartą sužinojo, jog Vasilijaus našlė, o jo brolio anūkė begėdiškai gyvena su Ovčina, ėjusi su tas pačias pareigas, kaip ir jis. Kaip giminaitis ir globėjas, jis išpėjo moterį labiau paisyti doros ir garbės. Begėdė, užsirūstinusi dėl teisingų patarimų, padarė naują nusikaltimą, kur kas didesnį, nes šitai buvo žmogžudystė, mat sukurstė Ovčiną pašalinti savo nedorovingų santykių smerkėją. Glinskį apkalantino, kad antrą kartą mėginęs pabėgti į Lietuvą, jį suėmė, ir Ovčina, valdžios žmogus ir kunigaikščio globėjas, pasmerkė myriop: išdūrė akis, įmetė į kalėjimą, kuriame varginga mirtimi ir užbaigė gyvenimą, šitaip nutraukdamas permainingą savo lemties žaidimą.

Štai šitaip po kelerių metų pasibaigė tragedija, kurią čia aprašėme. Tuo tarpu Vasilijaus pradėtas prieš Žygimantą karas taip tais metais pasibaigė. Vasilijus, sugrąžinęs į Maskvos kunigaikštystę Glinskį, skubiai

*Karo su Maskva pa-
baiga*

per žygūną išsiuntė Čeliadnui laišką, ragindamas jį, su-
traukus vienon vieton Lietu-
vą niokojančius pulkus, pa-

traukti su jais tiesiai link Borisovo, kur stovėjo karalius, ir šį, kad ir to nenorintį, išvilioti į mūšį. Nestojus jam į kovą, kariuomenę apsupti iš visų pusių ir kartu su karaliumi atvaryti nelyginant gyvulius į Maskvą.

Štai kaip vertino šis žmogus, barbarų barbaras, savo jėgas, štai kaip pasitikėjo sėkme, taip viską perdėdamas, tokį pasipūtėlišką išdidumą rodydamas, kad nerandu nė tinkamo žodžio jo ydoms pavadinti. Jam užteko įžūlumo, nė nebandžius sėkmės kovos lauke, laišku paklausti imperatorių Maksimilijoną, ką turėtų daryti su nelaisvėn paimtuojų karaliumi Žygimantu, kurį, be abejonės, jam netrukus sukaustytą atvesią. Karalius, prie Borisovo pasilikęs keturis tūkstančius karių, visus kitus pulkus, Konstantino Ostrogiškio vedamus, išsiuntė prieš Čeliadniną. Nesuartėjus pagrindinėms jėgoms, į kovą stėjo žvalgybiniai vienos ir kitos šalies lengvosios raitijos būriai, šie susidūrimai buvo sėkmingesni karaliaus kariams. Padrąsėję po šių išpuolių, kariai ryžtingai įniko rengtis žūtibūtinėms kautynėms. Rugpjūčio 27 d. Ostrogiškis du kartus susikovė su priešu ir abu kartus nugalėjo. Jonas Sapiega, patraukęs su viena vėliava sustabdyti siautėjančio priešo, užpuolė prie Drovos tris maskvėnų pulkus ir, paėmęs nelaisvėn keletą kilmingųjų bei išklojęs keletą šimtinių, kitus privertė sprukti, kur kas galėjo. Tuo pat metu netikėtai susidūrė prie Bobro abiejų kariuomenių sargybiniai būriai; lietuviai mūšyje maskvėnus atstūmė ir daugybę jų paėmė į nelaisvę. Po šių įvykių Čeliadninas, praradęs pirmąją užmoją, pamanė, kad, turėdamas Dneprą už nugaros, gali būti priverstas kautis nepatogiomis sąlygomis, todėl, atitraukęs visas jėgas už upės, apsistojo Kropivnos upės pakrantėse, tarp Oršos ir Dubrovnos. Ostrogiškis, ryžtingai jį persekiodamas, pirmiausia patraukė į Oršą, ketindamas ten persikelti per Dneprą. Kol ieškojo valčių ir plaustų, iš kurių ketino pastatyti tiltą pėstininkams bei pabūklams persikelti, šešiolika tūkstančių lietuvių raitelių įniko ieškotis brastos, tačiau, jos nesuradę, plaukte perplaukė į kitą krantą netekę vos vieno savo vyro. Jų pavyzdys paskatino kitus, nes niekam nė į galvą

neatėjo, jog jis negalės padaryti to paties, ką jo akyse padarė kiti. Štai todėl upę ryžtingai įveikė ir lenkų samdytinė raitija, vedama Jono Sverčovskio, o po jos — ir didikai Tenčinskis, Pileckis, Kmita, Miškovskis bei kiti su savo vėliavomis. Čeliadninas, žvalgų išpėtas, jog karaliaus jėgos artėja ir, matyt, ketina užpulti bei sunaikinti tą maskvėnų dalį, kuri, persikėlus per upę ir atsiskyrusi nuo kitos kariuomenės, negali tikėtis paramos, atsakė, kad, jo galva, didžiojo kunigaikščio kariai nieku būdu neturi nerimauti dėl galimos kovos, kad reikia ramiai palaukti, kol priešas persikels per Dneprą, o tada iš pasalų jį užpulti ir, smogus stiprų smūgį, iš karto visus iškloti. Taip smarkiai jis buvo apakęs nuo pasipūtėliškų ir išdidžių vilčių, kad nebeįstengė nė sugalvoti protingesnio kovos plano. Rugsėjo 8 d. (kai švenčiamas Mergelės dievo Motinos gimimas) Ostrogiškis, perkėlęs visas jėgas, trečią valandą po saulėtekio patraukė su savo kariais į mūšį. Čeliadninas, kovos tvarka surikiavęs aštuoniasdešimt tūkstančių karių, laukė jo priartėjant, ketindamas kuo plačiausiai išskleisti sparnus ir priversti Konstantiną, iš visų pusių apsuptą, stoti į žūtbutines kautynes. Maskvėnams davus ženklą mūšiui, keletas jų pulkų stipriai smogė į Konstantino kariuomenės sparną: narsiai gindamiesi, lietuviai atlaikė pirmąjį smūgį ir, sutelkę jėgas, atstūmė priešą. Maskvėnai, nebeturėdami vilties laimėti, tol kovojo, kol keletas lenkų vėliavų, užpuolusių jų sparną, privertė bėgti. Kai mūšį pradėjo kariai pasitraukė iki pagrindinių kariuomenės jėgų, staiga į kovą puolė nauji raitelių pulkai, iki šiol ramiai stovėję prieš rikiuotės viduryje. Juos išvydę, lietuvių raiteliai sustojo, tačiau netrukus, papildę savo eiles pėstininkais, kurie pasivijo jų laukiančius ir itin priešui grėsmingus raitelius, taip audringai užgriuvo iš priekio ir sparnų puolančius maskvėnus, kad bemat išblėso šių drąsa ir puolimas nutrūko. Ostrogiškis, pa-

stebėjęs, jog priešas pasimetęs, įsakė stoti į kovą vi-
siems savo raiteliams, kol maskvėnai dar neatsigavę,
ir pats, nelyginant norėdamas būti pavyzdžiu, nušuo-
liavo į priekį. Paskui jį puolė visi kiti pulkai, o pir-
miausia lenkų didikų Jono Zborovskio, Lauryno Miš-
kovskio husarai, kurie, pralaužę pirmąją priešo lini-
ją, pradėjo iš arti kautis su maskvėnais kardais. Tuo
metu Ostrogiškis įsakė lietuvių vėliavoms trauktis at-
gal, dedantis, kad ketina pasišalinti iš kovos lauko,
būdamas tikras, kad priešo raiteliai paliks kovojančią
rikiuotę. Kaip ir tikėjosi, apgaulė pavyko. Maskvėnai,
pamane, jog lietuviai sprunka iš kovos lauko, pasilei-
do jų vyti. Konstantinas, pasukęs su savo kariais į
kairę, užvedė priešo raitelius, lipte lipančius jiems ant
kulnų, tiesiai ant karo pabūklų ir pėstininkų, įsakyda-
mas savo raitelių vėliavoms sugrįžti ir užpulti priešą.
Maskvėnai, nelaukę šitokio manevro, dėl kurio žuvo
daugybė jų karių, šaukdami ir rėkdami pasileido išsi-
gandę bėgti. Kova pavirto tikromis skerdynėmis, ne-
maža maskvėnų prigėrė Kropivnos pelkėse ir pačioje
upėje. Čeliadninas kaip ir anksčiau tebestovėjo su pa-
grindinėmis jėgomis toje pačioje vietoje. Sverčovskis,
lenkų kariuomenės vadas, metė prieš jį samdytinių hu-
sarų vėliavas, o Jurgis Radvila — lengvąją kavaleriją.
Neilgai atsilaikė priešas, palaužtas jau tada, kai iš-
vydo saviškių skerdynes ir bėgimą. Neilgai besiprie-
šinę, ir šie pulkai išsisklaidė ir pasileido bėgti, miškų
tankumynuose ieškodami prieglobsčio. Kova virė be-
veik visą dieną. Daug kas vijosi sprunkančius mask-
vėnus ligi vidurnakčio, kurie ne kurie persekiotojai
tesugrįžo kitą dieną. Sklido kalbos, kad tada krito ke-
turios dešimtys tūkstančių maskvėnų: kad šitai teisy-
bė, rodo dar ir dabar daugybė didžiulių pilkapių, ku-
riuose palaidoti kritę Maskvos kariai. Nugalėtojas ne-
teko keturių šimtų karių, iš jų — keturių kilmingųjų.
Pilna visokios mantos stovykla atiteko kareiviams,

pusę grobio atidavė karvedžiams¹⁷. Į nelaisvę pakliuvo maskvėnų karo vadas Čeliadninas ir dešimt kitų žymių didikų, daug dūmos narių ir du tūkstančiai bajorų. Surengęs stovykloje kareiviškas pamaldas ir padėkojęs aukščiausiam pergalių lėmėjui, Ostrogiškis suskaičiavo belaisvius ir, atrinkęs tris šimtus aštuoniasdešimt žymiausių bajorų, išsiuntė juos karaliui su laišku apie pergalę. Kunigaikštis Vasilijus, gavęs žinią apie pralaimėjimą, paliko prie Smolensko savo kariuomenę ir persigandęs pabėgo į Maskvą. Po tokios pergalės be vargo buvo galima atsiimti ir tai, ką priešas užgrobė neseniai per išdavystę. Tuo tarpu nugaletojai lyg tyčia neskubėjo: apsikrovę didžiule manta, visą mėnesį žygiavo sunkiai pravažiuojamais ir praeinamais keliais iki Smolensko. Tuo metu priešas, pasinaudojęs šitokiu ilgu atokvėpiu, skubiai prigabeno į pilį maisto bei kitko, kas būtina ilgai apgulai. Štai todėl apsiaustis ir užtruko, be to, neturėdami didelių pabūklų sienoms griauti, apskritai nieko čia nepešė. Prasidėjus žiemai, užėjo blogi orai, ir nebeliko nieko kito, kaip nutraukti apgulą ir su visa kariuomene išžygiuoti į žiemos stovyklą. Skitas Mengli Girėjus, pakviestas už mokamą atlyginimą į šį karo žygį, įsikūrė su kariais netoli karaliaus stovyklos, tačiau nepradėjo kovoti prieš maskvėnus, nors Ostrogiškis atkakliai reikalavo, kad išibrautų į Maskvos kunigaikštystę, mat jis iš Maskvos valdovo irgi buvo gavęs nemaža pinigų. Netrūko barbarui sumanumo deramai pateisinti savo neveiklumą, nors, tiesą sakant, jis ketino užpulti tuos, kurie pirmieji suklups mūšyje. Konstantinui laimėjus kovą, pradėjo atvirai remti karalių ir netrukus patraukė į Maskvos kunigaikštystę, nusiaubdamas didelius plotus ir išsivesdamas šimtą tūkstančių belaisvių. Ostrogiškis, sugrįžęs į Vilnių, iš visos širdies padėkojo aukščiausiam, pastatydamas didelį Nedalomosios trejybės vienuolyną ir jį paskirdamas vienuoliams, kurie,

laikydami rusų apeigų, paklūsta Romos popiežiui. Karalius bei karalienė, iškilmingai Vilniuje per mišias padėkoję viešpačiui dievui už pergalę, pasiuntė Romos popiežiui kaip dovaną keturiolika į nelaisvę paimtų maskvėnų — pačių žymiausiųjų didikų. Tačiau imperatorius Maksimilijonas netoli Halės jėga juos atėmė iš karaliaus žygūnų ir pagarbiai sugrąžino atgal į Maskvą. Be abejo, šitai jis

*Imperatorius Maksi-
milijonas išsižada
sąjungos su Maskva*

padarė dėl savo senos draugystės su Vasilijumi. Kai tais pačiais metais netoli Vengrijos miesto Temešvaro

karalienės tėvas Steponas smarkiai sumušė maištininką seklerį Jurgį, imperatorius, būgštaudamas, kad Žygimantas, sujungęs savo jėgas su uošvio, nenukreiptų dviejų pergalingų kariuomenių prieš karo kurstytoją, pradėjo ieškoti kelių taikiam susitarimui. Vylingai pareiškęs palankumą, jis kreipėsi į Žygimanto brolių Vladislovą, Vengrijos karalių, bei Vladislavo sūnų Liudviką, Čekijos karalių, duodamas jiems žodį, kad, jų tarpininkaujamas, tikrai susitaisyš su Žygimantu, bet tik tuo atveju, jeigu jie padėsia jam su Žygimantu susitikti tokioje vietoje, kur galėtų draugiškai aptarti taikos sąlygas.

1515 metai

*Imperatorius susi-
tinka su karaliais
Presburge ir Vienoje*

Žygimantas, giminaičių paragintas, kovo 13 d. išvyko puikios svitos lydimas iš Krokuvos pas brolių Vladislovą į Presburgą. Karalių lydėjo daug žymių Lietuvos di-

dikų, bet visus turtais ir puošmenomis pranoko Mikalojus Radvila bei Stanislovas Goštautas. Be kitų rūmininkų, juos lydėjo šimtas visokiausių muzikantų, apsirengusių brangiais maskvėnų bei skitų drabužiais. Išvykę iš Presburgo, karaliai balandžio 16 d. susitiko su imperatoriumi netoli Vienos. Kiekvienas apsistojo

skirtingame miestelyje, o dideliame lauke, esančiame tarp tų miestelių, augo lapuotas medis, kurio pavėsyje iš tiesų rodėsi labai patogų susitikti valdovams. Imperatorius, karalius Vladislovas bei jo duktė Ona atvažiavo važiuoti, o Žygimantas ir Liudvikas raiti atjojo. Anksčiau, nei visi pasisveikino, paspausdami vieni kitiems rankas, Liudvikas pagerbė Maksimilijoną kaip tėvą ir valdovą, nes Čekijos karalystė priklausė Romos imperijai. Nei mergelės Onos kalbos, be galo drovios, nei senojo Vladislovo žodžių, tariamų pro ašaras, aplinkui stovintieji negirdėjo. Po to pagarbiai ir mandagiai kreipėsi į imperatorių Žygimantas. Kai susijaudinęs imperatorius tarė: „Štai diena, kurią mums suteikė viešpats“, Žygimantas pridūrė: „Tegu dievas ir padaro, kad šis susitikimas atneštų sėkmę bei laimę mūsų valdoms bei visam krikščioniškam pasauliui“. Paspaudę po to draugiškai vieni kitiems rankas, nutarė susitikti dar kartą ir aptarti visus reikalus, mat kiekvienam rūpėjo kuo greičiausiai sugrįžti į savo postovį, priimti žymius didikus, atvykusius jų pasveikinti, ir pasitarti su šiais vyrais. Valdovus atlydėjusias svitas sudarė įvairiausių Europos tautų atstovai; visi skirtingai apsirengę, visi nepaprastai puošnūs, ir šitai teikė žiūrovams tokį didingą reginį, kokį bebuvo galima matyti nebent per romėnų triumfo eisenas. Šalia imperatoriaus, Vladislovo ir Liudviko stovėjo vokiečiai bei čekai, apsiginklavę gražiausiais ginklais ir pasipuošę dailiausiais apdarais, italai bei ispanai, kuriuos nesunku pažinti iš orios veido išraiškos bei laikysenos, vengrai, po kuriais nenustygo grynakraujai žirgai, o viršuje plaikstėsi vėjyje įvairiaspalvės ietigalių vėliavėlės. Žygimantą supo lenkų, lietuvių bei rusų raitelių būriai, apsivilkę turkų, persų, maskvėnų ir skitų drapanomis, žirgus išpuošę žerinciais perlais ir aukso; brangakmeniais nusagstytos jų strėlinės, makštys ir šalmai spindėte spindėjo, žavėdami žiūrovų akis bei

širdis. Maksimilijonas nepaprastai troško karalių priimti ir pavaišinti Vienoje, karaliaus rūmuose, tačiau tam prieštaravo Vladislovas, kadangi vengrai, kažkuo nepasitikėdami, to nenorėjo. Žygimantas šitaip atsakė imperatoriaus atstovui Strigonos kardinolui. Esą jis taip toli nuvykęs iš savo karalystės daugiausia todėl, kad norėjęs pamatyti imperatorių ir su juo pabendrauti; kadangi kol kas jis jaučiąs dar ne visai patenkinęs savo norus, mielai keliausiąs ten, kur pasiūlysiąs imperatorius. Jis mat puoselėjęs viltį patirti tokį pat imperatoriaus prielankumą, kokį pats jam jaučiąs. Jis įtikino ir Vladislovą be nuogąstavimų leisti į Vieną. Penki tūkstančiai raitijos palydėjo karalius ligi miesto, o kiti raiteliai bei pėstininkai liko saugoti palapinių. Nesinori smulkiai pasakoti, ką valdovai nutarė šiame suvažiavime. Dėl Lietuvos reikalų susitarta šitaip: imperatorius arba nutrauksiąs draugystę su maskvėnais ir kryžiuočiais, arba ir vienus, ir kitus paskatinsiąs savo autoritetu prašyti taikos ir taikytis. Susitarimas rodėsi būsiąs tvirtes-

Austrijos rūmai susigiminiuoja su Jogailaičiais

nis dėl Austrijos rūmų ir Jogailaičių giminystės. Mat Liudvikui, Čekijos karaliui, pažadėjo Marijos, Karolio V

ir Ferdinando I sesers, ranką, o su Ferdinandu, mažamečiu imperatoriaus vaikaičiu ir Ispanijų karaliaus Pilypo sūnumi, sužadėjo Oną, Vengrijos kunigaikštę; po iškilmingų pamaldų liepos 22 d., kai valdovai, viduryje sėdint imperatoriui, o iš abiejų šonų karaliams, deramai per nuostabią puotą pasistiprino, Strigonos kardinolas juos ir sužiedavo. Žygimantas, rugpjūčio 6 d. išvykęs iš Vienos, sugrižo namo, bet čia jo laukė sielvartas: mat mirė karalienė Barbora, pagimdžiusi antrąją dukterį. Vėliau, išleidęs už Legnicos kunigaikščio savo seserį Elžbietą, spalio mėnesį jis nukeliavo į

Lietuvą ir ilgesniam laikui apsistojo Breste, ketindamas iš arti pasirūpinti Lietuvos reikalais.

Mat ir tais metais maskvėnai nebuvo ramūs. Apiplėšę Polocko apylinkes, iširengė netoli miesto karo stovyklą, iš kurios puldinėjo visą apygardą, nieko nesivaržydami, nes manė, jog lietuvių kariams neleis į kitą krantą persikelti srauni ir

gili Dauguva. Polocko vaivada Petras Goštautas, rūpinęsis šio kranto gynyba, turėjo vos keletą vėliavų karių. Štai todėl jis pakvietė į pagalbą, skubiai išsiųsdamas žygūną, Joną Boratinskį, vyrą, itin išgarsėjusį karo žygiais, kuris buvo įsikūręs netoliese karo stovykloje. Ir vienas, ir kitas turėjo iš viso porą tūkstančių karių, tačiau abu drąsiai leidosi link priešo. Kai, ilgai ieškoję brastos ir jos neradę, neteko vilties įveikti upės tėkmę, nes niekur nesimatė vietinio žmogaus, galinčio pervesti, staiga priešais vėliavas sustojo jaunas raitelis ant balto žirgo, apsiginklavęs žėrinčiais ginklais ir apsilvilkęs baltais drabužiais; kreipęsis į karius, jis paragino juos leisti jam iš paskos ir anksčiau jų nepastebėta brasta patraukė į kitą krantą. Kai persikėlė per upę, jaunikaitis staiga dingo, tačiau iš visokiausių ženklų visi suprato, jog tai buvo šv. Kazimieras, Lenkijos bei Lietuvos kunigaikštis. Kariai nelyginant audra užgriuvo stovykloje ramiai poilsiaujančius priešus ir visus netikėtai kilusiose grumtynėse sunaikino.

Tuo metu atvyko imperatoriaus legatas Zigmantas Herberšteinas, pagal neseniai Vienoje sudarytą susitarimą turėjęs sutaisyti karalių Žygimantą ir kunigaikštį Vasilijų. Norėdamas iš arčiau padėti šiam reikalui, karalius

1516 metai

Žygimantas dovanoja karalystei Drohičino apygardą

atvyko į Lietuvą ir Vilniuje sušaukė tautos seimą, kuris, luomams pritarus, atidavė lenkams amžinai valdyti Drohičino seniūniją Palenkėje. Imperatoriaus legatas, nukeliavęs į Maskvą, visaip savo valdovo vardu stengėsi įtikinti Vasilijų, kad būtina galop užbaigti kruviną dviejų krikščioniškųjų tautų karą, sudaryti teisingomis sąlygomis taiką, kad Vasilijus tuo tikslu privalo pasiųsti į Maskvos kunigaikštystės pasienį savo didikų, kurie ten susitartų su karaliaus pasiuntiniais dėl nuoširdžios ir pastovios taikos ir sudarytų atitinkamą sutartį. Vasilijus nusiskundė imperatoriumi, kuris esą

Tarpininkaujant imperatoriaus legatui, deramasi dėl taikos su maskvėnais, bet nesėkmingai

nė piršto nepajudinęs, kai visai neseniai kilo karas, o sudarydamas su Lenkijos karaliumi naują susitarimą, pasielgęs visai ne taip, kaip reikalaujanti su juo anksčiau sudaryta sutartis, be to, pa-

sisakė niekada nesiųsiąs savo įgaliotųjų žygūnų pas bet kokį kaimynų valdovą, taip pat ir pas Lenkijos karalių, tačiau pasirūpinsiąs, kad karaliaus legatams, jeigu kita šalis iš tiesų norinti taikos, nekliudytų atvykti į Maskvą. Herberšteino apie tai išpėtas karalius didžiai įsižeidė dėl tokio įžūlaus atsakymo ir nutarė daugiau nebesiųsti legatų, o ginklu sutramdyti pasiūtėlį. Vis dėlto, imperatoriaus laiškais paragintas nekreipti dėmesio į barbaro įžulumą, o saviškių patariamą leisti atsikvėpti Lietuvai, nuolatinių karų nusiaubtai, jis sutiko pakeisti savo nuomonę. Štai todėl ir nuvyko į Maskvą maršalas Jonas Ščitas bei Lietuvos raštininkas Bogušas Bogovitinas, kurie, imperatoriaus legato tarpininkaujami, turėjo kalbėtis dėl taikos. Šie ryžtingai iš pat pradžių pareiškė, jog karalius Žygimantas ne kokios būtinybės verčiamas ir ne iš pagarbos kunigaikščio orumui pirmas siunčiąs savo legatus pas Vasilijų, bet šitai daras skatinamas savo širdies,

nenorinčios daugiau lieti krikščionių kraujo, ir nusi-leisdamas imperatoriui, kuris to maldaute maldavęs. Be to, paprašė kunigaikštį paskirti deryboms tokius vy-rus, su kuriais galima būtų tartis dėl taikos imperato-riaus tarpininko akivaizdoje be užuolankų. Sutartą die-ną susitikę, ilgai abi šalys Herberšteino akivaizdoje derėjosi, nes ir vieni, ir kiti kuo atkakliausiai vengė pirmieji iškloti būsimojo taikaus susitarimo sąlygas. Galop maskvėnai, liovęsi kalbėję užuolankomis, pasiū-lė šitokias sąlygas. Turi būti atsilyginta už velionei karalienei Elenai padarytas skriaudas, deramai nubau-dus visus tuos, kurie to nusipelnę; visos karaliaus Aleksandro jai duotos Lietuvoje valdos turi atitekti Vasilijui. Kijevas, Volynė, Vitebskas, Polockas ir vi-sos kitos kadaise Rusiai pavaldžios žemės, miestai, pi-lys, kaimai turi būti sugrąžinti Maskvos didžiajam ku-nigaikščiui, visos Rusios valdovui. Legatai, ketindami atmesti šitokius nesaikingus maskvėnų reikalavimus, išklojo savuosius, vargu ar mažesnius: Vasilijus pir-miausia turįs pasitraukti iš visų žemių, kitados mokė-jusių Lietuvai duoklę: iš Naugardo, Pskovo, Tverės, Viazmos, Dorogobužo, Smolensko, Putivlio ir visos Se-versko kunigaikštystės. Herberšteinas suprato, kad abi šalys, keldamos kraštutinius reikalavimus ir pernelyg kovingai juos gindamos, iš viso nieko nepasieksian-čios, todėl pasiūlė ir vieniems, ir kitiems reikalauti tik to, kas nėra neįmanoma ir dėl ko galima tikėtis rasti bendrą kalbą, jeigu iš viso jie rimtai galvoja susitarti dėl taikos. Po ilgų ginčų karaliaus pasiuntiniai atvirai prisipažino, jog nėra gavę įgaliojimų taikytis kitokio-mis sąlygomis nei tos, kuriomis sudarė taiką Aleksand-ras ir Ivanas, jog kitokių nurodymų jie nesą gavę nei iš karaliaus, nei iš valstybės. Kai visą šį reikalą pra-dėjo spręsti pats Vasilijus, Herberšteinas ryžtingai pa-reikalavo sugrąžinti karaliui bent Smolenską, o Myko-lą Glinskį, nutarusį niekada negrįžti į Lietuvą, perduoti

imperatoriumi, kuris jį žada įkurdinti Vokietijoje. Vis dėlto jam nieko nepavyko laimėti iš žmogaus, kuris, sakydamas trokštąs taikos, atmetė visokius siūlymus, vieno benorėdamas — kad karalius nesiliautų siuntinėjęs legatų.

Karalius įsakė Ostrogiškiui, netoli Opočkos pastatę
čiausiam pakelėse sargybas,
Lietuviai atremia nerodyti Maskvos pasiuntiniams,
maskvėnus, o skital panorėjusiems kalbėtis
juos sumuša apie taiką, jokio priešiš-
kumo; kadangi maskvėnai,

kaip iš visko buvo matyti, po senovei neketino daryti nuolaidų, teikiančių šiokių tokių vilčių susitaikyti, pasiryžo tęsti karą. Jis išsiuntė žygūną pas Krymo skitus, kurie tuo metu, kai karalius rūpinosi Lietuvos reikalais, plėšikavo Podolėje, ir, papriekaištavęs dėl sutarties nepaisymo, bet kartu sumokėjęs sutartus pinigus, paragino Mengli Girėjų pasirengti žygiui, į kurį turėsiąs su savo kariais ištraukti kitais metais. Mengli Girėjus, pritardamas karaliui, pasakė, kad Podolę nu-niokojo jam nieko nežinant bei prieš jo valią jauni skitų kariai, kurių jis ir norėdamas negalėjęs sutramdyti, ir, nelaukdamas kitų metų, netrukus patraukė su aštuoniasdešimt tūkstančių karių į Maskvos kunigaikštystę, niekieno neginamą ir visai nepasirengusią šitokiam antpuoliui. Mat Vasilijus, išsiuntęs vieną dalį kariuomenės prieš Ostrogiškį, o kitą — Lietuvos siaubti, pasiliko beveik visai be karių: šitaip ir Lietuvai nedaug žalos bepadarė, ir vos nepražudė Maskvos kunigaikštystės. Niokojamus maskvėnų būrius daugelyje vietų atrėmė ir sunaikino pilių gynėjai. Kai bajorai, subėgę iš visų pakraščių, susitelkė į tikrą kariauną, pajėgiančią atviroje kovoje priešintis grobio ieškotojams, maskvėnai ėmė vengti mūšio, galimas daiktas, bijodami tokio pat pralaimėjimo, kokį patyrė anksčiau, o gal draudžiami savo didžiojo kunigaikščio. Dabar Vasilijus

primygtinai juos ragino grįžti į Maskvos kunigaikštystę, siaubiamą skitų. Štai todėl jie negaišdami leidosi atgal. Čia gavo įsakymą persekioti atsitraukiančius su įvairiausiu grobiu skitus; vargais negalais pavijo į Krymą begrižtančią kariauną ir užpuolė atsitraukiančiųjų ariergardą. Skitai, išgirdę kovos triukšmą, išsiuntė į priekį visas gurguoles, o pagrindines jėgas atgrėžė į priešą ir užpuolė iš kelio nuvargusius maskvėnus. Po neilgai užtrukusių grumtynių jie atstūmė užpuolikus, kovoje žuvo ir bėgant krito dvidešimt tūkstančių maskvėnų, o nugalėtojai parsigabeno namo dvigubą grobį.

Kai Lietuva rūpinosi vien
Albrechtas, Prūsijos karu su Maskva, Albrechtas
magistras, išvejamas Brandenburgietis, Prūsijos
iš Žemaitijos magistras, sukėlė maištą, kuriam seniai rengėsi, galimas

daiktas, pats ryžęsis šitokiam žingsniui, o gal Maskvos valdovo sukurstytas. Nuo šio sumanymo jį įsakmiai atkalbinėjo imperatorius Maksimilijonas, nepatardamas griebtis to, kam anksčiau skatino, tačiau nepajėgė užgesinti išplieskusios liepsnos, kurią per ilgus metus įpūtė. Tylomis sutelkęs kariuomenę, Albrechtas ryžosi netikėtai užgrobti Žemaitiją: pirmiausia ten išsiuntė keletą raitelių būrių, turėjusių tol neleisti priešininkui nei kariuomenės sutelkti, nei gynybos planų suderinti, kol atžygiuos pastiprinimas. Vis dėlto Jonas Radvila, Žemaitijos seniūnas, raštu iš anksto išpėjo bajorus pasirengti šitokiam antpuoliui, kurį nujautė, be to, įsakė pasirengti kovai visoms po ranka turimoms vėliavoms. Gavęs žinią, kad Žemaitijos pasieniuose pasirodė prūsų vėliavos, negaišdamas paliepė bajorams telktis į stovyklą, tuo tarpu pats, su algininkais pasitikęs priešą, paklojo du šimtus jo karių prie Ragainės, o kitus išsklaidė. Apgaulingas viltis puoselėjęs Brandenburgietis, suvokęs, jog priešininkas pasirengęs kovai, apribo, nebemėgindamas daugiau pulti, ir at-

šaukė į Prūsijos gilumą visus savo karius, jau pasiekusius Karaliaučių. Paskutiniaisiais šių metų mėnesiais

Skitai ir maskvėnai užpuolė valstybę skitai, su-
niokoja Podolę keldami didelį nerimą: Vasilijaus suvilioti dovanomis,

jie susidėjo su maskvėnais ir, pasak jų metraščių, baisiai nusiaubė Podolę, padaliję savo kariuomenę trimis žygio voromis. Tiesa, vėliau juos sumušė ir išsklaidė, tačiau ši pergalė pareikalavo nemaža aukų. Be kitų, žuvo priešų apsuptyje ir Konstantino Ostrogiškio sūnus Romanas, didelių vilčių teikęs jaunikaitis, kuris, neapdairiai vydamasis bėgančius priešus, krito žemėn, kai suklupo šuoliuojantis žirgas. Net popiežius Leonas maloniai susirūpino barbarų dažnai niokojamos ir siaubiamos Podolės likimu. Tuo metu, kai Lenkijoje visiems laisva valia vienaip ar kitaip prisidėjusiems prie karo su turkais bažnyčia teikė atlaidų, jis paskyrė ketvirtadalį surenkamų pinigų sustiprinti Podolės pasieniui ir atstatyti Kameneco piliai. Podolei vis dėlto iš to mažai tebuvo naudos: mat iš kaimyninių šalių atėjęs blogas pavyzdys nesidomėti tokiais dalykais arba juos niekinti pasklido ir Lenkijoje, užgesindamas žmonių širdyse norą aukoti pinigų šventajam karui prieš mahometonus.

1517 metai Už Podolei padarytas
Ostrogiškis maskvėnus atstumia nuo skriaudas kitais metais dera-
Lietuvos ir nuniokoja mai atsiteisė Ostrogiškis,
Maskvos kunigaikštystę smarkiai nuniokodamas Maskvos kunigaikštystę. Mat Vasilijus, ketindamas užkariauti lietuvius, buvo išsiuntęs į

Lietuvą Šuiskio vedamą didžiulę kariuomenę. Šuiskiui pastojų kelią Ostrogiškis ir Jonas Sverčovskis, kuris vadovavo Lenkijos, Čekijos ir Moravijos algininkams. Maskvėnai, nesitikėdami pergalės atviroje kovoje, patraukė atgal link Maskvos.

Ryžtingai juos persekiodamas, Ostrogiškis be perstojo puldinėjo ariergardą, viską pakelėje siaubdamas kalaviju ir ugnimi, tačiau neįstengdamas nei Šuiskio, nei kito kunigaikščio išvilioti į atvirą kovą. Pridaręs su savo kariais galybę žalos Seversko kunigaikštystės pietuose ir pietryčiuose, jis pasuko į šiaurę. Persikėlęs per Dneprą, patraukė prie Dauguvos, nusiaubęs aplinkines žemes, persikėlė per šią upę, o paskui, viską naikindamas kalaviju bei ugnimi, nužygiavo ligi Opočkos, kur pačios gamtos ginamoje vietoje stovėjo medinė tvirtovė. Čekai ir moravai su panieka žiūrėjo į šitokią jų žemėse nematytą neregėtą pilį, manydami, kad supanti kariuomenė tikrai galinti išsiversti be karo pabūklų, nes tikėjosi be vargo kopėčiomis įkopti ant sienų. Tuo tarpu gynėjai, mėtydami nuo dantytų pilies sienų į kopiančius puolėjus rąstus ir akmenis, lauzė kopėčias ir traiškė karius. Kai pėstininkai patyrė šitoki pralaimėjimą, kiti irgi prarado norą iš naujo pulti pilį. Įrengę toje vietoje sustiprintą stovyklą, į visas puses išsiuntė krašto niokoti raitelius, kurie smarkiai nusiaubė kalaviju bei ugnimi Maskvos kunigaikštystę. Nutraukė niokojamus išpuolius tik tada, kai šaltas žiemos oras privertė apsikrovusias grobiu vėliavas patraukti į žiemos stovyklas.

	Patyręs šitokią nesėkmę,
<i>1518 metai</i>	Maskvos kunigaikštis ilgai-
<i>Maskvos kunigaikš-</i>	niui ėmė gailėtis, kad atkak-
<i>tis nori taikytis</i>	liais reikalavimais nutraukė
	pernai pradėtas taikos dery-
	bas. Nenorėdamas, kad žmonės pamanytų, jog ketinąs
	nusileisti, dėjosi nepaprastai sielvartaująs, kad esą dėl
	jo patarėjų kaltės susilaukta šitokios nesėkmės, be to,
	sakėsi iš prigimties bodijis lieti krikščionių kraują, o
	besitęsiant karui tarp jo ir Žygimanto, kraujas neiš-
	vengiamai turįs lietis. Štai todėl jis ir paragino savo
	didikus laišku pasiūlyti lietuvių senatui nutraukti karą,

reikalaujanti šitokių krikščionių aukų, ir pasirūpinti, kad karalius Žygimantas sutiktų taikytis. Vis dėlto tais metais valdovai nesudarė jokio taikaus susitarimo, tačiau kovos savaime liovėsi, nelyginant būtų iš tiesų susitarta: ir maskvėnai po tokių baisių žudynių ilgėjosi ramybės, ir lietuviai, maskvėnams apimus, vengė

Karalius veda Boną Sforcą

nereikalingų žygių. Karalius, pasinaudodamas šia visuotinė ramybe, sutvarkė savo šeimyninius reikalus. Imperatoriaus Maksimilijono patiriamas ir padedamas, jis

vedė Boną Sforcą, Milano ir Bario kunigaikščio Jono Galeaco dukterį bei Neapolio karaliaus Ferdinando anūkę. Į vestuvių iškilmes suplaukė Krokuvon daugybė valdovų dalyvauti didžiulėje šventėje. Po to karalius gruodžio mėnesį atvyko į Lietuvos seimą. Sušaukė seimą Breste, jame

Radvilos gauna kunigaikščių titulą

luomai sutiko, kad Mikalojus II Radvila laisvai naudotųsi imperatoriaus Maksimilijono jo šeimai suteiktu titulu. Mat Maksimilijonas Goniandze su įprastinėmis apeigomis jį buvo pakėles į Rusios ir Mazovijos kunigaikščius, o jo brolius ir senelį — į šventosios Romos imperijos hercogus ir kunigaikščius, tačiau Mikalojus nenorėjo be karaliaus ir valstybės sutikimo vadintis svetimtaučio jam suteiktu titulu.

1519 metai

Miršta Albertas Radvila Labdarys

Kitais metais ramiai laikėsi maskvėnai, audringai nerimavo kryžiuočiai, o skitai siautėte siautėjo. Mirė tada Albertas Radvila, Vilniaus vyskupas, išgarsėjęs visoje valstybėje visokiais gerais darbais, o ypač labdaringomis paslaugomis vargšams, dėl to žmonės jį vadino Labdariu. Krymo skitai, nuniokoję keletą apygardų, nužygiavo ligi Sokalio;

sudeginę miestą ir surengę baisias skerdynes jie rengėsi grėsmingai užpulti kitas vietas. Kaip paprastai staigios grėsmės akivaizdoje, taip ir dabar greitosiomis

Karaliaus kariuomenę sumuša skitai sutelkė kariuomenę, kuri, sudaryta iš lenkų, lietuvių bei rusų vėliavų, patraukė prie Sokalio, ketindama čia stoti

į kovą. Atvyko Konstantinas Ostrogiškis ir pabandė įtikinti lenkų didikus, kad mūšiui reikia pasirinkti patogesnę vietą, nes tą dieną vėjas pūtė iš priekio, be to, kovos rikiuotė stovėjo sudeginto miesto griuvėsiuose, kur raiteliams trukdytų manevruoti duobės, vartų likučiai, sąvartos, sienų griuvėsiai. Nors Konstantinas ir išpėjo, tačiau kurie ne kurie didikai, pernelyg pasitikėdami kariuomenės galia, be to, visiškai neišmanydami, kaip kovojama su skitais, galvotrukčiais veržėsi į mūšį. Štai todėl skitai juos nugalėjo ir sumušė, sukeldami didžiulį visų liūdesį. Kai skitai pasitraukė su grobiu, Prūsijos magistras pradėjo siaubti Lenkijos ir Žemaitijos žemes, tikėdamasis, kad, karaliui įsiveržus į Prūsiją, turės garbingą dingstį pateisinti

Ginklu sutramdo Prūsijos magistrą maištą ir pradėti atvirą karą. Karalius, išsiuntęs prieš skitus pasienio pilyseėjusius karo tarnybą bajorus,

su algininkais patraukė į Prūsiją. Paskui jį išvyko su savo vėliavomis Jurgis Radvila, Gardino seniūnas. Šio žygio metu kryžiuočių kariuomenę keliose vietose išsklaidžius, iš magistro buvo atimta Melzakas, Orneta, Liubava, Holandas, Sekerka bei kelios kitos nežymios vietovės, iš viso — dešimt.

Maskvėnai siūlo sudaryti taiką Tuo tarpu maskvėnai pasiūlė derėtis dėl taikos. Grigorijus Fiodorovičius, dūmos pirmininkas, kreipėsi per Bo-

risą Kamenskį į Mikalojų Radvilą, Vilniaus vaivadą, paragindamas susitaikyti, jeigu, žinoma, karalius tam neprieštaraujas, ir tuo tikslu atsiųsti savo legatą į Maskvą pas Vasilijų, kuris dabar šį žingsnį džiaugsmingai sutiksias, nes, savo didikų perkalbėtas, puoselėjas tik taikingus sumanymus. Vykdydamas karaliaus valią, Radvila per Mykolą Stavskį atsakė: nesą jokio teisėto pagrindo karaliaus pasiuntiniams pirmiesiems vykti į Maskvą, tačiau Žygimantas, kaip ir dera krikščionių valdovui, ne taip jau daug paisas savo garbės pažeidimo, kad, norėdamas to išvengti, ryžtųsi atmesti pasiūlymą sustabdyti kruviną karą. Be abejonės, jis pasiųsias legatus, jeigu Vasilijus nedelsdamas raštu laiduosias jiems saugią kelionę. Pasiuntiniu paskyrė Joną Leliuševičių, Palenkės vaivadą ir Lietuvos izdo didįjį valdytoją. Kadangi nei karalius neatsisakė nė vienos ankstesnės sąlygos, nei Maskvos valdovas nepadarė jokių nuolaidų, abi šalys, nesitikėdamos susitarti dėl pastovios taikos, pradėjo derėtis dėl ketverių metų paliaubų, vieniems ir kitiems pareiškus viltį, jog ilgainiui sutelktomis abiejų šalių pasiuntinių pastangomis bus surastas būdas, tinkamas ir vienam, ir kitam valdovui, sudaryti amžiną taiką. Vasilijus nepritarė net paliauboms, jis išgyrė tik susitarimą, kad tol nebūsią griebiamasi ginklo, kol kiti legatai derėsis dėl taikos, o turėsią tie pasiuntiniai atvykti iki švenčių, po kurių prasidedanti gėvėnia.

1520 metai

Taikos su maskvėnais sudarymas atidedamas

Per vėlai pasiuntiniams sugrįžus iš Maskvos, kiti negalėjo ten vykti ligi sutarto laiko. Todėl Žygimantas per savo rūmininką Mikalojų Šostaką paragino Vasilijų pratęsti laiką pasiuntiniams atvykti. Mikalojų lydėjo Jonas Gaika, kurį Mikalojus Radvila pasiuntė su

atskira užduotimi pas Grigorijų Fiodorovičių: Gaika turėjo paskatinti ir jį, ir kitus žymiausius didikus be paliovos dėti pastangų sutaisyti valdovus. Tačiau tais metais nesudarė jokio susitarimo, nes Vasilijus, kaip vėliau išaiškino karaliaus atstovas Bogušas Voitikas, išsiuntė raštą neįprastu būdu ir šitaip užkirto kelią pasiuntinybėms. Mat tą raštą paliepė susukti į ritinėlių ir užantspauduoti, kad pasiuntiniai negalėtų sužinoti jo turinio nenuplėšę antspaudą, o pažeidus antspaudą, maskvėnai, aišku, tuo raštu nebepasitiktų. Kai taikos reikalas Maskvoje dėl visokių atsitiktinių dalykų, o gal — ir šitai arčiau tiesos — dėl sąmoningų Vasilijaus veiksmų buvo visaip vilkinamas, Prūsijoje išplieskė karas. Magistras, už didelius pinigus pasisam-dęs Vokietijoje dešimt tūkstančių algininkų, įsiveržė su šia kariuomene, vedama maršalo Ditricho fon Šenbergo, į tas Prūsijos apygardas, kurios priklausė karaliui. Vis dėlto Ditrichas, ryžęsis po pirmųjų sėkmingų

<i>Kryžiuočių magistras sumušamas Prūsijoje</i>	kovų kur kas didesniems žy-giams, nei turėjo jėgų, pra-žudė visą kariuomenę. Už-ėmęs pasidavusį Tčevą bei
---	---

Ornetą, patraukė į Gdanską, bet čia patyrė didelių nuostolių. Ir karo pabūklai, šaudantys nuo sienų, ir dažni išpuoliai taip pakirto jo jėgas, kad neteko keturių tūkstančių vyrų. Po šios nesėkmės užgriuvo kita — nepaprastas badas, kuris gyvuosius taip išsekino, kad jie vargiai begalėjo išlaikyti rankose ginklą, galop ir tie padėjo galvas, atskubėjus iš Lenkijos bei Lietuvos karaliaus pulkams. Atgavus Tčevą, pultimi atėmus Choinicus ir Starogardą, kitos pilys pačios pasidavė karaliui. Kai valdovas iš arti (apsistojęs Torunėje) stebėjo sėkmingą karo žygį Prūsijoje, jį ištiko dvigubas džiaugsmas: tą pačią dieną gavo žinią, kad sumuštas priešas ir kad Krokuvoje rugpjūčio 1 d. gimė sūnus,

*Gimsta Žygimantas
Augustas*

kuriam per šventąjį krikštą
suteiktas Žygimanto Augusto
vardas. Prūsijos magistras
Albrechtas, netekęs kariuo-

menės ir didelės dalies savo valdų, nusprendė, pakir-
tus jėgas, kantriai klausyti svetimos valdžios ir per
draugus paprašė dėdę taikos. Susitarė dėl ketverių

1521 metai

metų paliaubų, o per tą lai-
ką ramiomis aplinkybėmis
turėjo būti parengtos sąly-

gos amžinai taikai. Tuo metu Liuterio sekta, paplitusi
Vokietijoje, rado galybę pasekėjų Prūsijoje, o kry-
žiuočių ordinas, išgarsėjęs žygiais prieš stabmeldžius,
jau taip buvo ištižęs ir suiręs, kad aukščiausi ir že-

*Kryžiuočių padėtis
Prūsijoje*

miausi pareigūnai, nieko ne-
paisydami, laužė dievui duo-
tus įžadus ir, išsižadėję se-
nolių išpažinto Romos tikė-

jimo, puolė šventvagiškai tuoktis. Dėl to visi pradėjo
atvirai niekinti senuosius magistrų, maršalų, komtūrų
titulus ir galvoti apie valstybinės santvarkos pakei-
timą.

Apmalšinęs Prūsiją, karalius, tarpininkaujamas Sta-
nislovo Daugirdo, susitarė su
*Taikos derybos su
maskvénais*

Vasilijumi tęsti pradėtas tai-
kos derybas. Vasilijus pri-
mygtinai reikalavo, kad ka-

raliaus pasiuntiniai atvyktų į Maskvą, kur jis esą leng-
viau galėsiąs tramdyti saviškius, jei šie susimanys be
saiko ginčytis. Šį uždavinį karalius patikėjo Petruui Kiš-
kai, Trakų vaivada, Bogušui Bogovitinui, Lietuvos pa-
iždininkui, ir Jonui Cornostajui, raštininkui. Šie ilgai
aiškino kunigaikščiui Vasilijui, kad jeigu jam nuošir-
džiai rūpinti taika, turįs taikytis tomis sąlygomis, ku-
riomis kitados buvusi sudaryta sutartis tarp jo senelio
Vasilijaus ir karaliaus Kazimiero, arba tomis, kurias

buvo sutarę karalius Aleksandras ir jo tėvas Ivanas Vasiljevičius. Kadangi Maskvos didikai atkirto, kad negali būti nė kalbos apie šitokias sąlygas, pradėta derėtis dėl kitokių taikos formulių. Vis dėlto ir šie legatai tiek pat tepešė, kiek ir ankstesnės pasiuntinybės, kadangi maskvėnai nenorėjo grąžinti ne tik Smolensko žemės, bet ir nė vieno kaimo, atimto iš Lietuvos; po ilgų kivirčių pasiuntiniams nebeliko nieko kito, kaip, nesusitarus dėl taikos, išvykti iš Maskvos. Visai atsitiktinai kažkam užsiminus, kad būtų galima sudaryti dešimčiai metų paliaubas, kurių metu lietuviai bei maskvėnai netrukdomi valdytų kraštą, kurį turėjo paliaubų pradžioje, nesvarbu, ar teisėtai, ar neteisėtai įsigytą, abi šalys susitarė dėl penkerių metų paliaubų ir Smolensko žemės sienos.

1522 metai	Kiti metai rodėsi esą ramūs, niekas nekariavo, tačiau prasidėjo Gardine seimas, ir nors tuo metu priešai
<i>Lietuvoje kyla neramumai dėl graikų schizmos</i>	nepuolė valstybės, jos viduje siautėjo visokios audros. Smarkiai subruzdavo visi luomai, kai karalius pasiūlė

Konstantinui Ostrogiškiui Trakų vaivadiją, ne dėl to, kad kas pavydėtų didžiai nusipelnusiam vyrui šitokios pagarbos, bet todėl, kad visi manė, jog šis blogas pavyzdys gali paskatinti iš viso ateityje nepaisyti senųjų įstatymų. Mat rusų vyskupams tais metais atvirai prisidėjus prie graikų schizmos, Konstantinas, išpažindamas rusų tikėjimą, perėjo į jų pusę ir išsižadėjo paklusnumo Romos popiežiui. Tuo tarpu senasis Jogailos įstatymas, kurio visi Lietuvos didieji kunigaikščiai šventai laikėsi ir kurį jie ne vieną kartą buvo iš naujo patvirtinę, draudė suteikti senatoriaus ar kokią kitą aukštą pareigybę žmogui, kuris atsisako paklusti popiežiui. Tol luomai nenurimo, kol negavo iš karaliaus valstybės antspaudais patvirtinto rašto, kuriuo šis savo bei sa-

vo įpėdinių vardu pasižadėjo niekada neleisti, kad į senatą pakliūtų žmonės, neišpažįstantys Romos tikėjimo. Paleidęs seimą, karalius išvyko į Krokuvą. Netrukus į Brestą atkeliavo Maskvos legatai, atsiųsti patvir-

Maskvos pasiuntiniai tinti paliaubų, tačiau nebesurado karaliaus Lietuvoje.
Krokuvoje Leidęsi į Krokuvą, ten jie ir užbaigė savo pasiuntinybės

reikalus, tačiau atsisakė dalyvauti karaliaus surengtose vaišėse, nenorėdami čia varžytis dėl garbingesnės vietos užstalėje su popiežiaus, imperatoriaus bei vengrų karaliaus pasiuntiniais. Mat ir sugrubusioms širdims nėra svetimas garbės jausmas, tiesa, savotiškas ir perdėtas, nes, nežinodami, kas dera, jie vienur bei kitur griebėsi ir to, kas nieku būdu nedera. Gal juokais, gal iš rimtųjų metraštininkai šitaip parašė, to aš nežinau, bet suradau jų knygoje, jog didžiausias maskvėnams skanumynas karaliaus puotose buvę česnakai bei svingūnai, kurių jie paprastai tiek daug suvalgydavę, kad, sako, Krokuvoje pritrūkė šių daržovių.

Vasilijus, ramus dėl lietuvių pasienio, išsiuntė savo kariuomenę prieš Kazanės skitus: Žemutinio Nau-gardo kunigaikštystėje įsirengęs vadavietę, asmeniškai prižiūrėjo šį žygį. Ligi to miesto turėjo nukeliauti

Žygimantas ir Vasili- ir karaliaus pasiuntinys Sta-
jus puldinėja vienas nislovas Daugirdas su skun-
kitą ir skundžiasi du dėl naujų skriaudų, ta-
čiau nesusilaukė doro atsakymo, o tik visokiausių

priekaištų. Dvejus artimiausius metus valdovai ir siuntinėjo per savo žygūnus skundus dėl menkų skriaudų, padarytų pasienyje atskirų asmenų, o šitokia bendravimo forma veikiau žadino

1523 *metai*

1524 *metai*

naujus nesutarimus, nei teikė vilties susitaikyti visiems laikams. Ir abiejų šalių skundai

buvo panašūs, ir atsakymai — beveik vienodi. Mat, kai karalius Žygimantas tris kartus nusiskundė, pasiūsdamas tą patį Daugirdą, kad Didžiųjų Lukų vaivada skriaudžia Usviatų gyventojus, Starodubo — Liubečo, kiti — Kričevo ir Čečersko, Vasilijus dievagodamasis tvirtino, kad visa tai atsitiko be jo žinios bei noro, ir žadėjo pasirūpinti, kad kaltininkai atsilygintų už padarytas skriaudas ir kad ateityje niekas neduotų dingsties naujiems skundams. Šitaip laiškuose aiškinosi ir Žygimantas, atsakydamas į Vasilijaus skundus. Galop Vasilijus per karaliaus pasiuntinį Bonfalą Dimitrovičių taip surašė laišką, kaip visuomet daro maskvėnai, tai yra saviškius išteisindamas, o visą bėdą suversdamas karaliaus pasiuntiniams. Jis tvirtino, kad, rūpestingai susipažinus su visu reikalu, ir jam, ir jo vaivados bei patarėjams paaiškėjo, kad maskvėnai nieko nėra skriaudę, bet patys buvę daug kartų skriaudžiami, jo vaivados gynę nuskriaustųjų teises, tuo tarpu karaliaus atstovai nenorį jo nei suprasti, nei pripažinti. Be to, paprašė karalių nutraukti visiems laikams nuolatinius ginčus ir atsiųsti įgaliotus legatus, kurie galop susitartų dėl taikos ir tikrų abiejų tautų sienų.

<i>1525 metai</i>	Tačiau Žygimantas, tuo metu tvarkęs Prūsijos reikalus, turėjo atidėti legatų išsiuntimą į Maskvą vėlesniam laikui. Vis dėlto per Mikalų Ivašencevičių jis pažadėjo
<i>Naujas taikos susitarimas su Prūsijos kryžiuočiais</i>	

atsiųsti legatus, ta pačia proga nusiskųsdamas dėl naujų skriaudų. Po to su Prūsijos magistru Albrechtu bei kryžiuočių ordinu susitarė šitokiomis sąlygomis. Kryžiuočių ordinas šiame krašte panaikinamas. Albrechtas kunigaikščio teisėmis gaunąs valdyti tą Prūsijos dalį, kuri dabar vadinama kunigaikštyste, tačiau liekąs pavaldus su žeme karaliui; ateityje jo priešai ir draugai būsią tie patys kaip ir Lenkijos. Prūsijos bajorai bei

miestiečiai, patyrę kokią skriaudą, turį teisę ir valią kreiptis į karališkąją teismą, jeigu jų nepatenkina savo pareigūnų bei kunigaikščio sprendimas. Sutarus šias sąlygas ir jas priesaika patvirtinus, Albrechtas kovo 10 d. buvo Žygimanto pakeltas į sostą ir paskelbtas pirmuoju Prūsijos kunigaikščiu.

Su maskvėnais dera- Sutvarkęs šį reikalą, ka-
masi dėl nuolatinės ralius suskato rūpintis taika
taikos su Maskva, ypač dėl to, kad

jau artėjo paskutiniosios paliaubų dienos, o kitų šalių valdovai, siųsdami legatus bei laiškus, ragino jį pasiskubinti, bijodami turkų grėsmės: mat, norint atremti jų antpuolius, be galo buvo reikalinga krikščioniškųjų valstybių santarvė. Suderinę su karaliumi savo planus, popiežiaus, imperatoriaus bei Romos karaliaus pasiuntiniai pirmieji iškeliavo į Maskvos kunigaikštystę, kur iš paskos turėjo leisti ir karaliaus legatai, turėję tol laukti pasienyje, kol jiems būsią leista įžengti į Maskvos žemę. Pirmoji pasiuntinybė patraukė į Možaiską tik tada, kai gavo žinią, jog karaliaus legatai Smolenske. Vis dėlto, kaip rodo mano šaltiniai, iki Naujųjų metų nepradėta kalbėtis dėl taikos. Maskvėnų metraščiai mini popiežiaus Klemenso legatą Joną Frentijulį, imperatoriaus Karolio V — grafą Leonardą ir karaliaus Ferdinando — Zigmantą Herberšteiną. Karalius Žygimantas patikėjo šį reikalą tiems patiems, kurieėjo šias pareigas prieš ketverius metus.

Kai pasiuntiniai pirmą kartą susitiko su maskvėnais, šių didikų vadovas Šuis-
1526 metai kis pasakė įžanginę kalbą.
Esą didysis jų valdovas ku-

nigaikštis Vasilijus, paisydamas popiežiaus ir imperatoriaus norų, sutinkąs ir pasirengęs padaryti viską, kas reikalinga tvirtai susitarti su Lenkijos karaliumi dėl amžinos taikos. Tačiau po šitokios viltingos įžangos,

kai pradėjo derėtis dėl taikos sąlygų, kuo atkakliausiai ėmė tvirtinti, kad nei jis, nei jo draugai niekaip negalį įtikinti kunigaikščio sugrąžinti ką nors lietuviams, nors šie, nė nebandydami minėti susitarimo straipsniuose kitų apygardų, reikalavo tik Smolensko žemės, beje, ne visos. Tarpininkai nutarė, jog jų reikalavimai teisingi, todėl negailėjo pastangų, kad jie būtų priimti. Kad ir labai stengėsi, jie vis dėlto nieko nepešė susidūrę su neperkalbamu atkaklumu maskvėnų, temokėjusių viskam prieštarauti tvirtinant, jog, remiantis paveldėjimo teise, didžiajam kunigaikščiui turinti priklausyti visa Rusia. Kad šitokiam tvirtinimui nėra jokio pagrindo, tarpininkai puikiausiai žinojo. Galop ir viena, ir kita šalis sutiko su šešerių metų paliaubomis šitokiomis sąlygomis: Vasilijus, pasi-
laikydamas Smolenską, atsisako Smolensko didžiojo kunigaikščio titulo, o karaliaus pasiuntiniai sutinka tituluoti Maskvos didįjį kunigaikštį didžiuoju visos Rusios valdovu. Kai Vasilijaus legatai patvirtino šį susi-

*Maskvos valdovas ti-
tuluojamas didžiuoju
visos Rusios valdovu*

tarimą karaliaus bei senato akivaizdoje, susiderėjo, kad pasieniuose kylantiems ginčams spręsti abi šalys pas-
kirsiančios nepaprastus tei-

sėjus, kurie ir teis kaimynystėje gyvenančius žmones. Ta pati pasiuntinybė pareikalavo, kad po visą Lietuvą išmėtyti maskvėnų belaisviai būtų suvaryti į Vilnių ir geriau užlaikomi. Šios paliaubos iš tiesų laiku suda-

*Žūsta Liudvikas,
Vengrijos karalius*

rytos, nes tuo metu karalius didžiai liūdėjo dėl jo šeimą ištikusios nelaimės. Mat žuvo brolėnas Liudvikas, Veng-

rijos ir Čekijos karalius, kai prie Mohačo, nugalėtas turkų valdovo Suleimano ir praradęs kariuomenę, stengėsi pabėgti iš pavojaus: jį pelkėje nuslėgė par-
griuvęs žirgas, ir šitaip jis rugpjūčio 27 d. atsisveikino

su šiuo pasauliu. Prūsijoje plintanti Liuterio sekta susirado pasekėjų Gdanske ir smarkiai sukrėtė tokį iki šiol ramų miesto gyvenimą, sukeldama visokiausių sambrūzdžių. Mat, kilus maiš-

Liuteronai kelia maištą Gdanske

tui, šie nusikaltėliai išplėšė visą bažnyčių turtą. Savavališkai jie paskelbė įstatymą,

kad esą tie, kurie atsisako prisidėti prie naujos sekotos, netenką iki šiol eitų pareigų. Karalius turėjo kuo skubiausiai ten nuvykti ir sutramdyti maištininkus, kol jie nespėjo giliau įleisti šaknų. Atvykęs į Gdanską, karalius dalį maištininkų nubaudė mirtimi, o dalį, tai yra tuos, kurie, paskubomis pabėgę, išnešė iš po kalavijo sveikas galvas, įtraukė į pasmerktųjų sąrašus; šitaip nubaudęs kaltininkus, jis sugrąžino miestiečiams ir tikintiesiems ramybę.

1527 metai

Lietuvių didikais su savo asmeninėmis kariuonomis sumušą skitus

Kai nutilo ginklai Maskvos pasienyje, lietuvių didikais, paskatinti Konstantino Ostrogiškio, susitarė savo jėgomis atremti skitus, kurie dažnai niokojo ne tik Podolę ir Pogorę, bet ir Polesę.

Krymo skitai itin išdrąsėjo ir suįžūlėjo dėl to, kad jiems į pagalbą atėjo turkai, vedami Ibrahimo, kuris skitų išpuoliais grindė kelią turkų galybei. Ostrogiškis, gavęs žinią, kad skitai bei turkai patraukė į žygį Podolėn ir Pogorėn su trisdešimt keturiais tūkstančiais karių, skubiai įspėjo susitarimo dalyvius apie pavojų. Šie negaišo ir labai greitai atvedė tam reikalui pasamdytus savo lėšomis algininkus. Pas Ostrogiškį atžygiavo Slucko kunigaikštis Jurgis, kunigaikštis Fiodoras Sanguška, Jurgis Radvila, Jonas bei Aleksandras Kaributaičiai, Višniovecio kunigaikščiai, Čartorysko kunigaikštis Aleksandras, Kijevo vaivada Andrius Nemiravičius, Čerkasų seniūnas Eustachijus Daškevičius ir

daug kitų. Ostrogiškis, kuo skubiausiai su jais leide-
sis į žygį, už keturių dešimčių mylių nuo Kijevo pasi-
vijo priešą, begrižtantį su grobiu, ir, stojęs į kovą,
jį sumušė. Ši pergalė itin išgarsėjo, nes kovoje pa-
dėjo galvas dvidešimt keturi tūkstančiai priešų bei
turkų kunigaikštis Ibrahimas, paimta į nelaisvę aštuo-
niasdešimt tūkstančių belaisvių ir atimtas visas grobis.
Karalius, išgirdęs apie šitokią pergalę, netruko pasi-
naudoti šia žinia, ketindamas susitarti su maskvėnais ir

Su Maskvos valdovu dėl to, dėl ko anksčiau nie-
deramai dėl paliau- kaip negalėjo su jais rasti
bų sąlygų bendros kalbos. Jis išsiuntė
pas Vasilijų Joną Jesmaną,

kilmingą bajorą ir savo rū-
mininką, su šitokiais nurodymais. Esą jis, sužinojęs,
kiek yra belaisvių ir kaip jie maitinami, turįs parei-
kalauti, kad Vasilijus įsakytų duoti Maskvos kunigaikšt-
ystėje laikomiems lietuviams bei lenkams geresnio
maisto, nes karalius šitokio duodęs maskvėnams, pa-
galiau pareikšti skundą, kad, girdi, tuo metu, kai ka-
ralius paskyręs didžiai teisingus vyrus pasienio teisė-
jais, kaip neseniai buvo susitarta su Vasilijumi, šis
ne tik neatsiuntęs savo teisėjų, bet klatingai suėmęs
karališkuosius ir paliepęs įmesti į kalėjimą. Nelyginant
išsižadėjęs savo įpročių, Vasilijus šį kartą atsakė be
galo santūriai. Belaisviai, girdi, stropiai susiieškoti vi-
sose Maskvos kunigaikštystės žemėse, dabar kuo ra-
miausiai gyveną Maskvoje nei grandinėmis surakinti,
nei į kalėjimus sukišti, o tam tikruose būstuose. Sau-
gomi, girdi, tik tie, kurie negalėjo duoti įkaito, tuo
tarpu visi kiti laisvai vaikšto kur susimanę, be jokių
sargybinių. Karališkieji teisėjai suimti visai be jo ži-
nios, dabar jis įsakęs juos paleisti, parodžius deramą
pagarbą, netrukus į sutartą vietą atvyksią ir jo atsto-
vai. Tiesa, kurie ne kurie belaisviai ištrūkę į valią ir
slapta pabėgę iš Maskvos, jo galva, būtų teisinga,

kad karalius įsakytų juos atgal pasiųsti. Galop jis paprašė leisti laisvai sugrįžti į Maskvą tiems pirkliais ir žygūnams, kurie buvo sulaikyti, kai maskvėnai suėmė karališkuosius teisėjus.

1528 metai

Deramasi dėl sūnaus

Augusto išrinkimo

Lietuvos didikui

kunigaikščiui

Sugrįžęs iš Maskvos, Jesmanas išvydo karalių bei karalienę Vilniuje. Karalius, sulaukęs senyvo amžiaus, nuogastavo, kad, jam staiga mirus, jo sūnus Augustas, dar visai vaikas, beje, tokio am-

žiaus, kada nepajėgiama valdyti valstybės, gali netekti Lenkijos sosto, o sudarius lenkams bei lietuviams naują susitarimą,— ir Lietuvos kunigaikštystės. Nuogastavimus ir įtarumą kurstė ir karalienė, tiesa, ne tiek apie sūnų, kiek apie save galvodama. Mat ši būgštavo, kad, mirus karaliui, ji, kuri ligi šiol su karaliumi bemaž lygiomis teisėmis dalijosi valdžią, o gal net turėjo tokią pat galią kaip ir jis ir niekieno nevaržoma tvarkėsi valstybėje, tapsianti eiline moterimi ir turėianti gyventi atstumta nuo visų reikalų. Štai todėl į Lietuvą jie ir atvyko dviese. Reikėjo prikalbėti didikus, senatą ir bajorus, kad kuo greičiausiai paskelbtų Žygimantą Augustą Lietuvos didikui kunigaikščiu. Tartasi šiais klausimais uždaruose pasitarimuose, slaptai sukviečiant žmones, kad apie tai nesužinotų lenkai ir nepaverstų niekais viso sumanymo. Kai valdovas tvarkė Vilniuje šiuos reikalus, atvyko Maskvos kunigaikščio legatas, atsijęs labai įdomia dingstimi. Mat Vasilijus pasijuto įžeistas, kai paprašė, kad Jonas

Maskvos kunigaikštis

įsižeidžia dėl pasiun-

tinio jauno amžiaus

Jesmanas, kilmingas ir sumanus jaunikaitis, praėjusiais metais pasiųstas į Maskvą, esąs labai jaunas: šitai su-

vokęs kaip savo atšiaurios didybės paniekinimą, jis per pasiuntinį pareikalavo brandesnių metų vyrui

patikėti uždavinį ieškoti Maskvos kunigaikštystėje belaisvių. Be to, paprašė atsilyginti už skriaudas, padarytas Severino Norvedo, ir leisti laisvai keliauti per karaliaus valdas valachų pasiuntiniams, grįžtantiems iš Maskvos. Karaliaus vardu atsakė Lietuvos raštininkas Jonas Gornostajus. Esą valachams visi keliai atviri, Severinas plėšikaujas ir siaubias pasienį vienoje ir kitoje pusėje,— tai svetimšalis, nepavaldus karaliui; visa kita sutvarkysią legatai, kurie greitai atvyksią į Maskvą. Pasiuntinybę sudarė maršalas Motiejus Kločka, žirgininkas Vasilijus Bogdanovičius Čižas ir slaptosios karaliaus tarybos narys Andrius Mackevičius.

Pasiuntinybė į Maskvą

Pasiuntinybė iškėlė šiuos reikalavimus: parodyti visus belaisvius, suvežtus ir suvarytus į Maskvą, ir kuo grei-

čiausiai išsiųsti į pasienį taikytojus, kurie, suderinę su Mackevičiumi nuomones, užbaigtų ginčus; jeigu Vasilijus noris derėtis dėl pastovios taikos, tegu siunčias legatus pas karalių. Vasilijus pareiškė, kad tikrai trokštąs taikos, bet atsisakė tuo tikslu siųsti legatus. Jis pasižadėjo leisiąs apie Kalėdas visiems belaisviams išvykti. Be to, sutarė teismų reikalus sutvarkyti iki garsios Rusioje palaimintosios mergelės globėjos šventės, sutikdamas, kad teismo posėdžiuose dalyvautų Mackevičius. Karaliaus legatai jau keliavo namo, kai Maskvą pasiekė žinia, jog valachų pasiuntiniai sulaikyti ir nuvaryti į Vilnių, o Vasilijaus jiems priskirtas palydovas maskvėnas gavęs įsakymą grįžti į Maskvą. Pritrenktas šios žinios, Vasilijus įsakė sulaikyti karaliaus pasiuntinius Možaiske. Pasiuntiniai, nežinodami, kas dedasi, skubiai išsiuntė į Lietuvą Turčeniną, karaliaus rūmų bajorą, sužinoti ką nors tikriausiai. Tačiau valachų palydovas Borisas, neilgai trukus viską paaiškinęs kunigaikščiui, išsklaidė virš jų galvų pakibusį debesį. Valachai buvę tik todėl pri-

versti keliauti pas karalių, kad jų vadovas atsisakęs paprašyti karalių išduoti, kaip įprasta, raštą, leidžiantį laisvai keliauti po jo valdas. Kai, nulydėti pas karalių, paprašė, kad jiems būtų leista grįžti pas savo valdovą per karaliaus valdas, jie, nepatyrę jokių nuoskaidų, bemat buvo paleisti. Štai todėl Vasilijus skubiai išsiuntė į Možaiską žygūną, įsakydamas tučtuojau paleisti karaliaus legatus; netrukus jie laimingai ir sugrįžo namo, neižeisti tautos, kuri menkiausia proga be jokios gėdos galėjo pažeisti bet kurios tautos teises.

1529 metai

Karaliaus sūnus Žygimantas Augustas paskelbiamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu

Ir šiais metais, ir kitų metų pirmąjį pusmetį karalius visai tyrė lietuvių nuotakas, ragindamas juos paskirti Augustą jo įpėdiniu ir paskelbti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Kai žymiausieji didikai jau buvo paža-

dėję savo balsus, apie spalio vidurį sušaukė Vilniuje luomų seimą. Pirmuosiuose seimo posėdžiuose dėl akių tartasi visokiais kitais reikalais, o asmeniškuose pokalbiuose ir toliau karaliaus šalininkai skatino paremti valdovą tuos, kurie dar nežinojo jo plano. Kai jau galima buvo nebūgštauti dėl nesėkmės, karalius atvirai senate paskelbė savo sumanymą. Kadangi jį parėmė žymiausi didikai, neprieštaravo ir kiti, veikiau, tiesa, iš pagarbos galiai nei todėl, kad ir jie šitaip manė. Seimas Žygimantą Augustą sutartinai ir paskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, o spalio 18 d. devynerių metų berniukas buvo be galo iškilmingai šv. Stanislovo katedroje su įprastinėmis apeigomis pakeltas į sostą. Paleidęs seimą, karalius per Joną Bogovitinovičių pranešė Maskvos kunigaikščiui Vasilijui, kad, jam to norint ir laisva valia atsisakant sosto, luomai vieningai paskelbė jo sūnų Žygimantą Augustą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, kad

dabar sūnus valdysiąs Lietuvą, o tėvas tik globosiąs valstybę. Štai todėl ir aš, gerai žinodamas, kad daug kas iš to, kas vėliau dėjosi Lietuvoje, įvyko dėl to, kad šitaip patarė ar įsakė tėvas, daugelį metų tvarkęs valstybės reikalus, nutariau vis dėlto apie tai papasakoti kaip apie naujojo valdovo darbus, kadangi ir pats tėvas priskyrė tuos įvykius jo iniciatyvai.

Aštunta knyga

APIE LIETUVIŲ PRAEITĮ, KAI VALDĖ ŽYGMANTAS III AUGUSTAS

Maskvos kunigaikštystės pasieniuose bandoma sudaryti taikytojų teismas

Tai, ką, Vasilijui pritariant, neseniai sutarė daryti Maskvos kunigaikštystės pasieniuose santarvei išsaugoti, vargais negalais pavyko

užbaigti metų pabaigoje, nes maskvėnai nuolatos vilkino šį reikalą. Andrius Mackevičius, karaliaus paskirtas taikytoju, negaišdamas leidosi į Polocką, tačiau bergždžiai laukė atvykstant maskvėnų, netgi pasibaičius sutartam terminui. Vasilijus saviškius po senovei visaip teisino, tvirtindamas, jog jie vėluoja dėl sunkaus kelio, be to, skundėsi ir Andriumi, kuris, pasak jo, užtruko čia vos keletą dienų, kuriam greitai viskas pabodo, o todėl ir atsisakė dar šiek tiek palaukti, nors ir žinojo, kad maskvėnai netrukus atvyks. Kai Vasilijus teismų sudarymo dieną nukėlė ligi Velykų, karalius su tuo nesutiko, nes pavasari, ištvinus upėms, keliauti labai sunku, ir todėl abu visą reikalą vėl atidėjo ligi žiemos.

Karalius, sugrįžęs iš Lietuvos į Lenkiją, ir čia kaip ir Lietuvoje sėkmingai sutvarkė Augusto reikalus. Mat luomai sutiko paskirti sūnų tėvo įpėdiniu, o vasario 21 d. Krokuvoje jis buvo apvainikuotas karaliaus vainiku ir paskelbtas Lenkijos karaliumi. Tuo laiku didžiai nukentėjo Vilnius, kur kilo baisus gaisras: liepsnos

1530 metai

*Žygimantas Augustas
vainikuojamas Len-
kijos karaliumi*

prarijo daugybę namų ir
bažnyčių, išliko vos trečdalis
miesto — be stogų, apiręs.
Siaubinga nelaimė užgriuvo
ir kitas Lietuvos žemes. Va-
sarą maro antkryptis privertė

lavonų miestuose, miesteliuose bei kaimuose. Priešai ir-
gi pridarė didelių nuostolių. Krymo skitai, netikėtai
įsiveržę Dyklaukiais, kai lietuviai neturėjo sutelktos
kariuomenės, apiplėšė dideles apygardas ir išsivežė gro-
bį. Suvokę pavojų, bajorai,

Sumušami skitai

etmono pašaukti prie gink-
lo, pasivijo vedami Jono Du-
brovickio prie Pulozoro priešą, traukiantį su grobiu

namo, stoję į kovą, sumušė jį ir atsiėmė visą grobį.
Kai aprimo kovos valstybės pasieniuose, naujas valdo-
vas įsakė geriau sutvarkyti vidaus reikalus, ir štai tada

*Sudaromas Lietuvos
statutas*

visi įstatymai buvo surašyti
į vieną knygą, pavadintą Lie-
tuvos statutu, kurį visi luo-
mai sutartinai patvirtino rug-

sėjo 29 d.

Kitais metais Lietuvoje viešpatavo ramybė, o Lenkija
džiūgavo dėl labai garsios grafo Jono Tarnovskio per-
galės. Mat su šešiais tūkstančiais lenkų karių užpuolęs

1531 metai

penkias dešimtis tūkstančių
valachų, jis juos sumušė ir
paėmė penkiasdešimt karo

pabūklų. Kai kas po šios pergalės manė, jog Maskvos
valdovas dabar neatsisakys taikytis teisingesnėmis są-
lygomis, todėl karalius vėl ėmė rūpintis taikos sutar-

*Tariamasi dėl taikos
su maskvėnais*

timi. Pirmiausia pasiuntė
Aleksandrą Bokevičių, taurų
jaunikaitį, turėjusį pranešti
Vasilijui, jog neilgai trukus

atvyks legatai. Jį priėmė iš tiesų gana draugiškai, tačiau neleido pabučiuoti kunigaikščiui rankos, kadangi ši tauta nuo senų laikų mano, jog tik barzda teikianti žmogui deramo orumo, ir negerbia bebarzdžių vyrų, netgi ir tų, kurie pasižymi dideliais gabumais ir brandžiu protu. Aleksandrą atlydėjo Jonas Sapiega, Palenkės vaivada, maršalas Motiejus Kločka ir Povilas Naruševičius, karaliaus slaptosios tarybos narys. Jie turėjo šitaip kalbėti. Esą nemažą dingstį nesantaikai neseniai davęs pats Vasilijus, karaliui atsiųstame laiške jo nepavadinęs Prūsijos bei Rusios kunigaikščiu; keršydamas už nuoskaudą, karalius lyg niekur nieko galėtų nusiųsti kariuomenę, smarkiai sutriuškinusią valachus, į Maskvos kunigaikštystę. Vis dėlto karalius Žygimantas tenkinąsis laimėtais karo žygiais ir, trokšdamas taikos, neketinąs skriaudos pastūmėtas griebtis ginklo, o ryžęsis pirma išsiųsti legatus ir ištirti, ką galvojęs Vasilijus. Šis po senovei visą kaltę dėl klaidos suvertęs raštininkams, girdi, jam irgi taika berūpinti, šitai įrodęs tuo, jog nepasinaudojęs gera dingstimi karui pradėti, nors žmonės, atvežę karaliaus raštą, ir nepavadinę jo didžiuoju visos Rusios valdovu. Po to paragino legatus rast pagaliau bendrą kalbą su jo didikais, kad visos pastangos susitarti dėl taikos neuieitų niekais kaip ankstesniais metais. Pradėjus derybas, prasidėjo ir senosios rietenos. Karaliaus legatai primygtinai reikalavo sudaryti taikos susitarimą tomis pat sąlygomis, kuriomis taikytasi karaliaus Kazimiero ar Aleksandro laikais, arba bent tomis pačiomis, kurias siūlė Žygimantas pradėjęs valdyti karalystę, kai dar nebuvo užimtas Smolenskas. Tuo tarpu maskvėnai neketino daryti jokių nuolaidų, nepaisydami, kad jos pagrįstos. Jie tvirtino, kad nieku būdu negalima laikytis sąlygų, jau kuris metas po visokių karų gerokai pase-nusių, rėkte rėkdami, jog be jokio pagrindo trokštama

atgauti, kas niekaip negali būti atgauta, jog tuščios pastangos reikalauti iš kunigaikščio žemių, kurias jis valdąs, remdamasis karo teise, ypač dėl to, kad niekas jo negalįs priversti jų sugrąžinti. Lietuviams, girdi, taika labiau reikalinga nei maskvėnams, todėl jie ir turėtų ją pirkte išpirkti, užleisdami likusią Rusiją. Paaikšėjus, jog nėra jokios vilties susitarti dėl nuolatinės taikos, pradėta derėtis dėl trumpalaikių paliaubų, iškelus sąlygą, kad maskvėnai grąžintų Černigovą, Gomelį ir kai kuriuos kitus pasienio miestus. Vis dėlto ir šiuo atveju karaliaus legatai nieko nepešė. Vienui vieną nuolaidą padarė Vasilijus, pasiūlęs apsikeisti karo belaisviais, kurių Lietuvoje netrūko, beje, ir gana žymių: kai abi šalys paleisiančios belaisvius, kai Lietuvai grįšiančios kurios ne kurios žemės, paliaubos būsiančios pratęstos vieneriems metams. Pratęsus paliaubas, kitais metais, be to, dar kitais, o po to ir sekančiais, nes mirė Vasilijus, Maskvos kunigaikštystės pasienyje viešpatavo taika.

*Miršta Maskvos kunigaikštis Vasilijus
1532 metai
1533 metai*

Tuo pat metu mirė kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis, Vilniaus kaštelionas, o jo, kaip didžiojo etmono, įpėdiniu tapo Jurgis Radvila. Po

Vasilijaus Ivanovičiaus mirties Maskvos kunigaikštystę valdė jo sūnus Ivanas. Jam pradėjus valdyti, abi šalys pasikeitė laiškais, kuriais pareikšta įsitikinimas, jog tvirtėsianti taika bei santarvė.

*1534 metai
Maskvėnai puola Lietuvą*

Žygimantas iš tiesų labai troško tvirtos taikos, žinoma, sudarytos teisingomis sąlygomis; kad Maskva jos nenorėjo ir nieko šiuo reikalu nedarė, nors be galo daug kalbėjo apie taiką, rodo ir tai, kad, naujajam valdovui paėmus valdžią, jie užpuolė

Lietuvą. Tiesa, tą karą jie pradėjo nei paskatinti, nei įsakyti valdovo, kuris, nė devynerių metų nesulaukęs, visai nesirūpino valstybės reikalais; juos sukurstė žiaurių žiauriausias žmogus Fiodoras Ovčina. Šis, kaip esu minėjęs, sudorojo Mykolą Glinskį bei kitus didikus ir, caro globėju pasivadinęs, užgrobė visą valdžią, palikdamas gyviesiems Glinskio šalininkams Kolyčevui bei Šuiskiui tuščius globėjų vardus. Negalėdamas taikos sąlygomis deramai sutvirtinti savo padėties, jis ir sukurstė klastingomis kalbomis karą prieš Lietuvą. Su šešiasdešimt tūkstančių karių netikėtai patraukę į Lietuvą, maskvėnai ją nusiaubė, žudydami ir moteris, ir vaikus bei senelius. Visur keldami baisiausias skerdynes, sustojo per šešiolika mylių nuo Vilniaus, tačiau, pasklidus gandui, jog artėja lietuvių kariuomenė, pra-

*Karaliaus kariuome-
nė, atsiėmusi Gome-
lį bei Starodubą, su-
muša maskvėnus*

dėjo trauktis atgal. Jurgis Radvila greitosiomis sutelkė kariuomenę, tačiau nedidelę, todėl ir pats neišdrįso su menka kariauna stoti į kovą prieš tokį galingą priešą, ir

karalių atkalbėjo nuo mūšio, kol neatvyks lenkų kariai. Netrukus iš tikrųjų atskubėjo į pagalbą lenkų pulkai, vedami Jono Tarnovskio bei Andriaus Gurkos, tuo tarpu priešas, traukdamas atgal ir po senovei baisiai siaubdamas visą kraštą, persikėlė nesutikęs jokio pasipriešinimo su grobiu per Dneprą. Sutraukę į vieną vietą visas jėgas, jie įsirengė prie Starodubo pylimo stovyklą ir taip joje įsitvirtino, kad karaliaus pulkai, susimanę juos pulti, būtinai prieš tai turėjo užimti tvirtovę. Vis dėlto lenkų ir lietuvių karvedžiai, sutelkę jėgas ir suderinę planus, skubiai patraukė į priekį, vydamiesi priešą. Žygio metu pultimi atsiėmė Gomelį. Po to apgulė Starodubą, karo pabūklais bandydami palaužti gynėjus, tačiau nieko nepasiekė; miestą kariai pultimi

užėmė tik tada, kai padarė pakasus ir išsprogdino sienas paraku. Po to be vargo galėjo užgriūti priešų stovyklą, kur, po teisybei, prasidėjo ne grumtynės, bet skerdynės. Kai žuvo visi, kurie mėgino priešintis, daugybė maskvėnų pasidavė geruoju. Kovoje krito kunigaikštis Piotras Romodanovskis; trys Maskvos kunigaikštystės valdovo karvedžiai su kunigaikščiu Fiodoru Obolenskiu pakliuvo į nelaisvę. Apskritai belaisvių buvo kur kas daugiau nei karaliaus karių, todėl, norėdamas pamažinti jų skaičių, Tarnovskis įsakė dalį išžudyti. Nugalėtojams atiteko septyniasdešimt du pabūklai ir didžiulės karo medžiagų atsargos, be to, galybė kitokio grobio. Ne tik atsiėmė visą mantą, kurią maskvėnai buvo sugobę Lietuvoje, bet ir gausybę jų pačių rakandų, kuriuos iš tuščio pasipūtimo šie atsigabeno į stovyklą nelyginant į kokią parodą. Ne mažiau bėdų Maskvos kunigaikštystei pridarė galingi didikai, pradėję nesutarti ir žiauriai vienas kitą persekioti; kai varžovai nusiaubė kelias priešingos grupuotės šeimas, kunigaikštis Simonas Belskis ir Ivanas Liackis, neapsi-

Maskvos didikai per-
eina į Lietuvą

kęsdami su šitokiu gyvenimu,
pasiprašė su visais turtais
karaliaus Žygimanto prieg-
laudos. Karalius maloniai

juos Vilniuje priėmė ir apdovanojo didelėmis valdomis. Liackiui atiteko Želudokas ir Aukštadvaris, jis davė pradžią garsiai šeimai, pelniusiai šlovę taikos darbais bei karo žygiais ir aukščiausiomis pareigybėmis. Kad Belskio palikuonys mirė be įpėdinių, rodo tai, kad jam suteiktos valdos, Žiežmariai, Stakliškės bei Karmėlava, ilgainiui prarado bajoriškąją jurisdikciją.

Lietuvių nelaisvėje atsidūrę žymūs Maskvos bajorai ir didikai, suvokdami, jog atgauti laisvę galėsia tik tada, kai bus sudaryta taika, pirmieji suskato raginti saviškius, kad šie įkalbėtų kunigaikštį Ivaną pritarti tai-

*Nelaisvėje atsidūrę
maskvėnai ragina
tartis dėl taikos*

kos pasiūlymams. Fiodoras
Ovčina, sužinojęs iš pokalbio
su Jurgiu Radvila, kad ir Lie-
tuvos žymiausi didikai trokšta
taikos, parašė savo broliui

Ivanui Ovčinai laišką, patardamas paskatinti jaunąjį
valdovą pasirūpinti, kad būtų paleisti belaisviai, o pir-
miausia sudaryta taika. Ivanas atsakė, jog valdovas
pritaręs taikos deryboms, tačiau pareiškęs norą, kad
karalius atsiųstų legatus į Maskvą. Karaliaus atsto-
vams tvirtinant, kad Žygimantas mielai sutiks taikytis,
jeigu, belaisviams prašant, atvyks pasiuntiniai derėtis
dėl taikos sąlygų, maskvėnai atsakė, kad būsiąs pa-
žeistas jų valdovo orumas, jeigu, belaisviams reika-
laujant taikos, Maskvos kunigaikštystės pasiuntiniai
pirmieji vyks į Lietuvą, nes to mat ligi šiol nėra buvę.
Todėl Jurgis Radvila, vedęs per bajorą Vladislovą Ro-
govskį su jais derybas, pareiškė, kad jų kunigaikštis
turėtų nesigėdyti pirmas atsiųsti pasiuntinius, nes jis,
dar vaikas, siųs legatus pas karalių, kuris ne tik ilgą
amžių nugyveno, bet, ilgus metus valdydamas karalys-
tę, išgarsėjo darbais ir žygiais, antra vertus, nenorėda-
mas daryti jokių nuolaidų jo amžiui, galėtų taip su-
tvarkyti šį reikalą, kad abiejų šalių paskirti didikai,
turėdami visus savo valdovų įgaliojimus, susitiktų su-
tartoje vietoje ir sutartu laiku. Vis dėlto neradau nė
viename metraštyje aiškiai pasakyta, ar tais metais
buvo kas sutarta šiuo klausimu.

*1535 metai
Atvykusių pas ka-
ralių Maskvos kuni-
gaikštystės pasiunti-
nių reikalavimai*

Tik kitais metais atvyko
į Vilnių pas karalių Žygiman-
tą maskvėnų pasiuntinybė.
Tuo metu mažai kas bebuvo
likę iš Ivano bei jo dūmos
ankstesnės puikybės, mat jie
bijėjo Jono Glebavičiaus,

Polocko vaivados, kuris, apsistojęs su kariuomene Polocko žemėje, laukė karaliaus ženklo įsibrauti į Maskvos kunigaikštystę. Pasiuntinius labai draugiškai priėmė Jonas bei Anisijus Gornostajai ir Teodoras Solomereckis. Atvesti į senatą, jie savo valdovo vardu paprašė, kad karalius, nutaręs taikytis, nutrauktų pasigailėtiną krikščionių kraujo liejimą ir neatsisakytų pirmas išsiųsti legatus, nes senolių pavyzdys ir papročiai draudžia jų didžiajam kunigaikščiui šitai daryti. Panašiai laiške Jurgiui Radvilai rašė Ivanas Ovčina, be kita ko, maldaudamas, kad karalius įsakytų Glebavičiui, staigios ir karingos prigimties vyrui, susilaikyti kol kas nuo neleistinų veiksmų. Karaliaus bei senato vardu atsakė Jonas Gornostajus, Lietuvos išdo vyriausiasis valdytojas. Esą galybė svarbių priežasčių verčiančios karalių tęsti karą, be to, ne mažiau svarbios neleidžiančios jam pirmam išsiųsti legatus. Vis dėlto jis, didžiai gailėdamasis liejamo krikščionių kraujo ir nuoširdžiai trokšdamas taikos, uždrausiąs Glebavičiui tuo tarpu niokoti Maskvos kunigaikštystę, antra vertus, sutinkąs nelaukti Ivano pasiuntinių pas save atvyksiant, o išsiųsiąs į Maskvą savo legatus. Sutarė, kad pasiuntinybė leisis į kelią apie Kalėdas, tačiau dėl visokiausių kliūčių viską atidėjo kitiems metams.

	Tais pačiais metais kara-
<i>1536 metai</i>	lius Žygimantas perkėlė iš
<i>Lietuvos kunigaikštis Jonas tampa Poznanės vyskupu</i>	Vilniaus vyskupystės į Poznanę savo sūnų Joną, gimusį iš neteisėto ryšio, palaidos mėlės vaisių, o Vilniuje jo įpėdiniu paskyrė Alšėnų kunigaikštį Povilą Algimantaitį. Karaliaus pasiuntiniai Jonas Glebavičius, Polocko vaivada, maršalas Motiejus Kločka bei Lietuvos raštininkas Vaclovas Mikalojaitis su karaliaus giminaičiais Glebu ir Lukošiumi Korsakais nukeliavo į Maskvos kunigaikštystę derėtis dėl taikos sąlygų, negalėjo čia

rasti bendros kalbos, nes maskvėnai ir po pralaimėtu mūšių nenorėjo daryti jokių nuolaidų. Kai pareikalavo sugrąžinti Didįjį Naugardą bei Pskovą, ginklo teise

*Nevaisingos kara-
liaus pasiuntinių pa-
stangos Maskvos ku-
nigaikštystėje susi-
tarti dėl taikos*

Vytauto prie Lietuvos pri-
jungtas žemes, maskvėnai su-
skato įrodinėti, jog šios že-
mės — sena jų kunigaikščių
tėvonija, nors iš istorijos ge-
rai žinoma, jog abu miestai
niekada nepriklausė Maskvai
prieš Vytauto žygį į šį kraštą. Lietuvos valdovų sutar-
čių su Vasilijumi Vasiljevičiumi, Ivanu Vasiljevičiumi
bei Vasilijumi Ivanovičiumi maskvėnai nė minėti ne-
leido, tvirtindami, kad pasikeitusi padėtis reikalaujanti
kitokių susitarimų. Be abejo, sunku laikytis senųjų su-
tarčių ir grąžinti nuo Lietuvos atplėštas žemes tiems, ku-
rie savo teises į atskiras apygardas reiškė, visai nepai-
sydami, ar jos teisingu karu užkariautos, ar neteisingu,
kurie pagaliau ir negalėjo kitaip žiūrėti, nes patys, lau-
žydami susitarimus, ne kartą buvo šventvagiškai už-
puolę ir per rusų išdavystę užėmę daugybę įvairiausių
miestų. Vis dėlto karaliaus pasiuntiniai irgi ryžtingai
kovojo dėl teisingo reikalo. Štai todėl maskvėnai, dė-
damiesi sutinką nusileisti, bet, aišku, tik todėl, kad no-
rėjo savo rankose išlaikyti užgrobtas žemes, paprašė,
kad karaliaus legatai nenutrauktų derybų, o sutiktų
nors su tomis taikos sąlygomis, kuriomis prieš dešimt
metų buvo sudarytos šešerių metų paliaubos tarp Žy-
gimanto ir Vasilijaus. Šitai jie pasiūlė, stengdamiesi
amžinai pasilaikyti Smolenską, kurį Žygimantas, no-
rėdamas nutraukti karą, buvo šešeriems metams ati-
davęs Vasilijui. Suvokę šią gudrybę, karaliaus pasiun-
tiniai atmetė tą pasiūlymą. Pagaliau abi šalys šitaip
susitarė: Gomelis atiteksias karaliui, Sebežą bei Zavo-
ločę pasilaikysias kunigaikštis, kitos pilys ir kiti kaimai

palieka tam, kas šiuo metu valdo, o sudarius penkerių metų paliaubas ir nutilus ginklams, pasiuntiniai ir toliau derėsis, kaip išvaduoti belaisvius ir susitarti dėl nuolatinės taikos. Paliaubų pasirašyti maskvėnai atvyko į Vilnių. Jie, be to, pareikalavo, kad šiuo susitarimu Maskvos žygūnams būtų leidžiama keliauti per karaliaus žemes pas imperatorių, Vengrijos karalių ir Valachijos valdovą. Kadangi ir su imperatoriumi, ir su Vengrijos karaliumi santykiai buvo geri, šį

1537 metai

jų reikalavimą patenkino, tačiau pas Valachijos valdovą keliauti neleido. Mat, liepsnojant lenkų ir valachų karui, prasidėjusiam prieš metus ir trejus metus užtrukusiam, rodėsi, jog, leidus

1538 metai

palaikyti santykius su priešu, valstybė turėsianti žalos, ypač dėl to, kad visi iš patirties žinojo, jog maskvėnai arba nesilaiko sudarytų sutarčių, arba elgiasi labai įtartinais.

Neseniai sumušęs nedidelę lenkų kariauną, Petras, Dakijos, arba Valachijos, kunigaikštis, visai prarado saiko jausmą. Tačiau kai Tarnovskis sutraukė daugiau jėgų, jo ižūlus išdidumas pamažu išgaravo. Apsupus prie Dnestro Chotino tvirtovę, jis nuolankiai pasiprašė

Ragina Augustą rūpintis valstybės reikalais

taikos. Šio žygio metu lenkų bajorai prie Lvovo sukėlė nelyginant kokią maištą, pareikalavę, kad karalius atimtų iš motinos savo sūnų Au-

gustą, kurį dar vaiką paskelbė karaliumi ir vainikavo, o dabar, sulaukusį septyniolikos metų, pratintų prie valstybės rūpesčių, rūmų gyvenimo bei karo stovyklos. Lietuvoje viešpatavo ramybė. Tuo tarpu kaimyninėje Livonijoje siautėjo nesantarvė ir žudynės, sukeltos naujos sektošalininkų, tai yra liuteronų; jau ke-

Liuteronų sekta Li- lerius metus vienur kitur pa-
vonijoje tyliukais sėję blogio sėklą,
dabar Dorpate jie atvirai su-

kilo sukurstyti vieno žemos
kilmės odminio. Atvažiuavęs iš Niurnbergo, šis tiesiai
nuo kurlpaliaus ir tapo naujojo tikėjimo mokytoju bei
pranašu, viešai ėmęs skelbti melagingas dogmas. Pra-
dėjo tarpti blogis dėl to (paprastai blogis vešliau tarps-

1539 metai ta nei gėris), kad šio krašto

1540 metai vyskupas Hermanas Bejus,
čia pat gyvendamas ir viską
gerai matydamas, nesurado

tinkamų vaistų prieš šį antkrytį. Kitais metais neat-
sitiko nieko tokio, ką derėtų paminėti, išskyrus kuni-
gaikštytės Izabelės jungtuves su Jonu, Vengrijos ka-
raliumi, bei Vaitiekaus Goštauto, Vilniaus vaivados,
mirtį.

 Kad tuo laiku Lietuvą jau
1541 metai iš dalies valdė Žygimantas
Augustas, rodo sutartys su

maskvėnais, jo vardu tais metais Maskvoje pasirašy-
tos. Parengė šį susitarimą vaivada Jonas Glebavičius,
karaliaus pastalis Nikodemus Cechanoveckis ir Lietu-
vos raštininkas Mikalojus

Žygimantas Augus- Andriuškevičius, stengęsi ta-
tas pradeda valdyti da, be kita ko, sudaryti pa-
Lietuvą stovią taiką, tiesa, ne visai
teisingomis, bet ir ne visai

gėdingomis sąlygomis, mat reikalavo Smolensko ir Se-
versko. Vis dėlto maskvėnai, žodžiais po senovei tvir-
tinę, jog nepaprastai trokšta taikos, nieko jos labui
nedarė. Reikalaudami apsikeisti belaisviais, jie visai
nepaisė nei jų vertės, nei skaičiaus, nors patys ne-
daug lietuvių teturėjo nelaisvėje, o kilmingųjų — vieną
kitą. Vis dėlto maskvėnams pavyko pratęsti paliaubas

Septynmetės paliaubos su Maskvos kunigaikščiu

septyneriems metams, o klausimą dėl belaisvių perduoti pačiam karaliui. Po to maskvėnai atvyko į Vilnių, dėdamiesi atkeliavę pasirašyti paliaubų, o iš tikrųjų norėdami sužinoti, kas ma-

noma dėl paliaubų metu užimtų kaimų ir belaisvių, ar negalima trumpų paliaubų pakeisti taikos sutartimi, tačiau tokiomis sąlygomis, kad lietuviai paliktų Maskvos kunigaikščiui Gomelį, atsisakytų Smolensko, reikalaudami už tai kokių kitų žemių, o belaisvius abi šalys be niekur nieko paleistų į laisvę, nepaisydamos nei jų kilmės, nei kiekio. Atmetus visus šiuos reikalavimus, maskvėnams pažadėta, kad neilgai trukus prie Sebežo atvyks karaliaus taikytojai; ištyrę vietoje reikalą, jie ir atsilygins tiems, kurie neteko žemių. Šį uždavinį patikėjo Polocko vaivada Stanislovui Davainai, Lietuvos pastaliui Nikodemui Cechanoveckiui ir karaliaus žirgininkui Mikalojui Andriuškevičiui, nutarę, jog taikytojai turi ten nuvykti ligi vasario 10 d.,

1542 metai

o palydovų gali turėti dvi šimtines raitelių. Pirmiau nei teisėjai ten nukeliaus, kara-

liaus rūmininkas Stanislovas Petruškevičius turėjo įspėti kunigaikštį Ivaną, jog šie atvyksta. Tuo tarpu Ivanas, paaiškinęs, jog tokio reikalo negalima spręsti žiemą, kai gilų sniego ir apsnigtuose laukuose nieku būdu nesurasi ribų, paprašė, kad šis reikalas būtų nu-

Sudaro Upytės apskritį

keltas į vasarą. Karalius, ramus dėl Lietuvos pasienio, susiruošė į Lenkiją, tačiau prieš tai pertvarkė Trakų

vaivadiją, prie kitų jos žemių prijungdamas Upytės apskritį. Be to, išskirstė pareigybes, kurios, tam ir kitam didikui mirus, nebuvo užimtose. Mat prieš metus mirė Jurgis Radvila, Vilniaus kaštelionas bei didžiosios

kunigaikštystės didysis etmonas, o tais metais — Žemaitijos seniūnas Jonas Radvila ir Slucko kunigaikštis Jurgis Olckaitis. Vasarą vėl smarkiai nukentėjo pasėliai: debesys skėrių (nematyta negirdėta šiose vietose nelaimė) išnaikino apie Vilnių, Jonavą bei Kėdaičius visus javus.

1543 metai
Žygimantas Augustas veda austrų kunigaikštę Elžbietą

Sugrįžęs į Lenkiją, karalius suskato apvesdinti sūnų Augustą. Nutarta susigiminiuoti su Austrijos valdovų šeima ir paprašyti Augustui Romos karaliaus Ferdinando

dukters Elžbietos rankos. Ir jos tėvas, ir dėdė imperatorius Karolis V didžiai pritarė šiai santuokai, įsitikinę, kad ji dar labiau sustiprins santarvę ir gerus santykius, kuriems padėta pamatai anksčiau, susigiminiuojant su Vladislovu bei Liudviku. Balandžio 15 d. Krokuvoje iškėlė vestuves, labai iškilmingas, kaip ir dera šitokiems sutuoktiniams. Taikytojų pasitarimas Maskvos kunigaikštystės pasienyje, atidėtas tol, kol nustatys ir nužymės ribas, baigėsi ir šį kartą nesėkmingai. Karaliaus bičiuliai Jonas Kamajevskis bei Glebas Jesmanas, atvykę į Sebežą, apsistojo per tūkstantį žingsnių nuo Sebežo tvirtovės. Netruko dėl to užpykti maskvėnai, sakydami nepradėsią tartis, kol karaliaus atstovai nepasitrauksią ligi Večerkos, už 15 mylių esančio kaimo, arba bent ligi Verejos, šiek tiek artimesnės gyvenvietės. Karaliaus pasiuntiniai, nusprendę, jog šie tyčia vilkina laiką, jog, reikalaudami pakeisti postovį, žeidžia jų orumą, patraukė tiesiai į Lietuvą; nors maskvėnai per pasiuntinius kelis kartus kvietė sugrįžti, šie toliau tęsė pradėtą kelionę, manydami šitaip palausią priešų atkaklumą. Dėl

1544 metai

tokio jų elgesio laišku nusi-skundė Ivanas, reikalaudamas

paskirti kitus taikytojus, bet niekur neradau parašyta, ar kas buvo tais bei sekančiais metais šiuo reikalu padaryta.

Badas Lietuvoje Prieš metus bei kelis mėnesius skėrių tumulams išnaujintus javus, visa Lietuva jutė didelę maisto stoką, o labiausiai Vilnius, mat čia suplaukė iš kaimų baisybė alkanų varguolių, kurie krito it musės pribaugti ligų ir bado, nes per žmonių gausą sunku buvo susirasti maisto. Štai todėl, nutarus tais metais sušaukti lietuvių seimą, bajorai ir didikai rinkosi ne į Vilnių, bet į Brestą. Čia ir sugužėjo gausybė visų luomų atstovų. Karalius

Bresto seimas atvyko su sūnumi Augustu.

Seimo pradžioje, kai pradėjo dalyti pareigybes, Jurgį Chodkevičių paskyrė vyriausiuoju kunigaikščio miegamojo prižiūrėtoju, kurį žmonės vadina Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės archikamerarijumi. Kai pradėta nagrinėti valstybės reikalai, karalius, pareiškęs, kad jo sveikata pakirsta metų bei ligų, perdavė savo sūnui Augustui Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdymą, o luomai tam pritarė. Paleidęs seimą, karalius išvyko į Krokuvą, o Augustas su žmona — į Vilnių. Neilgai tvėrė ši jo santuoka: žmona Elžbieta po dvidešimt penkių mėnesių nuo vestuvių mirė birželio 15 d. nesusilaukusi vaikų. Palydėjęs į paskutinę kelionę Elžbietą ir iškilmingai ją palaidojęs Vilniaus katedros koplyčioje, kur ilsėjosi

1545 metai

Miršta Austrijos kunigaikštė Elžbieta, Augusto žmona

ir karaliaus Aleksandro palaikai, Augustas neilgai gedėjo. Jaunatviškai lengvabūdiškas, be to, iš mažumės taip išauklėtas, kad mėgo puotauti, šokti ir visaip link-

smintis su moterimis, pradėjo lankyti Barborą Radvilaitę, Vilniaus kašteliono Jurgio dukrą ir Trakų vaitados Stanislovo Goštauto našlę. Nors Radvilų rūmai

Augustas slaptaiveda Barborą Radvilaitę

buvo visai netoli karaliaus pilies, Augustas, trokšdamas kada panorėjęs kuo trumpesniu keliu ten patekti, paliepė nukloti iš pilies į Barboros

sodus takelį ir tiltuką per Vilnios upę. Sklido visokios kalbos ir apie Barborą, ir apie Augustą, gal ir neteisingos, bet nesakysi, kad visai be pagrindo. Mat tie apsilankymai iš tiesų rodėsi šiek tiek lengvapėdiški, tačiau gink dieve negali sakyti, jog buvo netaurūs; vis dėlto valdovas pakankamai nusikalto jau vien dėl to, kad nevengė veiksmų, kurių žmonės negali nepiekti. Ilgai draugavęs ir dažnai susitikinėjęs, Augustas nieku būdu nestengė nei Barboros atkakliai gina-
mos doros įveikti, nei vis smarkiau išplieskiančio širdies karščio nuslopinti, todėl netrukus su visomis krikščioniškomis apeigomis jiedu vienas kitam prisiekė santuokinę ištikimybę Barboros giminaičių Stanislovo Kęsgailos bei dviejų Radvilų akivaizdoje. Barbo-
ros pusbrolis Mikalojus Rad-

1546 metai

vila, dėl juodų plaukų gavęs Juodojo pravarde, panoro

didesniais savo šeimos titulais išlyginti skirtumą tarp dviejų sutuoktinių — Barboros ir Augusto, todėl pasirūpino, kad Augsburgu suvažiavime Karolis V sutiktų jį bei jo brolių Joną paskelbti Olykos bei Nesvyžiaus kunigaikščiais, o Barboros brolių Mikalojų, vadinamą Ruduoju, — Dubingių ir Biržų ir kad visi būtų įtraukti į Romos imperijos princų kolegiją. Augustas susituokė slapta, nes ir jis, ir Radvilos žinojo, kad šis veiksmas, iškilęs į viešumą, susilauks nemaža priešių, o tarp jų bus ir žymių didikų. Štai todėl Augustas, valstybės

sąskaita rodydamas dosnumą, pirmiausia pasistengė
pelnyti lenkų palankumą. Sušaukęs Vilniuje seimą, jis

1548 metai

taip nuteikė lietuvius, kad
jų luomai ne tik nesiprieši-
no, o kurie ne kurie didikai

pirmieji pasirašė aktą, jog Belsko žemė Palenkėje at-
skiriama nuo Lietuvos ir seimo valia atiduodama len-
kams.

Apmaldęs lenkus, Augustas jautėsi saugesnis, be to,
susituokęs, kaip dera tikram

*Puolama Augusto
santuoka su Radvi-
laite*

krikščioniui, liovėsi nuogąs-
tavęs, kad nusikalsta tikėji-
mui, todėl gyveno ramiau nei
kada anksčiau. Kurie nežino-

jo paslapties, tie suskato apkalbinėti: mat žmonės pa-
prastai linkę viską juodinti. Augustas, baimindamasis,
kad tėvai pasijus smarkiai įžeisti, kai viską sužinos iš
kitų, susitiko Lenkijoje su karaliumi Žygimantu; kai
aptarė kitus reikalus, jis prabilo apie šį ir paprašė tėvą
nepykti bei pritarti jų santuokai, be kurios negalėjęs
gyventi. Ši kalba smarkiai užgavo karaliui širdį. Su-
vokęs, jog visos ydos, kurių nestigo Augustui jaunys-
tėje, dabar peržengė bet kokias ribas, karalius įniršo
ant sūnaus ir apskundė jį motinai, kuri, moteriškai ro-
dydama pyktį, dar labiau pakurstė karaliaus rūstybę.
Didikai, ir lenkai, ir lietuviai, pradėjo nekęsti šios ne-
lygių žmonių meilės, visokie liežuvautojai — drąsiai ty-
čiotis iš nepadorių santykių ir pašiepiamas dainėles
dainuoti. Šitaip elgėsi tie, kurie visai nežinojo, jog to-
ji meilė palaiminta bažnyčios. Mat žmonės galvojo, kad
valdovui reikia tik tokių meilės ryšių, kurių be var-
go galėsiąs ilgainiui atsikratyti, kadangi jaunikaičio
jausmai esą ir gaivališki, ir nepastovūs. Rodos, vienas
Jonas Tarnovskis pritarė šiai santuokai, jautęsis kara-

liaus bei karalienės įžeistas, nes šie jam atsakė kašteliono vietą Krokuvoje, tačiau ne todėl, kad manė, jog ji esanti tinkama valdovui, ir ne todėl, kad norėjo įsisteigti kunigaikščiui, o dėl to, kad troško prieštarauti jo tėvams. Karalius Žygimantas kurį metų užlaikė prie savęs Augustą, liūdintį dėl visuotinio nepalankumo ir nenorintį nė kalbėti apie tai, ką padarė. Tėvas manė, kad, įsitraukus sūnui į visokius reikalus, priblėsianti ir užgesianti ne laiku suliepsnojusi meilė. Nusivežė tad jį su savimi į Piotrkovą, į Lenkijos karalystės seimą, kuris, luomams pritariant, iš Mazovijos ir Prūsijos gaudamas karaliaus pajamas paskyrė kunigaikščiui Augustui. Ligos ten ištiktas, karalius, lapkričio mėnesį sugrįžęs į Krokuvą, leido Augustui vykti į Lietuvą, prieš kelionę visaip sūnų pamokęs ir pagraudenęs. Patyręs Lenkijoje visokias nemalonumas, Augustas tikėjosi susilaukti Lietuvoje didesnio prielankumo. Vis dėlto ir ten jo laukė visokios negerovės: pasipylė skundai, žmonės reiškė nepasitenkinimą, maištavo. Nedaug betruko, kad Lietuva būtų visiškai jo išsižadėjusi: didikai nuo jo nusigrėžė, sakydami šitai darą iš skausmo, kad teršiamas karališkasis kraujas, o po teisybei — iš neapykantos Radvilų šeimai; rodėsi, jog rengiasi griebtis ginklo ir jėga siekti to, ko neįstengia nei prašymais, nei raginimais.

Aprimo šis sambrūzdis, kai atėjo žinia apie Žygimanto mirtį. Grįždamas iš

1548 metai

Miršta karalius Žygimantas II, jo pagirtinas būdas

Piotrkovo į Krokuvą, karalius, kelionės išvargintas senukas, sulaukęs daugiau kaip aštuoniasdešimt metų, dar labiau paliego, o per pa-

čias Velykas ir numirė. Karaliavo jis keturiasdešimt vienus metus ir šešis mėnesius. Valdovo išvaizda atitiko

būdą: kalbėjo ramiai, nevengdamas pašmaikštauti, vaikščiojo iš lėto, garsėjo nepaprasta jėga, jaunas būdamas, be vargo perpus laužė pasagas, be to, vingresniu protu nei kiti broliai ir gera atmintimi; gal toks buvo užgimęs, gal taip įpratęs, tačiau jo negąsdino nei šaltis, nei troškulys, nei kiti sunkumai. Nesiveržė primygtinai į sostą: tauriai atmetė siūlomus vengrų, švedų ir čekų karališkuosius vainikus; tapęs valdovu, nevengė žmonių, mokėjo tramdyti pyktį, kuo griežčiausiai paisyti teisingumo, neprarasti pusiausvyros bet kokių keblesniu atveju. Su kitų šalių valdovais sudarytų sutarčių tvirtai laikėsi, kariavo būtinybės spiriamas, bet visada sėkmingai. Uoliai tramdė didikų nesantarvę, mirtiną valstybės ligą. Daug kam jis rodėsi perdaug šykštus, bet toks išpūdis susidarė ne dėl to, kad turėjo šią ydą, o todėl, kad jo pirmtakai buvo didžiai išlaidūs. Savo asmenišku pavyzdžiu įpratino lenkus bei lietuvius jaustis didingos valstybės piliečiais. Su valdiniais tarėsi esąs saugus, sakydamasis drąsiai galįs bet kuriam iš jų ant kelių miegoti, gerbė jį ir kaimynai, vadindami savo amžiaus valdovų tėvu.

Karaliaus sūnus Augustas, gavęs žinią apie tėvo mirtį, surengė Vilniuje su *Augustas viešai pasiskelbia vedęs Barborą* savo rūmininkais iškilmingas šermenis ir viešai apverkė tėvą. Susiruošęs Krokuvon į laidotuves, jis, nebebijodamas tėvo, galop paliovė slėpęs santuoką su Barbora. Praėjus keturiolikai parų nuo tos dienos, kai sužinojo apie mirtį, sukvietė balandžio 17 d. į rūmus senatorius. Keliems didikams, žinojusiems jo paslaptį, įsakė iškilmingai atlydėti iš tėvo namų į karaliaus rūmus Barborą, o senato posėdį pradėjo tik tada, kai sužinojo, jog ši jau prie pat rūmų slenksčio. Kreipdamasis į

senatorius, tada ir pasakė: „Šiandien jums pasakysiu tai, apie ką ligi šiol tylėjau dėl pateisinamų ir svarbių priežasčių. Barbora Radvilaitė — mano žmona, sutuokta su manimi su visomis krikščioniškomis apeigomis jos giminaičių akivaizdoje. Manykite ir darykite ką tinkami, tačiau žinokite, kad visi jūsų bandymai mus išskirti nueis niekais. Puikiai suvokiate, kad nėra pasulyje jėgos, kuri įstengtų išardyti dviejų krikščionių deramai sudarytą ir bendru gyvenimu įteisintą santuoką“. Šitai pasakęs, išėjo į priekinę menę Barboros pasitikti ir ją įsivedė į valdovui skiriamus kambarius, dailiai išpuoštus ir deramai parengtus. Kadangi valdovo sprendimo nebuvo galima pakeisti, didikai, suvokdami nieko nepataisysią nei papeikimo žodžiais, nei pagyrimo kalbomis, nutarė, jog kur kas naudingiau valstybei tylomis susitaikyti su tuo, kam daugelis iš visos širdies nepritaria, nei, nesėkmingai priešinantis, sudrumsti viešąją ramybę nesantarve ir kivirčiais. Tuo tarpu karalius, norėdamas sužinoti, ar, pasklidus visur žinia apie jo santuoką, lenkai bei karalienė motina po senovei laikosi tokios pat nuomonės, kokią neseniai pareiškė išgirdę apie ją ir Barborą, nuvyko į Krokuvą vienas, nenorėdamas, kad daugelio nekenčiama žmona ten susidurtų su visuotiniu pasipiktinusių žmonių nepalankumu. Balandžio 27 d., kai, palaidojęs tėvą Žygimantą, suskato rūpintis valstybės reikalais, senatas ir bajorai, pakurstyti karalienės Bonos, viešame pasitarime primygtinai pareikalavo nutraukti šią santuoką, nesuderinamą, girdi, nei su įstatymais, nei su karališkuoju orumu, nei galop su visuomenės reikalais. Vis dėlto nieko negelbėjo nei motinos, niekinančios marčią, raginimai bei prašymai, nei didikų, nepripažįstančių naujos karalienės, patarimai, priešingai, nenorėdamas, kad šie įkyriais priekaištais kasdien jam

kvaršintų galvą, jis, metęs visus valstybės reikalus, išvyko iš Lenkijos į Lietuvą.

Tuo tarpu baigėsi paliaubų laikas ir grėsė karas su Maskva, jeigu nebus kuo skubiausiai susitarta dėl pastovios taikos ar pratęstos paliaubos. Atvykęs į Vilnių, Augustas skubiai išsiuntė į Maskvą Vitebsko vaivadą Stanislovą Kišką, maršalą Joną Kamajevskį ir Lietuvos raštininką Glebą Jesmaną. Iš pradžių rodėsi, jog nėra vilties susitaikyti, nes maskvėnai nedarė jokių nuolaidų, bet primygtinai kėlė tokius reikalavimus, nelyginant jiems rūpėtų sukurstyti naują karą. Mat visai nesileido į kalbas apie užimtų žemių grąžinimą, dar daugiau — reikalavo atiduoti visą Rusiją, sakydami, kad Maskvos kunigaikštystės sienos turinčios eiti Berezinos krantais. Karaliaus pasiuntiniai, įžeisti šitokios beprotiškos puikybės, susitiko su pačiu didžiuoju kunigaikščiu: pareiškė, kad veltui gaišamas laikas keliant tokius reikalavimus, kurie nė per sprindį nepriartina susitaikymo dienos, ir pareikalavo, kad leistų jiems grįžti namo, nes Maskvos didikų elgesys verčia abejoti, jog gali būti sudaryta taika. Tada maskvėnai šiek tiek nusileido, begėdiškai vis dėlto nesiliaudami reikalavę tų žemių, į kurias neturėjo jokių teisių ir dėl kurių nieku gyvu negalima buvo nusileisti — būtent Polocko ir Gomelio. Kai pasiuntiniai galop atsisakė toliau derėtis dėl taikos, maskvėnai pasiūlė paleisti belaisvius ir pratęsti paliaubas. Už belaisvius pasiuntiniai pareikalavo Černigovo, tačiau maskvėnai, pareiškę, jog belaisvių mažai belikę, nes daugelis išmirė, atrėžė, kad niekaip nesutiksia už juos atiduoti tokio žymaus

Seversko kunigaikštystės miesto. Pagaliau derybos baigėsi paliaubomis, kurioms pritarė abi šalys: susitarimą pratęsė penkeriems metams tomis pačiomis sąlygomis, kurių laikėsi ligi šiol. Kai reikalas rodėsi užbaigtas, maskvėnai, radę dingstį naujam kivirčiui, vos nesuardė

visko. Ginklu palaužęs ir pergalingais žygiais pavergęs Kazanės skitus, Ivanas panoro caro titulo, kuriuo iki šiol

*Ginčai su maskvėnais
dėl caro titulo*

tesinaudojo skitų chanai. Tai slaviškas žodis, kuris nereiškia nei ciesoriaus, nei imperatoriaus (paprastai kurie ne kurie svetimšaliai, nemokėdami vietos žmonių kalbos ir pataikūniškai meilindamiesi, šitaip vadinama Maskvos didįjį kunigaikštį), bet karalių. Kadangi garbėtroška pasisavino šį neįprastą titulą savo valia ir be karaliaus žinios, pasiuntiniai atsisakė minėti šį žodį susitarimo rašte. Matydami, jog nieko doro nenuveiks, jie susiruošė kelionėn ir išsiuntė dalį palydovų bei mantos, ketindami ir patys netrukus patraukti į Lietuvą, tačiau tada netikėtai atėjo Maskvos didikų pasiuntinys ir paprašė, kad neatsisakytų dar kartą su jais pasikalbėti. Susitikę su maskvėnais, karaliaus legatai pasiūlė ginčą dėl titulų perduoti karaliui, o tuo tarpu pasirašyti paliaubas pagal senąją formulę. Maskvėnai primygtinai reikalavo, kad legatai laišku paklaustų karalių, kokia jo nuomonė šiuo klausimu, o atsakymo palauktų Maskvoje. Galop abi šalys sutarė penkerių metų paliaubas šitokiomis sąlygomis: kunigaikštis Maskvos raštuose galėsias vadintis caru, tuo tarpu legatai laikysis senosios formulės.

*1549 metai
Skita i siaubia Lietu-
va*

Tuo metu į Lietuvą įsibrovė skitai ir taip siaubingai ją nualino, jog daugeliui rodėsi, kad ji visai nebepajėgsianti kariauti su Maskva, jeigu,

sudarius sutartį, negausianti progos kiek atsikvėpti. Be kitų skitų padarytų žmonėms bei valstybei nuostolių, didžiulį sielvartą sukėlė tai, kad paėmė ir išvežė į Skitiją kunigaikštį Višnioveckį, jo žmoną bei visą šeimyną. Maskvos legatai, atsiųsti patvirtinti paliaubų, pa-

reikalavo, kad kunigaikštis
Maskvėnų reikalavi- sutartyje būtų tituluojamas
mai caru, kad geriau būtų elgia-

masi su belaisviais, o perbėgėliai — grąžinami, be to, kad nebūtų užmiršta stengtis susitarti dėl pastovios taikos. Karalius Augustas atsakė šiais žodžiais. Esą jam labai malonu, kad rūpinamasi taika, maskvėnų perbėgėlių Lietuvoje tuo tarpu nėra, belaisviai gyveną tokiomis sąlygomis, kokių krikščioniškosios šalies valdovas pratęs ir turįs laikytis, sutarties raštai deramai surašyti ir visai be reikalo siūloma juos keisti. Legatams išvykus, Augustas išsiuntė į Maskvą savo rūmų bajorą Stanislovą Jendžejevskį, norėdamas laiškais bei tarpininkais palaikyti braškančią santarvę su Ivanu. Nerasdamas kitos dingsties laiškų rašyti, nusiskundė dėl pasieniuose daromų skriaudų ir paprašė, kad žydų pirkliams leistų laisvai keliauti iš Lietuvos į Maskvos kunigaikštystę. Ivanas atmetė šį prašymą, tačiau pažadėjo atsiųsti taikytojus, kurie ir atsisteis už skriaudas, bet tada, kai karalius jam surašysiąs, kokių nuostolių pridaryta. Antra vertus, primygtinai pareikalavo, kad savo ruožtu karalius atsiųgintų už jam padarytas skriaudas, o jų didžiausia — ta, kad po šiai dienai nepripažįstamas caro titulas. Ši-

tai mat jį taip smarkiai įžeidė, kad, per Motiejų Giedraitį siųsdamas atsakomąjį laišką, nė Augusto nebevadi-

Nesutariama dėl ca- dės, kad, per Motiejų Gied-
ro titulo raitį siųsdamas atsakomąjį

laišką, nė Augusto nebevadi-
no karaliumi, nors, beje, tas raštas ir nepateko į karaliaus rankas. Mat Motiejus, atvykęs prie Lietuvos

sienų, atidavė jį maskvėnams ir paprašė nuvežti Ivanui, nors šie ir labai prieštaravo. Po to Lietuvos senate

ilgokai tarėsi, ką daryti: ar
1550 *metai* nuolaidžiauti išpuikusiam savaliautojui, ar ne. Dauge-

lis manė, jog galima ir nusileisti, nes nenorėjo, atmesdami valstybei visai nepavojingą įgeidį, duoti dingsties naujam karui, tik maršalas Anisijus Gornostajus, senoviško sukirpimo žmogus, atkakliai prieštaravo, tvirtindamas, jog nieku būdu negalima kurstyti maskvėnų puikybės naujais bei neteisėtais titulais. Mat, jeigu taip pat lengvapėdiškai pritarsią, kad Ivanas galys tituluotis Maskvos kunigaikštystės caru, kaip neseniai leido Vasilijui vadintis didžiuoju visos Rusios valdovu, Maskvos kunigaikštis ilgainiui, be abejo, pareikalautų naujų titulų, kurie didžiai žeis Lenkijos karaliaus bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio orumą, o būsimos kartos turės, tiesa, nepagrįstą, bet pastovią dingstį puldinėti Lietuvos žemes. Štai todėl senatas nutarė nedaryti jokių nuolaidų, tačiau elgtis taip, kad nieku būdu maskvėnams nebūtų duota progos vienaip ar kitaip pažeisti taikos, ypač dėl to, kad visai netoli viena kitos stovėjo abiejų šalių karinės saugos, turėjusios ginti pasienį nuo skitų: lietuvių — prie Černigovo, o maskvėnų — apie Kanevą bei Čerkasus. Šį reikalą pavyko tinkamai sutvarkyti: pasienio sargybiniai ne tik nepuolė vieni kitų, bet, suderinę veiksmus ir sutelkę jėgas, sėkmingai atrėmė žygiui susiruošusius skitus.

Augustas, ramus dėl pasienio, kur dabar viešpatavo taika, ir šiaip, ir taip galvojo, kaip palenkti į savo pusę lenkus, trokšdamas, kad šie išsižadėtų priešiškuo ir jį paremtų. Jis norėjo su įprastinėmis apeigomis vainikuoti žmoną Barborą karalienės vainiku, tačiau žinojo, kad su tuo nesutiks lenkai, vadinę ją karaliaus žmona, bet ne karaliene. Jis nutarė įveikti šią kliūtį

gudrumu. Sušaukęs Piotrkove seimą, karalius pasisakė norįs deramai sutvarkyti kuriuos ne kuriuos įstatymus, nes gyvenime jų labai nepaisoma, būtent, kad žmonės,

užimantys keletą pareigybių, tenkintųsi viena, o visų kitų atsisakytų; kad niekas neturėtų kelių karališkųjų seniūnijų; kad atimtosios iš buvusiųjų valdytojų būtų atiduotos karališkajam stalui, o likusios išdalytos valstybei

nusipelnusiems, bet neturtingiems bajorams. Ir vieną, ir kitą karaliaus pasiūlymą parėmė eiliniai bajorai, tačiau jų nepalaikė užsigavę didikai; vis dėlto karalius neabejotinai būtų šį įstatymą pravedęs, nes jį būtų parėmę neturtingieji, kuriems jis buvo didžiai naudingas. Štai todėl daugelis išsigandusių didikų, nenorėdami daugiau karaliaus erzinti, ne tik paliovė reikalavę, kad Augustas nutrauktų santuoką, bet sutiko, kad Barbora kaip ir kitos karalienės būtų Krokuvoje vainikuota. Augustas, pasiekęs to, ko norėjo, nebesispyrė dėl įstatymo, kuris dabar jam rodėsi visai nereikalingas. Neilgai trukus Barbora iškilmingai ir šventiškai buvo apvainikuota Krokuvoje karalienės vainiku. Jos broliams Piotrkovo seimas leido naudotis Lenkijoje bei Lietuvoje tomis lengvatomis, kurių neseniai buvo gavę iš imperatoriaus Karolio V. Vėliau, įsiteikdamas žmonai, Augustas labiau juos iškėlė. Mikalojų, Barbo-

ros brolių, paskyrė Trakų vaitą ir atidavė jam Kėdainius, o jo pusbrolių Mikalojų

Juodąjį paskyrė Lietuvos maršalu bei didžiuoju kancelieriu. Tačiau neilgai buvo lemta karalienei džiaugtis karaliaus malonėmis, teikiamomis jos šeimai. Paliegusi

Miršta karalienė Barbara

beveik po vainikavimo dienos, ištisą žiemą ir pavasarį grūmėsi su negale, o per Sekmines mirė Krokuvoje.

Netrūko nė tokių, kurie įtarė, jog karalienę pribaižė ir lenkams nekenčiamą jos karaliavimą nutraukė didikai, Radvilų varžovai, padedami gydytojo italo, uždavusio su vaistais nuodų. Beje, tą žiemą Lietuvą užgriuvo didelės nelaimės: plito baisios ligos, protarpiais lijo tokie šilti lietūs, kokie paprastai esti pavasario pabaigoje, todėl visai ne laiku suvarpojo javai, o po

Lietuvos nelaimės

to užėję šalčiai viską nuvirino, pražudydami derlių. Karalius, kamuojamas neapsa-

komo sielvarto dėl karalienės mirties, išliejo savo širdį iškilniomis laidotuvėmis: be galo puošni ir didinga eiseną atlydėjo velionę iš Krokuvos į Vilnių, kur įsakė karalius ją palaidoti šalia pirmosios žmonos Austrijos kunigaikštytės šv. Stanislovo bazilikoje. Tuo tarpu Lietuvą užgriuvo siaubingas badas, o Volynę nusiaubė skitai, kurie staigiu antpuoliu nuniokojo didelius plotus, užėmė ir sudegino Braclavą ir nebaudžiami išsigabeno didžiulį grobį bei išsivarė daugybę belaisvių. Rugsėjo pabaigoje luomai susirinko Vilniuje į seimą, kuriame karalius pareikalavo, kad liautųsi pavojingai kivirčijęsi Trakų vaivada Mikalojus Radvila ir Vitebsko Stanislovas Kiška, nes gerai žinojo, kad niekas taip nekenkia visuomenės reikalams, kaip asmeniniai atskirų didikų nesutarimai. Į seimą atvyko ir lenkų atstovai, kurie senato bei bajorų akivaizdoje rimčių rimčiausiai pareikalavo, kad, atidavus Lenkijos karalystei Palenkę, Volynę, Kijevo ir Seversko žemes, būtų vieną kartą sudaryta galutinė lenkų ir lietuvių sąjunga, vadinamoji unija. Jie vis dėlto nieko nepešė, nes lietuviai tiesiai atrėžė, jog Lenkija neturinti jokių teisių į tas žemes. Tame pačiame seime luomai nutarė,

Nuolatinės kariuomenės sudarymas

kad skitų bei maskvėnų pasienį turinti saugoti nuolatinė kariuomenė, kurios išlaikymui rinktinas mokestis po

penkis grašius nuo jaučių jungo.

Paleidęs seimą, karalius Augustas pasiuntė kartu su savo tarpininku Povilu Ostrovickiu Maskvos didžiajam kunigaikščiui du belaisvius, garsios kilmės kunigaikščius Michailą Ivanovi-

Deramasi su maskvėnais dėl taikos ir caro titulo

čių ir Ivaną Selechovskį, manydamas, kad dėl to Maskvos valdovas labiau paisys sudarytų paliaubų ir nesi-

priešins teisingesnėms nuolatinės taikos sąlygoms. Ivanas su džiaugsmu priėmė belaisvius, tačiau Povilui neparodė pasiuntiniui deramos malonės, nes šis, sveikindamas Ivaną, nepavadino jo caru, be to, kadangi karalius Augustas laiške nepaminėjo to paties titulo, ir jis atsakomajame rašte nepavadino Augusto karaliumi.

1552 metai

Lietuvių didikai nuogąstavo, kad iš šios kibirkšties neįsipliesktų naujas gaisras, todėl išsiuntė per garsų ir kilmingą vyrą Gaiką vieną laišką dūmai, o kitą Maskvos kunigaikštystės vyriausiajam vyskupui, kurį šie, visai nepaisydami nei bažnyčios praktikos, nei kokių įstatymų bei papročių, o

žiūrėdami vien asmeninių užgaidų, vadina Maskvos patriarchu, prašydami, kad prikalbintų didikų kunigaikštį maloniai patvirtinti sudarytus susitarimus ir tuo tikslu atsiųsti pas karalių įgaliotus legatus. Vyskupas atsakė, kad jo, kaip sielų ganytojo, padėtis verčianti jį būti labai toli nuo visokių karų bei ginklų, todėl jie veltui šiuo reikalu kreipiasi į jį pagalbos, pažadėdamas vis dėlto pakalbėti su didikais ir paprašyti juos paskatinti valdovą uoliau rūpintis taika. Dūma, pasipiktinusi, kad nepaminėtas caro titulas, atmetė laišką

ir, suderinusi su valdovu nuomone, šitaip atrašė Lietuvos didikams. Esą neverta nė galvoti apie taiką, jeigu jie po senovei neminės visų didžiojo kunigaikščio titulų ir primygtinai reikalaus, kad maskvėnai pirmieji siųstų atstovus į Vilnių. Kai kuo atkakliausiai nenorima rodyti didžiajam kunigaikščiui deramos pagarbos, o įžūliai pabrėžiama nederama nepagarba, argi iš to nematyti, kad veikiau trokštama sukurstyti karą, nei sudaryti brolišką santarvę. Kaip ir kiti valdovai, sėkmingai nugalėję ištisas tautas, taip ir Maskvos kunigaikščiai, užkariavę Kazanės skitus, turį teisę tituluotis carais. Maskvos kunigaikščio pasiuntiniai niekada anksčiau nėra pirmieji leidęsi į Lietuvą, netgi Romos popiežiaus ar imperatoriaus paraginti, todėl ir dabar jie negalį vykti. Jeigu karalius ketinąs atsiųsti į Maskvą savo legatus, tegu jie atvyksta, bet atsiveždami neseniai sudarytų paliaubų tekstą su caro titulu. Vis dėlto Augusto pasiųsti legatai, Polocko vaivada Stanislovas Davaina, maršalas Eustachijus Valavičius bei Lietuvos raštininkas Petras Semaška, ir šį kartą kreipėsi į Ivaną jo dūmos akivaizdoje kaip į Maskvos didįjį kunigaikštį. Įsižeidęs dėl to Ivanas nepriėmė nei karaliaus laiško, nei dovanų, o legatus nusiuntė nedavęs nė rankos pabučiuoti pas savo didikus, iš kurių, girdi, jie ir išgirsią jo atsakymą. Didikai pareiškė, kad jie nepaprastai įžeidė garsų valdovą, sudariusį su jų karaliumi draugystės bei santarvės sutartį, nes pavadino jį tiktai didžiuoju kunigaikščiu nelyginant vieną iš karaliaus valdinių arba nežymių kaimynų, todėl, kad ir nenorėdamas, jis esąs priverstas griebtis karo veiksmų. Tegu jie kaltina save bei savo karalių, kad įsižeidęs Ivanas neparodęs pasiuntiniams deramos pagarbos. Be to, skubiai parašė į Lietuvą, kad nesiųstų daugiau jokių įgaliotinių, jeigu po senovei ketina nepripažinti caro titulo, kurio Ivano tėvui rašytuose laiškuose neužmiršdavę pridurti nei popiežius Klemensas, nei

imperatorius Maksimilijonas. Karaliaus atstovai laikėsi savo. Esą jiems neprivalu nei kitų šalių valdovų papročiai, nei jų pavyzdžiai. Jie pasveikinę Ivaną tais pačiais žodžiais ir tuos pačius titulus suminėję, kokiais buvo pratę sveikinti jo tėvą bei senelius, o šitaip sveikinami Ivano protėviai niekada neprieštaravę. Ivanas pažeidęs draugystės ir santarvės sutartį, nes be jokios priežasties neparodęs karaliaus įgaliotiniams deramos pagarbos. Daug metų svarstomas taikos reikalas, o štai ginčas dėl titulo visai neseniai išplieskęs. Jie esą įgalioti kalbėtis apie dviejų tautų santaiką bei saugumą, apie tai, kaip atsilyginti už padarytas skriaudas, o dėl titulų formulės tegu maskvėnai kreipiasi į karalių; kai šis patirsiąs, kaip kitų krikščioniškųjų šalių valdovai teiksiąsi vadinti Maskvos kunigaikštį, nei įgaliotiniai, nei raštininkai neatsisakysią padaryti, kas reikia. Šiaip jie negalį atsistebėti, kodėl Ivanas, nesitenkindamas garsiais savo tėvo titulais, ieškąs naujų ir nirštąs dėl tų, kuriais rašėsi jo protėviai, daugel kartų sėkmingai atnaujinę su lietuviais sudarytas sutartis. Antra vertus, kadangi karaliaus legatas Stanislovas Kiška sutikęs su paliaubų aktais, kuriuose įrašytas caro titulas, ir jie paminėsią šį vardą, jeigu maskvėnai sugrąžinsią Lietuvai pilis bei apygardas, įvairiomis progomis ir visokiais būdais atimtas, o visų pirma Smolenską. Be vargo susitarsią dėl titulų, jeigu prieš tai pavyksią susitarti dėl taikos sąlygų, pagrobto turto sugrąžinimo bei atsilyginimo už kitokias skriaudas. Vis dėlto jie neįtikino maskvėnų, kurie po senovei tvirtino, jog negali būti nė kalbos apie taiką, kol karalius bei jo pasiuntiniai nepripažins Ivanui caro titulo, be to, kol susitarime bus minimas reikalavimas sugrąžinti žemes. Tad pasiuntiniai, nieko doro nenuveikę, turėjo išvykti iš Maskvos. Kai jau keliavo į Lietuvą, juos pasivijo Maskvos didikų žygūnas, pranešęs, jog jie sutartinai meldę carą, kad, negalint susiderėti dėl pastovios tai-

kos, leistų susitarti bent dėl trumpų paliaubų ir kad jis šitam prašymui pritars. Karaliaus pasiuntiniai bemat suprato, jog didikai sakosi maldavę kunigaikštį tik todėl, kad nori jiems akis apdumti, kad pačiam Ivanui reikalingos paliaubos, nes tuo metu vedė sunkų karą su Astrachanės skitais. Vildamiesi, jog ta proga galės ši bei tą naudinga padaryti Lietuvai, jie noriai sugrįžo į Maskvą, tačiau, pradėję derybas dėl paliaubų, pasisakė nepasirašysią jokio susitarimo, kol maskvėnai neduosią aiškaus atsakymo dėl skriaudų, padarytų prie Sebežo. Šitokiu atkakliu elgesiu galop palaužė maskvėnus ir privertė juos tuoju pat paskirti taikytojus, kurie, nuvykę į Sebežo kraštą, turėjo susipažinti su padėtimi ir įsakyti grąžinti užgrobtus kaimus bei atlyginti kitus nuostolius. Kai šalys sutarė dėl šių dalykų, karaliaus pasiuntiniai sutiko pasirašyti trejų metų paliaubų susitarimą tomis pačiomis sąlygomis, kuriomis sudarytos ir ankstesnės.

Kol Maskvos kunigaikštystėje įgalioti pasiuntiniai vedė šias derybas, karalius Augustas sausio mėnesį patraukė iš Vilniaus į lenkų

seimą Piotrkove. Atvyko ten ir jo sesuo Izabelė, Vengrijos karalienė, pasprukusi kartu su sūnumi iš savo karalystės ir paprašiusi brolių bei lenkus pagalbos, nes atsidūrė iš tiesų varganoje padėtyje. Lenkai visai neketino įsivelti į abejotinos baigties karą, nesirūpino tuo nė karalius, dienas leisdamas pasitarimuose. Tuo tarpu turkų valdovas, atsiuntęs žymius didikus, ragino Izabelę sugrįžti į karalystę, pažadėdamas ramų gyvenimą ir savo globą. Šitaip pražuvo karalystė, šitaip prarado valdžią karaliaus įpėdinis, kadangi netrukus iš mažyliaus sostą paveržė turkų valdovas, dėdamasis esąs jo globėjas, o vėliau — Romos karalius, remdamasis paveldėjimo teise. Paleidęs lenkų seimą, Augustas nuvyko

į Prūsiją, čia kunigaikštis Albrechtas iškilmingai jį priėmė, o ypač Karaliaučiuje, kur valdovas, beje, patyrė didelį pavojų, laimė, likimo nukreiptą į kitą asmenį. Mat, kai pagal seną paprotį karaliaus garbei nuo sienų padrioksėjo karo pabūklai, vienas geležinis sviedinys nutraukė galvą kunigaikščiui Višnioveckuiui, lydėjusiam karalių, o ištaškytos smegenys apdrabstė patį valdovą. Nė nesužeistas karalius parodė didelį atlaidumą, pasirūpindamas, kad artilerijos vado nenubaustų mirtimi už šį atsitiktinį nemokšišką šūvį. Atvykęs iš Prūsijos pirmiausia į Kauną, o iš ten — į Vilnių, patyrė, kad ir paprasti žmonės, ir bajorai didžiai juo pasipiktinę. Mat, nepasitares

*Lietuvoje visuotiniai
neramumai*

su luomais ir negavęs seimo sutikimo, jis, kelių artimesnių senatorių paakintas, bu-

vo uždėjęs visoje Lietuvoje mokesčius: po šešiasdešimt lietuviškųjų grašių nuo kiekvieno arklio. Vargu ar bajorai turėjo teisę dejuoti dėl sunkios šių mokesčių naštos, tačiau karalius juos uždėjo neteisėtai, todėl visi viešai rodė nepasitenkinimą, skųsdamiesi, kad, girdi, pažeistos jų teisės. Tuo tarpu paprasti žmonės, iš tiesų didžiai prislėgti naujos duoklės ir tiesiog persekiojami mokesčių rinkėjų, griebėsi to ginklo, koks jiems vienui vienas bebuvo likęs: iš keršto pradėjo kuo įžūliausiai šmeižti ir karalių, ir senatą. Ilgainiui vis dėlto sugrįžo ramybė: kai žmonės surinko ir sumokėjo pinigus, ne tokia sunki jiems rodėsi ir mokesčių našta.

1553 metai

*Miršta vyskupas Po-
vilas*

Kitais metais didelė nelaimė užgriuvo garsią Alšėnų kunigaikščių Algimantaičių šeimą, mat amžinai užmerkė akis paskutinysis to vardo

paveldėtojas Vilniaus vyskupas Povilas, anksčiau valdęs Lucko vyskupystę ir žymiai padidinęs jos pajamas,

nes padovanojo savo tėvonijos žemes Janovą ir Pavlovą. Didžiais darbais Vilniuje įrodė savo — kaip ganytojo — pamaldumą ir ryžtingumą: jis ypač sėkmingai kovojo prieš liuteronų sektą, nors kuriems ne kuriems žmonėms rodėsi, jog turėjo šiame darbe rodyti didesnius užmojus. Jo įpėdiniu tapo Lucko vyskupas Valerijonas Suškovskis Protasevičius. Tuo tarpu Maskvos valdovas atsiuntė įgaliotus legatus neseniai sudarytoms paliauboms patvirtinti, be to, norėdamas įtikinti kara-

lių, kad, rūpinantis dėl tvirtos taikos, ir laiškų rašytojai, ir pasiuntiniai nieku būdu neturi užmiršti caro titulo.

Ginčijamasi su maskvėnais dėl caro titulo

Jam buvo atsakyta, kad žodžiai ciesorius ir caras šiek tiek rodosi panašūs tik tada, kai juos matai parašytus, bet šiaip visiškai skirtingos reikšmės. Ciesoriumi iš pagarbos kitų šalių valdovai tituluoja tik Romos imperatorių, nes jis — pirmas tarp visų kitų krikščioniškųjų valdovų, be to, patys maskvėnai ne kartą pareiškę, jog Ivanas nesiekias to titulo. Tuo tarpu carais tituluojami tik mahometonų atskalos valdovai, krikščionių tikėjimo priešai, tokie, kaip turkų tironas ir skitų tautų chanai. Kadangi Lenkijos karaliai laiko Maskvos didįjį kunigaikštį nelyginant savo broliu ir gerbia jį kaip krikščionių valdovą, jie jaustųsi pažeidę krikščionio orumą, teikdami jam tokią pat pagarbą kaip ir barbarams. Jeigu Ivanas vis dėlto nenorės paisyti savo orumo, karalius Augustas neatsisakysiąs padaryti tai, kam taip atkakliai esąs kalbinamas, tačiau pageidaująs prieš tai išvysti kitus šitaip darant, nes pirmas nenorės žengti tokio neįprasto žingsnio. Gavę šitokį atsakymą, maskvėnų legatai išvyko, tačiau nieku būdu nesutiko be galo visų įkalbinėjami paimti karaliaus laišką savo kunigaikščiui, kai sužinojo, kad jame neįrašytas caro titulas. Karalius

Karalius veda pirmosios žmonos seserį, austrų kunigaikštę Kotryną

iš Vilniaus išvyko į Gardiną, ketindamas pasitarti su karaliene motina dėl naujos santuokos. Karalienė patarė nenutraukti giminystės su Austrijos karališkąja šeima

ir paprašyti pirmosios žmonos sesers Kotrynos rankos. Mirus Pranciškui Gonzagai, Mantujos kunigaikščiui, ši našlavo tėvo Ferdinando rūmuose. Susitarus dėl šių vestuvių, karalius išleido į Vieną pasiuntinybę, kurią sudarė patys žymiausi lenkų bei lietuvių didikai, be kitų, ir Vilniaus vaivada, Olykos bei Nesvyžiaus kunigaikštis Mikalojus Radvila. Liepos mėnesį Krokuvoje iškelta nepaprastai prabangios vestuvės, jose visi didikai lyg susitarę stengėsi vienas kitą pralenkti apdaru puošnumu bei turtingumu. Iš lietuvių puošniausiai atrodė Radvila bei Grigalius Chodkevičius. Beje, šitaip iškilmingai atšvęstos vestuvės, sukėlusios tada visuotinę linksmybę, neatnešė džiaugsmo pačiam karaliui, nes Augustas netrukus taip atšalo nuo Kotrynos, kad apskritai nutarė su ja išsiskirti, aiškindamasis tuo, jog santuoka esanti neteisėta, nes negalima, girdi, vesti mirusios žmonos sesers. Tuo tarpu kurių ne kurių didikų patrakėliški meilės nuotyčiai sukėlė Volyneje didelį sąmyšį. Dimitras Sanguška, Vladimiro kunigaikštis, pamilo Elžbietą, Ostrogo kunigaikštę; mergina pasižadėjo tekėti už Dimitro, bet nepritarė šiai santuokai motina. Dimitras, matydamas, kad nieku būdu nesulauks motinos

Ižulūs Dimitro Sanguškos darbai

palankumo, atkeliavo į Ostrogą, dėdamasis bičiuliu, pakliuvo į pilį ir be motinos

žinios išsivežė kunigaikščių dukterį, kuri ir nesipriešino. Įdūkusi motina nė nežinojo, ką daryti; prašė karalių pagalbos, liedama ašaras, maldavo lenkų didikus užtarti, o labiausiai — Kališo vaivadą Zborovskį. Nic-

kais nuėjo visos pastangos tyliai sutvarkyti šį reikalą, ir Dimitras vieną gražią dieną buvo pakviestas į karališkąjį teismą. Jaunikaitis, praradęs sveiką protą ne tiek iš meilės, kiek dėl savo begalinių turtų, nė nemanė klausyti karaliaus raginimo, todėl Lietuvos kancleris Mikalojus Radvila nagrinėjo bylą už akių: įtraukdamas Dimitrą į nusikaltėlių sąrašus, priteisė jo valdas atiduoti išdui, motinai — dukterį bei viską, ką ši buvo pasiėmusi, o pagrobėją nubausti mirtimi. Kai teismas karaliaus vardu priėmė šitokį sprendimą, išsiuntė nemažą raitelių būrį, turėjusį atimti iš pagrobėjo sužadėtinę. Draugų įspėtas, Dimitras aprenė merginą vyriškais drabužiais ir kuo skubiausiai išsivežė ją į Čekiją. Persekiojotai nusivijo bėglius ir viename miestelyje per šešias mylias nuo Prahos juos užklupo: papirkę namo savininką, jie naktį, slapta įleisti į butą, nužudė beginklį jaunikaitį, o Elžbietą sugražino motinai. Ta pati moteris vėliau davė dingstį naujiems neramumams, kuriuos ilgą laiką kėlė Slucko kunigaikštis Simeonas bei grafas Gurka.

Kitais metais susirinko Liublino seimas, į kurį suvažiavo gausybė senatorių, tačiau jie nieko doro nenutarė, nes bajorai ir rūmuose, ir kitur be paliovos reiškė nepasitenkinimą, kad karalius parinko seimui netinkamą ir neįprastą vietą. Sužinojęs apie šį seimą, išsirengė į kelią ir maskvėnų legatas, kurį, karaliui paliepus, su didele pagarba atlydėjo į Liubliną žymūs didikai Teodoras Tiškevičius, Aleksandras Žitomirskis, Grigalius ir Eustachijus Valavičiai, Teodoras Vodka ir Petras Semaška. Pasiuntinys šį kartą neatsivežė laiško, kuriuose pastaruoju metu maskvėnai, kaip žinia, netitulavo Augusto karaliumi. Atlydėtas į senatą, atvirai prisipažino neturįs jokių ypatingų įgaliojimų ir pasakė, kad didysis

kunigaikštis tenorėjęs per jį pranešti karaliui Augustui be galo jo širdžiai mielą naujieną, mat pergalingais žygiais jiems pavykę galop palaužti Astrachanės skitus. Karaliaus vardu šitaip jam atsakyta. Esą ne tik Ivanas, ne tik Lenkijos karalius, bet visas krikščioniškasis pasaulis turįs pagrindo džiūgauti, kad, užkariavus tokią didelę žemę, krikščionių ginklas smarkiai palaužė mahometonų jėgas. Karalius neilgai trukus pasiūsiąs į Maskvą legatus, kurie jo vardu ir vesią su Ivanu derybas visais krikščioniškajam pasauliui rūpimais reikalais. Išleidęs maskvėnų pasiuntinį ir Velykas atšventęs Liubline, karalius patraukė į Brestą bei Gardiną, o vėliau — į Vilnių. Iš čia pasiuntė į Maskvą Jurgį Tiškevičių, kuris, tiesa, nuvežė karaliaus laišką, kur nepaminėtas caro titulas, bet, sveikindamas Ivaną, jį pavadino Astrachanės caru. Šitaip pasveikintas Ivanas pralinksmino ir, parodęs pasiuntiniui didelį pasitikėjimą, pasisakė didžiai trokštąs, kad vieną kartą jungtinės jo bei karaliaus Augusto jėgos visiškai išnaikintų arba priverstų paklusti krikščionių valdžiai Europos skitų tautas, pripratusias gyventi iš plėšikiškų išpuolių į krikščioniškąsias šalis; po to pareiškė, suteikdamas jam tokią didelę malonę, kokios nėra patyręs šiame krašte nė vienas svetimšalis, kad jis galįs laisvai tartis su jam reikalingais didikais; Tiškevičius ir juos, o pirmiausia vyriausiąjį dvasininką vieno beprašė: paskatinti didįjį kunigaikštį sudaryti nuolatinės taikos susitarimą. Vyskupas atsakė, kad jam nedera apie šį reikalą kalbėtis su pačiu valdovu, tačiau pažadėjo pašnekėti apie tai su žmonėmis, kurių pareiga tuo rūpintis. Tuo tarpu didikai, nors, rodės, ir pritarrė Tiškevičiui, tvirtino, jog jie, girdi, negalį to maldauti didįjį kunigaikštį, kol pirmiau šito nepasiūlysiąs Lietuvos senatas, pasiuntęs legatus. Sugrįžus Tiškevičiui į Lietuvą, senatorių vadovai parašė maskvėnams laišką, prašydami pratęsti paliaubas, kad, turėdami daugiau lai-

ko, galėtų pagaliau užbaigti ginčą dėl titulo ir patvirtinti taiką. Maskvos didikų vardu atsakė to miesto vyriausiasis dvasininkas. Esą visų didžiausi pasaulyje valdovai, būtent ir Romos imperatorius, ir Rytų sultonas, tituluoja Maskvos didikų kunigaikštį caru, kaip rodo Maksimilijono bei Suleimano laiskai, adresuoti Vasilijui Vasiljevičiui. Tad kodėl karalius Augustas, ligi tol nieko pikta iš kunigaikščio Ivano nepatyręs, vienas nepripažįstąs tos pagarbos, elgdamasis kitaip nei kiti valdovai? Nugalėjęs Astrachaną bei Kazaną ir pajungęs jas Maskvai, didysis kunigaikštis įrodęs esąs tikras caras. Tuo tarpu apie taiką ir paliaubas laiške

nebuvo pasakyta nė žodžio.

1555 metai

Vis dėlto Augustas išsiuntė į

Šešerių metų paliaubos su maskvėnais

Maskvą įgaliotus legatus tartis dėl taikos: Zbaražo kunigaikštį Steponą, Polocko

vaivadą maršalą Joną Šimkovičių, Lietuvos raštininką Vaclovą Mikalojaitytį bei Povilą Sokolinką, Drucko kunigaikštį. Kai po įprastinių pasiuntinių sutikimo iškilnių jie pasisakė esą atsiųsti tartis dėl taikos, maskvėnai jiems štai ką pareiškė. Esą didysis kunigaikštis Ivanas nieko ligi šiol nėra taip troškęs kaip taikos, tačiau karaliaus pasiuntiniai, atkakliai nenorėję pripažinti jam teisėtai priklausančio titulo, trukdę susitarti šiuo reikalu. Dabar prisidėjusi dar viena svarbi aplinkybė, didžiai kliudanti santarvei, mat karalius sukurstęs prieš Maskvos kunigaikštystę skitus. Po to svetimų šalių pasiuntinių prikazo djakas paklausė, dėl ko legatai įgalioti tartis. Pasiuntinybės vadovas į tai atsakė. Esą visos kalbos, kad skitai kurstomi prieš maskvėnus, didžiai šmeižiančios visai niekuo dėtą karalių, nes ir patys maskvėnai turį žinoti, kad skitų tautos, pripratusios gyventi iš grobuoniškų išpuolių į kaimynų žemes, moka ir pačios, niekieno neragindamos, įsibrauti ir į Lietuvą, ir į Maskvos kunigaikštystę. Karalius Augustas,

sąžiningai paisęs susitarimų, visai nėra nusikaltęs blogais darbais, kuriuos jam prikiša tie, kurie, trokšdami krikščionių kraujo ir norėdami sukelti karą, uoliai ieškosi visur išsigalvotų įkalčių ir stengiasi nematyti tikrų priežasčių. Ivano taip karštai geidžiamų titulų Augustas tikrai neatsisakysias pripažinti, jeigu kiti valdovai su tuo sutiksia. Tačiau tų reikalų tvarkyti atvyksianti jau kita pasiuntinybė. Aišku, kur kas išmintingiau Ivanas padarytų liepęs, užmiršus visą šį nereikalingą ginčą, surasti bendrą kalbą ir nukreipti karo grėsmę. Nusiųsti vėl pas Maskvos didikus, jie susitarė senomis sąlygomis dėl šešerių metų paliaubų, kurių patvirtinti maskvėnai atvyko į Vilnių.

<p>1556 metai <i>Liuterio ir Kalvino erezijos pradžia Lietuvoje</i></p>	<p>Kai metai iš metų vargais negalais trumpalaikėmis paliaubomis buvo pratęsiama taika su išorės priešu, Liuterio šalininkai paskelbė karą tikėjimui valstybės viduje,</p>
---	--

pažeisdami viešąją tvarką, atsiradusią kartu su krikščionių tikėjimu valdovo Jogailos laikais. Jauni vyrai, lankęsi Vokietijoje ir ten mokęsi, važiavo tėvynėn senuosius tikiybinius įsitikinimus pakeitę naujais, kurių ten prisigėrė. Padarę nelemtą išvadą, jog prosenelių puoselėtos apeigos netinka tikram dievo garbinimui, jie, nežinodami, kurią iš daugybės sektų pasirinkti, nebuvo ligi šiol nusistatę, kokiomis apeigomis šlovinti visagalį. Nauji tikiybiniai įsitikinimai laisvai plito po didikų bei bajorų dvarus, nuolatos pripilamų taurių kurstomi, kėlė galvą per puotas ir gėrynes, tačiau kelias į bažnyčias jiems ilgai buvo užkirstas. Galop Vilniuje, gyvam tebesant vyskupui Povilui, kažkoks Viklifo pasekėjas, apsirengęs kunigo rūbais, gavo iš vyskupo leidimą kalbėti šv. Onos bažnyčioje apie tikėjimo dalykus vokiečių kilmės žmonėms, amatininkams ir pirkliams, ir ten pat laikyti pamaldas. Jis pirmas ir ėmė per pa-

moksčius skelbti Liuterio dogmą apie šventąją komuni-
ją, kurią esą visi turį priimti iš vienos taurės. Ištyrus
ir pasmerkus jo ereziją, vyskupo įsakymu buvo išvytas
iš bažnyčios, bet nesiliovė nuodais girdęs būriais plūs-
tančių žmonių atskirų miestiečių namuose, o ypač tur-
tuolio Morštino. Ilgainiui įsidrąsino net penktadieniais
valgyti mėsą ir kitus raginti šitaip elgtis, dėl to kartą
vargais negalais išnešė sveiką kailį užpultas paprastų
žmonelių. Bijodamas čia padėti galvą, turėjo sprukti
iš miesto, tačiau pasėta sėkla netgi ir be jo davė toki
derlių, kad per trumpą laiką visi turtingesni miestiečiai
pakeitė tikėjimą.

Tos pačios priežastys sukėlė neramumus Livonijoje.

<i>Tos pačios paskatos sukelia neramumus Livonijoje</i>	Į Liuterio sektą perėjo Livo- nijos riterių magistras Vilhel- mas Fiurstenbergas, atvirai atsižadėdamas beveik su visu ordinu Romos tikėjimo. Neil-
---	---

gai trukus sektos pasekėjai, iš seno tykoję užgrobti
bažnyčios turtus, ėmė grobstyti šventovių brangen-
bes, brautis į vienuolynus, savintis dvasininkų mantą
ir žemes. Šventvagiškiems Fiurstenbergo darbams kaip
beįmanydamas priešinosi Brandenburgo markgrafas bei
Rygos arkivyskupas Vilhelmas. Tuo tarpu Fiurstenber-
gas, sušaukęs Cėsyse seimą, apkaltino arkivyskupą, kad,
girdi, šis esąs susimokęs su Žygimantu Augustu, savo
pusbroliu, bei su broliu Albrechtu, Prūsijos kunigaikš-
čiu, melagingai įrodinėdamas, jog Albrechtui pažadėjęs
Kuršą, o Augustui Livoniją, kuri esanti beveik jau pra-
rasta. Paleidęs seimą liepos pabaigoje, atvirai užpuolė
arkivyskupo valdas ir nelyginant koks priešas smarkiai
nusiaubė. Daugybė bajorų stojo už teisybę bei arki-
vyskupą, tačiau šis, nesitikėdamas pergalės kovos lau-
ke, patraukė su rinktinių vyrų kariauna į Kuoknesę.
Ilgai gynėsi apsuptieji tvirtovėje, pastatytoje ant išti-
sinės uolos, atremdami vieną po kito visus antpuolius,

vis dėlto galop badas privertė pasiduoti tuos, kurių nepalaužė ginklas. Kapituliacijos sąlygos nebuvo sunkios, bet Fiurstenbergas nei duoto žodžio laikėsi, nei Vilhelmo kilmingumo paisė: kai šį atvilko magistro šalininkai, įsakė, visaip iš jo pasityčiojęs, įmesti į kalėjimą ir jėga užėmė kitas jo pilis, nors žadėjo to nedaryti. Sužinojęs apie šį sambrūzdį, karalius Augustas, suskateęs ginti arkivyskupą, išsiuntė pas magistrą vieną kilmingą bajorą. Tuo tarpu naujo tikėjimo šalininkai taip jau nebesiskaitė su įstatymais, kad suėmė keliaujančią pasiuntinį ir nužudė. Neilgai trukus ten nuvyko su panašia užduotimi Žemaitijos vyskupas, tačiau nei jo pastangos, nei karaliaus autoritetas nesutramdė pasiūtėlio. Karalius, nutaręs ginklu atsikeršyti už skriaudas, pakvietė į karo sąjungininkus Švedijos karalių. Kadangi švedų valdovas atsisakė siūlomos sąjungos, būgštaudamas dėl galinčios iš Maskvos atgriaudėti audros, Augustas laiškais stengėsi sutaikyti švedus bei maskvėnus.

Po ilgų ir karštų ginčų tais pačiais metais leista karalienei Bonai, negailėjusiai dovanų Lenkijos didikams, išvykti į Italiją su visomis brangenybėmis ir visais valdovės turtais. Tiesa, vėliau tinkama forma surašytame prieš pat mirtį testamente ji sūnų Augustą paskyrė viso savo turto paveldėtoju, tačiau dėl jos tarso Papakodos suktybių paskutinioji velionės valia buvo neįvykdyta, o visas turtas vėjais paleistas.

Maskvos didysis kunigaikštis, Augusto neseniai paragintas sudaryti santarvę su Švedijos karaliumi, atsiuntė atsakomąjį laišką, bet visai ne tokį, kokio šis laukė. Mat Maskvos valdovas pareiškė, jog negali būti nė kalbos apie draugystę su

*Maskvos valdovas
tariasi su karaliumi
dėl karo su skitais*

švedais, nes šie įžūliai sulaužę
visas sutartis ir pridarę di-
džiulių skriaudų. Be to, karš-
tai paragino Augustą susita-
rus užgriūti bendromis jėgo-

mis didžiausius krikščionių priešus skitus ir atkeršyti jiems už galybę jų žemėms pridarytų skriaudų. Jis užvedė kalbą apie karą su skitais labai ne laiku, nes tuo metu karalius telkė jėgas, ketindamas kariauti su Livonija. Antra vertus, buvo tam tikro pagrindo baimintis, kad, atvirai atmetus Ivano pasiūlymą, jam nekiltų įtarimas, jog karalius esąs sudaręs su skitais draugystės sutartį, ir kad Maskvos valdovas dėl to nepradėtų karo veiksmų prieš Augustą, išitraukusį į Livonijos žygį. Štai todėl Augustas pasistengė Ivanui laiškais deramai pasiteisinti. Esą, galėdamas elgtis savo nuožiūra, neabejotinai su džiaugsmu patrauktų į žygį prieš skitus, tačiau laisvų žmonių valstybėje valdovas įstatymų vertinamas skaitytis su kitų nuomone. Lenkijos didikai tuo tarpu nieku būdu negalėsią pritarti jo pasiūlymui kariauti su skitais, nes visiems aišku, jog, pakėlus ginklą prieš skitus, bematant susirengs į karo žygį turkai. Antra vertus, netrukus atvyksią į Maskvą jo įgalioti legatai, kurie pasitarsią su Maskvos didikais ir padarysią viską, kas naudinga valstybei.

Išsiuntus laišką, netrukus išvyko ir pasiuntiniai Lukošius Garaburda, Lietuvos raštininkas, ir Jonas Vilčekas, karališkasis Vilniaus vaivadijos žirgininkas, bet nieko nepešė, nes maskvėnai atidėjo derybas, sakydamiesi lauksią didesnius įgaliojimus turinčių pasiuntinių.

Tuo tarpu Augustas patraukė į Livoniją su šimtu tūkstančių kariuomenės. Į pagalbą atskubėjo Jurgis bei Simonas, Slucko kunigaikščiai, atsivedę keturis tūkstančius rinktinių karių, kuriuos didikai išlaikė savo

*Sėkmingas žygis į Li-
voniją*

lėšomis. Kai pulkai sustojo prie Pasvalio, įsakė Mikalojui Radvilai patraukti į priekį su lengvųjų raitelių vėlavomis, išbrauti į Livoniją ir nusiaubti priešo kraštą. Fiurstenbergas pasiryžo iš paskutiniųjų ginti savo žemę ir tam tikslui sutelkė aštuonis tūkstančius samdytinės raitijos bei kelis tūkstančius pėstininkų, greitosiomis sutelktų ir apginkluotų kaimiečių. Jis nė nemanė, jog karalius jį užpuls visomis jėgomis, ir todėl vylėsi galėsiąs atsilaikyti su turima kariuomene. Iš žvalgų sužinojęs, kokia didžiulė karaliaus kariuomenė, bemat paliovė galvojęs apie karą ir, tarpininkaujamas imperatoriaus Ferdinando pasiuntinio, buvusio magistro stovykloje, paprašė taikos, maldaudamas atleisti už tai, ką buvo padaręs. Karalius, išleidęs šiam karo žygiui galybę pinigų, ne taip jau labai norėjo siūlomos taikos, kuri jam rodėsi būsianti kol kas tik nuostolinga. Kadangi už pergalę reikėtų mokėti nekaltų žmonių krauju ir gyvybe, jis pasiuntiniui vis dėlto atsakė, jog neprieštarausiąs taikai, jeigu magistras asmeniškai jos paprašysiąs ir kuo greičiausiai paleisiąs iš kalėjimo bei sugrąžinsiąs į sostą arkivyskupą. Kas be ko, sunkios sąlygos, bet žmogui, žinančiam, kad po pralaimėjimo susilauks dar sunkesnių, rodėsi, jog geriau su šitomis sutikti, nei pradėti karą, kuris jam nežadėjo sėkmės. Todėl magistras su trimis šimtais bajorų atvyko pas karalių ir, paremtas Mikalojaus Radvilos, Nesvyžiaus kunigaikščio, pasirašė ilgalaikį taikos susitarimą šitokiomis sąlygomis. Livonijos magistras su visa žeme ateityje būsiąs pavaldus karaliui, arkivyskupą tuoj pat sugrąžinsiąs į sostą, pareikšdamas jam visokeriopą pagarbą ir atlygindamas nuostolius. Karo žygiui karaliaus padarytas išlaidas padengsiąs iš ordino išdo. Jeigu Maskvos valdovas užpulsiąs ar Livoniją, ar Lietuvą, į kovą privalėsiančios stoti jungtinės abiejų tautų jėgos, be

to, nė viena tauta negalėsianti atskirai sudaryti nei paliaubų, nei pastovios taikos susitarimo. Po magistro ir kiti riteriai prisiekė laikytis šių sąlygų; susitarimo raštus patvirtino savo parašais, be magistro, dar du riterių išrinkti vyrai: Henrikas Štendichas, Kuldygos komitūras, ir Kristupas iš Viljandžio, krašto maršalas.

<i>1558 metai</i>	Numalšinęs Livoniją ir išsiuntęs į Maskvą Palenkės
<i>Maskvos valdovas</i>	vaivadą Vasilijų Tiškevičių,
<i>įsiveržia į Livoniją,</i>	maršalą Mykolą Pašušvinskį
<i>karaliaus legatus išsiunčia atgal nedavęs</i>	bei Lietuvos raštininką Joną
<i>vilties susitaikyti</i>	Gaiką, turėjusius derėtis su maskvėnais dėl taikos, karalius iš stovyklos patraukė į

Lenkiją, manydamas, jog ateina visuotinės ramybės metas. Tuo tarpu Maskvos kunigaikštis Ivanas netikėtai įsiveržė į Livoniją su visa kariuomene, kurią sakėsi telkęs karui prieš skitus ir švedus, baimindamasis, matyt, kad Augustas pirmas neužimtų šio krašto. Šiaip ar taip, jis negalėjo nežinoti, kokiomis sąlygomis sudaryta sutartis su Livonijos magistru. Maskvėnai, į šį žygį patraukę su šimtu dvidešimt tūkstančių vyrų, netrukus užėmė didelę Livonijos dalį, be kita ko, Viljandį ir Dorpatą. Viljandyje į priešių rankas pakliuvo pats magistras Fiurstenbergas, bet niekur neradau parašyta, ar gyvas, ar žuvęs. Apiplėšęs Dorpatą, išsivarė į nelaisvę miesto bei apygardos valdytoją Dorpato vyskupą ir visą dvasininkų kolegiją. Kai ši žinia pasiekė Lenkiją, Augustas, skubiai pasiuntęs žygūną, paragino savo legatus pasikalbėti su kunigaikščiu Ivanu ir dėl Livonijos reikalų. Tuo tarpu priešas, apsvaigęs nuo šitokių laimėjimų ir praradęs saiko jausmą, nei pats paisė teisingumo, nei legatams leido ką siūlyti dėl Livonijos ir net dėl taikos su Lietuva. Legatams reikalaujant Seversko ir Smolensko, Maskvos didikai atsakė, kad nesą kunigaikščio įgalioti tartis dėl užimtų žemių sugrąžinimo. Esą taikos

susitarimą galima būsią sudaryti tik tada, kai šie pasitrauksią iš likusios Rusios dalies, kuri dabar lietuvių ir lenkų rankose. Jeigu šitokiomis sąlygomis sudaryta taika legatams netinkanti, jie bergždziai gaištą čia laiką, nes didysis kunigaikštis pasiryžęs nebepratęsti paliaubų. Antra vertus, be reikalo Augustas imąsis rūpintis Livonijos gyventojais: jie — Maskvos kunigaikštystės valdiniai, o atsisakydami duoti duoklę, išniekindami visas šventenybes bei išgriaudami šventoves, sukėlę tokią caro rūstybę, kad vargu ar jie begalį viltis iš jo atleidimo ar taikos anksčiau, nei jis, deramai juos nubaudęs, užmirš savo nuoskaudą. Niekio nepešę, karaliaus legatai iškeliavo iš Maskvos, o netrukus pas karalių atvyko Ivano pasiuntinys, neturėjęs jokios rimtesnės užduoties, tik po senovei protestavęs dėl kaimynų daromų skriaudų. Šiaip pasiuntinybė turėjo visai kitą tikslą: įteikus karaliui laišką, kaip visuomet įžūlų ir pasipūtėlišką, paaiškėjo, kad Ivanas prasimanė dar vieną titulą, pasirašydamas Livonijos valdovu. Karalius atmetė nepagrįstus skundus, savo ruožtu pareiškęs, jog maskvėnai po senovei skriaudžia Lietuvą, o laiškuose uždraudė minėti ir Maskvos caro, ir Livonijos valdovo titulus. Siuntinėjant legatus ir pratęsiant trumpam laikui paliaubas, šiaip taip ir buvo palaikoma beveik dvidešimt ketverius metus nepatvari santarvė su Ivanu Vasiljevičiumi. Vis dėlto ilgainiui vėl suliepsnojo karas dėl Livonijos.

1559 metai

*Livonijos magistras
prašo Augustą pagal-
bos prieš maskvėnus*

Fiurstenbergo įpėdinis Goltardas Ketleris, naujas Livonijos magistras, neabejojo, kad Maskvos valdovas, pakintas pernykščio pergalingo žygio, vėl įsibraus į jo kraštą.

Be to, žmonėse sklido kalbos, kad Ivanas pagrasinęs Rygos arkivyskupui, jog susilauksiąs tokio pat likimo, koks ištikęs Dorpato vyskupą. Suprasdamas nepa-

jėgsiąs atsispirti tokiai galybei, magistras, Krokuvoje susitikęs su Augustu, karštai šį prašė pagalbos, numatytos nesenai sudarytoje sutartyje, jeigu Livoniją užgriūsianti kokia nelaimė. Patyrinėjęs, ką šiuo reikalu mano lenkai, ir sužinojęs, jog jiems visai nerūpi Livonija, karalius, šiek tiek padrąsinęs Gotardą, nusiuntė jį į Lietuvą, sakydamas, kad ten ir bus dėl visko susitarta. Kadangi žmogus kur kas žvaliau imasi to reikalo, kurį laisva valia pats pasiūlo, karalius sušaukė Vilniuje bajorų seimą, norėdamas deramai nuteikti lietuvius. Sako,

Lietuviai ketina ginti Livoniją suvažiavo į seimą galybė bajorų, kurie daug ką jame laimėjo, nes karalius visa ko prižadėjo ir visus pažadus

ištesėjo, trokšdamas, kad šie pritartų jo sumanymams. Visas bajorų luomui suteiktas lengvatas patvirtino naujais aktais, atšaukė įstatymus, kurie rodėsi ar perdaug griežti, ar neteisingi, pakeisdamas juos švelnesniais ir teisingesniais, be to, padarė ir nuolaidų. Šitaip patraukęs į savo pusę žmones, pasakė, jog būtinai reikia ginti Livoniją, nes maskvėnai, pavergę šį kraštą, galėsia išarti dar žiauriau puldinėti

Lenkai tam nepritaria Lietuvą, antra vertus, kad rengtis karui sunku, nes valstybės iždas visai tuščias.

Visi vieningai nutarė, kad karalius, paėmęs Livoniją į savo globą, sudarytų savo nuožiūra su šiuo kraštu tokią susitarimą, koks, jo galva, naudingiausias valstybei. Be to, išskyrė pinigų dvejų metų karo išlaidoms padengti. Seimo darbe dalyvavo ir ordino magistras Ketheris bei kiti Livonijos luomų atstovai, kurie, Nesvyžiaus kunigaikščio Mikalojaus Radvilos paraginti, nusprendė, kad Livonija sudaranti su Lietuva sąjungą ir pereinanti į Žygimanto Augusto, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, globą šitokiomis sąlygomis. Laiduodamas Lietuvos

abiejuose Dauguvos krantuose tarp Drujos ir Aizkrauklės apygardos, be to, Bauskės, Rezeknės, Ludzos, Daugpilio, Sēlpilio pilis su apylinkėmis. Sutelktomis jėgomis užbaigus karą ir sutarus taiką, Livonija turėsianti teisę tas žemes išpirkti užmokėjusi Lietuvos pinigais šešis šimtus tūkstančių florinų. Jeigu Livonijai pavyksią susitarti su maskvėnais be lietuvių karinės ir piniginės pagalbos, o dėl savo pasiuntinių uolių pastangų, ji be jokio užmokesčio atgausianti ir pilis, ir žemes. Tuo tarpu visų šių žemių gyventojai būsią teisiami ir valdomi Lietuvos didžiojo kunigaikščio paskirtų pareigūnų, bet remiantis senaisiais, iš protėvių paveldėtais Livonijos įstatymais, nepažeidžiant niekieno — nei atskiro žmogaus, nei jokios bendruomenės — teisių bei jiems suteiktų lengvatų, gerbiant visas krašto šventenybes ir nieko neapkraunant neteisingsiais mokesčiais. Didysis Lietuvos kunigaikštis bei visi Lietuvos luomai privalą ginti visą Livoniją ir teutonų riterius, skirdami tam ir lėšų, ir karių. Lietuvių etmonai, atžygiavę su kariuomene į Livoniją ir suderinę karo planus, privalą stengtis, kad kariai, ar įsikurdinę nuolatinėse ar žiemos stovyklose, ar žygiuodami per kraštą, nedarytų jokios žalos. Iš priešo atsiimtas grobis atiteksiąs tam, kam anksčiau priklausė: ar lietuviams, ar Livonijos žmonėms, o maskvėnams priklausiusi manta būsianti daloma po lygiai tarp Lietuvos ir Livonijos. Karalius Augustas privaląs dar šiais metais per savo legatus pareikauti iš Maskvos valdovo sugrąžinti užimtas apygardas ir paleisti belaisvius, be to, priversti jį atsilyginti nuostolius ir pasižadėti, jog nebeniokosiąs Livonijos; jeigu su tuo jis nesutiksiąs, karalius turėsiąs paskelbti jam karą.

Kai Gotardas Ketleris bei žymiausi jo didikai karaliaus patarėjų Gabrieliaus Narkuskio, Vilniaus kanau-
ninko, ir Mikalojaus Naruševičiaus, Markovo seniūno,
akivaizdoje rugpjūčio 31 d. iškilminga priesaika pa-
tvirtino šias sąlygas, Augustas ėmėsi uoliai visomis
jėgomis ginti Livoniją. Karalius įsakė Jonui Chodke-

*Karalius mėgina at-
kalbėti Maskvos val-
dovą nuo karo su Li-
vonija*

vičiui ir Jurgiui Zenovičiui
įvesti karius į Livonijos tvir-
tovės ir kiekvienoje palikti
stiprią lietuvių įgulą. Į Mask-
vą išsiuntė legatą. Šis parei-
kalavo atsilyginti už padary-

tas skriaudas, be to, ne karaliaus, bet Vilniaus vaivados
Radvilos vardu susitikęs su didikais, paragino juos ne-
leisti staiga išpliekti karui, kuris ne tik nutrauktų tai-
kos derybas, bet niekais paverstų visas viltis susitaiky-
ti. Maskvėnai atsakė, kad jų valdovas kol kas nėra nie-
ko pikta karaliui nei padaręs, nei ketinęs daryti, tačiau
dabar, kai karalius įsikišo į Livonijos reikalus, jis no-
romis nenoromis verčiamas griebtis ginklo. Patyręs,
jog Maskvos valdovas galvoja apie karą, karalius iš-
siuntė pas jį Martyną Volodkovičių, garsėjusį didele
savitvarda. Martynas dūmoje aiškiai, bet santūriai vis-
ką išklojo Ivanui. Esą Livonija, pritariant magistrui
bei visiems luomams, savo valia prisijungusi prie Lie-
tuvos kunigaikštystės ir pasidavusi Žygimanto Augus-
to valdžiai. Štai dėl to jis ir prašęs, kad, paisydamas
paliaubų, kurios ligi šiol išsaugojo tarp jų šalių san-
tarvę, Ivanas nepradėtų Livonijoje karo, nes Žygiman-
tas Augustas nutarė, ėmęsis visų reikalingų priemonių,
ginti Livoniją taip pat kaip ir Lietuvą. Lietuvių senato va-
dovai Mikalojus Radvila ir Eustachijus Valavičius iš-
siuntė Maskvos didikams savo laišką, kuriame štai ką
pareiškė. Esą jų karalius, ligi šiol Maskvai nieko neda-
ręs, ir dabar atkakliai vengias karo. Tačiau Lietuvos
luomai nė neketiną palaikyti karaliaus, manydami, kad,

siuntinėdamas ir priiminėdamas žygūnus bei didikus, jis be reikalo gaištą laiką ir, užuot pradėjęs karą, bergždžiai tiksis taikos. Maža to, jie išdrįsę viešai grasinti, jog iš viso atsisakysią klausyti karaliaus, pamatę, kad nuolatos atidėliojamas bei vilkinamas karas, į kurį Lietuva, gindama Livoniją, privalanti patraukti su visa karo galybe ir kuriam luomai vienbalsiai esą pritarę. Vargais negalais keli senatoriai nuolankiomis, bet įtaigiomis kalbomis įtikino nerimaujančius bajorus palikti

*Maskvos valdovas at-
kalbinėja karalių nuo
Livonijos gynimo*

ginklus ramybėje tiek, kiek užtrunka kelionė iš Maskvos į Vilnių. Girdi, tuo tarpu Maskvos didikai galėsia pasirūpinti, išsiuntę pas kara-

lių didžiojo kunigaikščio legatą, sustabdyti kraujo praliejimą. Štai ką atsakė Maskvos didikai, parodę Volodkovičiaus laišką, parašytą Dorpato, arba Jurjevo, vyskupo ir jo priesaika patvirtintą, kuriame jis nelyginant duoklę žadėjo kas metai mokėti nuo kiekvieno žmogaus galvos po vokišką markę. Esą, jų galva, nebūsią paisoma teisybės, jeigu didžiojo kunigaikščio pasiuntinys keliausiąs pas karalių, kuris, ketindamas atimti duoklinę kunigaikščio žemę, atvirai rodo savo priešiskumą. Tuo tarpu paties Ivano laiške, pasiųstame karaliui per žygūną, kaip esu patyręs, šitaip buvo parašyta. Girdi, jaučiąsias tiesiog priblokštas ir negalįs nė protu aprėpti viso to, ką išgirdęs apie karaliaus veiksmus Livonijoje. Mat jam puikiai žinoma, kad Livonija, netgi pakliuvusi į Danijos karaliaus priespaudą ir atsidūrusi jo valdžioje, Maskvos kunigaikštį laikiusi savo teisėtu caru ir valdovu, o iš kaimyninių šalių, kur viešpatauja Romos tikėjimą išpažįstantys valdovai, ėmusi tiktai dvasininkus bei lotynų kalbos mokytojus. Gindamas krikščionis ir išitraukęs į šventąjį žygį prieš skitus, jis iš viso nepuoselėjęs širdyje jokios minties apie nesantaiką su karaliumi, todėl ir dabar karštai trokštąs, kad

karalius, pasitenkinęs paliaubų sutartimi nužymėtomis žemėmis, išvestų iš Livonijos savo įgulas, neduodamas dingsties įsiliepsnoti karui. Pagaliau, norėdamas bet kokiomis priemonėmis atitraukti karaliaus dėmesį nuo Livonijos, kurios pats godžiai tykojo, išsiuntė kitą legatą, prašydamas vienos iš dviejų karaliaus seserų rankos, nes tuo metu mirė jo žmona Anastazija. Karalius pavedė šiuo reikalu tartis su legatu Stanislovui Pacui, pastaliui, ir Motiejui Petkevičiui, Lietuvos taurininkui. Šie sutarė, kad derybas pratęs didesnius įgaliojimus turintys karaliaus ir didžiojo kunigaikščio legatai, susitikę Maskvos kunigaikštystės pasienyje.

Sukalbėtu laiku atvyko tartis dėl taikos ir dėl Ivano santuokos su Augusto seserimi karaliaus įgaliotiniai

*Susitinka Lietuvos ir
Maskvos kunigaikš-
tystės pasiuntiniai*

Jonas Šimkovičius, Jonas
Gaika ir Martynas Volodko-
vičius, nusprendę rimtai de-
rėtis tiktai Maskvoje, bet ten
tol nekeliauti, kol čia, pasie-

nyje, neras bendros kalbos su maskvėnais dėl vienos ar kitos šalies padarytų skriaudų ir dėl Livonijos. Juos pasitiko maskvėnų didikai ir, vos pasisveikinę, savo valdovo vardu pareiškė, kad jų elgiamasi ne taip, kaip dera: pasiuntinybėje, girdi, nesą nė vieno žymesnio didiko, nors šito pabrėžtinai buvo reikalauja; suskatus globoti Livoniją, užkirsta visi keliai susitaikyti, be to, jie štai verčiami ne valdovo rūmuose tartis apie valdovų susigiminiavimą. Jiems atsakė Lietuvos maršalas Šimkovičius. Esą Lietuvoje nė vienas žmogus nevertinamas pagal paveldėtą tėvoniją ar įsigytus turtus, nes ten visi bajorai naudojęsi lygiomis teisėmis ir privilegijomis. To ar kito asmens garbę bei vertę lemiančios visuomeninės pareigybės ir vieta karaliaus tarnyboje, o svarbias pareigas einęs ir įžymią tarnybą turįs ne tik jis vienas iš didžiausiųjų senatorių, bet ir kiti

pasiuntiniai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštinkai. Štai todėl grynus niekus kalbą maskvėnai, reikšdami pageidavimą, kad karališkąją pasiuntinybę sudarytų garsesni ir garbesni vyrai. Aišku, ir dėl taikos, ir dėl valdovų susigiminiavimo jie nesitarsią niekur kitur, o ten, kur dera tartis, tai yra Maskvos kunigaikščio rūmuose. Kadangi štai jau daugel metų visos pasiuntinių dedamos pastangos Maskvoje būdavusios paverčiamos niekais, dabar, kad veltui nebūtų leidžiamasi į tokią ilgą kelionę, jiems ir paliepė iš anksto pasienyje išsiaiškinti, ar maskvėnai bus linkę nuoširdžiai kalbėtis apie taiką valdovo rūmuose. Niekų būdu nepakenksią taikos reikalui, jeigu pirmiausia ir viena, ir kita šalis apsvarstysianti tai, kas vėliau galėtų niekais paversti visas pastangas susitarti, iš pat pradžių neradus bendros kalbos. Pradėjus galop derybas, karaliaus įgaliotiniai, suminėję visas kitas Lietuvai padarytas skriaudas, pareiškė priekaištą dėl Seversko ir Smolensko užgrobimo. Maskvėnai netruko atrėžti, kad žemės, kadaise pavaldžios rusams ir lietuvių neteisėtai užgrobtos, turinčios priklausyti Maskvos kunigaikščiui. Štai todėl, nieko nenuveikę, ir vieni, ir kiti leidosi savo keliais.

Karalius suprato, jog karas neišvengiamas. Tiesą sa-

1560 metai

kant, jis seniai jam buvo pasirengęs, tačiau vengė pirmas žengti lemtingą žingsnį — gal dėl kokios kitos priežasties, o gal dėl to, kad, iš prigimties lėtas, ryžtingų veiksmų imdavosi tada, kai priversdavo būtinybė. Todėl ir dabar jis pasiuntė Maskvon Mykolą Garaburdą. Pasiuntinybė turėjo vienui vieną uždavinį: įtikinti Ivaną laikinai susilaikyti nuo Livonijos niokojimo, bent tol, kol į Maskvą atvyks kiti legatai tartis dėl taikos. Ivanas, prisiekdamas visais šventaisiais, pažadėjo, bet pasielgė atvirksčiai. Mat, pasiuntęs kariuomenę, žiauriai nusiaubė Livonijos pasie-

*Lietuviai kariauja
prieš maskvėnus, gin-
dami Livoniją*

nius. Išgąsdinti artėjančio
priešo, Livonijos gyventojai
neraginami pritarė neseniai
Vilniuje sudarytiems susitari-
mams, ir visi luomai sutarti-
nai juos patvirtino vasario 15 d. Kitą dieną prie susita-
rusiųjų šalių prisidėjo Vilhelmas, Rygos arkivyskupas,
su visa dvasininkų kolegija, užleisdamas karaliui Vilia-
kos bei Lielvardės pilis su žemės valdomis karo išlai-
doms padengti šitokiomis sąlygomis. Kol arkivyskupas
gyvas, visos iš tų žemių gaunamos pajamos jam priklausy-
siančios, tačiau jo paskirtas vietininkas turįs pažadėti,
o žodį patvirtinti priesaika, kad, arkivyskupui mirus,
niekam kitam neperduosiąs tų pilių, tik karaliui arba jo
įgaliotiniui. Kai į Lietuvą atėjo žinia, jog, viena, Nes-
vyžiaus kunigaikščio Mikalojaus Radvilos pastangomis
pasirašytas valstybei naudingas susitarimas ir, antra,
jog Maskvos kariuomenė braunasi į Livoniją, visi sus-
kato griebtis ginklo ir ginti Livonijos. Jeronimas Chod-
kevičius su Žemaitijos bei Užnerio Lietuvos bajorais
patraukė prie Cėsių miesto, apsupto penkiasdešimties
tūkstančių maskvėnų. Netruko Jeronimo pavyzdžiu pa-
sekti su samdytine kariuomene etmonai Jurgis Zeno-
vičius, Jonas Chodkevičius, Aleksandras Polubinskis
bei vėliavų vadai Mikalojus Astikas, Žižemskis, Šemeta,
Survila, Golubickis, Lukošius Svirskis, Daugirdas, Skin-
deris, Baka bei kiti, ir kilme, ir karo žygiais be galo
garsūs vyrai. Gavę žinią, jog artėja kariuomenė, mask-
vėnai, gerokai išsigandę, ne tik nutraukė apgulą, bet
paliko ir kovos lauką. Neradę prie Cėsių priešo, bajo-
rai sugrįžo namo, o Livonijos gynybai pradėjo vadovau-
ti Aleksandras Polubinskis. Ryžtingai persekiodamas
priešą, jis sumušė dvejose kautynėse kelias iš lėto atsi-
traukiančias maskvėnų šimtines; ne kartą susilaukė sė-
kmės ir vėliau, kai ištisus penkerius metus vadovavo
kariuomenei.

Ir vienai, ir kitai šaliai karštai įsitraukus į karą, rodėsi, jog nėra jokios vilties susitarti dėl taikos. Vis dėlto Augustas dar kartą priminė apie ją Ivanui, išsiųsdamas į Maskvą Burkolabą Koršaką. Laiške jis pareiškė, jog lietuviai esą buvę noromis

1561 metai

Maskvos valdovas atmeta siūlomą taiką

nenoromis priversti griebtis ginklo, nes Ivanas, užmiršęs savo pažadus, žiauriai užpuolęs su kariuomene Livoniją ir įsakęs supti Cėsis. Vis dėlto nė viena šalis dar nesanti taip toli nuėjusi, kad nebūtų galima sustabdyti karo, jeigu, žinoma, Ivanas neatsisakysias pats paieškoti teisingų taikos sąlygų arba priimsias pasiūlytasias. Ivanas atsakė anaip tol ne taikingai: užėmęs beveik visą Estiją, jis tiesiog niršte niršo, kad jam trukdoma taip greitai, kaip to nori ir tikisi, užgrobti likusias Livonijos žemes. Maža to, jis išdrįso nelyginant koks laukinis priekaištauti karaliui, kad šis pats išgalvojęs tariamai Lietuvai padarytas skriaudas, ieškodamas dingsties karui. Štai kaip nenuoširdžiai, kaip klastingai elgėsi Maskvos valdovas! Ivanas Viskovatovas irgi ne santūriau atsakė Eustachijui Valavičiui. Šis mat kreipėsi į Ivaną, ragindamas jį, pelniusį neapsakomą didžiojo kunigaikščio prielankumą, gerais patarimais palenkti valdovo širdį į taiką. Ivanas atsakė, kad nieku būdu to nedarysias, nes nesąs sulaukęs tokio amžiaus, kada išdrįstama kalbėtis su didžiuoju kunigaikščiu apie tokius svarbius dalykus, be to, kad Lietuvos kunigaikštis bei didikai esą kaltininkai ir kurstytojai visų karų, kurie kada buvo kilę tarp lietuvių ir maskvėnų, kad dėl jų kaltės visai neseniai prasidėjęs ir šis karas. Jis tvirtino, kad Livonijos žmonės jau Riuriko, visos Rusios valdovo, laikais klausę Maskvos kunigaikščių, o vėliau davę raštišką ištikimybės pažadą, jog niekada nepripažinsią jokio kito valdovo, bet amžinai paliksią klusnūs Rusios

*Apie maskvėnų teisę
į Livoniją, Severską
ir Smolenską*

kunigaikščiams. Lietuvos valdovas Algirdas Seversko bei Smolensko žemes palikęs Maskvos valdovui, tik vėliau jo įpėdiniai klasta jas pris-

kyrę prie Lietuvos, bet pagal visas teisės normas jos turinčios priklausyti Maskvos kunigaikštystei. Šiems išvedžiojimams, aišku, karštai pritarė maskvėnai, tačiau tie, kurie išmanė istoriją, jais nepasitikėjo. Mat visai neseniai maskvėnai suskato savintis Livoniją, o pagal Algirdo sudarytus susitarimus lietuviams priklausė žemės ligi pat Možaisko. Riuriko laikais vargu ar kitos Rusios gentys buvo girdėjusios maskvėnų vardą, ko gero, visai jo nežinojo, nes šitaip vadino tik Maskvos miesto bei apygardos gyventojus. Kaip niekas niekada negalės tvirtinti, kad Maskva nepriklausė Riurikui, taip visi žmonės, susipažinę su istorija, niekada nepripažins Maskvos kunigaikščiams jokių teisių į Riuriko bei jo įpėdinių valdas.

Kai maskvėnai atmetė siūlomą taiką, Livonijoje, išaušus pavasariui, vėl prasidėjo karas. Biržų kunigaikštis Mikalojus Radvila, Lietu-

Karas prieš maskvėnus Livonijoje

vos didysis etmonas, patraukė su algininkais į Livoniją. Savo lėšomis sutelkę pulkus,

nužygiavo jam į pagalbą Jeronimas ir Grigalius Chodkevičiai, Povilas Sapiega, Vasilijus bei Jurgis Tiškevičiai, Grigalius Trizna ir kiti žymūs didikai. Kai Livonijoje pasklido gandas, kad lietuvių jėgos keliai per Dauguvą, Maskvos valdovas, nenorėdamas stoti į atvirą kovą, paliko pilyse stiprias įgulas, o su kita kariuomene pasitraukė į saugias pozicijas. Radvila, išakęs Jurgiui Tiškevičiui bei Grigaliui Triznai persekioti priešą su penkiais tūkstančiais lengvosios raitijos, nužygiavo su pagrindinėmis jėgomis link Tarvastos ir

apsupo pilį. Tiškevičius, vijęsis priešą iki pat Maskvos kunigaikštystės sienų, niekur neįstengė išvilioti maskvėnų į atvirą kovą, todėl nusiaubė, nesutikdamas pasipriešinimo, Maskvos kunigaikštystės žemes. Tarvas tos apsiaustis gana ilgai užtruko. Nesėkmingai puolus dvidešimt ar daugiau dienų, galop nušvito pergalės viltis, kai, nusigavę pakasais ligi pat miesto sienos, išsprogdino nemažą jos dalį. Tiesa, maskvėnai ryžtingai ir greitai puolė užtaisyti pralaužų: vieni nešė akmenis, smėlio maišus ir kitokias medžiagas, kiti alebardomis bei kardais grūmėsi su besiveržiančiais į vidų. Ko gero, jiems būtų pavykę atremti antpuolį, jeigu Jonas Volminskis, husarų vėliavininkas, nebūtų įsakęs savo kariams nušokti nuo arklių ir ietimis užpulti pilies gynėjų. Husarams įpėdin ir kiti išibrovė į pilį. Grūdamiesi dėl šios tvirtovės, nugalėtojai padėjo daug pastangų, bet nepatyrė didesnių nuostolių: neteko čia tik garsaus vėliavininko Modževskio.

*Anksčiau sudaryta
Lietuvos sutartis su
Livonija pakeičiama
nauju susitarimu*

Livonijos magistras Ketteris, matydamas, kad sudaryta sutartis jam didžiai naudinga, gerai suprato, kad ateityje, su kuria siejo visokias viltis

bei sumanymus, vargu ar galės pasikliauti vien ta pagalba, kurią šiuo metu gavo. Mat, nors dabar, lietuvių padedamas, ir galėjo atsilaikyti prieš maskvėnus, neleisdamas jiems toliau brautis, tačiau vargu ar ilgai; antra vertus, turėdamas palyginti menką kariuomenę, bet iš visų pusių puolamas galingų priešų — Danijos bei Švedijos karalių ir Maskvos kunigaikščio, neberemiamas nei Romos imperatoriaus, nei imperijos, nežinojo, kuriuo būdu galėtų iš maskvėnų atsiimti Estiją ir Dorpatą, o iš danų — pajūrį, kuris jiems beveik visas ir atiteko. Uždavinyš rodėsi toks sunkus, kad jam įvykdyti vargu ar užtektų vien

Lietuvos pagalbos. Štai todėl, raginamas riterių ordino bei miestų atstovų, paprašė karalių Augustą atsiųsti kokį senatorių, kuris, iš arti susipažinęs su jos padėtimi, nuspręstų, kuo galima padėti Livonijai, patekusiai į šitokią bėdą. Karalius atsiuntė į Rygą Mikalojų Radvilą, Nesvyžiaus kunigaikštį, kuris, veikdamas karališkojo generalinio įgaliotinio teisėmis, ir turėjo, suderinęs savo planus su vietos gyventojais, pasirūpinti Livonijos reikalais. Rygiečiai, nors ir žadėję karaliui, amžiną ištikimybę, neatidavė Radvilai nei pilies, nei miesto. Kol kas Radvila jiems dėl to nieko nesakė, žinodamas, kad ne laiku pradėtais tuščiais ginčiais pakenksias ir savo, ir karaliaus geram vardui. Pasitaręs su vietiniais gyventojais dėl krašto reikalų ir viską nuodugniai apsvarstęs, jis netruko suprasti, kad vargu ar užteksią Livonijai apginti Lietuvos jėgų. Todėl atvirai jiems patarė tomis pačiomis sąlygomis, kuriomis susidėjo su Lietuva, suartėti su Lenkija, nes tik tada, jo galva, lenkų kariuomenė galėsianti ateiti jiems į pagalbą. Karalius netrukus sušaukė Vilniuje lietuvių seimą, kuriame magistras bei kiti jo atstovai ir išklojo jam bei senatui visus savo rūpesčius ir troškimus. Kadangi be lenkų vargu ar galima buvo ką tikra nuspręsti, nutarė visą šį reikalą atidėti lenkų seimui. Nenorėdamas, kad, visiems bergždžiai leidžiant laiką, Livoniją užgriūtų kokia nauja nelaimė, karalius pažadėjo ją ginti turimomis Lietuvos jėgomis ir dėti visas pastangas, kad lenkai pritartų Livonijos žmonių troškimams. Sujaudinti šios karaliaus geradarystės, Livonijos atstovai sudarė, ordino magistro paraginti, savo bei visos Livonijos vardu naują sutartį su Lenkija bei Lietuva. Pagal šį susitarimą Livonija, suartėjusi jau anksčiau su Lietuva kaip sąjunginė bei draugiška šalis, dabar prisijungianti prie Didžiosios Kunigaikštystės šitokiomis sąlygomis. Karalius Žygimantas Augustas turįs

pasirūpinti, kad naujoji sutartis nesugriautų nei imperatoriaus, nei Romos imperi-

jos palankumo Livonijos magistrui bei ordino riteriams, kad nepridarytų jiems žalos ir neatneštų kitokių negeorovių; jis privalas dėti pastangų, kad ir imperatorius, ir kiti valdovai, ir aukščiausiasis ordino magistras žiūrėtų į šią sutartį kaip į amžiną, pagrįstą bei teisėtą. Jiems paliekama laisvė išpažinti Augsburgo tikėjimą ir laikyti šventąsias apeigas pagal to tikėjimo mokymą, kurio nei dabar, nei vėliau niekam nevalia persekioti bei įžeidinėti ir kurio žmonės nieku būdu negali būti verčiami išsižadėti. Negali būti pažeidžiamos nei žmogaus, nei miesto, nei visų sluoksnių bei luomų teisės ir jiems suteiktos privilegijos. Žmonės, nepatenkinti vietos pareigūnų sprendimu, turėsią teisę kreiptis į Livonijos administratorių, veikiantį karaliaus vardu. Į karališkųjų teisėjų tribunolą galėsia įeiti vien tie, kurie Livonijoje turi laukų bei kito nuosavo turto, nesvarbu, ar jie bajorai, ar valstybės pareigūnai, ar ordino riteriai. Žmonės, gyvenantys žemėse, kurios pagal naująją sutartį atitekusios karaliui, po minėto tribunolo ar bet kurio kito teisėjo sprendimo turėsia teisę kreiptis į karalių. Kaip ir anksčiau, miestų reikalus tvarkysia pareigūnai, renkami pagal vokiečių papročius. Kol tęsis karas, pasienio tvirtovių seniūnais turį būti skiriami tie žmonės, kurie tinkamai įrodė ištikimybę karaliui; susitarus dėl taikos, į seniūnus būsia skiriami tik Livonijos piliečiai, mokantys vokiečių kalbą. Amžinai panaikinama ordino magistro titulas ir pareigybė. Gotardas Ketleris kuni-gaikščio titulu bei vasalo teisėmis gaunąs nuosavybėn Kuršą ir Žiemgalą, jam atitenkanti Kuršo vyskupystė ir visos žemės tarp Dauguvos ir Žemaitijos bei Lietuvos; šešerius metus jis bei visos jo žemės atleidžiamos nuo mokesčių karo išlaidoms padengti. Visos kitos Livonijos žemės anapus Dauguvos su Estija bei Dorpato vyskupo

valdomis amžinai atitenkančios karaliui ir jo įpėdiniams. Ryga nebūsianti pavaldi Livonijos pareigūnams, o karaliui; piliai bei miestui vadovausią žmonės, kilę iš Livonijos ir moką arba vokiečių, arba vietinę Livonijos kalbą; miesto viršininką, vadinamąjį burggrafą, rinkianti miesto taryba, o tvirtinsiąs karalius. Kuršo kunigaikščiui suteikiama teisė kaldinti pinigus, kurių vienoje pusėje turis būti kunigaikščio atvaizdas ar herbas, o kitoje — arba karaliaus atvaizdas, arba Lenkijos ar Lietuvos herbas. Lietuvos ir Livonijos sutartis buvo sudaryta šitokiomis sąlygomis, be kita ko, ir dėl to, kad lenkams atsisakius prisijungti Livoniją prie karalystės, ji vis dėlto paliktų amžinai sujungta ir suvienyta su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Surašius reikalingus aktus ir juos gruodžio 1 d.

Pirmas Kuršo kunigaikštis Gotardas Ketleris

deramai karaliaus Žygimanto Augusto parašu bei Lietuvos didžiuoju antspaudu patvirtinus, Gotardas didikų

akivaizdoje atidavė karaliui ankstesnės pareigybės žymenis — auksinį kryžių bei magistro antspaudą, kuriuos kancleris Mikalojus Radvila turėjo padėti saugoti Lietuvos ižde, o netrukus iškilmingai jis buvo paskelbtas

Livonijos administratorius Grigalius Chodkevičius

Kuršo bei Žiemgalos kunigaikščiu ir pakeltas į sostą. Livoniją valdyti pavedė Grigaliui Chodkevičiui, Trakų kaštelionui bei Lietuvos lau-

ko etmonui, kuris, ją tvarkydamas karaliaus vardu, turėjo tęsti karą prieš maskvėnus.

Skubiai nuvykęs į Livoniją, Chodkevičius, prisisamdęs algininkų ir sutelkęs Žemaitijos bajorų pašauktinę kariuomenę, sutraukė visas jėgas netoli Dorpato apygardos. Vis dėlto anksčiau, nei

1562 metai

įsakė kariamų pulki priešą, panoro ištirti, ar yra dar vil-
ties susitaikyti su maskvėnais. Pasiuntęs laišką Dorpa-
to vaivada, pasižadėjo didžiai stengsis, kad karalius
nesipriešintų taikai, jeigu vaivada to paties sieksias iš

savo valdovo. Šis atsakė, kad
Maskvėnų ir lietuvių sąžiningai padarysis, ką jam
taikos derybos siūlęs Chodkevičius. Netru-
kus gavo iš Maskvos laišką,

kuriuo jam buvo pranešama, kad didysis kunigaikštis
ir savo paties valia, ir savo didikų prašomas pareiškęs
ypatingai trokštąs santarvės ir draugystės su karaliu-
mi Augustu. Štai todėl jam ir siūloma ištesėti pažadą
bei įtikinti rūpestingai apgalvotais žodžiais karalių ir
senatą kuo greičiausiai išsiųsti į Maskvą legatus. Chod-
kevičius, palikęs stovykloje kariuomenės vadu Alek-
sandrą Polubinskį, išskubėjo su tuo laišku pas karalių.
Abiem šalims pradėjus derybas, kariai liovėsi tuo tar-
pu puldinėję vieni kitus, laukdami, ką nuspręs valdovai.
Tuo pačiu reikalu parašė laiškus Makarijui, Mas-
kvos kunigaikštystės arkivyskupui, bei kitiems didi-
kams Vilniaus vyskupas Valerijonas ir Vilniaus vaiva-
da Mikalojus Jonas Radvila, lietuvių senato vadovai.
Makarijus trumpai atrasė, kad jis, kitų aukštųjų dvasi-
ninkų padedamas, išprašęs didžiojo kunigaikščio raštą,
kuriuo leidžiama laisvai keliauti į Maskvą karaliaus
įgaliotiniams tartis dėl taikos. Tuo tarpu didikai parašė
laišką ilgą, bet išūlų, nelyginant kokie laukiniai. Ap-
kaltino karalių neapsakoma, jų galva, šventvagiška pui-
kybe, dėl kurios jis, girdi, tiek metų nepripažinęs caro
titulo. Nusiskundė, kad Krymo skitai nusiaubė Severs-
ką, nusamdyti už kasmet mokamą atlyginimą ir nese-
niai Mykolo Garaburdos pakurstyti prieš Maskvos ku-
nigaikštystę. Vis dėlto labiau-

Maskvėnų ir lietuvių siai priekaištavo dėl Livoni-
teisės į Livoniją jos, kurią, girdi, karalius Au-
gustas sutikęs globoti, ir

šiai, ir anaip pateisindamas sudarytą neseniai sutartį, tačiau noromis nenoromis prisipažindamas neturįs jokių teisių į šį kraštą. Esą kam gi jam būtų reikėję tarpais Livoniją vadinti Romos imperatoriaus dovana, tarpais — Lietuvos kunigaikščių tėvonija, jeigu nenorėtų aiškaus melo paversti tiesa? Apskritai neoru tokiam valdovui kaip Augustas rašyti tokius prieštaringsus, tokius nesuderinamus dalykus. Argi jis nesusipažinęs su Lietuvos istorija, kur aiškiai pasakyta, kad jo pirmtakai Jogaila bei Vytautas paprastai už pinigus Livonijoje samdydavęsi karių? Vargu jie šitaip būtų darę, jeigu Livonija nuo seno būtų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių tėvonija. Šitaip rašė Maskvos didikai. Tuo tarpu Livonija iš tiesų pagrįstai buvo vadinama senąja Lietuvos tėvonija bei imperatoriaus dovana. Mat Livonijos gyventojai, kitados kilę iš to paties kelmo kaip ir lietuviai bei kalbėję ta pačia kalba, nesantarvės metais ne kartą buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių nugalėti, kol vokiečiai dar nebuvo atsikraustę į šį kraštą. Dabar, kai šitokia baisi audra užgriuvo Livoniją, imperatorius Karolis V, turėdamas aibę rūpesčių dėl kitų karų, aiškiai pasakė tolimes Livonijos atstovams, paprašiusiems pagalbos, kad jos kreiptųsi į kaimyną — Lenkijos karalių. Jeigu pagaliau šis kraštas ir nebūtų nei Lietuvos tėvonija, nei imperatoriaus dovana, Maskvos valdovui tikrai jame niekas niekada teisėtai nepriklausė be to, ką pasigrobdavę smurtu, todėl vargu ar bebuvo galima ir sugalvoti teisingesnę pagrindą nei tas, kuriuo rėmėsi Livonijos gyventojai, laisva valia pasiduodami karaliaus Augusto valdžiai.

Kad maskvėnams nė trupučio nerūpėjusi taika, kad kalbėjo apie ją tik dėl akių, aiškiai rodė jų laišakai, kuriuose jie nepasiūlė nė vieno sprendimo, priimtino karaliui bei jo pasiuntiniams, o tik tokius, kurie buvo didžiai žalingi Livonijai ir Lietuvai. Antra vertus,

/ 71

Maskvėnai pradeda karą kunigaikštis Ivanas nenutraukė karo veiksmų net tuo metu, kai karaliaus įgaliotiniai bergždžiai derėjosi Maskvoje.

Tiesa, jis neužpuolė Livonijos, žinodamas, kad ten gerai pasirengusi kovai kariuomenė laukia ženkle duoti tinkamą atkirtį, bet, netikėtai įsiveržęs į Baltarusiją, smarkiai nusiaubė Vitebsko, Dubrovno, Oršos, Kopysės, Šklovo apylinkes. Gavęs apie tai žinią, karalius Augustas padalijo savo jėgas į dvi dalis. Karalystės lauko etmonui Florijonui Zebžidovskiui įsakė lenkus vesti į Polocką, o Mikalojui Radvilai traukti su lietuviais link

Lietuviai niokoja Maskvos valdas Smolensko. Radvila, skubiai nužygiavęs ligi Oršos, bet niekur nesutikęs priešo, įsirengė stovyklą prie Dnepro,

o visą raitiją nusiuntė niokoti Maskvos valdų. Netoli Smolensko smogęs priešui stiprų smūgį ir gavęs atsakomąjį, patraukė į Vitebską, o iš ten — į Veližo kraštą, kur nusiaubė visus kaimus ir sudegino Veližo miestą. Vis dėlto nepajėgė užimti pilies, pastatytos patogioje vietoje ir stiprios įgulos ginamos, nes buvo uždraudęs kariams, gavusiems uždavinį greitais antpuoliais persekioti priešą, vežtis pabūklus. Zebžidovskis pro Polocką atžygiavo į Jezeriščę, o paskui į Nevelį. Staiga ten susirgęs, suprato, jog nebepajėgs jau vadovauti kariuomenei, todėl savo pareigas perdavė Stanislovui Lesniovskiui, patardamas atidžiai žvalgyti visą pakrantę ir sekti priešą. Šį uždavinį patikėjo tūkstančiui rinktinių

Lenkai atremia maskvėnus lenkų raitelių bei dviem šimtinėms lietuvių, prie jų prisijungė ir Davaina, Polocko vaivada, su beveik trimis šimtais nevienodai ginkluotų vyrų. Leidęsis į priekį su tokiu menku būriu, Lesniovskis netikėtai susidūrė su keturiasdešimt penkiais tūkstančiais priešų. Staigios

grėsmės akivaizdoje Lesniovolskis, turėdamas taip mažai jėgų, nė nežinojo, ką daryti, kas pavojingiau: ar kovoti, ar bėgti, vis dėlto netrukus ryžosi stoti į mūšį. Pelkėtoje vietoje įsirengęs stovyklą ir ją, kiek leido aplinkybės, sustiprinęs, sumaniai išdėstė lauko pabūklus ir drąsiai sutiko puolantį priešą. Užvirė smarkios grumtynės, pareikalavusios iš priešo kur kas didesnių aukų nei iš lietuvių, vis dėlto, turėdami tokią gausybę karių, jie ne taip skaudžiai juto nuostolius kaip menka lietuvių kariauna. Mūšio lauke krito trys tūkstančiai priešų, Lesniovolskis neteko penkiolikos vyrų, nes narsa atsivėrė gausą, vis dėlto pergalė ilgai nelinko nei į vieną, nei į kitą pusę. Galop naktis nutraukė įnirtingas grumtynes. Kitą dieną maskvėnai, nedrįsdami antrą kartą mėginti laimės kovos lauke, pasitraukė į Maskvos kunigaikštystę, nelyginant susitaikydami su pralaimėjimu. Netrukus staiga kilę šalčiai privertė nugalėtojus pasukti į žiemos stovyklas.

Artėjo metas rinktis seimui, kurį karalius sušaukė Varšuvoje, ketindamas pasitarti su lenkų luomais apie

1563 metai

Livonijos prijungimą prie karalystės. Laiku atvyko ir Livonijos atstovai, kurie senatui išklejo visus savo krašto žmonių rūpesčius. Lenkai, baisiai nukamuoti ilgų ir sunkių karų su kryžiuočiais, maskvėnais, skitais, valachais bei turkais, nenorėjo nė klausytis kalbų apie naujus karo žygius, kurie jiems kėlė didelį nerimą. Mat, neįsipareigojus ginti Livonijos nuo maskvėnų, danų bei švedų, vargu ar buvo galima kitaip patenkinti Livonijos atstovų reikalavimus, tačiau jie nenorėjo užsikrauti šitokios sunkios naštos, todėl atvirai pareiškė pasiuntiniams, kad jų atsakymas tegalys būti neigiamas. Šitai visa Livonijos karo našta užgulė Lietuvą. Maskvos valdovas visą vasarą laikėsi ramiai. Pagarbiai išlydėjęs karaliaus pasiuntinius, dėjosi esąs patenkintas, jog galop atėjo taikos

metas. Mat, išsiuntęs Augustui laišką, paragino jį taikytis ir pareiškė, jog, trokšdamas taikos, mielai įvykdysiąs viską, ko pageidausiąs karalius: esą šis panorė-

*Maskvos valdovas,
kalbomis apie taiką
apgavęs lietuvius,
įsiveržia į Polocko
žemę*

jęs galįs siųsti savo įgalio-
tus legatus į Maskvą, antra
vertus, galįs maskvėnų pa-
laukti Vilniuje. Šios apgau-
lės Ivanas griebėsi tam, kad
karalius, tariamo saugumo
suviliotas, kur kitur nukreip-
tų savo jėgas, netrukdydamas jam netikėtai įsiverž-
ti, kaip vėliau paaiškėjo iš įvykių eigos, į tą ar kitą
žemę. Mat, kai žymi kariuomenės dalis, vedama Po-
lubinskio, nužygiavo ginti nuo danų pajūrio, o kita
patraukė Lietuvon į žiemos stovyklas, Ivanas, tylomis
per tuos metus sutelkęs du šimtus tūkstančių pėstinin-
kų, aštuoniasdešimt tūkstančių raitelių bei du šimtus
pabūklų, įsiveržė į Polocko vaivadiją ir gruodžio pa-
baigoje apsupo vaivadijos sostinę bei abi pilis. Tų
pačių metų spalio mėnesį kunigaikštis Dimitras Viš-
nioveckis, sumuštas Valachijoje, prarado daug žymių
vyrų, o pats pakliuvo į nelaisvę; siaubingai nukan-
kintas, šis vyras, išgarsėjęs sėkmingais žygiais prieš
skitus, valachus bei turkus, čia ir žuvo pakartas lau-
kinių už šonkaulio ant kablio.

Kai Vilniuje susirinko karaliaus sušauktas seimas,
atsklido žinia, jog didžiulė maskvėnų kariuomenė ap-
gulė Polocką. Užgriuvus stai-

*1564 metai
Karalius stengiasi pa-
dėti Polockui, atsi-
dūrusiam pavojuje*

giam pavojui, Lietuvos et-
monui Radvilai įsakoma kuo
skubiausiai atšaukti alginin-
kus iš žiemos stovyklų, ati-
tinkamais potvarkiais para-
ginama bajorus griebtis ginklo ir burtis į pašauktinės
kariuomenės vėliavas, didikai paskatinami traukti į

žygi su savo kariaunomis. Tiesa, atvyko labai nedaug bajorų, nes, staigiai pašaukti, nespėjo deramai susiruošti ir dėl nepalankių aplinkybių išsigyti to, kas būtina karui. Iš didikų atvyko laiku tik Grigalius bei Mikalojus Radvilos. Patikrinus Minske jėgas, paaiškėjo, kad susirengę į žygį viso labo du tūkstančiai lietuvių ir tūkstantis penki šimtai lenkų. Tačiau ir su tokia nedidele kariuomene Trakų vaivada Radvila drąsiai patraukė link priešo ir sumušė maskvėnų būrius, pasklidusius Polocko žemėje, o vėliau, per aštuonias mylias nuo priešo iširengęs stovyklą, sustabdė maskvėnų išpuolius. Vis dėlto negalėjo nei prasiveržti į apsuptą miestą, nei stoti į atvirą kovą, nes, blaiviai įvertinęs savo ir priešo jėgas, suprato, kad būtų neprotinga ryžtis šitokiam žingsniui. Maskvos valdovas tuo tarpu stengėsi kuo greičiausiai užimti miestą, bijodamas, kad, susitelkus didesnei karaliaus kariuomenei, nebūtų priverstas stoti į atvirą kovą arba visai išsižadėti savo sumanymo. Miesto gynėjams vadovavo čionykštis vaivada Davaina, turėjęs iguloje tokių sumanių ir ryžtingų vyrų, kaip Jonas Glebavičius, Grigalius Golubickis, Petras Dorogostaiskis, Jesmanai bei Korsakai, jo vaivadijos bajorai, lenkų šimtininkas Vežchlinskis bei kiti trys jo draugai. Dėl nepaprastos šių vyrų narsos priešas, nuolatos atremiamas nuo miesto sienų, patyrė didžiulių nuostolių, daug žalos jam pridarė beveik kasdien rengiami išpuoliai, paprastai pasibaigdavę kruvinomis skerdynėmis. Kadangi vis dėlto ietys, kad ir prastai nutaikytos, bet daugelio rankų vienu metu išmestos, ne visos sminga ten, kur nėra žmonių, apsuptieji irgi turėjo sužeistųjų bei užmuštųjų, o šiuos nuostolius itin skaudžiai juto, nes jų buvo kur kas mažiau nei maskvėnų. Itin sunkų nuostolį patyrė gynėjai, kai žuvo Golubickis, kurį nuslėgė didelio sviedimo išverstas rąstas. Vaivada Davaina visą laiką

*Patys sudegina Po-
locko miestą*

baiminosi, kad, senkant gynė-
jų jėgoms, nebeįstengs ap-
ginti miesto. Ilgainiui nuo-
gastavimai virto baime, ir ga-

lop vaivada nutarė išvaryti iš miesto čia subėgusius iš
gretimų kaimų žmones, o sienas bei visus pastatus sude-
ginti, manydamas, kad šitaip galės sulaikyti užgriuvu-
sią karo audrą. Glebavičius, didžiai nepritardamas ši-
tam sumanymui, pažadėjo Davainai rasti būdą miestui
apginti: sakėsi paraginsiąs imtis ginklo kaimiečius, ku-
rių bent dvidešimt tūkstančių, jo galva, neabejotinai pa-
jėgūs kariauti, ir atremsiąs jų padedamas priešą. Viršų
gavo vaivados sumanymas, kur kas naudingesnis apgu-
lėjams nei apgultiesiems, ir štai netrukus, išvijus visus
kaimiečius, miestas jau liepsnute liepsnojo, keliose vie-
tose padegtas. Tuo tarpu priešui, iki paskutinio grūdelio
apiplėšusiam aplinkinius kaimus, jau stigo maisto, vargu
ar viduržiemį jie būtų kur jo susiradę, jeigu ne Davainos
išvyti kaimiečiai, kurie, gal bijodami maskvėnų, gal pik-
tindamiesi saviškiais, parodė požemius, kur lietuviai lai-
kė dideles grūdų atsargas. Be to, gaisrui sunaikinus mie-
stą, pilis buvo kaip ant delno: maskvėnams niekas
netrukdomai būriais kopti į pylimą ir šaudyti iš pabūklų į
sienas. Per vėlai Davaina susiprato neapgalvotai pasiel-
gęs, tada, kai maskvėnai, pradėję iš visų jėgų pulti, vieni
atkakliai brovėsi ant pylimo, kiti metė ugnį į bokštus ir

*Maskvėnai užima Po-
locko pilis*

sutvirtinimus, treči, šaudy-
dami iš pabūklų ir arkebuzų,
vaikė nuo pylimo karius.

Daug žuvo gynėjų, šen bei
ten puldinėjančių ir nežinančių, ko griebtis: ar gaisrą
gesinti, ar grumtis su priešu. Paaiškėjus, jog padėtis vi-
sai beviltiška, vaivada bei vyskupas, išėję iš tvirtovės,
pasakė, kad ketina pasiduoti. Maskvėnai, visai jų ne-
klausydami, puolė pro atidarytus vartus į vidų: jie bū-
tų tikriausiai užėmę pilį, jeigu Vežchlinskis su savo ka-

riais bei Polocko bajorais nebūtų jų atrėmęs. Išvyti iš pilies, jie paliovė puolę ir kuo ramiausiai susitarė su vaivada dėl kapituliacijos. Pilis pasidavė vasario 16 d., tiesą sakant, gana lengvomis sąlygomis, tačiau Ivanas jų nesilaikė. Jis sulaužė duotą žodį ir įgrūdo į kalėjimą visus lietuvių bajorus bei patį vaivadą su žmona ir vaikais, niekam neleisdamas grįžti į Lietuvą. Iš miestiečių atėmė visus turtus. Apiplėšė visų bažnyčių altorius, išgrobė šventuosius indus. Tiesa, įsakė gražiai elgtis su keturiais lenkų šimtininkais, kuriems, apdovanojtiems persiškais kilimais bei sabalų kailiais, leido sugrįžti į Lenkiją. Pilyse įkurdino stiprias įgulas, kurių vadu bei visos žemės vaivada paskyrė kunigaikštį Šuis-

Lietuviai nesėkmingai supa pilis

kį. Sutelkęs tuo tarpu didesnę kariuomenę, Radvila, priartėjęs prie maskvėnų stovyklos, pradėjo supti pilis. Apgula užtruko gana ilgai, bet neatnešė sėkmės. Mat priešas įgulai buvo palikęs nemažą karo reikmenų bei maisto, o Radvila negalėjo susilaukti pabūklų, be kurių nesiryžo visa jėga pulti pilių, nes Vilniuje bei jo apylinkėse siautėjo baisiausias maras.

Karalius, įsakęs etmonams rūpintis karu Livonijoje ir Baltarusijoje, iš Lietuvos leidosi į Varšuvą, dalyvavo sušaukto seimo posėdžiuose. Čia jis Lenkijos naudai atsisakė savo, kaip Lietuvos bei Rusios paveldėtojo, titulo bei teisių, be to, ketvirtadalį pajamų, gaunamų iš ka-

Kaip atsirado kvartos kariuomenė

rališkųjų žemių, tai yra vadinamąją kvartą, paskyrė nuolatinei kariuomenei išlaikyti, telkiamai skitų antpuoliams atremti, iš to ir kilo kvartos kariuomenės pavadinimas. Kai į Varšuvą atėjo žinia, jog krito Polockas, kai visi suskato rūpintis, kaip jį atsiimti, nors, beje, nebuvo nė mažiausios vilties, jog šitai gali pavykti, karalius pasiuntė į Maskvą Jurgį

Bikovskį, o vėliau Vasilijų Mackevičių, turėjusius sudaryti paliaubas ir šitaip sustabdyti karo veiksmus. Nors ir nenoromis, kunigaikštis Ivanas pritarė paliauboms, deja, tiktai trumpoms, ligi gruodžio 6 d., be to, tokio-

Trumpos paliaubos tarp Maskvos kunigaikštystės ir Lietuvos

mis sąlygomis, kad tuo metu karalius atsiųstų į Maskvą visus įgaliojimus turinčius legatus. Kol pasiuntiniai susiruošė, prasidėjo pasienyje ginkluoti susirėmimai; kunigaikštis Mykolas Višnioveckis nuniokojo kaimus Seversko Naugardo žemėje, o Bogdanas Saburovas sudegino Lukomlę. Kadangi abi šalys manė, jog šitai atsitiko dėl to, kad abu karvedžiai nežinojo apie paliaubas, nutarta nuodugniau aptarti padarytas skriaudas, kai atvyks įgalioti pasiuntiniai. Legatų pareigas patikėjo Jurgiui Chodkevičiui, Jurgiui Valavičiui ir Mykolui Garaburdai. Senuoju papročiu jie pasveikino Ivaną, vadinami jį didžiuoju kunigaikščiu, bet neminėdami naujųjų titulų. Po to pasisakė esą atvykę, turėdami visus įgaliojimus, tartis dėl taikos

Pasiuntiniai nesutaria su maskvėnais

ir pasirenkę teisingomis sąlygomis pasirašyti atitinkamą susitarimą, tačiau primygtinai paprašė, kad pirmiausia didžiojo kunigaikščio vardu jiems būtų aiškiai išklota, ko nori maskvėnai. Girdi, kokią pagaliau priežastį nurodysiąs didysis kunigaikštis, pateisindamas tokį kruviną, tokį ilgą ir tokį pražūtingą karą, pridariusį ne mažiau nuostolių Maskvai kaip ir Lietuvai? Nesą nė mažiausios abejonės, kad, neišsiaiškinus nesantaikos priežasčių, visos pastangos susitarti dėl pastovios taikos būsiančios bergždžios ir nevaisingos, kaip ne kartą patyrusios anksčiau čia atkeliavusios pasiuntinybės. Maskvėnams šis prašymas pasirodė keistokas, vis dėlto jie paliepė pareigūnui, tvarkančiam užsienio pasiuntinybių prikazą, o žmonių va-

dinamam djaku, šitaip atsakyti. Esą ligi šiol karalius Augustas į pasiuntinius paprastai skirdavęs žmones, nesulaukusius brandos amžiaus ir neturinčius jokių pareigybių. Aišku, didžiajam kunigaikščiui nieku būdu nederėję šitokiems atskleisti visų širdies paslapčių ir nurodyti tikrųjų karo priežasčių. Dabar jis pirmą kartą ir ryžęsis per savo didikus viską paaiškinti. Maskvos didikai, įpareigoti sutvarkyti šį reikalą, pasak šaltinių, šitaip kalbėjo. Esą jau šešiolika metų, kai Stanislovas Kiška, Jurgis Kamajevskis bei Glebas Jesmanas, kara-

liaus pasiuntiniai, nesutikę į
Maskvėnų reikalavi- penkerių metų paliaubų su-
mai sitarimą rašyti caro titulo, bet

pažadėję pasistengti, kad nei karalius, nei jo legatai ateityje neatsakytų didžiajam kunigaikščiui šios garbės. Po šiai dienai vengiant šitaip pagerbti jų valdovą, ir radosi jeigu ne vienintelė, tai labai svarbi dingstis karui. Ilgus metus Lenkijos valdovai neturėję karaliaus titulo, be to, Augustas irgi neturįs tokių protėvių, kurie prieš Jogailą būtų vadinęsi karaliais, tačiau visi jam pripažinę šią teisę, o didysis kunigaikštis niekada jos neginčijęs. Didžiojo kunigaikščio protėviai, vos pakelti į sostą, gaudavę ir caro titulą, to vardo niekada nėra vengę nei Romos ar Konstantinopolio imperatoriai, nei Anglijos karaliai. Kodėl tad Augustas bei jo legatai atkakliai iki šiol jo nepripažinę? Kodėl štai dabar atvykę pasiuntiniai, iškilmingai sveikindami didįjį kunigaikštį, nutylėję šį titulą? Argi jie nežinoję, kad didysis kunigaikštis, savo didikų patariamasis priimti karaliaus pasiuntinius, kiekvieną kartą aiškiai pridurdavęs, kad šie nė akyse jam nesirodytų, jeigu ketiną nutylėti caro titulą? Esanti ir kita priežastis, mat anksčiau, pradėjus derėtis dėl paliaubų atnaujinimo, visada būdavę pabrėžiama, jog abi šalys privalančios sugrąžinti viena kitai belaisvius, tuo tarpu karaliaus pasiuntiniai nieko doro tuo reikalu

nesą padarę. Žodžiu sakant, ir pats karalius, ir jo atstovai ligi šiol ne tik nenorėję pritarti tam, be ko, pasak didžiojo kunigaikščio, nesą jokio pagrindo galvoti apie taiką, bet, naujas skriaudas darydami, be perstojo kurstę karą. Negi esą galima kitaip manyti, jeigu neteisėtai užgrobiama Livonija, jeigu Krymo skitai sukurstomi prieš Maskvos kunigaikštystę, jeigu įžeidžiamai nepaisoma didžiojo kunigaikščio rodomo noro susigiminiuoti, jeigu užimama Livonijoje Tarvasta, o ten buvę maskvėnų kariai perduodami maištą sukėlusiams Livonijos žmonėms, jeigu Grigaliaus Chodkevičiaus laiške nerodoma deramos pagarbos didžiojo kunigaikščio vardui. Nors Lietuvos senatas ne kartą sakęsis trokštąs taikos, tačiau kol kas daugiau šiam reikalui trukdęs nei gelbėjęs, nes, pažeisdamas įsigalėjusius papročius, kreipdavęsis laišku į dvasinio gyvenimo vadovą, žemiškiausiais reikalais kvaršindamas galvą žmogui, kurio pareiga — rūpintis šventaisiais patarnavimais. Štai todėl jiems jau nieku būdu nepavyksią susitarti dėl pastovios taikos, jeigu dabar lietuviai nepriimsią štai šių sąlygų. Ir karalius, ir jo pasiuntiniai, ir visi kiti valdiniai tituluosią iškilmingai pakeltus į sostą Maskvos didžiuosius kunigaikščius carais. Amžinam Maskvos valdymui būsią perduota Rečica, Šklovas, Mogiliovas, Rogaciovas, Kijevas ir visos pilys bei kaimai prie Dnepro, be to, visos pilys ir kaimai iki Volynės ir Podolės pasienio, visas kraštas nuo Smolensko sienų bei Berežinos ištakų iki Mažosios Lenkijos, vienu žodžiu, visos žemės, kurias Lietuvos valdovai buvo atplėšę nuo Rusios, jos kunigaikščiams tarp savęs kovojant. Karaliaus pasiuntinių vardu atsakomąjį žodį tarė Chodkevičius. Karalius Žygimantas Augustas nežiūrėjęs ir nežiūrįs savo pasiuntinių amžiaus, bet sumanumo, kuris, kaip žinia, ne visuomet ateina su metais. Be to, jis visada rūpinęsis, kad šias pareigas eitų vyrai, garsūs savo gi-

*Karaliaus pasiuntinių
atsakymas*

minės kilme, kurios, vienodos
jų tėvynėje visiems bajo-
rams, negalį padaryti aukštes-
nės nei turtai, nei pareigos.

Tuo tarpu didysis kunigaikštis Ivanas, ligi šiol niekina-
mai elgęs su karaliaus pasiuntiniais, dėl šių jauno am-
žiaus nerodęs jiems reikiamos ir deramos pagarbos, o
į taikos siūlymus iš viso nekreipęs dėmesio, nes per
tiek metų nė nepaaiškinęs, kokia esanti karo priežastis.
Štai todėl ir didysis kunigaikštis, ir jo patarėjai esą kal-
ti, kad, padėjus tiek pastangų, nė per žingsnį nepriar-
tėta prie taikos, kad bergždžiai išeikvotos tokios didžiu-
lės lėšos, o krikščionių tautos patyrusios tiek negandų.
Maskvėnas jį, šitaip kalbantį, pertraukė, sakydamas:
„Nieku būdu negalima kaltinti didžiojo kunigaikščio,
kad jis nenorėjęs kalbėtis apie šitokią svarbų reikalą su
žemesnio rango lietuvių pasiuntiniais; beje, ir tu, Chod-
kevičiau, nesl senatorius, nors gimęs, kaip žinau, iš la-
bai kilmingų tėvų“. Chodkevičius kukliai nusišypsojo
ir, norėdamas nesumaniam žmogui atsimokėti už pa-
nieką, atšovė, kad jis esąs iš tų, kurie, eidami reikšmin-
gas pareigas ir dėl užimamos vietos artimi valdovui, nė
nesiekia senatorių kėdžių. Po to jis sugrįžo prie pertrau-
ktos minčių tėkmės ir atrėmė visus priešininkų anksčiau
pasakytus priekaištus. Esą didžiai doringi Augusto pro-
tėviai niekada nesibrovę asmeniškų užgaidų skatinami
į karalių sostą, bet, išrinkti laisvos tautos, gavo teisę
valdyti šią valstybę; jos valdovas nuo seno vadinamas
karaliumi, šį titulą pripažįstą visi valdovai, gerai žinan-
tys, kad Lenkijai teisėtai suteikta garbė turėti karalių.
Tuo tarpu Ivanui caro titulas pagrįstai nepripažįstamas,
nes teisės juo naudotis negalįs suteikti pats sau sava-
vališkai nei Ivanas, nei tas ar kitas jį remiantis valdo-
vas, nei pagaliau karalius, mat šiam titului turį vieningai
pritarti visi valdovai. Nuoširdžiai rūpindamasis tvir-
ta laika, Augustas padaręs visa, kas įmanoma, ir

nepažeidęs nė vieno sudarytų paliaubų straipsnio; jis visada rodęs norą išklaudyti didįjį kunigaikštį, jeigu šis būtų kėlęs teisėtus arba beveik teisėtus reikalavimus. Ne karalius visokiomis suktybėmis prisiviliojęs Livoniją, be jokio pagrindo maskvėnų puolamą,— ji kreipusis į Augustą globos visuotiniu ir vieningu jos luomų sprendimu. Karaliaus sesuo ne dėl to nebuvo išleista už Ivano, kad Augustas būtų niekinęs šitokią giminystę, bet dėl paties Ivano kaltės, mat jis neleidęs maršalui Jonui Šimkovičiui deramai atlikti savo, kaip pasiuntinio, pareigų, o jam, beje, šis reikalas ir buvęs patikėtas. Tarkvasta, užkariauta Livonijoje, susilaukusi to paties likimo, koks anksčiau ištikęs Viljandį, užgrobtą Ivano kariuomenės. Grigalius Chodkevičius — tai karys, praręs su priešais kovoti kardų, o ne plunksna, jis niekada nesąs parašęs nieko tokio, kas galėtų ižesti didįjį kunigaikštį. Mykolą Garaburdą karalius pasiuntęs į Skitiją ne tam, kad šis sukurstytų skitus prieš maskvėnus, o tam, kad sumokėtų pagal seniai sudarytą susitarimą algą savo samdytinei kariuomenei. Lietuvių senatoriai dėl to rašė laišką Maskvos metropolitui, kad manė, jog šiam nesą kitų didesnių rūpesčių, kaip palenkti į taiką dviejų krikščioniškųjų šalių valdovų širdis ir sustabdyti nekaltų žmonių žudynes. Kad maskvėnai bei jų kunigaikštis ligi šiol nenuoširdžiai kalbėję apie taiką, aiškiai rodžiusios jų siūlomos sąlygos, kurios iš pat pradžių užkirsdavusios kelius taikos deryboms. Mat jie reikalavę to, ko patys žinoję nieku būdu negalėsią gauti, būtent visos Rusios, kurios didelė dalis, beje, šiuo metu esanti lenkų rankose. Tad nors dabar tegul nesi-vangstą aiškiai pareikšti savo nuomonę, tegul, jeigu iš tiesų norį nuoširdžiai derėtis dėl taikos, nesivaržą siūlyti ir reikalauti, bet su saiku, beje, to, ką galima duoti. Patys tegu sugrąžina Smolenską bei Polocką, užimtus veikiau klasta nei smurtu, bet tikrai neteisėtai, o dėl kitų pilių, kitados iš lietuvių atimtų, tegu prade-

dą derybas. Kai maskvėnai pareikalavo aiškiai pasakyti, ar jie turi visus įgaliojimus susitarti ir dėl caro titulo, ir dėl Livonijos, karaliaus pasiuntiniai atsakė: „Jeigu šitai padės taikos reikalui, karalius neprieštaraus nė tada, kai didysis kunigaikštis bus tituluojamas dvigubai garbingesniais titulais, o kiviŗčas dėl Livonijos tikrai nėra toks sunkus, kad negalima būtų rasti bendros kalbos, jeigu maskvėnai sutiks tartis teisingomis sąlygomis“. Kai maskvėnai pareikalavo atiduoti Livoniją ir pripaįinti caro titulą, karaliaus legatai paprašė jiems leisti, laikinai prateęsus paliaubas, suįinoti karaliaus nuomonę. Jie ir pasiūlė penkiolikos metų ar šiek tiek trumpesnes paliaubas šitokiomis sąlygomis. Didįiojo kunigaikščio valdžioje paliksią Polocko miestas bei visos šios vaivadijos žemės anapus Dauguvos, visi vaivadijos kaimai ir miesteliai šiapus Dauguvos paliaubų metu būsią pavaldūs karaliui, abi šalys po lygiai pasidalybiančios Livonijos pilis. Ivanas neprieštaraavo, kai Au-

	gusto pasiuntiniai pareiškė
<i>Maskvėnai nepritaria</i>	norį pasitarti su karaliumi ar
<i>paliauboms ir įsibrau-</i>	ba bent laišku paklausti jį
<i>na į Lietuvą</i>	nuomonės, tačiau nieku būdu
	nenorėjo sutikti nei su ilges-

nėmis paliaubomis, nei su laikinu karo veiksmų nutraukimu, kol bus gautas karaliaus atsakymas. Mat jis jau buvo sutelkęs žygiui pasirengusią kariuomenę, kuri tuo tarpu netoli Lietuvos sienų įsikūrė žiemos stovyklose. Tuo pat keliu, kuriuo leidosi namo pasiuntiniai, praradę viltį sutarti taiką, patraukė metų pabaigoje šviežiomis jų pėdomis priešų vėliavos, nelyginant paties likimo stumte stumiamos link tykojančios nelaimės. Ivanui Serebrianui bei Kazanės chanui įsakė su penkiasdešimt tūkstančių maskvėnų bei skitų karių niokoti kalaviju ir ugnimi padneprio apygardas, o Šuiskiui — persikelti per Dauguvą ir nusiaubti Polocko bei Vitebsko vaivadijų

žemes, likusias lietuvių rankose. Abi kariaunos, susijungusios prie Ivansko, turėjo vėliau žygiuoti į Vilnių.

Nuniokojusi kraštą, Šuis-
1565 *metal* kio kariuomenė nužygiavo į
Šuiskis sumušamas Čiašnikus ir pasistatė čia sto-
Mikalojaus Radvilos vyklą, kur ketino laukti Se-
rebriano; tuo metu Mikalojus

Radvila ir gavo žinią, kad dvi priešo kariaunos siautė-
jančios Lietuvos pasienyje. Kur kas atsargesnis po pra-
ėjusių metų nesėkmės, Radvila žinojo, kad negalima pa-
sikliauti nei maskvėnų pažadais, nei žiemos oru, todėl
dėl visa pikta laikė stovykloje keturis tūkstančius ka-
rių, pasirengusių kovai. Be algininkų vadų, buvo čia
nemaža didikų, laisva valia patraukusių į karą su savo
žmonėmis, kaip Grigalius ir Jonas Chodkevičiai, Bogda-
nas Solomereckis, Romanas Sanguška, Bogušas Korec-
kis, Jurgis Zenovičius, Mikalojus Sapiega, Jonas Vol-
minskis, Jurgis Tiškevičius, Burkolabas Korsakas, Baka.
Visi pulkų bei vėliavų vadai siūlė Radvilai pirmiau-
sia sumušti Šuiską, kol šis nesusijungęs su Serebrianu.
Ir vadai, ir kariai žvaliai susiruošė kovai. Radvila ap-
siėmė vadovauti atsarginiams pulkams ir laiku juos pa-
siųsti ten, kur bus reikalingi, o Chodkevičius patraukė
su pagrindinėmis jėgomis link priešo. Ivansko apylin-
kėse sausio 26 d., iki saulėlydžio likus vos vienai va-
landai, ir susidūrė abi kariuomenės; turėdami maža
laiko, ir lietuviai, ir maskvėnai karštai puolė į mūšį,
nes ir vieni, ir kiti nuogąstavo, kad naktis gali užklupti
anksčiau, nei pavyks sumušti priešą. Abiem šalims įsi-
traukus į kruvinas grumtynes, pergalė netruko pakrypti
į vieną pusę. Maskvėnai, netekę karvedžio Šuiskio bei
dvidešimt penkių tūkstančių karių, patyrė baisų pra-
laimėjimą. Tarp kitų užmuštųjų rado keturių su puse
uolekties ūgio Josifą Fiodorovičių Bykovą, kuriuo visi
supuolę negalėjo atsistebėti. Surado ir karvedžio Šuis-
kio palaikus, bet juos su pagarba nuvežė į Vilnių ir

palaidojo Skaisčiausiosios dievo motinos cerkvėje; vienas kitas iš kovos lauko pasprukęs maskvėnas vargais negalais nusigavo į Polocką, o šiaip visi didikai pakliuvo į nelaisvę. Nieko nežinodamas apie šį mūšį, Serebrianas sustojo netoli Oršos, kur tikėjosi sulaukti iš Šuiskio žinios, kaip šiam sekasi, be to, kur jam žvalgai turėjo pranešti, ką daro lietuvių kariuomenė. Vis dėlto anksčiau, nei jis ką sužinojo, Radvilos žygūnas, pasiūstas pas Oršos seniūną Filoną Kmitą, pranešė šiam, jog Šuiskio kariuomenė sumušta, o jis pats pa-

Filonas Kmita gudrumu įveikia Serebrianą

dėjęs galvą. Gavęs šitokią žinią, Filonas, kaip reta kas prityręs karys, nutarė išsiaiškinti, ką, žuvus draugui, darysiąs Serebrianas. Mat jis

ketino užpulti su savo kariais priešus, jeigu žinia apie Šuiskį ištikusią nelaimę sukeltų stovykloje sąmyšį. Jis skubiai parašė laišką Dubrovno įgulos viršininkui, kuo smulkiausiai papasakojęs apie Šuiskio pralaimėjimą, jam pranešė, jog nugalėtojai traukia tiesiai į Oršą, norėdami netikėtai užpulti nieko nenujaučiantį Serebrianą. Žygūnui jis įsakė per daug nesisaugoti prieš sargybą, nesišalinti jo pozicijų, bet, antra vertus, nepulti jam stačia galva į nagus, nes šitoks pasiuntinio nerūpestingumas gali sukelti įtarimą, jog čia esama kokio vyliaus. Tuo tarpu pats Filonas bei Jurgis Astikas, Mstislavlio vaivada, tylomis patraukė su lengvąja raitija iš Oršos ir surengė netoli priešų stovyklos miškuose pasalas išdėstę karius patogiose vietose. Išėjo taip, kaip ir tikėjosi. Maskvėnai pagavo žygūną su laišku ir, nieko neįtardami, nuvedė pas Serebrianą. Kai perskaitė laišką, ir vadą, ir pulkininkus, ir karius staiga pagavo tokia baimė, kad visi, užmiršę priedermę duoti įsakymus bei juos vykdyti, nepasirūpinę išsiųsti žvalgus ir ištirti, koks reikalas, vienas per kitą metė stovyklą ir leidosi bėgti kur pakliuvo. Išvydęs, jog priešų stovykloje kilo didžiausias

sąmyšis, jog kariai, nepaisydami rikiuotės, sprunka kas sau, Filonas, norėdamas jiems įvaryti dar didesnės baimės, įsakė savo kariams tai čia, tai ten išjoti iš miško ir pasirodyti atviroje vietoje, kad maskvėnai pamanytų, jog čia pat esą puolančios kariuomenės priekiniai būriai. Priešus apėmė dar didesnis siaubas, ir jie dar smarkiau pasileido bėgti. Kai nugalėtojai visomis jėgomis užpuolė maskvėnus, šventai įsitikinusių, jog artėja kur kas didesnė kariuomenė, niekas jau nebepaisė savo vėliavų, niekas nebesispietė į būrius ir nebebandė atremti persekiotojų, niekas nebežiūrėjo, kokios jėgos juos vejasi, nes kiekvienas manė galėsias išsigelbėti tik tada, kai bėgdamas pralinksias kitus. Kariai vijosi ir žudė bėgančius: padėjo galvas kur kas daugiau maskvėnų, nei, rodos, galėjo iškloti palyginti nedidelė persekiotojų kariuomenė. Vis dėlto Filonas, bijodamas, kad priešas, supratęs, kokia negausi kariauna jį puola, neįgautų drąsos ir nepakreiptų kautynių savo naudai, nutraukė persekiojimą ir, pasinaudodamas proga, apiplėšė stovyklą. Jis paėmė dvidešimt penkis tūkstančius vėžimų, prikrautų visokiausio grobio, galybę šarvų bei kitokių karo reikmenų, kuriais galima apginkluoti šešis tūkstančius karių. Ne geriau

Sneporodas sumušo
Jurijų Tolkmaką

iš pradžių sekėsi ir Jurijui
Tolkmakui prie Jezeriščės pi-
lies, nors, tiesa, vėliau jo rei-

kalai pasitaisė. Su trylika tūkstančių maskvėnų jis smarkiai puolė pilį, stengdamasis ją užimti. Gavęs iš pilies gynėjų apie tai žinią, Vitebsko vaivada Stanislovas Pacas skubiai sutelkė kariuomenę, kurią sudarė šios žemės bajorai bei lengvai ginkluoti jo paties raiteliai, papildė ją keliomis algininkų vėliavomis ir išsiuntė prieš maskvėnus beveik du tūkstančius karių, įsakydamas Jonui Sneporodui, karo žygiais itin išgarsėjusiam vyrui, su šiuo būriu pralaužti apsupimo žiedą. Negaišdamas Jonas surikiavo žygio tvarka savo kariauną ir patraukė

prieš Tolkmaką, kuris, beje, irgi nevengė atviro mūšio. Liepos 13 d. abi šalys susikovė, kruvinose grumtynėse žuvo penki tūkstančiai maskvėnų, kitus atstūmęs nuo pilies, Sneporodas užėmė stovyklą bei kitus įtvirtinimus ir su džiūgaujančiais dėl pergalės kariais sugrįžo į Vitėbską, tačiau neilgai trukus pilies gynėjai, tardamiesi išvengę visų pavojų, pradėjo nesisaugoti ir pražudė patys save bei pilį. Mat Tolkmakas, nė nesužeistas mūšyje, greitai atstatė tvarką nuo pilies atstumtoje kariuomenėje ir, netikėtai užpuolęs nieko neįtariančius gynėjus, įsiveržė į miestą ir išžudė įgulą. Be kitų, žuvo ir kilmingas šimtininkas Jonas Dzeržuzinskis. Filonas Kmita, Seversko krašte susijungęs su Gurkos grafu, Lesnio-

Kmita su lenkais nusiaubia Seversko žemę

lėtojai paėmė vertingą grobį, nes, prasidėjus karo veiksams, čia užsuko ir pasiliko turkai, vykę su brangiomis prekėmis į Maskvą. Kai lietuviai visomis jėgomis kariavo su Maskva, Švedijos karalius Erikas įsiveržė į Livoniją ir užėmė Revelį bei Paidę.

Švedai sumušami Livonijoje

prieš plėšikaujančius švedus. Užtikęs juos prie Kirumpės kaimo, nugalėjo mūšyje, paėmė keturis šimtus kilmingų vyrų ir daugybę karo vėliavų, o sumuštos kariuomenės likučius persekiojo

Iš maskvėnų atima Karksio ir Helmės pilis

volskiu bei Secigniovskiu, smarkiai nusiaubė Krasnopolės apylinkes, užkariavo Počepą, turtingą miestą, kurį apiplėšė ir sudegino; nugavęs šiame krašte lietuvių kariuomenei, skubiai sutelkė savo karius ir nuvedė ligi Revelio. Kitas karvedys kunigaikštis Lukošius Bolkas Svirskis, su didele kariuomene sėkmingai gynęs Livonijos

sienas nuo maskvėnų išpuolių, atėmė iš priešų labai svarbias Karksis ir Helmės pilis.

Šie sėkmingi žygiai, be abejo, turėjo smarkiai pakirsti maskvėnų pasitikėjimą savo jėgomis, ir atrodė, jog radosi šiokia tokia viltis susitarti dėl taikos. Štai todėl kurie ne kurie senatoriai savo vardu kreipėsi į Maskvos didikus, ragindami juos pradėti taikos derybas. Didikai sutiko, ir valdovai, Ivanui pasiuntus Vladimirą Zelinskį, o Augustui — Teodorą Juragą, sutarė derėtis šiuo reikalu per įgaliotus legatus. Gera ir pa-

<i>Stengiamasi susitaikyti su maskvėnais, bet nesėkmingai</i>	lyginti sėkmingai pasiuntinių pareigas ėjo Jurgis Chodkevičius, Trakų kaštelionas, Jurgis Tiškevičius, Bresto vaita, Mykolas Garaburda,
---	---

Lietuvos raštininkas, su kuriais atvyko į Maskvą dešimt kilmingų karaliaus rūmininkų ir kuriuos lydėjo beveik tūkstantis raitelių. Vis dėlto ir jie nesusilaukė didesnės sėkmės nei anksčiau pas Ivaną keliavusios pasiuntinybės, nes maskvėnai po senovei kėlė tuos pačius reikalavimus. Karaliaus pasiuntiniai, trokšdami susitarti dėl pastovios taikos, pasiūlė šias sąlygas, tiesą sakant, ne visai neteisingas. Sugrąžinus Smolenską bei Polocką arba tik Polocką, visos kitos Rusios žemės, karalių Kazimiero ir Aleksandro laikais nuo Lietuvos atplėštos, atiteksiančios maskvėnams. Tuo tarpu Livonijoje karalius ir Maskvos valdovas amžinai pasilaikysią tas žemes, kurias dabar valdo. Švedai jungtinėmis jėgomis būsią išvyti iš Livonijos, o atgautos žemės pasidalytos lietuvių ir maskvėnų. Abi šalys viena kitai grąžinsiančios visus belaisvius, tačiau griežtai paisant kiekio ir vertės. Maskvėnai vis dėlto su niekuo nesutiko. Dėl belaisvių jie atrėžė, kad, sumokėjus deramą išpirką už Davainą, galima būsią pasikeisti ir kitais, bet — galvą už galvą, nedarant jokio skirtumo. Kai žlugo visos viltys sutarti taiką, karaliaus pasiuntiniai vargais nega-

lais prikalbėjo maskvėnus, kad Ivanas vėliau savo ruožtu pasiųsias pas karalių legatus, o kol kas nei viena, nei kita šalis nesigriebsianti ginklo.

1566 metai	Tuo tarpu Lietuvą užgriuvo dar didesni rūpesčiai, mat
<i>Tariamasi dėl Lietuvos unijos su Lenkija</i>	pašlijio karaliaus sveikata, bet, jis neturėjo įpėdinių, štai todėl didelį nerimą kėlė tai,

jog lenkai gali paliauti teikę pagalbą kraštui, išitraukusiam į sunkų karą, ypač tada, jeigu kartais karalius mirtų anksčiau, nei dar būtų su jais sudaryta sutartis, kurią vadina unija. Ilgą laiką daugybė visokių nepalankių aplinkybių trukdė išgalėti stipriai dviejų tautų sąjungai, kuri būtų užbaigusi porą šimtmečių užtrukusias abiejų šalių pastangas. Lietuviai, sušaukę Breste luomus, nusiuntė atstovus į Liubliną, kur liepos 8 d. rinkosi lenkų seimas. Pasiuntiniai turėjo pareikšti štai ką. Nors Lietuvos luomai šiuo metu išitraukę į kamuojantį ir grėsmingą karą, vis dėlto, paraginti karaliaus Žygimanto Augusto, jie noriai suvažiavę į Brestą, kur tarėsi dėl būdų galutinai Lietuvą suvienyti su Lenkija unijos pagrindais. Ankstesniais metais, tiesa, jie teisėtai ir pagrįstai nenorėję pritarti šiai santarvei, kai lenkai Varšuvos ir Belsko seimuose atmetė Lietuvos reikalavimus. Vis dėlto, nuoširdžiai trokšdami, kad abi tautos tikrai susilietų į vieną valstybę, jie net ir tada jautę lenkams draugišką palankumą, o dabar, užmiršę, kas buvo, vieningai siūlė šias susitarimo sąlygas. Lietuviai niekada nesirinksią kunigaikščio skyrium, o tik su lenkais, toje vietoje, kurią paskirsias karalystės regentas Gnezno arkivyskupas. Jų bajorai turėsią tas pačias privilegijas ir teises rinkti karalių kaip ir lenkai; kas bus išrinktas Lenkijos karaliumi, tas turįs būti ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Naujasis karalius bus renkamas abiejų valstybių pasienyje. Abi tautos turėsiančios tuos pačius priešus ir tuos pačius draugus,

ir Lenkijos, ir Lietuvos sienos būsiančios ginamos bendromis jėgomis. Seimai pakaitomis turį būti šaukiami Lenkijoje ir Lietuvoje. Kadangi šios sąlygos turinčios laiduoti ir saugoti lietuvių valstybės bei tautos orumą, lenkai visų pirma privalėsią pažadėti, kad nei patys niekada nesistengsią keisti šios amžino susitarimo formulės, nei kitiems neleisią to daryti. Kokį atsakymą gavo pasiuntiniai, šaltiniai nerašo. Kad iš esmės nieko nebuvo sutarta, rodo vėlesni įvykiai: pasiuntiniams buvo uždrausta bet ką spręsti, ir jie turėjo apie viską pranešti luomams, susirinkusiems į Bresto seimą. Be abejo, jie norėjo unijos, bet tokios, kad nebūtų pažeistas valstybės orumas, pakeista pareigybės ir teismai, be to, įstatymai, privilegijos, papročiai, pagaliau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienos.

Maskvėnų atstovai, dėl kurių kelionės į Lietuvą buvo susitarta ankstesniais metais, labai ilgai nesirodė; nors Maskvos kunigaikštis bei karaliaus legatai visai neseniai buvo susitarę, kad tol pasienyje viešpataus taika, kol atvyks pasiuntinybė ir kol tęsis derybos, maskvėnai po senovei kurstė neramumus. Prie Usviatų ir Dauguvos bei Ulos santakoje pastatę įtvirtinimus, jie plėšė kaimynines žemes, o kartą bandė užgrobti Voronečo pilį, tiesa, nesėkmingai. Vasilijui Zaborovskiui, kuris karaliaus vardu nusiskundė dėl daromų skriaudų, Ivanas atsakė, kad Usviatai bei Ula jo rankose, kad čia statyti pilis jam visai nedraudžia paliaubos, o Voronečą karaliaus žmonės pastatė paliaubų metu, ir dėl to kariai ketinę ją užimti. Negalėdamas rasti tiesos nei per laiškus, nei per pasiuntinius, karalius paragino gretimų pilių seniūnus puldinėti maskvėnų žemes. Pirmas patraukė į žygį Stanislovas Pacas, lauko etmonas; su lengvaisiais Vitebsko žemės raiteliais jis nusiaubė aplinkinius maskvėnų kaimus. Tiktai tada Ivanas prisiminė ir pasiuntinybę, ir paliaubas. Skubiai atsiuntęs žygūną, jis nuolankiai atsiprašė, kad legatai vėluoja, ir paža-

dėjo, kad neilgai trukus jie atvyksią, maldaudamas, kad nesusimanytų dėl laikinos gaišaties griebtis ginklo. Neilgai trukus atvyko į Gardiną ir pasiuntiniai. Karalius taip paskirstė senatorių pareigas, kad vieni turėjo pasiuntinius sutikti, priimti ir

Tariamasi dėl taikos, dosniai pavaišinti, o kiti —
bet susipykstama kalbėtis su jais apie valstybės reikalus. Sutiko ir priėmė

maskvėnus pataurininkis Mikalojus Kiška, stalininkas Mikalojus Dorogostaiskis, maršalai Jonas Valavičius ir Jonas Vilčekas, rūmininkai Jonas Trizna, Skuminas Točinskis ir Mikalojus Konča, o vedė derybas tokie orūs vyrai, kaip Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila, Trakų kaštelionas Jurgis Chodkevičius, Bresto vaivada Jurgis Tiškevičius, maršalai Eustachijus Valavičius ir Jonas Šimkovičius, išdininkas Mikalojus Naruševičius, Lietuvos raštininkas Mykolas Garaburda. Kai prieita prie pagrindinio derybų klausimo, maskvėnai atkakliausiai pareikalavo amžinam Maskvos valdymui perduoti tai, ką didysis kunigaikštis esąs užėmęs. Karalius turįs visiškai atsisakyti Livonijos, pasitraukti iš Ulos, Sokolo, Jezeriščės, Usviatų, išduoti perbėgėlį Andrejų Kurbskį su visais palydovais. Mat šis, nepakęsdamas Ivano žiaurumo, kartu su visa šeimyna šiek tiek anksčiau buvo persikėlęs į Lietuvą. Išgirdęs apie šį Andrejaus žingsnį, Ivanas didžiai įniršo; vieną atsitiktinai sugautą Kurbskio tarną kuo žiauriausiai nukankino, o kitą žymų didiką, palaidojusį nužudytojo palaikus, tol visaip kankino, kol šis bekankinamas mirė. Ir po šių žudynių nenurimo pasiutėlis, nelyginant jam būtų maža nekaltų aukų: viską darė, norėdamas pagrobti patį Andrejų. Nė per nago juodymą neatsisakydami savo beprotiško atkaklumo, maskvėnai nė dorai pakalbėti neleido karaliui ir senatui, reikalaudami tokių dalykų, su kuriais ne tik negalima sutikti, bet apie kuriuos ir klausyti niekam nesinorėjo. Kur kas buvo lengviau iš karto viską

atmesti, nes nebuvo nė vieno reikalavimo, su kuriuo jie galėjo sutikti. Kad jie galop patys suprastų, kokie neprotingi jų reikalavimai, karalius pažadėjo atiduoti Andrejų, bet tada, kai Ivanas savo ruožtu karaliui grąžinsiąs kunigaikščius Lengvenaičius, Glinskius, Belskius, Trubeckojus, Odojevskius, Masalskius ir kitus su visomis jų šeimynomis ir tėvonijomis. Nieko nenuveikę,

Vėl pradedamas ka- pasiuntiniai patraukė atgal, ir
ras su Maskva štai vėl išiplieskė karas, kurį
maskvėnai pradėjo, nė nelau-

kdami, kol pasibaigs paliaubos. Tuo metu, kai Gardine pasiuntiniai derėjosi dėl taikos, iš Seversko žemės įsiveržusi kariuomenė nusiaubė kunigaikščių Ostrogiškių valdas. Stanislovas Pacas patraukė persekioti niokojančių maskvėnų. Po staigaus antpuolio gruodžio pradžioje užėmė Sitną, išžudė tris šimtus gynėjų, išsigabeno keletą sunkiųjų pabūklų, šimtą dvidešimt lengvųjų, gausybę parako bei sviedinių. Vėliau, apie gruodžio 13 d., staigiu smūgiu sumušė Maskvos kunigaikščio reprezentacinį pulką, kuriame tarnavo beveik vieni rūmų

Rygos katedros kolegija atsisako katalikų tikėjimo bajorai.
Tais pačiais metais karaliaus globojama liuteronų atskala, kuriai Livonijos dvasi-

ninkai ligi tol nedrįso viešai rodyti palankumo, visai suįžulėjo. Rygos arkivyskupo katedros dvasininkai, pamynę bet kokią teisėtumą ir pasidaliję didžiules tos kolegijos valdas, šventvagiškai išsižadėjo skaistybės. Nenorėdami, kad jų nusikaltimas liktų nubaustas, jie išsirūpino karaliaus raštą, patvirtintą lapkričio 26 d., kuriuo valdovas įsipareigojo savo autoritetu juos ginti, nors jie, pamynę dieviškus įstatymus, visai nebijojo ir žmonių. Neteisėtu būdu įsigiję žemių ir dvarų, jie pasirūpino sutvarkyti šį reikalą, bijodami, kad jų bendrininkai Kunheimas ir Štrubicas, nepatekę į šventojo

turto dalybas, nepradėtų ginčo ir neatimtų to, ką užgrobė asmeniško godumo skatinami. Jų atsimetimą nuo prosenelių tikėjimo karalius Augustas slėpė net ir Lietuvoje, ir štai dėl to pasklido apie jį žmonėse visokių negerų kalbų, kad esąs perėjęs į liuteronų atskalą¹⁸. Žmonės dar labiau patikėjo šiais gandai, kai jis galop ryžosi įvykdyti prieš kelerius metus sugalvotą sumanymą ir atvirai išsiskyrė su austrų kunigaikštyte Kotryna. Šis veiksmas didžiai įžeidė Romos popiežių, kuris, Augustui tuokiantis su Kotryna, leido jam nepaisyti įstatymų, draudžiančių

Karalius Augustas išsiskiria su žmona

po žmonos mirties vesti jos seserį. Karalius teisinosi, jog jam geriau mirti, nei su Kotryna gyventi, nes dangus, bausdamas jį už nedorovingas jungtuves, pasiuntęs ir jo šeimai, ir valstybei negandų ir neramumų. Aiškiai šitokius ir kitokius dalykus atskleidė imperatoriaus pasiuntinys, Pečo vyskupas, tuo tarpu žmonėse sklido kalbos, jog šitos apgaulės griebtis jį tikriausiai paskatinusi nusikalstama meilė. Vis dėlto Augustas nieko nepaisė. Kotryna, pasiūsta pas imperatorių Maksimiljoną, neišgyveno šitokio sielvarto: susirgusi, tiesa, veikiau siela nei kūnu, kelionėje mirė.

1567 metai

*Sumušami maskvėnai:
Piotras Golovinas —
Stanislovo Paco*

Tuo tarpu prieš maskvėnus sėkmingai kariavo etmonai ir pulkininkai. Stanislovas Pacas, nusiaubęs Veližo, Usviatų, Belajos apylinkes, sudeginęs miestus, susikovė su

Piotru Golovinu. Šis, su rinktinės jaunuomenės raiteliais Ivano pasiūstas atremti Paco niokojamų antpuolių, prarado mūšyje kariuomenę ir pats su žymiaisiais bajorais pateko į nelaisvę, smarkiai išgarsindamas šio pergalę. Šitai įvyko sausio mėnesį, o pavasario pradžioje lauko etmonas Romanas

Sanguška patraukė iš stovyklos prie Čiašnikų miesto su tūkstančio devynių šimtų lengvosios raitijos būriu ir patogioje vietoje įkūrė stovyklą, ketindamas iš ten stebėti priešų judėjimą. Niekas tuo metu ir negalvojo, kad Ivanas, keršydamas už ankstesnius pralaimėjimus, įsiverš, išaušus pavasariui, į Lietuvą. Vis dėlto reikėjo šito tikėtis. Mat Ivanas jau buvo įsakęs pulkų vadams sutraukti kareivius netoli Oršos. Anksčiau už kitus čia

*Serebrianas — Roma-
no Sanguškos*

atvyko su maskvėnų vėliavo-
mis įniršęs Serebrianas bei
skitų chanas Amuratas, jie
turėjo aštuonis tūkstančius

karių. Romanas, iš žvalgų gavęs apie tai žinią, tyliai patraukė iš Čiašnikų ir po greito nakties žygio taip veržliai prieš pat aušrą užpuolė ir sunaikino sargybą ėjusią šimtinę, kad nė vienas karys nespėjo pranešti stovyklai apie grėsmę. Kai išaušo, sukėlė baisų triukšmą, kad atrodytų, jog stovyklą puola didžiulė kariuomenė, bematant pralaužė įtvirtinimus, padarytus iš medžių ir vežimų, užgriuvo nespėjusius dorai apsiginkluoti maskvėnus ir visus išklojo. Paspruko iš kovos lauko vienas kitas kartu su sužeistuoju Serebrianu; kiti arba padėjo galvas kartu su Amuratu, arba pateko į nelaisvę kartu su kunigaikščiu Paleckiu. Nugalėtojai neteko dvylikos užmuštųjų ir dvigubai daugiau sužeistųjų, šiuos nuostolius atsvėrė belaisviai, kurių didelį būrį čia pat paleido į laisvę. Romanas nutarė tęsti sėkmingą žygį, kol neišblėso pakili karių nuotaika, paprastai lydinti pergalingą mūsų. Mat žvalgai pranešė, kad Josifas Ščerb

*batas su Jurijumi Boratinskiu
be to, Ščerbataus bei
Boratinskis*

batas su Jurijumi Boratinskiu
traukia su šešiais tūkstančiais
maskvėnų ir trimis tūkstan-
čiais skitų, vedamų Segito, iš

Ulos į Sušą, tačiau atrodė būsią neprotinga stoti prieš tokią didelę kariauną su negausiu raitelių būriu. Pasukęs iš kelio, Romanas atsargiai nuvedė savo karius ap-

sukui miškais ir, nesukeldamas priešui jokio įtarimo, paspendė miškuose šalia jų stovyklos pasalas. Tuo metu, kai priešai, nekreipdami į nieką dėmesio, kažką darbavosi su kirviais, jo kariai pakėlė baisų triukšmą ir įsiveržė į stovyklą. Maskvėnai, netikėto pavojaus išgąsdinti, nesugebėjo parodyti tvarkingo pasipriešinimo ir, įnirtingai puolami, po trumpo mūšio visai pakriko. Daug žuvo įnirtingose grumtynėse, o dar daugiau, kai leidosi bėgti. Gyvi pasidavė į nelaisvę daug bajorų, aštuoniasdešimt didikų, be jų, ir karo vadai. Ši puiki pergalė Romanui tekainavo tik tris kritusius vyrus ir trisdešimt sužeistųjų. Karalius Augustas ir po šitokių sėk-

*Maskvos valdovas,
paragintas derėtis dėl
taikos, įžeidžia kara-
liaus pasiuntinį*

mingų žygių nenorėjo karo ir visai stengėsi susitarti dėl taikos. Per Joną Bikovskį jis išsiuntė kunigaikščiui Ivanui laišką, kuriame sakėsi patyręs iš maskvėnų didelių skriaudų, ypač dėl to, kad neseniai, kai galiojo sutartos paliaubos, šie, nuniokoję Ostrogiškių valdas, už kelis skatikus pardavė laisvus krikščionis į mahometonų vergovę, todėl jis ir patraukęs į karo žygį, nors po senovei esąs pasiryžęs kuo greičiausiai sustabdyti kruviną karą ir sutarti pastovią taiką, jeigu Ivanas pasiūlysiąs teisingas taikos sąlygas. Ivanas, nusivijęs nesėkmingais žygiais Rusioje, buvo išvykęs su kariuomene į Livoniją. Todėl karaliaus legatą iškviėtė į stovyklą, kur jis ir paaiškino, ko norįs karalius, o po to pasiuntė į Maskvą, kur jį, atėmus visus daiktus, įkalino kartu su visais palydovais. Ši žinia skaudžiai užgavo karalių Augustą. Jis pasiryžo visomis jėgomis užpulti šventvagišką teisių pažeidėją, todėl įsakė pasisamdyti daugiau algininkų ir sutelkti didesnę pašauktinę kariuomenę. Vis dėlto tais metais karo veiksmai neprasidėjo, nes karalius buvo labai

užsiėmęs Gardino seime, į kurį sušaukė luomos galutinai apsvarstyti sąjungos su Livonija susitarimo.

Antroji Lietuvos ir Livonijos sutartis buvo sudaryta prieš šešerius metus, tačiau lenkai po senovei visai nesirūpino Livonijai gresiančiais pavojais. Štai todėl karalius Augustas, negalėdamas priversti lenkų prisijungti prie karalystės Livoniją,

*Paskutinė Livonijos
sutartis su Lietuva
Augusto valdymo me-
tais*

turėjo, remdamasis ankstesnės sutarties tekstu, paskelbti šią žemę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalimi. Šį reikalą ir užbaigė Gardine, čia

jis buvo patvirtintas ir seimo vardu paskelbtas įstatymais ir aktais, sudėtais gruodžio pabaigoje ir pasirašytais karaliaus, trisdešimt šešių senatorių, septynių maršalų, keturių raštininkų. Svarbiausios sutarties sąlygos šios. Livonija, įjungta į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtį, priklausysianti tiktai tam valdovui, kuris teisėtai ir pagal įstatymus būsiąs paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Šiapus Dauguvos esanti jos dalis paliekama Kuršo kunigaikščiui, kaip ir numatyta anksčiau sudarytoje sutartyje. Livonijos kunigaikštystės žemės anapus Dauguvos, padalytos į Rygos, Turaidos, Cėsių ir Daugpilio apygardas, su visomis apylinkėmis atitenkančios Lietuvai. Kiekvienoje apygardoje teismo bylas spręsią Livonijos žemėje gimęs senatorius su dviem suolininkais bei raštininku, kurie visi turį būti kilę iš bajorų. Visi viešieji dokumentai, bylų protokolai ir teismų nuosprendžiai turį būti rašomi vokiečių kalba. Apeliaciniai skundai Livonijoje būsią sprendžiami administratoriaus ir keturių senatorių, o teismo sprendimas patvirtinamas Livonijos antspaudu. Į Lietuvos senatą paskirti senatoriai turėsią ten savo vietą ir eilę balsuoti, bet nieku būdu ne paskutinę. Livoniją valdysią tik iš Livonijos kilę žmonės; jeigu to nebus galima pasiekti, lietuviai, bet mokantys vokiečių kalbą. Herbą

naujai Livonijos kunigaikštystei suteiksiąs savo nuožiūra karalius. Livonijos bajorai naudosiąsi tomis pačiomis lengvatomis kaip ir lietuvių bajorai, jie dalyvausią seimų darbuose. Garbingą vietą seime turės žemių atstovai. Pinigai būsią kalami Livonijoje tokie patys kaip ir Lietuvoje. Jeigu kada vėliau Lietuva sudarysianti naujus susitarimus su Lenkija ir glaudžiau su ja suartėsianti, Livonija, kaip sudėtinė Lietuvos dalis, irgi turėsianti jiems pritarti. Negalinti būti pažeidžiama laisvė išpažinti Augsburgio tikėjimą. Karaliaus lėšomis būsianti pastatyta gimnazija, mokanti jaunuomenę tauriųjų mokslų. Anksčiau įsteigtose mergaičių kolegijose būsią dorai auklėjamos jaunesnės mergaitės ir išlaikomos vyresnės moterys, kurių vyrai pabėgę į svetimus kraštus. Visi karaliaus apdovanojimai, visos privilegijos ir pareigybės būsiančios karaliaus rūmuose patvirtinamos šių reikalų tvarkytojų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudu. Šitai karalius Augustas maloniai patvirtino visiems laikams ir atitinkamu raštu šventai savo bei savo įpėdinių vardu pažadėjo, kad taip ir bus. Jis pavadino šį kraštą Uždauguvio kunigaikštyste ir jai suteikė herbą — pasistiepusį rausvame lauke baltą grifą, dešine mosuojantį kardu, su nupaišytomis ant krūtinės ir jo apkabintomis pirmosiomis karaliaus vardo raidėmis S ir A, vainikuotomis karaliaus karūna. Be abejo, šiuo herbu jis troško būsimosioms kartoms išsaugoti ir savo atminimą, ir Jono Jeronimo Chodkevičiaus, Šklovo bei Myšos grafo, Žemaitijos seniūno, Lietuvos maršalo ir Livonijos administratoriaus. Mat šis padėjo daug pastangų, skatindamas Livonijos žmones sutikti su šitokiomis sutarties sąlygomis, o grifas ir buvo jo šeimos herbe, kurį Romos imperatorius kadaise suteikė jo tėvui Jeronimui drauge su šventosios Romos imperijos grafo titulu. Deramai patvirtinus sutarties raštus, senieji Livonijos dokumentai, kuriuose sužymėtos Romos imperatorių Livonijos ordinui suteiktos ir

imperatoriaus Maksimilijono patvirtintos lengvatos, per karalių buvo atiduoti Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, kad kancleris juos padėtų saugoti archyve. Vėliau ligi karaliaus Stepono Lietuva valdė Livoniją kaip savo žemę ir viena, lenkams nė kiek neprisidedant, savo lėšomis ir jėgomis gynė nuo maskvėnų ir švedų.

1568 metai	Sutvarkius Livonijos reikalus, susirūpinta nauju karu
Nesėkmingas karas	su Maskva, kuriam smarkiai
prieš maskvėnus	pradėta rengtis jau praėjusiais metais. Karaliui įsakius,

visi pulkai atvyko į Radoškovičius, iš kur ketino traukti į Maskvos kunigaikštystę. Sujojo ir sužygiavo šimtas tūkstančių karių. Išgirdęs apie tokią galybę, Maskvos kunigaikštis išsigando, suskato padoriai elgtis su Jonu Bikovskiu, neseniai įžeistu ir sulaikytu karaliaus legatu, ir jį skubiai pasiuntė į Lietuvą, kviesdamas karalių draugiškai su juo susitikti. Jis teigė, jog kur kas lengviau pavyks susitarti, jeigu patys valdovai imsis to reikalo, kurį tiek metų nesėkmingai sprendė jų tarpininkai. Karalius piktoku laišku atrėžė, kad ne jis pažeidęs tarptautines teises, šventas netgi laukiniams, priimdamas pasiuntinį, kurį, tiesa, galop paleidęs, bet negražinės nei jam, nei jo palydovams daiktų, be jokio pagrindo jėga atimtus. Vis dėlto vėliau, kai reikėjo veikti, jis nieko nedarė, nors turėjo tokią didelę kariuomenę, viską atidėliodamas ateičiai. Bergždžiai praleidęs du mėnesius kovos lauke, jis, visiškai nustekenęs aplinkinių kaimų gyventojus, galop išsiuntė namo lietuvių bajorus ir atėjusius į pagalbą lenkus; štai todėl žmonės ne be pagrindo šaipėsi iš jo, o visą tą žygį vadino gaidžio žygiu. Kai karalius, nieko nelaimėjęs, anaipol, susilaukęs nešlovės ir patyręs didelių piniginių nuostolių, sugrįžo į Gardiną, Jonas Chodkevičius su algininkais bei lietuvių bajorais iš stovyklos patraukė į Ulą. Jis apsupo pilį, tačiau atrodė, kad neturi jokio aiškaus tikslo,

o tik nori rodyti narsumą: nemaža vyrų, drąsiai, bet ne-
protingai stojusių į kovą, padėjo čia galvas, kaip, beje,
ir Jonas Kudnickis, pėstininkų šimtininkas. Nors Chod-

*Romanas Sanguška
užima Ulą ir nunio-
koja maskvėnų val-
das*

kevičius, rodos, iš paskutinių-
jų puolė tvirtovę, tačiau, at-
vykus čia iš Polocko paramai,
kuri persikėlė per Dauguvą,
visos jo pastangos nuėjo nie-
kais. Kai apgula užsitęsė il-

giau, nei tikėtasi, ir Chodkevičių pakvietė tvarkyti kitų
valstybės reikalų, vadovauti Ulos apsupimui įsakė ku-
nigaikščiui Romanui Sanguškai. Romanas, paliepęs rai-
telių šimtinėms siaubti priešo kaimus, pats su mažu ka-
rių kiekiu puldinėjo po senovei pilį, bet dėjos šitai
daras labai nerūpestingai, kad priešas, išvydęs tokį ap-
laidų vadovavimą, ryžtųsi drąsesniems veiksams ir ne-
tikėtiems išpuoliams. Tuo tarpu Filonas Kmita, nioko-
jamo žygio metu pasiekęs Smolenską, sumušė čia
maskvėnus, išsiveržusius iš pilies, ir, smarkiai pakirtęs
įgulos jėgas, nusiaubė visą kraštą ligi Viazmos. Jurgis
Zenovičius, su sūnumi Kristupu apie Lepelį ugnimi ir
kalaviju siaubdamas kraštą, įveikė mūšyje ir sunaikino
kelis tūkstančius priešų, kurie bandė jam pastoti kelią.
Kadangi Romanas elgėsi prie Ulos, kaip maskvėnams
atrodė, pernelyg aplaidžiai, atvyko iš Polocko antras
karių būrys ir netrukdomas įėjo į Ulą: pilies gynėjai,
jausdamiesi esą saugūs, smagiai praleido dieną su nau-
jais savo bendrais, o naktį kuo ramiausiai visi sumigo.
Romanas, gerai suprasdamas, kokia padėtis pilyje, jau
iš anksto parengė šitokiam atvejui valčių, o dabar, su-
sodinęs į jas Birulios, Minkaus ir Oskerkos vadovauja-
mus drąsiausius lengvuosius raitelius, įsakė visiškai ty-
liai nuplaukti prie užpakalinės pilies sienos. Turovo
kelyje kovos tvarka surikiavęs kopėčiomis nešinus pės-
tininkus, vedamus šimtininkų Runčkovskio bei Tarnovs-
kio, pats patraukė prie Polocko vartų. Raiteliai valtimis

tyliai priplaukė prie sienos, dėl artumo nepasiekiami pabūklų sviediniais, vieni padegė medinius įtvirtinimus, kiti kirviais išlaužė vartus. Pabudę iš miego sargybiniai sukėlė didžiulį triukšmą, tačiau iš visur susibėgę maskvėnai jau nebeįstengė puolėjų atremti pabūklais, tada prasidėjo grumtynės vyras prieš vyrą kardais. Abi šalys kovojo įnirtingai, vis dėlto maskvėnai, atsidūrę kraštutiniame pavojuje, bet pasitikėdami jėgų persvara, iš nevilties mušėsi it liūtai. Šitai pastebėjęs, raitelių vėliavininkas Mikalojus Sologubas raitas su savo žmonėmis puolė į upę ir perplaukęs stojo į kovą. Kuni-gaikščio įsakyti, Mikalojaus pavyzdžiu pasekė Vaina, Tiškevičius, Lukomskis ir kiti raitelių vadai. Sutelktomis jėgomis jie vienu metu užpuolė maskvėnus, kurių daugelis čia pat ir padėjo galvas. Neilgai atsilaukę ir kiti, nes raiteliai pralaužė glaustą gynėjų žiedą, sėdami mirtį į kairę ir į dešinę, ir netrukus užėmė pilį. Į nelaisvę paėmė aštuonis šimtus šaulių, tris šimtus bajorų ir du vaivadas iš Veljaminovų šeimos. Maskvos karvedžiai Šeremetjevas, Vasilijus

*Maskvėnai nutraukia
Vitebsko apgulą*

Buturlinas ir Grigorijus Soboras nedrįso atviroje kovoje susiremti su Romanu, nors tu-

rėjo stiprią maskvėnų kariuomenę, o be to, šešis tūkstančius Nogajaus skitų, tačiau, norėdami jį nuvilioti nuo Ulos, rugsėjo 27 d. apsupo Vitebską. Gąsdindami pilies gynėjus, jie padegė gyventojų paliktą miestą, vis dėlto vaivada Stanislovas Pacas sėkmingai atrėmė visus jų antpuolius, neleisdamas užimti pilies. Tuo metu pasklido žinia, kad Romanas jau užėmė Ulą ir atžygiuoja prie Vitebsko. Išgirdę šį gandą, maskvėnai trečią nuo apgulos pradžios naktį skubiai pasitraukė nuo pilies. Lengvoji raitija, gavusi įsakymą persekioti atsitraukiančiuosius ir pristabdyti priešo žygį, nieko rimtesnio jam nepadarė, tiesa, sumušė ir išsklaidė tuos būrius, kurie lėčiau žygiavo pažliugusiais keliais. Pa-

našaus likimo tais metais maskvėnai susilaukė ir Livonijoje. Mat Aleksandras Polubinskis užkariavo Izborską miesto bei pilį, kur paėmė Polubinskis atima iš į nelaisvę čionykštį vaivadą maskvėnų Izborską Afanasijų, artimą didžiojo kunigaikščio Ivano draugą. Gavęs apie tai žinią, Ivanas visai persiuto ir Maskvoje nepaprastai žiauriai susidorojo su lietuviais belaisviais, ypač su bajorais. Nesinori nė pasakoti būsimosioms kartoms apie tokį šiurpų siautėjimą, nes šitai plačiai aprašė Gvagninis savo „Sarmatijoje“.

Kai ilgainiui atlėgo beprotiškas įtūžis, Ivanas, pasiuntęs skubų žygūną, pareikalavo iš karaliaus atiduoti Naščiokiną, nes šis, pasak kunigaikščio, buvęs paimtas į nelaisvę paliaubų metu. Mat Sušaukiamas Gardino jis buvo įpratęs dangstyti seimas paliaubomis, kai neturėjo po ranka sutelktos kariuomenės.

Vėliau pakartojo reikalavimą, pasiųsdamas Petrą Kazimirskį, kurį tik šiam tikslui paleido į laisvę. Susirūpinęs Lietuvos reikalais, karalius troško ramybės, ketindamas netrukus Gardine sušaukti seimą, todėl Ivano pasiuntinį maloniai priėmė ir, savo ruožtu išleidęs į Maskvą žygūną, sutiko su siūlomomis paliaubomis. Ta proga maskvėnai sąžiningai sugrąžino Bikovskiui neseniai atimtus turtus, už Šuiskio palaikus pažadėjo nelaisvėje esantį Davainą, Polocko vaivadą, ir atvirkščiai, karalius jiems pažadėjo Naščiokiną bei kitus belaisvius, paimtus Izborske, už tuos, kuriuos jis pats ten buvo paėmęs, kai užkariavo pilį. Karalius, atsikratęs karo su Maskva rūpesčių, ryžtingai suskato tvarkyti seime Lietuvos reikalus, nors, tiesą sakant, nebuvo ramus dėl valstybės saugumo. Luomams pritarus, uždėjo mokesčius karo išlaidoms padengti, sustiprino sąjungą su Livonija, o atitinkama ištarme nurodė, kokią vietą lietuvių senate ir lietuvių visuomenėje užimsią Livonijos

senatoriai bei kiti pareigūnai. Įveikęs galop didžiules kliūtis, gavo luomų pritarimą seimo vardu siųsti į lenkų seimą atstovus, kuriems suteikiama visiška ir išimtinė teisė sutarti ir užbaigti amžinos santarvės ir sąjungos tarp lietuvių ir lenkų susitarimą, vadinamąją uniją, amžiams nutraukiant ir pašalinant bet kokius abiejų šalių nesutarimus ir ginčus.

1569 metai

Taigi kiti metai ir išgarsėjo Liublino seimu. Kaip ir buvo tikimasi, seimas, turėjęs galutinai užbaigti lenkų bei lietuvių sąjungą, patraukė visos Europos dėmesį. Į Liubliną atvyko daugybė užsienio valdovų pasiuntinių: popiežiaus, Romos imperatoriaus, Švedijos karaliaus, turkų, skitų ir Maskvos didžiojo kunigaikščio atstovai. Būsimosios kartos, apmąstydamos veiksmus žmonių, kuriems buvo patikėtos šitokios

Liublino seimas tariasi dėl Lenkijos ir Lietuvos unijos

sunkios pareigos, be vargo pastebės, kaip pasikeitė dabartinė Lietuva palyginti su tadainykšte. Atstovais išrinko du vyskopus: Vilniaus — Valerijoną ir Kijevo — Mikalojų Pacą. Senatorių pasauliečių luomas¹⁹ sudarė dvi suolų grupes: pirmajai priklausė Olykos kunigaikštis Mikalojus Radvila, Vilniaus vaivada, maršalas bei Lietuvos kancleris, ir Zbaražo kunigaikštis Steponas Kaributaitis, Vitebsko vaivada, o antrajai — Mikalojus Kiška, Lietuvos taurininkas, Drohičino seniūnas. Kunigaikščių ir baronų luomo atstovai — Mikalojus Radvila, vaivados sūnus, Jeronimas Chodkevičius, Vilniaus kašteliono sūnus, Čartorysko kunigaikštis Ivanas, Jaroslavas Sanguška, Nesvyžiaus kunigaikštis. Maršalų luomo atstovai — Petras Zagorskis ir Mykolas Lozinskis. Patricijų — Melchijoras Šemeta, Melchijoras Snovskis ir Zbaražo kunigaikštis Vladislovas. Vėliavininkų — Povilas Ostrovickis iš Ašmenos ir Mikalojus Janavičius iš Upytės. Kiekvienos žemės bajorų luomas pasiuntė šiuos

savo atstovus: Žemaitija — Mikalojų Volodkovičių, Volynė — Geloną Malinskį, Kijevo kunigaikštystė — Fiodorą Soltaną, Smolenskas — Vasilijų Kopečą, Polockas — kunigaikštį Andrių Lukomskį, Naugardukas — Petrą Choroševičių, Vitebskas — Ivaną Soroką, Mstislavlis — Simoną Kamenskį, Palenkė — Kristupą Oleckį, Briansko seniūną, bei Adomą Kocinskį, Drohičino raštininką. Miestams atstovavo Vilniaus tarėjai Lukošius Opachovskis ir Zenonas Žažeckis. Itin iškilmingai seime buvo sutiktas Romanas Sanguška, kuris, sugrįžęs iš karo su Maskva, perdavė karaliui puošniai apsirengusius žymesnius belaisvius bei karo pabūklus, atimtus iš nugalėto priešo. Svarstė dviejų tautų susivienijimą nepaprastai ilgai, ir karalius, ir kiti padėjo daug jėgų ir pastangų, kol visi atstovai rado bendrą kalbą. Daugeiui rodėsi būsią be galo sunku sujungti amžinos santarvės ryšiais dvi tautas, kurių viena reikalavo amžiams jai atiduoti didžiulius plotus — Kijevo žemę, Volynę ir Palenkę, o kita atkakliai tam priešinosi, nenorėdama išsižadėti savo valdų. Karalius iš paskutiniųjų rėmė lenkus, tarpais grasindamas lietuviams, jeigu šie ir toliau priešinsis šiam reikalavimui. Nė neatsisveikinę su

karaliumi, išvyko iš Liublino

Sudaroma lenkų ir keli žymūs didikai, kuriems
lietuvų unija niekaip nepavyko atkalbėti
 kitų nuo šio sumanymo ir

kurie nenorėjo, kad atrodytų, jog jie savo dalyvavimu seime pritaria šiam sprendimui, kuriam iš tiesų atvirai ir atkakliai priešinosi. Tuo tarpu karalius savo potvarkiu prie lenkų karalystės priskyrė visas mūsų paminėtas žemes. Karaliaus sprendimą pasirašė šie Lietuvos didikai: Konstantinas, Ostrogo kunigaikštis, Kijevo vaivada, ir Aleksandras, Čartorysko kunigaikštis, Volynės vaivada. Livonijos atstovai dar kartą čia davė priešaiką, kuria pažadėjo savo ištikimybę Žygimantui Augustui, jau kaip Lenkijos karaliui. Šitai sutvarkius, kur

kas lengviau susitarta dėl kitų unijos nuostatų, kurių svarbiausias — kad Lenkijos karalius turįs būti renkamas abiejų tautų seimo ir kad niekas kitas be karaliaus negalįs būti skelbiamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Vis dėlto vargu ar dabar ši didingą titulą bepaateisino Lietuvos valdos, nes, viename pakraštyje priešui atplėšus Seversko, Naugardo, Pskovo, Smolensko bei Polocko kunigaikštystes, o kitame sąjungininkams atėmus Kijevą, Volynę, Palenkę, gerokai sumažėjo jos teritorija, be to, žymios šeimos, save kildinusios iš Lietuvos ir Rusios valdovų, su protėvių valdomis atsidūrė karalystėje. Suvokė ir Augustas, kokia skriauda, atimant tiek žemių, padaryta jo tėvynei, ir nutarė šiek tiek už šią skriaudą atsiteisti, pažadėdamas prie Lietuvos prijungti Mazoviją. Tiesa, galbūt lietuvius guodė tai, kad matė, jog, Kijevo kunigaikštystę bei Volynę perdavus lenkams, ant šių pečių guls visi nuolatinių karų su skitais vargai, reikalaujantys iš karalystės rūpesčių ir išlaidų. Štai todėl gerokai vėliau, kai lenkai seime paprašė lietuvių karo pagalbos skitų antpuoliams atremti, lietuvių senato pirmininkas, sako, šitaip atrėžęs: „Lietuviai niekad tokios pagalbos nereikalausią, jeigu lenkai, sugalvoję vieną kartą išsivaduoti nuo rūpesčių, keliamų karo su skitais, sugrąžinsią Volynę ir Kijevą“. Valstybės aktuose karalius gana aiškiai teigė, kad nuo seno šios žemės — teisėta Lenkijos nuosavybė, tačiau lietuviai tvirtino, jog susierzinęs karalius šitaip tyčia pareiškęs. Nenoriu būti šiuo atveju teisėjas, džiaugdamasis, kad buvo pasiekta santarvė.

Tame pačiame seime nu-

Pertvarkomi Lietuvos tarta pataisyti Lietuvos įstaty-
įstatymai mus. Šis darbas neišvengia-
 mai būtų užsitęsęs ilgesnį lai-
 ką, jo niekaip nebuvo įmanoma atlikti seimo metu, o
 reikėjo pavesti keliems stropiems žmonėms. Seimas nu-
 sprendė parinkti tam reikalui Valerijoną, Vilniaus vys-

kupą, Melchijorą Šemetą, Žemaitijos kaštelioną, Mikalojų Dorogostaiskį, Lietuvos stalininką, Lukošių Švirskį, Žemaitijos maršalą, Benediktą Juragą, karaliaus rūmų maršalą, Povilą Sokolinskį, Vitebsko pakamari, Kerdėjų Kričevskį, Bresto teisėją, Andrių Maškovičių, Vilniaus žemės raštininką, ir Augustiną Rotundą, Vilniaus miesto vaitą, puikiausiai susipažinusį su šventąja bei žmogiškąja teise.

Sutvarkius valstybės vidaus reikalus, beliko susitarti dėl taikos su svetimaisiais. Todėl ir nutarta pasiųsti legatus pas Maskvos didįjį kunigaikštį. Kadangi dabar, prie karalystės prijungus Kijevą ir Volynę, Lenkija turėjo bendrą sieną su Maskvos kunigaikštyste, šiame seime pirmą kartą įvedė paprotį, kad, siunčiant į Maskvą pasiuntinybę, jos negali sudaryti nei vieni lenkai, nei vieni lietuviai. Štai todėl pirmais lenkų pasiuntiniais į Maskvą paskyrė Joną iš Krotošino, Inovroclavo vaivadą, ir Rapolą, Lešno grafą; juos lydėjo lietuviai — Mikalojus Tolvaiša, Minsko kaštelionas, ir Andrius Charitonovičius Obrinskis, Lietuvos raštininkas. Pasiuntinius pralenkė Andrius Chaleckis, karaliaus išleistas pranešti apie legatų atvykimą, o ypač — sužinoti, kokiomis sąlygomis Ivanas norėtų derėtis dėl belaisvių paleidimo: ar sumokant už juos išpirką, ar abiem šalims jais pasikeičiant? Ivanas pareiškė, jog išspręs šį reikalą su pasiuntiniais, ir Andriui nieko aiškiai neatsakė. Tuo tarpu pasiuntiniai į Maskvą atvyko tik kitais metais.

Viduržiemyje Lietuvą užgriuvo baisus badas. Suvargę kaimiečiai maitinosi ne tik dvėseliena, bet atkastais žmonių lavonais. Negandas atsileido pavasarėjant. Tais pačiais metais, kardinolo Hozijaus paragintas, Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius Suškovskis pasikvietė į Vilnių Jėzaus draugijos kunigus, norėdamas

1570 metai

Vilniuje įsteigiama
Jėzaus draugijos ko-
legija

užkirsti kelią visokeriopų re-
liginių sektų nepaprastam
plitimui. Šiom kilniom prie-
monėm didžiai priešinosi ere-
tikai, tačiau vyskupo atkak-
lumas, paremtas karaliaus Žy-

gimanto Augusto raštu ir autoritetu, palaužė visas kliū-
tis. Prie šv. Jono bazilikos Vilniuje jis įsteigė ir aprū-
pino lotynų ir graikų literatūros mokytojais kolegiją,
viešąją gimnaziją Lietuvos jaunuomenei, kuria padėjo
pamatus garsiajai akademijai.

Iš Ivano pasiuntiniai Maskvoje nedaug telaimėjo.
Pradėję tartis su Maskvos didikais, pabandė sutaisyti
Ivaną ne tik su savo karaliumi, bet ir su švedų karaliu-
mi Jonu, kuris neseniai bu-
vo vedęs Augusto seserį Ko-
tryną. Maskvėnai atsakė, kad

Pasiuntinių derybų re-
zultatai Maskvoje

ligi šiol jų valdovas niekad

nesąs kariavęs su švedais, o su karaliumi Augustu ne-
sutariaš tikrai dėl Livonijos. Jam tikrai netrūksią ryžto
sudaryti taiką, jeigu legatų pažadai ir pasiūlymai būsią
teisingi. Po šių žodžių pasiuntiniai, įgavę šios tokios
vilties, užvedė kalbą apie taikos sąlygas. Tada mas-
kvėnai vėl pradėjo senuosius ginčus: nenorėjo nė klau-
syti apie žemių grąžinimą, o patys reikalavo atiduoti
visą Rusiją. Tada pasiuntiniai sugrįžo pas didįjį kuni-
gaikštį: pareiškė, kad karaliaus pasiūlymai esą teisingi,
jie paprašė, kad, pasitenkinęs tuo, kas jam siūloma,
įsakytų savo atstovams liautis atkakliai prieštaravus.
Kunigaikštis atsakė, kad jie privalą gerai prisiminti,
kokiomis sąlygomis karalius jiems pavedęs tartis, ir
nuspręsti, ar tikrai esą įgalioti sudaryti nuolatinę taiką
tomis sąlygomis, kokias jiems iškloję jo didikai. Jeigu
jos nepriimtinos, tegu vėliau nekvaršina jiems galvos,
siuntinėdami legatus, ir tegu nežadina dar didesnio py-
kčio. Pasiuntiniams atsakius, kad jie nieku būdu negali

spręsti tokių reikalų, kuriems nesą gavę valdovo įgaliojimų, pradėta kalbėtis apie trumpas paliaubas. Ivanas pareikalavo penkerių metų paliaubų, o pasiuntiniai pa-

*Trejų metų paliaubos
su maskvėnais*

siūlė metines, galop abi šalys sutiko su trimetėmis. Bemaž nieko nesutarta dėl belaisvių, tiesa, maskvėnų didikai, paprašę grąžinti šv. mergelės Marijos paveikslą, pažadėjo už jį Tamošių Mackevičių ir penkiasdešimt jo nelaimės draugų. Šis paveikslas iš seno garsėjo Maskvos kunigaikštystėje dangiškais malonėmis, jį išsivežė į Vilnių karalienė Elena, po jos mirties atsidūrė žymiausioje rusų šventovėje — Dievo motinos cerkvėje, o mūsų amžiuje — Šv. trejybės cerkvėje, kur žmonės nepaprastai pamaldžiai jį garbina. Apie šį reikalą legatams karalius nieko nebuvo kalbėjęs, todėl pažadėjo viską jam papasakoti. Beje, su pasiuntiniais Maskvoje elgtasi labai nepagarbiai, nelyginant būtų atsidūrę laukinių žmonių šalyje: juos ilgai čia sulaikė, užgauliojo, ir tik kitais metais vargais negalais jie sugrįžo į Lietuvą.

*1571 metai
Miršta Romanas San-
guška*

Pavymui patvirtinti paliaubų atvyko maskvėnų legatai, tačiau be kunigaikščio Kambarovo, kuris kelionėje susirgo ir numirė. O štai gegužės 12 d. šį pasaulį paliko garsus lietuvių didikas, naršus ir laimingas karvedys kunigaikštis Romanas Sanguška, sakytum dėl derybų, baigiantis karui, atleistas nuo karo tarnybos. Tuo pat metu Perekopo, arba Krymo, skitai, ugnimi bei kalaviju nusiaubę beveik visą Maskvos kunigaikštystę, užpuolė pačius kunigaikščio rūmus, iš pamatų sugriovė Maskvos miestą bei išorinę

*Skitai siaubia Mask-
vos kunigaikštystę*

pilį. Vidinė pilis, Kitaigorodas, vargais negalais atlaikė priešų antpuolį ir išliko. Karalius, atleidęs maskvėnų

pasiuntinius, sušaukė Varšuvoje lenkų seimą, kuriam ketino įgyvendinti seną sumanymą, jam kilusį dar Liubline: sujungti Mazoviją su Lietuva. Vis dėlto karaliaus pasiūlymas dėl įvairių priežasčių nebuvo priimtas, ypač dėl to, kad atvirai tam prieštaravo pati Mazovija. Karaliui nieko nepešus, luomai, nelaukdami kaip paprastai seimo pabaigos, triukšmingai išsivažinėjo iš Varšuvos. Tada karalius, pasak Lietuvos istorikų, pirmą kartą suvokė esąs daugumos apgautas. Jis, gailėdamasis, kad nepasisekė padaryti to, ką norėjo, ėmęs rūstauti ant kaltininkų ir pats vienas svarstyti širdyje,

Karalius ketina nutraukti Liubline sudarytą uniją

kuriuo būdu esą galima nutraukti Liublino susitarimus. Toks slogutis užgulė jam sielą, kad netrukus paliego ir kūnas, galop visai pradėjo

nykti ir silpti.

Kas dieną jausdamasis silpnesnis, išvyko į Tikociną Palenkėje, kur ypač mėgo lankytis ir kur dabar troško atgauti jėgas, o paskui sugalvojo nusigauti į Knišiną. Tuo metu Livonijos gyventojai Jonas Taubė ir Elertas Krauzė vos neužkūrė naujo karo gaisro paskleidę karalių bei Maskvos kunigaikštį įžeidžiančius vokiškai parašytus paskvilius, vildamiesi, kad arba jie patys vienas su kitu susikaus, arba Livonija ryšis griebtis ginklo prieš abu. Augustas, skubiai pasiuntęs Lietuvos raštininką

Taikos derybos su Maskva

Mykolą Garaburdą pas Ivaną, darė viską, kad neprotingų žmonių įžūlybė nesuardytų paliaubų. Per tą patį le-

gatą susitarė su Ivanu, kad abi šalys paleisiančios visus belaisvius, o Polocko krašto žmonėms būsią draudžiama skriausti Vitebsko krašto žmones. Ivanas šį kartą rodėsi linkęs sutikti su visais pasiūlymais ir laišku skatino karalių kuo greičiausiai atsiųsti įgaliotus legatus, ypač tokius vyrus, kaip Eustachijus Valavičius ir My-

4
kolas Garaburda, kurie ir užbaigsia taikos derybas. Didikai puoselėjo viltį, kad didysis kunigaikštis, trokšdamas pastovios taikos, neatsisakysias pasitraukti iš Polocko bei Kuršo, jeigu savo ruožtu karalius neatsisakysias priimti teisingų sąlygų. Mykolas dar nė nebuvo

išvykęs iš Maskvos, kai ten
Skitų pasiuntiniai atkeliavo Perekopo skitų pasiuntiniai, be galo puikuodamiesi praėjusių metų sėkmingais žygiais, pasiryžę nugalė-

tojų teisėmis pareikalauti iš Ivano duoklės. Tuo tarpu Ivanas didžiai išsiveidė, kai jam priminė patirtą nesėkmę, ir, įniršęs dėl pasipūtėlių įžūlių reikalavimų, įsakė tris šimtus jų palydovų nukirsdinti, pasiuntiniams nupjaustyti nosis, lūpas ir ausis, o šitaip gėdingai sužalotus išsiųsti atgal pas Krymo chaną, pridėjęs jam kaip dovaną kirvį ir pagrasinęs, kad su šiuo štai įnagiu jo paties rūmuose jam nukirsias sprandą, kaip dabar kitiems padaręs Maskvoje. Šitokia dviejų barbarų nesantarve rėmėsi taika Lietuvoje tuo metu, kai karalius Augustas, paskutinė Jogailaičių vyriškoji atžala, akyse nyko. Mykolas Garaburda, sugrįžęs iš Maskvos, rado

karalių dar gyvą, tačiau Iva-
1572 metai no pasiuntinys, vykęs jam pavymui, atvyko tada, kai šis
Miršta karalius Augustas jau užbaigė žemiškąją kelionę. Mirė Žygimantas Augustas,

paskutinysis Jogailaičių kraujo valdovas, Knišine liepos 18 d., eidamas penkiasdešimtuosius gyvenimo metų. Mokytas tai buvo valdovas, bet savo mokytumą suteršė prietaringu smalsumu; kai reikėjo veikti, bergždžiai leido dienas, todėl juokais jį pravardžiavo Gaišliu; tikėjimo dalykais nesirūpino, šitai daugiausia ir atvėrė vartus visokioms sektoms, paplitusioms valstybėje; mėgo laikyti rūmuose mokytus žmones, bet labiausiai — sąmojingus vyrus. Sušauktas po jo mirties

pasitarti apie valstybės padėtį senatas pasiuntė Teodorą Zenkevičių pas Maskvos didįjį kunigaikštį su laišku, kuriuo šį paragino neužsimanyti pasinaudoti karaliaus mirties proga ir nesukelti neramumų. Parašė šitame laiške, kad karalius Žygimantas jau atlikęs visas mirtingųjų priedermes, bet nepažeidęs paliaubų, todėl teisingumas reikalaujas, kad ir didysis kunigaikštis įsakytų jų nepažeisti. Esą neilgai trukus atvyksią karaliaus neseniai paskirti įgalioti legatai, kurie valstybės vardu ir susitarsią dėl nuolatinės taikos. Ivanas senatui atsakė šitaip. Esą jis didžiai sielvartaujas dėl karaliaus Žygimanto Augusto mirties, bet dar skaudžiau jam užgavusios širdį visiems krikščionims atneštos nelaimės, kai mahometonų kalavijas be gailesčio ir atvangos siautėjęs po krikščionių šalis. Tad šiuo metu jis vieno viešintelio dalyko tetrokštąs: neugdyti skitų galybės krikščionių nesantaika, štai todėl jis nekantraudamas laukiasią įgaliotinių, su kuriais norėtų susitarti dėl taikos. Lietuvos pasieniuose jis iš viso nesiimsiąs jokių priešiškų veiksmų, bet nieku būdu šiuo metu negalės palikti ramybėje maištaujančios Livonijos. Jeigu Lietuva nuoširdžiai trokštanti taikos, tegu atsisako ją globoti, o jis tuo pačiu tikslu pasitrauksiąs iš Polocko. Pirmą kartą šiame laiške Ivanas pasivadino visos Rusijos autokratu, arba monarchu, tuo tarpu lietuviai, nenorėdami prieštarauti ir šitaip tarpuvaldžio metu kurstyti naujus neramumus, nutarė kurį metą nekreipti dėmesio į šį puikuolišką ir neteisingą titulą.

Didesnei visagalio dievo, karalių karaliaus, bei dangaus karalienės garbei ir šventųjų Lietuvos globėjų angelų bei patronų šlovei.

PABAIGA

PAAIŠKINIMAI

¹ Skitais senovėje vadinta tautos, gyvenusios šiaurinėse Juodosios jūros pakrantėse 7—3 a. prieš m. e. Manoma, kad jie priklausė indoeuropiečių kalbų šeimos iranėnų grupei. Herodotas bei romėnų autoriai rašė apie skitus kaip apie gerus karius, laukinius žmones. A. Kojelavičius skitais vadina mongolus bei totorius. Tekste jis mini ir totorius (*tartares*), tačiau labai retai, be to, nedarydamas skirtumo tarp jų ir tariamų skitų. Jam žodis *skitas* atstojo viduramžiais susiklosčiusią paniekinamą sąvoką — aziatas.

² Sarmatais (lot. *sarmatae*) buvo vadinamos iranėnų kalbų grupės gentys, gyvenusios stepėse nuo Tobolo iki Dunojaus (nuo 3 a. prieš m. e. iki 4 mūsų eros amžiaus). Sarmatų apgyventą Europos dalį, tą, kur anksčiau gyveno skitai, Pomponijus Mela knygoje „De chorographia“ pavadino *Sarmatia*. Viena sarmatų gentis — alanai. Dalis alanų drauge su gotais ir hunais dalyvavo didžiajame tautų kraustymesi ir prisidėjo prie vergovinės Romos imperijos sugriovimo.

Renesanso epochoje, kai Europos tautos suskato ieškoti savo pirmtakų senovės Rytų gentyse ir antikinėse tautose, Sarmatija imama vadinti Vidurio ir Rytų Europos kraštai, gyvenami daugiausia slavų ir baltų. Apie XVII a. vidurį Sarmatijos teritoriją imta plėsti, prisiminus, kad dalis senovės sarmatų atsидūrė Azijoje. Todėl ir A. Gvagninis lotyniškai parašytą veikalą pavadino „Europos Sarmatijos aprašymu“. Iš sarmatų save kildino Lenkijos šlėktos, tuo remdami pažiūrą, kad būtent jų protėviai ir lėmė daugelio Europos tautų istoriją. Ši pažiūra itin paplito po to, kai did. etmonas Jonas Sobeskis 1673 m. prie Chotino sumušė turkus ir nuo jų okupacijos išgelbėjo Šventosios Romos imperijos sostinę Vieną. Kaip nacionalistinė kryptis istoriografijoje ir propagandoje, sarmatizmas buvo puoselėjamas ir buržuazinėje dvarininkinėje Lenkijoje. A. Kojelavičius sarmatus mini pagarbiai, tačiau dar be to šovinistinio akcento, kuris prasidėjo Jono Sobeskio (Jono III) karaliavimo laikais.

³ „Lietuvos istorijos“ I tome A. Kojelavičius daugelyje atvejų neskyrė Polesės (lenk. *Polesie*) nuo kaimynystėje buvusios Palenkės (lenk. *Poleksia*, vėliau — *Podlasie*). Polesė — baltarusių gyvenama teritorija, kurios žymiausi miestai — Turovas, Pinskas, David Gorodokas. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Polesė (lot. *Polesia* arba

Subsylvania) po Turovo—Pinsko kunigaikštystės iširimo buvo tik geografinė sąvoka, o Palenkė (su miestais Drohičinu, Melniku, Belsku, Tikocinu) — teritorinis-administracinis vienetas, gyvenamas mišrių gyventojų. Tuo tarpu A. Kojelavičius vienur rašo *in Podlachiam seu Subsylvaniam*, čia pat minėdamas Tikociną (žr. p. 227), taigi Subsylvanija vadindamas Palenkę, kitur Subsylvaniją lokalizuoja *tarp Neries ir Pripetės* (p. 80), vadinasi, suvokia ją kaip dabartinę Polesę, nors už keliolikos puslapių Subsylvanijai nebepriskiria nei Mozyriaus, nei Pinsko (p. 94). Dažniausiai A. Kojelavičius operuoja sąvoka *Polexia*, tačiau ne visada aišku, ar jis Poleksija vadina Polesę, ar Palenkę. Rengiant A. Kojelavičiaus veikalą spaudai, atsiskyta sąvokos Subsylvanija (ji verčiama Poleksija), paliekama autoriaus Poleksija. Polesė ir Palenkė rašoma tada, kai originale vartojamos atitinkamos lotyniškos sąvokos (*Polesia* ar *Podlachia*).

⁴ Kalbama apie Deltuvą. Ankstyvuose rusiškai rašytuose metraščiuose ši gyvenvietė vadinama *Diaviltovo* arba *Diavaltovo*, vėlesniuose lenkiškuose raštuose — *Dziewialtowo*. A. Kojelavičius vartoja lotynizuotą lenkišką formą, čia ji nekeičiama į dabartinę lietuvišką, nes norima, kad iš teksto matytųsi, kaip anais laikais buvo etimologizuojami vietovardžiai.

⁵ Originale: *ad populum transtulerant*. Sunku šiuo metu pasakyti, kaip A. Kojelavičius suprato sąvoką *populus*, reiškiančią ir tautą, ir didikus. Jis ir kitais atvejais įvairiai lotynų kalba nusako Lietuvos bei Rusios didikų tarybas, dažniausiai vis dėlto pavartodamas žodį *senatus*, kuris ir vyrauja knygos vertime, nors feodalinėje Lietuvos valstybėje didžiojo kunigaikščio patarėjai ar aukštieji pareigūnai senatoriais nebuvo vadinami. Čia veikė kunigaikščių tarybos, o nuo XV a. aukščiausias didžiojo kunigaikščio valdžios organas — ponų taryba, kurią sudarė vaivados, kaštelionai, katalikų vyskupai ir kai kurių Rusios žemių kunigaikščiai. Po Liublino unijos (1569) ponų tarybos nariai, išskyrus pravoslavus, buvo priimti į Lenkijos senatą ir vadinami senatoriais.

⁶ T. y. dabartinio VFR miesto Kelno.

⁷ Mindaugo sūnaus, po tėvo nužudymo grįžusio iš vienuolyno ir laikinai paėmusio valdžią, vardas metraščiuose rašomas labai nevienodai: suteikdami lietuvišką formą, rašome *Vaišvilkas* arba *Vaišelga*. Naujausioje literatūroje plinta *Vaišelga*. A. Kojelavičiaus teksto vertime paliekamas tradicinis *Vaišvilkas*. Greta šio vardo A. Kojelavičius, nežinia kuo remdamasis, kaip sinonimą pavartojo ir *Valsutininkas*. XVI ir XVII a. pradžios lietuviškuose raštuose valstininkais buvo vadinami valsčiaus žmonės — valsčionys, arba valstiečiai.

⁸ Teutonų ordinas (kryžiuočiai) nukariavo ne tik prūsų žemes, bet ir dalį lietuvių teritorijos. A. Kojelavičius apie tai neužsimena,

visus kryžiuočių nukariautus gyventojus laiko prūsais, vadindamas ir tą teritoriją, ir kryžiuočių valstybę Prūsija. Prūsijai jis teikia tą valstybinę prasmę, kuri susidarė po ordino sekuliarizacijos 1525 m. ir paskutiniojo magistro Albrechto pasiskelbimo Prūsijos hercogu. Teutonų (kartais ir Kalavijuočių) ordino karius A. Kojelavičius laiko kryžiuočiais, tačiau visus ordino valstybės gyventojus, neišskirdamas nė vokiečių kolonistų, vadina prūsais; kai aprašo lietuvių puolimus — krikščionimis žemdirbiais.

⁹ Senosios rusų valstybės — Kijevo Rusios — dalį, įėjusią į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtį, A. Kojelavičius vadina Rusia, o jos gyventojus (baltarusius, ukrainiečius ir Smolensko rusus) — rusais. Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės, iš kurios atsirado Rusijos valstybė, gyventojus jis vadina maskvėnais, bet kartais ir rusais, nes pravoslavų religiją (graikų apeigas) laiko rusų religija.

¹⁰ Daugelis vietovardžių, minimų metraščiuose, tebėra neidentifikuoti. A. Kojelavičius mini Junigedą ir Veljuoną. Šiuo metu nustatyta, kad tai ta pati pilis ir gyvenvietė, tačiau vertime paliekami autoriaus vartoti skirtingi pavadinimai.

¹¹ Dėstydamas įvykius iki Krėvos unijos (1385) ir lietuvių krikšto (1387), A. Kojelavičius nevartojo oficialaus valstybės pavadinimo — Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, vengė ir žodžio valstybė, matyt, galvodamas, kad tikra valstybė galinti būti tik krikščioniška. Todėl jis kalba apie Lietuvą, Žemaitiją ir Rusią kaip apie karinius-etninius vienetus, tačiau tokių Lietuvos valstybėje nebuvo. Atskiri Rusios žemių kunigaikščiai buvo pavaldūs didžiajam kunigaikščiui kaip vasalai. Lietuva taip pat nesudarė vieno teisinio-administracinio vienetu. Valdant Algirdui ir Kęstučiui, dėl valdžios pasidalijimo atsirado Vilniaus ir Trakų kunigaikštystės, po to, kai Trakų kunigaikštystės dalis laikinai atiteko kryžiuočiams, — Žemaičių seniūnija. XV a., atimant žemėse valdžią iš kunigaikščių ir perduodant ją vaivads, valstybės teritoriją sudarė vaivadijos ir seniūnijos. Lietuvos teritorijoje atsirado Vilniaus bei Trakų vaivadijos ir Žemaičių seniūnija. Didžiojo kunigaikščio vyriausybė niekad nei Lietuvos, nei Rusios nelaikė atskiru kariniu ar teisiniu vienetu. Didžiosios Kunigaikštystės skirstymas į Lietuvą, Žemaitiją ir Rusią plito po Liublino unijos (1569), kai Ukraina buvo prijungta prie Lenkijos, o Lietuva su Baltarusija pasidarė jungtinės valstybės, vadintos Žečpospolita, dalimi. A. Kojelavičius tokį skirstymą paėmė iš savo amžininkų ir perkėlė į priešunijinius laikus.

¹² A. Kojelavičiaus karinių veiksmų aprašymuose lietuviai, vos įsiveržę į Lenkiją ar Prūsiją, bematant puola bažnyčias, jas plėšia, grobia krikščionių žemdirbių turtą. Galima būtų manyti, kad pago-

nys degė kerštu prieš tų kraštų gyventojus dėl jų religijos. Tačiau ir Rusia buvo krikščioniška, lietuviai ją nukariavo, būdami pagonyš, tuos nukariavimus autorius smulkiai aprašo, tačiau niekur neužsimena, kad, užimant Polocką, Kijevą ar kurį kitą Rusios miestą, būtų nukentėjusios cerkvės, vienuolynai ar graikų apeigų krikščionys žemdirbiai. A. Kojelavičius, kaip ir kiti jėzuitų ordino nariai, pravoslavus laiko blogais krikščionimis, atskalūnais (schizmatikais), praeityje talkininkavusiais pagonims žygiuose prieš katalikus.

¹³ Metraščiuose ir M. Strijkovskio kronikoje minimiems karo veiksams A. Kojelavičius, remdamasis savo turimomis žiniomis apie kariavimo būdus, sukūrė atitinkamus siužetus, tačiau apie tai, kad krikščionys lenkai ir kryžiuočiai iš keršto būtų griovę lietuvių pagonių šventyklas, daugę stabus, persekioję krivius ar vaidilutes, jis net neužsimena, nė vieno iš M. Strijkovskio aprašytų dievų vardo jis nemini. Lietuvių pagonybės ir antikinės stabmeldystės jis netapatino ir neieškojo tarp jų panašumo. Iš Lietuvos krikšto aprašymo matyti, kad bajorų ir kunigaikščių pagonybė pasireiškė tuo, kad prietaringai garbino daugelį dievų ir Perkūną šlovino amžinąja ugnimi. Krikštydamiesi jie pasižadėjo garbinti vieną dievą pagal krikščionių apeigas. J. Długošo ir kitų autorių žinias apie šventuosius miškus, aukurus ir miškus A. Kojelavičius priskyrė kaimiečiams, kuriuos sukrikščioninti buvę sunku. Iš to aiškėja, kad pagonybės jis nelaikė vieninga, kokios nors dvasininkų hierarchijos reglamentuojama religija.

¹⁴ Rusios baudžiauninkų sukilimu autorius vadina ukrainiečių sukilimą, vadovautą Bogdano Chmelnickio. To sukilimo jis nelaikė tautiniu, nes baltarusių ir ukrainiečių nevadino tautomis. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojus jis skirstė į lietuvius ir rusus, atsižvelgdamas ne į kilmę ir kalbą, o į religiją ir pilietybę.

¹⁵ Rusų metraščiais autorius vadina Lietuvos metraščius, nes jie parašyti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vartota rusų (baltarusių ir ukrainiečių) kalba. Ta pačia kalba parašyti ir Lietuvos statutai.

¹⁶ Iš pagoniškų Lietuvos kunigaikščių vardų A. Kojelavičius visai be pagrindo darė pavardes, rašydamas Vladislovas Jogaila, Boleslovas Švitrigaila, Aleksandras Vytautas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aktuose jie vadinami tik vardais, kai kada — lotyniškai rašytuose tekstuose — dėl aiškumo buvo pavartojamas dvigubas vardas: Jogaila, arba Vladislovas, Vytautas, arba Aleksandras, taigi nė vienas vardas nereiškė pavardės. Kazimieras ir jo sūnus Aleksandras, valdę Lietuvą po tėvo, vadinosi tik krikščioniškais vardais, tačiau jo brolis Zigmantas Kazimieraitis Lietuvoje vadinosi Žygimantu, arba Žygimantu Antruoju, nes pirmuoju buvo Žygiman-

tas Kęstutaitis. Šiaipjau Lietuvos istorijoje jam prigijo Žygimanto Senojo vardas. Jo sūnų A. Kojelavičius vadino Žygimantu III Augustu. Abu Žygimantai, Jogailos vaikai ir provaikaičiai, be abejo, buvo krikštyti Zigmantas ir vadinti lotyniškai Sigismundais (*Sigismundus*), o lenkiškai Zigmantais (*Zygmunt*). Lietuvoje jie vartojo pagoniškąją vardo formą, pabrėždami valdovo ipėdinystę. Todėl ši forma pavartojama ir teksto vertime.

¹⁷ A. Kojelavičiaus tekste karvedžiu vadinamas bet kuris karo viršininkas (etmonas, vaivada ar apskrities (pavieto) vėliavininkas—pulkininkas); jo *palatinus* verčiamas vaivada, oficialiu slavišku pareigybės pavadinimu, vienoda prasme vartotu Lietuvoje ir Lenkijoje. Etmoną A. Kojelavičius vadino *supremus militae, militae dux*.

¹⁸ Lietuvoje reformaciją pradėjo protestantai (Liuterio pasekėjai), tačiau, Radvilų (Juodojo ir Rudojo) remiamas, plačiausiai paplito kalvinizmas. A. Kojelavičius ir vienus, ir kitus reformatus vadino eretikais, Liuterio pasekėjais, nedarydamas tarp jų skirtumo.

¹⁹ Valdančios feodalų klasės žmonės A. Kojelavičius skirsto luomais, atsižvelgdamas į jų tarnybines padėtis. Ponų tarybos narius jis vadino senatoriais, tačiau XVI a. viduryje taryba skyrėsi į didžiąją ir mažąją. Svarbiausius reikalus sprendė mažoji, kurioje rinkdavosi katalikų vyskupai, vaivados ir seniūnai, atlyginami žemėvalda (dignitorijomis) ir todėl laikomi žemės (teritorinių vienetų) valdytojais. Į didžiąją tarybą buvo išileidžiami didžiojo kunigaikščio dvaro pareigūnai (kancleriai, etmonai, iždininkai, maršalkos). Po jų sekė dvaro titulus turintieji (stalininkai, taurininkai, medžiokliai ir kt.). Į atskirą „luomą“ A. Kojelavičius išskyrė dignitorių sūnus: kunigaikščius, vaivadaičius (ponaičius), seniūnaičius, pagal paprotį kandidatuojančius į turimas arba turėtas tėvų vietas. Gausiems „luomų“ pavadinimams A. Kojelavičius neturėjo lotyniškų atitikmenų, tad šiuo atveju panaudojo kituose kraštuose vartotus pavadinimus, o maršalkas (dvaro pareigūnus, atsakančius už tvarką valdovo sustojimo vietoje) ir kaštelionus tapatino su maršalais. Vilniaus ir Trakų vaivados buvo skiriami kancleriais ir etmonais, jų pareigos buvo dvejimos, iš-eitu, kad jie priklausė dviem „luomams“.

REDAKCIJOS PASTABOS

Šia knyga grąžinamas mūsų kultūrinei vartosenai veikalas, kurį S. Daukantas laikė — greta N. Karamzino, J. Foigto, T. Narbuto — vienu iš savo vadovų (plg. Raštai. T. 2. V., 1976, p. 8). Buržuazijos valdymo metais retai minima ir mažai kam žinoma, A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ didesnio susidomėjimo susilaukė šeštame dešimtmetyje: ji tuo metu aptarta akademiniėje „Lietuvių literatūros istorijoje“ (T. 1, 1957), keli į lietuvių kalbą versti jos fragmentai paskelbti „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje“ (1957). Išleidus 1976 m. S. Daukanto „Raštų“ dvitomį, „Vagos“ leidykla, paakinta „Lituanistinės bibliotekos“ redakcinės komisijos, įtraukė į savo planus jos lietuviško vertimo leidimą. Sumanymas, matyt, buvo pagrįstas, nes pastaruoju metu ji vis dažniau minima ir cituojama mokslo veikaluose, plg. J. Jurginis, I. Lukšaitė. Lietuvos kultūros istorijos bruožai. V., 1981; A. Tyla. Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje — XVII a. pradžioje. V., 1986 ir kt.

Ilgai verstą ir rengtą spaudai knygą planuota išleisti 1979 m. Tačiau dėl ideologinės stagnacijos sąlygomis kilusių konjunktūrinių kliūčių, be to, leidinio rengėjams pritrūkus mokslinio nuoseklumo, knyga neišėjo, nors buvo surinkta ir leidyklos pasirašyta spaudai (1979.01.30). Veikalo neišleidimo priežastys atskleistos akademiko J. Jurginio poleminiame straipsnyje „Pratarmė Kojelavičiaus „Lietuvos istorijai“ (Literatūra ir menas, 1988, kovo 5) bei atsakomajame prof. dr. S. Lazutkos straipsnyje „Istorijai reikalinga visa tiesa“ (ten pat, 1988, balandžio 2).

Leidykla mano, kad knygos adresatas — ne vien mokslo visuomenė, istorijos specialistai, bet apskritai žmonės, kuriems rūpi istorinės minties raida Lietuvoje, todėl šis leidimas orientuojamas ir į masinį skaitytoją. Būtų, žinoma, idealu turėti mokslinį „Lietuvos istorijos“ leidimą — su išsamiais komentarais, parodančiais, ką autorius esąs paėmęs iš M. Strijkovskio, iš P. Dusburgiečio, iš dokumentų, iš kitų šaltinių, su jo klaidų bei apsirikimų pataisymais ir t. t., bet vargu ar šiuo metu Lietuvoje rastųsi šitokio leidimo parenkėjų.

Ir I, ir II originalo tomo tituliniamе psl. autorius rašėsi *Albertus Witvk Kojalowicz*. Analogiškai jis rašė savo pavardę, rodos, ir kitose lotyniškose knygose. „De vita et moribus r. p. Lavrentii Bar-

tili": auctore *Alberto Wlūk Kojalowicz*, nors matytame „Miscellanea rerum“ (1650) egzemplioriuje (be titulinio psl.) po įžanginiu straipsniu: *Albertus W. Kojalowicz*. Lenkų kalba išleistose knygose, suprantama: *Wojciech Wijuk Kojalowicz*, mat lenkų tautinis vardas *Wojciech* (Vaitiekus, minimas, beje, šiuo metu lietuviškame krikščioniškųjų vardų registre balandžio 23 d.) lotyniškuose tekstuose automatiškai pavirsdavo Albertu. „Lietuvių pavardžių žodynas“ (V., 1985, žr. s. v.) rodo, kad *Albertas* anksčiau buvo itin retas lietuvių vardas, nes pavardžių, kilusių iš šio vardo, turime vos keliolika, o ir tos beveik visos iš Prūsijos pasienio, tuo tarpu *Vaitkų*, *Vaitiekūnų*, *Vaitkūnų*, *Vaitkevičių* ir t. t. Lietuvoje — devynios galybės. Vad., turėjo pamato siūlymas rašyti Vaitiekus Vijūkas-Kojelavičius, tik jis, aišku, pavėluotas ir šiuo metu — nerealus, nes nieku būdu neverta griauti nusistovėjusių tradicijų. S. Rostovskio „Litvanicorum S. J. Historiarum pars prima“ (1769) — *Albertus Kojalowicz*, taip pat ir brolis: *Casimirus Kojalowicz* (be *Wijuk*). Mūsų dabartinėje vartosenoje įvairuojama dėl pavardės dėmenų vietos ir dėl „tėvavardinės“ pavardės priesagos rašymo. Trijose mūsų pokarinėse enciklopedijose: *Albertas Kojelavičius-Vijūkas*. Mūsų leidžiamoje knygoje respektuojama originalo dėmenų eilės tvarka, tačiau „tėvavardžio“ priesaga rašoma kilminiu principu. Kad dėmuo *Vijūkas* nyksta iš vartosenos, rodo ir šios knygos įžanginis straipsnis, ir jos pabaigoje skelbiami tekstai.

Rašydamas lotyniškai, „Lietuvos istorijos“ autorius turėjo į lotynų kalbą versti žodžius, kurie senovės Romoje buvo nežinomi: LDK ir kt. valstybinių karinių bei administracinių pareigybių pavadinimus (pulkininkas, etmonas, krašto etmonas, lauko etmonas; vaitada, seniūnas ir t. t.), teritorinio krašto paskirstymo bei ginklų pavadinimus ir pan. Ir vertėjas, ir rengėjai nėra tikri, ar visuomet lietuviškame vertime rasti istoriškai adekvatūs žodžiai šioms realijoms nusakyti.

Asmenvardžių bei vietovardžių formas tvarkyti padėjo „Lietuvos metraštis“, parengtas R. Jaso, P. Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“, parengta R. Batūros, kiti mūsų istorikų darbai. Livonijos (Estijos, Latvijos) vietovardžiai rašomi taip, kaip priimta dabartinėje mokslinėje literatūroje (ne *Vendenas*, *Felinas*, bet *Cėsys*, *Viljandis*). Senasis geografinis vardynas paliekamas labai retais atvejais (*Revelis*, *Dorpatas*, *Presburgas*, *Kolonija Agripina*). Upių vardai dabartinėmis formomis (jeigu pavyko juos lokalizuoti). Baltarusiškuose bei ukrainietiškuose varduose atsisakoma h, kuri, matyt, tokiais atvejais atsirado lenkų rašybos įtakoje, taigi rašoma ne *Hlebavičius*, *Haličas*, *Haraburda*, bet *Glebavičius*, *Galičas*, *Garaburda*.

Knygą rengti spaudai padėjo gražus būrelis respublikos istorikų bei kalbininkų, kuriems norėtume čia padėkoti. Ypač nuoširdžią padėką leidėjai reiškia „Lituanistinės bibliotekos“ komisijos narei lotynistei doc. Eugenijai Ulčinaitei, dar kartą peržiūrėjusiai visą vertimą ir pataisiusiai, kas taisytina, bei MA Istorijos instituto feodalizmo skyriaus bendradarbiams Zigmantui Kiaupai, Alvydui Nikžentaičiui, Edmundui Rimšai ir Antanui Tylai, talkinusiems redakcijai dalykiškomis konsultacijomis.

Dėkodami už konstruktyvią pagalbą prof. dr. S. Lazutkai, leidėjai spausdina čia (praleidę „ekskursus“ į grynai leidybinius veikalo rengimo spaudai svarstymus) didžiąją jo straipsnio dalį, manydami kad, esant šiuo metu mūsų spaudoje dviem ne visai sutampančioms nuomonėms apie jų leidžiamą knygą, tos nuomonės turi būti žinomos ir knygos adresatams — jos skaitytojams (žr. p. 765).

Vargu ar tinka iš mūsų istorijos supratimo pozicijų vertinti šį veikalą kaip istorinį. Be to, reikia pažymėti, kad ir pats autorius buvo tiek kuklus, jog atvirai prisipažino esąs M. Strijkovskio kronikos ir apskritai metraščių „kompiliatorius“. Šia prasme iš tikrųjų A. Kojelavičiaus „Istorija“ mūsų dienų istorijos mokslo požiūriu neturi ypatingos reikšmės net kaip šaltinis (kaip, pavyzdžiui, M. Strijkovskio, M. Belskio, M. Mechovito, B. Vapovskio kronikos ar Lietuvos ir Baltarusijos metraščiai), nei kaip mūsų šalies ar apskritai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija. Istorijos mokslo požiūriu šis veikalas neturi net tos reikšmės, kurią turi, sakysim, Mykolo Lietuvio „fragmentai“, betarpiškai supažindinantys mus su vaizduojama epocha. [...] Tuo labiau kad ir paties autoriaus, jėzuito, konf. reformacijos aktyvaus šalininko ir vykdytojo, jokių būdu nepriskirsi prie ano meto pažangiųjų mokslo vyrų, nors akademikas J. Jurginis [...] ir bando spėlioti apie kažkokį jo „konfliktą“ su universiteto valdžia. Visa tai duoda pagrindą teigti, jog šis veikalas nėra iš tų pirmiausių mūsų istorinio, kultūrinio ar mokslinio palikimo kūrinių, kurį reikėjo skubėti spausdinti.

Ir vis dėlto, tai išdėstęs, manyčiau, kad šiuo metu jį reikia išspausdinti [...].

[...] Visai sutikdamas su akademiku J. Jurginiu, kad „A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ — feodalinės historiografijos ir grožinės literatūros paminklas, priklausantis Vilniaus universiteto ir Lietuvos kultūros istorijai“, norėčiau pridėti, jog tai yra kartu ir pirmoji Lietuvos istorija. Ji, nepatenkindama mūsų reikalavimų šių dienų istorijos mokslo požiūriu, vis dėlto iš principo skiriasi nuo anksčiau sumintų kronikų ir metraščių. A. Kojelavičiaus veikalas yra aiški riba, skyrybos linija tarp Lietuvos metraščių ir jos istorijos. Čia iškyla prieš skaitytoją ne šiaip sau pasakotojas, metraštininkas, o istorinių įvykių analitikas, vertintojas (suprantama, iš savo epochos, savo feodalinės, krikščioniškai katalikiškos pozicijos). Todėl nenorėčiau sutikti su ka! kuriais „Lituanistinės bibliotekos“ redakcinės komisijos [...] šio veikalo vertinimais tik kaip „... tam tikro laikotarpio istorinių skaitinių“, kaip „netikros istorijos“. Tai XVII a. tikra Lietuvos istorija, taip pat ir jos legendinė dalis, nes kitokios tada niekas nežinojo. Be to, „Istorijoje“ nemažai žinių ne vien apie Lietuvą, bet ir apie Rusiją, Lenkiją ir kitus kaimyninius kraštus. Nors šios žinios ne visuomet tikslios (metraščiuose jos tikslės), bet pats jų dėstymas nebėra toks naratyvinis, primityvus.

Atvirkščiai, autorius bando kritiškai pažvelgti į metraščių šaltinius, padavimus, duoti tam tikrą įvykių vertinimą, jų apibendrinimą. Pavyzdžiui, autorius, neneigdamas pačios lietuvių kilmės iš romėnų idėjos, tikslina, riboja tą kilmę bent jau „aristokratija“, atkreipia skaitytojo dėmesį į nesuderinamus dalykus. Pažymėdamas, kad pagal metraščius vos keli valdovai viešpatavę kelis šimtus metų, jis rašo: „Kita vertus, kas galėtų patikėti, jog galėję užtekti trijų valdovų gyvenimo ir viešpatavimo tokiam laikotarpiui. Todėl, paskaičiusius metus ir paderinus juos su valdovų skalčiumi, patikimiausia, rodos, būtų manyti, kad italai į šias žemes bus atvykę po deivintojo amžiaus nuo Kristaus gimimo“ (metraščiuose nurodomas V amžius). O A. Kojelavičiaus apmąstymuose dėl Rusijos sąjungos su polovciais bendroje mirtinoje kovoje prieš totorių-mongolų anplūdį jau aiškiai pasireiškia bandymai nustatyti istorinių įvykių priežastinumą. Dar objektyviau vertinamas Lietuvos kunigaikščių pradėtas Rusijos žemių užkariavimas: „Savo reikais besirūpindami, lietuviai netruko pasinaudoti svetimomis nelaimėmis, pamažėle praplėsdami savo žemes Rusijos sąskaita. Taigi, įsibrovę priešiškais būriais į krašto gilumą, jie stengėsi, plėšdami kaimiečius, didinti savo turtus“. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie A. Kojelavičiaus — kataliko jėzuito vertinimą „krikščionių“ kalavijuočių karų prieš Lietuvą. Vaizdingai nušviesdamas jų pralaimėjimą, jis rašo: „Paverę Livoniją, jie užpuolė kuršius, kurie anuo metu priklausė Lietuvai; dangstydamiesi krikščionybės platinimo tikslais, karą jie vis dėlto pradėjo iš godumo (pabraukta — S. L.); t a r i a m a s i s (pabraukta — S. L.) pamaldumas skatino stoti į kovą prieš stabmeldžius ne tik riterius, bet netgi ir kunigus nuo altorių“. Akademikas J. Jurginis irgi cituoja ir aptaria šią vietą, tačiau, mano nuomone, perdėm „objektyviai“, nepakankamai akcentuoja autoriaus blaivias realistines pozicijas. Panašiai gana objektyviai A. Kojelavičius aiškina ir Vytauto su Tamerlanu karo priežastį: „Gera žinau, kad, pasak kurių ne kurių metraštininkų, Vytautas ėmėsis tokio drąsaus sumanymo dėl to, kad troško išgarsėti ir išplėsti savo valdžią. Vis dėlto garbės jausmą jis puikiausiai galėjo patenkinti karuose su kryžiuočiais, todėl atrodo, jog daug arčiau tiesos tie, kurie sako, kad jis pradėjęs karą su skitais, rūpindamasis apginti Rusią“ (t. y. užkariautas Rusijos žemes — S. L.). Autorius neidealizuoja lietuvių kunigaikščių valdžios užkariautoms rusų žemėms, traktuoja juos kaip užkariautojus, nevengia ir atitinkamos šurkštesnės terminologijos, kaip antai: „Šitaip buvo atsikratyta (pabraukta — S. L.) lietuvių kunigaikščių valdžios“. Apskritai idealizuodamas Lietuvos valdovus ir Lenkijos karalius, ypač kai kuriuos (Kazimierą Jogailaitį, Žygimantą Senąjį), jis nepašyšksti kai kuriems jų ir blogo žodžio. Pvz.,

net apie paskutinį jų, vos ne autorius amžininką, Žygimantą Augustą rašo: „Mokytas tai buvo valdovas, bet savo mokytumą sutersė prietaringu smalsumu; kai reikėjo veikti, bergždžiai leido dienas, todėl juokais jį pravardžiavo Galšliu“. Ypač neigiamai piešiamas Mindaugas, sutekęs „rankas giminalčių žudynėmis ir krauju“ ir atsimitęs nuo krikščionybės. Gana objektyviai ano meto autorius požiūriu vertinamos ir Lenkijos — LDK unijos. Piešdamas pasitaikius progai priešingas šalis (ypač Rusiją) juodomis spalvomis, jis nevengia kartais pasakyti tą patį ir apie Lietuvą, „apšaukti“ ne tik skitus ar rusus, bet ir lietuvius „plėšikais“, pačiomis juodžiausiomis spalvomis pavaizduoja šiurpius karų padarinius. Tai nuskamba jau pačiose vadinamose marginalinėse antraštelėse: „Lietuviai užpuola Rusiją“, „Lietuvos dalį užkariauja rusai“, „Lietuviai siaubia Mazoviją“, „Prūsų gentys pavergiamos kryžiuočių“, „Lietuviai nuniokoja Kujaviją“, „Baisus Lucko rusų žiaurumas“ ir t. t. [...] — Panašios terminologijos apstu ir knygos tekste — tai esmė veikalo, atspindinčio epochų dvasią. Karai, mūšiai, atplūdžiai, užkariavimai nors kartais aprašomi kiek šališkai, bet be ypatingo komulianto ir, sakyčiau, smerkiančiai (suprantama, iš krikščioniškų pozicijų). Tai kažkokia prasme aktualu ir mūsų dienomis, kada vyksta nuolatiniai vadinamieji regionaliniai karai, taikių gyventojų plėšimai ir net žudymai. Autorius aprašo šitaip ne tik priešų (skitų, rusų ir kitų) antpuolius, įsiveržimus, bet ir lietuvių. Štai, pavyzdžiui, kaip jis aprašo 1283 m. Vytenio kariaunos įsiveržimą į Lenkiją: „Lenkams pasitraukus į miestus ir leidus savo turtą niokoti ir savintis, jis, vienur ir kitur nesutikęs pasipriešinimo, ugnimi ir kalaviju smarkiai nusiaubė aplinkinius kaimus ir dvarus, išžudęs galybę silpnų senių bei vaikų (pabraukta — S. L.), be kito grobio, išsivarė šešis tūkstančius žmonių“. Panašiai arba net rūsčiau jis apibūdina kitų kariaunų ir kariuomenių veiksmus, jų valdovus, ypač Ivaną IV, vadindamas jį „pasiutėliu“, „laukiniu“ (juk ne mums, tarybiniais istorikams, dėl to sielotis, patys jo amžininkai — rusų bojarinai šitaip jį vadino, o žodis „rūstusis“ prigijo kaip istorinis priedas prie vardo). Yra, žinoma, viena kita vieta ir perdėm „drastiška“ rusų, kaip tautos, atžvilgiu, pvz.: „Štai todėl Vasilijus (Vasilijus III — Maskvos didysis kunigaikštis — S. L.) skubiai išsiuntė į Možaiską žygūną, įsakydamas tučtuojau paleisti karaliaus legatus; netrukus jie latmingai ir sugrįžo namo neįžeisti tautos (pabraukta — S. L.), kuri lyg niekur nieko menkiausia proga gali trypti bei kokias tarptautinių taisyklių normas“. Čia, pirmiausia, galėtų būti kiek kitoks, neiškreipiantis esmės vertimas, pvz., vietoj žodžio „trypti“ ir toliau sakinio pabaigą galima išversti: „piktnaudžiaujant pažeisti tautų teisę“; antra, tokios

vietos ypač turėtų būti išsamiai komentuojamos įvade, jų nulyti (kaip dabar) nereikėtų.

Apskritai įvade reikėtų žymiai išsamiau aptarti A. Kojelavičiaus pozicijas, išreiškiančias ano meto Lietuvos galutinai sulenkėjusios bajorijos koncepcijas dėl Rusijos valstybės „teisių“ į buvusios Rusijos žemių vienijimą. Lietuvos bajorija kartu su Lenkijos valdančiais sluoksniais, vykdydama tuo metu nuolatinę agresiją prieš Rusų valstybę, stengėsi istoriškai, ideologiškai pagrįsti savo pozicijas, įrodyti, kad pastaroji neturinti teisės į vakarinių buvusios Rusijos žemių vienijimą, kad ši teisė nuo seno priklauso LDK, atkariavusiai šias žemes dar XIII a. pabaigoje — XIV a. iš totorių-mongolų. A. Kojelavičius buvo karštas šių bajorijos koncepcijų šalininkas ir reiškėjas.

Suprantama, kad A. Kojelavičiaus „Istorijoje“ koneveikiama reformacija ir net pats Žygimantas Augustas, neva nuolaidžiavęs jai.

Nepraleidžia autorius ir klek patogesnės progos įterpti vieną kitą puslapį apie kokius nors moralizuojančius stebuklus, krikščionybės galią, apie krikščionių mergelių skalstybę ir t. t. [...].

RODYKLĖS

Parengė A. Daugaravičienė

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Santrumpos

arkivysk.	— arkivyskupas
d.	— duktė
imp.	— imperatorius
jaun.	— jaunesnysis
k.	— kunigaikštis
kar.	— karalius
L. d. k.	— Lietuvos didysis kunigaikštis
liet.	— lietuvių
M. d. k.	— Maskvos didysis kunigaikštis
mg.	— magistras
mkg.	— markgrafas
or.	— ordinas
s.	— sūnus
šv.	— šventasis, -oji
vyresn.	— vyresnysis
vysk.	— vyskupas
žr.	— žiūrėk

- Achatas 37
 Achilas 273
 Achmat Girėjus 562
 Achmatas 532
 Ač Girėjus 482, 506—07, 515, 518
 Adalbertas 53
 Adolfas fon Vintimelis 182
 Afanasijus 747
 Agilulfas 56
 Agnetė, šv. 108
 Albertas, Austrijos erchercogas 460—61
 Albertas fon Hagenas (Albertas Hagenas) 169, 184
 Albertas fon Meisenas 160
 Albojinas 56
 Albrechtas Brandenburgietis (Albrechtas, Brandenburgietis) 622—23, 642, 649, 652—53, 690, 697, 759
 Albrechtas Saksas 596
 Aldona 212
 Aleknaitis Manvydas 546
 Aleksandra, Vytauto sesuo 289, 383
 Aleksandras — žr. Bokevičius
 Aleksandras
 Aleksandras — žr. Čartoriskis
 Aleksandras
 Aleksandras — žr. Kaributaitis
 Aleksandras
 Aleksandras — žr. Karijotaitis
 Aleksandras
 Aleksandras — žr. Olelka
 Aleksandras — žr. Vygandas Vasilijus Aleksandras
 Aleksandras (1460—1506), L. d. k. 511, 540, 542—60, 562—73, 575, 578—81, 587, 591—96, 601, 640, 650, 663, 674, 734, 760
 Aleksandras, Valachijos valdovas 439
 Aleksandras (Olegas) 342, 350, 416
 Aleksandras IV 563, 572
 Aleksandras Vytautas, Aleksandras I Vytautas — žr. Vytautas
 Algardas 317, 320
 Algimantaičiai 469, 690
 Algimantaitis — žr. Jonas Algimantaitis
 Algimantas (vardas) 45
 Algimantas, Alšio s. 148
 Algimantas, Treniotos s. 92
 Algirdaičiai 333
 Algirdas (apie 1296—1377), L. d. k. 19, 22, 27, 36, 214—15, 217—31, 233—37, 240—42, 244, 246, 249—54, 256, 259, 261—64, 269, 340, 346, 348, 490, 512, 547, 711, 759
 Algirdo sūnūs 22
 Algirdas, Lietuvos didikas 353—54
 Alšėniškis Simonaitis 450
 Alšėnų kunigaikščiai 140
 Alšys 137, 147—48
 Aluetas 56
 Amuratas 740
 Anastazija, M. d. k. Ivano Vasiljevičiaus žmona 707
 Anastazija, Simono Olelkaičio žmona 584, 591, 602—03, 609
 Andrejus — žr. Kaributaitis Andrejus
 Andrejus — žr. Kurbskis Andrejus
 Andrejus, Lucko valdovas 91
 Andrejus Dimitrijevičius 473
 Andrejus Ivanovičius (Andrejus) 578
 Andrejus Vasiljevičius (Andrejus) 534

- Andrius — žr. Mackevičius Andrius
- Andrius — žr. Rogatinskis Andrius
- Andrius — žr. Sakavičius Andrius
- Andrius — žr. Sapiega Andrius
- Andrius, Alšėnų k. 402
- Andrius, mozūrų bajoras 213
- Andrius, Vengrijos kar. 74
- Andrius, Vilniaus vysk. 541
- Andrius fon Štirlandas 101—02
- Andrius fon Vestfalenas 133
- Andrius Vaidotas (Kuprius, Vaidotas, Vaidotas Kęstutaitis) 247, 262, 266
- Andrius Vasila 287, 332, 360
- Andrius Vygandas, Starodubo k. 361
- Andrius Vingaudas (Andrius, Vingaudas) 261, 283—85, 335, 359
- Andriuškevičius Bogdanas 506
- Andriuškevičius Mikalojus 671—72
- Argas 409
- Astikas 468
- Astikas Grigalius 562, 598, 617
- Astikas Jurgis 731
- Astikas Mikalojus 709
- Atila 58
- Aubertas van den Eidė 300
- Augustas — žr. Žygimantas III
- Augustas
- Augustulas 55
- Avigenas 88
- Baba Mykolas 433
- Bajazitas 352, 358, 515, 533, 615
- Baka 709, 730
- Balaklajus 86, 90
- Balinskis 586—87
- Baltramiejus, Aletos vysk. 211
- Baltramiejus iš Višemburgo 286
- Barbis 108
- Barbora — žr. Radvilaitė Barbora
- Barbora, L. d. k. Kazimiero Jogailaičio d. 551
- Barbora, L. d. k. Žygimanto II žmona 618, 637
- Barkus 63
- Batijus 77, 80, 93, 221
- Batūra R. 763
- Belizarijus 56
- Belskiai, kunigaikščiai 537, 738
- Belskis Ivanas 359
- Belskis M. 6, 765
- Belskis Simonas (Belskis) 666
- Benediktas iš Makros 389
- Berengaras 59—60
- Bernardas, šv. Teofrido vienuolyno abatas 211
- Bernardas, Vroclavo k. 207
- Bernas 381—82
- Bertoldas Briuhavenas (Bertoldas) 165—66, 174, 178
- Bykovas Josifas Fiodorovičius 730
- Bikovskis Jonas 741, 744, 747
- Bikovskis Jurgis 724
- Bilgenis 273
- Birulia 745
- Birutė 253, 270, 273
- Biti Girėjus 576, 584, 589, 615
- Bodzanta 279, 282, 286
- Bogdanas, Minsko vaivada 36
- Bogdanas, Valachijos valdovo Stepono s. 558, 609—10, 615
- Bogdanas iš Ivanicos 239
- Bogovitinas Bogušas 610, 639, 649
- Bogovitinovičius Jonas 659
- Boguslovas 409
- Bogušas 357
- Bokevičius Aleksandras (Aleksandras) 662—63
- Boleslovas — žr. Svitrigaila

- Boleslovas II (Boleslovas), Mazovijos k. 151, 167, 172—73, 231, 490
- Boleslovas IV (Boleslovas), Mazovijos k. 485
- Boleslovas Drovusis (Boleslovas) 100, 117—19, 121, 131, 136
- Boleslovas Narsusis (Boleslovas) 64—67, 204
- Boleslovas Švitrigaila, Boleslovas I Švitrigaila — žr. Švitrigaila
- Bona Sforca 428, 645, 679, 698
- Bonfalis Dimitrovičius 652
- Boratinskiai, kunigaikščiai 537
- Boratinskis Jonas 638
- Boratinskis Jurius 740
- Boreikaitis Vasilijus Jomantas 353
- Borisas — žr. Vygandas Vasilijus Aleksandras
- Borisas, Tverės k. 416, 447
- Borisas, valachų pasiuntinys 658
- Brandenburgietis — žr. Albrechtas Brandenburgietis
- Brunonas 177
- Bučackis, Podolės vaivada 487—88
- Bučackis Jonas 576
- Bučackių šeima 227
- Bučaco kunigaikščiai (Bučackiai) 439, 454
- Burhardas Aremas 161
- Burhardas Harenas 233
- Burhardas fon Hornhauzenas (Burhardas) 104—05
- Burnaš Girėjus 584
- Butrimas Jonas (Butrimas) 390
- Butrimas Jurgis (Jurgis) 444
- Buturlinas Vasilijus 746
- Bžezinskis Jonas 434
- Camblakas Grigorijus 393
- Carevas Dimitrijus 564
- Cechanoveckis Nikodemas 671—72
- Celė 361
- Celneris — žr. Konradas Celneris
- Cezarinas Prosperas (Cezarinas) 60, 152
- Cezarino palikuonys 152
- Cezaris 58
- Cezelickis Motiejus 563
- Chadžibėjus Girėjus 221
- Chaleckis Andrius 751
- Chaleckis Mykolas 568
- Chazakas 571
- Chmelnickis Bogdanas 32, 760
- Chodkevičius Grigalius (Chodkevičius) 692, 711, 715—16, 726—28, 730
- Chodkevičius Ivanas Boreikaitis 369
- Chodkevičius Jeronimas 709, 711, 748
- Chodkevičius Jonas, Chodkos s. 502, 510, 524, 528
- Chodkevičius Jonas, Jeronimo s. 705, 709, 730, 743—45
- Chodkevičius Jonas Karolis (Chodkevičius) 37
- Chodkevičius Jurgis 674, 724, 734, 737
- Chodkevičius Povilas 528
- Chorobalė 255
- Choroševičius Petras 749
- Chreptavičius Litavaras (Litavaras) 548, 562
- Chovanskis Ivanas 298
- Cigalas 424
- Cimbarka 289, 383
- Cinenbergas 209
- Ciolekas 438
- Čarnkovskis 590
- Čarnkovskis Jonas (Čarnkovskis) 424, 505

- Čartoriskis Aleksandras (Aleksandras) 655, 749
- Čartoriskis Glebas (Glebas) 318
- Čartoriskis Ivanas (Ivanas) 748
- Čartoriskis Jonas (Čartoriskis, Jonas) 462—64, 473
- Čartoriskis Konstantinas 318
- Čartoriskis Mykolas (Mykolas) 514
- Čecharovičius Otonas 239
- Čeliadninas 630—34
- Černinas Jonas (Černinas) 563, 565
- Čižas Vasilijus Bogdanovičius 658
- Čiževskis Jonas 498
- Danenbergas 97
- Danielius Romanovičius (Danielius) 99—01, 114, 120—21
- Danutė 245, 265
- Daškevičius Eustachijus 575—76, 603, 609, 655
- Datas 56
- Daugirdaitis Bogdanas (Daugirdas) 577, 617
- Daugirdas, LDK karvedys 709
- Daugirdas Jonas (Daugirdas, Gedgaudaitis Daugirdas) 432, 448, 460, 462, 465, 472, 481
- Daugirdas Stanislovas (Daugirdas) 611, 613, 649, 651—52
- Daujotas (Jurgis) 262, 283
- Daukantas Simonas 31—32, 762
- Daukša Mikalojus 17
- Daumantaičiai 469
- Daumantas (Timotiejus), Utenos k. 22, 28, 109—10, 137—38, 140, 142—45 147—49, 157
- Daumanto žmona 142
- Daumantas, žemaičių seniūnas 475—76
- Dausprungas Julijonas 60, 63, 68
- Dausprungo Julijono palikuonys (šeima) 71, 124
- Davaina 278—79
- Davaina Andrius 500
- Davaina Stanislovas (Davaina) 672, 687, 718, 721—22, 734, 747
- Davainų šeima 80
- Degenhartas 336
- Dembnas, herbas 279
- Derska 158
- Deziderijus 57
- Dijaldinas 621
- Dimitras — žr. Kaributas Dimitras
- Dimitras — žr. Sanguška Dimitras
- Dimitras, sultonas 221
- Dimitrijus — žr. Kaributas Dimitras
- Dimitrijus — žr. Volskis D.
- Dimitrijus, Algirdo s. 262
- Dimitrijus, Drucko k. 96
- Dimitrijus Šemiaka (Dimitrijus) 223—26
- Dimitrijus Žilka, Dimitrijaus Žilkos s. 578
- Dimitrijus Žilka (1482—1521) (Dimitrijus), M. d. k. Ivano Vasiljevičiaus s. 565—67, 573, 577, 599
- Ditrichas, Kryžiuočių or. mg. 439
- Ditrichas, Livonijos or. mg. 101
- Ditrichas, Prūsijos maršalas 119, 132
- Ditrichas fon Altenburgas (Ditrichas, Altenburgo grafas) 215, 220, 230
- Ditrichas fon Šenbergas (Ditrichas) 648
- Dlugošas J. 6, 437, 760
- Dobeslavas iš Kurozvenkų 281
- Dobrogostas, Poznanės vysk. 287

- Dobrogostas iš Šamotulų (Šamotulskis) 357, 359
Dorogostaiskis Mikalojus 737, 751
Dorogostaiskis Petras 721
Dovydas, Gardino pilininkas 192, 209—10, 213
Dovydas, L. d. k. Jogailos sesers Marijos vyras 264
Dovydas, Lucko bei Volynės k. 90, 92
Draika 181
Drova Jonas 550
Drošča Andrius 579
Druckiai, kunigaikščiai 603
Druckių motina 611
Dubrovickis Jonas 662
Dubrovickis Jurgis (Jurgis) 576
Duninas Petras 512
Dusburgietis. Petras (Petras iš Dusburgo) 21, 23, 26, 62, 119, 167, 762—63
Dzerskis Andrius 598
Dzeržuzinskis Jonas 733
Džežgavičius Mikalojus 502
Dževickis Mikalojus 433
- Eberhardas fon Firneburgas (Eberhardas) 182, 184
Eberhardas Sorcas 220
Edigejus 357, 394—95, 400
Eduardas 237
Eikšys 78—79
Egerbergas 209
Elena 545—51, 554, 557, 559—60, 572, 579, 593, 595, 598, 613, 617, 622, 624, 640, 753
Elhardas 135
Elžbieta, L. d. k. Kazimiero II Jogailaičio d. 551, 615
Elžbieta, L. d. k. Kazimiero II Jogailaičio žmona 510, 551, 569, 586
Elžbieta (Elžbieta iš Pilčos), L. d. k. Jogailos žmona 394—95, 402
Elžbieta, Ostrogo kunigaikštystė 692—93
Elžbieta, vengrų ir lenkų kar. Liudviko motina 256—57, 279
Elžbieta, L. d. k. Žygimanto II sesuo 637
Elžbieta, L. d. k. Žygimanto III Augusto žmona 673—74
Erdivydas 98—99
Erdvilas (Erdvilas Mantvilaitis) 77—83
Erikas (1382—1459), Danijos ir Švedijos kar. 416
Erikas (1533—1577), Švedijos kar. 733
Ernekė 164
Ernestas 289, 383
Ernstas 135
- Feletėjas 55
Ferdinandas, Ispanijos kar. Pilypo s. 637
Ferdinandas I (Ferdinandas), Šv. Romos imperijos imp. 637, 645, 653, 673, 692, 700
Fersteris Jurgis (Förster Georg) 9, 38
Filimuntas 56
Filonas — žr. Kmita Filonas
Fiodoras — žr. Ostrogiškis Fiodoras
Fiodoras — žr. Šostakas Fiodoras
Fiodoras, Černigovo dvariškis 93
Fiodoras Grigorovičius 547, 559
Firlėjus Mikalojus 604, 606—07
Fiurstenbergas — žr. Vilhelmas Fiurstenbergas
Foigtas J. 762
Folkvinas 97
Folradas 181

- Förster Georg — žr. Fersteris Jur-gis
- Fotijus Grigorijus 392
- Frentijulijus Jonas 653
- Fričas 512
- Fridrichas, Feletėjo s. 55
- Fridrichas, L. d. k. Kazimiero II Jogailaičio s. 535, 549, 551, 569, 571, 573, 577
- Fridrichas, Kryžiuočių or. riteris 336
- Fridrichas, Meiseno mkg. 336
- Fridrichas, Rygos arkivysk. 211
- Fridrichas fon Vildenbergas 189, 207
- Fridrichas jaun., Brandenburgo mkg. 408—09, 485
- Fridrichas III (Fridrichas), Šv. Ro-mos imperijos imp. 289, 520
- Gaika Jonas (Gaika) 647—48, 686, 701, 707
- Galeacas Jonas 645
- Garaburda Lukošius 699
- Garaburda Mykolas (Mykolas) 708, 716, 724, 728, 734, 737, 754—55
- Gebhardas 106
- Gedgaudaitis Daugirdas — žr. Daugirdas Jonas
- Gediminas 22—23, 25—27, 60, 194—207, 209, 211—17, 219, 237, 420
- Gedimino palikuonys 19
- Gelardas 135
- Geležutė 188
- Gerasimas 450
- Gerhardas fon Strengenas 237
- Germantas 128—30, 132—33, 205
- Gervazas, šv. 120
- Geteras 56
- Giedraičių šeima 140, 542
- Giedraitis Mykolas 533
- Giedraitis Motiejus 682
- Giedrys 137, 140, 147—48
- Giliginas 133—34
- Gimbutas (Gimbutas Kūnaitis) 64—65, 94
- Ginvila, Giedrio s. 148
- Ginvila, Mingailos s. 84, 86
- Ginvilaitis Borisas 87—88
- Girdila 157—58
- Girėjų šeimyna 482
- Glebas — žr. Čartoriskis Glebas
- Glebas — žr. Karijotaitis Glebas
- Glebas, Smolensko k. 318, 359
- Glebas, Sviatoslavo s. 351—53
- Glebas, Treniotos s. 92
- Glebavičiai 218
- Glebavičius Jonas (Glebavičius) 667—68, 671, 721—22
- Glebavičius Jurgis (Jurgis) 546, 555, 566, 573, 578
- Glebavičius Mikalojus (Mikalo-jus) 562, 566, 567, 573, 611
- Glebavičius Stanislovas 545, 557, 573, 575, 581, 601, 613
- Glinskiai 738
- Glinskis Bogdanas 611, 613
- Glinskis Grigorijus 576
- Glinskis Mykolas (Glinskis, My-kolas) 39, 542, 579—81, 586—92, 596—606, 608—11, 616, 622, 624, 626—30, 640, 665
- Glinskis Vosylius 542, 602—03
- Glovačas Jonas 357
- Golovinas Piotras 739
- Golubickis Grigalius (Gclubickis) 709, 721
- Gonzaga Pranciškus 692
- Goraiskis Dimitras 282
- Goremyka Grigorijus 579
- Gornostajus 576
- Gornostajus Anisijus 668, 683
- Gornostajus Jonas 649, 658, 668

- Gorskis Albertas 512
 Goštautai 79
 Goštautas 192, 195, 197
 Goštautas Albertas (Goštautas) 577, 585
 Goštautas Andrius 480
 Goštautas Jonas (Goštautas) 376, 420, 436, 465, 468, 472—75, 480—81, 495, 506, 508—09, 511, 518
 Goštautas Martynas (Goštautas) 522, 525
 Goštautas Mykolas 610
 Goštautas Petras (Goštautas), L. d. k. Algirdo karys 226—28, 231, 248, 490
 Goštautas Petras, Polocko vaivada 638
 Goštautas Stanislovas 547—48, 635, 675
 Goštautas Vaitiekus 671
 Gotardas Ketleris (Ketleris) 702—03, 705, 712, 714—15
 Gotfridas fon Lindenau (Gotfridas) 259—60
 Granovskis 394
 Graužys 80
 Grigalius, šv. 336
 Grigalius X 92
 Grigorijus Fiodorovičius 646, 648
 Grigorijus iš Polono 112
 Gromyka Grigalius 611, 613
 Gumbis (Grumbis) 78—79
 Gurka, grafas 693
 Gurka Andrius 665
 Gvagninis Aleksandras 5—7, 14—15, 747, 757
 Habdankų šeima 279
 Habsburgai 18
 Habsburgas Maksimilianas (Habsburgas) 18
 Hadrijonas 57
 Hanulas 270, 280
 Haseldorfas 97
 Heidenreichas (Henrikas) 103
 Hektoras 60
 Helmerichas 119
 Helvigas fon Goldbachas 126
 Henrikas — žr. Heidenreichas
 Henrikas, Anglijos kar. 317
 Henrikas, Bavarijos k. 216
 Henrikas, Kryžiuočių or. mg. 132
 Henrikas, Livonijos mg. 283
 Henrikas, Prūsijos mg. 242, 251—53
 Henrikas, Zemovito s. 311, 327—28
 Henrikas Botelis 105
 Henrikas Cutsvertas 165—67, 174
 Henrikas Duzemeris (Henrikas) 232—33, 235
 Henrikas Eksbergas 244
 Henrikas fon Dobinas 162
 Henrikas fon Kranichfeldas 244
 Henrikas fon Plauenas 389
 Henrikas fon Plockė (Henrikas) 190, 192, 196, 198
 Henrikas fon Tyzenhauzenas 135
 Henrikas Hochbergas 244
 Henrikas Tupadelis 119
 Henrikas Valua 6, 152
 Herberšteinas Zigmantas (Herberšteinas) 638—40, 653
 Herkus Mantas 21
 Hermanas Bejus 671
 Hermanas fon Šenenbergas 127
 Herodotas 757
 Hiacintas, šv. 103
 Hildermindas 336
 Hinčka iš Rogovo 281
 Hinčka iš Rožkovicų 314
 Hirtshalsas 107
 Hitanas 68

- Hozijus Stanislovas 8, 751
Hozijus Ulrichas 8
Huniadis Motiejus 519—21, 523—24
Husas 363, 519
- Ibrahimas 615, 655—56
Inocentas VIII (1432—1492, Inocentas) 535
Inocentas IV (apie 1195—1254), 103
Iliničius Jurijus (Iliničius) 579—80
Iskra 510
Itlaras 68
Ivanas — žr. Čartoriskis Ivanas
Ivanas — žr. Kaributaitis Ivanas
Ivanas Borisovičius (Ivanas) 359
Ivanas Iliničius 506
Ivanas Lvovičius 318
Ivanas Vasiljevičius (1440—1505, Ivanas, Vasiljevičius) M. d. k. 519, 529—34, 537, 545—51, 554—60, 562—66, 572—78, 599, 627, 640, 650, 669
Ivanas Vasiljevičius (1530—1584, Ivanas, Ivanas IV) M. d. k. 664, 666—68, 673, 681—83, 686—89, 691, 694—96, 699, 701—02, 705—08, 710, 718, 720, 723—24, 727—29, 734—41, 747, 751—56, 767
Ivanas Vladimirovičius 457
Ivanickių šeima 239
Ivašencevičiaus Jakovo žmona 611
Ivašencevičius Mikalojus 652
Izabelė 671, 689
Izaakas iš Trapezundo 526
Iziaslavas 66—67
Izidorius 460, 475
- Jacyničius Ivanas 562
Jadvyga, L. d. k. Jogailos žmona 279—80, 282, 330, 356, 360, 408
Jadvyga, L. d. k. Kazimiero II Jogailaičio d. 520
Jadvyga, L. d. k. Žygimanto II d. 625
Jakovas Zachariničius — žr. Koškinas Jakovas Zachariničius
Janavičius Mikalojus 748
Jarandas iš Brudzevo 442
Jaroslavas, Kijevo k. 65
Jaroslavas, Tverės k. 447
Jasas R. 763
Jastšembų giminė 287
Jaunutaitis Simonas 318
Jaunutaitis Mykolas 283
Jaunutis 27, 194, 217—18, 262
Jazbutas 165—66
Jendžejevskis Stanislovas 682
Jerim Berdis 399—400
Jeronimas 287
Jerošinas M. 21
Jesmanai 721
Jesmanas Glebas 673, 680, 725
Jesmanas Jonas 656—57
Jevlaškovičius Ivanas 359
Jogaila (Vladislovas) 16, 22, 26—27, 64, 129, 153, 239, 256, 261, 263—77, 279—83, 285—87, 289—90, 302—05, 307—09, 312—14, 317—21, 325—26, 328—31, 334—35, 340, 343, 346, 348, 355—56, 359—62, 364—66, 371—79, 371—79, 381—95, 397—98, 400—05, 407—10, 412—19, 422—28, 430—33, 439—41, 445, 449, 451—53, 457, 467, 471, 485, 488—90, 496, 541, 602, 650, 696, 717, 725, 760—61

- Jogailos šeima (Jogailaičiai, Jogailaičių giminė) 468, 484, 486, 489, 543—44, 637, 755
- Jogailaitis — žr. Kazimieras II Jogailaitis
- Jokūbas, šv. 19, 233
- Jokūbas, Vilniaus vysk. 371
- Jokūbas iš Kobylanų 455
- Jomantaitis 359
- Jonas — žr. Čartoriskis Jonas
- Jonas — žr. Sapiega Jonas
- Jonas — žr. Zaberezinskis Jonas
- Manvydas
- Jonas, čekų kar. 233
- Jonas, Krokuvos vysk. 286
- Jonas, Švedijos kar. 752
- Jonas, Vengrijos kar. 671
- Jonas, L. d. k. Žygimanto II neteisėtas s. 668
- Jonas Algimantaitis (Algimantaitis), Alšėnų k. 313, 344, 396
- Jonas Baltasis 565
- Jonas XXII 211
- Jonas fon Španheimas 186, 210
- Jonas iš Dombrovos 357
- Jonas iš Krotošino 751
- Jonas iš Lichino 442
- Jonas iš Osvencimo 581
- Jonas iš Tarnovo 419, 421
- Jonas Kolinas 246
- Jonas Kvirinas 175
- Jonas Olbrachtas (Jonas) 511, 529, 535—38, 540, 544, 549, 553, 556—58, 563, 566
- Jonas Paleologas 416, 539
- Jonas I, Švedijos kar. 152
- Jonas III — žr. Sobeskis Jonas
- Jonas Žadivydas 261
- Jonušas (?—1495), Mazovijos k. 544
- Jonušas vyresn. (1329—1429), Mazovijos k. 245, 265, 270, 274—75, 277, 286, 304, 321
- Josifas 539
- Julijona, L. d. k. Algirdo žmona 226, 261, 267, 269
- Julijona, L. d. k. Vytauto žmona 396, 428
- Julijus II (Julijus) 614, 623
- Jungingenas — žr. Konradas Jungingenas
- Juozapas 539
- Juraga Benediktas 751
- Juraga Teodoras 734
- Jurga 492
- Jurginis Juozas 33, 762, 765—66
- Jurgis — žr. Butrimas Jurgis
- Jurgis — žr. Daujotas
- Jurgis — žr. Dubrovickis Jurgis
- Jurgis — žr. Glebavičius Jurgis
- Jurgis — žr. Narimantaitis Jurgis
- Jurgis — žr. Olekaitis Jurgis
- Jurgis, maištininkas 635
- Jurgis, šv. 380
- Jurgis Algimantaitis, Alšėnų k. 468
- Jurgis iš Podebradų (Jurgis) 519—21
- Jurijus Dolgorukis 297—98
- Jurijus Ivanovičius (Jurijus) 578
- Jurijus Sviatoslavovičius (Jurijus) 285, 349—51, 363—64
- Jurša 436
- Justinianas 56
- Kaidanas 77, 80, 82
- Kalvinas 696
- Kamajevskis Jonas 673, 680
- Kamajevskis Jurgis 725
- Kamharovas 753
- Kameneckis Mikalojus 619
- Kamenskis Borisas 646—47
- Kamenskis Simonas 749
- Kantautas 476, 482
- Kapra Baltramiejus 397

- Karafa Vincentas 41
 Karamzinas N. 762
 Kaributaičiai (Kaributai) 343, 469
 Kaributaitis Aleksandras (Aleksandras), Seversko ir Kerna-
 vės k. 262
 Kaributaitis Aleksandras, Višnio-
 veco k. 655
 Kaributaitis Andrejus (Andrejus)
 359
 Kaributaitis Dimitrijus — žr. Ka-
 ributas Dimitras
 Kaributaitis Ivanas (Ivanas) 359
 Kaributaitis Jonas 655
 Kaributaitis Skinderis (Skinderis)
 359
 Kaributaitis Steponas 748
 Kaributaitis Teodoras (Kaributai-
 tis) 449, 451, 454
 Kaributaitis Vygandas (Vasilijus)
 262
 Kaributaitis Žygimantas (Karibu-
 taitis, Kaributaitis Žadivydas,
 Žygimantas) 375, 403—10,
 430, 455—56
 Kaributas Dimitras (Dimitras, Di-
 mitrijus, Kaributaitis Dimit-
 rijus, Kaributas) 261, 269,
 270, 285, 287, 313, 315, 333,
 339, 340, 341—43, 346, 359,
 403
 Karigaila (Kazimieras) 282
 Karigaila Konstantinas 319
 Karijotaičiai (Karijoto sūnūs) 469
 Karijotaitis Aleksandras (Aleks-
 andras) 222, 249, 254
 Karijotaitis Glebas (Glebas) 359
 Karijotaitis Jurgis 222
 Karijotaitis Konstantinas 222,
 230, 490
 Karijotaitis Simonas (Simonas)
 359
 Karijotaitis Teodoras (Teodoras)
 222, 231, 256, 339, 345—46,
 490
 Karijotas, Gedimino s. 217, 222,
 490
 Karlačas Osvaldas 596
 Karnkovskis S. 6
 Karolis, Ispanijos kar. 300
 Karolis, Moravijos mkg. 233
 Karolis Didysis 57
 Karolis fon Tryras 198
 Karolis V 637, 653, 673, 675, 684,
 717
 Kasparas Germanovičius 555
 Kazanovskis Dominykas 505
 Kazimieras — žr. Karigaila
 Kazimieras — žr. Skirgaila
 Kazimieras, Lenčicos k. 171
 Kazimieras, Lenkijos k. 167
 Kazimieras, Mazovijos valdovas
 435
 Kazimieras II Jogailaitis (Jogai-
 laitis, Kazimieras) 460—61,
 467—77, 478—89, 493, 499,
 504, 506—09, 513, 515, 518—
 22, 525—28, 531, 534, 537,
 540, 542—47, 649, 663, 734,
 760, 766
 Kazimieras Jonas — žr. Sapiega
 Kazimieras Jonas
 Kazimieras IV, Lenkijos kar. 153
 Kazimieras I Skirgaila, Kazimie-
 ras Skirgaila — žr. Skirgaila
 Kazimieras, šv., L. d. k. Kazimie-
 ro II Jogailaičio s. 510, 523—
 24, 529, 532—33, 537, 592,
 638
 Kazimieras III Didysis (Kazimie-
 ras) 212, 217, 230—31, 237—
 38, 250, 254, 361, 489—90
 Kazimirskis Petras 747
 Kemlickis 446
 Kerdejevičius Grička 432

- Kerim Berdis 398—99
- Kernius (Kernius Kūnaitis, Kernusijus) 64—66, 68, 71
- Kęsgaila Jonas (Kęsgaila) 468, 483
- Kęsgaila Mykolas (Kęsgaila) 388, 465, 468, 475, 482, 542
- Kęsgaila Stanislovas 675
- Kęstutis 19, 26—27, 217—19, 223, 231—34, 236—37, 239—41, 243—56, 258—60, 262—73, 275, 333, 383, 490, 534, 759
- Kęstučio palikuonys (šeima) 441, 467, 482
- Ketleris — žr. Gotardas Ketleris
- Kinodijus 336
- Kiška Mikalojus 737, 748
- Kiška Petras 649
- Kiška Stanislovas (Kiška), Lietuvos etmonas 477—78
- Kiška Stanislovas, Vitebsko vaita 680, 685, 688, 725
- Kiška Stanislovas Stanislavaitis (Kiška), Lietuvos maršalas 553, 555, 560, 562, 573, 577, 581, 588—89, 606—07
- Kiuchelmeisteris — žr. Mykolas Kiuchelmeisteris
- Klemensas VII (Klemensas) 653, 688
- Klemensas VI (Klemensas) 19, 232
- Klingeris Andrius 10, 41
- Kločka Motiejus 658, 663, 668
- Kločka Vaitiekus 539, 546, 573, 610, 613, 617
- Kmīta Filonas (Filonas) 731—33, 745
- Kmita Petras (Kmita), Lenkijos karalystės maršalas 569, 632
- Kocinskis Adomas 749
- Koga Martynas 509
- Kojelavičius Kazimieras (Kojalowicz Casimirus) 763
- Kojelavičius-Vijūkas Albertas (Kojalas) 5—8, 10—33, 35—36, 40—41, 292, 299, 300—01, 757—63, 765—66, 768
- Kolyčėvas 665
- Kolomanas 74—75, 238
- Komatas 117—18
- Konča Mikalojus 737
- Konradas, Čersko Mazovijos k. 159
- Konradas, Kryžiuočių or. mg. 181—82, 184
- Konradas, Olesnicos k. 286
- Konradas (apie 1187—1247), Mazovijos k. 80, 89
- Konradas (apie 1251—1294), Zėmovito s. 108, 121
- Konradas Celneris (Celneris) 274, 283—84, 305, 312
- Konradas Divelis 160
- Konradas fon Hagenas 169
- Konradas fon Kyburgas 338
- Konradas fon Štangė (Konradas Štangė) 168, 170
- Konradas fon Tirbergas 126, 158
- Konradas Frankenbergas 397
- Konradas Jungingenas (Jungingenas, Konradas) 334, 336—37, 365
- Konradas Valenrodas (Valenrodas) 312, 317
- Konradas Vokietis 404
- Konradas Zakas 178
- Konstantinas — žr. Ostrogiškis Konstantinas
- Konstantinas, L. d. k. Algirdo s. 261
- Konstantinas Didysis 392
- Kopecas Vasilijus 749
- Koreckis Bogušas 730
- Korsakai 721

- Korsakas Burkolabas 710, 730
 Korsakas Glebas 668
 Korsakas Lukošius 668
 Korvinas Motiejus 536
 Kosceleckis Stanislovas 600
 Kostkevičius Stankus 506
 Koškinas Jakovas Zachariničius
 (Jakovas Zachariničius) 562,
 564, 566
 Kotryna, Vytenio anūkė 152
 Kotryna, L. d. k. Žygimanto III
 Augusto sesuo 752
 Kotryna, Žygimanto III Augusto
 žmona 692, 739
 Krauzė Elertas 754
 Kričevskis Kerdėjus 751
 Kristijonas, Gozdavos grafas bei
 Plocko vaivada 72
 Kristijonas, Kulmo vysk. 89
 Kristinas iš Kozeglovų 286
 Kristinas iš Ostrovo 281
 Kristupas iš Viljandžio 701
 Kristus 19, 40, 59, 61, 93, 224,
 227, 233, 278, 281, 287, 363,
 528, 766
 Krivė Krivaitis 53, 60, 170, 206
 Kromeris M. 5—6, 277
 Kromskis Andrejus 611, 613
 Kromvelis 29
 Kropidlas Jonas 396
 Krošino kunigaikščiai 534
 Kšeslavas iš Kurozvenkų 289
 Kučiukas 506, 512
 Kudnickis Jonas 745
 Kukovaitis 85—86, 88—89
 Kūnas (Kūnasijus) 63—64
 Kuncevičius Motiejus (Motiejus)
 574, 576
 Kunegunda 520
 Kunheimas 738
 Kunonas, Brandenburgo komtūras
 179
 Kunonas fon Hatenšteinas 260
 Kunonas fon Libšteinas 265
 Kuprius — žr. Andrius Vaidotas
 Kurbskis Andrejus (Andrejus)
 737—38
 Kuidas 90—91, 96
 Kuris 62—63
 Kurovskis Mikalojus 374
 Kutlubugas 221
 Lada 624
 Laimingasis — žr. Vladislovas IV
 Lanckoronskis 618—20
 Langas Jurgis 600
 Laskis Jonas 581, 588
 Lauras (Rimantas) 148—51, 153
 Lazijus Volfgangas 44
 Lazutka S. 762, 764
 Lechas 45
 Leliušas 462, 465, 472
 Leliuševičius Jonas 647
 Lengvenaičiai 738
 Lengvenaitis Jaroslavas 457
 Lengvenaitis Jurgis 448, 461, 474
 Lengvenaitis Michailas 565
 Lengvenaitis Mykolas 603
 Lengvinas — žr. Simonas Leng-
 venis
 Leonardas, grafas 653
 Leonas, Kijevo ir Vladimiro k.
 121—22, 130, 136
 Leonas, popiežius 643
 Leopoldas 253, 395
 Lesniovolkskis Stanislovas (Lesnio-
 volskis) 718—19, 733
 Lešekas Juodasis (Lešekas) 136,
 145, 154—57, 162
 Levas, Lucko k. 200—01, 203
 Levas, Vladimiro k. 96
 Liackis Ivanas 666
 Libonas 58
 Lisica 273
 Litalanas vyresn. 30, 46
 Litvanas (Litalanas) 47, 53—54

- Liubartas (Liubartas Gediminaitis),
 L. d. k. Gedimino s. 217, 231,
 237, 239—41, 248, 250, 254,
 256, 279, 462, 490
 Liubartas, Skirmanto s. 87, 90—91
 Liudolfas 232
 Liudvikas, Antiochijos patriarchas
 515—16
 Liudvikas, Brandenburgo mkg.
 243
 Liudvikas, Čekijos kar. 635—37,
 654, 673
 Liudvikas, Romos imp. 59
 Liudvikas, Torunės komtūras 444
 Liudvikas, Vengrijos ir Lenkijos
 kar. 233, 238, 256—57, 278—
 80, 282, 569
 Liudvikas Libencelė 165, 170, 174
 Liudvikas Oksė 169
 Litavaras — žr. Chreptavičius Li-
 tavaras
 Liuteris Martynas 614, 649, 655,
 696, 697, 761
 Livijus Titas 24, 28
 Lizdeika 206
 Loyens 300
 Lozinskis Mykolas 748
 Lukomskis Andrius 746, 749
 Lukšaitė I. 762

 Mackevičius Andrius (Andrius)
 658, 661
 Mackevičius Tamošius 753
 Mackevičius Vasilijus 724
 Makarijus 716
 Maksimilijonas 520, 596, 622—24,
 630—31, 635—37, 642, 645,
 688, 695, 739, 744
 Maldžikas Mikalojus 426
 Malinskis Gelonas 749
 Mamajus 223
 Maniakas 519
 Mansfeldas 190

 Manstas 187, 190
 Mantgirdaitis Petras 450
 Mantvila Gimbutaitis (Mantvila)
 71—72, 77, 80
 Mantvilos palikuonys 69
 Manvydai 80
 Manvydaičiai 469
 Manvydas, L. d. k. Gedimino s.
 217, 273
 Manvydas, L. d. k. rūmų marša-
 las 138
 Manvydas Albertas 383
 Manvydas Jonas (Manvydas) 441,
 448, 461, 468, 508
 Manvydas Petras Aleksandraitis
 595
 Manvydų šeima 80
 Marija, Algirdo d. 264—65, 267
 Marija, L. d. k. Algirdo žmona
 261
 Marija, Karolio V ir Ferdinando
 sesuo 637
 Marija, šv. 379, 753
 Markoltas 122
 Marksas K. 30
 Markvardas fon Zalcbachas 381
 Martynas — žr. Vrocimovskis
 Martynas
 Martynas Golas 160
 Martynas V 393, 408—09
 Masalskiai 738
 Masalskis, Vladimiro k. 534
 Masius 190
 Maskevičius Bogdanas (Maskevi-
 čius) 562, 585
 Maskevičius Račkus 577
 Maškovičius Andrius 751
 Maškovskis Zindramas 315
 Mechmedas 391, 515, 526—28
 Mehmet Girėjus 568, 585
 Meinhardas 163, 166—69
 Mela Pomponijus 757
 Mendolfas — žr. Mindaugas

- Mengli Girėjus 518—19, 550, 571,
584—85, 616, 618, 620—23,
625, 634, 641
- Meurzijus Jokūbas 10, 300
- Michailas — žr. Mingaila
- Michailas — žr. Pleščejevas Mi-
chailas
- Michailas, Drucko k. 91
- Michailas Ivanovičius 686
- Michailas Ivanovičius, Toločino
k. 450
- Michailas Lvovičius 457
- Michailas Vsevolodovičius (Mi-
chailas) 93
- Michalovskis Mikalojus 421
- Miechovita M. 6, 765
- Mikalojus — žr. Glebavičius Mi-
kalojus
- Mikalojus — žr. Radvila Mikalo-
jus II
- Mikalojus — žr. Sologubas Mi-
kalojus
- Mikalojus, Vilniaus vysk. 383
- Mikalojus iš Moskožovo — žr.
Moskožovskis Mikalojus
- Mykolas — žr. Čartoriskis My-
kolas
- Mykolas — žr. Garaburda My-
kolas
- Mykolas — žr. Glinskis Mykolas
- Mykolas — žr. Olelkaitis Myko-
las
- Mykolas, šv. 122, 145, 178
- Mykolas, L. d. k. Žygimanto I
Kęstutaičio s. 443, 455—56,
462—65, 467—68, 470—71,
475—77, 479—80, 485, 487—
88
- Mykolas iš Klecko 480
- Mykolas iš Lenčicos 458
- Mykolas Kiuchelmeisteris (Kiu-
chelmeisteris) 389—90
- Mykolas Lietuvis 16, 765
- Mindaugas (Mendolfas) 20, 23,
27, 70, 98—104, 106, 108—10,
112—14, 122, 140, 418, 758,
767
- Mindaugo žmona 109
- Mindaugas, Alšio s. 148
- Mingaila (Michailas) 83—84
- Minkus 745
- Mintautas, Alšėnų k. 204
- Mintautas Mikalojus 500
- Misailas 528
- Miškovskis Laurynas (Miškovs-
kis) 632—33
- Miškovskis Petras 573
- Modževskis 712
- Molčanas Radionovičius 545
- Moravecvas Lukošius 609
- Morštinas 697
- Moskožovskis Mikalojus (Mikalo-
jus iš Moskožovo) 286, 305—
06, 319—21
- Motiejus — žr. Huniadis Motie-
jus
- Motiejus — žr. Kuncevičius Mo-
tiejus
- Motiejus, šv. 106
- Motiejus, Vilniaus vysk. 395,
402, 496, 502
- Možaiskis Andrejus 562
- Mstislavas Mstislavičius 74, 76
- Mstislavas Romanovičius 76, 85
- Mucijus Scevola 214
- Nagora — žr. Nemyra
- Narbutas, liet. didikas 467
- Narbutas Stanislovas 563
- Narbutas Teodoras 31, 762
- Narbutas Vaitiekus Albertas 611
- Narimantaitis Aleksandras 250
- Narimantaitis Jurgis (Jurgis) 231,
250, 256, 258
- Narimantaitis Teodoras 256
- Narimantas (vardas) 45

- Narimantas, L. d. k. Gedimino s. 217, 319—20, 490
 Narimantas, L. d. k. Romunto s. 137—43
 Narimanto žmona 142
 Narkuskis Gabrielius 705
 Narsesas 56
 Naruševičius Mikalojus 705, 737
 Naruševičius Povilas 663
 Naščiokinas 747
 Nemyra (Nagora), bajoras 368
 Nemyra, Naugarduko gynėjas 585
 Nemyra Jonas 383
 Nemyra Teodoras 562
 Nemyrų šeima 368
 Nemiravičius Andrius 616, 655
 Nemiravičius Jonas 442
 Nemiravičius Jurgis 577
 Neronas 58
 Nestanas 231
 Nesvickis Grigorijus 313
 Nicius 390
 Nifonas 539, 560
 Nodamas 164—65
 Nojaus sūnūs 12
 Norvedas Severinas (Severinas) 658
 Nosis Jurgis 389
 Nosis 449, 451
 Nosuta Jurgis 471, 472
 Numa 158
 Obolenskis Fiodoras 666
 Obrinskis Andrius Charitonovičius 751
 Odincevičius Fiodoras 448
 Odisėjas 273
 Odoakras — žr. Otokaras
 Odojevskiai 738
 Oksenšerna 295
 Oleckis Kristupas 749
 Olegas — žr. Aleksandras
 Olegas, Perejeslavljo k. 203
 Olegaičiai 72—73
 Olelka (Aleksandras) 261, 344, 369, 430, 461, 468, 480—81, 487, 507
 Olelkaitis Jurgis (Jurgis) 602, 616, 655, 673, 699
 Olelkaitis Mykolas (Mykolas) 462, 507, 522
 Olelkaitis Simonas (Simonas) 462, 507—08, 512, 521—22, 542, 576—77, 584, 699
 Olelkaitis Vasilijus (Vasilijus) 521—22
 Olesnickis Jonas (Olesnickis) 321—23, 328—29, 331
 Olesnickis Zbignevas (Olesnickis, Zbignevas) 410, 412, 419, 421, 427, 442, 444, 452, 482, 485, 494, 496, 499, 501
 Oliva Jonas Povilas 299
 Ona, L. d. k. Jogailos žmona 361, 394
 Ona, Stepono Batoro žmona 152
 Ona, Vengrijos kar. Vladislavo Kazimieraičio d. 636—37
 Ona, L. d. k. Vytauto žmona 274, 327, 330, 332, 396
 Opachovskis Lukošius 749
 Orestas 55
 Oskerka 745
 Osolinskis Mikalojus 286
 Ostrogiškiai 738, 741
 Ostrogiškis Fiodoras (Fiodoras) 445—47, 449
 Ostrogiškis Jurijus 508
 Ostrogiškis Konstantinas, Kijevo vaivada 749
 Ostrogiškis Konstantinas (Konstantinas, Ostrogiškis), Lietuvos etmonas 554, 560—63, 599, 606—07, 609, 618—20,

- 631—34, 641, 643—44, 646,
650, 655—56, 664
- Ostrogiškis Romanas 643
- Ostrorogas Stanislovas 513
- Ostrorogas, lenkų didikas 357,
359
- Ostrovickis Povilas (Povilas) 686,
748
- Otokaras, Čekijos kar. 106, 125
- Otokaras (Odoakras), herulų val-
dovas 55
- Otonas, Livonijos mg. 133
- Otonas fon Bergas 189
- Ovčina Fiodoras (Ovčina) 630,
665, 667
- Ovčina Ivanas 667—68
- Ozerkevičiaus žmona 611
- Pacas Jurgis 565
- Pacas Mikalojus, Kijevo vysk.
748
- Pacas Mikalojus, Lydos seniūnas
502
- Pacas Stanislovas 707, 732, 736,
738—39, 746
- Pajauta 68
- Paleckis 740
- Palemonas (Publijus Libonas)
15—16, 30, 58—59, 61—63,
94, 115
- Palemono šeima (Palemonaičiai)
58, 71, 94, 124
- Papakoda 698
- Paprockis P. 29, 37
- Pašušvinskis Mykolas 701
- Patrikas, L. d. k. Kęstučio s. 236,
241, 244, 248, 262, 356, 359
- Paulius fon Rusdorfas (Rusdorfas)
412, 416
- Pelužis 157, 160, 194
- Perkūnas 129, 286—87, 760
- Petkevičius Motiejus 707
- Petras, Dakijos arba Valachijos k.
670
- Petras, Krokuvos vaivada 120
- Petras, šv. 460, 528
- Petras, Vilniaus vysk. 396
- Petras Baltasis 547, 554
- Petras iš Dusburgo — žr. Dusbur-
gietis Petras
- Petras Rozenbergas 210
- Petrikas 473
- Petruškevičius Stanislovas 672
- Piastai 544
- Pijus II 519
- Pileckis 632
- Pilikas 357
- Pilypas, Prancūzijos kar. 237
- Pilypas I, Ispanijos kar. 622, 637
- Pilypas fon Bolandas 183
- Pilypas fon Španheimas 210
- Pinas 181
- Pipinas 57
- Pisimantas 87, 90—91
- Pisonas 629
- Pleščejevas Michailas (Michailas)
554—55
- Plominskis 374
- Podbereskis Mykolas 359
- Polubinskiai, kunigaikščiai 335
- Polubinskis Aleksandras, LDK
raštininkas 297
- Polubinskis Aleksandras, karve-
dys 709, 716, 720, 747
- Pompėjus 58
- Povilas — žr. Ostrovickis Povilas
- Povilas, Krokuvos vysk. 131
- Povilas, Vilniaus vysk. 140
- Povilas Algimantaitis (Povilas),
Alšėnų k. 668, 690, 696
- Povilas Juodasis 600
- Prakseda (Praskovija) 92
- Pranciškus, šv. 281
- Prokopijus 56
- Prokša 273

- Protasevičius Suškovskis Valerijonas (Protasevičius Valerijonas) 8, 691, 751
 Protazas, šv. 120
 Pšonka Petras (Pšonka) 239—40
 Publijus Libonas — žr. Palemonas
 Putiatičius Dimitrijus 571

 Radvila Albertas, Labdarys 645
 Radvila Grigalius 721
 Radvila Jonas, karo vadas 478
 Radvila Jonas, Žemaitijos seniūnas 642, 673
 Radvila Jonas Mikalojaitis 595, 675
 Radvila Jurgis 482—83, 618, 633, 646, 655, 664—65, 667—68, 672, 675
 Radvila Mikalojus, LDK maršalas 277—78, 376, 399, 478, 483, 502
 Radvila Mikalojus, M. Radvilos Juodojo s. 748
 Radvila Mikalojus II (Mikalojus, Radvila) 570, 593, 610, 617, 635, 645, 647
 Radvila Mikalojus Juodasis 675, 684, 692, 700, 703, 709, 713, 748, 761
 Radvila Mikalojus Rudasis (Radvila) 675, 684—85, 693, 705, 711, 715—16, 718, 720—21, 723, 730—31, 737, 761
 Radvilaitė Barbora 675—79, 683—85
 Radvilos (Radvilų šeima) 645, 675, 677, 685
 Ragūzos kardinolas 572
 Rakočis 297
 Rapolas, Lešno grafas 751
 Rapolas iš Tarnovo 357
 Rimantas — žr. Lauras
 Rimgaudas, Algimanto s. 92
 Rimgaudas, Gimbuto s. 94—98, 115, 124
 Rimgaudo palikuonys 94
 Ringallė 311, 327
 Ritvianskis Jonas 513
 Riurikas 710—11
 Rivočkis Jonas 10, 300
 Robinas fon Elzé 313
 Rogatinskis Andrius (Andrius) 497
 Rogovskis Vladislovas 667
 Rogvoldas Vasilijus 92
 Romanas — žr. Sanguška Romanas
 Romanas, Briansko k. 363
 Romanas, Galičo ir Vladimiro k. 72, 74
 Romanas, Perejeslavlio k. 201—03
 Romanas Danilovičius (Romanas) 122
 Romanas Petrilovičius 362
 Romodanovskis Piotras 666
 Romodanovskis Vasilijus 555
 Romuntas 134—35
 Rostovskis S. 763
 Rotundas Augustinas 751
 Rudolfas 517
 Ruklys 110
 Rumbaudas 369, 372—73, 376, 420, 436, 448, 461
 Runčkovskis 745
 Rupeikis 110
 Rupertas 336
 Rusanas Dovydas 313
 Rusdorfas — žr. Paulius fon Rusdorfas
 Ruža 596

 Saburovas Bogdanas 724
 Saimonas 54
 Sakavičius Andrius (Andrius) 473—74
 Saladinas 398

- Sanguška Dimitras (Dimitras) 692—93
- Sanguška Fiodoras 655
- Sanguška Jaroslavas 748
- Sanguška Romanas 730, 739—41, 745—46, 749, 753
- Sanguška Teodoras Liubartas (Sanguška Teodoras) 261, 283, 347
- Sanguškaičiai (Sanguškos) 261, 469
- Sapiega Andrius (Andrius), Naugarduko vaivada 37
- Sapiega Andrius (Andrius), Polocko vaivada 37
- Sapiega Bogdanas 36, 575, 595
- Sapiega Jonas (Jonas) 37, 39, 298, 552, 555, 557, 573, 578, 596, 601, 608, 613, 631, 663
- Sapiega Kazimieras Jonas (Kazimieras Jonas) 10, 293
- Sapiega Kazimieras Leonas 9—10, 32, 36, 39
- Sapiega Mikalojus 730
- Sapiega Povilas, Minsko ir Naugarduko vaivada 711
- Sapiega Povilas Jonas (Sapiega), LDK etmonas 11, 39, 293, 295
- Sapiegos (Sapiegų giminė, namai, šeima) 10—11, 39—40, 293, 299
- Sašinas 275
- Schlözer A. L. — žr. Šleceris A. L.
- Scipijonas 37
- Secignivskis 732
- Segitas 740
- Seid Achmatas 502
- Sekalis 65
- Selechovskis Ivanas 686
- Semaška Petras 687, 693
- Sendzivojus iš Šubino 257
- Senka 435
- Serebrianas Ivanas (Serebrianas) 729—31, 740
- Severinas — žr. Norvedas Severinas
- Sikstas IV 528
- Simeonas, Drucko k. 90
- Simeonas, Slucko k. 693
- Simonas — žr. Karijotaitis Simonas
- Simonas — žr. Olekaitis Simonas
- Simonas, Bialajos k. 558
- Simonas Algimantaitis (Simonaitis Alšėniškis) 389, 450
- Simonas Ivanovičius (Simonas) 578
- Simonas Lengvenis (Lengvinas, Simonas) 261, 285, 313, 353
- Sindevaldas 56
- Sirvydas Konstantinas 17
- Skabeika 463—64
- Skarga Petras 10, 18, 29
- Skinderis — žr. Kaributaitis Skinderis
- Skinderis, Lietuvos karys 709
- Skinderis Ivanas 598
- Skirgaila (Kazimieras, Kazimieras I Skirgaila, Kazimieras Skirgaila) 261, 266, 269, 272—73, 280, 282, 284—85, 287, 289, 302—08, 310, 312—13, 315, 317—19, 321—24, 326, 330—31, 333—35, 343—44
- Skirmantas (Skirmantas Naugardukietis) 84—87, 90
- Skomantas 127—28, 134, 157—58
- Skoruta Aleksandras 563
- Slavka 464
- Slucko kunigaikščiai 261, 430, 507
- Sneporodas Jonas (Sneporodas) 732—33
- Snovskis Melchijoras 748
- Sobeski Jonas (Jonas III) 757
- Soboras Grigorijus 746

- Socha 357
 Sofija, L. d. k. Jogailos žmona
 402, 408
 Sofija, L. d. k. Vytauto d. 327
 Sokolinskis Povilas 695, 751
 Sologubas Mikalojus (Mikalojus,
 Sologubas) 565, 573, 626—27,
 746
 Solomereckis Bogdanas 730
 Solomereckis Ivanas 568
 Solomereckis Teodoras 668
 Soltanas Aleksandras 528
 Soltanas Fiodoras 749
 Soltanas Juozapas 559
 Soroka Ivanas 749
 Spera 63—64
 Spitekas iš Melštino 282, 347,
 357—59, 364
 Spitekas iš Tarnovo 286
 Spūdas 187
 Stanislovas, Kijevo k. 200, 202—
 03
 Stanislovas, šv. 623
 Stavskis Mykolas 647
 Steponas, popiežius 56—57
 Steponas, Valachijos valdovas
 519, 525, 527—28, 533, 549—
 50, 552, 557—58
 Steponas, vengrų kar. 618, 635
 Steponas, Moldavijos valdovas
 452
 Steponas, Zbaražo k. 695
 Steponas Batoras (Steponas, Ste-
 ponas I) 37, 152, 744
 Strijkovskis Osostevicijus Motie-
 jus 5—7, 11—12, 14—15,
 21—23, 26, 28, 30—31, 42—
 43, 277, 760, 762, 765
 Strumila Petravičius Stanislovas
 537, 550, 559
 Suchtos 479
 Sudargas 181, 187, 190
 Sudargo šeimyna 195
 Sudimantaitis Alekna 505—06,
 508
 Suleimanas 654, 695
 Surbantas 126
 Surdeta 126
 Surminas 163—64, 191—92
 Survila 709
 Sverčovskis Jonas (Sverčovski)
 632—33, 643
 Sviatoslavas, Kijevo k. 90, 95—96
 Sviatoslavas, Smolensko k. 284—
 85
 Sviatoslavas Igorevičius (Sviato-
 slavas) 62
 Svyrių kunigaikščiai 140
 Svirskis Lukošius Bolkas (Svirskis
 Lukošius) 709, 733, 751
 Svirtilas 183
 Svisdeta 126
 Šafranecas, pulkininkas 438
 Šafranecas Petras 281
 Šamotulskis — žr. Dobrogostas iš
 Šamotulų
 Šamotulskis — žr. Vincentas iš
 Šamotulų
 Ščerbatas Josifas 740
 Ščitas Jonas 639
 Šemeta 709
 Šemeta Melchijoras 748, 751
 Šemiačičiai, kunigaikščiai 567—68
 Šemiačičius Andrejus 558, 562
 Šemiačičius Vasilijus 558
 Šeremetjevas 746
 Šich Achmetas 568, 570—71,
 581—84, 586
 Šimkovičius Jonas 695, 707, 728,
 737
 Šindekopfas 248, 251
 Šleceris Augustulas Liudvigas
 (Schlözer) 29—30
 Šleinicas 624

- Šlubasis kalavijas — žr. Tamerlanas
- Šostakas Fiodoras (Fiodoras) 557
- Šostakas Mikalojus 647
- Štendichas Henrikas 701
- Štrubicas 738
- Šuiskis 643—44, 653, 665, 723, 729—31, 747
- Šumbergas 512
- Švarnas 25, 108, 114—16, 119—23
- Šventaragis 92, 94, 98, 124—25, 128—29, 134
- Švitrigaila (Boleslovas, Boleslovas I Švitrigaila, Boleslovas Švitrigaila) 13, 261, 282—83, 285, 326, 333—35, 337, 339, 347—50, 359, 362, 364—67, 369—70, 397, 428, 430—42, 444—45, 447—51, 454—60, 462, 465, 467, 469, 480—81, 487, 489, 494, 498, 760
- Taboras Baltramiejus 580
- Taboras Vaitiekus 541, 543, 559, 569, 583, 588, 593—94, 596
- Tamerlanas (Šlubasis kalavijas, Timurakšakas, Timurkutjenas, Timurkutlukas) 352, 354, 356—57, 766
- Tarkvinijus 28
- Tatla Zaklika Toporčikas 433
- Tarnovskis Jonas (1488—1561, Tarnovskis), etmonas 662, 665—66, 670, 676
- Tarnovskis Jonas, lenkų šimtiniųkas 745
- Taubė Jonas 754
- Tautvilas, liet. pasiuntinys 1463 m. Piotrkovo seime 513
- Tautvilas (Teofilis), L. d. k. Kęstučio s. 262, 320
- Tautvilas (Teofilas), Lietuvos kar. Mindaugo brolėnas 98—99, 101, 111—12
- Temiras 532
- Tenčinskis 632
- Tenčinskis Andrius 433
- Tenčinskis Jonas 493
- Teodora 59
- Teodoras — žr. Karijotaitis
- Teodoras — žr. Volskis T.
- Teodoras Liubartas, L. d. k. Algirdo s. 261
- Teodorikas 55
- Teofilas, Teofilis — žr. Tautvilas
- Teofridas, šv. 211
- Tyla A. 762
- Timotiejus — žr. Daumantas
- Timurakšakas, Timurkutjenas, Timurkutlukas — žr. Tamerlanas
- Tiškevičius Jurgis 694, 711—12, 730, 734, 737, 746
- Tiškevičius Teodoras 693
- Tiškevičius Vasilijus 701, 711
- Tochtamyšas 352—54, 398—99
- Točinskis Skuminas 737
- Tolmakas Jurijus 732—33
- Tolvaiša Mikalojus 733, 751
- Toroškrajas Vasilijus 313
- Totila 56
- Traidenis 27—28, 134, 138, 140—41, 143—45, 147—50, 153—54
- Treniota 87, 90—92, 110—14, 157
- Trepka 629
- Tretjakas 613
- Trizna Grigalius 711
- Trizna Jonas 585, 737
- Trobius 133, 135—37
- Tromba 376
- Trubeckiai, kunigaikščiai 335
- Trubeckojai 738

- Turčininas 658
 Turskis Petras 254
 Ulčinaité E. 764
 Ulrichas, Choinicų igulos viršininkas 517
 Ulrichas fon Jungingenas (Ulrichas) 338, 379—80
 Urbonas IV 287, 305
 Ursinas 60
 Urusovas 295
 Utenis 88—90, 92, 124
 Vaclovas, Čekijos kar. 362—63, 376—77
 Vaclovas (Vanka), Mazovijos k. 217, 228
 Vaclovas Mikalojaitis 668, 695
 Vaidevutis 49—52
 Vaidila 263—65, 267—68
 Vaidotas, Vaidotas Kęstutaitis — žr. Andrius Vaidotas
 Vaina 746
 Vaišvilkas (Vaišelga, Valstininkas) 23, 100, 112—16, 119, 121—24, 758
 Valavičius Eustachijus 687, 693, 705—06, 710, 737, 754
 Valavičius Grigalius 693
 Valavičius Jonas 737
 Valavičius Jurgis 562, 724
 Valenrodas — žr. Konradas Valenrodas
 Valentinas, šv. 282
 Valentinianas Pirmasis 47
 Valerijonas, Vilniaus vysk. 716, 748, 750
 Valius Jurgis 506
 Valstininkas — žr. Vaišvilkas
 Valteris Pletenbergas 574
 Vanka — žr. Vaclovas
 Vapovskis B. 765
 Varšas 136
 Varšas iš Michovo 357
 Vasilijus — žr. Olelkaitis Vasilijus
 Vasilijus — žr. Vygandas
 Vasilijus, Galičo k. 99
 Vasilijus (1371—1425), M. d. k. 327, 354, 367—70
 Vasilijus Ivanovičius (Vasilijus, Vasilijus III, 1479—1533), M. d. k. 578, 593—95, 598—99, 601, 607—08, 611—14, 617, 621—22, 624—30, 634—35, 638—41, 643, 647—49, 651—52, 654, 656—59, 661—64, 669, 683, 767
 Vasilijus Vasiljevičius (1415—1462, Vasilijus), M. d. k. 416, 547, 578, 649, 653, 669, 695
 Vasilijus Vasiljevičius (Vasilijus), M. d. k. Ivano Vasiljevičiaus brolis 548
 Vasiljevičius — žr. Ivanas Vasiljevičius
 Vasilka, Galičo k. 122—23
 Vazos 18
 Vechelis A. 6
 Veljaminovų šeima 746
 Venera 394
 Venžikas Mikalojus 387
 Verneris, Ragainės komtūras 191
 Verneris fon Hoinbergas 182
 Verneris fon Tetingenas 338
 Verneris fon Vindekenas 246
 Vesna Teodoras 348
 Vesta 69
 Vežchlinskis 621—22
 Vidimantas 273
 Vygandas — žr. Kaributaitis Vygandas
 Vigandas fon Baldersheimas 254
 Vygandas Vasilijus Aleksandras

- (Borisas, Vygandas, Vygandas Aleksandras), L. d. k. Algirdo s. 262, 280, 282, 325—26
- Vygando palikuonys 534
- Vykintas, Mantvilos s. 77, 80—81, 83
- Vykintas, Vitebsko valdovas 98—99
- Viklifas 393, 696
- Vilčekas Jonas 699, 737
- Vilhelmas, Austrijos k. 280—82
- Vilhelmas, Rygos arkivysk. 697—98, 709
- Vilhelmas Fiurstenbergas (Fiurstenbergas) 697—98, 700—02
- Vincentas iš Šamotulų (Šamotulskis, Vincentas Šamotulskis) 445—46, 459
- Vingaudas — žr. Andrius Vingaudas
- Vinrichas fon Kniprode (Vinrichas) 236—37, 257, 261
- Visiginas Stanislovas 506
- Viskovatovas Ivanas 710
- Višnioveckis, k. 690
- Višnioveckis Aleksandras 618
- Višnioveckis Dimitras 618, 720
- Višnioveckis Jonas 618
- Višnioveckis Mykolas (Višnioveckis) 618, 682, 724
- Višniojovco kunigaikščiai 343, 655
- Vitas 103
- Vitas fon Furstas 614
- Vytautas (Aleksandras Vytautas, Aleksandras I Vytautas, Vytautas Kęstutaitis) 16, 21—22, 256, 258, 260, 262, 265—66, 268—77, 282—85, 287, 303—35, 337—83, 385—405, 407—28, 430—32, 441, 489, 530, 543, 627, 669, 717, 760, 766
- Vitenbergas 295
- Vytenis 27, 149—50, 152—54, 161—62, 166—72, 174—78, 183—85, 188—91, 193—95, 206, 767
- Vytis 140
- Vladička Jonas 545
- Vladimiras, L. d. k. Algirdo s. 261, 287, 315, 321, 333, 339, 343—44, 430, 602
- Vladimiras, Kijevo k. 85
- Vladimiras, Vladimiro k. 199—200
- Vladimiras Riurikaitis 74
- Vladimiras Sviatoslavovičius (Vladimiras) 62—63
- Vladislovas — žr. Jogaila
- Vladislovas — žr. Zbaražskis
- Vladislovas
- Vladislovas, Čekijos kar. 518
- Vladislovas, Opolės k. 131
- Vladislovas Hermanas 67
- Vladislovas Lokietka (Vladislovas) 159, 167, 180, 210, 213, 215
- Vladislovas Jogailaitis (Vladislovas), Lenkijos ir Vengrijos kar. 410—11, 452—55, 457—59, 461, 468—71, 476, 481—84
- Vladislovas Kazimieraitis (Vladislovas), Čekijos ir Vengrijos kar. 519—21, 523—24, 529, 537—38, 540, 549, 558, 563, 569—70, 572, 596—97, 610, 628, 635—37, 673
- Vladislovas IV (Laimingasis) 39, 152—53
- Vladislovas Varnietis 569
- Vlodekas iš Ogdorzeneco 281
- Vodka Teodoras 693
- Voitikas Bogušas 648

- Voldemaras 213
 Volfgangas 247
 Volminskis Jonas 712, 730
 Volodkovičius Martynas 705—07
 Volodkovičius Mikalojus 749
 Voložino kunigaikščiai 479—80
 Volskiai, kunigaikščiai 359
 Volskis Dimitrijus (Dimitrijus) 359
 Volskis Teodoras (Teodoras) 359
 Vorotinskiai, kunigaikščiai 537, 548
 Vrocimovskis Martynas (Marty-
 nas) 526—27
 Vsevolodas 67
 Vujekas Jokūbas 17

 Zaberezinskis Jonas Manvydas
 (Jonas, Zaberezinskis) 545,
 560, 564, 569, 580—81, 588,
 596—97, 599—600
 Zaborovskis Vasilijus 736
 Zagorskis 748
 Zakličinskis Jordanas 600
 Zaklika iš Mendzigožo 286
 Zaleskis Jokūbas 540
 Zamoiskis J. 18
 Zaremba Laurynas 441—42
 Zažeckis Zenonas 749
 Zbaražskiai 343
 Zbaražskis Andrius 618
 Zbaražskis Vladislovas (Vladis-
 lovas) 748
 Zbignevas — žr. Olesnickis
 Zbignevas
 Zbignevas iš Bžezės 369
 Zborovskis, Kališo vaivada 692
 Zborovskis Jonas 633
 Zebžidovskis Florijonas 718
 Zelinskis Vladimiras 734
 Zemislovas 126
 Zemovitas (XIII a.), Mazovijos k.
 108
 Zemovitas (?—1426), Mazovijos
 k. 286, 289, 304, 327, 383
 Zenkevičius Teodoras 756
 Zenovičius Despotas 478
 Zenovičius Jurgis 705, 709, 730,
 745
 Zenovičius Kristupas 745
 Zenovjevičius Mikalojus 562
 Zigfridas, Balgos komtūras 174
 Zigfridas, Livonijos mg. 416
 Zigfridas fon Dahlenfeldas 243
 Zigmantas — žr. Žygimantas II
 Zigmantas — žr. Žygimantas I
 Kęstutaitis
 Zigmantas — žr. Žygimantas III
 Augustas
 Zigmantas, Čekijos, Vengrijos
 kar. ir Romos imp. 363—64,
 376—77, 383, 391, 393, 397,
 400—01, 403—04, 414, 416,
 418, 424—25, 457, 460
 Zigmantas Brandenburgietis 279
 Zigmantas Rotas 424, 455—56
 Zigmantas Santajis 572
 Zigmantas III Vaza (Zigmantas,
 Zigmantas III) 18, 152—53
 Zonenbergas 381

 Žarnovskis Stanislovas 581
 Žegota 156
 Žygimantas — Kaributaitis Žygi-
 mantas
 Žygimantas II (Zigmantas, Žygi-
 mantas Senasis) 517, 540,
 549, 569, 587—88, 592—99,
 601, 604—05, 614—15, 618,
 621—22, 624—26, 628—31,
 635—39, 644—45, 647, 651—
 53, 663—64, 666—69, 677,
 679, 760—61, 766
 Žygimantas I Kęstutaitis (Zig-
 mantas, Žygimantas) 13, 37,
 262, 362, 440—45, 447—52,

- 454—65, 467, 469, 472—74,
489, 760
- Žygimantas III Augustas (Augustas, Zigmantas) 289, 530, 649,
657, 659, 661—62, 670—71,
673—80, 682—84, 686—87,
689—99, 701—05, 707, 710,
713, 715—18, 720, 725—29,
734—35, 739, 741—43, 749—
50, 752, 754—56, 761, 767—
68
- Žinevojus 577
- Žitomirskis Aleksandras 693
- Živinbudas (vardas) 45
- Živinbudas, Julijono Dausprungo
palikuonis 58, 68, 71—72, 77,
80—81, 83, 85
- Žižemskis 709

**VIETOVARDŽIŲ, ETNONIMŲ
IR KAI KURIŲ KITŲ ISTORIJS DALYKŲ
RODYKLĖ**

S a n t r u m p o s

a.	— apskritis
apyg.	— apygarda
apyl.	— apylinkės
dab.	— dabar
deš.	— dešinysis
dv.	— dvaras
gv.	— gyvenvietė
int.	— intakas
kair.	— kairysis
kln.	— kalnai
kr.	— kraštas
p.	— pilis
par.	— parapija
s.	— sala
sr.	— sritis
šv.	— šventasis
u.	— upė
v.	— valsčius
ž.	— žemė
žr.	— žiūrėk

- Aizkrauklės apyg. 704
 Akademija — žr. Vilniaus aka-
 demija
 Alanija 47
 alanai 47—51, 53—54, 59—60,
 757
 Aletas 211
 Alna, u. 165
 Alpės, kln. 62
 Alšėnai 204, 313, 344, 389, 396,
 468, 542, 668, 690
 Alšėnų kunigaikštystė 140
 Altenburgas 216
 Angerburgas 249
 Anglija 237, 242, 246, 317, 335,
 725
 anglai 317
 Antakalnis — žr. Vilnius
 Antika — 12, 24
 antikinės tautos 757
 antikinės kalbos 16
 Antiochija 515
 Antverpenas 7, 10, 292, 300
 arijonai 56
 Ariogala 152
 Ariogalos v. 207
 Ariogalos ž. 247, 249
 Ariogalos par. 388
 Armakanas 103
 Astrachanė 694—95
 Ašmena 217, 361, 441, 447—49,
 480, 748
 Ašmenos kunigų augustinų kole-
 gija 449
 Ašmenos kr. 79
 Augsburgas 675
 Augsburgas tikėjimas 714, 743
 Aukaimis 165, 167
 Aukaimio p. 158, 167, 181, 183
 Aukštadvaris 666
 aukštaičiai (kalnėnai) 16, 31
 Austrija 207, 253, 280, 289—300,
 335, 383, 395, 460, 637,
 673—74, 685, 692
 austrai 281—82, 336, 673, 692,
 739
 Azija 221, 223, 757
 Azovas 355
 Babelio bokštas 12
 Bajerburgo p. 216
 Bajorų pilaitė 251
 Bakotos p. 222, 490
 Balga 165, 174, 338
 baltai 757
 Baltarusija 31, 348—49, 466, 471,
 493, 520, 585, 603, 718, 723,
 759, 763, 765
 baltarusiai 12, 32, 757, 759—60
 baltarusių kalba 760, 763
 Baltijos (Venedų) jūra 44, 58, 60,
 428, 516
 Baltijos įlanka 220
 Baris 645
 Barta, ž. 189
 bartai 158
 Bartenšteinas 108, 246
 Bartenšteino p. 108
 Basia, u. 298
 Bauskės p. 704
 Bavarija 216, 247
 Bazelis 6
 Bebras, u. 141
 Belaja 558
 Belajos apyl. 607, 739
 Belaja Cerkvės p. 222
 Belgija 300
 Belgorodas 571, 614
 Belgorodo p. 204
 Belskas 259, 321, 467, 479, 735,
 758
 Belsko apyg. 237
 Belsko ž. 676
 Belsko seimas 735

- Belzas 257—58
 Belzo ž. 513
 Belzo kunigaikštystė 250, 435
 Belžicų seimas 486
 Berezina 87, 217, 559, 585, 680,
 726
 Bibervaitės p. 187
 Bychovas 293
 Bidgoščius 374, 506
 Bidgoščiaus seniūnija 325
 Birgelava 134
 Birgelavos p. 134
 Biržai 675, 711
 Bisenės p. 158, 186—87, 190—91,
 208
 Bizantija 56, 560
 Bobras, u. 562, 631
 Bobrovnikai 374
 Bobruiskas 576
 Bogucinas 131
 Borisovas 87, 560, 604, 628, 630—
 31
 Bosna 391
 Brabantas 300
 Braclavas 342, 345, 445, 513,
 553—54, 685
 Braclavo p. 231, 454, 553
 Braclavo kr., ž. 492, 552
 Brandenburgas 133, 179, 190,
 212—13, 215, 228, 233, 243,
 408, 485, 622, 697
 Brandenburgo markgrafystė 214
 Braunsbergas 8
 Braunšveigas 133
 Bremeno-Hamburgo arkivysku-
 pystė 15
 Breslauja 65, 217, 219, 455
 Breslaujos a. 617
 Breslaujos apyg. 454
 Bresto (Kujavijos) seimas 410
 Brestas (Lietuvos Brasta, Lietuvos
 Brestas) 8, 79—80, 200, 277,
 293, 295—97, 314—15, 321,
 376, 442, 451, 468—70, 486,
 494—95, 497, 504, 514, 551,
 562, 581, 583, 604, 616, 638,
 651, 674, 694, 734—35, 737,
 751
 Bresto p. 304, 314, 451, 581
 Bresto apyl. 85
 Bresto apyg. 237
 Bresto seimas 468, 493, 504, 511,
 514, 571, 581, 616, 618, 645,
 674, 735—36
 Brianskas 110, 204, 363, 479,
 480, 488, 559, 749
 Briansko p. 369
 Briansko kunigaikštystė 367
 Briuselis 301
 Brodnica 390
 Brudzevas 442
 Buda 569
 Eugas, u. 296, 384, 413, 435, 514,
 552
 Burgundija 300
 Bžezė 369
 Bzura, u. 172
 Bžečas 434
 Cechanovas 229
 Cepra, u. 591
 Cėsys (Vendenas) 697, 709—10,
 763
 Cėsių apyg. 742
 Chačibėjus 392
 chamitai 12
 Chelmas 257, 438
 Chelmo apyg. 438
 Chelmo ž. 257
 Chencino p. 285
 Chlepenis 545
 Chmelnikas 488
 Choincai 505, 517, 648
 Chotinas 757
 Chotino tvirtovė 670
 Christburgas 126, 128, 143

- Christburgo p. 128, 143
 Christmemelio p. 193, 195, 210, 250
 Chronas, u.—žr. Nemunas
- Čartoryskas 261, 462, 473, 514, 655, 748—49
 Čečerskas 652
 Čekija 125, 133, 162, 207, 210, 212, 242, 246, 288, 360, 362—63, 376, 401, 403—07, 409, 416, 430, 456—57, 460—61, 518—21, 523—25, 529, 537, 563, 635—37, 643, 654, 693
 čekai 106, 125, 233, 362—63, 373, 375—77, 400—03, 405, 408—09, 455, 460, 558, 563, 565, 573, 624, 636, 644, 678
 Čerkasai 221, 655, 683
 Čerkasų p. 204
 Černigovas 67, 87, 93—94, 261, 559, 568, 601, 664, 680, 683
 Černigovo ž. 451
 Čerskas (Mazovijos) 159
 Červinskas 21, 111, 378
 Červonogradas 347
 Červonogrado p. 231, 431
 Čiašnikai 730, 740
- Dakija 362, 460, 462, 465, 469, 525, 533, 670
 dakai 460, 525
 Dancigas 35, 38, 237, 246, 296
 Danija 105, 246, 398, 416, 706, 712
 danai 209, 233, 579, 615, 712, 719—20
 Daugavgryva 109
 Daugpilis 135, 347
 Daugpilio p. 135, 704
 Daugpilio apyg. 742
- Dauguva, u. 47, 64—66, 77, 88—89, 108, 135, 209, 283, 305, 347—48, 450, 454, 638, 644, 704, 711, 714, 729, 736, 742, 745
 David Gorodokas 757
 Deltuva (Diavaltovo, Diaviltovo, Dzievaltovija) 22, 68, 71, 758
 Deltuvos p. 63
 Didieji Lukai 652
 Didysis Naugardas — žr. Naugardas
 didžiarusiai — žr. maskvėnai
 Dyklaukai 221, 353, 662
 Dnepras, u. 82, 110, 221—22, 298, 348, 429, 473, 568, 604—05, 631—32, 644, 665, 718, 726
 Dnestras, u. 553, 615, 670
 Dobrynė 89, 161—62, 180, 198, 210, 365, 374, 389, 407, 439
 Dobrudžos kr. 222
 Dombrova 357
 Dominyko šv. ordinas 103
 Donas, u. 54, 222, 353—55, 568
 Dorogobužas 473, 595, 601, 606
 Dorogobužo ž. 640
 Dorogomilovas 548
 Dorpatas (Jurjevas) 234, 671, 701—02, 706, 712, 714, 716, 763
 Dorpato p. 209
 Dorpato apyg. 715
 Dorpato vyskupija 714
 Drevanta, u. 180, 215
 Drisa 284
 Drogičinas 114
 Drohičinas 79, 200, 266, 270, 275, 321, 338, 467, 748—49, 758
 Drohičino apyg. (seniūnija) 638—39

- Drova 631
 Druckas 90—91, 96, 99, 349, 628, 695
 Druja 219, 284, 704
 Dubingiai 675
 Dubysa, u. 60, 63, 366
 Dubna 183
 Dubrovnas 631, 731
 Dubrovno apyl. 718
 Dunojus, u. 56, 222, 757
 Durbės kautynės 20
 Dzievaltovija — žr. Deltuva

 Eišiskės 80
 Elbingas 220
 Elsbergas 220
 Estija 44, 710, 712, 714, 763
 Europa 19, 44, 76, 223, 232—33, 242, 294, 371, 415, 423, 426, 433, 515, 572, 614, 629, 636, 748, 757
 Rytų Europa 5—6, 30, 757
 Sarmatų Europa 5, 7
 Šiaurės Europa 5
 Vakarų Europa 5, 7, 29
 Vidurio Europa 757
 Ezelio s. 128, 133, 234

 Felinas — žr. Viljandis
 Filipovas 296
 Flandrija 234
 Florencija 474, 528, 539, 560
 Florencijos sinodas 474
 Frankfurtas 6, 425
 Frankfurtas prie Oderio 215
 Frankonija 242
 Fridburgo p. 216
 Frizija 596

 Gainos par. 287
 Gaižuvos v. 166, 172
 galai 56—57
 Galičas 72, 75—76, 99, 112, 115, 122, 231, 238, 241, 383, 490, 610, 763
 Galičo p. 75
 Galičo kunigaikštystė 74
 Galičo kr., ž. 239—41
 Galija 57
 galai 57
 Gardinas 79—80, 158, 183—85, 191—92, 210, 213, 248, 265—66, 268, 270, 277, 285, 287, 300, 309, 315, 317, 343, 442, 450, 515, 540, 590, 600, 646, 692, 694, 737—38, 742, 744, 747
 Gardino p. 158, 184, 190, 304, 315, 317, 331, 334, 452
 Aukštutinė p. 316
 Žemutinė p. 316
 Gardino apyl. 174, 189
 Gardino kr., ž. 127, 173, 182, 217
 Gardino seimas 518, 520, 650, 742, 747
 Gdanskas 7, 9, 260, 389, 509, 648, 655
 Gedimino p. 195, 210
 gepidai 47, 56, 62
 Germanija 45, 47, 55—56
 Gervėčiai 131
 Getingenas (Göttingen) 29—30
 Glogovas 569, 592
 Gneznas 279, 282, 286, 374, 419, 459, 501, 569, 596, 735
 Gnezmo arkivyskupystė 15, 29
 Goliubo apyl. 174
 Gomelis 603, 664—65, 669, 672, 680
 Goniondzas 610, 645
 Gora 565
 Gorodecas 84
 Gorodokas 577
 Gostininas 159, 600

gotai 15—16, 44, 46, 54—56, 62, 757
 Gotesverderio p. 251
 Göttingen — žr. Getingenas
 Gotų vandenyno s. 44
 Gozdava 72
 Gozenlankės p. 254
 Grabovo p. 257
 Graikija 6, 56, 539, 572
 graikai 62, 83, 101, 283, 287, 337, 450, 458
 graikų kalba 15—16, 46, 53, 752
 Graudencas 128, 143
 Graudenco p. 128, 143
 Graužiškės 80
 Griunvaldas 379, 381
 gudai 31
 Gurka 733
 Czikovo p. 599

Halė 233, 635
 Heilsbergas 108
 Heilsbergo p. 106, 108, 189
 Helmės p. 733—34
 Henenbergas 228
 herulai 12, 16, 44—47, 54—56, 59, 62
 Hirkanų jūra (dab. Kaspijos) 75
 Hohenšteinas 317, 320
 Holandas 381, 646
 Horodlė 279, 384, 435
 Horodlės p. 257, 486
 Horodlės seimas 384, 413
 Horodlės unija 13
 hunai 54, 60, 757
 husitai 408, 458

Ilža 117
 Indija 300
 indoeuropiečių kalbos 757
 Inovroclavas 751
 Inovroclavo seniūnija 325
 Insubrija 60

iranėnų kalbos 757
 Irpenis, u. 201
 Iskra, u. 375
 Ispanija 300, 622, 637
 ispanai 636
 Įsrutis 220, 254, 320
 Įsruties p. 249, 258
 Įsruties apyg. 249, 259, 339
 Italija 16, 44—46, 55—57, 59—62, 525, 572, 596, 698
 italai 42, 46, 58—62, 579, 636, 685, 766
 Ivanogrado p. 545
 Ivanica 239
 Ivanskas 730
 Ivansko apyl. 730
 Izborskas 747
 Izborsko p. 747

jafetitai 12
 Janovo p. 296
 Janovo ž. 691
 Jaselda, u. 85
 Jazdovas, dv. 108
 jazigai — žr. jotvingiai
 Jedlnios seimas 424
 Jeruzalė 19, 233
 Jezeriščė 612, 718, 737
 Jezeriščės p. 732
 Jėzuitų ordinas (Jėzaus draugija, jėzuitai, ordinas) 7—11, 13, 17, 26, 29, 31, 35, 40—41, 292, 299—301, 751, 760
 Johanisburgo tvirtovė 245
 Jonava 673
 Jotvingija 44, 78, 99, 102—03, 117, 154
 jotvingiai (jazigai) 25, 44, 62, 68, 72, 75, 78, 86, 114—15, 117—18, 141, 145—47
 Julichas 207
 Junigeda 167, 174, 191, 759
 Junigedos p. 169, 179, 191, 759

- Junigedos apyl. 166—67
 Juodoji jūra 392, 428, 513, 757
 Jūra, u. Nemuno deš. int. 63, 186
 Jurbarkas 196, 250, 309
 Jurbarko p. 63, 195
 Jurgenburgo apyl. 248
 Jurjevas — žr. Dorpatas

 Kafa — žr. Teodosija
 Kaidanovas 86
 Kalavijuočių ordinas (kalavijuo-
 čiai, kalavijuočių riteriai,
 karinis ordinas) 19—20, 80,
 89, 97, 102, 175, 766
 Kališas 183, 459, 487, 505, 513,
 692
 Kališo ž. 187
 kalnėnai — žr. aukštaičiai
 Kaltinėtų par. 388
 Kalugos apyg. 477
 Kamenecas 222, 231, 270, 276,
 314—15, 345—47, 366, 433,
 490
 Kameneco p. 231, 304, 431—32,
 490, 643
 Kanevas 221, 683
 Kanevo p. 204
 Karačėvas 87
 Karaliaučius 106, 108, 160—61,
 166, 174, 182, 184, 189, 220,
 234—35, 242, 643, 690
 Karaliaučiaus p. 108
 Karksis 177
 Karksis p. 177, 733—34
 Karmėlava 666
 Karšuvos p. 105—06
 Karšuvos ž. 181, 187
 Kaukazo kln. 75
 Kaunas 7—8, 31, 63, 195—96,
 219, 246—48, 250—51, 257,
 318, 324—25, 361, 366, 371,
 512, 515, 586, 690
 Kauno p. 195, 246—48, 257, 324
 Kauno jėzuitų kolegija 8
 Kauno ž. 217
 Kazanė 477, 695, 729
 Kazanės orda 90
 kazokai 38, 609
 Zaporožės kazokai 39
 Kėdainiai 479, 673, 684
 Kekerbergo p. 246
 Kelnas 6, 20, 758
 Kentauras, herbas 60, 71
 Kernavė 65, 71, 114—16, 125,
 133, 137, 141, 149, 205, 217,
 262, 325, 462
 Kijevas 62, 65, 67, 74—76, 90,
 93, 95, 99, 101, 108, 115,
 136, 200—01, 203—04, 222—
 23, 261, 287, 315, 322, 339,
 343—45, 355, 357, 359, 392,
 394, 402, 430, 448, 457, 460,
 463, 475, 480—81, 487, 507,
 519, 522, 525, 528, 539, 560,
 571, 582, 584, 602, 616, 640,
 655—56, 726, 748—51, 760
 Kijevo monarchija 204
 Kijevo vaivadija 521
 Kijevo kunigaikštystė (karalystė)
 85, 321, 330, 343, 490, 507,
 521, 602, 750
 Kijevo kr., ž. 17, 221, 290, 359,
 442, 447, 451, 480, 575, 616,
 685, 749
 Kijevo Rusia — žr. Rusia
 Kilija 614
 kimbrai 44, 46
 Kimelio p. 174
 Kirumpė 733
 Kirumpės p. 209
 Klaipėda 210
 Klaipėdos p. 389
 Kleckas 479—80, 589, 602
 Klecko p. 576
 Klogėnų v. 207
 Knišinas 754—55

- Kobyliai 455
 Kolainių p. 163—64, 166
 Kolonija Agripina 88, 763
 Kompostela 19, 233
 Koninas 404
 Konstancos bažnytinis suvažiavimas 388—89, 395
 Konstantinopolis 392, 539, 560, 571, 725
 Kopylis 344, 461, 522, 591
 Kopylio ž. 603
 Kopystės p. 718
 Kopistrinas 536
 Korablis, u. 140
 Korčinas 494
 Korčino seimas 420, 452, 486, 512
 Kordoba 405
 Korecas 262
 Korela, u. 54
 Košerskas 261
 Kovelis 261
 Kozeglovai 286
 Kozelsko apyg. 477
 Krasnopolės apyl. 733
 Kražių par. 388
 Kremenecas 231, 279, 330, 334, 343, 397, 438, 490
 Kremeneco p. 454
 Krėva 217, 273—74, 450, 480
 Krėvos kunigaikštystė 269
 Krėvos par. 287
 Krėvos unija 27, 759
 Kričėvas 603, 652
 Krymas (Tauridė) 221, 223, 400, 482, 507, 513, 518, 550, 562, 568, 571, 576, 584, 586, 616, 642, 755
 Krymo orda 90
 Krinkos 452
 Kryžiuočių ordinas (kryžiuočiai, ordinas, Prūsijos riteriai, riteriai, Teutonų ordinas, teutonų riteriai, vokiečių ordino vienuoliai, vokiečių ordino riteriai) 15, 19—21, 24—25, 27—28, 42, 60, 89, 99, 104—06, 108, 118—19, 125—27, 130—32, 134—35, 143, 157—58, 160—99, 202, 207—10, 212, 215—17, 219—21, 228—30, 232, 235, 237—38, 240—60, 265—69, 276, 283, 303, 305, 307—10, 312—13, 317, 321—23, 325, 327—29, 334—36, 338—39, 347—48, 352, 357, 364—66, 368—69, 371—82, 388—91, 394, 396—98, 400—01, 403—08, 412, 415—16, 421, 423, 425, 439—40, 444, 457, 485, 504, 507, 512, 516, 552, 614—15, 622, 624—25, 637, 645—46, 648—49, 652, 719, 758—60, 766—67
 Kroicburgas 108
 Kroicburgo p. 108
 Krokua 25, 117, 120, 131, 136, 145, 154, 156, 162, 230, 254, 279, 281—84, 286, 302, 331, 347, 357, 360, 383, 394, 410, 412, 419, 421, 442, 444, 452, 458—59, 482, 486—87, 493—94, 498—99, 510, 516, 535, 568, 571, 573—74, 584, 586, 592, 595, 599—600, 618, 624, 635, 645, 648, 651, 661, 673—74, 677—79, 684—85, 692, 703
 Krokuvos p. 600, 623
 Krokuvos kr., ž. 162, 256—57
 Krokuvos vyskupystė 427
 Krokuvos seimas 40
 Kropivna, u. 631, 633
 Krošinas 534
 Krotišinas 751

Kujavija 109, 126, 131, 134, 159,
162, 167, 188, 396, 410, 767
Kuldyga 701
Kulmas 80, 89, 103, 134, 178, 390,
393
Kulmo apyg. 512
Kulmo kr., ž. 127, 134, 174, 180,
215, 406
Kuoknesė 697
Kurozvenkai 281, 289
Kuršas 30, 44, 77, 89, 94, 101—
04, 106, 159, 195, 219, 298,
697, 714—15, 742, 755
kuršiai (kuršininkai) 20—21, 88—
89, 105, 766
Kuršo vyskupystė 714
Kuršių įlanka 58, 60, 63, 66

Labguva 236
Labguvos apyl. 236
Labūnavos ž. 247
langobardai 45, 54—57, 62
Lankasteris 317
Latavija (Lietuva ir Latvija) 54
Laterano bažnytinis suvažiavimas
623
Latvija 20, 45, 54, 66, 88, 763
latviai 16, 44—46, 54, 66, 80, 86,
89, 175
latvių kalba 15, 45—46
Legnica 637
Lenčica 126, 134, 171, 374, 458,
573
Lenčicos kr., ž. 134, 171
Lenčicos seimas 374, 412
Lenkija (Lenkijos karalystė, Len-
kijos valstybė) 5—6, 8, 10,
13, 15, 17—20, 29, 32, 35,
38, 67—68, 72, 89, 117, 120—
21, 126, 133, 145, 152—54,
157—58, 162, 165, 167, 171,
176, 180, 183—84, 187—88,
212, 215, 230—32, 237—40,

247, 250, 254—57, 277—80,
283, 286—87, 289—90, 292,
295—96, 302, 304, 313—14,
318, 321—22, 326, 330—31,
333, 343, 355, 360—62, 364,
369, 374, 376—78, 383—86,
388, 391, 401, 403, 405, 409—
10, 412, 415—16, 420—22,
424, 427—28, 431—33, 440,
443, 445, 452, 454, 457—58,
461, 467, 469, 472, 481—83,
485—92, 494—96, 499, 501,
507—09, 513—14, 518, 520—
21, 523, 526, 528—29, 531—
33, 535, 537, 540, 544, 549,
552, 555—56, 558, 563—64,
566, 569, 571—73, 576, 582—
83, 592, 595—96, 599, 608,
614, 616, 618, 622—25, 638—
39, 643, 646, 648, 652—53,
657, 661—62, 672—73, 676—
77, 680, 683—85, 689, 691,
694, 698—99, 701, 713, 715,
717, 723, 725, 727, 735—36,
743, 748—51, 757—59, 761,
765—68
Didžioji Lenkija 183, 317,
374, 398, 404, 425, 439, 486,
498, 509
Mažoji Lenkija 278, 314, 374,
486—87, 493, 498, 510, 726
lenkai 12, 16, 22, 25, 27, 42, 53,
64—67, 72, 74—75, 84, 89,
99—100, 104, 108—09, 114,
117—21, 130—31, 133—34,
136—37, 141, 145—46, 154—
57, 161, 165, 167, 172, 180,
182, 184, 188, 198, 204, 210,
212—13, 215, 217, 227, 230—
32, 237—41, 243, 250, 254—
58, 277—81, 283—84, 286—
87, 289, 297, 304, 306, 312,
314, 318, 324—26, 330, 343,

- 346, 356—57, 360—62,
364—66, 370—71, 373, 375,
377—85, 389—91, 395, 397,
400—02, 404—06, 409—27,
431—41, 444—47, 449—50,
454—60, 468—72, 476—77,
481—94, 496—97, 499—508,
510, 512—14, 516, 519, 523—
27, 535, 540, 542, 544, 546,
553—54, 556, 558, 562, 568—
72, 581—83, 586, 590, 592,
594—96, 604, 606—07, 615,
618—21, 624, 629, 632—33,
636, 639, 646, 656—57, 662,
665, 670, 676, 678—79, 683,
685, 689, 692, 702—03, 713,
715, 718—19, 721, 728, 734—
36, 742, 744, 748—51, 754,
760, 763, 767
- lenkų kalba 5, 7, 11, 15—17, 29,
31, 42, 548, 758, 761, 763
- Lepelis 745
- Lešnas 751
- Liachovičių p. 298
- Lichinas 442
- Lyda 450, 579—80, 587—88
- Lydos apyg. 264, 482
- Lydos z. 217
- Lielvardės p. 108, 709
- Lietuva (Litalanija, Litalija, Littuba, Littuva, Litvanija) žr. visoje knygoje
- lietuviai žr. visoje knygoje
- Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (Didžioji kunigaikštystė, Lietuvos kunigaikštystė) 6—7, 12—13, 29, 31, 35, 37, 280, 290, 292—93, 330, 342, 364, 385, 411, 428, 441, 444, 458, 468, 489, 491, 518, 528, 543, 547, 558, 570, 580, 601, 610, 657, 674, 708, 713, 715, 736, 742—44, 757, 759—60, 763, 765, 767—68
- lietuvių kalba 14—17, 31, 45
- Lietuvos statutas 9, 11, 32, 662, 760
- Lietuvos Brasta, Lietuvos Brestas — žr. Brestas
- Lietuvos Naugardukas — žr. Naugardukas
- Ligurija 56, 60
- Lipa, u. 589
- Lipnas 374
- Lyskovas 599
- Litalanija, Litalija, Littuba, Littuva, Litvanija — žr. Lietuva
- Liubačovas 258
- Liubava 132, 134, 181, 646
- Liubavos ž. 119
- Liubečas 601, 652
- Liubeko uostas 175
- Liubičiaus dv. 412
- Liubičiaus malūnas 412
- Liublinas 25, 104, 182, 295, 385, 488, 693—94, 735, 748—49
- Liublino p. 104
- Liublino kr., ž. 104, 117, 131, 136, 145, 157, 255—56, 297
- Liublino vaivadija 256
- Liublino seimas 10, 17, 489, 525—26, 586, 693, 735, 748
- Liublino unija 11, 32, 748, 754, 758—59
- Liubošanai 36
- Liubuckas 545
- Liudbergas 21
- Liuterio tikėjimas 14
- Livonija (Livonijos kunigaikštystė) 20, 27, 30, 44, 46, 61, 80, 86, 88—89, 97, 99, 101, 105, 108—09, 111, 128, 130, 133, 135, 142, 174—80, 182—83, 188, 195, 207, 209, 211, 219, 230, 233—34, 247, 265—66,

- 269—71, 284, 305, 313, 317,
347—49, 381, 388, 416, 425,
447—48, 455—57, 505, 521,
545, 574, 612, 624, 670—71,
697, 699—719, 723, 726,
728—29, 733—34, 737—38,
741—44, 747, 749, 752, 754,
756, 762—63, 766
- Livonijos ordinas (Livonijos kry-
žiuočiai, Livonijos riteriai,
ordinas) 62, 80, 88—90, 99,
101, 104, 133, 135, 178—79,
195, 211, 233, 247, 266, 347,
381, 448, 454, 516—17, 521,
574—75, 697, 704, 713—14,
743
- Livonijos įlanka 177, 209
- Livonijos įlankos salos 128
- Lomazai 495
- Lomža 514
- Lopatinas 279
- Lopatino p. 486
- lotynų kalba 5, 7, 11, 15—17, 21,
24, 31, 42—43, 46, 70, 289,
352, 366, 706, 752, 757—58,
760—61, 763
- Lovičiaus apyg. 109
- Lozana 391
- Luckas 85, 90—92, 114, 200—01,
203, 279, 303, 414—16, 420,
435—38, 440, 458—60, 465,
469—81, 486—87, 494, 498—
99, 510, 691, 767
- Lucko p. 437—38, 486, 501
- Lucko sr. 289
- Lucko kunigaikštystė 72
- Lucko ž. 68, 200
- Lucko vyskupystė 690
- Lucko suvažiavimas 414, 416
- Lučicos 281
- Ludzos p. 704
- Lukomlis 284, 724
- Lukomlio p. 283—84
- Lukovo apyl. 157
- Lukovo apyg. 154—55, 157
- Luokės par. 388
- Lužica 592
- Lvovas 231, 238, 394, 439, 445,
447, 452, 490, 533, 610, 670
- Lvovo apyl. 238, 434
- Lvovo ž. 68
- Magdeburgas 107
- Mahometo tikėjimas (prietarai)
22, 355, 378
- Maišiagalos par. 287
- Makra 389
- Mantuja 692
- Marienburgas 188, 220, 245, 275,
327, 381—82
- Marienburgas p. (prie Nemuno)
309, 325, 328
- Marienburgas p. 381
- Marienburgas s. Nemune 325
- Marienverderis 128, 143
- Marienverderio p. 128, 143
- Marienverderio s. 336
- Markovas 705
- Maskva 37, 54, 223—27, 295,
297—98, 327—28, 354, 365,
367—70, 416, 425, 447, 477,
480, 488, 529—32, 534, 537—
40, 544—52, 554, 557—60,
563—66, 568, 572—75, 577—
79, 593—95, 598—99, 601—
02, 607—15, 617, 621, 624—
30, 633—35, 639—44, 647—
59, 662, 664, 666—72, 680—
83, 686—89, 691, 693—96,
698—702, 704—12, 716—21,
724—26, 728, 733—34, 736—
38, 741, 744, 746—49, 751—
56, 767
- Maskvos kr., ž. 477, 622, 653
- Maskvos Didžioji Kunigaikštystė
(Maskvos valstybė) 224, 535,

- 555, 573, 575, 578, 582, 595,
599, 601—03, 606, 608—09,
611—12, 614, 617, 621—22,
625—27, 629—30, 634, 639,
641—44, 653, 656, 658, 661,
663—64, 666—69, 673, 680,
682—83, 689, 695, 702, 707,
711—12, 716, 719, 724, 726,
744, 751, 753, 755, 759
- maskvėnai (didžiarusiai, rusai) 29,
37, 223, 226, 298, 367, 369—
70, 441, 455, 477—78, 480,
521, 534, 545, 548—52, 554,
557, 561—63, 565—67, 570,
572, 574—75, 577—78, 582,
586, 595, 598, 601, 603—12,
614, 617, 622, 626, 629, 631—
35, 637—43, 645—54, 656—
58, 661—67, 669—73, 680—
83, 686—89, 691, 693—96,
698—99, 701—05, 707—12,
715—41, 744—47, 752—54,
759
- Mazovija 20, 80, 89, 104, 108,
109—11, 117, 121, 126, 131,
134, 151, 159, 162, 167, 171—
72, 183, 198, 210—11, 213,
217, 228—29, 231—32, 245,
250, 259, 265, 270, 274—75,
277, 286, 289, 296, 304—05,
311—21, 357, 383, 416, 435,
451, 467, 470, 472, 476—78,
485, 487, 490, 544, 645, 677,
750, 754, 767
- Čersko Mazovija 159
- Mcenskas 545
- Medininkai 298, 387, 595
- Medininkų v. 192, 195, 198, 338
- Medininkų vyskupystė 402
- Medininkų par. 287
- Medininkų seimas 595
- Medraba 166
- Medzibožas 488
- Megalopolio apyg. 44
- Meisenas 336
- Mėlynieji vandenys — žr. Siniu-
cha, u.
- Melnas 407
- Melnikas 270, 276, 321, 467, 625,
758
- Melniko p. 296
- Melštinas 282, 347, 357
- Melzakas 646
- Mendzigožas 286
- Merkinė 153, 450, 479
- Merkinės p. 331
- Merkinės girios 401
- Meškos herbas 78—79
- Michalovo ž. 188
- Michovas 357
- Milanas 397, 645
- Minėdėnų p. 168, 170
- Minskas 36, 298, 560, 565, 585,
590, 602, 604, 626—27, 721,
751
- Myša 743
- Mohačas 654
- Mogiliovas 726
- Mogilna 96
- Moldavija 222, 452
- mongolai 757
- Moravija 233, 242, 390, 401, 524,
624, 643
- moravai 233, 644
- Moskožovas 305
- Mozyrius 80, 87, 91, 94, 217,
602—03, 758
- mozūrai 12, 109, 141, 172, 183,
213, 230, 327
- Možaiskas 224, 226, 534, 558, 565,
653, 658—59, 711, 767
- Možaisko apyl. 607
- Možaisko apyg. 477
- Mstibovas 100

- Mstislavlis 261, 284—85, 313, 353,
 448, 451, 457, 461, 542, 565,
 568, 603, 731, 749
 Mstislavlio ž. 290, 447, 595
 Mstislavlio kunigaikštystė 474
 Mstovas 524
 Murafa, u. 445

 nadruviai 125
 Namiuras 228
 Narevas, u. 145, 165, 171, 181,
 229, 296
 Narva, u. 545
 Nalšia 109
 Naugardas — žr. Seversko Nau-
 gardas
 Naugardas (Didysis Naugardas)
 77, 313, 388—89, 413, 488,
 522, 530—32, 548, 559, 564,
 574, 669
 Naugardo kunigaikštystė 640, 750
 Naugardukas (Lietuvos Naugar-
 dukas) 37, 69, 78, 80, 82—86,
 92, 94, 96, 100, 103, 112,
 114—16, 128, 141, 151, 192,
 217, 222, 230—31, 287, 380,
 392, 562, 576—77, 585, 588—
 90, 749
 Naugarduko p. 192, 585
 Naugarduko tvirtovė (prie Ne-
 ries) 323—24
 Naugarduko valvadija 600
 Naugarduko kunigaikštystė 72,
 83, 87, 361
 Naugarduko ž. 149, 479
 Naugarduko seimas 492
 Naujasis pasaulis 5
 Naujoji (Nojerverderio) s. Nemū-
 ne 325
 Naujoji Lypa 128
 Naujoji marka 389
 Neapolis 645
 Neidenburgas 259
 Nekudovas 340
 Nemenčinės par. 287
 Nemunas (Chronas), u. 47, 58, 60,
 63, 78, 96, 112, 151, 158,
 163—64, 171, 179, 191, 215,
 230, 250, 257, 305, 315—16,
 322, 324, 329, 336, 366, 524,
 585, 599
 Nemuno s. 325
 Nepolomicai 440
 Nepolomicų seimas 440
 Neris (Vilija), u. 47, 63—65, 78,
 80, 86—87, 89, 129, 205, 270,
 306, 318, 322—24, 585, 758
 Nesvyžius 7, 675, 692, 700, 703,
 709, 713, 748
 Nesvyžiaus kolegija 7
 Nesvyžiaus apyl. 576
 Nešava 246, 512, 600
 Nevelis 718
 Nevėžis, u. 60, 63—64, 366, 386,
 475
 Niderlandai 29
 Nitra 523
 Niurnbergas 671
 Nogajaus orda 90, 584
 Užvolgio nogajai 355
 Noigardenas 309
 Nojeriulenas 177—78
 Nojerverderio s. — žr. Naujoji
 Norikas 56
 Notanga 106, 179, 189, 220

 Obolcai 287, 562
 Obolcų par. 287
 Očiakovas 222
 Odojevas 425
 Ogrodzenecas 281
 Oka, u. 353, 369
 Okuniovka, u. 91
 Oleskas 279, 513
 Olesko p. 486
 Olesnica 286

- Ūlyka 675, 692, 748
 Opava 569, 592
 Opočka 641, 644
 Opočkos p. 413
 Opolė 131
 ordinas — žr. Jėzuitų ordinas
 ordinas — žr. taip pat Livonijos ordinas
 ordinas — žr. taip pat Pranciškaus šv. ordinas
 Orneta — 646, 648
 Orša 284, 348—50, 565, 603—04, 606, 628, 631, 718, 731, 740
 Oršos p. 606
 Oršos dv. 350
 Oršos apyg. 284, 718
 Oršos kr. 350
 Oršimovo p. 111
 Ortelsbergo p. 252
 Osterodė 265
 Ostrogas 445, 554, 560, 562, 599, 692, 749
 Ostrovas 281
 Ovrucas 200—01
 Ovrucio p. 200, 343, 602
 Pabaltijys 15, 19, 30
 Pacanovas 577
 Pagraudės v. 170, 189—90, 195
 Pagudė 126
 pagudėnai 126
 Paidė 733
 Palanga 516
 Palenkė (Paleksia, Podlasie) 17, 227, 280, 290, 296, 303—04, 309, 314—15, 321, 334, 338—39, 343, 357, 434, 451, 467, 471—72, 476—77, 479, 625, 639, 647, 663, 676, 685, 701, 749—50, 754, 757—58
 Pamedė 220
 Panonija 54, 56
 Parčėvas 385, 439—40, 486, 494—95, 497, 502—03, 514, 552
 Parčėvo seimas 439—40, 486, 494, 497, 502—03, 513—14, 551
 Pasargė, u. 381
 Pasvalys 700
 Paštuva 195
 Paštuvos v. 166, 172
 Pavlovo ž. 691
 Pečas 739
 pečenegai 44, 62—63
 Perejeslavis 201, 203—04
 Perekopo skitai — žr. Krymo
 Perekopas 400
 Perevalkas 611
 Pernaravos ž. 236, 247
 Pernu 109, 111
 Persija 526
 persai 56, 526
 Petrikovičiai 591
 Pieštė 248
 Pieštėvės p. 169, 179, 247
 Pieštėvės apyg. 170
 Pilča 394
 Pinskas 85, 94, 112—13, 116, 217, 319, 757—58
 Piotrkovas 483—84, 509, 544, 556, 558, 569—70, 677
 Piotrkovo seimas 461, 483, 485, 488, 492, 507, 510, 513, 544, 556, 569, 595, 677, 684, 685
 Plikasis kln. Lenkija 255, 278
 Plikasis kln. — žr. taip pat Vilnius
 Plockas 72, 80, 327, 485
 Plocko p. 104
 Plocko apyg. 159
 Plovista 143
 Plovistos p. 128, 143
 Počėpas 733
 Podebrada 519
 Podlasie — žr. Palenkė

- Podolė 221—22, 230—31, 237,
 240, 250, 261, 290, 339, 345—
 46, 362, 364—66, 383, 431—
 34, 439—40, 445, 450, 454,
 484, 486—96, 500—04, 506—
 11, 513—14, 518—19, 527,
 535—36, 576, 641, 643, 655,
 726
 Pogorė 256, 655
 Pokutė 279
 Poleksija 25, 44, 78, 80, 92, 94,
 118, 131, 141—42, 217, 227,
 233, 244, 259, 270, 275—76,
 758
 Poleksijos kunigaikštystė 87
 Polesė (Polesie, Polesia, Subsila-
 nija) 40, 290, 303—04, 314,
 451, 562, 603, 609, 655, 757—
 58
 Polockas 37, 65, 77, 83—84, 86—
 87, 92, 99, 101, 111, 113,
 143—44, 187, 219, 223, 250,
 266, 269, 284—85, 289, 304,
 320, 357, 454, 458, 520, 562,
 575, 579, 581, 612—13, 638,
 640, 661, 668, 672, 680, 687,
 695, 718, 720, 722—23, 728—
 29, 731, 734, 745, 747, 749,
 755—56, 760
 Polocko p. 722
 Polocko apyl. 638
 Polocko girios 348
 Polocko vaivadija 612, 720, 729
 Polocko kunigaikštystė (valstybė)
 65, 83, 87, 99, 750
 Polocko kr., ž. 144, 149, 290, 442,
 447, 454, 456, 585, 668,
 720—21, 754
 Polona 112
 Polonos p. 353
 Polonka 298, 589
 polovcai 44, 54, 65—68, 74—76,
 85, 766
 Pomeranija 188, 198—99, 212,
 232, 280, 398, 614—15
 Poznanė 286—87, 398, 505, 563,
 668
 Praha 461, 693
 Prahos lietuvių kolegija 360
 Pranciškaus šv. ordinas (ordinas)
 227—28, 361, 371
 Prancūzija 237, 242, 335, 619
 prancūzai 29, 317
 Presburgas 635, 763
 Prieglius, u. 106, 118
 Pripetė, u. 80, 82, 576—77, 758
 Prostakai 296
 Prošovicai 600
 Protolcai 76
 Prūsija 15, 20—21, 44, 47—48,
 53—54, 60—61, 64, 89, 104—
 06, 119, 125—27, 130—34,
 153, 158—59, 162—63, 166—
 70, 172, 174, 176, 178—79,
 182—89, 192—93, 195, 198,
 207, 209—11, 216, 219—20,
 229—30, 232—37, 241—43,
 245—54, 257—61, 265, 270—
 71, 274—77, 280, 296, 305,
 307—09, 313, 315, 317, 320,
 323—25, 328, 334—39, 343,
 347, 356, 364, 366—69, 371—
 75, 378, 381, 383, 390, 397—
 98, 404—07, 416, 425, 449,
 504—06, 508—12, 516—17,
 615, 622—23, 642—43, 646,
 648—49, 652—53, 655, 663,
 677, 689—90, 697, 759, 763
 prūsai 20—21, 27, 44, 48—49, 51,
 54, 80, 86, 89, 104, 106—08,
 118, 125—27, 131—32, 141,
 143, 157—58, 168—69, 172,
 196, 248, 337, 370, 512, 642,
 758—59, 767
 Prūsijos kryžiuočių ordinas 99,
 178, 182—86, 188, 195, 652

- Psiolas, u. 357
 Pskovas 22, 87, 92, 142—44, 209,
 388, 411, 564, 574, 612, 669
 Pskovo kunigaikštystė 750
 Pskovo ž. 640
 Puckas 512
 Pulės p.— žr. Punios
 Pulozoras 662
 Pultuskas 211, 229, 250
 Pultusko p. 250
 Punios (Pulės) p. 228
 Putivlis 204, 222, 367, 488, 555
 Putivlio p. 562
 Putivlio ž. 640
 Pūtvė 186
 Pūtvės p. 187

 Racionžas 365—66
 Radomas 581—83, 600
 Radomo seimas 582—83, 625
 Radzejovas 374
 Ragainė 164, 167—68, 174, 179,
 181, 186—87, 191, 242, 248,
 260, 320, 372, 389, 524, 642
 Ragainės p. 249
 Ragainės apyl. 193
 Ragainės kryžiuočiai 186—87
 Raigardas 141, 610
 Raseinių par. 388
 Raseinių v. 207, 338
 Rastenburgas 246, 396
 Ratnas 438, 486, 499, 513
 Rausvoji pelkė 591
 Rečica 726
 Redinas 128, 252
 Reinas, kr. 182, 207, 230
 Reinas, u. 47, 182
 Renesanso epocha (laikais) 5—7,
 23, 757
 Ravena 55, 59
 Revelis 135, 209, 733, 763
 Rezeknės p. 704
 Rezlio ž. 241

 Riazanė 203, 342, 350—51, 353,
 363, 416, 447
 Riazanės apyl. 607
 Ryga 99, 101, 103, 175, 178—79,
 211, 697, 702, 709, 713, 715,
 738
 Rygos apyg. 742
 Rylskas 559
 Ripinas 374
 Rytai — žr. Rytų imperija
 Rytai — žr. taip pat Romos im-
 perija
 Rytai 572
 Riterių (Ritersverderio) s. Nemu-
 ne 325
 Ritersverderio tvirtovė 328
 Rytų bažnyčia 393, 539, 560
 Rytų gentys 757
 Rytų imperija (Rytai) 392, 416,
 515, 539, 695
 Rodoškovičiai 744
 Rogačiovas 726
 Rogovas 281
 Roma — žr. Šv. Romos imperija
 Roma 8, 13, 15—16, 19, 24, 28,
 55—57, 59, 92, 102, 232—33,
 287, 305, 372, 385, 393, 424,
 433, 449—50, 475, 528, 560,
 563—64, 579, 614, 623, 629,
 635, 650, 673, 687, 689, 691,
 694, 712, 739, 763
 Romos imperija — žr. Šventoji
 Romos imperija
 Romos imperija (Rytai) 45, 47,
 49, 54, 59, 757
 Vakarų Roma 55
 romėnai 11, 16, 24, 42, 45—46,
 57, 636, 757, 766
 Romos kurija 393
 Romos tikėjimas (Romos apeigos,
 Romos bažnyčia, Romos kri-
 škionybė, Romos religija)

- 10, 13, 101, 227, 262, 280, 287, 300, 302, 327, 384—85, 392—93, 396—97, 400, 402, 438—39, 449, 460, 528, 539, 548, 551, 554, 557, 559, 572, 574, 579, 595, 649, 651, 697, 706
- Romuva (Roma nova, Romanova, Romnovė, Romovė) 53, 60, 62, 170
- Rossija — žr. Rusija
- Rožės (Rožyno) herbas 60, 78
- Rožkovicai 314
- Rūdininkai 470
- rugijai 55
- Rusia (Kijevo Rusia, Rusija) 5—6, 12—13, 60, 65—68, 71—72, 74—82, 84, 86—87, 90, 93, 95—96, 98, 100—01, 103, 110, 114—15, 120—22, 148, 176, 187, 199—202, 204—05, 209, 221—23, 231—33, 236—39, 247—48, 250, 252, 254, 258, 279—80, 283, 285, 289, 293, 295, 308, 314—15, 321, 323, 331, 333, 341, 357—54, 357, 359—60, 388, 392, 394—95, 410, 416, 429—30, 441—42, 445, 447, 449—51, 454—55, 458, 460, 473, 490, 494, 502, 518—19, 521, 525, 527—28, 534—35, 539, 545, 551, 560, 571, 575, 582, 595, 598, 602, 610, 615—16, 618, 624, 640, 645, 652, 654, 658, 663—64, 680, 683, 702, 710—11, 723, 726, 728, 734, 741, 750, 752, 756, 758—60, 765—68
- Baltoji Rusia 40
- Raudonoji Rusia 494
- Šiaurinė Rusia 91, 388, 411
- rusai — žr. maskvėnai
- rusai 13, 22, 25—26, 37—39, 42, 62—63, 65—68, 71—77, 79, 81, 83—85, 87, 90, 92—93, 95—97, 99—101, 104, 108, 111—12, 114—15, 118, 120—23, 130, 136—37, 144, 176, 181—82, 185, 194, 197, 199—205, 222—23, 226, 231, 236—37, 250, 256, 262, 270, 275, 277—78, 283—85, 287, 302, 318, 320, 327, 333, 337, 340, 344, 348—49, 351, 353—54, 359, 370, 380, 392, 397, 400, 402, 430, 435, 438, 441—42, 445—47, 449, 454, 456, 480, 485, 490—91, 495—96, 513, 522, 528, 539, 546—49, 551, 554, 559—60, 564, 573, 575, 577, 579, 592, 595, 599, 602—03, 624, 627—28, 635—36, 646, 650, 669, 708, 753, 759—60, 766—67
- Rusija (Rossija) 6, 8, 29—30, 759, 763, 767—68
- rusai 12, 39, 42, 45
- rusų kalba 352, 758, 760
- Rutkai 616
- Rževo apyl. 607
- Saksonija 106, 212, 220, 232
- Saldava 259
- Saltono dv.— žr. Vilnius
- Samboras 494
- Sanas, u. 256
- Sandomiras 117, 119, 154, 157, 257, 421, 459, 469, 499, 501
- Sandomiro vaivadija 238, 256
- Sandomiro kr., ž. 117, 119, 136, 154, 157, 162, 239, 255, 257, 277, 576
- Sandomiro seimas 421. 434
- Sanokas 395
- Sanoko kalvynas 257

Santiras 128, 143
 Santiro p. 128, 143
 saracėnai 416
 Sarmatija 44—45, 757
 sarmatai 74, 207, 757
 sarmatų tautos 56, 757
 sarmatų kalbos 46
 Savranė, u. 535
 Sebežas 388, 669, 672—73, 689
 Sebežo tvirtovė 673
 Sebežo kr. 689
 Sekerka 646
 Sėlpilio p. 704
 Semba 54, 106, 108, 118, 162—
 63, 187, 189, 193, 210, 220,
 234—35, 242, 249, 252, 338
 Sembos vyskupystė 183
 semitai 12
 Senoji Lietuva — žr. Užneris
 Senovės Rytai 12
 Seradzas 482, 600
 Seradzo ž. 162, 187
 Seradzo seimas 440, 482
 Serpeiskas 488
 Serpeisko kr. 546
 Severskas 87, 94, 200—01, 204,
 223, 262, 269—70, 285, 290,
 313, 315, 334, 339—43, 359,
 367—69, 441, 447, 479—80,
 488, 538—39, 558—59, 562—
 63, 566, 568, 573, 603, 671,
 701, 708, 711, 716, 733, 738
 Seversko kunigaikštystė 313, 347,
 640, 644, 681, 750
 Seversko Naugardas (Naugardas)
 270, 341, 369, 568
 Seversko Naugardo ž. 724
 Sevlošo p. 257
 sigambrai 47
 Silezija 125, 162, 207, 280, 335,
 390, 401, 404, 455—57, 524,
 537, 592, 624

Siniucha (Mėlynieji vandenys), u.
 221
 Sitnas 738
 Skala 347
 Skalos p. 231, 431
 Skalviai 169
 Skalvių p. 169, 174
 Skalvių apyl. 193
 skalviai 126, 169
 Skandinavija 6, 30
 Skitija 90, 352, 355, 357, 399, 437,
 549, 585, 682, 728
 skitai 22, 25, 39, 75—77, 83, 85—
 87, 90—91, 93, 96—97, 100—
 01, 120, 136—37, 182, 199,
 201, 221—22, 344, 346, 351—
 52, 354—60, 363, 369—70,
 376—78, 381, 394—95, 398—
 99, 400, 425, 428—29, 436,
 445, 451, 455, 478, 482, 488—
 90, 492, 494, 502—03, 506—
 07, 512, 515—16, 518, 521,
 531—32, 535—36, 550—51,
 554—56, 562—63, 568, 575—
 77, 581, 583—86, 588—91,
 599, 604, 609, 615—16, 618—
 23, 625, 634—35, 641—43,
 645—46, 655, 662, 681—83,
 685—86, 691, 695, 699, 701,
 706, 719—20, 723, 728—29,
 740, 748, 750, 755—57, 766—
 67
 Astrachanės skitai 689, 694
 Europos skitai 694
 Kazanės skitai 455, 578, 651,
 681, 687
 Kirkelsko skitai 353
 Krymo skitai (Perekopo ski-
 tai, Tauridės skitai) 353, 400,
 416, 482, 487, 502, 570—71,
 576, 582, 584, 586—87, 609,
 615—16, 641, 645, 655, 662,
 716, 726, 753, 755

- Lietuvos skitai 512
 Mangupo skitai 350
 Nogajaus skitai 746
 Užvolgio skitai 80, 86, 96,
 378, 398, 416, 502, 519, 531,
 573, 581
 skitų kalba 352
 Skronaitės p. 187
 slavai 12, 45, 757
 slavų kalba 16, 222, 761
 Slepovrodžio p. 204
 Slonimas 8, 36, 73, 82, 100, 217
 Sluckas 261, 344, 369, 430, 462,
 468, 507, 512, 521, 542, 576,
 584—85, 588, 591, 602—03,
 616, 655, 673, 693, 699
 Slucko apyl. 577
 Slucko kr., ž. 603, 609
 Slučė, u. 609
 Slupskas 409
 Smolenskas 77, 87, 99, 236, 284—
 85, 318, 349—54, 359, 363—
 64, 369, 380, 442, 458, 473—
 74, 477—78, 520, 555, 559—
 60, 562, 565—68, 572—73,
 575, 579, 581, 601, 604, 606,
 626—28, 634, 640, 653—54,
 663, 669, 671—72, 688, 701,
 708, 711, 718, 726, 728, 734,
 745, 749, 759
 Smolensko p. 351, 363, 473—74,
 565—66, 626—27, 745
 Smolensko apyl. 606
 Smolensko kr., ž. 290, 352—53,
 364, 447, 575, 595, 601, 640,
 654, 711
 Smolensko kunigaikštystė 750
 Smolensko rusai — žr. rusai
 Smotričius 347
 Smotričiaus p. 222, 231, 431, 490
 Sniatinas 279
 Sochačėvas 171
 Sochačovo apyg. 159
 Sokalis 646
 Sokolas 737
 Sokolecas 343
 Sokoleco p. 231
 Sondčas 286
 Speros p. 63
 Spišas 600
 Sroda 398
 Stakliškės 666
 Starodubas 87, 334, 361, 440, 443,
 479, 480, 488, 559, 606, 652,
 665
 Starodubo p. 369
 Starodubo kunigaikštystė 367, 443
 Starogardas 648
 Stavišinas 183
 Styrė, u. 435
 Stopnicos p. 364
 Stramelos p. 334
 Strigona 637
 Strijaus p. 364
 Stulpai, herbas 59—60, 71, 78,
 152, 409
 Subsilvanija — žr. Polesė
 Sučiava 222
 Sūduva 54, 127, 132, 406, 408
 sūduviai 127, 134, 143
 Sula, u. 357
 Suomija 54
 suomiai 545
 Surazas 270, 276, 479
 Surazo p. 304, 334
 Surviliškio v. 580
 Suša 740
 Svecė 374
 Svyrių p. 140
 Šamotulai 357, 445
 Šeškinė — žr. Vilnius
 Šiaurės tautos 44
 Šidlovecio p. 364
 Širvinta, u. Šventosios kair. int.
 63

- Šklovas 726, 743
 Šklovo apyl. 718
 škotai 317, 336
 Štraisbergas 178
 Šubinas 257
 Švabija 207, 242
 Švedija 8, 18, 152, 416, 531, 698,
 712, 733, 748
 švedai 18, 295—96, 298, 678,
 698—99, 701, 719, 733—34,
 744, 752
 Varšuvos švedai 295
 Šventakirvis 53
 Šventoji, u. Neries deš. int. 63,
 88, 323, 455—56
 Šventoji Romos imperija (Roma,
 Romos imperija) 289, 336,
 377, 414, 503, 526, 614, 636,
 645, 653, 675, 695, 712, 714,
 717, 725, 744, 748, 757
 Šviečiamoji epocha 29

 Tapiava 210, 258
 Tapiavos kr. 249
 Targovicos p. 222
 Tarnovas 286, 357, 419, 421
 Tarvasta 726, 728
 Tarvastos p. 712
 Tauridė — žr. Krymas
 Tauridės skitai — žr. Krymo
 Tčėvas 648
 Temešvaras 635
 Teodosija (Kafa) 513, 525
 Terobovlės apyl. 433
 Teutonų riteriai — žr. Kryžiuočių
 ordinas
 Ticinas 55, 60
 Tikocinas 227, 296, 510, 754, 758
 Tikocino p. 296
 Tilžės p. 249
 Tiuringija 133
 Tobolas 757
 Toločinas 450

 Toropėcas 601
 Toropėco p. 562
 Torunė 365, 382, 390, 406, 440,
 444, 512, 648
 Torunės apyg. 406
 totoriai 21, 37, 78—79, 162, 197,
 221—23, 240, 252, 757
 totoriai-mongolai 766, 768
 Trakai 205, 217—18, 236, 260,
 265—66, 270, 276, 285, 287,
 306, 318, 324, 330, 380, 396,
 428, 431, 441—43, 448, 450,
 461—62, 465, 473, 479—80,
 508, 540, 547—48, 560, 564,
 584, 610, 617, 646, 649, 675,
 684—85, 715, 721, 734, 737,
 761
 Senieji Trakai 334
 Trakų p. 270, 276, 318, 470
 Trakų Mažoji p. 465
 Trakų vaivadija 473, 580—81,
 650, 672, 759, 761
 Trakų kunigaikštystė 443, 759
 Trakų ž. 233
 Trakų luomų seimas 462, 465
 Trakija 16, 46, 56, 62, 222, 572
 Transilvanija 296—97, 618, 622
 Trapezundas 526
 Treiderė, u. 177
 Trobos 136
 Troja 36
 Trubčėvskas 261, 283, 335
 Turaidos apyg. 742
 Turnicai 128
 Turnicų p. 128
 turkai 336, 352, 358, 391—92,
 414, 416—17, 469, 481, 513,
 515, 521, 523, 525—27, 533,
 549, 551—52, 554, 556—58,
 562—63, 571—72, 582, 600,
 614—15, 643, 653—56, 689,

- 691, 699, 719—20, 733, 748,
757
- Turovas 85, 603, 745, 757
- Turovo p. 603
- Turovo-Pinsko kunigaikštystė 578
- Tverė 87, 261, 340, 416, 425, 441
447, 534, 548
- Tvérės ž. 640
- Ugra, u. 54, 226, 368
- Ugrovskas 122
- Ukmergė 217, 219, 323—24, 455
- Ukmergės (Vilkmergės) p. 63,
324
- Ukmergės par. 287
- Ukraina 8, 31—32, 550, 575, 759,
763
- ukrainiečiai 11—12, 18, 32, 759—
60
- ukrainiečių kalba 760, 763
- Ula 736—37, 740, 744—46
- Ulos p. 744—45
- Ula, u. 736
- Upytė 748
- Upytės a. 672
- Upytės ž. 217
- Uscės p. 364
- Usviatai 652, 736—37
- Usviatų apyl. 739
- Usviatų kr. 612
- Utena 89, 142, 462
- Utenos p. 89
- Utenos kunigaikštystė 140
- Uza, u. 576
- Uždauguvio kunigaikštystė 743
- Užneris (Senoji Lietuva) 86, 88,
709
- Užvolgio orda 90
- Vaikų v. 170, 207
- Vakarai, Vakarų šalys 515, 572
- Vakarų bažnyčia 393, 560
- Valachija 222, 239, 345—46, 362,
437, 439, 487, 519, 525—27,
533, 549—50, 553—54, 556—
58, 564, 609, 615—16, 670,
720
- valachai 231, 362, 439, 445, 487,
526, 550—56, 558, 614—15,
658, 662—63, 670, 719—20
- Valerija 56
- vandalai 45, 54
- Varmės p. 189
- Varmė, ž. 189, 220
- Varmija 8
- Varna 481—82, 527
- Varniai 31
- Varšuva 7—9, 295, 723, 754
- Varšuvos seimas 719, 735, 754
- Varta 433
- Vartos seimas 412, 433
- Vartenbergas 242
- Večerka 673
- Vedroša, u. 560—61, 566, 574,
599, 607—08
- Veizių kr. 102
- Vejera 673
- Vejeros apyg. 477
- Veliuona 216, 220, 235, 248, 396,
759
- Veliunos p. 215, 230, 247, 389,
759
- Veliunos par. 388
- Veližas 718
- Veližo apyl. 739
- Veližo kr. 612, 718
- Vėluva 118
- Vėluvos apyg. 259
- Vėluvos kr., ž. 210, 249
- Velzacas 128
- Vendenas — žr. Cėsys
- Venecija 188
- Venedų jūra — žr. Baltijos
- Vengrija 162, 231, 238—39, 257,
363—64, 383, 391—92, 417,

- Zavichostas 72, 117, 239, 241,
 277, 297
 Zavichosto p. 277
 Zavoločė 669
 Zbaražas 261, 343, 695, 748
 Zlotorija 374
 Zvenigorodo p. 222

 Žalgirio mūšis 21—22
 Žečpospolita 6, 10—11, 18, 29,
 32, 759
 Žeimelė, u. 196
 Želudokas 666
 Žemaitija 5, 12, 14—15, 42, 44,
 47, 54, 58, 61, 63—66, 71—
 72, 77, 80—81, 83, 86, 88—
 89, 94, 97—99, 102—03, 106,
 108, 110, 115—16, 124—25,
 127, 132—33, 135, 143, 149,
 159, 170, 181, 187, 189—90,
 195—96, 198, 207, 209, 215,
 217, 219—20, 223, 230, 233—
 35, 237, 241—43, 247—49,
 252—53, 257, 259—60, 270,
 273, 275, 283, 290, 303, 305,
 309, 320, 324, 328, 338—40,
 347—48, 357, 365—66, 371,
 373, 380, 382, 386—89, 394—
 96, 406, 408, 444, 454, 471,
 475—76, 479, 482, 502, 516,
 542, 547, 565, 580—81, 642,
 646, 673, 698, 709, 714—15,
 743, 749, 751, 759
 žemaičiai 16, 19, 22, 31, 44, 80,
 82, 88—89, 101, 104, 110,
 114—15, 118, 126—27, 131—
 34, 143, 152, 187—88, 190,
 193, 196—97, 199, 208, 214,
 230, 232—33, 369, 382,
 386—88, 448, 467, 475—76
 Žemaičių vyskupystė 387, 394—
 95
 Žemaičių seniūnija 759
 Žemutinio Naugardo kunigaikš-
 tystė 651
 Žiemgala 101, 714—15
 Žiežmariai 666
 Žitomiras 201
 Žitomiro p. 343, 602

TURINYS

<i>JUOZAS JURGINIS</i> . A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ ir jos reikšmė	5
--	---

PIRMA DALIS

<i>Pirma knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį prieš italų atvykimą į Lietuvą	42
<i>Antra knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį nuo italų atvykimo į Lietuvą, kai valdė Palemono šeima	58
<i>Trečia knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Julijono Dausprungo šeima	71
<i>Ketvirta knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį, kai prie valdžios grįžo Palemono šeima	94
<i>Penkta knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį, kai prie valdžios grįžo Dausprungo šeima	124
<i>Šešta knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį nuo tų metų, kai valdžia tapo perduota Cezarino palikuonims iš Stulpų herbo giminės	152
<i>Septinta knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Gediminas ir Jaunutis	194
<i>Aštunta knyga</i>	
Lietuvių praeitis, kai valdė Algirdas	219
<i>Devinta knyga</i>	
Apie Lietuvos valstybę Vladislovo Jogailos valdymo metais	263

ANTRA DALIS

<i>Pirma knyga</i>	
Lietuvių praeitis, kai valdė kunigaikštis Kazimieras I Skirgaila	302
<i>Antra knyga</i>	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Aleksandras I Vytautas ..	332

Trečia knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Boleslovas I Švitrigaila ..	430
Ketvirta knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Žygimantas I Kęstutaitis ..	443
Penkta knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Kazimieras II Jogailaitis ..	467
Šešta knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė šviesiausiasis kunigaikštis Aleksandras	542
Septinta knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Žygimantas II	594
Aštunta knyga	
Apie lietuvių praeitį, kai valdė Žygimantas III Augustas ..	661
 Paiškinimai	 757
Redakcijos pastabos	762
Rodyklės (parengė A. Daugaravičienė)	
Asmenvardžių rodyklė	770
Vietovardžių, etnonimų ir kai kurių istorijos dalykų rodyklė	795

Dokumentinis mokslinis leidinys

Vijūkas-Kojelavičius Albertas

LIETUVOS ISTORIJA

Redakcijos vedėjas *A. Bukleris*. Redaktorė *D. Zabotkienė*

Viršelis *A. Kučo*. Men. redaktorius *V. Cechanavičius*

Techn. redaktorė *I. Kondreckienė*. Korektorė *B. Ivoškienė*

Документальное научное издание

Виюкас-Коялавичюс Альбертас

ИСТОРИЯ ЛИТВЫ

Перевел с латинского Ляонас Валкунас

На литовском языке

Литовская ССР, 233000, Каунас, пр. Витауто 25, из-дво «Швиеса»

ИБ № 7194

Pasirašyta spaudai 1989 03 27. Formatas 84×108¹/₃₂. Popierius giliaspaudinis. Garnitūra „Baltika“, 10 punktų. Iškilioji spauda. 43,26 sąl. sp. l., 45,26 sąl. spalv. atsp., 36,76 apsk. leid. l. Tir. 35 000 egz. Užsakymas 1213. Leid. Nr. 11690. Kaina 6 rb 50 kp „Sviesos“ 1-klā, 233000 Kaunas, Vytauto pr. 25
Spausdino „Spindulio“ sp., 233000 Kaunas, Gedimino 10

Vijūkas-Kojelavičius A.

Vi-109 Lietuvos istorija-Historia Lituana: 1—2d./
(Iš lot. k. vertė L. Valkūnas; Red. komis.: J. Lan-
kutis (pirm.) ir kt.; [vada, [p. 5—33], ir paašk.,
[p. 757—761], parašė J. Jurginis.— K.: Šviesa,
1989.— 820 p.

R-klès / Āparengē A. Daugaravičienē, p. 769—818.

ISBN 5-430-00781-1

„Lietuvos istorija“ — žymiausias A. Vijūko-Kojelavičiaus (1609—1677) veikalas, apžvelgiantis lietuvių tautos ir Lietuvos feodalinės valstybės praeitį nuo seniausių laikų iki Zygmanto Augusto mirties (1572). Svarbiausias veikalo šaltinis — M. Strijkovskio istorijos (1582) duomenys, papildyti P. Dusburgiečio kronikos, senąja rusų kalba rašytų metraščių ir ivairių istorinių dokumentų išraisais.

V 0503020908—250 Prot. Nr. 1—89
M853(10)—89

BBK 63.3(2L)
MBBK 9(TL)